ANASTASII GERMONII ... OPERA OMNIA AB IPSO AUCTORE RECOGNITA, ...

Anastasio Germonio, Girolamo Della Rovere

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
XV
II
37
NAPOLI

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

EX CEVAE MARCHIONIBVS I. C.

Olim Archidiaconi Taurinenſis, hodie Archiepiſcopi, & Comitis Tarantaſienſis,

ET CAROLI EMMANVELIS ALLOBROGVM DVCIS,

ITALIÆQ. SVBALPINÆ PRINCIPIS SERENISSIMI

Apud ſacram Catholicam Maieſtatem

LEGATI;

OPERA OMNIA

AB IPSO AVCTORE RECOGNITA,

atque opportunis additionibus aucta.

TOMVS POSTERIOR.

Capuccini
Concettione

Libraria Nuova

BIB. NOV

ROMAE, Sumptibus Hæredis Bartholomæi Zannetti. M.DC.XXIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

Imprimatur, ſi videbitur Reuerendiſsimo Patri Magiſtro Sacri Palatij Apoſtolici.

P. Epiſcopus de Curte Viceſger.

VArios Tractatus Illuſtriſsimi, & Reuerendiſsimi Domini Anaſtaſij Germonij Archiepiſcopi, & Comitis Tarantaſienſis, quos ad me tranſmiſit Reuerendiſsimus Pater Fr. Hyacinthus Petronius, Sacri Apoſtolici Palatij Magiſter, ſcilicet, *Paratitla in quinque libros Decretalium Gregorij Noni*, *Animaduerſiones Iuris*, & *Pomeridianas ſeſſiones*, legi, & diligenter conſideraui: in quibus præter miram eruditionem, abſolutiſsimos Iuris nodos, & legum ænigmata diſſoluta reperi; quiq. cum nihil contineant, quod bonis moribus, aut religioni Chriſtianæ aduerſetur, in commune bonum publici iuris fieri poſſe autumo: quare hanc mea manu ſignatam dedi. Romæ kalendas Nouembris M. DC. XX.

Ita eſt. *Angelus Lucianus I. V. D. & in Gymnaſio Romano horis pomeridianis in prima ſede Iuris Pontificij profeſſor.*

EGo Iulius Benignus, Sacræ Conſiſtorialis Aulæ, & Pauperum Aduocatus, de mandato Reuerendiſsimi Patris Fratris Hiacynthi Petronij Sacri Palatij Apoſtolici Magiſtri, perlegi, atque recenſui diligenter Librum hunc inſcriptum, *Acta Tarantaſienſis Eccleſiæ*, ab optimo, & ampliſſimo viro Domino Anaſtaſio Germonio eiuſdem Eccleſiæ Archiepiſcopo, & Comite Tarantaſienſe, in diœceſana Synodo Muſterij habita, edita; nihilque in eo reperi, quod bonis moribus, Religioni, aut Decretis ſacri Concilij Tridentini aduerſetur. ideoque in fidem hæc propria manu ſubſcripſi. Romæ die xvj. Septembris M. DC. XX.

Iulius Benignus, qui ſupra, manu propria.

EX commiſſione Reuerendiſsimi Patris Fratris Hiacynthi Petronij, Sacri Apoſtolici Palatij Magiſtri, Ego Matthæus Tortus Papienſis Sacræ Theologiæ Doctor, perlegi *Epiſtolas ad Clerum & Populum Tarantaſienſem*, Illuſtriſ-

Digitized by Google

ſtriſſimi, & Reuerendiſſimi Domini, D. Anaſtaſij Germonij Archiepiſcopi, & Comitis Tarantaſienſis; nec aduerti in ijs, quod aduerſetur Fidei, aut bonis moribus, quin potius eruditione, pietate, & varietate legentem moueret. Ideo eas dignas cenſeo, quæ typis mandentur. Datum Romæ die 13. Septembris M. DC. XXI.

Ego idem qui ſupra, manu propria.

Imprimatur.

Fr. Hyacinthus Petronius Ord. Prædicatorum, Sacri Palatij Apoſtolici Magiſter.

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus,

ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

PARATITLA

In Libros Quinque Decretalium D. Gregorij Papæ IX.

AD ILLVSTRISS. ET REVERENDISS.

HIERONYMVM A RVVERE

ARCHIEPISCOPVM TAVRINENS.

ROMAE,
Sumptibus Hæredis Bartholomæi Zannetti.
MDCXXIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO
DOMINO

HIERONYMO A RVVERE ARCHIEPISCOPO TAVRINENSI.

ANASTASIVS GERMONIVS Archidiaconus Taurinenſis. S. P. D.

PRAECLARE de vniuerſo humano genere illi meriti ſunt, vir Illuſtriſsime, immortalisq; ijs habenda eſt gratia, qui cùm vita hominum anguſtiſsimis circumſcriptam finibus, variæ, ac multiplici rerum cognitioni apprehendendæ, quam ne longiſsima quidem ætas aſſequeretur, ſufficere nequaquam poſſe animaduerterent; ingenij fœlicitate, ſtudio, & induſtria, ac diuino potius afflati numine, id conſequuti ſunt, vt artes, ac ſcientias, quæ antea ſparſæ, variæ, inordinatæq; erant, in certam rationem, ordinem, ac methodum redigerent, de ijsq; diſtinctam poſteris, & compendiariam doctrinam traderent. At verò, cùm nihil legum diſciplina præclarius, orbiq; terrarum ſalutarius eſſe ſapientes viri ſcriptis prodiderint: duobus proculdubio clariſsimis mundi luminibus GREGORIO IX. *Pontifici Maximo, ac* IVSTINIANO *Imperatori, quorum præcipuè beneficio diuini, humaniq; iuris notitia ad nos peruenit, quam nullam forte, aut ſanè implicitam haberemus; non mortales ſolum, ſed diuinos prope honores à nobis deberi fatendum eſt. Alter enim, cùm fere cuncta, diuturnis conflictata bellis, ſub imperium redegiſſet, tum ad legum, ſine quibus Reſpublica diu ſtare minus poteſt, ſtudia ſe conuertit. In hanc vnam toto pectore curam incumbens, præclarum, memorabileq; facinus, a nonnullis ante Principibus fruſtra, perperamq; tentatum, aggreſſus eſt: vt immenſam illam tot ciuilium librorum molem, torrentis inſtar excreſcentem cohiberet: propeq. innumera legum volumina, quæ ingentis ſyluæ ſpeciem præ ſe ferrent, Triboniani, aliorumq. iuris anteceſſorum opera reſecaret, & leges tantum vtiles, ac neceſſarias, tam ex veterum Iuriſconſultorum monumentis, quàm Imperatorum Conſtitutionibus colle-*

ctas, in aliquot libros digereret. Quod quidem opus ſuum, vérum Iuſtitiæ ſacrarium, intactum omnino, ac ſacroſanctum eſſe voluit, iniecta ſcilicet ſanctionis religione, qua vetuit, ne concinnatis à ſe legibus commentarijs in poſterum applicarentur: veritus id, quod male tamen præcauere potuit: ne ſcilicet rurſus admiſſa interpretibus pro libidine laſciuiendi in legum ipſarum commentatione licentia, res in priſtinum ſtatum rediret, cæſaq; illa ſylua, ſuccreſcentibus denuò ſtirpibus, in proceriſſimas numeroſi verticis arbores exurgeret: quæ denſiores longe, quàm antea fuerint, Iuris prudentiæ vmbras afferrent. Alter verò licet grauioribus longe occupationibus, in ſedandis Italiæ tumultibus, maleq; affectis Principum animis ſanandis diſtineretur; non remisſiore tamen ſtudio, ac diligentia, pariq; rei bene gerendæ ardens cupiditate, idem fere, quod optimus ille humanarum legum concinnator, in Eccleſiaſtico, Diuinoq; iure componendo præſtitit. Ex veteribus ſiquidem alijs Pontificum collectionibus, varijs dein Concilijs, ſanctorumq. Patrum ſcriptis GREGORIVS hic noſter optima quæque colligens, veluti neceſſaria materie congeſta, Raymundo, alteri Triboniano, volumen hoc in quinque libros diſtinctum, quaſi ſacroſanctum iuris templum rectiſſimis quinque ſolidiſſimarum, ac altiſſimarum ordinibus columnarum, conſtruendum mandauit. Et quanquam nihil tale ab ipſo tam egregiæ, admirandæq; ſtructuræ architecto de Commentarijs in ipſo non conſcribendis aperte cautum ſit, idem tamen eum ſenſiſſe certo certius mihi videtur. Sed neſcio, qua poſtmodum commentatorum licentia factum ſit, vt optimi Principes ita cauendo, nihil, aut parum admodum cauiſſe videri poſſint: Eò certe res redijt, vt grauiori, quàm antea, morbo vtrinque laboretur: cùm hodie non tam legibus, quam flagitioſà legum laceratioae diuexemur: quippe enim plus gloſſarum, plus conſiliorum, plus deciſionum, plus eſt etiam lecturarum, vt vocant, quam, vt ait Plautus, muſcarum, cùm caletur. Quo fit, vt multi immenſo huic iuris Oceano tot interpretum diſſentientium opinionibus, quaſi confligentibus ventis agitato, committere ſe non audeant. Hæc autem a me non dicuntur, vt multorum induſtriam damnem, vel ingenium reprehendam, & quod dant aſperner: ſed quòd omnes prætermiſſo illo ſcribendi genere, Paratitlis nempe a Iuſtiniano permiſsis, interdictis ſe commentarijs dederint. paucos excipio, vel Iacobum Cuiacium Iuriſconſultorum peritisſimum, peritisſimorum iuris doctisſimum, qui breuia quidem ad titulos Pandectarum, & Codicis adnotata, ſed quam vtilisſima conſcripſit. Cùm igitur iuris Pontificij conditio non deterior, quam ciuilis eſſe debeat, optandum maximè fuit præſtantem aliquem prodire ingenio, doctrinaq; virum, qui Cuiacij exemplo incitatus, eius ſtudium, ac induſtriam in hiſce Pontificalibus libris explanandis pro viribus imitaretur. Quod cùm a nemine hactenus nec factum cer-

cernerem, nec cogitatum intelligerem, ſuſcepi ipſe adhuc in ſcholis agens, oneris magnitudini impar, hoc opus, partemq; hanc a cæteris derelictam, ſumpſi quoquo modo poſſem excolendam; vt etſi non bene culta eſſet, non omnino tamen inculta, deſertaq; maneret. Paratitla igitur ad Decretales quidem GREGORII *tantum ſcripta, ſed quæ vniuerſum prope ius Canonicum breuiter complectuntur, mihi conſcripſeram. quæ deinde lauream conſequutus, quorundam amicorum hortatu, aſſiduisq; auditorum meorum precibus impulſus, etſi multis detinebar occupationibus, pro temporis tamen anguſtijs (properantius, quàm opus fuiſſet) relegi, atque vt potui recognoui. nunc autem ea in publicum emitto, non ſine aliqua ſpe, futurum eſſe, vt iuris huius ſtudioſis, licet non magnam voluptatem, quam genus ipſum argumenti plane reſpuere videtur, at ſaltem vtilitatem aliquam afferat. Tibi verò vni, vir Illuſtriſſime, vti iampridem me totum dicaui, ita haſce laborum meorum primitias offerre, atque dicare ſtatui: non tamen quòd maiorem apud te gratiam hoc leuidenſi munuſculo promereri velim, quando id totum ſummæ tuæ humanitati, non vllis meis meritis, accepto ferendum eſt; neque ob id ſolum, vt libellus hic noſter clariſſimo nomini tuo inſcriptus longe plus fidei, ac authoritatis apud homines ſibi conciliare poſſit; quod alij ſcriptores plurimi facere conſueuerunt, & ipſe aliàs feciſſem. nam licet ſis ex antiquiſſima illa, & nobiliſſima Ruuerea familia, quæ ſe plurimos optimos Præſules, Cardinales octo, Principes prope infinitos, duosq; Maximos Romanos Pontifices protuliſſe merito gloriatur: his etiam virtutibus præditus es, quæ in excellentiſſimo quouis homine deſiderari poſſunt, ita vt omnes præſtantes viri te vnum, veluti Polycleti ſtatuam, ſuſpiciant, atque admirentur. quid enim in Græcis, Latinisq. litteris ita repoſitum, ac reconditum, quod tibi per quam cognitum, apertumq; non ſit? quid in profanis, diuinisq; ſcripturis difficile, quod tibi intellectu non ſit facile? habes quoque virtutem aliam, quæ a libris non petitur, quæ vno ſcientiæ verbo continetur, ſed eam, quæ ex animi præſtantia proficiſcitur, & multas in ſe laudes amplectitur, continuum in ſuſcipiendis eccleſiæ laboribus ſtudium, miram in perferendis conſtantiam, ſingularem in excipiendis hominibus humanitatem, incredibilem in ſubleuandis manſuetudinem, ſummam in conſuetudine familiarium comitatem, admirabilem in congreſſu, & ſermone clarorum, tuiq; ſimilium virorum grauitatem, denique propenſiorem ad optima quæque voluntatem. quæ omnia, & alia non pauca, quæ breuitatis ergo omittuntur, ſatis cauſæ eſſe poterunt, vt te vnum diligerem, cuius ſub tutelari nomine opus hoc noſtrum ſecurius in ora hominum prodiret, tantam ex illo lucem præ ſe ferens, vt inuidis obtrectatoribus oculorum aciem perſtringeret, & candidis lectoribus iucundiorem ſui ſpeciem exhibiturum eſſet. Sed alia etiam fuit ra-*

a 3 tio,

tio, quòd cùm ipſe iuris eſſem conſultus, in hacq; Taurinenſi Academia Pontificij iuris interpres, & huius tuæ Metropolitanæ eccleſiæ Archidiaconus; cui nam, rogo, hæc mea ſtudia aptius conſecrare, & offerre poteram, quàm tibi viro Conſultisſimo, Academiæ Moderatori, & Cancellario magno, & huius ciuitatis Archiepiſcopo? ita vt Iuriſconſultus ad virum Conſultisſimum, Anteceſſor ad Moderatorem, & Cancellarium, Archidiaconus ad Archiepiſcopum omnes cogitationes, & facta dirigeret. Tibi verò diſpliciturum hoc meum erga te officium non arbitror. Mihi quidem ipſi ob eam cauſam gratisſimum fuit, quia futurum ſperabam, vt ex tenui hoc munere obſeruantiam in te meam, facilius perſpiceres. Quare precor, vt ea, qua ſoles humanitate hanc, quam profecto in hac epiſtola vides elucere voluntatem, animiq; ſingularem ad te obſeruandum propenſionem, velis ſuſcipere. Auguſtæ Taurinorum, iij. Calend. Iulij. M D L X X X V.

Digitized by Google

IVRIS PONTIFICII STVDIOSIS IVVENIBVS

ANASTASIVS GERMONIVS Anteceſſor Taurinenſis S.

CACTVRVSNE operæpretium viderer, ſtudioſiſſimi iuuenes, ſi hæc mea in ius Pontificium Paratitla, quæ ſtudioſius meditatus fueram, veſtris ſtudijs conſulens, in lucem prodire ſinerem, diu, multumq; apud me hæſitaui. quamuis enim mihi non indigna prorſus editione viderentur, idemq; mecum ſentire eos viderem, qui & de his iudicium ferre poſſunt, quorumq; fidem erga me, ſummamq; beneuolentiam certiſſimis argumentis teſtatam habeo; ac pleriſque, quibus illa priuatim quandoque prælegeram, ita probari intelligerem, vt non modo non diſplicerent, verum etiam omnis iam in ijs edendis mora incuſaretur: vt ea tamen ſupprimerem, illud primum hortabatur, quòd ſcribendi genus hactenus à cæteris illibatum exorſus, rei difficultatem ſentiebam, ſimulq; imminens obtrectationis periculum præuidebam. Quippe animaduertebam ius hoc ſacroſanctum, quod ſummorum Eccleſiæ Principum ſcitis, Conſtitutionibus, Conciliorum Decretis, ſanctorumq; Patrum ſententijs, vt pulcherrima ſtructura conſtat, parum ſincere, fideliterq; ab interpretibus pertractatum. Illi enim, vt id, quod res eſt, quodq; ego ſentio, dicam, in certiſſimis eius principijs interdum grauiter errarunt; & peruerſis ſenſibus, ac omnino à conditorum mente alienis loca permulta ſic deprauarunt, vt ſæpenumero quæ maximi ipſi Eccleſiæ antiſtites pro cauſarum, locorum, temporumq; varietate, nec non inſpectis circumſtantijs, prudenter excogitarunt, ſapienterq; decreuerunt, perperam intellexerint; eoq; rem ſuis expoſitionibus deduxerint, vt qui de fide non rectè ſentiunt, inde ſumpta occaſione, non in quos oportuit, nempe in interpretes ipſos, ſed in iuris ipſius authores, peccati culpam reijcientes, eos calumniari cœperint, maledictisq; inceſſere; quaſi multa ab ipſis ambitioſe magis, & auare, quàm æquitate ipſa dictante, conſtituta fuerint. Quorum interpretum expoſitionum, errorumq; redargutionem non exigui laboris, & periculi ab obtrectatoribus eſſe, animo voluebam. Verum, quantum eiuſmodi difficultatum conſideratio me ab edendis meis, qualeſcumque ſunt, cogitationibus deterrebat, tantum ſtudioſorum commodi, etſi non fortaſſe magni, ſpes me ad illa proferenda impellebat. Cùm enim paucis ante annis adoleſcens viderem Cæſareum ius doctiſſimorum huius ætatis, & paulo ſuperioris, Iuriſconſultorum opera à fœda barbarie vindicatum, adeoq; illuſtratum, vt nihil pene ad illius perfectam cognitionem deſiderari amplius queat; nullum autem hactenus, vno excepto Antonio Auguſtino, qui nouiſſime Pontificij huius iuris veteres collectiones, aureum vere opus, veluti theſaurum terræ viſceribus conditum, ſummis laboribus, ſummaq; arte erutas in lucem produxit, & doctiſſimis adnotationibus illuſtrauit, idem in Pontificias leges enixum: equidem pro eo, ac debui, dolui. inde enim pariter factum eſſe exiſtimo, vt cùm permulti, ac fere innumeri, iuris ciuilis elegantia, & lautitia illecti ſint, pauciſſimi tamen reperiantur, qui ad hoc ſtudium, veluti ſentibus obductum, ſe conuertant. Indigniſſimumq;

Digitized by Google

mumq; mihi viſum eſt, præſtantiſſimam hanc iuris prudentiæ partem, quippe in ſacris, & ſacerdotibus, rebusq; ad ius publicum, immo diuinum, pertinentibus conſiſtentem, iacere incultam, negligi omnino, & ignorari. Itaque venit mihi in mentem nonnullos annos in hoc iure diſcendo, & docendo non omnino defunctorie verſanti aliquid in hac parte audere Catholicæ Eccleſiæ alumno non indignum; & quod ſaltem præclara ingenia ad fertilis huius ſoli culturam, magno cum ſtudioſorum emolumento, adeoq; totius Chriſtianæ Reipublicæ ornamento ſuſcipiendum, atque hoc ius illuſtrandum excitaret: vtq; puderet iam doctiſſimos viros, quorum proprium hoc eſt munus hæc curare, eiuſmodi commentationes negligere. Quæ res cùm animo meo obuerſaretur, negotium non vltra differendum cenſui. Cùm igitur de ſcribendi genere cogitarem, nihil fore vtilius exiſtimaui, quàm ſi Paratitlis conſcribendis ducem huius itineris, Iacobum Cuiacium Iuriſconſultorum hac ætate phenicem, quo ad poſſem ſequerer. Verum, opus agreſſus ſenſi difficultatem, quæ latuerat. Etenim cùm breuia mihi in quinque Decretalium Gregorij IX. libros adnotata, ac veluti indices, quibus ipſa Paratitlorum ratio continetur, facere propoſuiſſem: animaduerti inutilem me prorſus, & vanam operam auſpicari, ſi hanc, quam ordiebar, telam, non adhibitis quoque ſexti eorundem Decretalium libri, authore Bonifacio VIII. editi, item Clementis V. Nouellisq; Ioannis, & aliorum Pontificum conſtitutionibus, quas Extrauagantes appellant, necnon ſacri Concilij Tridentini decretis, quibus multa veteris huius iuris innouantur, ſupplentur, & emendantur, pleraq; verò deſuetudine antiquata reſtituuntur, contexerem. Ad hæc, cùm Raymundus compilator totum hoc Pontificale ius ſparſum, hiſce quinque libris, veluti aquarum multitudinem anguſto alueo concluſerit, neceſſariò euenit, vt ſingulis prope horum librorum titulis permulta, quæ pluribus alioquin ciuilium librorum, Digeſtorum, & Codicis titulis diſtinctè, ac ſeorſum traduntur, ſimul in vnum collecta ſint, & comprehenſa: ideoq; eius rei latiorem tractatum prætermittere ſine flagitio nequirem. Quibus rebus effectum eſt, vt operis, quod ſuſceperam, cuiusq; partum non laborioſæ admodum editionis fore putaram, difficultatem non exiguam ſenſerim, hoc, veluti cumulo, excreſcente. His acceſſit maius illud incommodum, ac omnium grauiſſima cura illa animum ſubijt, quòd planiſsimè intelligebam, interpretes noſtros, quorum ἀμαθίαις commentarijs obſcuratum verius, quàm illuſtratum ius hoc Pontificium dicimus, antiquitatis plerumque ignoratione fœde lapſos fuiſſe. Quapropter ne ipſe in eundem, vt dici ſolet, lapidem impingerem, maiorem longe diligentiam, quàm initio exiſtimaueram, intenſius ſtudium, plurimorumq; authorum lectionem ad id, quod parabam, perficiendum, neceſſariam eſſe re ipſa doctus intellexi; aliter atque mihi antea perſuaſeram. Quare ſiquid in ſacra veteris, nouiq; Teſtamenti pagina, in Apoſtolorum traditionibus, Concilijs, ſanctorumq; Patrum, veluti Chryſoſtomi, Nazianzeni, Athanaſij, Cypriani, Gregorij, Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, Leonis, Thomæ Aquinatis, aliorumq; Eccleſiæ Luminum ſcriptis, & in Nomocanone Photij, atque non vulgaribus Theodori Balſamonis Antiocheni Patriarchæ interpretationibus deprehendi, quod argumento noſtro deſeruiret, locisq; Pontificijs lucis aliquid afferret, nihil eorum ſciens prætermiſi; ita tamen ne inſtituti modum excederem. Iam verò permulta nobis ex Iuriſconſultorum libris, Imperialibus conſtitutionibus, veluti ex puriſſimis fontibus, huc deriuanda fuerunt; non paucis à

varijs

varijs, ijsq; grauiſſimis cuiuſque ferme generis ſcriptoribus, hiſtoricisq; ſubminiſtratis. Hæc, mihi ſubſidia, & auxiliares manus, nouum explicandi iter aperire volenti comparanda fuerunt: quibus deſtitutus, fruſtra hos aditus recludere tentaſſem. harum verò rerum inueſtigatio, quòd plurimæ ex ijs in receſſibus, abditisq; veterum monumentis laterent, quodnam temporis, ac laboris, vt alia prætermittam, impendium afferant, ipſa res declarat; & æqui lectores facile agnoſcent. Quid illæ porrò titulorum connexiones, rerumq; diffinitiones, quæ res mihi duo in primis obſeruandæ erant? vix enim, dici poteſt; quantum in rationibus continuationum, vt vocant, eruendis ſtudij, & operæ conſumpſerim, quoties hoc me negotium vlterius progredi volentem quaſi Echeneis remoratum ſit. Eorum verò, quæ in iure traduntur, latentes definitiones inuenire difficile, & periculoſum eſſe nemo, vel mediocriter in iure verſatus ignorat. Illud poſtremo loco me diu ſuſpenſum tenuit, quod prætermittendum non fuerat, an videlicet Pontificias haſce deciſiones eodem ſtylo referrem, quo ſunt exaratæ, ſimplici nempe, ac minus Romano, an verò puriorem dictionem reponere conarer; quod & ſumpta à nobis illuſtrandi huius iuris ratio poſtulare videbatur. quem ad laborem equidem recentium Pontificalium edictorum eleganti ſermone conſcriptorum exemplis inuitari videbar; ne quid dicam de Concilij Tridentini reformationibus; quibus vnà cum vitioſis rebus verba quoque ſemibarbara de induſtria reiecta, & in illorum locum puriora repoſita ſunt. Verumenimuero vt ſcriptionis genere noſtris vſitato hìc vterer, & per eadem veſtigia ipſe decurrerem, me illud maxime mouit: quòd multas eius notæ dictiones eſſe intelligebam, quæ vt artis vocabula, rerum, aulæ, & ſeculi illius, quo pura Latinitas, Italia à Barbaris occupata, prope exulabat, ac fere interierat, propria fuere, ideoq; Latine reddi integro earum permanente ſenſu, niſi verborum circuitu adhibito, non facile poſſent. Deinde cùm hìc non interpretem propriè agerem, (etſi locos non paucos minus recte à commentatoribus perceptos, germano, ni fallor, ſenſu expoſui) ſed eorum, quæ hiſce libris condita ſunt, ſimplicem enarratorem agerem: officio meo magis conuenire exiſtimabam, ſi quo quæque ſtylo conſcripta fuerant, illa eodem prorſus referrem. His itaque tot incommodis affectus, non vt labori parcerem, ſed viribus meis in ſuperandis tot difficultatibus diffidens, parum abſui, quin ab inceptis deſiſterem. Et ſi modo forte hæc ſatis proſpere mihi, &, vt dicitur, tanquam virgula diuina oſtenſa, ceſſiſſent, non omnibus tamen rei incommodis defunctum me arbitrabar: ſed illud præcipuum, quod ſcriptores male ſemper habuit, detractionis adhuc manere non contemnendum periculum. Multos enim fore ſuſpicabar, qui me temeritatis, & arrogantiæ reum facturi eſſent, qui tam magni nominis, omniumq; ore celebratos interpretes, quaſi male in hoc iure verſatos, in iudicium vocare auſus ſim; mihiq; tantum ſumpſerim, vt damnata vetere eorum docendi, interpretandiq; ratione apud omnes recepta, plauſibiliq; facta, potiorem me adinueniſſe crediderim. quod vnum vehementer animum meum ancipitem habuit, an quo cœperam, pergendum mihi eſſet; quando non tam intereſt quo quicquam animo ſcribatur, quàm quo accipiatur. quare non immerito vereri debui, ne in quo alijs prodeſſe volui, id inepte mihi noceret. Vicit tamen apud me & amicorum ſententia, atque ſtudioſorum preces, quibus, vt initio dixi, qualeſcunque has agelli mei primitias, cùm prægustandas obtuliſſem, magnopere probari intellexeram, vel eo nomine, quia multa à veteribus vel diſſimulata, vel prætermiſſa animad-

uerte-

Digitized by Google

uerterunt à me tractari, quæ ſcitu digna eſſe quiuis legendo cognoſcet: pleraque verò vel obſoleta, fuſius tamen ab illis, ne dicam ad nauſeam, pertractata, quædam etiam poſterioribus conſtitutionibus antiquata, non pauca nouo iure introducta, quæ ipſos, vt ſuperioris ſeculi homines neceſſario latuerunt, à me non omiſſa quidem, ſed compendio ſunt dicta. Quare non dubito fore, quin hæc Paratitla ad ſuas Epitomas collata, rerum vtiliſſimarum, orationisq́; compendio, ſtudioſis omnibus, ſaltem tyronibus, vtilia futura ſint, doctioribusq́; nequaquam ingrata. Quibus me venia ſaltem dignum pro eorum humanitate viſum iri nonnihil ſpero: quòd rem tantam tam exiguis viribus aggredi ſim auſus: quia non tam ſpe id, quod optabam aſſequendi feci, quam, vti dixi, vt quaſi rauco tenuis tubæ meæ ſono, ceu claſſico, ſtrenui homines excitarentur; quorum virtute & doctrina Pontificia hæc iura, quæ nobiliſſimam iuriſprudentiæ partem complexa ſunt, non modo contemni poſthac deſinant, ſed amari, coli, ac deſiderari ab omnibus incipiant. Reliquum eſt, ſtudioſiſſimi iuuenes, vt hoc qualecunque monumentum, quod vobis offertur, ab eo certe profectum, qui ſtudijs veſtris, quantum in ſe eſt, quacunque ratione conſultum vult, grato, candidoque, quo datur animo, in ſinum, complexumq́; veſtrum accipiatis; ſimulq́; ius hoc Eccleſiaſticum, quod publicum, immo verè Diuinum eſt, rectam viuendi rationem continens, rerum publice, priuatimq́; bene gerendarum exemplar, quo veluti indice ad ſalutis noſtræ portum recta ducimur, ſtudioſe complectamini, diurnaq́; ac nocturna manu verſetis, & in delitijs habeatis, inde optimos atque vberrimos, Deo annuente, fructus percepturi.

Digitized by Google

T I T V L O R V M
QVINQVE LIBRORVM
Decretalium Gregorij Noni.

INDEX ALPHABETICVS.

A

ACcuſationibus, inquiſitionibus, & denunciationibus. lib.v. tit.j. pag. 91
Adulterijs & ſtupro. lib.v. tit.xvj. 99
Aetate, & qualitate, & ordine præficiendorum. lib.j. tit. xiiij. 13
Alienatione iudicij murandi cauſa facta lib.j. tit. xlij. 26
Appellationibus, recuſationibus, &c. lib.ij. tit.xxviij. 45
Apoſtatis & reiterantibus baptiſma. lib.v. tit.ix. 96
Arbitris. lib.j. tit.xliij. 27
Auctoritate & vſu pallij. lib.j. tit.viij. 9

B

BAptiſmo & eius eff.ctu. lib.iij. tit.xlij. 72
Bigamis non ordinandis. lib.j. tit.xxj. 16

C

CAlumniatoribus. lib.v. tit.ij. 92
Capellis monachorum, &c. lib.iij. tit.xxxvij. 69
Cauſa poſſeſſionis & proprietatis. lib.ij. tit.xij. 32
Celebratione miſſarum, & ſacramento Euchariſtiæ, & diuinis officijs. lib.ij. tit.xlj. 71
Cenſibus, exactionibus, & procurationibus. li.iij.tit. xxxix. 70
Clandeſtina deſponſatione. lib.iiij. tit.iij. 80
Clericis peregrinis. lib.j.tit.xxij. 16
Clericis peregrinantibus. lib.ij. tit.xxix. 47
Clericis coniugatis. lib.iij. tit.iij. 50
Clericis non reſidentibus in eccleſia, vel præbendis. lib.iij. tit. iiij. 50
Clericis pugnantibus in duello. lib.v. tit.xiiij. 98
Clerico ægrotante vel debilitato. lib. iij. tit.vj. 53
Clerico venatore. lib.v. tit.xxiiij. 103
Clerico percuſſore. lib.v. tit.xxv. 103
Clerico excommunicato, depoſito, vel interdicto miniſtrante. lib.v. tit.xxvij. 104
Clerico non ordinato miniſtrante. lib.v. tit.xxviij. 105
Clerico per ſaltum promoto. lib.v. tit.xxix. 105
Cognatione ſpirituali. lib.iiij.tit.xj. 83
Cognatione legali. lib.iiij. tit.xij. 84
Cohabitatione clericorum & mulierum. lib.iij.tit.ij. 49
Colluſione detegenda. lib.v.tit.xxij. 102
Commodato. lib iij. tit xv. 56
Conceſſione præbendæ & eccleſiæ nõ vacantis li.iij.tit.viij. 53
Conditionibus appoſitis in deſponſatione, vel in alijs contractibus. lib.iiij. tit.v. 82
Confeſſis. lib.ij.tit.xviij. 35
Confirmatione vtili, vel inutili. lib.ij. tit.xxx. 47
Coniugio leproſorum. lib.iiij. tit.viij. 82
Coniugio ſeruorum lib iiij. tit ix. 82
Conſanguinitate & affinitate. lib iiij. tit xiiij. 84
Conſecratione eccleſiæ vel altaris. lib.iij.tit xl. 71
Conſtitutionibus. lib.j.tit.ij. 4
Conſuetudine. lib j. tit.iiij. 6
Conuerſione coniugatorum. lib iij. tit.xxxij. 65
Conuerſione infidelium. lib.iij.tit.xxxiij. 66
Corpore vitiatis ordinandis, vel non. lib.j.tit.xx. 15
Crimine falſi. lib.v. tit.xx. 102
Cuſtodia Euchariſtiæ, chriſmatis, & aliorum ſacramentorum. lib iij. tit.xliiij. 73

D

DEcimis, primitijs, & oblationibus. lib.iij. tit.xxx. 63
Delictis puerorum. lib.v.tit.xxiij. 103
Depoſito. lib.iij. tit.xvj. 57
De deſponſatione impuberum. lib.iiij.tit.ij. 80
Digamis. lib.j. tit.xxj. 16
Dilationibus. lib.ij. tit viij. 31
Diuortijs. lib.iiij. tit.xix. 87
Dolo & contumacia. lib.ij tit.xiiij. 34
Donationibus. lib.iij. tit.xxiiij. 60
Donationibus inter virum & vxorem, & de dote poſt diuortium reſtituenda. lib.iiij.tit.xx. 89

E

ECcleſijs ædificandis vel reparandis. lib.iij.tit.xlviij. 75
Electione, & electi poteſtate. lib j tit.vj. 7
Emptione & venditione. lib.iij. tit.xvij. 57
Eo, qui mittitur in poſſeſſionẽ cauſa rei ſeruãdæ. lib.ij.tit.xv. 35
Eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium. lib.iiij. tit.vij. 82
Eo, qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ, vel ſponſæ. lib.iiij. tit.xiij. 84
Eo, qui ordinem furtiue ſuſcepit. lib.v. tit.xxx. 105
Exceptionibus. lib.ij.tit.xxv. 42
Exceſſibus prælatorum & ſubditorum. lib.v.tit.xxxj. 106

F

FErijs. lib.ij. tit.ix. 31
Feudis. lib.iij. tit.xx. 58
Fide inſtrumentorum. lib.ij. tit.xxij. 39
Fideiuſſoribus. lib.iij. tit.xxij. 59
Filijs presbyterorum ordinandis, vel non. lib.j.tit.xvij. 14
Foro competenti. lib.ij. tit.ij. 29
Frigidis & maleficiatis, &c. lib.iiij. tit.xv. 85
Furtis. lib.v.tit xviij. 100

H

HAereticis. lib.v. tit.vij. 95
His, quæ vi metusve cauſa fiunt. lib.j. tit.xl. 26
His, quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu capituli. lib.iij.tit.x. 54
His quæ fiunt a maiore parte capituli. lib iij. tit.xj. 55
His qui filios occiderunt. lib.v.tit.x. 97
Homicidio voluntario vel caſuali. lib.v.tit.xij. 97

I

IMmunitate Eccleſiarum, cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium. lib.iij tit.xlix. 75
Infantibus & languidis expoſitis. lib.v. tit.xj. 97
In integrum reſtitutione. lib j. tit.xlj. 26
Iniurijs & damno dato. lib.v. tit.xxxvj. 109
Inſtitutionibus. lib.iij. tit.vij. 53
Iudæis, & Sarracenis, & eorum ſeruis. lib.v.tit.vj. 94
Iudicijs. lib.ij.tit.j. 28
Iuramento calumniæ. lib.ij. tit.vij. 31
Iureiurando. lib.ij. tit.xxiiij. 39
Iure patronatus. lib.iij. tit.xxxviij. 69

L

LIbelli oblatione. lib.ij. tit.iij. 30
Litis conteſtatione. lib.ij tit.v. 30
Locato & conducto. lib.iij.tit.xviij. 57

M

MAgiſtris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi. lib.v. tit.v. 93
Maioritate & obedientia. lib.j. tit.xxxiij. 22
Maledicis. lib.v. tit.xxvj. 104

Matri-

Digitized by Google

Matrimonio contracto contra interdictum eccleſiæ. lib. iij. tit.xvj. 86
Mutuis petitionibus. lib.ij.tit.iiij. 30

N

NAtis ex libero ventre. lib.iiij. tit.x. 83
Ne clerici vel monachi ſecularibus negotijs ſe immiſceant. lib.iij. tit.l. 77
Ne prælati vices ſuas, vel eccleſias ſub annuo cenſu concedant. lib.v. tit.iiij. 93
Ne ſede vacante aliquid innouetur. lib.iij. tit.ix. 54
Noui operis nunciatione. lib.v. tit.xxxij. 106

O

OBligatis ad ratiocinia ordinandis vel non. lib.j.tit.xix. 15
Obſeruatione ieiuniorum. lib.iij. tit.xlvj. 74
Officio Archidiaconi. lib.j. tit.xxiij. 16
Officio Archipresbyteri. lib.j. tit.xxiiij. 17
Officio primicerij. lib.j. tit.xxv. 18
Officio ſacriſtæ. lib.j. tit.xxvj. 18
Officio cuſtodis. lib.j. tit.xxvij. 18
Officio Vicarij. lib.j. tit.xxviij. 18
Officio & poteſtate iudicis delegati. lib.j. tit.xxix. 19
Officio legati. lib.j. tit.xxx. 20
Officio iudicis ordinarij. lib.j. tit.xxxj. 21
Officio iudicis. lib.j. tit.xxxij. 22
Ordinatis ab epiſc. qui renunciauit epiſcopatui. li.j. tit.xiij 12
Ordine cognitionum. lib.ij. tit.x. 32

P

PActis. lib.j. tit.xxxv. 24
Parœcijs & alienis parœcianis lib.iij.tit.xxix. 63
Peculio clericorum. lib.iij. tit.xxv. 61
Permutatione. lib.iij. tit.xix. 58
Pœnis. lib.v.tit.xxxvij. 109
Pœnitentijs & remiſſionibus. lib.v.tit.xxxviij. 110
Pignoribus & alijs cautionibus. lib.iij. tit.xxj. 58
Plus petitionibus. lib.ij. tit.xj. 32
Poſtulando. lib.j.tit.xxxvij. 25
Poſtulatione prælatorum lib.j. tit.v. 7
Præbendis & dignitatibus. lib.iij. tit.v. 51
Precarijs. lib.iij. tit.xiiij. 56
Presbytero non baptizato. lib.iij. tit.xliij. 73
Præſcriptionibus. lib.ij. tit.xxvj. 43
Præſumptionibus. lib.ij.tit.xxiij. 39
Priuilegijs & exceſſibus priuilegiatorum. lib.v.tit.xxxiij. 107
Probationibus. lib.ij. tit.xix. 36
Procuratoribus. lib.j. tit.xxxviij. 25
Purgatione canonica. lib.v. tit.xxxiiij. 108
Purgatione vulgari. lib.v. tit.xxxv. 108
Purificatione poſt partum. lib.iij. tit.xlvij. 75

Q

QVi clerici vel vouentes matrimonium cõtrahere poſſint. lib.iiij. tit.vj. 82
Qui matrimonium accuſare poſſint, vel contra illud teſtificari. lib.iiij. tit. xviij. 87
Qui filij ſint legitimi. lib.iiij.tit.xvij. 86

R

RAptoribus, incendiarijs, & violatoribus eccleſiarum. lib.v.tit.xvij. 100
Rebus eccleſiæ alienandis vel non. lib.iij.tit.xiij. 55
Regularibus & tranſeuntibus ad relig. lib.iij. tit.xxxj. 65
Regulis iuris. lib.v. tit.xlj. 113
Religioſis domibus, vt epiſcopis ſint ſubiectæ. li.iij.tit.xxxvj. 62
Reliquijs, & veneratione ſanctorum. lib.iij. tit.xlv. 74
Renunciatione. lib.j tit.ix. 10
Rerum permutatione. lib.iij. tit.xix. 58
Reſcriptis. lib.j. tit iij. 5
Reſtitutione ſpoliatorum. lib.ij. tit.xiij. 33

S

SAcramentis non iterandis. lib.j. tit.xvj. 14
Sacra vnctione. lib.j.tit.xv. 13
Sagittarijs lib.v. tit.xv. 99
Schiſmaticis. lib.v. tit.viij. 95
Scrutinio in ordine faciendo. lib.j. tit.xij. 12
Secundis nuptijs. lib.iiij. tit.xxj. 89
Sententia & re iudicata lib.ij. tit.xxvij. 43
Sententia excommunicationis. lib.v.tit.xxxix. 111
Sepulturis. lib.iij.tit.xxviij. 62
Sequeſtratione poſſeſſionum & fructuum. lib ij. tit.xvij 35
Seruis non ordinandis &c. lib.j.tit.xviij. 15
Simonia, & ne aliquid pro ſpiritualibus exigatur vel promittatur. lib.v.tit.iij. 92
Solutionibus. lib.iij. tit.xxiij. 60
Sortilegijs. lib.v. tit.xxj. 102
Sponſalibus & matrimonijs lib.iiij. tit.j. 78
Sponſa duorum. lib.iiij. tit.iiij. 81
Statu monachorum, &c lib.iij. tit.xxxv. 67
Succeſſionibus ab inteſtato. lib.iij. tit.xxvij. 61
Summa Trinitate, & fide Catholica. lib.j. tit.j. 3
Supplenda negligentia prælatorum. lib.j. tit.x. 10
Syndico & actore. lib.j. tit.xxxix. 25

T

TEmporibus ordinationum, &c. lib.j. tit.xj. 11
Teſtamentis & vltim. voluntatibus. lib.iij. tit.xxvj. 61
Teſtibus & atteſtationibus. lib.ij. tit.xx. 36
Teſtibus cogendis, vel non. lib.ij tit.xxj. 38
Torneamentis. lib.v.tit.xiij. 98
Tranſactionibus lib.j. tit.xxxvj. 24
Tranſlatione epiſcopi. lib.j.tit.vij. 8
Tregua & pace. lib.j. tit.xxxiiij. 23

V

VErborum ſignificatione. lib.v.tit.xl. 112
Vita, & honeſtate clericorum. lib.iij. tit.j. 48
Voto, & voti redemptione. lib iij.tit.xxxiij. 66
Vſuris lib.v.tit.xix. 101
Vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur. lib.iii. tit xii. 55
Vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam diffinitiuam. lib.ii. tit.vi. 31
Vt lite pendente, nihil innouetur. lib.ii.tit.xvi. 35

FINIS.

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus, ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

PARATITLA

IN LIBROS V. DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII PAPAE IX.

POST illos veteres Decretorũ collectores, Iſidorum, Burchardum, Iuonem, Gratianum, ac cæteros, qui priuata auctoritate multas, variaſq. ſummorum Pontificum epiſtolas, variasq. conſtitutiones ex Concilijs tam generalibus, quàm prouincialibus excerptas, plurimasque ſanctorum Patrum ſententias in vnum corpus digeſſerunt, alij ſumma probitate, ac ingenio viri ſequuti ſunt, qui & ipſorum ſummorum Eccleſiæ Principum epiſtolas, regulasq. collegerunt, vti Bernardus Præpoſitus Papienſis, mox Fauentinus Epiſcopus, cuius collectio prima compilatio eſt dicta. Huic ſucceſſit Gibertus, & Alanus, & eorum diſcipulus Ioannes Gallenſis; qui à magiſtris tentata, & inchoata ſibi quaſi propria vindicauit: & hæc fuit ſecunda compilatio. Eodem exemplo ſequutus eſt Bernardus Archidiaconus Compoſtellanus, qui etiam nulla, vti ſuperiores, auctoritate, tertiæ compilationi, quæ eſt Romana appellata, cœpit operam dare. Interim tamen Petro Beneuentano Innocentius huius nominis tertius, qui cùm, vt Pontificia auctoritate aliqua collectio ederetur, à Romanis hominibus plerumque eſſet rogatus, mandauit, vt publica auctoritate Decretalium liber conſcriberetur; quo factum fuit, vti tertiam haberemus compilationem. Subinde in Concilio Lateranenſi ab eodem Innocentio conuocato, aliud quoque volumen poſterioribus eius conſtitutionibus, & ipſius Lateranenſis Concilij lxxj. capitibus eſt comprehenſum; ex quo quarta compilatio nomen habuit. Tandem quinta collectio acceſſit à Tancredo Bononienſi Archidiacono, ex Honorij iij. conſtitutionibus concinnata. Nouiſſime verò Gregorius nonus iam dictas quinque collectiones in ordinem, & compendium, idque libris quinque diſtrictum à Raymundo eius capellano redigi iuſſit; ita vt omnes conſtitutiones, & epiſtolæ decretales, quæ ad vſum ſui temporis facere videbantur, eo volumine continerentur, & quæ dubiæ in prioribus erant, declararentur; ſimiles, contrariæ, ſuperuacuæ, atque inutiles penitus ſummouerentur. quod, de ſuo nomine appellari voluit *Decretales*. quemadmodum Theodoſianus Codex ab Imperatore Theodoſio, & Iuſtiniani Codex ab Iuſtiniano dictus. Sic & Gregorianus, & Hermogenianus, licet non ab Imperatoribus, ſed ab earum editionum auctoribus deducant nomen. Decreta dicuntur ſtatuta, ſeu ſententiæ. Decreta à decernendo deriuant. Decernere eſt, cùm quis cognoſcens ſtatuit, *l. 1. ff. de conſtitut. princ.* hinc Decreta appellantur ſententiæ in cauſarum cognitionibus prolatæ, *l. nec quicquam. ff. de offic. proconſ.* idque apertius conſtat ex inſcriptione plurium legum, vel in *l. vlt. ff. de iure patron. Paulus*, inquit, *imperialium ſententiarum in cogitationibus prolatarum, ſeu Decretorum ex libris ſex libro primo*. Vnde Cicero, *Senatus Decreta*; ſic *Pontificum Decreta. can. ſi Romanorum 19. diſt.* & hæc conſtitutiones vulgo appellamus, *d. l. 1.* & *d. cap. ſi Romanorum*. quælibet enim conſtitutio, & Decretum dicitur, *cap. ne innitaris.*

infra tit. ſecundo.l. 1. §. *vlt. ff. quod quiſque iur.* & hæ conſtitutiones quandoque ſimplici nomine, *Decretalia*, quandoque *Decretales epiſtolæ* nuncupantur. *d. cap. ſi Romanorum. can. ſancta.* §. *item Decretales.* 15. *diſt.* Plane ex his quædam ſunt perſonales, ſeu ſpeciales, quædam generales; illæ vel diriguntur ad vnam prouinciam, *cap. quædam lex.* §. *quod ſcripſi.* 38. *q.* 3. vel ad vnam eccleſiam, *cap. hinc eſt etiam* 16. *quæſt.* 1. aut ad vnam perſonam, *cap. petiſti.* 7. *quæſt.* 1. & hæ ad exemplum non trahuntur, dictis locis, & *d. l.* 1. *de conſtit. princ.* & *l.* 2. *C. eod. de leg. & conſtit. princ.* §. *quod Principi. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.* Sed hæ, priuilegia potius appellantur. Iſidorus *etymolog.* 5. *cap.* 18. priuilegium inde dictum ait, quod in priuato feratur: ita etiam in *can. priuilegia diſt.* 3. Conſtitutio etenim de vniuerſis eſt, priuilegium de ſingulis. Quare veteres, auctore Gellio *lib.* 10. *cap.* 20. priuata dixere, quæ nos ſingula dicimus. Generales autem ad omnes extenduntur, *cap. omnia, cum ſeq.* 25. *quæſt.* 1. quocirca videmus Decreta, ſeu Decretales epiſtolas nihil aliud eſſe, quàm Pontificales conſtitutiones; quas Gregorius ix. in quinque, vti diximus, libros digeſſit, libros etiam exemplo veterum certis titulis diſtinxit; titulos capitibus diuiſit. Appellatur quoque hic liber *Extrauagantium*; tametſi vulgo *Extra*, forte breuitatis cauſa, dicatur. quem hac ratione dictum opinor: ſiquidem illa compilatio prima *Breuiarium extrauagantium* inſcribebatur: quo nomine inſcribitur etiam *Barcinonenſis liber*, & *Romanus Extrauagantium*. Dici autem Extrauagantes ſemper exiſtimaui, quod extra Decretorum libros vagarentur. quã ſane inueteratam opinionem comprobaui magis, cùm nuper virum eruditiſſimum, & in iuris vtriuſque diſciplina clariſſimum, ac in antiquorum monumentis præſtantiſſimum Antonium Auguſtinum, idem ſuſpicari viderem.

DECRE-

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX. LIB. I.

De ſumma Trinitate, & Fide Catholica. *Tit.* I.

OPTIMA quidem ratione ſummus iuris Canonici Princeps, ac CHRISTI in terris vicarius, à ſumma Trinitate, & Fide Catholica exorditur: cũ ab ea ſint nobis agendi capienda primordia. Vbi enim CHRISTVS non eſt fundamentum, nihil recte ſuperædificari poteſt, *cap. cùm Paulus. 1. quæſt. 1. & cap. 1. ſynod. ſextæ in Trullo*; & in *can. In nomine Domini diſt. 23. & can. non liceat 26. quæſt. 5. Specul. in tit. de inſtrumen. edit. §. 2. in 1. col. Bart. & alij ad rub. ff. de nou. oper. nuntiat. Iaſon. & alij ad rub. ff. de iuſt. & iure.* tum politica gubernatio magiſtratus à Deo perinde conſtituta eſt, ac ſacerdotium ipſum, *cap. quæſitum. 23. q. 4.* quod adeo verum eſt, vt ita etiam ſenſerint Ethnici; ex quibus Homerus *lib. 1. Iliad.* diſertè ſcribit, regis imperium à Ioue proficiſci. Eſt id enim natura inditum hominibus, vt auctor eſt Ariſtoteles. Quare id ius cùm naturale ſit, hoc eſt à Deo Opt. Max. naturaliter hominum mentibus inditum, neceſſe eſt, vt & diuinum dicatur: quod & Apoſt. *ad Rom.* 13. indicat, cùm ait: omnem hominem poteſtatibus excellentibus ſubditum eſſe debere: nec magiſtratum ſine cauſa gladiũ geſtare, cùm ad vindicanda ſcelera Dei miniſter ſit. Eſt autem ius omne, aut publicum, aut priuatum: publicum etiam in ſacris conſiſtit, *l. 1. ff. de iuſt. & iur. c. ius publicum. 1. diſt.* Vnde Quintilianus poſuit ius ſacrum, publicum, & priuatũ, prout in 12. habetur tabulis, argumento eius, quod à Mileſio apud Ariſt. *lib. Polit. 2. cap. 6.* cõſtitutum fuit; vt regio in tres partes diuideretur, vt vna eſſet ſacra, altera publica, tertia priuata. In Americæ quoque ampliſſimo Regnô Peruenſi Reges, qui Ingas, vt apud nos Cæſares, vocabantur, quidquid acquirebant, in tres partes diuiſiſſe auctor eſt Ioſephus Acoſta *in ſua Indiarum Hiſtoria lib. 6. cap. 15.* quarum prima diuino cultui, ac religioni, ſecunda Regi, tertia vniuerſitati aſſignabatur. Sed publico continetur ſacrum. De ſacro igitur prius, tanquam de digniori, ac proinde de ſumma Trinitate: cùm & ipſa Trinitas ſit vniuerſorum principium, ab eaque elementa omnia, ac eorum diſpoſitio producta ſint in omnem terrarum orbem. *l. 1. C. de vet. iur. enucl.* quæ primùm ſcriptis propheticis, tum Apoſtolicis comprehenſa, ac quatuor concilijs declarata; vt Trinitas ſit vnus Deus in Trinitate, & Trinitas in vnitate: vnde ille eleganter cecinit, Deus Trinus, & Vnus, Pater ſcilicet, Filius, & Spiritus ſanctus: tres quidem perſonæ, ſed vna eſſentia, ſubſtantia, ſeu natura prorſus ſimplex. Secunda pars huius tituli eſt de Fide, quæ eſt fundamentum, & baſis totius Chriſtianæ religionis. Fides enim hic accipitur, prout Apoſtolus ad Hebræos ſcripſit: vt ſit *ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium*. Ex quibus hic præcipue de tribus agitur, quaſi horum deſtituti præſidio nequeant homines ſaluari: ac proinde de Sacramento Euchariſtiæ prius: in quo CHRISTI corpus, & ſanguis ſub ſpeciebus panis, & vini verè, ac realiter continetur, transſubſtãtiatis pane in corpus, & vino in ſanguinem diuina poteſtate. Et hoc ſacramentum conficere nemo poteſt, niſi ſacerdos rite ſecundum claues Eccleſiæ ordinatus. Secũdò de Baptiſmo, quod tam paruulis, quàm adultis in forma Eccleſiæ à quocunque rite collatum prodeſt ad ſalutem. Poſtremo de Pœnitentia poſt ſuſceptionem Baptiſmi in peccatum prolapſo neceſſaria. Quare D. Hieronymus ſecundam tabulam eſſe perpulchre tradidit. Ob

Germonij Paratitla.

quam fidem, & operationem bonam non modo virgines, & continentes, ſed & coniugati ad æternam beatitudinem merentur peruenire. Hoc titulo reprobatur, & damnatur libellus, quem Abbas Ioachim in Petrum Lombardum, qui vulgo Magiſter Sententiarum dicitur, edidit de vnitate, ſeu eſſentia Trinitatis: non tamen vt hæreticus, cùm omnia ſua ſcripta ſedi Apoſtolicæ dirigeret, vel vt approbarentur, vel corrigerentur, ſcribens ſe perpetuo illam profiteri fidem, & tenere, quam Romana Eccleſia omnium Eccleſiarum mater, atque magiſtra tenet, & obſeruat. Sed quoniam eius ſcripta à Catholicis, aut orthodoxis ſeorſum ſentiebant, damnata fuere. Damnatur quoque peruerſiſſimum impij Almarici dogma. Fuit ſane Almaricus, ſiue Amorricus Carnotenſis vir eruditus, ſed hæreticus: fuitque conuictus viginti erroribus; quorum vnus erat: Corpus CHRISTI non magis eſſe in ſacramẽto Euchariſtiæ, quàm in re qualibet alia. Hinc eſt, quod ſummus Pontifex hic in fine ait: *Vt eius doctrina non tam hæretica, quàm inſana ſit cenſenda*. Eius autem ſequaces, cum eiuſdem oſſibus refoſſis Lutetiæ poſtea vſti ſunt. *Gagui. lib. 6. Aemil. lib. 6. Bernar. Lutzem. in catal. hæret. Genebrard. Chron. lib. 4.*

De Conſtitutionibus. *Tit.* 2.

COHAERET iure merito hic titulus ſuperiori, cùm de ſacro parte iuris publici actum ſit: mox de alia publici iuris parte, quæ in magiſtratibus, & ſacerdotibus eſt poſita, ex quibus ſacræ emanant leges: ac primum de generalibus, hoc eſt conſtitutionibus. Recte ſane Raymundus fecit, qui ius Pontificium, diuino proximum, antecedentibus ſequentia, inferiora ſuperioribus ſumma ratione annexit. Nam familiare, & quodammodo proprium eſſe diuinæ Scripturæ, ſequentia cum præcedentibus coniungere, & ex præmiſſorum ſcientia, ſenſum eorum quæ ſequuntur, recto ordine informare, ait Ericus *in Homil. in Luc.* 10. ibi, *beati oculi qui vident quæ vos videtis*. Conſtitutio autem, vt Iſidoro placet in *can. lex. 1. diſt.* nihil aliud eſt, quàm lex ſcripta. quamobrem ab Vlpiano in *l. 1. ff. de conſt. princ.* ſcriptum eſt, quodcunque Imperator per epiſtolam, & ſubſcriptionem ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, vel edicto præcepit, legem eſſe: & hæ ſunt, quas vulgo cõſtitutiones appellamus. Et quamquam leges à Deo per Moſem datæ ſunt; aliæ quoque fuerunt neceſſariæ: tranſlato etenim ſacerdotio, opus fuit, vt & legis tranſlatio fieret, *cap. tranſlato hoc tit.* Hinc merito in fine dictum eſt omnẽ conſtitutionem futuris tantum negotijs formam dare, de præteritis niſi expreſſa facta ſit mentio. ita etiam in *l. leges. C. eod.* & *M. Tullius in iij. in Verrem. De iure ciuili*, inquit, *ſi quis noui quid inſtituit, omnia quæ ante acta ſunt, rata eſſe patitur*. Cui ſimilis eſt Iuſtiniani ſententia in *l. iubemus. in fi. C. de teſtam. Quid enim antiquitas peccauit, quæ præſentis legis inſcia, priſtinam ſecuta eſt obſeruationem?* ideo Conſtitutiones omnes ab omnibus obſeruandas eſſe iamdiu ſancitum fuit, cùm omne, quod à lege eſt prohibitum, peccatum producat, auctore Auguſtino *ſup. epiſt. ad Rom.* bona enim lex, dum hoc prohibet, omnia mala prohibet. Adeoque B. Hieronym. ſcripſit, Decretorum conſtitutiones ſingularibus opinionibus præferendas eſſe: & Innocentius iij. non poſſe maiorem capituli partem abſque rationabili cauſa conſuetudinem tollere, & in vtilitatem priuatam aliquid conſtituere noui. & Honorius Tertius, neque ſine cauſa numerum canonicorum, ſeu præbendarũ reſtringere. Ex quibus facile docemur conſtitutiones facere, non ſolum Principi, verum & inferioribus licere. Sed iſtæ alijs non nocent, nec proſunt, nec proprie dicuntur cõſtitutiones. Omnes vero, quæ in corpus iuris inſeruntur, fere generales ſunt, paucæ ſpeciales, ſeu perſonales, quæ reſpiciunt perſonas, Eccleſiam vnam, collegia certa, gymnaſia, ſeu ſcholas, dœceſim, prouincias, & huiuſmodi alia: de quibus in *tit. inf. de priuileg.* quæ licet non relatæ in iuris corpus ſint, vim tamen ſuam, ac robur omne habent, non æque in omnes, *l. 2. C. eodem.* & *l. 1. ff. eod.* vt vt ſupra in proœm. Quæ autem à priuatis, vel à collegijs, Epiſcopis, Archiepiſcopis, & ab alijs editæ, & promulgatæ, ſi in corpus iuris referuntur, omnes obſtringunt, quia illico generales fiunt. vt in *cap. cùm omnes. cap. cùm M. c. ex parte. hoc tit.* & alibi paſſim. Tantus nihilominus eſt Eccleſiæ fauor, vt conſtitutiones laicorum, vel in fauorem, vel in eius diſpendium prolatæ, niſi ab Eccleſia approbentur, nullius prorſus ſint momenti, *cap. quæ in Eccleſiarum* & *cap. Eccleſia ſanctæ Mariæ. infra eod. can. bene quidem. 96. diſt.* quia id eſſet contra libertatem Eccleſiæ. ideo & Imper. Federicus caſſa, & irrita denunciauit omnia ſtatuta Chriſtianæ Eccleſiæ pernicioſa, in *tit. C. de ſacroſan. eccl.* quia laici, quantumuis Principes Eccleſiæ, debent parere, non imperare. *can. 4. diſt.* 10. *can. ſi Imperator. 96. diſt.*

Digitized by Google

De Reſcriptis, & eorum interpretationibus. *Tit.* 3.

CVM canonum ſtatuta ab omnibus debeant obſeruari, *cap.* 1. *ſupra tit. prox.* de conſtitutionibus primò actum eſt; verum quia *neque conſtitutiones, neque leges, neque Senatuſconſulta, ita deſcribi poſſunt, vt omnes caſus, qui quandoque inciderint comprehendantur*, vti diſerte Iulianus in *l. neque ff. de leg.* Neceſſe maximis fuit Pontificibus, qui diuina prouidētia Rom. Eccleſiæ omnium eccleſiarum capiti præſunt, ſingulorum precibus, & conſultationibus reſpondere, & quæ obſcura videntur interpretari, & dubia declarare. ſic in *cap.* 1. *compilat.* 1. conſtat enim reſcriptum non ſolum ad preces ſupplicantium, aut deſideria libello Principi dato comprehenſa pertinere, ſed etiam ad iudicum, ſiue delegatorum, ſiue ordinariorum conſultationem, rerumq. obſcurarum interpretationem & dubiarum declarationem. *d. cap.* 1. & *cap.* 4. 6. 28. 30. & *in ſex. cap.* 2. *& vlt. cle.* 1. 2. *&* 3. *can. in Gallicarum.* 25. *q.* 2. & paſſim in quouis titulo. & in *C. tit. de diuer. reſcrip. vel in l.* 2. *& vlt.* ibi, *vniuerſa reſcripta ſiue in perſonam precantium, ſiue ad quemlibet iudicem manauerint*. Symmachus ad Theodoſium *lib.* 10. *epiſt.* 53. *Ergo vt in rebus dubijs fieri ſolet, ad clementiæ veſtræ ſalubre iudicium conuolamus*. idem *epiſt.* 42. & Plinius ad Traianum *lib.* 10. *epiſt.* 119. *l. diui fratres. ff. de iure patron. l.* 2. *C. de conſt. Princ.* Quare in veteribus Compilationibus, *de reſcriptis, & eorum interpretationibus*, hic inſcribebatur titulus, & rectius quidem: etſi in vulgatis codicibus, quibusque vulgo vtimur, *De reſcriptis* tantum. *Reſcriptum* eſt *reſponſio ad alicuius petitionem, ſeu declarationem à Principe data reſponſio*; quia ſola partis poſtulatio, & petitio non dicitur reſcriptum, ſed opus eſt Principis reſponſione. *l.* 1. & *l. nec damnoſa. C. de precibus Imper. off. l.* 3. §. *plane. & ſeq. ff. quod vi, aut clam. cap. ſi gratioſe. & cap. ſi propter.* in 6. *Ad alicuius*; quod poteſt referri & ad magiſtratum, & ad priuatum. *Petitionem*, ſeu declarationem, vt ſupra dixi. *A Principe*. hæc vox eſt valde generalis, & comprehendit omnem reſcriptum concedendi auctoritatem habentem. *Data*: quoniam ſola, vti dixi, partis petitio non eſt reſcriptum. Et hæc ins generale minime conſtituunt, ſed his dumtaxat, in quorum gratia ſunt promulgata, leges fiunt, *l.* 2. *C. de leg. & conſt. Prin.* & ſi reſcriptum eſt generale, atque ſpeciale, perpetuum, & temporale, ob idque de Reſcriptis, non æque de reſcripto: generale tamen ad maiores, ac digniores perſonas, ad maiorave negotia expreſſis in reſcripto non extenditur: *cap. paſtoralis.* §. *vlt. & cap. ſedes Apoſtolica. hoc tit.* multo minus ſpeciale. *cap.* 1. & *d. cap. paſtoralis.* & *cap. cùm olim.* & *cap. P. & G. infra de offic. deleg.* Porrò reſcriptum non ſolum domino, ſed procuratori etiam, modo ſuper hoc ſpeciale habeat mandatum, conceditur, *cap. nonnulli.* §. *vlt. eodem.* Atqui ordo, ratioque reſcripti à iure communi recipit interpretationem. *cap. cauſam quæ. hoc tit.* niſi ſpecialiter dixerit, non obſtante conſtitutione, vel tali iure. *l. ſi quis.* 23. *ff. de lega.* 3. *cap. ſuper quæſtionem. in fin. princ. infra de offic. deleg.* Quod ad ins reſcribitur, perenne eſt, *l.* 2. *C. de diuerſ. reſcr.* & *l. vlt. C. Theod. eod.* ſi poſt illud aliud non fuerit impetratum, ſcilicet tanto tempore durat, quanto actio, ob quam datur, vel perpetuum ad excipiendum, vt alias dicam latius. Finitur verò anni ſpatio, ſi impetrans copiam iudicis habens, malitioſe tamen, aut negligenter intra annum eo haud vſus fuerit: & aduerſarius interim ſecundum impetrauerit, in quo de primo licet nulla facta ſit mentio, valebit tamen ita, vt ex priore ille ſe nequeat tueri: & ſic interpretari oportet *cap. ſi autem.* & *cap. plerumque huius tit.* Eliditur autem reſcriptum multis de cauſis: generale per ſpeciale, *cap.* 1. & *cap.* 14. in toto enim iure generi per ſpeciem derogatur. *l. in toto. ff. de reg. iur. & eod. in ſex. cap. generi.* quamquam de genere in derogante ſpecie nulla fiat mentio; & quòd idem ſit ius de priuilegio, quod de reſcripto, haud dubito, ex *cap. dudum.* & *cap. quamuis de præben.* in 6. *cap. veniens, infra de reſcript.* idem dicit: non valet tamen, quia ſuppreſſa veritate ibi fuit obtentum, quo caſu nullum valet reſcriptum. *cap.* 2. & *l.* 2. *C. eod. cap. dudum.* & *cap. quamuis. de præb. in ſex.* Eliditur, ſi veritate preces non innitantur, *l. vlt. C. eod.* quamquam hoc iure, iſta clauſula non videtur neceſſaria, *cap.* 2. eſt tamen neceſſaria ſaltim tacite, ita vt tacite ineſſe debeat. ſi in ſecundo ab aduerſario poſtulato primi non fiat mentio. *cap.* 3. ſi impetratum ad beneficium, & in eo taceatur impetrantis dignitas, vel beneficium. *cap.* 8. 17. & 42. & *cap. non poteſt. cap. ſi motu. in ſexto, de præben.* niſi proprio ſummi Pontificis motu prouiſio facta ſit, *clem. Si Romanus. de præb.* ſi impetratio in eccleſia numerata non facta canonicorum mentione, quorum per eam frangitur numerus, *cap.* 19. ſi in ijs incerti iudices dantur, ſeu futura committantur negotia, *cap.* 10. ſi falſa latinitate, *cap.* 11. Item qui contra vnum ſuper eodem ad diuerſos iudices diuerſa impetrat reſcripta, & eis vtitur, perdit commodum vtriuſque, *cap.* 16. ſiue alijs nominis eiuſdem

concedit, *cap. vlt.* ſi falſum exprimitur poſtulando, verumve taceatur. *cap.* 20. ſi ab excommunicato, niſi ipſius excommunicationis cauſa, vel appellationis. *cap. 1. eod. in ſex.* ſi fiſco ſit damnoſum, aut publicæ vtilitati, aut iuri cõtrarium. *l. 3. C. de prec. Imp. offer.* quamuis ex ſecundo ab eodem ſuper re eadem poſtulato valeat primum, §. *& hoc vero iubemus. Nouel.* 134. *vt null. iud. &* §. *denique auth. de mand. princip.* qui his abutuntur, & eorum priuantur commodo, & condemnantur in ſumptibus, & damnis aduerſario, ex d. vltima huius tituli conſtitutione. Neque ex reſcripto quiſpiam poteſt vltra duas dietas extra ſuam diœceſim trahi inuitus, *cap.* 28. Item contra homines diœceſis impetratum ad homines ciuitatis nec extendi, nec contra hominem alterius diœceſis. *cap.* 34. & 35. Idcirco omni Papali reſcripto parere debet, cui dirigitur; vel cauſam, propter quam parere non debeat, reddere. *cap.* 5. Cenſetur interdum eſſe præter Principis intentionem conceſſum: quod multis, varijsq. detineatur occupationibus. *c. ex parte. inf. de capell. monach.* nec conceſſionis tempore iuris recordaretur, *cap. cæterum. hoc tit.* & *c. ex parte 1. infra de off. deleg.* vel propter potentium importunitatem, *l. 1. C. de petit. bon. ſublat. lib. 10. cap. cum in iuuentute.* §. *cæterum. infra de purg. can.* Reſcriptũ ex Principis voluntate virtutẽ habet: non vtique habebit, ſi deficit voluntas. namque in huiuſmodi conceſſione non poteſtas, ſed volũtas deficit. *c. mandatũ. hoc tit. c. propoſuit. infra. de conceſſ. præb.* Hinc Ripa *lib. 1. reſp. cap.* 11. & *ad l. Quoniam. nu.* 131. *ff. de flumin. Crau. de antiq. temp. par. 4. ſect. vlt. nu.* 22. Didac. *ad reg. poſſeſſor. par.* 2. §. 4. *num. 7. verſ. ego vero priorem ſententiam.* Roland. *conſ. 22. nu.* 16. 17. & 18. *lib.* 2. ſcribunt licite appellari poſſe à ſtatuto in præiudicium particularium perſonarũ edito. Cuius rei rationem reddit Decius ad *cap. cum omnes. in 2. lect. in 4. notab. de conſtit.* quod Princeps faciens conſtitutionem in præiudicium tertij, præſumitur circumuentus, & male informatus: cùm eius intentio non ſit alicui præiudicare. *l. 2.* §. *ſi quid à Principe. ff. ne quid in loco publ. cap. ſuper eo. inſ. de offic. deleg.* Et à mala Principis informatione appellari poteſt. *l. 1.* §. *quæſitum. ff. de appell. l. 1. in princ. ff. quando appell. ſit* Rom. *conſ. 521. n.* 2. Socin. *conſil. 195. lib.* 2. Marſ. *ad l. vnic. n. 139. poſt med. verſ. item non appell. C. eod.* Ripa *ad cap. 1. n. 14. de reſcrip.* Dec. *ad c. intimaſti. col. vlt. verſ. tertius actus de appellat.* Gramm. *deciſ. 35. nu.* 31. Cantuc. *deciſ. 50. n. 10. diuerſ. par.* 2. Qui etiam *num.* 11. opinionem ſuam extendit ad ſtatutum Principis ſupremi, etiam ſummi Romani Pontificis. Quotieſcumque igitur minus iuſtum videtur reſcriptum, modeſte, & verecunde impugnari debet: non quòd Princeps huiuſmodi non poſſit concedere, ſed quia noluit. nam ſi eidem veritas eſſet expreſſa, non ita reſcripſiſſet, vel ex cauſis iam dictis: & tunc nullam Principi iniuriam facimus; immo iuſtum, & optimum iudicamus, & prædicamus: quinimo omnia Principis reſcripta debent intelligi cum iuſtitia, & ſaluo alterius iure, *l. auctoritatem.* & *l. meminimus. C. vnde vi.* & *d. cap.* 5. At ſi reſcriptum generale fuerit, qui aliquo indulti ſunt priuilegio, niſi eorum ſpecialiter meminerit Pontifex, obtemperare compelluntur nuſquam, *cap.* 6. At aliud eſt ita reſcriptum concedere, ad beneplacitum Papæ, aliud ad beneplacitum ſedis Apoſtolicæ: hoc caſu, quia ſedem Apoſtolicam mors nunquam aufert, perpetuo durat, illo, non æque. nam mortuo Papa, qui reſcripſit, extinguitur, *cap. ſi gratioſe eodem in ſexto.*

De conſuetudine. *Tit.* 4.

SEQVITVR altera iuris pars, quod moribus vtentiũ approbari quotidie videmus, & experimur, idq. Conſuetudinem non male appellamus. Etſi Macrobius in Saturnalibus, ex Varrone, & Iulio Feſto ponat differentiam, vt mos ſit patrium inſtitutum, pertinens ad religionem cæremoniasq. maiorum: ita vt mos præcedat, & cultus moris ſequatur, quod eſt, inquit, conſuetudo. Virgilius Aeneid. 6.

Mos erat Heſperio in Latio, quẽ protinus vrbes
Albanæ coluere ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit. Idem 12.
Morem, ritusq. ſacrorum Adijciam.

Nec mirum ſi inter titulum de Conſtitutionibus, & hunc inſertus ſit titulus de Reſcriptis: cùm conſtitutio nomen generale ſit, ſignificans ius omne, quod à Principe ſtatuitur: habetque has ſub ſe ſpecies, Epiſtolam, Reſcriptum, Mandatum, Decretum, Edictum. *lege 1. ff. de conſtitut. princip.* vel, vt volunt alij ex *leg. 3. C. de legibus,* edictum, reſcriptum, mandatum. De conſuetudine igitur. Iſidorus, *can. conſuetudo prima diſtinct. Conſuetudo,* inquit, *eſt ius quoddam moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur, cùm deficit lex.* Melius forte Cicero *de Inuentione,* qui conſuetudinem ius non dicit, ſed *conſuetudinis,* inquit, *ius id eſſe, quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobauit.* Cùm mos enim, vel ipſo adſtipulante Iſidoro, *can. mos. 1. diſt.* ſit conſuetudo, non eſt exiſtimandum omnem conſuetudinẽ eſſe ius, cùm plerumque conſuetudo vim legis non obtineat, vel ſi errore ſit introducta: quo caſu in ſimilibus locum non habet, *l. quod non ratione. ff. de leg.* recte cùm deficit lex, pro lege conſue-

tudo

Digitized by Google

tudo' ſuſcipitur, *lege de quibus. ff. de legib. cap. cùm dilectus. hoc tit.* talis tamen, vt non ſit contra bonos mores, nec hominibus peccandi licentiam exhibeat, nec grauamen vllum eccleſijs inducat, nec eis quicquam auctoritatis detrahat, nec deroget iuri naturali, diuino, atque etiam poſitiuo, niſi ratione aliqua fuerit inducta, ac legitimè præſcripta, *cap. vlt.* & *l. 2. C. quæ ſit long. conſuet.* Nec pro lege vtimur illa, ob quam in cauſis eccleſiaſticis dictum populi pro ſenrentia habetur, *cap. 3.* & *l. nemo alieno. ff. de regul. iur.* vel ob quam interdicti ſententia violatur; vel clericus, non epiſcopus poſſit exercere ea, quæ epiſcopali reſeruata ſunt auctoritati: vel quis poſſit dimittere dignitatem, nulla habita ſuperioris licentia: aut electus adminiſtrare, non item accepta à ſuperiori confirmatione, *cap. 4. 5. & 7.* In ſtatuendis verò nouæ dignitatis officijs vicinarum ciuitatum conſuetudini ſtandum eſſe ſcribit Innocentius iij. *cap. 6. hoc tit.*

De Poſtulatione Prælatorum. *Tit. 5.*

HACTENVS iacta ſunt iuris fundamenta: nunc recto ordine, quem in libris Iuriſconſultorum, & Codice obſeruatum cernimus, ſequitur, vt de perſonis, quæ iura ſuſtinent, proximè agatur. Parum enim eſſet, iura conſtitui, niſi ſint per quos regantur, auctore Pomponio in *l. 2. §. poſt originem. de orig. iur.* & Gregorio x. *in cap. 3. §. præterea. de elect. lib. 6.* Hi autem ſunt Prælati eccleſiaſtici iuris miniſtri; qui quoniam ad prælaturas non niſi præuia electione, aut ſaltem poſtulatione promouentur, quarum illa via ordinaria eſt, hæc extraordinaria, & ex gratia; ideò de his duobus præmittitur. Prius autem de poſtulatione agitur, quàm de electione: credo, quia poſtulatio quædam ſit prænotio, & tamquam præambulum ad cognoſcendam faciliùs electionis naturam. Poſtulantur enim, qui non poſſunt eligi. Cognito igitur, qui poſſunt poſtulari, incipimus cognoſcere de electione, cuius tractatus eſt lòngè prolixior, magisque in eo de perſonis eligentium, modoq. eligendi agitur, quàm de electis, ita tamen, vt ſi quid hic minus plenè hoc priore titulo explicatum ſit, ſequenti ſuppleatur. Si quis tamen diceret nihil referre, præcedat poſtulatio èlectionem, an verò ſubſequatur, non contenderem. Illud verò ex hoc titulo ſciendum eſt, Poſtulationem à maiori collegij parte fieri oportere, alioquin non valet. *cap. 3.* ac ſemel facta ab ea non eſt recedendum, vſque decreuerit Rom. Pontifex; quod fit, ne ipſius illudatur poteſtas. *cap. 4.* Eligendi autem, & poſtulandi poteſtate priuantur, qui poſtulationem ſemel vitio perſonæ caſſatam innouant, vel interdictum violant. *cap. 1. & 2.* & qui poſtulatus eſt, approbata, admiſſaque poſtulatione, ad electionem eſt habilis. *cap. innotuit. inf. tit. prox.* non ex eo, quòd ſtatim ſequatur electio, ſed ad probationẽ poſtulationis. tametſi poſtulatio interdum, vt euitetur circuitus, pro electione, & confirmatione habetur. *cap. cùm inter canonicos. inf. tit. 1.* ex illa tamen nullum poſtulatus acquirit ius, vt agere poſſit ad electionem, ſed ex gratia prouenit, vt poſtulatio admittatur. *d. cap. 3. & 5.*

De Electione, & Electi Poteſtate. *Tit. 6.*

QVANTAM hic titulus cum ſuperiori affinitatem habeat, nemo ex his, quæ ibi diximus, neſcit. Electio eſt alicuius perſonæ ad dignitatem aliquam vocatio, legitime facta. Dico dignitatem aliquam; etenim hoc titulo non ſolùm de Abbatum, Præſidum, Præfectorum, hoc eſt Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, & aliorum ſummorum Eccleſiæ Prælatorum electione, verùm de minoribus quoque dignitatibus tractatur: vti de ijs, qui in canonicum, & qui ad curam animarum deliguntur: item de ſummo Eccleſiæ antiſtite: poſtremò de ſeculari Principe, cuius electio ad Germanos Principes attinet, tres, inquam, prælatos, quatuor laicos, & ad Rom. Pontificem ipſius electi examinatio, approbatio, inunctio, conſecratio, & coronatio; vel ſi indignus, reiectio. *cap. 34. hoc tit.* & *cap. 2. de re iud. in 6.* Legitimè facta; neceſſariò, aliàs nulla eſt; varijsq́, modis fit irrita; vti per clamorem populi, aut per abuſum ſecularis poteſtatis facta. *cap. 2. 43. & 56.* à minori collegij parte, *cap. 6. 29. 34. 48. 50. 55.* quæ regula illam patitur exceptionem, vt ſi electus à minori ſit dignus, indignus à maiori, *cap. 22. 53. & 57.* vel de indigno ſcientia, moribus, & ætate. *cap. 7. 17. 20. 22. 25. 26. 27. 37. 38. 44. 53.* & *c. eam te. inf. de ætat. & qualit.* (qui enim ad epiſcopatum optatur, triginta annis maiorem eſſe oportet; ad inferiora miniſteria, vtpotè decanatum, archidiaconatum, & alia huius generis, & præcipuè quæ aſſiduitatem deſiderant, videlicet animarum curationes vigintiquinque, *d. cap. 7. in princip.* & in *§. inferiora.* vel ſaltem attingere, *cap. 14. eod. in 6.* quod & Tridentina Synodus nuper adfirmauit) de ſchiſmatico etiam ad vnitatem reuerſo ad epiſcopatum electo *cap. 5.* de habenti plures dignitates, pluraue curata beneficia abſque ſedis Apoſt. diſpenſatione *cap. 54.* ſi trium menſium ſpatium intra in cathedrali, vel regulari eccleſia

Digitized by Google

haud fuerit facta; quia tunc ad ſuperiorem deuoluitur. *c.41.* vel intra ſex in minoribus. *cap. quoniam frequenter.inf.vt lit. non conteſt. cap.ex tuæ. infr. de cler. non reſid.* trimeſtri quoque ad confirmationem vtimur. *cap.6.eod.in 6.* Item de non monacho in Abbatem, & regulæ ignaro. *cap.37.38.* aut de non expreſsè profeſſo, vel, vt loquitur *c.27. eod. in 6.* nouitio. Qui verò eligere non poſſunt, hoc perſequitur titulo, videlicet excommunicati excommunicatione maiori. *cap. conſtitutis. inf. de appell.* & *cap.39. hoc tit.* ſuſpenſi. *cap. dilectus. ſuprà de conſuet. cap. apoſtolicæ.inf.de excep.* & *cap.16.hoc tit.* quibus interdictum eſt, *cap. vltim.* qui ſcienter indignum elegere, *cap.7.20.23, 25.26.44.* qui in forma peccauere, *cap.40.* Et qui ſcienter indignum propoſuit, non electionis tantùm commodo priuatur, ſed & alia mulctatur pœna; illa nempè, quòd ab eccleſiaſticis beneficijs triennio ſuſpenditur. *d.cap.7. §.vlt.* ſi autem omnes in hoc deliquerint, ad ſuperiorem eligendi poteſtas transfertur: ſi non omnes, ad alios, licet pauciores. *cap.23.§. nos igitur.* Tribus autem modis electio fit, aut per ſcrutinium, aut per compromiſſum, ſeu per inſpirationem: ſed hæc nullam regulam, nullamue habet formam. illarum formam docet *cap.42. hoc tit.* Ad electionem vocandi ſunt omnes, qui debent, volunt, & poſſunt commodè intereſſe. & qui in eadem degunt prouincia, per nuncium, vel per epiſtolam. *cap.35. & 42.* qui in ciuitate, per campanam. *cap.30.* quos, ſi intra tempus ſibi præfixum, & commodum ſatis non venerint, vlterius expectandos non eſſe haud dubito; cùm ſit mora in electione periculoſa, & ſæpe damnoſa. *cap.18. & 19.* At quid iuris erit de expenſis neceſſarijs à collegio in electione Prælati faciendis? Hæc definiuit Honorius iij. *in cap.45.* vt de bonis prælaturæ fieri debeant, aut reddi. Erat & illud in hoc tit. neceſſarium, vti electio ſuum non ſortiretur effectum, niſi eſſet confirmata: à quibus verò confirmari debeat, pluribus docet. namque confirmatio electi Epiſcopo minoris ad epiſcopum pertinet, niſi ſit exemptus. Epiſcoporum ad Metropolitanum, *cap.21. hoc tit. cap. inter corporalia. inf.de translat.epiſ.* & *can.1. & vlt.diſtinct.64.* ni Rom. Pontifici proximè ſubſint. *cap.48.* Archiepiſcoporum ad Patriarchas, qui in hoc, ac in quibuſdam alijs parem ferè auctoritatem, quam ipſe Rom. Eccleſiæ Princeps, habent. *can. mos. cum ſeq.65. diſtinct.cap.graue. inf.de præb.cap. antiqua.inf.de priuileg.* Patriarcharum ad ipſum ſummum antiſtitem. *cap.40.* quo iure vtimur, illo non item. Namque ſi electio fiat, quæ raris etiam in locis hodie fit, præcipuè Epiſcoporum, à ſolo Papa confirmatur: de cuius electione agitur etiam hic: quæ legitima exiſtimatur, ſi à duobus Cardinalium partibus ſit facta; non æquè ſi à minori numero: quinimo gerens ſe pro Papa, hoc caſu excommunicatione feritur, & totius ſacri ordinis priuatione mulctatur. *cap.6.* Quid ergo, ſi Cardinalium aliqui excommunicati eſſent, an habeant votum? in hoc ſingulare ius conſtituit Clemens V. *in clem.2.§. cæterum. eod.* vt per exceptionem excommunicationis, ſuſpenſionis, ſiue interdicti ab electione nequirent repelli. Modum, formamque eligendi ipſum Rom. Pontificem paulò ante docuerat Gregorius x. *in cap.3.eod.in ſex.* Variatus quantum fuerit Rom. Pontificis eligendi mos, latè dicam *cap.15. lib.2. animaduerſ.* Secunda tituli pars eſt *de electi poteſtate*, optimè; quoniam ante confirmationem nihil iuris habet electus, ſed per illam acquirit, quæ iuriſdictionis, & adminiſtrationis ſunt, *cap.9.* non æquè ordinis. hæc conſecratio transfert. *cap.15.* & *cap.28.§. ſuper eo.* & *can.quamuis.68.diſt.* Canonicè electis, in eccleſijs extra Italiæ limites conſtitutis interdicta eſt bonorum duntaxat eccleſiaſticorum alienatio: cæterùm propter eccleſiarum neceſſitates, ac vtilitates ſtatim tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus poſſunt adminiſtrare, etiam confirmatione nondum accepta. *cap.44.§. cæterum.* quæ eſt omnibus neceſſaria, *cap.3.* vna excepta Rom. eccleſia, quæ ad ſuperiorem recurſum non habet; cùm cunctis in orbe terrarum præferatur eccleſijs, *can. in nomine.23.diſtinct.* quapropter ei ſpeciale aliquid eſt conceſſum, *cap.6.* vt ſimulatq; fuerit electus quis in Rom. antiſtitem, omnem omnino conſequatur auctoritatem & regendi, & diſpenſandi Rom. Eccleſiæ facultates, *d.can. in nomine.§. quòd ſi paucorum.*

De translatione Epiſcopi, & Electi. *Tit. 7.*

QVIDAM Codices habent de tranſlatione Epiſcopi; alij de tranſlatione Epiſcopi, & electi; hi melius, quia præcedenti titulo propoſuit de electione; quod verbum, vti diximus, latè patet: licèt hic præcipuè de tranſlatione Epiſcopi ſermo habeatur. Quæ quidem tranſlatio ſolùm ad Rom. Pontificem pertinet, *cap.2. Quos enim Deus coniunxit, homo non ſeparet; Matth.19.* ſi initum, ac perfectum fuerit matrimonium. Hoc autem ſpirituale coniugium, quod illi æquiparatur, in electione initiatum eſt, in confirmatione ratum, & in conſecratione conſummatum, abſq. ipſius Sedis Apoſtolicæ Principis, qui eſt Petri ſucceſſor, & CHRISTI Vicarius, auctoritate nequit diſſolui. Eſt igitur hæc iudicio ſummi antiſtitis reſeruata, quemadmodum & ipſorum condemnatio. *d.cap.2.*

Digitized by Google

d.cap.2. & vlt. eod. ac in Concilio Tridentino *cap.vlt.ſeſſ.*13. Hinc tranſlatio rectè dici poterit, vt ſit è ſede ad ſedem, auctore ſummo antiſtite commutatio. Neq; enim Patriarchis Epiſcopum mutare, neque Epiſcopis propria auctoritate in aliam transferre permittitur. *c.*3. quòd ſi auſus fuerit, vtraque priuabitur. neque iniuria, cùm nullus inuentus ſit, qui è maiore ad minorem ciuitatem tranſiret. *cap.1.inf.de cler.non reſid.* quamquam à minori ad maiorem ob publicam vtilitatem facilius ſoleat diſpenſari. *cap. vlt. huius tituli. cap. mutationes cum ſeq.7. q.1.* quemadmodum ipſe Apoſtolorum Princeps ab Antiochia ad vrbem Romam. de qua tranſlatione ita S.Leo Papa: *Beatiſſimus Petrus Princeps Apoſtolici ordinis ad arcem Romani deſtinatur imperij, vt lux veritatis, quæ in omnium gentium reuelabatur ſalutem, efficacius ſe ab ipſo capite per totum mundi corpus effunderet. Cuius autem nationis homines in hac nunc vrbe non eſſent: aut quæ vſque gentes ignorarent, quod Roma didiciſſet? Hic conculcandæ Philoſophiæ opiniones, hic diſſoluendæ erant terrenæ ſapientiæ, hic confutandi dæmonum cultus, hic omnium ſacrilegiorum impietas deſtruenda, vbi diligentiſſima ſuperſtitione habebatur collectum, quicquid vſque fuerat vanis erroribus inſtitutum.*

De auctoritate, & vſu Pallij. *Tit.* 8.

TRIBVS modis diximus, quem poſſe ad eccleſiaſticam aſcendere dignitatem: verùm, quia eorum aliqui maiori præcellunt dignitate, pallio vtuntur. Pallium eſt inſigne quoddam ornamenti, quod plenitudinem Pontificalis officij deſignat; idq; Archiepiſcopis, & in maiore dignitatis gradu locatis, maximè Patriarchis, tantùm conceditur. ea putò ratione, quoniam Archiepiſcopi Græca vox Latine ſignificat principem Epiſcoporum, quaſi primas: ſicut Patriarcha principem patrum: qui primum poſt Rom. Pontificem tenet locum, *can. cleros. 21. diſtinct.* hicque ſuffraganeis ſuis pallium licenter poteſt largiri. hoc tamen ipſe à Pontifice maximo prius debet inſigniri; cùm ſit plenitudinis officij Pontificalis inſigne, *cap. antiqua. inf. de priuileg.* Epiſcopi verò, niſi eis ſpeciali id indultum priuilegio fuerit, eo decorari non debent, *cap.penul.inf.de præſumpt. Alcuinus c. quid ſignificent veſtimenta. Raban. lib.1. cap.23. de inſtit.cleric.* prout conceſſum eſt Epiſcopo Hoſtienſi, qui totius ſacri Collegij S.R.E. Cardinalium Decanus eſt; Papienſi, in Longobardia; Lucenſi in Thuſcia; Bambergenſi in Germania: auctor Rituum Eccleſiaſt. ſeu Cæremoniarum *tit.10.cap.5.* Nec aliter Archiepiſcopis permittitur, atque ſi Apoſtolicæ ſedi fidelitatis, & obedientiæ iuramentum præſtiterint, *cap.4.ſupra de elect.* quo non accepto nec Epiſcopos conſecrare queunt, nec clericos ordinare, chriſma conficere, baſilicas dedicare, nec concilium conuocare; cùm non gerant ſe tamquam Epiſcopi, ſed vt Archiepiſcopi. *cap.28. §. ſuper, ſupra de elect.* quamuis ante pallij ſuſceptionem, proprio, ac germano Archiepiſcopi nomine careant, *cap.3.huius tit.* Quare à Ioanne xxij. conſtitutum fuiſſe arbitror, Pallij traditionem per criminis obiectum, ſeu defectum minus tardari debere: præterquam obijciens, præmiſſo iuramento, de obiectis promptam fidem fecerit. Promptam fidem facere quid ſit, idem Ioannes docet, ibi. Interim tamen, ſi confirmati, ſuum ſuffraganeum conſecrari facere poſſunt, *cap.11.ſuprà de elect.* Acceptum verò, cum perſonam non tranſeat, alteri Archiepiſcopo commodare nequit, *cap.2.* neque eo ſemper, & vbique vti: ideò de vſu Pallij, ſed quibuſdam diebus, & in prouincia *cap.5. & 6.* ſecus mitra, & paſtorali annulo. nam & flamines vbique ferebant pileum. *can. cleros. §. ſacerdos. 21. diſtinct.* in his etenim plenitudo officij non ſignificatur. Rom. Eccleſiæ Præſul ſemper, & vbique, *cap.4.* ſiquidem Archiepiſcopi, & alij, quibus eſt, vel ipſo, vel ſpeciali aliquo iure conceſſum, non in plenitudinem poteſtatis, ſed in partem ſolicitudinis ſunt vocati. Vnde meritò in calce tituli Honorius iij. reſcripſit poſſe Archiepiſcopum ſine pallio, & ſandalijs celebrare. Eſt autem ſandalium inſigne dignitatis, hoc eſt calceamenti genus quoddam, quo Epiſcopi in ſolemnibus ſacrificijs vtuntur, quo & veteres vſi ſunt, vt apud Gellium *lib.14. cap.4.* hinc ſandalium Veneris, & ſandalia Iudith. in veteri teſtamento *lib. Iudith. cap.10.* quæ quomodo eſſe debeant, docet Innoc.iij. *Myſteriorum miſſæ lib.1.cap.48.* Pallij autem originem antiquiſſimam eſſe vetus auctor Rituum Eccleſiaſt. ſeu Cæremoniarum S. R. E. *lib.1. tit.10. cap.5.* ex Maximo Epiſcopo *homil. de veſte ſacerdotali*, & Euſebio Cæſarienſi *ſerm. de Epiphania*, oſtendit in lege gratiæ antiquum eſſe illud Ephod, ideſt noſtrum pallium, quod à Lino poſt Petrum ſecundo Romano Pontifice, inſtitutum, & in ſingulare poteſtatis priuilegium noſtris Præſulibus datum fuit.
Rupertus Abbas Tuitienſ. *lib.1. de diuin. offic. c.27.* ſcriptum reliquit,
Maternum à Beato Petro
miſſum Treuerenſi
Eccleſiæ,
hæreditatem pallij ſucceſ-
ſoribus reliquiſ-
ſe.

De

Digitized by Google

haud fuerit facta, quia tunc ad ſuperiorem deuoluitur. *c.41.* vel intra ſex in minoribus. *cap. quoniam frequenter.inf.vt lit. non conteſt. cap.ex tuæ. inſr. de cler. non reſid.* trimeſtri quoque ad confirmationem vtimur. *cap.6.eod.in 6.* Item de non monacho in Abbatem, & regulæ ignaro. *cap.37.38.* aut de non expreſsè profeſſo, vel, vt loquitur *c.27.eod. in 6.* nouitio. Qui verò eligere non poſſunt, hoc perſequitur titulo, videlicet excommunicati excommunicatione maiori. *cap. conſtitutis. inf. de appell.* & *cap.39. hoc tit.* ſuſpenſi. *cap. dilectus. ſuprà de conſuet. cap. apoſtolicæ.inf.de excep.* & *cap.16.hoc tit.* quibus interdictum eſt, *cap.vltim.* qui ſcienter indignum elegere, *cap.7.20.23. 25,26.44.* qui in forma peccauere, *cap.40.* Et qui ſcienter indignum propoſuit, non electionis tantùm commodo priuatur, ſed & alia mulctatur pœna; illa nempè, quòd ab eccleſiaſticis beneficijs triennio ſuſpenditur. *d.cap.7. §.vlt.* ſi autem omnes in hoc deliquerint, ad ſuperiorem eligendi poteſtas transfertur: ſi non omnes, ad alios, licet pauciores. *cap.23.§. nos igitur.* Tribus autem modis electio fit, aut per ſcrutinium, aut per compromiſſum, ſeu per inſpirationem: ſed hæc nullam regulam, nullamue habet formam. illarum formam docet. *cap.42. hoc tit.* Ad electionem vocandi ſunt omnes, qui debent, volunt, & poſſunt commodè intereſſe. & qui in eadem degunt prouincia, per nuncium, vel per epiſtolam. *cap.35. & 42.* qui in ciuitate, per campanam. *cap.30.* quos, ſi intra tempus ſibi præfixum, & commodum ſatis non venerint, vlterius expectandos non eſſe haud dubito; cùm ſit mora in electione periculoſa, & ſæpe damnoſa. *cap.18. & 19.* At quid iuris erit de expenſis neceſſarijs à collegio in electione Prælati faciendis? Hæc definiuit Honorius iij. *in cap.45.* vt de bonis prælaturæ fieri debeant, aut reddi. Erat & illud in hoc tit. neceſſarium, vti electio ſuum non ſortiretur effectum, niſi eſſet confirmata: à quibus verò confirmari debeat, pluribus docet. namque confirmatio electi Epiſcopo minoris ad epiſcopum pertinet, niſi ſit exemptus. Epiſcoporum ad Metropolitanum, *cap.21. hoc tit. cap. inter corporalia. inf.de translat.epiſ.* & *can.1. & vlt.diſtinct.64.* ni Rom. Pontifici proximè ſubſint. *cap.48.* Archiepiſcoporum ad Patriarchas, qui in hoc, ac in quibuſdam alijs parem ferè auctoritatem, quam ipſe Rom. Eccleſiæ Princeps, habent. *can. mos. cum ſeq.65. diſtinct.cap.graue. inf.de præb.cap. antiqua.inf.de priuileg.* Patriarcharum ad ipſum ſummum antiſtitem. *cap.40.* quo iure vtimur, illo non item. Namque ſi electio fiat, quæ raris etiam in locis hodie fit, præcipuè Epiſcoporum, à ſolo Papa confirmatur: de cuius electione agitur etiam hic: quæ legitima exiſtimatur, ſi à duobus Cardinalium partibus ſit facta; non æquè ſi à minori numero: quinimo gerens ſe pro Papa, hoc caſu excommunicatione feritur, & totius ſacri ordinis priuatione mulctatur. *cap.6.* Quid ergo, ſi Cardinalium aliqui excommunicati eſſent, an habeant votum? in hoc ſingulare ius conſtituit Clemens V. *in clem.2.§. cæterum. eod.* vt per exceptionem excommunicationis, ſuſpenſionis, ſiue interdicti ab electione nequirent repelli. Modum, formamque eligendi ipſum Rom. Pontificem paulò ante docuerat Gregorius x. *in cap.3.eod.in ſex.* Variatus quantum fuerit Rom. Pontificis eligendi mos, latè dicam *cap.15. lib.2. animaduerſ.* Secunda tituli pars eſt *de electi poteſtate*, optimè; quoniam ante confirmationem nihil iuris habet electus, ſed per illam acquirit, quæ iuriſdictionis, & adminiſtrationis ſunt, *cap.9.* non æquè ordinis. hæc conſecratio transfert. *cap.15.* & *cap.28.§. ſuper eo.* & *can.quamuis.68.diſt.* Canonicè electis, in eccleſijs extra Italiæ limites conſtitutis interdicta eſt bonorum duntaxat eccleſiaſticorum alienatio: cæterùm propter eccleſiarum neceſſitates, ac vtilitates ſtatim tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus poſſunt adminiſtrare, etiam confirmatione nondum accepta, *cap.44.§. cæterum.* quæ eſt omnibus neceſſaria, *cap.3.* vna excepta Rom. eccleſia, quæ ad ſuperiorem recurſum non habet; cùm cunctis in orbe terrarum præferatur eccleſijs, *can. in nomine.23. diſtinct.* quapropter ei ſpeciale aliquid eſt conceſſum, *cap.6.* vt ſimulatq; fuerit electus quis in Rom. antiſtitem, omnem omnino conſequatur auctoritatem & regendi, & diſpenſandi Rom. Eccleſiæ facultates, *d.can. in nomine.§. quòd ſi paucorum.*

De translatione Epiſcopi, & Electi. *Tit. 7.*

QVIDAM Codices habent de tranſlatione Epiſcopi; alij de tranſlatione Epiſcopi, & electi; hi melius, quia præcedenti titulo propoſuit de electione; quod verbum, vti diximus, latè patet: licèt hic præcipuè de tranſlatione Epiſcopi ſermo habeatur. Quæ quidem tranſlatio ſolùm ad Rom. Pontificem pertinet, *cap.2. Quos* enim *Deus coniunxit, homo non ſeparet; Matth.19.* ſi initum, ac perfectum fuerit matrimonium. Hoc autem ſpirituale coniugium, quod illi æquiparatur, in electione initiatum eſt, in confirmatione ratum, & in conſecratione conſummatum, abſq. ipſius Sedis Apoſtolicæ Principis, qui eſt Petri ſucceſſor, & CHRISTI Vicarius, auctoritate nequit diſſolui. Eſt igitur hæc iudicio ſummi antiſtitis reſeruata, quemadmodum & ipſorum condemnatio. *d.cap.2.*

Digitized by Google

d.cap.2.& vlt. eod. ac in Concilio Tridentino *cap.vlt.ſeſſ.*13. Hinc tranſlatio rectè dici poterit, vt ſit è ſede ad ſedem, auctore ſummo antiſtite commutatio. Neq; enim Patriarchis Epiſcopum mutare, neque Epiſcopis propria auctoritate in aliam transferre permittitur. *c.*3. quòd ſi auſus fuerit, vtraque priuabitur. neque iniuria, cùm nullus inuentus ſit, qui è maiore ad minorem ciuitatem tranſiret. *cap.1.inf.de cler.non reſid.* quamquam à minori ad maiorem ob publicam vtilitatem facilius ſoleat diſpenſari. *cap. vlt. huius tituli. cap. mutationes cum ſeq.7. q.1.* quemadmodum ipſe Apoſtolorum Princeps ab Antiochia ad vrbem Romam. de qua tranſlatione ita S.Leo Papa: *Beatiſſimus Petrus Princeps Apoſtolici ordinis ad arcem Romani deſtinatur imperij, vt lux veritatis, quæ in omnium gentium reuelabatur ſalutem, efficacius ſe ab ipſo capite per totum mundi corpus effunderet. Cuius autem nationis homines in hac nunc vrbe non eſſent: aut quæ vſque gentes ignorarent, quod Roma didiciſſet? Hic conculcandæ Philoſophiæ opiniones, hic diſſoluendæ erant terrenæ ſapientiæ, hic confutandi dæmonum cultus, hic omnium ſacrilegiorum impietas deſtruenda, ubi diligentiſſima ſuperſtitione habebatur collectum, quicquid vſque fuerat vanis erroribus inſtitutum.*

De auctoritate, & vſu Pallij. *Tit.* 8.

TRIBVS modis diximus, quem poſſe ad eccleſiaſticam aſcendere dignitatem: verùm, quia eorum aliqui maiori præcellunt dignitate, pallio vtuntur. Pallium eſt inſigne quoddam ornamenti, quod plenitudinem Pontificalis officij deſignat; idq; Archiepiſcopis, & in maiore dignitatis gradu locatis, maximè Patriarchis, tantùm conceditur. ea puto ratione, quoniam Archiepiſcopi Græca vox Latine ſignificat principem Epiſcoporum, quaſi primas: ſicut Patriarcha principem patrum: qui primum poſt Rom. Pontificem tenet locum, *can. cleros.21. diſtinct.* hicque ſuffraganeis ſuis pallium licenter poteſt largiri. hoc tamen ipſe à Pontifice maximo prius debet inſigniri; cùm ſit plenitudinis officij Pontificalis inſigne, *cap. antiqua. inf. de priuileg.* Epiſcopi vero, niſi eis ſpeciali id indultum priuilegio fuerit, eo decorari non debent, *cap.penul.inf.de præſumpt. Alcuinus c. quid ſignificent veſtimenta. Raban. lib.1. cap.23.de inſtit.cleric.* prout conceſſum eſt Epiſcopo Hoſtienſi, qui totius ſacri Collegij S.R.E. Cardinalium Decanus eſt; Papienſi, in Longobardia; Lucenſi in Thuſcia; Bambergenſi in Germania: auctor Rituum Eccleſiaſt. ſeu Cæremoniarum *tit.10.cap.5.* Nec aliter Archiepiſcopis permittitur, atque ſi Apoſtolicæ ſedi fidelitatis, & obedientiæ iuramentum præſtiterint, *cap.4.ſupra de elect.* quo non accepto nec Epiſcopos conſecrare queunt, nec clericos ordinare, chriſma conficere, baſilicas dedicare, nec concilium conuocare; cùm non gerant ſe tamquam Epiſcopi, ſed vt Archiepiſcopi. *cap.28. §. ſuper, ſupra de elect.* quamuis ante pallij ſuſceptionem, proprio, ac germano Archiepiſcopi nomine careant, *cap.3.huius tit.* Quare à Ioanne xxij. conſtitutum fuiſſe arbitror, Pallij traditionem per criminis obiectum, ſeu defectum minus tardari debere: præterquam obijciens, præmiſſo iuramento, de obiectis promptam fidem fecerit. Promptam fidem facere quid ſit, idem Ioannes docet, ibi. Interim tamen, ſi confirmati, ſuum ſuffraganeum conſecrari facere poſſunt, *cap.11.ſuprà de elect.* Acceptum verò, cum perſonam non tranſeat, alteri Archiepiſcopo commodare nequit, *cap.2.* neque eo ſemper, & vbique vti: ideò de vſu Pallij, ſed quibuſdam diebus, & in prouincia *cap.5.& 6.* ſecus mitra, & paſtorali annulo. nam & flamines vbique ferebant pileum. *can. cleros.§.ſacerdos.21. diſtinct.* in his etenim plenitudo officij non ſignificatur. Rom. Eccleſiæ Præſul ſemper, & vbique, *cap.4.* ſiquidem Archiepiſcopi, & alij, quibus eſt, vel ipſo, vel ſpeciali aliquo iure conceſſum, non in plenitudinem poteſtatis, ſed in partem ſolicitudinis ſunt vocati. Vnde meritò in calce tituli Honorius iij. reſcripſit poſſe Archiepiſcopum ſine pallio, & ſandalijs celebrare. Eſt autem ſandalium inſigne dignitatis, hoc eſt calceamenti genus quoddam, quo Epiſcopi in ſolemnibus ſacrificijs vtuntur, quo & veteres vſi ſunt, vt apud Gellium *lib.14.cap.4.* hinc ſandalium Veneris, & ſandalia Iudith. in veteri teſtamento *lib.Iudith.cap.10.* quæ quomodo eſſe debeant, docet Innoc.iij. *Myſteriorum miſſæ lib.1.cap.48.* Pallij autem originem antiquiſſimam eſſe vetus auctor Rituum Eccleſiaſt. ſeu Cæremoniarum S. R. E. *lib.1. tit.10. cap.5.* ex Maximo Epiſcopo *homil. de veſte ſacerdotali*, & Euſebio Cæſarienſi *ſerm. de Epiphania*, oſtendit in lege gratiæ antiquum eſſe illud Ephod, ideſt noſtrum pallium, quod à Lino poſt Petrum ſecundo Romano Pontifice, inſtitutum, & in ſingulare poteſtatis priuilegium noſtris Præſulibus datum fuit.

Rupertus Abbas Tuitienſ. *lib.1. de diuin. offic. c.27.* ſcriptum reliquit, Maternum à Beato Petro miſſum Treuerenſi Eccleſiæ, hæreditatem pallij ſucceſſoribus reliquiſſe.

De

De Renunciatione. *Tit. 9.*

PROPOSITIS modis, quibus quis Epiſcopatum, vel quodlibet aliud eccleſiaſticum beneficium poteſt adſequi: & quandoque incidat, vt is beneficio iam adepto, quod ob ſenectutem, vel inſufficientiam, criminis conſcientiam, plebis malitiam, graue ſcandalum, aut irregularitatem, nequeat adminiſtrare, renunciet: adiungitur hic titulus ſuperioribus. Renunciatio eſt iuris refutatio ſibi competentis ex ſuperioribus titulis. & quamquam regulariter verum ſit, rei ſuæ, proprioue iuri, quemlibet poſſe renunciare; vt pleriſque in locis huius tituli apparet; item in *can. quàm periculoſum. 7. q. 1.* & *in cap. ſi diligenti. infra de for. compet. l. ſi quis in conſcribendo.* C. *de pact.* & alibi ſæpè, adeò vt in ore vulgi id perpetuò infixum ſit: nonnulli tamen ſunt, quibus libera renunciandi facultas deeſt; quos modo recenſere longum eſſet. Sat eſt igitur de ijs, quæ ad titulum faciunt, ſtrictim, vti moris eſt, dicere. Prælati ita ſunt beneficijs deuincti, vt non petita ſuperioris venia illis renunciare non queant. *cap. 1. & 10. in fin.* Neq. mirum, cùm is, qui eccleſiaſtico muneri addicitur, non ob ipſum ſolum, ſed & propter alios proponitur, & conſecratur: non vt præſit, ſed vt proſit. *c. ſi qui epiſcopi. in fin. 1. quæſt. 1.* Quamobrem D. Auguſtinus *de ciuitate Dei lib. 19. c. 19.* *Ergo*, inquit, *epiſcopos, ſi velimus, latinè ſuperintendentes poſſumus dicere: vt intelligat non eſſe Epiſcopum, qui praeſſe dilexit, non prodeſſe.* Epiſcopatus nomen eſt oneris, non honoris. Ita videtur nobis expoſuiſſe Apoſtolus. *1. ad Tim. 3.* *Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat.* Theodorus Balſamon Antiochenus Patriarcha in *can. 58. Apoſtolorum. Epiſcopus*, ait, *ideò conſtituitur, vt quæ ſui ſunt populi attendat; & ideò etiam populus eſt appellatus.* Qui itaque publicæ vtilitati præeſt, ſe auctore, nequit iuri ſuo renunciare. alioquin priuatorum pactis ius publicum infringi poſſet. quod neque Papinianus in *l. ius publicum. ff. de pact.* neque Vlpianus in *l. Neratius. §. ſi verò. ff. de relig.* neque Paulus in *l. Paulus. §. patroni. ff. de bonis liber.* admitti voluerunt: quia quod iuris publici eſt, à ſolo principe poteſt remitti. *leg. 3. §. 1. ff. eod. de bon. libert.* Quocirca illis ſex exceptis caſibus, quorum iam memini, renunciatio fieri minimè poteſt. *cap. 10.* vel ſi abſque mortis periculo morari in ciuitate non liceat. *cap. 9.* tametſi ob ſenectutem non impartitur etiam cedendi licentiam; ſi ceſſio valde noceret: & retentio, & perſeuetatio haud parum prodeſſet: vt piè Alexander iij. in *cap. 1.* Lugdunenſi Archiepiſcopo reſcripſit. quod iam ab exordio naſcentis eccleſiæ videtur fuiſſe conſtitutum, præſertim in Epheſina Synodo, vti apparet in epiſtola eiuſdem ſanctæ Synodi ad ſacram in Pamphilia Synodum de Euſtatio, qui fuit eorum Metropolitanus. quam ibi interpretans Balſamon; *Cùm canones*, inquit, *& ſancti Cyrilli ad Dominum epiſtola diſcernant, ne vlli ſacerdotes renunciationum libellos afferant (ſi enim*, inquit, *ſacra myſteria obire digni ſunt, in eo permaneant: ſin autem indigni, ne per renunciationem exeant, ſed potius rebus ipſis condemnati) quomodo dixerit quiſpiam Epheſinam Synodum, & eum potius, qui præerat, magnum* Cy*rillum ſibi, & reliquis patribus contraria ſtatuiſſe?* hæc Balſamon. Cùm fieri autem contigit renunciatio ſiue de præbendis, beneficijs, eccleſijs, epiſcopatibus, & alijs id genus, apud eum, à quo recipiuntur, fieri oportere: & ratio naturalis ſuadet, *cap. 4. & vlt.* Facta apud laicum, etſi iure ſpoliatur renuncians, non tenet. *cap. 8.* Quid de ſummo Pontifice? de quo olim dubitatum fuit, num Pontificatui renunciare poſſet? Hac de re Cæleſtinus v. demum Bonifacius viij. *cap. 1. eod. in ſex.* vt huiuſce rei hæſitatio penitus tolleretur, ſanxere, vt poſſet: apud quem non item; quod dubitatione careret, ad Cardinales, ſcilicet; ad quos electio ſpectat. *c. 6. ſupra de elect. cap. 3. de elect. in ſex.* Semel renunciatione facta, pœnitere licet nemini. *cap. 5. 6. & 12.* ni denuo eligatur. *cap. 2.* Non ideò tamen intelligitur renunciaſſe inſtitutioni iam factæ, qui beneficialibus litteris renunciauerit, *cap. 7.* nec iuri ſuo, qui aduerſarij gratiæ ſe ſubmiſit. *cap. 13.* nec Prælaturæ Prælatus, qui ſubditos ab obedientia abſoluit, *cap. 14.* Ex quibus facile eſt intelligere; quàm hic titulus ſit generalis.

De ſupplenda negligentia Prælatorum. *Tit. 10.*

CVM eorum, qui ad Eccleſiæ regimen euecti ſunt, aliqui aut ineptè, aut quadam animi duritia non ſtudeant ſuum exercere officium, tum ſuperior inferioris negligentiam, inertiamue ſupplet, vel idoneum præbendo coadiutorem. *cap. 2. eod. in ſex.* Negligentia eſt eius, quod fieri debet, & poteſt, præteritio; præſertim vacante eccleſia. Lapſo Lateranenſis Concilij tempore, quod, vt interpretor ex *cap. 2. infra de conceſſ. præben.* eſt ſex menſium, is ad quem primùm ſpectat collatio, conferre non valet. *cap. 2. 3. 4. 5.* ſed ad ſuperiorem tranſit. Abbatibus verò ius ab Alexandro iij. factum eſt, vt ſi ter diœceſanus requiſitus Abbatem benedicere negligat, impunè queat Abbas monachos benedicere, & omnia, quæ ipſius

Digitized by Google

officij ſunt, exercere. Et quamquam de Ciſtercienſibus tantùm loquitur conſtitutio, eſt tamen generalis, ad omnesq́; pertinet: verùm quia de Ciſterſienſibus conſultus fuit, ſecundum ea, quæ propoſita ſunt, reſcripſit Rom. Pontifex. Quod ergo dictum eſt, ſuperiorem inferioris negligentiam, & incuriam explere oportere, non ſolùm de eccleſiaſticis officijs intelligitur, ſed & de ſecularibus, & maximis Principibus; quorum curam ad ipſum eccleſiæ Principem ſatis pertinere conſtat ex *d.cap.2.* & *c.nouit.infra de iudic.*

De temporibus Ordinationum, & qualitate Ordinandorum.
Tit. 11.

HABVIMVS de electis, & eorum poteſtate; quæ potiſſimum in clericorum ordinatione elucet: & ordinatio non ſemper fieri permittitur, ſed quibuſdam certis, ac determinatis diebus, ergo de temporibus ordinationum ſequitur. Minores ordines, lectores, ſcilicet, cantores, exorciſtæ, oſtiarij, diebus etiam feſtiuis conferri poſſunt; non æquè ſacri, vti Hypodiaconi, Diaconi, Presbyteri, qui ſuperiotem inter clericos locum obtinent. *l.8.C.de epiſc. & cler.* & Epiſcopis proximi. *l.5. C.Theod. ae hæretic.* ideò ſacerdotes appellantur, quia ſacra dant, vt & Epiſcopi; *Iſydorus Etymol.lib.7.c.12. de eccleſiaſticis officijs. cap.1. lib.2.* Pontificatus tamen apicem non habent, *can.quamuis. in fin. diſt.68.* quia nec chriſmate frontem ſignant, nec Paracletum ſpiritum dant. quod ſolùm Epiſcopo conuenire lectio Actuum Apoſtolorum demonſtrat *cap.8.* qui & ſummus ſacerdos dicitur *cap.1. §.per frontis. infra de ſacra vnct.* licet in *Concilio Carthaginenſi iij.cap.26.* vetitum fuerit; ne quis Princeps ſacerdotum, aut ſummus Sacerdos, ſed tantùm primæ ſedis Epiſcopus appellaretur. *can.primæ ſedis.99.diſtinct.* etſi presbyteri etiam Epiſcopi olim nominarentur. Nam Actus Apoſtolorum.20. *Qui nos poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam ſuam*, Epiſcopos interpretatur D.Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum, presbyteros. *can.ecce.§.presbyteri.95.diſtinct.* & apud Arcadium Iuriſconſultum in *l. vlt.ff. de muner. & bon.* Epiſcopi vocantur, qui pani, cæterisq́; venalibus rebus præſunt, quæ ciuium populis quotidianum victum ſuggerunt. Hinc dictos opinor Epiſcopos noſtros, qui cæleſti præſunt pani, rebusque alijs, quæ Chriſtianis opus ſunt ad ſalutem. quamobrem ipſis propriè ſacerdotum nomen tribuitur, licet communicetur presbyteris, vti dixi, & alijs clericis, imò & Chriſtianis omnibus. Tertullianus, *CHRISTVS ſacerdotes nos Deo, & Patri fecit.* Princeps Apoſtolorum, *Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium.* & in oratione habita in Synodo ſexta in Trullo: *Ex hoc gens*, inquit, *ſancta, regale ſacerdotium, pro quo* CHRISTVS *mortuus eſt.* Exodi cap.19. *Vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta.* Sed cur hæc tam variè? Petrus dicit *regale ſacerdotium:* Moyſes verò *regnum ſacerdotale:* vt quod erat ſubſtantiuum, factum ſit adiectiuum, & contrà. Dubium non eſt, quin apud Grammaticos adiectiuum regatur per ſubſtantiuum. ſed ante Chriſti aduentum regnum erat ſacerdotale; quia ſub regibus erant ſacerdotes: poſt, Reges ac omnes Principes ſub ſacerdotio ſunt. *cap.omnes. inſ. de maior. & obed.* ideò regale à Petro dicitur ſacerdotium. Quod interpretor ratione totius, vniuerſalis, inquam, Eccleſiæ: quia ex eo, quòd ſumus in Eccleſiæ corpore, ſacerdotes dicimur, non quod omnes ſimus ſacerdotes, vt perperam exiſtimant Hæretici: alioquin nullus eſſet ſacerdos. nam ſi omnes eſſent reges, nullus eſſet rex, qui alios regeret, & quibus dominaretur. Quod ipſe etiam Io.Apocal.1. oſtendit, dum ſcribit: *Et fecit nos regnum, & ſacerdotes Deo, & Patri ſuo.* ponit regnum, quod ex multis ſit compactum, hoc eſt, vt Theologi loquuntur ſcholaſtici, collectiuè; Sacerdotes verò diſtributiuè. Ex quibus facilè eſt intelligere non omnes Chriſtianos eſſe ſacerdotes, ſed ex Chriſtianis quoſdam. quod Paulus haud obſcurè demonſtrat ad Hebr.4. *Omnis*, inquit, *Pontifex* (confundit enim nomen Pontificis cum ſacerdotis nomine) *ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in ijs, quæ ſunt ad Deum; vt offerat dona, & ſacrificia pro peccatis.* Quæ multis antè ſeculis, dum de CHRISTI Eccleſia vaticinaretur Iſaias, inſinuare viſus eſt, *cap.vlt.* in hæc verba prorumpens: *Et ponam in eis ſignum, & mittam ex eis, qui ſaluati fuerint ad gentes in mare, in Aphricam, & Lydiam tenentes ſagittam: in Italiam, & Græciam, ad inſulas longè, &c.* illa verba, *qui ſaluati fuerint*, pro Chriſtianis fore accipienda nemo neſcit; & ſubiungit: *& aſſumam ex eis in Sacerdotes, & Leuitas.* Non ſunt ergo omnes Chriſtiani ſacerdotes, ſi verè, proprieq. loquamur. Sed ad rem noſtram. Maiores igitur ordines ſtatis duntaxat temporibus, quæ quattuor ſunt, quæque iam à Caliſto conſtituta fuere, Macrino, & Heliogabalo imperantibus, aut ſabbato ſancto, aut ſabbato ante Dominicam de Paſſione conferri, *cap.3.* Diebus autem Dominicis, vel ſabbato Pentecoſtes, præterquam à Papa ordinatur nemo. *cap.1.* nec valet conſuetudo, qua receptum fuit, extra ſtatuta tempora poſſe ordinari. *cap.2.* quinimmo ordinatus ſuſpenditur, quemadmodum minor vſque ad ætatem

tem legitimam; non priuatur tamen, quia recipit characterem. *cap.* 14. & 16. ordinans verò ab ordinandi poteſtate ſuſpenditur; ac ſi duos ſacros eidem vno die, vel duobus, continuato ieiunio conferret. *cap.* 13. 14. 15. vel clerico alieno, præſertim vltramontano, niſi de ſpeciali Papæ licentia, ſiue per codicillos, vel, vt vocant, patentes litteras, ſui Epiſcopi. *cap.* 1. 2. *eod. in ſex.* vel infanti, niſi intret religionem, tonſuram, aut illiterato, aut coniugato, ni religionem ingrediatur, aut ad ſacros canonicè promoueatur. *cap. vlt. eod. in ſex.* Monemur quoque Græcos à Latinis, Latinos à Græcis non poſſe ordinari, Græcum tamen Latino Epiſcopo ſubiectum ſine eius licentia à Græco initiari non poſſe, *cap.* 9. & 11. *hoc titulo*. Accipitur autem hic titulus non modò de clericorum inferiorum ordinatione, & ſæcularium, ſed & regularium *c.* 10. Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, atque Virginum Deo dicatarum, quæ in Codice Iuſtiniani interdum aſcetriæ dicuntur, quaſi ſacris deditæ omnino ſint meditationibus. Etſi aſcetriæ propriè non erant moniales; immo ab eis ſicut à monaſterijs, aſceteria à Iuſtiniano ſeparantur. *Nouell.* 59. ita à monialibus aſcetriæ, quarum officium erat pſallere, dum mortuorum corpora ad ſepulturam efferebantur, vt diximus *cap.* 8. *num.* 26. *lib.* 2. *de ſacrorum Immunit.* Hæ aliquando, & frequentiùs ſanctimoniales, & à noſtris paſſim moniales appellantur, & diebus quoque Dominicis ordinantur, *cap.* 1. Archiepiſcopi ab omnibus ſuffraganeis conſecrantur. Epiſcopi à tribus ſaltem comprouincialibus, iuſſu Metropolitani, vel ab ipſo cum duobus, *cap.* 7. & 8. non æquè à paucioribus. quod iam inde tempore Domitiani ab Anacleto Athenienſi Pontifice max. ſancitum fuit: tametſi Apoſtolorum tempore à duobus poſſent, *can.* 1. *Apoſtol.* idque ob Epiſcoporum raritatem conſtitutum fuiſſe minus dubitandum eſt. Quo modo autem horum conſecratio, examinatio, & clericorum omnium ordinatio fieri debeat, docet apertè *diſtinct.* 23. & 24. *per tot.* Porro in ordinandis multa deſiderantur, vt tempus, optimi mores, ſcientia rerum tam temporalium, quàm ſpiritualium. *diſtinct.* 39. ob id conſequenter de qualitate ordinandorum adnexuir, licet parum, aut nihil admodum hic de qualitate habeatur; ſed in 25. *vſque ad* 91. *diſtinct.* & *infra tit.* 14. docemur tamen monendum eſſe eum, qui occultè deliquit, ne promoueatur, non item prohibendum, præter homicidij reum, *cap.* 4. & *cap.* 17.

De Scrutinio in ordine faciendo. *Tit.* 12.

PERSEQVITVR quem cœpit tractatum de ordinatione, datque ſpecialem titulum de ſcrutinio in ordine faciendo: qui non ita eſt generalis, vt ſuperior: cùm Diaconi, & Presbyteri ordinatione reſtringatur. qui dum ordinantur, prior Diaconus, qui ordinanti adſiſtit, *Poſtulat*, inquit, *ſancta mater Eccleſia hunc Diaconum, aut Subdiaconum ad onus Presbyteratus, vel Diaconatus adſumi*. & Prælato interroganti, ſi eum cognouerit eſſe dignum, idem reſpondet, quòd *quantum humana fragilitas noſſe ſcinit, ſcis, & teſtificatur illum ad huiuſmodi officium eſſe dignum*. Ex quibus conſtat ſatis ſcrutinium hoc ab illo, de quo *ſuprà de elect.* differre. Eſt enim ſcrutinium hic inueſtigatio; inquiſitio à ſcrutor. Apuleius lib. 9. *Poſtremum*, inquit, *magiſtratibus placuit, obſtinatè denegantem ſcrutinio detegere*. Hinc facta eſt ab Innocentio tertio conſtitutio hæc, vt poſtulator non credatur peccaſſe, & ſi non æquè idoneus fuerit ordinatus, prout ordinans rebatur: cùm deceat quemquam illum dignum æſtimare, quem indignum eſſe non nouit. *cap. vlt. inf. de præſumption. l. cùm pater. §. rogo. ff. de leg.* 2. *l. teſtamento centurio. ff. de manumiſſ. teſtamen.* argumento eſt etiam *l.* 2. *§. quod obſeruari.* C. *de iureiuran. propter calumn.*

De ordinatis ab Epiſcopo, qui renunciauit Epiſcopatui, vel excommunicato. *Tit.* 13.

ELECTO in Epiſcopum iure officij competit ordines conferendi facultas: quam, cùm nec ſpecialiter, nec lege, vel conſtitutione aliqua tribuitur, mandare alteri poteſt. *l.* 1. *ff. de offic. eius.* Euenit interdum tamen, vt ille Epiſcopatui renunciet; & facta renunciatione adhuc ordines conferat. Quid ergo iuris de ijs erit? Diſtinctio adhibenda eſt, aut loco tantùm, aut loco, & dignitati renunciauit. illo caſu, accepta ab aliquo Epiſcopo auctoritate, & minores, & maiores poteſt conferre: nam ex epiſtula in Epheſina ſynodo relata, de qua *ſupra titul.* 9. facta eſt mentio, nonnulli apud Balſamonem exiſtimarunt Antiſtitibus permiſſum eſſe, vt ſi qui eccleſiarum thronos renunciant, antiſtitum tamen dignitatem obtineant. Si loco, & dignitati, minores ſolùm. hos enim & Abbates conferunt. *cap. cùm contingat. infra titul.* 1.

Digitized by Google

*tit.1.& c.quoniam videmus.69.diſt.*qui ſcienter ſacros acceperit,executionem non habebit:item qui ab excommunicato. Si ignoranter per proprium Epiſcopum poterit diſpenſari.

De ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum. *Tit.* 14

COGNITIS diebus, quibus ordines cōferri poſſunt, & facto ſcrutinio, deſideratur etiā ætas ordinandorum,qualitas,& ordo præficiendorum. Aetas in Epiſcopo triginta annorum minor eſſe non debet:& in eo, qui ad curam animarū,vel perſonatū, atque dignitatem proponitur,xxv.cum minore tamē xx. quo ad perſonatum, & dignitatē diſpenſat Epiſcopus,non item ad animarum curationē *c.vnico eod.in ſex.*& *ſup.tit.*6.ideo minor xiv. cuiuslibet eccleſiæ perſonatū obtinere prohibetur *c.3. hoc tit.*& *c.ſuper inord.inſ.de præb.c.6. Cōc.Trid.ſeſſ.* 23.*de refor.*indignum etenim eſt, ac pene temerarium,vt qui ſe tueri,ac gubernare nequit, grauiſſimum eccleſiarū onus regere debeat. quod ſi ſpecialiter ei conceditur, non per laicos, ſed per clericos regi oportere optima ratione conſtitutū fuit in *c.2.*Qualitate:vt legitimo matrimonio natus,moribus quoque,& ſcientia ornatus.vt aliàs dictum eſt. minus enim idoneus in ſacerdotem promoueri nequit:multo magis in Epiſcopum. quem interdum iam promotū ſcientiæ defectus remouit *c.penul.& vlt.*At illud erat hic neceſſarium:num Phyſicus,qui nō malitioſe vſus eſt arte,quamuis multi,quibus adhibebat remedium, perierint, poſſit ad ſacerdotiū promoueri, & reſcriptum eſt poſſe.*c.7.de ætat.* &*ordine præficiēdorum*. Etenim, Epiſcopus quis fieri nequit,niſi Diaconus ſit,vel Sacerdos,vel ex Innocentij cōſtitutione *cap.9.*Subdiaconus;Abbates,Decani, Præpoſiti,Archipresbyteri,ſi presbyteri nō ſunt, fieri presbyteri debent. Archidiaconi,Diaconi. *cap.1.*ad animarum curationem, vel ſaltem ſubdiaconum eſſe oportet;niſi ita idoneus ſit, vt intra annum presbyter fieri poſſit. Item irregularis,& in minoribus diſpenſatiue in Abbatem inſtituitur. *cap.10. hoc tit.*

De ſacra Vnctione. *Tit.* 15.

DE ſacra Vnctione hic inſcribitur titulus: quæ ordinandis eſt per quàm neceſſaria: tametſi vnctione hoc titulo comprehenſa non modo reges,vt in veteri teſtamēto,ſed & ſacerdotes facti ſumus. Apoſtolorum Princeps. *Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium.*qua de re,& in *tit.11.*At hic præcipue de Chriſtianorum vnctione,quæ duplex eſt,vna exterior, altera interior: hæc inuiſibilis & ſpiritualis;illa viſibilis, & materialis.viſibilis,& exterior ſignum eſt interioris,& viſibilis vnctionis. Inuiſibilis, & interior non ſolum ſignum, ſed & ſacramentum: & Chriſma à Græco vocabulo appellatur. quanquam eo nomine profani ſcriptores quodlibet vnguenti genus ſignificāt. Auguſtinus *tract.33.in Ioan.& ſer.47.de verbis Domini.*Caſſiod.*ad 1.Cant.*Iſidor.*lib.7.Orig.cap.2.* Raban.Maurus *lib.1.de inſtit.cler.c.30.*Illi tamē qui res diuinas tradunt, communi loquendi cōſuetudine ad illud tantummodo vnguētum accommodarunt, quod ex oleo, & balſamo ſolemni Epiſcopi conſecratione conficitur.S. Cyprianus *de vnctione Chriſmatis.*Quæ duæ res corporeæ ſimul permiſtæ confirmationis materiam præbent. qua & Epiſcoporum caput, & manus vnguntur: caput propter auctoritatem,& dignitatem,manus ob poteſtatem, hoc eſt miniſteriū, & officium. item ſacerdotis manus. Agitur præterea hic de vnctione omni ad Chriſtianos omnes pertinenti: qui bis ante baptiſmum in pectore, & inter ſcapulas deliniuntur, oleo ſcilicet benedicto, quia adhuc cathecumeni ſunt. *can. ante viginti de conſer. 4. diſtin.* Cuius vnctionis meminit S.Dionyſ.*de Eccleſ.Hierar.c.*4.Tertull. *lib.1.aduerſus Marcionem.*Origenes *homil.7.in Ezechiel.*Baſil.*de Spiritu ſancto c.27.*Ambroſ. *de Sacrament.lib.1.c.2.*B.Thomas *ad 4.ſententiar. diſt.6.*Vnguntur & bis poſt baptiſmum:primum in vertice, demum in fronte, hoc eſt Chriſmate: & hoc ſoli conuenit Chriſtiano. CHRISTVS enim à Chriſmate,vel potius à CHRISTO Chriſma, & à CHRISTO Chriſtiani,tanquam vncti ab vncto deriuant.De hac item vnctione mentionem faciunt idem Dionyſ.Tertull.*de Baptiſmo cap.7.* Baſilius *d.c.*27.Iuſtinus Martyr *q.*137. Gregor. Nazianz.*orat.in ſanctum Baptiſma.* Ambroſ. *de Sacram.lib.21.c.5.*Auguſtinus *lib.15.de Trinit. c.26.& lib.4.de Symb.c.1.*& alij. Quæ autem per manuum impoſitionem fit,quæque confirmatio dicitur,Epiſcopis reſeruata ſolis eſt: *can.presbyt. de conſecr.diſt.4.* cùm per eam Spiritus ſanctus ad augmentum datur,& robur: quin ab Apoſtolis tantum dari pluſquam in manifeſto eſt; *Actuū Apoſtolorū* 8. & per conſequens Epiſcopis, tanquam ſummis ſacerdotibus,*cap.1. §.per frontis. hoc tit.*Auguſtinus in *Comm. ad Pſal.* 44. *Patres miſſi ſunt Apoſtoli; pro Apoſtolis filij nati ſunt, & conſtituti Epiſcopi. hos ipſa Eccleſia patres appellat,hos ipſa genuit,& ipſa hos conſtituit in ſedibus patrum.*Raban.Maur.*eod.c.30.Omnes fideles,*ait, *per manus impoſitionem accipere debent Spiritum ſanctum,vt pleni Chriſtiani inueniantur.*& paulo poſt. *Nec mirum ſi homo bis eodem Chriſmate ad accipiendum Spiritum ſanctum vngatur; cum*

Digitized by Google

idem Spiritus bis ipſis Apoſtolis datus fuerit, ideſt in terra, ſemel quando poſt reſurrectionẽ ſua Dominus inſufflauit in eos, & dixit. Accipe Spiritum ſanctum. Et de cælis ſemel, quando poſt Aſcenſionẽ Domini, in die Pentecoſtes in linguis igneis ſuper Apoſtolos venit. Quæ tamen intelligi debent nõ eſſe de perfectione, ſeu plenitudine ſimpliciter, ſed roboris, & amplioris gratiæ, teſtimonio Bonauenturæ *ad 4. ſent. diſt. 7. q. 2. ad 3. art.* 11. & per ea quæ tradit S. Thomas *3. p. q. 77. ar.* 1. Cæteras vnctiones ſimplex ſacerdos. Agitur & de Chriſtianis Principibus ſpecialiter: qui & vngi poſſunt, ſed aliter, atque Pontifices, (Pontifices voco omnes ſummos ſacerdotes *vt ſup. tit. xj.*) iſti, vt dixi, in capite, & Chriſmate; illi in brachio, vel humero, ſeu in armo; in quibus apte Principatus deſignatur: Eſai. 9. *Factus eſt principatus ſuper humerum eius*: & oleo dumtaxat, nõ Chriſmate: quo videtur Salomonem vnxiſſe Sadoc Sacerdos, *Reg. 3. c.* 1. Ex quibus facile intelligi poteſt; quanta ſit differentia inter auctoritatem Pontificis, & Principis poteſtatem. Item vngitur, cùm conſecratur altare, dedicatur templum, & benedicitur calix. Denique & præſertim hoc monemur titulo, Eccleſiam Græcorum in ordinationibus, & conſecrationibus vnctiones, quas Rom. Eccleſia obſeruat, obſeruare debere.

De Sacramentis non iterandis. *Tit.* 16.

QVI ſacris initiatur, ſacra debet prius vnctione, hoc eſt, Chriſmate confirmari; vt in ſpirituali certamine viriliter pugnare, & nequiſſimis hoſtibus reſiſtere queat. Habet autem confirmatio eam vim, vt characterem inprimat; quo fit, vt nulla vnquam ratione poſſit iterari. Idcirco haud male proponitur hic titulus *de Sacramẽtis non iterandis*. Sacramentũ eſt ſacræ rei ſignũ, vel inuiſibilis gratiæ, viſibile ſignum ad noſtrã iuſtificationẽ inſtitutũ. D. Auguſtinus *lib. de Ciuit. Dei* 10. c. 5. *Sacramẽti enim nomen aliquam rem ſacrã, quæ in occulto latet, declarat, quemadmodũ Græci ad eandem rem ſignificandã Myſterij vocabulo vſi ſunt.* quapropter, vt B. Greg. placet in *can. multi.* 1. *q.* 1. *Sacramenta dici poſſunt, quod diuina virtus ſub rerũ corporalium tegumentis ſecretius ſalutem efficiat.* Sacramẽtorum verò quædam impune poſſunt iterari, vt Euchariſtia, Pœnitentia, Matrimoniũ, Extrema vnctio. Iterari nequeunt Baptiſmus, Confirmatio, & Sacer ordo. Quòd ſi Hypodiaconus in ordinatione per errorem fuit non Chriſmate, ſed oleo delinitus, nec iteratur ordinatio, nec fit irrita, ſed ſupplebitur, ſicut in ordinatione Presbyteri, vel Diaconi manus impoſitio prætermiſſa: quæ fit, cùm oratio ſuper caput effunditur, ſtatis temporibus ſuppletur. *cap.* 1. & 2. Extenditur hic titulus etiam ad alia, vtpote veſtimenta, quibus Schiſmatici celebrarunt. Iterum non debent benedici, nec altaria, in quibus celebrarunt, iterum conſecrari, nec ſepulti exhumari. Schiſmatici qui ſint, dicam ſuo loco.

De filijs Presbyterorum ordinandis, vel non. *Tit.* 17.

PROPOSITIS modis omnibus, quibus conceſſum eſt ſacros ordines adſequi, congruenter poſtponuntur ea, quæ impedimento eſſe poſſunt, ne quis ordinetur: ac proinde de filijs Presbyterorum primo. & non tam vt tractet de eorum ordinatione, cùm de ea tantum agatur in *cap.* 1. 12. & 14. quibus cauetur, ne illegitimus ordinetur, niſi monachus fiat, aut Canonicus regularis, ſpe nunquã conſequẽdi prælaturam, licet cum eo poſſit Epiſcopus in minoribus, & in beneficio ſiue curatione diſpenſare, *cap.* 1. *eod. in ſex.* quàm vt de promotione ad obtinenda beneficia. Et illud perpetuo verũ eſt, filium ſiue legitimum, ſiue illegitimum nõ poſſe patri, vel Vicario, vel Rectori proxime in Eccleſia ſuccedere, *c.* 7. 10. 11. 13. Solumq. Rom. Eccleſiæ antiſtitem poſſe diſpenſare, vt non interpoſita perſona ſuccedat. *cap.* 13. alioquin Eccleſiaſtica bona iure hæreditario quodam viderentur ſuccedi. *c.* 1. & *c.* 3. *inſ. de præb.* namque filius in ea eccleſia, in qua pater ſine titulo adminiſtrauit, legitimus, inquam, poteſt: & Pontificum filij legitimis nati nuptijs in eiſdẽ Eccleſijs, quibus patres præſunt, vel præfuere, omne beneficium, *cap.* 12. non item illegitimi. *cap.* 2. 3. 4. 15. 16. & vbicumque legitur, ſacerdotibus natos in ſummos Pontifices eſſe promotos, intelligi debent, non fornicatione, alijsq. inhoneſtis amplexibus, ſed legitimis connubijs orti. *can. penul.* & *vlt.* 56. *diſt.* Illegitimi ergo, vbi pater habuit, non queunt: quòd ſi eis ibi datum fuerit beneficiũ, ab eo remouentur, & conferẽtes à ſuis beneficijs ſuſpenduntur, *cap.* 16. niſi ſedis Apoſtolicę benignitate id fuerit indultum, *cap. penul.* quæque ſola illos ad dignitatem, perſonatum, beneficiumq. curatum admittit. *c. vlt.* quòd ſi ordines ſacros acceperint, carere minus debent beneficio. *c.* 5. & 6. quod locum habet in omnes, qui ſine titulo ad ſacros ordines ſunt promoti: qui iuſte ab ordinatore petũt beneficium, *cap. accepimus. ſupra de ætat. & qualit. cap. cùm ſecundum infra de præb.* quod cùm in deſuetudinem abiret, nouiſſime, Tridentina Synodus decreuit, neminem ad ſacros ordines admitti debere abſque beneficio, aut ſufficienti patrimonio.

De

Digitized by Google

De ſeruis non ordinandis, & eorum manumiſsione. *Tit.* 18.

ALTERA ſpecies impedimēti, qua cauetur ſeruilem conditionem non poſſe clericalem capere honorem. *can. admittuntur.* 54. *diſt. cap.* 1. *ſupra tit. prox. cap.* 1. & 2. *hoc tit.* quemadmodum nec ciuilem, *l. Barbarius ff. de off. præt.* Admittuntur ad ſacrum ordinem, quibus nulla natalium, nulla morum corruptio, nulla ſeruilis conditio obſtat. iſti ſi à dominis ſuis libertatem conſequi poſſunt, ad faſtigium ſacerdotij prouehuntur; aliàs facti clerici deponuntur, & dominis reſtituuntur. *cap.* 2. non autē res aliena conſecrata. *cap. comperimus.* 14. *q. vlt.* & ratio illa reddi poteſt: quia in rebus inanimatis non perpenditur dolus, ſecus in homine: namque ſeruus, quo effugeret graue domini ſeruitium, plerumque ad vitam clericalem confugeret. *l. ſi ſeruus. C. de ijs, qui ad Eccleſ. confug.* vel quia in rebus anima carentibus conſecratis cōſecratio conſiſtit in ſuperficie, ideo tangi à profanis non debet. in homine eſt in anima, cui imprimitur character, & tangi nequit. *cap. licet.* 32. *q.* 7. Et de eorum manumiſſione. Manumiſſio eſt de manu datio. *l. manumiſſionis. ff. de iuſt. & iur.* vel, vt in Pandectis Florentinis, datio libertatis. Fit autem multis modis, de quibus per Iuſtinianum in §. 1. *Inſtit. de libert.* Iſti igitur clerici fieri poſſunt: ſi ab Eccleſia manumiſſi ſunt, vt Ipſis Eccleſijs perpetuo ſeruiunt, & eo caſu ad alias ſe transferre non queunt: ſecus ſi pure. *cap.* 6. quod tamen acquirunt, poſt obitum Eccleſiæ manumittentis eſt, *cap.* 3. Hoc titulo ius dominis quoque factum eſt in manumiſſis, vt ſpirituales operas retinere valeant. Item vt genitus ex patre ſeruo, & libera matre liber ſit, & licite promoueatur. *cap. vlt.* Denique liber, & Ingenuus fit ſeruus, qui ſciente domino, & non contradicente ordinatur. *can. ſi ſeruus.* 54. *diſt.*

De obligatis ad ratiocinia, & ordinandis, vel non. *Tit.* 29.

TERTIVS modus, quo quis prohibetur ordinari, eſt; cū quis tenetur reddere rationes earum rerū, quas adminiſtrauit; vti ſunt procuratores, qui ad aliena negotia conſtituuntur. Itē Actores, Executores, Tutores, Curatoresq., qui omnes niſi rerū adminiſtratarū rationes reddiderint, non poſſunt ad ſacros ordines accedere, quaſi ſeruitute quadā impediātur: admiſſi enim rerū adminiſtratarum dominos ad Eccleſiaſticū forum traherent, eosq. facile defatigarent. *cap. vlt. infra de alien. iud. mut. cauſ.*

De corpore vitiatis ordinandis, vel non. *Tit.* 20.

QVARTVS eſt de corpore vitiatis, veluti oculo orbatis, digito mancus, manu mutilatis, & omnibus, qui ita deformes ſunt, vt abſque ſcandalo non valeant celebrare: tametſi in Apoſtolico Canone 77. ita ſcriptū eſt: *Si quis oculo orbatus, vel fæmore oblæſus, Epiſcopatu autem dignus ſit, fiat. nō enim corporis damnum eum polluit, ſed animæ inquinatio.* Namque Diui Apoſtoli animam puram, vt ait doctiſsimus eorum interpres Balſamon, & integram omnes habere deſiderabant, non autem corpus: hodie ex *c.* 2. *huius tituli*, & corpus, & animam. Scribit quoque Pomponius Lætus Romulū aliqua corporis parte debiles ſacerdotes fieri vetuiſſe. Plinius *lib.* 7. Dionyſ. Halicarnaſ. *lib.* 2. Seneca *controuerſ. lib.* 4. *c.* 2. *Sacerdos*, ait, *nō integri corporis, quaſi mali ominis res, vitanda eſt*, prout & in lege Moſaica cautum erat: Nam *Leuit. c.* 21. *Si cæcus fuerit, ſi claudus, ſi vel paruo, vel grādi, vel torto naſo; ſi fracto pede, ſi manu, ſi gibbus, ſi lippus, ſi albuginem habens in oculo, ſi iugem ſcabiē, ſi impetiginem in corpore, vel herniosus omnis, qui habuerit maculam de ſemine Aaron ſacerdotis, nō accedat offerre hoſtias Domino, nec panes Deo ſuo.* Philo *lib. de ſacriſ. Sacrificare*, inquit, *nulli ſacerdoti, niſi integro, permittitur: cui ne minima quidem inſit labecula.* Et Ioſephus *lib.* 6. *de bello Iudaico. Ad altare*, ait, *Templumq. accedebāt carentes omni vitio.* Eſt & hic titulus de ijs, qui virilia ſibi amputari voluerūt; quod in Concilio Nicæno cautum etiam fuit: ideo Theodoretus *Hiſt. Eccl. lib.* 2. *c.* 24. de Leontino Antiocheno Epiſc. loquens. *Quem*, inquit, *dignitatis gradum contra Concilij Nicani decreta adeptus eſt; nam ſua ipſius manu ſibi execuerat teſticulos.* Ijs igitur initiatio interdicitur, niſi ex iuſta aliqua cauſa, aut per hominū inſidias eunuchi facti ſint, ſeu nati. *c.* 3. *hoc tit. can. eunuchus.* 55. *diſt.* iſti ſpadones, illi caſtrati: licet ſpadonum generalis appellatio ſit. *l. ſpadonum. ff. de verb. & rer. ſign.* ſpadones tamen dicuntur proprie ij, qui naturali quodam morbo ſteriles ſunt, ac proinde generare non valent. nō vt Accurſius, quippe qui ſpadones eſſe exiſtimauit, quibus genitalia abſciſſa ſunt cultello, vel, vt loquitur, ſpatha. ſed vt vir doctiſsimus Cuiacius eſt interpretatus in *l.* 6. *ff. de lib. & poſth.* ſcilicet, caſtratus dicatur, cui ea pars corporis, quæ ad generandū eſt neceſſaria, abeſt; ſpado, cui non abeſt, & ſi infirmitas valetudinis ei ad generandū impedimēto eſt. quā ſententiā reor haud male Colum. auctor. *lib. de arbor.* poſſe cōfirmari; cū ſurculos infructuoſos ſpadones appellet. Surcu-

lus eſt ramulus ille, qui ex arbore vna in aliam, quam inſerere volumus, traducitur. Cicero *de orat. 2. Amabo te*, inquit, *da mihi ex iſta arbore, quos feram ſurculos*. & Virgilius *Georg. 2.*

Nec ſurculus idem
Cruſtumijs, Syrijsq. pyris, grauibusq. volemis.

Spado iure ciuili poteſt vxorem ducere, adoptare, poſthumum hæredem inſtituere, & huiuſmodi alia; non æque caſtratus: quaſi in ſpadone cõmunis natura ſpectetur potius, quàm morbus, vitiumve corporis, quo natura implicata eſt, atque impedita. quod ſatis conſtat ex *l. 9. ff. de liber. & poſthum.* quique nihil obſtante ſacris initiari poterit. *d. can. Eunuchus. 55. diſt.*

De Digamis non ordinandis. *Tit. 21.*

QVINTO Digamus non ordinatur. Digamus is reputatur, qui ante Baptiſmum vnam, & poſt Baptiſmum aliam habuit vxorẽ. *can. vna 26. diſt.* Regulariter dicitur Digamus, qui duas habuit vxores, vel cum vacante contraxit, qui nec viuentibus vxoribus, nec defunctis ad diuinorum celebrationem admittitur. Sic apud Athenienſes, rex eorum ſacrificulus non poterat niſi virginem ducere: ipſaq. ſuæ virginitati magno, ſolemniq. iureiurando teſtimonium tribuere cogebatur, vti auctor eſt Demoſthenes. Refert quoque Plutarchus apud Romanos nefas fuiſſe Flamini ab vxore diuertere: quin ea etiam mortua ſacerdotij ſe ſanctitate abdicaſſe. ea ducor ratione: quia nec illi ſine vxore, nec eidem rurſus cum ſecũda vxore ſacerdoti licebat eſſe. Contrahens verò cum virgine, licet ab alio prius fuerit deſponſata, nõ cenſetur Digamus, *cap. 5. hoc tit.* quod rationem habet perelegantem: etenim vere matrimonium non dicitur, niſi vtrumque concurrat, animorũ, inquam, coniunctio, & corporum: vt vna ſit voluntas, & corpus vnum, iuxta illud, *Erunt duo in carne vna*. quod non eſt corporum coniunctione conſumatum, non pertinet ad illud deſignatum coniugium, quod inter CHRISTVM, & Eccleſiam per Incarnationis myſterium eſt initum; ſed ad illud, quod conſiſtit inter Deum, & animam iuſtam, Apoſtoli teſtimonio. *1. ad Corin. 7. Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt cum eo.* ob id Ambroſius in *c. in omni. 27. q. 2. In omni*, inquit, *matrimonio coniunctio intelligitur ſpiritualis, quã confirmat, & perficit coniunctorum commixtio corporis.* & Hieronymus, *Quæ ſponſali coniunctione initiantur, commixtione perficiuntur.* Hinc reſcriptum eſt ab Innocentio iij. non eſſe Digamũ, qui plures habuit cõcubinas *cap. 6.* Tametſi quis interdum in Digamiæ pœnam incurrit, Digamus tamen non eſt: vt ſi ſacris initiatus cum vidua contrahat, vel ad ſecundas nuptias ſe transferat *cap. 3. & 7.* Eſt etiam hic titulus de pœnitentibus, & repudiatarum maritis, qui vt Digami, ad Sacerdotiũ minus poſſunt aſcẽdere.

De Clericis peregrinis. *Tit. 22.*

HAEC eſt vltima cauſa, qua tanquam indigni ab ordinibus remouentur, vti ſunt peregrini. Peregrini ſunt, qui ex remotis prouincijs profecti ſunt. qui an ordinari poſſint, dixi *ſupra tit. 11.* Ordinatis celebrare non permittitur, niſi eorum litteræ quinque Epiſcoporum ſigillis munitæ fuerint. neque prędicare, cùm ipſo facto ſint excommunicati. *cap. vlt. de reg. & tranſeunt. ad relig. extrauag. comm.*

De officio Archidiaconi. *Tit. 23.*

POST tractatum Ordinis, ad gradus Eccleſiaſticos, ac iuriſdictiones tranſit: & cùm Archidiaconus apud Epiſcopum primas obtineat, de eo prius. Huius autem officium eſt, poſt Epiſcopum, aut Archiepiſcopũ, omnem curam in clero habere, Euangeliũ, ſi voluerit, legere, omnem querimoniam, cauſaſquę Presbyterorum, Diaconorum, & Hypodiaconorũ deliberare, ordinare, iuſtitiamq. facere. Dein Eccleſiaſticum officium omne prouidere, lectiones, aut reſponſoria in matrice Eccleſiæ dare, auſcultare, Acolytos ordinare, vaſorũ Eccleſiæ cuſtodiã habere, Eccleſias in diœceſi cõſtitutas viſitare, Hypodiaconis, & Leuitis imperare, ordinandos examinare, Abbates, & Abbatiſſas in ſede ponere, omnem ſolicitudinem, ac curam non tantum in clericis, quantum in eorũ Eccleſijs imponere; item delinquentibus pœnas infligere, *cap. referẽte. inf. de præb.* Et Iuſtiniani tempore in Eccleſia cum primo presbytero pecunię diſpenſationẽ habebat, *Nouell. 123.* idcirco Prudentius, B. Laurentium, quem primum è ſeptem viris vocat, hoc eſt, Archidiaconũ (ſiquidem vij. tantum Diaconi initio fuerunt) votas opes diſpenſare dicit: quare induſtriam in eo Hieronymus, & Sidonius deſiderant. Diuus enim Hieronymus ita Euagrio ſcribit. *Diaconi eligant de ſe quem induſtrium nouerint, & Archidiaconũ vocent.* Sidonius Dommulo; *Archidiaconus, in quo ſeu gradu, ſeu miniſterio multum retentus per induſtriam.* Quam ob rem haud inelegãter à Clemente huius nominis Primo Pontifice Max. in *can. Diaconi. 1. 93. diſt.* dictum eſt Archidiaconũ eſſe oculũ Epiſcopi; quaſi circũluſtret, ac perſcrutetur diligẽtius quid agendũ, quid prohibendũ.

In mo-

Digitized by Google

In monaſterijs verò viſitationem, correctionem, procurationem non habet, ni more maiorum id ſit receptum, *cap. vlt.* nec curam animarum committere, excommunicare, nec litteras, vt vocant, formatas, vel ad ordines commendatitias concedere, *cap. 4. & 5.* Hæc nihilominus intelligi debent, meo iudicio, extra Archidiaconatus metas, hoc eſt, vbi tanquam vicarius Epiſcopi eſt; quia tunc habet iuriſdictionem delegatam; ſed vbi gerit vicem ſui, non alterius, neq; ab Epiſcopo id recognoſcit; ſed ſtatim electus ſibi iure magiſtratus competit, *c. 6. & vlt.* ac proinde propriam exercet iuriſdictionem; haud dubito illa omnia facere poſſe, vel excommunicare, *d. c. referente.* quod approbat & Summus Pontifex Innocent. vir ſummè diligens, & doctus, ad *c. cum contingat. inf. de foro comp.* text. in *c. dudum. 2. §. ſed, cùm in iure. ſupra de elect.* Vt ego ipſe, qui indignè hanc obtineo dignitatem in Metropolitana Taurinenſi Eccleſia, cum iuriſdictione ordinaria in multas Eccleſias, & populos, in quibus ferè omnia, quæ Epiſcopalis iuriſdictionis ſunt, & ipſe exerceo, & exercere ſoliti ſunt anteceſſores mei, vel excommunicare. Etenim iuriſdictio ſine coercitione nulla eſt. *l. vlt. ff. de offic. eius.* ſecus illuſoria, *c. ex litteris. inf. de offic. deleg.* nam & plebanus, qui longè minor eſt Archidiacono, excommunicare poteſt, imo parochialis quilibet. *cap. 2. & 3. inf. de offic. iud. ordin.* Archidiaconus & ſimplici voce Diaconus dicitur. *d. cap. Diaconi. cum ſeq.* & Epiſcopi vicarius, *cap. 1. & 7. hoc tit.* & Viſitator. *can. non debere. 80. diſt.* & Chorepiſcopi, Sigibertus Archidiaconi, qui dicuntur Chorepiſcopi. quod an verum ſit dubito. Chorepiſcopi enim Epiſcopis, quodammodo æquiparantur. *can. 3. & ſeq. 68. diſt.* vel ſe æquiparare tentabant. quapropter à Damaſo prohibiti fuere; quaſi eorum inſtitutio improba, ac praua eſſet. *can. Chorepiſcopi. ead. 68.* & in vicis conſtitui poterant. At Archidiaconi in vicis non conſtituuntur, nec ſunt prohibiti. quinimo in qualibet cathedrali Eccleſia inſunt neceſſariò. Et Prælati appellantur. *cap. 2. infra de iudic. cap. Romana. §. archidiaconis. de appellat.*

De officio Archipresbyteri. Tit. 24.

SVBIICITVR titulus de officio Archipreſbyteri, peritè quidem: ſubeſt enim proximè Archidiacono: & quanquam Archipreſbyter maior in ordine ſit, minor nihilominus in dignitate. Poteſt quis varijs, diuerſiſq; modis altero maior eſſe, vel æqualis. *c. puto. 2. q. 7. l. 1. C. de offic. vicar.* In ciuilibus cauſis Vicarij Comitibus militum anteferuntur; in militaribus negotijs Comites Vicarijs. Vicarij erant, qui pro Præfecto Prætorio mittebantur in tractum, vel diœceſim aliquam aliquot in ſe prouincias continentem. Præfecti prætorio erant, qui primas obtinebant, & omnem iudiciorum auctoritatem, omniumq; honorum principatum; & patres imperij, atque prouinciarum vocabantur; vt auctor eſt Caſſiodorus: quare eorum vicarij cæteris dignitatibus præibant. Diuus Auguſtinus, vt redeam domum, *lib. de Bapt. 2. c. 1. Sine vlla ſui,* inquit, *contumelia Cyprianus Epiſcopus, Petro Apoſtolo comparatur; quantum attinet ad martyrij coronam. Cæterùm quis neſcit illum Apoſtolatus principatum cuilibet Epiſcopatui præferendum?* In eo enim, quo quis maior eſt, minori præeſſe, & ratio naturalis ſuadet. *c. eſt ordo. 3. q. 5. d. l. 1.* qua de re *inf. de maior. & obed.* Cum Archidiaconus iuriſdictionem habeat, non Archipreſbyter, ei non malè, cæteriſque anteſtat. Huius etenim officium in eo elucet maximè, ſuper omnes preſbyteros curam agere animarum, aſſiduè in Eccleſia ſtare; abſente Epiſcopo miſſarum ſolemnia celebrare, fontes benedicere, infirmum oleo perungere, pœnitentem infirmum reconciliare, pœnitentiam cunctis alijs ſacerdotibus iniungere, eiſque præcipere, ne in ſacrario CHRISTI Euchariſtia deſit, curam ad Chriſtianos faciendos adhibere, infantes baptizare, confeſſiones quoq; peccatorum omnes recipere. Hæc ſunt, quæ ad Archipreſbyterum vrbis ſpectant. Sed quoniam vrbis Archipreſbyter omnibus eccleſijs præeſſe minus poteſt; ob aſſiduam erga Dei populum curam factum fuit, vt ſingulæ fermè plebes Archipreſbyterum haberent, qui proprio nomine Ruralis, vel, vt alij dicunt Exterus nuncupatur. Ad hunc non tam vulgi, quàm preſbyterorum, qui per minores titulos in vicis habitant, ſolicitudinem gerere, eorum vitam, moreſq. circumſpectione diligenter cuſtodire, & qua vnuſquiſq. induſtria diuinum myſterium exercet, Epiſcopo ſuo renunciare. Archipreſbyteri ab Ethnicis nomen habuiſſe videntur, quos apud Archiflamines vocabantur. *can. 1. 21. diſt.* quod nomen & Archiepiſcopis tribuitur. *c. 2. 81. diſt.* quemadmodum, & Protoflamines. *d. c. 1.* Flamines enim Dijs ſingulis erant attributi, vti Halicarnaſſeus tradit, item Cicero *2. de legibus.* à quibus cognomina habuerunt, auctore Varrone, *lib. de ling. Latin. 4.* vt Flamen Dialis, Martialis, Quirinalis, Carmentalis, Pomonalis, &c. Verùm quia inter Deos, qui colebantur, aliquod diſcrimen erat, non omnium Flaminum par erat dignitas, vt ait Feſtus. Proinde is, qui ſacra Ioui faciebat, ideſt Dialis, maximæ dignationis habebatur. de quo multa adnotauit Gellius. ſic hodie apud Chriſtianos Archipreſbyteri

non quod multi ſunt Dij, & inter eos differentia ſit, cùm vnus ſolus Deus à ſe minime diſcrepans ſit: ſed quia vrbis Archipresbyter maiorem habet ſolicitudinem, quàm in vicis habet Ruralis, maiorem quoque præſefert dignitatem.

De officio Primicerij. *Tit.* 25.

PRIMICERIVS poſt Archidiaconum, & Archipresbyterum in primum ſuccedit gradum. quod officij nomen iam olim extabat, quamuis ad aliud miniſterium eſſet conſtitutum, vt in *tit. de Primicerio lib. 12. Codicis* ſatis apparet. Nam in ſchola tribunorum, & notariorum ſummam obtinebat Primicerius. Fuerunt quoque aliorum officiorum Primicerij, vti cubiculariorum, menſarum, ſcriniorum vtriuſque ærarij, & aliorum, de quibus eleganter Cuiacius *d. tit. C.* & generaliter quælibet corpora, ſcholæ, collegia ſuum Primicerium habent. Caſſiodorus *lib. Variarum 6. for. Notariorum.* quare Primicerius poteſt dici primus cuiuſque collegij. D. Auguſtinus *in ſermone* 21. D. Stephanum Primicerium Martyrum appellat, quem vulgo Protomartyrem dicunt. & Baldricus Doleſium Archiepiſcopus *in hiſtoria Hieruſalem*, D. Petrum Apoſtolorum Primicerium vocat. Sic Primicerius presbyterorum, quaſi Epiſcopus. vt in illa ampliſſima Venetiarum Republica, quæ decus eſt Italiæ, immo totius terrarum orbis ornamentum, & ſplendor, vel ſtupor potius; in templo, inquam, D. Marci, in quo Primicerius presbyteris omnibus anteſtat. In hoc autem titulo Primicerius Archipresbytero poſtponitur ad quem pertinet Diaconis in docendo præeſſe, & reliquis eccleſiaſticis gradibus diſciplina perpetuo inſiſtere, & alia facere, de quibus in *can. 2. §. Primicerium. 25. diſt.*

De officio Sacriſtæ. *Tit.* 26.

SACRISTA poſt Archidiaconũ curam gerit conſeruandorum ſacrorum vaſorum, veſtimentorum eccleſiaſticorum, lampadum: ad eumq. pertinet baſilicas ordinare, incenſum præparare, curam Chriſmatis conficiendi habere, ac omnem eccleſiæ theſaurum cuſtodire: idcirco & theſaurarius appellatur. *can. 2. in fine 25. diſt.*

De officio Cuſtodis. *Tit.* 27.

CVSTOS Archidiaconi quoque præceptis debet obtemperare; & per ſingulas horas Canonicas ſignum, illo iubente, ſonare; pallia, linteamina altaris, & cuncta eccleſiæ vtenſilia cuſtodire; luminaria vel extinguere, vel extincta accendere; panem, & vinum omni tempore ad miſſam præparatum habere; omnes oblationes, eleemoſynas, atque decimas inter fratres diuidere. Hi autem tres, Archidiaconus, Archipresbyter, & Cuſtos, vt ſimul, & ſemper vno animo ſint perfectè iuncti, debent peragere.

De officio Vicarij. *Tit.* 28.

CVM in præcedentibus titulis de ijs actum ſit, ad quos ſpectat iuriſdictio ſpiritualis, quam interdum per alios ſolent exercere, hoc eſt Vicarios: mirum nõ eſt, ſi de Vicarij officio primus proponatur titulus. Eſt Vicarius ita dictus, quod alterius vice fungatur Caſſiod. *in formula Vicarijs vrbis. lib. 6. Vice*, inquit, *ſacra ſententiam dicis.* ideſt, vt interpretor; Principis loco ius dicis. Nã & in formula Præfecti pretorio, *Vice ſacra vbiq; iudicat.* & *tit. de off. C. de off. eius, qui vicem alter. iudic. obtinet.* quanquam hi ordinarij eſſent, namque ordinariorũ, viuentium, præſentium, atque defunctorum vices gerebant, nec proprie Vicarij, nec Legati dici poſſunt, ſed iudices potius. Proconſulatum enim prouinciæ temporis cauſa, defuncto præſide, obtinebant, ſiue quia ipſis prouincia ad tẽpus regenda commiſſa erat. *l. 1. ff. de tuto. & cur. dat. ab his.* Eis verò, qui vicem alicuius iudicis tuentur, conceſſa ſunt eadem, quæ iudici, in cuius locum ſunt conſtituti, leges ſpecialiter dedere; & eſt apud eos legis actio, emancipatio, adoptio, atque manumiſſio, ac perinde eſſet penes ipſum iudicem *l. 2. C. eod. de off. eius, qui vic.* quæ omnia apud Legatum proconſulis, vel eum, cui præſes mandauit iuriſdictionem, non eſſe apparent. *l. 2. & l. 3. ff. de off. proconſ. & leg.* cui non obſtat reſponſum Pauli in *l. apud proconſulem. ff. de manumiſſ. vind.* cùm loquatur de proconſule, qui moras in itinere facere cogitur. quo caſu valet ſuam mandare iuriſdictionem. *l. aliquando. ff. de off. proconſ.* quod cum facit, mirum non eſt, ſi legis quoque actiones tranſeant in Legatum. nam quoties iuſta, ac neceſſaria eſt cauſa mandandæ iuriſdictionis, etiam tranſeunt ea, quæ ſpecialiter data ſunt. *l. 1. ff. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd.* Vicarijs igitur permiſſa non ſunt ea omnia,

Digitized by Google

omnia, quæ magiſtratibus, quorum partes tuentur, ſunt conceſſa: idque haud obſcure conſtat in libris noſtris. Epiſcoporum Vicarijs iure non competit poteſtas inquirendi, corrigendi, puniendi delinquentium exceſſus, vel quemque à ſuis beneficijs, officijs, adminiſtrationibus amouendi, nec vacans beneficium conferendi, niſi ſpecialiter eis conceſſa ſit. *cap. 2. & 3. eod. in ſex.* Hic vero titulus non tam de Epiſcoporum Vicarijs, quàm de cuiuslibet eccleſiaſticæ perſonæ beneficium, aut officium habentis, ſiue de maximorum Pontificum Vicario, qui extra vrbem nullam habet iuriſdictionem. *cap. penult. hoc tit.* quod interpretor extra centeſimum lapidem. *l. 1. ff. de offic. præſ. vrb.* Cùm quis autem in vno beneficio Vicarius eſt conſtitutus, plures Vicarias habere minus poteſt, nec cum Vicaria beficium curatum, nec alium in Vicarium ſubſtituere. At qui perpetuo inſtituti ſunt, remoueri, aut portione ſua per rectoré fraudari non queũt. Ex quibus licet intelligere titulum hunc eſſe etiam de ijs Vicarijs, qui rectorum eccleſiarum Vicàrij ſunt, vt & in *cap. poſtulaſti. 3. de reſcrip.* & *cap. G. perpetuus. infra de fid. inſtrum.* ac perinde de ijs, qui habent iuriſdictionem. nam iſti & alio etiam nomine appellantur, vt Miſſus dominicus. *cap. 2. inſ. de reg.* & in *cap. 1. irſ. de frig. & malefic.* & officialis Epiſcopi. *cap. 2. de conſuet. in ſex. cap. Romana. de appellat. in ſex.* ſed officialis proprie is dicitur, qui in certa diœceſis parte ad tempus vices gerit Epiſcopi, qui vulgo Vicarius foraneus appellatur. *clemen. 1. de reſcript.* de cuius iuriſdictione dicetur alibi.

De officio, & poteſtate iudicis Delegati. *Tit. 29.*

SVPERIOR titulus eſt de Vicarijs, qui vt plurimum in diuinis officijs alterius vicem gerunt: ſequens eſt de ijs, qui propriam, alienamve exercent iuriſdictionem, & primum de ijs, qui alienam ſuſcipiunt, & Delegati iure noſtro dicuntur. Verùm quia delegatus Romani Pontificis vices gerit, maior eſt ordinario. *cap. ſane hoc tit.* & vbi adeſt nullæ ſunt aliorum partes. *cap. 2. infra tit. prox.* quaſi primas teneat in iure dicundo. Ideo mirari non oportet, ſi Ordinariorum, ac Legatorum, qui etiã repræſentant Pontificis perſonam, tituli ſubſequantur. Etenim Ordinarius non eodẽ modo legem, ſiue Principẽ repræſentat, ac proinde Delegatus. A Delegato appellatur Princeps. *l. præcipimus. C. de appell. l. 2. ff. quis, & à quo.* ab Ordinario ad proximũ ſuperiorem. *l. Imperatores. ff. de appel.* neque Legatus à latere: quia quod facit, iure magiſtratus facit. Aequiparatur legatus Proconſuli, & Præſidi. *c. 2. eod. in ſex.* iſti maius imperium omnibus poſt Principem in ea prouincia habent. *l. & ideo. ff. de offic. Proconſ. l. 4. ff. de offic. Præſid.* Delegatus eandem cum Principe habet. *d. cap. ſane.* & *d. cap. 2.* Sed cùm non ſit fere in toto hoc iuris corpore titulus æque difficilis, perplexus, atque quotidianus, pluribus fortaſſe verbis opus erit, ne tum, cùm Lyrico dicamus:

Dum breuis eſſe laboro,
Obſcurus fio.

Delegati nomen generale eſt. Delegare plura etiam habet ſignificata. nam & apud iuris auctores frequenter accipitur pro eo, quod vulgo mercatores aſſignare dicunt, hoc eſt alium pro ſe debitorem dare: quo accepto prior debitor liberatur. *l. 1. C. de nouat.* Seneca *lib. de Benefic. 5.* *Quamuis*, inquit, *non interuenerint nummi, ſed delegatione, & verbis perfecta ſit ſolutio:* in quam rem recte *l. quamuis. ff. ad S. C. Velleia.* hinc nouatio. *l. 1. ff. de nouatio.* Delegare item eſt, ad aliquem Legatos mittere. Liuius, *Decernunt, vt duodecim delegarentur ad regem.* & alia, quæ nõ perſequar. Proprie delegare eſt quempiam ſuo loco, officio, negotiove exequendo præficere, ſeu conſtituere. Cicero, *Poſt delegatam mihi hanc prouinciam*; hoc eſt poſt onus mihi impoſitum. Et Cæſar, in *Commentarijs de Bello Gallico: Libenter mortuis culpam delegamus:* hinc titulus noſter. Solet enim Romanus Pontifex, Princeps, & alius quiuis, iuriſdictionem habens, hanc vni, pluribusve mandare: & ij, qui eam ſuſcipiunt, Delegati dicuntur eo, quod non funguntur vice ſua, ſed eius, qui iuriſdictionem mãdauit. *l. ſolet. ff. de iuriſd.* quia, vt ait *l. 1. §. vlt. ff. de offic. eius.* nihil proprium habet, ſed eius, qui mandauit iuriſdictione vtitur. Hic igitur in libris noſtris, atque etiam Codicis Delegatus dicitur, non item in Pandectis: ſed perpetuo, qui mandatam ſuſcepit iuriſdictionem: & is iudicem dare poteſt. *l. cùm prætor. §. is quoque ff. de iud. cap. cum te.* & *cap. ſuper quæſtionem. in prin.* & in *§. porro. hoc tit.* Iudex tamen datus, qui hic Subdelegatus dicitur, cùm iudiciario fungatur munere, iudicem dandi poteſtatem non habet. *l. à iudice. C. de iudic. d. cap. ſuper quæſtionem. §. ſi verò.* & ab eo appellatur Delegatus; ſi ſibi iuriſdictionis reſeruauit aliquid. *d. cap. ſuper* & *cap. 7. in ſex.* Idcirco conſtat differentiam colligi non minimam inter dare iudicem, & iuriſdictionem mandare: quamobrẽ is, qui iuriſdictioni præeſt, nec liberis, nec vxoribus, nec alijs, quos ſecum habet, ius dicere poteſt. *l. qui iuriſdictioni. ff. de iuriſd.* iudicare tamen in negotijs filij pater, & filius patris poteſt. *l. in priuatis. ff. de iudic.* licet aliter ab Accurſianis, & perperã interpretetur. illud enim elegantem habet rationem: etenim qui iuriſdictionem habent propriam, alienamve,

latiſſimas habent habenas,& ob adfectionem, quam in eos, qui procreati ſunt liberi, & quos ſecum tenent, habent, facile ab eo;quod iuſtum eſt, recederent, minusq; iuſtum forte conſequerentur; iudex tamen datus, cùm ex præſcripta ſibi formula iudicet, tum exequutio ſententiæ magiſtratibus reſeruata ſit, *l. à Diuo Pio. ff. de re iud.* non eſt verendum propter liberos à recto iudicem velle diſcedere; ſed quod iuſtum, optimumq; ſibi videtur ſequi. Officium varijs accipitur modis: ſed hic pro imperio, & iuriſdictione, prout in *l. 1. ff. de iuriſd. l. obligationes. ff. de oblig. & act.* ſic & poteſtas; ſed in perſona magiſtratus imperium. *l. poteſtatis. ff. de verb. ſignif. & lege eum, qui. ff. de iuriſdict.* Sed & pro ipſius Delegati miniſterio. Ipſum enim Delegati officium latiſſimum eſt, nam & in ius partes vocare poreſt, non parentem punire, aut ex lege, aut ex arbitrio, ſi lex non extat, & omnia, quæ ad cauſam ſpectant, facere; tum exequutioni ſententiam ſuam dare, vel ordinario mandare; interdicere, ſuſpendere, excommunicare, & partes, ac omnes, qui iuriſdictionem impediunt. item excommunicatum abſoluere, in bonorum poſſeſſionem mittere, ſubdelegare, ſiue totam cauſam, ſiue principium, medium, finem, & coniunctim, atque diuiſim; & præter hæc alia non pauca. quæ omnia facere volenti impune quis non obtemperat, niſi facta delegationis fide, *cap. 31. hoc tit.* Debet quoque fines mandati diligenter attendere, ac eius formam ſeruare. *d. c. ſuper quæſtionem. & cap. cùm dilecta; ſupra de reſcrip. l. ordinarij. C. de rei vend. l. ſi procurator. & l. ſi diligenti. ff. de procur.* Exceptiones admittere, *cap. ex parte. hoc tit.* & alia facere, quibus negotium, ſeu mandatum perficitur. *cap.* 5. Iuriſdictio, vti dixi, vni, pluribusve mandari poteſt. *d. l. ſolet cap. 6. 16. 21. 22. 23. 27. §. ſi vero.* Sed dubitatio eſt, num ſubdelegati, vel codelegati abſentiũ locum tueri valeant? Subdelegare certiſſimi iuris eſt, Principis delegatũ. *d. c. 27. in princ. & §. porro. & cap. cùm cauſam inf. de appell.* etiamſi ex partiũ conſenſu datus ſit *c. 43. inf. eod.* Altero caſu diſtinguẽdum eſt: aut ita conceptum eſt reſcriptũ, ſi non omnes poteritis: aut ſimpliciter duobus, aut pluribus delegatur; hoc caſu, vno abſente, alij exercere minus queunt. *d. cap.* 16. illo, ſi omnes delegati ſunt, & eorum aliquis ſe intereſſe non poſſe dixerit, reliqui libere poſſunt. Aut non ſunt vocati omnes: & tunc quod actum eſt, non tenet. *d. cap.* 22. niſi codelegatus per litteras ſubreptitias fuerit adiunctus *cap.* 34. Et hæc iuriſdictio ordinaria cùm non ſit, pluribus modis expirat; vtpote per lapſum temporis, ſi cauſa intra tempus certum committitur *cap.* 4. ſi executioni ſententia ſit mandata *cap.* 9. ex noua cauſa etiã poſt litem conteſtatam *cap.* 25. morte mandantis re integra. *cap.* 30. item reuocato mandato *l. iudicium. ff. de iudic. l. quod iuſſit. ff. de re iudic.* morte mandatarij. *§. recte. Inſt. mandati. cap.* 42. ſi ſe iuriſdictionem delegatus non habere pronunciauerit *cap.* 38. Prorogatur nihilominus interdum, ſi per partes prorogatum fuerit tempus. *d. cap.* 4. ſi facta dignitati proprio nomine haud expreſſa, tunc tranſit ad ſucceſſorem. *cap.* 14. ſi lis conteſtata fuerit, etiam mortuo mandante *cap. 19. & cap.* 20. Agitur hic etiam de ſubdelegato, vti iam diximus, quem Delegatus, licet datus ſit ex officio, vel ex partium conſenſu, cõſtituere poteſt. *cap. 43. eod. l. à iudice.* niſi certum miniſterium demandatum ſit, *cap. vlt.* & vbi ſubdelegatus vti cœpit iuriſdictione; à Delegato remoueri minus poteſt *cap.* 38. à quo tandem, ſi ſibi nihil reſeruauit Delegatus iuriſdictionis, appellatur Princeps. *d. cap. ſuper & cap. 7. eod. in ſex.* quia tunc non iudiciario fungitur munere; ſed ſibi mandatam exercet iuriſdictionem. Agitur & hic de Arbitris. *cap.* 38. à quibus appellatur etiam Princeps *cap. 11 eod. in ſex.* Item de Acceſſoribus, vel, vt noſtri loquuntur, Auditoribus; & ab his appellari poteſt Delegatus, cùm totam non habuerint cauſæ cognitionem. neque recuſari poſſunt, ni Delegato coram iuſta recuſationis cauſa doceatur. *d. cap. ſuper. §. porro. & §. cum vero. & l. ſi ſpecialis. C. de iudic.* non licet enim litigatoribus poſt litem inchoatam iudices recuſare. *l. apertiſſimi. C. eod. de iud.* Item ex c. 41. *huius tituli* intelligimus maiorem annis viginti poſſe delegari: cùm tamen olim lege Iulia cautum eſſet, ne minor vigintiquinque iudicare cogeretur, neminemq. licere viginti annis minorem compromiſſarium iudicem eligere. *l. cùm lege. ff. de recep. arb.* placuit tandem Vlpiano æquiſſimum eſſe tueri ſententiam à minore datam, ni minor decem & octo eſſet. *l. quidem. ff. de re iud.* quod accipi debet, ſi à Principe, vel ex partium electione datus ſit. *d. cap.* 41. Princeps etenim, qui minori magiſtratum, munusve iudicandi dedit, omnia gerere decreuit: proinde minor magiſtratus, ſi conſultius dixerit, ſententiamve protulerit, valebit. *d. l. quidam.* Cætera, quæ hoc titulo proponuntur, alijs locis expoſuimus, aut expoſituri ſumus.

De officio Legati. *Tit.* 30.

QVos in prouincias mittit Rom. eccleſiæ Princeps, ij proprie Legati dicuntur. Sed non omnes eadem vtũtur poteſtate. Triplex eſt enim Legatorum genus. Alij appellantur Legati à latere, ſic dicti, quòd quaſi à latere ſummi Antiſtitis emittantur: & hi Cardinales ſunt, quamquàm alij eccleſiarum Prælati

Digitized by Google

lati eodem quoque munere fungi poſſunt, vt infra patebit haud obſcure: hodie tamen receptũ eſt, vt Cardinales ſint: quod ipſorum Legatorum auctoritas, ac munus videtur poſtulare. Siquidem Proconſulibus æquiparantur. *cap.* 2. *eod. in ſex.* qui ſtatim atque vrbem egreſſi ſunt, inſignia Apoſtolicæ dignitatis habent, vt maxime præ ſe ferant crucem: iuriſdictionẽ quoque habent, voluntariam ſcilicet, non contentioſam exemplo Proconſulis. *l.* 1. *& l.* 2. *ff. de off. proconſ.* nempe excommunicatos abſoluere tam extra, quam in prouincia. *cap. poſt translationem hoc tit. cap. ad eminentiam. infra de ſent. excomm.* & quæ Proconſul poteſt, & facere conſueuit, *tot. tit. ff. de offic. Proconſ.* ſiue in *l. obſeruare.* ea videtur Legatus poſſe, & facere debere. Ingreſſus prouinciam omnia, quæ exercet ipſe, qui eum mandauit, exceptis ijs, quæ ſpecialiter ſummo Antiſtiti ſunt reſeruata, vti Epiſcopos transferre. *cap.* 2. *ſupra de tranſ. Epiſc.* vel vnam cathedralẽ Eccleſiam alteri ſubijcere, vel alteri ius Primariæ concedere, Epiſcopatus duos vnire, aut vnũ diuidere. *cap.* 3. *&* 4. *eod. in ſex.* non vacantem eccleſiam conferre. *cap. dilectus. infra de præben.* nec minores dignitates poſt Epiſcopum, ſi ipſarum prælati per electionem adſumantur. *d. cap.* 4. nec cum filijs presbyterorum diſpenſare, vt in eccleſia patris proxime ſuccedant. *cap. dilectus. ſupra de filijs presbyt.* nec ſententias iudicum delegatorum reuocare. *cap.* 2. *hoc tit.* cætera fere omnia poteſt. Et eſt tanta huius dignitatis maieſtas, vt vbicumque eſt, minor legatus ſuum non valeat exercete officium. *cap.* 8. vel ſibi crucem ante deferre. *cap. antiqua. infra de priuileg.* quia maius omnibus poſt Rom. Pontificem in prouincia ſibi decreta imperiũ habet. *cap. ſi Abbatem. de elect. lib. ſex.* Illud eſt etiam in Legato ſingulare; quòd, etſi ei nudum miniſterium demandatum ſit, ſubdelegare tamen in eademmet cauſa poteſt, *cap. vlt. in fine ſup. tit. proxim.* quod alijs delegatis prohibitum eſſe diximus tit. præcedenti. Neque iſtorum iuriſdictio per Pontificis obitum expirat *cap.* 2. *in ſex.* quinimo finita legatione ſtatuta, in prouincia conſtituta perpetuo durant, *cap. vlt.* Iſti autem apud Græcos Legati à facie dicuntur, auctore Theodoro Balſamone Antiochenſi Patriarcha; qui in prima ſua gloſſa ad Synod. Sextam in Trullo; *Sunt autem,* inquit, *Legati, qui à facie dicun.ur, qui etiam particularem habent iuriſdictionem.* quo in loco docet quoque Rom. Pontificẽ per Legatos ſemper affuiſſe Græcorum Concilijs. Aliquando Papæ Legati aderant Athenarũ, & Corinthi Epiſcopi; aliquando vero Cretæ, Patrarum, Rauennæ; nonnunquam vero alij; *idque excogitatum,* inquit, *fuit, vt per Legatos adeſſet, propter viæ longitudinem*]. Alij ſunt non à latere, & non Cardinales, cum auctoritate tamen plerumque Legati à latere, & paſſim, vulgoq. Nuncij Apoſtolici dicuntur. At iſti extra prouinciam iuriſdictionem nullam habent, argumento *l. vlt. ff. de iuriſdict,* nec beneficium in prouincia iure legationis conferre poſſunt. *cap.* 1. *eod. in ſex.* Tertiũ Legati genus eſt, vt cùm quis ratione dignitatis in ſua prouincia huiuſmodi legationis officium obtinet, *cap.* 9. *hoc tit. & d. cap. antiqua:* & hic excommunicatos per manuum iniectionem abſoluere prohibetur; quemadmodum & Nuncij, niſi ſpecialiter concedatur, & dicuntur Legati Nati: inter quos maxime elucet is, qui Piſano Archiepiſcopatui præficitur, prout hodie vir ſingulari ingenio, & doctrina Carolus Antonius Puteus, nationis noſtræ Italiæ Subalpinæ.

De officio Iudicis ordinarij.
Tit. 31.

PROPOSITO titulo de officio, ac poteſtate iudicis Delegati, recte datur titulus de officio Ordinarij, namque Delegatus maior eſt, vti diximus, Ordinario: idque manifeſte ex eo apparet, quòd Ordinarius Delegati mandato reſiſtere violenter nequit; & ſi is, qui in poſſeſſionem mittitur, non ſit canonice inſtitutus. *cap. ſi quando. ſupra de offic. deleg. l. nec magiſtratibus. ff. de iniur.* atque illius ſententiam executioni mandare cogitur, licet haud ignarus ſit iniuſtam eſſe, *cap. paſtoralis.* §. *quia vero. d. tit. de offic. deleg.* quod rationem habet perelegãtem: ſiquidem executio, non cognitio mandata eſt. Ordinarius iudex hic dicitur eccleſiæ prælatus, qui à collegio eſt electus, & à ſuperiore confirmatus, & iuriſdictionem in ſua diœceſi dumtaxat habet: cui etſi Papa reſcriptum mandàuerit, vt ſubditos corrigat, ex hoc non fit Delegatus; quia id ſibi competit iure magiſtratus. ideo ab eo appellari poterit proximus ſuperior, ac ſi nullum accepiſſet mandatũ. *cap.* 12. neque vigore illius exemptos valet corrigere. *cap.* 19. Ordinarij verò appellatio late patet: quare hic titulus non de Epiſcopis tantum accipi debet, ſed & de omnibus Ordinarijs, vti Patriarchis, Archiepiſcopis, Abbatibus. Dicitur quoque Ordinarius, Archidiaconus, vt ſupra de eius officio, item collegium, ſeu capitulum, quod ex conſuetudine, vel iure aliquo, Canonicorum exceſſus corrigit. *cap.* 13. item inferiores, veluti plebani, *cap.* 3. qui & in laicos, & in clericos parochianos interdicti, excommunicationiſq. ſentẽtiam ferre poſſunt, quam Epiſcopus, ſi ratione eſt lata, debet, abſque difficultate vlla, &, vt dicitur, inuiolabiliter obſeruare. Ab his autem, itemq. ab Abbatibus appellatur Epiſcopus; ab Epiſco-

latiſſimas habent habenas, & ob adfectionem, quam in eos, qui procreati ſunt liberi, & quos ſecum tenent, habent, facile ab eo; quod iuſtum eſt, recederent, minusq; iuſtum forte conſequerentur; iudex tamen datus, cùm ex præſcripta ſibi formula iudicet; tum exequutio ſententiæ magiſtratibus reſeruata ſit, *l. à Diuo Pio. ff. de re iud.* non eſt verendum propter liberos a recto iudicem velle diſcedere; ſed quod iuſtum, optimumq; ſibi videtur ſequi. Officium varijs accipitur modis: ſed hic pro imperio, & iuriſdictione, prout in *l. 1. ff. de iuriſd. l. obligationes. ff. de oblig. & act.* ſic & poteſtas; ſed in perſona magiſtratus imperium. *l. poteſtatis. ff. de verb. ſignif.* & *lege eum, qui. ff. de iuriſdict.* Sed & pro ipſius Delegati miniſterio. Ipſum enim Delegati officium latiſſimum eſt, nam & in ius partes vocare poreſt, non parentem punire, aut ex lege, aut ex arbitrio, ſi lex non extat, & omnia, quæ ad cauſam ſpectant, facere; tum exequutioni ſententiam ſuam dare, vel ordinario mandare; interdicere, ſuſpendere, excommunicare, & partes, ac omnes, qui iuriſdictionem impediunt. item excommunicatum abſoluere, in bonorum poſſeſſionem mittere, ſubdelegare, ſiue totam cauſam, ſiue principium, medium, finem, & coniunctim, atque diuiſim; & præter hæc alia non pauca. quæ omnia facere volenti impune quis non obtemperat, niſi facta delegationis fide, *cap. 31. hoc tit.* Debet quoque fines mandati diligenter attendere, ac eius formam ſeruare. *d. c. ſuper quæſtionem.* & *cap. cùm dilecta; ſupra de reſcrip. l. ordinarij. C. de rei vend. l. ſi procurator.* & *l. ſi diligenti. ff. de procur.* Exceptiones admittere, *cap. ex parte. hoc tit.* & alia facere, quibus negotium, ſeu mandatum perficitur. *cap.* 5. Iuriſdictio, vti dixi, vni, pluribusve mandari poteſt. *d. l. ſolet cap. 6. 16. 21. 22. 23. 27. §. ſi vero.* Sed dubitatio eſt, num ſubdelegati, vel codelegati abſentiū locum tueri valeant? Subdelegare certiſſimi iuris eſt, Principis delegatū. *d. c. 27. in princ.* & *§. porro.* & *cap. cùm cauſam inf. de appell.* etiamſi ex partiū conſenſu datus ſit *c. 43. inf. eod.* Altero caſu diſtinguēdum eſt: aut ita conceptum eſt reſcriptū, ſi non omnes poteritis: aut ſimpliciter duobus, aut pluribus delegatur; hoc caſu, vno abſente, alij exercere minus queunt. *d. cap.* 16. illo, ſi omnes delegati ſunt, & eorum aliquis ſe intereſſe non poſſe dixerit, reliqui libere poſſunt. Aut non ſunt vocati omnes: & tūnc quod actum eſt, non tenet. *d. cap.* 22. niſi codelegatus per litteras ſubreptitias fuerit adiunctus *cap.* 34. Et hæc iuriſdictio ordinaria cùm non ſit, pluribus modis expirat; vtpote per lapſum temporis, ſi cauſa intra tempus certum committitur *cap.* 4. ſi executioni ſententia ſit mandata *cap.* 9. ex noua cauſa etiā poſt litem conteſtatam *cap.* 25. morte mandantis re integra. *cap.* 30. item reuocato mandato *l. iudicium. ff. de iudic. l. quod iuſſit. ff. de re iudic.* morte mandatarij. *§. recte. Inſt. mandati. cap.* 42. ſi ſe iuriſdictionem delegatus non habere pronunciauerit *cap.* 38. Prorogatur nihilominus interdum, ſi per partes prorogatum fuerit tempus. *d. cap.* 4. ſi facta dignitati proprio nomine haud expreſſa, tunc tranſit ad ſucceſſorem. *cap.* 14. ſi lis conteſtata fuerit, etiam mortuo mandante *cap.* 19. & *cap.* 20. Agitur hic etiam de ſubdelegato, vti iam diximus, quem Delegatus, licet datus ſit ex officio, vel ex partium conſenſu, cōſtituere poteſt. *cap. 43. eod. l. à iudice.* niſi certum miniſterium demandatum ſit, *cap. vlt.* & vbi ſubdelegatus vti cœpit iuriſdictione; à Delegato remoueri minus poteſt *cap.* 38. à quo tandem, ſi ſibi nihil reſeruauit Delegatus iuriſdictionis, appellatur Princeps. *d. cap. ſuper* & *cap. 7. eod. in ſex.* quia tunc non iudiciario fungitur munere; ſed ſibi mandatam exercet iuriſdictionem. Agitur & hic de Arbitris. *cap.* 38. à quibus appellatur etiam Princeps *cap. 11 eod. in ſex.* Item de Acceſſoribus, vel, vt noſtri loquuntur, Auditoribus; & ab his appellari poteſt Delegatus, cùm totam non habuerint cauſæ cognitionem. neque recuſari poſſunt, ni Delegato coram iuſta recuſationis cauſa doceatur. *d. cap. ſuper. §. porro.* & *§. cum vero.* & *l. ſi ſpecialis. C. de iudic.* non licet enim litigatoribus poſt litem inchoatam iudices recuſare. *l. apertiſſimi. C. eod. de iud.* Item ex c. 41. *huius tituli* intelligimus maiorem annis viginti poſſe delegari: cùm tamen olim lege Iulia cautum eſſet, ne minor vigintiquinque iudicare cogeretur, neminemq. licere viginti annis minorem compromiſſarium iudicem eligere. *l. cùm lege. ff. de recep. arb.* placuit tandem Vlpiano æquiſſimum eſſe tueri ſententiam à minore datam, ni minor decem & octo eſſet. *l. quidem. ff. de re iud.* quod accipi debet, ſi à Principe, vel ex partium electione datus ſit. *d. cap.* 41. Princeps etenim, qui minori magiſtratum, munusve iudicandi dedit, omnia gerere decreuit: proinde minor magiſtratus, ſi conſultius dixerit, ſententiamve protulerit, valebit. *d. l. quidam.* Cætera, quæ hoc titulo proponuntur, alijs locis expoſuimus, aut expoſituri ſumus.

De officio Legati. *Tit.* 30.

QVos in prouincias mittit Rom. eccleſiæ Princeps, ij proprie Legati dicuntur. Sed non omnes eadem vtūtur poteſtate. Triplex eſt enim Legatorum genus. Alij appellantur Legati à latere, ſic dicti, quòd quaſi à latere ſummi Antiſtitis emittantur: & hi Cardinales ſunt, quamquàm alij eccleſiarum Prælati

lati

Digitized by Google

lati eodem quoque munere fungi poſſunt, vt infra patebit haud obſcure : hodie tamen receptũ eſt, vt Cardinales ſint : quod ipſorum Legatorum auctoritas, ac munus videtur poſtulare. Siquidem Proconſulibus æquiparantur. *cap. 2. eod. in ſex.* qui ſtatim atque vrbem egreſſi ſunt, inſignia Apoſtolicæ dignitatis habent, vt maxime præ ſe ferant crucem : iuriſdictionẽ quoque habent, voluntariam ſcilicet, non contentioſam exemplo Proconſulis. *l. 1. & l. 2. ff. de off. proconſ.* nempe excommunicatos abſoluere tam extra, quam in prouincia. *cap. poſt translationem hoc tit. cap. ad eminentiam. infra de ſent. excomm.* & quæ Proconſul poteſt, & facere conſueuit, *tot. tit. ff. de offic. Proconſ.* ſiue in *l. obſeruare.* ea videtur Legatus poſſe, & facere debere. Ingreſſus prouinciam omnia, quæ exercet ipſe, qui eum mandauit, exceptis ijs, quæ ſpecialiter ſummo Antiſtiti ſunt reſeruata, vti Epiſcopos transferre. *cap. 2. ſupra de tranſ. Epiſc.* vel vnam cathedralẽ Eccleſiam alteri ſubijcere, vel alteri ius Primariæ concedere, Epiſcopatus duos vnire, aut vnũ diuidere. *cap. 3. & 4. eod. in ſex.* non vacantem eccleſiam conferre. *cap. dilectus. infra de præben.* nec minores dignitates poſt Epiſcopum, ſi ipſarum prælati per electionem adſumantur. *d. cap. 4.* nec cum filijs presbyterorum diſpenſare, vt in eccleſia patris proxime ſuccedant. *cap. dilectus. ſupra de filijs presbyt.* nec ſententias iudicum delegatorum reuocare. *cap. 2. hoc tit.* cætera fere omnia poteſt. Et eſt tanta huius dignitatis maieſtas, vt vbicumque eſt, minor legatus ſuum non valeat exercere officium. *cap. 8.* vel ſibi crucem ante deferre. *cap. antiqua. infra de priuileg.* quia maius omnibus poſt Rom. Pontificem in prouincia ſibi decreta imperiũ habet. *cap. ſi Abbatem. de elect. lib. ſex.* Illud eſt etiam in Legato ſingulare; quòd, etſi ei nudum miniſterium demandatum ſit, ſubdelegare tamen in eademmet cauſa poteſt, *cap. vlt. in fine ſup. tit. proxim.* quod alijs delegatis prohibitum eſſe diximus tit. præcedenti. Neque iſtorum iuriſdictio per Pontificis obitum expirat *cap. 2. in ſex.* quinimo finita legatione ſtatuta, in prouincia conſtituta perpetuo durant, *cap. vlt.* Iſti autem apud Græcos Legati à facie dicuntur, auctore Theodoro Balſamone Antiochenſi Patriarcha; qui in prima ſua gloſſa ad Synod. Sextam in Trullo; *Sunt autem,* inquit, *Legati, qui à facie dicuntur, qui etiam particularem habent iuriſdictionem.* quo in loco docet quoque Rom. Pontificẽ per Legatos ſemper affuiſſe Græcorum Concilijs. Aliquando Papæ Legati aderant Athenarũ, & Corinthi Epiſcopi; aliquando vero Cretæ, Patrarum, Rauennæ; nonnunquam vero alij; *idque excogitatum,* inquit, *fuit, vt per Legatos adeſſet, propter viæ longitudinem*. Alij ſunt non à latere, & non Cardinales, cum auctoritate tamen plerumque Legati à latere, & paſſim, vulgoq. Nuncij Apoſtolici dicuntur. At iſti extra prouinciam iuriſdictionem nullam habent, argumento *l. vlt. ff. de iuriſdict,* nec beneficium in prouincia iure legationis conferre poſſunt. *cap. 1. eod. in ſex.* Tertiũ Legati genus eſt, vt cùm quis ratione dignitatis in ſua prouincia huiuſmodi legationis officium obtinet, *cap. 9. hoc tit. & d. cap. antiqua:* & hic excommunicatos per manuum iniectionem abſoluere prohibetur; quemadmodum & Nuncij, niſi ſpecialiter concedatur, & dicuntur Legati Nati: inter quos maxime elucet is, qui Piſano Archiepiſcopatui præficitur, prout hodie vir ſingulari ingenio, & doctrina Carolus Antonius Puteus, nationis noſtræ Italiæ Subalpinæ.

De officio Iudicis ordinarij.
Tit. 31.

PROPOSITO titulo de officio, ac poteſtate iudicis Delegati, recte datur titulus de officio Ordinarij. namque Delegatus maior eſt, vti diximus, Ordinario : idque manifeſte ex eo apparet, quòd Ordinarius Delegati mandato reſiſtere violenter nequit; & ſi is, qui in poſſeſſionem mittitur, non ſit canonice inſtitutus. *cap. ſi quando ſupra de offic. deleg. l. nec magiſtratibus. ff. de iniur.* atque illius ſententiam executioni mandare cogitur, licet haud ignarus ſit iniuſtam eſſe, *cap. paſtoralis. §. quia vero. d. tit. de offic. deleg.* quod rationem habet per elegãtem : ſiquidem executio, non cognitio mandata eſt. Ordinarius iudex hic dicitur eccleſiæ prælatus, qui à collegio eſt electus, & à ſuperiore confirmatus, & iuriſdictionem in ſua diœceſi dumtaxat habet : cui etſi Papa reſcriptum mandauerit, vt ſubditos corrigat, ex hoc non fit Delegatus; quia id ſibi competit iure magiſtratus. ideo ab eo appellari poterit proximus ſuperior, ac ſi nullum accepiſſet mandatũ. *cap. 12.* neque vigore illius exemptos valet corrigere. *cap. 19.* Ordinarij verò appellatio late patet : quare hic titulus non de Epiſcopis tantum accipi debet, ſed & de omnibus Ordinarijs, vti Patriarchis, Archiepiſcopis, Abbatibus. Dicitur quoque Ordinarius, Archidiaconus, vt ſupra de eius officio, item collegium, ſeu capitulum, quod ex conſuetudine, vel iure aliquo, Canonicorum exceſſus corrigit. *cap. 13.* item inferiores, veluti plebani, *cap. 3.* qui & in laicos, & in clericos parochianos interdicti, excommunicationisq. ſentẽtiam ferre poſſunt, quam Epiſcopus, ſi ratione eſt lata, debet, abſque difficultate vlla, &, vt dicitur, inuiolabiliter obſeruare. Ab his autem, itemq. ab Abbatibus appellatur Epiſcopus; ab Epiſco-

Digitized by Google

Epiſcopis Archiepiſcopi, ab Archiepiſcopis Patriarcha, & horum maior minoris ſemper negligentiam ſupplet, *cap.7*. Cæterum maior de ſubditorum cauſis cognoſcit nuſquam, niſi per appellationem, aut ratione alicuius conſuetudinis, ſeu priuilegij, *cap. 9*. Vnde Honorio iij. placuit Epiſcopū in Eccleſijs ſuæ diœceſis iuribus Epiſcopalibus ſolùm vti debere: quæ ſint, idem docet Honorius *cap. 16. & 17.* cætera ad inferiores ſpectant. Monemur tandem ex *cap. 14.* in vna ciuitate, ſeu diœceſi eſſe poſſe diuerſorum rituum, linguarumq. populos; non poſſe tamen duos eſſe Pontifices, ne videatur monſtrum, duo habens capita. qui tamen illi ciuitati præeſt, eis prouidere tenetur per idoneos viros; qui ſecundum varietatem rituum, linguarumq. diuina illis officia celebret, & ſacramēta miniſtret. quòd ſi vrget neceſſitas, poteſt Ordinarius Vicarium Pontificem illius linguæ conſtituere. ſic vt in vnaquaque lingua, ſi Epiſcopus idoneus per ſe non eſt, idoneos tenetur adſumere, qui ſuo loco ſuppleant; vel ad prædicationes, viſitationes, & confeſſionum auditiones, *cap.15*. quod & ſancti Patres in Tridentino Concilio congregati lege renouarunt. Eſt hoc denique ex hoc titulo ſciendum, quòd omnis, qui ordinariam habet iuriſdictionem, ſiue Epiſcopus, vbique ſuæ iuriſdictionis, niſi loco exempto, per ſe, vel per alium pro tribunali ſedere, & libere exequi poteſt, quæ ad ipſius pertinent officium. *cap. cùm Epiſcopus. eod. in ſexto.*

De officio Iudicis. *Tit.* 32.

EXPOSITIS ſingulorum magiſtratuum Delegatorum, Legatorumque, & Ordinariorum officijs, ac poteſtate, haud male proponitur titulus generalis de officio Iudicis: quod & Delegato, atque Ordinario eſt commune *cap. penult. infra de in integr. reſt.* vti aduocatum non habenti dare, læſos reſtituere, & omnia, quæ ad eius ordinariam iuriſdictionem, ſeu ſuſceptam ab alio attinent, tueri, ac facere; de quibus per diuerſos titulos ſigillatim dicturi ſumus.

De Maioritate, & Obedientia. *Tit.* 33.

PROPONITVR alius adhuc de iuriſdictione titulus: qui ita generalis eſt, vt multa ſub ſe comprehendat. Etenim hic agitur & de iuriſdictione, quam in Epiſcopos habent Archiepiſcopi, & in eos Patriarchæ, & Metropolitani; & quam Epiſcopi in Abbates, & alios Sacerdotes, Prior regularis in Canonicos, Abbatiſſæ in ſubditos. ideo inſcribitur titulus de Maioritate, & obedientia; non quòd verbum, Maioritas, præſeferat ſemper iuriſdictionem. Verum quia in præcedentibus titulis de Magiſtratibus factus eſt ſermo, & eorū alij ſunt maiores, alij minores, ne exin ſequatur confuſio; quæ cùm facile, vbi non eſt ordo, oriatur, poſtponitur hic titulus, quaſi ſuperiorum titulorum clauis. Namque Maioritas in libris noſtris ex ſex potiſſimum cauſis æſtimatur: Iuriſdictione, Ordine, Conſecratione, Antiquitate, Prærogatiua ordinandis, & ſuperioris Conceſſione. Hac maior dicitur is, qui cùm antea minor, vel æqualis eſſet, ex ſuperioris priuilegio maior eſt factus: vti vnus Epiſcopatus, vel Archiepiſcopatus, Patriarchatusvè ſit maior altero. Obtinet enim primas poſt Romanū Pontificem vrbis Conſtantinopolitanę Antiſtes ex priuilegio. *cap. antiqua. infra de priuil. l. 6. C. de ſacroſan. Eccleſ.* quod ei conceſſum fuit ſecundo Conſtantinopolitano Concilio; *Tripart. hiſt. lib. 1. cap. 9.* & Socrates, *hiſt. Eccleſ. lib. 5. cap. 8.* Hieroſolymitana longo tempore poſt inter Patriarchales Eccleſias connumerata eſt. Nam tempore naſcentis Eccleſiæ poſt Romanum, ſecundum habebat locum Alexandrinæ, tertium Antiochenæ Eccleſiæ præfectus. *can. 1. & 3. 22. diſt.* Prærogatiua ordinantis, vt in ſpecie *cap. 7. huius tituli*, & *l. 2. ff. de albo ſcriben.* Antiquitate, vt maior ſit, qui prius eſt ordinatus, *cap. 1. hoc tit. cap. 22. ſupra de elect. l. 1. ff. de albo ſcrib.* Conſecratione, qua præeſt Epiſcopus presbytero, *can. olim. c. Epiſcopus cum ſeq. 95. diſt.* ac cæteris principibus, *cap. vnico. §. vnde in veteri. ſupra de ſacra vnct.* nam & Epiſcopus Princeps dicitur *cap. 2.* quinimo clerici omnes, reges appellantur, & ſunt, *cap. duo ſunt. 12. q. 1.* & hoc deſignat corona, quā geſtant in capite. Item Ordine quo Patriarchæ cedunt ſummo Pontifici, Patriarchis Primates, Primatibus Archiepiſcopi, Archiepiſcopis Epiſcopi, Epiſcopis Archidiaconi, Archidiaconis Archipresbyteri, Archipresbyteris Presbyteri, Presbyteris Diaconi, Diaconis Hypodiaconi, & ſic deinceps: de illis aliàs dictum fuit: de iſtis in *cap. legimus.* & *can. à ſubdiacono. 93. diſt.* Iuriſdictione denique, ac auctoritate, qua Archidiacono Archipresbyter ſubeſt. *cap. 1. ſup. de off. Arch.* qua & Imperator, cùm iuriſdictio ſpiritualis longe maior ſit temporali. *cap. 3.* ſubijcitur Romanæ vrbis Præſuli, cæteriſq. Epiſcopis *cap. 4.* qui etiam maiores vocantur. Quapropter Gelaſius Anaſtaſio Imperatori ſcribens *can. duo. 96. diſt.* Reges plumbo, Epiſcopos auro æquiparabat. D. quoque Ambroſius Theodoſium magnum Imperatorem excommunicauit, & ab Eccleſia expulit Gregorius III. Pontifex Max. Leonem III. Impe-

Digitized by Google

Imperatorem Conſtantinopolitanum, iconomachum qui imagines confringi, & comminui edixerit, imperio ſimul & communione fidelium priuauit Clemens IV. etiam Conſtantinopolitano Imperatori, (quem Alexium, aut Balduinum eſſe reor, non Conſtantinum, vt in vulgatis Codicibus. *cap.6.* inſcribitur. error fuit librarij, qui pro Conſtantinopolitano poſuit Conſtantinum: ſed debebat animaduertere proprium nomen Imperatorum, ſeu Regum, aliorumq. Maximorum Principum, quibus ſcribitur, vt plurimum omitti ſolere, argumento eſt *cap. nouit. infra de iudic.*) tantum eſſe diſcrimen inter Reges, & Pontifices, quantum inter Lunam & Solem cōmonſtrabat. vt Pontifex, quemadmodum Sol præeſt diebus, ideſt ſpiritualibus, Imperialis dignitas, vt Luna præeſt noctibus, hoc eſt carnalibus, & ſicut Luna lucet aaliena, ſic ſeculares Princeps Eccleſiæ niteſcunt candore. Quare Conſtantinus pijſſimus Princeps Pontificem Deum appellabat: cui tandem idem Imperator coronam, & omnem regiam dignitatem in vrbe Roma, & in Italia, & in Occidentibus partibus, denique per vniuerſum terrarum orbem conceſſit. qua de re extat adhuc edictum in *96. diſt.* item *in corpore Can.* Iſidori *ante præſat. Nicæni Concilij, & Græca lingua*; & hodie apud *Gentianum Heluetum Latina*, in Nomocanone Photij *ſub tit. de parochis.* & quamuis id à Conſtantino ecceperit, nihil ſui tamen dedit Conſtantinus: cùm & ipſe Romanæ Eccleſiæ Princeps vtriuſq; ius gladij habeat, & temporalis, & ſpiritualis: & illud Imperatori, cæteriſq. Principibus Chriſtianis ſponte concedat exercere, deſtrictus nimis, atque occupatus negotijs ſpiritualibus, *cap. 1. eod. extrauag. comm.* Idcirco ei obedientiam Imperator præſtat. *cap. 6.* quemadmodum inferiores cæteri ſuis ſuperioribus, ſed aliter, atque aliter. Etenim obedientia in tribus conſiſtit, in reuerentia, iudicio, & præcepto. Reuerentia præſtatur ei, qui præcedit in ordine, vel antiquitate, vel ſuperioris conceſſione. *d. cap. à ſubdiacono. d. l. 1. de alb. ſcrib.* vt minor ſcilicet aſſurgat maiori, neue ſedeat ſtante maiore. *can. non oportet. 93. diſt.* vti maior præcedat, ſequatur minor. *can. vlt. 17. diſt. can. bene quidem. 96. diſt.* vt minor conſueta ſeruitia faciat. *cap. 15. hoc tit.* & *c. quoniam. ſupra de conſtit.* quibus item docemur interdum poſteriorem tempore, maiorem eſſe priore tempore, vti licet Archipresbyter prior ordinatus ſit, & poſterior Archidiaconus, hic tamen maior eſt illo. Altera eſt iudicij, quæ debetur ei, qui iuriſdictioni, vel conſecrationi præeſt: nam ſententia à non ſuo iudice prolata eſt ipſo iure nulla *cap. 4. infra de iudic. l. 6. §. quod ſi quis ff. de iniuſt. rupt. teſt. tot. tit. C. ſi à non compet. iud.* Vltima eſt præcepti; quemlibet enim ſubditum ſui prælati præceptis parere oportet: *Decet timere Cæſarem*, ait Seneca in *Octauia* decet, hoc eſt neceſſario. *cap. 5. 9. & 10. & 12.* præſertim clericos in omnibus, quæ ad diuini cultus obſequium ſpectant, vel quæ vtilitatem Eccleſiæ recipiunt. *cap. quia frater. 7. q. 1.* ſiue ad ſynodum, vt Abbates, & Sacerdotes omnes; qui ſi venire contempſerint per cenſuram Eccleſiaſticam cōpelluntur. *cap. 9.* Abbates ſcilicet, qui populum habent; non æque, qui non habent. & ita accipi debet *can. Epiſcopos. 18. diſtinct.* colligitur item ex *cap. 7. huius tituli* exemptum non eſſe iuriſdictione ſui Epiſcopi quemquam ex eo, quòd ordinatus ſit à ſummo Epiſcoporum Principe. Item cùm de obedientia, vel ſubiectione agitur, nihil fieri debere in præiudicium rei, vel poſſeſſoris in ius minime vocati. *cap. 8.* quod ſane magnam præſefert æquitatem.

De treuga, & pace. *Tit. 34.*

TEMPORE quo hic titulus inſcriptus fuit, iam ceciderant bonæ litteræ, priſtinumq. candorem amiſerant; quare ſummi Pontifices ijs verbis, quæ vulgo hominibus notiora erant, quandoque in hiſce libris vti cogebantur. Treuga nihil aliud eſt, quàm quod apud bonarum litterarum profeſſores, Induciæ. Vocantur Induciæ quædam quaſi pax, vel quædam belli ceſſatio inter hoſtes ad tempus pactæ; dictæ quodammodo, quod in certū diem à certando otium præſtent. Cicero *lib. officiorum; 1. Cùm triginta*, inquit, *dierum eſſent cum hoſte pactæ induciæ, noctu populabantur agros, quod dierum eſſent pactæ, non noctium induciæ barbarico quidem more.* Hæ induciæ, vel ſi mauis, Treuga, duplex eſt, Conuentionalis altera, quæ à conuentione formam recepit: altera Canonica, quæ præter pactionem omnem, quibuſdam diebus, & temporibus hic enumeratis violari minus debet. & ad Epiſcopos in quorum prouincijs, ſeu diœceſibus inita eſt conuentio ſpectat prouidere, ne frangatur fides, & fractum ad concordiā, & vnanimitatem reducere, ex quibus aperte conſtat, quare hic titulus ſuperioribus ſubiectus ſit; cùm ad Epiſcopos, & alios Eccleſiarum Præſides hæc omnino pertineant. Quod ad ſecundam huius tituli partem attinet; Pax eſt amicitiæ, & concordiæ vinculum, *cap. nouit. infra de iudic.* vel vt Cicero. 2. *Philipica*, tranquilla libertas. hic vero dicitur pax, quòd ſit diſceptationis, ſeu diſcordiæ ex vtriuſque partis conuentione finis, qui non eſt ſempet amandus. Nam vt optima quedam eſt diſſenſio, ita pernicioſa eſt quandoque concordia, teſtimonio Gregorij Nazianzeni *orat. 1. de pace Pax amanda, quæ*

bona

Digitized by Google

bona eſt, boniq. cauſa initur: noſq. Deo coniungit. Et paulo poſt. *Melior*, ait, *eſt contentio pietatis cauſa ſuſcepta, quàm turpis, & vitioſa concordia.* Et *in orat. ad Cler. Non eſt paci ſtudendum, cum veræ, atque orthodoxæ fidei pernicie.* Durãte autem bello, Presbyteri, monachi, ac clerici òmnes, item conuerſi, peregrini, mercatores, ruſtici, maximè agricolæ, item animalia omnia, quibus arant, & ſemina portant ad agrum, ſecuritate frui debent. *cap. vlt.* quaſi pax iſtis ſemper ſit optima; iuxta illud.

Sub iuga bos veniat, ſub terras ſemen aratas:
Pax Cererem nutrit, pacis alumna Ceres.

De Pactis. *Tit.* 35.

A Pace tranſit ad pactum; pactum verò à pactione dicitur; inde & pacis nomen appellatum eſt, *l.* 1. *ff. eo.* nam pactio nihil aliud eſt, quàm quædã ex pace conuentio. hinc ex Africano Concilio primo, *cap.* 12. habemus, *Pax ſeruetur, & pacta cuſtodiantur*; nihil enim tam congruum fidei humanæ, quàm ſeruare ea, quæ ſemel placuerunt. cecinit etenim Pſalmiſta *Pſal.* 88. *Quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.* ex quo intelligitur, quàm apte tractatui de pace ſint adnexi tituli de pactis, & tranſactionibus. Sed quomodo hic titulus anterioribus connectetur, ratio alia quærenda nobis eſt: quam reor illam: expoſitis ſiquidẽ officijs diuerſorum iudicum, ſeu magiſtratuum, tractandum ſuſcepit, quo de iure ſuo quiſque apud ipſos magiſtratus experitur: & præmiſſo, occaſione quadam, titulo de pace, initium facit à pactis, & tranſactionibus; quibus plerumque remittitur lis præſens, vel futura. vel ſi contemnitur promiſſio, vel ſtipulatio non committitur, vel eliditur exceptione pacti, aut tranſactionis: ideoque ratione optima in hoc iudiciorum inſtituendorum exordio titulos dedit de pactis, & tranſactionibus. Tranſactio eſt ſpecies, Pactum genus. Definitio ab Vlpiano in *d. l.* 1. tradita eſt, vt ſit duorum, pluriumvè in idem placitum, & conſenſus; vel conuentio, quæ placiti fine ſtetit, hoc eſt, quæ neque ex traditione, neque ex ſtipulatione habet effectum. attamen iudex per quam ſtudioſe agere debet, vt promiſſa, etiam verbotenus, opere compleantur. Nullam enim Dominus differentiam ponit inter ſimplicem loquelam, & iuramentum, auctore B. Chryſoſtomo. *cap. iuramenti.* 22. *q.* 5. quod adeo verum eſt, vt etiam Ethnici aſſeuerent: inter quos M. Tullius in *Orat. pro Roſcio Comedo. Quæ pœna*, inquit, *à Dijs immortalibus periuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus iuſiurandum comprehenditur, ſed ex perfidia, & malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, Dij immortales hominibus iraſci, & ſuccenſere conſueuerunt.* hoc tamen adeo verum eſt, ni ſit contra bonos mores, vel de re aliqua ſpirituali, turpi, vel impoſſibili, aut de ſuccedendo poſt mortem, aut de augenda penſione, vt conſequatur beneficium. Illud autem perpetuo verum eſt, Pactum, quod iure ciuili non valet, valere, ſi iuriſiurandi religione ſancitum ſit: non ex eo tamen agi poteſt; vt perperam noſtri ſomniarunt ex *cap.* 2. *eod. in ſex.* de his alibi latius. Habetur hoc titulo, Quod ab initio non tenet, per ſuperioris ratihabitionem quandoque confirmatur: *cap.* 2. rati enim habitio mandato comparatur. *l.* 1. *§. deieciſſe. ff. de vi, & vi. arm. cap.* 2. *infra de cland. deſponſ.* quod interpretor, ſi ab initio conſenſus non requirebatur. *l. quid ergo. ff. de ijs, qui not. infam.*

De tranſactionibus. *Tit.* 36.

QVANTAM habeat præſens titulus cum ſuperiore adfinitatem, diximus in præcedenti titulo, nẽpe Pactum genus, Tranſactionẽ ſpeciem eſſe. Tranſactio eſt duorum, pluriumve de re dubia, & lite incerta pactio, vel litis conteſtatæ, vel futuræ remiſſio. Ante litem conteſtatam tranſigi poſſe Vlpiano placuit. *l. eleganter. §. ſi quis poſt. ff. de condit. indeb.* tantamq. habet Tranſactio vim, vt inſtrumenta, vel alia partium iura, ea ſubſequente, tollantur: ſuper Eccleſiaſticis tamen beneficijs non licet tranſigi, vel facta etiam iuramento interueniente non tenet, quia ſapit ſimoniam, *cap.* 4. 7. *&* 9. quod ita accipiendum arbitror, vti liceat nemini tranſigere, quò aliquis recipiatur ad Eccleſiæ beneficium, vel prælaturam: ſecus verò de proprietate, de qua & permutatio fit. *cap. ad quæſtionem. infra de rerum permut.* & cum aſſenſu ſuperioris de decimis conceditur Tranſactio fieri *cap.* 2. Siquidem tranſactio omnis de rebus Eccleſiæ per eiuſdem prælatum abſque ſuperioris conſenſu celebrata non obligat ſucceſſorem *cap.* 8. nam & iudicem decet, immo debet ſe interponere inter partes pro tranſactione faciẽda, prçterquam in matrimonio, de quo non ſolum iudici, ſed etiam partibus non licet tranſigere; cùm ſit vinculum indiſſolubile, *cap. vlt.* & *can. omne.* 27. *q.* 2. neque arbitrari. *cap. penult. infra de in integr. reſtitut.*

De

De poſtulando. *Tit.* 37.

SOLENT homines cùm eſt de re aliqua controuerſia, vel eſſe ſperatur, aut paciſci, aut tranſigere, his relictis vocati in ius primùm poſtulant. Poſtulare eſt deſiderium ſuum, vel amici ſui in iure apud eum, qui iuriſdictioni præeſt, exponere, vel alterius deſiderio contradicere. *l.* 1. §. 1. *ff. eod. cap. infames.* 3. *q.* 7. ideſt per ſe, vel per aduocatum aliquid pro tribunali petere. Hoc autem titulo monemur, qui à poſtulatione repelluntur, vtpote clerici in ſeculari foro, niſi pro ſe, vel pro Eccleſia, vel miſerabilibus perſonis poſtulent. *cap.* 1. item monachi, ac canonici regulares in Eccleſiaſtico foro, niſi forte pro Eccleſiæ vtilitate, & præcedente Abbatis iuſſu. Item Epiſcopi, & ſacerdotes omnes, qui nec in propria cauſa, nec Eccleſiæ, excepto publico crimine. *cap. quia Epiſcopus.* 5. *q.* 3. & apud Photium in Nomocanone, vel in *tit. de Parochis*, ſed per Aduocatum bonæ opinionis, & laudabilis artis virum. Sunt aliæ quoque perſonæ, quibus poſtulare interdictum eſt *d. l.* 1. & *d. cap. infames*. Cæterùm clericus, qui contra Eccleſiam, à qua obtinet beneficium, Aduocati, vel procuratoris officio fungi pro extraneis auſus eſt, tanquam ingratus huiuſmodi beneficio poteſt ſpoliari. Huic enim conuenit mitifice dictum Plati in Aſinaria;

Ingrata, atque irrita eſſe omnia intelligo,
Quæ dedi, & quod benefici: at poſthac tibi
Male quo potero facere, faciam, meritoq; id
faciam tuo.

De Procuratoribus. *Tit.* 38.

EX ijs, qui pro alijs poſtulant Aduocati, & Procuratores ſunt: de Aduocatis ſuperiori titulo, hic de Procuratoribus tractatur. Aduocati ſunt Oratores, ſeu Iuriſperiti, qui alienis cauſis agendis adſunt. tametſi olim differentia eſſet inter Aduocatos & Oratores; vt videre eſt apud Aſconium Pedianum in diuinatione prima in Verrem. Aduocatus enim eſt, qui ius ſuggerebat, Orator cauſam tuebatur. ſicut etiam differebat Cognitor, & Procurator, hic abſentis negotium gerebat, ille præſentis: Sũt autem hic Procuratores, qui aliena negotia mandatu Domini adminiſtrant, vel incœptam litem proſequuntur, vel ad futuram dantur. *l.* 1. & 3. *ff. eod.* & iſti ante litem conteſtatam reuocari poſſunt, non æque poſt, niſi ſubſit cauſa, & quidem digna. quinimo poſt litis conteſtationẽ alium dare, & conſtituere poſſunt procuratores. *cap.* 1. §. 1. & *cap.* 2. *eod. in ſexto.* Quòd ſi mandatum eſt generale ad negotia, dubitari poterat, num ad iudicia extendi poſſet: & poſſe voluit legiſlator, ſi maior ſit xxv. annis; namque ad negotia xviij. maior admittitur *cap.* 5. *in ſexto.* quare Epiſcopi procuratori, etſi ſub nomine ſyndici, vel actoris non fuerit datus, cauſas tamen Epiſcopatus, & agere licet, & defendere *cap.* 9. Procuratoris officium eſt fines mandati diligenter attendere; & ex quo ipſum ſuſcepit mandatum, rem in iudicium deducere, & litem peragere debet; qua finita, poteſt, ſi velit, appellare. *l. filius.* §. *inuitus. ff. eod.* vel ſaltem domino conteſtari, vt ad appellationem conuolet. *cap.* 14. cui ſi denegentur induciæ ad conſulendum dominum ex legitima cauſa abſentem, etiam appellare poterit. *cap.* 11. Atqui procurator non auditur, niſi habeat mandatum legitime factum, vt in *cap.* 1. neque coram ſeculari iudice, dum de adulterio agitur *cap.* 5. & §. *cauſas. auth. vt liceat matr. vel aui.* Etenim accuſator adulterij tenetur ad pœnas talionis: non æque ſi Eccleſiaſtico coram iudice ad ſeparationem thori. Docemur etiam filium familias procuratoris officio fungi poſſe. *cap.* 14. nullo etiam habito patris conſenſu. *c.* 5. *in ſexto.* & laicum in ſpiritualibus cauſis, & ad agendum, & ad defendendum *cap.* 1. *in ſexto.* Habemus hic tandem procuratorem poſſe ad contrahendum matrimonium dari; ita vt habeat ſpeciale mandatum. *cap.* 10. *hoc tit.* & *cap. vlt. in ſexto.* & *l. generali. ff. de rit. nupt.* Poſt reuocationem tamen inutiliter contrahitur: quamuis procurator de ea certior factus non fuerit. *d. cap. vlt.* quod eſt ſpeciale in procuratore: ratio eſt perelegans; quoniam matrimonium ex ſolo conſenſu æſtimatur, qui ſi deficit, nullæ ſunt nuptiæ. *cap. ſufficiat.* 27. *q.* 2. *l. cùm fuerit. ff. de condit. & demonſtra.* & *l. nuptias. ff. de reg. iur.* non ergo mirum, ſi nuptiæ per procuratorem reuocatum contractæ ſint iure ipſo nullæ.

De Syndico. *Tit.* 39.

MONACHIS cùm interdictum ſit, ne quidquam extra Monaſterij, ſeu Cœnobij ſepta agere præſumant. *cap. monachi.* 16. *q.* 1. neceſſe fuit, vnum, vt cæteri à cauſarum ſtrepitu ſint quieti, qui monaſterij negotia, vti procurator adminiſtraret, conſtituere, qui Syndicus appellaretur, hoc eſt monachorum omnium aduocatus, defenſor, ſeu procurator, quaſi in publicam cauſam communiter incumbens. Quod officium apud priſcos fuiſſe, ex ipſorum monumentis liquet ſatis. Legitur apud Plutarchum, Ariſtidem ab Athenienſibus creatum fuiſſe ſyndicum, vt communẽ cauſam Græcorum ciuium ſuorum nomine defenderet. De-

moſthenes quoque refert lege ſancitum Athenis fuiſſe, ne cui iterum ſyndicum fieri liceret; quòd ſyndici munus ob publicam vtilitatem inuentum, verteretur in quæſtum, compendiumq. priuatum. Ideoq; non male hic titulus ſuperioribus cohæret. Namq; collegia, ſocietates, ſcholæ, & huiuſmodi alia, quibus permiſſum eſt, exēplo reipublicæ res deberent habere communes, arcam communem, & actorem, defenſorem, procuratorem, ſeu ſyndicum: per quem tanquā in Republica, quod communiter agi, fieri oporteat, agatur, fiat. *l. 1. §. 1. ff. quod cuiuſque vniuer.*

De ijs, quæ vi, metuſve cauſa fiunt. *Tit. 40.*

REDIT ad eum, quem cœpit tractatum de pactis: & quia pacta, & tranſactiones nobis plerumq; inuitis extorquentur, ideo ſubiecit de ijs, qui vi, metuſve cauſa fiunt: vt ex ijs cōuentionibus per vim, metumvè initis obijciatur hæc exceptio; quemadmodum præcedentium pactionum, & tranſactionum exceptiones, vti etiam procuratoriæ exceptiones tanquam præludia iudiciorum. Multa ſiquidem ſunt, quæ licet contra ius omne geſta ſint, regulariter tenent: ſed reſcindūtur poſtea per actionem quod metus cauſa, vel hac exceptione eliduntur. Quare Prætor in ſuo edicto ait: *Quod metus cauſa geſtum erit, ratum non habebo*. & Alexander iij. hic, *Quæ metu*, inquit, *& vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari*. Metum verò intelligimus non vani hominis, ſed qui merito in homine conſtantiſſimo cadit. *cap. 4. & cap. 6. & l. metū. ff. eod.* Idcirco rectè Labeo definit metum non eſſe quemlibet timorem, ſed maioris malitatis: *l. 5. ff. eod.* ex quo etiam factum eſt, vt religionem ingreſſa timore mortis, exire, & nuptias contrahere poſſit. Metus autem, ſeu violentia nobis illata per teſtes, res amiſſæ probantur per iuramentum, quo ſequuto fit condemnatio, taxatione rerum amiſſarum iudicis arbitrio præmiſſa *cap. vlt.* Et ex *cap. 5.* intelligimus differentiam conſtitui inter coactionem & metum. vt qui inuitus, & coactus excommunicatis communicat, non eſt excommunicatus: ſed qui per metum illis communicat, ſententiam excommunicationis incurrit. cùm nemo propter metum debeat committere peccatum; etſi metus minuet culpam. Atqui ego, communicationem illis ad ſalutem nihil prodeſſe, ſed nocere potius arbitror, quia iudicium ſibi manducant, & bibunt. Sic quoque excommunicationis, ſuſpenſionis, interdicti, abſolutio, ſeu remiſſio per vim extorta nihil momenti habet: quinimo extorquens ipſo iure eſt excōmunicatus *eod. tit. in 6.*

De in integrum reſtitutionibus. *Tit. 41.*

ADVERSVS ea, quæ vi, metuſvè cauſa geſta ſunt, conceditur Reſtitutio in integrum: ob id igitur hic ſubſequitur titulus, & quidē generalis: quo minor læſus reſtituitur, item Eccleſia, quæ iure minoris cenſetur, & quādoque ipſius Præfectus. nemini enim licet deteriorem eius conditionem facere, *cap. 1.* Et non tantùm Eccleſia aduerſus priuatum, ſed contra Eccleſiam quoque habet reſtitutionem. *cap. 3. & 5.* item contra ſententiam Romani Pōtificis, ac aliam quamlibet, atque contractum: id tamen admittendum puto, ſi intra quadriennium à tempore confeſſionis reſtitutionem petierit, non æque vltra; niſi aliqua ſubſit cauſa, & quidem reſtitutione digna, quæ poſſit ſuperiorem commouere, vel, vt placuit Bonifacio viij. ex iure communi *cap. 1. & cap. 2. in ſexto*. A quibus verò poſtulanda ſit in integrum reſtitutio, docemur *cap. 9.* videlicet ab Ordinarijs adminiſtrationem habentibus, vel à Delegatis, vt in *tit. 32. ſupra*.

De alienatione iudicij mutandi cauſa facta. *Tit. 42.*

QVEMADMODVM minor, vel etiam maior quandoque *cap. ex litteris. ſupra tit. 1.* atque Eccleſia enormiter læſa in integrū reſtituitur: pari ſane ratione ſubuenitur ijs, in quorum præiudicium aliqui res, & poſſeſsiones, de quibus controuerſiam oriri ſperabatur, iudicij mutandi cauſa in alios tranſtulerūt. nam res in iudicio poſita, vel ponenda, in nullam transferri poteſt omnino perſonam, donec legitime cognitionis euentu, cui potius debeatur, per iudicem poſsit agnoſci, *cap. vlt. 11. q. 1.* Si quis ergo dolo fecerit, quominus res, vel poſſeſſio, de qua eſt quæſtio, apud eum non ſit, dabitur actio aduerſus eum in factum ad id, quod intereſt, rem non eſſe in alium translatam. *l. 1. ff. eod.* et ſi data opera in fraudem actoris alterius prouinciæ factus fuerit, qui eſt in poſſeſsione, compelletur in iudicium venire. Itemque is, in quem facta eſt rei alienatio iudicij mutandi cauſa, conueniri poterit per reſcriptum contra alienantem impetratum. Idque ad clericos extenditur, qui à laicis ius ſibi omne cedi faciunt, quo aduerſarios à ſeculari ad Eccleſiaſticum forum trahant. *cap. vlt. huius tituli*.

De

Digitized by Google

De Arbitris. *Tit.* 43.

A Magiſtratibus tranſit ad iudices, ac primum ad iudices compromiſſarios, qui arbitri appellantur. Namque differentiam eſſe inter iudicium, & arbitrium indicat ſatis M. Tullius pro Roſcio; *Iudicium*, inquit, *eſt pecuniæ certæ, arbitrium incertæ: ad iudicium hoc modo venimus, vt totam litem, aut obtineamus, aut omittamus. Ad arbitrium hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum, quantum poſtulauimus, conſequamur*. Quoniam verò ſolet plerumque contingere, vt cùm orta eſt de re aliqua controuerſia, non adire iudicem, ſed illam in arbitrium alicuius boni viri conferre; ideo non male proponitur præſens titulus titulo de iudicijs. Principaliter verò Arbitri in impari numero adſumendi ſunt, aut vnus, aut tres, aut quinque, vt maioris partis ſententia præualeat. *cap.* 1. alioquin res fere ſine exitu futura eſſet, propter naturalem hominum ad diſſentiendum facilitatem. At quid iuris erit, ſi in tres fuerit compromiſſum, & vno abſente alij iudicent? Celſus ſcribit ſufficere quidem duorum conſenſum, ſi præſens fuerit & tertius: alioquin abſente eo licet duo conſentiant, arbitrium non valere. *l. item ſi vnus.* §. *vlt.* cum *l. ſeq. ff. eod.* hodie tamen ex Bonifacij Octaui conſtitutione receptum eſt, vt valeat, ac ſi præſens eſſet tertius. quam ita intelligo, ſi ambo in vnum conueniũt. Cæterum nõ tenet compromiſſum in duos, pluresue factum, vt ſi diſſentiant, tertium arbitrio ſuo aſſumant. *cap.* 12. & *d. l. item.* §. *ſi in duos.* valet, ſi ita factum, vt ipſi per ſe definiant cauſam, vel per alios, quos ipſe elegerint. *cap.* 13. vltra tamen in compromiſſo comprehenſa iudicandi poteſtatem nullam habent: neque poſt rem iudicatam ſuper recentibus controuerſijs adſumpti poſſunt ſententiam immutare, etiam ſi de componendo inter partes mandatum à ſummo Pontifice acceperint. *cap.* 6. & *cap.* 11. In rebus ſpiritualibus in laicum compromitti non licet: niſi cum clerico fuerit, & auctoritate ſuperioris receptus. *cap.* 9. In fœminas quoque, etſi iure ciuili à publicis officijs arceantur. *l.* 2. *ff. de regul. iur.* & *l. vlt. C. eod. de arb.* quod moribus receptũ fuit. *l. cùm prætor.* §. *vlt. ff. de iud.* compromitti poteſt, ita, vt iuriſdictionem habeant. *c.* 4.

Eſt hoc in compromiſſo ſpeciale. *l. veteris. C. de contrahend. & committen. ſtipul.* quod ad compromittentis hæredes non extenditur, ſi in eo de ipſis non caueatur; vt expreſſe in vltima tituli parte conſtat.

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX. LIB. II.

De Iudicijs. *Tit.* 1.

A IVDICIBVS compromiſſarijs ad ordinarios proficiſcitur. De illis prius, de his poſterius. Siquidem arbitria honoraria ſunt; iudicia legitima; illa voluntaria, hæc neceſſaria; illa bonæ æſtimationis, hæc victoriæ cauſa comparata videntur. arbitria ſponte adimus, ad iudicia inuiti trahimur. Iudicium directum eſt, aſperum ſimplex: arbitrium mite, moderatum, quantum æquius, melius ſit dari. nemo vnquam ad arbitrium quantum petijt, tantum abſtulit. Et quanquam vere, proprieq. iudicium dici non poſſit, niſi lite conteſtata, vt mox dicam, quæ conteſtari non æque poteſt, niſi facta in ius vocatione; & niſi iudex cœperit audire cauſam per narrationem negotij, quæ fit à litigatoribus, verbis, vel libello coram iudice: ac plerunque diſceptari ſoleat, num forum ſit competens, necne: verum tamen, cùm titulus hic ſit valde generalis, & comprehendat & titulum *de foro compet.* & *de libell. oblat.* proponitur de libelli oblatione in *cap.6. de foro compet.* in *cap.* 2.3.4.5.8.12.13.17.19. & 21. Iudicium eſt multiplex, ordinarium, extraordinarium, temporale, & ſpirituale, criminale, & ciuile. de eorum ſingulis tractatur hoc titulo. Et eſt iudicium litigatorum apud iudicem, vel coram iudice diſceptatio. Iudicium non dicitur niſi conteſtata lite. *l. ſi quis ſe obtulit. ff. de rei vend. l. amplius non peti. ff. rem rat. habe. l.* 1. *C. de lite conteſt.* Tunc dicitur facta litis conteſtatio, cùm iudex cœpit audire cauſam per narrationem negotij. negotium vero exponitur à litigatoribus. Non eſt autem facta plena litis narratio, antequam actorem, & reum iudex audiuerit. Poſteaquam intentionem ſuam actor propoſuerit, inficiatuſq. fuerit reus, tunc lis eſt conteſtata. *cap. dudum.* 2. *§. licet autem. ſup. de elect.* & res in iudicium deducta; aliter res in iudicium deducta non dicitur. *d. l. amplius.* & *d. l.* 1. Qui autem poſſint eſſe iudices, hic titulus oſtendit. Namque laicis Eccleſiaſtica terminare negotia nullo prorſus modo eſt conceſſum. *cap.* 2. ne quidem in cauſa iuris patronatus, *c.* 3. & *cap. de iure inſ. de iure patr.* neque Regi, neque cuiuſuis generis laico. *cap.* 10. ſecus Eccleſiaſtico: quippe qui per viam denunciationis Euangelicæ, ſeu iudicialis contra quemlibet peccatorem, etiam Regem, atque Imperatorem poteſt procedere, *cap.* 13. conferendiq. regna totius Catholici orbis, & eadem auferendi poteſtatem habet. *cap. venerabilem. ſup. de elect. cap. ad Apoſtolicæ. de re iud. in 6. clem. Romani. de iureiuran. cap. 1. de maior. & obed. extrauag. comm.* Idque conſtat paſſim ex antiquorum monumentis. vel in *d. cap. ad Apoſtolicæ.* & *in cap. alius.* 16. *q.* 6. Quinimo clericus, ſi de aliquo crimine coram ſeculari iudice fuerit conuictus; ex eo tamen Epiſcopus eum punire nequit. *cap.* 4. niſi feudũ habeat. tunc domino coram quantumuis laico poterit conueniri. *cap.* 5. & *cap. verum. infr. tit.* 1. Sed prælati debent laicis ius dicere, hoc eſt, eis iuſtitiam facere. Et clericus in furto, homicidio, periurio, & alijs huiuſcemodi exceſſibus deprehenſus ab ipſo Eccleſiaſtico iudice erit deponẽdos. Et ſi adhuc in eiſdem perſeuerauerit, excommunicandus, demum anathematizandus. quòd ſi tandem non reſipuerit, erroremq. ſuum non agnouerit, ſeculari iudici tradendus. *d. c.* 10. Monemur & hoc titul. debitas ſolemnitates in iudicijs ſeruari oportere, aliter iudicium redditur fruſtratorium. *cap.* 9. ſi enim actio, vel intentio ineptæ ſunt, vel ſola intentio, debet reus abſolui ab inſtantia iudicij: iterum tamen auditur actor, ſi apte egerit. *cap.* 15. Agitur & hic de his perſonis, quæ legitimam non habent per-

ſonam ſtandi iudicio, vtpote excommunicatus. qui niſi tanquam reus ſtare minus poteſt. *cap.* 7. neque mulieres ad iudicium inuitæ trahuntur, religioſæ nuſquam; neque minor 14. annis, *c.* 2. & 3. *in eod. in* 6. atqui principalis perſona debet per ſe non per aduocatum in iudicio factum proponere, niſi eſſet indiſcreta. *cap.* 14. Fit & delegati iudicis mentio in *cap.* 20. & in *cap.* 1. *eod.* in 6. Eſt & illud notatu digniſſimum, quòd ſolus Romanus Pontifex de dubijs priuilegiorũ Apoſtolicæ Sedis cognoſcit, non item inferior. *c.* 12. Quæ huius tituli propria ſunt, alibi explicabuntur. hic ſufficiunt iſta.

De foro competenti. *Tit.* 2.

PROPOSITO titulo de iudicijs ſubijcitur, de *foro compet.* quia ad iudicium vocati ſolẽt plerumque opponere incompetentiam fori. Forum à ferendo dictum eſſe exiſtimat Varro, quòd in eum locum controuerſias ſuas conferrent, & merces, quas vellent vendere. Et Quintilianus forum appellat, in quo iudicia publica exercebantur. quod multis ante ſeculis videtur nobis indicaſſe Cicero ad Atticum: *Quod*, inquit, *me in forum vocas?* idque Iſidorus probat, dicens, *Forum eſſe locum exercendarum litium, ipſumq. cuiuſque iudicis tribunal.* dictum deinde forum cuiuſque iudicis territorium, intra quod poteſt in facinoroſos animaduertere. *l. pupillus. §. territorium. ff. de verb. ſign.* ſic tota diœceſis dicitur Epiſcopi territorium. *cap. omnis* 16. *q.* 7. Itaque quod ſit cuique forum competẽs hic titulus exequitur, & maxime in Romana curia quilibet clericus poteſt conueniri, *cap. vlt.* ad laicum nunquam, qui ſi Eccleſiaſtica vſurpare iura tentauerit, veluti ſacrilegus repelletur. *cap.* 2. *&* 16. & *cap.* 2. *in* 6. Eccleſiarum verò maleſactores impune poterit conuenire, eoſq. pœnis, ac contumelijs afficere. *cap.* 8. & ne alienam iuriſdictionem ſibi vſucapere Eccleſia videretur, ab Innocentio huius nominis Tertio in *cap.* 10. & 11. ſcitum eſt, vt laicus laicum, itemq. vidua coram Eccleſiaſtico iudice minus conuenire poſſet, niſi in defectu, vt cum ipſo loquar, iuſtitiæ ſecularis: atque etiam ratione iuramenti, ex Bonifacij Octaui decreto. *cap. vlt. in* 6. ratione cuius ſortitur quis forum Eccleſiaſticũ. quod maximam fecit interpretibus quæſtionem ex *cap. cùm ſit generale.* 8. *huius tit.* vt actor teneatur ſequi forum rei. Sed diuerſa, quàm eſt vulgò recepta illius Bonifacianæ conſtitutionis interpretatio. Siquidem iuramentum cùm ſit quid ſpirituale, & ad reuerentiam, fidemq. Deo præſtandam tendat: ratione quadam conſequenti ad iudices, & prælatos Eccleſiaſticos, quos cura religionis præcipue ſpectat, eius remiſſio, & abſolutio pertinet; itemq. promiſſio ſaltem iuramẽti religione firmata, ne violetur, ac defraudetur, inuigilare debent. *cap. nouit. ſupra tit.* 1. *c. debitores.* & *cap. cùm contingat. inf. de iureiur.* & *d. cap. vlt.* & dum Eccleſiaſticus iudex cogit obſeruare iuramentum, licet ex illa obſeruatione non reſcindatur contractus, non dicitur tamen alienam aucupari iuriſdictionem. Quòd ſi prælatus abſolutionem ad effectum agendi conceſſit, tunc reus non eſt compellendus coram Eccleſiaſtico iudice iudicium ſuſcipere: quia Prælatus iã functus eſt officio ſuo; ex quo ſublatus eſt effectus illius Bonifacij Octaui conſtitutionis. immo ille, qui vere reus eſt, in ea lite poterit illud forũ declinare, ac ſemper vti fori præſcriptione, dicens ſeipſum fore cõueniendum coram proprio iudice, ex *d. cap. cùm ſit generale.* cui haud male conuenit conſtitutio Imp. Alexij Commeni, quam Balſamon refert in *Nomocan. tit.* 9. *c.* 1. cuius inſcriptio eſt, *de peccatis Epiſcoporũ. Sin autem*, inquit, *inter litigantes eſt diuiſio, & alter quidẽ eſt ſtatus ſecularis: alter vero in diuini cleri numerum relatus, actor rei foro omnino ſubijciatur: & vnuſquiſque ad competens iudicium accedat: niſi forte quis ex omnibus forum impetratoriũ poſtulet. Tunc enim ceſſantibus omnibus, Imperatoria maieſtas de cauſa cognoſcet, & controuerſiam decidet*, facit *can.* 15. *Carthag. Sin.* Eſt & illud hic ſingulare; quòd etſi cæteri homines, adeo priuati iudicem quantumuis incompetentem, & incõgruum, facere competentem valeant, ſi modo eũ adiuerint. *l. ſi conuenerit. ff. de iuriſdict. omn. iud. l.* 1. *& l.* 3. *C. eod. de iuriſdict. omn. iud.* non poſſunt tamen clerici incompetentem iudicem, ſibi competentem facere: niſi Epiſcopi diœceſani accedat conſenſus, & iudex, cuius iuriſdictionẽ volunt prorogare, ſit Eccleſiaſticus. *cap.* 18. etiã ſi fuerit pactum iureiurando firmatũ, ac aduerſarij conſenſus acceſſerit. *cap.* 12. Illam reor eſſe rationem, ſiquidem priuatorum conſenſus priuatum iudicem nequit conſtituere: vti Dioclet. & Maximian. Imperat. ſanxere in *d. l.* 3. Hinc Beatus Auguſtinus *in quæſt. Veter. teſtamen. Præfectus*, inquit, *poteſt agere vicem Præfecti, & Prætor Prætoris, non tamen priuatus poteſt agere vicem poteſtatis alicuius.* atqui iudices laici quo ad ſpirituales cauſas cenſentur priuati. *cap.* 2. *ſupra tit.* 1. & priuati nullam habent iuriſdictionem: quod ſi ita eſt, prorogari nequit. quia quod non eſt, extendi haud poteſt. *cap. quod vero.* 32. *quæſt.* 2. *cap. ad diſſoluendum. inf. de deſponſ. impuber. l. decem. ff. de verb. ſignif.* Ex mandato autem Prætoris, ſeu alterius poteſtatis, vice eius fungi poteſt priuatus. *l. vlt. ff. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict.* non æque ex mandato Epiſcopi laicus. *cap. in noua.* 16. *q.* 6.

indecorum enim eſt, quòd laicus ſit vicarius Epiſcopi. *d. cap. in noua.* & *d. cap. 2. ſup. tit. 1.*

De libelli oblatione. *Tit.* 3.

FACTA in ius vocatione, approbatoque foro, iudex actorem in iudicio non admittit, niſi prius libellũ in ſcriptis ediderit. Ideoq; recte hic ſubijcitur titulus. Et eſt libellus paruus quidam liber, in quo continetur, quid in iudicio ſit actor petiturus, vel quo aliquis in iudicium vocatur, vt apud Plautum in Curcul.

Vbi tu es, qui me libello Venereo citaſti?
Ecce me ſiſto. ades contra.

Cùm reali agitur actione, oportet libellum ſpeciem continere, vt euitetur obſcuritas, & æquiuocatio. Et in actione perſonali requiritur cauſa; aliàs non tenetur reus libello reſpondere. *cap. vlt.* at cùm in rem. Non expreſſa cauſa, ex qua rem meam eſſe dico, omnes cauſæ vna petitione apprehenduntur. neque enim amplius, quàm ſemel res mea eſſe poteſt, quamuis ſepius deberi poſſit. *l. & an eadem. §. actiones. de excep. rei iudic.* Sed dubitatio eſt; num actionis nomen in libello exprimere opus ſit. Et non opus eſſe conſtat ex *cap. dilecti. ſupra de iudic.* ne forte nobis eueniret, quod olim frequenter contingebat, vt qui ab illis formulis, de quibus in *l. actio. ff. de negot. geſt.* & in *§. vlt. inſtit. de interd.* recedebat, caderet à cauſa, etiam ſi vnico verbo erratum fuiſſet; vt docet Quintilianus *lib.* 7. Vnde M. Tullius *pro A. Cecinna*, à verbis recedendum, & æquitate iuris vtendum cenſet: ne non in æquitate defenſionis, ſed in vna littera ius latere videretur. Quas iuris formulas radicitus amputauit Conſtantinus, eaſq. aucupationes ſyllabarum inſidiarias appellauit. *l. 1. C. de formul. & impetrat.* Factum tamen ita clare proponi debet, vt ex eo facile ius acquiri poſſit, & colligi. *d. cap. dilecti.*

De mutuis petitionibus. *Tit.* 4.

NON immerito hic ſubſequitur titulus, cùm in proximo de libello, qui ab actore editur, diſputatum ſit. alioquin deterior eſſet rei cõditio, quàm actoris, contra *l. non debet. ff. de regul. iur.* & *cap. vlt. huius tit.* quæ volunt eandem eſſe. Ex quo enim vult actor ius ſibi dici coram aliquo iudice, eundem in cauſa reconuentionis recuſare minus debet. *l. cùm Papinianus. C. de ſentent. & interloquut. om. iud.* quòd ſi actor recuſat reo reſpondere, in reconuentionis cauſa, non debet iudex ei ius dicere, nec eum audire. Sed & reus actorem apud eundem iudicem, coram quo fuit lis conteſtata, debet conuenire, niſi eum, vt ſuſpectum poſſit recuſare. *cap. diſpendit. §. reus. de reſcript. in ſexto.* Quare non eſt mirum, ſi hic titulus *de mut. petit.* inſcribatur. etenim dicitur mutua petitio, quia conuentio ex parte actoris eſt, & reconuentio ex parte rei. Conuenitur primum ab actore reus, tum ab reo actor. ſic mutua conuentio, mutua petitio, vt mutuus amor, mutua beneuolentia, mutua voluntas, mutuum officium, & huiuſmodi alia; hoc eſt, par, & æquale.

De litis conteſtatione. *Tit.* 5.

DIXIMVS titulo primo huius libri, Iudicium non vere, ac proprie dici, niſi conteſtata lite: quæ non conteſtatur per poſitiones, & reſponſiones, ſed per petitionem in iure propoſitam, & reſponſionem ſequutam: & hæc fiunt libello, ſeu verbis. ſiquidem lis à contentione, vt Iſidoro placet, limitis prius nomen habuit: de qua Virgilius 12. *Aeneid.*

Limes erat poſitus, litem vt diſcerneret agris.

Varro *lib. de lingua latina 6. Quibus res erat in controuerſia, ea vocabatur lis.* Ideo in actionibus videmus dici: Quam rem, ſiue litem dicere oportet, & ita in formula relationis, ſeu conſultationis de bello apud Liuium *lib. 1. Quarum rerum, litium, cauſarum*, &c. Qui autem opponit exceptionem peremptoriam, cogitur litem conteſtari. *cap. 2. eod. in ſexto.* Excipiuntur exceptiones litis finitæ, & quæ continentur *cap. 1. eod. in ſexto.* vt exceptio tranſactionis, exceptio rei iudicatæ, quæ impediunt litis conteſtationem. In hunc numerum dicitur referri exceptio iuriſiurandi: & ſi nulla eius mentio fit in *d. cap. 1.* eius tamen eadem eſt ratio. *l. 1. & l. 2. ff. de iureiur.* quemadmodum enim tranſactione, & re iudicata terminatur, ac finitur lis, ita etiam iureiurando. Siquidem Prætor in ſuo edicto, quod de iureiurando propoſuit, vt in *d. l. ff. de iureiuran.* ſic ait: *Si is cum quo agitur, &c. aduerſus eum actionem non dabo.* quibus verbis denegat actionem ei, contra quem iuratum eſt. quapropter litem finire haud male dicetur iuſiurandum, & inter exceptiones ſupradictas recenſebitur.

Vt

Digitized by Google

Vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam definitiuam. *Tit.* 6.

CVM iudicij initium ſit litis conteſtatio, & finis ſententia. *cap. forus infra de verbor. ſignif.* & cætera, quæ conteſtationem præcedunt, ſint procemia, & præparatoria iudiciorum. §. *omnium. Inſtit. de pœn. tem. lit.* non facta litis conteſtatione, nec teſtes recipi, nec ſententiam licet proferri, niſi fortè de morte teſtium, aut eorum abſentia diuturna ſperetur, vel ſenes, vel valetudinarij ſint; vel cùm dubitatur, ne proceſſu temporis probationis copia depereat. *cap. ſignificauit. inf. de teſtib. & atteſt.* vel ſi ad perpetuam rei memoriam deſiderentur. *cap.* 5. §. *ſunt & alij. hoc tit.* & alijs cauſis hic enumeratis. Reus quoque contumax lite non conteſtata poteſt excommunicari, licet teſtes recipi nequeant, nec cauſa finiri; aduerſus eum tamen de matrimonio carnali, vel ſpirituali, non modo teſtes recipi, ſed & ſententia ferri conceditur. *d. cap.* §. *porro.* idque perelegantem habet rationem, ne propter longam moram in ſpiritualibus, ac temporalibus patiatur Eccleſia læſionem; vel viro, ſeu mulieri fornicationis occaſio præbeatur. quod ita accipi oportet; vt contumax appareat is, in quem actio fuit dirigenda: vel quia peremptoria citatione recepta venire contemnit, vel quia malitioſe ſeipſum occultat; vel impedit, ne poſſit ad eum citatio peruenire. Mitriturq. actor in poſſeſſionem rei debitæ cuſtodiæ cauſa, vel ſi actione perſonali in poſſeſſionem bonorum ipſius *cap.* 3. & 5. §. *vlt.*

De iuramento calumniæ. *Tit.* 7.

FACTA in ius vocatione, editaq. actione, & conteſtata lite defertur iuramentum calumniæ; quo quis iurat ſe bona fide, & non calumniandi animo rem in iudicium deduxiſſe: & ſi non eſt de ſubſtantia, vt ſtatim poſt litis conteſtationem iuretur. *cap.* 1. *in ſexto.* Verum ſi actor iuramentum ſibi delatum recuſauerit, cadit à cauſa. *cap. vlt.* §. *vlt. infra hoc tit.* Excipiebantur antea clerici; quippe qui iurare non cogebantur; neque poterant ſine ſui ſuperioris licentia. *cap.* 1. quod iam olim conſtitutũ fuit ab Imp. Marciano in *l. cum cleric. C. de Epiſc. & cler.* Sed quia nouis morbis noua ſolent antidota præparari; ob id Lucius iij. decreuit clericos in ſuis cauſis debere iurare. *cap.* 5. quod deinde à Gregorio ix. ad Epiſcopos quoque eſt protractum, vt propoſitis tantum, & non tactis Euangelijs iurent in ſuam animam propriam, & in animam capituli, vt *hic in fine.* & in *cap. præſentium de teſtib. in* 6. Nec in re ſpirituali olim dare, nec recipere poterat iuramentum calumniæ. *cap.* 2. hodie verò ex Bonifacij Octaui conſtitutione, *cap.* 1. §. *vlt. in* 6. & de calumnia, & de veritate iuratur, itẽ vniuerſitas vel per œconomum, vel per ſindicum, aut procuratorem iurare compellitur, *cap.* 3. 4. & 6. nam & procurator poſt iuramentum conſtitutus etiam de calumnia iurabit. *cap.* 2. §. *procuratores. in* 6. atque in appellationis cauſa, & de calumnia, & de veritate dicenda defertur iuramentum. *d. cap.* 2.

De dilationibus. *Tit.* 8.

IN ius vocatos excuſant dilationes per defenſores petitæ, vel à legibus permiſſæ. Dilationes aut dantur ante litem conteſtatam, aut poſt. Huius autem tituli, qui licet generalis ſit, Decretalia tamen de his, quæ ante litis conteſtationẽ conceduntur, dumtaxat loquuntur. & quæ dantur ante litis conteſtationem dicuntur dilatoriæ, & dantur ad adeundum iudicem. quæ poſt, appellantur præparatoriæ; & dantur cuique volenti probare. Quibus verò deliberatoriæ conceduntur induciæ, hoc titulo proſequitur.

De ferijs. *Tit.* 9.

NON venientem in ius vocatum excuſant etiam quandoque Feriæ: in quibus iudicium exerceri interdictum eſt. Ferias à feriendis victimis appellatas Feſtus eſt auctor *lib.* 6. nam cùm hoſtia cædebatur, fari nefas erat, vt teſtatur Varro; inter cæſa, & porrecta fari licebat, hoc eſt prætorem quibuſdam horis ius dicere fas erat, quibuſdam non item. Sic & hodie nefas iudici eſt fari, etiam ex partium conſenſu; quæ ferijs ad Dei omnipotentis, & ſanctorum hominum reuerentiam inſtitutis non queunt renunciare, niſi vrgeret neceſſitas, & pietas deſideraret. *cap. vlt.* Dierum enim alij ad humanam quietem ſunt conſtituti, Alij altiſſimæ maieſtati ſunt dicati: & hos non modo ab omni iudiciorum ſtrepitu, ſed ab omni quoque ſeruili opere ceſſare oportet: niſi forte Alecia terræ ſe inclinauerint: tunc vrgente neceſsitate etiã Dominicis diebus permittitur eorum captioni intendere: *cap.* 3. Alecia genus quoddam piſcium eſt, ex quo conficitur quoddam liquaminis genus: cuius meminit Plinius *lib.* 31. *cap.* 8. quod ab eodem Alex nuncupatur.

Illis, quia hominum gratia ſunt conſtituti, vti meſſium, aut vindemiarum, partium conſenſu exerceri poterit iudicium. *cap. vlt.* Seneca *lib. de tranquill. vitæ. 1. c. vlt. Legum conditores*, inquit, *feſtos inſtituerunt dies, vt ad hilaritatem homines publice cogerentur, tanquam neceſſarium laboribus interponentes temperamentum*. Symmachus *lib. Epiſt. 3. Epiſt. 23. Vt feriarum reliquiæ*, ait, *laboris faſtidium tergant*, vel vt in veteri Codice, *feriarum requie*, &c. Monemur & hoc titulo in præcipuis feſtis, & inter Paſcha, & Pẽtecoſten nõ fieri ſolemnem genuum flexionem, quod eſt ex edicto, vt ait Innocentius, ſcilicet ex ſacerdotis præcepto, qui non præcipit, flectamus genua, vt ſolet diebus conſuetis. Ex deuotione nihilominus poſſumus: nam cùm corpus Domini eleuatur, flectimus genua. *cap. ſane inf. de celebr. Miſſ.* At cur ſacerdos iſtis feſtiuitatibus non poteſt dicere flectamus genua? rationem reddit D. Ambroſius in *can. ſcire. 76. diſt.* Fit enim ad reuerentiam feſtorum: & ſic ſtemus eleuato capite, & læti, & non mœſti. Poſt Domini paſſionẽ remiſſo culpæ totius debito, chyrographoq. euacuato, ab omni nexu liberi ſuſcipimus aduenıẽtem in nos gratiam Spiritus ſancti. In hoc titulo continetur & illud, quòd nuptiarum ſolemnia celebrari nõ poſſunt à ſeptuageſima vſque ad octauam diem poſt Pentecoſt. *cap. 4.* quemadmodum, & in tribus hebdomadibus ante S. Baptiſtæ feſtiuitatem, & ab Aduẽtu Domini vſque ad Epiphaniæ feſtum. *cap. non oportet. 33. q. 4.* hodie tamen ex Sinodo Tridentina *ſeſſ. 24. cap. vlt.* nuptiarum ſolemnitas prohibetur tantum ab Aduentu Domini vſque in diem Epiphaniæ, & à feria quarta Cinerum vſque in Octauam Paſchæ incluſiue: reliquis anni temporibus omnino permittuntur nuptiarum ſolemnitates.

De ordine cognitionum. *Tit.* 10.

EXPLICITIS modis omnibus, qui ad conſtituendum iudicium requiruntur, quo ordine in his cognoſcẽdum ſit, recte Raymũdus perſequitur. Namque iudex oppoſita exceptione, antequam de re principali proferatur ſententia, de ea debet cognoſcere. *cap. 1. & 3.* & qui petit ſibi reſtitui quod per vim ſubreptum eſt, ab aduerſario ante reſtitutionem reconueniri non poteſt petitorio, ſupra alia ſpoliatione poterit quidem. *cap. vlt.* Illud tamen ita admittendum putamus, ſi reus contra actorem ſpoliatorem ſpoliationem oppoſuerit agendo, (qui enim prior appellat, prior agat) ſecus excipiendo. Tunc de exceptione primum cognoſcitur. Ordo eſt etiam ille, vt ſi contra mulierem vendicantem aliquem in maritum admittitur exceptio conſanguinitatis; exceptio prius eſt diſcutienda, quàm ſuper matrimonio pronuncietur *d. cap. 1.* vel ſi de diuortij cauſa agitur, ac de dote reſtituenda: de illa prius, de hac poſterius. *cap. 3. inf. de donat. inter vir. & vxor.* vel ſi mulier à viro conſanguinitatis cauſa fuerit eiecta, reſtitui marito debet, poſtmodum de conſanguinitate cognoſcere. *cap. litteras infra de reſt. ſpol.*

De plus petitionibus. *Tit.* 11.

DEBET quoque iudex, lite conteſtata, dignoſcere, an plus iudicio, quàm res eſt, petatur; & importunitatem plus petentium punire. Petitur autem plus quatuor modis, re videlicet, tempore, loco, & cauſa. de quibus etiam Iuſtinianus in *§. plus. inſtit. de act.* qui plus cauſa petit, in expenſis aduerſarij condemnatur. Plus cauſa petere dicitur; vt ſi hominẽ Stichum, aut decem aureos mihi dare ſtipulatus ſum; deinde alterum petam. Qui plus loco, ad intereſſe tenetur. Plus loco petitur; cùm id quod certo loco dare debebas, alio loco peto. Tempore, cùm quis ante diem, vel conditionis euentum petierit, & tunc reo duplicantur induciæ. Re, cùm quis decem aureis ſibi debitis, viginti petierit; vel cùm alicuius rei partem habeat, totum, ſeu maiorem partem ſuam eſſe intendit; in expenſis etiam condemnabitur.

De cauſa poſſeſsionis, & proprietatis. *Tit.* 12.

SEQVITVR adhuc titulus de ordine cognitionum, quem propoſuerat generaliter *tit.* 10. Propoſita ſiquidem quæſtione de proprietate, ac poſſeſſione, ordinatij iuris eſt, vt prius iudex de poſſeſſione, tum de proprietate cognoſcat, ac iudicet. *l. ordinarij. C. de rei vend. l. incerti. C. de interd. cap. 2. hoc tit.* & ſub vno, eodemq. iudice vtraque cauſa debet cognoſci, atque vna ſententia terminari. *cap. 6.* quod mirum non eſt, & ſi proprietas cum poſſeſſione nihil habeat commune. *l. & an eadem. §. vlt. ff. de except. rei iud. l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acq. poſ.* quia continentia cauſæ diuidi non debet. *l. nullo. C. de iudic. cap. 1. §. Cæleſt. P. Papa. infra de ſequeſt. fruct.* Proprietatem nihil commune cum poſſeſsione habere verum eſt, quoad actionem; nam qui poſsidet, interdicto vti poſsidetis retinendæ poſſeſsionis cauſa comparato vti poteſt: non item vendicatione, quæ ad proprietatẽ pertinet. In interdicto poſſeſsio, in actione proprietas vertitur. *l. & an eadem. §. ſi.*

ff. de

Digitized by Google

ff. de excep. rei iudic. Poſſeſsio, vti Theoph. *lib. 4. Inſtitut. de interd.* Græcis verbis definit, eſt rei corporalis detentio. Detentio loco generis ponitur, quod late patet, ac omnem poſſidendi, tenendiq. rationem comprehēdit. *l. 1. ff. de acquir. poſſeſſ. l. ſtipulatio iſta §. plane. ff. de verbor. oblig.* Et cùm duplex ſit poſſeſſio, altera naturalis, ſiue corporalis, altera, quæ ciuilis dicitur. *l. poſſeſſio quoque ff. de acquir. poſſeſſ. l. 2. §. quod vulgo. ff. pro hæred.* naturaliter poſſidere dicitur is, qui incū-bit. *d. l. naturaliter*; ciuiliter autem, qui tametſi rei non inſiſtat, iuris ciuilis interpretatione eam tenere, ac poſſidere intelligitur. Rei corporalis, quòd res incorporalis non poſſideri, ſed quaſi poſſideri dicatur. *l. 3. ff. de acqui. poſſeſſ.* Tangere enim, ait Lucretius, *aut tangi, niſi corpus, nulla poteſt res.* Proprietatem nihil aliud eſſe reor, quam dominium, ſi proprie dominium accipiatur: cùm veteres Iuriſcōſulti promiſcue his verbis vti ſoleant. *l. ſi procurator. l. cum in corpus. ff. de acquir. rer. dom.* Dominium verò eſt ius in re aliqua corporali plene, ac libere diſponendi. Ius diſponendi dicitur, quia licet pignus, ſeu hypotheca, ius in rem ſit. *l. pignoris. ff. de pignorib.* verum quia creditor diſponere de re pignorata minus poteſt, non vere dominus dicitur. *l. pignus C. de pign. act.* Plene, ac libere: quoniam etſi tutor, curator, aliæq. huiuſmodi perſonæ procurationem habeant, & diſpoſitionem alienarum rerum. *l. interdum. §. qui tutelam. ff. de fur.* attamen plenam, at liberam minime habent. *l. qui fundum. §. ſi tutor. ff. pro empt.* quod proprium dominorum eſt. *l. in re mandata. C. mand.* Additur &, De re aliqua corporali; quia tametſi is, qui habet ſeruitutem, de ea pro arbitrio ſuo diſponere non prohibeatur, non eſt tamen dominus. ſiquidem traditionem, qua dominium acquiritur, in res incorporales cadere minus poſſe manifeſtū eſt. *l. ſeruus. in fi. ff. de acq. rer. dom.* Idcirco ſcire oportet ex *cap.* 5. quòd qui agit de proprietate ante concluſionem cauſæ, poſſeſſorio adipiſcendæ, vel recuperandæ agere poſſe; non item poſt, & ante ſententiā, niſi iuſta ſubſit cauſa. Et qui rem ex vna cauſa petit, ſi ſuccubuerit, ex alia petere poſſe Honorius V. in calce tituli decreuit. Quod tamen intelligendum arbitror de actione perſonali: quia cùm eadem res pluribus ex cauſis ab eodem mihi deberi poſſit, vna earum alterius petitione non vitiatur. *d. l. & an eadem. §. actiones.* De in rem actione diximus ſupra *tit.* 3. Admonemur & hoc titulo, quòd illi, qui probauit collatorem ſuum fuiſſe in poſſeſſione conferendi collationis tempore, adiudicatur beneficium: propter hoc tamen non prohibetur ſuccumbens agere aduerſus collatorem ipſum de iuris conferēdi proprietate. *cap.* 7. Nam & Quintilianus *lib. 2. Inſtit. Orat. Non tantum*, inquit, *poſſediſſe nos probandum eſt; ſed etiam iure poſſediſſe; vt facilius obtineamus, quod petimus.* attamen de poſſeſſione conſeruanda ſemper agendum eſt; quod in beneficijs hodie maxime obſeruatur, in quibus & de poſſeſſione maxime agitur. vnde vulgo dici ſolet: *melior eſt cauſa poſſidentis.* Sic à Lucio iij. in *cap. ex conquaſtione. infra titulo* 1. reſcriptum eſt, quòd ſi actore agente petitorio, reus ſuper eadem re deduxerit poſſeſſorium, in ſolo poſſeſſorio procedi, ſuſpenſo petitorio.

De reſtitutione ſpoliatorum.

Tit. 13.

EVENIT quandoque, vt is qui nactus eſt poſſeſſionem, eadem ſpolietur; quare merito ſubijcitur præſens titulus. Nam qui poſſeſſione eſt ſpoliatus, debet reſtitui; ita ſi metu, vel vi coactus fuerit. Quod tamen locum non habet, ſi poſt ſpoliationem renunciatio beneficij ſequuta ſit; quia non præſumitur ſpontanea. *cap.* 2. Hinc haud male ſpoliationem poſſumus dicere, eſſe, è poſſeſſione rei immobilis violentam, & iniurioſam deiectionem, aut mobilis rei ablationem. non enim ſolum deſideratur violentia, ſed etiam iniuria; quoniam ſi verus dominus bello non continuato illum de poſſeſſione deiecerit, qui ſe prius deijcere tentauerit, & ſi per violentiam excludatur, non reſtituitur tamen. *cap. vlt. in fine. 3. q. 1.* hinc perlegā-ter Vlpianus Prætoris interpretans edictum, Quod vi, aut clam, *Parui*, inquit, *refert vtrum ius faciendi habuit. ſiue enim ius habuit, ſiue non, tamen tenetur hoc edicto, propter quod vi, aut clam fecit. tueri enim ius ſuum debuit, non iniuriam committere.* hæc ille. Aliter verò ſi incontinenti, ac bello quodammodo continuato. *c.* 12. *hoc titul.* Et hoc interdictum Vnde vi, competit aduerſus eum dumtaxat, qui ſpoliauit, vel mandauit, vel ſpoliationem ratam habuit. *cap.* 15. quamuis recipiens ſcienter rem à ſpoliatore inuaſam, compellatur eam ſpoliato reſtituere, etiā dominio non vtique probato. *cap.* 18. Et non tantum res violenter ſubrepta, ſed etiā fructus, qui ex re ipſa percipi potuiſſent, reſtituuntur; damnaq. reſarcire, ac de iniurijs ſatisfacere cogitur violentus. *cap.* 11. Neque facit, quòd inſtitutio nō ſit canonice facta, *cap.* 5. prædo etenim ſecundum iuris rigorem, eſt reſtituendus. Neque obſtat exceptio criminis agenti interdicto Vnde vi, vel Quod vi, aut clam. *cap.* 6. quinimo à iudice ſpoliatus iuris ordine prætermiſſo ante omnia reſtituitur *cap.* 7. Ex hoc etiam titulo reſtituitur mulier marito; niſi tanta ſit mariti ſæuitia, vt mulieri trepidanti minus poſſit ſufficiens ſecu-

ritas

Digitized by Google

ritas prouideri. *cap.13.* At per ſolam traductionem mulieris ad viri domum factam, non præcedentibus ſponſalibus, ſeu inualidis, nolente muliere iam ab eo recedente, nulla fit reſtitutio. *cap.14. hoc noſtro titulo.*

De dolo, & contumacia. *Tit.* 14.

CONTINGIT etiam nonnumquã, vt ſpoliatus, qui ex decreto iudicis reſtitutus eſt, propter rei dolum, aut contumaciam poſſeſſionem nanciſci minus poſſit. Dolus eſt duplex: alter bonus, quo veteres pro ſolertia abutebantur, maxime ſi aduerſus hoſtes, latronesvè quis machinaretur. *l.1.§.non fuit.ff.de dolo.* B. Auguſt. *epiſt.29. Neque illi tamen dolus ad cauendum, aut aſtutia deerant*; dolum, ac aſtutiam ponens in bono. Alter malus. Malus eſt, de quo hic titulus eſt omnino intelligendus, cùm aliud agitur, vt Gallus Aquilius apud Ciceronũ *lib.officiorum* 3. definit, & aliud ſimulatur; vel, vt Paulo Iuriſconſulto magis placet *lib.ſenten.1.tit.8.* omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. Contumacia eſt inobedientia, & contemptus magiſtratuum, & contumax is, qui tribus edictis propoſitis, vel vno pro tribus, quod peremptorium appellatur, euocatus, vel denunciationibus conuentus, præſentiam ſui facere contemnit. *l. de vnoquoque,* & *l.contumacia.ff.de re iud.* Peremptorium verò dicitur, quia perimit cauſam, ac totum, quo de agitur, negocium, in foro; ita vt non liceat aduerſario vltra tergiuerſari. Non dubito tamen, quin poſſint plus quàm duo eſſe edicta ante peremptorium, ex eo quod Iuriſconſ. ſcribit in *l.nonnunquam.ff.de iud.* & ſummus Præſul in *cap.conſul.in fi.ſup.de offic.deleg. Porro*, inquit, *diſcretus iudex in aſſignatione peremptorij non debet iuriſdictionem ſuam (niſi exigat neceſſitas) adeo coarctare.* At ſemel impetrato peremptorio vel vno, vel altero, non amplius datur; alioquin non eſſet peremptorium; tametſi veteres interpretes, præſertim ille iuris lucerna *Bartolus*, aliter ſenſerint, quòd dato peremptorio, adhuc opus eſſet alio edicto. quòd ſi illius verbi, citare, vim intellexiſſent, non ita de facili lapſi eſſent. ſiquidem citare non eſt in ius vocare, vt illi male crediderunt. Citari dicitur reus, cùm in foro pro tribunali ſedens in die cognitionis voce præconis euocatur. Et euocatur, vt appareat, an ſit, necne præſens, & ſiue reſponderit, ſiue non reſponderit, agetur cauſa: ita Iuriſcon. in *l. Diuus ff.de reſtit.in integr.* & Liuius *lib.1.* Valer.Max. *lib.2.cap.4.* Gellius *lib.11.cap.1.* Varro *lib.de lingua Latina* 4. Marcus Tullius ſæpe. Aliter hodie: Citare enim corrupto vocabulo nihil aliud eſt, quàm in ius vocare. quare citatus ad totam cauſam conſtituto ad comparendum die, tenetur comparere in termino ei dato. quòd ſi impeditus fuerit, citius quo fieri poterit, poſt terminum debet comparere: alioquin condemnabitur in expenſis à tempore citationis emiſſæ. *cap.6.* Quid iuris erit, ſi reus non inuenietur? Remedium eſt, vt citatio publice ad ſuam Eccleſiam proponatur. *cap.vlt.* At iudex appellantem, & recedentem citare vlterius minime tenetur, ſi vult in cauſa vlterius procedere, niſi appellationi forte renunciauerit. *cap.vlt.in ſexto.* Et appellans ante definitiuam, etiam à definitiua lata, eo abſente citato, vel non, poteſt appellare, niſi prima appellatio fuerit friuola manifeſte: tunc non appellat, tanquam manifeſtus contumax, vt decreuit Clemens V. in *Clem.eod.* Docemur hic etiam, quemadmodum puniatur contumacia eorum, qui iusdicenti non obtemperãt. nam propter contumaciam rei poteſt iudex rem petitam ſequeſtrare, & ipſum contumacem in expenſas condemnare, quas ob ipſius contumaciam, vel doloſam exceptionem actor fecit. *c.2.* quinimo actore non admiſſus in poſſeſſionem ſibi per iudicem decretam rei ſeruandæ cauſa, vel ab ea expulſus, elapſo anno verus efficitur dominus. *cap.3.* Contra verò actor contumax in expenſis condemnatur. *cap.1.in ſexto.* Continet & hic titulus multas exceptiones ad *tit.6.ſup. vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam definitiuam.* nam actore contumace, teſtes recipi, & ſententia ferri debet, lite etiam nondum conteſtata, reo ſcilicet inſtante, *cap.* 3. aut ſi per inquiſitionis viam procedatur contra abſentem contumaciter, lite quoque minus conteſtata, teſtes recipi, ac ſententia ferri conceditur, atque adeo per depoſitionis viam, ſi hoc meretur delictum. *c.8.* Poſt litis autem conteſtationem, ſi reus eſt contumax, & liquet de cauſa, fertur definitiua; ſi non liquet, actor in veram poſſeſſionem inducitur. *cap.* 4. Et qui fundata intentione actoris, exceptionem obijcit peremptoriam, quam non probat incontinenti, ſed accipit inducias, ſi defecerit in probando, condemnatur incontinenti, non expectata definitiua, in expenſas; ac ſoluere cogitur. quod ſi non poteſt, luat corpore, iudicis arbitrio. *cap.5.* Eſt & illud in hoc titulo ſingulare, vt ſententia in cauſa beneficiali non tranſeat in rem iudicatam, ſuperioris reſpectu, quò minus poſſit de iuribus partium inquirere, maxime quando ſententia fuit lata in abſentem, licet contumacem, & indefenſum. *cap.7.*

De

Digitized by Google

De eo qui mittitur in poſſeſsionem rei ſeruandæ cauſa. *Tit.* 15.

OB dolum, aut contumaciam frequenter fit miſſio in poſſeſsionẽ rei ſeruandæ cauſa. Ideo conſequenter ponitur de eo qui mittitur in poſſeſsionem rei ſeruandæ cauſa. Quando verò agitur de Eccleſiaſtico beneficio, vel dignitate, ſeu perſonatu, ob rei contumaciam non fit miſsio in poſſeſsionem, ſed ad ſententiam lite non conteſtata proceditur, quia mora videtur periculoſa. *cap. vnic. in ſexto.* Miſſus autem in poſſeſſionem ex primo decreto in reali, per lapſum anni veram illius rei poſſeſsionem acquirit. Et paſſò miſsionem, ſi intra annum cautionem iudicibus, vel alteri eorum, alijs abſentibus obtulerit; etſi per eos recepta non fuerit, non currit præſcriptio: vel ſi paſſus, probet ſe contumacem non fuiſſe, reſtituitur, præſtita prius de expenſis cautione. Contra abſentem quoque, nullo relicto procuratore, fit miſſio. In ſpiritualibus fit præſcriptio. qui enim ſe Eccleſiæ prælatum dicit, non prodeſt probare præſcriptionem, ſed vt oſtendat libellum ordinationis ſuæ oportet. *cap. legum.* 2. *q.* 1. Et licet Alex. iij. in *cap. curia. infra de iure patron.* ſcribat Eccleſiam poſſe præſcribi, intelligendum eſt de proprietate, non æque de prælatura. ita quoque primi huius tituli loci accipiendi ſunt.

Vt lite pendente nihil innouetur. *Tit.* 16.

HIC titulus mihi videtur communis omnium iudiciorum, de quibus ſupra eſt actum. Porrò lite pendente, nihil eſt innouandum in alterius præiudicium. neque priuilegia, ſeu indulta à Principe obtenta, nulla facta litis pendentis intentione, vllius eſſent roboris. *cap.* 1. quia lis decidenda eſt ſecundum iura exiſtentia tempore controuerſiæ, non autem ſecundum priuilegia pendente lite impetrata. *cap. vlt.* neque pendente lite de adulterio, ſtatim fieri debet thori ſeparatio. neque res, qua de agitur in iudicio, in extraneum poterit alienari. *cap.* 2. *&* 3. quod ſi auſus fuerit, priuatur, & in petitorem transfertur. Monemur quoque in *clem.* 1. *eod.* quòd ſi duo litigantes ſuper beneficio, mortem obierint, ſiue vterque in Romana curia, ſiue is ſolus, qui poſsidet, collatio huiuſmodi beneficij ad Rom. Pontificem ſpectat: ſin verò extra curiam, ad ordinarium. Lis autem pendere dicitur, cùm citatio legitime peruenit ad partem, vel per eam ſtetit, quo minus perueniret. *clem.* 2. *eod.* propriè tamen non dicitur lis pendere, niſi fuerit conteſtata. ſed per ſolam citationem non conteſtatur lis, ſed per aſſertionem actoris, & negationem rei coram iudice, vt ſuo loco fuſius eſt dictum.

De ſequeſtratione poſſeſsionum, & fructuum. *Tit.* 17.

PROPOSITO titulo generali, vt pendente lite nihil innouetur, cõſequenter quærit, num pendente lite fieri poſsit ſequeſtratio. Sequeſtratio eſt rei, qua de agitur, apud aliquem ex partium conſenſu, vel à iudice facta depoſitio. Hinc appellatur ſequeſter is, penes quem plures rem eandem, de qua eſt cõtrouerſia, depoſuerint. *l. ſequitur. ff. de verborum ſignific. l. licet. ff. depoſit.* Miſſus igitur in poſſeſſionem cauſa cuſtodiæ fructuum, ſi diſsipet, reuocantur diſsipati, & cum alijs ſequeſtrantur. atque ſi reus poſſeſſor à ſententia contra eum lata appellauerit, rei petitæ fructus ſi diſsipet, licitè ſequeſtrantur. *cap. vlt.* Sequeſtrantur etiam fructus, licet poſſeſſor illis non abutatur, & conuertat in alios vſus, quàm fecerit, antequam appellaretur; quando, ſcilicet, adeſſet difficultas exactionis contra illum in euentum ſuccumbentiæ. Ita tenuit Rota *deciſ.* 13. *par.* 2. *diuerſ.* Et quamuis Puteus *deciſ.* 164. *lib.* 2. dicat fuiſſe deciſum, ſequeſtrandos non eſſe fructus, niſi probaretur poſſeſſorem abuti fructibus, conuertendo illos in alios vſus, quam feciſſet prius in prima coſtantia, vel antequam lis moueretur: fuit tamen illa deciſio ibi limitata, niſi alia cauſa probaretur: cauſa autem eſt potiſsima: ſi adſit nimia exactionis difficultas. *d. deciſ.* 13. *in fine.* Sed ſequeſtrata poſſeſsio, oblata cautione, reuocatur. *cap.* 1. vel ſi ſuper beneficio, ſiue dignitate, ſiue perſonatu, ſiue curam habenti animarum contra ipſius poſſeſſorem, qui triennio non poſſedit, in petitorio, vel poſſeſſorio vna definitiua fertur in curia, etiam ſi nulla fore dicatur: ipſius beneficij ſequeſtratio per loci ordinarium fieri debet, quam impediens, vel ſequeſtratos fructus occupans excommunicatus eſt: & ſi eſt ex litigatoribus, cadit à iure ſuo. *clem. vnic. eod.*

De confeſsis. *Tit.* 18.

POST multas iudiciorum partes, ad alias tranſit, quę in iudicio admodum ſunt neceſſariæ; vti ſunt probationes. & vt à probãdi anguſtijs releuentur partes, proponitur primum de confeſsis. Cùm quis etenim in iure palam ſua ſponte eſt confeſſus; non eſt

opus

opus alia probatione. Confeſſionem enim Quintilianus *Declamat.* 314. ait accipiendam qualemcumque contra ſe pronunciationem. Nam ſi aliorum ſuggeſtione ſcelus ſe aliquis perpetraſſe dixerit, ob ſolam eius confeſſionem non eſt illi infligenda pœna; excepto læſæ maieſtatis crimine. *cap.* 1. Poſitiones autem negatiuas, quę aliter probari nequeunt, atque per confeſſionem aduerſarij, iudices admittere poſſunt, ſi æquitate ſuadente viderint expedire. *cap.* 1. *eod in 6.* Et reus, ſi iuſſus poſitionibus reſpondere recuſat, vel ſi contumax fuerit, habetur pro confeſſo: non item ſi prius, quàm ſic iuſſus eſt, contumax fuerit. *cap.* 2. *in ſexto.* Agitur quoque hic de confeſſione per œconomum Eccleſiæ facta, quæ profecto ipſi nocet Eccleſiæ, niſi finito nondum negocio docuerit confeſſionem per errorem facti emanaſſe. *cap. vlt.* Fit & mentio eius, qui ſimoniacæ prauitatis mediator fuit, qui, ſi in iudicio hoc deteſtabile crimen confeſſus fuerit, ab omni beneficio, atque officio eſt deponendus. & collationem hoc vitio laborantem irritam eſſe conſtat ex *cap. cùm ſuper. ſupra. de cauſ. poſſeſſ. & prop.* quod coniungi debet cum *cap.* 2. *huius tit.*

De probationibus. *Tit.* 19.

EST & hic titulus communis omnium iudiciorum, de quibus iam mentio facta eſt, quoniam nulla ſunt iudicia, niſi iudici, quod intendis, probes. quod vtique fit etiam actis in alio auditorio factis. *cap. vlt. infr.* ſiue teſtimonijs, teſtibus, inſtrumentis, præſumptionibus, iureiurando. Vnde dicere poſſumus, quòd probatio, ſit rei dubiæ, per acta, vel teſtimonia, teſtes, inſtrumenta, præſumptiones, iuſiurandum, oſtenſio. atque hoc titulo explicatur varijs modis, cui incumbat probandi onus, reo, an actori, an vtrique. Si vterque pariter probat, abſoluitur reus. *cap.* 3. ſi in interdicto retinendæ poſſeſsionis, obtinet is, qui antiquiorem probat poſſeſsionem maxime titulo vallatã. *cap.* 9. Quæ autem eſſe debeat in iudicio finium regundorum probatio, quæ in muliere à viro non cognita, quæ nec cognoſci poteſt, ob impedimẽta, quibus matrimonium contrahi prohibetur, in minore, in matronis, per quas virginitas probatur, & huiuſmodi alijs, hoc titulo comprehenditur. Fines verò diœceſum probantur libris antiquis, adminiculis, teſtibus, & fama. *cap.* 13. Sed quæſtio eſt, num reus cogatur actori ſua propria edere inſtrumenta. Et non cogi ſanxit Gregorius in *cap.* 1. niſi eſſent communia, vt in *cap. G. perpetuus. infra. de fid. inſtr.* Vel fiſco, cùm ei ſubtracta ſint. *l.* 2. *§. quin. ei. ff. de iure fiſci.* Neque actor, qui plene probauit, iurare compellitur. *cap.* 2. Loquitur etiam hic titulus de eo, qui ex litteris ordinarij probatur excõmunicatus, quique à procuratoris officio expellitur. *cap.* 7. ac de eo; quippe qui rogatus fuit, ſi ſine liberis diſceſſerit, reſtituere hæreditatem, ingreſſuſq; fuit monaſterium; ob quam ingreſsionem euaneſcit fideicommiſſum, & hæreditas monaſterio applicatur. nec ſufficit probare minorem ingreſſum, ſi bis ingreſſus eſt; & maior ſecundo eſſe potuit. *cap.* 8. Monemur & illud, quòd iudex debet habere notarium, alioſque idoneos viros, qui ſcribant acta iudicij; aliàs ſi quid difficultatis emerſerit, per ſuperiorem punietur. *cap.* 11.

De teſtibus, & atteſtationibus. *Tit.* 20.

HIC titulus duas continet probationis ſpecies; altera deſumitur ex teſtibus, altera ex atteſtationibus. Differentiam eſſe inter teſtimonia, & teſtes ſuperiori titulo quodammodo monuimus. Teſtimonia enim abſentium teſtium dicta, teſtationes ſcriptis cõpræhenſas ſignificant; & à teſtibus ſeparantur. *l.* 3. *§. idem Diuus. ff. eod. l.* 1. *ff. de fid. inſtr.* Teſtes ſunt præſentes. Vnde merito Diuus Adrianus reſcripſit ſe magis teſtibus, quàm teſtimonijs crediturum. *d. §. idem Diuus.* Qui verò teſtes eſſe poſsint, hoc exequitur titulo. Siquidem teſtes ad dictionem teſtimonij pretio conduci minus debent. Quinimmo quoſcumque idoneos, & fideles adſumendos eſſe; ac nullum, niſi ieiunum dicere teſtimonium poſſe, iam olim fuit in Concilio Macien. conſtitutum. *cap.* 1. *hoc tit.* quod tamen vſu non fuit receptum, vt in vtriuſque iuris foro videri fas eſt. Sed, an mulier propter magnam eius ſexus fragilitatem, & conſilij infirmitatem, ſufficiens perhibere poſsit in iudicio teſtimonium, dubitatio eſt. Veterum tamen Iuriſconſultorum ſententia eſt, mulierem in iudicio teſtem eſſe poſſe, argumento *l. Iulia. ff. ad leg. Iul. de adult. l. ex eo quod prohibet. ff. eod.* etiam contra clericum, ſi de crimine agitur. *cap.* 3. *hoc tit.* adeo meretrix, & quilibet criminoſi, ſi de ſimonia iudicium eſt. *c. tanta. infr. de ſimon.* Oportet autem eum, à quo teſtimonium deſideratur, omni affectione, ac perturbatione vacuum eſſe; aliàs idoneus teſtis non habebitur. Hinc illud per manus traditum eſt, neminem in cauſa propria idoneum teſtem eſſe poſſe. *l. nullus. ff. eod. l. omnibus. C. eod.* Natura etenim comparatum eſt, vt homines ament ſe, & ſua. Vnde fit, vt nemo teſtis admittatur in cauſa propria. Cauſam propriam exiſtimamus illam, ex qua commodũ quis, aut incommodum conſequitur. *l.* 1. *§. in propria. ff. quand. appell. ſit.* Et ex his pendet

quæſtio

Digitized by Google

quæſtio illa, num ſinguli, ex quibus coaleſcit vniuerſitas, de cauſa eiuſdem vniuerſitatis, vel alicuius corporis idonei teſtes ſint? & vulgo receptum eſt, idoneum teſtem eſſe in cauſa vniuerſitatis, niſi ex ea cauſa ad eius commodum, aut incommodum pertineat. Cauſa vniuerſitatis non videtur cauſa ſingulorum; ex omnibus enim vniuerſitas conſtat. *l. in tantum. §. vniuerſitatis. ff. de rer. diuiſ.* Aliud ergo eſt rem eſſe vniuerſitatis, aliud rem eſſe ſingulorum. Verumtamen eſſet videndum, an etiam cauſa, quæ nomine vniuerſitatis mota eſt, ad ſingulorum ſpectet vtilitatem. Et hoc caſu communis interpretum videtur eſſe ſententia, cauſam eſſe ſingulorum, & ſingulos à teſtimonio repelli; ex eo quod diximus, eos repelli, ad quos nomine ſuo res quoquo modo peruenit. At hæc diſtinctio vulgo recepta, mihi non ſatis probatur, ſi res illæ, quibus ſinguli vtuntur, poſſunt ad vniuerſitatem reduci, ita vt ſingulorum amplius nõ ſint, vti ſunt paſcua, nemora, & huiuſmodi alia, quæ vti plerumque ſterilia, dantur ad tempus colenda, & fruenda, ad vniuerſitatem quandoque reditura. Aliter in cauſis Eccleſiaſticis. namque Eugenius iij. & Alexander iij. *hic in cap. 6. & 12.* ſanxere, Prælatos, & clericos in cauſa ſuarum Eccleſiarum idoneos teſtes eſſe; ſi aliter res nequit probari. *cap. etſi Chriſtus; in fine infra de iureiuran.* Sed maior eſt hæſitatio de eo, qui ſolus eſt in Eccleſia, de cuius cauſa aditus eſt iudex; an, inquam, idoneus ſit teſtis. Ego arbitror addendam eſſe diſtinctionem; quod aut prælatus ſolus conſtituit procuratorem, aut Eccleſia habet œconomum generalem auctoritate ſuperioris conſtitutum, vel agit Epiſcopus. Hoc caſu ille teſtis eſſe poteſt; & duplici ratione: tum quia prælatus Eccleſiæ ſuæ dominus nõ eſt, ſed vſusfructuarius; & ob id in cauſa propria teſtis eſſe non dicitur: tum quia non præſumitur velle peierare alterius, vel minimo cõmodo. cùm labia ſacerdotis cuſtodiant ſcientiã, hoc eſt veritatem: non æque illo caſu, cùm duplici fungi non poſſit officio, principalis, & teſtis, argumento *l. ille à quo. §. penult. ff. ad S. C. Trebell.* In criminalibus autem cauſis, ſinguli, ex quibus conſiſtit vniuerſitas, pro ea idonei teſtes non ſunt. *cap. ſuper prudentia. 14. q. 2.* Ita etiam inimici, ſed capitales, à dicendo teſtimonio repelluntur. *cap. licet Heli. cum ſeq. infra de ſimon. l. ſi quis teſtibus. C. eod. cap. accuſatores. 3. q. 5.* Non igitur propter quaſcumque inimicitias quis à teſtimonio dicendo repellitur; ſed tales inimicitiæ ſint oportet, ob quas veriſimile eſt quem peieratum ire, nam cuiuſque odij ratio hac in re non habetur. *§. ſi vero dicatur. verſ. ſi quis vero. authent. de teſtib.* argumento eſt etiã *l. licet. ff. de arbit. l. 3. in fine. ff. de adim. leg. §. inimicitiæ. inſtit. de excuſ. tut.* Videtur tamen in tribunalibus receptum, ac vſu pene conſtitutum, vt non ſolum propter capitales, ſeu criminales inimicitias, verum etiam propter ciuiles quis prohibeatur, ne teſtimonium dicat. quare concludendum eſſet inimicum perpetuo eſſe à teſtimonio remouendum, niſi leues omnino ſint, & modicæ inimicitiæ. An idem iuris ſit de amico, quod de inimico? vt ſi ob graues inimicitias expellitur teſtis à teſtimonio, quia capitalis inimicus eſt eius, contra quem producitur: eadem certe ratio ſuadet, vt ſi quis ſit coniunctus non vulgari quidem amicitia ei à quo producitur, dicendum ſit eum non eſſe idoneum teſtem. *d. l. 3. cap. repelluntur. infra de accuſat. can. accuſatores. 3. q. 5.* & *cap. 24. hoc tit.* Exiſtimo itaque ſi magna ſit aliqua, & ſingularis amicitia, iuſtam eſſe cauſam interdicendi teſtimonij. Hæc etenim amicitia coniũctioni ſanguinis exæquatur: & hæc non leui notitia contrahitur. quòd ſi leui notitia inita eſt amicitia, non reuocat à teſtimonio, vt in *l. latæ culpæ. §. amicos. ff. de verbor. ſignific.* ſic & ſuſpecti omnes, vti familiares, de domo prodeuntes, conſanguinei, & eiuſdem generis alij. *d. cap. accuſatores.* Item ſimili morbo laborantes. *cap.* 20. Item aduocati, & procuratores principalis cauſæ, in cauſa appellationis. *cap. vlt. eod. in ſexto.* Item infames omnes. *cap. 7.* ſi verò de crimine ſunt emendati, & eos infamia non comitatur, non ſunt in cauſa ciuili; vel etiam cùm de crimine ciuiliter agitur, niſi pro reatu periurij, repellendi. *c. 54.* agitur de crimine ciuiliter; vt cùm quis (& hoc erit exempli cauſa) aduerſus furem actione furti agit, non ad publicam vindictam, vt puniatur, ſed ad priuatum commodum, vt id, quod furto ſibi ſubtractum eſt, reſtituatur; & tunc actorem ſe ſubſcribere haud oportet. *lege vltima. ff. de priuat. delict.* & *lege vltima. ff. de furt.* Alij, qui à teſtimonio excludi non poſſunt, in ius vocati examinandi ſunt iudice coram. *dicto cap.* 7. niſi valetudinarij ſint, vel ſenes, vel debilitate confecti, aut ita paupertate depreſſi, vt ad iudicem non queant adduci. tunc iudex ad hos recipiendos teſtes debet idoneas, & diſcretas mittere perſonas. *cap.* 8. Et qui ad dicendum teſtimonium vocatus in ius eſt, & ſi ſe non dicturum iurauit, compelletur tamen. *cap.* 18. & puniendi ſunt, qui eos impediunt. *cap.* 37. adeoque excommunicandi. *cap.* 45. qui cùm venerit, diligenter, ſigillatimq. examinandus eſt, etiam ſi agitur de vita, & miraculis alicuius canonizandi. *cap.* 52. Sed quomodo interrogabuntur? Ratio interrogandi illa eſt, vt ab eis primum exigatur iuſiurandum de veritate dicenda. *l. iuſiurandi. C. eod.* etiam ſi religioſi ſint. *cap.* 51. *hoc tit.* tametſi iure noſtro

conſtitutum ſit, hoc iuſiurandum poſſe à parte aduerſa remitti. *cap. 39.* Sed ſcio dubitatum fuiſſe, an præcedere debeat iuſiurandum teſtimonij dictionem. Fuit quoque receptum, etſi ſequatur, valere: quod conuenire videtur Athenienſium inſtituto; quippe qui poſt dictionem teſtimonij ad aras teſtes producebant; vt iurejurando, quod dixerunt, confirmarent. cuius moris meminit Cicero *in orat. pro Balb.* Ipſe tamen in ea ſum ſententia, vt exiſtimem fore vtilius, ac cautius, ſi prius exigetur iuſiurandum, quàm dicatur teſtimonium, ne teſtis retractet, quod dixit. Forma iuriſiurandi eſt, vt jurent ad ferendum teſtimonium in ipſa cauſa non odio, amore, timore, vel commodo proceſſiſſe. *cap.* 5. & *cap.* 47. Teſtis interrogari debet parte aduerſa vocata. ſi venire contemnit, valet teſtimonium, ac ſi pars eſſet præſens. *cap.* 2. & *l. ſi quando. C. eod.* Interrogatus teſtis teſtificari debet, quod ſcit, quodque ipſe vidit, vel alio corporeo ſenſu percepit, ita vt nobis conſtet ei compertum eſſe id, de quo teſtimonium dat. Hoc dicitur communiter receptum, licet id aperti iuris non ſit, niſi argumento *l. teſtium. ver. ſub præſentia ſua. C. eod.* & *cap. teſtes. 3. q. 9.* Attamen teſtificari de auditu videtur eſſe contra communem iuris formam, vti loquitur Innocentius Tertius, in *cap.* 47. quod intelligo de alieno auditu; ſi verò ipſe ſe audiuiſſe dixerit, videre tamen non potuiſſe; puto valere teſtimonium. Siquidem illud non eſt dicere ſe arbitrari, ſed ſcire. Cui regulæ additur exceptio in matrimonialibus cauſis, in quibus teſtes poſſunt deponere ita à maioribus ſuis accepiſſe, & credere ſic eſſe. *d. cap.* 47. Sed iſta exceptio aliam patitur exceptionem. Teſtimonium de auditu admittitur dumtaxat, cùm de conſanguinitate agitur, & affinitate; non item ſi de alijs impedimentis, quamuis cauſa ſit matrimonialis. Id fuit permiſſum propter impoſſibilitatem probandi teſtimonium de viſu: quia cùm ætas hominum breuis admodum ſit: omnes conſanguinitatis, & affinitatis gradus haud probari queunt viſu. quod ceſſat in alijs impedimentis, vt eſt affinitas ſpiritualis, & huiuſmodi alia. Inſcribitur hic titulus de teſtibus, non de teſte, quoniam vnus non ſufficit teſtis, etiam ſi præclaræ curiæ honore præfulgeat, vt ait Conſtantinus in *d. l. iuriſiurandi. in fine*. vel præſidiali refulgeat dignitate, vt ait ſummus Pontifex in *d. cap.* 47. nec vlla diuina, humanaq. lex vnius teſtimonio, etiam idoneo, quempiam condemnat, vel iuſtificat: vt ſcribit Stephanus Papa V. in *cap. admonere. 33. quæſt.* 2. ſed deſiderantur duo, vel tres, pluresve; quia licet quædam ſint cauſæ, quæ pluſquam duos exigunt teſtes, nulla tamen eſt cauſa, quæ vnius teſtimonio terminetur. *cap.* 23. niſi ageretur ad correctionem de peccato impediendo: tunc vnus ſatis eſſet, ita nihilominus, ſi principalis perſona etiam teſtimonium perhibeat. quo caſu poſſe in teſtem admitti ſancitum fuit in *cap.* 4. Productio teſtium bis, terque fit, non æque quater, niſi cum ſolemnitate legali. *cap.* 15. *& penult.* & *authen. qui ſemel. C. de probat.* Donec autem fuerint publicatæ atteſtationes, ac eis renunciatum, produci poſſunt teſtes; poſtea non ſuper eodem articulo. *cap.* 25. & *clement. vlt. eod.* niſi qui prius fuerunt producti in iudicio. *c.* 44. Et aduerſarius, publicatis atteſtationibus, admittitur ad probandum contrarium, ſi ante publicationem ſuper hac probatione contraria inſtitui non valuit. *cap.* 35. *cum ſeq.* Vel ſi obſcure depoſuerint teſtes, iterum examinantur. *c.* 53. Quòd ſi actoris, & rei teſtes contraria deponunt, præualent digniores, & veriſimiliora deponentes, *cap.* 32. Receptæ in ſummario atteſtationes fidem non faciunt in plenario iudicio. *cap.* 38. Secus receptæ per arbitrium, ſi teſtes mortui ſunt: ſi viuunt, eſt in optione illius, aduerſus quem teſtes producti ſunt, an velit atteſtationes recipere, an teſtes de nouo deponere. *cap.* 50. Sunt & alia multa ad hunc titulum perquam pertinentia: ſed alibi ſparſim tacta ſunt. hic ſatis erunt iſta.

De Teſtibus cogendis, vel non.
Tit. 21.

SI teſtes admoniti, ſponte in iudicium venire odio, vel gratia, timore, commodoue, aut amore partis aduerſæ recuſauerint, vel ſe ſubtraxerint: officio iudicis compelluntur; & non modo in ciuili cauſa, verùm etiam in conſanguinitate probanda. *cap.* 6. & in criminali. *cap.* 3. 4. *&* 9. ſi res aliter probari non poteſt. *cap.* 5. Item coniurationis ſocij ad veritatem detegendam. *cap. vlt.* Et non tantum teſtes, qui ſe ſubtraxerint, excommunicationis ſententia feriuntur. *cap.* 2. ſed etiam ij qui eos impediunt, ne teſtimonium perhibeant. *cap. cùm cauſam. ſupra tit.* 1. Neque tenet iuſiurandum, quo quis adſtrictus fuit, ne teſtimonium proferret. *cap. intimauit. cap. conſtitutis. ſupra titulo* 1.

De

De fide Inſtrumentorum *Tit.* 22.

TITVLIS de probationibus adiũgitur probatio inſtrumentorum. Inſtrumenti appellatio generalis eſt: nam & teſtimonia, & perſonæ eo nomine comprehendũtur. *l. 1. ff. eod. l. notionem. §. inſtrumentorum. ff. de verbor. ſignific. cap. peruenit. ſup. de teſtib. cog. vel non.* Siquidem non minus inſtruunt cauſam, vel reum, vel iudicem teſtes, quàm ſcripturæ. quia quod deeſt inſtrumento, vel eius falſitas, per teſtes poteſt probari. *cap.* 10. Horum etiam nomine veniunt reſcripta Apoſtolica. *cap.* 3. & *cap.* 9. Item priuilegia. *cap.* 4. & 5. Item decretales litteræ. *cap.* 8. & aliæ ſcripturæ. *cap.* 7. & *cap.* 13. hæc enim omnia rem eſſe, vel non eſſe docent. Inſtrumenta ab inſtruendo appellantur: cuius rei cognitionem indicat Gaius in *l. argentarius.* 1. *ff. de eden.* ijs verbis; *Ea ſola pars rationum, quæ ad inſtruendum aliquem pertinet, inſpiciatur, & deſcribatur.* Vt autem inſtrumentis habeamus fidem, debent eſſe authentica, *cap.* 1. Authentica non vtique ſunt, ſi teſtes deceſſerint, niſi ſigillum habeant authenticum, vel à notario confecta. *cap.* 2. vel ſi eorum litteræ nequeant legi, vel corraſæ, vel deletæ ſint, vel enormem patiantur fracturam. *cap.* 6. Verùm ſi dubitatur, an authentica ſint, tunc ſecundum illa iudicatur, ita ſi iuri conſona ſunt; ſi diſſona, conſulitur Romanus Pontifex. *cap.* 8. Sed dubitatio eſt, num defectus litteræ viciet reſcriptum, ſeu inſtrumentum. Et receptum eſt non vitiare. *cap.* 9. Neque propter raſuram, niſi in loco ſuſpecto ſit. *cap.* 3. Fuit quoque receptum, inſtrumentum per tabellionem auctoritate ordinarij exemplatum eandem cum originali vim habere. Ac mortuis tabellionibus notario ordinarij, adhibito conſenſu, notas in publicam formam redigere permittitur. *cap.* 15. Habetur & hoc titulo, quòd inſtrumenta, ſeu priuilegia, quibus quis iudice coram vtitur, aduerſario legi debent. Quòd ſi vnius clauſulæ quæſtio eſt, illa dumtaxat parti editur. *cap.* 5. Si communia, iudex debet cogere, vt edant; aliàs ab eo licite appellatur. *cap.* 12. Si falſum eſſe hæſitatur, iudicem oportet illud coram ſe, & paucis alijs, loco congruo, & ſecuro facere exhibere; interim ſententiæ latæ per illud ſtabitur. *cap.* 4. Si contrarias inuicem ſcripturas quis produxerit, neutra faciet fidem. *cap.* 13. Monemur & illud, quòd ſi in inſtrumento debiti exprimitur cauſa, condemnatur debitor, improbet indebitum. ſi non exprimitur, neceſſe eſt creditorem probare id fore indebitum. *cap.* 14. ſin autem, doli mali exceptione ſubmouebitur. *l.* 2. *§. circa. ff. de dol. mal. excep.*

De præſumptionibus. *Tit.* 23.

HAEC eſt alia probationis ſpecies. deſtitutus enim iudex, actor, atque reus illis adminiculis, de quibus ſupra eſt dictum, ad præſumptiones recurrit: & ſi præſumptio vere probationis nomine minus intelligatur, neque iuſiurandum: neutrum ſiquidem probat neceſſario, licet probationis vim vtrumque obtineat interdum. *l. ſi duo. in princ. & l. eum qui. ff. de iureiuran.* Hinc videmus in Parabolis, Salomonem ex violenta præſumptione ſententiam protuliſſe. Ex violenta quoque præſumptione recte probatur carnis copula; atque ex vicinitate facti notitia; ex diuturna cohabitatione, fama, contractibus, & inſtrumentis matrimonium; ex præteritis futura, ex continentia in iuuentute, & in ſenectute; ex litteris, ſi idoneus fuerit, idoneus præſumitur; ob ſolam tamen præſumptionem noluit Innocentius iij. quem de graui crimine, hoc eſt hæreſis, condemnari.

De Iureiurando. *Tit.* 24.

VLTIMA hæc eſt probationis ſpecies: nam iuramentũ, vt ait Apoſtolus ad *Hebr. 6. eſt omnis controuerſiæ finis*; & Gaius in *l. 1. ff. eod. Maximum remedium expediendarum litium in vſum venit iuriſiurandi religio: quo extremum lites haberent.* Et eſt iuſiurandum, vt Cicero *offic.* 3. definit, *affirmatio religioſa.* quod ſane per ſe malum non eſt, teſte Innocentio Tertio, *hic in cap.* 26. cum ſit confirmatio veritatis. quod ſi malum eſſet, nec Dominus iuraſſet, cùm in veteri teſtamento legatur. *Iurauit Dominus, & non pænitebit eũ, Pſal.* 109. tum præcepit, *Redde Domino iuramenta tua. Matth.* 5. prohibetur tamen. Quædam enim prohibentur, quia per ſe mala ſunt, quæ ratione vlla nunquam fieri poſſunt, vti furtum, adulterium, homicidium, & alia ſexcenta. Quædam prohibentur ex cauſa, non ex eo quòd mala ſint, ſed quia, ex ijs, ſi frequenter fierent, ſequerentur mala. Vinum per ſe malũ non eſt: prohibet tamẽ Apoſt. *ad Epheſ.* 5. quoniã ex frequẽti, & immoderata potione vini luxuria generatur, iuxta illud,

Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.

Vbi verò neceſſitas exigit, pro re vera, licita, & honeſta poteſt iurari: tunc etenim iuramentum videtur tres illos comites habere, de quibus *Hier. 4. Iurabunt, Viuit Dominus, in veritate, & iudicio, & iuſtitia.* Namque Paulus, Timotheo eius diſcipulo, ob neceſſitatem, ſtomachi, inquam, debilitatem, & frequentes infirmitates permiſit vti modico vino. Prohibetur igitur

Digitized by Google

iuſiurandum ex cauſa, quia ex frequenti, & incauta iuratione periurium ſæpe contingit. Sicuti ſors, quæ licet mali aliquid non ſit, vti Auguſtinus in *cap. ſors. 26. q. 2.* interdicitur tamen fidelibus, ne ſub ſpecie diuinationis, ad antiquos Idololatriæ cultus redirent. Quod autem legitur apud *Matth. loco citato. Sit ſermo veſter Eſt, eſt, Non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt:* mihi videtur rectè dixiſſe Ioannes Gagneius Pariſinus Theologus ibi in ſcholis: non id ſignificare malum eſſe iuramentum ex ſe, ſed quòd occaſionem ex ſe habuit à malo, hominũ ſcilicet à ſe diffidentia. Per creaturam iurare omnino vetitum eſt, non æque per Creatorem. per creaturam, ne quod honoris Deo Creatori tribuendum eſt, ad creaturam transferatur; hoc eſt neque per cælum, neque per terram, neque per Hieroſolymam, neque per caput tuum. ibidem apud Matth. Scire autem expedit, per creaturas iurare, duplici modo contingere: vno quãdo conſtituitur in illis iuramenti finis, & exhibetur eis reuerentia, quæ ipſi Deo debetur: quæ ſpecies eſt idololatriæ, & blaſphemiæ, licet veritas iuratione ſubſiſtat: & hoc modo intelligi poteſt Matthæus. Altero modo iuratur per creaturas, referẽdo eas in Creatorem, cuius numen, & maieſtas in illis relucet: ſeu qua ex parte ab ipſo omnipotente Deo creaturę ſunt creatæ: quo caſu licitum eſt per creaturas iurare eo modo, quo per Deum ipſum. quod teſtantur S. Thomas *2. 2. q. 89. art. 6.* Abbas *ad cap. etſi Chriſtus. hoc tit.* Selua *in tract. de iureiur. part. 1. q. vlt.* Didacus *ad cap. quamuis de pact. lib. 6. in princ.* §. 1. *num.* 5. quo quidem ſenſu accipi poſſunt ij omnes loci, quibus probatur licitum eſſe per creaturas iurare. Geneſ. *cap. 42.* apparet Ioſephum per ſalutem Pharaonis iuraſſe. Frequenter & apud nos iuratur per Euangelium, & per Crucẽ. *can. qui periurat. 22. q. 5. can. ſi aliqua. 22. q. 1. cap. ego N. hoc tit.* Per Euangelium iuratur perinde, atque per Deum, cuius veritas in ipſo Euangelio continetur. Per Crucem, per Deum ipſum iuratur: qui in ligno Crucis pro redemptione humani generis mortem paſſus eſt. Illud vero iuſiurandum, quod fit per ſalutem Principis, vt in *d. cap. 42. Geneſ.* & in *l. ſi duo. ff. de iureiur.* videtur potius in vim *execrationis* aſſumi. quaſi per creaturam iuretur; vt in ea iudicium diuinum exerceatur, & eius ſalus Deo obligetur. quemadmodum fit; cum quis per propriam vitam, per filium ſuum, per vxorem, per patrẽ, per aliamvè creaturam admodum dilectam iurat. Interdum ſalus Principis in vim iuramenti intelligi poteſt adducta ad teſtimonium: vt tandem per Deum iuſiurãdum eſſe præſtitum intelligatur, cuius iudicio maxime vera Principis ſalus exiſtit, & ſubmittitur: vel (vt ait idem B. Thomas *in d. art. 6.* iuratur per veritatẽ diuinæ iuſtitiæ, ad cuius executionem Principes terræ conſtituuntur. Quod autem ſcribitur in *can. ſi quis per capillum. 22. q. 1.* non eſſe per Chriſti membra iurandum: quia blaſphemia eſt: mihi videtur rectiſſime dixiſſe Didacus *loco cit. nu. 6.* poſt Hugonem de Sancto Victore, ſcilicet, vt intelligamus, blaſphemiam eſſe iurare per pudẽda Chriſti, aut Virginis Mariæ membra: quæ licet in Chriſto reuera ſint ſicut in quouis alio integro, & vero homine, adeo vt illa nominantes minime mentiãtur: attamen qui in Chriſti ignominiam, & vituperium ea nominant, vere blaſphemi ſunt, grauiſſimisque digni pœnis, vt in *d. can. ſi quis per capillum.* & in *Auth. vt non luxurientur homines contra naturã.* Quod ergo adfirmate, quaſi Deo teſte, promittitur, atque per creaturam. *d. cap. 26. in princ.* id proculdubio eſt obſeruandum, niſi turpitudinem contineat, vel per vim extortum ſit, vel alijs auxilium non præſtare, clauſtro renunciare, in ſuperioris præiudicium, vſuras non repetere, coniuges à thoro & mutua cohabitatione ſe ſeparare, cum certa muliere contrahere, & ſuperuenerit fornicatio, ſiue deformitas; non accuſare vxorem, contra vtilitatem Eccleſiæ, aut contra aliquem non eſſe, in cauſis proprijs, & Eccleſiæ ſuæ: non obſtante iuramento, contra idem venire poterit. Item qui dignitatis ſuæ bona alienauerit, adhibito etiam iureiurando, impune poterit reuocare, & in alijs pleriſque caſibus, in quibus licet iuratum ſit à contrahentibus, eos nihilominus Eccleſia ſolet abſoluere. In hoc enim procedit plane quod vulgo dici ſolet, In quolibet iuramento cenſeri exceptam fuiſſe ſuperioris auctoritatem. *cap. venientes. hoc tit.* & *l. vlt. ff. ad municip.* Cuius rei præclarum extat exemplum apud Suetonium *in Tiberio. cap. 31.* Et quod dicimus, in quoque iuramento exceptam intelligi ſuperioris auctoritatem, aliter, atque vulgo putarunt, accipiendum eſt. Namque iuramentum omne vel in Deum dirigitur, vel in hominem. Hoc ab homine relaxari poteſt, illud à ſuperiore, vel Deo ſolo. Præſtitum Deo iuramentum dicitur, quoties is, qui iurat, directe, ac principaliter Deo placere vult. Si autem temporale hominis commodum reſpicit, tum homini præſtitum dicitur. & quanquam Alexander Tertius ſcribit *in cap. debitores. hoc tit.* iuramentum omne Domino reddere oportere; quaſi dicat iuramentum omne in Deum dirigi: quod verum eſt, cùm obligatio primùm Deo adquiratur: tamen cùm hominis vtilitatem reſpicit, remittente homine, cui iuratum eſt, & Deus remittit, vti Innocent. & Abbas diſerte adnotarunt *in cap. 2. inf. de ſponſ. & matrim.* Præter eum tamen, in cuius fauorem, & commodum præſtitum eſt iuramentum,

hoc

Digitized by Google

hoc nemo ius remittendi habet; ne Romanæ quidem Eccleſiæ Princeps; qui licet poſſit iuramenti vinculum, ac obligationem remittere, aut tollere penitus, aut commutare: dicendum eſt poſſe ratione materiæ, quæ ad eius liberam diſpenſationem attinet. In materia verò minus pertinenti ad liberam eius diſpenſationem, nequit diſpenſare. *cap.1. hoc tit.* D. Thomas. 2. 2. *q.86. art.9.* ac ibi Reuerendiſſimus Caietanus: pro qua ſententia conueniunt omnes peritiores in *cap.quanto. hoc tit.* Itaque ſi iuramentum homini priuato in contractu aliquo, vel conuentione præſtitum fuerit, non poterit ſummus Pontifex eius vinculum per diſpenſationem remittere; niſi adſit cauſa, quæ iuſtã præbeat iuramenti remiſſionem; vt ſi quis iurauerit ſe non repetiturum vſuras, vt in *d.cap.debitores:* tunc licet in alterius fauorem iuratũ ſit, ſummus Eccleſiæ Præſul poterit remittere iuramenti vinculum: ſed nõ ſimpliciter remittetur obligatio illa, vt male Abbas in *d. cap. quanto.* exiſtimauit; ſed coget per cenſuram Eccleſiaſticam, partem, vt relaxet, vt in *d.cap. 1.* & *cap.ſignificauit.in fine infra de cenſib.* alioquin nulla colligeretur differentia inter hæc, & illa, quæ directe in Deum tendunt. Quòd ſi pars nullo modo induci poſſit ad relaxãdum: tunc libere Eccleſiaſticus iudex iurantem abſoluet, vt Innocen. ſcribit in *d.cap. debitores.* Eum tamen pœnitentiam agere oportet, quòd male iurauerit: *cap.cùm quidam.§.vlt.eod.* quoniam iuramentum in vim iuramenti obſeruandũ eſt, etiam ſi fiat eo modo, quo iure prohibitum eſt, vt in *cap.quamuis.de pact.in ſexto*, Doctores obſeruarunt. In ijs, quæ ad liberam Pontificis Rom. diſpenſationem ſpectant, ipſe omne omnino iuramenti vinculum valet exoluere, ſi ex iuſta, & rationabili cauſa moueatur. Nam diſpenſatio, ſiue abſolutio ab iuramento, nulla exiſtente cauſa, ex certa Principis ſcientia, eſt penitus iniqua. ac proinde cauendum eſt, ne quis temere opinetur, indiſtincte ſe immunem, ac tutum eſſe coram Deo de periurio contra ipſius Dei Maieſtatem commiſſo, per quamlibet Rom. Põtificis diſpenſationem: tametſi diſpenſatio quo ad pœnas legis humanæ aduerſus periuros ſancitas ſatis eſt valitura. etenim id remiſiſſe intelligitur, quod facere poteſt ex natura legis humanæ, quæ liberæ diſpoſitioni Principis ſubijcitur. *cap.ſicut quidam 25.q.1.* Idem de alijs Eccleſiæ Prælatis intelligendum eſt: vt Epiſcopi etiam queant à iuramento abſolutionem dare, ratione publici officij. expedit enim ad vtilitatẽ reipub. quandoque in pœnam humanæ ſæuitiæ, quæ cõtingit in iuramentis extortis ad ſolutionem vſurarum. *d.cap.1.* & *cap.debitores.* Iuramentum omne vel per vim extortum, vel quod eſt illicitum, turpeve, ab Epiſcopo remitti poteſt. *c.ſi verò. 1.* *c.verum.c.cum quidam.§.vlt.hoc tit.* & *d.c.ſignificauit.de cenſib.* qui etiam inquirere poterit, num iuramentũ illicitum ſit, aut licitum; in ijs inquã, quæ ſunt minimæ æſtimationis: non item in ijs, quæ maximi ſunt momenti, vt in *cap. venerabilem.ſupra de elect.* quod ſcire multũ refert, quia ſi illicitum, valet remittere; ne pro re minima ſedem Apoſtolicam petere ſemper opus ſit. Illud verò iuramentũ, quod in hominẽ dirigi diximus, duplici quidem modo debet conſiderari. Altero quaſi ad ipſius prorſus vtilitatem pertineat, vt ſi iureiurando promittat ſe ei ſuas operas præſtiturum, aut ei pecuniam daturũ. ab hac promiſſione poteſt abſoluere ille, cui iuratũ eſt: quodãmodo ſolutum ſit, quod debitum erat. Altero, ſi quis Dei intuitu alicui aliquid promiſerit; vtpote ſi quis promiſit intraturum religionem, vel nobilis aliquis mulierculam in vxorem pietatis cauſa ducere, vel aliud pietatis opus facturum: tunc ille cui iureiurandi religione promittitur, ius non habet remittendi: cùm iuramentum in Deũ potius, quàm ad iſtius vtilitatẽ ſit præſtitũ. His autem iuramenti vinculis num quis ſe propria auctoritate poterit exoluere? Summum Pontificem ex ijs, quæ diximus in *tit.de elec.* ſatis conſtat ex iuſta cauſa ſibi iuramentũ poſſe remittere. quãta enim ſit eius auctoritas, atque maieſtas, nemo in fide rectus ignorat; vel illud apud Platinã in vitis Pontificum. namq; Marcellinus Rom. Põtifex in immani illa Dioclet. Imp. perſequutione ad ſacrificia gentium ductus, terrore perterritus, thus Deorum ſimulacris adhibuit. Cuius peccati non multo poſt ita pœnituit, vt Sinueſſam vrbem Cãpaniæ ad Concilium cẽtum octoginta Epiſcoporum venerit cilicio indutus, vbi lachrymis profuſus, ſcelus ſuum palam profeſſus eſt; petijtq;, vt ſibi pro inconſtantia, debita pœna tribueretur. quem tamen damnare nemo eſt auſus, ſed omnes vna voce clamarunt: *Tuo te ore, non noſtro iudicio iudica: Nam prima ſedes à nemine damnatur.* Sic & de iuramento dici poteſt, vt quod alijs concedere poteſt, & ſibi quoque. Reliqui verò, qui ſuperiorem habent, non queunt. *c.præiudicandum eſt.22.q.1.c.dilectus.ſup.de temp.ord. c.2.inf.de fideiuſ.c.26.hoc tit.* etiam ſi illicitum ſit, turpe, ac prorſus rationi contrarium. *d.c.cùm quidã.§.vlt.* vel per metum extortum, qui poſſet in virũ conſtantem cadere. *cap.verum hoc tit.* At ſi imminet periculum, ac vrgeat neceſſitas, vt ſuperior adiri nequeat, à quo remiſſio impetretur; tunc non ſolum contra turpe, & illicitum, verum etiam licitum propria auctoritate cuique ſibi remittere licere haud dubito, ex *c.anteceſſor.11.q.3. c.vlt. inf.de ædiſ.Eccl, cap.licet. inf. de pœnit. & remiſſ.* D. quoque Tho.2.2.*q.88.art.2.ad fin.* & *q.147. artic.4.* aſſeuerauit ratione imminentis periculi licitum eſſe tranſgredi ieiunium, ſi ſuperioris

Digitized by Google

copia haberi non poſſit. & per conſequens aduerſus Hoſtienſem ſentio, ob aliquam magnam vtilitatem, quæ animi ſalutem reſpiceret, poſſe ſibi auctoritate propria iuramenti religionem relaxare; ſi certa ſit vtilitas; & propter quam facile ſuperior, ſi adiri poſſet, iurantem ab iuramento abſolueret. Hæc maiorem quidem explicatum deſiderant, ſed hic non eſt ſatis locus. quare alibi, Deo auxiliante, pluribus verbis his operam dabimus. Cæterum, vt extremi aliquid habeat oratio mea, ſciendum eſt tria in *cap. vlt.* iuramenti tradita eſſe genera: Voluntariũ, quod à parte parti eſt delatum in iudicio, vel extra; Neceſſarium, quod pars, cui delatum eſt, refert delatori; & hic iurare tenetur; vnde neceſſarium appellatum; Iudiciale, quod à iudice defertur. Si Eccleſiaſticus iudex eſt, ſecularem iudicem cenſura Eccleſiaſtica compellere poteſt, vt ius canonicum quo ad iuramentum, ac prouiſionem animarum, obſeruet, etſi iure ciuili huiuſmodi contractus, quibus adhibitum eſt iuramentum, non valeant. *cap. 2. eod. in ſexto.* & *cap. 2. de pac. in ſexto.* Agitur & hic de iuramento ab Epiſcopis Romano Pontifici præſtando: idque ſeptem continere capita, docet Gregorius Nonus, *c. 4. hoc titul.*

De Exceptionibus. *Tit. 25.*

PROBITAS in iudicio actiones, & varijs modis approbatas vt plurimum rei exceptiones excludũt. quare non mirum eſt, ſi Vlpianus in *l. 2. ff. eod.* ſcripſerit, *Exceptionẽ dictam eſſe, quaſi quandam excluſionem, quæ opponi actioni cuiuſque rei ſolet, ad excludendum id, quod in intentionem, condemnationemve deductũ eſt.* Exceptionum quatuor ſunt ſpecies; aut perpetuæ, & peremptoriæ; aut temporales, & dilatoriæ. *l. 3. ff. eod.* quid omnes ſint, ibidem docet Gaius. Verùm quia per dilatorias malitioſe aliquando litium terminatio prorogabatur: ſanxit Innocentius Tertius, omnes proponi debere intra certum diem à iudice deſignandum: quo elapſo non audiretur reus, niſi forte aliqua nouiter ſibi competens fuerit exorta; & fidem iureiurando faceret, ſe poſtmodum illam inueniſſe. *cap. 4.* etſi tandem placuit Clementi V. excommunicationis exceptionẽ perpetuo opponi poſſe. *Clemen. vnica.* ita vt ſeruaretur Innoc. IV. cõſtitutio in Lugdunenſi Concilio edita, de qua in *tit. 1. eod. in 6.* ſcilicet, vt is, qui excommunicationem opponit; ſpeciem illius, nomenq. excommunicatoris exprimat, & ſciat ſe eam debere deferre in publicam notionem, quam intra octo dierum ſpatium (die, quo proponitur, minime computato) manifeſtiſſimis rationibus, & argumentis probare valeat: quod non probantem, iudex in cauſa procedens, in expenſis, quas actor octo currẽtibus diebus ſe feciſſe commonſtrauerit, condemnabit. At ſi deinde inſtantia iudicij durante, ac probationis copia ſuccedente, de eadem excommunicatione, vel alia excipiatur iterum, atque probetur: actor in ſequentibus excludetur, donec abſolutionis gratiam fuerit conſequutus: cætera nihilominus, quæ præiuerant, vim roburq. ſuum obtinebunt. hanc vero exceptionem bis tantum opponi poſſe: ni ex noua emerſerit excommunicatio, aut euidẽs, promptaq. probatio ſuperuenerit de antiqua; quæ ſi poſt rem iudicatam huiuſmodi exceptio proponatur, exequutionem impediet: licet ſententia, quæ præceſſit, non elidatur: ſed ſi actor publice ſit excommunicatus, iudex ex officio ſuo eum repellet, quouſque meruerit habere abſolutionem. Reum verò excommunicatio non excludit, quin in iudicium trahatur; cùm iudicium reddatur in inuitum. *l. ſtipulantem. ff. de verbor. oblig.* quapropter omnis legitima defenſio reo, adeo excommunicato reſeruatur, vt excipere, appellare, impetrare, ſi ſit reus principalis, & alia huiuſmodi poſſit. *cap. 5. 8. 10. 11. & vlt.* non æque actor excommunicatus, qui nulla facta excommunicationis mentione, impetrare minime poteſt. *cap. cùm contingat. ſupra de offic. deleg. cap. ex parte. ſupra. de offic. ord. cap. per tuas infra de ſent. excomm. cap. 1. de reſcrip. in 6.* & regulariter excipere ij omnes nequeunt, qui ſimili impedimento laborant. *cap. 1. hoc tit.* Fit quoque de iuriſdictione exceptio; propter quam ſi fuerit appellatum, ac probetur vera: iudex appellationis non debet de principali cognoſcere, ſed ſuperſedere. *cap. 7.* Admittitur & exceptio falſi etiam poſt ſententiam intra xx. annorum ſpatiũ *cap. 6.* Item rei iudicatæ per Eccleſiaſticum iudicem in ſeculari foro, quemadmodum & in Eccleſiaſtico per ſecularem. *cap. vlt. in ſex.* Dantur in hoc titulo & replicationes, quæ à parte actoris veniunt, & exceptiones excludunt. quare dici poteſt, quòd replicatio ſit exceptionis exceptio. ſed contra replicationem ſolet dari triplicatio; & contra triplicationem rurſus, hoc eſt quadruplicatio; & deinceps multiplicantur nomina, dum aut reus, aut actor obijcit. *d. l. 2. in fine.* Euenit tamen quandoque, vt non admittatur replicatio. poteſt enim quiſque ſuam Eccleſiam tuendi gratia opponere exceptionem excommunicationis, periurij, vel aliam legitimam exceptionẽ, nec per replicationem excommunicationis, vel periurij repelli poteſt. *c. 8. eod.* quod ex 5. *compil. tit. de repli.* eſt exhauſtũ. Item aduerſus exceptionem iuriſiurandi replicatio doli mali non datur, cùm iudex id agere debeat, ne de iureiurando cuiuſque quæratur. *l. aduerſus. ff. eodem.*

De

Digitized by Google

De præſcriptionibus. *Tit.* 26.

PRAESENS titulus tantam cum ſuperiore cognationem, aut potius affinitatem habet, vt parum, aut nihil admodum inter ſe differant. Præſcriptio nihil aliud eſt, quàm exceptio *l. 9. ff. de transact. l. 50. §. 1. & §. vlt. ff. de iud. l. 12. §. 1. ff. de inoffic. testam.* & alibi paſſim. quamobrem Tribonianus in Pandectis, & Codice, cum titulo de exceptionibus adiunxit & titulum de præſcriptionibus; atque ideo longi temporis præſcriptionem exceptionem longæ poſſeſſionis appellauit Vlpianus in *l. 5. ff. de diuerſ. tempor. præſcript.* dicuntq. exceptionẽ temporis, & præſcriptionem pro eodem. *l. 1. & l. 5. ff. ſi liber. ingen eſſe dicatur.* Sic & apud Oratores; nam & M. Tullius de *Orat. Vt petitor rurſus cum peteret, ne exceptione excluderetur.* Ex hoc tamen haud eſt Raymundus vlla dignus reprehenſione. etenim Tribonianus, qui Pandectarum, Codicisq. librorũ compilator fuit, alios tum in Pandectis, tum in Codice dedit de præſcriptionibus titulos. nam in Codice à *tit.* 33. *ad* 41. *vſque* ſemper egit de præſcriptionibus; ſed Raymundus, qui quoad fieri potuit, breuitati ſtuduit, ſumpta occaſione, de omni præſcriptionum tractatu dicere voluit. Quare hic tractatus ſpecialem deſiderabat titulum, non cum ſuperiore eſſe coniunctus. Immo & Raymundus pro vſucapione vſus eſt verbo præſcriptionis: præſcribere enim hic eſt idem, quod vſucapere. Quamquam præſcriptio nihil aliud eſt, quàm exceptio: & vſucapio acquiſitio dominij. *l. 3. de vſucapione* nec quiſquam proprie latineq. loquendo, alio pene ſenſu præſcriptionem vſurpauit: ipſi tamen Canonum ſacrorũ conditores atque iuris vtriuſque interpretes, pro vſucapere dixerunt præſcribere fundum, agrum, aliamue rem; cum ſoleat aliàs datiuo coniungi, vt paſſim videas apud iuriſconſultos, & alios Latinæ linguæ auctores. Ideo in hiſce libris noſtris nullus habetur titulus de vſucapionibus, vt in Digeſtis, & Codice: & ſi diligentius perquiramus, videbimus, Iuriſconſultos, & Impp. poſſeſſionem, ſiue acquiſitionem longi temporis, præſcriptionem appellaſſe, vt in *l. ei à quo. ff. de vſucapion.* in *l. qui alienam. ff. de euict.* in *l. quinque pedum. C. fin. regund.* & in *§. ex his Inſtit. per quas perſon. nob. acquir.* Epiſcopus ſi aliquem locum, pagum, vel ciuitatem ad vnitatem Eccleſiæ conuertit, nemine per triennium repetente, ſuum, ſuamve facit *cap. 1. hoc tit.* rem vero priuati triginta annis præſcribit Eccleſia, quæ etiam in alterius parochia 40. annorum ſpatio decimas. *cap. 3. & 6.* Laici vlla ſpiritualia iura, in quorum numerum & decimæ referuntur, ſibi præſcribunt vſquam. *cap. 7.* Inter duas Eccleſias prædiorum fines 40. etiam annis, non currente belli tempore; quo tempore, 40. ſcilicet annis, bona paterna contra Romanam aliasque Eccleſias filij hæreticorum præſcribunt. *cap. 2. in ſexto.* Cæterùm aduerſus Romanam Eccleſiam centum deſiderantur anni. *cap. 13. & cap. 14. hoc tit. & cap. 4. infra de confir. vtil. vel inutil.* Atqui procurationes, quæ debentur Legatis, & Nuntijs Apoſtolicis; & obedientia, quæ ſuperioribus præſtatur, nullo vnquam tempore. *cap. 11. 12. 16.* quamuis Abbas Epiſcopalia iura in quibuſdam interdum excipiat, vt in *cap. 18.* Vbique tamen neceſſarius eſt titulus, qui poſſeſſioni cauſam tribuat præſcribendi. niſi tanti temporis ſit præſcriptio, vt eius contrarij non extet memoria. *cap. 1. in ſexto.* Verùm quoniam omne, quod nõ eſt ex fide, peccatum eſt. *cap. litteras. ſupra. de reſtit. ſpol.* nulla valet, ex Alexandri iij. & Innocentij iij. conſtitutionibus, *cap. 5. cap. vlt. hoc tit.* abſque bona fide longi temporis præſcriptio, etiam ſi excedat hominum memoriam. quod iam olim apud veteres Romanos in xij. tab. ſcriptum erat: *Rei furtiuæ æterna auctoritas eſto.* Illa tamen eſt differentia, quòd Romani ab initio dumtaxat bonam fidem deſiderabant: noſtri verò ſemper.

De ſententia, & re iudicata. *Tit.* 27.

IVDEX, auditis de re, ſiue lite actionibus, dein exceptionibus: quod æquum, & iuſtum videtur ſibi, definit. Idcirco ſententia erit de re, ſeu lite, vltima iudicis definitio. quod intelligo de definitiua. Interlocutoria enim eſt, quæ nec condemnationem, nec abſolutionem amplectitur, ſed quæ de aliquo cauſæ articulo profertur. ex quo differentiam eſſe conſtat maximã inter hanc, & illam. namq; definitiua, quæ condemnationem, vel abſolutionem non continet, pro nulla habetur. *cap. ei qui. §. definitiua. 2. q. 6.* Res iudicata eſt lis, aut illud omne, de quo ſententia dicta eſt; vel, vt Modeſtinus loquitur, quæ finem controuerſiarum pronunciatione iudicis accepit. quod vel condemnatione, vel abſolutione contingit. *l. 1. ff. eod. de re iudic.* Et hic titulus licet de ſententia, & re iudicata inſcribatur, eſt tamen longe generalior: & ſub ſe comprehendit fere omnes titulos Codicis à 42. ad 60. Sententia, de qua hic, vt ſententia, dici poſſit, ex legibus, & canonibus ferri debet; alioquin nulla eſt; nec eſt opus ab ea appellare. *cap. 1.* Canones autem, legesvè multa deſiderant: ac primum, vt quoad fieri poteſt, celeriter terminetur. *cap. 2.* Ne feratur quidem ſine ſcripto: ne dicatur, ſed legatur. *l. vlt. C. de ſenten. ex*

breuil.recit.cap.7.& cap.8.2.q.1.Non notis, ſed claris diſcernatur litteris l.vlt.C.comminat.epiſt. ſubſcript.Ne per alium, ſed per ſe legatur,recitetur; alioquin ſententiæ non meretur nomen.l.1. C.de ſent.ex breuil. & d.c.7. & 8. Ex hac tamen regula excipiuntur Epiſcopi, & alij, quos ob dignitatis prærogatiuam ampliori decet honore fulgere; quibus ſententiam ab eis ferendam per alium recitare permiſit Bonifacius viij. cap. vlt. in ſexto.quemadmodum. Impp. Valens, Valentinus, & Gratianus, præfectis prætorio, & alijs, qui illuſtrem adminiſtrationem gerunt,vti quæſtores, præfecti vrbi, magiſtri militum, magiſtri officiorum,comites ſacrarum largitionum,comites rerum priuatarum,comites ſacri patrimonij, &, ſi qui ſunt illuſtres alij, qui vel per officium ſuum, vel qui alienum miniſterium ſuſceperunt, ſententias per alium poſſunt recitare. l.2.C.de ſenten. ex breuil.qui & verbo ſententiam dicunt. Caſſiodor. in for. quæ dabatur PP. ſcribit; quod Contius in d.l.2. admonuit. Item ſedendo, non ſtando.d.cap.vlt. Non æque aduocatus. l. quiſquis.C.de poſtul. Si plures iudices, ſiue magiſtratus ſint, ſiue iudices, arbitrive à magiſtratu, aut à partibus dati: eorum vnus alijs præſentibus vel mandantibus, poteſt ſcriptam ſententiam recitare, ita vt verbis pluralibus vtatur: vtputa, Nos tales iudices. cap. 4. in 6. Item præſentibus omnibus,quorum de re agitur.l.de vnoquoque.ff. de re iud.l.1.& l.7.C. quomodo & quan.iud.c.caueant.3.q.9. cap.18.hoc tit. Sed vocatus ad ſententiam ſi non comparuerit, eo abſente fertur; tenetque, niſi legitimam abſentiæ cauſam probauerit.d.cap.18.vel extra vocantis territorium vocatus in ius degerit. clem.2.eod. l.vlt.ff.de iuriſd. Poſtulant etiam, vt iuris ordo, æquitatisq. vigor ſeruetur; æquitatis, nec ex ſummo iure oriatur iniuria; item iuris ordo, quia ſententia contra ſolitum iudiciorum ordinem prolata, auctoritatem rei iudicatæ non obtinet. l.prolatam. C.de ſenten.& interloc. Qualis verò hic ordo ſit, mihi videtur recte dixiſſe Accur.in d.l.prolatam. ſcilicet, vt offeratur libellus,lis conteſtetur,iuretur de calumnia,depoſitiones teſtium deſcribantur, & publicentur, ſcribatur ſententia, à iudice recitetur. hactenus Accurſius. Addo ex cap.19. 2.q.1.vt conſulto, non temere feratur; vt publico, non priuato loco.l.6.C.de ſent.& interloc.nō exemplis, ſed legibus.l.13.eod.c.17. & cap.25. ſane quippe ratio exemplis anteponenda eſt:cui quidem & exempla concordant: Auguſtinus ad Marcellinum, Ius vocat, ratio ſiue leges, quæ naturali ratione conſiſtunt.cap.vlt.9.diſt.& quamquam cap.19. aliter videatur dicere; Quia (inquit) cæteri iudices iudicare teneantur in ſimilibus caſibus, ſicut ſummus Pontifex: non eſt tamen dicendum, quòd exemplis, quàm legibus vtendum ſit; ſed eundem ordinem, quem ſummus Præſul ſeruat, cæteri iudices in iure dicundo debent obſeruare. Attinet & ad iuris ordinē, vt iudex canonum auctoritate, non ſuo ſenſu iudicet.cap.1.ſupra de conſtit.Item.vt condemnatio fiat in eum, in quem lis eſt cōteſtata,in procuratorem, vel in dominium litis.l.1. de tit. de ſentent. & interlocu. cap. querelam.ſup. de elect. cap.penul.ſupra de procur.Vt iudex de eadem re ſuam, ſiue prædeceſſoris ſui ſententiam non reuocet. d.cap.ei qui.§.item ſi ſententia.l.1.C.ſent. reſcind.non poſſ.l.42.ff.eod. de re iudic. Ad quod pertinet, quod Suetonius ſcribit, Iulium Cæſarem tantum inieciſſe metum Conſuli deſignato, vt eum haud piguerit ſententiam ſuam, quia mutare perquàm turpe erat, interpretatione lenire. Porrò ſententia contra leges, canones, Eccleſiam, iniquæ conſuetudinis prætextu, vel abſentem non contumacem,matrimonium,nullam vim habet. Item ſi iniquitatem contineat manifeſtam, ſi ab excommunicato proferatur;& alijs ſimilibus caſibus. At quid ſi ordinarij duo haud prætermiſſo iudiciorum ordine,diuerſas pronuntiauerint ſententias? Gregorius ix. in vlt. huius tituli conſtitutione ſanxit, ſententiam pro reo tenere, niſi in fauorabili cauſa, matrimonio videlicet, libertate,dote,ſeu teſtamento. Si delegati diſſentiunt, ad delegantem eſſe eundum; ſi arbitri, neutram valere. Sed dubitatio eſt, num iudex in ſententia omnia, quæ ipſum mouent, debeat exprimere? Hanc hæſitationem ſuſtulit Innnocen.in cap. 16. vt non opus ſit neceſſario. Quælibet autem ſententia iuſte lata ſtatim ſortitur effectum, niſi ab ea fuerit appellatum. cap.14.ſtatim, hoc eſt infra 10. dies. cap. 13. & tunc à ſuperiori confirmatur. cap. 4. & exequutioni mandatur.cap.ſicut.2.q.1.& cap.1.35.q.9. reiq. iudicatæ actio datur ei, pro quo lata eſt ſententia aduerſus condemnatum, hæredemvè eius.l.8.& l.9.C.de reb.cred.& iureiur. & l. 6. ff. de re iud. & hæc de definitiua. Eſt & de interlocutoria; ſic dicta, quaſi iudex interloquendo iudicet abſque ſcripturæ ſolemnitate, non facta condemnatione,non abſolutione, ſed iuſſu quodam in principio,aut medio litis præpoſito,quod ad explicandæ litis præparationem pertinet; & nec litem finit, nec actionem perimit. l.7.& l.9. C.de ſentent.& interloc.quæ & retractari poteſt. d.l.9.ſiue Ordinarij ſit. l.quod iuſſit.ff. de re iud. ſiue delegati. c.cum ceſſante. infra.tit.1. ſiue arbitri.l.qualem.§.vlt.ff.de arb. Attamen ferri debet cum cauſæ cognitione, & iudice ſedente, non procedente. cap.4.§.à iudice.3.q.3.l.4.ff.de dilat.Et tranſit in rem iudicatam,ſi infra decennium non fuerit appellatum. cap.cum dilectus.in fin.ſupra de elect. cap.ſignificauerant.ſupra de teſtib. Tranſit, inquam,quo ad duo,vt remedio

appel-

Digitized by Google

appellationis attentari nequeat, & vt excipiatur ex ca *d. cap. cùm dilectus*. non vt agatur actione in factum, quemadmodum ex definitiua *dd. ll. 8. & 9. C. de reb. cred. & iureiur.*

De appellationibus recuſationibus, & relationibus. *Tit.* 28.

SENTENTIAS ſequitur appellatio; quæ à minori iudicio ad maius tribunal fit. *cap. anteriorum. 2. q. 6.* Erit igitur querela non acquieſcentis ſententiæ minoris iudicij ad maius, adiutorium. *cap. omnis oppreſſus. & cap. placuit. 2. q. 6.* quamquam ſacri canones ante, & poſt litis conteſtationē, & in prolatione ſententiæ, atque poſt, ſingulis tribuunt appellandi facultatem. *cap. 12. cap. non ita. 2. q. 6.* quod ius ciuile non admittit. *l. 36. C. eod. & tot. tit. C. quor. appell. non recip. & tit. de ſent. & interl.* Sed quoties extra iudicium fit, quæ & paſſim fit, quæque ſine vlla grauaminis aſſignatione admittitur, non vere dicitur appellatio, ſed prouocatio ad cauſam. *cap. 5. hoc tit.* Non item cum in iudicio: voluit enim Innocentius iij. *cap.* 59. ante ſententiam ab idoneo iudice ad ſuperiorem iudicem neminem appellare; niſi rationabili aliqua, probabiliq. cauſa ipſo coram iudice expoſita; & coram arbitris communiter electis, appelletur. Eſt autem hic titulus non minus generalis, quàm ſuperior, licet tribus videatur capitibus contineri: quæ etſi hoc titulo comprehendantur, appellationes non ſunt. Recuſatio eſt exceptio, apud Ciceronem *lib. de inuent. 1. Iudiciale eſt*, inquit, *quod poſitum in iudicio habet in ſe accuſationem, & defenſionem, aut petitionem, & recuſationem*. Sic recuſare iudicem dicimus. *l. apertiſſimi. C. de iudic.* & apud Innoc. iij. *cap.* 46. & hoc ſatis eſt argumento; nam qui appellat, eximitur iuriſdictione eius, à quo appellat, ſi iudex eſt datus. *cap.* 39. Si ordinarius, item eximitur quo ad cauſam, in qua appellat, ſed in alijs non æque. *cap.* 24. poteſt nihilominus pendente cauſa ordinarium recuſare, niſi notorium ſit crimen. *d. c. cap. 24. & d. cap. 5. & cap.* 14. Atqui recuſatus iudex iuriſdictionem retinet, poteſtq. cogere arbitros eligere. *d. l. apertiſſimi. cap.* 61. & tertium, ſi non conueniunt addere. *cap. ſuſpicionis. ſupra de offic. deleg.* aut cauſam alteri committere, vel ad ſuperiorem transferre. *d. cap.* 61. & *cap. 4. ſupra de foro compet.* Quòd ſi arbitri intra tempus à iudice ſibi præfixū ſuſpicionis negotium haud diremerint, iudex ex tunc in principali cauſa ius dicere poterit. *cap. 2. in 6.* Recuſatur autem iudex multis, varijsq. de cauſis; vti ſi dominus litigatoris ſit, familiaris, affinis, comes, eiuſdem ciuitatis. ſi ab eo appellatum ſit, recuſari poteſt pendente cauſa in alijs, ſi conſimilem habuerit cauſam, & in alijs pleriſque caſibus, qui legentibus obuiam veniunt. Coram iudice, vti dixi, dicetur ſuſpicionis cauſa, & corā arbitris probabitur. *d. cap. 61. & d. cap. ſuſpicionis. cap. 41. hoc tit.* Neque Relatio appellatio eſt, cùm relatio fiat ante, & poſt ſententiam; appellatio tantum poſt. *l. vlt. C. de ſent. & interloc. l. penult. C. quorum appel. non recip. d. cap.* 59. Symmachus *lib. 10. Epiſt. 29. Verecunde potius, quàm iure ſuſcepi prouocationem, non extante ſententia*. Relatio eſt, cùm ad Principem refertur, vt apud eundem Symmachum *eod. lib. 10. Epiſt.* 45. cum nōnullis alijs ſubſequentibus. hoc eſt, cùm iudex dubitat quid ſtatuere debeat de eo, quod agitur apud ſe, vel poſt ſententiam, à qua appellatur, & appellatio non recipitur, donec Princeps æſtimauerit, an relatoris ſententia ſequenda ſit, vt in *l. penul. ff. de appell. recip. vel non.* Appellatio fit à partibus, relatio à iudice; quocirca in *l. 2. C. de offic. vicar.* legitur; *Relationes iudicum libenter audiuimus*. Ad relationem ſcribit Princeps, vel patricij viri, conſulares, præfectorij, atque alij ab eo electi. *l. iubemus. C. eod. de appell.* & à tali reſcripto appellat nemo. Hinc haud male poſſumus dicere, Relationem eſſe conſultationem iudicis ad Principem, cum etiam in *tit. Codicis de Relat.* frequenter Relatio conſultatio dicatur. Debet autem fieri relatio integra, ac plena inſtructio, vt omnem omnino cauſam relationis ſeries comprehendat. *l. 3. C. de relat. l. 15. C. de appell. l. 6. ff. de interd. & releg. cap. bonæ memoriæ. 2. ſupra de poſtulat. prælat. cap. licet. ſupra de offic. deleg.* atque conſultationis exemplum illico partibus edi. *d. l. penult. ff. de appell. recip.* & *l. vlt. ff. quand. appell. ſit. cap. 68. hoc tit.* & omnia denique acta, geſta, relationis refutationes, relatoris opiniones; vt ſi altera litigantium pars viderit relationem minus plenam, aut falſam, ab ipſa poſſit appellare. *l. 1. C. de relat.* & *l. 6. §. ſuper his.* & *l. 18. 19. C. de appell. cap. 33. ſupra de offic. deleg.* Facta ergo relatione, nemo appellat: quia ſero appellatur, ſed dum Principi ſcribitur, licet. *l. 1. in princ. ff. quand. appellat. ſit.* & *l. vlt. C. eod. quand. appell. cap. biduum. §. ſi aduerſus.* & *§. vlt. 2. q. 6.* A ſententia appellare poteſt, ne dum victus, ſed omnis etiam, cuius intereſt. *cap. 17. ſup. tit. prox. l. 5. ff. eod.* vel quibus mandatum eſt, vel qui alienum gerunt negotium, quod mox reus ratum habeat; & cuius etiam non intereſt, pietatis, atque humanitatis gratia. *cap. 29. 2. q. 6. l. 1.* & *l. 6. ff. de appell. recip. cap. 1. in 6.* Aliquando ab eadem ſententia vtraque pars appellat, reſpectu diuerſorum capitum. *cap. ſignificauerunt. ſupra de teſtib. cap. Raynutius.* & *cap. Raynaldus. infra. de teſtam.* Quare vna ſententia pluribus cōdemnatis, ſi vnus ſolus ad appellationis beneficium

conuo-

conuolauerit, illius victoria iure communi cæteris ſuffragatur, ſi omnes iure communi iuuentur. *cap. penult. hoc tit.* Generalem vero appellationẽ non valere ex *cap.* 2. *&* 18. intelligimus. At quãdocumque appellare licet, à minori ad maius iudicium appellatur. Si forte ad minus fieri contingit, ſententia tranſit in rem iudicatam. *l.* 1. §. *ſi quis. ff. eod.* ſi ad maius, ideſt, cùm ad Archiepiſcopum debuiſſet, ad Patriarcham appellaſſet, nihil ei officit error: quia hic remittit ad illum, ad quẽ prius debuit appellare. *d. l.* 1. §. *ſi vero.* Ordo appellationis eſſe debet, vt ſupra *de maior. & obed.* dixi: ni conſuetudo, aut fortaſſe ſingulare ius aliquod aliter poſtulet, vt in *cap.* 3. §. 1. & §. *debet. in ſexto.* ſiquidem omiſſis medijs, directe ad ſummum Eccleſiæ iudicem fieri poteſt appellatio. *cap.* 7. 54. 56. *hoc tit.* & *cap.* 4. *cum ſeq.* 2. *q.* 6. niſi fiat à ſeculari iudice, qui ex temporali iuriſdictione Romoan Pontifici non ſubeſt. Regulariter tamen iure ciuili, ſi appellatio directe ad Principem fiat, omiſſis medijs, ad eos remittit Princeps. *l.* 21. *ff. eod.* etenim à Principe non appellatur; item à Papa, cùm ipſi ſint, qui prouocentur. Papa de aliorum ſententijs iudicat, de ipſius nemo. *cap. cuncta.* 9. *q.* 3. Item à Senatu, & plerumque à iudicibus à Principe datis *l.* 1. *ff. à quib. appel. non lic.* Itẽ à præfecto prætorio. *l. vnica. C. de ſentent. præf. præt. d. l.* 17. *ff. de minor.* licet ex eius ſententia poſſit quis reſtitui in integrũ. Sed cur tam varie? Quoniam appellatio iniquitatis ſententiæ querelam continet; in integrum reſtitutio errotis proprij veniæ petitionem, vel aduerſarij circumuentionis allegationem habet. etiam à ſententia Præfecti vrbi olim non licuit appellari. *l.* 23. *C. Theodoſ. eod.* id notat & Balſamon in *can.* 12. *Syn. Antic.* quod Symmachus etiam videtur dicere in *Epiſt.* 55. *eod. lib. Tunc,* inquit, *ſententiam meam defenſor venerabilis domus inclinata prouocatione ſuſpendit: ſed cùm huius rei nullum exemplum cognitionalis extare ſuggereret, nihilominus ſubiectam vocem libenter admiſi.* & ſic poſtea licuit, vt videri eſt *eod. Cod. Theod. l.* 30. & *l. vlt. eod. de ijs, qui per met. iud.* & *l.* 12. *C. de ædif. priuat.* Item ab arbitris compromiſſarijs, quibus, inquam, compromiſſum eſt pœna adiecta. non æque ab arbitris iuris, vt in *cap. peruenit.* 11. *q.* 1. in *d. cap. ſuſpicionis. ſupra de offic. deleg.* & *d. cap.* 61. *hoc tit. l. vlt. C. de iudic.* item ab exequutore, niſi in exequendo excedat modum. *cap.* 43. *hoc tit.* Ab eo autem, à quo appellatum eſt, ad eum, qui de appellatione cogniturus eſt, dimiſſoriæ litteræ dirigi debent: quæ vulgo Apoſtoli appellantur, vt ait Paulus *lib.* 5. *ſent. tit.* 36. hinc in Pandectis *tit. de libellis dimiſſorijs*, qui Apoſtoli dicuntur. qui quomodo concipiantur, ac eorum formam docet. *cap.* 30. 2. *q.* 6. Nullus ad Apoſtolicam Sedem abſque illis valet appellare, ſiue appelletur in iudicio, ſiue extra, ſiue ſuper interlocutoria, ſiue grauamine aliquo. *d. cap.* 1. *in ſexto.* non enim ſufficit appellanti probare ex cauſa huiuſmodi, ſi non doceat eſſe veram. *cap.* 70. *hoc tit.* & requiſitus iudex, ſi non tradit Apoſtolos, ſiue litteras dimiſſorias, & procedit in cauſa, nullus eſt proceſſus. *cap.* 4. *in* 6. quam conſtitutionem interpretatur Bonifacius Octauus, vt cum debita inſtantia, loco, ac tempore congruo requiratur. *cap.* 6. At ſi appellans non petierit eos in termino ſibi à iudice aſſignato, videtur ſuæ renuntiaſſe appellationi. *clem.* 2. *eod.* Olim eat appellandum infra biduum, vel triduum ex die latæ ſententiæ. *cap.* 28. 2. *q.* 6. Hodie decennium. vt in *tit. ſuper.* dixi, & in *cap.* 8. *in* 6. & *cap.* 27. 2. *q.* 6. quod ex die ſententiæ latæ cõputandum eſt; ita vt iudex ſui in publico copiam faciat. *d. cap.* 28. §. *cæterum.* An imputetur appellanti, quòd ad iudicis domum non venerit, quodque in hortos non acceſſerit, & vlterius quod ad villam ſuburbanam? Et magis eſt, vt non debeat imputari. Si aduerſus abſentem nõ per contumaciam pronũciatum fuerit, non currit tempus, niſi fuerit per procuratorem defenſus. *l.* 3. *C. quom. & quan. iud.* At quæſtio eſt num poſſit quis ſæpius appellare? Olim in vna, eademq. cauſa ſemel, non iterum licebat; hodie ex Iuſtiniani conſtitutione *lib.* 7. *C. tit.* 70. etiam ſecundò, non item tertio apellare licet. nam qui duobus iudicijs ſuperatus eſt, ad tertium confugiendi ius non vtique habet. Idem etiam Alexander iij. & Honorius iij. videntur conſtituiſſe in *cap.* 39. & *cap.* 65. *infra hoc tit.* vt ſi ab Epiſcopo aliquis appellet ad Archiepiſcopum, ab Archiepiſcopo poteſt appellare ad Patriarchã, ſed non à Patriarcha, quo iure plerumque in foro non vtimur; ſed ad Pontificem Maximum etiam appellant, ſiue per reſtitutionem, vt in *l.* 17. *ff. de minor.* ſiue per ſupplicationem, vt in *c.* 8. *ſupra tit. prox.* per quam & à Senatu, atque à Principe. Verum quia maieſtate principali indignũ eſſet, ſi ab ipſo appellaretur, vulgo reuiſionem vocãt. Item à iudicibus à Principe datis cum clauſula, appellatione remota, *d. cap.* 8. *&* 9. *ſupra tit.* 1. Quum autem ſententia eſt iniuſta, ab ea non aplatur, cùm ſit ipſo iure nulla. *l.* 2. *&* 7. *C. quando prouoc. non eſt neceſſe.* Et dicitur querela. *dicta leg.* 17. *& leg.* 3. *C. quomodo & quando iudex.* ideo Principi preces porriguntur. *d. l.* 17. *d. cap.* 8. & *l. vnic. C. de ſentent. præfect. prætor.* & *l. ſi quis aduerſus. cum authentica ibi poſita. C. de precibus Imperat. offerend.* quas Princeps libenter admittit. *cap. paſtoralis.* §. *præterea. ſupra de offic. delegat.* quod habere locum arbitror in iudice dato, ne poſſit recuſari. ſi ſuberit iuſta ſuſpicionis cauſa. iuſte enim petentibus nihil ſolet recuſare Princeps. Caſſiodor. *lib.*

Epiſt.

Digitized by Google

Epiſt. 1. *Epiſt.* 14. Reſtat adhuc illud ex hoc titulo intelligere, quòd ad proſequendam appellationem datur annus à iure, vel ex iuſta cauſa biennium. *cap.* 39. 2. *quæſt.* 6. *cap.* 5. *hoc tit.* quod extendit Clemens V. ad appellationẽ, quæ extra iudicium fit. *clem.* 3. *eod.* At ſi per impotentiam partis omiſſa ſit perſequutio, nihil appellanti obſtat. *cap.* 8. Vel ſi ex partium aſſenſu prolata ſit dies, tempus à iure vel ab homine conſtitutum non currit. *clem.* 4. *eod.* vel per Principem, iudicemvè ſteterit, quo minus perſequatur. *cap.* 40. §. *ſed lis.* 2. *quæſt.* 6. *Nouell.* 93. *de appellat.* §. *ſancimus.* & *Nouell.* 119. *vt ſponſalit. larg.* §. *hoc quoque.* & *authen. ſed & lis. C. de temp. & reparat.* Appellationis porro illa eſt vis, vt ſententiam extinguat. *leg.* 1. *in fin. ff. ad S. C. Turpil.* licet à iudice, qui pronunciauit, minus ſit recepta. *lege* 3. *C. eodem de appellat.* & *d. cap.* 4. & 6. Appellatione ſententiam extingui durum videtur, cum apertiſſime leges dicant, appellatione ſuſpendi ſententiam. *l. fin.* §. *illud. C. de temp. appell.* Attamen Marcianus in *d. l.* 1. *Quia prouocationis*, inquit, *remedio, condemnationis extinguitur pronunciatio.* & re vera extinctam etiam puto: ſiquidem pronunciatione prior iudex functus eſt officio ſuo. *l. iudex de re iud.* cuius ſententia tametſi poſterioris iudicis pronunciatione confirmatur, iſtius tamen, non illius ſententia eſt. *l. furti.* §. 1. *ff. de ijs, qui notant. infam.* Et dici poteſt ſuſpendi ſententiam quo ad effectum, extingui quo ad pronunciationem, vt pro nulla habeatur, quod pertinet ad auctoritatem prioris iudicis; & ita intellexiſſe Martianum puto. Quòd ſi iniuſta appellatio pronunciatur, ſumptus, quos, dum ſequeretur aduerſarius impendit, reddere cogatur non ſimplos, ſed quadruplos. *cap.* 26. *q.* 6. & apud Paulum *lib. ſentent. tit. vlt. de meritis appellationum.* Si iuſte appellatum ſit, & is, qui appellauit, non proſequatur, & proſequatur appellatus: ille in expenſas condemnabitur. *cap.* 26. Si aliter non venerit, tanquam in contumacem procedit iudex. *cap.* 44. & prior, vel altera ſententia vires obtinebit ſuas. Si qua ſunt alia in hoc titulo digna notatu, alibi recitentur.

De clericis peregrinantibus. *Tit.* 29.

QVEMADMODVM ſubuenitur ei aduerſus quem lata eſt ſententia per appellationem ad ſuperiorẽ. *c. cùm ſit Romana.* & *cap. ſuper eo. ſup. tit.* 1. ita ſuccurritur illis, qui iter ad Pontificem arripuerunt; vt ſi eis aliquid ſubtractum, vel ablatum fuerit, iudex ex officio ſuo, vt reſtituatur facere debet; vel permittet, vt eorum parentes, ſeu agnati, cognati, amici, liberti, ſerui, aut coloni, tueri poſſint, ac repetere. *l. vnica. C. ſi per vim, vel alio modo.*

De confirmatione vtili, vel inutili. *Tit.* 30.

A Lata ſententia interdum appellamus; interdum ea à ſuperiore confirmatur. *cap. ea, quæ.* & *cap. cauſam, quæ. in fine. ſupra de ſent. & re iudic.* auctoritas enim ſuperioris quod minus ſolemne eſt, ſolemne facit. *l. omniũ. C. de teſtam.* & *cap.* 1. *ſupra de tranſact.* Atqui impetrata confirmatione, ſolet cõtingere plerumque, vt quæratur, an vtilis ſit, an inutilis. ideoq; recte poſtponitur hic titulus. Cognoſcere autem inferior iudex de re per Rom. Pontificem confirmata minime valet, niſi per falſi ſuggeſtionem fuerit impetrata. *cap.* 1. & *cap.* 2. Neque falſa intelligitur, ſi dictio, ſcilicet, ſicut, & huiuſmodi, in ipſa omittitur cõfirmatione. *c.* 8. Neque tenet confirmatio ſententiæ, à qua erat appellatum, quouſque de appellatione cognoſcatur. Et ſententia, ſeu arbitrium, cõtra iuris, aut compromiſſi formam latum, & per Papam in forma cõmuni cõfirmatum, nullam vim habet. *cap.* 7. Monemur & hoc titulo non valere confirmationem, quam religioſus à Papa ſuper temporali adminiſtratione, ſeu prioratu obtinuit, ſi ſe tacuerit regularem. quòd ſi expreſſit, reſcriptum iudicatur falſum, cùm tale Rom. ſedes haud concedere cõſueuerit. *c.* 5. & 6. & collationem Eccleſiæ alteri factã à Legato, ſiue ab ipſo Pontifice confirmatam, nihil diœceſani iuribus obeſſe. *cap. vlt.*

Digitized by Google

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX. LIB. III.

De vita, & honeſtate Clericorum. Tit. 1.

POST Iuris Canonici principia expoſiti breuiter ſunt ordines, gradus, iuriſdictiones, & officia magiſtratuum, qui Eccleſiaſticæ iuriſdictioni præſunt, ac ſimul cum his, quæ ad perſonas, reſq. litigantium initio iudiciorum pertinent, vti ſunt pacta, tranſactiones, in integrum reſtitutiones, arbitraria. Exin partes, ordo, progreſſus, & exitus iudiciorum ciuilium, atque criminalium. Nunc de clericis, apud quos, vt plurimum hæc aguntur; ac primum de eorum vita, & honeſtate. Clerici dicti, quia de ſorte Domini ſunt, vel quia Domini partem habent: Cleros enim Græce, Latine autem hæreditas nuncupatur. *can. 2. diſt. 21. cap. 16. infr. de præbend. & dignit.* generaliter Clericos dici omnes, qui in Eccleſia Chriſti deſeruiunt, vt Oſtiarios, Pſalmiſtas, ſiue Lectores, Exorciſtas, Acolytos, Hypodiaconos, Diaconos, Presbyteros, Epiſcopos. Hinc breuiter Impp. interpretantur eos clericos eſſe, qui diuino cultui miniſteria religionis impendunt. *l. 2. C. de Epiſc. C. Theod.* B. Hieronymus in *Epiſtola ad Nepotianum; Clericus,* inquit, *eſt, qui Chriſti ſeruit Eccleſiæ.* Honeſtas igitur clericorum hæc in primis deſiderat; vt laici, dum ſacra celebrantur myſteria, cum clericis non ſtẽt, nec ſedeant. Vetus quidem mos fuit clericos à laicis cancellis ſeparare in eccleſia. *can. ſacerdotum. de conſecr. diſt. 2.* qui S. Clementi aſcribitur Synod. Turon. 2. *cap.* 4. Burchard. *lib.* 3. *decr. cap.* 102. Anſel. *lib.* 5. *cap.* 78. Iuo *par.* 2. *cap.* 137. Hierony. *lib.* 13. *ad Ezechielis cap.* 43. explicans verba illa: *Fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meum,* addit: *vt nihil intereſſet inter ſacrum & profanum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos, vt vnus laicorum, & clericorum eſſet interitus.* Nec clericum decet cum armis incedere, nec comam, nec barbam nutrire, nec Sanctimonialium monaſteria ſine probabili, & honeſta cauſa frequẽtare, nec ludicra exercere, nec in cauſis ſibi delegatis, præter victualium expenſas, quidquam exigere; Sed continenter, & caſte viuere; crapula, & ebrietate, mimis, ioculatoribus, hiſtrionibus, tabernis, ludis, veſtibus inhoneſtis, & ornatu minus licito abſtinere, ait enim idem Hieron. in *epiſt. ad Nepotianum,* quæ eſt *ſecunda tomo primo: Ornatus, vt ſordes pari modo fugiendæ ſunt: quia alterum delicias, alterum gloriam redolet:* & in *epiſt. ad Heliodorum.* 3. *eodem tomo* de eodem Nepotiano loquens. *Cultus ipſe, Prouinciæ morem ſequens, nec munditijs, nec ſordibus notabilis erat: nec affectatæ ſordes, nec exquiſitæ deliciæ laudes pariunt.* denique ab omnibus ſecularibus negotiationibus ſe abſtinere; & præſertim à iaculatoria, gladiatoriaq. arte; item à carnificum, ſeu macellariorum officio, vt in *ſex. & in Clemen.* (& ſi tertio monitus non abſtinet, perdit interim clericale priuilegium. *cap. vlt. hoc tit.*) & ſi fieri poteſt, vna domo veſci, atque ſub vno, eodemque tecto dormire, & quieſcere, Deumque ſemper præ oculis habere. clericorum enim profeſſio vita cæleſtis eſt, vt ait Caſſiodorus ad clerum Eccl. Rom. *lib. Epiſt.* 8. *Epiſt.* 24. Neque debet clericus aduocationibus, conductionibus, vel fideiuſſoribus vacare, vt in *Nouella Leonis Philoſophi* 86. apud Photium in *Nomocanone* relata. qui & in *Nouella* 68. quam refert Balſamon in *gloſſ. cap.* 13. *de Parochijs;* eamq. alibi non inueniri aſſeuerat; qua cautum eſt; Ne clerici, vel monachi Orphanorum tutelas, vel curas ſuſcipiant; quod & Iuſtinianus cõſtituerat in *Nouella* 122. ne Epiſcopi, & monachi ex vlla lege tutores, vel curatores cuiuſuis

perſonæ

Digitized by Google

perſonæ fieri poſſent; Presbyteri, & inferiores cognationis iure poſſent. Caſſiod. *lib.* 11. *Epiſt.* 3. vniuerſis Epiſcopis ſcribens: *Orphanis, viduiſq. contra ſæuos impetus debent placita præſtare ſolatia.* Benignius Chalcedon. Synodus, quæ ad inexcuſabilem impuberum orphanorum, ac viduarum tutelam admitti voluit. *cap.* 3. quo iure vtimur. Quod de nutrienda barba, dicit, non arbitror velle intelligi, vt eam abciſam prorſus habeant. Nam barbæ pili qui nihil moleſtiæ afferunt, veluti dignitatem præſtant, virum oſtendunt, & quandam paternam reuerentiam incutiunt. vnde *Leuit.* 19. *Ne corrumpatis effigiem barbæ veſtræ.* Hierony. in 5. *Ezech. Barba virilitatis indicium eſt.* argumento eſt etiam quod ſcribitur in *Pſal.* 132. *Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron.* Hanc duplicationem emphaticam eſſe docet Clemẽs *Strom.* 3. vt pingat Sacerdotes decoris maſculis, venerabilibus moribus, non mollibus, effœminatis, iuuenilibus. Quod de nimio ornatu dicitur, quid ſit explicat nobis Innoc. iij. in *cap.* 15. *hoc tit.* & Clemens V. *in clemen. vlt.* videlicet, ne clericus publice virgata, vel partita veſte vtatur; neque infula, neque Epitogio, neque caligis ſcacatis, rubeis, aut viridibus: immo contra facienti pœnam conſtituit: vt non beneficiatus per idẽ tempus ad obtinendum beneficium ſit inhabilis; beneficiatus ſex menſibus fructuum perceptione careat; qui verò dignitatem habent, perſonatum, curamve animarum, atque religioſi omnes, quos oportet per decentiam habitus extrinſeci morum intrinſecam honeſtatem oſtendere, per annum à fructuum quoque perceptione ſuſpenduntur. quæ omnia accipi debent, niſi timor, ſeu neceſſitas exigat habitum transformari, *d. cap.* 15. & *clem. vlt.* Eſt autem virgata veſtis diuerſi coloris virgis varia, atque diſtincta, vt Iulius Pollux interpretatur; in qua intexebantur virgæ purpuræ, hoc eſt, lineæ. Silius Italicus *lib.* 5. *Veſtes virgata auro.* ideſt virgis, ſeu lineis aureis diſtinctæ. & Virgilius 8. *Aeneid.*

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis:

Sagulum eſt veſtis genus, quod armis superindui ſolet. Liu. *lib.* 1. *Multi ſæpe militari ſagulo opertum, humi iacentem, inter cuſtodias, ſtationesq. militum conſpexerunt.* Infula dicitur eſſe faſcia ad inſtar mitræ, ſiue diadematis. Feſtus, *Infulas ſacerdotum filamentum vocabant.* Alij ſcribunt infulas eſſe filamenta alba, quibus templa ornabantur: ac moris fuiſſe, vt nubentes, priuſquam nuptiarum feſtiuitas accederet, hoc eſt ſolemnis in mariti domum deductio, *l. ſancimus. C. de nupt.* infulis poſtes ornarent. Ipſe infulam eſſe exiſtimo inſigne ſacerdotis quoddam, quo vtebantur in ſacrificijs, vt apud eundem Virgilium *Georgicon tertio.*

Lanea dum niuea circundatur infula vitta.

Et M. Tullius 6 *in Verrem; Præſto mihi ſacerdotes Cereris cum infulis, & verbenis fuerunt.* & *contra Rul. His inſignibus, atque infulis imperij venditis.* Quare ſummus Pontifex in *d. clement. vlt. Aut infulam ſeu pileum lineum publice non portent in capite.* Epitogium eſt genus pallij, quod ſupra togam ferẽbatur. Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 5. & ita breue eſt, vt toga, ſiue inferior veſtis, nimis oſtendatur: quod clericali habitu indignum viſum eſt. Cætera veſtimenti genera, quorum mentio fit in *d. cap.* 15. & *clemen. vlt.* explicatu opus non habent. Conſtat tandem ex hoc titulo, quanta ſit Epiſcopi auctoritas, vt epitogium à clerico auferre, & pauperibus dare, & eum, qui tonſuram deferre non vult, inuitum poſſit tondere. *cap.* 8. quæ fieri debet ad inſtar ſpheræ. *canon. prohibere.* 23. *diſtinct.* & ex facultatibus Eccleſiæ certum clericorum numerum ſtatuere, & contradictores compellere: ac iſtos in communi viuentes ob iniectionem manuum in ſocios abſoluere. *cap.* 9.

De cohabitatione clericorum, & mulierum. *Tit.* 2.

DECVRSO breuiter titulo generali, de vita, & honeſtate clericorum, datur ſpecialis titulus *de cohabit. cleric. & mulier.* quippe qui non modo ad fœminas, quæ nullo cognationis iure nobis coniunctæ ſunt, ſed & ad matrem, & quamlibet & conſanguineam ſe extendit. *cap.* 1. quod ita intelligendum arbitror, ſi cum ijs clericus immoderatam teneat familiaritatem: ob idque mala ei fama orta ſit. *canon. quarumdam. diſtinct.* 34. & *cap. vlt. hoc titulo.* Idcirco recte in libro Veronenſi, vt diſerte tradit Antonius Auguſtinus *in Notis*, his verbis; *Quapropter vnuſquiſque Epiſcopus in tali re ſtudioſe, ac diligenter curam habere de rebus debet, ne Chriſti Eccleſia poſſit à proprijs ſordidari miniſtris; quia cui propria vxor non conceditur, maxime ab omni fœmina eſt abſtinendum.* Diuus Auguſtinus fœminarum quoque omnium, & in eis ſororis, & fratris filiæ contuberniũ, familiaritatemq. vitauit: quippe qui ſoleret dicere; *Etſi propinquæ mulieres ſuſpectæ non eſſent, tamen quæ ad eas ventitarent, poſſe ſuſpicionem efficere.* Ideoque clericus cum mulieribus crimine fornicationis ſuſpectis nec debet conuerſari, nec confabulari. quòd ſi ſecus fecerit, & ter monitus non deſiſtit, excõmunicatur ex Eugenij decreto. Idem apud Græcos, vti videre eſt apud Photium in Nomocanone

tit.8.cap. 14. quod ita inſcribitur, *de Epiſcopis, & clericis, qui cum introductitijs mulieribus conuerſantur.* & in *cap.3. Nicenæ ſynod.* & in *cap.5. ſextæ ſynod. in Trullo.* & in *Epiſtola Baſilij ad Gregorium presbyterum.* Eſt & illud in hoc titulo ſingulare, quòd Prælatus ad concubinã obiurandam cogere minus poteſt concubinarium; ne in eandem fornicationis labem inſtinctu diabolicæ fraudis rediens, periurij reatum incurreret. *cap.* 3. Quòd ſi eam non dimiſerit, à beneficijs ſuſpenditur; & ſi noluerit ſe corrigere, perpetuò remouebitur. tanta eſt enim huius criminis deteſtatio, vt ſi notorium ſit (eſt etenim aliud notorium, aliud occultum; hoc ab Eccleſia toleratur, de illo presbyter canonice condemnatur: quod ſane notorium fit vel per ſententiam, aut confeſſionem in iure factam, ſeu per euidentiam rei, quæ tergiuerſatione celari minus poteſt.*c.7. & vlt. hoc tit. cap. cum dilectus. in fine. infra de purg.canon.cap.manifeſta.cum ſeq. 2.q.1.*) poſſumus ab eius officijs (licet quæ ſacra ſint coinquinari minime poſſint.*cap.vlt.*15.*q.vlt.*) abſtinere; vt peccandi licentia cæteris auferatur, & is facilius ad pœnitentiæ fructum trahatur. Et poteſt hic titulus ad ſacratiſſimas virgines referri: vt quemadmodum clericis non licet extranearum mulierum conſortium habere, multo minus licebit monialibus. namque Iuſtiniani *Nouell.6. de ſanctiſſ. Epiſc.* Diaconiſſis interdicitur conſortio extraneorum virorum. quam & Photius ipſe refert in *d.cap.*18.

De clericis coniugatis. *Tit.* 3.

MINVS quoque decet clericum ſacris initiatum ordinibus nuptias contrahere; alioquin nuptię, quas contubernia maluit ſummus Põtifex denominanda, ſunt iure ipſo nullæ. etſi longa peracta pœnitentia vitã laudabilem continente, officio ſuo poteſt reſtitui. *c.* 4. qui enim mulierẽ habet, non poteſt in vitam cõtemplatiuam tendere, animumq. dirigere; ſed in re vxoria, & familiari ſemper eſt occupatus: cùm multa ſint connubij onera. hinc Apoſtolus 1. *ad Corinth.*7. grauem coniugij ſarcinam intelligẽs, *Si eſt ita*, inquit, *non expedit homini vxorem habere.cap.omnes.* 32.*q.*7. Neque is, qui vxorem habet, vacare ſtudijs poteſt: cuius rei præclarũ præbet exemplum B. Hieron. *contra Iouianum:* quòd cum Cicero poſt Terentiæ repudium ab Hircio rogatus, vt ſuam ſororem in vxorem duceret: reſpondit non poſſe & vxori, & Philoſophiæ ſimul nauare operam. Fortiori ſane ratione, & Deo, & vxori haud ſatis recte poſſumus ſeruire. *arg.cap.*1. 21. *q.*1. Quare Apoſtolus *ad Timoth.*3. *Oportet*, inquit, *Epiſcopum vnius vxoris eſſe virum.* Illud quoque vnum hic ſcire erat neceſſarium, num inquam, in minoribus conſtitutus poſſit impune vxorem ducere? Et poſſe reſcriptum eſt; Eccleſiaſtica tamen beneficia dimittere cogitur: & ſi quid Eccleſiæ, cuius titulo erat ornatus, contuliſſet; abſque vlla controuerſia ad eum reditur. Ab eo autem beneficia non per eundem Epiſcopum, qui ſcienter poſt contractum matrimonij fœdus, contulit, ſed per ſuperiorem debent auferri. Poteſt nihilominus Epiſcopus coniugatum, ſi caſtitatem promiſerit, ad ordines, adminiſtrationemq. Eccleſiaſticam, & beneficium promouere.*cap.*2. Sic coniugatus clericus, & non beneficiatus ad tonſuram cogi nequit. At ſi eam ferat, habitumq., duplici clericali fruitur priuilegio: altero, quod Innocen.ij. conceſſit.*cap.ſi quis ſuadente.*17.*q.*4. altero, à Bonifacio viij. vt pro commiſſis ab eo exceſſibus, vel delictis, tam in criminali, quàm ciuili cauſa ad tribunal ſeculare trahi nõ queat.*c.vnico.in ſexto.* ſi inquam, vna dumtaxat, & virgo ei fuerit deſponſata.*d.cap.2. & 3. & 7.ſup.de biga.* Hodie ex Tridẽtina Synod.*ſeſſ.*24. nullum habet priuilegium, niſi miniſterij quicquam Eccleſiæ præſtet. Colligitur etiam ex *cap.6. huius tituli*, Orientalem Eccleſiam continentiæ votum non admiſiſſe. ob id Orientales in minoribus ordinibus contrahunt, & in maioribus contractis iam vtuntur nuptijs. Quare filius Græci ſacerdotis licite inter Latinos poteſt vel ad dignitatem Epiſcopalem promoueri.

De clericis non reſidentibus in Eccleſia, vel præbenda. *Tit.* 4.

NEQVE decens eſt, vt qui beneficium habent, huc, atque illuc belluarum more vagentur: immo iuſtum, atque honeſtum ſummis legum Antiſtitibus viſum eſt, vt ipſi in ſuis reſiderent beneficijs: & niſi reſiderent, atque moniti, legitime vocati, & in termino ſibi præfixo non reuerſi priuarentur, etiãſi modicæ ſint æſtimationis, vt in *cap.6.* idque in Epiſcopos, Archiepiſcopos, Cardinales locum habet. *cap.* 2. 8. 9. & 10. ſiquidem beneficium omne propter officium, laborem, & induſtriam conceditur. *cap.vlt.de reſcript.in ſexto.* Ceſſante itaque cauſa, ob quam datur beneficium, ratio poſtulat, vt à beneficiario id auferatur. Nec valde diſſimilis eſt clericus ab eccleſia ſua abſens, militiæ deſertori: namque cingulum honoris ſui eum amittere, & pro ea deſertione caſtigari debere fuit conſtitutum. *cap. placuit.* 21. *q.* 2. niſi iuſtum ſit impedimentum. idem quoque ſanxit Apoſtolorum *canon.* 14. & 15. Syn.

Ancy-

Digitized by Google

Ancyranæ.*cap.*18.Syn.Anthioch.*cap.*3.13.22. Syn.Chalc.*cap.*13.23. Syn.Laodic.*cap.*41.42. Syn. Conſtantinop.*cap.*2.Syn.6.*cap.*17.18.20. Syn. Nicæniæ ſecundæ.*cap.*10. Syn.1. & 2. quæ in ſacra Apoſtolorum æde habita eſt.*cap.*16.*&* 42. Tridentinæ Syn.*cap.*1.*&* 2.*ſeſſ.*6. Variæ itẽ leges emanarunt, quibus nominatim cautum eſt, vt abſentes clerici ſi ad ſuas Eccleſias moniti non redierint, beneficia ipſis adimerentur. Nouella Iuſtiniani *c.* 6. 58. *&* 123. quanquam Innocentius iij. nullam videatur deſiderare monitionem, ſed vt iure ipſo ſint priuati. *cap. extirpandæ.§.qui vero, infra tit.*1. cui videntur aduerſari prorſus *cap.*8.10.11.*& vlt.huius tit.* de quorum ſententia dicam alibi latius. Iuſte dicuntur impediti, qui in ſeruitio ſui Epiſcopi ſunt, vel ſtudiorum cauſa abſunt, vel pro Eccleſia. item ſi ipſius Romani Antiſtitis familiares ſint; item quos infirmitas, ſeu iuſta, & vrgens corporis neceſſitas, aut euidens Eccleſiæ vtilitas excuſat.*cap.vnic.in ſexto.* hi enim præſentes potius, quàm abſentes dici poſſunt.*cap.*12. & *l.quæſitũ.* 78.*in princ.ff.de leg.*3. Quod autem dicimus de Epiſcopi ſeruitio, de duobus tantum dicimus. duo enim dumtaxat abeſſe poſſunt. Nonnulli etiam id habere locum in inferioribus clericis tradunt, dummodo ſit cum diſpenſatione Epiſcopi, vt per Ioan.Andr. *ad cap.ad audientiam.* 15. *verſ. dici poteſt. hoc tit.* quem ibi ſequuntur Butr.*num.*9.Card.*quæſt.*4.Imol.*num.*13.Ioann. de Anan.*in princ.* Anchar. *in* 5. *notab.* Rota diuerſ. *deciſ.* 222.*par.* 2. vbi quærit, an vicarius Epiſcopi poſſit percipere fructus ſui canonicatus ſi abſens ſit: immo ſi Eccleſia ſic deſtituta miniſtris fuerit, vt eorum abſentia noceat, per fructuum ſubtractionem aſſiſtere coguntur; ac etiam alij priuilegio muniti. quapropter ſancte ſancitum fuit, ne vni plures dignitates, vel alia beneficia aſſiduitatem poſtulantia conferrentur, cùm per ſeipſum, non per ſubſtitutum regere teneatur.*cap.*3.*hoc tit.cap.dudum.* 54.*ſup. de elect. cap.*2.*ſupra de offic. vic.* Studiorum verò cauſa abeſſe ita accipi oportet; vt ille ſit in ciuitate in qua artium, & diſciplinarũ publice fiat exercitium; non æque in villis, ſeu caſtris.*d.cap.*12. Quid vero dicemus, ſi quis abſens eſt, & vbi ſit neſcitur? Tribus publicis in eius Eccleſia edictis vocabitur: quòd ſi intra ſex menſium ſpatium non reuertatur, priuabitur.*c.*2. Cætera, quæ huc ſpectant, dixi in *titulo ſeptimo. lib.* 1.

De præbendis, & dignitatibus. *Tit.* 5.

HIc titulus ad ſuperiores reſpicit, cùm clerici non poſſint honeſte viuere, niſi præbendas obtineãt, ex quibus ea, quæ ad vitam ſuſtentandam neceſſaria ſunt, percipiant. *cap.* 30. *hoc tit. cap. charitatem.* & *cap. quicumque.cum ſequen.*12. *quæſt.*2. quæ connexationis ratio & ad ſecundam tituli partem attinet. Licet enim poſſit quis condecenter viuere, etiam ſi non vtique habeat dignitatem, dummodo præbendam habeat: attamen ſi dignitatem obtinet, perinde eſt, ac ſi præbendã haberet, ex qua condigne poteſt victum deſumere, aliaque in vſus ſibi neceſſaria. tum quia præbendæ nomine continetur & dignitas, vt infra dicetur. In quibuſdam enim codicibus inſcribitur hic titulus, de præbendis, tantum. ſed non male, & de dignitatibus, propter eminentiam; quia nullum eſt aliud beneficium, de quo tot ſint conſtitutiones, quot de dignitatibus. argumento eſt titulus *C.de ſeruit.& aqua* & *C.de impuber & alijs ſubſtit.* omnes ferè conſtitutiones ſunt de aquæductu, & de pupillari ſubſtitutione. cui conuenit mirifice & illud; *Dicite Apoſtolis, & Petro. Marci vlt. can.* 2. *diſtinct.* 22. & *l. quæſitum.* §. *vlt. ff. de fund. inſtruct.*. Cùm honeſte igitur viuere minus poſſint Clerici, niſi præbendas habeant; merito ſancitum fuit, ne vllus ordinetur, niſi beneficium obtineat, vnde decenter viuere poſſit; aut ſufficiens patrimonium. Quod cùm in deſuetudinem abijſſet, in vſum reuocauit ſancta Tridentina Synodus. Quare Epiſcopus, ſi aliquem beneficium minime habentem ad ſacros ordines promouerit, de ſuo donec titulum fuerit conſequutus, ei prouidere tenetur. *cap.* 2.4.16.23. & *in ſexto. cap.*5. & *de filijs presbyt. cap.*5. Ac proinde pati non debet, vt apud vnum ſint duæ, pluresvè præbendæ, aut dignitates: ſed clericus vnam eligere, & alteram omittere; alioquin omnibus priuabitur.*cap.*5.7.13.14.15.18.28. & *in ſexto cap.*6. *&* 18. Niſi clerici illuſtri genere ſint, & litterati homines, qui per ſedem Apoſtolicam poſſunt diſpenſari.*d.cap.*28. quod Ioannes xxij. reſtrinxit ad Cardinales, & Regum filios, qui propter ſublimitatem eorum, & generis claritatem potioris prærogatiuæ gratia ſunt attollendi. *cap.vnic.Extrauagan. Ioann.* Et contra. duobus etenim ad vnam dignitatem, ſiue præbendam ſimpliciter receptis, non tenet receptio, cùm diuidi nequeat.*cap.*20.25.& *c.ſi quis iam.* 21.*q.*2. Si verò duo ſint electi, vterque poteſt in iudices compromittere: & iudices alterum confirmare

Digitized by Google

poſſunt, & alteri pro bono pacis ex prouentibus prouidere. *cap.* 21. Et vacante vna præbenda, duæ ex ea fieri poſſunt, ſi eius ferunt facultates. *cap.* 26. Vel ei honeſtum onus à Prælato imponi, ad quod præbendarius tenebitur. *cap.* 9. Et ob paupertatem cathedralis Eccleſiæ, licet ei capellas, vt dicunt, adiungere, reſeruata ipſarum presbyteris portione. *cap.* 33. Eſt autem præbenda viris idoneis, & qui poſſunt ſeruire, conferenda. *cap.* 35. & qui reſident in loco, ac curam eius per ſe valent exercere. *cap. relatum. ſupra titulo proximo*. Confertur regulariter à Prælato ipſius Eccleſiæ, in qua collatio fieri debet. *cap. ex frequentibus*. & *cap. ad decorem. infra titulo ſecundo*, quemadmodum & Eccleſiarum collatio. Quæ ad Prælatum iure ordinario ſpectat. *cap. cùm nos. ſupra de offic. ordin. cap. ſi quis Epiſcopus*. & *cap. peruenit. prima quæſtione tertia*. tametſi contrarium moribus interdum ſit receptum. *cap. cum Eccleſia Vulterrana. ſupra de electione*. *cap. nulla. infra de conceſſione præbendæ*. ſiue iure ſpeciali. *cap. cum veniſſent. infra tit.* 2. Interdum & ad Prælatum, & ad Capitulum. *cap. poſtulaſtis. infra dict. titulo de conceſſione præbendæ.* & *infra tit. de ijs, quæ fiunt à præl. ſine conſ. capit.* Interdum ad ſolum Prælatum. *cap. ea noſcitur. dicto titulo de ijs, quæ fiunt à prælat.* Interdum à ſolo Collegio collatio fit. *dicto capit. cum Eccleſia*. Atqui vacantia in Romana curia beneficia præter Romanum Pontificem conferre poteſt nemo; ſecus collatio eſt irrita. *cap.* 2. *in ſexto*. Quod Gregorius Decimus intelligi voluit, ſi intra menſem à die vacationis conferat; alioquin illi, ad quos collatio pertinebat, libere illam poſſunt conferre. *cap.* 3. *in ſexto*. Et facta collatio proprio Pontificis Romani motu, pluribus beneficijs in eadem Eccleſia vacantibus ſimul, intelligitur facta de pinguiori; ſi æqualia ſint, ad eum attinet electio, cui gratia eſt conceſſa. *cap.* 24. *in ſexto*. Eſt etiam in hoc titulo limitatio ad ſuperiorem. vt quod enim dixit, qui ſtudendi cauſa in gymnaſium miſſi ſunt, aliquid poſſe ex ſuorum beneficiorum fructibus percipere: hic excipit quotidianas diſtributiones, quas ijs tantum, qui horis interſunt canonicis, exhiberi voluit Honorius Tertius, *cap.* 32. Præbenda veteri loquendi modo legebatur pluraliter neutro genere, vti ex Vlpiano conſtat in *lege inuiti.* 2. *ff. de teſtibus*, & Plautus in *Perſa* ait, *Præbenda ædiles locauere*. Gellius *lib.* 15. *cap.* 4. *de Ventidio Baſſo* ſcribens, *Præbenda*, inquit, *publice conduxiſſe*, quare non dubito nos poſſe præbendas noſtras neutro genere Latinius dicere. Iure ciuili Præbenda dicitur etiam panis ciuilis, & annonæ ciuiles, vel apud Imperatores, qui non ita emunctæ naris fuerunt, vti Iuriſconſulti; vt in *lege vltima. Codice de quadr. præſcript. lege vltima. C. de iure dot. lege hac edictali. §. his illud. Codice de ſecund. nupt.* & *Nouell.* 88. & *lege* 8. & 9. *Cod. Theod. de ann. ciuil.* Idem in Iuſtiniani *Codice eodem lege prima, lib.* 11. quæ quandoque ſtipendia in diuerſis ſpeciebus de publico miniſtrata appellantur. *lege priuilegia. Codice de ſacroſanct. Eccleſ.* Iure autem noſtro præbenda eſt emolumentum ex quolibet Eccleſiæ titulo alicui proueniens. Dico ex quolibet titulo, quia Præbenda nomen generale eſt, omnia omnino Eccleſiaſtica beneficia amplectens; *can. ſi quis dator.* 1. *quæſt.* 3. vti videre eſt toto hoc titulo. Idcirco datur titulus de præbendis, non de præbenda; & de præbendis, non æque de beneficijs. ſic & titulus de conceſſione præbendæ, non beneficiorum, non dignitatum. Neque dubium eſt præbendas tam alia beneficia, quàm canonicatum continere. *cap. tua. infra de verborum ſignificationibus*; quamuis vulgo receptum ſit præbendam eſſe canonicatuum dumtaxat. Et dignitatibus. Dignitas definiri poteſt, quòd ſit adminiſtratio rerum Eccleſiaſticarum cum iuriſdictione, vt ſcilicet is dicatur dignitatem habere, qui iuriſdictioni præeſt, vtpote Archidiaconus, archipresbyter, prior, rector, & ſi qui ſunt alterius nominis. Confunditur etiam in præſenti titulo, & alibi paſſim cum dignitate Perſonatus. *cap. dilectus. infra de conceſſione præbendæ. cap. ad aures.* 8. *ſupra de reſcript.* & quandoque officium, vt in *cap.* 1. *de conſuetud. in ſexto*. quæ quidem ſinonyma videntur, vt in *cap. cum acceſſiſſent. ſupra de conſtitut.* quo loco officium, & dignitas, & perſonatus appellatur. Dignitatem verò, & perſonatum parum, aut nihil admodum differre in ſubſtantia exiſtimamus: quamuis Archidiaconus in *d. cap.* 1. *de conſuetud.* aliter ſentiat, quòd ſcilicet, perſonatus ſit quædam prærogatiua in Eccleſia ſine iuriſdictione, pro qua requiritur reſidentia. *cap. dudum. §. ſed cum in iure. verſ. cum idem de perſonatibus. ſupra de electione*. vt cum quis ſtallum (vt vocant) in choro præ alijs honorificum habet. Officium eſſe rerum Eccleſiaſticarum adminiſtrationem ſine iuriſdictione, vti eſt Sacriſtæ, theſaurarij. cui hac in parte aſſentio. Sed hæc nomina ex varietate, vt eleganter adnotauit Abbas Panormitanus, locorum, in vſum potius venerunt, quàm ex rerum ſubſtantia. Dici tamen vere poteſt; quòd Dignitas illa eſt, quæ in iure expreſſa eſt, vt Archidiaconatus, Archipresbyteratus, de quibus extant ſpeciales tituli *lib.* 1. Vel etſi iure non expreſſa eſt, vſu tamen, ac loci

conſue-

Digitized by Google

conſuetudine comparatum eſt vt ſit dignitas. perſonatus ſit, ſiue perſonatum habere dicatur Eccleſia quælibet, quæ perſonalem exigit ſiue iure, ſiue conſuetudine reſidentiã; licet nec iure, nec conſuetudine pro dignitate habeatur. *c.1.ne cler. vel monach. lib.6.* vti ſunt canonicatus, vel alia, quæ licet dignitatem habere videantur, quod in pluribus contingit cathedralibus Eccleſijs, non habent tamen; vt eſſe poteſt Præpoſitura, Cantoria, Theſauraria, & huiuſmodi alia; quæ conferri ſolent etiam ab ordinarijs. & de hijs intelligi poſſet *cap. ſtatutum in princ. de reſcrip. lib.6.* ibi, *niſi dignitate præditis aut perſonatum obtinentibus, ſeu Eccleſiarum Canonicis.* quo loco videmus dignitatem à perſonatu, & perſonatum à Canonicatu diſiungi, & tanquam diuerſa poni; ita nec curam habent animarum, nec dignitatem. ſiquidem dignitatis appellatione non venit beneficium curatum: vt ſi Rom. ipſe Pontifex mandauerit alicui de dignitatibus prouideri, niſi expreſſa curati beneficij facta ſit mentio, cura non comprehenditur, cum in eo maius requiratur animi iudicium, perſpicacitas, atque prudentia. *cap.16. in 6.* licet & beneficiũ curatum dignitas dici poſſit. *clem.1.eod.* De hoc titulo multa etiam relata ſunt in *tit. de reſcr. de elect. de ætat. & qualit. de filijs presb.*

De clerico ægrotante, & debilitato. *Tit.* 6.

EX Apoſtoli traditione ad Corin. *Qui ſeruit altari, viuere debet de altari. cap. cùm ſecundum ſup. tit. primo.* Cùm autem præbendæ, atque alia Eccleſiaſtica beneficia ad hoc conſtituta ſint, in dubiumq. venire poſſit. num ægrotantes clerici, qui iam & altari, & præbendis ſunt addicti, ijs vti, fruive valeant: eleganter præſens titulus ſuperioribus annectitur: quo ſane cauetur, vt clericus infirmus integros beneficij ſui fructus percipiat. *cap.1. Etenim corporalis percuſſio, vtrum pro purgatione,* vt in Regiſtro eſt ſcriptum, *an pro vindicta, contingat, Dei in hoc iudicium ignoratur. non debet itaque à nobis addi afflictis afflictio; ne nos culpæ (quod abſit) offenſa recipiat.* Si verò ita morbo laborant, vt non niſi cum ſcandalo, & populi abominatione poſſint celebrare, datur eis coadiutor, vel ab adminiſtrationis officio remouetur, relicta eis ex eius facultate Eccleſiæ portione, qua dum vixerint, honeſte ſuſtentari queant. *cap. 2.3.4.6.* Epiſcopo ſeni, vel ægroto, vel debilitato coadiutor, cùm ſit de maioribus cauſis, niſi ex ſedis Apoſtolicæ auctoritate, vel ſaltem ab ea confirmatus, non datur. *cap. vnico in ſexto.* Debilitatus dicitur, qui ex aliqua corporis parte eſt mancus, vt muncus, vt cui medietas palmæ cum duobus digitis eſt abſciſſa; qui ſi miſſam celebrare prohibetur, cæteris tamen ſacerdotalibus officijs ei fungi permittitur. *cap.2.*

De inſtitutionibus. *Tit.* 7.

RECEPTO in canonicum, quàm primũ fieri poterit, debetur præbenda: & interim quotidianas habebit diſtributiones. *cap. dilectus filius, ſupr. de præb. & dignit. cap. cùm ſuper. inf. tit. primo.* ſed ne plures, quàm ſint præbendæ, recipiantur, certus canonicorum numerus debet ſecundum ipſarum facultatem Eccleſiarum, in quibus ſuſpiciuntur, inſtitui. *cap.1. & cap. quoniam. ſup. de vit. & honeſt. cler.* niſi ſponte eiuſdem Eccleſiæ clerici velint admittere. *cap.4. cap. cum M. ſupra de conſtit.* Inſtitutio proprie eſt clericorum; quæ ad Epiſcopos, vt aliàs dixi, (niſi ſede vacante, *cap.1. in 6.*) vel eorum vicarios tantummodo ſpectat. *cap.3. & 5.* quippe qui extraneos, atque adeo vndecumque originem habuerint, ſi litteris, & morum honeſtate præditi ſint, ex Innocentij iij. conſtitutione valent conſtituere. *d. cap.1. & 5. cap. eam te. ſup. de reſcrip.* Contra vero is, ad quem dignitatum collatio pertinet, ſe ipſum inſtituere nequit; argumento *l. ille. §. penult. ff. ad S.C. Trebel.* namque prætor hæres inſtitutus ſuſpectam dicens, ipſe ſe cogere non poteſt: quia triplici officio fungi haud queat, vt ſuſpectam dicentis, & coacti, & cogentis. ita Epiſcopus, qui abbatiam ſub eius iuriſdictione habet, per ſe ipſe eam non poteſt recipere; cùm inter dantem, & accipientem debeat eſſe diſtinctio perſonarum; Nec ab alio, cum ius conferendi alius non habeat. *cap. vlt. hoc tit.* qui ſi ab ſummo Antiſtite inſtitutus ſit, acquirit quidem prælaturæ titulum, (ſic & cæteri) ſed non idem poſſeſſionem, niſi inſtitutus poſſeſſionem nanciſcatur. *cap. cum in cunctis. §. 1. ſupra de elect. l. cum hæredes. ff. de acquiren. poſſeſſ.* Quapropter nemo deſinit in priori Eccleſia titulum habere, niſi in ſecunda poſſeſſionem nactus fuerit. *can. ſi qui Epiſcopi. 92. diſt.*

De conceſſione præbendæ, & Eccleſiæ non vacantis. *Tit.* 8.

ADHVC perſequitur, quem cœpit auctor tractatum: vt iuxta Eccleſiæ facultates inſtituantur clerici; non autem in viuentis locum; ne mortis alienæ votum ingeratur; & Eccleſijs, prælatis, omnibusq. Eccleſiaſticis perſonis periculũ inferatur. *c. 2. eod. in 6.* hinc Gelaſ. Papa ab Eccleſiaſtica cõmunione

repellendos eos voluit, qui ſe paſſi ſunt, ſucceſſores viuis ſacerdotibus adhiberi. *cap.* 1. Nam impetrans beneficium viuentis delinquere dicitur. Caſſad. *deciſ.* 21. *de præbend.* Sarnen. *ad regul. de impetr. benef. viuen. q. vlt.* & latius *ad reg. de veriſim. q.* 6. Paleot. *deciſ.* 24. Simon. *deciſ.* 23. Creſcen. *deciſ.* 116. Hinc Cantuccius *in deciſ.* 9. *num.* 2. *par.* 2. *diuerſ.* dicit, præſumptionem excluſiuam delicti eſſe faciendam. *l. merito. ff. pro ſocio. cap. fin. de præſumpt.* Et præſumendum eſſe pro impetrante. Quod imperratio ſit valida, & legitimo tempore facta, ſcribit Puteus *deciſ.* 427. *lib.* 3. Cantucc. *d. deciſ.* 9. *num.* 4. Ergo quod occaſione quadam alibi, vt in *cap. ex par. ſupra de offic. deleg.* dixit ſoli Romano Pontifici non vacãtia beneficia conferre licere; dat hic ſpecialem titulum de conceſſione præbendæ, & Eccleſiæ non vacantis; ne beneficia non vacantia concedi, nec permitti debeant, neque ius patronatus, antequam vacet. *cap. vlt.* immo vacantia conferuntur, non obſtante appellatione eorum, quibus promiſſa fuerunt, antequam vacarent. *c.* 3. ſecus verò ſi prælatus promiſit, cùm poterit; tunc obligatur. *cap.* 14. qui & alteri beneficium conferendi poteſtatem tradere poteſt. *cap.* 11. Porrò vacantia beneficia ſi intra ſex mẽſes, ex Lateranenſi Concilio is, ad quem collatio attinet, non cõtulerit; ab Epiſcopo ad capitulũ, vel à capitulo ad Epiſcopum, demum ad proximum ſuperiorẽ deuoluitur. *cap.* 2. quod ad Archiepiſcopatum, vel Epiſcopatum non extendi eleganter Innocentius Tertius eſt interpretatus. *cap.* 12. Et tempus Lateranenſis Concilij non à vacationis tempore, ſed ab ipſius notitiæ die computatur. *cap.* 5. Atqui ſi duo litteras de vno, eodemque beneficio obtinuerint, quis erit præferendus? Primus, licet poſterior prius litteras præſentauerit, & receptus ſit: quia inſpicitur data. *cap.* 7. *de præben. & dignit. in ſexto.* & *cap. ſi eo. de reſcript. lib.* 6. etenim litteræ ad beneficium impetratæ, quæ alterius non faciunt mentionem, etiam ſi colorata ſit alterius poſſeſſio, non valent. *cap.* 6. Quid ſi tres in vna, eademq. Eccleſia præbendam expectent? Primus, Martini auctoritate, alter auctoritate Bonifacij, tertius eiuſdem Bonifacij auctoritate, cum prærogatiua, vt omnibus præferatur receptis non Bonifacij auctoritate? Præbendæ hoc ordine conceduntur; prima, quæ vacabit, ſecundo; ſecunda tertio, tertia primo. *cap.* 7. *eod. in* 6.

Ne ſede vacante aliquid innouetur. *Tit.* 9.

POSTQVAM de inſtitutionibus, beneficiorumq. collationibus eſt actum, recta via ad titulum deſcendit generalem, vt ſede vacãte collatio ad prælatum ſpectans, vel inſtitutio, vel iudicium contra Eccleſiam habitum, & alia id genus facta, irrita fiant. Quamnis capitulum ſede vacante præſentatos à patronis, ſi fuerint idonei, admittere, eoſque inſtituere in beneficijs, ad quæ præſentati fuerint, poſſit, licet ad Epiſcopum, ſi extaret, admiſſio, atque huiuſmodi inſtitutio pertineret. *cap.* 1. *de inſtit. in ſexto.* quod in præſentatis dumtaxat, non in eligendis obtinere arbitramur. Verum ſi collatio communiter ad Epiſcopum, & capitulum ſpectat: defuncto Epiſcopo, confert capitulum. *cap.* 6. *in ſexto.* At ſi ad Epiſcopum de conſilio, ſeu aſſenſu capituli, illo enim inhabili, niſi ſit in mora, non confert capitulum. Si ad capitulum cum conſilio Epiſcopi: huius morte, vel abſentia interueniente recte confert. *d. cap.* 1. §. 1. *et* 2. Sed an Eccleſia vacans, quæ œconomum, ſyndicum, aut defenſorem, actoremve habet, per eam poteſt agere, aut conueniri? Dubitationem facit *cap. vlt.* ibi, carente legitimo defenſore. ſolutio eſt, quod vbicumque legitur vacantem Eccleſiam poſſe conueniri, non de œconomo, vel procuratore intelligi debet, ſed de coadiutore, qui omnem habet adminiſtrationem tum in temporalibus, tum in ſpiritualibus. *cap.* 1. & *cap. quamuis.* 7. *q.* 1. Vacante tamen ſede, capitulum, ex Tridentinæ ſynodi decreto, vbi fructuum percipiendorum ei munus incumbit, œconomũ vnum, vel plures fideles, & diligentes diſcernat, qui rerum Eccleſiaſticarum, & prouentuum curam gerat, quorum rationem ei, ad quem pertinebit, ſint reddituri. Sedes hic vacare dicitur, quæ prælatum non habet. quanquam ea, quæ hæreticum habet, nullum habere fingitur. *cap.* 1. *ſupr. de præſcrip.*

De ijs, quæ fiunt à Prælato ſine conſenſu capituli. *Tit.* 10.

QVEMADMODVM regulariter ea, quæ ſede vacante, à capitulo fiũt pro infectis habentur, ita irrita erit Epiſcoporum, & Abbatum donatio, venditio, commutatio, alienatio, inſtitutio, deſtitutio, conceſſio, confirmatio, atque prælatorum præſentatio, abſque clericorum collaudatione, & ſubſcriptione. *c.* 1. 4. 5. 6. Et (quod plus eſt) Epiſcopus Eccleſias

alijs

Digitized by Google

alijs Eccleſijs, vel obuentiones ipſarum de conſenſu patroni ſine conſenſu capituli ſui concedere prohibetur. *cap.* 8. *&* 9. In re temporali alienata taciturnitas capituli, vel ratihabitio pro conſenſu ſuſcipitur. *cap.* 2. *&* 3. Et donatio decimarum, quam laicus de ſolo Epiſcopi conſenſu Eccleſiæ facit, valet; ſi decimæ illæ ſint, quæ laicis in feudum perpetuo fuerant conceſſæ: cùm Lateranenſi Concilio interdictum ſit, ne quælibet religioſa perſona Eccleſias, & decimas de manibus laicorum abſque Epiſcoporum conſenſu recipiat. *cap.* 7. & *ſup. de præben. cap.* 31. Habetur tandem ex vltima huius tituli conſtitutione, capitula cathedralium Eccleſiarum ad concilia Prouincialia vocari, atque admitti debere.

De ijs quæ fiunt, à maiori parte capituli. *Tit.* 11.

QVAEDAM ſunt negocia, quæ ita omnino Epiſcopi, & collegij, vel Abbatis, & conuentus diſcreta videntur, vt in ijs nullus Epiſcoporum, Abbatumve deſideretur conſenſus, vt in *cap. edoceri. ſup. de reſcript.* quæ cùm à maiori parte capituli, atque ſaniori peraguntur, ſuum ſortiuntur effectum: niſi à paucioribus contrarium probabili ratione oſtẽſum fuerit. vt hic in *cap.* 1. & *ſup. de elect. cap.* 22. 53. *&* 57. Item prælatus poteſt cum maiori parte collegij, etiam contradicente minori, pro euidenti Eccleſiæ vtilitate aliquid ſtatuere. *cap.* 3. Maiorẽ partem eſſe credimus, quæ maior eſt numero. ſed dici etiam poteſt maior, quæ fortiori ratione mouetur. *can. ſana.* 9. *diſt. can. multi.* 40. *diſt.* vti in *tit.* 6. *lib.* 1. diximus. Si vero inter ipſos prolixitas quæſtionum, & difficiles cauſarum nodi oriantur, ad ſedem Apoſtolicam referuntur, vt procedat ab ipſa Apoſtolica ſede ſententia, ducens in certitudinem dubia, & obſcura producẽs in lucem, & litigantium diſſenſione ſopita, ſuum iuſtitia tueatur, & ſequatur actorem. *Namque ſummi Eccleſiæ antiſtites*, vti gladio Salomon, qui ſecat vtrumque, reddens vnicuique quod ſuum eſt, *veri Salamonis*, vt in *cap.* 3. tertiæ cõpilationis legitur, *diuina dignatione tenent gladium; quem tunc prudenter exercent, cùm quæſtiones in eorum auditorio legitime ventilatas, media iuſtitia definiunt.* Quæ quidem verba eſſe ipſius Innocentij iij. ad Auguſtinum Propoſitũ conſcripta indicat ſatis reliqua capitis pars, quæ adhuc in hiſce noſtris libris extat. Eſt & illud ex hoc titulo diligenter obſeruandum, canonicorum neminem poſſe ſine Epiſcopo, & aliorum fratrum aſſenſu interdicere, eo quòd penſio Eccleſiæ debita non redditur. *cap.* 2.

Vt Eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur. *Tit.* 12.

PERTINENT potiſſimum ad hũc ſuperiores tituli: namque res, de qua pluribus iam ſermo eſt habitus, hoc deficiente, legitime confici non poterat, cùm in Lateranenſi ſynodo apertiſſimis verbis interdictum ſit, ne quis conferendo beneficium Eccleſiaſticum, prouentuum partem ſuis vſibus retinere præſumat: & ab Innocentio ij. conſtitutum, beneficia ſine diminutione debere conferri. *cap. ſi quis præbendas.* 1. *q.* 3. Item ab alijs, vt in *cap. maioribus. cap. vacante.* & *cap. cùm cauſam. ſupra. de præben. & dign.* Quòd ſi exigatur aliquid, ſimoniacum eſt. Si verò ante donationem donator prouentus perceperit, diſtinguendum eſt: aut ante donationem conſtitit, vt ipſi fructus, ſeu prouentus ad tempus pro iuſta, & neceſſaria cauſa retineantur; aut verò conuenit cum eo, qui eſt beneficium adeptus, vt dato ei beneficio, retineat ſibi prouentus: hoc nullo prorſus modo permitti, illud poſſe non inſubtiliter fuit ab Innocentio iij. hic deciſum.

De rebus Eccleſiæ alienandis vel non. *Tit.* 13.

NVLLA ratio ſinit, vt qui de ſuo in Eccleſiam non contulerit, quicquam ei detrahat: nam quod pro communi vtilitate datum eſſe dignoſcitur, proprijs cuiuſq. vſibus applicari minus debet. *l. actione. §. Labeo. ff. pro ſocio.* & *cap. ratio. ſupra. de præben.* qui autem alienat, ius in re habere videtur. atqui prælati Eccleſiaſticarum rerum domini nõ ſunt, ſed procuratores. *cap.* 2. *infra. de donat.* Qui Eccleſiæ conditionem meliorem facere poſſunt, deteriorem non item. tametſi prælatos poſt factam bonorum Eccleſiaſticorum diuiſionem. *cap. redditibus. cap. vobis. cap. quatuor.* 12. *q.* 1. vere dominos eſſe eius fructuum portionis, quæ ſibi contigit, recte exiſtimauit D. Thomas 2. 2. *q.* 185. *art.* 7. quem ſequutus eſt Adrianus 4. *ſent.* & Dominicus Soto *lib. de iuſti. & iur.* 10. *q.* 4. *art.* 3. *&* 4. Didacus Couarr. in *cap. cum in officijs. infra de teſtamen.* & per conſequens non tenentur ad reſtitutionem fructuum, quos vltra neceſſaria in profanos vſus coniecerint, etſi mortaliter peccant. Hinc merito præſens titulus ſuperioribus ſubijcitur: vt ne ij, qui præbendas, aliaſq. Eccleſiaſticas dignitates diuino quodam fauore ſunt conſequuti, eas ſubtrahant; ac proinde

alienatio facta non tenet, etiam pœnæ iuramenti religione ſancita. *cap. 2. eod. in ſexto.* niſi cum legitimo Eccleſiaſticarum perſonarum aſſenſu, & pro euidenti Eccleſiæ vtilitate ſit. *cap. 1. & cap. 12.* Alienationis autem verbo comprehenditur conditio, donatio, venditio, permutatio, emphyteuſis, perpetuus contractus. *cap. 5.* perpetuaq. locatio. *cap. 9. & clem. 1. eod.* atque manumiſſio. *cap. 3. & 4.* à quibus ſe omnes abſtinere debent, ne bona, & Eccleſiæ iura laicis ſubijciantur. Epiſcopi contra facientes, ab officio, & adminiſtratione, & clerici id negligentes à beneficiorum perceptione ſuſpenduntur. & laici, qui vſurpare poterunt, nuſquam, niſi moniti ſtatim reſtituerint, excommunicationis ſententiam incurrent, niſi cum collegij conſenſu, ac ſedis Apoſtolicæ ſpeciali licentia perficiatur alienatio. *d. cap. 2.* Terra non fertilis Eccleſiæ dari poteſt in emphyteuſim ei, cuius diligentia, atque cura reducitur ad culturam. *cap. 7.* exin poſſeſſiones minus vtiles pro vtilioribus de conſenſu capituli poteſt alienare, vel permutare. *cap. 8. & vlt.* de menſa tamen nunquam. *d. c. 8. in princip.* & *cap. 10.* alioquin Eccleſia, tanquam enormiter læſa, reſtituitur. *cap. 11.*

De precarijs. *Tit.* 14.

DIXIMVS proximiori titulo, appellatione alienationis venire donationem. Vnde mirum videri non debet, ſi hic ſequatur titulus. etenim precarium magis ad donationem, & beneficij cauſam, quàm ad negotij contracti reſpicit. *l. interdictum ff. de prec.* Inſcribitur verò hic titulus, de precarijs, eo quia & ad precarium ſpectat. Precaria conceſſio longe differt à precario, quo de agitur in Pandectis. eſt enim Precariæ contractus, ſpecies contractus colonarij, vti cùm prædium ruſticum, vel vrbanum datur in aliquod tempus, quod eſt quinquennij; quo elapſo, is qui dedit, ſeu eius ſucceſſor, reuocat; qui & iterum concedere poteſt. ſed deinceps in quinquennium ſemper tenetur reuocare. Hic ſane contractus Iuriſconſultis ignotus videtur fuiſſe. Precarium, de quo *in tit. 26. lib. 43. Digeſtorum*, eſt, quod precibus vtendũ datur tamdiu, quamdiu patitur is, qui conceſſit, cuius etiam fit mentio *in cap. vlt. huius tit.*

De commodato. *Tit.* 15.

CONSTAT ſatis ad donationem magis, quàm ad negotium contractum precarium ſpectare. verum quoniam ob affinitatem quandam, quam precarium habet cum commodato, contractus eſt factus. *l. contractus. ff. de reg. iur.* inter eoſq. tantum differre, quantum inter genus & ſpeciem aſſerebat Labeo *l. 1. §. 1. ff. eod.* ideo poſt precarium, de commodato agi voluit Roman. Pontifex; licet is, qui rem precario habet, de dolo tantum teneatur; & qui commodato, de dolo, & culpa, adeoque leuiſſima: non de caſu fortuito; niſi forte cum poſſet res commodatas ſaluas facere, ſuas prætulit, vel inita ſit conuentio, ſeu in mora fuerit. Precarium enim abſque certi vſus præfinitione conceditur: & ita quandocumque reuocari poteſt. *l. cum precario. ff. de precar. cap. vlt. ſupr. tit. prox.* Commodatum ad certum vſum. Vnde commodatum cum Iuriſconſul. in *l. 2. ff. ſi cert. pet.* definire poſſumus, quòd ſit id, quod gratis vtendum datur, vt idem ipſum, finito vſu, in quem datum eſt, reſtituatur. Addidi præter Paulum, gratis; vt ipſum à locatione ſepararem: nam mercede conſtituta, locatio fit. *§. vlt. Inſt. de mandat.* Ex hoc autem contractu duæ oriuntur actiones; Directa commodati actio eſt, quæ datur ei, qui commodauit, vel eius hæredi in eum, qui commodatum accepit, vel in eius hæredem. Contraria eſt, quæ datur ei, qui commodatum accepit contra eum, qui commodauit, vel eius hæredem. *l. in commodato. §. 1. ff. eod.* & *l. ex depoſiti. ff. de act. & oblig.* Contraria, quòd quaſi ex oppoſito reſpiciat directam. Hinc in Pandectis videmus hunc titulum ita inſcribi, Commodati, vel contra. Sic in titulo depoſiti, & mandati. Sunt & alij contractus, qui vtramque habent actionem, ſcilicet directam, & contrariam, vt tutelæ, negotiorum geſtorum. non item pro ſocio: ex vtroque enim latere competit directa; non ex vno directa eſt, ex altero contraria: quoniam res communis eſt omnium æquo iure, & pari; nec potior vnius ſocij ratio eſt, quàm alterius. Si vero poſt diſtractam ſocietatem aliquid in rem communem impẽderit ſocius, actione pro ſocio id non conſequitur: quia non eſt verum, pro ſocio, communiterve id geſtum eſſe: ſed communi diuidundo. *l. actione. §. ſi poſt. ff. pro ſocio.*

De depoſito. *Tit.* 16.

BONA fides etiam exigit, vt depoſitarius res ſuas ſaluas faciẽs, & depoſitas amittens, de dolo teneatur, ac de culpa, ſi ſeipſum depoſito obtulerit, vel ſi aliquid pro cuſtodia receperit; adeoque pro fortuitis caſibus, ſi pactum, aut culpa, ſiue mora interceſſerit. Depoſitum eſt, quod ad cuſtodiendum alicui datur. *l. 1. in princ. ff. eod.* quod regulariter fit deponentis gratia. Quamobrem Eccleſia pro depoſito penes clericum ipſius facto, non

tenetur;

Digitized by Google

teneturꝫ niſi conſtet rem in vtilitatem ipſius Eccleſiæ fuiſſe verſam. Intelligimus ex *cap. 1. in fine*, clericum ad torturam, ſeu quæſtionem poni poſſe, ſi libere furtum confiteri, & rem furto ſubtractam reddere noluerit.

De emptione, & venditione. *Tit.* 17.

SEQVITVR de ſingulis fere contractibus dicere, & maxime de ijs, qui ſunt vltro, citroq. obligatorij. Emptio, quemadmodum pater ſine filio eſſe nequit, ita ſine venditione ſtare non poteſt. Venditorem rem venditam emptori tradere oportet, & emptorem pretium venditori facere. Vnde ſi res empta non præſtatur, in id quod intereſt agitur. *l. 1. in princ. ff. de act. emp.* Quamquam emptor, ſi in pretio ſoluendo moram contraxerit, vſuras dumtaxat præſtabit, & non omne omnino, quod venditor mora non facta conſequi potuiſſet, hoc eſt, id quod intereſt. cuius rei elegans extat Hermogeniani reſponſum in *l. vlt. ff. de peric. & commod. rei vendit.* Re quoque euicta tenetur venditor emptori de euictione, tribus exceptis caſibus à Gregorio Nono enumeratis in *cap. vl.* Voluit etiam Alexander Tertius, & Innocentius iij. venditionem valere, etſi venditor vltra dimidium iuſti pretij deceptus ſit: hunc tamen poſſe agere, vt vel res reſtituatur, vel iuſtum pretium ſuppleatur. *cap. 3. & 6.* Quod Cæleſtinus Tertius, ad rem propter nuptias vxori donatam extendit; ita, vt mulier conſentiat, & vt res in vtriuſque vtilitatem verſa ſit, atque alia bona maritus habeat. *cap. 4.* Debent verò Epiſcopi, necnon presbyteri diligenter attendere, ne carius res tranſeuntibus væneant, quàm mercato venire poſſunt. *cap. 1.* Ac vt menſuræ, atque pondera iuſta ſint. quæ ſi quis lucri gratia mutare præſumpſerit, triginta dies pane, & aqua pœnitentiam agere cogitur. *cap. 2.* At ſi in venditione apponitur pactum de re recuperanda poſt certum tempus, modico conſtituto pretio: non venditio, ſed pignus præſumitur. & iſta pactio iure ciuili proprio nomine dicitur Antichriſis, vt in *l. ſi is. §. 1. de pignor. & hypoth.* Hoc eſt cùm ex parte venditoris minus pretium interuenerit; quaſi vſurarius contractus iure noſtro. *cap. 5. hoc titulo.* non quod de ſui natura contractus præſumatur fœneratitius, eo quòd viliori pretio res væneat, quàm fuit vendita prius; ſed quia in ſpecie *d. cap. 5.* non venditio vere erat, ſed mutuum, quodam venditionis velo adumbratum. Sed an contractus emptionis, & venditionis annui cenſus cum conditione reuenditionis dicatur vſurarius? exempli cauſa, ſi Cyriacus à Smaragdo domum, prædiumve ruſticum pretio aureorum 100. hac appoſita conditione acceperit, vt prædium penes venditorem ſit, annua penſione conſtituta: an Cyriacus, vti vſurarius plecti poſſit? Olim non mediocriter dubitatum fuit. hodie ex Martini V. & Calixti iij. conſtitutione non ſupereſt vllus dubitationi locus, quin non liceat nobis ita contrahere; ac perpetuò licitum eſſe contractum. *cap. 1. & 2. eod. extrauag. comm.* quamquam iſta maiorem poſtulant indaginem; ſed non eſt in præſentiarum inſtituti noſtri, altius iſta repetere.

De locato, & conducto. *Tit.* 18.

LOCATIONEM, & conductionē proximam eſſe emptioni, & venditioni, ijſdemq. iuris regulis cōſiſtere nemo ambigit: nam in emptione pretium, in locatione merces. Sed emptionis, venditionisq. verbo vtimur promiſcue, ita & locationis, & conductionis. Locare proprie eſt in loco ponere: inde locarium veteres appellabant mercedem, quæ pro ſtabulo, vel taberna datur, vbi quis conſiſtit. Varro *de lingua Latina. lib. 4.* Locatio eſt operarum, ſeu rei ad vſum facta ad tempus conceſſio, certa mercede conſtituta. Dixi ad tempus, eo quia res Eccleſiæ perpetuo locari non queūt. *cap. ad audientiam. ſupra de rebus Eccleſ. alienan. vel non.* Locator eſt, qui dat; conductor, qui accipit. Hic etiam interdum ante finitum conductionis tempus licite à conductione ſummouetur; vt ſi reficere domum oportuerit; vel vbi peruerſe fuerit conuerſatus; vel ſi canonem per biennium non ſoluiſſet; denique ſi neceſſitas poſtulet, vt dominus domum inhabitet; relicta tamen pro reliqua temporis parte mercede: quæ relinqui etiam debet ob ſterilitatem ſine culpa conductoris contingentem, de prædijs locatis, niſi tanta fuerit præcedentis, vel ſequentis anni vbertas, vt valeat compenſari. *cap. 3.* Prouentus decimarum perſonæ Eccleſiaſticæ locare poſſunt. *cap. 2.* & emphyteutica, meliorationes, ac ius ſibi competens, Eccleſia primum requiſita, alijs vendere. *cap. vlt.* Prohibentur verò per excommunicationis ſententiam ij, qui conductionis ante tempus aliorum hoſpitia, abſque eorum conſenſu, conducunt. *cap. 1. hoc titul.* quæ conſtitutio videtur in ſtudioſorum gratiam promulgata; ſiquidem Bononienſi fauet vniuerſitati.

De

Digitized by Google

De Permutatione. *Tit. 19.*

ITEM ſimilis eſt emptioni, & venditioni Permutatio; in eo tamen differunt; quòd emptio, & venditio nuda contrahentium volũtate contrahitur, permutatio re. *l. 1. §. item emptio. ff. eod.* hinc dicere poſſumus, Permutationem eſſe contractum, quo res datur, vt alia accipiatur. etſi res omnes permutationẽ non recipiunt, vt ſunt ſpirituales cum temporalibus. *cap. vlt.* Neque mancipia Eccleſiæ niſi ad libertatem, vel niſi fugitiua ſint. *cap. 3. & 4.* Neque præbendæ pacto præcedente; Neque beneficia propria auctoritate. *cap. 5. & 7.* tametſi Eccleſiæ iura, & proprietates adinuicem poſſint permutari; & pro minus valentibus pretium ſuppletur. *cap. 6.* ita vt permutatio fiat iuris ordine ſeruato; alioquin per ſucceſſorem reuocatur. *c. 2.* Fieri enim debet beneficij permutatio in manibus ordinarij. *cap. 1. in ſex.* Quod conferre tandem nequit, niſi permutare volentibus. *Clem. 1. eod.* Et facta ex vna parte permutatione, ſi per alteram ſteterit, quo minus impleatur, reſtituituitur pars. *cap. 8.* Licet quoque Principi rem mobilem pro immobili (ſi aliqua probabilis ratio id expoſcat) ab Eccleſia accipere: ita tamen, vt res, quam præſtat, maior ſit, vel ſaltem æqualis, præcedente ſuper hoc pragmatica forma. quæ verba relata ſunt *in cap. 1. ex Concilio Siluan.* quæ magis Raymundi, vt Antonio Auguſtino viſum eſt, quam Concilij videntur eſſe; ex Irnerij verbis poſitis in *auth. ſed &. C. de ſacr. ſanct. eccleſ.* quæ & Gratian. refert. 10. *q. 2. c. ea.* Hinc male recentiores quidam in *additionibus. d. auth.* exiſtimarunt res Eccleſiæ poſſe alienari, etiam quoad directum dominium, adeo quòd nulla ſubſit neceſſitas, nullaque vtilitas, & dummodo nullum ſubſit damnum. Atqui aliter apparet in *Nouella de non alienand. aut permut. reb. Eccleſ. §. finimus igitur. col. 2. titul. 1.* ex qua auth. eſt hauſtum. *Recompenſam,* inquit, *dari eis ab eo, qui percepit, æqua, aut etiam maiore, quàm data eſt.* & ſubiungit: *Quid enim cauſetur Imperator, ne meliora det? cui plurima dedit Deus habere, & multorum dominum eſſe, & facile dare, & maxime ſanctiſſimis Eccleſijs, in quibus optima menſura eſt donatarum eis rerum immenſitas.* Sed ijs poſtea addidit: *Et recompenſauerit mox rem meliorem, & vberiorem, & vtiliorem, ſit ea permutatio firma.* Ex quibus verbis intelligimus Imperatorem ſtatuiſſe id, quod oportuit, videlicet Eccleſię conditionem debere ſemper fieri meliorem, non item deteriorem. Hinc obiter admonere oportet, quòd pleræq; authenticæ in Codice relatæ ita ab Irnerio ſucciſæ, & reſectæ ſunt, vt non ſatis feliciter Iuſtiniani Nouellis reſpondeant. Quare ad Nouellas ipſas, ex quibus excerptæ ſunt, recurrendum eſt, ne incaute Irnerij verbis decipiamur.

De Feudis. *Tit. 20.*

FEVDVM eſt etiam ex numero eorum, quæ alienationis nomine veniunt. Et cùm aliquid in feudum datur, imminuuntur Eccleſiæ facultates. Quare meritò poſt præcedentes titulos, de Feudis agitur. Vocem autem Feudi Iſydorus à fœdere deduxit; Obertus, vt Gallorum diligentiſsimus ſcriptor Cuiatius lib. de feudis primo refert, à fidelitate, vel fide. quod ego quoque rectius puto, vel eo maxime, quod ij, qui rem à domino iure feudi acceperunt, dicantur eſſe eius Leudes, ſiue Leodes: nam Germani feudum appellant Leudum, ſiue Lethem. Feudum eſſe Germanicum vocabulum non eſt dubitandum. & Feudum eſt ius, ſeu res, cuius acceptione dominis homagium, ac fidelitatem exhibere conſtringuntur, *cap. ex diligenti. infra de ſimon.* Itaque Epiſcopus tribus caſibus, non obſtante iuramento de non infeudando, antiquum feudum ad Eccleſiam reuerſum, nouo vaſallo poteſt concedere. quibus & quartum adiecit Innocentius iij. in *cap. per tuas. inf. de donat.* Et propter feudum nouum ius à ſummis Pontificibus factum eſt, vt ſi dominus à vaſallo in pignus feudum receperit, non teneatur fructus in ſortem imputare; dummodo vaſallus interim à ſeruitio, quod pro feudo domino præſtare tenetur, liberetur.

De pignoribus, & alijs cautionibus. *Tit. 21.*

ADIVNGITVR titulus de pignoribus, quæ & alienationem ſapiunt; qui enim pignori dat, alienare quodammodo videtur. *l. cũ hic ſtatus. §. ſi maritus. 1. ff. de donat. inter vir. & vxor.* Et quæ in bonis noſtris non ſunt, obligari non poſſunt. *l. qui filios. C. quæ res pig. oblig. poſſ.* Quamobrem neque vaſa, neq; veſtimenta Eccleſiæ, niſi iuſtiſsima vrgente neceſsitate, pignerari debent. Super his Stephanus, in illis Xyſtus Rom. Pontifices, vt auctor eſt Damaſus in vtriuſque vita, conſtituerunt, ac ètiam Iuſtinianus in vtriſque. *l. ſancimus. 18. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* & *Nouell. 120. de alien. & emphit. §. penult.* & Antoninus Imp. in locis religionis. *l. 3. C. quæ res pign. oblig. poſſ.* Neque liber homo; eadem ratione, qua loca religioſa, & præmia ſacra, quia in bonis debitoris non ſunt. *cap. 2.* Neque res in dotem datæ. *cap. 5.* Sed an

eadem

Digitized by Google

eadem ratione, qua ſuperiora? Dubitationem facit *l. quamuis. ff. de iur. dot.* vbi legitur, fundi dotalis penes maritum eſſe dominium. Verius tamen eſt in bonis mariti dotem eſſe; vxorem verò dominam eſſe. *l. Lucius. §. item reſpondit. ff. ad municip.* ea ſiquidem in bonis noſtris numerantur, quorum domini non ſumus, ſed in quæ ius quoddam aliud nobis competit. *l. bonorum. 49. ff. de verb. ſignif.* at quia maritus quaſi quidam dominus eſt, & pro domino habetur: iuris fictione res dotales in bonis eius eſſe dicuntur. ea tamen fictio non vtique operatur, quo minus poſſint res dotales pignori obligari, & quin liceat mulieri contra quemlibet bona mariti detinentem agere. *d. cap. 5.* At qui rem alienam, vel Eccleſiæ pro neceſſitate propria obligat, cogitur, vel eius hæres, redimere, & Eccleſiæ reſtituere. *cap. 3.* Et qui à vero domino pignus acceptat, ſi tot fructus ex pignore perceperit, vt ſatisfactum ſit ſorti, tenetur integrum pignus reſtituere. *c. 6.* Item is, qui lege commiſſoria rem ſuam pignorauit, poſt diem poteſt redimere, ſi iuſte impeditus in diem ſtatutum non redemit. *cap. 7.* Additur & hoc titulo *cap. 4.* quod in *titul. 17. cap. 5.* dixit, pignus præſumi, ſi in venditione adijcitur pactum de retrouendendo poſt præfixum certi temporis ſpatium, modico conſtituto pretio; etiam fructibus in ſortem computatis, aliquid vltra ſortem recipiendo; contractum eſſe fœneratitium. Dico fructibus in ſortem computatis; ſiquidem ea conditio licet non ſit contraria naturæ ipſius contractus venditionis, vt fructus ſint venditori reſtituendi: eſt tamen propria pignoratitij contractus: nec mirum, ſi cum alijs coniecturis vſuræ præſumptionem indicat. namq; hoc pactum, quaſi inuſitatum, & inſolitum in contractibus venditionum, fecit fraudem præſumi. Nec facit, quòd cedat in præiudicium, & damnum eius, contra quem eſt fraudis ſuſpicio: quia ob nimiam cautelam fraus plerunque detegitur, vt Accur. *in l. ſi quis ſub condit. ff. de condit. inſtit.* cuius rei ratio eſt, quòd non ſolet emptor ſibi auferre ea, quæ iure retinere poteſt, maxime cùm ſit homo diligens, & ſtudioſus paterfam. niſi, vt quodam liberalitatis velo, maiorem dolum vellet obtegere. *l. cùm de indebito. ff. de probat.* Attamen iſta clauſula, imputandis fructibus in pretium, per ſe non operatur, vt contractus ſit vſurarius, immo contrarium operatur effectum; neque ſi in pacto de retrouendendo apponatur, quòd vel collatum ſit in emptoris, ſiue venditoris voluntatem; quia cedit in venditoris vtilitatem. Quare perperam dixerunt noſtri ex *d. cap. 4.* tria fore neceſſaria, vt venditionis contractus cenſeatur fœneratitius; videlicet pactum reuendendi collatum eſſe in emptoris voluntatem, clauſulam de computandis fructibus in ſortem, item quòd reuenditio maiori pretio, quam ipſa venditio fieri debeat. Sed vnum ſufficit, quòd maiori pretio væneat, quàm prius fuit vendita, vt præſumatur fœneratitius. Nec facit, quòd conſueuit vſuras exercere: id enim amplificat, quia licet non conſueuerit, quoties erit adiectum, vt maiori pretio væneat, eſt fœneratitius. Inſcribitur autem hic titulus de Pignoribus, & alijs cautionibus. Namque pignus appellatum eſt à pugno, eo quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. Vnde rectè, vt ait Gaius, quidam putarunt pignus proprie rei mobilis conſtitui. *l. plebs. 237. ff. de verb. ſign.* Ob id quoque Alexander iij. ſanxit adiudicata alicui poſſeſſione, non ſufficere ei pignora dari, niſi corporalem contineat poſſeſſionem. *cap. 6. ſupra de ſent. & re iudic.* Enimuerò pignus hic accipitur etiam pro hypotheca. & quanquam pignus re contrahatur, hypotheca nudo pacto; & pignus ciuile negotium ſit, hypotheca ab iure honorario capiat ſubſtantiam; nihil tamen inter ſe pignus, & hypotheca differunt præter nominis ſonum. *l. 5. in fine. ff. eod. §. inter pignus. Inſtit. de action.* ac proinde vna actione vtimur. Quod cum intelligere minus poſſet Laurentius Valla, anſam Iuriſconſultos reprehendendi habuit; quemadmodum & in ipſa pignoris definitione. Sed melius, rectiusq; feciſſet, ſi in grammaticorum dũtaxat regulas operam impendiſſet; quàm in meſſes alienas ſuam falcem immittere. Et alijs cautionibus. Cautio enim genus aliquando eſt. ſic cauere per fideiuſſores. *l. 25. §. vlt. ff. de recep. arb.* cauere pignoribus. *l. vlt. §. ſi legatarius. ff. quorum legat.* ita cautum, & ſatiſdatum, cautio, & ſatiſdatio ſæpiſſimè ſeparantur. *l. 1. ff. de rip. muni. l. penul. ff. de peti. hæred. l. 57. ff. de rei vind.* ſic varie varijs in locis accipitur. Etenim relicto vſusfructu, vel rei immobilis, vti pecuniæ, Gregorius ix. idoneam cautionem exhibendam eſſe ſanxit, ſcilicet ſaluam ipſarum ſubſtantiam facere. quam cautionem interpretor, vt ſatiſdet, vel creditori caueat inſtrumentis publicis, & alijs huiuſmodi, vt in *cap. 3. infr. tit. 2.*

De Fideiuſſoribus. *Tit. 22.*

QVEMADMODVM clericus res Eccleſiaſticas nequit pignori dare. *cap. 1. ſupra titul. 1.* ita nec fideiubere ſine ſui prælati licentia, & maioris partis capituli; Neque mutuum recipere; & recipiens punitur, niſi mutuum in Eccleſiæ vtilitatem verſum conſtet. *c. 4.* Nec pro ſe fideiuſſorem dare; & ſi dederit, indemnem ſeruare oportet. Compelliturq; creditor, qui principalis dicitur, à fideiuſsione fideiuſſorem liberare. *cap. 2. & 3.* Fideiuſſor contra debito-

Digitized by Google

debitorem agere poteſt, antequam ſoluat, vt à fideiuſſione liberetur: vt ſi diu in debiti ſolutione moram fecerit, ſi bona ſua diſſipare cœperit, vel ſi fideiuſſor ad ſolutionem condemnatus fuerit. *cap. vlt.* Fideiubere eſt fidem ſuam pro alio obligare. Cicero *pro Flacco: Fide aliena pecuniam mutuam ſumere, & dato fideiuſſore ſumere.* hinc fideiuſſor, qui alieno nomine obligatur. *l. 1. §. verbis. ff. de oblig. & actionib.*

De ſolutionibus. *Tit.* 23.

QVI dat fideiuſſorem, ſatis videtur obligatus: at qui ſoluit, omni obligatione liberatur. *Inſtitut. quib. mod. toll. oblig. in princip.* Quòd ſi contigerit clericum ante ſolutionem debiti, quod pro vtilitate, & neceſſitate Eccleſiæ ſibi commiſſæ contraxit, mortem obire: ſicut filius pro patre, ita prælatus pro prædeceſſore ſoluet. *cap. 1.* Sed ſi prælatus pro alienis negotijs Eccleſiam obliget, ipſo iure eſt ſuſpenſus ab adminiſtratione & ſpiritualium, & temporalium; neque vllo obligatur iure Eccleſia. Et ne ipſi Eccleſiæ, ipſiusq; clericis fraus fiat, inhibitum eſt, ne literas, ſigillave, quibus obligari Eccleſia poſſet, præſtent. *cap. 2.* Quòd ſi clericus non habet, vnde ſuis poſſit ſatisfacere creditoribus, nec excommunicari debet, nec moleſtari. Interim tamen idoneam præſtabit cautionem; vt ſi forte pinguiorem fortunam nactus fuerit, ſe ſoluturum promittat. *cap. 3.* Cùm autem ſoluit, & conqueritur indebitum ſoluiſſe, probare debet. *l. cum de indebito. ff. de probat.* niſi aduerſarius ſolutionem inficians exinde conuincatur; tunc huic incũbit probandi onus. *c. vlt. huius tit.*

De donationibus. *Tit.* 24.

REDIT ad eum, quem inſtituit tractatum, de ſingulis alienationis partibus. Donationem alienationis nomine comprehenſam eſſe nemo dubitat, ex *cap. nulli. ſup. de reb. eccl. alien. vel non.* Donatio appellata eſt à dono, quaſi doni datio. Donationis porrò verbum, ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendit, ſiue mortis cauſa, ſiue non mortis cauſa factam. *l. alienatũ. ff. de verb. ſign.* Proprie tamen dicitur donatio, cùm quis ea mente liberalitatis gratia aliquid dat, vt accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti velit, Iuliano auctore in *l. 1. ff. eod.* & hæc inter viuos dicitur. Quæ cauſa mortis dicitur, de qua hoc titulo nihil, eſt cùm quis habere ſe mauult, quàm eum, cui donat, magisq; eum, cui donat, quàm hæredem ſuum. *l. 18. & l. 35. §. 1. ff. de don. mor. cauſ.* Qui igitur donare promiſit aliquid, eum illud tanquam debitum præſtare iuſtum eſt. *cap. 1.* Quam liberalitatem, atque munificentiam, inconſulto capitulo, & in detrimentum Eccleſiæ, prælatus nequit exercere. *cap. 2.* Quòd ſi conſentiente patrono, aliquam Eccleſiam, ex qua multos habebat prouentus, Epiſcopus ſimpliciter viris religioſis conceſſerit: excepto cathedratico, etiã prouentus debentur: & patronus quod ſuum eſt, conferre intelligitur. eſt enim in contractibus plena, in teſtamentis plenior, in beneficijs pleniſſima adhibenda interpretatio. *cap. 6. & 7.* & facienda ſemper in meliorem partem. *l. quoties. ff. de reb. dub.* Quare clauſula oneroſa poſt multas donationes appoſita, proximam donationem reſpicit, non item alias. *d. cap. 6.* quod eſt in donatione præcipuum. *cap. inquiſitioni. ſupr. de appellat.* Sed, vt vbique legitima ſit Epiſcopi donatio, conſenſus eſt ſui capituli perpetuò requirendus. Ex quibus facile eſt intelligere neque monachum, ſiue filiumfamil. neque conuerſum, quicquam donare poſſe, cum nihil proprij habeant. *can. abbati. 54. diſtinct.* Atqui donatio, quam Epiſcopus religioſis, pijsq; locis facere poteſt, egredi non debet quinquageſimã, vel centeſimam partem, niſi amplius, ſine Eccleſiæ damno, neceſsitati alterius Eccleſiæ poterit ſubuenire; tunc enim ex ſedis Apoſtolicæ licentia, permittetur. Facta verò quinquageſimæ, vel centeſimæ graui cum Eccleſiæ damno, legitime poterit reuocari. *cap. 9.* Quod à Gregorio ix. extenditur ad quemlibet donatorem, vt ingratitudinis cauſa poſsit reuocare donationem. *cap. 10.* quemadmodum conſtituit & Conſtantinus in *l. 2. C. de liber. & eor. liber.* libertatem. Illa autem ingratitudo eſſe poteſt, ſi donatarius in donatorem manus iniecerit; ſiue ei atroces iniurias, aut graue rerum ſuarum damnum, atque vitæ periculum inferre auſus fuerit: quod tamen ad hæredem non tranſit. Alijs etiã multis caſibus impune reuocatur donatio; vt ſi in ea appoſita ſit conditio. *cap. rerum. infra de cond. appoſit.* ob pacti turpitudinem. *cap. de hoc autem. cap. veniens. & cap. audiuimus. infra de ſimon.* Enormitatem. *c. ſi quis iraſcitur. 13. q. 2.* ſuſcipientium fraudem. *cap. conſtituit. 16. q. vlt.* filiorum natiuitatem. *cap. vlt. 17. queſt. 3.* Hinc D. Auguſtinus *ſerm. 52. Quicumque vult, exhæredato filio, hæredem facere Eccleſiam, quærat alterum, qui ſuſcipiat, non Auguſtinum: immo, Deo propitio, neminem inueniat.* Item propter cauſæ defectum. *cap. quod à te. ſup. de cler. coniug.* Interdum quoque reuocatur, quatenus excedit. *c. ſi quos de ſeruis. 12. queſt. 2. l. ſancimus. C. eod.* Item ſi iuriſdictio perditur. *ca. ſi Imperator. 96. diſtinct.* Cæterùm hic hoſpitalarijs facta eſt poteſtas, vt etiam in ſuum præiudicium, & ſe, & do-

mum ſuam alteri religioſæ domui ſubijcere, ac donare poſſint. *cap.*8. Repetit etiam hoc titulo *cap.*4. quod in *titul.*8. dixit, quòd Eccleſia non vacans nequeat in beneficium concedi; addit tamen in proprietatem poſſe, cum Epiſcopi auctoritate, & ſine prælati præiudicio.

De peculio Clericorum. *Tit. 25.*

CVM res Eccleſiæ donare ſit clericis interdictum: cõſequenter ponit de peculio clericorum; hoc eſt; num de peculio dare poſſint clerici. Peculiũ dictum eſt, quaſi puſilla pecunia, ſiue puſillum patrimonium. Peculium autem Tubero apud Vlpianũ in *l.*5.*ff. eod.* ita definiebat, *Quod ſeruus domini permiſſu ſeparatũ à rationibus dominicis habet, deducto inde ſi quid domino debetur.* Et quod de ſeruo, idem de filiofamilias erga patrem dicemus. Peculij multas, ac varias eſſe differentias nemo ignorat. Ex quibus eſt caſtrenſe; & quaſi, ideſt, quod filijsfamilias in palatina, vel forenſi militia versãtibus, vel clericis factis quæſitum eſt, ab eo, quòd ad exemplum caſtrenſis per ſimilitudinem quandam introductũ eſt. *l.*1.§.*ne caſtrenſe.ff.de collat. bon.l.ſacroſanctæ. C.de epiſc. & cler.* Erit autem clericorũ peculium vel profectitium, vel aduentitium. hoc, quod & quaſi caſtrenſe dici quo ad clericos poteſt, cùm quis vel ex ſua diligentia, opera, vel donatione, non reſpectu Eccleſiæ, ſed ſui, acquiſiuit, cui voluerit poterit relinquere teſtamento, vel donare. *d.l.ſacroſanctæ.c.quia nos. c.requiſiſti.inf.tit.*1. de illo non æque: quod profectitium haud male appellari poteſt, quòd ab Eccleſia proficiſcatur. quinimo præſumitur de bonis Eccleſię, ſi antequam beneficium adeptus eſt, nihil habebat, acquiſiuiſſe. *c.*1.*&* 4. Et emptarum rerum de bonis Eccleſiæ confici debet inſtrumentum Eccleſiæ nomine; alioquin ab adminiſtratione ſummouetur prælatus. *cap.*2. Meliorationes verò in rebus Eccleſiæ factas, etiam ſi beneficium dimittat, quoad vixerit, habere debet; non item de ijs teſtari. *cap.vlt.*

De Teſtamentis, & vltimis voluntatibus. *Tit. 26.*

A Contractibus tranſit ad vltimas voluntates; & meritò: vti enim clericus res Eccleſiæ vendere, donare, perpetuò locare, & alia id genus nequit: pari ratione de rebus Eccleſiæ, vel intuitu eius acquiſitis, teſtari non valet. *c.*1. 2. 7. 9. Neque valet legatum de bonis Eccleſiæ relictum: quamuis aliàs nudis verbis relictum valeat. *c.*4. *&* 5. atque aliquid eleemoſinæ gratia erogatũ. *c.*8.*& c.*12. adeoq; de bonis Eccleſię. Cæterùm teſtamentum quodlibet omnes obtinebit vires: etſi coram presbytero parochiali, ac duobus duntaxat teſtibus conditum: vel duobus tantum teſtibus ad pias cauſas. *cap.*10. *&* 11. Ratio eſt elegans: In ore duorum, vel trium ſtat omne verbum. quod admittendum putarem, ſi hi duo viri bonis moribus præditi ſint: non autem ſi mendaces ſint, cùm Eccleſia mendaces non admittat. *can.ego ſolis.*9.*diſtinct.* Eſt etiam hoc titulo aliud ius nouum, videlicet, filium de reſtituenda hæreditate grauatum ſub conditione, vel in diem, duplicis quartæ deductionem habere. *cap.*16. *&* 18. Et cùm moribus receptum ſit, vt quis liberis impuberibus teſtamentum facere poſſit. *l.*2.*ff.de vulg. & pupill.ſubſtit.* ſi pater filio in pupillari ætate morienti ſubſtituerit, mater nullam detrahit quartam, neq; partem iure naturæ debitam. *c.*1. *in ſex.* quia patris potius cenſendum eſt, quàm filij teſtamentum. quare ab Vlpiano reſponſum fuit, *Et quiſquis impuberi teſtamentum facit, ſibi quoque debet facere.* Cæterùm ſoli filio non poterit. *d.l.*2.§. *quiſquis*; niſi forte miles. *l.miles.* §.*vlt.ff.de milit. teſtam.* Item aliud ius nouum; vt teſtamentum valeat in alterius diſpoſitionem commiſſum. *cap.*13. quod veteres iuris auctores in nullius alterius ſtare arbitrio voluerunt. *l.illa inſtitutio.ff.de hæred.inſtit.* Et cùm publice expediat, ſuprema hominum iudicia exitum habere: niſi in annum à die monitionis teſtamẽti fiat exequutio, ipſa deuoluitur ad Epiſcopum; ab eoque interdicitur res omnis in teſtamento relicta hæredi, ſi iuſſa teſtatoris non adimpleuerit. *cap.*3.6.& *cap.*17. Item Epiſcopus ab religioſis rationem debet exigere, etiam exemptis, de teſtamentorum executionibus; &, ſi in illis deliquerint, quas geſſerant, illos punire. *Clem.vnica.eod.* Quòd ſi executores ab ipſo teſtatore fuerint relicti, vno defuncto, vel exequi nolente, reliqui, vel vnus, executionis officiũ exercebunt, ne defuncti voluntas impediatur. *c.*2.*in ſex.*

De ſucceſsionibus ab inteſtato. *Tit. 27.*

QVI teſtamenti factionem habet, vel inteſtati, vel teſtati exitum facit. Inde clericus, cui mente compoti de rebus proprijs teſtandi facultas iure data eſt. *cap.vlt.* ſi inteſtatus deceſſerit, nullo prorſus relicto conſanguineo; quaſi filius ei ſuccedit Eccleſia. *c.*1. Aliter in presbytero, qui antequam ſacris fuiſſet ordinibus initiatus, ſeruus erat, obſeruatur. cuius bona ex propria virtute acquiſita, parentibus etiam extantibus, in quatuor partes diuiduntur: quarũ vna Epiſcopo, altera Eccleſiæ, tertia pau-

peribus,quarta datur parentibus; ita ſi capaces ſunt,vel ſi hæretici non ſunt. *cap. ſane profertur.* 24.*q.*2. & *cap.ſi quis Epiſcopus.inf.de hæret.* tunc Epiſcopus partem parentibus debitam in vſum Eccleſiæ commutabit. *cap.*2.

De Sepulturis. *Tit. 28.*

SOLENT vt plurimum homines in vltimo vitæ periculo poſiti ſibi ſepulturam eligere:quod quidem conceditur non tantum maritis, ſed etiam vxoribus, 7.quaſi eo tempore viri legibus ſint ſolutæ. *l.quod ſponſæ.C. de donat.ante nupt.* Quid ſi non eligit mulier?In mariti ſepulchro condenda eſt. Quid ſi plures habuit maritos?Cũ vltimo ſepelitur. *c.*3.*§.vlt.in ſex.* Idẽ de filijs familias puberibus,ac patribus, non impuberibus: pro quibus eligere pater poteſt,ſi hoc habet conſuetudo. *c.*7.*§.vlt.hoc tit.*& *c.*4.*in ſex.* Qui autem inteſtatus diſcedit,in maiorum ſuorum monumentis humari debet. *c.*1. exemplo arbitror multorum, quorum mentio in ſacris literis fit.nam *Geneſ.*50. Ioſeph in Aegypto vitam finiens, fratres ſuos deprecatus eſt,vt tempore viſitationis ſuæ,oſſa ſua ſecũ ducerent: atq; ea in parentum monumentis ponerent. Dictum quoque eſt Prophetæ Domini, qui contra Dei præceptum comederat in Bethel, *Non inferatur cadauer tuum in ſepulchrum patrum tuorũ.* Regum etiam 13.lib.3. de quibuſdam ſcriptum eſt: *Obijt & adpoſitus eſt ad patres ſuos:* hoc eſt in ſepulchro patrum ſuorum, vt Machabæorum *lib.*1.*c.*9. quod & Romani obſeruarũt. *l.alumnæ.* §.*Seia.ff.de adim.legat.* Hoc in excommunicatis locũ non habet, exemplo fortaſſe illius Prophetæ: immo eorum oſſa in Eccleſiaſtico cœmiterio ſepulta, ſi cognoſci, ac diſcerni poſſunt, debent refodi,atq; ab Eccleſia longe proijci; niſi à proprio parocho in articulo mortis fuerint abſoluti. *c.*12.& 14. *hoc tit.* Qui verò ſcienter illos ſepeliunt, ac nominatim interdictos, vel manifeſtos vſurarios,excommunicati ſunt. *Clem.*1.*eod.* Non eligens, nec propriũ tumulum habens, in parochiali Eccleſia ſepelitur. Quòd, ſi alienus parochus fuerit,ſepultum corpus, ac omnia, quæ ratione ipſius obueniunt,proprio parocho tenetur reſtituere. *c.*5. qui in ſuis in alieno ſolo humatis portionem canonicã ſemper habet, quæ ex loci conſuetudine æſtimatur. *c.*2.3.4.8.9.10. ac nuper Tridentina Synodus.*c.*13.*ſeſſ.*25. niſi forte defunctus adhuc in ſanitate conſtitutus, ſe, bonaq; ſua alijs Eccleſijs obtulerit.*d.c.*4. Hinc religioſi, ni multum à monaſterio diſtent, alibi nequeunt eligere ſepulturam. *c.vlt.in ſex.* Sed an is,qui caſu vita priuatus eſt,priuandus ſit ſepultura? Minime.*c.*2. ita ſi ſemel illo anno Pœnitentiæ ſacramentum,ac ſacram Euchariſtiam ſuſceperit. *c.omnis vtriuſq; inf.de pœnit.& remiſſ.* alioquin ei denegatur:quemadmodũ Iudęis,Paganis,& hæreticis. *c.Eccleſia.*2.*de conſecr.*1.*diſt.* atq; ijs,qui decimas Eccleſiæ debitas à ſe iniuſte poſſeſſas non reſtituunt. *c.prohibemus.inf.tit.*2. & ijs qui noua vectigalia ſine Principis conſenſu imponunt. *c.innouamus.inf.de cenſib.* item furibus, latronibus,atq;raptoribus. *c.*2.*de fur.* & *c.*2.*de rapt.* & ijs qui in duellis, & torniamentis animas profuderũt. *c.*1.*de torniam.* demum ijs, qui mortem ſibi conſciuerunt ob ſceleris conſcientiã,vel propter ſua flagitia interfecti ſunt.*c. placuit.*23.*q.*5. Sed quid ſi tædio vitæ,vel impatientia doloris alicuius, vel alio modo vitam finiunt? Ego, licet de iure ciuili horũ donatio valeat, itemq; teſtamentum. *l.vlt.§. ſi quis autem. ff.de bon.eor.qui ant.ſent.mor.ſib.conſc.l.*6.*§.quòd ſi quis tædio.ff.iniuſt.rupt.teſt.* priuandos tamen eſſe Chriſtiana ſepultura haud dubito; niſi forte furoris ergò ſe interemerint:nam & apud veteres Romanos,adſtipulãte Cornelio Tacito *lib.hiſt.*5. qui publicatis bonis damnati erant, ſepultura prohibebantur. Et apud veteres Hebręos carere ſepultura graue animaduerſionis genus iudicatum eſt,teſte Olympio ad *c.*15.*Iob.* Regi Hieroboam, qui Idola coluerat,prædixit Deus 3.*Reg. c.*14.animaduerſiones & ſupplicia,quibus in eũ vſurus erat. *Qui mortui*,ait, *fuerint de Hieroboã, in ciuitate comedent eos canes:qui autẽ mortui fuerint in agro,vorabunt eos aues cæli.* Ioram quoq; quia in vijs patris ſui Ioſaphat minimè ambulauerat,mortuus eſt infirmitate peſſima,& non fecit ei populus ſecundum morem exequias, ſicut fecerat maioribus ſuis. 2.*Paral.c.*21. Locus religioſus pro fodienda ſepultura,vendi nõ debet. *cap.*3. Nec de eligenda ſepultura, paciſci licet. *c.*1.*in ſex.* Quamquam qui defunctorum oblationes aut negant Eccleſijs, aut difficulter reddunt,tanquam egentium necatores, excommunicantur. *c.*9.10. 11.13.*q.*2. Cæterùm quo loco cadauer imponi debet? Olim fuit maiorũ inſtitutis receptum,vt in Eccleſia nullatenus ſepelirentur,ſed in atrio,aut in porticu,aut in exedris Eccleſiæ. *c.*15.*eod.*13.*q.*2. Nec olim Athenienſes locum ſepulturæ intra vrbẽ dabant, quod religione ſe impediri dicerent,vt Seruius Sulpitius apud Cicer.*lib.*4.*Epiſt.*54. ſcribit.quod & apud ipſos Romanos lege xij.tab. cautum fuit: *Hominem mortuum in vrbe ne ſepelito, neve vrito.* Tradit etiam Chryſoſtomus *homil.*66. *ad populum Antiochenum*,Conſtantinum magno honore affectum, quòd pro foribus piſcatoris corpus eius ſepulturæ mandatũ fuerit: factusq. ſit Conſtantinus piſcatoris ianitor. Legimus, Theodoſium iuniorem, patrem quoque Archadium, necnõ auum Theodoſiũ in dextra ſublimi Apo-

ſtolorum

Digitized by Google

ſtolorũ templi porticu ſepultos. Niceph. *lib.* 14. *c.* 58. Fuit tandẽ in concilio Magũtienſi conſtitutũ, vt intra Eccleſias Epiſcopi, Abbates, digniq; presbyteri, & fideles laici ſepeliri poſſent ex eo, puto, quod Gregorius *in lib. Dialogorum* 4. *c.* 50. ſcriptum reliquit, quòd cùm grauia peccata non deprimunt, tunc prodeſt mortuis, ſi in Eccleſia ſepeliantur: quia eorum proximi quoties ad eadẽ ſacra loca veniunt, ſuorumque ſepulturam aſpiciunt, recordantur, & pro eis domino preces effundunt. Idcirco in loco tãtum ſacro, & religioſo ſunt fideles humandi. *c.* 3. Quod & Ethnici obſeruarunt; Voluerũtq; locum prophanum, in quẽ humanũ corpus eſſet illatum, religioſum fieri. *tot. tit. ff. de relig. & ſumpt. fun.* & *de mort. inferend.*

De Parochijs, & alijs Parochianis. *Tit.* 29.

DIximvs ex *cap.* 1. & *cap. ex parte. ſupr. tit. prox.* eum, qui exitum inteſtati facit, debere in ſua parochia ſepeliri; & in eo, qui alienam elegit, habere ſuam Eccleſiam canonicam portionem: cui titulo hic vicinus eſt, in quo & de alijs iuribus, quæ Parochus in parochianis habet, agitur; ſiue, vt diebus dominicis in propria parochia miſſam audiant; vel, ſi extra parochiam, oratorium habere voluerint; in Paſchate, Natali Domini, Epiphania, Aſcenſione Domini, Pentecoſte, ac Natali ſancti Ioannis Baptiſtæ, & ſi qui maximi dies in feſtiuitatibus habentur, in parochijs miſſas audiant. *can. ſi quis etiam, extra de conſecr.* 1. *diſt.* & his diebus alienos parochianos parochus ad miſſam minus debet admittere. *cap.* 2. Neq; ij ab alio Epiſcopo abſque ipſius Parochi licentia ordinari, neq; queunt iudicari. *cap.* 3. Et facti alterius Parochiæ, vel diœceſis, deçimas pro prædijs in parochia poſitis tenentur ſoluere; cætera iura vel Epiſcopalia, ſeu diœceſana prælatis, ſeu Parochianis, quos apud Domicilium tranſtulerunt, præſtare. *cap. vlt.* atque etiam perſonales decimas. *cap. ad apoſtolica. infra titul.* 1. Docemur item ex *c.* 1. quod ex concilio Aphricano translatum eſt, quemadmodum Parochiæ inter Epiſcopum Epiſcopo hæretico ad Catholicam vnitatem reuerſo ſubſtitutum diuidi debeant. Tum ex *cap.* 4. Parochiarum, ac diœceſum quaſdam præſcribi poſſe: vt quæ certis limitibus ſunt diſtincta, nequeant: quæ certis limitibus vallata non ſunt, poſſint; & in eadẽ prouincia triennio, extra nullo vnquam tẽpore. idem in *c. quicumq; c. licet. c. inter*, & *c. dilectio.* 16. *q.* 3. Parœcias appellarunt veteres fana illa, & Eccleſias quæ ſingulis aſſignantur presbyteris in cuiuſq; Epiſcopi diçceſi. Sed paulatim corrupto nomine Parochiç appellari cęperunt. Non me latet parochiã vſurpari pro tota diœceſi cuiuſq; Epiſcopi, quæ multas complectitur Eccleſias. *c. bona rei.* 12. *q.* 2. & *c. Apoſtol. inf. de don.* & Rothaldus in *Epiſt. ſua ad Nicol. P. Max.* quæ inter Epiſtolas ipſius Nicolai inſeritur: *Quem*, inquit, *ipſe mox excommunicatum in carcerem retrudi iuſſit, illumq; depoſitũ, genitalibus truncum in mea parochia Eccleſia reſtituit.* Sed tunc aliter accipitur. nec mihi diſplicet, quod Budæus adnotauit, nẽpe hęc aliter Latinè exprimi poſſe; vt Curia dicatur, quam nos parochiã vocamus; Curiales parochiani ipſi; & Curio presbyter, qui parochianorum curationẽ, & gubernationem habet. nam & apud nos parochia, cura vulgò dicitur. Eſt igitur Curia, ſiue Parochia locus Deo dicatus, in quo Eccleſiæ ſacramenta fidelibus adminiſtrãtur; Parochus eſt, qui adminiſtrat, Parochiani, qui ipſius ſunt iuriſdictionis. Eſt autem dictus Parochus, eo quia iam olim erant Parochi, qui legatis publice Romam miſſis ſalem, & ligna ſuppeditabant: vt docte adnotauit Acron in illud Horatij: *Et Parochi qui debent ligna, ſalemq.* quorũ appellatione omnia, vt idem Acron exiſtimauit, hoſpitibus neceſſaria veniunt. Sic apud nos Parochi dicuntur, quoniã ea omnia, quæ ad æternam vitam conſequendã ſunt neceſſaria, accepta ab Epiſcopis auctoritate, nobis perhumaniter ac abunde impendunt.

De Decimis, Primitijs, & Oblationibus. *Tit.* 30.

COhaberet hic titulus ſuperiori optima, ac manifeſtiſſima ratione: nam cum Parochi diuina miniſteria fidelibus ſuppeditent; & quilibet mercenarius dignus ſit mercede ſua: Deo primum, à quo cuncta procedunt, gratiæ agendæ ſunt; deinde ſacerdotibus eius, vt D. Hieron. *ſuper Malachiam* monuit, ac miniſtris, à quibus docti ſumus. Gratias autem idẽ Hieron. interpretatur decimas. *c. reuertimini.* 16. *q.* 1. Deus enim, qui dignatus eſt totũ dare, decimam dignatur recipere, nõ ſibi, ſed nobis profuturam. *c. decimæ. ead.* 16. *q.* 1. Decimæ autẽ ita ex debito requiruntur. *c.* 14. *hoc tit.* vt qui eas dare noluerint, res alienas inuadant. *c. decimæ. d.* 16. *q.* 1. quas ſi ſacerdoti dare noluerint, impio, vt D. Auguſt. *ſer.* 119. ait, dabunt militi. Debentur igitur iure diuino, atq; humano Decimæ de qualibet re nobis quoquo iure competenti. Vnde ille apud *Lucam* 18. Publicanus, *Decimas do omniũ, quæ poſſideo.* Inde tres decimarum ſpecies conſtituere poſſumus: vt quædã ſint perſonales, quę ex opere perſonali, vt ex artificio, militia, negotiatione, & ſi quid aliud eſt; quædã prædiales, quę ex prędijs debẽtur, vtpote fructus eorũ; quędam deniq; mixtę, de quibus in dubiũ veniri poteſt, vtrum perſonales, an prædiales, nimirum dę

apibus, agnis, & fœtibus aliorum animalium, quæ ſunt in paſcuis,& gregatim paſcuntur,ac de lana;de ſtagnis quoque & fluminum,& lacuum, piſcarijs, venationibus, molendinis,atque ſyluis cæduis: niſi forte hæc habeantur pro vſu, & vſu ſuo,aut ſine fraude donare contigerit: tunc non ſoluitur decima,ex conſtitutione Bonifacij octaui. *cap.vnic.§.de piſcarijs. eod.extrauag.* Horum omnium rerum decimæ ſtatim dandæ ſunt,antequam vlla fiat ſeparatio. & prædiales ſunt præſtandæ nullis deductis expenſis, cenſu, tributo. *cap.*7.22. 26.28.34. non item quæ ex negotiatione proueniunt. *d. cap.*28. Decimas ergo à laicis dandas eſſe clericis, quaſi Deo, ne vllo quidem tempore dubitatum fuit.quas & veteres Herculi,alijsq; gentium ſimulatis Dijs ſæpe pollucere, ac conſecrare ſolitos fuiſſe accepimus. exin Decimas Suetonius in Caligula appellaſſe videtur miſſilia, & teſſeras, quas Imperator ſcenicis ludis ſpargebat: atque ita populo Rom. veluti decimam dabat. Sed hæc non tam certa, quàm altera incerta, ſcilicet an clerici à clericis Decimas exigere poſſint, ex *cap.*2. *huius tit.* qui locus ita noſtrorũ ingenia torſit, vt quid diſcas, omnino ignores. Mihi tamen Paſchalis Romanus Pontifex huius nominis ſecundus ſe ſatis ibidem explicaſſe videtur: vt clerici à clericis decimas non exigant; his exceptis,qui ſpiritualium miniſteriorum labores à clericis accipiũt. clerici enim cùm in minoribus (appellatione clerici omnes ſacris initiati veniunt, vt in *tit.*1*.ſupr.* diximus) ordinibus conſtituti ſint, maiorum opera indigent, vt ſcilicet adminiſtrentur Eccleſiæ ſacramenta,& ea omnia, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria. Idcirco in *cap.*1. legimus,Leuitas, qui inferiorum miniſteriorum gradum obtinent, nempe Diaconi, ſacerdotibus decimas dediſſe: non autem leuitas leuitis, neque ſacerdotes ſacerdotibus. neque valet diſtinctio illa aduentitia, vt clerici teneantur clericis de fructibus prædiorum; & non de acquiſitis ex diligentia: quia ex eodem *cap.*2. quod erat in prima collectione 7. hæc eliciuntur verba: *Nouum genus exactionis eſt, vt clerici à clericis frugum decimas, vel animalium exigant. nuſquam in lege Domini hoc præcipi legimus.* Monachi verò debent ſoluere pro prædijs nouiter cultis decimas, pro quibus prius ſoluebantur. *cap.*4. quanquam ab Hadriano Ciſtercienſibus, templarijs, & hoſpitalarijs conceſſum ſit,vt decimam prædiorum,quæ proprijs manibus,vel ſumptibus excolunt, nõ dent. quod ab Alexandro iij. ad cæteros religioſos eſt extenſum: & amplius nihil de hortis & animalibus altis præſtent. *c.*10. de quibus neque leproſi tenentur. *cap.*2*.inf.de Eccl.ædif. & rep.* & Paſchalis Quartus ad Epiſcopos, & milites, vt de acquiſitis in bello non ſoluant decimas. *c.decimas.* 16. *quæſt.*1. Sed illos de fructibus prædiorum, quæ poſt generale concilium acquiſiuere,decimas ſoluere voluit Innocentius iij. *cap. penult.* niſi expreſſe priuilegiati ſint ex Alexandri iiij. *cap.*2*.§.penul.in ſext.* Atqui priuilegium de decimis noualium non ſoluendis non impedit, quominus præſtentur decimæ tempore impetrati priuilegij poſſeſſæ. *cap. dudum. infra de priuileg. & exceſſ. priuileg.* Et qui priuilegio ſunt indulti ſuper decimis non ſoluendis,pro prædijs, quæ ab alijs conducunt, non intelliguntur exempti. *cap.*8. Et de laboribus conceſſum priuilegium etſi noualia comprehendat. *cap.*12. non trahitur ad fundos, qui alijs ad colendum dantur. *cap.*11. Et illud ſi enormiter nocere cœperit, reuocatur. *cap.*9. Et in feudum conceſſæ decimæ, quas laicus nemo, etiam Imperator, poteſt concedere. *cap.*25. & *c.*31*.hoc titul.* & *c.*31. *ſupr. de præbend.* ad noualium nunquam extenduntur. Et, vt paucis comprehendam, tenentur omnes,etiam Iudæi pro prædijs,quæ colunt. *cap.* 16. *hoc tit.* Inſuper ſacroſancta Tridentina Synodus *cap.*12*.ſeſſ.*25. præcepit omnibus, cuiuſcunque gradus,& conditionis ſint, ad quos decimarum ſolutio pertinet,vt eas,ad quas de iure tenentur, in poſterum Cathedrali, aut quibuſcunq; alijs Eccleſijs,vel perſonis,quibus legitime debentur, integre perſoluant; qui vero eas aut ſubtrahunt, aut impediunt, excommunicentur; nec ab hoc crimine,niſi plena reſtitutione, abſoluantur; ex eo, quod in *Exod.*22. legitur; *Decimas, & Primitias nõ tardabis offerre.* & *Leuit.vlt. Quicquid decimum fuerit, ſacrificabitur Domino.* Sunt autem Decimæ tributa agentium animarum. *cap.*26*.hoc tit.* ſic dictæ, quoniam ſi decimam dederis, non ſolum abundantiam fructuum recipies, ſed etiam ſanitatem corporis, & animæ conſequeris,vt tradit Auguſtinus iam citato *cap. decima.* Titulus hic factus eſt tripartitus, quia non Deo tantum Decimæ debentur, verum etiam Primitiæ, & Oblationes. Vnde Genes. *Decimæ, & Primitiæ meæ ſunt.* Primitiæ dicuntur primi fructus ex agro, & ex alia qualibet re percepti, qui Deo offeruntur. Romani quoque priſci, auctore Plinio *lib.*18*.c.*2. non guſtabant vina, aut nouas fruges, priuſquam ſacerdotes primitias libaſſent. Primitiarum fit mentio duntaxat in *cap.*1. & Oblationum in *cap.*17. Eſt enim oblatio id, quod non ex debito, vt Decimæ, debetur, ſed quod ſponte Eccleſijs ad honorem Dei offertur, vel clericis ex conſuetudine, aut ex aliqua inita conuentione, vt ſunt mortuorum oblationes, de quibus ſupra. Oblatio igitur ſui natura eſt voluntaria: ſecus ſi aliunde accedit obligatio. S. Thomas 2. 2. *quæſt.*86*. art.*1. Ioan. à Turrecrem. *ad can. omnis. de conſecrat. diſtinct.*1.

Anton.

Digitized by Google

Anton. *in Summ.3 part. tit.*2. Abbas, & alij ad *rub.*5. *de paroch.* Oblationum verò vſum in Miſſæ ſacro antiquiſsimum fuiſſe pluribus veterum auctorum ſententijs comprobat Io. Stephanus Durantus *lib.*2. *de ritib. eccl.cath.cap.*26. *nu.*7. prout *num.*10. oſtendit aliquo tempore moris quoque fuiſſe, vt eorum nomina, qui obtulerant, à Diacono publicè recitarentur: quem, quia cæpit offerentium paucitate, vel ſacerdotum cupiditate in laudem peccantium mutari, grauiter reprehendit S.Hieronymus in *Hier. c.*11. *lib.*2. *& Ezechiel.cap.*18. *lib.*6.

De regularibus, & tranſeuntibus ad Religionem. *Tit.* 31.

EXPOSITIS tantum ijs, quæ ad ſeculares clericos (clericorum enim alij ſunt ſeculares, alij regulares) pertinent; neceſſe erat, vt & de regularibus ſpecialis daretur titulus. Dicitur regularis is, qui è ſeculo ad religionem monaſticham, ſeu Canonicorum regularium eo animo tranſit, vt earum canonibus, ſeu regulis obtemperet. & licet Canonici regulares regulæ inſeruiant laxiori, à ſanctorum tamen monachorum conſortio non exiſtimantur ſeiuncti. *cap. quod Dei timorem. inf. de ſtatu monachor.* Verùm ad religionem nullus admittitur, niſi volens, & ætate idoneus. *cap.*1. Quare pubes religionem ingreſſus, poſt annum à parentibus nequit reuocari. Et ſi per vim factus fuerit, poſt annum exire; neque à proprijs parentibus trahi poteſt. *cap.*2. etenim videtur ſublata eſſe timoris cauſa, & ſpontaneus conſenſus acceſsiſſe. Neque obſtat *cap. cùm virum. hoc titul.* quia licet eſſet velata, fuit tamen ante ætatem canonibus definitam. & ob id non cogitur maior facta ſequi patris voluntatem. ſed contra, ſi poſt 12. annum permanſit in religione: ex eo enim, quòd in religione ſtetit, maluiſſe videtur. *l. ſi patre. ff. de rit. nup.* ita etiam in carnali matrimonio, quod etſi per metum, qui in virum fortem cadere poteſt, contractum, non tenere per manum traditum eſt. *cap.*1. *ſupr. de ijs, qui vi met. cauſ. cap. diſcretionem. infra de eo qui cogn. conſ. vx. ſuæ.* attamen iſte metus purgari etiā poteſt per ſpontaneam tāti temporis cohabitationem, ex qua æſtimari poſſit ſublatam fuiſſe timoris cauſam, & ſpontaneum conſenſum acceſsiſſe. *cap. ad id. infr. de ſponſ. & matr.* Filia itaq; minor 12. annis à parentibus monaſterio tradita, maior facta ſi habitum religionis induerit, & exierit: redire ſtatim cogitur: quamuis valeat etiam ſine habitus ſuſceptione: quia non facit habitus monachū, ſed regularis profeſsio. *c.*13. Atqui profeſsio ante 14. annum in maſculo, ſicut furioſum, non obligat; niſi maior factus ratum habuerit, *cap.*8. 11. *&* 14. Niſi triduo perſeuerauerit, libere vxorem poterit ducere. Et qui profeſſus eſt, licet in clauſtro permanſerit nuſquam, ad obſeruantiam regularem compellitur. Hodie à concilio Tridentino conſtitutum eſt *cap.*15. *ſeſſ.*25. in quacumque religione tam virorum, quàm mulierum, profeſsionem ante annum decimum ſextum non fieri; & antea factam nullam inducere obligationem ad alicuius regulæ, vel religionis, vel ordinis obſeruationem, aut ad alios quoſcunque effectus. Profeſsione legitime celebrata, monacho peculium habere, & ad aliud monaſterium tranſire abſque Abbatis licentia minus licet. *cap.*5. 7. *&* 9. Canonicus regularis effici monachus poteſt, ſi religio, ad quam tranſit, ſit ſua ſtrictior. *cap.*10. Deinde Alexander iij. in *cap.*18. omnibus ad ſtrictiorem priore conuolare permiſit. Contra, Martinus iv. qui mendicantes non mendicantium religionem ingredi, nullo fucato colore, ob frugem melioris vitæ, aut arctioris obſeruantiæ poſſe voluit; alioquin tam recipientes, quàm ipſi, excommunicationis ſententiam ipſo facto incurrunt. *cap.*1. *eod. extrauag.* Et hinc mihi mirum in modum placet, quod deuotiſſimus Bernardus ſanctus dictitabat, *Nemini ſatis licere ex vna ad aliam religionem quantumuis ſtrictiorem tranſire. quòd ſi prima, quam ingreſſus es, laxior forte videtur, te in eadem ſtrictiorem agere vitam poſſe nemo prohibet.* Hic titulus eſt etiā de Prælatis, vt nullus abſque Rom. Pontificis licentia, quauis occaſione poſſit deſerere præſulatum: quoniam ſicut maius bonum minori bono præfertur, ita communis vtilitas ſpeciali vtilitati præponitur. Et hoc caſu recte doctrina ſilentio, ſolicitudo contemplationi, & labor quieti antefertur. *d. cap.*18. Item de coniugibus, qui religionem profitendo ab inuicem diuertere poſſunt. aliter ſi ſe abiurant, & non continent. *cap.*19. Concludit tandem, fugitiuos monachos ſingulis annis requirendos eſſe, & cogendos, vt ad monaſterium redeant.

De conuerſione coniugatorum. *Tit.* 32.

QVOD in *cap.*19. *tituli ſuperioris* caſu quodam modo dictum eſt, de eo hic datūr titulus ſpecialis. Euenit enim interdum, vt etſi ſponſalia, arrarumq; datio præceſſerint, ac nuptiæ contractæ, conſummatæq; ſint, coniuges mutuo conſenſu poſſint à concubitu ſe abſtinere, ac religionem ingredi. *cap. mulier. cum ſeq.* 33. *quæſt.*5. *& cap.*20. *hoc tit.* Dico mutuo conſenſu: quoniam coniugatus ad ſacros

Digitized by Google

ordines non valet promoueri, niſi ipſa vxor continentiam promittat. *cap.*4.5.8.*& cap.*13. Nec ad Epiſcopatum, niſi mulier religionem profiteatur, ac ſacrum ſibi velamen imponat. *cap.*6. At copula non ſequuta, etiam inuita ſponſa, ad Deum tranſire poteſt; & contra. *cap.*2. Conſummato matrimonio, mulier maritum repetere, non obſtante profitendi licentia, poteſt, ſi ipſa de incontinentia ſit ſuſpecta, nec religionem ingrediatur. *cap.*1. *&* 17. Nec valet, quòd præſtitum ſit iuramentum. *d.cap.*19. *ſupr. titul. prox.* Non item ſi mulier adulterium commiſerit, etiã ſi dolo inducta ſit, vt marito ingredi monaſterium permitteret. *cap.*16. Qui verò conſentiente vxore monachalem habitum ſuſcepit, licet non introiuerit monaſterium, mortua vxore cum alia contrahere nequit, etiamſi mulier ſemper diſsimulaſſet. *cap.*9. *&* 10. Mulier verò, quæ continentiam vouit, tenetur marito debitum reddere: quanquam ad tempus voto conſenſit. *cap.*11. Et ratio eſt, ne in adulterium caderet. D. Auguſtinus *ad Editiam Epiſt.* 199. *Nam*, inquit, *ſi vir continere voluiſſet, & tu noluiſſes: tibi reddere debitum cogeretur: & illi Deus imputaret ad continentiam, ſi non ſuæ, ſed tuæ cederet infirmitati. c. ſecundum.* 33. *quaſt.* 5.

De conuerſione infidelium. *Tit.* 33.

DATVR etiam ſpecialis titulus de conuerſione infidelium: qui ad ſuperiorem quo pacto cohereat, conſtat aperte ex *cap. vlt. tit. ſuperioris:* ſcilicet vt mulier, quæ in fide remanſit, poſsit etiam nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, ob quam ab eo fuerat iudicio Eccleſiæ ſeparata, ad religionem libere tranſire. Loquitur enim hic titulus de ijs, qui relicto Iudæorum, omniumq; errore hæreticorum, ad religionem Chriſtianam omnis veræ religionis, & fidei perpetuam matrem, & magiſtram confugiunt. quibus ſingulariter conceſſum eſt, nuptias cum vxoribus eorum, quos in belli certamine interfecerunt, contrahere. Item ſi pater infidelis ad fidem ſe conuertat, (non æque ſi mater) prolem apud patrem ali debere; optima ratione, cùm filius in patris ſit poteſtate: tum propter fauorem Chriſtianæ fidei. quam ob rem filium cùm mater religionem Chriſtianam ſit ingreſſa (non item eum pater) matrem ſequi poſſe reor ex *cap. vlt. ſupra de ſer. non ordin.*

De voto, & voti redemptione. *Tit.* 34.

SOLENT plerunque tranſeuntes ad religionem, vel ante, vel poſt religionis ingreſſum, Deo vouere. & quamuis titulus ad alios etiam extendatur: tamen cùm omne votum, in religionis votum poſſit commutari. *ca.*4. *hoc tit.* & apud D. Thomam 2.2. *q.*88. *art.*12. recte adnectitur ſuperiori. Eſt autem votum promiſſio alicuius rei Deo facta ab ijs, qui abſque alterius auctoritate poſſunt vouere. Dixi, ab ijs: quoniam aliqui ſunt, qui ad religionem vouendam alterius conſenſum deſiderant; vt Epiſcopus Papæ. *cap.*7. *hoc tit. cap. licet. ſupr. de regul. & tranſ. ad relig.* impubes patris, aut tutoris. *cap.*1. *&* 2.10.1. *quaſt.*1. ſeruus domini. *cap. ſi quis incognitus.* 17. *q.*2. vxor viri. *ſupra de conuerſ. coniug.* monachus Abbatis. *c. monachis.* 20. *quaſt.*4. Inſcribitur titulus de voto, & voti redemptione, propterea quod non ſatis eſt vouere, ſed reddere oportet: vnde Propheta *Pſal.* 75. *Vouete, & reddite Domino Deo veſtro:* quaſi nihil ſit tam debitum, quàm quod votum eſt: atteſtante quoque Cicerone ad Atticum: *Sed iam quaſi voto quodam, & promiſſo me teneri puto.* Atqui votum, vel voluntatis eſt, vel neceſſitatis: hujus hic nulla fit mentio: de quo tamen mihi videtur loqui D. Auguſtinus in *c. ſunt.* 17. *q.*1. *Sunt quædam,* inquit, *quæ etiam non vouentes debemus: quædam etiam, quæ niſi vouerimus, non debemus.* Illa interpretor neceſſitatis, vt ad fidem ſeruandam, & alia omnia, ſine quibus ſeruari homo nequit, vt in *can. prima. de conſecr.* 4. *diſtinct.* & *c. charitas. de pœnit.* 2. *diſtinct.* Iſta poſteaquam Deo promſimus, neceſſariò reddere conſtringimur, vt religionis, caſtitatis, vel viſitandi Ieroſolymam, & alia loca longe, aut procul exiſtentia, & alia huiuſmodi, quæ poſſunt auctoritate ſuperiorum commutari. Voluntatis quoque votum duplex eſt; alterum ſimplex, alterum ſolenne. Simplex eſt, cui nulla adhibetur ſolennitas. Solenne æſtimamus ſolum ex continentia. & iſtud perficitur tribus tantum modis; vno, profeſſione vera, & expreſſa; altero præſumpta, & occulta, vt *ſupra de regul.* vltimo ſuſceptione ordinis, ſolenne fit continentiæ votum. *c. diaconi.* 28. *diſtinct.* & *c. cùm ſi in præterito.* 84. *diſtinct.* Nihilominus tamen quod ad Deum attinet, ferè obligat ſimplex, quàm ſolenne; quemadmodum iuramentum, & ſimplex promiſſio: cùm, Deus nullam eſſe velit differentiam inter iuramentum, & ſimplicem loquelam. *cap. iuramenti* 22. *quaſt.*5. Votum ex natura ſui eandem habet obſeruantiam; vtrunque eſt obſeruandum

uandum

Digitized by Google

uandum perpetuo; vtriuſque prætermiſſio mortale producit peccatum. Verum quoniam Eccleſia conſiderat circumſtantias: vt *can. homo.* 40. *diſtinct.* & ſolemnitates verborum obſeruat, in *cap. rurſus. infr. qui cler. vel vouent.* ideo diuerſum ius ſtatuit: videlicet vt ſimplex impediat matrimonium contrahendum; ſolemne iam cōtractum dirimat; vt fuſius dicturi ſumus in *d. tit. qui cler.* Eſt enim voti ſolemnitas ex ſola Eccleſiæ conſtitutione inuenta. *cap. vnic. eod. in ſexto.* Hinc puto poſſe haud male aduerſus D. Thomã 2. 2. *q.* 88. *art.* 11. & alios magni nominis viros defendi, Rom. Pontificem propria diſpenſatione ex iuſta cauſa, quæ æquam, iuſtamq. diſpenſationem efficiat, ſolemne continentiæ votum tollere; neque obſtare *cap. cùm ad monaſterium. infr. tit. primo.* vbi, neque ſummum Pontificem poſſe contra caſtitatem, & paupertatem monachorum licentiam indulgere ſcriptum eſt. quia, etſi ſummus Eccleſiæ Princeps nequit concedere monacho, vt exiſtens monachus poſſit vxorem habere, poteſt eum tamen à voto, & religione eximere; & ſic exemptus nuptias contrahere valebit: qua de re latius, vt res poſtulat, alibi diſſerendum arbitror. Idcirco reor ſummum Præſidem, ſi viderit id expedire Chriſtianæ reipublicæ animarumq. ſaluti, voti obligationem poſſe remittere, vt in *cap. officij.* 38. *in fine. ſup. de elect.* nam & ſacroſancta illa Tridentina Synodus in *cap.* 5. *ſeſſ.* 24. permiſit ſecundo gradu inter magnos Principes ob publicam cauſam nuptiarum fœdera iniri poſſe, cùm id canonibus aduerſetur. Fatebor tamen, ſummum Eccleſiæ antiſtitem hiſce iuribus raro, & non niſi ex cauſa, & euidenti, ac manifeſta Catholicæ religionis vtilitate vti debere. Cæterum quod de iureiurãdo dictum eſt, idem ad votum transferri haud male poteſt. Sed cùm votum omne in religionis ingreſſum poſſit commutari, quaſi fiat in melius; & ex vna religione tranſiri ad ſtrictiorẽ religionem, nulla etiam obtenta ſuperioris licẽtia. *cap. licet. ſup. de reg. & tranſeunt. ad relig.* dubitatur ex *cap.* 1. *huius tit.* quid ſi non fiat in religionis ingreſſum, fiat tamen in melius (Deus enim Opt. Max. melius & gratius acceptat id, quod melius fit. *cap.* 8. *hoc tit.*) an fieri poſſit abſque ſuperioris auctoritate? Varia eſt huiuſce rei interpretum ſententia. Verum mihi videtur dixiſſe, quod oportuit, Illuſtriſſimus Caietanus. 2. 2. *q.* 88. *art.* 12. tunc neceſſariam eſſe ſuperioris auctoritatem ad voti commutationem, cùm ille, qui vouit, dubius, & incertus eſt, an fiat in melius commutatio: & ita *cap.* 1. *huius tit. eſt intelligendum.* vbi vero is, qui votum emiſit, certus eſt commutationem fieri in melius, nulla erit ſuperioris auctoritas neceſſaria. Idem voluiſſe D. Thomam *d. art.* 12. apparet, dum ſcribit, ſuperioris, & prælati auctoritatem neceſſariam eſſe in commutandis votis ad definiendum quid ſit Deo gratius. Non diſſentio tamen ab Innocentio in *d. cap.* 4. tutius eſt commutare vota cũ ſuperioris auctoritate, quàm propria. Habemus quoque in hoc titulo, ex ſola conceptione boni explicandi non obligari quem ad bonum conceptum exequendum. *cap.* 3. & ad ſolum Pontificem Romanum pertinere Vltramarinum votũ in eleemoſynam, vigilias, orationes, & ieiunia commutare. *cap.* 7. Et ex cauſa poſſe differri. *cap.* 5. & 9. Et in minori ætate non tenere. *c.* 2. Et viros ſine vxorum conſenſu hoc votum emittere, ac vxores illos ſequi, ſi voluerint. *d. cap.* 9. §. *quod autem cum ſeq.* Et hæredem laicum ad exequutionem voti vltramarini, ad quod ſe pro defuncto obligauit, per excommunicationem compelli. *cap.* 6. Hocq. votum prælatum etiam profeſſum emittere poſſe. *cap. vlt.* Et qui religionem vouit, ſi voto non completo creatur Epiſcopus, renunciare debet, & votum adimplere. *cap.* 10. *hoc tit.*

De ſtatu Monachorum, & Canonicorum regularium. *Tit.* 35.

HIC titulus reſpicit ad titulum 31. in quo de tranſeuntibus ad religionem actum eſt. in hoc vult dicere, qui nam debeat eſſe ſtatus tranſeuntium, ſiue monachorum, & canonicorum regularium. & primum oportere, etſi habitus non facit monachum, veſtes proprio congruentes ordini ſemper deferre, vt per decentiam habitus extrinſeci morum honeſtatẽ intrinſecam oſtendant. Nec ſingulos per villas, & oppida diuagari; nec ſolos inter ſeculares ſtare. quinimo olim dicebantur Monachi verbo Græco homines à cæterorum conſortio ſciuncti; & quietam, tacitamq. vitam duriſſime, ac laborioſiſſime in montibus, ſaltibus, atque ſpeluncis degentes, idque certis legibus, ac inſtitutis. Ijdẽ, & hæremitæ, & Anachoretæ, ac Helycaſtræ appellari ſolebant, vt auctor eſt Iuſtinianus *Nouell.* 5. vnde D. Hieronym. *ad Paulinum*: quæ eſt 14. *lib.* 2. *Si cupis*, ait, *eſſe quod diceris, monachus, hoc eſt, ſolus, quid facis in vrbibus? quæ vtique non ſunt ſolorum habitacula, ſed multorum? c. ſi cupis.* 16. *q.* 1. Idem *in Epiſt.* 6. *eod. lib.* 2. *ad Heliodorum de laude vitæ ſolitariæ. Quid facit*, inquit, *in turba qui ſolus eſt?* & Pelagius Pontifex hæc tria ipſis adſcripſit, quietem, orationem, & laborem manuum. *cap. de præſentium.* 16. *q.* 1. Labore enim ſuo monachi olim ſibi, alijsq. egenis victũ parabant; vt viri patres tradiderunt ſæpe. immo apud priſcos receptum fuit, vt monachus, qui non operatur, latroni par ſit iudicandus: vt in

hiſtor. Tripar. *lib.* 8. *cap.* 1. Et quanquam certis horis in vnum locum conuenire eos moris eſſet, attamen ſimul non commorabantur, ſed domunculas ſparſim per montes, ſaltusvè extructas habebant. Tandem vtilius, ac decentius fore duxerunt, ſi ſe omnes in vnum reciperent, & communiter viuerent, non ſoli in ſpeluncis deliteſcerent. *cap. ſi clericatus.* 16. *q.* 1. quod & Imperator conſtituit *Nouell.* 133. & ſummi Eccleſiæ rectores confirmarunt. *cap. monachorum.* 20. *q.* 4. Sed nec ſacerdotes erant, nec clerici, ſed quaſi cæteri ex populo, qui laici Græcè vocantur. Neque immerito B. Hieronymus clericos monachorum eſſe patres dicit, ad Furiam de viduitate ſeruanda ſcribens *epiſt.* 19. *lib.* 2. Et ad communem omnium ædem ſacram percipiendorum ſacramentorum cauſa accedebant, vt Abbas in *cap. dilectus. infra tit.* 2. & Iuſtinianus ſatis oſtendit in *d. Nouell.* 133. ac plerumque ſacerdotem accerſebant, qui ipſis miſſarum ſolēnia celebrabat. *cap. hinc eſt. in fin.* 16. *q.* 1. Et diſtinguebantur clerici à monachis. *d. cap. hinc eſt.* & *l. generaliter. C. de epiſc. & cler.* Poſtea fuit cōceſſum, vt & clerici eſſent. ſic paſſim omnes monachi ſine vllius Eccleſiæ gubernatione ſacerdotes creari cœperunt, vt ea re maiorem ſibi dignitatem conciliarent; atque vt reipub. more viuerent, vnum tanquam Principem ſibi conſtituerunt, qui cæteris præeſſet in monaſterio, quemadmodum clericis cuiuſque Eccleſiæ præeſt Epiſcopus: & ille à noſtris Abbas, à Græcis, & maxime à Iuſtiniano, Archimandrita, & Cœnobiarcha vocatur. In hoc noſtro titulo agitur item de cibis, ſilentio, concilijs celebrandis, inſtitutionibus, præſidentibus capituli, viſitatoribus; item quæ eſſe debeat monachorum correctio, quæ Abbatum, quæ viſitatorum. Item ne monachi pretio recipiantur, nevè peculium habeant. Ita eſt proprietatis abdicatio regulæ monachali adnexa. *cap.* 6. *hoc tit.* vt neque Roman. Pontifex niſi ex magna cauſa contra eam poſſit diſpenſare, vt ſuperiori tit. Et regularis quoque Canonicus, qui in morte non reſignauit proprium, non debet cum alijs ſepeliri, ſed ſepultus exhumari, & proijci. *cap.* 4. quamuis Regulares ſcilicet Canonici poſſint ad Eccleſiarum parochiarum regimen in presbyteros ordinari. *c.* 5. dummodo non ſint tranſlati. *cap. quia vero* 11. *in fin. ſeſſ.* 14. *Concil. Trident. de reform.* Et illa fere omnia ad Aſcetrias, ſeu, vt vulgo dicuntur, moniales, extenduntur. *cap. vlt.* Quæ tacite, vel expreſſe profeſſæ, clauſuras monaſterij exire non poſſunt; Nec alij ad illas intrare, niſi aliqua legitima cauſa ab Epiſcopo approbanda. *cap.* 1. *eod. in* 6. *cap.* 5. *ſeſſ.* 25. *in Concil. Trid.* Hinc coguntur tēporales iudices, ſeu Domini, itemq. Eccleſiaſtici, & in temporalibus, & ſpiritualibus concedere per Eccleſiaſticam cenſuram, vt in curijs Abbatiſſæ per procuratores litigent. *d. c.* 1. §. *penul.* Quòd ſi Principibus ſecularibus fidelitatis ſacramentum præſtare minus per procuratorem potuerint, poterunt exire, & perſonaliter iurare. *d. cap.* 1. §. 2. Et in monaſterijs non mendicantium, ex eius facultatibus ſorores ſunt recipiendæ; alioquin non valet receptio. *d. cap.* 1. §. 1. Multa etiam conſtituit Clemens V.

De religioſis domibus, vt Epiſcopo ſint ſubiectæ. *Tit.* 36.

POſtqvam dixit ſatis de ſtatu Monachorum, & Diœceſanis, quippe qui monaſterijs non debent aliquid inferre moleſtiæ, præterquam in cauſis correctionis. *cap.* 1. *tit. præcedenti:* tranſit ad illorum domos. Domus autem hic accipitur pro monaſterijs, templis, xenodochijs, & alijs huiuſmodi ad pias cauſas conſtructis. *l. orphanotrophos.* & *l. omnia. C. de epiſc. & cler. cap.* 3. *hoc tit.* Et hæc ædificari debent auctore Epiſcopo. *cap. quicumque.* 16. *q.* 1. adhibita ſolemnitate, qua de agitur in *can. nemo de conſecrat.* 1. *diſt.* & in *Nouell.* 131. *de Eccleſ. tit.* §. *ſi quis autem voluerit.* Quæ, cum Eccleſiæ ſint ædificatæ, atque ipſæ religioſæ domus, Epiſcopo, in cuius diœceſi inſurgūt, ſubiectæ ſunt. *cap. baſilicæ.* 16. *q.* 7. & *cap. monaſteria.* 18. *q.* 2. & *d. cap.* 3. Niſi exemptæ. *cap.* 6. *hoc tit.* vel præſcriptione. *cap. auditis. ſupra de præſcript.* Subſunt autem duplici iure, diœceſano, & iuriſdictionis. Illud conſiſtit in cathedratico exigendo, item in tertia, aut in quarta oblationum. & huic ſubiectæ ſunt omnes Eccleſiæ, præter monaſteria. *cap. inter cætera.* 10. *q.* 3. *cap. cū pro vtilitate.* 16. *q.* 1. *cap. quàm ſit.* 18. *q.* 2. Iuriſdictionis ius conſiſtit in conferendis ſacramentis, in cauſarum cognitionibus, & in coercendis delictis. & huic ſubijciuntur & ſeculares, & regulares clerici. *can. accedens.* 50. *diſt. cap. interdicimus.* 16. *q.* 1. *cap.* 1. 18. *q.* 2. & capellæ. *cap. conquærente. ſup. de offic. deleg.* Sed an poſſit hoc vtrumque ius remittere Epiſcopus, controuerſia eſt. Ego poſſe non ſum neſcius ex *d. cap.* 6. & *cap. cum venerabilis. inf. de cenſ.* & *cap.* 16. *q.* 2. Et renunciando Epiſcopalia iura, ſibi poteſt retinere cenſum. *d. cap.* 6. Quòd ſi in dubiū venerit, in cuius diœceſi baſilica ſit conſecranda, ille cōſecrabit Epiſcopus, qui prius in illo loco iura Epiſcopalia exercuit. *cap.* 1. Neque iure cadit Epiſcopus, in cuius diœceſi ſitum erat monaſterium, quod Papa vnit monaſterio alterius diœceſis. *cap.* 2. Petens autem Eccleſiam quo ad temporalia, & ſpiritualia, probato eam in ſua diœceſi eſſe, obtinet in ſpiritualibus; non item in temporalibus,

niſi

Digitized by Google

niſi aliter doceat. *cap.7*. Atque eius auctoritate locus ſemel ad vſum pium conſtitutus, amplius nequit ſecularibus deputari. *cap.4*. Inſtitui autē noua domus, ſeu religio, ſine auctoritate Pontificis Rom. ſicut collegium inconſulto Principe, minime licet. *l.3.ff.de colleg. cap.vlt.hoc tit.* Nec Abbas pluribus monaſterijs præeſſe poteſt, nec monachus in diuerſis locum habere. Eſt & illud ſub hoc titulo ſciendum, comprehēdi & hic mulierum religionem, vel ſtatum potius, quæ vulgo Beguinæ nuncupantur. quarum ſtatus primum à Clemente V. iñ *clem.1.eod.* inhibitus fuit, tum à Ioanne 22. *cap.1.extrauag.* tādem ab eodem Ioanne permiſſus. *cap. vnic. extr. commun.* vt ſub illo habitu mulieres fide dignæ, quæque nec ſint culpabiles, nec ſuſpectæ, poſſint viuere. Veniunt hoc etiam titulo moniales omnes, quæ licet olim poſſent extra mœnia vrbium, atque oppidorum, monaſteria habere: hodie tamen poſt Concilij Tridentini conſtitutionem, ſanctimonialium monaſteria extra nequeunt conſtitui; quinimo ibi conſtituta, intra vrbium, oppidorumvè ſepta reduci debent. *cap.5.ſeſſ.25.*

De capellis monachorum, & aliorum religioſorum. *Tit.* 37.

ADHVC deſiderabatur hic titulus, quo intelligeremus quodnā habeant ius monachi, atque religioſi alij in capellis. Nomine Religioſi veniunt etiam clerici ſeculares, quorum mentio in *cap.2.* apertiſſime fit; quo etiam cauetur, vt Eccleſia non cathedralis nullum ius in alia Eccleſia ſibi poſſit vendicare, niſi id ſibi deberi vel præſcriptione, vel alia legitima ratione probauerit. Ius vero, quod monachi in capellis habent, diuerſum eſt. Aut enim illud obtinent ex fundatione, aut laici donatione, aut Epiſcopi conceſſione. In hoc, ſi pleno iure Epiſcopus donauit, temporalia, & ſpiritualia, & inſtitutiones habebunt. *cap. viſis. 16. q.2.* In illis temporalia dumtaxat; ſpiritualia Epiſcopo intelliguntur reſeruata. Et ſic interpretari oportet *cap. ſane. d. q. 2. Sacerdotes*, inquit, *de populi quidem cura Epiſcopis rationem reddunt; abbati verò pro rebus temporalibus ad monaſterium pertinentibus debitam ſubiectionem exhibeant. & ita ſua cuique iura ſeruentur.* Ad hoc etiam facit *cap. in Lateranenſi. ſupra de præbend.* In ijs, quas habent ex laicorum donatione, ius præſentandi obtinent. *cap. ſicut. ſupr. de ſupplen. neglig.* Ad parochiales igitur Eccleſias non monachi, etiam ſi ibi habitent, ſed ſeculares presbyteri debent inſtitui ab Epiſcopis. *c.1.* vt eis reſpondeant de animarum cura, & de ijs, quæ ad Epiſcopum pertinent. *d. cap. in Lateranenſi.* Neque obſtant *cap. doctos. & cap. ſi monachus. cum ſeq. 16. q.1.* in quibus apparet monachos ſacerdotes, ſicut ſeculares, poſſe animarum curam gerere. quia cùm dubium eſſet, num poſſent: reſponſum eſt à ſummis Pontificibus poſſe, hoc eſt ex officio Presbyteri, & ex neceſſitate, vt in *cap. ſunt nonnulli. d. q.1.* Sed ſi ſecularium copiam habemus, non licet, cùm ſint clauſtrales. Hinc videmus Honorium iij. ex Lateranenſi Concilio prohibuiſſe, ne in prioratibus ſinguli monachi ſtent; ſed vt ordinarius compellat abbatem, vt monachos reuocet ad clauſtrum, vel vt ſocios eis adiungat. *cap. vlt.* Sed quod nōnulli putant ex *cap. penult.* non poſſe Rom. Pontificem contra conciliorum generalium decreta reſcribere: male. non valet quidem illud reſcriptum; quia Concilij, cui derogatum eſt, non eſt facta mentio: ſed ſecus ſi mentio facta fuerit; argumento *l. ſi quis in principio. ff. de leg.3.*

De iure patronatus. *Tit.* 38.

QVAE dicta ſunt in præcedenti, veluti præludia quædam ſunt, aut præparationes ad hunc titulum: in quo fuſe de iure patronatus agitur. Eſt autem Ius patronatus, auctoritas præſentandi, vel aſſentiendi in re Eccleſiæ ante conſecrationem collata. Dixi, auctoritas, non poteſtas: quia patronus auctoritatem in libertos habet, poteſtatem non æque. Hoc enim dictum arbitror ex illo, quod & patroni in libertorū perſona, bonisq. habebant, operarum videlicet exactionem, inteſtati ſucceſſionem, bonorum poſſeſſionem contra tabulas. *tit. de iure patron. in Pandectis.* Liberti appellātur, qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt. *l.6. ff. de ſtat. homi.* Manumiſſio dicta de manu datio: nam quamdiu quis eſt in ſeruitute, tandiu manui, & poteſtati ſuppoſitus eſt. *l. manumiſſiones. ff. de iuſt. & iur.* Data itaque libertate, non dominus, ſed patronus dicitur, eo quia in poteſtate ſeruū amplius non habet. Sed quia ius aliquod ſibi retinuit, patronus appellatur. ita qui ius patronatus conſtituit, extra bona ſua illud emit; quoddam attamen ius ſibi adhuc competere voluit; vt eſt præſentandi, vel adſentiendi. *cap.* 12. 22. 27. 29. Si verò intra tempus Lateranen. Concilij non præſentat; aut ſi plures ſint patroni, & in præſentando diſcordant; Epiſcopus Eccleſiam ordinabit: *cap.3. & 12. cum citatis.* Habent & aliud ius patroni; vt primi in proceſſione incedant. *cap. piæ mentis. cap. Fringētius. 16. quæſt.7.* Tenentur quoque Eccleſiam ab omnibus iniurijs defendere. *cap. filijs. 16. quæſt. 7.* Quòd ſi forte fortuna vergant ad inopiam, de ipſius Eccleſiæ bonis aluntur. *cap. filius. & cap. quicumque eod.*

Digitized by Google

eod. quæſt. 7. & *cap.* 25. *hoc titulo*. Quocirca illi duo ſatis rectè traditi ſunt verſus:

Patrono debetur honos, onus, vtilitaſq.;
Præſentet, præſit, defendat; alatur egenus.

Ius vero patronatus alienare eis minus licet, niſi cum vniuerſitate. *cap.*6.*&* 7.16. Cedere tamen cum Epiſcopi auctoritate gratuito poſſunt: niſi loco religioſo illud cõtulerint: tunc nullus Epiſcopi conſenſus deſideratur. *cap.*8. Quod elegantem habet rationem: nam cùm ius patronatus ſit ſpiritualibus annexum. *cap.*3.*ſup.de iudic.* ius noſtrum libenter admittit, vt id, quod eſt ſpirituali annexum, à laico ad Eccleſiam reuertatur. *cap.cum Apoſtolica.* §.*taliter.ſupra de ijs, quæ fi. à præl. ſine conſ.capit.* Valet quoque donatio de iure patronatus, nulla præcedente Epiſcopi auctoritate, ſi longa præſcriptione fuerit munita, vel conſenſerit diœceſanus. *cap.*11. Pro hoc Ius patronatus nomine, quandoque legitur Aduocatio. *cap.* 6. interdum ſimpliciter Patronatus, Vicedominatus, Cuſtodia, & Guardia. *cap.*23. tum etiam Frequentatio, & Proceſſio. *d.cap. piæ mentis.cum ſeq.* Sunt & alia plura ad hunc tractatum pertinentia. qui verò illa deſiderat, Decretalium libros legat, eoſq. diligenter expendat. hæc in præſentia ſatis nobis ſufficiunt. de ijs etiam in Sexto, & in Clementinis.

De cenſibus, exactionibus, & procurationibus. *Tit.* 39.

QVAM apte cohereat hic titulus ſuperioribus, ex eo licet intelligere, quòd ſupra de domibus religioſorum, capellis, atque iure patronatus actum eſt. Cùm autẽ omnis anima ſit ſublimioribus ſubdita poteſtatibus; ideo præſtantur tributa. quia hæc, auctore S. Auguſtino ſuper Epiſtolam ad Romanos, eſt probatio ſubiectionis. & cum Epiſcopis ſubdita ſint loca pia omnia. *cap. de xenodochijs*. & *cap. cum dilectus.ſup.de relig.dom.* debentur eis cenſus, exactiones, & procurationes. Apoſtolus; *Si vobis ſpiritualia ſeminauimus, non eſt magnum, ſi carnalia veſtra metamus*. quæ verba etiã olim, ſi Contio credimus, erant in *cap.* 17. inſerta. Hæc inter ſe non parum differunt. Cenſus enim eſt annua penſio, quæ debetur Epiſcopo de bonis Eccleſiæ. *c. quæſitum in fi.* 1.*q.*3. addo de bonis Eccleſiæ; quia non, vt iure Digeſtorum, quo duplex eſt cenſus, & ſoli, & capitis; licet Epiſcopo taleis, & exactionibus ſubditos grauare. *cap.*1.*&* 6.§. *probibemus. hoc tit.* Exactio eſt tributum quoddam, quod extra ordinem exigitur, cuius ſit mentio in *cap.* 10. *&* 12. idque neceſſitatis cauſa permittitur. *d.*§.*probibemus.* Procuratio apud Ciceronem *lib. Acad.* 1. eſt adminiſtratio: *Dum me* inquit, *ambitio, dum honores, dum cauſæ, dum Reipub. non ſolum cura, ſed etiã procuratio multis officijs implicatum, & conſtrictum tenebat.* Hic pro alio habetur ſignificatu, qui vnde emanauerit, nondum percepi. namque procuratio eſt expenſarum per viſitatores factarum ſolutio. cuius ſæpiſſime hoc titulo fit mentio. In eo etiam viſitationis certus conſtitutus eſt modus. *cap.*6.*& cap.*17.& in *cap.*1.*eod. in* 6. & nouiſſime taxatus à Benedicto xij. *cap. vnico extrauag.comm.* & non modo Epiſcopis, verum Archiepiſcopis quoque, Cardinalibus, Legatis, Nuncijs, Archidiaconis, Decanis. *cap.* 14. 17. 23. 25. Quæ recipi procuratio non poteſt in pecunia, ſed in victualibus. *cap.*1.2. *in ſexto.* ſeu, volentibus viſitatis, in pecunia pro victualibus. *cap.*3.*eod.in ſexto.* Neque vna die plures procurationes recipi, licet plura viſitentur loca. quod de Archiepiſcopis dictum eſt, vt poſsint etiam viſitare prouinciam, ac etiam iterare, etſi ſuffraganei non ſunt negligentes. & tunc confeſſiones omnium audire, abſoluere, & pœnitentias imponere. *cap.*5. *in ſexto*. Monemur & hoc titulo nec licere Epiſcopo nouum cenſum imponere. *cap.*3. nec veterem augere. *cap.*7. nec valere iuramentum ſuper hoc acceptum. *cap.* 20. *& cap.* 26. Item omnem, qui noua ſine Principis conſenſu, imponit pedagia, communione priuari. *cap.*10.*hoc tit. cap.vlt.ſup.de treug.& pace.* Item omnes, qui à clericis pedagia, vel guidagia exigunt. *Clement.vlt.eod.* Pro dote autem cuiuſque Eccleſiæ Manſum integrum conſtitui oportet. quod ſane vocabulum apud Latinos auctores haud inuenio, duobus exceptis, Caſſiodoro & Gregorio: qui & maſſam pro manſo dicunt. veteres Metatus appellabant; quoniam in agrorũ diuiſionibus, & aſsignationibus menſores adhibebantur, qui & Finitores quãdoque à Cicerone nuncupantur; quaſi manſus ſit neque domus, neque area, neque ortus, ſed ager certi modi, ac menſuræ. Vnde mirum minime videbitur, ſi manſi ethymon tradere nequimus; cùm etiam de huiuſmodi ſignificatione iuris noſtri interpretes nondum inter ſe conuenerint. alij ſiquidem exiſtimant Manſum eſſe tantam terræ quantitatem, vt ex ea ruſticus vna cum familia ſua poſsit viuere. Hæc approbat Cuiacius *lib.de Feudis* 1. *tit.*1. dum dicit, *Manſum eſſe fundum, vnde quis ſe, & familiam ſuam tueri ſatis commode poteſt*. Alij prædium, ex quo & panis & vinum percipitur ad Euchariſtiam conficiendam. alij, quòd ſit dos, quæ pro Eccleſia conſtituitur, ex qua nihil tenetur, præter Eccleſiaſticum, quod interpretor cathedraticum, ſoluere. *cap.*1.*huius tit.* alij aliter. At hæc vltima opinio, vt Panormitanus tradit, magis communiter eſt recepta; mihiq. longe verior videtur.

Albertus

Digitized by Google

Albertus enim Krantzius in Vuandalia *lib.* 4. *cap.* 15. *Aſſignauitq. trecentos manſos Eccleſiæ in perpetuum ſeruituros. Item Adolphus trecentos quoque manſos permiſit duci, vt per manum eius aſſignarentur in dotem Eccleſiæ.* & *c.* 25. *Erat Epiſcopus in Vagriam; adhibitis viris induſtrijs, æſtimari faciat prædia; quod defuerit de trecentis manſis, ego ſupplebo,* &c.

De conſecratione Eccleſiæ, vel altaris. *Tit.* 40.

CVM Procuratio debeatur pro viſitatione, in qua plerumque fit conſecratio, ideo hic ſubijcitur titulus. exin videmus Gregoriũ Nonum in *cap. vlt. ſupr. tit. prox.* pro oratorijs priuatis prohibuiſſe, ne procurationes exigerentur; innuentem quodammodo neque benedictione, neque conſecratione eis opus eſſe. Inſcribitur titulus hic de conſecratione Eccleſiæ, vel altaris. quia contingit quandoque, vt Eccleſia non indigeat cõſecratione, quamuis ſecus altare; vt ſi remotum fuerit. *cap.* 1. vel lapis ſigillum continens confractus, diminutusve fuerit. Fieri autem poteſt conſecratio tam priuatis diebus, quàm dominicis. *cap.* 2. Item plura altaria in eadem Eccleſia, ſicut plures Epiſcopi ſimul poſſunt conſecrari. *cap.* 5. Atqui conſecratio non fit cuiuſque Eccleſiæ, nec Epiſcopus primum lapidem ponere, nec Crucem figere poteſt, niſi prius, dote ei conſtituta. *can. nemo. de conſecr.* 1. *diſtinct.* & *cap.* 8. *hoc tit.* Vnde B. Ioan. Chryſoſt. *homil.* 18. *in Acta Apoſt. Quaſi*, inquit, *ducta vxore, vel ſponſa, vel data virgine, ſic erga Eccleſiam affectus ſis, dotem inſcribe illi; ita tibi benedictionis prædium multiplicabitur.* Nec alius præter Epiſcopum conſecrare; nec Epiſcopus alij inferiori gradu mandare. *cap.* 9. quia id Epiſcopalis ordinis eſt. Et polluta Eccleſia propter homicidia, atque hominum vulnera, vt in *cap.* 4. vel in ea excommunicatorum corpora ſepulta. *cap.* 7. quibus & cœmeterium illi contiguum pollutum etiam eſſe intelligitur. *cap.* 1. *eod. in ſexto.* non reconſecrari, ſed aquæ dumtaxat ſolemniter benedictæ aſperſione debet reconciliari. quemadmodum enim infans ſemel baptizatus non debet iterum baptizari, ita nec locus Deo dicatus iterum eſt conſecrandus, niſi ſit omnino igne conſumptus, ac penitus diſiectus. *can. Eccleſijs ſemel de conſecrat.* 1. *diſtinct.* Neque ſi tectum illæſis parietibus, corruerit, iterum conſecratur Eccleſia, niſi fracta ſit altaris menſa. *cap.* 6. *hoc tit.* Nec mirum videri debet, quod Eccleſia, & altaria, & huiuſmodi alia conſecrentur; quia cum non ſint gratiæ ſuſceptiua, *ſed quia* (vt ait B. Thomas 3. *par. q.* 83. *art.* 3.) *ex conſecratione adipiſcuntur quandam ſpiritualem virtutem, per quam apta redduntur ad diuinum cultum.* Qui etiam poſtea addidit, *Eccleſias ante conſecrationem emundari, & exorcizari, vt exinde virtus inimici expellatur. Eademq. ratione Eccleſia, quæ ſanguinis effuſione, aut cuiuſcumque ſemine pollutæ fuerunt, reconcilientur: quia per peccatum ibi commiſſum, apparet aliqua operatio inimici.* Vnde in Conc. Melden. *cap.* 8. referentibus Burchard. *lib.* 3. *cap.* 10. Iuone *lib.* 2. *cap.* 9. Gratian. *de conſecr. diſt.* 1. *can. Eccleſiæ* 17. ſancitum fuit, altaria, de quorum conſecratione ambigatur, conſecrari. Carolus Magnus *lib.* 1. *cap.* 151. apud Anſegiſum Abbatem, *Vt Eccleſiæ vel altaria, quæ ambigua ſunt de conſecratione, conſecrentur.*

De celebratione Miſſarum, & Sacramento Euchariſtiæ, & diuinis Officijs. *Tit.* 41.

RECTE dici poteſt hunc titulum ſuperiori eſſe ſubiectum: cùm baſilicæ omnes abſque miſſarum ſolemnitate non debeant conſecrari. *can. omnes de conſecr.* 1. *diſt.* vel, quia non licet Miſſas celebrare niſi altare prius conſecratum fuerit. Concil. Aquenſi, ſeu Aquiſgran. *cap.* 23. & 24. monemur Chriſtianã Religionem ex antiqua patrum traditione domos in honorem Dei ædificaſſe, & dedicaſſe; altaria item erexiſſe, & ſacroſancto Chriſmate perunxiſſe. Et in eo additur, & ſacramento Euchariſtiæ, rectiſſime. non enim perficitur miſſa, ſi altaris ſacramentum omittitur; de quo obiter dixit in *tit.* 1. *lib.* 1. hic quaſi dat ſpecialem titulum: qui non ſolum in ijs, quæ ad fidem ſpectant, ſed & in alijs, quæ circa tantum ſacramentũ obſeruari debent, verſatur. Docet etenim grauius peccare eum, qui miſſam celebrat, & Euchariſtiam non conficit, quàm eum, qui cum in mortali crimine ſit conſtitutus, conſecrat. *c.* 7. ille enim Deum, & populum decipit; hic Deum ſolum. *Nam*, ait B. Auguſtinus contra Petilianũ, & Gratianus in *cap. Dominus.* 1. *q.* 1. *ſi offerat Deo malus, & accipiat inde bonus, tale cuique eſt, qualis quiſque fuerit:* quia illud Apoſtoli ad Titum 1. ſcriptum eſt: *Omnia munda mundis.* Conficitur autem Euchariſtia pane azimo, non fermẽtato, vino & aqua. *cap. vlt.* Hinc S. Irenæus *lib.* 4. *cap.* 47. Calicem vocat temperamentum; & ab initio *lib.* 5. Calicem mixtum. Quibus congruit, quod ſcribit B. Cyprianus *lib.* 2. *epiſt.* 3. *ad Cæcilium, alias* 48. de qua in *can.* 2. *de conſecrat. diſt.* 2. enarrans verba illa Salomonis: *Bibite vinum, quod miſcui vobis Vinum*, inquit, *mixtum*

declarat

declarat, ideſt, calicē Domini aqua, & vino mixtū prophetica voce denunciat, vt appareat, in paſſione Dominica id eſſe geſtum, quod fuerat ante prædictum. Pluſque vini, quàm aquæ infunditur. *cap.* 13. Idque varijs rationibus quas recenſent Magiſter Sentent. *lib.*4. *diſt.* 12. Alex. de Ales 4.*par.q.*32.*memb.* 5.*art.*3. S.Thomas 3.*par. q.*74.*art.* 8. Quæ poſt conſecrationem vere ac realiter in Chriſti Domini corpus illud idem, quod natum ex Virgine in cælis ſedet ad dexteram Patris, mutatur; & ita, vt panis, & vini ſubſtantia omnino eſſe deſinat. quod exinde Græcè Euchariſtia dicitur; Latine, vt D. Gregorio placuit *cap.multi.*1.*q.*1. bona gratia interpretatur. Tria ſunt in hoc ſacramento diſcreta, forma ſcilicet ſenſibilis, veritas corporis, & virtus ſpiritualis. Forma eſt circa panem, & vinum; veritas carnem continet; virtus vnitatem, & charitatem efficit. Debet autem Euchariſtia munde ſeruari. & in eius leuatione, & delatione populus ſe inclinare. & cùm ad infirmum defertur, ferri in decenti habitu, atque luminibus. *cap.*10. Illud quoque dicere erat neceſſe, quòd ſi verba ſint in Canone Miſſæ, quæ ab Euangeliſtis dicta non reperiātur, credere debemus, ea à Chriſto Apoſtolos, & ab Apoſtolis eorum ſucceſſores accepiſſe. *cap.*6. Sed an ſacerdos poſſit vinum perfundere, poſtquam totum Euchariſtiæ accepit ſacramentum? Niſi eodem die aliam debeat miſſam celebrare, poteſt. *cap.*5. At pluries in die conſecrare decet minime; ſiquidem, ait Alex. Papa in *can.ſufficit.de conſecrat.*1.*diſtinct.* Valde fœlix eſt, qui vnam digne poteſt miſſam celebrare; Niſi in Natiuitate Domini, aut id poſtulet neceſſitas. *cap.*3. Monemur quoque in hoc titulo propter miſſam ſpecialem, miſſam de feria non eſſe dimittendam. *cap.* 2. Immo in Eccleſijs collegiatis duas debere celebrari, alteram pro defunctis, alteram pro feſto, vel feria; prout tempus exigit. *cap.*11. Non æque in die Cœnæ Domini: ſolus enim Epiſcopus, quem & chriſma conficere oportet, miſſarum ſolemnia celebrabit. Item in miſſa commemorationis, licet propria dicatur præfatio: non tamen dicitur hymnus angelicus, nec ſymbolum. *cap.*4. Et diuinis officijs: eo quia ſacerdotem non modò miſſam celebrare, ſed diurnum quoque, atque nocturnum officium dicere oportet. *cap.*9. Quod in ſeptem horas diſtribuitur ex Propheta, *Pſal.*118. *Septies in die laudem dixi tibi*: Ex cauſa tamen conceditur vno tempore, nullo poſito interuallo, eas ad veſperas vſque dicere. *cap.* 1. Ad hoc officium clerici etiam religioſi, domeſtici, ac Cardinalium, vel Epiſcoporum commenſales tenentur. *Clem.vlt.eod.* quinimo Prælati, ad quos ſpectat correctio, & illis negligentibus, ſuperiores ipſorum debent eſſe ſoliciti, vt horis debitis in cathedralibus, regularibusq., & collegiatis Eccleſijs horæ canonicæ deuote, & ſingulis diebus pſallantur, in alijs Eccleſijs conuenienter, & debite. *Clem.* 1.*eod.* Qui vero tenentur horas canonicas recitare, nec recitant, varijs afficiuntur pœnis; ex contemptu aut negligentia id cōmittentes letaliter peccant: ſi ex ignorantia, vel obliuione, venialiter tantū. S.Anton.*par.*3. *tit.*18.*cap.*4.§.1. Angel.*in voce Hora.*§.16. & 18. Sylueſt. *in verb. Hora.q.* 12. Nauarr. late *lib.de orat.& horis Canon. cap.*10. diſtributionibus quotidianis priuantur. *cap.*2.*de cler.non reſid.lib.*6.*Clem.vt ij, qui de ætat.& qualit.* & *cap. cum nullæ. Extrauag. comm. de præben.* Concil. Trident.*ſeſſ.*24.*cap.*12. Priuantur tandem beneficijs. de tempore magna eſt altercatio inter Sotum, & Nauarrum. Io.Stephanus Durantus *lib.*3. *cap.vlt.num.*7.*de ritib.Eccl.Cath.* qui ſit, recte explicat: ad quem lectorem relego.

De Baptiſmo, & eius effectu. Tit. 42.

QVAMVIS Baptiſmus ſit, vt omnes ſacrarum litterarum patres tradidere, veluti cæterorum ſacramentorum ianua, quo Chriſto renaſcimur. *cap.veniens.infra tit.*1. de ſacramento tamen altaris prius actum eſt; tum quia in miſſa ſit neceſſarium; tum quia, vt in Pomeridianis ſeſſionibus interdum dixi, omnium ſacramentorum auctorem Chriſtum Dominum admirabili quodam modo in ſe cōtinet, à quo tanquam à fonte cætera manant. Atqui de baptiſmo ſubijcitur, quia ab eodem Chriſto conſtitutus eſt. apud *Ioan.*13.*cap.ſilius.* & *can.non dubito.de conſecr.*4.*diſtinct.* Baptiſmum quidem Græcum eſſe nomen nemo neſcit: quod etſi omne ablutionis genus etiam ſignificet: tamen hic non quamuis corporis ablutionem declarat, ſed eam, quæ cum ſacramento coniungitur. Et eſt Baptiſmus ſacramentum regenerationis per aquam in verbo: ipſe namque Saluator dixit: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Et Apoſtolus ad *Epheſios.*5. cùm de Eccleſia loqueretur, *Mundans eam lauacro aquæ in verbo.* quod etiam apertiſſimo D. Auguſtini teſtimonio demonſtratur: *Accedit verbum ad elementū, & fit ſacramentum.* Siquidem ſacramentum non eſt, vbi deſunt verba, ſcilicet, *Ego te baptizo*, &c. vel elementum aquæ. *cap.* 1. & *cap.* 5. *hoc tit.* Dicit, *Et eius effectu.* Effectus Baptiſmi multi ſunt: præcipue autem, quòd cùm ex Adam filij iræ naſcamur, per Baptiſmum in Chriſto filij miſericordiæ renaſcimur; Et filij Dei effecti, æternæ quoque ſalutis hæredes inſtituimur; &

Chriſto

Chriſto, tanquam membra copulamur, & connectimur. Item quòd actuale, & originale peccatum eo exoluitur. Illud tamen, quod iam cõſenſu contrahitur, ſine conſenſu non relaxatur. *cap. 3. §. verum.* Originale in paruulis dimittitur. *d. cap. 3. in princ.* & in *§. ſed adhuc.* & in Concil. Triden. *can. 13. ſeſſ. 7. de bapt.* Qui alio profitente baptizandi ſunt, quia adhuc loqui, vel credere neſciunt. Sicut etiam ægri, muti, ſurdi, quorum vice alius profitetur, vt pro eis reſpondeat, dum baptizantur. *can. paruuli. de conſecr. 4. diſt.* In adultis nec originale remittitur peccatum, nec actuale, niſi baptiſmo conſentiant. Hinc ab Innoc. iv. fuit conſtitutum, neminem debere cogi ad baptiſmum ſuſcipiendum. *d. cap. 3. in fin.* Neque quemlibet ſeipſum poſſe baptizare, etiã in articulo mortis. *cap. 4.* Neque à Latinis baptizatum poſſe à Græcis iterum baptizari. *cap. vlt. huius tit.* & *can. retulerunt. de conſecr. 4. diſtin.* Si verò dubitatur, an quis ſit baptizatus, necne; poterit baptizans his verbis vti: *Si non es baptizatus, ego te baptizo: ſi es baptizatus, non te baptizo. can. presbyteri. §. quod ergo. diſt. 68.* & *cap. 2. hoc tit.* Debet autem baptiſma in fontibus Eccleſiarum, non in priuatis domibus concedi. *Clem. vnic. eod.* Etſi ab initio naſcentis Eccleſiæ in fluminibus, in fontibus, in domibus, in carceribus, in vijs etiam credentes baptizabantur. *Matth. 3. Marc. 1. Lucæ 3. Act. 8. & 16.* At verò creſcente, vt ait Strabo. *lib. de reb. Eccleſ. cap. 26.* rerum progreſſu, ac temporum, Religionis honore, inſtitutionum Eccleſiaſticarum vſque ad plenitudinem decus creuit, & huius Myſtici lauacri gradatim in maius celebratio. Quare ampliſſima baptiſteria in Eccleſijs inſtituta fuere; in quibus ſolemnibus cæremonijs ſacerdotes ſacramentum fidei exhiberent.

De presbytero non baptizato.
Tit. 43.

BAPTISMVM eſſe tanquam ianuam ad cætera ſacramenta ex eo apparet, quòd ſi non baptizatus ſacerdotalem ordinẽ ſit adeptus, debet baptizari, & iterum ordinari: quia in ordinatione non eſt gratiam baptiſmi conſequutus. *can. presbyteri. §. quod ergo. diſtinct. 68.* nec ordinis characterem recepit. *cap. 1.* Et qui putat ſe eſſe baptizatum, ſtatim atque ſcit non eſſe baptizatum, debet baptizari. *cap. vlt.* & iterum ad ordines promoueri. Ea tamen omnia, quæ geſſit, rata, firmaque eſſe exiſtimo. argumento eſt *l. Barbarius. ff. de offic. prætor.* non quia, vt communi errore traditum eſt, communis error ius faciat, cùm vel apud Philoſophos, vel Iuriſconſultos id ſcriptum reperiatur nuſquam (quamuis enim in *l. 3. ff. de ſupell. leg.* id expreſſe legatur; non ſunt tamen Pauli verba, ſed librarij forte errore prodita: quippe qui eam legem ita intellexit, vt error teſtatoris ius faceret: vt candelabrum argenteum retuliſſet in argento; cùm in ſupellectili annumerari, & apponi deberet) ſed illa rata voluit Populus Romanus ob publicam vtilitatem. magnum enim fuiſſet Reipubl. detrimentum, ſi omnia ab eo facta pro infectis haberentur. ita humanius eſt, vt geſta à presbytero non baptizato rata ſint. nam qui credit ſe eſſe baptizatum, cùm non ſit, & de hoc ſeculo tranſit, tanquam baptizatum diuinam gloriam conſequuturum eſſe aſſeruit Innocentius iij. *c. 2. hoc tit.* quanquam D. Auguſtinus ad Petrum Diaconum ſcribens in *can. firmiſſime. de conſecr. 4. diſtinct.* dicat, nullo modo quem poſſe ſaluari abſque baptiſmate. intelligendus tamen eſt de eo, qui potuit baptizari, & neglexit: ille verò credidit, & ſaluus factus eſt, ac ſi cæleſti lauacro eſſet purificatus, propter ſacramenti fidem. *cap. debitum. ſup. tit. 1.*

De cuſtodia Euchariſtiæ, & aliorum Sacramentorum.
Tit. 44.

HIC titulus neceſſario reſpicit titulum 41. cùm in *cap. ſane.* idem prope ſancitum ſit. Additur hic, vt Euchariſtiæ cuſtodia clauibus conſeruetur; item Chriſma. In ſecunda conſtitutione prohibet, ne laicorum ſupellex, niſi vrgeat neceſſitas, in Eccleſia ponatur. Oratoria verò, vaſa, corporalia, veſtimenta miniſtrorum, munda ac nitida ſemper conſeruari oportere. Nimis abſurdum videtur in ſacris ſordes negligere, quæ neque in profanis decent. D. Hieronymus, *epiſt. 17. lib. 2. Nec affectatæ ſordes, nec exquiſitæ delitiæ laudes pariunt.* de rebus profanis intelligit. Clemens *epiſt. 2. ad Iacobum fratrem Domini* de Sacramento Euchariſtiæ ſermonem habens ait: *Reliquias fragmentorum corporis Domini cuſtodire debent, ne qua putredo in ſacrario inueniatur, ne cũ neglig̃ter agitur, corpori Domini grauis inferatur iniuria.* Frequentius pixide, ſeu arcula Euchariſtia ſuper altare includitur: quod conſtitutum fuit ſynodi Turonen. *cap. 4. apud Burchard. lib. 5. Decret. cap. 9.* Vt omnis presbyter habeat pixidem, aut vas tanto Sacramento dignum, vbi corpus Dominicum diligenter recondatur, ad viaticum recedentium à ſeculo. Vnde hic *cap. 1.* conſtituitur pœna, qua afficiendus eſt presbyter, qui

Digitized by Google

negligenter Euchariſtiam cuſtodit: qua de re plura in *cap. Si per negligentiam. can. qui bene de conſecr. diſtin.* 2. Capella Toloſ. *quæſt.* 218.

De reliquijs, & veneratione ſanctorum. *Tit.* 45.

POST ſacramenta, cuſtodiri quoque debent ſanctorum reliquiæ; eiſque adhibenda eſt veneratio maxima, ſi Romana Eccleſia pro ſanctis eos habet, & recepit; ante non licet, etſi facta ſint miracula. Sed cum ſedes Apoſtolica pro ſanctis illas receperit, nec vendi, Concilio Lateranenſi. *cap.* 6. vetante, nec paſſim eas oſtendi decet, nec cum humanis cadaueribus ſepeliri. *cap.* 2. & vt Imperatores Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius in *l.* 2. *C. de ſacroſanct. Eccleſ.* optime ſanxerunt. & Honorius, & Theodoſius in *l.* 3. *eod. Nemo*, inquiunt, *martyres diſtrahat, nemo mercetur.* Martyres Conſtantinus Harmenopolus vertit, *ſanctorum reliquias*, & quidem recte. Huiuſmodi autem ſanctorum reliquiæ non propter ſe, vt inſenſibilia corpora ſunt, ſed propter ſpiritus, quorum inſtrumenta fuerunt, & ad quos ordinem certum ſunt ſortiti, veneramur. B. Thom. 3. *par. q.* 25. *art.* 6. *ad* 2. Quare videmus, non modo ſpiritus beatitudine donatos venerandos eſſe, ſed & ſacris eorum oſſibus, cineribus, & alijs exuuijs honorem maximum habendum eſſe: ita tamen vt diximus, vt ſpiritus qui gratiæ diuinæ naturæ capaces ſunt, per ſe, & propter ſe honorentur: vti poſt alia Concilia ſanxit Tridentinū *ſeſſ.* 25. & videri poſſunt, quæ *infr. tit. de Eccl. ædif.* diximus Et ſub hac ſanctorum veneratione continentur etiam nonnullæ feſtiuitates ſanctorum; quæ cum contigerint, debent homines à laboribus ceſſare, & diuinæ meditationi animū dirigere, de quibus in *tit. de Parochis*. Aliæ etiam ſub officio duplici debent ſolēniter celebrari, vt duodecim Apoſtolorum, quatuor Euangeliſtarum, quatuor Eccleſiæ Doctorum, & Confeſſorum, vt Gregorij, Auguſtini, Ambroſij, & Hieronymi. *cap.* 1. *eod. in ſexto.* feſtum Corporis Chriſti, feria quinta, poſt octauam Pentecoſtes. Et qui in feſto, vel infra octauam, officio, vel horis interfuerint, certas conſequuntur indulgentias, de quibus in *Clement.* 1. Eaſdem Sixtus Quartus indulſit ijs, qui Conceptionem immaculatæ, ac Beatæ Mariæ ſemper Virginis deuote celebrabunt, & in eodem feſto, & eius octauis officijs interfuerint. *cap.* 1. *eod. extrag. commun.*

De obſeruatione ieiuniorum. *Tit.* 46.

PARS eſſe tituli ſuperioris videtur. etenim reliquiæ eorum, qui apud Deum gratioſi ſunt, non extrinſeco tantum cultu venerādæ ſunt, ſed intrinſeco etiam, nempe oratione, continentia, abſtinentia, vigilia, & caſtitate. Verum Romana Eccleſia omnibus vigilias conſtituere noluit, ſed quibuſdam tantum. in quibus ſicut in feria ſexta, & ſabbato, atque etiam quadrageſima, ab eſu carnium, & aliorum quoque ciborum qui ſementinam trahunt originem carnis, videlicet à lacte, caſeo, & ouis abſtinere oportet. *can. de eſu. de conſecrat.* 3. *diſtin.* & *can. denique* 4. *diſt.* Quod extendi noluit ſummus Pontifex ad infirmos, & debiles. *cap.* 2. Quid ſi vigilid occurrerit in Dominica? In ſabbato ieiunatur. *cap.* 1. Ob excellentiam feſti conceſſum eſt ab Honorio iij. vt ſi feria ſexta Natiuitatem Domini venire contigerit, eo die carnibus veſci liceat, exceptis profeſſis, & vouentibus. *cap. vlt.* Vigiliæ ſunt excubiæ nocturnæ. vigiliæ dicebantur quoque inſomnia. quæ in locis ſacris fiebant: nam apud Plautum in Aul. *Vigiliis Cereris*, quæ & nocturna ſacra dicuntur, legimus. quibus in æde Cereris peruigilabant mulieres; quæ & Myſteria, & Initia appellabantur. ea enim nocte cum viro concumbere piaculum erat. Quem ethnicum morē, in melius conuertit Rom. Eccleſia; nam in exordio Eccleſiæ apud ſanctorū reliquias, ſuorumq. maiorum ſepulturas ſolebāt plerumq. Chriſtiani homines vigilare, vt in hiſtoria Tripartita; & meminit Lactantius *lib.* 7. *c.* 19. & Tertull. *lib.* 2. *ad vxorem*, qui & ſtationes eas dicit: quod ſane vocabulum, ductum, & vſurpatum à Romana militia, hæſit in vſu Chriſtianorum. Faciebant ſtationem milites, præſidium certo loco agitantes; hinc & ſtationarij appellati. ſic viri Chriſtiani nunc in hoc fano, nunc in illo, interdum apud martyrum ſepulchra, ſtantes, & attenti Deum precabantur. idq. maxime fiebat die Dominico, vt idem Tertull. de corona militis. Ijs autem poſtea tandem ob hominū malitiam, atque flagitiū ſublatis, primū ab Elibertina ſynodo *canone* 35. fuit inhibitum, ne fœminæ in cœmeterio peruigilent, eo quòd ſæpe ſub obtētu orationis ſcelera latenter committerent. quam ob cauſam & olim id apud ethnicos fuit prohibitum, vt à Romulo, vt auctor eſt Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib.* 2. & oſtendit Cicer. *lib. de legibus* 2. verbis illis: *Nocturna mulierum ſacrificia ne ſunto, præter illa, quæ populo rite fiant.* Quæ verò pie, ſancteque fiunt, fieri poſſe D. Hierony. aduerſus Vigilantium in Epiſt. ad Riparum presbyterū defendit.

Verum

Digitized by Google

Verum iſtas, vti dixi, pernoctationes & vigilias apud Ecclesias non de facili admittunt, qui rerum Eccleſiaſticarum curam gerunt, ea, vt dicebam, ratione, quòd experimento cognouerint, frequentiſſime vigilantes eas temere, ac paſſim multis ſceleribus, crapulis, ebrietate polluere in maximum Chriſtianæ religionis detrimentũ, & grauem ignominiam. Vnde ſublatis vigilijs, retinuerunt ieiunium. quod frequenter tamen vigiliarum retinet nomen; licet vulgo ieiunium dicatur abſtinentia à quolibet cibo vſque ad horam nonam; vigiliæ à cibis quibuſdam in ieiunio vetitis. Varie autem in libris noſtris accipitur ieiunium. Ieiunium magnum, & generale eſt, per quod omnes tenentur abſtinere ab iniquitatibus, & illicitis ſeculi voluptatibus, quod eſt perfectum ieiunium. *can. ieiunium. de conſecr. 5. diſtinct.* Hìc verò eſt abſtinentia à quibuſdam cibis, & abſtinentia vſque ad horam nonã; quod videtur indicare D. Hieronymus in *can. ſunt tibi, ead. de conſecr. diſt. 5. Sunt tibi,* inquit, *ieiunia pura, continua, moderataq., ideſt quotidie eſurire, & quotidie prandere, & à prandio vſque ad ſequentem diem nihil comedere.* De ieiunijs, & eorũ obſeruatione multa ſcripſit Didacus Couarr. *lib. 4. variar. reſolut. cap.* 20. De vigilijs, præſertim nocturnis, plura collegit Ioann. Stephanus Duran. *lib. 3. cap. 4. cum ſeq. de ritibus Eccleſiæ Catholicæ.*

De purgatione poſt partum. *Tit.* 47.

QVONIAM in veteri lege interdictum mulieribus erat, propter venerationem quandam, quam Eccleſijs perpetuo adhibebant, ne poſt partum Eccleſias intrarent, niſi quibuſdam lapſis diebus, de quibus in *can.* 1. *&* 2. *diſtinct.* 5. ideo hic titulus ſuperioribus copulatur: in quo deciſum eſt, poſſe mulieres, ſimul atque ſunt enixæ, Eccleſiam introire, & Deo pro ſuſcepta prole gratias agere. Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe fuit, vt & legis tranſlatio fieret. *cap. 3 ſupra de conſtit.* quia vmbra legis euanuit, & veritas Euangelij illuxit. illa per Moſem data eſt, & veritas per Ieſum Chriſtum eſt facta.

De Eccleſijs ædificandis, vel reparandis. *Tit.* 48.

PERTINET præſens titulus ad titul. 40. ſed propius accedendo, nunc agitur de ædificandis, vel reparandis Eccleſijs ea ratione; quoniam ſuperioribus titulis de ſacramentis, & reliquijs ſanctorum, & de purificatione dixit. quæ omnia non in aulis, aut triclinijs, alijsve priuatis ædibus fieri, cuſtodirivè debent. *Clement. vnic. de Baptiſ.* ſed in Eccleſijs Deo dicatis, in quas conueniunt Chriſtiani, myſteriorũ, ſeu, vt loquitur *l. 5. C. de ſacroſan. Eccl.* cæleſtium ſecretorum gratia. Habentes itaque beneficium in Eccleſia, quæ reſtauratione indiget, tenentur in expenſas ſubuenire. *cap.* 1. ac ipſi Eccleſiarum rectores, de fructibus earum, ſi eis ſuperſunt, ad reparationem, & inſtaurationem cogi poſſunt. *cap.* 4. Et Epiſcopus, non obſtante iuramento de rebus Eccleſiæ non alienandis, populo indigẽti nouas baſilicas ædificare. *c. vlt. hoc tit. c. vt ſuper. ſup. de reb. Eccl. non alie.* & *c. vlt.* 10. *q. vlt.* Et propter nimiam Eccleſiæ diſtantiã, noua Eccleſia in ipſius parochia erigi, ac certa portio de antiqua ei aſſignari. *cap.* 3. Leproſis quoque, quod cum alijs cohabitari nequeant, ſine parochiæ præiudicio, propriam Eccleſiam, propriumq. presbyterũ habere permittit. *cap.* 2. Voluit etiam Vrbanus iij. ſecularem Eccleſiam abſque aliquo Eccleſiarum detrimento ad ſtatũ regularem poſſe reparari. *cap. 5. hoc tit.* Cæterũ ſciendum eſt, proprium ſemper fuiſſe Chriſtianorum, atque præcipuum, templa extruere, & exornare: quod vbique per orbem ædificatæ aperte teſtantur Eccleſiæ, vt late dixi in *cap. 1. nu. 11. cum ſeqq. lib. 3. de ſacrorum Immunitatib.* Addo, quod, etſi Sanctorum nomina templis tribui, & nominibus Sanctorum Baſilicæ ornari ſolent, non ex eo fit tamen, quin honor ſoli Deo debeatur. Aug. *lib. 1. cap. 11. contra Maximum.* Sed quoniam honoramus, teſtimonio Hieron. in *epiſt. aduerſus Vigilantiũ ad Riparium,* reliquias Sanctorum, vt eum, cuius ſunt martyres, adoremus. Aug. *de Eccleſ. dogm. c. 73. Sanctorum corpora, & præcipuè beatorum martyrum reliquias, tanquã Chriſti membra ſinceriſſime honoranda, & Baſilicas eorum nominibus appellatas, velut loca ſancta, diuino cultui mancipata, affectu pijſſimo, & deuotione adeundas credimus.*

De immunitate Eccleſiarum, Cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium. *Tit.* 49.

AEDIFICATIS ergo Eccleſijs, & conſecratis (quanquam etiam non conſecratæ, quæ proprie baſilicæ dicuntur, ſi in eis diuina miniſteria celebrantur, gaudent immunitate. *cap. 9. hoc tit.*) priuilegia impartiuntur, item cœmeterijs. Cœmeterium eſt locus Eccleſiæ coniunctus, in quo Chriſtiani ſepeliuntur: quod idem eſt, quod dormitorium mortuorum; quia ibi mortui dormire dicuntur.

Digitized by Google

Nam Lazarum Chriſtus dixit dormire, cum tamen obijſſet. *Ioan.* 11. Eos qui mortem obierũt, Apoſtolus, nõ mortuos, ſed dormientes appellat *ad Theſſ.* 4. vbi B. Hieronymus ait: eos dormientes appellari, quia certum eſt, reſurrecturos, ſeu, vt ſcribit S. Auguſtinus *epiſt.* 122. & alibi, propter futuram reſurrectionem, velut euigilationem. A quo non diſſentit idem ipſe Hieronymus *in epiſt. ad Theodorum. lib.* 3. *In Chriſtianis*, inquit, *non eſt mors, ſed dormitio, & ſomnus appellatur*. Cui conſentit etiã Chryſoſt. *homil.* 11. *ad popul.* dicens: *Mors non eſt mors, ſed ſomnus & dormitio temporaria*. Cœmeterium per circuitum maioris Eccleſiæ eſſe debet quadraginta paſſuum; minoris vero triginta. *can. ſicut.* 16. *q.* 4. Cùm igitur Eccleſia ſit domus orationis, & non ſpelunca latronum, *Ioannis* 2. aut ſanguinis forum: ſeculares iudices nec in ea, nec in cœmeterijs ſanguinis cauſas poſſunt agitare. *cap.* 5. Sed conuenientes ibidem, nomen illud, quod eſt ſuper omne nomen, à quo aliud ſub cælo non eſt datum hominibus, in quo ſaluos fieri credentes oporteat, videlicet Ieſu Chriſti, qui ſaluum fecit populum à peccatis eorum, laudant, colunt, venerantur. quo circa in ea ceſſare debent vniuerſitatum, ſocietatumq. concilia, conciones, publica (vt dicunt) parlamenta, vana, & profana colloquia, confabulationes, negotiationes, ſiue nundinarum, ac fori cuiuſque tumultus, atque omnes ſecularium iudiciorum ſtrepitus. *cap.* 6. *& cap.* 2. *in ſexto*. Epiſcopi quoque à Conc. Tridentino *ſeſſ.* 22. decreto de obſeruandis in celebratione Miſſæ, iubentur vana, & profana colloquia, deambulationes & ſtrepitus ab Eccleſijs arcere: *vt domus Dei*, ait Synodus, *vere domus orationis* videatur. eademq. ratione theatrales ludi, & moduli, necnõ laruarum ludicra, ac ſpectacula in Eccleſijs prohibentur. *cap. cùm decorem. de vit. & honeſt. cler.* vbi gloſſa *can. cantantes. diſt.* 92. *can. nullus de conſecr. diſt.* 5. Concil Afric. tempore Bonifacij Papæ *cap.* 27. Concil. Baſileen. *de ſpectacul. in Eccleſia non faciendis*. Et S. Chryſoſt. *Homil.* 24. *in Act. Apoſt. Nunquid*, ait, *theatrica ſunt, quæ in Eccleſia geruntur?* Fruitur quoque Eccleſiæ immunitate reus criminis ad eam confugiens. *can. eos.* 87. *diſt.* & *cap.* 7. *hoc tit.* vt ab ea ad mortem, aliamve pœnam corpoream trahi nequeat, quodcumque patrauerit crimen; niſi vel publicus latro ſit, vel nocturnus agrorum depopulator, quivè itinera frequentata, & vias publicas obſideat, inſidiasve in viatores paret. *d. cap.* 6. vel ſeruus, niſi præſtito prius de eius impunitate à domino iuramento. Is vero, qui ſpe immunitatis in Eccleſijs, ſiue cœmeterijs delinquit, ſpe legis fruſtratur: nullo enim Eccleſiæ commodo vtitur, qui eam violat. *cap. vlt.* Adduntur tandem priuilegia perſonarum, & rerum Eccleſiaſticarum, vt immunes ſint ab omnibus publicis muneribus, à collectis, angarijs, & perangarijs. Quòd ſi laicorum neceſſitas poſtularet, & eorum facultates non ſuppeterẽt, à clericis ſubſidia poſſunt petere, ex Innocentiana conſtitutione *cap.* 7. *hoc tit.* Et hæc anſam quodammodo laicis Principibus obtulit, clericos, Eccleſiasq. expilandi. quibus vt obuiaret Bonifacius viij. *in cap. eod. in ſexto*. edixit, vt quicumque Eccleſiaſticus, cũiuſuis nominis, vel generis tributum laicis ſolueret, aut promitteret abſque ſedis Apoſtolicæ auctoritate, ſententiam excommunicationis incurreret. Quam Bonifacij conſtitutionem cùm Benedictus xj. declaraſſet ad eos non extendi, qui ſponte ſoluiſſent, vel qui à ſponte ſoluentibus accepiſſent. *cap. vnic. extrauag.* Clemens Quintus ſanxit Bonifacij conſtitutionem, cum ſuis declarationibus, & quicquid earum cauſa ſequutum eſſet, reuocari oportere, & pro nullis, & infectis haberi, vtque omnino Lateranenſe, & generale Concilium ſeruaretur in ijs, quæ de hac materia decreuerunt. *Clement. vnic. eod. tit.* Inſuper Tridentina ſynodus. *c.* 20. *ſeſſ.* 25. ſacros Canones, & Concilia generalia omnia, item alias Apoſtolicas ſanctiones in fauorem perſonarum Eccleſiaſticarum, libertatisq. Eccleſiæ, & aduerſus eius violatores editas confirmauit. Poſſunt item Eccleſiaſticæ perſonæ omnem ſuam iuriſdictionem, atque auctoritatem libere exercere, bonis acquiſitis, & acquirendis frui, eaq. diſtrahere, atque retinere. *cap.* 1. *in* 6. *eod.* Et ad forum ſeculare nequeunt trahi. *cap.* 1. *&* 2. *ſupra de foro compet.* Immo excommunicãtur ij, qui impediunt ſuper cauſis, quæ ad forum Eccleſiaſticum de iure, ſiue de conſuetudine pertinent, litteras à ſede Apoſtolica impetrari. Item temporales domini prohibentes ſubditis, ne cum perſonis Eccleſiaſticis contrahant, vel communia obſequia exhibeant. *cap.* 4. *&* 5. *eod. in ſexto*. Et rerum ad eas pertinentium. In domibus enim ipſarum Eccleſiarum ſecularis Iudex ius dicere, iudicare, vel hoſpitium quærere, poteſt nuſquam. *cap.* 1. *hoc tit. & cap.* 1. *in* 6. Neque ruſticus Eccleſiæ rura deſerere, & priuatorum poſſeſſionibus culturam adhibere. *cap.* 2. Quare Immunitatem dicere poſſumus eſſe priuilegium, ſeu remiſſionem à iure ad non ſubeunda munera: Et Immunem, qui nullum vectigal pendet, quique muneribus vacat. *l.* 3. *ff. de iur. immunit.* Vnde Feſtus; *Immunis eſt qui nullo fungitur officio*. Sed de ijs omnibus immunitatum priuilegijs diffuſe actum eſt *lib. noſtro.* 3. *cap.* 15. *cum duobus ſeqq. per totum. de ſacror. Immunit.*

Ne

Digitized by Google

Ne Clerici, vel Monachi ſecularibus negocijs ſe immiſceant. *Tit.* 50.

MERITO hic titulus vltimum locũ occupat, tanquam clauis totius huius libri, cùm ad vitam, honeſtatemq. clericorum pertineat; ne ſe immiſceant negotijs ſecularibus. Namque *in clericorum miniſterio conſtituti*, vti Cyprianus *ad clerum Turnenſem epiſt.6. lib.*1. ſcribit, *non niſi altari, & ſacrificijs deſeruire, & precibus, atque orationibus vacare debent*. Scriptum eſt enim; *Nemo militans Deo, implicat ſe negotijs ſecularibus, vt poſſit placere ei, cui ſe probauit*. quod vt facilius, ac melius poſſet peragere, plura ei conceſſa ſunt priuilegia. Multa verò ſunt, quibus ſe clericus implicare prohibetur; veluti munera iniuſta, contentiones, lites, rixæ, aleas amare, conductores ſecularium rerum, aut procuratores eſſe; ornamentum inconueniens quærere; in delitijs viuere; gulæ, & ebrietati indulgere; pondera iniuſta, ſeu menſuras habere; negotium omne iniuſtũ exercere; canes, aut aues ad venandũ ſequi, tabellionatus officiũ exercere, vel ſanguinis iudiciũ agitare, aut ſententiam dictare. Habenti tamen iuriſdictionem temporalẽ licet delegare, vt iuſtitia exerceatur; ſi opus eſt, etiam inferatur pœna ſanguinis. *c.vlt.eod.in 6.* His adnumerantur legum, phyſicæq. ſtudia, in quæ nec monachi, nec ſeculares clerici ex Honorij conſtitutione debent incumbere. *cap.vlt.* His etenim opprobrium eſt, inquit Iuſtinianus, ſi peritos ſe velint oſtendere forenſium diſceptationum. *l.repetita. C.de Epiſc. & cler.* quod habere locum in ijs, qui parochiales Ecclesias obtinent, quique capellas ſub ſe non habent, noluit Bonifacius viij. *cap.1.in ſex. eod.* Legibus tamen ſtudendi ſolet impartiri facultas, & maxime ſecularibus clericis; cum eis expediat & propter regimen temporaliũ, quod Eccleſia habet, ſcire leges: argumento *can.ſi in adiutorium.* 10. *diſtin.* tum quòd plerumq. eueniant caſus, de quibus numquam Rom. Pontificibus contingit ſtatuere, & in iure ciuili expreſſi ſunt. *cap.1.infra.de noui oper. nuncia.* Quæ ratio fortaſſis mouit magnum illũ iuris doctorem, ac maximum Rom. Eccleſiæ Principem Innocent. iv. vnà cum tota Lugdunenſi Synodo, vt non modo iuris ciuilis ſtudium permitteret beneficiarijs, ſed vacationes quoque, & immunitates ſtudioſis largiretur. *cap.2.de priuileg.lib.6.*

Digitized by Google

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX. LIB. IV.

De ſponſalibus, & matrimonijs. *Tit.* 1.

EXACTIS diligenter ijs, quæ ad Baptiſmum, Euchariſtiam, aliaq. ſacramenta, vno excepto de Pœnitentia, quo de agitur *lib.vlt.tit.* 28. operæpretium fuit, vt & de matrimonio titulus, eiusque omnis tractatus ſubijceretur. qui quòd longiorem ſermonem poſtularet, quodammodo ſeparatus eſt ab alijs, & reſeruatus in hunc locum, in quo ipſius matrimonij habetur ratio, tam coniunctionis naturalis, quàm ſacramenti. Nāque matrimonium duplicem habere rationē nemo inficiari poteſt: quòd vel vt naturalis coniūctio, (coniugium enim non ab hominibus inuentum, ſed à natura) vel vt ſacramentum, cuiusuis naturalium rerum conditionem longe ſuperat, à nobis èſt conſiderandum. Vt autem de ijs, quæ ad nuptiarum explicatum attinent, pertractet abunde ſummus Pontifex, rem à principio, ducit, quod à ſponſalibus manat; cùm ipſa matrimonium ſoleant præcedere. Siquidem nuptiarū ſpem, quæ ex quodam contrahentium conſenſu æſtimatur, ſponſalia appellamus. Idcirco tum à Florentino Iuriſconſulto in *l. 1. ff. eod.* tum à Nicolao Papa in *cap. noſtrates. 30. q. 5.* ſponſalia definita ſunt, quòd ſint mentio, & repromiſſio futurarum nuptiarum. Perite nimirum vterque repromiſſionis dictione vſus eſt, quòd ex propria ſignificatione pro reciproca promiſſione accipiatur, quæ vere in ſponſalibus fit: quia hinc inde reciproca eſt promiſſio. Dicta verò ſunt ſponſalia à ſpondendo, quòd olim per ſponſionem contraherentur, cùm veteribus moris eſſet, futuras ſibi vxores ſpondere, & ſtipulari. *l. 2. ff. eod.* Veteribus autē interpretor Latinis. etenim in Latio primum moris, ac iuris fuit, vt is, qui vxorem ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, ſtipularetur eam in matrimonium ductum iri. qui daturus erat, itidem ſpondebat. is contractus ſtipulationum ſponſionumque, dicebatur ſponſalia. Gellius *lib. 4. cap. 4.* atque is dies ſponſalis appellabatur. Varro *lib. de lingua latina. 5.* Qui mos licet ad nos non peruenerit omnino, eius tamen nomen retinuimus. Sponſaliorum duæ ſunt ſpecies; nam vel in præſens tēpus contrahuntur, vel in futurum. ſi in hoc, permiſſum eſt recedere; non æque in illo. Sed magis propria, & frequentior tam apud Iuriſconſultos, quàm Pontifices, eſt vltima ſponſaliorum, atque ſponſarum ſignificatio. nam proprie ſponſas intelligimus, quas de futuro paciſcimur. & ſponſalia quæ in præſens tempus contrahuntur, potius nuptiæ, quàm ſponſalia dicuntur; tametſi vere, ac proprie nuptiæ non dicantur, niſi animorum coniunctio præeat, & ſubſequatur corporum commixtio. *cap. debitum. ſupra. de big. non ord.* Et quanquam haud minima eſt differentia inter ſponſalia contrahere, & promittere ſe ſpōſalia contracturum, vt argumento eſt *l. ſi pœnam ff. de verbor. oblig.* nihilominus tanta eſt vis illius promiſſionis, quæ in matrimonij contractu fit, vt nefas ſit ab illa recedere; immo conſtat contrahere prorſus debere eum, qui promiſit aliquam in vxorem habere, vt in *cap. 2. cap. 10. & cap. 22. hoc tit.* facit & *cap. 11. primæ collect. huius tit.* ex quo *cap. 2.* eſt deſumptum. & D. Thom. in 4. *diſt. 27. q. 2.* ſcribit mortaliter peccare ſponſum, qui non vult conſenſum coniugalem præſtare, etiāſi nullum interpoſitum ſit iuramentum, cùm Deus inter hoc, & ſimplicem promiſſionem, vt aliàs dictum eſt ex *cap. iuramenti. 22. q. 5.* nullam velit eſſe diſtantiam. Sed hæſitatio eſt, an iſte cogi poſſit ad contrahendum. *d. cap. 2. & cap. 17.* dicūt cogendum non eſſe; contra *d. cap. 10.* immo per

cenſu-

Digitized by Google

cenſuram Eccleſiaſticam compellēdum, vt contrahat. Ego omiſſo catalogo Doctorum, ac aliorum interpretum varijs opinionibus, dicam *c.2. & cap.17.* debere intelligi de ijs, qui ſibi inuicem matrimonij fœdus inire promiſerunt, ſibiq; inuicem obligationem remiſerunt. tunc commouendi ſunt, vt fidem præſtitam, præſtitumque iuramentum obſeruent. quòd ſi monitis acquieſcere noluerint, cogi non debent, cum coactiones ſoleant plerunque difficiles exitus habere. *c.10.* intelligitur ſi alter eorum vult valere contractum, petitque ab Eccleſia, vt quod ſibi promiſſum eſt, opere adimpleatur; alter non æque. & tunc iſte per cenſuram Eccleſiaſticam compellitur. de his alibi latius. Quid verò iuris erit de eo, qui aliquam verbis in præſens tempus conceptis, atq; iureiurando in vxorem habere promiſit, tum mauult religionem ingredi? an compelletur? Propter vim iuramenti tutius eſt, vt contrahat, & non cognita muliere ingrediatur. *cap.16.* An valeat pęnæ ſtipulatio adiecta, ſi non ſequantur nuptiæ? Valere haud puto. inciuile enim eſt, vinculo pœnæ matrimonia obſtringi, cùm in contrahendis nuptis libera poteſtas eſſe debeat. *d.cap.17. & cap.29.* Arras tamen datas, niſi legitima inſint impedimenta, eum, per quem ſtetit, quo minus contraheretur, repetere non poſſe credo. ex *l.vlt. C. eod. l.Titia.ff. de verb. oblig.* arra eſt res fauorabilis, pœna odioſa; quod eſſe minus debet in matrimonijs. An ſponſalia, quæ de futuro dicimus, iuramento confirmata, per ſecunda de præſenti diſſolui poſſunt? Poſſe ſtatuit Innocentius iij. *cap.22.* Sed contrarium eſt receptum in ſponſalibus de præſenti, quæ per ſubſequens matrimonium etiam carnali copula conſummatum non diſſoluuntur. *cap.5. inf. de ſponſ. duor.* Altera huius titul. pars eſt de Matrimonijs, quæ ſequuntur ſponſalia. Matrimonium eſt *viri, & fœminæ legitima coniunctio, indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens. cap.1. 27. quæſt.2. cap.1. 29. quæſt.1.* Addidi egomet, *legitima;* etenim non ſeruato Eccleſiaſtico ritu, ac more, non matrimonia, ſed contubernia, fornicationes, ſtupra, vel adulteria nuncupanda ſanxit Alexander tertius. *cap. ſane ſacerdotes. ſupra de cleric. coniug.* & Euſtachius in *cap.1.30. quæſt.5.* Etenim maris, & fęminæ coniunctio ſine matrimonio, etiam iure naturali nō eſt licita, vel in ſimplici fornicatione. D. Thomas. 2.2. *quæſt.154. art.4.* & in 4. *ſent. diſt.33. quæſt.1. art.3.* Lactantius Firmianus *lib.6. c.23.* quinimmo Ariſtoteles *lib. Politicorum 7. cap.16.* concubitum omne alterius quàm coniugis, penitus interdicendum cenſet: eumque qui contra fecerit, grauiter puniendum. *Coniunctio*: quoniam etſi multa perfecto matrimonio ineſſe debeant, conſenſus ſcilicet interior, pactio externa verbis expreſſa, obligatio, & vinculum, quod ex ea efficitur pactione, & coniugum copulatio, qua matrimonium conſummatur; nihil eorum tamen matrimonij vim, & rationem proprie habet, niſi obligatio inſit illa, & nexus. qui coniunctionis vocabulo ſignificatus eſt. Et hæc coniunctio, quam matrimonium appellamus, multiplex habet nomen, Connubij. *cap. connubia. 32. quæſt.2.* Coniugij. *c. aliquando. 32. quæſt.2.* Nuptiarum, & Matrimonij. *l. ſi ita pater. ff. de ritu nupt. c. nuptiarum. 27. quæſt.2. Indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens:* indiſſolubili vinculo naturam declarat, quo vir, & vxor colligatur: iuxta illud Matthæi 19. *Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet*. Sed an verba ſint de ſubſtantia matrimonij? Non eſſe conſtat, quia per verba non contrahitur. *cap.25. & 26.* Verum quia matrimonium non eſt ſimplex, vel nuda donatio, ſed mutua pactio: hinc fit vt conſenſus alterius tantum ad coniungendas nuptias ſatis eſſe non poſſit, ſed duorum inter ſe mutuum eſſe oportet. ad declarandum verò mutuum animi conſenſum, verbis opus eſt. *cap.25.* Verba, quibus animi conſenſus exprimitur, præſentis temporis ſignificationem habere oportet. nam quæ futurum tempus reſpiciunt, non coniungunt, ſed ſpondent. At cur ſancitum eſt, vt muti, itemq; ſurdi poſſint contrahere; non æque furioſi, & impuberes? *cap.23. 24. & 25.* Quoniam matrimonium æſtimatur ex ſolo conſenſu. *cap. ſufficiat. 27. q.2. l. nuptias. ff. de regul. iur.* qui furioſis, atque impuberibus ineſſe non poteſt; ſecus mutis, & ſurdis: qui licet loqui, aut audire non poſſint, verborum loco ijs ſunt tum mutus, tum ſigna, quæ ipſum conſenſum aperte iudicant. Colligitur etiam ex *cap.19.* mulierem, quæ vltra ſeptennium abſentem habet maritum, de cuius morte, vel vita intelligere valuit nuſquam, ad ſecunda vota non poſſe tranſire, niſi certum de viri interitu nuntium acceperit. *Quemadmodum enim matrimonium non facit coitus*, (vt docte ratiocinatur Io. Chryſoſtomus. *in Homil.26. in Matthæum*) *ſed voluntas: ita non ſoluit illud ſeparatio corporis, ſed voluntatis. Ideo qui dimittit coniugem ſuam, & aliam non accipit, adhuc eſt maritus: nam etſi corpore ſeparatus eſt, tamen adhuc voluntate coniunctus eſt. cap.2. 27. quæſt.2.* Cætera, quæ hoc titulo habentur, ſparſim in hoc libro explicabuntur.

Digitized by Google

De deſponſatione impuberum. *Tit.* 2.

AFFINITATEM hic titulus quantam cum ſuperiore habeat, nemo eſt, qui neſciat; cum illo de ſponſalibus in genere agatur, in hoc de impuberum. Impubes eſt, qui ex habitu corporis pubertatem non oſtendit, quique generare nondum poteſt, vt Iſydorus *lib. Ethymol.* 11.*c.*2. ex quo caput iij. huius tituli eſt hauſtum. quæ definitio Priſci diffinitioni ſatis videtur conuenire; qui apud Vlpianum in *frag. tit.* 11. eum Puberem eſſe dicit, in quem vtrunq; concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. licet aliter Caſſiani, atque aliter Proculeij. Maſculus igitur minor 14. annis impubes eſt; fœmina minor 12. poſt hanc ætatem ipſa ætas neceſſitate pubeſcit. tunc enim moueri incipit vis generationis in maſculis, & purgatio fœminarum. Fœminæ tamen propter votorum feſtinationem, & à tutela maturius biennio liberantur, & ad nuptias ſunt idoneæ: Macrobius *lib.*1. *in ſom. Scip. cap.*6. Minori verò 14. & 12. annis iure ciuili nuptiæ erant interdictæ. *l. minorem. ff. de rit. nupt.* Ius tamen Pontificium coniungi permiſit, pacis, & publicæ quietis cauſa. *cap.*2. quod plerunque fit inter Principes hoc tempore. *Namq, maximi*, vti vir doctrina præſtans Duarenus ait, *cuiuſque belli, ſicut comœdiæ, exitum eſſe aliquod matrimonium quotidie videmus, & experimur*. Et ille contractus, qui inter impuberes fit, ſiue inter puberem, & impuberem, non matrimonium dicitur, ſed ſponſalia, licet verba de præſenti enunciata ſint. *cap. vlt. huius titul.* Sponſalia iam ab exordio ætatis effici poſſunt, modo contrahentes, quod faciunt, intelligant, ideſt niſi ſint minores ſeptem annis. *l. in ſponſalibus. ff. de ſponſal.* & *cap.*4. 5. 12. 13. *hoc tit.* Nec malitia vlla, vt male doctiſſimi viri exiſtimauerunt, in ſponſalibus poteſt ſupplere ætatem. ſecus in matrimonijs. *c.*9. quia breuis admodum eſt ætas, vt nequeat ſupplere malitia ætatis defectum. Ita & Harmenopolus intellexiſſe videtur *lib.*4.*tit.*1. *Qui id quod*, inquit, *ſit, intelligit, ſponſalia contrahere poteſt, ideſt ſi ſeptem annis minor non ſit*. Extat quoq; apud eundem Harmenopolum Cæſaris Leonis conſtitutio, ſeu, vt vocat, Nouella; cuius verba hæc ſunt: *Nos quoq; ſancimus, nec ſponſalia quoquomodo infra ſeptem annos contrahi*. Tunc pater pro filio poteſt ſponſalia contrahere. *cap.*1. non æque pro pubere, niſi ei inſit conſenſus: qui deinde nequit diſſolui. *d. cap.*9. Contra, impubes maior factus: ſed non ante pubertatem. *cap.*8. Et illum, qui primò pubes fit, alterum oportet expectare. *cap.*7. niſi maior inuita cum minore contraxerit; tunc illum expectare minime tenetur. Neque impubes deſponſata, & facta pubes auditur, ſi alteri nubendi licentiam petit, & vir ſe eam cognouiſſe iuret. *cap.*6. Neque niſus ad copulam non ſequutam facit matrimonium. *cap.* 10. *hoc tit.* & *cap. vlt. ſup. tit. prox.* Sponſalia autem infra ſeptem annos inita, nullum pariunt publicæ honeſtatis impedimentum. *cap.*4. *hoc tit.* idem in *cap.*5. Et quamquam diuerſum ius ab Eugenio in *cap.*5. *ſup. tit. præced.* videatur conſtitutum, vt oriatur publicæ honeſtatis iuſtitia: debet tamen intelligi, ſi illæ duæ, de quibus idem Eugenius loquitur, concurrant cauſæ, cohabitatio ſcilicet, & carnis attrectatio. alioquin nullum eſt impedimentum, niſi facti ſint maiores ſeptem annis. *cap.*12. *hoc tit.* Quod autem pertinet ad publicæ honeſtatis iuſtitiæ impedimentum, noluit ſancta Tridentina ſynodus, etſi ſponſalia valida fuerint, vt primum gradum excedant. *c.*3. 24. *ſeſſ.* Eſt & illud in hoc titulo obſeruandum, male Iſydorum in *cap.*3. dixiſſe; *Et puerperæ ſunt, quæ in annis puerilibus pariunt*. cùm hæc ſignificatio, ſiue ethymon longe à grauitate, ac lepore Latini ſermonis diſtet. nam apud Iureconſultos, & alios Latinos auctores Puerperæ quæcunque fœminæ appellantur, quæ ex partu ſunt recentes, vti apud Paulum in *l. illa verba optimus. ff. de verb. ſign.* Priſcianum *lib.*6. Gellium *lib.*12.*c.*1. Tacitum, *lib.*15. Seneca *lib.*3. *de Beneficijs. c.*35.

Sed æger filius, ſed vxor puerpera tenet.

Terentius in Andria:

Multo rectius eſt,
Quàm illam puerperam nunc duci huc per viam ægrotam.

Plautus in Amph.

Poſtquam parturire hodie vxor occœpit tua,
Vbi vtero exorti dolores; vt ſolent puerperæ,
Inuocat Deos immortales, vt ſibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto.

De clandeſtina deſponſatione. *Tit.* 3.

PERSEQVITVR quem cœpit auctor tractatum. Et quia interdum, ac ſæpe, clam matrimonium contrahebatur: quid de eo iuris ſit, docet; nam ſi qua mulier clam eſſet deſponſata, & vir ſeu mulier huiuſmodi deſponſationem inficiatur: viro ſemper incumbit onus probandi. *cap.*1. quod inductum puto ex ſententia D. Ambroſij, quam refert Gratianus in *cap. quod propoſuiſti. §. hic ſi quis.* 32. *quæſt.*7. vt, vir non ſexu, ſed animi virtute appelletur: mulier non ſexu corporis nominetur,

ſed

Digitized by Google

ſed mentis mollitie. Attamen videtur expreſſe contra iuris regulam, vt ei, qui dicit, non negat, incumbat onus probandi. *l. cum, qui dicit. ff. de prob.* quod, vt ait Ber. in foro ſeruatur, ſcilicet vt viro matrimonium negante, mulieri incũbat probatio; quaſi idem ſit mulieris, & viri iudicium. *cap. Apoſtolus.* 32. *q.* 7. Sic non probato matrimonio, Eccleſia ſimul cohabitare non impellit. *cap.* 2. Quid ſi alter contrahentium vtatur verbis dubijs, animo decipiendi mulierem? Nō tenet matrimonium in foro pœnitentiali, nec adeo ſi eam poſtea cognouerit. Secus in iudiciali foro. *cap.* 26. *ſup. de ſponſalib. & matrim.* Quòd ſi perſonæ contrahentium clandeſtina matrimonia voluerint publicare, ab Eccleſia comprobãda, & accipienda ſunt, ac ſi in Eccleſiæ conſpectu eſſent contracta. *d. cap.* 2. Attamen ab Innocentio iij. in Lateranenſi Concilio, ex quo c. 3. huius tituli eſt exhauſtum, ſancitum eſt, vt cùm matrimonia fuerint contrahenda, in Eccleſijs per presbyteros publice deberent proponi, competenti termino præfinito; alioqui ſobolem ex ipſis clandeſtinis coniugijs ortam, in gradu, inquam, prohibito, eſſe illegitimã, etiamſi parentes inter eos eſſe affinitatem ignorauerint. Et ſacerdotes tam ſeculares, quàm regulares, ſi tales coniunctiones prohibere contempſerint, vel eis adfuerint, per triennium ab officio ſuſpendi. Et contrahentes etiam in gradu conceſſo, condigna pœnitentia plecti, tanquã Eccleſiæ mandatum contemnentes. *cap.* 1. *infr. de matr. contr. cont. interd. Eccleſ.* Quam conſtitutionem, cùm in deſuetudinem abiret ob hominum inobediẽtiam, confirmauit Tridentina ſynodus, eamque mirabiliter auxit *c.* 1. 24. *ſeſſ.* quoniam, etſi nulli dubium eſt clandeſtina matrimonia libero contrahentium conſenſu facta, rata, firma, ac vera eſſe matrimonia, irrita tamen, ac nulla, ſi prætermiſſæ fuerint ſolemnitates illæ, de quibus in *d. cap.* 1. prorſus eſſe decreuit, hoc eſt, ſi aliter, quàm præſente parocho, vel de ipſius parochi, ſeu ordinarij licentia, duobuſque, aut tribus teſtibus fuerit matrimonium contractum. *d. cap.* 1. *§. qui aliter.* Quare ſciendum eſt, in toto Tridentini Concilij volumine nihil fere noui, præter hoc, eſſe ab illis ſanctiſſimis Patribus conſtitutum. Neque iniuria, cùm ex illis clandeſtinis nuptijs innumera orirentur crimina, quibus vt occurreret, neceſſe fuit, vt id lege decerneretur.

De ſponſa duorum, & ſponſo duarum. *Tit.* 4.

HIC titulus in libris noſtris inſcribitur tantum de ſponſa duorum; in veteri Tarraconenſi libro, & de ſponſo duarum; & rectè mea ſententia, cùm in *cap.* 1. *& c. vlt.* de ſponſo duarum ſermo habeatur. quibus cauetur virum, qui duas verbis in præſens tempus prolatis deſponſauit, primæ (etſi prius ſecundã cognouerit) debere adhærere. Habetur de ſponſa duorum in *cap.* 2. quod præcepit dimittendam eſſe illam ab eo, qui cùm alteri iam fuiſſet deſponſata, auſus eſt eam in vxorem recipere; tum quadraginta dies in pane & aqua (quod quarentenam appellant) cum ſeptimo, ſequentibus annis eum pœnitere. quo in loco carentenam legendum eſt, quaſi quadrageſimam, non Carenam, vt in vulgatis Codicibus: quod eleganter in margine Contius adnotauit, quam lectionem & agnoſcit, & approbat Antonius Auguſtinus in Notis. quamuis aliàs Caninam dici exiſtimaret, ea ratione, quòd pane, & aqua veſcerentur, vt canes, non alijs lautis cibis, vti cæteri homines. Illud poſtea maluit, quod aptius ſit tam pœnitentijs, quàm indulgentijs. Nec aliter dici poteſt, cùm quadrageſima, quadraginta diebus conſtet; tum vulgo apud nos quarentena frequenter dicatur, quoties pœna intra illud temporis ſpatium alicui conſtituitur. ſic quoque legendum eſt in *cap. accuſaſti. infr. de accuſat.* Additur in *cap.* 4. huius tituli, lite pendente non poſſe eum, qui in cauſa matrimoniali appellauit, aliud matrimonium contrahere; quod ſi contraxerit, fieri ſeparationem. quod ita intelligo, ſi primum tenet coniugium; alioquin peracta pœnitentia de crimine commiſſo, haud fieri ſeparationem. *cap. cum in Apoſtolica ſup. de ſponſalib.* Nomen autem ſponſi, & ſponſæ quandoque accipitur pro viro, & vxore, ſicut vir & vxor pro ſponſo, & ſponſa. Hinc videmus apud Matthæum *cap.* 1. dum Angelus Ioſephum alloqueretur, dixiſſe, *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*; & *eod. cap. Ioſeph virum Mariæ.* Quapropter B. Hieronymus ibi; *Cùm Virum*, inquit, *audieris, ſuſpicio tibi non ſubeat nuptiarum, ſed recordare conſuetudinis ſcripturarum, quòd ſponſi viri, & ſponſæ vocentur vxores. cap. genuit.* 27. *q.* 2. Pauci tamen, aut admodum nulli loci ſunt, ipſo Matthæo excepto; in quibus ſponſa vocetur vxor. Illud non ſine myſterio, ſed maximis de cauſis factum fuit; de quibus Origenes, Ignatius, Ioan. Chryſoſtomus, itemq. Hieronymus. ſed de ijs aliàs pluribus. Inſtituti enim noſtri in hoc exordio eſt capita rerum attingere,

Digitized by Google

tingere, non ea ſingillatim tractare, quæ propriam diſputationem requirunt.

De conditionibus appoſitis in deſponſatione, vel in alijs contractibus. *Tit.* 5.

OMNIS impoſſibilis conditio, quæ & turpis eſt, cùm non dicamur poſſe, quod honeſte non poſſumus, vt eleganter Papinianus in *l. filius. ff. de condit. inſtit.* contractum vitiat. *l. impoſſibilis. ff. de verbor. oblig. l. impoſſibilium. ff. de regul. iur. cap. vlt. ſupra. de pact.* Matrimonium tamen ſub quacumque conditione contractum, quantumcumque turpi, niſi penitus ſit contra matrimonij ſubſtantiam, ſuum ſortitur effectum. Eſt autem conditio contra matrimonij ſubſtantiam, vtpote, ſi alter alteri dicat; Tecum contraho, ſi prolis generationem euites, vel donec inueniam aliam honore, ac fortunis digniorem, aut formoſiorem, elegantioremve; aut ſi pro quæſtu adulterandam te tradas, vt in *cap. vlt. hoc tit.* Sed contrahens ſub honeſta, & probata conditione, ante conditionis euentum non compellitur matrimonium cōſummare. *cap.* 5. niſi poſtea pure conſenſerit. *c.* 3. aut eam cognouerit; quia à conditione tunc videtur receſſiſſe. *cap.* 6. *& d. cap.* 3. Additur, *Vel in alijs contractibus*: quia ſumpta occaſione, dicit de manumiſſo ſub conditione, & de re Eccleſiæ donata, quæ poſtmodum à donatore nequit reuocari, niſi talis ſit conditio, vt ea ceſſante, debeat reuocari. *cap.* 2. *& cap.* 4.

Qui clerici, vel vouentes, matrimonium contrahere poſſunt. *Tit.* 7.

ADDVNTVR hoc titulo aliæ cauſæ, quibus nuptias contrahere prohibemur; vt ſi clerici facti, ſacroſq. ordines adepti ſumus. *c.* 1. *cap.* 2. etenim in minoribus ordinibus conſtituti, niſi voto, aut religionis habitu prohibeantur, vxorem ducere poſſunt. *can. de his* 28. *diſtinct.* Eos attamen adhortatur Leo, vt cum virgine contrahant, vt ſi deinceps ad alios gradus prouehi voluerint, poſſint. *can. ſeriatim.* 32. *diſtinct.* Soli igitur maiores clerici à coniugio coguntur abſtinere, etiam ſi irregulares facti ſint. *d. cap.* 4. quia characterem retinent. Vouentium quoque alij vxorem habere poſſunt, alij non item; quòd hi ſolemniter vouerunt, illi ſimpliciter. hoc voti genus impedit matrimonium ne perficiatur, ſed non dirimit contractū illud, contractum, & perfectum diſtrahit. *cap.* 3. *& cap.* 7. Facit autem votum ſolemne, cùm quis ſe religioni deuouet, & ſuſcepto habitu profeſſionem facit. *d. cap.* 3. ſimplex, cùm quis vouet caſtitatem. *cap.* 5. *& cap.* 6. vel quis extra religionem à non competenti habitum ſuſcipit, & monaſterium non ingreditur. *cap.* 4. ſed de his latius diſputatum eſt in *tit.* 34. *lib.* 3.

De eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium. *Tit.* 8.

PROPONITVR alia ſpecies prohibitarum nuptiarum, caueturq. ne is, qui viuente vxore aliam conſciam duxit, vel eam, quæ in vxoris ipſius mortem eſt machinata, eas in vxores habere poſſit; ſed contractis nuptijs fieri ſeparationem. *cap.* 3. 4. 5. quod & iure ciuili olim fuit receptum. *l. Claudius. ff. de ijs, quib. vt indig.* Cum ea verò, quæ ignorabat maritum eſſe, vel cum qua non eſt copula ſequuta, aut viuente vxore ſequuta eſt coniunctio, nulla tamen de contrahendo fides præceſſit: tenet, valetq. matrimonium. *cap.* 1. 2. 6. 7. 8. Immo exiſtimo eum, qui adulteram, (exceptis his) ad legitimum thori conſortium inuitauerit, ſibi valde pro remiſſione peccatorum proficere, quaſi errorem ab errore reuocando. *cap. inter opera. ſup. de ſponſalibus.*

De coniugio leproſorum. *Tit.* 8.

LEPRA poſt ſponſalia de futuro ſuperueniente, quis impune ab eis poteſt recedere. *cap. vlt.* aliter verò, ſi contractæ nuptiæ de præſenti ſint. *cap.* 1. Et quanquam leproſi à ſanis debeant ſeparari. *cap. cùm Apoſtolus. ſupr. de Eccl. ædif.* tanta eſt huius ſacramenti vis; vt, excepta fornicatione. *cap.* 2. *huius tituli*, cùm vir, & vxor vna ſint caro; *Geneſ.* 2. ſeparatio fieri poſſit nuſquam. Sed ſibi inuicem reddere debitum tenentur; niſi ad perpetuam continentiam vouendam poſſint induci.

De coniugio ſeruorum. *Tit.* 9.

IN ſpecie huius tituli de alio etiā agitur impedimento, quo ſtante diſſoluitur matrimonium. Si ingenuus enim cum ancilla contrahat, quam nulli eſſe poteſtati ſubiectam exiſtimabat, ſimulatq. ancillam eſſe ſciuerit,

Digitized by Google

ſciuerit, poterit, ea non amplius cognita, dote prius reſtituta, ad ſecundas nuptias libere conuolare. *cap. 2. & cap. 4.* & filium ex ea ſuſceptum in ſua poteſtate habere, etiam non obſtante contraria conſuetudine. *cap. 3.* Idem de ingenua, quæ ſeruo ignoranter nupſit, dicere poſſumus. error enim perſonæ, & conditionis connubij conſenſum minime admittit, vt docte Gratianus ratiocinatur in *cap. 1. §. error verò 29. q. 1.* Atqui ſeruus inuito domino matrimonij fœdera iniẽs, nec liberatur à poteſtate. *cap. 1.* nec contractum diſſoluitut. *cap. vlt. 29. q. 2.* Conſentiente tamen domino, vel diſſimulante, tantus eſt matrimonij, libertatisq. fauor, vt libertatem conſequatur. *l. vnica. §. ſed etſi quis.* & *auth. ad hoc. C. de Latin. lib. tollend.* & *§. ſi verò decretum. authen. de nupt.*

De natis ex libero ventre. *Tit.* 10.

EADEM prope eſt in ſpecie huius tituli ratio, quæ eſt in *cap. 2. ſup. tit. 1.* vt natus ex libero patre, libertatem nanciſcatur; ideoque multo magis ex libero ventre. *cap. vlt. ſupr. de ſer. non ordin.* Eſt autem hic titulus de muliere quadã nomine Muræna per epiſtolam manumiſſa, quæ cùm liberos peperiſſet, eos Romanæ Eccleſiæ actores in ſeruitutem redigere volebant; vti apud Iuonem legitur, cuius verba ſuis elegantiſſimis Notis Antonius Auguſtinus inſeruit: forte quia eorũ mater erat Eccleſiæ actoribus debitrix. quod plane ex vltimis verbis Gregorij Primi, non autem noni, vt in vulgatis codicibus, verum eſſe poſſumus haud male colligere. *Durum eſt,* inquit, *vt ſi alij pro mercede libertates tribuunt, ab Eccleſia, à qua tueri debent, reuocentur.*

De cognatione ſpirituali. *Tit.* 11.

INVTILES quoque nuptias facit cognatio ſpiritualis, quæ ex ſacro Baptiſmatis fonte oritur. *l. ſi quis alumnam. C. de nupt.* quam inductam eſſe puto hac potiſſimũ ratione, quia cùm infans baptizatur, & loqui adhuc, & credere neſcit, alio profitente baptizatur. *can. paruuli. de conſecrat. 4. diſtinct.* qui & fiduciarius dici poteſt, cùm apud Deum pro illo fideiuſſor exiſtat, & hic varijs nominibus appellatur, vt fideiuſſor. Auguſtinus. *ſerm. 116. et 215.* Suſceptor, Dionyſius Areopag. *cap. de Baptiſ.* Tertull. *de corona milit. cap. 3.* Offerens, Iuſtinus *quæſt. 56. ad Orthod.* Sponſor. Tertull. *de Baptiſ. cap. 18.* Item fidei doctor Auguſt. *in epiſt. 23. ad Bonifacium.* Dicitur etiam patrinus, & compater. Nec immerito ſuſceptor dicitur, fidei doctor: quia vt idem D. Auguſtinus monet in *can. vos ante 104. de conſecr. 4. diſtinct.* tanquam pater illum admonere debet, vt ſemper caſtitatem cuſtodiat, iuſtitiam diligat, charitatem teneat: & ante omnia ſymbolum, & orationem Dominicam eum docere oportet. & cùm ad id teneatur quaſi pater, videtur inita cognatio. Et quemadmodum inter eos non contrahitur matrimonium, quos adoptio, vt *tit. 1.* dicam, iniungit: ita potius à carnali oportet inter ſe contubernio ceſſare illos, quos per cæleſte ſacramentum regeneratio ſancti Spiritus coniunxit. *c. ita. 30. q. 3.* Idque apertius vetitum eſt in Concilio Nicæno *can. 21. & can. 23.* apud Turrianum. & *ca. 69.* ex Trullanis, qui ſub ſextæ ſynodi nomine circumferuntur. vbi Balſamon & Maguntia *can. 56. can. peruenit. 35. q. 1.* Zonaras in *Nicephoro Phoca* ſcriptum reliquit, Patriarcham Cõſtantinopolitanum Nicephorum omni tonſurato ſolo prohibuiſſe, quòd Theophanonem duxiſſet, cuius liberos e ſacro baptiſmate ſuſceperat. Hæc ergo cognatio naſcitur inter patrem baptizati, & vxorem leuantis; & inter patrem baptizati, & ipſam leuantem, ſeu tenentem; necnon inter filios duorum compatrum, per quorum alterum deuentum eſt ad compaternitatem; inter baptizatam quoque, & filium baptizantis; inter quos hæc ſpiritualis cognatio matrimonium impedit, etiamq. contractum dirimit. Hodie tamen ex Oecumenico Tridentino Concilio hæc cognatio contrahitur dumtaxat inter virum, & fœminam ſuſcipientem, ac baptizatum ipſum, & illius patrem, & matrem, necnon inter baptizatum, & baptizantem, batizatiq. patrem, ac matrem. *cap. 2. 24. ſeſſ.* Et quia hæc cognatio valde impedit nuptias, eadem Tridentina ſynodus decreuit, vt vnus tantum, ſiue vir, ſiue mulier, vel ad ſummum vnus, & vna, baptizatum de baptiſmo ſuſcipiant. Quòd ſi alij vltra deſignatos baptizatum tetigerint, cognationem ſpiritualem nullo prorſus modo contrahant, conſtitutionibus in contrarium facientibus minime obſtantibus. vt *cap. vlt. eod. in ſexto.* Cognatio verò per cathechiſmum, qui baptiſmo tanquam exordiũ eſt, impedit matrimonium, non autem dirimit. *cap. 5. & cap. 2. eod. in ſexto.* Neque vir, & vxor ſi filium ſuum de ſacro fonte ſuſceperint, debent ſeparari, ſiue ignoranter, ſiue ſcienter id fecerint. Nam ſi ex ignorantia, vt ait Alexander iij. *cap. 2.* id factum eſt, eos ignorãtia excuſat: ſi ex malitia, eis ſua fraus non debet patrocinari, vel dolus; ſi dolo tamen, vt matrimonium dirimeretur, pœnitentia dignos eſſe ſemper exiſtimaui ex *d. cap. 5. hoc tit.*

De cognatione legali. *Tit. 12.*

IMPEDIT quoque connubium cognatio legalis; quę ex adoptione contrahitur. nam, vt non obſcure docet Modeſtinus in *l. 1. ff. de adopt.* filiosfamilias non tantũ natura, verum etiam adoptiones faciunt. Si qua igitur per adoptionem mihi ſoror eſſe cœperit, quamdiu conſtat adoptio, inter me, & ipſam nuptiæ conſiſtere nequeunt. Qua in re reprehendenda eſt opinio quorundam exiſtimantiũ, hodie collateralem cognationem locum non habere, cùm adoptatus non tranſeat in poteſtatem extranei adoptantis, ex Iuſtiniani conſtitutione in *l. penul. C. de adop.* etenim inutilis, & nullius momenti eſſet hæc Nicolai conſtitutio: cùm nuptiæ ſint etiam iure gentium prohibitæ inter eos, qui cùm in adoptionem dantur, in eorum tranſeunt poteſtatem, vt aui, vel proaui tam paterni, quàm materni. *l. vlt. in fin. ff. de condit. ſine cauſ.* Neque (quod plus eſt) extraneus eam, quæ ſibi per adoptionem filia, vel neptis eſſe cœperit, vxorem ducere poteſt; quamuis eam emancipauerit. §. *ergo Inſtit. de nupt.* Idem quoque Nicolaus Papa in *cap. ita diligere.* 30. *q.* 3. *Quandoquidem*, inquit, *nec inter eos, qui natura, & eos, qui adoptione filij ſunt, venerandæ Romanæ leges matrimonia contrahi permittunt.* itaque collateralis cognatio adhuc locum habebit.

De eo, qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ, vel ſponſæ. *Tit. 13.*

HIC titulus eſt etiam de ijs, quæ nuptijs impedimento ſunt. & eſt ac ſi inſcriptus eſſet de nefarijs, & inceſtis nuptijs. cùm inceſtum committere intelligatur, vti Paulus in *l. ſororis. ff. de rit. nupt.* qui ex ijs, quas legibus, aut moribus prohibemur, vxorem ducere, aliquam duxerit. Sed & Papinianus in *l. ſi adulterium.* 38. §. 1. *verſ. nonnumquam. ff. ad leg. Iuliam de adul.* per illicitam matrimonij coniunctionem inceſtum admitti docuit. hinc & ab Imperatore Alexandro in *l. 4. C. de nupt.* reſcriptum eſt, crimen ſtupri committi, ſi liberi concubinas parentum ſuorum in vxores duxerint. nam ſi quis matrem, vt in ſpecie *cap. 2. huius tituli*, ſpõſæ ſuæ cognouit, propter affinitatem, quam in cognoſcenda matre contraxit, ſponſalia de futuro diſſoluuntur; & viro maior, quàm pro adulterio, pœnitentia imponitur; & ea peracta, cum alia ex diſpenſatione connubium contrahere poterit. Cæterum ſi ſponſam, vel ante, vel poſt matrem cognouit, nunquam eam, vel aliam poteſt accipere in vxorem. *cap.* 2. 8. 9. Fit quoque diuortium, ſi vitricus priuignam cognouerit, vel, vt loquitur *cap. 1. huius tituli*, filiaſtrã, quippe qui à matre debitum nec petere, nec filiam vnquam vxorem habere poterit. Nec priuigna, itemque vitricus vllo vnquam tempore cum alijs poterunt contrahere. Fit & in eo, qui illam ſibi copulare præſumpſit, cuius antea ſororem adhuc ſeptennem contractis ſponſalibus polluit. *cap.* 7. Aliter in eo, qui poſt initum matrimonij fœdus, cum ſorore legitimæ coniugis fornicatur; quia ſi vxor, quæ à viri commixtione propter publicam honeſtatem ſe deberet abſtinere, in continentia minus ſtare poteſt, debitum petere poterit. namquę affinitas poſt matrimonium inique contracta, ei nocere non debet: ſed vir cum Dei timore coniugale debitum illi præſtabit. *cap.* 10. *& cap. vlt. hoc tit.* Admonet & *cap.* 3. diuortium non debere fieri ex dicto vnius aſſerentis affinitatem inter coniuges præceſſiſſe: *& cap.* 5. Neque ad coniugum confeſſionem, neque adeo ſi rumor viciniæ conſentiat; niſi hæc fuerint publica, atque notoria, aut idoneis teſtibus comprobata.

De conſanguinitate, & affinitate: *Tit. 14.*

EXPOSITIS iam multis, quæ nuptias prohibent, conſequens eſt, vt tractet & de conſanguinitate, & affinitate, quæ etiam nuptijs maximo ſunt impedimento; quinimo ſæpe contractas reddunt inutiles; & tales contrahentes ſcienter, ipſo iure ſunt excommunicati, vt illi qui cum moniali. *clem. 1. eodem.* Quod iam quaſi à mundi primordio fuit conſtitutum optima, ac multiplici ratione. nam inter parentes, & liberos pudor quidam natura mentibus hominum inſitus concubitum vetat. *l. adoptiuus. ff. de rit. nupt.* Ne liberi parentibus miſceãtur, aut parentes liberis, à Dijs prohibitum eſſe etiam Xenophon *lib.* 4. ſcribit, quòd ſit ius naturale mentibus inditum; quoniam & plurima irrationabilia animalia id nos admonent, vt ait Iuſtinianus in *Nouell. 12. de iniuſtis, & nefar. nupt.* Franciſcus Connanus *lib. iuris ciuilis primo cap. 6. num. 10.* *Non ſunt hæ leges*, inquit, *contra naturam, quæ quorundam inter ſe matrimonia prohibent: id enim pro cuiuſque populi, & ciuitatis vtilitate ſtatui ſolet, & meo quidem iudicio non repugnante natura: velut ea, quæ inter agnatos, & affines inducta eſt matrimonij religio, primum, vt videtur, Hebræorum legibus inſtituta, deinde etiam ab omnibus fere populis comprobata.*

Prohi-

Digitized by Google

Prohibitæ etiam ſunt, vt charitas hominum, quibus eſt vtilis, atque honeſtiſſima concordia, in plures familias manaret, & ſpargeretur. deniquene cognationis nomina ſimul confunderentur, vt frater, idemque pater diceretur, vt ait Auguſtinus *lib. de ciuitate Dei*, 15. *cap.* 16. Et cùm frater parentum ſit vice parentum, non licet cum eius vxore contrahere, cùm vna caro fuerint. *cap. ad ſedem*. 35. *quæſt.* 5. Hinc Claudius Cæſar Neronis, pater apud *Tacitum lib.* 12. vehementer obiurgatur, quòd Iuliam Agrippinam ex fratre neptem in vxorem acciperet: *At*, inquit, *noua nobis in fratrum filias connubia*. licet Claudius Senatum ingreſſus, decretum poſtularet, quo iuſtæ inter patruos, fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur. Quod etſi Imperator ob imperij vim obtinuerit, non eſt tamen in conſequentiam deductum, vt videre eſt in toto iuris ciuilis corpore. immo idem Tacitus *lib.* 21. de Iudæorum more, ac ritu agens: *Profana illic*, inquit, *omnia, quæ apud nos ſacra. Rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta. quia alienarum concubitu abſtinent: inter ſe attamen nihil illicitum*. Eſt autem conſanguinitas ſanguinis coniunctio; vt in illo Virgilij,

Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum.

Sic conſanguinei fratres dicuntur de vno patre nati, vt Caius *lib.* 2. *Inſtitut.* 2. *tit.* 8. definit; generalius Caſſius in *lege* 1. §. *conſanguineos. ff. de ſuis, & legitim.* qui ſanguine connexi ſunt. Conſanguinitatis iura à patre oriuntur. *l.* 4. *ff. vnde cognat.* Neque refert eademne matre, an ex diuerſis geniti ſint. *leg.* 3. *C. de legit. tut. l.* 1. 3. 6. *& l.* 14. *C. de leg. hæred.* & alibi paſſim. Affines ſunt viri, & vxoris cognati: dicti ab eo, quòd duæ cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & alter ad alterius cognationis fines accedit. *l.* 4. §. *affines. ff. de grad. affinitat*. Vnde affinitatem non male definiemus; *Ciuile vinculum ex nuptijs, ſponſalibusvè deſcendens*. dico *Ex nuptijs:* quoniam coniungendæ affinitatis cauſa eſt ex nuptijs. *d.* §. *affines. Sponſalibusvè*, eo quia oritur ex ſponſalibus publicæ honeſtatis iuſtitia: vt in *tit. primo huius libri* diximus. Sic maritus, vel ſponſus cum conſanguinea vxoris, vel ſponſæ non contrahit. Cæteri tamen mariti conſanguinei cum conſanguineis vxoris iuſte contrahunt; ſcilicet & pater, & filius cum matre & filia. *cap.* 5. *hoc titulo*. Permittuntur autem hoc in titulo nuptiæ quædam, quæ olim erant prohibitæ, veluti cum ea, quæ quinto, vel ſexto gradu, ac ſeptimo diſtat. *d. cap. ad ſedem*.

Hodie verò prohibitio copulæ coniugalis quartum conſanguinitatis, & affinitatis gradum non excedit. *cap.* 8. Si autem, alter contrahentium diſtet quarto gradu, alter quinto, abſque diſpenſatione licet contrahere, ex Gregorij Noni conſtitutione. *cap. vlt.* quam intelligi volumus de ijs, qui ex latere coniunguntur: nam inter aſcendentes, & deſcendentes tam ciuili iure, quàm Pontificio matrimonium prohibetur; idque vſque in infinitum abſque vlla graduum diſtinctione. *l. nuptiæ.* 53. *& l. vlt. ff. de rit. nupt.* Quòd ſi quis intra hos, alioſq. prohibitos gradus ſcienter matrimonium contrahere præſumpſerit, ſeparatur, & ſpe diſpenſationis carebit perpetuò. Idem Tridentina ſynodus. *cap.* 5. 24. *ſeſſ.* Infidelis tamen, qui in gradu prohibito à lege canonica contraxit, poſt acceptum baptiſmi ſacramentum non ſeparatur. *cap.* 4. *hoc titulo*. Et eius proles eſt nulla exceptione legitima. *cap. vlt. infra, qui filij ſint legit.*

De ſrigidis, & maleficiatis, & impotentia coeundi. *Tit.* 15.

HAEC etiam ſolent matrimonium non modò impedire, ſed & contractum dirimere. Frigidi hic, ni fallor, pro ſpadonibus, prout in iure ciuili, accipiuntur; qui naturali quodam morbo ſteriles ſunt, ac proinde generare minus valent. non quod genitalibus membris careant; ſed quia morbo quodam, vitiovè corporis affecti ſunt, quo natura implicata eſt, atque impedita; vt in *lege ſi quis poſthumos. ff. de liber. & poſthu.* Frigidus igitur matrimonium inire minus debet. quod ſi inierit, iuſte ſit diuortium. Et quod de viro, idem de muliere intelligendum eſt ex *cap.* 3. *huius tit.* ita tamen, ſi ambo nuſquam ſe inuicem cognouiſſe dixerint: & coram propinquis, tactis ſacroſanctis Euangelijs, iurauerint. *cap.* 5. 6. *& cap. vlt.* At ſi Eccleſia fuerit decepta, hoc eſt, ſi cum alia contraxerit, Eccleſia ad primum, & primam redire compellet. Contrahens verò ſcienter cum impotenti ad copulam, nunquam ab ea ſeparatur: conſueuit enim Romana Eccleſia ſtatuere, vt quas tanquam vxores habere non poſſunt, habeant, vt ſorores *d. cap.* 3. Quod de frigidis, idem plane de maleficiatis dictum puta. Maleficiatus dicitur, qui malis iactatur artibus, ita, vt coire non queat. Magi ſunt, qui vulgo malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. hi ſunt qui permiſſu Dei elementa concutiunt, turbant mentes hominum minus confidentium in Deo: ac ſine

Digitized by Google

vllo veneni hauſtu, violentia tantum carminis interimunt: Vnde Lucanus,

Mens hauſti nulla ſanie polluta veneni
Incantata perit.

Quo de crimine Plautij Siluani Prætoris Numãtina vxor accuſata fuit, quòd marito carminibus, & veneficijs vecordiam inieciſſet. Tacitus lib. 3. Dæmonibus enim accitis audent ventilare, vt quoſcumque perimant malis artibus inimicos: vti D. Auguſtinus tradit *lib. de ciuit. Dei* 18. *cap.* 18. & Iſidorus *lib.*8.*cap.* 9. *ethy.* ex quo deſumptum eſt *cap. nec mirum.* 26. *q.*5. B. Hieronym. *in Daniele cap.*2. maleficos ait eſſe, qui ſanguine vtuntur, & victimis, & ſæpe corpora contingunt mortuorum. Eorum appellatione & venenarij continentur. vt *l.* 1. *C. de malefic. & math.* indicat qua docemur plus eſſe veneno necare, quàm gladio occidere. Iſti ergo Malefici appellantur; & qui eorum maledictis artibus vexantur, maleficiati nominantur. Additur in hoc titulo, Et impotentia coeundi; quod verbum geneale eſt, tam de ijs quibus natura impedimento eſt, quàm ijs, quibus ætas: vt videlicet qui debitum reddere non poteſt, impotens ſit, & minus aptus ad nuptias. *cap.* 2. *huius tit.* Sed incurrit hic haud mediocris dubitatio; ſi connubia intra illud tempus canonibus definitum contracta non perficiantur commixtione corporum, vel maxime ſi vis generandi marito non inſit: vtrum repudium fieri poſſit, an expectandum ſit tantum temporis, ex quo æſtimari poſſit, an ſit ex ætatis defectu, an ex frigiditate? Cæleſtinus *hic in cap.* 5. eos debere per triennium ſimul cohabitare reſcripſit. Ipſe verò, maritum quouſque ad vigeſimum primum annum peruenerit, à fœmina expectari oportere hac ducor ratione; quòd medicorum Princeps Galenus *lib.* 4. *de ſanit. tuenda*, virum perfecte idoneum ad coitum, ſeu ad generationem non eſſe, niſi illud tempus expleuerit, diſerte docuit. Cui tamen non obſtat Cæleſtini conſtitutio, cùm debeat intelligi de viro in perfecta ætate conſtituto: qui licet iam annum vigeſimum primum egreſſus ſit, eum tamen mulier trium annorum ſpatio tenetur expectare.

De matrimonio contracto contra interdictum Eccleſiæ. *Tit.* 16.

HIC titulus eſt, veluti appendix ad titulos ſuperiores, quo ſuppletur, quod illis deeſt. Nam hoc quidẽ conſtat ex illis, mulierem, vel virum, contractis iam ſponſalibus, ad ſecundas nuptias non debere lite pendente conuolare; cùm ſit eis ab Eccleſia interdictum. Si verò ſponſalia de futuro tantum cum primo contracta ſint, & alij nubat, non ſeparatur à ſecundo; ſed eis imponitur pœnitentia, tanquam contra Eccleſiæ interdictum facientibus. *cap.* 2. Quandoque ſeparantur, quouſque cauſa interdicti fuerit cognita; aut ſi inter conſanguineos celebratæ nuptiæ ſint; qui donec cauſa cognoſcatur, debent ſeparari. *cap.* 1. *& vlt.* Hoc autem interdictum poteſt Epiſcopus facere, ad quem ſpectat matrimonialium cauſarum cognitio. *cap. accedentibus. inf. de exceſſ. prælat.* & *c. cum in tua. ſup. de ſponſ.* & *cap. vlt. inf. qui matr. accuſ. poſſ.* & Archidiaconus, ſi longa conſuetudine munitus fuerit, vt de cauſis matrimonialibus cognoſcat. *cap. litteras. ſup. de reſtit. ſpolia.* prout ego in locis mihi ſubiectis. Item Archipresbyteri. *cap.* 1. *ſup. de conſan. & aſſin.* Itidem quilibet Parochus, ſi canonum ſtatuta non ignoret. *d. cap.* 1. tametſi hunc locum de ijs, qui iuriſdictionem habent, ſcilicet Abbatibus, Epiſcopis, noſtri iuris interpretes intelligendum eſſe obſtinate cõtendunt. Poteſt tamen Parochus, etiamſi iudicandi poteſtatem non habet, interdicere; itemq. inueſtigare, num inſtet neceſſitas, & legitima necne ſit cauſa. At *d. cap.* 1. debet intelligi de iudice; quòd ſcilicet iudicare de nuptiarum cauſis nequeat quis, niſi iuriſdictionem habeat vel propriã, vel alienam. Poteſt etiam ex Innocentij cõſtitutione in Lateranenſi Concilio inquirere, vtrum aliquod impedimentum obſiſtat, quo minus nuptię poſſint contrahi. *cap.* 2. *& cap. cum inhibitio. ſup. de cland. deſponſ.* Sponſaliorum fœdera inire abſque Parochi licentia nequit quiſpiam; neque alterius parochiæ ſponſos ſine illorum Parrochi licentia matrimonio coniungere, vel benedicere Parochus poteſt, ex Concilij Tridentini conſtitutione *cap.* 1. *ſeſſ.* 24.

Qui filij ſint legitimi. *Tit.* 17.

EXPEDITIS ijs, quæ nuptijs ſunt impedimento, eaſq. inutiles reddunt; conſequenter quærit, quinam filij ſint legitimi; vtpote ſi filius ex eo, qui viuente prima, aliam duxit in vxorem, & ex hac natus ſit: an ſit legitimus, quaſi contra Eccleſiæ interdictum matrimonio natus. Reſcripſit Innocentius iij. ſi ſecunda ei ignoranter nupſit, proles ex ea eſt legitima. *cap.* 14. Item diuortio canonice facto, ante ſententiam geniti atque concepti, legitimi ſunt. *cap.* 2. Nati quoque ex muliere, quæ per iudicium Eccleſiaſticum à priore ſeparata, viuente illo, nupta ſecundo eſt, legitimi habentur. *cap.* 8. Necnon nati ex clandeſtino matrimonio ab Eccleſia approbato. *cap.* 9.

Digitized by Google

Ideo naturales liberi per ſubſequens parentum coniugium legitimantur. *cap. 1. & cap. 6.* Non item ſpurij: qui etiam ab omni parentum hæreditate ſecluduntur. *cap. 3. & cap. 6. hoc tit.* & *auth. liceat patri. C. de natur. liber.* De bonis tamẽ paternis ali debent. *cap. cùm haberent. in fi. ſup. de eo, qui dux. in matr. quam poll. per adult.* Geniti vero matrimonio contra publicæ honeſtatis iuſtitiam contracto, illegitimi habentur; & ad ſucceſſionem parentum non admittuntur. *cap.* 10. Dubitatio autem eſt, num legitimare Romanus Pontifex poſſit tam ad hæreditatem, quàm ad dignitatem. Poſſe conſtat ex *cap.* 13. licet inuitus hoc peragat in ijs, qui ſuperiorem temporalem habent. Cæterum ſi Eccleſiæ Princeps ad dignitatem legitimat, ad Epiſcopalem extendi noluit Gofredus: ſed rectius Panormitanus; quippe qui ad ęam extendi voluit. Sed non ſatis recte idem Panomitanus exiſtimauit id poſſe fieri ex *cap. Oſius. 56. diſtinct.* cùm ij, quorum mentio fit in *d. cap. Oſius.* non fornicatione, ſeu adulterio orti ſunt, ſed legitimis nuptijs: quæ ſacerdotibus ante prohibitionem vtique licitæ erant: & in Orientali Eccleſia vſque hodie eis licere probatur. *can. Cænomanenſem. §. cùm ergo. 56. diſtinct.* qua de re in *tit. 17. lib. 1.* Sic proles infidelium, qui poſtea conuertuntur, legitima eſt, etiamſi parentes ſint in gradu prohibito lege Pontificia. *cap. vlt.* Verum legitimari ſpurios nõ poſſe arbitror: cùm non poſſint, teſtante Domino *Deuter. 23.* vſque ad decimam generationem Eccleſiam ingredi: & ſacri canones eos promoueri ad ſacros ordines prohibeant. *d. cap. 13.* & *cap. niſi cum. §. perſonæ. ſup. de renuntia.* & *cap. innotuit. ſupr. de elect. in tertia compil.* & apud Contium, & Antonium Auguſtinum; ex cauſa tamen diſpenſari poſſunt.

Qui matrimonium accuſare poſſunt, vel contra illud teſtificari. *Tit.* 18.

HACTENVS de matrimonijs, & eorum impedimentis: reſtat de diuortijs. Verùm quoniã diuortium fieri non poteſt, niſi præcedat accuſatio: ideo non male hic titulus ſubijcitur. Omnibus tamen non licet accuſare: ſoli enim marito, & vxori licet de impedimento, de quo *tit.* 15. diximus, accuſare. Si de conſanguinitate, affinitate, cognatione ſpirituali, vel publicæ honeſtatis iuſtitia, decet prius maritum, & vxorem, tum parentes; qui ſi defuerint, proximiores etiam admittuntur. Optimam ſane rationem reddit Clemens iij. in *cap. 3. huius tit.* cur parentes extraneis præferantur: *quoniam geneologiam cum teſtibus, & chartis, atque ex maiorum recitatione memoria tenent.* Si ſimul ad accuſationem adulterij venerint maritus, & pater mulieris; magis eſt, vt maritus præferatur. Nam & propenſiore iure, & maiore dolore executurum eum accuſationẽ credendum eſt. Hinc videmus iam Neronis imperio interdum marito factam fuiſſe poteſtatem cognoſcendi de capite mulieris. Nam, Cornelius Tacitus *annal. lib. 13.* ait, *Pomponia Græcina inſignis fœmina Plantio nupta, ac ſuperſtitionis externæ rea, mariti iudicio permiſſa: iſq. priſco inſtituto propinquis coram, de capite, famaq. coniugis cognouit: & inſontem nunciauit.* quod ius patri nunquam conceſſum fuiſſe legi. Legimus tamen ius filias in adulterio repertas occidẽdi patri conceſſum; non æque marito. etenim plerunque pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit: mariti autem furor, & impetus facile ſæuientis fuit refrænandus. *l. nec ea. ff. ad leg. Iul. de adult.* In accuſatione igitur adulterij præueniente marito, tempora non cedunt patri. *l. 1. §. vlt.* & *l. 3. ff. eod. ad leg. Iul. de adult. cap. meritis. infra de adult. & ſtupr.* Ideo accuſatio, & teſtimoniũ propria voce fit, non litteris. *cap.* 2. Admittuntur quandoque & idonei teſtes pro impedimento matrimonij, ſi reus ſit abſens, & contumax. *cap.* 1. Necnon lapſo denunciationis tempore, ſi extra diœceſim ſint, vel iurent nullam denũciationis notitiam habuiſſe. Repelluntur autem accuſantes matrimonium propter quæſtum; item qui denunciationis tempore tacuerint, niſi denunciationem probabili ratione ignorauerint, vel iurauerint de nouo didiciſſe. *cap. 5. & c. vlt.* Tandem monemur ex *cap.* 4. eam, quæ inuita contraxit, ſi ſponte dein cognita ſit, matrimonium accuſare non poſſe. & ratio eſt, quia ſpontaneus conſenſus, qui in nuptijs præcipue deſideratur, *cap. ſufficiat. 27. q. 2.* videtur acceſſiſſe. *cap. ad id ſupra de ſponſ.*

De diuortijs. *Tit.* 19.

DIVORTIVM eſt *inter virum, & vxorem iudicio Eccleſiaſtico ſeparatio*: ſeu, vt vult M. Tullius pro Cluentio, affinitatis diſſidium. Ego dixi, *iudicio Eccleſiaſtico*; quoniam abſque eo, nec valet, nec tenet ſeparatio. *cap. 3. 4. & 6. hoc tit.* Sed compelluntur ſimul cohabitare: niſi mulier poſtquam fuit dimiſſa, adulterium commiſerit. *d. cap.* 4. Eſt enim fornicatio præcipua cauſa diuortij. quare Dominus apud Matth. 5. *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eã mœchari; & qui dimiſſam duxerit, adulterat.* Excepta igitur fornicationis

cauſa, vxorem non licet dimittere. *Vſque adeo fœdus illud* (inquit Auguſtinus *lib. de bono coniugali cap. 7.*) *initium nuptiale cuiuſdam ſacramẽti res eſt, vt nec ipſa ſeparatione irritũ fiat*. Ideo matrimonium illud, etſi thoro, non tamen vinculo illo, quo indiſſolubili maritus, & vxor colligati ſunt, ſolutum eſt. *cap. litteris. ſupr. de præſumpt.* quamuis neoterici quidam in hoc plurimum, & fruſtra torqueantur, quos haud parum miror ea non animaduertiſſe, quæ Euangelica lectio apud *Matth. 19. & Lucã 16.* docet. *Quicumque dimiſerit vxorem ſuam ob fornicationẽ, & aliam duxerit, mœchatur*; quam refert hic *cap.* 8. Ipſe Eccleſiæ Princeps, & Apoſt. 1. *ad Corinth. 7. Vxor à viro ne ſeparetur: quòd ſi ſeparata fuerit, manet innupta, aut marito reconcilietur*. Nihilominus tamen fit diuortium pluribus alijs de cauſis; de quibus paſſim ſuperioribus titulis. vel etiam ſi alter coniugum in mortem alterius eſt machinatus. *cap.* 1. Vel impedimentum ſit aliquod notorium; Aut ſi paganus ad viam veritatis ſe conuertat, qui plures habuit vxores, primæ, relictis cæteris, adhærebit. *cap.* 3. 8. *& vlt.* Siue alter fidelium coniugum labatur in hæreſim. *cap. 6. & 7.* Nec obſtat, quod ait Apoſtolus *ad Corin. 1. cap. 7.* vt mulier infidelis poſſit cum viro fideli, & contra, cohabitare. quoniã ſi Apoſtolus iam à primordio Eccleſiæ prohibuiſſet ne Chriſtiani cum gentilibus nuptias inirent, maximum ſibi peperiſſent odium, & ab omnibus, quaſi nimis ſuperſtitioſi, quòd à vitæ conſuetudine, & ciuitatum moribus abhorrerẽt, reiecti, ac pro nihilo ſemper habiti fuiſſent. quo factum eſſet, vt fides catholica non ita late, longeq. vt fecit, diſſeminata fuiſſet, ſed breuiſſimis contineretur terminis. At cùm Eccleſia fuit altiſſimis defixa radicibus, vt nulla vi poſſet demoueri, ſancitum eſt in Concilio Toletano quarto, vt apparet in *cap. Iudæi. 28. q. 1.* niſi vterque fidelis eſſet, fieri ſeparationem; quod confirmarunt & Vrbanus iij. & Innocentius iij. *d. cap. 6. & 7.* & Gregorius ix. in *cap. vlt. ſ. pr. de conuerſ. coniug.* Sed dubium eſt, num is, qui remanſit in fide, ad ſecunda vota iure tranſire valeat. Innocentius ſtatuit non poſſe. ſecus is, qui cùm infidelis eſſet, relicta infideli vxore, in fidem Chriſtianam cooptatus eſt. Nam etſi matrimonium verum inter infideles exiſtat, non eſt tamen ratum: inter fideles autem verum, ratumq. exiſtit. Etenim matrimonia licet apud pleraſque gentes ſemper ſacroſancta fuiſſent, aliquidq. diuini habere exiſtimarentur, atque ob eam rem gentes ipſæ vagos concubitus à naturæ lege prorſus alienos eſſe, itemq. ſtupra, adulteria, & alia libidinis genera inhibenda eſſe duxerint: eorum tamen connubia nullam penitus Sacramenti vim habuerunt. & ob id rata non erant apud illos. Si autem matrimonium, vt ſacramentum eſt, Chriſti coniunctionem cum Eccleſia indicat: ſequitur neceſſariò, vt quemadmodum Chriſtus ab Eccleſia ſe nunquam diſiũgit, auctore Apoſtolo *ad Epheſ.* 5. ita ab vxore vir, quod ad connubij obligationem pertinet, non queat ſeparari. *cap. omne 27. q. 2.* Ex quibus conſtat fidelium nuptias perfectione, ac nobilitate tam Iudæorum, quàm Gentium connubijs longe præſtare. quamquam dubium non ſit, quin Iudæorum coniugia maiori, quàm cæterarum gentium ſanctitate prædita eſſent; cùm promiſſionem accepiſſent, fore aliquando, vt omnes gẽtes in ſemine Abrahæ benedicerẽtur. *Gen.* 22. Eorum tamen coniunctiones vera ſacramenti ratione caruerunt, vt omnes Theologi fatentur. Altera ratio eſt, cur maritus fidelis nequeat quo ad vinculum, ab vxore, quæ in hæreſim eſt lapſa, diſſolui, & cum alia contrahere: quia frequenter eueniret in odium coniugum, vel quando ſibi inuicem diſplicent, quòd ſi eas poſſent in tali caſu dimittere, ſimularent hæreſim. *d. c. 7. in fine.* Diximus matrimonium propter adulterium mulieris ſeparari; Quid ſi poſtea fornicetur vir? Sanxit Alexander iij. matrimonium redintegrari. *cap.* 5. quod eſt obſeruatione digniſſimum. Conſtat denique *in cap. 1. & 2.* ob homicidium, furtum, & aliud huius generis crimen, non fieri ſeparationem, niſi ad infidelitatis maleficium trahere vellet. Reſtat videre, quomodo fiat diuortium. Olim ratum non erat diuortium, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberibus adhibitis, præter libertum eius, qui faciebat diuortium. *l. nullum. ff. de diuor. & repud.* namque libellum diuortij per libertum mittebant. *l. in prouincia. ff. de rit. nupt.* & M. Tullius in Top. *Si viri culpa factum eſt diuortium, & ſi mulier nuncium remiſit.* Qui ritus & apud Hebræos videtur obſeruatus, *Deut.* 24. & Dominus apud Matth. loco citato: *Quicumque dimiſerit vxorem ſuam, det ei libellum repudij:* quaſi vt illi liberum eſſet, alteri, ſi vellet, nubere. Sic hodie ex Honorij iij. ſanctione diuortium non fit, vel inter frigidos, vel maleficiatos, atque impotentes ad copulam, niſi ipſi coniuges cum ſeptima proximiorum manu iurauerint ipſos ſe nuſquam cognouiſſe. *cap. vlt. ſupr. de frig. & maleſ.* Et eſt dictum Diuortium vel à mentium diuerſitate, vel quia in diuerſas partes eunt, qui diſtrahunt matrimonium. *l. inter diuortium. 191. ff. de verbor. ſignif. l. 2. ff. eod.* Nam & aquarum diuortium legimus: Cicero ad Atticum; *Amanus*, inquit, *Syriam à Cilicia aquarum diuortio diuiſit*. & itinerum diuortia, hoc eſt vias in diuerſas tendentes; vt illud Virgilij Aeneid. 9.

Obijciunt equites ſeſe ad diuortia nota.

Scilicet, vt Seruius recte obſeruauit, ad diuerticula

Digitized by Google

ticula militaris viæ. legitur & apud Tacitum *lib. 12. Arctiſſimo inter Europam, Aſiamque diuortio Byzantium in extrema Europæ poſuere Græci.*

De donationibus inter virum, & vxorem, & de dote poſt diuortium reſtituenda.

Tit. 20.

VEL ante, vel poſt contractas nuptias, ſolet maritus vxori, vel vxor marito donare. quæ ante fit, fit à marito, & donatio propter nuptias dicitur; quæ poſt, ab vtroque poteſt fieri, & dicitur donatio inter virum, & vxorem. illa permittitur, iſta non aliter, niſi certis conditionibus. Quinimmo fuit iam olim moribus receptum, donationes inter coniuges inualidas eſſe, ac proinde prohibitas, varijs de cauſis; ne mutuo ſe amore inuicem ſpoliarent; & ne matrimonia venalitia eſſent; ne concordia pretio conciliari videretur; nevè ditior in paupertatem incideret, nevè pauperior ditior fieret. *l. 1. 2. 3. ff. eod.* ſed vt amorem honeſtũ ſolis animis æſtimarent. vel, vti diſerte Plutarchus in præceptis connubialibus ſcribit, *Legibus donatio eſt inter virum, & vxorem prohibita, non vt alter ab altero nihil accipiat, ſed vt omnia inter ſe communia eſſe ducant.* quod ſatis Gordiani ſententiæ cõuenire videtur in *l. aduerſus. C. de crim. expil. hæred.* vt vxor rei diuinæ, atque humanæ domi ſocia ſuſcipi dicatur. De eadem tamen donatione extat Antonini Caracallæ Imperatoris Oratio, quæ duo habet capita. alterum de donationis prohibitione. *l. 3. ff. eod.* alterũ de eiuſdem donationis confirmatione. *l. cùm hic ſtatus. ff. eod.* Vtrumque caput comprehendit vlt. huius tit. conſtitutio; vt conſtante matrimonio donatio non valeat inter coniuges, ex qua alter fit pauperior, alter locupletior. & vt valeat, ſi donatoris obitu confirmatur: quæ tamen penitus euaneſcit, ſi reuocetur ab eo tacite, vel expreſſe, & qui donatum accepit, præmoriatur. Propter nuptias donatio valet. eſt enim proxima doti donatio propter nuptias. ſicut enim vxor dat viro dotem tam ante, quàm poſt nuptias, ſic vir etiam celebrato, ac conſummato matrimonio, ad compenſandam dotem, quam ab vxore accepit, recte donat. *l. vlt. in princ. C. de don. ante nupt.* & *§. aliud. Inſtit. de donat.* Sed dubitari poſſet, num hoc donationis genus vltima huius tituli conſtitutione prohibeatur. Et dicendum eſt non prohiberi; quia ob cauſam eſt, non ſimplex donatio. vnde antipherna à Græcis dicuntur, quæ ita donantur. *d. l. vlt.* Et de Dote poſt diuortium reſtituenda. Soluto matrimonio dos, & pars eorum, quæ communiter acquiſita ſunt, eſt reſtituenda. *cap. 1. & 2.* niſi mulier ob cauſam fornicationis à viro receſſerit, ſine iudicio Eccleſiæ, ſiue auctoritate propria; tunc nec dotem, nec dotalitium poteſt repetere. *cap. 4.* Dotalitium exiſtimo dici, quod Græci Hypobolon nominant apud Harmenopolum *lib. 4. tit. 8. & 10.* & apud Latinos donationem ante, vel propter nuptias. Sed hodie perpetuo dicimus propter nuptias, quia correcta re, & nomen emendari oportuit. *d. l. vlt.* Quí autem ſententiam diuortij fert, & de dote pronunciare debet. *cap. 3.* Et quemadmodum dos, diſſoluto coniugio, ad mulierem reuertitur, pari iure donatio propter nuptias ad virum. *cap. 5. & vlt.* Niſi in contrarium faciat conſuetudo, pactumvè de lucranda dote, & donatione propter nuptias. ita vt pactum ex Gregorij reſcripto in *d. c. vlt.* ſit æquale. Sed dubitatur maxime, num pacta ſolum debeant eſſe æqualia, non æquàles quantitates. Olim ſolum æqualia pacta; hodie etiam æquales quantitates eſſe debere ſanxit Iuſtinianus *Nouell. 97.* Ego puto hoc Gregorij reſcriptum ex cõſuetudine capere interpretationẽ, vt æqualia ſint pacta, non æquales quantitates. poteſt enim dos eſſe mille, & donatio propter nuptias ducentorum, & quinquaginta aureorum. & ita fere vbique ſeruatur. Quid ſi maritus vergat ad inopiam, an mulier poteſt dotem repetere? Magis eſt, vt nequeat. quia ſi & vxoris corpus eſt creditum, multo magis modicum dotis. Omni tamen meliori cautione eſt illi danda; vel ſaltem mercatori committi, ne mulier priuetur dote, & eius commodo maritus; ſed vt parte honeſti lucri valeant onera matrimonij ſuſtentare. *cap. 7.* Eſt autem donatio propter nuptias contractus, qui fit propter dotem, & propter nuptias, vel pecunia matrimonij ergo data. ſæpius citata *l. vlt. in fine.* Dos vèrò eſt, vt definitur à Varrone *lib. de ling. Lat. 4.* pecunia nuptiarum cauſa data, vel pecunia nuptiarum cauſa marito data vel promiſſa. Addidi, marito, ad differentiam donationis propter nuptias; & promiſſa; quia quandoque promittitur, & non datur. poteſt tamen ex illa maritus agere.

De ſecundis nuptijs. *Tit.* 21.

ERAT adhuc hic titulus neceſſarius, cùm iure ciuili mulier, quæ intra id tempus, quo lugere virum moris erat; ſcilicet vnius anni, ante quam virum elugeret, ad ſecundas nuptias feſtinaret, eſſet infamis. *l. 1. §. qui co. ff. de ijs, qui not. infam. l. decreto. C. eod.* Nam cum Apoſtolus *ad Corinthios 1. cap. 7.*

dicat: *Mulier viro ſuo mortuo, ſoluta eſt à lege viri ſui: in Domino nubat, cui voluerit:* ſummi Pontifices Vrbanus iij. & Innocentius iij. noluerunt mulieres, quæ ante tempus luctus nuberẽt, notari infamia. *cap. 4. & cap. vlt.* Ipſi tamen non adhortantur, vti quidam male ratiocinantur. Cùm idem Apoſtolus loco citato, maximis continentiam etiam in coniugatis commendat laudibus; tum apud priſcos, quæ vno contentæ matrimonio fuerant, corona pudicitiæ honorabantur; vel adſtipulante Valer. Maximo *lib. 2. cap. 1. de nupt.* quo tempore neque vllum fuit nuptijs viduarum ſolemne proprium, adeo vt feſtis diebus poſſent celebrari. Cuius rei rationem reddit Verrius Flacus apud Varronem, & Plutarchus in Problematis. Nouitiani quoque qui ſunt in Phrygia, ſecundas nuptias non receperunt: qui Conſtantinopoli verò habitant, neque recipiunt omnino, neque reiciunt. qui partes in Occidente incolunt, omnino recipiunt. Cauſas, & auctores eiuſmodi diuerſitatis fuiſſe Epiſcopos, qui varijs temporibus Eccleſijs præerant, ſcribit Socrates *hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 5. c. 21.* Quòd ſi ſe abſtinere potuerint, maioris caſtitatis, & temperantiæ argumentum præbebunt: præſertim quæ ex priori matrimonio liberos habent. nouis etenim maritis non ſolum res filiorum, ſed etiam vitam addicunt; vt eleganter Conſtantinus Imperator in *l. lex quæ. §. lex. ff. de adminiſt. tut.* paulò rectius, quæ liberos non habent: quoniam vt ait Claudianus:

Naſcitur ad fructum mulier, prolemq. futuram.

Admonentur & hoc titulo Parochi; vt non benedicant ſecundas nuptias. Rationẽ nemo, quod viderim, affert: ego illam eſſe puto: quòd primæ nuptiæ à Domino ſunt inſtitutæ, ſecundæ permiſſæ. Et primæ ſub benedictione Dei celebrantur ſublimiter, ſecundæ verò etiam in præſenti carent gloria. S. Ambroſius *1. ad Corinth. 7.* Magiſter *in 4. diſt. in. 42. in fine.* Nam etiam ſi vnus duntaxat coniugum fuerit benedictus, non debet iterari benedictio. & contra faciens, ab officio, beneficioq. ſuſpenditur. *cap. 1. & cap. 3.* In cap. 2. idem ius conſtituit Lucius iij. quod Clemens iij. in *cap. in præſentia. ſup. tit. 1. huius lib.* vt mulier incerta de viri morte, nequeat alteri nubere. quòd ſi nupſerit, tenetur reddere, & non exigere debitum. Interim ſi de prioris mariti vita conſtiterit, relictis adulterinis complexibus, ad priorem reuertitur. Et quod de muliere, idem de viro dictum puta.

†

DECRE-

DECRETALIVM EPISTOLARVM GREGORII IX. LIB. V.

De accuſationibus, inquiſitionibus, & denunciationibus. *Tit.* 1.

POST materiam iudiciorum ciuilium dãtur cauſæ iudiciorum criminalium, quæ proprie accuſationes dicuntur. eſt enim accuſatio, criminalis iudicij perſequutio. & hæc exigit inſcriptionem, ſi inquam, in modum accuſationis tendat. Namque poteſt tribus modis opponi crimen, denunciando, excipiendo, & accuſando. Quando in modum denunciationis opponitur, non eſt inſcriptio neceſſaria. *cap.* 16. tunc fit ad correctionem dumtaxat. Sed cùm in modum accuſationis, opus eſt inſcriptione, quoniam ad depoſitionem inſtituitur accuſatio. Cùm autem excipiendo crimen eſt obiectum, vel eſt obiectum, vt ab accuſatione aliquis repellatur; vel vt quis à promotione officij, ſeũ beneficij excludatur: & quia impedit promouendum, in hoc deſideratur inſcriptio, in illo non æque. *d. cap.* 16. Et quàm ſit neceſſaria inſcriptio, conſtat ex *cap.* 14. cùm accuſator ante inſcriptionem poſſit impune ab accuſatione deſiſtere; licet deinceps non audiatur, ſi voluerit accuſare. Hinc conſtitutum arbitror ab Innocentio iij. *cap.* 15. ad perſequendam accuſationem criminalem procuratorem non admitti: quia tenetur ad pœnam talionis. Neque admittitur inimicus. *cap.* 1. 13. *&* 19. Neque inimicis cohabitans. *cap.* 7. Neque publicus concubinarius, & excommunicatus. *c.* 20. Nec conſpirator, & qui non præmonuit. *cap.* 2. Item laici contra clericos repelluntur. *cap.* 10. & alij multi, de quibus in *cap. probibentur.* 2. *q.* 1. Hi tamen omnes ſi ſuam iniuriam exequantur, mortemq. propinquorum defendant, ab accuſatione non excluduntur. *d. cap. prohibentur.* & *l.* 1. 2. *&* 11. *ff. eod.* Neque in criminibus exceptis, vt eſt ſimoniæ, hæreſis, & læſæ maieſtatis. vt *cap. ſi dominus. cap. tanta. inf. de ſimon. cap. oues.* 2. *q.* 7. *cap. ſanè.* 15. *q.* 3. *l. ſi quemquam. C. de Epiſcop. & cler.* Neque propter publicam vtilitatem ad annonam pertinentem. *d. cap. probibentur. §. mulierem.* In his hac conditione admittuntur, ſi bono zelo, non odio procedunt. *cap. licet Heli. cum ſeq. inf. tit.* 2. Sed qui de certo crimine eſt accuſatus, ac ſemel abſolutus, de eodem nequit iterum accuſari. *cap.* 6. Habetur & hoc titulo, qualiter, & quando prælatus ad inquirendum, & puniendum ſubditorum exceſſus, etiam prælatorum, debeat procedere; ſiue ſecularium, ſiue regularium. *cap.* 24. Et quo facilius eorum exceſſus euitarentur, ſancitũ fuit, vt Metropolitani ſingulis annis debeant prouinciale Concilium celebrare, & Epiſcopi Epiſcopales Synodos. *cap.* 25. illud à ſynodo Tridẽtina longius accepit tempus, non æque iſtud; nam hodie Metropolitani quolibet triennio dumtaxat tenentur: ſed Epiſcopi ſingulis annis. *cap.* 2. *ſeſſ.* 24. Eſt etiam hic Monachis facta poteſtas accuſandi Abbates, & vt de bonis monaſterij expenſas litis habeant neceſſarias. *cap.* 11. & *cap.* 26. Quòd ſi denunciatio fit de dilapidatione, inquiritur ſuper veritate; & interim interdicitur illi facultas alienandi. *c. vlt.* Sed illud erat adhuc neceſſarium, Quibus coram fieri oporteret prælati criminationem. Et ſtatutum fuit, vt coram illis, quorum intereſt. *cap.* 3. Et omnis, qui de aliquo accuſatur crimine, vel denunciatur, pendente negotio promoueri haud poteſt. *cap.* 4. Et presbyter ebrioſus miſſam celebrans, non præmiſſa digeſtione, & accuſari poteſt, & Eccleſia priuari. *cap.* 12. Ad- (Inquisitio) ditur de Inquiſitionibus. Inquiſitio eſt merum iudicis officium ad inueſtiganda delicta, aliaq. ad cauſam præſentem neceſſaria. Inquiſitori autem ius factum eſt, vt ſi non ſeruauerit debitum

inquiſitionis ordinē, ſe caute, & prudenter poſſit corrigere. Ordo inquiſitionis duo continet: alterum, quòd regulariter non fit inquiſitio niſi contra infamatum. *cap.19.& cap.21.§.1.& §.2.* niſi reus præſens tacuerit. *cap. vlt. eod. in ſexto.* quare agenti poſſeſſorio in beneficialibus non obſtat exceptio criminis, niſi de eo ſit infamatus. *cap. 23.* Alterum, quòd ex quo de infamia conſtat, inquiri debet de veritate, vt paſſim hoc titulo habetur. Exemplum enim dedit Deus Opt. Max. cuius oculis omnia nuda, & aperta ſunt. *cap. Deus. 2. q. 1. & cap. 24. hoc tit.* cui licet ſatis conſtaret de exceſſibus, & malis Sodomæ: tamen Geneſ. 18. *Deſcendam*, inquit, & *videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint: an non eſt ita, vt ſciam.* & apud Lucam *cap. 16.* legitur, quòd villicus ille, qui diffamatus erat apud dominum ſuum, quaſi diſſipaſſet bona ipſius, audiuit ab illo; *Quid hoc audio de te? redde rationem villicationis tuæ.* Et quamuis ex auctoritate D. Auguſtini ſuper Gen. de morte Abel, *euidentia patrati ſceleris non indigeat accuſatoris clamore. cap. 9.* idq. Ambroſ. in *c. manifeſta.* & Nicolaus Papa in *cap. quæ Lotharius. 2. q. 1.* probant. attamen hæc pugnantia non ſunt: quia iudex ex eo, quòd crimen eſt notorium, nullo accuſante poteſt in cauſa procedere. Sed non temere iudex in prolatione ſententiæ procedere debet, ſed conſulto, diligentiq. veritatis inueſtigatione adhibita. & ita intelligere oportet *d. cap. Deus & cap. 24.* Reſtat verò hæſitatio adhuc illa: an is, contra quem inquiritur, poſt confeſſionem audiatur, volens excuſationes probare. Ab Innocentio iij. reſcriptum eſt admitti in ijs, quæ confeſſionem non perimunt, ſed exponunt; non autem ſi iurauit plenam, & meram veritatem dicturum. *cap. 18.* Tertia huius tituli pars eſt de Denunciationibus. Denunciatio, vt ex ſuperioribus licet intelligere, eſt admonitio, quæ iudici fit vel ad correctionem alicuius, vel ad accuſationem. In hac neceſſaria eſt inſcriptio; in illa non item. Et quemadmodum accuſationem legitima debet præcedere inſcriptio; ſic & denunciationem charitatiua, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio præuenire. *cap. 24. in fin.*

De calumniatoribus. *Tit. 2.*

CALVMNIA eſt malitioſa, & mendax infamia. *l. 1. §. 1. ff. ad S.C. Turpil.* ſic Calumniator, qui temere alicui controuerſiā mouet. *l. cui neceſſitas. §. 1. ff. de lib. cauſ.* ac proinde accuſator, qui in probatione criminū deficit, punitur; *can. calumniator. 2. q. 3.* quia animo calumniandi videtur crimina propoſuiſſe. *cap. 2.* Ex quo colligi differentia videtur inter hoc ius, & ciuile; quòd ciuili, niſi in euidenti calumnia deprehenſus, accuſator non punitur. *d. §. 1. ad Turpil.* quanquam meo iudicio non ita generaliter accipi debet diſpoſitio *d. cap. 2.* Sed cùm prælati ab inferioribus accuſantur, vt hic; inconſulto: facilitas accuſantis calumniæ loco cedat; & tunc non defatigatur accuſatus. *cap. 1. ſup. tit. 1.* Sic Subdiaconus calumnioſe accuſans Diaconum, ſubdiaconatu priuatur, & publice verberibus caſtigatur; tandem in exilium mittitur. *cap. 1. huius tit.* Is etiam, cuius accuſatione aliquis ad mortem condemnatur, niſi pro pace accuſauerit, quadraginta dies cum ſeptem ſeq. annis pane, & aqua debet pœnitere; vel ſi debilitatus eſt, per tres quadrageſimas. *c. accuſaſti. ſup. tit. 1.* ſi temere ſcilicet accuſauerit. nam probato crimine, liberatur accuſator. *c. illud. 23. q. 4.* Quinimmo in correctione malorum Deus omnipotens placatur: vti oſtendit Gregorius *lib. 7. Epiſt. 5.* ſcribens Brunichidæ Reginæ Francorū, ita dicens: *Si quos violentos, ſi quos adulteros, ſi quos fures, vel alijs prauis actibus ſtudere cognoſcitis, Deum de eorum correctione placare feſtinate: vt per vos flagellum perfidarum gentiū, quod (quantum videmus) ad multarum nationum vindictam excitatum eſt, non inducat.* & D. Auguſtinus in *Epiſt. 54. ad Macedon. Non fruſtra ſunt inſtituta, poteſtas regis, & cognitoris ius: vngulæ carnificis, arma militis, diſciplina dominantis, ſeueritas etiam boni pacis: habens omnia iſta, modos, cauſas, rationes, vtilitates. Hæc cum timentur, & mali terrentur, & boni quieti inter malos viuunt.* Quare vigor publicæ diſciplinæ poſtulat, ne crimina remaneant impunita. *l. illicitatio. §. quod illicite. ff. de public. & vectig. can. eſt iniuſta. 23. q. 4.* alioqui per impunitatis audaciam, qui nequam ſunt, nequiores fierent. *cap. vt famæ tuæ. infr. de ſent. excom.* Sed quilibet denunciator in probatione criminum deficiens, ab officio, & beneficio ſuſpenditur, donec innocentiam ſuam purget. *cap. vlt. huius tit.*

De ſimonia, & ne aliquid pro ſpiritualibus exigatur, vel promittatur. *Tit. 3.*

A Perſonis tranſit ad rem ipſam, ideſt ad accuſationem, & primo ad capitale ſimoniæ crimen; quia eius reſpectu cætera crimina pro nihilo quodammodo habentur; vt ait Innocētius iij. in *cap. 32. hoc tit.* & Paſchalis in *cap. vlt. 1. q. 7.* Et quanta ſit huius criminis labes, ex eo apparet, quòd & ſerui aduerſus dominos admittuntur: cùm eis vix aduerſus dominos

minos

Digitized by Google

minos conſiſtere permiſſum ſit. *l. vix. ff. de indic.* item meretrix, ac quilibet criminoſi. *cap. 7. hoc tit.* Simonia eſt cùm id, quod gratis dari, accipiq. debet, pretio datur, & accipitur. Dico dari, accipique, quia tam is, qui ſpirituale gratis non dat, cùm dare debeat, quàm qui accipit, & Eccleſia priuatur, & ſacerdotij honore ſpoliatur. *cap. presbyteri.* 1. *q.* 1. Et gratia ſi gratis non datur, ſeu accipitur, gratia non eſt. *cap. gratia.* 1. *q.* 1. Committitur autẽ ſimonia pluribus modis; veluti ſi Epiſcopus pro ordine conferendo, vel eius miniſtri, vel notarij temporale aliquid exegerint; aut pro conſecratione Epiſcoporum, aut Abbatum benedictionibus; aut pro religionis ingreſſu, ſi pretij quicquam recipietur, aut paſtus, iocaliavè ex pacto, vt in *cap. 1. eod. extr. commun.* Item pro prioratibus, capellis conſecrãdis, prælatis inſtituendis, concedenda ſepultura; pro chriſmate, oleo ſancto, benedictionibus nubentium, exequijs mortuorum, alijsvè ſacramentis. Eſt item ſimonia, pro temporali obſequio Eccleſiaſticum beneficium promittere; pretio, vel fauore peccatorem celare; vel reconciliare non pœnitentem, vel digne pœnitentem à reconciliatione remouere; pro habendis ſpiritualibus homagium facere; ſeu aliquid exigere pro abſoluendo excommunicatum, pro inueſtitura, vicariatu, aliaque adminiſtratione rerum ſpiritualium, ſeu Eccleſiaſticarum habenda; & alia generis eiuſdem non pauca. Omnes autem ſimoniaci cuiuſcumque dignitatis, aut ſtatus, ſunt ipſo facto excommunicati. Nec habent ſimoniace ordinati ordinis executionem. Et electiones, aut aliæ promiſſiones per ſimoniam factæ, non valent, nec ius percipiendi fructus tribuunt. Mediatores etiam ſimoniæ eadem cenſura ligantur; qui à ſolo Papa abſoluuntur. & omnes prædicti ſunt Romano Pontifici reuelandi. *cap. 2. eod. extra. com.* Non cenſetur tamen ſimoniaca ordinatio, vel conſecratio, etſi ordinatori aliquid donatum fuerit non ex pacto, ſed ſponte. quæ exceptio aliam habet exceptionem; vt res data ſit modici pretij, quæ animum recipientis inclinare, aut mouere ad optata non queat. *c.* 18. *infra. hoc tit.* quod interpretationem capere poteſt ex *l. plebiſciti. ff. de offic. præſid.* Neque ſimoniacum eſt, ſi pro conferendis ſacramentis, aut mortuorum exequijs aliquid ex conſuetudine exigatur. immo Ordinarius, vt ne immutetur laudabilis iſta cõſuetudo, inuigilare debet. *c.* 42. Secunda tituli pars, *Ne aliquid pro ſpiritualibus exigatur, vel promittatur*, ad declarationem potius ſimoniæ adiecta eſt, quàm vt ſpeciale aliquid contineret, cùm omne quod exigitur, vel pro ſpiritualibus promittitur, ſimoniacũ ſit. Atqui mirum non eſt, cùm in illa collectione, quæ Concilio Lateranẽſi ſub Alexandro iij. coniuncta eſt, pars ſecunda longam hanc habet inſcriptionem, *De ſimonia, & ne merces pro Eccleſiæ conſecratione recipiatur, vel pro monachatione, vel pro ſacramentis Eccleſiæ, vel pro licentia docendi; Nevè prælati vices ſuas ad cauſas terminandas, vel regimen Eccleſiarum ſub annuo pretio committant; Nevè ſubditos taleis vexent, vel pœna pecuniaria multent.*

Ne Prælati vices ſuas, vel Eccleſias ſub annuo cenſu concedant.

Tit. 4.

HVNC titulum eſſe partem ſuperioris conſtat ſatis ex collectione Lateranenſis Concilij, de qua tit. ſuperiori ſermo fit. Et tituli inſcriptio totum prope titulum declarat: prima pars, in *cap.* 1. *& cap.* 2. ſecunda in *cap.* 3. vt regimen Eccleſiæ non debeat committi ſub annuo cenſu. & ratio eſt elegans: quoniam dum ſacerdotium ſub huiuſmodi mercede vænale diſponitur, ad æternæ retributionis præmium conſideratio non habetur. tametſi ab initio cenſualis poſſit fieri Eccleſia. *cap. ſcientes. & cap. prohibemus. ſupra. de cenſib.* Qui verò pecuniam dederit, vt Epiſcopalem, vel ſpiritualem iuriſdictionem exerceat, ſuo officio priuatur; & Epiſcopus hoc officium conferendi poteſtatem amittet. Fructus ſub annuo cenſu libere concedi poſſe, ex *cap. vlt. huius tituli, & cap. querelam ſupra de iureiuran.* haud eſt dubitandum.

De magiſtris, & ne aliquid exigatur pro licentia docendi.

Tit. 5.

EADEM eſt ratio præſentis tituli, quæ ſuperioris, vt hic ſcilicet ſit tituli tertij pars: nam ſi merces pro docendi licentia recipitur, ſimonia eſt. & ſi quis vendiderit ipſam docendi licentiam, aut idoneum ad docendum interdixerit, beneficio priuatur, vt in Lateranen. ſynodo ex qua caput 1. huius tituli deſcriptum eſt, ab illis ſanctiſſimis patribus fuit conſtitutum. Et ſi forte quicquam promiſſum, vel datum eſt; & exactum reſtitui, & promiſſum remitti oportere ſanxit Alexander iij. etiam ſi longa id conſuetudine ſibi vendicaſſent. *cap.* 3. Immo in generali Lateranen. Concilio Innocentius iij. decreuit *cap.* 4. vt in qualibet cathedrali Eccleſia, vel alia in facultatibus ſufficienti, à prælato, aut capitulo vnus debeat magiſter eligi, & ei vnius præbendæ redditus aſſignari; in

Metro-

Metropolitana verò Theologus. Et his Clemens V. in Concilio Viennenſi addidit, & ſanxit in ſtudijs Romanæ curiæ, Pariſienſi, Oxonienſi, Bononienſi, & Salamantino, debere præter alios conſtitui magiſtros Catholicos, & linguis Hebraica, Arabica, & Chaldæa peritos, duos ſcilicet pro qualibet lingua. quibus in Romana curia legentibus per ſedem Apoſtolicam competentibus ſtipendijs, & ſumptibus prouideri; in ſtudijs Pariſien. per Gallorum Regem; in Oxonienſi, Angliæ, Scotiæ, Hiberniæ, ac Vualiæ; in Bononien. per Italiæ; in Salamantino per Hiſpaniæ prælatos, monaſteria, capitula, conuentus, collegia exempta, & non exempta, & Eccleſiarum rectores. Et non modo magiſtri, verumetiã ſcholares de fructuum perceptionẽ, & præbẽdarum ſuarum, & beneficiorum, ac ſi præſentes eſſent, plene gaudere, & frui poſſunt. *cap. vlt. huius tit.* (quibus pijs conſtitutionibus inhærẽs, ſacroſanẽta Tridentina ſynodus eas magno deſiderio amplectens, confirmauit *cap.* 1. & *cap.* 2. *ſeſſ.* 5.) Magiſtri ſcilicet donec docuerint, ſcholares ex Honoriana conſtitutione, per quinquennium, & ex Bonifacij Octaui, per ſeptennium. *cap. cùm ex eo. de elect. in ſexto.* in quo Epiſcopis ius factum eſt; vt iuſte poſſint etiam curam animarum habentibus licentiam impartiri. vltra ſeptennium non æque, ac ne ante quidem ſeptẽnium poteſt ſcholaris cogi præter Hypodiaconatum, ordines ſuſcipere. Sed dubium eſt, num is, qui iuri Canonico operam dat, ijs priuilegijs gaudere, ac frui poſſit? nam in *d. cap. vlt.* Honorius iij. dixit *in Theologia*; & Tridentina ſynodus, *qui ſacram docuerint ſcripturam.* Hoſtiẽſis exiſtimauit ad ius canonicum non extendi: contra Archidiaconus, & Abbas; & rectius, mea ſententia, cùm ius canonicum vera ſit Theologia; immo & ius ciuile vna cum canonico vtile eſt, & perquam neceſſarium: vt *tit. vlt. lib.* 3. diſſerui. Et quantam afferat nobis neceſſitatem ius canonicum, ex eo conſtat apertius, quòd non tantum quæ Theologiæ ſunt, ſed & iuris ciuilis præſtat; docet naturam contractus, vltimas defunctorum voluntates tuetur, mulieribus dotes conſeruat, magiſtratuum officia diligenter perſequitur; quid Deus ſit; & Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, vnum Principem eſſe commonſtrat; Sacramentorum vim oſtendit; eorum miniſtros cõſtituit, ac adminiſtrationis tempus, & locum deligit; cæremonias, atque ritus in Eccleſia neceſſarios ſanxit. quæ omnia non vlla indigent probatione; cum paſſim tam apud Gratianum, quàm apud Gregorium Nonum, Bonifacium viij. Clementemq. v. & alios expreſſe videantur. Sunt & alia non pauca, vt matrimonij cauſæ, Eccleſiaſticorum beneficiorum tractatus; quæ ſola iuris canonici diſciplina docet. Ipſa quoque eſt, quæ Theologiæ plurimum cõfert auctoritatis. Quid ſunt Theologorum lucubrationes, niſi à ſacris canonibus approbentur? qui etiam ſacrarum Scripturarum volumina, ſi vera ſunt, approbant; ſin minus, vt apocrypha, reprobant, & damnant. Nec vllus liber etſi elegantiæ omnis, & ſanctitatis plenus, abſque illorum auctoritate, & conſilio imprimi, nec legi poteſt. quare dicendum eſt cap. vlt. eſſe ad ius canonicum extendendum. Illud hic admonere oportet, quòd Clemens V. *in Clem. vlt. eod.* decreuit, vt is ad quem ſpectat magiſterium, vel doctoratum tribuere, prius à candidato recipere debeat iuramentum, quòd in ſolemnitate ſua non expẽdet vltra ſummam trium millium Turonen. argenteorum. quod ſi non fecerit, etiam ſi ſit Epiſcopus, per ſex menſes à collatione magiſterij eſt ſuſpenſus.

De Iudæis, Sarracenis, & eorum ſeruis. *Tit. 6.*

POSTQVAM dixit abunde de ijs, qui rerum omnium largitorẽ Deum maxima afficiunt iniuria, veluti ſimoniaca hæreſi, qua nullum eſt ſcelus, & peccatum grauius, nullum deteſtabilius, vt ſuo loco actum eſt: inde dicere inſtituit de Iudæis, & Sarracenis, qui Omnipotenti Deo nullam, vel non eam, quã debent, venerationem adhibent. Iudæi dicebantur Hebræi: ſed cùm liberati eſſent Aegyptiorum ſeruitute, & in deſerta quadam Syriæ parte conſediſſent, amiſerunt vetus nomen Hebræi. & quia Princeps examinis eorum Iudas erat, Iudæi ſunt appellati; & terra, quam incoluere, Iudæa, vti tradit Firmianus *lib.* 4. *cap.* 10. Tacitus lib. 21. *Iudæos,* inquit, *Creta inſula profugos, nouiſſima Lybiæ inſediſſe memorant, qua tempeſtate Saturnus vi Iouis pulſus, ceſſerit regnis. Argumentum e nomine petitur. Inclytum in Creta Idam montem. Accolas Idæos, aucto in barbarum morem cognomento. Iudæos vocitari quaſi Idæos, quidam regnante Iſide exundantem per Aegypti multitudinem ducibus Hieroſolymo, ac Iuda, proximas in terras exoneratã.* Sed potius dicti ſunt à Iuda, qui quartus ex Lia Iacob filius fuit. nam Geneſ. *cap.* 29. habetur: *Quarto concepit, & peperit filium, & ait: modo confitebor Domino. & ob hoc vocauit eum Iudam.* Et 70. Interpretes, *Nunc etiam in hoc confitebor Domino. Ob id vocauit nomen eius Iudam.* Horum Iudæorum ſectã haud prohibent ſacri canones; immo eis permittitur veteres Synagogas poſſe retinere, vel ſi corruerint, reædificare, non æque nouas cõſtituere. *cap.* 3. & *cap.* 7. Item circumcidere. *l. circũcidere. ff. ad leg. Cornel. de ſicar.* Quare ad ſacrum Baptiſma

Digitized by Google

ptiſma trahendi non ſunt inuiti, nec ſine iudicio puniendi, nec rebus ſuis priuandi, nec in cœmeterijs, aut ſuis feſtiuitatibus perturbandi, nec eorum cœmeteria violanda, vel corpora exhumanda. *cap.* 9. Sed habitu debent vti tali, tam viri, quàm fœminæ, vt à Chriſtianis diſcerni poſſint. *cap.* 15. Et oſtia, atque feneſtras die veneris ſancta apertas habere non debent. *cap.* 4. Iuriſdicendi, iudicandique poteſtate fungi non poſſunt. *l. vlt. C. eod.* Neque vllo penitus publico officio præfici. nimis enim abſurdum eſt, vt blaſphemus Chriſti in Chriſtianos vim poteſtatis exerceat; vt diſerte ait Innocen. iij. *cap.* 16. Iudæi ad fidem conuerſi illud à Ioanne xxij. conſequuti ſunt priuilegium, vt poſteaquam ſacro baptiſmatis fonte regenerati ſunt, omnia bona, quæ ante habuere, ſine vlla prorſus moleſtia retinere poſſint, ne eorum deterior conditio foret. *cap. 2. eod. extrauag. comm.* iuſte, vt interpretor, acquiſita. Sarraceni longe peiores: quamobrem non modo eorum ſecta, ſed etiam commercium eſt interdictum. Et ſi quis eis arma, ferrum, galeas, nauesvè detulerit, vel vendiderit, excommunicatur, & anathematizatur; & ſi in eorum nauibus, triremibusvè gubernationis curam geſſerit, proprijs bonis priuatur, & capientium ſeruus fit. *cap.* 6. *& cap.* 17. Sarraceni ſunt poſt Nabathæos, à Sarra, vt ait Stephanus, dicti. Sarra eſt pars Arabiæ. cuius rei auctorem laudo Pliniũ *lib. 6. cap.* 28. *Nabathæis*, inquit, *Thimanæos iunxerunt veteres: nunc ſunt Taueni, Suelleni, Sarraceni, Arrateni*. Sarraceni hic habentur, prout in titulo Codicis, Pagani: in hoc etiam titulo Pagani nomine pro Sarracenis vtuntur Põtifices, vt in *cap.* 10. 16. 18. Poteſt enim dici Sarracenus cultor ſimulacrorum, & dæmonum, & maxime Mahometi, vt in *clem. vnic. eod.* Ad quã ſectam ſi quis pro Euangelica veritate diſſeminãda maluerit accedere, prius habita Prælatorũ ſuorum licentia, liberã habet auctoritatẽ Apoſt. exequendi facultatem. *d. cap.* 10. Additur, *Et de eorum ſeruis*. Appellatione ſerui veniunt dumtaxat qui dominis ſubiecti ſunt. hic verò Pontifices Romani, quaſi accommodantes ſe ad communem loquendi vſum, ſerui nomen ad liberas etiam perſonas, quæ bona fide, & mercede ſeruiunt, hoc eſt, mercenarios, extenderunt. Non licet itaque Iudæis Chriſtianum mancipium habere, neque Chriſtianos ſeruientes. Nefas ſiquidem eſt religioſiſſima mancipia impijſsimorum inquinari dominio. *l. vlt. C. Th. Ne Chriſt. manci.* vel vt ſcriptum eſt in Concilio Manticonẽſi primo, *Nefas eſt, quem Chriſtus redemit, blaſphemum Chriſti in ſeruitutis vinculis retinere.* quinimmo ſeruus ab Iudæo emptus, ſi Chriſtianus fieri deſiderat, duodecim ſolidis redimi poteſt. quòd ſi intra tres menſes vænalem nõ exhiberit, nullo dato pretio, ad libertatem perducetur. *cap. vlt. hoc tit.* Et B. Gregorius in *Epiſt.* 35. *Epiſtolarum Regiſtrat. ad Fortunatum Epiſcopum Neapolitanũ*, ex qua deſcriptum eſt *cap.* 2. *ſup. de conſtit.* voluit, vt Iudæi, qui Chriſtiana mancipia emerint, intra diem quadrageſimum eos vendere teneantur. Excommunicantur tandem Chriſtiani omnes, ſi eis, vel Sarracenis, ſeu Paganis ſuas locauerint operas, ne, inquam, eorum filios nutriant, nevè domi ſeruiant. Adſcriptitijs autem, qui & liberi ſunt, in illorum prædijs remanere conceſſum eſt. *cap.* 2.

De Hæreticis. *Tit.* 7.

RECTE datur titulus hic. cũ enim in ſuperiori dictum ſit de ijs, qui nati, ac alti videntur in falſa religione; nunc apte de ijs, qui cũ in vera, & catholica religione nutriti eſſent, ob quandam animi duritiem, aut obſtinationem potius, in hæreticorum perniciẽ ſunt lapſi, ita vt fidei certitudinem non habeãt, vt hic ait Stephanus Papa. *Namque hæreticus*, vt ait *l. 2. C. eod. eſt, qui leui argumento à iudicio Catholicæ religionis, & tramite detectus fuerit deuiare*; ſeu, vt Auguſtinus tradit in *lib. de vtilitate credendi*, eſt, *qui alicuius temporalis commodi, & maxime vanæ gloriæ, principatusque ſui gratia, falſas, ac nouas opiniones vel gignit, vel ſequitur*. Balſamon verò apud *Photium tit.* 12. Hæreticos dicit omnes eſſe, *qui ſacramentis quæ dantur à ſacerdotibus, in Dei Eccleſia non communicant*. Hæreſis Græce dicitur, auctore B. Hieronymo ab electione, quòd ſcilicet eam ſibi vnuſquiſque eligat diſciplinam, quam putat eſſe meliorem. *cap. hæreſis.* 24. *q.* 3. Et non ſolum ipſi, verum etiam eorum erroribus credẽtes hæretici ſunt. qui omnes ad fidem redire nolentes, in perpetuo carcere ad agendam pœnitentiam detruduntur, & omni beneficio priuantur, ac eorum bona fiſco aſsignantur. *cap.* 10. etiam ſi filios habent catholicos: in Eccleſiæ videlicet iuriſdictione Eccleſiæ fiſco applicantur, in Imperiali fiſco ſeculari. ſi clerici ſunt, degradentur. *cap.* 9. & eorum bona Eccleſijs, quibus præerãt, tradantur. *cap.* 13. §. 1. Tum per Eccleſiam damnati, ſeculari foro relinquuntur. Ipſis ita damnatis, damnantur & eorum libri, & quicquid ſcripſerint. *cap.* 4. Hæreticorum verò receptores, fautores, defenſores, aduocati, tabelliones, & omnes, qui eis conſilium, auxilium, fauorem præſtant, infamia notantur, excommunicantur, ab officio ſuſpenduntur. Immo Epiſcopus hæreticos inſtituens, etiam poſt mortem anathematizatur, nec inter Dei ſacerdotes vnquam connumeratur. Nec hæretici aliquid ex teſtamento

capere

Digitized by Google

capere poſſunt.*c.4.* nã, vt diſerte Balſamon ſcribit, *Teſtamentum vt contra leges factum, irritũ eſſe, & hæredes hæreticos nihil ex eo capere poſſe.* Datur quoque hoc titulo crucis charactere ſignatis idem priuilegium, quo gaudent ij, qui in Terræ ſanctæ ſubſidium accedunt, quò facilius ſe ad exterminãdos hæreticos accingant.*cap.15.* *§. catholici.* Videmus & hic appellatione hæreticorum venire laicos, qui prædicant: quia ſecundum Apoſt. *Epheſ. 3. alios Dominus dedit Apoſtolos, alios prophetas, alios autem doctores.* Cùm ergo Doctorum ordo ſit quaſi præcipuus in Eccleſia, non debet ſibi quiſque indifferenter prædicationis officium vſurpare. etenim, vt idem Apoſt. *ad Rom.10.* nobis ſcriptum reliquit, *quomodo prædicabunt, niſi mittantur?* Laicis igitur cuiuſcumque profeſſionis ſint, atque gradus, prædicare, occulta conuenticula facere, ſacerdotesvè reprehendere interdicitur. *cap. 12. & cap.14.* & Epiſcopi id negligentes, ab Epiſcopali dignitate remouentur. de ijs fuſius *eod.in ſex.*

De ſchiſmaticis, & ordinatis ab eis. *Tit.* 8.

MERITO hic ſequitur titulus: quia etſi ſchiſma hæreſis non ſit, plerumque tamen in hæreſim vertitur, vt de ſchiſmate Donatiſtarũ ſcribitur in *l.4. C.Th. ne ſacr. bapt. iter.* de quibus etiam loquens Auguſtinus ait, *In hæreſim ſchiſma verterũt.* & Hieronymus in Epiſtola ad Titum.cap.3. *Nullum ſchiſma*, inquit, *non ſibi aliquam hæreſim confingit, vt recte ab Eccleſia receſſiſſe videatur.* Inter hæreſim tamen, & ſchiſma hoc intereſt, quòd hæreſis ab initio peruerſum dogma habet; nõ autem ſchiſma; ſed tandem deſinit in hæreſim. *can. inter 24.quæſt.3.* Schiſma eſt ab vnitate deceſſio. Hinc ſchiſmatici, qui ab vnitate catholicæ Eccleſiæ ſunt diuuſi. Nam cùm vna ſit Eccleſia, de qua in Canticis Canticorum *6.* dicitur: *Vna eſt columba mea:* nullam aliam eſſe conſtat, niſi quæ in Apoſtolica radice eſt fundata: à qua ipſam fidem per vniuerſum terrarum orbem propagatam eſſe nemo poteſt dubitare, vt dicit Pelagius Papa in *cap. pudenda. 34. q. 1.* Haud vllus etiam dubitare debet, ſchiſmaticum omnem, veluti hæreticum, niſi ad vnitatem Eccleſiæ reuertatur, ad æterni ignis incendium damnari, teſte B. Auguſtino de fide Catholica, ex quo cap.3. tituli ſuperioris eſt deſumptum. Lactãtius *lib.4. cap.vlt. Sola*, inquit, *Catholica Eccleſia eſt, quæ verum retinet cultum; hic eſt fons veritatis, hoc domicilium Dei, hoc templum Dei: quod ſi quis non intrauerit, vel à quo ſi quis exiuerit, à ſpe vitæ, & ſalutis æternæ alienus eſt.* idem Innocen.iij.in *cap.1.§. vlt. ſupr. de ſumm.Trinit.* His ſtantibus, facta fuit huius tituli ſecũda pars, Vt ordinationes, beneficiorum collationes, & Eccleſiaſticarum rerum alienationes per ipſos ſchiſmaticos factæ, nullæ prorſus eſſent. immo à dignitate, & ordine ſuſpenderentur, qui ſponte tenere ſchiſma iurarunt.

De Apoſtatis, & reiterantibus baptiſma. *Tit. 9.*

QVEMADMODVM ex ſchiſmate inciditur in hæreſim, ſic ex ſchiſmate, atque hæreſi ſæpe in Apoſtaſiam. Eſt enim Apoſtaſia, temeraria à fidei ſtatu receſsio: ſic Apoſtatæ tranſgreſſores ſponte legis ſuæ, eiuſq. violatores ab Anacleto appellantur in *cap. beatus. 3. q. 4.* Sed animaduertere oportet, quòd licet tituli huius inſcriptio generalis ſit, capita tamen ei inſerta hanc Apoſtaſiam non comprehendunt. quare definitioni huic addere poſſumus, quòd ſit temeraria à fidei, obedientiæ, & religionis ſtatu receſsio. Triplex enim eſt Apoſtaſia, perfidiæ, inobedientiæ, & irregularitatis. Perfidiæ eſt; cùm quis à tramite Chriſtianæ fidei declinat, vt ſi ex Chriſtiano fit Iudæus, vel Paganus, vel Sarracenus, vti Iulianus apoſtata. *c.non poteſt.2.q.1.& toto tit. C.eod.* Iſti poſt mortem intra quinquennium, & viui à quolibet, & perpetuò poſſunt accuſari.*l.2.et 4.C.eod.* In eiſq. hoc proprium eſt, vt eorum flagitia pœnitentia non obliterentur. *l.3. C.eod.* At ſi pœnitentiam egerint, eos in alio ſeculo gratiam conſecuturos haud dubito: exemplo Apoſtolorum Principis de cuius fide id ſcribit Ambroſius ſerm. 47. *Fidelior factus eſt Petrus, poſtquàm fidem ſe perdidiſſe defleuit; atque ideo maiorem gratiam reperit, quam amiſit.* Idem in *can. conſiderandum. cum ſeq.diſt.50.* Facit & *cap.à nobis.infr.de ſent. excom.* Inobedientiæ eſt, qua quis ſponte præcepta tranſgreditur, & ſacris canonibus obedire contemnit. *cap.alieni.3.q.4.cap.2.ſup. de maior. & obed.* Irregularitatis, cùm quis à ſtatu profeſſæ religionis, reiecto habitu, diſcedit; qui & Apoſtata dicitur, quaſi à fide religionis recedat; cui in laicali habitu permanere permitti non debet, ſed incarcerari, vt vita dumtaxat miſera ei reſeruetur. *cap. 5.* ad quod reſpicere videntur verba, quæ penes Burchar.in *cap.6. ſupr. de vit. & honeſt. cler.* leguntur: *Quem autem progenitores ad monaſterium tradiderunt, & in Eccleſia cœpit cantare, & legere: nec vxorem ducere, nec monaſterium deſerere poterit: ſed ſi diſceſſerit, reducatur. Si tonſuram dimiſerit, rurſus tondeatur: vxorem ſi vſurpauerit, dimittere cõpellatur.* Additur, *De reiterantibus baptiſma*, quaſi reiterantes

Digitized by Google

rantes baptiſma Apoſtatæ ſint. *Lapſis etenim* (ait *l.3.C.eod.*) *& errantibus ſubuenitur, perditis verò* (hoc eſt ſacroſanctum baptiſma profanantibus) *nullo remedio*. illi ſunt hæretici, vti Accurſius eleganter adnotauit: perditi ſunt Apoſtatæ.

De ijs, qui filios occiderunt. *Tit.* 10.

SATIS ſuperq. dictum eſt de crimine eorum, qui à Chriſtiana religione ad nouas, & profanas ſectas adeuntes Deum offendunt maxime. Conſequens eſt dicere de ijs, qui proprios filios occiderunt, vtpote quod naturæ præceptis aduerſetur prorſus; *Si quidem natura*, vti ait Cicero 4. de finib. *id tributum eſt, vt ij, qui procreati eſſent, à procreatoribus amarentur; quod & feræ ipſæ obſeruant.* Qui igitur filium occiderit; vel patrem, matremvè: parricidij pœna punietur: ſcilicet ex Conſtantini conſtitutione *l.vnica.C.eod.* vt inſutus culleo, cum cane, & gallo gallinaceo, & vipera, & ſimia, in mare, vel in amnem proiectus vitam amitteret. quod genus pœnæ vſu apud antiquos receptum fuiſſe auctor eſt Cicero *pro Sex. Roſc. Am.* non æque apud Græcos: nam cum interrogatus eſſet Solon, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui patrem necaſſet: reſpondit ſe id neminem facturum putaſſe. Attamen Alexander iij. Chriſti veſtigijs inhærens, qui non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur. *can. agnouimus.* 26. *q.* 6. mulierem ſponte occidentē filium in monaſterium detrudi iuſſit, vt perpetuò pœniteat. & ſi timetur de incontinentia, datur etiam facultas nubendi; ſed imponitur alia pœnitentia, quemadmodum nuptæ. *cap.* 2. Pro ſuffocatis inconſiderate à patre, vel à matre, eis trium annorū pœnitentia indicitur; quorum vnum peragere tenentur in pane, & aqua. quibus certe indulgere videntur ſacri canones; moti quodammodo ex illo eleganti Tullij loco pro Roſc. *Mabnam vim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionē paternus maternusq. ſanguis.* vel vt Zepherinus in *cap. ad Romanam.* 2.*q.*6. *non poteſt, nec debet mater obliuiſci filium ſuum*. vel vt in *l.* 1. *in fine.C. de proc. ſur. Omnem affectum vincit paternus*. Ego tamen eos rogatos velim, vt dum paruulos habent liberos, proſpiciant, vt illorum ſólicitudo & infantia, quàm firmiſſimo præſidio munita ſit.

De infantibus, & languidis expoſitis. *Tit.* 11.

HIC titulus pertinet etiam ad patris immanitatem: necare enim videntur, vt ait Paulus *l.necare. ff.de lib. agnoſc.* non modo ij, qui partum præfocant, verum & ij, qui abijciunt, & alimoniam ei denegant; & ij, qui publicis locis miſericordiæ cauſa exponunt, quam ipſi non habent. Quare Ambroſius *lib.offic.primo* de languidis dicit: *Paſce fame morientem: quiſquis enim paſcendo hominem ſeruare poteris, ſi non paueris, fame occidiſti. can. paſce.* 86.*diſt.* Expoſiti videntur, qui extra abijciuntur, vti ex Pauli verbis datur intelligi. *d. l. necare.* Hìc verò obſeruare oportet, quòd titulus hic, quamuis de infantibus, & languidis expoſitis dumtaxat habeat, non eſt minus generalis, quā ille Codicis, qui habet, *De infantibus, expoſitis, liberis, & ſeruis, & de ijs, quiſanguinolentos emptos, vel nutriendos acceperunt*. Nam ex hac Gregorij ix. conſtitutione, qui eos ſuſcipiunt, non poſſunt in eorum perſonis ius aliquod vendicare, nec dominium, nec patronatum, nec patriam poteſtatem: quia & liberi erunt, & ſibi adquirent; vt etiam in *l.vlt.§.ſcimus.C.eod.* In ipſis quoque expoſitis & pater, & dominus, & patronus ius omne ſuum amittit: & ipſi iuris ſui fiunt, & omni gaudent libertate, & ingenuitate: etenim habiti ſunt quodammodo pro derelictis.

De homicidio voluntario, & caſuali. *Tit.* 12.

PROPOSITIS quibuſdam homicidij ſpeciebus, generalē dat nobis titulum de homicidio, quod committitur vel volūtate, vel caſu. qui illius rei erūt, ab altari remouentur, & interficiuntur; qui iſtius, non æque: quia nullus ineſt dolus. ea enim, quæ ex improuiſo caſu potius, quam fraude accidunt, fato plerumque, non noxæ, imputantur. *l.* 1. *& l.is, qui.C. ad l.Cornel.de ſicar.* Vel ſi vitæ ſuæ tuendę cauſa, cùm aliter ſe tueri minus poſſet, *c.* 2. latronem occiderit, vel furem nocturnum. *Nam ſi oritur Sol*, vt in Exodo habetur. *ſuper eum, reus erit; quia diſcernere poterat*, vt B. Auguſt. in cap. 3. interpretatur, *quòd ad ſurandum, non ad occidendum veniſſet.* & ideo non debet occidi; quod & lex. 12. tabularum ſanxiſſe videtur, vt auctor eſt Gaius in *l.4.ff.ad leg. Aquil.* Tenetur quoque vt homicida, licet non occiderit, qui facit, vel dat, ſortilegia, aut venena ſterilitatis. *cap.* 5. quique animo occidendi aliquē ſociatur. *c.6.§.illi.* ſi ex ſua

Digitized by Google

cauſa mors ſequuta eſt; vel ſi ad homicidium inuitat, etſi minori plectatur pœna.*d.cap.6.* §.*qui.* ſicut ſarcinas occidentium cuſtodiens. *d.cap.* 6. §.*ſi quoque*. Nec non qui aliquem lethaliter occiderit, quamuis ab alijs fuerit extinctus. *c.*18. Mandauti quoque aliquem verberari, ſequuta mors imputatur. *cap. vlt. eod. in ſexto*. Ex quo cap. admonemur etiam pœnam irregularitatis euadere clericos, ſi de ſuis malefactoribus coram ſeculari iudice etiam de criminibus, ex quibus irrogatur pœna ſanguinis, fuerint conqueſti, ſi proteſtati fuerint, quo ad pœnam ſanguinis non conqueri. Item ei, qui morti auxilium, fauorem, conſiliumvè præſtiterit.*d.cap.6.* §.*vlt.* Item ei, qui abortioni cauſam dedit, ſi conceptus iam erat viuificatus. *cap.ſicut.hoc tit.*& *cap. Moyſes.* 32. *q.*2. Viuificatum ex Hippocrate interpretor, ſeruato naturæ ordine, qui trigeſimũ diem in vtero agit, in maſculo ſcilicet; in femina, vt articulata ſit, & configurationem habeat, deſiderantur quadraginta duo. eiuſdem rei rationem reddit idem Hippocrates lib. de natura pueri, & libr. de ſeptimeſtri partu, fere ab initio. Iſti autem omnes, quanquam vere homicidæ dici nequeant, ad ſacros ordines promoueri non poſſunt, ſed promoti ſuſpenduntur, vt pœniteant. Admonentur tamen iudices in *cap. ſicut dignum. huius tituli* in imponenda pœnitentia debere attendere circumſtantias, nempe delicti quantitatem, qualitatem, ætatem, ſcientiam, ſexum, conditionem, locum, & tempus, ex quibus vel augetur, vel minuitur delictum. Si verò homicidium caſu contigerit, aut ex re licita, aut ex illicita eſt ſequutum. ſi ex hac, vt homicida punitur; ſi ex illa, aut diligentiam adhibuit, vel ſecus. ſi non adhibuit, ab officio ſuſpenditur. *cap.6.* 8. *&* 12. quaſi ſit in culpa.

De torneamentis. *Tit.* 13.

TORNEAMENTA minus antiquo vocabulo dicũtur ludi equeſtres, ſiue alij armorum, ſiue certaminum. Eiuſmodi ludos equeſtres quidem ab Aſcanio Iulo Aeneæ filio, & ab Albanis hunc ad Romanos ludorum morem, atque ad noſtra tempore defluxiſſe credendum eſt. Nam Virgilius lib. 5. Aeneidos, recenſitis ijs, quæ de huiuſmodi ludis fecerat Aſcanius, ſubiungit:

Hunc morem, curſus, atque hæc certamina primus
Aſcanius longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, & priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troia pubes,
Albani docuere ſuos. hinc maxima porrò
Accepit Roma, & patrium ſeruauit honorem,
Troiaq. nunc pueri, Troianum dicitur agmen.

Ideo Troiani ludi dicebantur: & à pueris tantum maioribus, & minoribus in circo celebrantur. Suetonius in Dictatore: *Troiam luſit turma duplex maiorum, minorumq. puerorum.* Idem in Tiberio. idẽ in Claudio. Cornelius Tacitus lib. 11. *Sedente*, inquit, *Claudio Circẽſibus ludis, cùm pueri nobiles equis ludicrum Troiæ inirent*. &c. ſed corrupta voce, Torneamenta tandem dicta eſſe à Teutonicis primum auctor eſt Vuolfangus Lazius *lib.*10. *Coment. Reip. Rom. cap.*2. Sed in hoc differunt à veteri Troiano ludicro, quòd non ſolum pueri, ſed viri etiam hodie certant. neque aperto capite, coronatoq., ſed caſſide tecto certamen initur. immo hodie vernacula lingua proprie pedeſtres ludi torneamenta dicuntur. Et vſurpantur in communi lætitia, vt victoria, nuptijs, aduentuq. Principum. Verum quoniã ex ijs quandoq. ſequitur mors; voluerunt Rom. Antiſtites, vt facilius animarũ euitare poſſent pericula, eis, qui in huiuſmodi ludis mortẽ obirent, Eccleſiaſticam ſepulturã eſſe denegandam: licet pœnitentia eis non denegetur. Ijs autem, qui hęc videndi gratia adſunt, & caſu obeũt, ſi Euchariſtiam ſuſceperint, & ſacri olei fuerint vnctione deliniti, ex diſpenſatione datur Eccleſiaſtica ſepultura. Sed quia hæ de torneamentis conſtitutiones interdum plus damni, quàm vtilitatis afferre viſæ ſunt, ideo Ioannes xxij. in extrauag. eod. eas reuocauit; & illa exercentes in excommunicationis, & interdicti ſententias incurrere minus voluit.

De clericis pugnantibus in duello. *Tit.* 14.

HIC titulus & ſi inſcribitur tantum de clericis: cum tamen extendẽdum eſſe ad omnes non dubito, cùm iure noſtro Monomachiam omnem prohiberi conſtet. *c. monomachiam.*2.*q.*4. etiam iure ciuili; quod Alciatus & ipſe fatetur. quam prohibitionem ſubinde confirmauit ſancta Trident. Synodus. *ſeſſ.*25. *cap.*19. voluitq. Imp. Reges, Principes, & omnes temporales dominos, qui locum ad monomachiam conceſſerint, eo ipſo excommunicari, & alijs affici pœnis. *Sanè hæc, & huiuſmodi alia ſectantes, Deum ſolummodo*, vt ait Nicolaus Papa, *videntur tentare*. Hic igitur titulus non ſolùm habet locum in clerico, ſed etiam in laico. nam, ſi laicus in duello pugnauerit, deinde clericus efficiatur, ad beneficiã obtinenda fit inhabilis. *deciſ.*63. *Diuerſ. par.* 3. *lib.* 1. Etſi nec clericus, nec laicus qui efficitur clericus, redditur inhabilis, niſi ſequatur mors, vel membri mutilatio, licet in duello fuerit vulneratus. *deciſ.*64. *eod. lib.*1.

qua

Digitized by Google

qua de re videnda eſt *deciſio 99.ead.par.3.lib.2.* Duellum eſt ſingulare certamen, quod veteres Græci monomachiam appellarunt. noſtri Iuriſconſulti, quos hic Pontifices ſequi videntur, duellum dixere, quaſi duorum bellum ſit: cùm apud antiquos duellum tranſmutatione litterarum ſimpliciter diceretur, quod nunc bellum eſt. cuius rei auctorem habeo Ciceronem de Orat. *Antiqui*, inquit, *nomina contrahebant, quo eſſent aptiora, vt duellum bellum*. Et Varro lib. de ling. Lat. 6. *Perduellum duellum, id poſtea bellum*. quod in meis Pomeridianis Seſſionibus interdum obſeruaui. Hinc & perduellionis crimen in lege xij. tab. nuncupatur, cùm quicquã hoſtile aduerſus rempub. eiusvè ſecuritatem geſtum eſt. ad Herennium: *Qui perduellionibus vindicat patriam*. Clericus igitur, qui alicui ſponte duellum obtulerit, vel oblatum ſuſceperit; ſiue victor, ſiue victus fuerit, de rigore iuris, eſt deponendus. Ex hoc duello tamen nec morte, nec membrorum diminutione ſequuta, ab Epiſcopo ſuo poterit diſpenſari. quemadmodum & is, qui enſem, vel pugionem, aliavè arma ad aliquem occidendum conceſſerit, qui nihilominus ad obtinendum beneficium miſericorditer poterit diſpenſari.

De ſagittarijs. *Tit.* 15.

HAEC eſt etiam duelli ſpecies, quę inter Chriſtianos exerceri ſub anathemate interdicitur: cùm ex ea ſæpe hominum mortes, & animum pericula proueniant. Sagittarij ſunt, qui ſagittas ex arcu emittunt. Additur in textu, *& Balliſtariorum*, quaſi à Sagittarijs differant. qui mihi differre videntur inſtrumento. Porrò illi arcu ſimplici vtuntur, iſti balliſta. Balliſtæ erant maxima tormenta bellica, quibus iaciebantur magna ſaxa; vt docet Vitr. *lib.10.cap.*18. propter tamen ſimilitudinem arcus balliſtæ poſtremis temporibus Latinæ linguæ, arcus cum manubrio videntur cœpti appellari balliſtæ.

De adulterijs, & ſtupro. *Tit.* 16.

AB homicidio tranſit ad crimen adulterij, quòd ei ſit coniunctiſſimum. Qui adulterat, quodammodo occidit. Adulterare eſt omne omnino ſyncerum corrumpere. Sic Tryphoninus in *l. fugitiuus. ff. de verbor. ſignific.* Adulterum definit, *qui alienam matremfamilias corrumpit*. Adulterium igitur in nuptam committitur propter partum ex altero conceptum; ſeu, vt Feſtus lib. 1. ſcribit ex eo, quod ad alterius thorum accedat. Verum quoniam adulterium non re modo, ſed & mente committi dicitur: aliter poterit definiri, vt ſit coitus ſeu mentalis, ſeu realis per quem alterius thorus violatur. *cap. non ſolum.32. quæſt.7. cap. lex illa. 36. quæſt. 1. l. inter. §. 1. ff. de adult. l. inter ſtuprum. ff. de verb. ſignif.* D. Thomas 2. 2. *quæſt.* 154. *art.* 4. Lactantius *lib.* 6. *cap.* 23. qui inquit, *Non tantum adulterium eſt vitandum, verumetiam cogitatio, ne quis aſpiciat alienam, & animo concupiſcat: adulteram enim fieri mentem, ſi vel imaginem voluptatis ſibi ipſa depinxerit. Mens enim eſt profectò, quæ peccat, quæ immoderata libidinis fructum cogitatione complectitur. In hac crimen eſt, in hac omne delictum. Nam etſi corpus nulla ſit labe maculatum, non conſtat tamen pudicitiæ ratio, ſi animus inceſtus eſt: nec illibata caſtitas videri poteſt, vbi conſcientiam cupiditas inquinauit.* vnde apud Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Et ſtupro. Stuprum eſt, quod in virginem, vel mulierem vacantem, ideſt viduam, committitur: quamuis his verbis lex Iulia de adulterijs promiſcue vtatur. *l. inter liberas. ff. ad leg. Iuliam. de adult. d. l. inter ſtuprum. ff. de verbor. ſignificat.* Qui virginis florem delibat, eam dotare, in vxoremq. habere, volente virginis patre, compelletur. *cap.* 1. Ita lex Attica mulctabat, vt vel duceret ſtuprator, vel dotaret puellam. lex Moſaica, vt dotaret, ac ſimul duceret. *Deuter. cap.* 22. Quòd ſi ſtuprator renuerit, plectetur corporali pœna. *cap.* 2. & excommunicatus in monaſterium, in quo pœnitentiam agat, detrudetur. De adulterij crimine accuſare potius marito conceditur. *cap.* 4. qua de re diximus *lib.4. tit.*18. qui ob ſolam ſupicionem poteſt accuſare mulierẽ, quæ peracta poenitentia ad ipſum debet reuerti. Viro tamen, atque vxore adulterium inuicem committentibus, cauſam repudij vterque videtur dediſſe. quod ita accipi debet, vt ea lege, quam ambo contempſerunt, neuter vindicetur: vt neuter conſortium declinet. Paria enim crimina mutua compenſatione diſſoluuntur. *cap. vlt. & l. viro. 40. ff. ſolut. matrim.* Monemur & illud hic, quòd Eccleſia, in qua crimen ipſius adulterij patratum eſt, per aquæ aſperſionem debet reconciliari *cap.* 5.

De raptoribus, incendiarijs, & violatoribus Eccleſiarum. *Tit. 17.*

RAPTORES generaliter ſunt, qui per raptum aliquid auferunt: in ſpecie verò plerumque, qui virgines rapiũt, vt in *tit. de raptu virginum. C.* & in *cap. penult. & vlt. huius tituli.* etiam qui vacantem mulierem, vel nuptam rapiunt, tenentur raptus crimine. *l. qui cœtu. ff. ad l. Iul. de vi publ.* vel ſacratiſſimas Virgines, quas vulgo moniales vocant. *c. ſi quis. 36. q. 2. l. 1. C. de Epiſc. & cler.* ſic raptus dicitur ab Iſidoro illicitus coitus, à corrumpendo dictus. Vnde qui raptu potitur, ſtupro fruitur. *c. raptus. 27. q. 2.* Ille tamen minus vere raptor dicitur, cui virgo, vt raperetur, conſenſit. *d. cap. penult.* ſi non conſenſit, ſtatim liberatur, & redditur parentibus, & raptor ſeruus fit. *c. de raptoribus. 36. q. 1.* Interim puella conſentiens cum raptore, inire poterit matrimonium. *d. cap. vlt.* ſi in loco tuto, ac libero fuerit conſtituta, nam quamdiu ipſa in poteſtate raptoris manſerit, nullum poſſe cõſiſtere matrimonium ſancta quoque Tridentina ſynodus decreuit in *cap. 6. ſeſſ. 24. de refor. matr.* Dicuntur & raptores, & violatores, qui fideles ex iuſta cauſa nauigantes, vel naufragium patientes ſpoliant. *cap. 3.* qui niſi reſtituerint, excommunicati ſunt: & ſi bona ab Eccleſia ablata, in vita, non reſtituerint, vel de reſtituendis non cauerint, morientibus denegatur ſepultura, & alia, de quibus in *cap. 2.* Neque clerici ab ipſis eleemoſynam capere, neque eorum intereſſe ſepulturæ debent. ſi interfuerint, aut pœnitentiam iniunxerint, deponuntur & ab officio, & beneficio. Eſt etiam de incendiarijs. Incendiarius verò Eccleſiæ in mortis articulo pœnitens, & abſolutus in cœmeterio poterit ſepeliri. ſed hæredes iuxta defuncti facultates ſatisfacere tenentur. *cap. 5.* Iſtos omnes raptores, incendarios, & violatores extra proprium territoriũ puniri conſtat ex *cap. 1.* Intelligimus etiam ex hoc titulo Eccleſiarum Prælatos ex Principis delegatione de illis omnibus poſſe ius dicere, ac iudicare, eosq. mulctare, & flagellis afficere, non autem pœnam ſanguinis infligere. *cap. 4.* non quia merum imperium non poſſit mandari, vt male noſtri arbitrati ſunt, ſed quoniam ijs, à quibus Domini ſacramenta ſunt tractanda, iudicium ſanguinis agitare non licet. *c. his à quibus cum ſeq. 23. q. 8.*

De furtis. *Tit. 18.*

TITVLVS iſte generalis eſt, qui non abs re vicinitatem tituli de rapt. ſequitur. Porrò furti nomine bene intelligitur omnis illicita vſurpatio rei alienæ. *Non enim rapinam permiſit*, vti D. Auguſtinus libr. quæſt. Exodi teſtatur, *qui furtum probibuit: ſed vtique in lege veteris teſtamenti, & rapinam intelligi voluit (namque à parte totam ſignificauit) quicquid illicite rerum proximi auſertur. cap. pœnale. 14. quæſt. 5.* Eſt ergo furtum *contrectatio poſſeſſionis fraudulosa rei mobilis, lucri faciendi gratia.* Dico *poſſeſſionis:* ſolius enim poſſeſſionis furtum fit. *leg. 1. §. Scæuola. ff. ſi is, qui teſt. lib.* Qui rem alienam, quam non tenet, aufert, poſſeſſionis furtum facit. Neque obſtat, quod ſcribit Paulus Iuriſconſul. in *l. 1. ff. eod.* vt furtum etiam vſus fiat, quia Commodatarius, qui re commodata diutius vtitur, vel ea ad aliud, atque accepit vtitur, furtum vſus facit, hoc eſt naturalis poſſeſſionis; quemadmodum debitor, qui pignus contrectat, vel hypothecam diſtrahit. Depoſitarius verò, ſi pro ſuo poſſidere inſtituit eam rem, quam iure depoſiti tenet, ciuilis poſſeſsionis furtum facit. Dixi *contrectatio fraudulosa:* id namque neque fraude fit, neque contrectatione ſola, ſed contrectatione fraudulosa. Fraus in eo vertitur, vt quis rem ſibi alienam habeat; Contrectatio in eo, vt res loco ſommoueatur. *l. 3. §. ſi rem. de acquiren. poſſeſſ. Lucri faciendi gratia;* quia qui animo non lucrandi cauſa rem contrectat, furtum non committit. *l. falſus. §. qui alienum. l. qui ea mente. ff. eod.* & paſſim. Pœna furti eſt, vt qui hominem furatur, & vendiderit, conuictus morte moriatur. *cap. 1.* quòd iam olim etiam ciuili iure prohibitum eſt, ne ciuis Romanus pro ſeruo væneat, auctore Apuleio 8. Metamor. *Crimen*, ait, *Corneliæ legis incurram, ſi ciuem Romanum vendidero.* venditio autem ciuis Romani plagium eſt. *l. 12. C. de ingenu. manumiſſ. l. 2. C. vbi de crimin. agi oport.* Item furi, atque latroni (eſt enim manifeſta differentia inter latronem, & furem *l. cùm duobus. 52. §. damna. ff. pro ſoc.*) in furando, & depredando interemptis denegantur omnia Eccleſiæ ſuffragia; non æque, ſi peccata ſua confiteri potuerint. Furi verò non manifeſto (conſtat ſiquidem furem & manifeſtũ eſſe, & nec manifeſtum. *l. 2. cum ſeq. ff. eod.*) reddita re furto ſubtracta, pœnitentiaq. peracta, ſacri ordines conferri poſſunt; vt ait Alexan. iij. in calce tituli. Ei, qui ob neceſsitatẽ famis, ſeu nuditatis, cibaria, aut veſtem furatus fuerit, tribus hebdomadibus iniungitur pœnitentia; ſi reddiderit, ieiunare non cogitur. *cap. 3.* cùm in neceſſitatibus

ſitatibus omnia ſint communia. *arg. can.* 1. 42. *diſtin. cap.* 2. 12. *q.* 1. & *cap. quod autem.* 24. q. 7. cui nihilominus modica imponitur pœnitentia. Item qui furto conſentit, & furti reus eſt; & ideo pari ferme plectitur pœna.

De vſuris. *Tit. 19.*

DIVVS Ambroſius libro de bono mortis *cap.* 12. ex quo *can. ſi quis vſuram.* 14. *q.* 2. deſcriptus eſt; *Si quis*, inquit, *vſuram accipit, rapinam facit: vita non viuit.* & Auguſtinus ad Macedonium Epiſt. 54. *An crudelior eſt, qui ſubtrahit aliquid, vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore?* & idem Ambroſius lib. de Tobia cap. 15. *Sine ferro dimicat, qui vſuras flagitat.* Huc etiam pertinet lepidum illud Catonis dictum apud Ciceronem lib. offi. 2. in fin. poſt multa interroganti cuidam. *Quid fœnus exercere?* reſpondit, *Quid hominem necare?* Quare mirum non eſt, ſi hic ſuperioribus titulis annectitur. *Eſt vſura*, vt ait Ambroſius. cap. plerique 14. q. 3. *quicquid accedit ſorti*. eandem videtur definitionem dediſſe Imp. in *l. 2. C. de pign. act.* & Vrbanus iij. in *cap. conſuluit.* ex Ezechiel. cap. 18. *Omnis vſura, & ſuperabundantia prohibetur*. Superabundantiam interpretor, quod ſortem excedit. Quicquid igitur ſorti accedit, cùm vſura ſit, nullo pacto Eccleſiaſticis, Laicisvè exigi permittitur; neque proprio opere *cap.* 4. ſed exactum reſtituitur, etiam ab Hebræis. & ſi moniti non deſiſtent, ſi clerici ſunt, ab officio & beneficio ſuſpenduntur; ſi laici, excommunicantur. *cap.* 7. eſt etenim adeo odioſa, vt nec locari domos ad eam exercendã voluerit Gregorius x. in *cap.* 1. *in ſexto.* quinimmo facientes, dictantes, vel ſcribentes ſtatuta ſuper vſuris ſoluendis, vel non repetendis, & huiuſmodi alijs, & illa obſeruantes, excommunicantur. Eſt & illud ſingulare, quòd fœneratores in cauſis vſurarum edere coguntur libros rationum ſuarum. *Clemen. vnic. eod.* Quòd ſi manifeſti fuerint vſurarij, ad altaris communionem, Eccleſiaſticam ſepulturam, & oblationem offerendã admitti nequeũt. *cap.* 3. contra facientes clerici puniuntur. & licet mandauerint vſuras reſtitui, Eccleſiaſtica tamen denegabitur ſepultura, niſi primo ſatisfiat, vel idonee caueatur. & teſtamenta ipſorum aliter facta non valent. *cap.* 2. *eod. in ſexto*. immo eis mortuis, tenentur hæredes tam ſui, quàm extranei vſuras per ipſos defunctos extortas reſtituere. *cap.* 9. non extantibus facultatibus, debẽt poſſeſſiones emptæ ex pecunia fœnebri vendi, & debentibus recipere, ſatisfieri. *cap.* 5. Conuictus de ipſa vſura per famam, vel alia argumenta, tãquam manifeſtus compeſcitur. *cap.* 15. Varijs modis committitur vſura: vt ſi fructus rei pignoratæ non computentur in ſortem, excepto marito, quippe qui pro dote promiſſa pignus recipiens, fructus in ſortem computare minus tenetur. *cap.* 16. quia fructus dotis cedunt lucro marito propter onera matrimonij. *l. pro oneribus. C. de iure dotium.* Item cùm quis rem maiori, quàm valet, pretio vendit, quia ſolutionem differt: niſi dubium ſit, an ſolutionis tempore erit valor rei variatus, & venditor non erat venditurus tempore, quo vendidit. *cap.* 6. *& cap. vlt.* Neque emptor rei minori pretio quàm par eſt, vſurarius habebitur, ſi veriſimiliter dubitetur, an tempore ſolutionis plus, aut minus res ſit valitura: non item ſi certior fuerit. Ob id ſcitum eſt regulariter, vt ſolutas vſuras quiſque poſſit repetere, etiam non obſtante iuramento de non repetendis præſtito. *cap.* 13. Sed regula iſta patitur exceptionem: ſiquidem vſurarius non auditur vſuras repetens, niſi prius reſtituat extortas. *cap.* 14. *& cap.* 17. *hoc tit.* quoniam fruſtra legis auxilium inuocat, qui committit in legem. *cap. an ſit. & cap. conſtitutis. ſup. de appell. l. iſti quidem. ff. de quod met. cauſ.* Illud hic non videtur prætereundum, ſcilicet quòd Rom. Pontifices promiſcue vtuntur his nominibus, vſura, & fœnus. quia quandoque vſura non prohibetur, ſi ad alium contractum præter ſortem aliquid officio iudicis, non lucri cauſa accedat. quod creditor propter debitoris moram conſequitur, vſura eſt, non fœnus, & æquiſsima. fœnus odioſum, propter lucri auiditatem, & ab æquitate diſcrepat aliquanto: non item vſura illa: alioquin melior eſſet conditio debitoris, quàm creditoris, quia locupletior fieret creditoris iactura debitor, contra *l. nam hoc. ff. de condit. indeb.* Nam hoc natura æquum eſt, neminem alterius iactura locupletiorem fieri. *Fœnus autem ex mali fœditate*, aſtipulante D. Baſilio in Orat. de diuitijs, *nomen accepit. vel fortaſſis fœnus dicitur, ob eos dolores, ac moleſtias, quas animis eorum, qui mutuũ ad vſuram acceperunt, afferre ſoleat. ſicut enim dolor parturienti, ſic præſcriptum tempus debitori inſtat. Fœnus ex fœnore, malorum parentum praua ſoboles. Ferunt viperas, materno vtero perroſo, partum edere: pari ratione etiam fœnus, eroſis, ac conſumptis debitorum ædibus, generatur. ſemina temporis progreſſione naſcuntur, animantia etiam tempore perficiuntur: fœnus verò ſimul ac generatur, ſimul etiam parere incipit. Omnes res, quæ creſcunt, vbi iuſtam, ac ſibi propriam magnitudinem attigerint, augeſcere deſinunt: ſed fœneratitia pecunia omni tempore accreſcit*. Vſuras etiam damnat, & deteſtatur Ariſtoteles *Polit.* 4. c. 7.

De crimine falſi. *Tit.* 20:

IAM de crimine falſi: *Non facietis*, inquit Dominus Leuit. 19. *furtum, non mentiemini, nec decipiet vnuſquiſque proximum ſuum. Non periurabis in nomine meo, nec polluet nomen Dei tui*. Prohibetur autem hoc præcepto non ſolum falſum teſtimonium, Sed deteſtabilis omnis omnino falſitas, ex qua alteri incommodum, aut detrimentum poteſt afferri. Sic ſummi Rom. Antiſtites, qui ſemper Dei præ oculis præcepta habent, hoc titulo voluerunt omnem prorſus falſitatem comprehendi: non modo eum, qui falſo teſtatur, ſed qui ſigno, annulovè adulterino, vel, vt noſtri loquuntur, ſigillo falſo, vtitur, falſasq. litteras. in hunc grauiſſimam etiam pœnam conſtituerunt veteres. Cicero pro Flac. *Pœna falſarum, & corruptarum litterarum grauis eſt*. Hunc quoque titulum extendi ad ea arbitror, quæ in tit. Codicis *ad leg. Iul. de falſ.* cum tribus ſequẽtibus habentur. Vt autem falſitas pœnitus euitaretur, primò Lucius iij. ſanxit, ſententiam per falſas litteras latam executioni mandari non debere. *cap.* 2. Et qui eas intra viginti dierum ſpatium non deleuerit, ſententiam excommunicationis incurrit, neque poteſt præterquàm à Rom. Pontifice abſolui. *cap.* 3. *in fin.* Deinde pœnitere nequeunt. ſed ſi clerici ſunt, officijs, & beneficijs priuantur; tandem ſeculari poteſtati, per quam etiam puniuntur laici, traduntur, vt condignam luant pœnam. *cap.* 7. Et ſignum adulterans clericus, etiam deponitur; ac ei character imponitur; demum in exilium mittitur. *d. cap.* 3. Papales verò litteras nouem modis falſas eſſe poſſe docemur ex *cap. licet hoc tit.* Item in ijs Epiſcopus vocetur filius, vel inferior frater, vel ſi vni ſcribitur in plurali. Talis enim ſedis Apoſt. conſuetudo eſt, vt Papa Patriarchas, Archiepiſcopos, Epiſcopos, fratres; cæteros Reges, Principes, & alios cuiuſcũque ordinis, & gradus filios in litteris appellet. *c.* 6. Sed illa incurrit hæſitatio; num ob paucorum characterum raſuram, in quo ſuſpicio eſſe non poſſit, falſæ æſtimentur litteræ. Non vtique, ſanxit Innoc. iij. in *fin. tit.* Quid ſi roſæ fuerint? Tunc non præſumuntur falſæ: quia maxima eſt differentia inter roſam, & raſam. raſa dicitur ſcriptura, quæ à fraudulente homine fit; roſa, quando non ab homine, ſed à muribus. roſæ tabulæ dicuntur. *l.* 1. *§. vlt. ff. de bon. poſſeſſ. ſecund. tabul. Falſum eſt*, vt de Inuentione ſcribit Tullius, *in quo perſpicue mendacium apparet*. tametſi falſum aliter poſſit deſcribi; vt ſit, *quidquid*, vt Paul. Iuriſconſ. in ſent. tradit, *in veritate non eſt, ſed pro vero adſeueratur*.

De ſortilegijs. *Tit.* 21.

FALSARIIS affines ſunt Sortilegi, qui in mera ſunt falſitate, cùm in idolatriam ſæpe incidant, & cũ dæmonibus plerumque pactum, ac fœdus ineant, ſperantes futura poſſe prædicere, vetera rememorare, morbis omnibus remedia, quæ medicorum contemnat diſciplina, adhibere; ſiue in præcantationibus, ſiue in quibuſdam notis, quas characteres appellant, ſiue in ſaluia, & alijs huiuſmodi. & de ijs mihi videtur Plinius *lib.* 28. *cap.* 4. intellexiſſe. quem videtur etiam ſequutus B. Auguſtin. *lib.* 2. *cap.* 23. *de doctrina Chriſtiana*. & in *cap. illud.* 26. *q.* 2. Sortilegi appellatione venire etiam puto ipſos magos, mathematicos, & his ſimiles, ariolos, augures, vaticinatores, ſomniorum interpretes, vt in *tit. de maleficijs. C.* qui omnes ſubijciuntur pœnis legis Corneliæ. *l. ex S. C. ad leg. Iul. de ſicar.* Qui igitur ſortilegia pro re furto ſubtracta, vel deperdita, vt inueniatur, fecerit, vel diuinationes obſeruauerit, quadraginta dies pœnitebit. Presbyter quoque furtum aſtrolabij inſpectione perquirens, ab altaris miniſterio ad tempus ſuſpenditur. Et electio Pontificis ne per ſortes fiat, quaſi ſortilegia ſapiat, ab Alexan. iij. in *cap. vlt.* prohibitum eſt. Neque obſtat, quod D. Auguſtinus teſtatur in *cap. ſors.* 26. *q.* 2. ſors non eſt aliquid mali, verum eſt, vti aliàs dixi. Prohibetur tamen fidelibus, ne ſub diuinationis ſpecie ad antiquos idolatriæ cultus redirent. Si quis ergo quærit, quid nam ſint Sortilegia, reſpondebo, vaniſſimas magicorum perſuaſiones. Hæreſim tamen non ſapiunt ſemper: quare in his intromittere ſe non debent Inquiſitores, niſi ſapiant hæreſim manifeſte. *cap. accuſatus. §. ſane de hæret. in ſexto*. quemadmodum & de vſurarum quæſtionibus. *d. c. accuſatus. §. de quæſtionib.*

De colluſione detegenda. *Tit.* 22.

COLLVSIO falſitatem etiam cõtinet. Eſt enim Colluſio, ſimulata, & luſoria inter actorem, & reũ conuentio: quæ eo animo fit, vt vnus eorum alterum dolo vincere patiatur, quaſi ei ſponte lite cedat. Cui vt occurrerent ſummi Pontifices, ſanxerunt accuſatorem ab accuſatione deſiſtentem adhuc ſuper crimine illato ex officio ſuo poſſe iudicem inquirere. *cap.* 1. neque abſolutionem de illatis criminibus per colluſionem factam impedire, quo minus iterum accuſare, & inquirere de eiſdem criminibus liceret. *cap. vlt.* atque colludentem in cauſa beneficij, ipſo priuari beneficio. *cap.* 3. Colludere autem non modo dicuntur rei,

& acto-

& actores, ſed & aduocati, qui ſiue priuato iudicio, ſiue publico præuaricati fuerint, hoc eſt prodiderint cauſam, quam tuentur, extra ordinem puniuntur. *cap. ſi quem. §. præuaricator. 2. q. 3.* Item præuaricatores qui patiuntur eum, cõtra quem agunt, vincere. *l. eleganter. ff. de dolo.* Qui in vniuerſum ab accuſatione deſiſtit, Tergiuerſari dicitur; qui vera crimina abſcondit, Præuaricari; qui falſa crimina ſcienter intendit, Calumniari. de quibus omnibus in *d. c. ſi quem. §. notandum.* Aduertere oportet in hoc titul. verba cap. 2. huius tituli non eſſe Gregorij, vt eſt inſcriptio, ſed Ioannis Diaconi in vita ipſius B. Gregorij *lib. 4. cap. 32.* idq. obſeruauit, & recte, Antonius Auguſtinus.

De delictis puerorum. *Tit. 23.*

IN prima Canonum collectione poſt titulum de colluſione ſubijcitur titulus de ſagittarijs. ſed vnde, & qua ratione id venerit, ſuſpicari non poſſum, niſi quòd cap. vlt. tituli huius eſt de puero, qui alium ſagitta interemit. melius verò ſi tit. de ſagittarijs tit. de cler. pug. in duell. vti fecimus, adnectemus: cùm & illa duelli, vt ibi diximus, ſit ſpecies: & ita ſe habeant vulgati Codices, atque Contius. nam in *d. cap. vlt.* ſumpta occaſione, ne nihil dictum omitteretur, dixit, quid de puero agendũ eſſet, qui ſocium ſagitta percuſſit. quòd autem præſens titulus ſuperiores appoſite ſubſequatur: indicant ſatis nobis verba illa in *cap. 1. Quis verò audeat affirmare furta, mendacia, & periuria, non eſſet peccata? at ijs plena eſt puerilis ætas.* Ex quibus verbis Gregorius Nonus, innuit minores. 14. annis poſſe (exceptis carnalibus) committere peccata. & per conſequens poſſe puniri, licet mitius. Alex. verò iij. pupillum 14. ætatis annum nondum agentem, etſi aliquem occiderit, puniri noluit. *cap. vlt.* quod admitto ſi dolo non fecit, nec ſit proximus pubertati.

De clerico venatore. *Tit. 24.*

SVPERIORES tituli fuerunt tam laicis, quàm clericis communes: hic, & nonnulli ſequentes clericorum dumtaxat delicta amplectuntur. & primò de clerico venatore; cui venationes, ſylueſtres vagationes cũ canibus, accipitribus, ſeu falconibus interdicuntur. idq. conſtitutum arbitror; quoniam D. Hieronymus dicere ſolebat, *Venatorem nunquam legimus ſanctum. can. 1. 34. diſtin.* Continetur & hoc titulo pœna, qua mulctatur Epiſcopus, alijq. minores clerici. Porrò Epiſcopus ſi ſæpe in his fuerit detentus, tribus menſibus à communione; ſi presbyter, duobus; ſi diaconus, ab omni officio ſuo ſuſpenditur. At neceſſitatis cauſa videtur conceſſum clericis, etſi Epiſcopo nuſquã. *d. cap. 1.* ac recreationis cauſa, cum modeſtia tamen. quibus & piſcari, apum fabricare aluearia, lina capiendis piſcibus texere, fiſcellam iunco componere, caniſtra lentis viminibus plectere, & huiuſmodi alia permittuntur. *can. nunquam. de conſecr. 5. diſtin.* vt manu operetur quis cibum. Sic Aegyptiorum monaſteria hunc morem tenere accepimus; vt nullum abſque opere & labore ſuſciperent: non tam propter victus neceſſitatem, quàm propter animæ ſalutem; ne ſcilicet vagaretur pernicioſis cogitationibus mens. In deſiderijs enim eſt omnis otioſus, vt idem Hieronymus ſcribit ad Ruſticum presbyterum.

De clerico percuſſore. *Tit. 25.*

NEQVE clericis quemquam percutere licet. Percuſſio aut eſt corporalis, aut ſpiritualis. hanc cõmittit, qui incauto, & inutili ſermone infirmorum conſcientiam percutit. *can. ſane. 45. diſtin.* illa fit manibus, pedibus, capite, cubito, aut pectoris, aut humeri impulſu. item baculo, gladio, & alio armorum genere. Et hæc fit, vel odio, vel caſu. Qui malitia, vel odio facit, peccatum committit. *can. cùm beatus. 45. diſtinct.* caſu non æque. Hæc regula hanc habet exceptionem, vt percuſſio licita ſit ei, qui poteſtatem in eum, quem percutit, habet; leui tamen: quia aſperitatis nimiæ increpatio nec increpationem recipit, nec ſalutem. *d. c. cùm beatus.* ſed iſta exceptio aliam patitur exceptionem: quia Epiſcopo proprijs manibus quẽquam cædere interdicitur. *can. non liceat. 86. diſtinct.* ſed per alium licet. *cap. ille qui. 22. q. 5.* Sed & iſta exceptio aliam adhuc videtur pati exceptionem; Siquidem Epiſcopus, vel Abbas clericum per laicum, etiam leuiter cædens, excommunicatur. *cap. vniuerſitatis. infr. de ſentent. excomm.* Hic item conſtituitur pœna, qua mulctatur Epiſcopus, qui crudeliter verberari fecerit quemquam, videlicet; & duobus menſibus à miſſarum celebratione ſe abſtineat. *cap. 2.* Eſt & illud hic ſcitum, vt clericus non præſumatur homicida, neque ita puniatur, ſi in conflictu pro parte violentiam repellente fuit; etſi lapides proiecerit, nullum tamen occiderit; quamquam ibi aliqui mortem obierint. Nec non clericus in minoribus conſtitutus ad maiores commoueri poteſt, licet fuerit in conflictu, in quo ſine eius facto, & conſilio, aliqui interiere.

Digitized by Google

De maledicis. *Tit. 26.*

QVIDAM codices hunc titulum non habent, quidam habent de clerico maledico. melius hi, qui de maledicis, cùm in *c. vlt.* vtriuſque habeatur mentio, & primum ad omnes extendi poſſit: quoniam non modo Rom. Pontifici, qui vicem Chriſti in terris gerit, ſed & Principi maledicere debet nemo. *cap. paratus.* 23. *q.* 1. immo proximo non eſt detrahendum. omnis enim, qui detrahit, homicida eſt. *cap. ſumma. 6. q.* 1. Compeſcitur igitur maledicentium temeritas: vt qui contra Deum, vel ſanctorum aliquem, vel beatam Deiparam dixerit blaſphemiam, 7. diebus dominicis præ foribus Eccleſiæ in aperto, dum miſſarum aguntur ſolemnia, exiſtat: & vltimo illorum dominico die, neque pallium, neque calciamentum habeat, ligatus circa collum corrigia, ſeptemque præcedentibus ſextis ferijs in pane, & aqua ieiunet, nec antea Eccleſiam ingrediatur. & alijs pœnis afficitur, de quibus in *cap. vlt.*

De clerico excommunicato, depoſito, vel interdicto miniſtrante. *Tit. 27.*

POSTQVAM dixit de multis, varijsq. delictis, ob quæ plerunque clerici, aut interdicuntur, aut excommunicantur, ſeu deponũtur, qui nihilominus interdum celebrant, ad eos tranſit: quidque de ijs iuris ſit, exequitur. Dupliciter autem quis excommunicatur; ſiquidem excommunicatio duplex eſt, altera maior, altera minor. hæc à ſacramentis excludit tantum: illa & à ſacramentis, & à communione fidelium. *cap. à nobis. ſupr. de except. cap. penult. infr. de ſentent. excommun.* Atqui multũ differt, à legenè aliquid prohibeatur ſub anathemate, an ab homine. namque ſi aliquid ſub excommunicationis pœna à iudice præcipiatur, exempli cauſa, ſi iudex dicat, Præcipio ſub excommunicationis pœna, ſiue anathematis, vel ſub excommunicatione, ne illud facias: contrafaciens non eſt excommunicatus, ſed eſt excommunicandus. Cum verò excommunicatio à lege lata fuerit, ita, Excommunicamus; quicumque furtiue ad ordines acceſſerit: præcepto & iuſſui non parens ſtatim eſt excommunicatus. *cap. 1. & vlt. infra de eo, qui ord. fur. ſuſcip.* Depoſitus dicitur degradatus, qui ſcilicet à ſacerdotali ordine, vel ab alijs minoribus ordinibus canonice eſt deiectus. *canon. accedens.* 50. *diſtinct. cap. 2. de pœn. lib. 6.* Et is ad priſtinũ officium minime admittitur, niſi gradus amiſſos iterum recipiat. *cap. Epiſcopus.* 11. *q.* 3. *can. ex antiquis.* 54. *diſtinct. can. dictum.* 81. *diſtin. cap. clerici.* 23. *q.* 8. quamuis characterem, qui animæ imprimitur, amittere non videatur. arg. *cap. licite.* 32. *q.* 7. *can. oſtenditur. de conſecr. 4. diſtinct.* vbi gloſſ. Character enim deleri nulla ratione poteſt late S. Thom. 3. *par. q.* 65. *art.* 5. *& ad* 4. *diſt.* 4. *q.* 1. & *ad Rom.* 7. Magiſter & Bonauentura *in 4. ſent. diſt.* 25. quemadmodum characterẽ ſuitatis ſemel impreſſum, ſecundum Theophilũ, retinet hæres, qui ſe ab hæreditate abſtinet. Clericus itaque depoſitus, qui auſus fuerit oblationem, vt prius facere, ab Eccleſia ſeparatur; & debet omni reconciliationis ſpe carere. *cap. 1. hic. & cap. ſi quis Epiſcopus.* 11. *q.* 3. Et monitus non deſiſtens, ſeculari iudicio committitur. *c.* 2. Degradatis itaque aufertur executio. S. Thomas 3. *par. q.* 83. *art.* 8. & *ad* 4. *diſt.* 13. *art.* 1. *q.* 4. Gabriel Biel *ſuper can. Miſſæ. ſect.* 2. Ioan. And. *ad cap. degradatio. de pœn. lib. 6.* Et ſi teneantur ad preces canonicas degradati teſtimonio Archid. Card. Alex. & aliorum, *ad can. presbyt. diſt.* 28. Immo viuere tenentur ſecundum Eccleſiaſticas regulas. *can. dictum diſt.* 81. Durand. Specùlat. *in tit. de compet. iudic. adit.* §. 1. *verſ.* 2. Vel Interdicto. Interdictum eſt de re aliqua prohibitio ſine pœna. Interdicere enim proprie eſt prohibere; vt ait Iuſtinianus *in princ. tit. de interdict.* Excommunicati ergo, & interdicti celebrantes, & moniti, ſi non ceſſant, deponuntur, niſi magna eſſet multitudo: tunc mitigatur pœna. *c.* 4. *& 6.* Etiam is, qui quidem excommunicationis notitiam adeo per ſolam famã habet, celebrat, de iuris rigore etiam deponi poteſt, & debet. *cap.* 5. Atqui ſe eſſe excommunicatum, cùm ſit, ignorat, celebrando nulla indiget diſpenſatione. Minori quoque excommunicatione excommunicatus celebrans nõ fit irregularis, tametſi peccat; Et poteſt eligere, & omnia, quæ ſunt iuriſdictionis exercere; non tamen eligi, neque ſacramenta conferre; quæ ſi contulerit, tenet collatio, ſuumq. ſortitur effectum. *cap. vlt.* Collatio autem beneficij excommunicato facta non tenet; & ſcienter tali conferens, à collatione beneficiorum ſuſpenditur. *cap.* 7. Sed hìc illa incurrit hæſitatio; num excommunicatus poſſit collationem beneficij factam ſibi ante excommunicationem ratam habere, & acceptare, vigore nempe alicuius gratiæ expectatiuæ. quæſtionem facit *cap. vlt. de conceſſ. præben. in ſexto.* & *cap. ſi tibi abſenti. de præben. eod. lib. ſexto.* quibus in locis aperte conſtat ſolam beneficij collationem abſque vlla poſſeſſionis apprehenſione ius in re, & perfectum tribuere. quinimmo ſummus Antiſtes in *d. cap. ſi tibi abſenti* ſanxit eum, qui beneficium contulit abſenti, vel præſenti, minime

poſſe

Digitized by Google

poſſe eam collationem reuocare, nec beneficiũ hoc alteri conferre, niſi terminus illi ad conſentiendum datus eſſet elapſus; quod eſt in beneficijs ſingulare. namque is, qui abſenti rem mittit aliquam, poteſt pœnitere ante abſentis acceptationem. *l. 2. §. ſi quis donaturus.* & *l. abſenti. ff. de donatio.* ratio eſt, quoniam nemo rem propriam tenetur donare. atqui prælatus dum confert alicui beneficium, nihil ſui donat; cùm ſit merus adminiſtrator; & ad id vel inuitus teneatur, licet ei, in quem beneficium contulit, præciſe conferre haud teneatur. Semel itaque facta collatione, functus eſt officio ſuo prælatus *l. iudex. ff. de re iudic.* Verùm ſi collatio tribuit ius, videtur ſatis excommunicatum poſſe collationẽ beneficij ſibi factam ante excommunicationem, acceptare, & ratam habere. Nihilominus reſpõdendum eſt, quòd, licet collatio ius in re tribuat, & quidem perfectum: id tamen non acquiritur donec fiat acceptatio. *d. cap. ſi tibi abſenti.* Tempore autem acceptationis acquiſitio iuris ſpiritualis ſit; quo tempore inhabilis eſt excommunicatus. *cap. 1. de reſcript. in ſexto.* vel dicendũ, Acceptationem beneficij factam ab excommunicato validam eſſe, & efficacem, quo ad voluntatis & conſenſus declarationem, qui conſenſus neceſſarius eſt. *cap. niſi cùm pridem. ſupra de renunciat.* non æque quo ad iuris acquiſitionem; ita ſane, vt ipſum beneficium non acquiratur ratione huius acceptationis, donec excommunicatio abſolutione extincta fuerit. tunc autem abſque noua acceptatione prorſus acquiri. Hìc infligitur etiam maxima pœna ijs, qui in loco interdicto celebrant. Si clericus ſecularis eſt, beneficijs priuatur; ſi monachus, in arctius monaſterium detruditur. *cap. 7. §. vlt.*

De clerico non ordinato miniſtrante. *Tit.* 28.

RECTE iniungitur hic titulus ſuperiori, cùm in illo agatur de illis, qui ordinati cùm ſint, deponuntur, vel excommunicantur; in hoc de ijs, qui cùm minus ordinati ſint in eo, quem gerunt, ordine, deponuntur. Nam qui baptizaueri, vti clericus, cùm non ſit; ſi eſt in minoribus, vel etiam in diaconatu conſtitutus, deponitur, & nuſquam ordinabitur. non item ſi tanquam laicus; cùm inſtante neceſſitate cuique liceat, adeo patri, matriq. *cap. ad limina. 30. q. 1. can. diaconos. 93. diſtinct.* Immo hæreticus, qui & pœnitentiam confeſſo poteſt iniungere. *cap. ſi quem forte. 24. q. 1.* Et Hebræus, ſi Rom. ſeruauerit formam. *can. à quodam de conſecrat. 4. diſtinct.* Item Diaconus miſſam celebrans, ad ſacerdotium nõ promouetur; & à diaconatu ad tempus ſuſpenditur: ad beneficium tamen poteſt diſpenſari. cum tamen Vrbanus huius nominis iij. in fine tituli adhortatur vitam ingredi regularem. Sacrum Miſſæ facere, & diuinam conficere Euchariſtiam ſolis ſacerdotibus rite ordinatis poteſtas conceſſa eſt. *can. 3. Apoſt.* Vnde S. Dionyſius: *Ac mihi quidem videtur audax, & temerarius, ſi quis ea ſibi ſumat, quæ propria ſunt ſacerdotum, neque metu, ac pudore à diuinorum tractatione, præter captum, ac meritum, decernentur.* Nicæna Synodus can. 18. *Peruenit ad ſanctam ſynodum, quod in nonnullis locis, & ciuitatibus diaconi dant presbyteris Euchariſtiam: quod neque canon, neque conſuetudo tradidit; vt, qui offerendi poteſtatem non habent, ijs, qui offerunt dent corpus Chriſti.*

De clerico per ſaltum promoto. *Tit.* 29.

DISPENSATVR is quoque, qui per ſaltum ordinatus eſt, eique, peracta pœnitentia, quam impoſuerit Epiſcopus, ordo prætermiſſus conferri poterit. Dicitur per ſaltum, cùm à ſubdiaconatu, omiſſo diaconatu, ad ſacerdotium tranſit; cum ordines gradatim accipi debeant, argumento *l. vt gradatim. & l. honor. §. gerendorum. ff. de muner. & honor. l. 1. & l. 2. C. vt dignit. ordo ſeruet. lib. 12.*

De eo, qui ordinem furtiue ſuſcepit. *Tit.* 30.

QVAM bene ſuperioribus hic cohæreat titulus, nulla opus eſt probatione; cũ ſe ſatis declaret. Per furtum dicitur ordinem ſuſcipere is, qui clandeſtine promouetur. *cap. vlt. huius tit.* quaſi contra conſcientiam ſuperioris, vti loquitur Innocentius j. in *can. extra. 64. diſtinct.* Item is, qui minores, ſubdiaconatumq. vno, eodemq. die ſuſcipit, furtiue dicitur ſuſcepiſſe in *cap. 2.* Contra igitur hoc facientes, vel lata eſt excommunicatio, vel non. hoc modo, condigna ſatisfactione impoſita, poterit diſpenſari; ſi lata, non æque; quoniam eſt ipſo iure excommunicatus: vt tit. 27. dixi. & tunc niſi habitu regulari induatur, ac in eo aliquid temporis honeſte, & cum laude fuerit verſatus, non vtique poteſt ad ſacerdotium conſcendere, vti Alexander iij. ſanxit.

De

Digitized by Google

De exceſsibus prælatorum, & ſubditorum. *Tit.* 31.

SVPERIORES tituli temeritatē coercent eorum, qui vel contra iuris ordinem adminiſtrant, vel ordines ſuſcipiunt. Hic coercet auaritiam Prælatorum in ſubditos, & alios exceſſus tam ſubditorum, quàm prælatorum, ſed maxime de auaritia, nempe quæ eſt omnium malorum radix, vt Ambroſius ſcribit in *can. bonorum.* 47. *diſtinct. Non deſunt plerique*, vti Gregorius ix. in cap. 16. tradit, *tam Eccleſiarum prælati, quàm alij, qui cæca cupiditate ſeducti, propriæ auiditati ſubtrahi reputantes, quicquid religioſis fidelium pietas elargitur, quietem ipſorum multipliciter inquietant.* Porrò debent prælati ſe paſtores, non percuſſores eſſe recordari, atque ita præeſſe ſibi ſubditis oportere, vt non eis dominentur, ſed illos tanquam filios, & fratres diligere; elaborareq., vt hortando, & monendo ab illicitis deterreant: non autem talleis, exactionibus, alijsvè grauaminibus vexare: à quibus vt ſe abſtinerent prælati, eos puniendos eſſe decreuit Alexan. iij. *Miniſtri* etenim dicuntur, vti Chryſoſtomus homil. 2. in Epiſt. ad Philip. cōmentus eſt; & *Paſtores*, quòd miniſtrent magis, quàm dominentur cæteris, & gregem ſibi commiſſum paſcant. Quod verbum ijs conuenire, qui alios gubernandos ſuſceperunt, indicat Homerus; cùm Agamemnonem ſubinde vocat, ποιμένα λαῶν, id eſt paſtorem populorum. Sed & Epiſcopi quoque, quaſi (vt alibi dictum eſt) ſpeculatores ſunt dicti. Eadem prope ratione Arcadius Iuriſconſultus in *l. vlt. ff. de muner. & honor.* Epiſcopos appellat illos, qui pani, cæteriſq. venalibus rebus, quæ ciuitatum populis quotidianū victum ſuggerunt, præſunt. Exceſſus igitur appellatione multa veniūt: vt ſi Epiſcopus abſque vlla cauſa Eccleſiam alteri ſubiectam ab illius dominio voluerit liberare. *cap.* 1. Seu habens collationem beneficij, illud ſibi auſus fuerit conferre. *cap.* 3. Vel vicarius ſibi ipſius Eccleſiæ, cui præeſt, perſonatum contra iuramentum præſtitum vſurpauerit: Aut impoſuerit grauamina religioſis, quorum regula à ſede Apoſtolica eſt approbata; Vel fratribus Prædicatoribus, & Minoribu. *cap.* 6. & 17. Aut interdicti ſententiam violauerit. & tunc ſuſpenditur ab officio, beneficio, ac omni iuriſdictione. *cap. vlt.* Et ſubditorum: Quippe qui non tenentur parere ſuperiori aliquid exigenti, vel præcipienti aduerſus priuilegium à ſuperiori conceſſum. *cap.* 5. Neque valet excommunicatio contra eos lata. *cap.* 7. Horum verò exceſſus ſunt: Si inuenti fuerint amorem quærere, vbi non eſt, vbi venus in aliam mutatur formam *cap.* 4. qui clerici ſunt, deponuntur, & in monaſterium detruduntur; ſi laici, excommunicantur. Vel ſi qui de ſuo crimine publice glorientur. *cap.* 9. Qui auctoritatem, conſilium, auxilium directè, vel indirectè homicidio præſtiterint; qui ſi clerici ſunt, irregulares efficiuntur. *cap.* 10. Qui de matrimoniali cauſa cognouerint, aut pœnitentias publicas, & indulgentias, cùm ad ſolos Epiſcopos ſpectent, conceſſerint, niſi eis aliquo ſpeciali priuilegio competat, vti diximus *ſup. de matrim. contract. cont. interd. Eccl.* Qui contra iuramentū negauerint, prælatum non eſſe dominum ſuum, atque coram iudice ſeculari de ipſo conqueſti fuerint; Aut ſi ipſum inuaſerint: & tunc ex Honorij iij. cōſtitutione *cap.* 15. deponūtur. Quivè Eccleſiam ſuam abſque ſui Epiſcopi conſenſu alteri vnire voluerint: quod etiam Metropolitani interueniente auctoritate non queunt. *cap.* 8. *infra hoc tit.*

De noui operis nunciatione. *Tit.* 32.

QVI nouum opus facit, exceſſum facere videtur: nouū dico, quod nondum factum eſt, & prohibetur ne fiat. Namque Vlpianus in *l.* 1. *§.* 1. *ff. eod. Hoc*, inquit, *edictū, remediumq. operis noui nunciationis aduerſus futura opera inductum eſt, non aduerſus præterita.* Ea tamen eſt huius edicti vis, vt ſiue iure, ſiue iniuria opus fiat: per teſtationem, denunciationemvè inhibeatur; quapropter Eccleſia poſt noui operis nunciationem conſtructa, ædificantis ſumptibus demolietur. Permittitur quoque opus nouum nuncianti optio: vt vel ſatiſdationem de opere demoliendo accipiat, & interim ædificare ſinat; vel vt compellat ceſſare conſtruentem, quouſque docuerit, eum ius nullum in loco ædificandi habere. quam in rem trium menſium ſpatium definitum eſt. *cap. vlt. hoc tit.* Et id cum magis ad ciuile iudicium ſpectet, Lucius iij. in *cap.* 1. hic reſpondit non vtique ſecundum iura Pontificia tantum, ſed & ciuilia debere terminari. Quo monemur recurrendum eſſe ad ius ciuile, vbi iuris canonici conſtitutiones deſunt nobis. qua de re alibi etiam facta eſt mentio.

Digitized by Google

De priuilegijs, & exceſsibus Priuilegiatorum. *Tit.* 33.

SOLENT haud raro qui aliquo ſunt indulti priuilegio, eo abuti, in prauosq. mores, ac vſus id cõuertere. quamobrem hic titulus factus eſt, quo docemur quemadmodum intelligi debeant priuilegia, quibus concedantur, ad quos extendi poſſint. ea non violanda, & huiuſmodi alia, de quibus paſſim. Eſt autem priuilegium ius ſingulare, hoc eſt priuata lex, quæ vni homini, vel loco, vel collegio, & ſimilibus alijs conceditur. *can. priuilegia. 3. diſt.* quæ & beneficia appellantur. Iabolenus in *l. penult. ff. de conſt. princ. Beneficium,* inquit, *Imperatoris, quod à diuina ſcilicet eius indulgentia proficiſcitur, quàm pleniſſime interpretari debemus.* Ea etiam perſonales conſtitutiones dicuntur; & ad exemplum non trahuntur. *l. 1. eod. ff. de conſt. princ. cap. 9. hoc tit.* Lex eſt commune præceptũ, vt vult Papinianus *l. 1. ff. de legat.* vel, vt Atteius Capito apud Gellium, generale iuſſum populi, aut plebis rogante magiſtratu. Sic lex de vniuerſis, priuilegium de ſingulis: namque veteres priua dixerunt, quæ nos ſingula dicimus. Hinc B. Hieronymus, *Priuilegia ſingulorum communẽ legem facere non poſſunt. cap. non exemplo. 26. q. 2.* Significat quoque priuilegium prælationem, & prærogatiuam quandam. qua in debiti repetitione chirographarij creditores alijs creditoribus præferuntur. quod indicat nobis titulus *de priuilegijs credit. ff.* qui in vulgatis codicibus ab alijs eſt diſtinctus: in Pandectis verò Florentinis coniunctus eſt titulo *de bon. aut. iud. poſſ.* Eſt etiam priuilegium, vt vxor pro dote cæteris creditoribus etiam anterioribus & expreſſam hypothecam habentibus præferatur. Eſt & illud beneficium, ſeu priuilegium, cùm alicui loco conceditur Epiſcopum habere: quem tamen Leo Papa primus inſignibus dumtaxat, & populoſis locis tribuendum eſſe conſtituit; neque iniuria, quia numeroſitate Epiſcopalis dignitas vileſceret. Item priuilegium eſt, quo indulti ſunt Templarij, & Hoſpitalarij, vt ſemel in anno poſſint celebrare in loco interdicto. *cap. 3. §. quodſi.* Vt decimas non dent; de quibus abunde in tit. de decim. Vt in oratorijs priuatis campanæ publicę teneri poſſint. *cap. 10.* Vt Eccleſia duplici vtens priuilegio, licet ex vno ſuccumbat, ex alio ſe iuuare queat. *cap. 14.* Vt Clerici Eccleſias ſibi ſubiectas poſſint in proprios vſus conuertere. *cap. 19.* Vel quod monaſterio alicui conceditur veluti, vt monachi minus poſſint excommunicari. *cap. 21.* vel interdicti tempore confratres ſuos valeant ſepelire. *cap. 24.* Vt Epiſcopi, qui non fuerunt cauſa interdicti, clam poſſint celebrare. *cap. 25.* Vt quis valeat vbique nulla ſuperioris habita licẽtia miſſam dicere. *cap. 30.* Vt aduerſus Eccleſiam non fiat præſcriptio niſi triginta, vel quadraginta annis. *cap. 6. & 15.* Item quòd Patriarchæ poſt Rom. Pontificem primas obtineant; ac Conſtantinopolitanus primam, Alexandrinus ſecundam, Antiochenus tertiam, Hieroſolymitanus quartam ſedem habeat. quod deinde in Florentino Concilio *ſeſſ. vlt.* fuit confirmatum. Vt hi pallio vtantur, idque ſuffraganeis ſuis elargiantur. Vt Dominicæ Crucis vexillum ante ſe vbique deferri faciant, niſi aderit Rom. Põtifex, aut eius Legatus inſignibus Apoſtolicæ dignitatis vtens. Vt omnes eorum ſubiecti ad eos appellent, ſaluis appellationibus ad ſedem Rom. interpoſitis. *cap. 23.* Vt Archiepiſcopi per loca exempta prouinciæ ſuæ crucem ante ſe deferant, populo benedicant, & alia, vt in *clem. vlt. eod.* Vti Abbates poſſint vti mitris, & alijs Pontificalibus. Sed exempti, quibus cõceſſum eſt, in prouincialibus Concilijs & Epiſcopalibus ſynodis tantum vti poſſunt aurifriſiatis, non tamen aureas, vel argenteas laminas, aut gemmas habentibus; Non exempti, ſimplicibus, & albis, ac planis. *cap. 6. eod. in ſexto.* Sed an vbique Abbates, quibus indultum eſt ius mitræ, ea vti poſſint? & fuit per manus traditum ad *cap. ex tuarum. ſupra de vſu pallij,* poſſe: quia mitra, neque ad iuriſdictionem, neque ad ordinem pertinet, vt vſus pallij, crucis ante ſe geſtatio, ſeu prælatio, vel regalis coronæ delatio: ſed ad ornamentum dumtaxat ſpectat, eiuſque geſtatione nemini iniuria, aut damnum fit. Immo Epiſcopi, alijque ſuperiores Prælati eo magis honorantur, quo Abbates ſplendidioribus, & pretioſioribus veſtibus induuntur. Idem de annulo dici debet: qui Epiſcopis, & Abbatibus datur, non ſolum propter ſignum Pontificalis honoris, ſed etiam propter ſignaculum ſecretorum, teſtimonio Iſidori *lib. 1. cap. 5. de Eccleſiaſt. offic.* vel, vt ait Innocentius iij. *lib. 1. cap. 61. Myſter. Miſſæ,* Annulus eſt fidei ſacramentũ, quo Chriſtus ſponſam ſuam Eccleſiam ſubarrauit, vt ipſa de ſe dicere valeat: *Annulo ſuo ſubarrauit me Dominus meus,* idest Chriſtus, cuius cuſtodes, & pædagogi ſunt Epiſcopi, & Prælati, annulum pro ſigno ferentes in teſtimonium. Nam ſoli Epiſcopi, & Abbates dicuntur Eccleſiarum ſpõſi *cap. ne pro defectu. ſupra de elect.* Plane ſeruanda ſunt priuilegia, neque indirecte violanda. *c. 26.* præſertim Eccleſiarum, ac ſacerdotum. *cap. 1. & 2. 25. q. 2.* Nec de ipſis eſt iudicandum, niſi inſpecto eorum tenore. *cap. 7.* Sic Alexand. iij. priuandum eſſe voluit ſuis priuilegijs eum, qui alienis derogat. *cap. 4.* Hinc Gregorius in iudicijs laicorum priuilegia nullo prorſus modo tur-

banda

banda eſſe edicto mandauit: Si verò laici Eccleſiæ damnum, iniuriamq. detulerint, eos coercere iuſſit. *cap.* 2. quia alienis abutuntur priuilegijs. Sed dubium eſt, num priuilegiorum innouatio nouum ius inducat. Et reſponſum eſt, non inducere, ſed antiquum conſeruare. *c.* 13. *&* 22. quæ intelligi debent, niſi actum penitus contrarium cõtineret innouatio. *c. cũ acceſſiſſent. ſup. de conſtit.* Et contenta in priuilegio, per teſtes poſſunt probari. *cap.* 14. Altera huius tituli pars eſt de Exceſſibus priuilegiatorum; vt ſi clerici, etiã exempti, Eccleſias, & decimas ſine diœceſanorum conſenſu acceperint; Si excommunicatos ad diuina admiſerint, vel ad ſepulturam. *d. cap.* 3. *§. excommunicatos*. Si per cenſus ſolutionem, quæ Romanæ Eccleſiæ fit, ab Epiſcopi iuriſdictione voluerint recedere *cap.* 5. *&* 8. Si conceſſum ſibi priuilegium ad alium extendi propria auctoritate tentauerint. *cap.* 9. Si Hoſpitalarij falſo cruce ſignatos, ſcilicet laicos, & illitteratos ad colligẽdam eleemoſynam miſerint. *c.* 11. Si exemptus ratione rei certæ, vel loci, ad aliud priuilegio maluerit vti. *cap.* 16. Vel ſi exemptionem monaſterio ſoli conceſſam ad capellas ſibi ſubiectas extraxerint. Si Lutetiæ Pariſiorum, ſiue locis vicinis ius ciuile profiteatur, cùm ibi profiteri interdictum ſit. *cap.* 24. & alia plura, de quibus longum eſſet recenſere.

De purgatione Canonica. *Tit.* 34.

POSTQVAM ſatis dixit de delictis, deq. exceſſibus, quibus infamantur homines, trãſit ad purgationem, qua poſſunt ſe ab omni infamia purgare: niſi crimen publicum, ac notorium ſit, cui nullus etiam exiſtat inficiationis locus. tunc enjm non indicitur purgatio, ſed promulgatur ſententia. *cap.* 15. cũ tunc etiam poſſit ſine accuſatore vllo condemnari. *cap. euidentia. ſup. de accuſat.* Eſt autem purgatio canonica, defenſio, quæ fit iureiurando cum coniuratoribus. Tria verò erant olim purgationis genera. vnum erat periculum, nempe feruentis aquæ, ſiue frigidæ, vel laminæ candentis; quo vſi noſtri quandoque videntur, ex *c.* 8. *huius tituli:* quæ videtur fuiſſe popularis inuentio, ac fabricante inuidia facta, vti B. Gregorius notat *lib.* 2. *Epiſt.* 8. & hoc prohibetur *cap. vlt. infr. tit.* 1. & *cap. penul. ſup. ne cler. vel monach.* Alterum eſt lex duellionum: quo diu quoque vſi ſunt viri Chriſtiani tam in ciuilibus, quàm in criminalibus cauſis. res enim omnis duello committebatur. quam iniquam, & temerariam legẽ conſtitutione Federici Imp. approbatam fuiſſe docet Cuiatius *lib. de feud.* 1. quod tandẽ inhibitum eſt à ſummis Pontificibus. *cap. monomachiam.* 2. *q.* 4. *toto tit. infra primo.* & *ſupr. de cler. in duell. pugn.* Tertium purgationis genus eſt iuriſiurandi religio, quod purgatio canonica rite appellatur. & hoc vltimum dumtaxat permiſſum eſt: quia de probitate illorum, ac religione noſtra ita confidimus, vt nullus ſuperſit dubitationi locus: ſeruata tamen forma à Pontificibus præſcripta: quæ talis eſt, *Vt infamatus, illud, quo accuſatus eſt, nec ipſe per ſe, neque per tertiã perſonam, nec aliquem eo ſciente, commiſiſſe, tactis ſacroſanctis Euangelijs iuret. Item iuratores, ſeu purgatores ſuper ſancta Dei Euangelia iureiurando dicent, quòd ipſi credunt eum verum iurare. cap.* 5. 15. *& vlt.* Aliter in Prælato, quippe cui non ſufficit iurare, cùm ſe purgare vult, innoxium criminibus, quibus infamatus eſt, eſſe: ſed cum oportet iurare poſt eius promotionem in illa crimina minime incidiſſe. *d. cap. vlt.* Purgatorum numerus eſt trium, vel quinque, vel ſeptẽ teſtium, vel duodecim, exemplo Leonis Papæ, qui duodecim Epiſcopos in ſua purgatione habuit. *can. omnibus. & can. presbyter ſi cum plebe.* & *c. nobilis.* 2. *q.* 4. Hodie eſt arbitrarius, inſpecta perſonæ qualitate, & infamiæ quantitate. *c.* 12. *& cap. cùm P. ſupra de accuſat.* Monemur & hoc titulo, quales eſſe debeant purgatores, honeſti videlicet, vicini, vitam purgantis agnoſcentes, vel ſaltem ſint bonæ famæ, vel qui ab Eccleſia tollerantur. *cap.* 7. *&* 9. *hoc tit.* Qui vero accuſare poſſint, Fabius, & Damaſus Papa docent in *cap. ipſi. & cap. teſtes.* 2. *q.* 7. At ſi infamatus, tertio monitus non ſe purgat, vſque ad purgationẽ ab officio ſuſpenditur *cap.* 2. Et non probato crimine, etiam fieri debet purgatio. *d. cap.* 5. ſi infamia ortum habuit ex probabilibus coniecturis. *d. cap.* 12. Hinc qui ſuper natalium defectu accuſatus eſt, promoueri non poteſt, niſi prius ſe purget. *cap.* 14.

De purgatione vulgari. *Tit.* 35.

QVANTA ſit huius tituli cum ſuperiore affinitas, indicant nobis ipſius proximi tituli verba. Erat vulgaris purgatio olim illa, quòd qui fidem ſibi iurantibus haberi aliqua de re graui poſtularent, conſueuiſſent ignitum ferrum manibus tollere, & ſuper ignem ambulare. exiſtimabant etenim minime dolorem aliquem ſenſurum, eo experimento, qui veritatem dixiſſet; eratq. certæ fidei, & innocẽtiæ ſignum maximum, ab illo periculo illæſum euadere, vt ex Plutarcho, Sophocle, Callimacho, & ipſius tragædiæ commentarijs apparet. Eſt autem hæc optima ratione inhibita purgatio; ſiquidem Deus tentari minus debet; at cùm

hæc

hæc peraguntur, tentari videtur. *cap. vlt.* tum quia hæc inuenta fuit fabricante diabolo. *cap. Mennam.* 2. *q.* 4. tum quia innoxius plerunque pœnam patitur. *cap.* 2. Continet hic titulus duo purgationis genera, de quibus in ſuperiori titulo diſſeruimus, quæ vnico verbo à Pontifice appellantur vulgaris purgatio: & à canonica hæc differre docemur. Dicuntur vulgares purgationes, eo quia eas vulgus inhumaniter ſibi conſtituit: vt iam indicaui ex Gregorio *lib.* 2. *Epiſt.* 8.

De iniurijs, & damno dato. *Tit.* 36.

DATVR titulus de iniurijs, & dãno dato: etenim ex hominum exceſſibus plerunque iniuriæ fiũt, damnumq. nonnunquam ſequitur. ita damnum iniuria dare, patiq. dicimus. *l.* 9. §. *nunc videndum. ff. de minor. l.* 6. *ff. naut. caup.* Iniuria generaliter appellatur omne, quod iure non fit. *l.* 1. *ff. de iniur.* ſtrictè verò contumelia dicitur, quæ vel pulſatione corpus, vel conuicio aures offendit, aut aliqua turpitudine vitam cuiuſpiam violat. *Ad Heren.* 4. Hinc Labeo *in l.* 1. §. 1. *ff. eod. Iniuriã*, ait, *aut re fieri, aut verbis; re quoties manus infertur, verbis cum conuicium fit.* Inſcribitur titulus hic *de iniurijs, & damno dato*; quia damnum non ſemper fit cum iniuria. qui enim defendendi ſui cauſa vicini ædificium orto incendio diſturbauerit, damnum iniuria dediſſe non videtur. *l.* 49. §. *vlt. ff. ad leg. Aquil. l.* 3. §. *pen. ff. de incend. riun. naufr.* & vt in ſpecie. *cap.* 2. & 5. ſatisfacere tamen pro damno tenetur; ſicut ille, qui lapide, vel gladio percuſſit aliquem, in expenſis condemnatur. *cap.* 6. & qui agrum, aut vineam læſerit, vel domum, aut aream vicini ſponte incenderit: quem & tres annos pœnitere oportet. *d. cap.* 6. Et iudex ſecularis, qui contra Deum, & Eccleſiarum libertatem clericum bannire, & condemnare auſus eſt, in expenſas condemnationem patitur; & ex Clementis V. conſtitutione excommunicatus ab omni officio, beneficio, & feudo tam ſpirituali, quàm temporali, priuabitur. Neque poteſt, niſi in mortis articulo præterquam ab ipſo Romano Pontifice abſolui. atque eius filij, nepotesq. ad Eccleſiaſtica beneficia reddũtur inhabiles, & ad alia, de quibus in *clem.* 1. *de pœn.* quam iniuriam veluti crimen publicum vlciſcendam eſſe iam antea voluerunt, Impp. Arcadius, & Honorius in *l. ſi quis in hoc. C. de epiſc. & cleric.* Sunt & aliæ conſtitutæ pœnæ, de quibus in *cap.* 2. *cap. ad aures. & c. in quibuſdam. infr. tit. prox.*

De pœnis. *Tit.* 37.

TANDEM deſcendit ad pœnarum tractatum: nam cùm ſæpius ipſarum mentio habita ſit, neceſſariò poſtulabat ratio, vt proprius daretur titulus, quo doceamur, quæ ſint pœnarum genera, quibus iudices coërcere delinquentes poſſunt. Pœna eſt delictorum debita coërcitio, vel delicti ſupplicium. Conſtituitur pœna delinquentibus, quia ipſa ſuos tenet auctores; quæ non eſt vlterius protrahenda, quàm delictum fuerit in exercente repertum. *cap.* 2. *ſupr. de ijs, quæ fiunt à maiori parte capit. l. ſancimus. C. de pœnis.* quanquam in ipſis temporalibus pœnis vltra ſuos auctores pœna extendatur quandoque. *cap. cùm multæ.* 15. *q. vlt. can. in ſancta. de conſecrat.* 1. *diſt. cap. ſanè. ſupr. de off. deleg. & cap.* 10. & *cap.* 12. In æternis non æque, vti diſerte D. Auguſtinus teſtatur *in cap. ſi habes.* 24. *q.* 3. Tum vt cæteri à peccato, vltionis timore reuocentur. *cap. frater.* 17. *q.* 4. & *d. cap. ſi habes.* Tum vt cæteri delictis ſublatis ſecuriores viuant. *l. ſi pœna. ff. eod.* Pœna hic duplex eſt; altera imponitur perſonis, altera rebus odio perſonarum. Pœna, quæ in perſonis conſumitur, ex iure noſtro eſt multiplex, Interdictio, Suſpenſio, Excommunicatio, Depoſitio, Intruſio, Carceratio, Verberatio; de quibus ſparſim ſermonem fecimus. Quæ imponuntur rebus, ſunt miſſio in poſſeſſionem rei petitæ ratione debiti probati; priuatio à beneficijs, rerum omnium confiſcatio. Habet etiam Eccleſia proſcriptionem, relegationem, exilium. quæ, vt olim, apud nos differre inter ſe videntur. Habet quoque pœnam pecuniariam, licet aliud videatur dicere *cap.* 3. huius tituli; quo cauetur, ne prælati pœnam exigant pecuniariam. Namque ſi lex pœnam conſtituit pecuniariam, quicunque de illo cognoſcit, illam imponere poteſt. *l.* 2. §. *vlt. ff. de iud. cap. in Archiepiſcopatu. ſupr. de rapt. cap. cùm deuotiſſimam.* 12. *q.* 2. At ſi conſtituit in crimen pœnam ſpiritualem, aut corporalem, iudex, cui de illo cognoſcere contingit, non vtique poteſt illam in aliam transferre; quantumuis dura eſſet lex. *l. proſpexit. ff. qui, & à quib.* ſed ille duntaxat de illo crimine per ſeipſum cognoſcere, ac reum penitus abſoluere. Verùm, cùm nihil iure cautum ſit de pœna, poteſt iudex ſumere, quam voluerit pœnam. *cap. de cauſis.* §. *vlt. ſupr. de offic. deleg.* Et non ſemel quis punitur, ſed toties, quoties deliquit, *cap.* 1. Pœna autem huius tituli extenditur item ad eos, qui temere litigant. *cap.* 4. tum ad eos, qui contra contractum veniunt. *cap.* 7. Voluit & hìc Innoc. III. obliga-

tum ad certam quantitatem certa die ſub pœna, ſi partem eo temporis ſpatio ſoluerit, ad integram pœnam minus teneri. *cap. 9.* & id expreſſum eſt contra ius ciuile, vt *in l. in ſtipulationum.2.§.ſi ſortem.ff.de verb.oblig.* Sed rectius ſummus Pontifex, cui iniquum viſum eſt, vt quis inhoneſtis quæſtibus, & cum alterius iactura ditaretur.

De Pœnitentijs, & remiſſionibus. *Tit. 38.*

HIc titulus pertinet etiam ad pœnas; ſed ille ad temporales, hic ad ſpirituales: illæ imponuntur in foro iudiciali, iſtæ in pœnitentiali; illæ ad alios interdum, atque delinquentes extenduntur, iſtæ non item; tum illæ ſæuitiam, atque vltionem habent: iſtæ repletæ ſunt miſericordia, pietate, beneuolentia, ac religione omni. Nullum eſt enim adeo graue, & nefarium ſcelus, quod pęnitentiæ ſacramento non quidem modo ſemel, ſed iterum, & ſæpius non deleatur. Qua de re ita ſanctus Ioannes. 1. *Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt, & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra.* & alia plura in hanc ſententiam adduci poſſunt. Sed hæc ſufficiant nobis in præſentia. Pęnitere tam à Theologis, quàm ab hominibus noſtris, atque Ethnicis ſcriptoribus, varie accipitur. Sed, quod ad nos modò attinet, eſt; cùm non ſolum admiſſi ſceleris cauſa intimo animi ſenſu dolemus, vel eius doloris externum etiam aliquod ſignum damus, verùm etiam vnius Dei cauſa in eo męrore ſumus. Quapropter Ambroſius dicebat, Pęnitentiam eſſe peccata præterita deplangere, & iterum plangenda non committere. *cap.1.de pęnit. 3.diſt.* Hinc vulgata illa ſancti Hieronymi ſententia, *in can.ſecunda. ead.diſt.1.* ab omnibus, qui deinceps res ſacras tradiderunt, magnopere comprobatur, quòd pœnitentia ſit ſecunda tabula, ſicuti Baptiſmus eſt prima, Vt enim facto naufragio, vnum vitæ ſeruandæ perfugium eſt, ſi tabulam aliquam nauis liceat arripere: ita confracta baptiſmi innocentia, niſi quis ad pęnitentiæ tabulam confugiat, ſine dubio de eius ſalute deſperandum eſt. Pęnitentiæ tres ſunt ſpecies, ſolemnis, publica, & priuata. Solemnis eſt, de qua *in cap.in capite.50.diſtinct.* & imponitur ab Epiſcopo ſolo, vel ipſius mandato, & ab ipſo ſolo reconciliatur pęnitens. *cap.vlt.26.q.6.* & hæc ſumitur de crimine publico, & vulgatiſſimo, quod totam commouet vrbem. Clericis verò nec imponitur, nec cui impoſita eſt, ad ſacerdotium poteſt promoueri, nec nuptias contrahere, nec amplius ſe ad militiam accingere. *d.cap. vlt. & cap.2. hoc tit. & cap.hoc ipſum.in fine; cum ſeq.33.q.2.* Publica pęnitentia datur, cum publicum eſt peccatum. *Plane manifeſta peccata*, vt Alex. Papa ait in cap.1. *non ſunt occulta correctione purganda; vt quos peccans exemplo ſuo ad malos mores prouocauit, ſua emendationis teſtimonio ad rectam reuocet vitam.* Et iſta publica etiam in clericis ſumitur. *cap. 7.* ſi publicum eſt delictum: in laicis, & ſi publicum non eſt, ſi tamen graue æſtimatur. *d. cap. 7.* Eſt publica pęnitentia, cùm aliquid iuſſum eſt fieri, ex quo apparet publicam eſſe pœnitentiam, vt eſt peregrinatio, habitus commutatio, in monaſterium detruſio, & huiuſcemodi alia. Eſt hodie à Trid. ſynodo ius Epiſcopis factum, vt poſſint hoc publicæ pęnitentiæ genus in aliud ſecretum commutare, quando ita magis iudicauerint expedire. *cap.8.ſeſſ.24.* Priuata eſt ea, quæ quotidie à ſacerdotibus imponitur ijs, qui ſecreta peccata confitentur. & adeo neceſſaria eſt Pęnitentia, vt morientibus nuſquam denegetur, quemadmodum & viaticum, neque interdicti generalis tempore, *cap.11.* Vnde medicis præceptum eſt, vt ante omnia inducant infirmos ad cõfeſſionem. *cap.13.* Hinc aliud quoque mandatum eſt, vt quilibet doli capax teneatur, ſemel ſaltem in anno, proprio ſacerdoti, vel de eius licentia alteri, confiteri ſua peccata, & Euchariſtiam recipere, maxime in die Paſchatis. *cap.12. hoc tit.* ſacerdos autem, cui ſoli hoc onus incumbit. *cap.10.§.vlt.* pęnitentiam arbitrari debet ſecundum exceſſus qualitatem, quantitatem, pęnitentis contritionem, & alias circumſtantias, de quibus *in cap.8. huius tituli.* Secunda eſt tituli pars *de Remiſſionibus.* Remiſſio dupliciter accipitur vel pro abſolutione, quæ à ſacerdote ſua peccata confitenti datur; vel pro commutatione pęnitentiæ. & de hac in hoc titulo agitur: eaq. videtur poſſe definiri, quòd ſit indulgentia, qua quis releuatur à pęna ſibi pro pęnitentia impoſita, alia leuiori ſubrogata. Eaq. & priuata eſt, & generalis. illam ſacerdotes in animarum iudicijs facere poſſunt: iſtam non niſi Epiſcopus, & maiores; hoc eſt, pro pontium ædificatione, pro dotatione baſilicarum, & alijs pijs operibus. at eorum ſubditis Epiſcoporum proſunt indulgentiæ. *cap. 4.* Archiepiſcopus per totam prouinciam eas valet concedere, ſeruata generalis Concilij forma. *cap. 15.* Et indulgentia non vltra annum extenditur, vel in anniuerſario dedicationis tẽpore, quadraginta dies. Hunc quoque dierum numerum literis indulgentiarum exprimi voluit Innocentius huius nominis tertius. *cap.14.* Romanæ Eccleſiæ princeps quin poſſit omnes concedere indulgentias, nemo dubitat; & præſertim Iubilæi anno, in quo plenaria ſit remiſſio.

qui

Digitized by Google

qui olim erat centeſimo anno. *cap. 1. extra. com. eod.* & qui à Clemente ſex. ad quinquageſimum annum redactus fuit *cap. 2. eod. extr.* tum à Sixto iv. ad vigeſimum quintum. *cap. 4. eod. extrau.* & hoc hodie vtimur,

De ſententia excommunicationis. *Tit.* 39.

VLTIMVM obtinere locum pœnam excommunicationis voluerunt ſummi Rom. Eccleſiæ antiſtites: etenim hac pœna in Eccleſia nulla maior eſt, autore Auguſtino in *cap. corripiantur. 24. quæſt. 3.* hinc merito, ab Innocentio iij. in *cap. cùm inter. ſup. de conſuet.* dictum eſt excommunicationem eſſe neruum Eccleſiaſticæ diſciplinæ; ad quam nemo neſcit, quàm inuite deſcendant. Corripiuntur primò quorumlibet crimina cum charitate, humilitate; tum ſaluberrimis pœnitentijs, ac plerunque remiſſionibus; his omnibus veluti igne quodam pietatis vtuntur. quòd ſi nec ſic quidem æquanimiter ſuſtinentis, & pie increpantis medela proceſſerit; in eis qui diu portati, & ſalubriter obiurgati corrigi noluerint, tanquam putridæ corporis partes, vt ait Proſper *cap. ecce autem. 24. q. 3.* debent ferro excommunicationis abſcindi: ne, ſicut caro morbis emortua, ſi abſciſſa non fuerit, ſalutem reliquæ carnis putredinis ſuæ contagione corrumpat, Sic illi, qui emendari deſpiciunt, & in ſuo morbo perſiſtunt, ſi moribus deprauatis in Sanctorum ſocietate permanſerint, eos exemplo ſuæ perditionis interficiant. Excommunicatio quid, & quotuplex ſit, diximus *ſup. tit. 27.* ſed præter excommunicationem maiorem, & minorem, fit haud raro in libris noſtris mentio anathematis in eundem prope ſenſum, quo maior excommunicatio aſſumitur. Quare ab re forte non erit hoc in loco paucis explicare, quid ſit Anathema. & eſt per manus receptum, Anathema quo ad vinculum non differre à maiori excommunicatione: tametſi quo ad ſolemnitatem differat maxime. *cap. debent. 11. q. 3.* Eſt ergo anathema ſolennis maledictio, quæ fit per execrationes publicas aduerſus excommunicatum. hinc fit, vt anathema proprie excommunicationem maiorem præmittat. quamuis *ex cap. Engeltradam. 3. q. 4.* conſtet aperte, anathema ab excommunicatione maiori nihil differre, licet differat à minori. ob id frequentiſſime anathema pro maiori excommunicatione intelligitur, atque accipitur. Nam is, qui eſt excommunicatus, etiam anathema factus eſt; & non modò à ſacris ſummouetur, ſed etiam ab hominum conſortio, quaſi aqua, & igni quodammodo ei interdictum ſit. Eſtq. hoc pœnæ genus illi haud diſſimile, quo Druydes Gallorum ſacerdotes olim vſos fuiſſe autor eſt Cęſar *lib. 6. de bell. Gall.* his verbis: ſi quis aut priuatus, aut publicus eorum decreto non ſtetit, ſacrificijs interdicunt. Hæc pœna apud eos eſt grauiſſima. Quibus eſt interdictum, ij numero impiorum, ac ſceleratorum habentur; ab ijs omnes diſcedunt, aditum, ſermonemq. defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque ijs petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. Solitos quoque Græcos foro, & ſacris tales arcere accepimus. Cuius pœnæ pleraque apud Græcos autores exempla inueniuntur. immo Plinius *lib. 6. cap. 22.* teſtatur regem Arabum morte mulctari, nullo interimente, auerſantibus cunctis, & commercia etiam ſermonis negantibus. Ex quibus licet haud male intelligere, quàm antiquus ſit huius excommunicationis vſus. Hic autem titulus omnes prope excommunicationis ſpecies continet, eoſq. longo tractatu perſequitur; vel de ijs, qui manus in clericos iniiciunt. namque *à cap. 1. ad. 38. vſque*, tribus, ſeu quatuor exceptis, mentio duntaxat fit eorum, qui clericum percuſſerunt. tum in *cap. 47. 50. 54. §. vlt.* & in *cap. 57.* & iſti à ſummo tantum Pontifice poſſunt abſolui, vel ab ipſius Legato à latere. *cap. 20.* & *cap. 58.* niſi imminente mortis articulo, infirmitate, inimicitia, aut inopia, puerili, ſeu ſenili ætate, ſexus fragilitate, atque alia corporis impotentia, vel quolibet alio impedimento à ſacris canonibus approbato. *cap. 6. 13. 26. 33. & 58.* ijs caſibus poterunt à proprio Epiſcopo abſolutionem recipere: præſtito tamen prius iuramento, quòd poſtquam fuerint reſtituti, ad Romanum Pontificem, vel eius Legatum abſolutionis cauſa accedent; pueris exceptis, qui ſiue ante, ſiue poſt pubertatem poſtulent abſolui, poteſt Diœceſanus abſolutionis beneficium impartiri. *cap. vlt.* Monachos ſe adinuicem percutientes, ac regulares canonicos, fratreſque hoſpitalis Hieroſolymitani abſoluit abbas, & prior. quod ſi horum diſcretio non ſufficiat, prouidentia Diœceſani Epiſcopi eſt adhibenda. *cap. 2. & cap. 50.* Excommunicantur incendiarij, rerum Eccleſiarum raptores, hæretici, & quicunque Eccleſiæ libertatis violatores, vti ſtatutarij, ſcriptores ſtatutorum ipſorum, poteſtates, rectores, conſules, conſiliarij, vel quoquo nomine ſint; atque etiam, qui cum excommunicatis commercium habent, vel eos alloquuntur, niſi pro conuerſione *cap. 54.* Morientibus tamen, immo & viuentibus, tempore generalis interdicti concedi poteſt Baptiſmus, Chriſma, ac pœnitentia, ac verbum Dei licite prædicari. *cap. 43.* Neque vt pereat quis, ideo excommunicatur, ſed vt pudore ſuffuſus reſipi-

Digitized by Google

ſcat tandem, & ad frugem bonam redeat. quod cùm acciderit; abſoluitur, & ad communionem admittitur. *cap. inter hæc. 33. q. 2.* quapropter in *cap. 1. eod. in 6.* medicinalis dicitur. Sed ne forte cùm Luthero erremus, ſcire oportet, quare excommunicatio dicatur medicinalis: eſt etenim, & dicitur ex fine: eius finis eſt mederi peccatori morbo peccati laboranti. Conſtituitur ad hunc finem, vt excommunicatus reſipiſcat, pœniteat, atque ſatisfaciat Eccleſiæ, quam quidem propria conſcientia iniuria afficit. Quia etſi excommunicatio pluribus detrimentis, & ſpiritualibus incommodis quemquam afficiat, ex hoc tamen non poteſt dici, quin ſit medicinalis. Nam & medicamenta omnia, quæ ægrotantibus adhibere medici ſolent, venena dicuntur, in *l. qui venenum. ff. de verb. ſignific.* Nonius Marcellus de Compendioſa doctrina: Medicinam dicimus & venenum, tractum à Græcis, qui venenum φάρμακον appellant. quia, vt ait Gallenus *lib. de ſanit. tuend. 1. cap. penult.* medicamenta omnia, vt iuuant, ſemper aliquam tamen afferunt ſimul noxam. quoniam, vt idem *lib. 5. cap. 1. de ſimplic. medic. facultatibus* teſtatur, medicamenta omnia apta nata ſunt alterare. nam nutrimentum vincitur, ac ſuperatur ab eo, quod nutritur; medicamentum contra. Siquidem medicamentum vincit, atque ſuperat corpus, cuius fuerit medicamentum. Finis tamen medicamenti adeo cuiuſcunque eſt optimus, quatenus morbi cauſam expellit. quia ſi non adhiberetur medicamentum, facile morbus interimeret hominem. & quemadmodum clauo clauus, vt in prouerbio eſt, truditur, ita venenum veneno expellitur. & cùm medicamenta venena ſint, non poteſt fieri, quin corpus, cui adhibentur, non patiatur; maximum tamen afferunt adiumentum, & ijs ſanatur homo; cùm medicamenti finis ſit, ſanitatem afferre: licet hunc finem ſemper non attingat. Pari ſane ratione excommunicatio, licet per ſe mala ſit, cùm hominem ſpiritualibus donis priuet, animæ tamen ſalutare medicamentum affert, ſi peccatorem ex morte ad vitam poterit reuocare. & facile poterit, ſi excommunicatus eam non contempſerit: ſed potius confuſionem, erroremq. ſuum reſpiciens, emendet, quæ male antea egerat. Hinc videmus plurimum Theodoſio Imperatori profuiſſe excommunicationem. *cap. cùm apud Theſſalonicam. 11. q. 3.* Nam Origenes *lib. iudicum:* De Eccleſia, inquit, per ſacerdotem pellitur, vt notatus ab omnibus erubeſcat: & conuerſo eueniat ei illud quod ſequitur: vt ſpiritus ſaluus fiat in die Domini. id Origenes ex Apoſtolo *1. ad Corinth. 5.* Tradi, inquit, huiuſmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt ſaluus fiat ſpiritus eius in die Domini. *cap. audi. & c. omnis Chriſtianus. 11. q. 3.* At ſi excommunicatus contemnens excommunicationem, pœnitere negligat, ac eius cor fuerit induratum, non medicinalis ei erit, ſed lethalis. Nihilominus adhuc dicetur medicinalis pœna. erit enim excõmunicatio medicina reliquis Eccleſiæ membris: & per eam confulitur incolumitati totius reliquæ communionis, iuxta illud Virgilij *eglog. 1.*

Nec mala vicini pecoris contagia lædent.

& vt ab initio diximus *ex c. ecce autem. 24. q. 3.* quibus haud male cõuenit illud Vlpiani in *l. congruit. ff. de offic. præſid.* Congruit, inquit, bono, & graui præſidi curare, vt pacata, ac quieta prouincia ſit, quam regit. quod non difficile obtinebit, ſi ſolicite agat, vt malis hominibus prouincia careat, eoſq. conquirat. Infinitæ huiuſce rei autoritates in medium adduci poſſent; ſed hæc tantum in præſentia. Eſt & illud ex hoc titulo notatu dignum, ſcilicet non eſſe orandum, neque dandam eſſe eleemoſynam pro excommunicato in excommunicatione defuncto, neque Eccleſiaſticam ſepulturam, etiamſi euidentiora præbuerit pœnitentiæ ſigna antequam mortem obiret: licet apud Deum intelligatur abſolutus. *cap. 28.* & ratio eſt, quia Eccleſiæ abſolutio nullatenus neceſſaria videretur (vt in antiquis Codicibus in *d. cap. 28.* legitur) ſi in ſola cordis contritione præter ſacerdotale officium rigor relaxaretur Eccleſiaſticæ diſciplinæ.

De verborum ſignificatione. *Tit. 40.*

HI duo tituli De verborum ſignificatione, & De regulis iuris, communes ſunt omnium partium, & titulorum ſuperiorum. Expoſitis itaque diuerſis conſtitutionibus ad iudices, ad iudicia, clericos, matrimonia, atque crimina pertinentibus, cùm nulla prope ſit illorum pars, quæ non indigeat verbi ſignificatione, inuentaq. ſint verba, vt dicentis ſententiam exprimant, vt late in meis Pomeridianis ſeſſionibus diſſerui; ac circa ipſorum interpretationem frequentes oriantur quæſtiones: quia plerunque qui anſam ſoluere exiſtimant, & nodum nectunt, vti diſerte ſcribit Innocentius tertius *in cap. 24. hoc tit.* neceſſe fuit, vt ſpecialis de verborum ſignificatione daretur titulus, vt ex varijs, diuerſiſq. florum generibus faſcem vnum haberemus. & quanquam omnia hoc titulo dari non poſſint, cùm plura ſint negotia, quàm vocabula. *l. 4. ff. de præſcript. verb.* ad conſequentiam attamen trahi licet. *cap. 6. & cap. 8. huius tituli.*

Digitized by Google

De regulis iuris. *Tit.* 41.

HIc titulus continet etiã nonnullas iuris ſuperioris partes, & alias, quarũ ſupra nulla facta eſt mentio; quamuis hìc vndecim ſolùm proponantur, vt vocant, regulæ ex ſanctiſſimis patribus, & ex nonnullis Paparum conſtitutionibus collectæ, vt ex inſcriptionibus apparet: à Bonifacio viij. tamen *eod. in ſex.* octingenta octo abſque vlla inſcriptione, ſed ſub eius tantum nomine proponuntur. Regula dicitur Latine, quod, Canon Græce. *c. canon.* 3. *diſtinct.* Regulæ ethymologiam variam dat Iſydorus. *c. regula.* 3. *diſtinct.* At quod ad nos pertinet, mihi videtur, quod oportuit dixiſſe Paulus Iuriſconſul. *in l. regula. ff. eod.* quòd regula ſit, quæ rem, quæ eſt, breuiter enarrat; non vt ex regula ius ſumatur, ſed vt ex iure, quod eſt, regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur. Hinc differre videmus Regulam à lege, vel à canone; quòd lex dicatur, vel canon, quod populus, vel Pontifices certo, & cognito omnibus iure conſtituunt: Regula verò, quam Iuriſconſul. vel ipſi Pontifices ex pluribus, & varijs legum, & canonum capitibus notatis, ac inter ſe comparatis elicuerunt; vt ſatis apte dici poſſit, leges, & canones tanquam voces eſſe, & ſonos ſingulos; regulam eſſe veluti harmoniam quandam, & concentum, quaſi ex varijs, & diſparibus vocibus conficiatur. Et his impoſitus eſt hìc finis; pro quibus omnibus gratias agamus Chriſto Deo noſtro, quoniam illum ſolum decet omnis gloria, honos, & cultus, vnà cum Patre æterno, & ſanctiſſimo, ac viuificatore Spiritu, nunc, & ſemper, & in ſempiternum.

Amen.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANASTASII
GERMONII
EX CEVAE MARCHIONIBVS,
ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS
TARANTASIENSIS,
ANIMADVERSIONVM
TAMEX IVRE PONTIFICIO, QVAM CAESAREO.
LIBRI DVO.

AD SERENISSIMVM
CAROLVM EMANVELEM
ALLOBROGVM DVCEM,
Et Italiæ Subalpinæ Principem.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO CAROLO EMANVELI ALLOBROGVM DVCI, SVBALPINÆQ. ITALIAE PRINCIPI, &c.

Anaſtaſius Germonius Archid. Taurin. S. D. P.

QVAM difficile, & periculoſum ſit, vulgique temerario iudicio obnoxium, CAROLE SERENISSIME PRINCEPS, hoc ſcribendi genus, quod in legum, iuriſque interpretatione eſt poſitum, ignorant perquàm pauci. Cuius difficultatis cauſa partim in re ipſa videtur eſſe. cùm enim reliquæ artes ac ſcientiæ ita ſe habere proculdubio videantur, vt ijs principijs conſtent, quæ aut omnino certa ſunt, aut ſaltem probabilia putantur; quibus ex principijs, tanquam ex fontibus, cætera deriuare difficile admodum non ſit: hoc in iuris ſcientia haberi nequaquam poteſt. Si quam enim originem, caput, & principium habet, vt habere, & quidem nobiliſſima, inficiari non poſſumus, ea ſunt tam alte, longeque petita, vt quæ inde ſequuntur, ſint veluti innumeri prope riuuli ex fonte vno deducti, qui diuerſa in loca, longiſque interuallis, & itineribus trahuntur ita, vt illa perquirere laborioſiſsimum ſit, & pene impoſsibile. Quod malum non aliunde, quàm ex multiplici ipſius iurisprudentiæ argumento, in humanis actibus, negotijs, & accidentibus, quorum nunquam in eodem ſtatu permanens, ſed fluxa, mutabiliſque natura eſt, conſiſtente oriri videtur. Altera verò difficultatis pars, quæ hodie longe peius habet ſcriptores, ex ipſorum iuris interpretum diſsidio, & diſſenſione, ac ſæpe præpoſtera voluntate, & vario cuiuſque iudicio, proficiſcitur. Alij ſiquidem obeſſe exiſtimant linguarum peritiam, antiquitatis cognitionem, diſſerendi atque dicendi rationem, & cæteras artes, atque diſciplinas, quibus veteres iuriſconſultos præditos fuiſſe videmus. Ideóq. nec verborum delectu, nec bonorum autorum ſententijs in legibus, canonibuſq. explanandis opus eſſe aſſerunt: ſed illud dicendi genus, quo ſuperioris ſeculi homines nati in ipſius Latinæ linguæ tenebris, vſi ſunt, vtilius eſſe opinantur. Nec quicquam certi conſtitui poſſe illis videtur, niſi per magnam Doctorum congeriem, per multas conſiliorum, deciſionumq. aceruatarum, vt vocant, columnas, ſuper quibus omne ædificium concinne impoſitum eſſe arbitrantur, liquido probatum fuerit. Alij autem ita delicati ſunt, & faſtidioſi iudicij; vt hæc omnia inania, ac veluti ægri ſomnia eſſe contendant; adeoq. pulchritudine, dictionis, atque ornamentorum ſuauitate detinentur, vt in poetarum, oratorum, veterum Iuriſconſultorum, aliorumq. elegantium tantum autorum ſcriptis, quæ ad rem ciuilem ſpectant, impalleſcere rectius eſſe ducant; aliorum autem iuriſperitorum opiniones, non neceſſarias, immo vero reijciendas, ac pro nihilo habendas eſſe palam prædicent; vel eo ſane prætextu, quòd cùm rem vnam vno iuris loco explicare poſſint, multa proferant conſiliorum millia: Se ipſos verò tanti faciant, vt vbi etiam opus eſt, aliorum interpretum, quorum beneficio iuris cognitio, & ſi non perfecta, at ſaltem aliqua, ad nos peruenit, teſtimonio nuſquam vti velint. Ideóq. cernimus aperte ipſos, alioquin vbique orbis terrarum celeberrimos interpretes, ab iſtis aut ſilentio præteriri omnino, aut ſi nominantur, non honoris, ſed redarguendi, & irridendi duntaxat cauſa produci. Quibus profecto interdum fit, vt quo ſe vertant hodie ſcriptores, fere neſciant; etſi quàm difficile ſit placere omnibus, facile intelligant. Cùm igitur tantum mihi otij datum eſſet, vt per ingentem, immenſumq. iuris vtriuſque, Ponti-

ficij,

ficij, & Cæſarei campum vagari libere liceret,illudq. quod medium eſt,atque inter vtrunque, probari à doctiſsimo quoque intelligerem: id mihi, quatenus poſſem, ſequendum haud hæſitanter decreui. quam ſententiam etiam ingenioſiſſimi poetæ illud comprobat, Medio tutiſſimus ibis. Antiquitatem enim, quando res ita poſtu[illegible]re viſa eſt, cum canonibus, ac legibus eo, quo potui modo, temperare, & bonorum ſcriptorum lumine pro viribus colluſtrare ſum conatus; & in controuerſis iuris quæſtionibus, interpretum teſtimonia in eam rem, quam probare in animo erat, aſſumpſi; ac in omnibus eorum conſenſum requiſiui; quæq. mihi magis vera, atque recta viſa ſunt, ea ſum ſequutus. Quod quiſque plane videre poterit in ijs, quæ hinc, atque illinc, apum more collegi, atque in hunc libellum, quaſi in faſciculum conieci. Qui nunc, qualiſqualis ſit, in hominum conſpectum exit, ſed ea lege exit, vt in tuo nomine, CAROLE SERENISSIME PRINCEPS, diuulgetur, & appareat. Quamuis enim intelligam non eo me vel ingenio, vel doctrina eſſe, vt quicquam auribus tuis dignum afferre poſſim, & ſcholaſticas controuerſias, de iure præſertim, & quæſtionibus forenſibus, Pricipi offerre indecorum,ac ineptum quibuſdam viſum iri ſatis animaduertam: non omnes tamen (quod ad argumentum attinet) ita ſentiunt; tum quia Principem vtraque militia clarum eſſe debere fatentur omnes; tum quia nonnulla hic diſputata ſunt, quæ Principe non plane indigna videri poſſunt; vel diſputatio illa, quomodo Princeps legibus ſolutus eſſe dicatur. Quæ etſi nota tibi, ac perſpecta eſt, non ab omnibus tamen hactenus fuit intellecta. At verò tibi quàm ſit cognita, re ipſa quotidie oſtendis: quippe qui non te legibus, ſed leges tibi præeſſe voluiſti; immo tibi ipſi legem impoſuiſti, rerum omnium inanium cupiditatem excludens, ad ſolidam laudem omnia referens; immortalis Dei gloriam, in qua ſummum imperium exiſtere optime noueras, in omni vitæ curſu, hoc eſt tuam ſalutem, ſpectare in primis velle. Ex quo omnes heroicas virtutes emanare pluſquam in manifeſto eſt; ita vt merito ab omnibus innocentiæ templum, temperantiæ ſacrarium, ara iuſtitiæ habearis; noſque tali Principi, veluti ſub quodam ſacerdotio deſeruiſſe, ab alijs gentibus exiſtimemur. Pro qua eximia fœlicitate quantum nobis inuident alij, ea tantum nos gloriamur, eamque prædicamus. Quare licet ſubditorum omnium in te voluntas,animuſque ad te vnice amandum, colendum, & obſeruandum propenſiſſima iam antea multis rationibus, & argumentis tibi perquàm perſpecta ſit: ex eo etiam potuit intelligi,quòd cùm in Hiſpaniam claſſe profecturus eſſes, vti cum SERENISSIMA CATHARINA potentiſsimi, & inuictiſſimi PHILIPPI Regis filia ſanctiſsimo matrimonij vinculo iungereris,& quandiu in ipſo maritimo curſu, ac in Hiſpania abſuiſti, die nocteque nec clericus, nec laicus, neque vir, neque fœmina, nec cuiuſque ætatis, aut conditionis homines vnquam deſiuerunt pro eiuſmodi itineris fœlicitate,ac reditu cum SERENISSIMA CONIVGE in patriam omnipotenti Deo vota facere, & preces effundere. Quibus exauditis, nunc Deum Opt. Max. ſupplices orant, ac ſtudioſiſſime precantur, vt hoc ſanctum connubium ſuum præcipuum, vt dicunt, finem, aſſequatur, quod eſt prolis fœliciſsima procreatio; eamque parentibus,& auis optimis Principibus ſimilem concedere, atque elargiri dignetur. Ex ea enim quantum quietis, & pacis habituri ſint, non ſolum tuæ ditionis, ſed & totius orbis Catholici homines, iam animo conceperunt. In qua communi lætitia, gratulatione, voto,ac precatione, facere non potui, quin obſeruantiam in te meam aliquo argumento teſtatam eſſe optarem. Neque alio fere conſilio meis hiſce Animaduerſionum libris nomen tuum inſcribere cogitaui. In quibus ſi bene poſitam à me operam ingenij tui perſpicacitas exiſtimauerit, fiet profecto, ne qua prorſus in eiuſmodi difficultate, nec in huiuſmodi ſcopulo prorſus hærere tenuis noſtra vereatur induſtria: ſed in eum, quo tendit animus, portum ſecundo curſu, tuæ humanitatis aura proſequente, facilius euectum iri ſperabo. Auguſtæ Taurinorum, vij. Id. Auguſti, MDLXXXV.

Digitized by Google

CAPITA DVORVM
librorum Animaduerſionum.

LIBER PRIMVS.

QVOMODO Princeps dicatur eſſe ſolutus legibus, & Interpr. l. Princeps, ff. de legib. & l. ex imperfec. ff. de leg. 3. cum alijs quibuſdam. Cap. I.

Explicatio l. leges, 7. C. de leg. & cap. vlt. de conſtit. & cap. penult. de off. leg. in 6. & an leges ad præterita trahantur negotia: & quæ dicantur pendentia negotia. Cap. II.

De tempore quo lex ligat ſubiectos. Quòd poſt duos menſes à tempore publicationis lapſos, nemo admittitur ad probandam legis ignorãtiam. Explicatur Iuſtiniani Nouell. 66. & l. vlt. de decret. ab ordin. faciend. cum multis alijs iuribus Pontificijs. Cap. III.

Ex pacto nudo nulla iure Põtificio datur actio, etiam ſi iuriſiurandi religione fuerit ſancitum, & de ſententia cap. 1. & cap. 3. de pact. & cap. 2. de pact. lib. 6. Cap. IV.

Non ſola in ius vocatio, ſed litis conteſt. perpetuat iuriſdictionem, & ſublata Antinomia, quam volunt noſtri eſſe inter cap. gratum. & cap. relatum, de offic. iud. deleg. Cap. V.

De Epiſcopi Vicario, & quam habeat iuriſdictionem. Cap. VI.

De Vicario foraneo: & non ab eo appellari Epiſcopum; ſed ſuperiorem: & explicatur cap. 2. de conſuet. lib. 6. Cap. VII.

De delegato legati à latere, qui alteri iuriſdictionem mandare nequaquam poteſt. Quòd hodie ſublata non eſt differentia dandi iudicis, & mandandæ iuriſdict. intellectus ad cap. cùm Berthol. de re iud. & explicatio l. ædiles, ff. de ædil. edic. Cap. VIII.

De adulterij crimine cognoſcunt etiam ſacerdotes; intellectus ad can. de benedicto, 32. q. 1. & cap. 1. de offic. ordin. Cap. IX.

De clauſula illa, vt quis poſſit libere appellare, de ſententia, cap. 1. de reſcript. l. ſi quando, C. de inoffic. teſtam. & l. 2. ff. de appell. Cap. X.

De concubinis, & explicatur can. is, qui non habet; 34. diſt. & l. in liberæ, ff. de rit. nupt. & Iuſtiniani Nouella 74. Cap. XI.

An clerici ſecularium Principum legibus ſubijciantur, & de ſententia c. Eccleſia S. Mariæ, de conſtitut. Cap. XII.

De clauſula, appellatione remota. item de iudicis recuſatione, & de ſententia l. fin. C. de ſentent. & interloquutor. Cap. XIII.

De reſcriptis, an vnius anni tẽpore finiantur; & conciliata l. falſo, C. de diuerſ. reſcr. cum cap. ſi autem, & cap. plerunque, de reſcr. Cap. XIV.

Conciliatio l. 2. & l. etſi legibus, C. ſi contr. ius, & vtilit. publ. & explicatur cap. ſuper literis, de reſcr. hoc eſt de reſcripto obreptitio, & ſubreptitio. Cap. XV.

Nullum eſſe gradum in contrahendis nuptijs iure naturali prohibitum: & in quibus gradibus diſpenſare poſſit ipſe Rom. Pontif. interpretatio cap. literas, de reſt. ſpol. & cap. 19. Leuit. & conciliatur Corn. Tac. cum Plutarcho. Cap. XVI.

Conciliatur cap. extirpand. in §. qui verò, de præbend. & dignit. cum cap. 2. cap. inter. cap. ex tua. & cap. vlt. de cler. non reſid. & de habente benefic. curatum, in eoque non reſid. Cap. XVII.

Interpretatio cap. præter, de teſtibus. & cap. literis, de præſumpt. quibus perperam iuris vtriuſque anteceſ. nituntur probare ex præparatorijs adulterij argui adulterium. Cap. XVIII.

Quid ſit iudic. crim. quid ciuile: & nouus intellectus ad cap. per tuas, de ſimonia. Cap. XIX.

Conci-

Digitized by Google

Conciliatio can. placuit, 16. q. 4. & cap. 1. de præſcript. & de eorum inſcriptione, & cap. ſane, de for. compet. & de triennali præſcriptione. Cap. XX.

LIBER SECVNDVS.

Conſtitutiones, quæ ex Concilijs deſumuntur, quare quandoque ſub nomine Rom. Pontif. quandoque ſub nomine ipſius Concilij edantur. & quare ſolus urbis Epiſcopus Papa dicatur. & quid ſit Synodus Martini Papæ apud Gratianum. & unde Papæ nomen habuerit originem. Cap. I.

Reſtituta negatio in cap. cùm ſocietas, 27. q. 2. & de matrimonio, quod ante corporis commixtionem imperfectum eſt. Cap. II.

Quando quis ad factum cogi poſsit. Cap. III.

Interpretatio noua l. ſi uxor, §. Diuus, & §. ſi minor, ff. ad leg. Iul. de adul. Et an adulterium cum uxore de futuro committi poſſit; Et quænam ſint adulterij pœnæ tam iure Cæſareo, quàm Pontificio. Cap. IV.

Conciliatio cap. 2. & cap. requiſiuit, cum cap. ex literis Siluiani, de ſponſal. & matrim. Nullā eſſe differentiam inter iuramentum, & ſimplicem promiſſionem quoad matrimonij contractum. Cap. V.

Interpretatio cap. Iuuenis, de ſponſ. & matr. & l. in ſponſalib. 1. ff. eo. & intra quam ætatem contrahi legitime ſponſalia poſſint. Cap. VI.

Verbum, ueteribus, apud Vlpianum quomodo accipi debeat in l. 2. ff. de ſponſal. Cap. VII.

De annul. quo ſubarrantur ſponſæ; & quare digitus minimo prox. manuſq. ſiniſtr. annul. exorn. reiecta Iſydori, Gellij, aliorumq. ueterum hac de re ſententia. Cap. VIII.

De iuram. promiſſ. Et cum quis iureiur. promiſit ſe aliquid mihi certa die daturum, ſi deinde diem protulero, utrum opus ſit alio iurament. an ſufficiat primum. Cap. IX.

Intra quod tempus debeat fieri diuortium, ſi matrimonium non fuerit corporum commixtione conſummatum: & de ſententia cap. laudabilē, de frigid. & maleſ. Cap. X.

De nuptijs, inuitis, uel neſcientibus parentibus contractis. Cap. XI.

De filij exhæredatione, qui inuitis parentibus nuptias contraxit. Cap. XII.

De donat. int. coniug. quorum is, qui donauit, uitam ſibi monaſticham elegit. Cap. XIII.

Non probatur Vlpiani reſponſum in l. 3. de ſuis, & legit. Nouus intellectus ad cap. ult. de ſec. nupt. ac de muliere, defun. priori marito, ſtatim nubente. Cap. XIV.

De introductitijs mulieribus. Cap. XV.

De uaria Romani Pontificis electione. Cap. XVI.

De pacto redimendi, cùm emptor uendere voluerit. Cap. XVII.

Interpretatio cap. 1. & cap. à nobis, de cohab. cler. & mulier. Cap. XVIII.

De tranſlat. Epiſc. & de differentia ſpiritualis coniugij, quod contrahitur inter Epiſc. & Eccleſ. & inter ſacerdotem Epiſcopo inferiorem & Eccleſ. Cap. XIX.

Dictionem, Conditionem, in cap. nulli, in §. alienatio, de reb. Eccl. alien. uel non. ſuperfluam eſſe, & mendoſe à Burchardij librarijs pro Venditione adiectam. Cap. XX.

Recuſato eo, qui principalem habet iuriſdictionem, ut ſuſpecto, recuſari poſſe eius quoque Vicarium: Conciliata l. unic. C. ſi quacunque præd. poteſt. cum cap. inſinuante, de off. iud. deleg. & qui ſint Vicarij Præfectorum Prætorio. Cap. XXI.

Impunè eum, qui ſtare uelle alterius iudicis iuriſdictioni conuenit, pœnitere poſſe ante iudicij aditionem, & litis conteſtationem. Conciliata l. ſi conuenit, ff. de iuriſd. omn. iudic. cum l. pen. (. de pact. & cum cap. 1. de iudic. Cap. XXII.

F I N I S.

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus,

ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

ANIMADVERSIONVM

Tam ex iure Pontificio, quàm Cæſareo.

LIBER PRIMVS.

Quomodo Princeps dicatur eſſe ſolutus legibus: & Interpretatio *l.Princeps.ff. de legib.* & *l ex imperfecto ff. de legat* 3. cum alijs quibuſdam. Cap. I.

VLPIANVS *in l.Princeps.ff. de legib.* ſcribit Principem legibus ſolutũ eſſe. Paulus verò *in l. ex imperfecto.ff.de legat.* 3. Ex imperfecto, inquit, teſtamento legata, vel fideicommiſſa Imperatorem vendicare verecundũ eſt: decet enim tantæ maieſtati eas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus videtur. idem Alex. Imperator *in l.ex imperfecto. C.de teſtamen.* dum ait, nihil eſſe tam proprium imperij, quàm legibus viuere; ita vt ex imperfecto teſtamento hæreditatem vendicare non poſſit. & *in l.4.C.ad leg.Fal.* cuius auctor eſt idem Alex. optimus, & Iuſtiſsimus Princeps; Si quid legatum fuerit Principi, poſſe hæredem falcidiã detrahere. Imperatores quoque Theodoſius, & Valentinianus *in l.digna.C.de legib.* Digna, inquiunt, vox eſt maieſtate regnantis, legibus alligatum ſe Principem profiteri. Has omnes leges, & ſi contrariæ non ſunt, conciliare tamen nixi ſunt Græci interpretes, ſcilicet *l. Princeps,* accipiendam eſſe de legibus pœnarijs; vir doctiſſimus Cuiacius *lib. obſer.* 15. *c.* 30. *de Caduciarijs:* cùm eius inſcriptio ſit ad legem Iuliam, & Papiam: quæ ſatis per ſe erant odioſæ, quas deinde fauore populi abrogauit Iuſtinianus *in l.vnica C. de caducis tollend.* eiuſdem opinionis eſt Antonius Auguſtinus, vere alioquin iuris ſacerdos, in ſuo de legibus tractatu in fine principij. Vulgo Latini interpretes de quibuſcumque legibus volunt intelligi. Male, meo iudicio, omnes. Rem hanc rectiſſime, & pulchre videtur explicaſſe vnus D. Thomas Aquinas 1. 2. *q.* 96. *art.* 5. vt Princeps dicatur ſolutus legibus, quoad vim cogendi. (nemo enim cogitur proprie à ſeipſo) ſed quod facit, voluntate facit propria, *argum. l. ille à quo. §. tempeſtiuum. ff. ad S.C. Trebell.* quinimo Iuriſconſultus *in l. ſtipulationes non diuiduntur. §. Celſus. ff. de verb. obligat.* reſpondit, neminem ad factum cogi poſſe. Quòd ſi nemo cogi poteſt ad factum: multo minus, quis à ſe ipſo cogetur. nam & Grammatici primam Imperatiui perſonam omiſerunt perite, intelligentes nimirum ſibi imperare poſſe neminem: quod aperte reſpondit Marianus Iuriſconſult. *in l. penul. ff. de recep. arbitr.* ibi, *neque imperare ſibi, neque prohibere quiſquam poteſt.* Lex autem non habet vim cogendi, niſi ex Principis poteſtate. Princeps igitur ſolutus dicitur legibus, cũ nemo in ipſum poſſit condemnationis iudiciũ facere. quapropter gloſſ. quam vno ore ſequuntur Theologi omnes in Pſal. 50. in verſ. *Tibi ſoli peccaui*, ſcribit eo dicendi genere vſum fuiſſe Dauidem, quia Rex erat; Rex verò non habet hominem, qui eius facta dijudicet. *cap. facta.* 9. *quæſt.* 3. Non autem quo ad viam dirigendi, qua & Princeps ſubiacet legibus propria voluntate. ſiquidem fruſtra eſt potentia omnis, quæ reduci ad actum minus poteſt; ideo vis coactiua legis humanæ, non extendit ſe ad eum, reſpectu cuius reduci non poteſt ad actum; ac proinde ad Principem ſe non extendit, cum

Digitized by Google

non queat à ſua poteſtate cogi; ſed ad alios dumtaxat, qui licet non puniantur, puniri tamen poſſunt Principis auctoritate inuiti. Ariſtoteles *Polit.3.cap.9.* Fieret, inquit, illis iniuria, ſi pariter atque alij cenſeantur, cùm ſint vſque adeo ſuperiores, ſecundum virtutem, & ciuilem potentiam. Putandum eſt enim talem virum tamquam Deum in hominibus eſſe. Ex quo manifeſtum eſt poſitionem legum neceſſariam eſſe circa æquales genere, & potentia: ſed in illos tales non eſt lex: ipſi enim ſunt lex. Etenim ridiculus foret, qui illos ſubijcere legi conaretur. Diceret enim fortaſſe, quemadmodum de Leone ſcribit Antiſthenes, concionantibus lepuſculis, ac cenſentibus equum omnes habere debere. Hæc Ariſtoteles de vi cogendi. Vis autem dirigendi eiuſdem extendit ſe ad omnes Principes, atque ad ſubditos; quia actus eius reſpectu omnium exercetur. Dirigitur enim quis à ſe ipſo, & ab alio, non cogitur tamen à ſe ipſo. Via ergo dirigendi, Princeps ſubiacet legi auctoritate propria; *vt in cap. cùm omnes*. ibi, *patere legem. de conſtitut. in cap. in cauſis. de re iudic. in toto tit. quod quiſque iuris. ff.* Et ita interpretari oportet *d.l. ex imperfecto, d.l. digna vox*, cum alijs ſuperius relatis, quæ videbantur aduerſari *l. Princeps*. quibus conuenit, quod Plinius Traiano Imperatori in Panægyrico dicit: Vt enim felicitatis eſt, poſſe quantùm velis: ſic magnitudinis velle, quantùm poſſis. Vnde Gratianus *in cap. ideo* 25. *quæſt.* 1. ita ſcribit: Romana Eccleſia habet ius condendi Canones; vtpote quæ caput eſt, & cardo omnium Eccleſiarum, à cuius regula, nemini diſſentire licet. Ita ergo canonibus auctoritatem præſtat, vt ſeipſam non ſubijciat eis; ſed ſicut Chriſtus qui legem dedit, ipſam legem carnaliter impleuit, octaua die circumciſus, quadraginta die in templo cum hoſtijs præſentatus: vt in ſeipſo eam ſanctificaret: poſtea vero vt ſe dominum legis oſtenderet, contra legis litteram, leproſum mundauit. alia equidem multa adduci poſſent exempla, quibus aperte videmus Principem eſſe ſolutum legibus, quoad viam cogendi, & ſubditum legibus, quoad viam dirigendi. alioquin verificaretur dictum Domini apud Matth. 23. *Qui dicunt, & non faciunt: & qui alijs onera grauia imponunt, & ipſi nec digito volunt ea mouere.* Ratio quoque naturalis dictat, Principem illam ſeruare debere legem, quam ipſe tulerit. T.Liuius *lib.3.* Leuius eſt, & vanius ſua decreta tollere, quàm aliorum. & *canon. iuſtum. 9. diſtinct.* Iuſtum eſt Principem legibus obtemperare ſuis. Tunc enim iura ſua ab omnibus cuſtodienda exiſtimet, quando & ipſe illis reuerentiam præbet. Principes legibus teneri ſuis, nec in ſe conuenit poſſe damnare iura, quæ in ſubiectis conſtituunt, iuſtum eſt. Iuſta eſt enim vocis eorum auctoritas, ſi; quod populis prohibent, ſibi licere non patiatur. Turpe ſiquidem apud Principem Reipub. caput eſt, quod non conueniat eius communitati. Idcirco Darius Medorum Rex, cùm Danielem à lacu leonum vellet liberare, ab optimatibus ſuis eſt reprehenſus dicentibus, O Rex ſcito quia lex Medorum atque Perſarum eſt, quòd omne decretum, quod conſtituerit Rex, non liceat immutari. *Daniel. cap. 6.* Quare Plato *de legibus lib.4.* Interim, inquit, paratum exitium illi ciuitati video, in qua non lex magiſtratibus, ſed legi magiſtratus præſunt: ſalutem verò illi, vbi lex ſeruientibus magiſtratibus dominatur. quam concluſionem confirmat Apoſt. ad Rom. 2. Propter quod, ait, inexcuſabilis es, ô homo omnis, qui iudicas. in quo enim alterum iudicas, te ipſum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas. Exiſtimas autem hoc ô homo, qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea; quia tu effugies iudicium Dei? Quam in rem mirifice admodum facit illud *Regum 2. cap. 12.* Nathan enim propheta, quo maiore regem Dauidem pudore ſuffunderet, ſua ipſum de aliena perſona lata ſententia condemnauit. Intereſt enim valde Reipub. vt Princeps, & illi, qui ſciſcendarum legum poteſtatem habent, leges à ſe conditas obſeruent, vt ab alijs obſeruare volunt. Quod illis videtur indicaſſe verſibus Claudianus;

In commune iubes ſi quid, cenſeve tenendum.
Primus iuſſa ſubi. tunc obſeruantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cùm viderit ipſum
Auctorem parere ſibi, &c.

Nihil equidem populus magis intuetur, quàm Principes; eorumq. vitam, ac mores obſeruat, ac pro lege habet. Zaleucus contra adulteros legē tulit, vt oculos in eo comprehenſi perderent. cùmq. forte filium in adulterio comperiſſet, totiuſque ciuitatis precibus flecti non potuiſſet, vt ſibi ab eo puniendo temperaret: filio vnum, & ſibi alterū effodit oculum. legiq. parere maluit, quàm non parendo efficere, vt legum ſeueritas, & auctoritas vileſceret. Refert Ioan. à Turrecr. *in Hiſt. de Monarch. Indiana. lib.2. c.64. par.1.* Hezahualpulli Regem, & Monarchā magni Regni Tezcui in noua Hiſpania poſiti, & ſi populi illi à nobis barbari vocitātur, Huexotzincatzin filium à ſe vnice dilectū ad mortē condemnaſſe, quòd legē in regali palatio poſitā violaſſet: nec vel maternis, vel fraternis, omniumve Principum in aula exiſtentium, totiusve populi precibus, adduci potuit, vt tam ſeueram ſententiam mitigaret, filioq. licet eius in Regno ſucceſſori, parceret, dicens nō expedire Reipublicæ, vt dici poſſit legem tantū in extraneos, & ſubditos, nō in filios, & hæredes legiſlatoris locū habere,

cùm

cùm communis eſſet, & omnes comprehẽderet. Imperia legum hìc potentiora eſſe voluit, quàm hominum. Baldus quoque noſter ſcienter ſatis *in l. 2. C. de ſeruit. & aqua.* dicebat Principem eſſe animal rationale, politicum, & mortale: atque ideo licet is legibus ſolutus ſit, non tamẽ à dictamine rationis. in quam ſententiam præclare facit illud Plutarchi in libello de doctrina Principis; Quis, igitur, inquit, imperabit Principi? Nempe lex omnium Regina, & mortalium, & immortalium, vt ait Pindarus: non iſta quidẽ lex foris, in libris, aut tabulis ſcripta ligneis, ſed viua illi inſita ratio, ſemper conuiuens & familiaris Principi. Itaque quod ad Dei iudiciũ attinet, Princeps non eſt ſolutus à lege, quam ipſe tulerit, quoad vim legis dirigendi, quæ Principem in id dirigit, quod facere tenetur, & debet. Nam & Pacatus Imperatori Theodoſio, cautum, inquit, tibi licet, quantum per leges licebit. Poſſet tamen hìc commode quæri, quid nam fecerit Vlpiano, cuius occaſione hæc à me dicuntur, dubitationem, vt diceret, Principem ſolutum eſſe legibus. quæ etſi perdifficilis, & obſcura videatur quæſtio, non dubito tamen, quin vnica poſſit ratione concludi, & terminari. Nulli latere arbitror, quin populus ſit, qui in Principem legum ferendarum poteſtatem contulerit. *l. 2. §. nouiſſime. ff. de origine iuris.* neque exiſtimo quemquam eſſe ita rationis expertem, qui neſciat populum, nondum Principe conſtituto, ſuis legibus fuiſſe adſtrictum. Si ergo populus ſuis tenebatur legibus, & ipſe eſt, à quo Principi datum eſt ius, vt quod conſtituiſſet ratũ eſſet: maiorem profecto, quàm ipſe habuerit, auctoritatẽ in Principem conferre non potuit; vel ipſius Vlpiani teſtimonio *in l. nemo. 55. ff. de reg. iur.* ideò apud probatos auctores vel Suetonium, Tacitũ, alioſq. videmus paſſim veteres illos Principes, qui primi Cæſares, & Auguſti ſunt appellati, legibus deſeruiſſe. immo expreſſe Dion in Auguſto ſcribit, ipſum Auguſtum veniam legis Voconiæ à Senatu petijſſe; ſcilicet vt poſſet Liuiã eius vxorem ex triente hæredem inſtituere, cùm ſupra quadrantem ex d. lege minus liceret. Verùm cùm cœpiſſent paulatim ipſis abuti legibus, tum fuit receptum, vt legibus eſſet ſolutus Princeps. id tamen priuilegio fuiſſe conceſſum argumento eſt *d. l. Princeps. in fi.* vbi dubitatur etiã, num Auguſta ſit legibus ſoluta; & non eſſe ſcribit Iuriſconſul. & ſubiungit: Principes tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ & ipſi habent. nec ſum neſcius variam eſſe Principatus formam, ſed nos intelligimus de eo Principe, quo de loquitur Vlpianus ipſe. & licet populus in comitijs forte eſſet ſolutus legibus, quas & abrogare poterat: Princeps tamen ante priuilegium, quaſi vnus de populo, promulgatis legibus tenebatur. niſi legibus cautum eſſet, ne teneretur: Ita enim in lege Regia Veſpaſiani, quam Ant. Auguſtinus loco citato refert, ſcriptum eſt: Vtique quibus legibus, plebisvè ſcitis ſcriptum fuit, ne D. Auguſt. Tiberiusvè Cæſar Auguſt. Tiberiusq. Claudius Cæſar, Auguſt. Germanicus tenerentur, ijs legibus, plebisq. ſcitis Imp. Cæſar Veſpaſianus ſolutus ſit.

Explicatio *l. leges. 9. C. de leg.* & *cap. vlt. de conſtit.* & *cap. penult. de off. leg. in ſex.* & an leges ad præterita trahantur negotia: & quæ dicantur pendentia negotia. Cap. II.

CVM legis propriũ ſit hominibus præſcribere, quid agendum, quidvè fugiendum. *l. leges. 9. C. de legibus.* Cic. *in 2. Philippica*, Lex nihil aliud eſt, quam recta, & à numine Deorum tracta ratio, imperans honeſta, & prohibens contraria: non eſt mirum ſi in futurum concipiantur leges. ſiquidem leges non malis medentur præteritis, ſed futuris quantum poſſunt, occurrunt. Perquam iniquũ eſſet, ſi lege, vel ſtatuto eius rei periculum quis proponeret, quod antea præcaueri non potuit. ideo M. Tullius *in Verrem* eundem reprehendit quòd huiuſmodi propoſuerat edictum; Qui ab Aulo Poſthumio, & Q. Flauio, poſteavè fecit, Fecerit: Fecit, Fecerit? Quis vnquam edixit iſto modo? Quis vnquam eius rei fraudem, aut periculum propoſuit edicto, qui no que poſt edictum, neque ante edictum prouideri potuit? *& paulò poſt*; De iure verò ciuili, ſi quis noui quid inſtituit, omnia, quæ ante acta ſunt, rata eſſe patitur: cui mirifice conuenit Iuſtiniani ſententia *in l. iubemus in fine. C. de teſt.* Quid enim peccauit antiquitas, quæ præſentis legis inſcia priſtinam ſecuta eſt obſeruationem? Eadem ratione, ſi ſtatuto caueatur: vt filia excludatur ab hæreditate dotantis, idem ſtatutum locum non habebit, quando pater filiam dotauit, & deceſsit ante conditum ſtatutum; quia intelligitur de hæreditate deferenda, non de delata. Bald. *ad l. illam. num. 2. verſic. ex hoc arguitur. C. de donat.* ſequitur Brun. *de ſtatutis exclud. fœmin. prop. maſcul. art. 7. num. 261. in fine.* Crot. *ad l. omnes populi. num. 140. verſic. hinc verificatur. ff. de iuſt. & iur.* vbi reddit rationem: quòd quando pater deceſsit ante ſtatutũ: actus eſt iam conſummatus, & ideo ad illum non extenditur virtus ſtatuti. Ita quoque reſolutũ fuit

in vna Roman. ſupplementi legitimæ de Alterijs coram Cantuc. die 17. Aprilis 1581. *quæ hodie eſt deciſ.* 142. *diuerſ. par.* 2. Hinc illa ſuboritur per-elegans hæſitatio, quomodo ad præterita lex trahatur noua, ſi, vt ad præterita porrigatur, expreſſe cautem fuerit? cùm dici ſoleat leges, cõſtitutionesve ad præterita non trahi, *c.* 2. *& vlt. de conſtit. l. leges.* 7. *C. de legibus*, immo conſtituũtur, & promulgantur, quæ vitas hominum obſtringunt, vt ab omnibus intelligantur. *d. l.* 9. quare receptum eſt, & quidem rectiſſime, non porrigi ad præterita iam deciſa, vel amicabili compoſitione, vel iudiciali decreto, vel iuriſiurandi religione, aliovè legitimo modo *l. cauſas C. de tranſact. l. penul. C. de ſacroſan. Eccl. l. vnica. C. de contract. iud. l. vlt. in fine. C. de vet. iur. enucl. l.* 1. *&* 2. *ff. de iureiur.* de legitimo modo *in Nouell.* 119. *ſub tit. in auth. vt ſponſ. largitas.* vtpote præſcriptione, *l. vlt. C. de ſacroſan. Eccleſ. & tot. tit. C. de præſcript.* 30. *vel* 40. *ann.* quod etiam in ijs, quæ pendent per appellationem, locum habere voluit Iuſtinianus *in Nouell.* 115. *vt cùm de appell. cognoſc. in princ.* Item in retractationibus; vt ſi aduerſus Præfecti prætorio ſententiam, à qua appellari non licet, *l.* 1. *ff. de offic. Præfect. Præt.* poſtulata fuerit retractatio. Item in relationibus iudicum, quibus poſt vltimam cognitionem, cùm inibi res eſt, vt iudicetur, Principem de iure conſulent, quid agere debeant; vt in Paratitlis *tit. de appell.* diximus: quæ tamen facultas referendi, hodie ſublata eſt ab eodem Iuſtin. *in Nouell.* 125. *vt iudices nõ expectent ſacras iuſſiones: ſed quæ videntur eis decernant.* In his ergo cauſis, leges quæ valuerunt relationis tempore, ſequi debent iudices, qui in conſilium Principis adhibentur; non nouas leges, quæ poſt relationem introductæ ſunt. *d. Nouell.* 115. Sed maior dubitatio eſt, an eadẽ lex ad ea, quæ iam in iudicium deducta ſunt, non ſunt tamen deciſa, porrigatur. Panormitanus noſter contendit, non extendi *in cap. vlt. num.* 9. *de conſtit.* Accurſius quoque, quem alij ſequuti ſunt *in d. auth. vt cum de appell. cognoſ.* aſſerit clauſulam iſtam, vt ad præterita porrigantur, ad negotia quoquo modo in iudicium deducta, non trahi. idque videtur Iuſtinian. conſtituiſſe *in Nouel.* 113. in medio litis non fieri ſacras formas, vt iudices, vel arbitri compromiſſarij iudicent ſecundum leges, & mores, non ſecundum reſcripta, & pragmaticas formas, vel iuſſiones Principis, quæ pendente lite impetrãtur, & iudicibus inſinuantur. namque ijs parere non tenetur iudex. Ratio eſt ſatis elegans; quia huiuſmodi reſcripta ambitioſa ſunt, vt ibi notat Cuiacius ex Iuliano; hoc eſt ad gratiam compoſita. *d. deciſ.* 142. vbi habetur, quòd ſi motus proprius ſummi Pontificis iubeat omnes lites, & controuerſias v. g. poſt Kal. Aug. 1580. debere terminari ſecundum ſtatuta noua: & lis, qua de agitur, mota fuerit Kal. Auguſti eiuſdẽ anni 1480. cum motumproprium debere intelligi de litibus, & controuerſijs ortis ex negotijs & cauſis futuris, non æquè de negotijs, & cauſis præteritis: ſiquidem ſtatuta reſpiciunt negotia futura. Quod habere locum etiam voluit quando ſtatutum nouum eſſet declaratorium antiqui. *d. dec.* 142. *n.* 4. Attamen, pendente lite, ſi lex lata fuerit, in eaq. expreſſe cautũ ſit, vt ad præterita trahatur: iudex tenetur legem ſequi nouam, non æque illam, quæ tempore litis cõteſtatæ valebat. quod plane conſtat ex locis iam deductis; ſed apertius *in l. vlt. in fin. C. de ſacroſ. Eccl.* Hæc autẽ omnia obſeruari ſancimus, & in ijs caſibus, qui vel poſtea fuerint nati, vel iam in iudiciũ deducti; niſi facta ſit litis conteſtatio. etenim iudiciũ non dicitur, niſi conteſtata lite; nec aliter res in iudicium deducta dicitur. *l. ſi quis ſe obtulit. ff. de rei vindic. l. amplius non peti. ff. rem rat. haa. l.* 1. *C. de lit. conteſt. & l. nihil. C. de procur. & & auth. de litigioſ. §. ſi verò apud.* Vbicumque igitur lex, quæ de præterito ſtatuit, excipit negotia vel pacto deciſa, vel iudicio finita, quæ ſola verè ſunt perfecta, cætera pendent dubio, ac incerto litis euentu, in quibus lex nunquam pro ſua poteſtate ius imponit, prout vltima Iuſtin. conſtitutio *C. de ver. iur. enucl.* in qua reſponſa omnium Iuriſconſultorum, & Imperatorum reſcripta, quæ Pandectis, & Codice ſuo continentur, vim legum vt obtinerent, decreuit. Vt vigorem, inquit, ſuum in iudicijs oſtendant, in omnibus cauſis, ſiue quæ poſtea emerſerunt, ſiue quæ in iudicijs adhuc pendent, nec eas iudicialis, vel amicabilis forma compeſcuit. Quæ enim iam vel iudiciali ſententia finita ſunt, vel amicabili pacto ſopita, hæc reſuſcitari nullo volumus modo. Et ad hunc ſane ſenſum referri debet *dict. leg.* 7. leges in poſterum prouidere tantum, niſi nominatim caueant de præterito, & adhuc pendentibus negotijs; & quod Clemens quartus *in cap. penult. de offic. legat. in ſexto.* Volentes non ſolum ad futura, ſed etiam ad præterita, & adhuc pendentia negotia hoc extendi. & iam citatum cap. vlt. Non vt vir alioquin prudentiſsimus opinatur Abbas, qui aſſeuerauit has tres conſtitutiones accipi debere de ijs cauſis, quæ in iudicium nondum ſunt deductæ. Sed eius error ex ſuperioribus manifeſtatur. Præterea verbum, pendere, quo & Imperatores, & Pontifices vtuntur, non vtique referri poteſt ad caſus, qui in iudicium deducti nondum ſunt; namque res, de qua controuerſia, ſaltem in iudicio non eſt nata, non dicitur pendere, ſed potius ſtare; quia non pendet ex alterius arbitrio, prout res, de

qua

qua coram iudice contenditur. Liuius *lib.* 35. Eſt in libertate poſita ea, quæ ſuis ſtat viribus, non quæ ex alieno pendet arbitrio. Cicero in Paradox. Cui ſpes omnis, & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil poteſt eſſe certi. Sic in pendenti eſt, quicquid, in ſuſpenſo eſt. Pendere fructus dicimus, quamdiu ſolo cohærent, & terra continentur. *l. fructus. ff. de rei vind. l. ſi fur. ff. de vſufruct. l. & quæ nondum. in princip. ff. de pig.* ſic & pendens vindemia legitur, hoc eſt, nondum lecta. *l. qui penden. ff. de act. emp.* & dicuntur pendere, meo iudicio, quòd ex fortunæ arbitrio pẽdent. Quod deteſtatur & ipſe M. Tullius. lib. de natura Deorum ſecundo: Nec ita refellendum, vt ſi ſegetibus, aut vinetis cuiuſque tempeſtas nocuerit. & Martialis *lib.* 1.

Continuis vexata madet vindemia nimbis.

Quare Virgilius *Georg.* 2. Agricolis conſilium præbet, ne ad ſolis occaſum, plantent vineam, illo pereleganti verſu;

Nève tibi ad ſolem vergant vineta cadentem.

quaſi Oriens, & Meridies aptior ſit, vt Varro, & Palladius in ſuis de re ruſt. libris fatentur. quod & experientia docet. docet etiam quot infortunia non modo vineæ, ſed omnes pendentes fructus patiantur; ſed ante omnia procellas, ventos, imbres, ruinas, tempeſtatesq. formident. Hinc arbitror, pendentes dictos fructus, quòd ex incerto, & dubio fortunæ euentu pendent, ſic & pendentia negotia, quæ ex incerto, & dubio litis euentu pendent. etſi dici etiam poſſent, pendentia, ideſt inchoata, & nondum perfecta, ſumpta ex artificum operibus translatione, quorum opera dum fiunt, pendentia ſunt, vt tela, & multa fabrorum opera. Virgilius *Aen.* 4. dixit

——— *Pendent, opera interrupta, minæq.*
Murorum ingentes.

ideſt inchoata, nondum ſunt perfecta. Clauſula igitur illa, vt ad præterita negocia, & adhuc pendentia trahi debeat lex noua, habebit locũ in ijs, quæ pacto, vel iudiciali ſententia nondum ſopita ſunt, non æque in alijs, quæ ſunt deciſa. Quòd ſi Princeps expreſſe ad præterita etiam deciſa pertinere dixerit, porrigi poterit lex, immo & reſcriptum; tametſi Bartol. *in l. fin. C. ſi cont. ius, vel vti. pub.* exiſtimauerit, non eſſe tantam in reſcripto vim, vt id poſſit operari. quem Bald. ſequitur *in l. 1. ff. de conſtit. princ.* poſt multa Dec. *in d. c. vlt. n.* 19. Porrigi tamen dico, ſi preces veritate nitantur, vti deſiderat *l. vlt, C. de reſcrip. & c. 2. eod.* & ad eas Princeps reſcribat; quia videtur ita voluiſſe. *l. ſi quis in princ. ff. de leg. 3.* At *l. ſi. C. ſent. reſcindi non poſſe*, qua & Bar. & alij nituntur, loquitur de reſcripto ſubreptitio. Reſcripta, inquit Conſtan. impetrata non licet admitti, ſi deciſæ ſemel cauſæ fuerint iudiciali ſententia, quam nulla prouocatio ſuſpendit. hoc eſt, ſi rei iudicatæ non expreſſa eſt facta mentio. idcirco ſcite profectò Alex. *in conſ. 136. num. 4. lib.* 2. reſpondit, non ſufficere in precibus Principi porrectis, mentionem rei iudicatæ feciſſe, ſi in obtento reſcripto non adſit clauſula, Non obſtante re iudicata. Idem quoque de tranſactione dicendum eſſe ex ſuperioribus nemo neſcit. Mihi etiam placet, quod & Decio placuit *loco iam cit. n.* 21. vt ius nouum, & poſt rem iudicatam exortum poſſit ad præteritas lites pacto, vel iudicio finitas, extendi, ſi Princeps dixerit, vt facta pro infectis habeantur. *Clement.* 1. *de immun. Eccl. vbi gloſſ. in verb. pro infect.* quam ſequitur ibi Cardin. & Abbas *in cap. debet, in fin. infr. de conſang. & affin.* & Felin. *in d. cap. vlt.* licet quoad eſſentiam fieri non poſſit, vt quod ſemel factum eſt, habeatur pro infecto, *l. in bello, §. factæ. ff. de capt. & poſtlim. reuer.* neque Deus omnipotens poſſet, cùm id ſub rerum poſſibilium poteſtate minus cadat, vti aliàs latè.

De tempore quo lex ligat ſubiectos. Quòd poſt duos mẽſes à tempore publicationis lapſos, nemo admittitur ad probandã legis ignorantiam. Explicatur Iuſtiniani *Nouell. 66. & l. vlt. de decr. ab ordin faciend.* cum multis alijs iuribus Pontificijs. Cap. III.

SVPERIORI capiti ſatis commode ſubijci poteſt quæſtio illa, an is qui nullam legis ſcientiam ſe habere aſſeuerat, admitti debeat ad ignorantiæ probationem. Iuſtinianus *in Sua Nouell. 66. ſub tit. in auth. vt factæ nouæ conſt.* decreuit; vt nemo ad legis obſeruationem teneretur, niſi poſt duos menſes à tẽpore publicationis lapſos. idem videtur conſtituiſſe Alex. 3. *in c. 3. Ne cler. vel monach.* & Honorius etiam huius nominis Tertius *in c. vlt. eo. ne cler. vel monach. & in c. nouerit de ſent. excom.* quæ vera arbitramur, ſi certum non fuerit conſtitutum tempus, vt *in c. cum ſingula. de præben. in ſexto,* & *in extrauagan. execrabilis. eod. de præben.* & in Concil. Trident. *cap. 2. ſeſſ.* 7. vel niſi ita concipiatur lex, vt ſtatim velit Princeps ſortiri effectum, videlicet ſi adiecta fuerit clauſula Ex nunc; *vt in Clement. 2. de hæretic.* vbi notat gloſſ. *in verbo, ex nunc.* quam rectiſſime interpretatur Abbas Panormit. *in cap. 2. de conſtit.* vt id fiat reſpectu retractationis actus, non item pœnæ: eſſet enim valde iniquum, vt lex ignorantem, & incogitantem opprimeret;

vt præcedenti cap. diximus, idque non in beneficialibus modo, & ſpiritualibus cauſis, cõſtituere poteſt ſacrarum legum Antiſtes, ſed in profanis etiam omnibus, quæ ipſius Rom. Pont. poteſtati ſubijciuntur: tametſi Dec. in iſtis poſſe negat. nam ſi Decij opinio præualeret, ſequeretur neceſſariò, legem nouam ad præterita nunquam trahi; trahi tamen poſſe ſupra oſtendimus, vel ex *cap. pen. de offic. leg. in ſex.* hocq. ipſum dici poteſt in pacto, de viuentis hæreditate facto, ſine eius, de cuius ſucceſſione agitur, conſenſu. quod Iuſtin. improbat *in l. vlt. C. de pact.* improbum enim habetur de viuentis hæreditate cogitare; idcirco quæ iam facta erant, fuerunt reſcindenda. Eadem ratio eſt in pacto legis commiſſoriæ, quòd in pignoribus reprobatum eſt à Conſtant. *in l. vlt. C. de pact. pignor.* in qua ita cauetur: Si quis tali contractu laborat, hac ſanctione reſpiret: quæ, cum præteritis præſentia quoque repellit, & futura prohibet. idem plane *in Nouell. 143. in fine. ſub tit. de rap. mul.* Si verò ſimpliciter conſtituitur lex, nullo videlicet adiecto tempore, & abſque clauſula, Ex nunc; non ligat ſubiectos, niſi poſt duos menſes; *& in d. Nouell. & alijs iam citatis locis*; quod tamen locum non habet in indulgentijs, gratijs, priuilegijs, & alijs ſpecialibus conſtit. in quibus ſatis eſt, vt ad illorum, quibus conceduntur, notitiam perueniant. *cap. 5. de conceſſ. præb. in ſex.* vtputa ſi indulgeatur alicui, ne poſſit excommunicari, non valebit excommunicationis ſententia in eum lata ab ordinario, etiam huiuſmodi indultum penitus ignorante, neque etiam in regulis Cancellariæ, quæ ligant ſtatim à craſtino die aſſumptionis ſummi Põtificis, Sarnen. *in proœm. reg. q. 2. nu.* 54. & faciunt notata per Abbatem, & alios *ad cap. 2. num. 7. verſ. venio ad ſecundum de conſtit.* Rota *diuerſ. deciſ. 256. n. 2. & 3. p. 2.* & publicatio intelligitur à die aſſumptionis, ex quo ab illo die ligant; quia ſolemniter fiunt, & ligauit: & dicuntur ab illo die publicari. *cap. 1.* vbi Abbas, Decius, & alij, *de poſtulat. prælat.* Nam publicatio regularum non fit ad effectum, vt innoteſcant; quia cum renouentur ab omnibus Pontificibus, videntur eſſe non tantùm de ſtylo, ſed etiam de iure, vt ait Decius *ad c. ad aures. num. 10. in fin. de conſtitut.* Caſſador. *deciſ. 3. in fin. eod. tit.* ſed vt appareat de voluntate approbatoria ipſius noui Põtificis. Sarnen. *d. q. 2. num.* 54. Publicatio autem, & editio noua eundem operantur effectum, ex quo ſolitæ ſunt à quocumque ſummo Pontifice fieri, & fiũt cum decreto, quod ſtatim ligent *d. deciſ. 256. num.* 4. Num igitur is qui nullam legis notitiam ſe habere contendit, poteſt ignorantiam probare, vt à legis pœna excuſetur? Iuris vtriuſque interpretes poſſe exiſtimant tam Pontificio quã Cæſareo iure. hoc *in l. fin. de decret. ab ord. fac.* illo *in cap. fin. qui matrimon. accuſ. poſſ.* Diſſentiunt tamen haud parum in probationis ratione. alij iureiurando poſſe; alij dilucidis probationibus eſſe opus volunt. communis verò interpretum conſenſus eſt, teſte Felin. *in cap. 2. num. 10.* quòd ſolo iuramento quis poſsit innocentiam ſuam probare, *ex cap. præſentium. de teſtib. cap. paſtoralis de except. cap. ſi verò. de ſent. excomm. cap. nullo de elect. in ſexto.* Innoc. *in d. cap. 2.* dilucide probandum dicit, quem & ibi ſeq. Dom. Anton. & Imol. & Card. *in clem. conſtitutionem §. cæterum. q. 7. de elect.* idem Card. *in conſil.* 36. & Alex. *in conſil. 71. lib. 1.* Angelus *conſil.* 283. Archid. & Domin. *in cap. pia. de except. in ſexto.* Panor. neutram ſequutus concludit, hoc pendere ex iudicis arbitrio, inſpecta ſcilicet præiudicij quantitate, & qualitate perſonarum, & negotij, in quo ignorantia prætenditur, *ex cap. innotuit de elect. & cap. fin. in fin. de iureiuran.* Mihi nulla horum opinio placet: in ea etenim ſum ſententia, vti exiſtimem, poſt duos menſes à tempore publicationis lapſos nõ poſſe, quem vllam prætendere ignorantiam, neque illam probatam iri quauis ratione, niſi forte abſens eſſet, adeoq. longe, vt veriſimile ſit ad eius notitiam legem non perueniſſe. Cur voluit Iuſtin. neminem teneri ad legis obſeruantiam vel in vrbe, vel Metropoli, vel alia ciuitate cuiuſque Prouinciæ, niſi poſt duos menſes demum à publicatione? Ne quis lapſo eo tempore, ignorantiæ velamento ſe tueretur. Ideo in §. *Prouinciarum. d. Nouell.* Vt nullus, inquit, de cætero occaſionem ſumat cuiuſuis ignorationis. Idem videtur dicere ipſe Romanæ Eccleſiæ Princeps Innocent. III. *in cap. 1. de poſtul. prælat.* nec ſit, inquit, neceſſarium, cum conſtitutio ſolemniter editur, & publice promulgatur, ipſius notitiam ſingulorum auribus per ſpeciale mandatum, vel litteras inculcare; ſed id ſolum, ſufficit, vt ad eius obſeruantiam teneatur, qui nouerit eam ſolemniter editam & publice promulgatam, videnda eſt gloſſa *ad regul. vlt. in verbo anno quarto de regul. iur. lib. 6.* At *cap. fin. qui matrimon. accuſ. poſſ.* quo volunt probare, quem admitti poſſe ad probandam legis ignorantiam, loquitur de publicatione matrimonij in Eccleſia facta; contra quam nemo deinceps admittitur, niſi probauerit, nullã ſe publicationis notitiã habuiſſe. *d. l. fi. ff. de decr. ab ord. fac. de l. municip.* In collegio ita cautum fuit: ſi quis extra collegium, hoc eſt ordinem decurionum, iudicauerit, & ipſo ordine moueatur, & inſuper mille drachmas perſoluat. quæſitum eſt, an aduerſus decretum fecerit abſens. Reſpondit Scæuola, non feciſſe; huiuſmodi enim pœnas aduerſus ſciẽtes paratas eſſe. idem

plane

Digitized by Google

plane *in cap. vlt. de conſtit. in ſex.* & cùm ij tres loci de conſtitutionibus principe inferioris ſint; non eſt mirum ſi non afficient ignorantes, immo expreſſe in *d. cap. vlt.* ſancitum eſt, vt huiuſmodi conſtitutionibus nuſquam obſtringantur, niſi ſupina & craſſa ſit eorum ignorantia. quare non debent trahi ad generalem Principis conſtitutionem. Alia verò iura, quibus noſtri nituntur probare, poſſe quem legis ignorantiam iureiurando oſtendere, ad rem parum: non enim de legis ignoratione tractatum habent, ſed de ijs alijs rebus, quas veriſimile eſt, hominem poſſe ignorare: *Cap. præſentium.* de teſt. publicat. *c. paſtoralis de exception.* quæ in iudicio proponi ſolent, ad excludendum id, quod in intentionem, condemnationemve, deductum eſt: quæ ſi non opponuntur intra præfixum tempus, eas non admittit iudex, niſi quis iuret de nouo ſe illos inueniſſe, caput ſi verò, de eo, qui manus in clericum iniecit, quia iurat illum fuiſſe clericum prorſus neſcite. *cap. nulli.* de eo, qui electioni conſentit, aduerſus quam venite deinceps non poteſt, niſi iureiurando affirmet de nouo vitium ineſſe electo cognouiſſe, propter quod non vtique valet electio. eadem eſt ratio *d. cap. innotuit*, quod Abbas adducit. *& cap. fin. de iureiur.* loquitur de poteſtate iudici data; nam actore minus probante, abſoluitur reus: ſi tamen præſumptio eſt pro actore, poteſt iudex, inſpectis perſonarum, & cauſæ circunſtantijs, cui voluerit vel actori, vel reo, iuramentum deferre. Hæc etiam ſunt, vt quiſque videt, de rebus alijs, quam de legis ignorantia; ita vt ratione nulla fieri poſſit extenſio ad generalem Principis conſtitutionem. Quare defendi poſſet Innoc. & qui eum ſequuti ſunt, quòd ſi aliquo caſu, admittitur probatio aduerſus legis ignorantiam, prout admitti poſſet in ſpecie *d. cap. fin. qui matrim. accuſat. poſſ.* id probandum ſit claris, & apertis probationibus, non ſolo iuramento; cùm hodie nihil facilius ſit, quàm quiduis iuramento probare. nulla enim adhibita examinatione, nulla præmeditatione, nec conſiderata & perpenſa, ſed contempta potius iuriſiurandi ſanctione, iuramentum ſuſcipiunt, qui legis pœnam euadere volunt; vel huiuſmodi alium finem conſequi, vel retinere. vnde ortum eſt prouerbium: Si iurandum eſt, bos noſter eſt. quam calamitatem deplorat vir ſacrarum litterarum peritiſſimus Dominicus Soto *de iuſt. & iur. lib. 8. quæſt. 1. art. vlt.* Admittuntur, inquit, immo de improuiſo abripiuntur ad iurandum, ſine delectu cuiuſcunque ſortis homines, nempe bubulci, muliones, baiuli, ebrij, heluones. neque verò in templo, ſed vbi ius iurare abſque vlla præmeditatione coguntur. Videmus tamen veteres Ethnicos tantùm iuriſiurandi religioni tribuiſſe, vt tactis aris iuſiurandum præſtarent, vt latè dixi *cap. vlt. per tot. lib. 1. de Sacror. Immun.* Quia, cùm per Deos iurarent, per Iouem, ſcilicet, Mercurium, Venerem, Iunonem, Mineruam, Caſtorem, Pollucem, Martem, Herculem, perq. ſuos alios ſimiles Deos, (vt Barnabas Briſſonius *lib. 8. de Formulis* pluribus oſtendit) in templis, tamen, in quibus colebantur, iurari decentius putabant. Cur igitur nos, qui Chriſtiani ſumus, & verum Deum, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum colimus, in ſacris ædibus, in quibus diuina celebrantur myſteria, non iuramus? namque per Deum, vel per Chriſtum, atque per Spiritum ſanctum iuramus. Vegetius *lib. 11. cap. 5.* & S. Thomas *2. 2. quæſt. 89. art. 4.*

Ex pacto nudo nulla iure Pontificio datur actio, etiam ſi iuriſiurandi religione fuerit ſancitum. & de ſententia *cap 1. & cap. 3. de pact. & cap. 2. de pact. libr. ſex.* Cap. IV.

ABBAS Panormitanus *in cap. cautio. de fid. inſtrum. Bald. in l. ſi diuiſionem, in fin. C. famil. erciſcun. & in l. petens. ad finem. C. de pact.* & Felin. *in cap. 1. de pactis. n. 13.* dixerunt pactum nudum, etiam iure Pontificio, nullam parere actionem, niſi ſubſit cauſa. quorum ſententia nihil veriùs, ac melius quicquam. Siquidem ſacratiſſimo iure, nuda pactio maiorem vim non habet, atque ſtipulatio iure ciuili, vt eſt vno omnium conſenſu receptum. atqui ſtipulatio ſine cauſa inefficax eſt. *l. 2. §. circa. ff. de dol. except.* argumento eſt etiam *l. 1. ff. de condit. ſine cauſ.* Vbi enim promiſſio ab expreſſione cauſæ nuda eſt, ibi nulla actio eſt; ſi promiſſor ſciebat ſe nihil debere, ac nullam eſſe debendi cauſam, donatio præſumitur, dummodo hæc ſcientia probetur; ſi verò apparet ipſum promittentem credidiſſe cauſam ſubeſſe, quæ tamen non erat, aut certe neſcimus, an ita crediderit, necne: præſumitur promiſſio indeliberata, & emiſſa abſque animo donandi, & obligandi, ioco potius, quàm ſerio. argumento eſt, quod Varro *lib. de lingua Latina.* 5. ſcribit, Non reſpondet ille ſtatim, qui dicit. Spondeo, ſi iocandi cauſa dixit; neque agi poteſt cum eo ex ſponſu; quoniam ſtipulatio ſine conſenſu nulla eſt. *l. 3. §. vlt. ff. de oblig. & act. & l. 1. §. vlt. ff. de pact.* multo minus pactum, cum ſit duorum, pluriumve, in idem placitum conſenſus. *d. l. 1. in princ.* Idem puto dicendum in contractibus innominatis, Do, vt facias; Facio, vt des; & his ſimilibus:

Digitized by Google

quòd & ipſi nullam pariant actionem, niſi poſt implementum, etiam iure Pontificio; quicquid dicat Didacus poſt Fortunium in *cap. quamuis. 2.par.§.4.num.4. de pact. in ſex.* qui contendit illam eſſe differentiam inter ius Canonicum, & ciuile, vt hoc nulla detur actio, niſi poſt implementum: *ex l.iuriſgentium.* §.*ſed etſi.cum ſeq.ff. de pac.* vt ſi conuenerit, Dabo Stichum tibi, tu mihi Pamphilum; vel ita, Dabo tibi Stichum, tu mihi inſulam facies; vel Dabo centum, vt pro me Romam eas: exiſtimat Didacus, propter illam conuentionem iure noſtro oriri actionem, & per conſequens poſſe compelli. quod nec probo, nec ratio naturalis ſuadet. Egit id præcipitem Didacum; quia opinatur cauſam huic conuentioni ineſſe, quæ tamen non ineſt. huiuſmodi contractus nec nomen habet, nec cauſam, ſed conuentionem tantum manifeſtam. Sed propter ſolam conuentionem Populi Romani iure nulla competit actio.§.*ſed cum nulla.d.l.iuriſgentium.* neque iure Romanorum Antiſtitum. namq. Vlpianus *in d.*§.*ſed etſi*: Sed etſi, inquit, in alium contractum res non tranſeat, ſubſit tamen cauſa; eleganter Ariſto Celſo reſpondit eſſe obligationem. cauſam ibi rectiſſime Accurſius recipit pro datione, & facto. quem veteres, & recentiores ſequuntur viri doctiſſimi. At diximus iure canonico nullam dari actionem, niſi ſubſit cauſa: in ſpecie verò propoſità nulla eſt cauſa, ſed ſola conuentio. & eſt, perinde ac dixiſſet, Si centum mihi dederis, ibo pro te Romam. ſed vt poſſit compelli, neceſſe eſt, vt adimpleatur cauſa. Nec minus egregie labuntur noſtri, dum exiſtimant, pactum, quod iure ciuili non valet, valere, ſi iuriſiurandi religione ſancitum fuerit. Valere quidem verum eſt; ex eo tamen agi poſſe falſiſſimum. nemo tamen, quod ſciam animaduertit. Ex eo autem, quod Bonifacius Octauus conſtituit *in d.cap.2. de pact. in ſex.* vt omnes contractus, qui iure ciuili non valent, valeant ſi iureiurando fuerint ſanciti: dixerunt pactum iuramento firmatum adeo valere, vt ex eo poſſit agere quiſquam. & hanc eſſe receptiſſimam ſententiam ſcribit Iaſon *ad d.* §. *ſed cum nulla*; Fortunius, & Felinus *ad d.cap.*1. Ant. & Abbas *ad cap. cum contingat. de iureiur.* item Cuman. Roman. Alex. & alij *in rubr. de verbor. oblig.* Didacus *loco citat.* Alciatus *in d. cap. cum contingat.num.*245. tametſi idem Alciatus paulo ante dixit contrariam ſententiam, ſaltem iure ciuili, magis frequentem eſſe, quemadmodum dicit Iaſ. & ipſe *in l.ſi quis maior. num.*23. *C. de tranſact.* & Salicet. *in auth. ſacramenta puber. C.ſi aduerſ.vendit.* Sed iure Pontificio ex huiuſmodi pacto quin competat actio, nemo dubitauit ad hanc diem, vno excepto Innocentio *ad cap. nouit num.*4. *de iudic.* ibi, *etiamſi ad illud petendum nulla competat actio ciuilis, vel canonica*; vt cum quis iurauit dare, vel facere ſine ſtipulatione, locum habet denuntiatio; quo factum fuit, vt inde ſumpta occaſione, ij qui de fide non recte ſentiunt, Romanum Pontificem, vti aliàs dixi, cœperint calumniari, quòd ambitioſe magis & auare, quàm æquitate vlla ſuadente, hæc conſtituerit; quaſi alterius iuriſdictionem, hac iuriſiurandi fictione, veluti prolixa quadam, & iuſta poſſeſſione ſibi vellet acquirere. quam peccati culpam non in ipſius iuris auctores, ſed in ipſos interpretes reijcere neceſſe eſt. non ea fuit Romani Pontificis mens, & intentio, vt daretur actio ex iuramento, quotieſcumque iuri ciuili non competit actio, ſed vt loco actionis cederet cenſura Eccleſiaſtica; hoc eſt excommunicatio. Nam ſanctiſſimi Vrbis Epiſcopi non admodum fuerunt curioſi in dandis actionibus, quando iure populi Romani non dantur; ſed hoc tantum agunt, vt conſcientiam promittentis exonerent, nempe vt ex ſimplici iuramento agi non poſſit, ſed propter iuramentum reſcindi non poſſit quod iuratum eſt. Idem quoque videtur dicendum in ſimplici pacto, argumento *can. iuramenti.*22.*quæſt.*5. & eius, quod Cicero *pro Sexto Roſcio* ſcribit, vt in Paratitl. *ſub tit.de pact.* adnotaui. vt ex ſimplici pacto quis non vtique poſſit agere; poſſit tamen, qui ſimpliciter promiſit, compelli in anteriori foro, ad obſeruationem eius, quod promiſit. Ideo Raymundus *in d. cap.*3. ex D.Gregorio, iudex, inquit, ſtudioſe agere debet, vt promiſſa opere compleantur. non dicit actionem dandam eſſe ei, cui promiſſum eſt, ſed poſſe promittentem cogi ad dandum, vel faciendum. Et vt ad iuſiurandum redeamus, non dubito, quin is, qui ab Eccleſiaſtico iudice beneficium abſolutionis, quoad reſciſſionem contractus iurati, impetrauit, poſsit vti fori præſcriptione, ac dicere eſſe conueniendum ſuo iudice coram; nec teneri vltrà reſpondere, cùm iudex Eccleſiaſticus iam functus ſit officio ſuo, ex quo abſolutionem impartiuit. quo ſenſu, accipi debet Bonifaciana conſtitutio *in d. cap.*2. qua interpretatione admiſſa, quæ veriſsima eſt, nullus reſtat calumniandi locus.

Non

Digitized by Google

Non ſola in ius vocatio, ſed litis cōteſtatio perpetuat iuriſdictionem. & ſublata Antinomia, quam volunt noſtri eſſe inter *cap. gratum. & cap. relatum. de offic. iudicis delegati*. Cap. V.

CELEBRIS eſt in iuris vtriuſque ſchola quæſtio illa; num ſola in ius vocatio ſit ſufficiens ad perpetuandam iuriſdictionem alteri demandatam; an ſit litis conteſtatio neceſſaria. Veteres interpretes, vt Gulielmus de Cuneo *in l. & quia. ff. de iuriſd. omn. iud.* & Iacob. Butr. *in l. 1. & in auth. ibi poſito C. de lit. conteſt.* aſſeuerant ſolam non ſufficere citationem: Angelus verò *in repet. l. 1. C. de iudic.* ſcribit horum opinionem iure ciuili veram eſſe, non æque iure canonico. Bartol. *in d. l. & quia. n. 13.* vult regulariter iuriſdictionem mandatam perpetuari, ex *cap. gratum, de offic. iud. deleg.* vbi omnes iuris Pontificij interpretes vno conſenſu ſequuntur; quemadmodum & iuris ciuilis doctores *in d. l. & quia.* quod & Iaſon fatetur *ibidem num. 57.* immo Abbas *in citato cap. gratum.* contendit ad conſeruationem iuriſdictionis mandatæ ſufficere, quòd citatio emanauerit à delegato, quamuis ad partes minus peruenerit, *ex gloſ. autor. in clement. 2. vt lite pend.* Idem videtur tenere Bartol. loco iam dicto, per illa verba, *geri cœperit*, & *ex d. c. gratum.* atque ratione illa, quòd citationis commiſsio eſt iuriſdictionis, & ab ea incipit iudicium: *toto tit.* inquit, *de in ius vocando. & §. fin. in princ.* apud Iuſt. *de pœna temere litig.* quibus aſſentit & Iaſ. *ex cap. licet. in fin.* ibi, *iuriſdictione vti cœperit. de offic. iud. deleg.* Sed ne multis moremur, dicendum eſt paucis, vt res eſt. Ipſe igitur veterum ſententiam, longe veriorem eſſe non dubito, videlicet Gulielmi, & Iacob. quos Fulgoſ. & Goueanus *ad d. l. & quia.* ſequuntur, quòd iuriſdictio delegati dicatur durare, cùm res incœpit agi. Agi autem incipit res, lite conteſtata. litis non dicitur facta conteſtatio, niſi iudex cœperit audire cauſam per narrationem negotij. Negotium exprimitur à litigatoribus iudice coram; & non dicitur facta plena litis narratio, antequam actorem & reum iudex audiuerit. Poſteaquam intentionem actor propoſuerit, inficiatuſq. fuerit reus: tunc lis eſt conteſtata, & res in iudicium deducta; aliter res in iudicium non dicitur deducta, vt late duobus in locis probauimus, *& in tit. 1. lib. 2. in Paratitl. & in cap. 2. huius lib.* ſicut enim oſtendimus, iudicium non dici cœptum, ante conteſtationem litis: etiam per conſequens dicendum videtur, delegati iuriſdictionem ante conteſtationem litis, mortuo eo, qui mandauit, expirare. argumento eſt etiam *l. nemo. C. de iuriſd. omn. iud.* vbi ante litis conteſtationem recuſari poteſt iudex; quia nondum eius litis vlla videtur in litigatores iuriſdictio: non item ſi lis fuerit conteſtata, niſi ſuboriatur legitima recuſationis cauſa. *cap. inſinuante. de offic. iudic. deleg.* Aſſertioni noſtræ obijciunt *§. fin. inſtit. de pœnis temere litigant.* ad quem locum hodie, facilis eſt reſponſio, cùm accipi debeat de procemijs & præparatorijs iudiciorum. Verum quidem eſt, antequam lis conteſtetur, quædam geri inter litigatores, à quibus initium actionis habebatur; vt eſt in ius vocatio, & ſatiſdatio iudicio ſiſtendi cauſa; quæ vti dixi, ſunt quædam veluti procemia, & præparatoria iudiciorum, de quibus omnibus in prima Digeſtorum parte tractatur, vt eſt tit. *de in ius voc. ſi quis in ius vocat. non iuer. In ius vocati, vt eant, aut ſatiſd. Ne quis eum, qui in ius vocatur, vi eximat, Qui ſatisdare cog.* & ſequentes. Difficiliorem longe explicatum habet ſæpe citatum *cap. gratum.* vbi Vrbanus III. videtur conſtituere, ſi delegatus ante delegantis mortem reum citauerit, etiam lite nondum conteſtata, iſtius perpetuari iuriſdictionem. Hinc eſt, quod Ang. dixit, iure ciuili ſolam citationem non tribuere iuriſdictionem; ſecus iure canonico. Scire autem oportet, Lucium huius nominis tertium, Romanæ etiam vrbis Archipræſulem, *in cap. relatum*, quod proximè præcedit *d. cap. gratum.* reſcripſiſſe Cantuarieſi Archiepiſcopo, & eius ſuffraganeo his verbis; Quòd ſi lis fuerit ante præd. Noſ. obitum conteſtata, mandatum morte mandatoris nullatenus expirauit. ſi verò ante litis conteſtationem deceſsit, non eſt à iudicibus, quos delegauerat, ex delegatione huiuſmodi procedendum. hæc in codicibus noſtris: additur in prima collectione: Poterit ergo in eo caſu appel. ceſ. procedi, in quo ante mortem mandatoris lis fuerit per narrationem, & reſponſionem conteſtata. Vbi autem mors mandatoris litis conteſtationem præceſſerit, penitus ſubſiſtat, ſiue fuerit, ſiue non fuerit ap. ob. interiectam. hactenus prima compilatio. In quo ſane reſcripto Lucius Papa geſſit perſonam cuiuſuis excellentiſſimi Iuriſconſulti, vel Labeonis, cùm iſtius ſententiam ad vnguem attuliſſe videatur *in l. amplius non peti. ff. rem rat. haberi.* Verùm cùm eiuſdem litis argumentum incidiſſet Vrbani III. temporibus, atque idem Vrbanus eſſet interrogatus, num delegatus, quippe qui ante delegantis mortem propoſuerat citationis edictum, lite ante ipſius obitum minime conteſtata, poſſit in cauſa procedere; reſcripſit, quòd cùm in cauſa priori citatione facta, negotium ſit quaſi cœptum, & maxime ſi delegatus non ſit certus de

obitu

obitu delegantis: poteſt, & debet in cauſa procedi. Et hoc eſt, quod egit Bartolum & alios alioquin præſtanti ingenio viros, vel Abbatem, præcipites; vt exiſtimarent, citatione facta, durare iuriſdictionem; ac proinde delegatum poſſe vltra progredi, ac ſi lis fuiſſet conteſtata. ſed debebant animaduertere, quod Vrbanus ſcribit; nempe negotium non dici cœptum, ſed quaſi cœptum: & ſubiungit, Et maxime, ſi delegatus non ſit certus de obitu delegantis. verbum, maxime, vbi accipi poteſt, pro tantum, *vt in cap. ad abolendum. de filijs presbyt.* quo loco gloſſ. verbum, maxime, interpretatur rectiſſime, pro tantum: quaſi vellet dicere, ſi certus eſſet de morte delegantis, non vtique poſſe vltra progredi. Siquidem Vrbanus præd. ſui Lucij III. interpretari voluit conſtitutionem, qua cauit, vti iam dixi, ante litem conteſtatam, expirare delegati iuriſdictionem morte mandantis. Interpretari voluit, inquam, Lucij Decretum accipi debere, quando delegatus eſt de morte mandantis certus, non æque ſi incertus. Quo caſu, facta in ius vocatione, etiam mortuo mandante lis poteſt conteſtari, & in cauſa procedi. Quòd ſi Vrbani conſtitutio Lucij reſcripto aduerſaretur, Raymundus non inſeruiſſet ibidem eiuſdem Lucij reſcriptum, ſed deleuiſſet potius, vti ne veſtigia quidem remaneret. Promiſit enim in proœmio Decretalium, ſe omnia ſuperflua, & contraria reſecatum ire: neque dici commode poteſt, eum in tanto iuris occeano, omnium habere memoriam non potuiſſe; cùm ſtatim poſt Lucij conſtit. Vrbani ſubiecerit reſcriptum. Sed quoniam non ſunt hæc contraria inter ſe, ſed bene conuenientia: ideo intacta reliquit Raymundus. Verior ergo erit ſententia exiſtimantium iuriſdictionem delegati, morte mandantis, lite nondum conteſtata, expirare; ita tamen ſi delegatus certum de mandantis obitu acceperit nuncium; non item ſi certus non eſt; quo caſu ſola in ius vocatio, delegati conſeruat, atque tuetur iuriſdictionem. Sed, an per cauſæ delegationem, ſeu commiſſionem lis dicatur introducta, receptum eſt per commiſſionem cauſæ, & decretum citationis quoad actorem introductam dici litem. Rota *deciſ.* 11. *de dolo & contum. in antiq.* & *deciſ.* 4. *vt lit. pend. etiam in antiq.* Roman. *conſil.* 330. *ante num.* 3. Affiict. *deciſ.* 220. *ſub num.* 13. Staphil. *de ſign. litt. iuſt.* §. *his igitur generaliter cognitis. num.* 15. Pariſ. *conſil.* 81. *num.* 10. *lib.* 4. Caſſad. *deciſ.* 6. *num.* 3. Mohed. *deciſ.* 6. Non æque quoad reum, reſpectu cuius lis non dicitur introducta, niſi poſt executam citationem; *clem. fin.* vbi omnes, *vt lit. pend.* Felin. *ad cap. cæterum. col.* 1. *in fin. & col. ſeq.* & *ad cap. ſuper litteris. num.* 13. *de reſcript.* Ripa *lib.* 5. *reſponſ. cap.* 5. *num.* 1. *de legib. conſtit. & conſuet.* Hinc Cantuc. *deciſ.* 1. *part.* 2. *diuerſ. num.* 6. dicit, poſſeſsionem captam poſt decretum citationis, ante tamen eius executionem, non dici attentatam. Et attentata non dantur ſine lite: nec lis dicitur, quoad reum, etiam ſi ſciuerit commiſsionem cauſæ, & decretum citationis, dummodo executa non ſit, *ibid. num.* 14. *cum ſeq.* & *deciſ.* 42. *num.* 19. *cum ſeqq.* Pluribus oſtendit in odium actoris per ſolum citationis decretum dici veram litem introductam.

De Epiſcopi Vicario, & quam habeat iuriſdictionem. Cap. VI.

PROXIMAE præcedenti quæſtioni haud valde diſsimilis eſt illa, Quid ſi is, cui principaliter data non eſt iuriſdictio, iudicem dederit; & antequam lis ſit conteſtata, moriatur: an iudicis dati expiret iuriſdictio? Exemplum peti poteſt ex Epiſcopi Vicario, vel ex Proconſulis legato. Legatum Proconſulis non habere Iuriſdictionem ordinariam, hoc eſt principalem, ſed mandatam, conſtat *ex l. legatus, & l. legati. ff. de offic. proconſ. & leg. l. cùm prætor.* §. *is quoque. ff. de iudic.* Principalis iuriſdictio ſemper apud eum, qui mandat, remanet. *l. iudicium. ff. de iudic.* Principalis propria eſt; mandata aliena. *l.* 1. §. *qui mandatam. ff. de offic. eius. l. & quia. ff. de iur. omn. iud.* à Principali pendet mandata, & ea, quam qui mandatam ſuſcepit, dat, hoc eſt, iudicum ſpecialium, quos is conſtituit, cui mandata iuriſdictio eſt. Verùm quoniam Paulus Iuriſconſul. *in d. l. & quia.* ita ſcribit: Et quia nec principaliter ei iuriſdictio data eſt, nec ipſa lex defert; ſed confirmat mandatam iuriſdictionem: ideoq. ſi is, qui mandauit iuriſdictionem deceſſerit ante, quàm res ab eo, cui mandata eſt iuriſdictio, geri cœperit, ſolui mandatum Labeo ait: nō immeritò dubitauerit quis, vtrum iudicis à legato dati, morte proconſulis, expiret iuriſdictio, an ipſius legati morte; ſiue iudicis ab Epiſcopi vicario dati, morte Epiſcopi, re nondum cœpta, an ipſius vicarij obitu extinguatur iuriſdictio. De legato proconſulis nulla hodie remanet hæſitatio; cùm ex locis iam citatis aperte conſtet eum mandatam habere iuriſdictionem. Morte ergo procōſulis ſolui quoduis mandatum neceſſe eſt. ſiquidem legatis ius non eſt dandi iudices, ſed ijs quibus mandata eſt iuriſdictio. Si legato igitur proconſul non mandat iuriſdictionem, legatus iudices minus dare poteſt. Nam *in d. l. legatus.* legatus mandata ſibi iuriſdictione, iudicis dandi ius habet. Hoc enim dumtaxat ius ita habet, ſi mandata ſit ei iuriſdictio, nihil proprium habet, niſi à Proconſule ei mandata ſit iuriſdictio. *d. l. legati.*

Cùm

Digitized by Google

Cùm itaque ius hoc dandi iudicis ita habeat legatus, ſi ei mandatur à Proconſule iuriſdictio, hoc autem mandatum, vt cætera omnia, morte mandantis ſoluatur, neceſſe eſt, morte Proconſulis, iudicis à legato dati extingui iuriſdictionem. Idem plane dicere oportet in iudice ab Epiſcopi Vicario dato: quem licet noſtri, vno ore arbitrentur iuriſdictionem habere principalem, ideſt ordinariam, egregie tamen labuntur, vti ex ijs quæ mox ſubijciam, apparet. Iuriſdictio etenim ordinaria datur à lege. *d.l.1.ff. de offic. eius, cui.* ſed nulla lex eſt in toto iuris ciuilis, & Canonici corpore, quæ iſtis Vicarijs det iuriſdictionem. item Vicariorum iuriſdictio non eſt perpetua; eam quotieſcumque vult Epiſcopus, reuocat, vt poſt gloſſ. volunt omnes, *in clemen.2.de reſcript.* quod locum non habet in ordinarijs. *d.l.& quia. & d.l.iudicium.* item morte Epiſcopi euaneſcit horum iuriſdictio. *cle.fin. de procur.* neque poteſt Vicarius vni cauſarum vniuerſitatem committere. *cap. clericos*, vbi eleganter Hoſtien.& alij, *de offic.vic.* quia qui mandatam habet iuriſdictionem, alteri mandare non poteſt. *l.vlt. de offic.eius cui.* Si eſſet ordinarius, omnia quæ poteſt Epiſcopus, & ipſe poſſet; vel quæ ſunt iuriſdictionis. non poteſt vacantia conferre beneficia niſi beneficiorum collatio ei ſpecialiter ſit conceſſa, *cap.2.& 3. de offic.vic. in ſex.* & alia huius generis plura. *d.cap.2. & 3.* Quòd ſi principalem iuriſdictionem diceremus eum habere, ſequeretur & illud abſurdum, vt vna, eademq. iuriſdictio penes duos inſolidum eſſet: quod eſt omnino contra regul. *l.ſi vt certo.§.ſi duobus.ff.commod.* Cùm ergo Vicarius iuriſdictionem principalem non habeat, eo mortuo non extinguitur ab eo alteri mandata iuriſdictio. mandata, vt ab arbitrio pendet mandantis, ita cum eo interit. qui mandat, principalem non dat, neque dare poteſt, ſed illa penes ipſum remanet, cuius morte, & eius, qui mandatam habet iuriſdictionem, & eius qui ab hoc iudicandi ſuſcepit munus, euaneſcit poteſtas. Si igitur Epiſcopi Vicarius iudicem dederit; re integra, morte Epiſcopi expirat iuriſdictio iudicis dati. ex eo enim quòd morte Epiſcopi extinguitur Vicarij iuriſdictio, non poteſt non extingui morte Epiſcopi iudicum à Vicario datorum poteſtas. *argum.l.ſi quis mancipijs.§.ſi impubes.ff. de inſtit.action.* Sed quid ſi moriatur Vicarius? an iudex ab eo datus, lite minime conteſtata, vltra poſſit progredi? an ſoluitur mandatum? Solui non videtur; ſed Epiſcopi morte ſoluitur, qui Vicario iuriſdictionem mandauit; vt non tam Vicarius, quàm Epiſcopus iudicem dare videatur, eiq. iuriſdictionem mandaſſe. Morte quidem mandantis ſolui quoduis mandatum pluſquam in manifeſto eſt, ſi res adhuc integra eſt, *ex §. recte. Inſtit.mand.* & *cap.penult.de offic.deleg.in ſex.* morte autem Epiſcopi iudicis à Vicario dati expirat iuriſdictio, non morte Vicarij. ipſe Epiſcopus, non Vicarius, iudici mandaſſe iuriſdictionem videtur. Morte ergo Vicarij non ſoluitur iudicis ab eo dati mandatum, ſed durat, ac ſi datus immediate eſſet ab Epiſcopo. Hæc locum habere non poſſunt in iudice à legato Proconſulis, vel ab alio quouis, mandatam habente iuriſdictionem, dato: licet interpretes noſtri, poſſe perperam exiſtimarint. veteri enim Populi Romani iure iudicis dati nulla eſt iuriſdictio; quod omnes recentiores, qui de iuriſdictione eleganter ſcripſerunt, proculdubio ſenſerunt; ſed iudicationem tantum habet. *l.à iudice.C.de iud.* tum lis conteſtabatur magiſtratu coram, qui auditis, actore, & reo, vno aſſerente, & altero negante, dabat iudices. Duo ergo obſtant; alterum eſt, quòd ſi nullam habebat iuriſdictionem, non poterat extingui, ſi non erat; alterum, ſi lis conteſtabatur coram magiſtratu, non eſt diſputationi locus; ſiquidem mortuo eo, qui dedit iudicem, iudex adhuc remanet; non quòd iuriſdictio eius ſolum pendeat ab illo primo mandante, ſed quia iam lis erat conteſtata, qua vtriſque etiam mortuis, videlicet & qui mandauit, & qui accepit iuriſdictionem, adhuc iudex datus, iudex eſſet, & adhuc iudiciario fungi poſſet munere. Nos verò poſſumus quidem hanc proponere concluſionem, eo quia hodie nullus iudex datur, qui aliquam non habeat iuriſdictionem, immo omnium, quæ ad cauſam ipſam ſpectare noſcuntur, plenariam recipit poteſtatem. *cap. præterea. & cap.ſuſpicionis.de offic. iud.delegat.* niſi nudum prorſus mandetur miniſterium. *cap. vlt. in fin.eod.de offic.iud.deleg.* vbi dixi etiam.

De Vicario foraneo: & non ab eo appellari ad Epiſcopum, ſed ad ſuperiorem, & explicatur *cap.2. de conſuet.lib.6.* Cap. VII.

DE officiali Epiſcopi, qui vulgò Vicarius foraneus dicitur, *clem.2. de reſcript.* quaſi foris, hoc eſt, extra ciuitatem, in aliqua dioeceſis parte, vice fungatur Epiſcopi, nemo dubitat, quin habeat delegatam, non propriam iuriſdictionem. Rota *in vna Placent. iuriſdict.deciſ.297.diuerſ.part.2.* Etſi in Gallia, in Hiſpania, & alibi promiſcuè vtuntur officiali, vel vicario. immò frequentius officiali, quàm vicario. Sed non minus labuntur egregie interpretes noſtri, dum aſſeuerant, ab eius ſententia appellari ad Epiſcopum, non ſuperiorem. Quare Bartol. ipſe *in l.1.ff.quis & à quo. appell.* ſcri-

bit,

Digitized by Google

bit, quòd cùm quis committit alicui cauſarum exercendarum vniuerſitatem in alio loco, quàm vbi ipſe iudicare non conſueuit, vt in aliquo oppido, in aliqua diœceſis parte, quamquam dixerit, facimus te noſtrum Vicarium: non dicitur Vicarius, ſed delegatus; nec ab eo appellatur ad ſuperiorem, ſed ad eum, qui Vicarium fecit. eius ſententiæ eſt & ipſe Panormitanus *in cap. relatum prope fin. de offic. deleg.* & *in cap. ſi quis contra. de foro comp.* poſt gloſſam *in d. Clem. 2. in verbo, foraneo.* quæ contendit foraneum. Vicarium differre à generali; quòd hic ſit ordinarius, ille verò delegatus; atque adeo ab eo ad Epiſcopum appellari. quod ſcribit & Felinus *in rub. de offic. deleg. circa fin.* & hanc eſſe communem ſententiam tradit Didacus Couarr. *pract. quæſt. cap. 2. nu.* 8. cui & ipſe ſe ſubſcribit. Quibus ego aſſentire nequaquam poſſum. Namque mandatam qui ſuſcepit iuriſdictionem, fungitur vice eius, qui mandauit, & ipſe nihil proprium habet. *l. 1. §. qui mandatam. ff. de offic. eius, cui. l. ſolet. ff. de iur. omn. iud.* Quòd ſi ab eo appellaretur Epiſcopus, à ſemetipſo prouocari videretur. *cap. 2. de conſuet. lib. ſex. cap. Romana. in princ. de appell. lib. ſex.* Quod autem gloſſa hiſce duobus in locis, quam reliqui vno ſequuntur ore, dicit de Vicario generali, non de foraneo, accipi debere: male. Non video, quæ ſit diuerſitatis ratio; immo conſtat aperte de foraneo debere intelligi; ſiquidem foraneus Vicarius ſimpliciter dicitur officialis Epiſcopi, *c. vlt. de offic. vic. lib. ſex.* ibi officialis, aut generalis Vicarius, & *in c. cum nullus. de temp. ord. lib. ſex.* ſed Vicarius generalis non dicitur ſimpliciter officialis, ſed principalis officialis, *clemen. 2. de reſcript.* vel generalis, *cap. 2. de offic. vic. lib. ſex.* & *cap. ſi contra vnum. de offic. deleg. l. b. ſex.* Atqui *d. cap. 2. de conſuet.* & *d. cap. Romana.* nominatim loquuntur de officiali Epiſcopi, non de generali. argumento eſt etiam *§. ab Archidiaconis, eiuſdem cap. Romana.* vt ab Archidiaconis, & ab alijs inferioribus prælatis, & eorum officialibus ad ſuffraganeos ipſos deberet, non ad Archiepiſcopum fieri appellatio, quia Archidiaconi, & alij inferiores propriam habent iuriſdictionem, & Epiſcopo inferiores ſunt; ſed Vicarij foranei, alienam, hoc eſt Epiſcopalem, tuentur iuriſdictionem, & vna perſona cum Epiſcopo cenſentur. Tum quid faceret dubitationem, vt non liceret à generali Vicario ad Epiſcopum appellari, non video. Dubitari poterat de Vicario foraneo; qui licet idem cum Epiſcopo habeat Tribunal, idem auditorium, tamen quia extra vrbem iudicabat, videbatur quaſi diuerſum. Ideo Innoc. III. *in d. cap. Romana.* vnum eſſe dixit, atque conſtituit. & quamuis idem videatur conſtituere Bonifacius VIII. *in d. c. 2. de conſuet.* attamen plus continet Bonifaciana conſtitutio, quàm Innocentiana. hac enim non obſtante, quibuſdam in locis vſu receptum fuit, vt à Vicario foraneo appellaretur Epiſcopus. idcirco nouiſſime Bonifacius lege decreuit non valere huiuſmodi conſuetudinem, vt ab officiali Epiſcopi ad eundem Epiſcopum fieret appellatio, ne à ſemetipſo appellari videretur. Quod autem comminiſcitur Couarr. *loco vt ſupra*, vt à Vicario appellaretur is, qui eum conſtituit, non ſuperior, quia ei cauſa quædam, non omnis iuriſdictio commiſſa ſit: male. nam quod ſummus Pontifex multis in locis tituli *de offic. iud. deleg.* reſcribit à ſubdelegato appellari ad delegantem, non ad Principem, niſi ei omnem dediſſet iuriſdictionem, quo caſu Princeps appellatur, non delegans: non ita accipi debet, prout innuit Couarr. Principis enim delegatus, ſi ſubdelegat, vt cum noſtris loquamur, nihil ſibi reſeruato, dicitur in totum ſubdelegaſſe, omnem inquam, iuriſdictionem dediſſe. quòd ſi ſibi reſeruauit aliquid, vtpote ius dicendæ ſententiæ, & cauſæ cognitionem, vel teſtium receptionem mandauerit: is dicitur non omnem mandaſſe iuriſdictionem, ſed ſpeciem; & tunc appellatur à ſubdelegato delegans, non Princeps; vt *in cap. cùm te de offic. deleg.* At cùm Epiſcopus Vicarium conſtituit foraneum, etſi limitatam dat ei iuriſdictionem, & ad certas cauſas, & humiliora negotia (non enim poteſt concedere litteras dimiſſorias ad ordines. *cap. cum nullus. de tempor. ordin. lib. ſex.*) tamen in ijs cauſis, in quibus poteſt cognoſcere, eandem habet poteſtatem, quam habet Epiſcopus; qui ſcilicet ſe omni iuriſdictione ad illas cauſas pertinente ſpoliauit, & officialem ſuum eadem veſtiuit. quod cùm ita ſit, non eſt mirum, ſi à foraneo Vicario non appelletur Epiſcopus, ſed ſuperior, cùm vnum ſit Epiſcopi, & eius officialis tribunal, non duo, vt perperam exiſtimauit Bartol. quod profectò Ioan. Faber animaduertit *in rubric. de vulg. & pupill. ſubſtit. num.* 4. *inſtit.* & quamuis in Italia Bartoli, Panormitani, aliorumque errore ſit receptum, vti fiat à Vicario foraneo ad Epiſcopum, qui eum conſtituit, appellatio: in alijs tamen mundi partibus, vt in Gallia, à Vicarijs, & locumtenentibus, vt dicunt, & à ſubdelegatis ad Regem, & eius curiam, non ad delegantem, nec ad eum, qui Vicarium conſtituit, appellatur; vt autor eſt Rebuffus in commentarijs *ad leg. Regias, Tom. 3. tit. de appell. in princ.* Idem apud Hiſpanos in Caſtellani regni prouincijs obſeruari dicit & ipſe Couartuuias, *loco iam cit.* vt à locumtenentibus etiam particularibus non appelletur ad præſides, nec ad prætores, ſed ad ipſum regem, eiuſque Curiam. Et quamquam hæc mea opinio vtentium moribus plurimum adiuuetur, & ſuſtentetur: non dubito tamen,

quin

Digitized by Google

quin iure, poſſit etiam optime ſuſtentari, *ex d. cap. 2. de conſ. & d. cap. Romana.* quòd ab eo ſpeciali Vicario, quemadmodum & à generali, ad Epiſcopum non fiat appellatio; etſi libenter fateor plus iuriſdictionis habere generalem, quàm ſpecialem; cùm ille fere omnia poſſit, quæ Epiſcopus poteſt, exceptis ijs, de quibus *in cap. 2. & 3. de offic. Vicarij lib. 6.* Illud eſt etiam fortiſſimum argumentum, quòd foraneus Vicarius dari non poteſt, delegatus à ſede Apoſtolica, vel eius legato. *d. clem. 2. de reſcript.* ſicut alij, de quibus in *cap. ſtatutum. eod. de reſcript. lib. ſex.*

De delegato legati à latere, qui alteri iuriſdictionem mandare nequaquam poteſt. Quòd hodie ſublata non eſt differentia dandi iudicis, & mandandæ iuriſdictionis. intellectus ad *cap. cum Bertoldus. de re iudic.* & explicatio *l. ædiles. ff. de ædilit. edict.* Cap. VIII.

QVAMVIS in vtroque iure, ciuili, & canonico, cautum ſit, vt ſolus Principis delegatus poſſit vices ſuas alteri committere. *l. à iudice C. de iud. cap. cùm te. cap. ſuper quæſtionem. cap. vlt. de officio, & poteſt. iud. deleg. cap. cùm cauſam de appellat.* Baldus tamen *in d. l. à iudice.* Angelus *in l. cùm prætor. §. 1. ff. de iud.* Alexan. *in l. more. ff. de iuriſd. omn. iudic.* Abbas *in cap. cùm Bertoldus.* Felin. *in d. cap. ſuper quæſtionem. §. ſi verò.* volunt delegatum legati à latere perinde poſſe alteri iuriſdictionem ſuam mandare, atque Principis delegatum, ex citato *cap. cum Bertoldus.* quo in loco apparet delegatum legati ſubdelegaſſe; tum quia legatus à latere æquiparatur proconſulibus. *cap. 2. de offic. legat. in ſex.* & quod Proconſul poterat, idem poteſt legatus. atqui Proconſulis legatus alteri iuriſdictionem ſuam mandare poterat. *d. l. cùm prætor. §. 1.* & *l. legatus. ff. de offic. proconſul. & legat.* ergo poterit & delegatus legati à latere, qui æquiparatur legato proconſulis. Sed, vt res eſt, breuiter dicamus; in hoc legatus proconſulis nihil ab alijs, quibus demandatur iuriſdictio, differt. quod ſatis argumento eſt *l. 1. in fine cum ſeq. ff. quis & à quo.* vbi à proconſulis legato appellatur ad principem, non ad proconſulem. Neque alteri mandare poterat iuriſdictionem legatus, cùm propriam non haberet, ſed alienam. *l. legati. ff. de offic. proconſul.* Qui verò non iure ſuo, ſed alieno beneficio iuriſdictionem habent, alteri mandare non poſſe more maiorum comparatum eſt. *l. more. ff. de iuriſdict. & l. vlt. ff. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict.* Iudices tamen dare poterat legatus. *d. l. cùm prætor. eod. & d. l. legatus.* prout alij omnes quibus demandata eſt iuriſdictio. *d. l. cùm prætor. §. is quoque.* Hodie verò tam ex Alciato, quàm Goueano, Duareno, Cuiacio, alijsq. recentioribus, non eſt dubium, quin aliqua ſit differentia inter Dare iudicem, & Mandare iuriſdictionem; vel ea, vt is, cui mandata eſt iuriſdictio, iudices dare poſſit. *d. l. legatus. & d. §. is quoque. in l. imperium. ff. de iuriſdict.* ibi, *iuriſdictio eſt etiam iudicis dandi licentia.* at iudex datus, iudicem dare non poteſt, quia iudiciario fungitur munere. *d. l. à iudice. C. de iud.* Neque dubito, quin idem ius hodie ſit, quod fuit olim; vt quemadmodum olim licuit ei, cui mandata erat iuriſdictio, iudices dare, ita hodie, etſi à principe delegatus non ſit, ſed à principe inferioribus iuriſdictionem acceperit, dare poſſit iudices in vno litis articulo, pluribusve articulis; dummodo ſibi aliquid iuriſdictionis reſeruet; vti eſt ius dicendæ ſententiæ; ſiue eius executionem, vel huiuſmodi. nam & olim qui iudices dabat, aliquid ſibi reſeruabat, præſertim ſententiæ executionem. *l. à Diuo Pio. ff. de re iud.* Et à iudice dato appellabatur is, qui eum dederat. *d. l. 1. ff. quis, & à quo.* ſicut & hodie. *d. cap. ſuper quæſtionem.* Hinc tentari poſſet, num iuriſdictionis aliquid haberet is, qui iudex datus erat. Et quanquam eum ſolam cognitionem habere dicant omnes, & iudicationem; tamen dubitari poſſet, cùm legamus magiſtratum ſolam ſententiæ executionem ſibi reſeruaſſe, tum de proprietatis quæſtionibus, quæ in executionem inciderant, cognouiſſe. *d. l. à Diuo Pio. in princ. & in §. ſi ſuper.* Eſt quidem veriſimile, iudicem datum habuiſſe etiam ea, ſine quibus iudicare non poſſet, argumento *l. vlt. ff. de offic. eius. & l. 2. ff. de iuriſd. immo in l. ædiles. in verſ. cæterum. ff. de ædil. edict.* ita ſcribit: Poſt iudicium acceptum, tota cauſa ad hominem reſtituendum in iudicio verſatur: & tam fructus, quàm id, quo deterior factus eſt, cæteraque veniunt. Iudici enim ſtatim atque iudex factus eſt, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur. ea autem, quæ ante iudicium contingunt, non valde ad eum pertinent, niſi fuerint ei nominatim iniuncta. Et libenter quidem fateor, litis conteſtationem magiſtratu coram fieri, & de facto duntaxat cognoſcere datum iudicem, vel ex eo, quod Sigonius *lib. de antiquo iure ciuium Romanorum 2. cap. 16.* ſcribit, quòd cùm de facto lis inciderat, tum à prætore aut iudex vnus dabatur, aut recuperatores, nimirum tres; qui porrò iudex vnus erat datus, is vnum, aut plures iudicij ſocios ſibi ſolebat

adiungere; vt in cauſa P. Quinctij videmus, Quinctium ſponſionem feciſſe, ſi bona ſua ex edicto prætoris eſſent poſſeſſa; datum iudicem à Prætore C. Aquilium, tres Iuriſperitos L. Lucullum, P. Quinctilium, M. Marcellum in conſilium aduocaſſe: ipſum ſediſſe iuratum, alios iniuratos: non enim iudicabant, ſed conſilium communicabant, quia non à magiſtratu poteſtatem acceperant. Videmus quoque pro Q. Roſcio egiſſe Ciceronem apud C. Piſonem iudicem à Prætore datum, Piſoni verò M. Perpennam in conſilio adfuiſſe: attamen cùm multa poſt litem conteſtatam incidant, in quibus peragentibus aliqua ſaltem modica iuriſdictio eſt neceſſaria, vti eſt in ius vocatio, teſtium receptio, qui non venient, niſi iudicis iuſſu, hoc eſt, per præconem vocati, & huiuſmodi alia: neceſſe eſt, vt aliquid habeat iuriſdictionis, vt *in cap. præterea. cap. ex litteris: cap. prudentiam. cap. ſuſpicionis. de offic. iud. deleg.* Sed rectius erit, ſi dixerimus, nihil habuiſſe iuriſdictionis, cùm iuriſdictio ſit indiuiſibilis. & licet videatur quicquam habere iuriſdictionis; nihil tamen habet: ſed tantum neſcio quid auctoritatis ſibi ab eo, qui eum iudicem conſtituit, impartitæ. quicquid enim facit, lite conteſtata, facit auctoritate eius, qui eum iudicem dedit. & ita poteſt intelligi Vlpianus *in d. l. ædiles.* ſed non dicitur habere quicquam iuriſdictionis; cùm ſolus is mandare poſsit iuriſdictionem, qui proprio iure, vti iam dictum eſt, non alieno beneficio habet. Et, vt ad quæſtionem noſtram redeamus, dico Delegatum Legati à latere iuriſdictionem alteri mandare non poſſe, quicquid comminiſcantur interpretes noſtri *ex d. cap. cùm Bertoldus.* quod nihil habet ſpeciale. vti male exiſtimauit Abbas. Sed intelligi debet, prout iam dixi, vt quilibet delegatus, etiam principe inferioris, poſsit ſubdelegare vnum litis articulum, vel plures: vti eſt citatio, litis conteſtatio, teſtium receptio, & huiuſmodi alia ad litem pertinentia. quod probatur verbis textus *in d. cap. cùm Bertoldus*, ibi: *ipſi ſubdelegati teſtes ſuper prædicto articulo receperunt.* Nam cùm ſententia aduerſus T. presbyterum lata eſſet, quòd neque per ſe, neque per idoneum procuratorem comparuiſſet: demum allegauit abſentiæ cauſam eſſe legitimam. Vnde Delegatus legati Apoſtolicæ ſedis ſuper hoc articulo iudices dedit; ita vt ipſi viderent, num cauſa iuſta eſſet, necne. idq. apertius conſtat ex 3. veterum Decretalium collectione apud Antonium Auguſtinum. ideò rectiſsima eſt veterum, quos refert Durandus *in Speculatore tit. de deleg. §. 2. num. 5. ſententia*; vti eſt Gulielmus de Cuneo, Naſo, Innocen. & Hoſtien. quippe qui dicere ſolebant, Delegatum ab alio, quàm à principe, etiam ſi non erit ad vniuerſitatem cauſarum delegatus, poſſe vnum litis articulum ſubdelegare. At verius eſt, huiuſmodi ſubdelegatum, ſiue datum in vno litis articulo iudicem, nihil prorſus iuriſdictionis habere: quicquid enim facit, facit auctoritate conſtituentis. & iſti hodie vulgò Commiſſarij appellantur, hoc eſt, commiſsi ad vnum litis articulum: cuius auctoritas ex litterarum forma dignoſcitur. Solus igitur Principis delegatus iuriſdictionem alteri demandare poterit.

De adulterij crimine cognoſcunt etiam ſacerdotes; intellectus *ad can. de benedicto. 32 q. 1. & c. 1. de offic. ordin.* Cap. IX.

QVAEDAM eſſe crimina merè Eccleſiaſtica, vt eſt hæreſis, ſimoniæ, & id genus alia; quædam verò communis fori, nemo eſt, qui neſciat. Sed dubitatur de adulterij crimine, num eius cognitio ad magiſtratum ciuilem ſpectet duntaxat, an etiam ad ſacerdotes. Communis interpretum conſenſus eſt, vt ſit locus præuentioni. Innocentius tamen quartus *ad cap. tuæ. de procurat.* exiſtimauit ciuilem cognitionem eſſe, non item Eccleſiaſticam, ſi adulter eſt de iuriſdictione magiſtratus ciuilis. Alciatus Innocentium ſequitur *ad cap. 1. num. 18. de offic. ordin.* qui nititur modis omnibus probare, veriorem eſſe Innocentij opinionem, potiſsimum *ex can. de benedicto. 32. q. 1.* vbi Eccleſiaſticus iudex remittit adulterum ad prouinciarum præſides, vt de eo legitimas ſumant pęnas. quod argumento eſt, ait Alciatus, quòd ipſi Eccleſiaſtici iudices non habeant poteſtatem huiuſmodi coercendi delicta. Mihi magis placet, vt ſit locus præuentioni; eo maximè, quòd matrimonium eſt ex ſeptem Eccleſiæ ſacramentis. *cap. vt debitum, de bigam.* qua de re late alibi. Caſſiod. *lib. 2. Epiſt. 10.* Nec diſſimulari poteſt, ſalua communione, qua viuitur, vt ſollicitatores publicos habeat genialis thori reuerenda ſocietas, & illud humani generis procreabile ſacramentum, ſcelerata temeritate profanetur. ideo ſi quis alienam habuerit vxorem, coactusque fuerit à ſacerdotibus illam dimittere, & prouocauerit, non admittitur prouocatio. *cap. conſuluit. 1. de appellat.* immo cenſuris Eccleſiaſticis Diœceſanus cogit ipſam mulierem, quæ à coniugali affectu receſſerat, & cum adultero ſtabat, ad indiſſolubilem coniugij nexum redire. *cap. intelleximus. de adulter.* Quòd ſi maritus illam ad melioris vitæ frugem reuerſam recipere noluerit, in monaſterium detruditur, vti perpetuam ibidē agat pęnitentiam.

cap.

Digitized by Google

cap.gaudemus. de conuerſ.coniug. Quamobrem ſancitum fuit optime *in d. cap.1. de offic. ord.* vti Epiſcopi in ſuis diœceſibus liberam adulteria, & alia eiuſdem generis crimina inquirendi, vlciſcendi, & iudicandi habeant poteſtatem. Neque debet ad ſolos clericos reſtringi, vti male opinatur Alciatus: nam, obſecro, quid faciebat dubitationem, an ſacerdotes poſſent animaduertere in clericos in adulterio deprehenſos; cùm ipſos ſolos de clericis,& eorum criminibus poſſe cognoſcere in manifeſto ſit? *can.ſi imperator,96.diſtinct.c.ſacerdotibus.11.q.1. c.conuenior.23.q.8. cap.ſignificaſti. & cap. diligenti. de foro compet.& paſſim alibi.* Ideo legitur in hiſtoria Eccleſiaſtica, Conſtantinum vniuerſis Epiſcopis dixiſſe: vos Dij eſtis, à vero Deo conſtituti; ite, & inter vos cauſas veſtras diſcutite. Theodoricus Rex Euſtorgio Mediolanenſi Epiſcopo apud Caſſiod. *lib.1.epiſt.9.* Sed quoniam & ipſi clericatus nomine fungebantur, ad ſanctitatis veſtræ iudicium cuncta tranſmittimus ordinanda. Item Athalaricus Rex apud eundem *lib.8.epiſt.24.* Clero Eccleſiæ Romanæ: Conſiderantes Apoſtolicæ ſedis honorem, definimus, vt ſi quiſpiam ad Romanum clerum aliquem pertinentem in qualibet cauſa probabili crediderit actione pulſandum, ad beatiſſimum Papæ iudicium prius conueniat audiendus. Item ſi ſummus Antiſtes in *ſæpe citat. cap.1.* intellexiſſet de pœnitentia ſalutari, non de pœna criminali, vt parum attente ratiocinatur Alciatus ipſe; rogo, quid opus erat facultatem facere Epiſcopis, vti poſſent à magiſtratu ciuili auxilium inuocare; cùm pœnitentia ad volentes, non ad coactos pertineat? tum verba illa demonſtrant ſatis non de pœnitentia, ſed de pœna intelligendum eſſe, cùm ait, inquirere, vlciſci, & iudicare. nam vltio eſt ipſa animaduerſio pro delicto inflicta. D. Hieronym. *ſupra Iſaiam.* 1. Vlciſcitur Deus caſtigando, aliquando quidem ad emendationem, nonnunquam verò ad damnationem æternam. Tacitus *lib.*2. ſimul perfidos, & ruptores pacis vltioni, & gloriæ mactandos. Ad *can. de benedicto*, quo fulcitur præcipue Alciatus, non eſt difficilis ſolutio. Fuerat iam olim à Conſtantino Imperatore ſancitum, vti nuptiarum ſacrilegi gladio ferirentur. *l. quamuis.C. ad leg.Iul. de adulter.* verum quia ſacerdotes minime ſolent ſe ingerere in ijs, quæ exigunt pœnam ſanguinis; ideo Pelagius, qui fuit Iuſtiniani tempore, decreuit in citato can.de benedicto. quòd ſi ſacerdotes omni in adulterum correctione vſi eſſent, nec tamen vellet reſipiſcere, deberent illum remittere ad magiſtratum ciuilem. his enim verbis: ſi hoc rerum veritas habet, iubemus experientiæ tuæ, vt eum cum ipſa quoque adultera diſtricte non differas mactare, & caluatos ab-

Germon. Animaduerſiones.

inuicem ſeparare, & illum quidem ad Lucium defenſorem in Apuliæ prouinciæ patrimonium ſine dilatione migrare. Non differas mactare, gloſſa dixit, punire: rectiſsime. quia licet verbum mactare plura habeat ſignificata, vel proprius accipiatur pro ſacrificare: Virgil. *lib.3. Georgic.*

Aut ſi quam ferro mactauerat ante ſacerdos.
& lib.4. Aeneid.
Mactant lectas de more bidentes.

Vbi ſeruius, Mactant, ait, verbum ſacrorum eſt, quaſi magis auctum. vnde & Magmentum dicebant, quaſi magis augmentum. Cicero *in lib. de repub.* Ferunt laudibus, mactant honoribus: per tranſlationem pro malo afficere, ſeu, vt vulgò loquimur, male tractare. Plaut. *in Aulul.*

Quæ indotata eſt, ea in poteſtate eſt viri:
Dotatæ mactant & malo, & damno viros.

quo ſenſu accipi poteſt *d.can. de benedicto.* nam cùm delicta puniuntur, quaſi Deo ſacrificamus, argum. *can.non ſufficit. de pœnit.1. diſtinct.* Ad verbum etiam illud, Caluatos, mihi videtur dixiſſe quod oportuit gloſſa: pannis ſcilicet abſciſſis; ideſt dehoneſtatos, & tonſos: ſicut moris eſt quibuſdam in locis. quia veſtes, & capilli inciduntur eis in ignominiam ante, & retro. quanquam dictio, caluatos, reuera ad veſtes referri non debeat, ſed ad capillos tantum; cuius pœnæ genus legitur & in ſacris litteris, vel apud Iſaiam 3. *Decaluauit Dominus verticem filiarum Sion, & Dominus crinem earum nudauit.* quo loco. D.Hieronym. Decaluat, inquit, Dominus, cùm in publicum iudicium adducit peccata. Cùm hæc igitur Eccleſiaſticus iudex feciſſet, nec vltra progredi poſſet, hoc eſt ad pęnam ſanguinis, *cap. cùm ab homine. de iudic.* non eſt mirum, ſi ad prouinciarum præſides remittebat, vt vltimo ſupplicio afficeretur adulter. Adulteram tamen remitti non iubet Pelagius. Sed cur hæc tam varie? Ratio eſt elegans. Siquidem Pelagius Romanæ præfuit Eccleſiæ, vltimis, vti diximus, Iuſtiniani temporibus, quibus leges, ac conſtitutiones ſuas, Nouellasq. fecerat, & promulgauerat. Sed *Nouell.134. in authen. ſed hodie. C. ad leg. Iul. de adulter.* cauit, vt mulier adultera, verberibus cæſa, detruderetur in monaſterium: cùm tamen per Conſtantini oraculum, de quo *in d.l.quamuis.* & gladio feriretur. Verùm quoniam ſacris etiam canonibus huiuſmodi in monaſterium detruſio erat permiſſa: idcirco ſacerdotes adulteram non remittunt; ſed ipſi eam detrudunt. *d.cap.gaudemus.de conuerſ.coniugat.* Quibus manifeſtum eſt, adulterij crimen, quicquid comminiſcatur Alciatus, eſſe communis fori; & locum eſſe præuentioni.

De clauſula illa, vt quis poſsit libere appellare. de ſententia *cap. 1. de reſcript. l. ſi quando. C. de inoffic. teſtam. & l. 2. ff. de appellat.* Cap. X.

RESCRIPSERAT Senonenſi Archiepiſcopo Alexander III. Roman. ſedem quandoque permittere, vt quis libere poſſit appellare; vti videre eſt *in cap. 1. de reſcript.* apud Gregorium ix. *& in cap. 12. de appell. primæ collect.* Hinc noſtri multa commenti ſunt, & illam clauſulam, vt quis libere poſſit appellare, ad varios ſenſus retorſerunt: neque veri quicquam, meo iudicio, dixerūt; quamuis nullam res habeat dubitationem, capiatque interpretationem *ex l. ſi quando. C. de inoffic. teſtam.* qua intellecta, intelligitur & citatum cap. primum. Sic igitur Iuſtinianus in d. l. Si quando talis conceſſio imperialis proceſſerit, per quam libera teſtamenti factio conceditur; nihil aliud videri principem concedere, niſi vt habeat legitimam, & conſuetam teſtamenti factionem: & quæ ſequuntur. Quid vult ibi Imperator? an conceſſionem imperialem, per quam libera teſtamenti factio conceditur, nihil operari? Eſſet plane ridiculum id dicere; cùm verba aliquid debeant perpetuò operari. *l. ſi quando. in princ. ff. de legat. 1. l. ſi ſtipulatus. ff. de vſur. l. 1. ff. ad municip.* At dicet aliquis, Imperator ſemetipſum interpretatur, dum ait, nihil aliud videri principem concedere; niſi vt habeat legitimam, & conſuetam teſtamenti factionem. Reſpondeo verum eſſe; non velle, inquam, Principem ex eo, quòd concedit liberam teſtamenti factionem, omnia hoc vno verbo teſtamentorum ſolennia remittere; ſed ſpectandum eſſe, cui, & quo fine, quaque mente conceſſerit. Milites olim non poterant facere teſtamentum, niſi iuris ſolennitates obſeruarent. primus autem Iulius Cæſar illis liberam teſtamenti factionem conceſſit: poſtea Titus, & Domitianus: Nerua verò, & Traianus pleniſſimam indulgentiam dederunt; vnde *in l. 1. ff. de milit. teſtamen.* Faciant teſtamenta quomodo volunt; faciant, quomodo poterunt; ſufficiatq. ad bonorum ſuorum diuiſionem faciendam nuda voluntas teſtatoris. ideo Marcellus Iuriſconſult. *in l. ſi à milite. ff. eod.* ſcribit, Patri dandam eſſe bonorum poſſeſſionem contra tabulas filij emancipati: Exceptis, inquit, ijs rebus, quas in caſtris acquiſiuiſſet: quarum liberam teſtamenti factionem habet. Et ita Impp. iuris communis obſeruationes remiſerunt: quibus & ipſi milites perinde, atque pagani ante Iulium Cæſarem in teſtamenti factione vti cogebantur. Quòd ſi Princeps liberto liberam teſtamenti factionem conceſſerit, vt *in l. 3. ff. de bon. libert.* non ei remiſit iuris ſolennitates, hoc eſt, omnes iuris communis obſeruationes, ſed tantum legem Pappiam, & edictum prætoris de bonis libertorum. erat enim lege Pappia cautum, vt de bonis eius, qui H. S. centum millium patrimonium relinqueret, & pauciores, quàm tres liberos habebat, ſiue facto teſtamento, ſiue inteſtatus erat mortuus, virilis pars patrono deberetur: vt *in §. 1. de bon. libert.* apud Iuſtinian. & toto tit. *ff. de bon. libert.* Quòd ſi præteritus erat patronus, prætor dabat ei bonorum poſſeſsionem contra tabulas. *l. 2. ff. eod. & tot. titul.* niſi natalibus eſſet reſtitutus, vel à principe liberam teſtamenti factionem habuiſſet. *d. l. 3. §. 1.* Et hoc eſt nimirum, quod intelligere voluit Gratianus *in can. Epiſcopus, qui. §. ſi aduerſus. 12. quæſt. 2.* Si verò, inquit, ingenuum princeps fecit, patrono reuerentiam non debet. Hinc eleganter vir peritiſsimus iuris Cuiacius *lib. obſeru. 8. cap. 32.* Si forte, inquit, picturæ profeſſoribus filijsfamil. daret princeps liberam teſtamenti factionem, ſoluere eos tantùm videtur ea lege, quæ filijsfamil. teſtamentum facere vetat, non cœteris. nam cùm ſit inhabilis filiusfamil. ad teſtamenti factionem, patriæ poteſtatis lege impeditus; princeps concedit, hoc minus obſtante, liberam teſtamenti factionem. ſed hac conceſsione, per quam libera teſtamenti factio data eſt, non intelligitur permiſſum, niſi vt habeat teſtamenti factionem, prout habent patresfamil. namque filiusfamil. iure teſtari non poteſt, etiam ſi pater permittat. *l. qui in poteſtate. ff. de teſtam.* neque libertus, quamuis patronus ei liberam teſtamenti factionem concedat. *l. Paulus. §. patroni. ff. de bon. liber.* & ratio eſt, quia teſtamentum eſt iuris publici. *l. 3. ff. de teſtamen.* & cùm ſit iuris publici teſtamenti factio, à priuatis concedi minus poteſt, ſed à ſolo principe. *d. l. 3. §. 1.* Cùm igitur Princeps liberam teſtamenti factionem filiofam. vel liberto concedit, non eis remittit iuris communis obſeruationes, ſed eos tantùm ſoluit ea lege, qua impediebantur, ne poſſent teſtamentum facere. & ita interpretari oportet *d. l. ſi quando. C. de inoffic. teſtam.* quo ſenſu accipi etiam debet ſupradictum Alexandri III. reſcriptum. dum ait, quibus ei generaliter eſt indultum, vt libere ſibi liceat appellare. nam ex eo quòd ſummus legum Antiſtes alicui liberam appellandi facultatem concedit, non omnia hoc vno verbo appellationum ſolennia intelligitur remiſiſſe; neque credendum eſt Rom. Pontificem, qui iura tuetur, quod aliàs excogitatum eſt multis vigilijs, & inuentis, vno ſuo

reſcri-

reſcripto ſubuertere voluiſſe, vt ſcribit haud inſubtiliter Honorius III. *in cap. Eccleſia. 2. de elect.* Sed ſpectare oportet, cui, & quo fine, quaque mente conceſſerit Princeps. Si enim ei, qui à communi iure appellandi beneficium habet, liberam appellandi facultatem concedat; intelligitur pleniſſimam indulgentiam in eum contuliſſe, vt, omiſſis iuris communis ſolennitatibus, libere poſſit appellari; non vt exiſtimauit gloſſa, vt poſſit appellari in caſibus etiam iure prohibitis; atque Baldus, qui vult appellari poſſe, dummodo non ſint omnino iniuſti; idem Decius: vel Felinus, qui vult ad vnum ſaltem effectum. quoniam eſſet contra ius huiuſmodi reſcriptum, quod ſimpliciter non valet, ſed ſubreptitium cenſetur; cùm non ſoleat concedi. *l. reſcripta. C. de precib. imp. offer. can. reſcripta. 25. quæſt. 2. l. vlt. C. de diuerſ. reſcript.* ibi, Iudices monemus, vt nullum reſcriptum, nullam pragmaticam ſanctionem, nullam ſacram adnotationem, quæ generali iuri, vel vtilitati publicæ aduerſa eſſe videantur, in diſceptatione cuiuſlibet litigij patiantur proferri; ſed generales ſacras conſtitutiones omnibus non dubitent, obſeruandas. quæ conſtitutio etiam relata eſt in corpus ſacrorum canonum, vti videre eſt apud Gratianum *in can. dicenti. §. item Imp. Anaſtaſius. 25. quæſt. 2.* Quando igitur huiuſmodi emanat reſcriptum, per quod alicui conceſſa eſt libera appellandi facultas; ſi talis eſt, qui poſſit appellare, cui, inquam, nihil ſit impedimento, quominus poſſit ad prouocationis auxilium conuolare: intelligitur Princeps iuris communis ſolennitates, ſiue obſeruationes remiſiſſe. Solet enim in appellationibus, præſertim in interlocutionibus illud obſeruari, vt in ſcriptis appelletur, vt cauſa appellationis exprimatur, vt apoſtoli petantur. quæ ſi obſeruata non fuerint, non admittitur appellatio. *cap. 1. de appellatio. in ſex.* Nec ſufficit appellanti probare, quòd ex probabili cauſa prouocauit, ſi eam non doceat eſſe veram. *cap. interpoſita. 70. de appell.* Nihil ergo huiuſmodi reſcriptum in diffinitiua operabitur, cùm viua voce liceat appellare? *l. 2. ff. de appell.* Dico poſſe viua voce appellari incontinenti; ob id dicitur *in d. l. 2.* Si apud acta quis appellat, ſatis erit, ſi dicat Appello; ſi poſt appellatur, tum appellandum in ſcriptis eſt. *l. litigatoribus. C. de appellat. can. vltim. verſic. litigatoribus 12. q. 6.* Quare mihi placet mirum in modum Durandi Speculatoris opinio *in titul. de appellat. §. 6. in princip.* exiſtimat enim aduerſus veteres interpretes, prima die non poſſe appellare, ſi poſt latam ſententiam iudex iuerit ad prandium, vel in hortos ſe contulerit, vel ad alios actus ſe conuerterit. *l. eos. §. ſin autem. C. de appellat. d. l. 2.* ſi verò per aliquod temporis ſpatium iudex pro tribunali ſedebit, viua voce, & ſine ſcriptis poterit appellari. & hoc eſt nimirum, quod vult Iuriſconſultus *in d. l. 2.* ſi apud acta quis appellat. Qui ergo liberam à Principe habet appellandi facultatem, poterit etiam altero die ſine libello appellare; & ſi qua alia appellationis ſolennia ſunt, ea remiſiſſe Princeps intelligitur, quemadmodum ſolennia teſtamentorum remiſiſſe videtur Princeps militibus: qui cùm haberent, vt patresfam. teſtamenti factionem, & Princeps pleniſſimam concedit indulgentiam: intelligitur conceſſiſſe, quod minime habebant. Si verò is, cui conceditur libera appellandi facultas, ius appellandi non haberet; vt ſi ei eſſet interdictum propter delictum aliquod, vel eſſet excommunicatus; quo caſu non debet audiri, niſi ſit abſolutus. *cap. per tuas. de ſent. excommun. & c. quæſitum. de offic. & poteſt. iud. ord. in prima compilat.* vel ſi eſſet ſeruus, qui appellare non poteſt; ſed dominus eius ad opem ſeruo ferendam, poteſt vti auxilio appellationis, vel alius nomine domini. *l. ſerui. l. Lucius. l. creditor. ff. de appel.* & ſi qui alij eiuſmodi ſunt: tunc princeps videtur conceſſiſſe, vt habeat ius appellandi, hoc eſt, vt habeat legitimam & conſuetam appellandi facultatem: cœtera verò, quæ ad interponendam, & proſequendam appellationem ſunt neceſſaria, remiſiſſe non intelligitur, argumento eius, quod diximus de filiofamil. & liberto; quibus conceſſa eſt libera teſtamenti factio. Sed, vt iam omnia pluribus dicta, paucis comprehendam, dico, clauſulam iſtam, Vt libere poſſit appellare, illum operari effectum, quòd ſi talis ſit is, cui conceditur, vt iure communi poſſit appellare, tunc princeps intelligitur remiſiſſe ea, quæ appellationis ſolennia ſunt; ſi verò ſit huiuſmodi, vt ei ius appellandi ſit interdictum, tunc princeps videtur conceſſiſſe, vt poſſit appellare, prout iuris obſeruationes deſiderant, non ex interuallo, non ſine ſcriptis, non ſine cauſæ expreſſione, & huiuſmodi alijs.

De concubinis, & explicatur *can is, qui non habet. 34. diſtinct. & l. in liberæ. ff. de rit. nupt. & Iuſtiniani Nouella 74.* Cap. XI.

MARCIANVS *in l. 3. ff. de concub.* ex Marcello libro Digeſtorum ſeptimo ſcribit, Concubinatum per leges nomen adſumpſiſſe, & extra legis pœnam eſſe. Gratianus *in can. is, qui non habet. 34. diſtinct.* ex concilio Toletano I. eum, qui vxorem non habet, concubinam tamen habet, à communione non eſſe repellendum. Hinc veteres, &

recentiores interpretes commenti ſunt, ſimplicem concubinatum haud illicitum eſſe: tametſi D. Auguſtinus *in c. audite. ead. 34. diſtinct.* ait, Concubinas habere non licet nobis: etſi non habetis vxores, tamen non licet habere concubinas. Cui ſuffragatur & præclarum B. Ambroſij dictum *in c. Nemo. 32. q. 4.* Nulli licet, inquit, ſcire mulierem præter vxorem: ideoq. coniugij tibi datum eſt ius, ne in laqueum diaboli incidas: Neque (quod plus eſt) licet, etiam ſi magis ad procreationem, quàm ad explendam libidinem habeat. Sanctius eſt enim defungi ſine liberis, quàm ex illicito coitu ſtirpem quærere, eiuſdem Auguſtini teſtimonio *lib. de bono coniugali, cap. 16.* Quinimo Ariſtoteles quodam non fidei, ſed naturæ lumine illuſtratus *in lib. Politicorum 7. cap. 16.* aperte ſcribit, concubitum omne alterius, quam coniugis penitus interdictum; eumq; qui contrafecerit, grauiter puniendum eſſe. Male ergo colligunt noſtri, concubinatum eſſe licitum *ex d. l. 3.* Rectius autem dixiſſent concubinatum non punitum iri. ideo Marcianus ait, Extra legis pœnam eſt: non tamen dicit eſſe licitum. non enim omnia quæ fieri permittuntur, aut tolerantur, licita ſunt. mulieres, vt corpore quæſtum faciant, permittuntur: non turpiter ergo faciunt? & mortaliter eas peccare quis neſcit? Cæterum, ſciendum eſt, fuiſſe concubinatus nomen apud veteres honeſtum. plenior tamen vxoris, quàm concubinæ honor: attamen vtrumque honoris nomen, non vt ſcortum, vel amica, voluptatis, dedecoris, atque probri; vt *in l. Maſurius. ff. de verb. ſignif.* Etenim Concubinæ, vt rectiſſime Cuiacius in Paratitlis, vel concubinatus nomen, vitæ ſocietatem quandam demonſtrat, abſque ritu tamen vllo ſuſceptam, non coitionem furtiuam. ideò Vlpianus *in l. item legato. §. penult. ff. de legat. 3.* recte exiſtimauit concubinam ab vxore, niſi in dignitate, nihil intereſſe. quam ſequutus Iulianus anteceſſor Conſtantinopolitanus dixit, concubinam imitari legitimam vxorem. quas & maximos, ac totius orbis terrarum potentiſſimos principes habuiſſe traditur. nam D. Veſpaſianum poſt vxoris exceſſum, Cenidem Antoniæ libertam, dilectam quondam ſibi reuocauit in contubernium, habuitq. Imperator pene iuſtæ vxoris loco, vt auctor eſt Suetonius. immo veteres illi ſancti Patres, præter vxores, concubinas ſibi carnaliter coniunxerunt, easq. in contubernio, veluti vxorum ancillas retinebant. D. tamen Thomas *diſtinct. 33. quæſt. 1. art. 3. ad tertium*, ſcribit, quòd vbicumque in veteri teſtamento legitur, aliquos ſanctos viros concubinas habuiſſe, oportet dicere, eas illis fuiſſe matrimonio coniunctas; & tamen aliquo modo concubinas appellari, quòd aliquid haberent vxoris, aliquid concubinæ. namque ſecundum matrimonium, prout dirigitur ad ſuum principalem finem, qui eſt prolis procreatio, ſic erant vxores. ſed ſecundum quòd ordinatur ad ſecundarium finem, qui eſt diſpenſatio familiæ, & mutui auxilij ſpes, & ſimul cohabitatio, vxores non erant, quæ primæ vxori accedebant, ſed concubinæ appellabantur, quaſi ſimile quicquã habentes cum concubina, in eo videlicet, quòd poterant reijci à lecto, & à domo, ſicut illa, quæ vere concubina eſt. vnde & de Agar dicitur ad Abraham per Sarram eius vxorem, Geneſ. c. 21. *Eijce ancillam hanc, & filium eius:* quam tamen prius dederat ipſa viro ſuo vxorem. Talis quoque dicitur fuiſſe Bala ipſi Iacob. Geneſ. 35. Atque hinc quidam putarunt *d. can. is, qui non habet*, interpretationem accipere: ſed male. Etſi autem ſancti illi Patres cum vxoribus concubinas habebant: non tamen nobis licet ex d. can. is, qui non habet. Poterant illi ad ſobolem procreandam, vt nouus adhuc orbis, & hominibus nondum repletus, impleretur; quare dictum à Domino Deo eſt maſculis, & fœminis, Geneſ. cap. 1. & cap. 9. *Creſcite, & multiplicamini, & replete terram:* licebat quoque illis plures habere vxores: non item hodie: quemadmodum nec concubinam cum vxore. nam in d. Concilio Toletano, *cap. 17.* is, inquit, qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, à communione non repellatur; tantum vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ (vt ei placuerit) ſit coniunctione contentus. Concubinæ tamen, vti iam dixi, nomen honeſtum erat, & veræ vxores quandoque concubinæ dicebantur, eo quòd abſque dotalibus inſtrumentis, cæteriſque ſolennitatibus à iure ciuili introductis, fuerat matrimonium contractum. quod idem Gratianus notauit *in can. omnibus. §. vlt. cum ſeq. ead. 34. diſtinct.* palamque oſtendit Iuſtinianus *in ſua Nouell. 12. ſub tit. in authen. de inceſt. nupt. §. vlt.* Neque verò ſatis eſt; vt vxoris nomen adipiſcatur, ſequi matrimonium, ſed neceſſe eſt dotalia etiam interuenire inſtrumenta. *Nouell. 18. §. 2. de triente, & ſemiſſ.* Dos, concubinatus abolitio eſt, & nuptiarum argumentum. Plautus in *Trinummo*:

Ne mihi hanc famam differant,
Me germanam meam ſororem in concubinatum tibi
Sic ſine dote dediſſe magis, quàm in matrimonium.

Sufficit & aliud quodlibet nuptiarum argumentum, quod modo ſumatur ex præſcripto §. 2. *Nouell. 117. vt liceat matri, vel auiæ.* tametſi idem Iuſtinianus *ibidem* §. 3. decreuerit huiuſmodi matrimonia, abſque ſcilicet dotalibus inſtrumentis, contrahi non poſſe ab ijs, qui maximis

præſtant

præſtant dignitatibus; Barbaris exceptis;qui,ſicut inferiores illuſtribus, ex ſolo affectu nuptias inire poſſunt.Erat igitur matrimonium,vbi erat affectus nuptialis. & concubina ex ſola animi deſtinatione æſtimabatur, vt ait Paulus *in l. penul.ff.de concub.*Nolebant tamen concubinatum intelligi ſin liberæ mulieris conſuetudine, ſed nuptias, niſi corpore quæſtum feciſſet. *l. in liberæ. ff.de rit.nupt.* Sed cur non in libertinæ? ratio reddi poteſt, quoniam lege Papia cautum fuit, vt omnibus ingenuis, præter ſenatores,eorumq. liberos, libertinam vxorem habere liceret. *l.lege.ff. de rit. nupt.* nec iuſta ſenatori vxor eſſe poteſt libertina, niſi Principis indulgentia permiſſum ſit. *l.ſi ſenatori.ff.eod.* At cum libera muliere iuſtè contrahit Senator. ideo præſumitur matrimonium cum libera; quanquam ſolemnitates, atque dotalia inſtrumenta non interuenerint. Non dubito tamen,quin in conſuetudine libertinæ, intelligantur (aut, vt rectius dicam, ab antiquis intelligerẽtur) nuptiæ,ſi is, qui eam in contubernio habet, Senator non ſit, eiusq. filius; ac eã ex animi affectu habeat pro vxore. Siquidem *d.l.lege,*loquitur de Senatore, qui libertam ſibi matrimonio coniungere non poteſt. cui ſtatim ſubijcitur *d.l.in liberæ.* in qua Iuriſconſultus reſpondit,In liberæ mulieris conſuetudine non concubinatum intelligere oportet, ſed nuptias: licet prætermiſſæ ſint ſolemnitates; ita vt non modò alij ingenui, ſed etiam Senatores ipſi cum libera ſine dotalibus inſtrumentis contraxiſſe intelligantur. quod correctum tandem fuit à Iuſtiniano *in d. §. 3. Nouell.*112. At verò mihi mirifice placet differentia, quam noſtri *ex d.l.in liberæ.*inter ius Pontificium,& Cæſareum conſtituunt: vti Bal.*in cap. tranſmiſſa.de reſtit.ſpol.*Abbas *in c.illud.in fine. de præſumpt.*& *in c.Eccleſia S.Mariæ. in ſeptimo caſu,* vbi & Decius,& alij,*de conſtitut.* illa videlicet, vt iure ciuili matrimonium intelligatur, aut potius olim intelligeretur, ſi ſimul cohabitauerint vir, & fœmina, & vterque ſolutus ſit: non æque iure noſtro,ſed potius fornicatio.*can. aliter.*30. *q.*5. tametſi recentiores quidam in notationibus ad Decium aliter putent *ex §.quoniam.auth.quib.mod.natural.filij effic.legit.* quæ eſt *Nouell.* 74. in qua ſancitum eſt licere viro vxorem, quam habuit nullis ſolemnitatibus, è domo reijcere, liberis etiam ſuſceptis; niſi mulier legitimis modis probauerit matrimonium. quæ licet perquam vera ſint, non ſequitur tamen, quin non præſumatur,donec maritus vxorem reiecerit, matrimonium. Non placet tamen Abbatis opinio, exiſtimantis *d.l. in liberæ.* per *d.Nouell.*74.corrigi à Iuſtiniano.proponitur ius vetus, quod ante Iuſtinianum vſu, ac lege fuerat receptum: vt nuptiæ in liberæ mulieris conſuetudine intelligerentur. verum quoniam nonnulli poſteaquam ſe earum deſiderio ſatiauerant,eas extra domũ proijciebant: ipſæ apud Imperatorem aſſidue ingemiſcebant. ſed vt huic malo occurreret Iuſtinianus, frænumq. illis imponeret,ne ita de facili nuberent abſque ſolemnitatibus vetuſto more introductis: decreuit maritum huiuſmodi vxorem reijcere poſſet; niſi ipſa fuiſſe matrimonium liquidò probaſſet, hoc eſt,legitimis modis.legitimos modos recte Accurſius interpretatur, vt per duos teſtes, per inſtrumentum, per mariti confeſſionem, aliumq. modum.*l.*1.*ff.de confeſſ.* attamẽ præſumebatur, vti dixi, matrimonium,niſi maritus è domo expelleret.ex quibus licet intelligere,Iuſtinianum non approbaſſe clandeſtina matrimonia,ſicut & ſacratiſſimi Pontifices toto tit. *de cland.deſponſ.* Concubina vt legitima dicatur, ſeptem requiri tenuit Rota *deciſ.*254.*n.*1. *diuerſ. par.*2. videlicet, quòd potuerit eſſe matrimonium. Secundo, quòd ſit vnica. Tertio, quòd ſit retenta domi in ſchemate concubinæ. Quarto,quòd dicatur publicè. Quinto,quòd ad liberos ſuſcipiendos retineatur. Sexto, quòd diligatur ſicut vxor. Septimum locum tenet proteſtatio. Sed Iuſtinianus permittit concubinas, hoc eſt,nuptias illas, quæ abſque ſolemnitatibus, dotalibus inſtrumentis,atque patriæ ritibus fiunt,non item Romanos Pontifices, quorum iure matrimonium eſſe non poteſt, niſi interceſſerint ſolemnitates ab Eccleſia traditæ,& conſtitutæ; ſed adulteriũ potius præſumitur, contubernium, fornicatio, aut ſtuprum.*cap.aliter.*30. *q.*5. quæ omnia prohibita ſunt. & quanquam Eccleſia,ac totius orbis catholici Principes, lupanaria eſſe permittunt: non illa tamen ita permittunt, vt mortale approbent peccatum; ſed vt adulteria,inceſtus, ſtupra, atque alia luxuriæ crimina ex hominum mentibus expellant: moti fortaſſe optima Auguſtini ratione in *lib.de ordine* 2.quo loco, Tolle,inquit,meretrices de mundo, & ſodomia totus efficietur reprobus. idemq. repetit in libris de Ciuitate Dei. Idem D.Thomas,Io.Ecchius, & alij, quos refert Couarruuias *in Epitom.lib.*4. *Decretalium.*Hinc emptas fuiſſe mulieres,ac inſtitutas publice meretrices à Solone Philemon eſt auctor, vt ea venere contenti iuuenes,à pudicis ſolicitandis abſtinerent: vt Alexander ab Alexandro *lib.*4.*cap.*1.& Andr.Alciatus *in d.l. Maſurius.*tradidere. Eiuſdem rationis ratio illa eſſe poteſt: quia licet hoc mortale ſit peccatum, humanæ carnis tamen fragilitate vrgentur: vt Terentius ſub perſona Mitionis innuebat,

Virginem vitiaſti,quã te ius non fuerat tãgere:
Iam id peccatum primum magnum; at humanum tamen;
Fecere alij item ſæpe boni.

Nihilominus continentia à libidine, quaſi faſtigium eſt, omniumq. conſummatio virtutum: ad quam ſi quis eniti, atque eluctari potuerit, (quo facilius nihil, ſi quis voluerit) hunc ſeruum Dominus, hunc diſcipulum magiſter agnoſcet; hic terram triumphauit, hic erit ſimilis Deo, qui Dei virtutem capit. Hæc difficilia quidem videntur: immo facilia, ſi de ijs loquamur, qui calcatis terrenis, iter in cælum dirigunt, cæleſtiaq. vel ſola, vel certe præcipue ſpectant, ſuſpiciunt, atque optant. Namque *in infirmitate*, vt ait Apoſt. 2. ad Corint. 12. *virtus perficitur*. Ex eo autem, quod dicimus de dotalibus inſtrumentis. oritur difficultas, an ſtandum ſit, quoad filiarum legitimationem, iuri Põtificio, vel Cæſareo; ita vt dotalia inſtrumenta requirantur: & ſeruandum eſſe ius Canonicum tradunt Angel. *conſil.* 29. & 250. Curt. Iunior *conſil.* 130. *n.* 10. Socin. *conſil.* 162. *num.* 1. *vol.* 1. Ruin. *conſil.* 211. *vol.* 1. proinde non requiri dotalia inſtrumenta, etiam in terris Imperij. Angel. *d. conſ.* 29. & 250 quo ad ſucceſſionem tamen ſeruatur ius ciuile, Rota *deciſ.* 65. *diuerſ. par.* 3. *lib.* 1. Illud quoque ſciendum eſt, diſpoſitionem iuris ciuilis, quod filij per ſubſequens matrimoniũ non legitimentur, niſi dotalibus confectis inſtrumentis, non habere locum, quando nulli filij legitimi ſunt. *§. ſi verò vi. auth. quib. mod. naturali effic. legit.* & Sald. per eundem tex. *ad l. cùm mulier. C. de donat. ante nupt.* Angel. *ad l. contrahitur. ff. de pignorib.* & alij, quos citat Rota *d. deciſ.* 65. *in fin.*

An clerici ſæcularium Principum legibus ſubijciantur, & de ſententia *cap. Eccleſia S. Mariæ. de conſtitut.* Cap. XII.

SCIO quoſdam haud parum mirari Innocentij Tertij cõſtitutionem *in cap. Eccleſia S. Mariæ. de conſtit.* qua ſancitum fuit, nullius prorſus extare momenti ſtatuta laicorum etiam religioſorum facta de re ſpirituali, ſiue Eccleſiaſtica, etſi eius commodum, & fauorem reſpiciunt. quod vnde, & qua ratione proueniat, neſciunt, aut neſcire diſſimulant; cùm Eccleſia perquã benigna ſit, neque ſoleat beneficia à quouis iuſte collata reſpuere; tum ſummos ipſius Eccleſiæ Antiſtites paſſim ſecularium legum auctoritate, Eccleſiarum, clericorumq. controuerſias ſopire conſtet. quod neque temere, nec inconſulto receptum eſt, ſed ratione optima; quam reddere videtur Lucius III. *in cap. 1. de noui oper. nunciat.* Sicut, inquit, leges non dedignantur ſacros canones imitari, ita & ſacrorum canonum ſtatuta Principum conſtitutionibus adiuuantur. Idem videntur dixiſſe Cyprianus Papa, Leo IV. & Gelaſius *in c. quoniam. cum ſeq.* 10. *diſt.* eadem ratio reddi videtur *in can. nemo; 16. q. 4. ſiue 3.* Venerandæ, inquit Ioannes VII. Romanæ leges diuinitus per ora Principum ſunt promulgatæ. Immo idem ipſe Innocentius III. *in cap. ſuper ſpecula. de priuileg.* haud negauit, dicens: ſancta Eccleſia legum ſeculariũ non reſpicit famulatum, quæ æquitatis, & iuſtitiæ veſtigia imitantur. & alibi paſſim, vti mox dicam. quam ob rem ipſi ſacrarum legum Antiſtites plerumque in definiendis, & terminandis Eccleſiarum, clericorumq. controuerſijs, imperialium legum præſcripto vſi ſunt. immo conſtitutiones, ſeu, vt vocãt, deciſiones ſuas ex ipſis Impp. legibus, veluti ex firmiſsima baſi, vt plurimum fundarunt. Cuius rei præclara, præter iam citata, etiam multa habemus teſtimonia, vel ex Gelaſio *in cap. quis aut.* 54. *diſt.* Quis, inquit, aut leges Principum, aut patrum regulas, aut adminiſtrationes modernas dicat debere contemni, niſi qui impunitum ſibi exiſtimat tranſire commiſſum ex Zepherino *in c. 1. 3. q. 8.* Nullum eorum ſententia à non ſuo iudice dicta conſtringat: quia leges ſeculi id fieri præcipiunt. *vt C. lib. 7. tit. de ſent. & interl. omn. iud.* ex Euſebio Epiſt. 2. ad Aegyptios, ex qua *can. in legibus* 12. *q.* 2. eſt deſumptus. In legibus ſeculi cautum eſt, qui rem ſubripit alienam, illi cui res direpta eſt, in duplum quæ ſublata ſunt, reſtituat. ex Nicolao *in cap. ita diligere.* 30. *q.* 3. quandoquidem nec inter eos qui natura, & eos qui adoptione filij ſunt, venerandæ Romanæ leges matrimonia contrahi permittunt. ex Gregorio *in Epiſt. 33. lib. 4. ad Conſtantiam Galliæ Reginam*: qui dum oſtenderet inuaſores rerum Eccleſiaſticarum eſſe puniendos, dixit, Et seculi leges hæc eadem ita ſe habere voluerunt. Sed quid operam in his probandis impendimus? paſſim enim reperias Rom. Pontifices reſcribere ex legis præſcripto, eiuſq. auctoritate potiſsimum in dirimendis cõtrouerſijs niti: *vt in c. viſis. 16. q. 2. cap. id conſtituimus. 17. q. 4. in cap. innotuit. & cap. dilecti. de arb. in cap. nouit. de iud. in cap. 1. de iuramen. calum. in cap. ad vltimum. & cap. paſtoralis. de cauſ. poſſ. & propriet. cap. 1. de confeſſ. cap. in cauſis. & cap. cùm à nobis. de teſtib. cap. venientes. de iureiur. cap. 1. de re iudic. cap. ſecundo requiris. de appell. cap. cùm dilecta. de confirm. vtil. vel inutil. c. cùm ab omni. de vit. & honeſt. cler. cap. 2. de conceſſ. præben. c. inter alia. de immun. Eccl. cap. 2. de ſponſ. d. cap. 1. de pænis. cap. pactum. & cap. quid per nouale. de verb. ſign.* Item *in cap. auctoritate. & cap. dudum in fine. de conceſſ. præben. in ſex. cap. cùm ſecundum. & cap. inquiſitionis. de hæret. lib. ſex. cap. ſi iudex laicus. de ſent. excom. in ſex.* immo ipſi Eccleſiæ Principes

cipes

cipes interdum pœnas admittunt, quas Imperatores ipſi conſtituerunt, vt *in cap. nulli. de reb. Eccleſ. alien. vel non*. ibi, *pœnas timentes*, quas Leonina conſtitutio comminatur. vt *in l. iubemus. 2. §. œconomos. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* & *Nouell. Iuſtin. 7. de non alien. §. quia verò Leonis*. Et hæc ſunt quæ in præſentia mihi occurrerũt memoriæ. in quibus omnibus videas ipſum vrbis Epiſcopum legũ auctoritate fulciri. quibus ideo dici poteſt Eccleſias, & clericos legibus adſtringi, ſi iuſtæ ſunt leges; non item ſi iniuſtæ. Si enim iuſtæ ſunt, habent vim obligandi in foro conſcientiæ à lege æterna, à qua deriuantur, D. Thomæ teſtimonio 1. 2. *q. 96. art. 4.* nam Prouerb. 8. *Per me reges regnant, et legum conditores iuſta decernunt*. Dicuntur autem iuſtæ ex fine, ex actore, & forma. quæ cauſa forte fuit, vt veteres interpretes, præſertim Innocen. quem refert, & ſequitur Archid. *in can. lege Imperatorum. 10. diſt.* exiſtimarent conſtitutiones, quæ Eccleſijs fauent, intelligi ab Eccleſijs approbatas, ijsq. clericos obſtringi. Mihi tamen placet, ſecularis Principis conſtitutionem nullum legis effectum ſortiri quò ad clericos, ſi de ipſis nominatim cautum fuerit: idq. ex defectu poteſtatis. Poteſtas enim legum ferendarum à iuriſdictione pendet omnino, vt nemo neſcit. nullã autem Princeps habet iuriſdictionem, ſed cenſetur loco priuati, quantum ad clericos attinet. cum enim obſequendi manet neceſsitas, non auctoritas imperandi: vt & Laurentius Mediolanẽſis Epiſcopus in 3. Rom. ſynodo apud Symmachum dixit *can. 1. §. iſta ſcriptura. 96. diſt.* & Innocen. *in d. cap. Eccleſia S. Mariæ*. Ideo Ioannes vrbis Epiſcopus *in can. ſi Imperator. ead. diſtinct.* Ad ſacerdotes, inquit, Deus voluit, quæ Eccleſiæ diſponendæ ſunt, pertinere, non ad ſeculi poteſtates: quas ſi fideles ſunt, Eccleſiæ ſuæ ſacerdotibus voluit eſſe ſubiectas. Non ſibi vẽdicet alienum ius, & miniſterium, quod alteri deputatum eſt. Idem Fœlix Iuſtino Imperatori *can. 4. 10. diſtin.* idem B. Gregorius Mauritio Imper. *epiſt. 75. lib. 4.* Idem Innocent. III. Imperatori Conſtantinopolitano *in cap. ſolitæ. de maiorit. & obed.* Cuius inſcriptio eſt, Illuſtriſsimo Conſtãtino Imperatori. Sed in Parat. admonui, legendum eſſe Conſtantinopolitano Imperatori. Sed in Paratit. admonui, legendum eſſe Conſtãtinopolitano Imperatori, qui fuit Balduinus: *in cap. certum eſt. 4. diſt. can. 1. 21. diſt. can. Syluester. & can. ſacerdotibus. 11. q. 1. in cap. quanquam. de cenſ. in ſex. in auth. caſſa. C. de Epiſc. & cler.* quo ſenſu intelligi poteſt D. Thom. *loco cit.* vt lex dicatur iuſta ex actore, quando ſcilicet non excedit poteſtatem ferentis. quo caſu non obligat, etiam quò ad conſcientiam: ita quoque accipi debet *d. cap. Eccleſia S. Mariæ*. Ideo mihi videtur decidiſſe, quod oportuit, Rota *in deciſ. 10. in antiq. de conſuet.* non valere, inquã, conſuetudinem, qua receptum eſt, vt Rex Angliæ habeat in clericos iuriſdictionem. quinimmo ipſum Rom. Eccleſiæ Antiſtitem vniuerſaliter in hoc diſponere non poſſe conſtanter aſſeuerant Card. & recentiores alij *in cap. 2. de maior. & obed.* cùm huiuſmodi libertas non ſolum humano iure, ſed & diuino conceſſa ſit, vel ipſo adſtipulante Bonifacio Octauo *in d. c. quanquã.* & alijs iam dictis locis, vt etiam late docet Panormitanus *in d. cap. ſolitæ.* & Oldrad. *in conſ.* 83 & idem Card. *in cap. perpendimus. q. 4. de ſenten. excomm.* Legem verò, in qua expreſſa rei Eccleſiaſticæ non facta eſt mentio, nec eius obſeruatio parit peccatum, nec aduerſatur ſacris conſtitutionibus Pontificijs, etiam à clericis obſeruãdam eſſe non dubito: maxime cùm cõtineat ea, quæ iure Pontificio ſancita non vtique fuere. in quibus caſibus ſolent ſacratiſsimi Rom. Pontifices in decidendis clericorum controuerſijs legum præſcripto vti, vt ex ſupra citatis locis palam eſt. Idcirco videmus paucas, aut admodum nullas de contractibus, ac vltimis voluntatibus editas fuiſſe conſtitutiones: quorum tamen explicatus in iure ciuili prolixus eſt, adeoque diffuſus, vt omnia fere negotia, quæ inter homines contrahuntur, commode ſatis eo decidi poſſint. quod argumento eſt Rom. Pontifices velle leges, quæ æquitatis, & iuſtitiæ veſtigia imitantur, approbari, cauſaſq. clericorum ex legum religione decidi, vt *in d. cap. ſuper ſpecula*. non vt viri alioquin doctiſsimi opinantur; vti perinde ſit, ac ſi Virgilij, Ciceronis, Liuij, aliorumq. probatiſsimorum auctorum ſententia vterẽtur. quod eſt plane ridiculum. Eſt etenim certiſsimi iuris regula, Conſtitutiones, canonesve futuris tantum dare formam negotijs, non præteritis, niſi nominatim caueatur, vt diffuſe diximus *ſup. cap. 6.* Sed cùm ita ſit, neceſſe eſt fateri, poſſe cauſas Eccleſiaſticas ex iure ciuili decidi, & determinari. nam cùm ſummus Pontifex *in d. c. 1. de nou. oper. nunc.* & alibi, clericorum negotia decidat auctoritate iuris Cæſarei, videtur ſe referre ad ipſam ciuilem deciſionem; ac proinde illa deciſio non videtur ab eo ipſo immediate proficiſci, ſed à iure ciuili; alioquin ſequeretur non eſſe veram ſupradictam regulam; quòd leges futuros caſus reſpiciant, non æque præteritos. quapropter mihi rectiſsime videtur diſſeruiſſe Bart. *in l. 1. C. de ſacroſ. Eccl.* & Bal. *in auth. ſicut alienatio. eod.* & Abbas poſt Petr. de Anch. *in d. cap. Eccleſia*, quòd ſi clericus hæres fuerit inſtitutus, neque confecerit inuẽtarium, teneatur vltra vires hæreditatis, *ex l. fi. C. de iure delib.* quæ concluſio, etſi apud nonnullos ſit dubia, quia opinantur ex æquitate canonica & in locis

Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiæ in temporalibus ſubiectis non teneri, niſi pro viribus hæreditatis, *deciſ. 72. num. 41. cum ſeqq. diuerſ. par. 2.* communis tamen opinio eſt, vt teneatur hæres etiam de iure Pontificio vltra vires. & ita tenuit Rota *d. deciſ. 72. nu. 49. cum ſeqq.* quod locum habere non arbitror in Eccleſia hærede inſtituta, *ex d. auth. ſicut.* tum quia ceſſat ratio *auth. de hæred. et falc. §. ſcimus.* quamquam gloſſ. *in cap. 1. de teſtam.* vti etiam Card. & Salic. *in auth. ſed cum teſtator. C. ad leg. Falcid.* contrarium verius putent: ſed male. verior Abbatis concluſio, quòd clericus priuetur hæreditate, ſi voluntatem defuncti non adimpleuerit, vt *in auth. hoc amplius. C. de fideicomm.* adeoque in omnibus caſibus in quibus quis vt indignus hæreditate priuatur. *l. 1. ff. de ijs quib. vt indign.* vt ſi pupillo tutorem non dederit, & id genus alijs. Sed vlterius ipſe quæro, num clerico hæredi, vt indigno, fiſcus auferre hæreditatem poſſit, ſi necem teſtatoris inultam eſſe conſtiterit? eſt enim *in l. 1. 7. & 10. C. de his, quib. vt indig. hæred. auf.* ſancitum, hæredi, qui mortem defuncti inultam reliquit, vt indigno, auferendam eſſe hæreditatem. Iure tamen noſtro cauetur, ſacerdotale officium miniſtrare non poſſe eum, qui homicidium perpetrauit. *can. miror. 50. diſtinct.* etiam ſi infidelem occiderit. *can. clericum. & can. de ijs, cum ſeq. ead. 50. diſtinct.* immo ſi Principem clericus ad homicidium incitauerit, eo ſequuto, vt homicida tenetur. *c. ſicut dignum. §. qui verò. de homicid.* & quicumque homicidio cauſam præbet, irregularis fit. *cap. de cætero. & de hom.* Sequi igitur videtur, vt clericus priuari non debeat hæreditate, ſi defuncti necem non vindicauerit; quia necem vindicare peccatum ſit mortale. atqui doctorum catalogo receptum eſt *ex cap. fin. de præſcript.* legem, quæ fouet peccatum, vim legis non obtinere. attamen in ea ſum ſententia, vt exiſtimem, clerico, vt indigno auferri hæreditatem poſſe, ſi teſtatoris necem inultam reliquerit. neque irregularis fiet, ſi mortem teſtatoris vindicauerit ex præſcripto *cap. 2. de homic. in ſexto.* alioquin ipſi clerici de nece ipſius defuncti eſſent ſuſpecti; tum daretur materia pleriſque trucidandi huiuſmodi teſtatores, *argumen. d. c. 2.*

De clauſula, *appellatione remota*: itē de iudicis recuſatione. & de ſententia *l. fi. C. de ſentent. & interloq.* Cap. XIII.

INTERDVM Imperator ita ſolet iudicem dare, vt nō liceat ab eo prouocare: vt ſcio ſæpiſſime à Diuo Marco iudices datos. *l. 1. §. vlt. ff. à quib. appell. non licet.* Sed an alius ita poteſt iudicem dare? Vlpianus ibidem putat non poſſe. quo ſane reſponſo intelligi poteſt, nemini, vno excepto Principe, licere iudicem dare; ne ab eo liceat appellare. Cui vltima Iuſtiniani conſtitutio in tit. *C. de ſent. & interloq.* aduerſari penitus videtur. Cùm ſolitum, inquit, eſt in ſententijs iudicum ſic interloquutionem proferri, vt nō liceat partibus ante diffinitiuam ſententiam ad appellationis, vel recuſationis venire auxilium. qui locus adeo viſus eſt difficilis, vt Accurſius, Bartol. Bald. Angelus, Paul. de Caſtro. & Fulgoſius *in d. §. vlt.* & *in d. l. vlt.* quemadmodum & Panormitanus Abbas *in cap. paſtoralis. de appell.* Andr. Siculus *in cap. ſuper quæſtionem. §. ſi verò. de offic. deleg.* Imol. *in cap. 1. de tranſact.* Felinus *in cap. ſignificarunt. de teſtib.* Decius, & Ripa *in c. 1. de reſcr.* multa commenti ſint, & à mente Imperatoris omnino aliena. eoque frequentius itū eſt; quòd iudex poſſit ab interloquutoria prouocationem reijcere, non item à diffinitiua, ex d. Iuſtiniani conſtitutione: tametſi contendat Panormitanus loco citato eam accipi debere de inferiore cauſam, appellatione remota, delegante; cui ipſe delegatus non tenebatur deferre: vt ſi allegaretur cauſa huiuſmodi, propter quam prouocatio non vtique deberet admitti. & alia alij dicunt, quæ non referam; ne reimplere libros potius velle videar, quàm eorum interpretationes recenſere. Dicam tantum breui, vti res eſt. Iuſtinianus igitur poſt verba iam relata ſic Iuliano Præfecto prætorio reſcribit: Quidam putabant non licere ante litem conteſtatam, nec iudicem recuſare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cùm enim ſimul vtrumque vocabulum ponitur tam appellationis, quàm recuſationis; prouocatio autem ante litem conteſtatam non poteſt porrigi: putabant, quòd nec recuſare quidem iudicem cuiquam concedatur ante litem conteſtatam: quod minime vetitum eſt. Caueant itaque iudices huiuſmodi ſermonem ſimul, & ſine certa diſtinctione proferre. hactenus Iuſtinianus. Ex quibus manifeſtum eſt fuiſſe non mediocriter apud Iuſtinianum Imperatorem dubitatum, num iudex datus, ſiue is, cui mandata eſt iuriſdictio, qui vulgo à noſtris de-

legatus

Digitized by Google

legatus dicitur (tempore enim Iuſtiniani, quiſque etiam magiſtratus iudicare poterat ex conſtitutione Diocl. & Maximil. *in l. 2. C. de pedan.*) ante ſententiam recuſari poſſet. Dubitationem faciebat, quòd iudices initio iudicij ſic ſolebant interloqui, ne poſſent partes ante ſententiam diffinitiuam appellare, ſicque iudicem recuſare. Etenim cum lege cautum eſſet, ne quis ante ſententiam prouocaret. *l. ante. ff. de appell. recip. vel non. & l. ante ſententiæ tempus. C. quor. appel. non recipi. cap. non ſolent. §. ante 2. q. 6.* duobus exceptis caſibus, de quibus Scæuola *in d. l. ante.* vt ſi quæſtionem in ciuili negotio habendam iudex interlocutus eſt, vel in criminali: ſi contra leges hoc faciat. neque ab articulo cauſæ. *l. ab executione. C. quor. appell. non recip.* hoc eſt ab interlocutione; quod ſacri canones non admittunt, *can. non ita. 2. q. 6. c. ſuper eo, de appell.* qui ante, & poſt litem conteſtatam, & in prolatione ſententiæ, & poſt, ſingulis appellandi faciunt poteſtatem. & hoc iure vtuntur omnes, etiam in auditorijs ſecularibus: non ex eo, quòd facile, vti male nonnulli exiſtimant, iudices amplectantur ea omnia, quibus litium nodus excreſcit, aut litium vita producitur: ſed quia æquius viſum eſt, vt ab omni grauamine liceat vnicuique appellare. ideo videmus tenere conuentionem illam, de qua *in l. vlt. §. vlt. C. de temp. appell.* vt pactis renunciari poſſit appellationi. Solebant itaque etiam vulgo iudices ante litis conteſtationem interloqui, & quaſi admonere partes, vt intelligerent, quomodo conteſtarentur litem. nam conteſtata lite, non licebat partibus appellare, niſi lata eſſet ſententia, & quidem diffinitiua. *d. l. ante ſententiæ.* & hic eſt ſenſus *d. l. fin.* præſertim in principio. Et cum ſic interloqui ſolerent iudices, dubitatum fuit, num idem locum haberet in recuſatione. Quidam putabant, vt ibidem refert Imperator, idem plane eſſe, vt non liceret ante litis conteſtationem ad recuſationis auxilium deuenire. quod tamen minime vetitum erat; immo apertiſſimi iuris eſt, licere litigatoribus iudices ante quàm lis incohetur recuſare. *l. 2. C. de Epiſcop. aud. l. apertiſſimi. C. de iudic.* quo loco Accurſius, In principio, inquit, eſt recuſatio, in fine appellatio, in medio non eſt locus. (quomodo autem recuſetur iudex, monemur *in c. cum ſpeciali. 61. de appell.*) Idcirco Iuſtinianus *in d. l. fin.* in fine ſubiungit: Caueant iudices huiuſmodi ſermonem ſimul, & ſine certa diſtinctione proferre. videlicet, ne ijs, qui iudicium ſuſcepturi ſunt, dicant non poſſe ante litis conteſtationem recuſare iudices ſuſpectos ſibi datos; quinimo contrarium vſu, legeq. receptum fuit, vt facta litis conteſtatione, non liceat litigatoribus iudicem recuſare: niſi aliquid emergat, quod æquã, iuſtamq. efficiat recuſationis cauſam. *cap. inſinuante. de offic. iud. deleg.* vt alibi dicetur latius. Sed vt quæſtio à nobis propoſita exitum aliquẽ habeat, concludo, Principe inferiores non poſſe reijcere appellationem, ſiue ſit diffinitiua, ſiue ſit interlocutoria. quare clauſula, Appellatione remota, ad ſolum Principem pertinet; ad eum, dico, qui ſupremum, vt vulgo dici ſolet, habet dominium, omnemq. prorſus iuriſdictionem; vt eſt Sereniſſimus Allobrogum Dux, Italiæq. Subalpinæ Princeps, Veneti, & nonuulli alij Italiæ Principes. Ideo mihi placet gloſſa *in cap. vlt. in verb. figura. de hæret. lib. ſex.* exiſtimans legatum à latere non poſſe tollere iuris ſolemnitates in caſibus non expreſſis, quanquã vices Romani Pontificis gerat, & maius omnibus poſt Papam habeat in prouincia imperium: & per conſequens non poterit appellationem tollere.

De reſcriptis, an vnius anni tempore finiantur; & conciliatur *l. falſo. C. de diuerſ. reſcript.* cum *cap. ſi autem & cap. plerumque de reſcript.* Cap. XIV.

QVAESTIO eſt ſatis elegãs, num reſcripta vnius anni tempore terminentur, an verò ſint perpetua. Lucius Papa Tertius *in c. ſi autem.* & Innocentius quoque Tertius *in cap. plerumque de reſcript.* reſcripſerũt anno finiri. At Claudius Imperator *in l. falſo. C. de diuerſ. reſcrip.* quæ ad ius reſcribuntur, eſſe perennia dixit. Quibus factum eſt, vt Baldus Decio auctore *in d. c. ſi autem*, differentiam conſtituerit inter ius ciuile, & canonicũ: quòd hoc, vnius anni curſu expiret reſcriptorum virtus; nõ æque illo, ſed perpetuo duret. Bart. & Iaſon *in l. fi. C. de conſt. princ.* & Decius *in reſponſo ſuo* 147 *circa princip.* quos interdum ſequitur Rebuffus *in ſuo de reſcript. tract.* exiſtimauerunt illa verba *in d. l. falſo.* ideſt, *Ea, quæ ad ius reſcribuntur perennia ſunt*, accipi debere, quando ad iuris obſeruationem, & declarationem reſcribitur; quo caſu perennia ſunt reſcripta; vt nemo non videt, vel ex *l. Diui fratres. ff. de iure patr. l. 2. C. de conſtit. princ. c. conſuluit. de offic. iud. deleg. c. quòd ad conſultationem. de ſent. & re iudi.* & paſſim alibi. Plinius quoque pluribus in locis, vel *in epiſt. 119. lib. 10. ad Traianum*. Symmachus *Epiſt. 42. lib. 10. ad Theodoſium.* Eiuſmodiq. ſunt omnia fere veterum Imperatorum reſcripta, quę Iuſtinianus in Codice nobis tradidit: & veterũ ſummorum Pontificum Epiſtolas, quæ reſcripta ſunt,

ſunt, in quinque Decretalium libros Gregorius Nonus retulit; omniaq. prope ius communne interpretantur; neque ſunt vt plurimum perſonalia; ſed factis propoſitis, reſpondent generaliter: vt in ſimilibus negotijs iudices æquabilem iuris teneant rationem. *l. non mihi videtur. ff. commod. l. quoties. §. primo. ff. de hæred. inſtitut. c. paſtoralis. §. quoniam. de reſcrip. c. in cauſis. de re iud.* Non eſt ergo dubium, quin ea, quæ ad iuris declarationem reſcribuntur, perennia ſint, atque ius ipſum. Neque apud me dubium eſt, quin Imperator *in d. l. falſo.* loquatur de reſcripto ad iuris obſeruationem. quod verba illa aperte indicant: Cùm ea, quæ ad ius reſcribuntur, perennia eſſe debeant; ſi modo tempus, in quo allegari vel audiri debent, non ſit comprehenſum. quod perinde eſt, ac ſi dixiſſet Imperator; Si reſcriptum ad certum, & determinatũ tempus parti conceſſum ſit, tunc eo deuoluto expirat omnino. Idcirco Rebuffus voluit tandẽ *d. l. falſo*, accipiendam eſſe de reſcriptis gratiæ, quæ debent eſſe perpetua: decet enim principis beneficium eſſe manſurum: vt ſcribitur *in reg. decet. de reg. iur. lib. ſex.* At *cap. ſi autem. & c. plerumque de reſcriptis iuſtitiæ*; quæ regulariter anno pereũt. Doctiſſimus Cuiacius *in tit. de diuerſ. reſcrip. C.* nulla adhibita diſtinctione, tradit iure veteri annalia fuiſſe reſcripta: quo iure, inquit, vtimur ex *d. cap. plerumque*. qua in re non ſatis mihi facit eius interpretatio. primum enim quod iure veteri annalia eſſent reſcripta, nullibi probes; quinimmo contrariũ verius putat Claudius Imper. dum *in d. l. falſo*, Epagatho reſcribit, falſum eſſe, quòd reſcripta anno finiantur, his verbis: Falſo aſſeuerant auctoritatem reſcriptorum deuoluto ſpatio anni obtinere firmitatem ſuam non oportere: cùm ea, quæ ad ius reſcribuntur, perennia eſſe debeant. Quòd ſi vnius anni curriculo finiebatur olim reſcriptum, cur, obſecro, Imperator dixit, falſo aſſeuerant? non falſo aſſeueraſſent, ſi ante illam conſtitutionem vno anno terminatum fuiſſet ius reſcripti. Neque verum eſt, anno vno hodie finiri reſcriptum ex *d. cap. plerumq.* Quid igitur dicendum? Dicamus nos; reſcripta ad ius, hoc eſt ad iuris obſeruationem, & interpretationem, eſſe perennia, ac ius ipſum, vti diximus. neque vllus ſanæ mentis de re hac dubitat. Item reſcripta ad lites, ſiue ad ius partium, ſunt perpetua, ſiue perennia, inquam, quòd tanto tempore durant, quanto actio, ſuper qua, & propter quam impetratur. nam ſi decennio durat actio, per idem tempus vim obtinet reſcriptum; ſi triginta annis per triginta; non æque vltra. *l. ſicut. C. de præſcript. trigin. vel quadr. ann.* Perpetua tamen vere ſunt quo ad exceptionem. *l. pure. §. vlt. ff. de dol. mal. except.* Ratioq. eſt ſatis elegans: non enim eſt in poteſtate rei excipere aduerſus actorem; niſi is agat. Si agit, ille excipit. præit actio, ſubſequitur exceptio. quare exceptio dicta eſt, auctore Vlpiano *in l. 2. ff. de except.* quaſi quædã excluſio: quæ opponi cuiuſque rei ſolet ad excludendum id, quod in contentionem, condemnationemvè deductum eſt. Ideo eleganter idẽ Vlpianus *in l. 1. ff. eod.* ſcribit reum in exceptione actorem eſſe. Durat ergo reſcripti ius ad id tempus, ad quod extenditur actio, propter quã preces oblatæ ſunt; ad excipiendum perpetuò manet. quia quotieſcumque agitur, poteſt excipere; niſi certum tempus conſtitutũ ſit. *l. quoties. C. de precib. imper. offer. l. in contractibus. in princip. C. de non. num. pecun.* immo ex ſæpe citata *l. falſo.* vel ſi intentata ſit actio, & non excepit reus. eo etenim caſu in exceptione euaneſcit reſcriptum, prout in agendo: argumen. *l. ſi is, qui. ff. de cond. indeb.* Si is, inquit, qui perpetua exceptione tueri ſe poterat, cùm ſciret ſibi exceptionem profuturam, promiſerit aliquid, vt liberaretur, condicere non poteſt. Sed dicet aliquis, Erit igitur *d. l. falſo*: de exceptione intelligenda, non item de actione, cùm Imperator vtatur illa dictione, perennia: quæ ſane dictio perinde eſt, ac ſi dicatur, ſine fine. *l. 1. ff. de fluminibus.* ſed actio certo tempore finitur, triginta, ſcilicet, vel quadraginta annis, vt dictum eſt: vel centum, prout Romana gaudet Eccleſia. *auth. quas actiones. C. de ſacroſanct. Eccl. cap. nemo, 16. q. 4. & cap. cum vobis. de præſcrip.* Reſponſio eſt in promptu, quòd *l. falſo*, accipi debet tã de actione, quàm de exceptione, licet dubitet Accurſius. & quamuis illud verbum, perenne, perinde fere ſit, atque perpetuum: perenne tamen non dicitur perpetuum, & æternum; ſed in multos annos. Item quod aliquo tempore durat, & aliquo tempore perpetuatur. Cicero *in Bruto*; Contine te in tuis perennibus ſtudijs. Plautus *in Amph.* Lucrum vt perenne nobis ſuppetat. Colum. *lib. 1. cap. 9.* Vt diutius perennent boues. *& lib. 3.* Roſa hoc modo culta multis annis perennat. Ouidius, Arte perennat amor. Immo & Perpetuum dicitur apud noſtros, quod tempore terminatur, ac quidem certo. namque perpetua dicitur actio, quæ finitur ſpatio triginta annorum. *tit. de perpet. & temporalib. action.* apud Iuſtinianum: tametſi ciuiles olim actiones omnes erant perpetuæ, nec vllo tempore terminabãtur. Non finitur ergo vnius anni ſpatio reſcriptum, vt male Rebuffus, Cuiacius, & alij viri alioquin iuris peritiſſimi opinantur. Ad citata iura, *d. c. ſi autem. & cap. plerumque*, mihi videntur dixiſſe quod oportuit veteres interpretes, nempe gloſſa *in d. cap. ſi autem. in verb. dolo. & in cap. venerabilis. de iudic.* Innocen. *in d. cap. plerumque.* Abbas *in d. c. ſi autem. in princip.* ac

idem

Digitized by Google

idem prope Bartol. *in d.l.falſo.* quòd ſcilicet accipi debeant, quando ſecundum obtentum eſt reſcriptum. me declaro. Si quis precibus Principi oblatis, reſcriptum obtinebit, & eo decurrente anno haud vſus fuerit, & aduerſarius ſecundum impetrauerit, nulla etiam facta prioris mentione: expirat primum, & conualeſcit ſecundum. quod ita admittitur, ſi dolo, vel negligentia vſus non ſit. Si verò iudicis copiam habere minus poterit, adhuc durat primum, & nullum eſt ſecundum. ex quibus manifeſtum eſt etiam, non expirare reſcriptum, niſi aliud ab aduerſario fuerit obtentum, & hoc in ius prius fuerit productum, illud poſtea. atque vt vltimo extinguatur primũ, deſideratur dolus, vel negligentia. Dictã autẽ *l.falſo.* intelligi oportet, quãdo nullum aliud impetratum eſt reſcriptum.

Conciliatio *l.2 & l. etſi legibus. C. ſi contr. ius, & vtilit public.* & explicatum *cap. ſuper litteris. de reſcrip.* hoc eſt de reſcripto obreptitio, & ſubreptitio. Cap. XV.

FVIT quoque iam olim haud mediocriter hæſitatum, quid iuris eſſet de eo reſcripto, quod tacita veritate, & ſuggeſta falſitate impetratur. quam in rem duo emanantur à priſcis illis Imperatoribus oracula; de quibus *in l.2. & l. etſi legibus. C. ſi contr. ius, & vtilit. publ.* quæ videntur ſibi è diametro aduerſari. ita enim Conſtantinus *in d.l.2.* Præſcriptione mendaciorum oppoſita, ſiue in iuris narratione mendacium reperiatur, ſiue in facti, ſiue in tacendi fraude: pro tenore veritatis, non deprecantis affirmatione datum iudicem cognoſcere debere, & ſecundum hoc de cauſa conuenit ferre ſententiam. Theodoſius verò, & Valen. altero loco; Etſi, inquiunt, legibus conſentaneũ ſacrum oraculum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis: etſi nimia mentientis inuenitur improbitas, etiam ſeueritati ſubiaceat iudicantis. Hinc veteres iuris interpretes, cui horum ſtandum eſſet, dubitarunt non mediocriter. Placentinus enim, vt Accurſ. refert *in d.l.2.* exiſtimauit nullum prorſus commodum ex huiuſmodi reſcripto conſequi poſſe eum, qui impetrauit. Iacobus de Bellap. & Azo, nullam in forma vim habere, iudicem tamen in eo datum ex iuris rigore poſſe iudicare, & negotium expedire. Quorum interpretationes videntur ſatis conuenire verbis dictarum conſtitutionum, ſed non menti. Vnus mihi videtur has duas leges interpretatus eſſe rectiſſime, Innocẽtius III. in ſua illa conſtitutione *cap. ſuper litteris. de reſcript.* quo loco cauit, reſcriptum per fraudem, & malitiam impetratum, nullum eſſe. quòd ſi per ſimplicitatem, & ignorantiam fuerit expreſſa falſitas vel ſuppreſſa veritas: tunc ſi qua conceſſa ſunt, fuerint huiuſmodi, quæ veroſimile eſt Principem cõceſſiſſe, etiam ſi tacita eſſet falſitas, & expreſſa veritas: iudex datus non ex reſcripti forma, ſed ex legis præſcripto, in cauſa poterit procedere: ſi verò fuerint huiuſmodi, quæ de facili Princeps non conceſſiſſet etiam facta veritatis expreſſione, non æque poterit cognoſcere iudex. namque hic caſus perinde eſt, atque primus, qui poteſt referri *ad d.l. etſi legibus*, ibi, *mendax precator attulerit, careat penitus impetratis*; prout etiam conſtituit idem Innocen. *in c. ſedes. in fin. eod. de reſcrip.* quia fraus, & dolus ei patrocinari non debent, tanquam mendax precator careat penitus impetratis. qui locus corruptus eſt in quibuſdam codicibus; legitur enim, mendax peccator, cùm legi debeat precator. Cui conuenit & illud Aurelij Auguſtini ſuper Ioannem, Iuris, ait, eſſe forenſis, vt qui in precibus mentitus eſt, illi nõ proſit, quod impetrauit. idq. in pœnam mendacij. Mendaci homini ne verum quidem dicenti credere ſolemus, vt ſcribit M. Tullius & ipſe 2. *de diuinat.* immo ſi nimia mentiẽtis inuenitur improbitas, poteſt iudicis arbitrio puniri. *d.l. etſi legibus.* quod interpretor, ſi fuerit accuſatus. *ex l. ſi quis obrepit. ff. ad leg. Cornel. de falſis.* ex reſcripto Alexandri Auguſti: quod ibidem refert Modeſtinus: Si libello, inquit, dato aduerſarius tuus veritatem in precibus ab eo datis non adiecit, ſubſcriptione vti non poteſt: immo ſi accuſatus fuerit, & pœnam inferre debet. quanquã textus *d.c. ſuper litteris*, veluti ab humaniori Principe proficiſcens, vult tantum impetrantem reſcripti commodo priuari. Sed medius, & ſecundus caſus poteſt pertinere *ad d.l.2.* vt ibidem Conſtantinus intelligat iudicem, non obſtãte exceptione mendaciorum oppoſita, debere cognoſcere, ſi fuerint huiuſmodi impetrata, quæ veriſimile eſt Principem, etiam expreſſa veritate, fuiſſe conceſſurum. Non enim præſumitur vere mendax is, qui per falſitatem quicquam impetrauit, quod alioquin nulla falſitatis expreſſione facta de facili obtinuiſſet, argumento *cap. vlt. de crim. falſi*; quaſi hoc mendacium ſit aliquid doli expers *c. primum eſt. 22. q. 2.* Ideo Theologi dicunt, non omne mendacium eſſe peccatum: ſed multum intereſt, quo animo, & quibus verbis quiſque mentiatur. Non enim, ait Auguſtinus in Enchiridio, ita peccat, qui conſulendi, quam ille, qui nocendi voluntate mentitur. Quare D. Thomas 2.2. *q.* 110. *art.* 3. & 4. dicit, non omne mendacium eſſe mortale peccatum. idem *in tertio ſententiar. diſtin.* 38. *art.* 2. & 4.

mendacium,vt pariat mortale peccatum,eſt falſa vocis ſignificatio cum voluntate fallendi , vt ex B. Auguſtino definit Gratianus *in cap.beatus ead.22.q.2.*quam ſequitur Magiſter Sentent. *in tertio diſt.37.& 38.*& gloſſ.*in l.de ætate.in §.1. ff.de interrog.actio*n. Hoſtien.*in ſumm.de iureiu. §. quot comites*. & hoc eſt . de quo voluit intelligere Plautus *in Perſa*.

Mihi ſcelus videtur me patri proloqui mendacium.

Ideo Abbas vere putauit ſubreptionē doloſam adeo operari , vt vitiet omnia in reſcripto contenta , licet reſcriptum plura contineat ſeparata : etiam ſi ſubreptio non fuit cauſa obtinendi omnia reſcripto comprehenſa . Si verò ſubreptio non ex dolo, ſed ex ſimplicitate,& ignorantia prouenit , in tantum vitiat reſcriptum , inquantum fuit cauſa inductiua conceſſionis . idcirco ſi ſubreptio fuit cauſa ſolius formæ reſcripti, vitiat ſolam ipſam formam , & non ſubſtantiam reſcripti, cuius non fuit cauſa . quæ omnia locū habere dico tam in litteris gratioſis,quàm in litteris ad lites . quamuis Decius ſecundam *d.cap.ſuper litteris*.regulam non pertinere ad reſcripta gratioſa contendat : *ex cap.ſi motupropr. de præbend. lib.ſex.* & *cap. ſuſceptum de reſcript. in ſex*.pertinere tamen conſtat *ex cap.ſi eo tempore de reſcript. in ſex.* & *cap. dudum.* §.*conſiderantes.de præben.in ſex.* quibus conuenit & Rotæ *deciſ. 76. de reſcript. in antiquis* , vt ſi quis à Rom.Principe impetrauerit beneficium curatū , cùm eſſet ſimplex , valet tamen impetratio : rationem reddit Rota illam; quòd facilius conceſſiſſet Pontifex ſimplex beneficium , quàm curationem animarum habens;ſicut ille,qui impetrauit ſacreſtiam , quam in precibus aſſerebat dignitatem eſſe , cùm eſſet ſimplex officium , vt *in deciſ.19.in Antiquior.de præb.*quæ hodie relata eſt ſub tit.*de reſcript. in Antiquis.* argumento eſt etiam *l.ſancimus. in princip. C. de donat.*vt ſi quid ſupra modum,ſiue legitimam definitionē, hoc eſt trecentorū aureorū fuerit donatū : quod ſuperfluum eſt, non valet ; reliqua verò quantitas, quæ intra legis terminos conſtituta eſt,in ſuo robore perduret . Ad *cap. ſi motu proprio* , mihi videtur quod oportuit , dixiſſe Dominicus *in d.cap.dudum*.quòd ſi talis ſit qualitas,de qua ſit facienda mentio de iure communi , & facta non fuerit ; tunc indiſtinctè gratia in totum vitiatur . quo ſane ſenſu accipi debet d. cap. ſi motu. fuerat enim olim conſtitutum , vt non valeret reſcriptum ad beneficia impetratum , ſi in eo taceatur dignitas , & aliud impetrantis beneficium.*cap.ad aures, & cap. cùm adeo. de reſcript.* Immo quiſque tenetur de iure , quod habet ad aliquod beneficium, facere expreſſam mentionem ; alioquin gratia erit ſubreptitia . *c.in noſtra de reſcript.*In *d.c.ſuſceptū.*& *c.cui de.* fuit expreſſio qualitatis adiecta taxationis,& limitationis ergo.Non eſt igitur mirum,ſi in totū gratia cenſeatur ſubreptitia, ſi à forma mandati receſſerit is , cui mandatum eſt . nam ſi mandat Papa alicui,vt ab aliquo beneficij,quod obtinet , reſignatione accepta , tertio conferat ; ſi diem functus fuerit, antequam reſignet , conferri non poterit huiuſmodi beneficium virtute illius mandati , cùm vacet non per reſignationem , ſed per mortem . & ideo ad mortem extendi non æque poterit *d. cap.ſuſceptum*.

Nullum eſſe gradum in contrahendis nuptijs iure naturali prohibitum: & in quibus gradibus diſpenſare poſſit ipſe Rom. Pontifex. interpretatio *cap. litteras. de reſtit. ſpol.* & *cap. 19. Leuitici.* & conciliatus Corn. Tacitus cum Plutarcho. Cap. XVI.

DVo ſunt ſummorū Eccleſiæ Principum reſcripta , alterum Clementis III. & alterum Lutij III. hoc *in cap. ex conqueſtione. de reſtit.ſpoliat.*illud *in cap.1.de ordin.cognit.*quæ adeo difficilia veteribus viſa ſunt interpretibus , vt opus fuerit ad illorum intelligentiam nouo Innocentij III.oraculo, de quo *in cap.litteras.eod.de reſtit.ſpoliat.*Conſtituit enim Clemens, mulierem ſibi aliquem in maritum vendicantem audiri minus debere, ſi ei opponitur conſanguinitatis exceptio : ſed de hac cognoſci prius ; qua cognita, & probata, nullum eſſe matrimonium . Lucius vero contra : videlicet, vt imprimis mulieri vir reſtituatur ; & reſtituto, cognoſci de conſanguinitatis exceptione. Hæc tamen bene intuenti contraria non ſunt,cū vnum intelligi debeat de poſſeſſorio,ſcilicet Lutij reſponſum; & Clementis de petitorio. At verò Innoc.III.*in d.cap.litteras*, Clementis conſtitutioni minime derogans, Lutij conſtitutionem diſtinguendo interpretatur, quòd ſi mulier viro conſanguinitatis exceptionē opponit , maxime in gradibus diuina lege prohibitis , & probationes in continenti offeruntur , accepto ab opponente iuramento de calumnia,fit reſtitutio,non quo ad thorum , ſed quo ad reliqua matrimonij munera . quòd ſi promptæ non vtique ſunt probationes , ſed dilationes expoſtulat longiores : decreuit plenariam fieri reſtitutionem . huius rei rationem reddit illam;quòd præſumitur contra mulierem,quæ temere,& inconſulto,

hoc

Digitized by Google

hoc eſt, non expectato Eccleſiæ iudicio, cuius eſt iudicare de matrimonij nexu: *cap. accedens. de procurat. cap. tuam. de ord. cognit. cap. 1. de ſponſalib. cap. 1. de rapt.* ſed auctoritate propria à viro receſſit. quæ ſane conſtitutio duo mihi videtur continere præcipua; quorum alterum explicatu opus habet; alterum non æque; iudices tamen monet, quonam modo in huiuſmodi cauſis ſedulos, & prudentes ſe debent oſtendere. Sed obſecro, quare in primo caſu non datur integra reſtitutio? datur tamen in ſecundo? Rationem affert idem ipſe Innocen. quoniam in gradibus Diuina lege prohibitis non poteſt ipſe Eccleſiæ Princeps diſpenſare; ideo ſi mulier ſciuerit huiuſmodi ineſſe impedimentum, non poterit abſque mortali culpa marito ſui copiam facere. Quo factum eſt, vt Paluda. Florenti. & alij multi exiſtimauerint Romanum Antiſtitem diſpenſare nequaquam poſſe, vt nuptiæ contrahantur in aliquo ex gradibus interdictis *Leuitici cap.* 18. qui ſunt iſti, cum matre, nouerca, ſorore, nepte ex filio, vel filia, ſorore patris, ſorore matris, vxore patrui, nuru, vxore fratris, filia vxoris, filia filij vxoris, ſorore vxoris. Hinc quærunt iuris vtriuſque, Diuini, ſcilicet, & hmani interpretes, num omnes hi gradus, & prohibitiones ibidem expreſſæ iuris ſint naturalis. Et eſt communi omnium conſenſu receptum, non eſſe, hiſce præſertim rationibus; quòd matrimoniū cum vxoris ſorore eſt interdictum: Iacob tamen duas ſorores in vxores habuit, Liā videlicet, & Rachel, *Geneſ.* 29. quod ſi iure naturali non vtique eſſet permiſſum, Iacob non contraxiſſet: immo de more ciuitatis licebat, vt auctor eſt Aemilius Probus in vita Cimonis, & alibi paſsim. & in Americæ opulentiſsimo Peruenſi Regno Regibus, alijsque Principibus viris ſororem in matrimonium habere licitum erat, non æque cæteris hominibus, teſte Ioſepho Acoſta *Hiſt. Indiarum lib. 6. cap.* 18. Neque Athenienſibus ſorores ducere in vxores crimini datum fuit. Itē cum vxore fratris abſque prole defuncti initum matrimonium non probaſſet ſummus Pontifex, ſi iure naturæ minus liceret; probat tamen ex Moſaica lege idem ipſe Innocen. III. *in cap. vlt. de diuort.* ſi ante conuerſionem ad fidem huiuſmodi contractæ eſſent nuptiæ. Item cum ſorore patris, hoc eſt amita, coniugalis placitus eſt interdictus: ante eas tamē leges legimus Amrā Moſis patrem, vxorem duxiſſe Iochabed, & ſororem Rehath, qui & ipſe fuit filius Leui, & pater ipſius Amram, vt conſtat *ex cap. 26. Num. iuncto cap. 6. Exodi.* Item cum nuru: Iudas tamen Patriarcha concubuit cum Thamar nuru ſua. *Geneſ.* 38. & ex illo cōcubitu nati ſunt Phares, & Zaran: inde poſtea Salmon, qui fuit Dux in deſerto. inde Obeth, inde quoque Booz, à quo tandem Ieſſe qui fuit pater Dauid. & ex illa progenie Chriſtum originem duxiſſe ſcribit Matthæus *cap.* 1. quod probat & D. Hieronym. cuius verba refert Gratianus *in cap. dominus.* 56 *diſtin.* At verò primum gradum in recta aſcendentium, & deſcendentium linea iure naturali prohibitum eſſe, ne vnus quidem diſſentit; immo Scotus, Durand. Palud. *in 4. ſentent. diſt.* 40 *q. 1. art.* 3. & Syluester noſter *in verb. matrimonium. 8. quæſt. 6. col.* 4. & Didacus *in epit. lib. 4. part. 2. cap. 6.* §. 10. *num.* 4. ſentiunt iure naturali ſecundum gradum in recta linea aſcendentiū, & deſcendentium prohiberi; licet D. Thomas *eod. loco*, vbi etiam Bonauent. & Ricard. *q.* 2. contrarium verius putet. cui magis aſſentio; vti matrimonium iure naturali in hoc gradu minime vetitum ſit: immo neque in primo. Nam ſi matrimonium eſſet in primo gradu iure naturæ prohibitum, apud omnes pleræque gentes hoc ius ſacroſanctum fuiſſet. apud nonnullas tamen Indorum gentes, Arabas, Perſas, Mauroſq. qui iuxta Bactrianos ſunt, ac Magos, & Babylonios, more fuit receptum, vt filij matres in vxores ducerent, atque ex eis ſobolem procreare paſsim licuerit; eaque inter eos connubia nullis fuiſſe legibus prohibita docet Alexander ab Alexandro *lib. Genialium dier.* 1. *cap.* 24. & Tiraquel. *in l. 7. connub. num.* 32. & præter eos Q. Curtius *lib.* 8. ita ſcribit: Satrapes erat Syſimithres, duobus ex ſua matre filijs genitis. Quippe apud eos (Perſas) parentibus ſtupro coire cum liberis fas eſt. idem *lib. eod.* 8. Cæterum mater, eademque coniux morituram ſe ante denuncians. & hæc forte illa ſunt, quæ Ouid. Metamorph. 10. anſam præbuere, vt diceret:

Gentes tamen eſſe feruntur,
In quibus & nato genitrix, & nata parenti
Iungitur, vt pietas geminato creſcat amore.

D. etiam Chryſoſtomus in lib. quem in laudem Babylæ Martyris compoſuit, dicit, Philoſophorum Stoæ præfectum ſtatuiſſe fas eſſe commiſceri matribus, & ſororibus. idem de Britannis qui Angli vulgò dicuntur, ſcribit Cæſar *in lib. 5. belli Gallici:* Vxores, inquit, ducunt deni, duodenique inter ſe cōmunes, & maxime fratres cum fratribus; parenteſq. cum liberis. quibus, & pluribus alijs, quæ breuitatis cauſa omitto, conſtat aperte, matrimonium iure naturæ in primo etiā gradu non prohiberi. immo maris, & fœminæ coniunctionem & filiorum procreationem iuris naturalis eſſe ſcribit haud obſcure Vlpianus *in l. 1. ff. de iuſt. & iur.* quem ſequutus eſt & ipſe Iuſtinianus in principio tit. *de iure nat. gent. & ciuili.* Quinimo nihil tā videtur naturale eſſe, quā cū mulieri ſe vir applicat. Caſſ. *lib. 7. Var. for.* 40. Nam cùm ſpōtanea copula animalia cūcta cōſociet, dignumq. vnicuiq. videatur eſſe, quod pla-

cuit: durum eſt libertatē non habere vnde liberi procreantur. Sed & de ijs paulo poſt. Dicam tamen, rectiſſime more receptum fuiſſe, & legibus ſancitum; vt hoc tam immane ſcelus interdiceretur: ne filij ſcilicet cum matribus inhoneſto, turpiq. amore, & ferarum ritu commiſcerentur. Ideo Paulus Iuriſconſult. *l. vlt. ff. de rit. nupt.* dicit iure gentium inceſtum committere eum, qui aliquam ex aſcendentibus, vel deſcēdentibus vxorem duxerit. non dicit iure naturali: ſed gentium; quod apud omnes fere gentes obſeruatur. *d. l. 1. in fine.* Cui expoſitioni cōuenit mirifice Hermenopoli definitio *lib. 1. tit. 1.* Gentium, inquit, ius eſt, quo gens, gentesvè vtuntur; vt non miſceri matribus apud Sarmatas, & Græcos; contraq. ijs miſceri apud Perſas. Quod adeo verum eſt, vt nuptiæ inter aſcendentes & deſcendentes vſque in infinitum ſtare minus poſſint. *l. nuptiæ. 53. ff. de rit. nupt.* quicquid dicat Didacus. idem enim videtur conſtituiſſe Plato *in lib. 5. de repub.* vbi prohibet matrimonium inter patres, & filias, & filiorum filias, atque horum ſuperiores, & inferiores. Cæterum *lib. de legib.* 11. iubet matrimonium copulari inter eos, qui ſanguine proximi ſunt; qui ſunt, vt interpretor, tranſuerſales, ſiue, vt noſtri loquuntur, collaterales. Quare non eſt, meo iudicio, quærendum, num hic, vel ille gradus iure naturæ prohibitus ſit; an permiſſus, ſed iure gētium, niſi hoc ius gentium dicere velint, naturale quodammodo factum, cùm paſſim hodie ab omnibus receptum ſit, & longo vſu approbatum. Sed ne plus alijs ſcire videamur: quæramus & nos num inter fratrem, & ſororem iure naturali interdictus ſit placitus matrimonialis. D. Thomas *loco vbi ſupra*, non eſſe dicit. rectè; ſiquidem Aegyptios cum ſororibus paſſim matrimonia iniiſſe tradit idem Alexan. ab Alex. immo ipſe maximus fabuloſorum Deorum Iuppiter Iunonem ſororem ſibi iugali honeſtate conſociauit. Virgilius *lib. 1. Aenead.*

Aſt ego quæ diuum incedo regina, Iouisq.
Et ſoror, & coniux. Horatius lib. 1. Carminum 3. Od.
Coniuge me Iouis, & ſorore.

Ptolemæus etiam, vt ſororis miro amore captus ſortiretur amplexus, & ſuam libidinē expleret, huiuſmodi connubia paſſim licere permiſit. Darium quoque illum poſtremum Perſarum Regē ab Alexandro victum, ſororem ſuam in vxorem duxiſſe ſcribit Iuſtinus *lib. 2.* quemadmodum & apud Aſſyrios licuiſſe ſcribit Lucianus *in lib. de ſacrific.* & apud Athenienſes: quamuis reliquæ Græciæ partes nefandum duxerint eiſdem parentibus genitos inuicem inceſtis nuptijs cōmiſceri. Dubitatur & de nouerca. B. Aurelius Auguſtinus *ſupra Leuit. quæſt.* 41. vult iure naturæ cum nouerca nuptias valere, hoc eſt mortuo patre: & illa Leuitici verba d. cap. 18. *Turpitudinem patris tui non diſcooperies*, fore intelligenda viuente patre. quo ſenſu D. Paulum intelligi debere contendit Caietanus *1. ad Cor. 5.* dum ait: *auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxores patris ſui quis habeat.* Mihi verò huiuſmodi interpretatio, (pace tantorum virorum dixerim,) non ſatis recta videtur, non quòd talis cum nouerca concubitus nō ſit licitus naturali iure, cùm & viuente patre, & conſentiente, quandoque matrimonium cum nouerca celebratum fuiſſe teſtentur antiquitatis peritiſſimi, vti Valerius Max. *lib. 5. cap. 7.* Plutarchus *in Demetrio*, Appianus Alexand. *de Bellis Syriacis.* Lucianus *in libello de Dea Syria.* Antiochus enim Seleuci filius Stratonicem ipſius Seleuci vxorem, nouercam ſuam amauit ardenter. quo intellecto, pater, ne amore deperiret filius, ambos in totius exercitus præſentia matrimonio coniunxit. Eſt etenim veriſimile Moſem intellexiſſe de nouerca vacante, ſiue vidua: cùm omne adulterium paulo poſt eodem cap. prohibuiſſet; dum ſubiungit: *Cum vxore proximi tui non coibis, nec ſeminis commiſtione maculaberis.* Erit ergo Moſaico iure cum nouerca matrimonialis coniunctio prohibita; vt idem pene ſit de nouerca, quod de matre; cū illa loco matris ſit; etſi proditum eſt memoriæ Antoninū Caracallā præter maiorum inſtituta nouercā Iuliam vxorem duxiſſe, nuptiasq. inceſto primum polluiſſe. quod antea Romano iure cū nouerca videtur fuiſſe vetitū. *l. adopt. §. nunc videamus. ff. de rit. nupt.* Cæteros, præter enumeratos gradus iure naturali, vel vt ego interpretari ſoleo, gentium iure, interdictos nolunt Theologi, ſed iure tantum humano Rom. Pontificum; vt iure naturali, & diuino, relicta fratris in vxorem licite duci poſſit. Nam & L. Craſſum ex defuncti fratris vxore legitimos filios eduxiſſe, & propagaſſe legimus. Quod autem de Herode apud *Matth. 14.* & *Marc. 6.* & *Luc. 3.* vehementer à Ioanne Baptiſta reprehēſo obijcitur, quòd fratris vxorem accepiſſet: excellentiſſimi ſacrarum litterarum interpretes à fratre viuo, per vim quodammodo raptam eſſe ſentiūt perite. quinimmo Herodes legitimā habebat vxorem Aretæ Regis Arabiæ filiam, qua depulſa, Herodiadem Ariſtobuli filiam, & alterius Herodis fratris vxorem, eo viuo, ſibi matrimoniali affectu copulauit: vt ait Ioſephus *lib. Antiq. 20. cap. 9.* & Nicephorus *lib. 1. cap. 19.* Et non modo non licuit ducere vxorem fratris ſui viuentis, ſed neque mortui; niſi frater ex ea vxore nullos reliquiſſet liberos; tunc enim non erat interdicta huiuſmodi coniunctio: immo videtur fuiſſe præceptum, vt quis ſemen fratri ſuo mortuo ſuſci-

Digitized by Google

ſuſcitaret, ne deleretur nomen eius ex Iſrael, vt videre eſt *Deuteronom. cap.* 25. *Matth.* 20. idq. conſtat *ex d. cap. vlt. de diuort.* Verùm Ioan. Andreæ, in æquali linea diſcendentium contrahi poſſe *in d. cap. litteras*, aſſeuerat; vt filij duorum fratrum connubia contrahant legitima. Brutus enim Porciam ſobrinam nulla prohibente lege ſponſam tulit. Non æque in linea inæquali, inter patruum ſcilicet, & neptem ex fratre. quod probat & Abbas *eod. loco num.* 17. nam & veteri Romanorum lege conſtat huiuſmodi contractũ fuiſſe interdictum. Primus quidem Claudius Neronis pater Iuliam Agrippinam ex fratre neptem ſibi in vxorem accepit; quod informe cõiugium Romanis viſum eſt. vnde Tacitus *lib.* 12 At noua, inquit, nobis in fratrum filias connubia. & *lib.* 21. de Iudæorum more, & ritu ſcribẽs; Profana illic, ait, omnia, quæ apud nos ſacra. rurſum conceſſa apud illos, quæ nobis inceſta. quia alienarum concubitu abſtinent: inter ſe tamen nihil illicitum. non potuit autem Tacitus intelligere, niſi de hiſce nuptijs, quæ inter patruum, & neptem, inter conſobrinum, & conſobrinam fiunt. quamquam idemmet Claudius curauerit, vt lege deinceps id omnibus liceret: quæ tamen non fuit vſu recepta, vti mox dicetur. Atqui Plutarchus in Problematis Rom. n. 6. tradit, virum quemdam, & quidem pauperem, inceſti crimine accuſatum, eo quod ex fratre neptem, cui dos ampla fuerat relicta, vxorem accepiſſet, iudicio multitudinis abſolutum fuiſſe: atque inde factum plebiſcitum, vt cuiuis fratris filiam ſibi in matrimonio coniungere liceret. quod ante Claudium factum eſſe, nemo dubitare poteſt. conſtituto enim Principe, ei ius omne contulerunt. *l. 2. ff. de orig. iur.* Hinc non poſſum non mirari, cùm & Romanarum rerum, præter veterem, & bene fundatam peritiam, maxime diligens eſſet Tacitus, cum dicere; noua nobis in fratrum filias connubia; cùm plebiſcito iam cautum eſſet, vt huiuſmodi nuptiæ cõtraherentur legitime. Sed dicendum eſt, aut plebiſcitum multis ante annis factum fuiſſe, atque diſſuetudine adeo antiquatum, vt nulla extaret eius memoria; vel potius, de plebeis hominibus eſſe intelligendum, non item de patricijs, Senatoribus, & conſularibus viris. quare cùm nemo vir conſularis ante Claudium cum nepte ex fratre auſus eſſet inire matrimonij fœdus: ideo exclamat Tacitus, Noua nobis in fratrum filias connubia. Quibus derogauit tandem Nerua Imperatorum: ſcribit etenim Dion Nicæus, Neruam legem tuliſſe, qua prohibuit matrimonium cum fratris filia. quæ conſtitutio adeo præualuit, vt paſſim & in Codicis, & in Pandectarum libris id ſancitum videas, vel in *l. vlt. ff. de condit. ſine cauſ. l. qui in prouincia.* §. *diuus. ff. de* *ritu nupt. l. miles. & l. adulterium.* §. 1. *ff. ad leg. Iul. de adul. l. vlt. C. de inceſt. nupt. l. vlt. C. ſi nupt. ex reſcrip. pet.* §. *fratres. Inſtitut. de nupt.* Apparet nihilominus apud Caſſiodorum *libro Var.* 7. in formula, qua conſobrina legitima fiat vxor, ex Principis reſcripto licuiſſe tales contrahi nuptias. Pro huiuſmodi tamen coniugio, vel potius contagio, Zeno *in d. leg. vltim. C. ſi nupt. ex reſcript. pet.* prohibuit, ne preces porrigi poſſent. Et vt tandem ad *d. cap. litteras*, redeamus, dico, omnes illos gradus Leuitici *cap.* 18. prohibitos, non eſſe iure naturali prohibitos. At ſi vera eſt noſtrorum, & Theologorum ſententia, quòd ipſe ſummus Romanæ Eccleſiæ præſul poſſit diſpenſare in his omnibus gradibus iure naturæ nequaquam prohibitis, ſit profecto, vt poſſit in omnibus, de quibus *in d. cap.* 18. cùm ne vnus quidem iure ſit naturali interdictus, ſed lege diuina iudiciali, & cæremoniali, quæ ceſſauit per Chriſti aduentum, & eius paſſionem; *cap. translatum. de conſtitut. cap. vnico. de purgat. poſt part.* Verùm quoniam veteri diuina lege prohibebantur, non poteſt ipſe ſacratiſsimus Pontifex diſpenſare; hoc eſt non conſueuit, niſi grauiſsima de cauſa, & publica totius orbis Catholici vtilitas expoſceret. & hoc ſenſu accipi debet *d. cap. litteras*, ibi, *in quo ſedes Apoſtolica diſpenſare non poteſt.* ideo annis ab hinc duodecim pijſsimus Pius Quintus conceſsit inuictiſsimo Philippo vere nunc Hiſpaniarum Regi, vti nuptias cum ſuæ ſororis, & Maximiliani Secundi Imperatoris coniugis filia legitime contraheret. Merito autem cautum fuit, vt nuptiæ inter neceſsitudine adeo arcta coniunctos legitimæ non eſſent. Nuptijs enim neceſsitudines augentur, & vltro, citroq. filias dando, & accipiendo multi ſibi propinqui adiunguntur; vt Plutarchus *Problematon cap.* 108. dicit. cui aſſentit & D. Auguſtinus *libr. de ciuit. Dei.* 15. cap. 16. Habita eſt, inquit, ratio charitatis vt homines, quibus eſſet vtilis, atque honeſta concordia, diuerſarum neceſsitudinum vinculis necterentur; ne vnus in vna multas haberet neceſsitudines, ſed ſingulæ ſpargerentur in ſingulos, ac ſic ad ſocialem vitam diligentius colendam plurimæ plurimos obtinerent. pater quippe, & ſocer duarum ſunt neceſsitudinum nomina. vt ergo alium quiſque habeat patrem, alium ſocerum, numeroſius ſe charitas porrigit. Quæ Auguſtini ſententia à Gratiano relata eſt *in cap.* 1. 35. *q.* 1. Iſychius Hieroſolymitanus Gregorij Nazianzeni diſcipulus *lib.* 5. *Comm. in Leuit.* explicans d. cap. 18. quærit rationem, qua ibidem prohibentur inter conſanguineos matrimonia; & reſpondet: Ne confunderentur generationes, nec diſpereant hæreditates, neque frater, & pater

Germon. Animaduerſionum.

idem fieret,eiuſdemq. eſſet vxor,& mater:vtraque enim hæc eueniebant, ſi eandem vxorem pater & filius habuiſſent,ex eaq. filios procreaſſent: ex filia enim genitus tam patrem genitorẽ ſuum,quàm fratrem haberet, quippe qui ex ea natus eſt, quæ & illum peperit, & vxor eius ſimul atque mater fuit. Idem plane videtur dicere D.Chryſoſtomus *in* 1.*ad Corin.epiſt.hom.* 34 quo loco etiam inquirit rationẽ, ob quam Moſes in ſæpe cit.*cap.*18. nuptijs ſanguine propinquorum interdixerit. Non duces ſororem tuã, inquit,neque ſororem patris. Satis cauſæ ſit, cur illas ames, ex eodem eſſe te vtero prognatum: aliter tibi cõpetent aliæ. Cur tu charitatis amplitudinem redigas in anguſtum? aut cur officium charitati non neceſſarium impendis; quo amicitiam, coniuge aliunde ducta, & per hanc longiſſimam affinium ſeriem, parentes, fratres, & illorum neceſſarios omnes conciliare tibi potes? & videri poſſunt,quæ relata ſunt *inſ. c.* 14. *lib.*2. de imbecillitate mulieris, ob quam multorum ope, & auxilio eget. Et hiſce rationibus videntur & ipſi præter eximiam ſapientiam,ſanctiſsimi,fateri matrimonium non eſſe etiam in primo gradu aſcendentium,& deſcendentium iure naturæ prohibitum. Nam ſi erat prohibitũ iure naturali;quid,rogo, opus erat lege? perinde enim à Moſe prohibetur cum matre, atque cum ſorore, & amita, matrimonialis coniunctio. Sed arbitror & illam fuiſſe rationem, vti cum his interdiceretur; ne in nobis illud Ouidij *Met.*10. diceretur:

Coeunt animalia nullo
Cætera delectu: nec habetur turpe iuuencæ
Ferre patrem tergo: fit equo ſua filia coniunx.

Immo verò bruta nonnulla animalia nefandos iſtos cum matribus, & deteſtabiles concubitus renuere, & aſpernari ſcribit Ariſtoteles *lib.de natur.animal.*9.*c.*47. Varro *de re ruſtica* 2.*c.*7. Plinius *lib.*8.*cap.*2.Iuſtinianus *in auth.de inceſt. nupt.in princ.*Quare nõ dubito, quin ipſe maximus Epiſcoporum poſsit in quouis gradu (vno forte excepto cum matre, & cum filia, quod videretur deforme nimis) diſpenſare, ſi publica poſtularet vtilitas. Hinc videmus à Tridentino Concilio *ſeſſ.* 24. *c.* 5. conceſſum inter magnos Principes, & ob publicam cauſam in ſecundo gradu contrahi matrimonium. Nos verò non dubitamus, quin ipſe vnus Rom. Eccleſiæ Princeps præſit Concilio, & ſupra Concilium ſit: quãquam illi de facili derogare non debet.*c.Eccleſia.*57.*de elect.c.ex par.de capell.monach.* Verùm quia Concilia ita deſcribi non poſſunt, vt omnes caſus, qui quãdoque inciderint comprehendantur,argumento *l.neque.ff.de legib.*ideo ſi talis euenerit caſus, quẽ viderit expedire Chriſtianæ Reipublicæ,& in gradu aliquo *in d. c.*18. prohibito diſpenſauerit,faciet rectiſsime;quemadmodum in Paratitlis diximus de monacho iã profeſſo *ex c.cùm ad monaſterium. in fi.de ſtat. monach.* Cæterum in ſupradictis gradibus veteri Moſaica lege prohibitis non poterit iuſte diſpenſare; Neque alius quiuis Rom.Pontifice inferior,etiam ex maxima cauſa; vti omnes notãt *in c.etſi clerici.de iudic.*gloſſ.*in c.dilectus.*1.*de preb.in verb.facultas.*Abbas *in cap.propoſuit.de conceſſ.preb.*Nec ipſe legatus à latere, vt gloſſa *in c.quia circa.et in c.quod dilectio.*vbi dicũt omnes,*de conſang.& affin.*Hoc enim videtur à priſcis illis ſanctis patribus conſtitutum; quorum prudentes viri ſequẽtes exemplum, longius pudicam obſeruantiam poſteris tranſmiſerunt; reſeruaruntq. hoc Principi Rom.Eccleſiæ diſpenſandi beneficium,intelligentes rarius poſſe præſumi,quòd à Principe iuſſerant poſtulari. Neque mirari debemus hoc ad Rom.Pontifices fuiſſe remiſſum iudicium: vt qui populorum mores regit, ipſe & moderate concupiſcentiæ fræna laxaret. Conſanguineorum enim coniunctiones, quãuis Euangelicis, & Apoſtolicis præceptis nõ inueniantur prohibitæ: eſſe tamen fugiendas, quia Eccleſiaſticis inſtitutionibus inueniuntur terminatæ, pulchre ſcribit Gratianus *in ſi.d.can.* 1.35.*q.*1. Idcirco videmus raro, aut ferè nunquam Papam diſpenſare in illis gradibus, & in alijs iure humano Pontificio interdictis, tertio ſcilicet & quarto, niſi etiam ex cauſa, & quidẽ legitima, vt *in d.cap.litteras.* & *in can. quadam lex.* 35.*q.*3. Mirum ergo non erit, ſi Innoc.III. *in cit.cap.litteras.* decreuit mulierem, quæ à viro receſsit ſuo, conſanguinitatis opponens exceptionem, non eſſe quo ad thorum reſtituendam, donec fuerit de exceptione cognitum. nõ item ſi gradus ille conſanguinitatis non eſt ex ijs, qui prohibentur *Leuit. d.cap.* 18. quia tunc integra fit reſtitutio, quemadmodum & in illis, ſi promptæ non vtique ſunt probationes. Qua re admonentur iudices Eccleſiaſtici, quorum eſt iudicare de huiuſmodi cauſis, vt iam ab initio dixi, ne in longum eas trahant,ſed breui,quo ad fieri poteſt,ferant ſententiam: alioquin viro, ſiue mulieri fornicationis occaſio præberetur. *cap. quoniam. §. porrò. vt lit. non conteſtat. non proced.ad teſt. recept.*

Con-

Digitized by Google

Conciliatio *cap. extirpandæ. in §. qui verò. de præb. & dignit.* cum *c. 2. cap. inter. cap. ex tua. & cap. vltim. de cler. non reſid.* & de habente beneficium curatum, in eoque non reſidente. Cap. XVII.

EX omnibus decretalium conſtitutionibus, quæ inter ſe pugnare videntur, conciliari tamen poſſunt, nulla fere primo aſpectu mihi viſa eſt difficilior conciliatu, quàm *cap. 2. cap. inter. cap. ex tuæ. & cap. vlt. de cleric. non reſident.* quorum omnium vna eſt ſententia cum *cap. extirpandæ. in §. qui verò. de præbend. & dignit.* in cuius ſpecie illud in primis difficilem, & perelegantem habet dubitationem ab iuris Pontificij interpretibus, magnis contentionibus agitatam, vtrum, is qui parochiale obtinuit beneficium, & in eo non reſidet, priuatus ſit iure ipſo; an priuationem debeant præcedere monitiones. Dictus §. *qui verò.* priuatum aſſerit; alia iura negant. quo fit, vt noſtri, quid verè conſtituendum ſit, ambigant. Ego, vt prolixam hanc quæſtionem paucis reſtringam, dico non eſſe neceſſarium monitionem hoc in caſu, quemadmodum etiam in pleriſq. alijs, in quibus quis priuatur beneficio, iure quidem ipſo, nulla ante habita monitione: cuiuſmodi eſt profeſſio monaſtica *cap. beneficium. de regular. lib. ſex.* matrimonium verbis in præſens tempus conceptis initum. *cap. 1. de cler. coniug.* ordinatio, ſiue ſacris initiatio neglecta ab eo, qui beneficium curationi coniunctum adeptus eſt, *cap. licet canon. cap. cùm ex eo. & cap. commiſſa. de elect. lib. ſex.* argumento eſt etiam *cap. potuit. de locat. & conduct.* & *cap. 1. de ætat. & qualit.* quibus modis omnibus connumeratur & noſter, vt is, qui conſequutus eſt beneficium animarum curationem habens, & in eo non eſt aſſiduus, eo priuatus ſit iure ipſo, prætermiſſis etiam monitionibus: quod verba ipſius textus §. *qui verò.* manifeſtant, ibi, Alioquin illa ſe ſciat auctoritate huius decreti priuatum, libere alij conferenda, qui velit, & poſſit, quod dictum eſt adimplere. quibus in verbis quis non videt poſſe eum ad quem collatio ſpectat, nulla facta monitione, huic beneficium adimere, & alij libere conferre; dummodo talis ſit, qui poſſit, & velit reſidere; cùm aſſiduitatem deſideret. Non inficior tamen perbenignam eſſe Panormitani opinionem: cùm poſſit quandoque contingere, vt qui beneficium curatum eſt adeptus, nequeat reſidere, occulto aliquo detentus impedimento; quo detecto excuſaretur facile. Nos verò dum quærimus de intelligentia legum, non debemus recurrere ad benignam interpretationem, ſed ad mentem legis, ſiue legiſlatoris, etiamſi nimis dura videtur lex. *l. proſpexit. ff. qui, & à quib.* Mens autem ſanctorum Patrum Lateranenſis Concilij, ex quo hauſta eſt conſtitutio noſtra, fuit, vt priuaretur, qui non reſidet; ratione illa perelegantí, quoniam cura, quam parochiam dicimus, eo fuit conſtituta, vti curio, vel, ſi mauis, Parochus eorum omnium, quæ ad ſalutem animarum ſuorum parochialium ſpectant, curam gereret, & præſertim ſacramenta adminiſtraret. & quia occurrunt multa in dies, quæ abſente parocho fieri minus poſſunt, vti ſunt infantium baptiſmata, morientium confeſſiones, extremæ vnctiones, & huiuſmodi: ſcire debet parochus ſe curationem ſuſcepiſſe hac conuentione, hoc pacto, vt reſideret; ſin ſecus, priuaretur. quòd ſi quid impedimento erit, certiorem faciet Epiſcopum, qui interim prouidebit, ne vacet, neve actus ſpirituales exerceri ceſſent. Dico tamen non debere Epiſcopum, ſimul atque curio non reſidet, ad priuationem recurrere; ſed piſſime facere, ſi eum admonuerit, antequam beneficiario beneficium adimat; poterit nihilominus nulla interpoſita mora, recta ad priuationem deſcendere. Illos autem locos ſuperius citatos, qui monitionem omnino deſiderant ante priuationem, gloſſa contendit eſſe correctos per hanc conſtitutionem *d. §. qui verò.* quod eſt plane ridiculum; cùm *d. cap. inter. & cap. ex tua*, promulgata ſint ab ipſomet Innocentio III. quo auctore celebratum fuit Lateranenſe Concilium, ex quo, vti præfatum eſt, conſtitutio iſta deſumpta eſt; & *d. c. fin.* à Gregorio IX. qui multo poſt Romanæ præfuit Eccleſiæ. qui his verbis: clericos in Eccleſijs tuæ iuriſdictionis beneficia, quæ reſidentiam exigunt, aſſequutos, ſi ad alterius diœceſim abſque licentia tua morandi cauſa tranſierint, liceat tibi, ſi moniti non redierint, dictis beneficijs (niſi excuſationem rationabilem oſtenderint) ſpoliare. quibus perſpicuum eſt, locos illos non vtique correctos eſſe. nec enim nouum eſt, vt poſteriores leges ad priores pertineant. *l. ſed & poſteriores. ff. de legib.* Tribus verò modis pertinent, vel corriguntur, vel ſupplentur, vel determinantur, vt *in d. l. ſed & c. & in l. non eſt nouum. ff. eod. de legibus.* adnotauit Accurſius. Ad noſtram conſtitutionem pertinent *d. cap. inter. cap. ex tua. & cap. fin.* hoc eſt ſupplendo. nam edita, ac promulgata Lateranenſis Concilij Sanctione: vt ſi quis non reſideret in Eccleſia parochiali, ſtatim nulla facta monitione, priuaretur: dubitatum fuit apud eundem Innocentium, num conſtitutio iſta locum ſibi vendicaret etiam in ijs, qui abſentes ſunt, ita vt perinde priuari deberent beneficio, ac illi, qui præſentes ſunt, reſidere

Digitized by Google

tamen nolunt. Reſcripſit Innocentius, item Gregorius IX. non æque, ſed monitionem debere præcedere priuationem; quoniam cùm abſentes ſunt, haud ſciri poteſt facile, an legitimo detineantur impedimento, quominus ſtatim reuerti ad munus ſuum valeant. Nec minus egregie errat Panormitanus, dum exiſtimat non reſidentem iure ipſo priuari quò ad Deum; quo ad hominem non item. ſiquidem nos, dum hac de re diſputatio ſit, quærimus non quo ad interiores actus, hoc eſt, ad conſcientiam, ſed quo ad exteriores actus, iudiciales dico. Eſt enim certiſſimi iuris, eum, cui adeſt facultas aſſiſtendi, & non aſſiſtit, apud Deum ligatum eſſe, mortaliq. culpæ obnoxium, ac iure ipſo priuatum. Neque rectior eſt ſententia Innocentij, exiſtimantis non requiri monitionem; quia etiam delictum occultum non impedit vires conſtitutionis, quominus is, qui non aſſiſtit, legetur conſtitutione Eccleſiæ militantis: Cùm Eccleſia, inquit, liget delictum penitus occultum. *cap. porrò. & c. cum ab homine. de ſentent. excommun.* quamquam enim conſtitutio militantis Eccleſiæ liget omnino occulta: ex eo tamen de illis non nominatim iudicat tribunal Eccleſiæ. quinimmo Eccleſia ipſa, in quantum per hominem iudicat hominem, iudicat in quantum eſt collectio fidelium. & ſic ligatos occultos habet pro ſolutis. *cap. à nobis. 2. de ſentent. excommun.* quo ſenſu intelligi debent canones omnes, qui dicunt, Eccleſiam militantem de occultis non iudicare. *cap. erubeſcant. 32. diſtinct. c. habuiſſe. 33. diſtinct. cap. ſi omnia. 6. quæſt. 1. c. 1. in verb. non poteſt. 15. q. 6.* & alij, ſi qui ſunt, qui plures ſunt.

Interpretatio *cap. præterea. de teſtib.* & *cap. litteris. de præſumpt.* quibus perperam iuris vtriuſque antecesſores nituntur probare, ex præparatorijs adulterij argui adulterium. Cap. XVIII.

ALTERNIS prope annis in vtriuſque iuris ſchola ſolent interpretes longa diſputatione inquirere, an ex præparatorijs adulterij argui poſſit adulterium. Et multi Baldum, & Ripam ſequuti, exiſtimant argui: & ob oſculum luxurioſum, aliaſve illecebras perinde mulierem dote priuari, ac propter adulterium. quam opinionem non ſolùm aliquot Iuriſconſultorum locis, ſed etiam reſcriptis duobus pontificijs confirmare nituntur, videlicet *c. præterea. de teſtib.* & *cap. litteris. de præſumpt.* Quòd autem his duobus locis probetur, ex illecebris argui adulterium, tantum abeſt, vt id dicere ridiculum ſit prorſus. quinimo conſtat in cap. præterea, commiſſum fuiſſe adulterium. Verum quoniam dubitabatur, num ſola fama carnis commixtio probari poſſet, conſultus Cœleſtinus III. reſcripſit; quòd ſi teſtimonium de viſu perhibeatur, vel etiam de auditu, & præſumptionem violentam fama conſentiens ſubminiſtret, ac alia legitima ſuffragentur adminicula, ſtandum eſſe teſtimonio eorum, qui iurarunt. ex quibus quis non videt adulterium eſſe factum, ac mulierem cum adultero deprehenſam? Caput litteris, difficilem habet explicatum, cùm ibi legatur promulgatam eſſe diuortij ſententiam, propterea quod nudus cum nuda, & ſolus cum ſola in eodem lecto iacens repertus ſit, non æque in ipſa turpitudine, quam turpitudinem Pomponius Iuriſconſultus *in l. quod ait. ff. ad l. Iul. de adulter.* vocat res Veneris, ideſt in ipſis rebus Venereis, in ipſo facto, vel, vt ait lex Solonis, & Draconis, quam idem Pomponius refert, ἐν ἔργῳ, id eſt in opere. ad quod audiui reſponſionem, dum in ſcholis adhuc eſſem, elegantiſſimam, à viro doctiſſimo, elegantiſſimo, & ſubtiliſſimo Ioanne Manutio, illam ſcilicet: quòd in ſpecie *d. cap. litteris*, argui poſsit; cùm ſit præſumptio valde vrgens ex eo quòd nudus cum nuda, & ſolus cum ſola in eodem lecto iaceret, quaſi non ſit otioſus, vt ait lex Iulia *in d. l. Quod ait*, inquit, lex; Cùm filia adulterum deprehenderit, non otioſum videtur. Quare non male hi codices, qui habent, Cum in filia: duobus inquam dictionibus, quæ filiam reſpiciunt: hoc eſt non otioſus, cum in filia, ideſt in ipſo actu. Aliter tamen hodie reſpondere poſſumus, factam thori eſſe ſeparationem non ob præparatoria, ſed quia commiſſum adulterium eſt. namque in *d. cap. litteris. in 2. Decretal. compilat.* quam & Contius, & Antonius Auguſtinus ediderunt; hæc quæ fuere reſecata, ſubſequuntur verba: Et publica fama conſentit, quod poſt contractum matrimonium ſe miſcuerunt adinuicem, quod in præſentia tua publice, vt aſſeris, ſunt confeſsi, quamuis & id ſe poſt contractum matrimonium feciſſe negarent. Dicitur quoque de muliere prædicta, quòd de marito ſe ſimulans concepiſſe alienum partum iam baptizatum, vt ferunt, ſe mentita eſt peperiſſe, & rebaptizari faciens, virum ſuum decepit. procedente verò tempore cùm fama empti alieni partus fraudem detegeret, parentibus, à quibus eum emerat, occulte reſtituit, poſtea veneficum potum, & alias vitæ inſidias viro paraſſe eadem mulier perhibetur. Hactenus ſecunda compilatio. quibus omnibus docemur adulterium eſſe commiſſum: & quòd, commiſſum fuiſſe, vna erat omnium vox. & cùm vterque in lecto deprehenſus libere fate-

farceretur ante nuptiarum ſolennia, rem ſimul habuiſſe, veriſimile quidem eſt non otioſos fuiſſe; cùm in eodem lecto nudi deprehenderentur. Auxit non mediocriter etiam dubitationem ſuppoſititius partus, & veneficus potus, quem ad occidendum maritum præparauerat. hoc enim maximam præbet diuortij cauſam. *l.conſenſu.C. de repud.cap.*1.*de diuort.* Quare concludendum eſt, in quæſtione iſta, neque ex his duobus locis, neque ex alijs iuris ciuilis, quibus commode reſpondere poſſumus, ex præparatorijs adulterij, argui poſſe adulterium; nec vlla prorſus ſuadet ratio; ſiquidem in criminalibus, & in odioſis probationes deſideramus certas, & claras, neq. aliter irrogantur pœnæ. *l.fin.C.de probat.* maxime in ijs, quæ ad adulterij crimen ſpectant. *c. tuæ.de procurat.cap.plerumque.de don.inter vir. & vxor.* Et cùm iura loquantur expreſſe de adulterio, non debent ad oſculum trahi; alioquin dura nimis eſſet extenſio; tum quia pœna priuationis non habet locum, niſi in caſibus à iure expreſsis, vti recte adnotauit gloſſ. *in d.cap. fin. de iure patron.* ibi Abbas, & Baldus *ad auth. ex teſtamento.C. de ſecund. nupt.* Decius *in rub. de iud. lect.*1. quibus ſuffragatur, *l. & ſi quis.* §. *Diuus.ff. de relig.* Non debet igitur mulier ob ſolum oſculum, aliàsve illecebras feriri, ac perinde in adulterio deprehenſa fuiſſet, gladio, vt Conſtantinus ſanxit *in l.quamuis.C. ad leg.Iul. de adult.* vel in monaſterium verberibus cæſa, atque tonſa detrudi, per nouam Iuſtiniani conſtitutionem *in Nouell.*134. *vt nulli Iud.lit.* §. *ſi quando.* & per conſequens priuari dote, *d. cap. plerunque.de donat.inter vir. & vxor.* Sed, an hæredibus mariti exceptio adulterij commiſsi ab vxore competat ad id, vt dotem non reſtituere teneantur hæredibus vxoris dotem repetentibus: Rota *deciſ.*86.*diuerſ.part.*3.*lib.*2. tenuit competere, ſi ante mortem vxoris contra eam opponebant: maximè ſi de adulterio conſtitiſſet, non aliter.

Quid ſit iudicium criminale, quid ciuile: & nouus intellectus *ad c. per tuas. de ſimon.* Cap. XIX.

ELEGANS, & ardua eſt quæſtio de differentia iudiciorum ciuilium, & criminalium: quiſque enim pro arbitrio differentiam ponit. Abbas in continuatione tituli de iudicijs, *num.*5. tres affert opiniones, quarum vna eſt, quòd ſi pęna fiſco applicetur, iudicium dicatur criminale; ſi parti, ciuile, vti notauit Accurſius *ad l.*3.*ff. de ſepul.viol.* Altera eſt, vt ſi pęna impoſita ſit pecuniaria, iudicium ſit ciuile; ſi corporalis, criminale. Vltima, ſi agitur de crimine, dici ſemper agi criminaliter, ſiue pęna applicetur fiſco, ſiue parti. His non ſatis contentus idem Abbas Panormitanus quartam addidit; quòd tunc proprie dicatur agi criminaliter, cùm directa via, vt eius verbis vtar, crimen deducitur in iudicium, vt acrius, quàm poteſt puniatur; & ſic, vt imponatur pœna ordinaria, ſiue pœna applicetur fiſco, ſiue parti: quoniam debemus animaduertere, quod principaliter agitur, non quod venit in conſequentiam: argum. *l.*1.*ff. de auctor. tut.* Vel, inquit, crimen deducitur non ſic directa via; & dicitur, agi ciuiliter, licet pœna non applicetur parti. Vti diſcederet ab illis tribus diffinitionibus iam relatis Abbas, eum præcipitem egit *cap.per tuas. de ſimon.* Ego, ne longum faciam, dico, Iudicium ciuile eſſe, cùm quis agit ad ſui commodum: hoc eſt, cùm quis petit ſibi id, de quo quæritur, adiudicari; vt cum de commodato, mutuo, mandato, depoſito, & huiuſmodi alijs ſexcentis actionibus, inſtituitur iudicium. *l.interrogari.C. de quæſt.* Item eſt actionibus, quæ ex delicto oriuntur, vti furti actio, vi bonorum raptorum, legis Aquiliæ, iniuriarum, & ſimiles, quæ dicuntur ciuiles, & criminales; quibus actor ad propriam vtilitatem, &, vt quidam dicunt, ad ſuam burſam, agit, non ad mulctam publicam, vt *in l.vlt.ff.de priuat.delict.l.vlt.ff.de furt.l.*1.*ff.de incend.ruin.naufrag.l.vlt.C.de iniur.cap.*2.*de homicid. lib.*6. & paſsim alibi. quæ etiam Pecuniariæ cauſæ dicuntur. *l.*1.*ff.de teſtib. d.l.vlt. de priuat.delict.d.l.interrogari.* Criminale verò exiſtimamus eſſe illud, quod ad publicam vindictam inſtituitur. *c. quicunque.*11.*q.*3. ibi, *ciuiliter, vel publice.* licet eius rei gratia pecuniam plerunque conſequatur condemnatio. *l.illicitatio.*§.*quod illicite.ff.de public. & vectig.* Hinc videmus interdum extra ordinem puniri, vt in §.*in ſumma.Inſtit. de iniur.* vel cùm vtilitas priuatorum poſtulat, vt quod per vim extortum eſt, reſtituatur cum triplici pœna. vel, cùm rigor publicæ diſciplinæ id deſiderat, & pœna infertur fiſco, non actori. *d.*§.*quod illicite. c. eſt iniuſta.*23.*q.*4. *& cap.vt famæ.infr. de ſent.excommun.* Dicimus quoque publica iudicia quædam eſſe capitalia, quædam non capitalia; Capitalia, quæ vltimo ſupplicio afficiunt homines; non capitalia, quæ infamiam duntaxat irrogant, cum damno pecuniario. *l.*2.*ff. de public.iud.*§.*capitalia. inſtitut. eod.* Lex autem Iulia ſtupratoribus pœnam conſtituit, ſi honeſti ſint, publicationem partis dimidiæ bonorum; ſi humiles, corporis coercitionem cum relegatione, vel ipſius Iuſtiniani teſtimonio *Inſtitut.de publ.iud.* §. *item lex. in fine.* Hæc autem publicatio bonorum, rogo, num reſpicit fiſcum? Quare miror tum veteres,

tum

Digitized by Google

tum recentiores iuris vtriuſq. interpretes non hoc animaduertiſſe. Quotieſcunq. igitur infligitur pœna pecuniaria, non ſemper iudicium dicitur ciuile. non enim inſpici debet, quid in condemnationem veniat, ſed quorſum, & ad quem finem ſequatur condemnatio. ſi pœna etenim, quæ reo infligitur, ad priuatum actoris commodum tendit, tunc dicitur ciuile; ſed ſi fiſcum reſpiciat ad coercendum delictum, tunc criminale iudicium erit. Male ergo dixerunt, ciuile eſſe, quoties pecuniaria eſt condemnatio. Nec minus egregie labuntur illi, qui volunt, iudiciũ eſſe criminale, quoties de crimine agitur: quia ſi ita eſſet, nuſquam fere ciuiliter ageretur. Crimen ſiquidem verbum latiſſime patet; & præcipue pro accuſatione accipitur, vt apud Ciceronem, item apud Iuriſcõſultos, Imperat. ac Rom. Pontifices, vt *in l. null. 109. ff. de regul. iur. l. Caius. ff. ad S.C. Syllan. l. 3. C. de calumn. c. item cùm quis. de reſtit. ſpol. cap. ſuper his. de accuſat.* & ibi paſſim. vnde ſuſpectus remotus à tutela, non ſtatim fit infamis, ſed cùm publico damnatus eſt iudicio. *l. infamem. ff. de publ. iud.* Infamem non ex omni crimine ſententia facit, ſed ex eo, quod iudicij publici cauſam habet, *d. l. infam.* Dicebat quoque Macer Iuriſconſult. *in l. 1. eod. de publ. iud.* non omnia crimina eſſe publica. nã quandoq. etiam agitur de crimine ciuiliter, in quo ſcilicet de re familiari, & priuata agitur. *l. 3. ff. de crim. ſtellion.* Si quis enim mihi rem vendiderit, deinde per calliditatem alij diſtraxerit, tenebitur ſtellionatus crimine; egoq. rem vendicare ciuiliter, hoc eſt, actione pignoratitia potero, *l. ſi quis in princ. ff. de pign. act.* Neq. facit, quod quarto loco comminiſcitur Abbas *ex d. c. per tuas. ex d. cap. ſuper his. & c. tuæ. de procur.* quod his omnibus in locis agatur ciuiliter, parti tamen non applicatur pœna. Ergo, inquit Abbas, Iudicium nec poteſt ciuile eſſe, cùm pœna tendit in partem, nec criminale, cum reſpicit fiſcum. quia in ſæpius citato *c. per tuas*, agitur ciuiliter, vt Pompoſianus Abbas ab adminiſtratione deponatur: pœna tamen neque parti, neque fiſco infertur. Franciſcus Ripa *ad d. rub. de iudic. nu. 94.* ſcribit, Doctores ad interpretationem *d. c. per tuas.* ad ſua vſq. tempora inſudauiſſe, nec aliquid veri attigiſſe. Sed vereor, ne & ipſe intelligat, relatis aliorum opinionibus, dici agi ciuiliter, propterea quòd agitur ad vtilitatem monaſterij, non æque ad vindictam delicti. parum perite. Species *d. c. per tuas.* eſt huiuſmodi: Pompoſianus Abbas à proprijs monachis apud Sedis Apoſt. legatum fuit de ſimoniæ crimine accuſatus. Abbas verò aduerſus teſtes multas obijciebat exceptiones, hoc eſt conſpirationes, inimicitias capitales, furtum, adulterium. Legatus ſummum antiſtitem Innocentium huius nominis tertium conſulit, an hi teſtes admitti deberent, an repelli. Reſcripſit Innocentius admittendos, ſi non odio capitali Abbatem perſequerentur, ſed zelo, vti loquitur, iuſtitiæ mouerentur, & de adulterij crimine, ac furti eſſent emendati. Tales igitur, inquit, contra talem taliter duximus admittendos, non ſecundum iuris rigorem, ſed ſecundum temperantiam æquitatis, cùm ageretur non criminaliter, vt deponeretur ab ordine, ſed ciuiliter, vt ab adminiſtratione amoueretur, tanquam immeritus, & damnoſus. hæc in textu. Hinc Panormitanus dixit, Iudicium ciuile non eſſe, quoties pœna infertur parti, cùm aduerſus hunc Abbatem ciuiliter actum ſit, & pœna nemini ſit applicata. Verùm, rogo, quæ nam pœna ſit in ſpecie illius reſcripti. Si nulla eſt, nec cuiquam inferri poteſt: quod enim non eſt, nemo habere poteſt. Pęnam cùm dicimus tam in ciuili, quàm criminali iudicio, vel corporalem intelligimus, vt capitis, fuſtigationis, relegationis, & huiuſmodi, vel pecuniariam. at Abbas ille nullam corporis coercitionem paſſus eſt, nec vllum pecuniarium damnum ſenſit. non potuit itaque vel parti, vel fiſco applicari. Ex hoc tamen non eſt recedendum ab illa regula ſuperius propoſita, quod ciuile ſit, cùm quis agit ad ſui commodum; criminale cùm ad publicam vindictam. Iaſon *ad l. cunctos populos. nu. 48. C. de ſumm. Trinit. & fid. cath.* Nam etſi *in d. c. per tuas.* actum ſit ciuiliter, crimen tamen erat capitale; & debebat ab ordine deponi. & illa depoſitio eſt tanquam relegatio, & forte maior. & quare ciuiliter actum ſit, dicam mox. verùm quia capitale crimen perinde poteſt, ac ſi ciuile eſſet, plecti, ob id pœnam, quam merebatur Abbas, eum pati minus voluit ſummus Pontifex. iudicium tamen, vt dixi, erat criminale: licet ageretur ad vtilitatem monaſterij. vnde, cùm ille Abbas nullam paſſus ſit pęnam, corporalem ſcilicet, vel pecuniariam, tametſi priuatio adminiſtrationis illi ſimilis ſit: ne opus ſit ab illa regula recedere, quaſi à veritate ipſa, conſtituendum eſt aliud iudicium, quod neque ciuile eſt prorſus, nec criminale, ſed mixtum; vti eſt imperium mixtũ, quod cohæret imperio mero, & iuriſdictioni; quod non merum à Paulo Iuriſconſ. appellatur *in l. 1. §. qui mandatã. & l. vlt. ff. de offic. eius, cui.* vt vinum dilutum, mixtũ vinum appellamus. Martial. facete de Rauenn. Caupone:

Cùm peterem mixtum, vendidit ille merum.

Eadem plane ratione mixtũ iudicium dicimus, hoc eſt, inter ciuile, & criminale, conſtitutum. qua de re eleganter ſumm. Pontif. *in d. c. tuæ. de procur.* quod non animaduertiſſe Panormitanũ, & alios miror haud parum. vult enim ibi ſummus Antiſtes procuratorem non admitti, quoties iudicium de adulterij crimine ſeculari iudice coram, inſtituitur; non item ſi coram Eccleſiaſtico;

quia

quia etſi de crimine agitur, non eſt tamen accuſatio criminalis, ſed quaſi, inquit, mixta inter ciuilem, & criminalem: quoniam tunc agitur de thori ſeparatione: & pœna neque fiſco, neque parti applicatur, cùm ſit nulla. idem *in d.c. per tuas. & in d.cap. ſuper his.* Maiorem tamen illud habet difficultatem, quare aduerſus illum Abbatem ciuiliter actum ſit, non æque criminaliter, ita vt ab altaris miniſterio deponeretur. Variæ hac in re fuerunt interpretum ſententiæ, vti videre eſt apud Ripam loco iam citato. ſed male, meo iudicio, omnes. Reſpondendum eſt, agi ibidem ciuiliter; quia ſumm. Pontifex mitius agere voluit. Nam cùm agitur de ſimonia, criminale eſt iudicium. & qui ea labe eſt affectus, atque conuictus, debet perpetuò ab altaris miniſterio deponi. *c. ad hoc. de ſimon.* Nec ipſe Rom. Eccleſiæ Princeps facere poteſt, quin hoc delictum ſit criminale; quemadmodum facere non poteſt, quin calidus ſit ignis, calefaciat Sol, vel madefaciat aqua. ac poteſt quidem tollere pęnas iure ſtatutas contra eos, qui ſimoniam committunt, non æque tamen facere, vt non ſit criminale crimen, vtpote iure diuino prorſus inhibitum, & denique naturali. quod duobus in locis doctiſſime ex recentioribus Couarruuias adnotauit *ad cap. peccatum. de reg. iur. in ſex. par. 2. q. 8. nu. 9. & in §. 3. n. 5. primæ part. relect. c. quamuis. de pact. in ſex.* Immo ne Deus quidem ipſe omnipotens: Ariſtotel. *lib. ethic. 6.* Hoc, inquit, ſolo priuatur Deus, ingenita facere, quæ ſunt facta. & D. Thomas *1. q. 25. art. 4.* Deus, inquit, omnem corruptionem mentis, & corporis auferre poteſt à muliere corrupta: hoc tamen ab ea remoueri non poterit, quòd non fuerit corrupta; quemadmodum ab aliquo peccatore auferre non poteſt, quod non peccauerit, & quòd charitatem non amiſerit. D. Auguſtin. *contra Fauſtum:* ſi Deus omnipotens eſt, faciat, vt quæ facta ſunt, facta non fuerint: ſcilicet, quæ vera ſunt, ſint falſa. quòd ſi Deus non poteſt, multo minus poterit Papa. quinimo tanta eſt ſimoniæ labes, vt in ea etiam ſeruis aduerſus dominos conſiſtere permiſſum ſit. *l. iudex. ff. de iud.* item meretrix, ac quilibet criminoſi etiam mediatores, & huius ſceleris participes, ſi agatur ciuiliter admittuntur. *c. 1. de teſtib. lib. 6.* ac eo excepto, qui ſimoniam commiſit, quilibet peccator celebrare miſſam poteſt. *c. tanta. de ſimon.* Quòd autem Abbas ille eſſet conuictus, aperte conſtat in fine c. quia non expectata ſententia, relicto monaſterio, quaſi male de ſe conſcius, diſceſſit. At quæreret aliquis, Quare mitius, quàm res poſtularet, agi voluit Innocentius? Ratio reddi poteſt illa, quia Abbas ille ſimoniam commiſit ignoranter, ignorans, inquam, deteſtabile ſimoniæ crimen. quod colligi poteſt haud male ex verbis ipſius Innocentij; ibi, Ac inſufficientia grauiter infamatus. *tum in fin. cap.* Tamquam immeritus, & damnoſus ab adminiſtratione remoueatur. Atqui ignorantia iuris, dicet aliquis, neminem excuſat. *l. ignorantia. & tot. tit. ff. de iuris & fact. ignor.* Reſpondeo, dari interdum ignorantiæ aliquid. *l. penult. C. qui admit. ad bon. poſſ.* Vtinam tamen eſſet omnibus magis notum huiuſmodi crimen: eius enim ignorantia quantum Eccleſiaſticis hominibus afferat detrimẽti, nemo neſcit.

Conciliatio *can. placuit. 16. q. 4.* & *c. 1. de præſcript.* & de eorum inſcriptione, & *c. ſanè. de for. comp.* & de triennali præſcriptione. Cap. XX.

IVSTINIANVS *in Nouell. 3.* ex qua *Auth. quas actiones. C. de ſacroſ. eccl.* deſumitur, Quas, inquit, actiones alias decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præſcriptio excludit, eæ ſi loco religioſo competant, quadraginta annis excludantur. Gratianus *in can. placuit. §. neque. 16. q. 4.* In canonibus Eccleſia aduerſus Eccleſiam triginta annis, monaſterium aduerſus Eccleſiam non niſi quadraginta annis præſcribere permittitur. Alexander III. *in c. de quarta. de præſcript.* Rom. ait, Eccleſia tricennalem præſcriptionem contra Eccleſiam nõ admittit. In concilio tamẽ Carthagin. *can. 121.* ex quo *c. 1. de præſcript.* eſt exhauſtum, non ex Aphricano, vt eſt inſcriptio, decreuerunt illi viri Patres, vt ſi Epiſcopus ad fidem orthodoxam conuertat locum aliquem, ſeu parochiam, quæ hæreticos habeat, & eam triennio detineat, idq. viuo, qui in ea ius habet Epiſcopo, & tacente: de ea ne amplius turbetur. Gloſſa, quam ibi & Abbas ſequitur, recte exiſtimauit triennalem præſcriptionem admitti contra Eccleſiam fauore fidei. Non mihi tamen placet eiuſdem gloſſæ interpretatio ad *d. can. placuit. in princ.* qui locus etiã deſcriptus eſt ex Carthag. Synod. *in ca. 123.* non ex Aphricano, vti ſcribit Gratianus: quo in loco decretum fuit; vt ſi qui contemnunt loca ad ſuam cathedram pertinentia, niſi intra ſpatiũ ſex mẽſium ea reducere curauerint, ei deinceps, qui illa poſſit lucrifacere, aſſignentur. eadem igitur gloſſa dicit ex hoc illum ſuppleri, videlicet, quòd vicini Epiſcopi admonere debent negligentem Epiſcopum, vti plebem ſuam ad Eccleſiæ vnitatem conuertat: & ſi negligens fuerit per ſex menſes à tempore admonitionis computandos, qui potuerit eam poſtea conuertere, habeat eam, computato ipſo triennio poſt illos ſex menſes. & ſic, inquit, habet ſex menſes primò, mox triennium.

nium. quam interpretationem adiuuare nititur Abbas ea potiſſimum ratione; quòd trienniũ hoc currit à die cõuerſionis, ſeu poſſeſſionis; cũ abſq. poſſeſſione non currat præſcriptio. *c. ſine poſſeſſion. de reg. iur. lib. ſex*. Hinc Innoc. & Hoſtienſ. aſſeuerabant *in d. c. placuit*, tempus cõſtitui, quo decurſo, poteſt populus in hæreſim lapſus acquiri, & lucrifieri; In *c. 1.* poni tempus, quo elapſo, Epiſcopus plebis hæreticæ, veluti triennali præſcriptione excluſus, repetere vlterius non valet. Sed rectius, & meo iudicio elegantius Antiochenus Patriarcha, Theodor. Balſamon, doctiſſimus Græcus interpres dixiſſe videtur *in d. can. 123*. quòd ſex menſium ſufficiat terminus. ita vt *d. can. 123*. non accipi debeat de locis, quo iure dominij ad Eccleſias pertinent, vindicandis: ſed de ijs Epiſcopis, qui negligunt eos docere, qui ſunt, in ſuis diœceſib. vt eorum animas lucrifaciant. quo caſu debẽt ad annuam ſynodum euocari, ſeu à vicinioribus Epiſcopis denunciari, ne ſocordes, negligentesve ſint, ſed ſuum populum rebus fidei, & diuinis præceptis inſtituant. Poſtquam verò denunciatio eſt facta, & interpellati non ſe emendant, ac intra ſex menſes muneri non ſatisfaciunt ſuo; tunc huiuſmodi loca alij vicino Epiſcopo, qui poſſit, & velit eos lucrifacere, ſeu per doctrinam ſibi familiares reddere, aſſignantur. idq. inſcriptio dicti canonis manifeſtat, & eſt huiuſmodi: *de ijs qui populos ad ſe pertinentes negligunt*. Nam ſi vera eſſet gloſſæ, Innocentij, Hoſtienſis, & Panormitani interpretatio, facile eueniret, vt multi parum diligentes alterius diligentia, & cura locupletes fierent; quod nec ciuilis, nec naturalis admittit ratio, argum. *l. nam quod. ff. de condit. indeb.* ſi enim ad ſidem orthodoxam plebem vicini Epiſcopi cura reuerſam negligens Epiſcopus intra triennalem præſcriptionem repetere poſſet, fieret, vt nullus hanc vellet ſubire prouinciam, verens ne forte idem ſibi contingeret quod olim Virgilio, qui ſic ait,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.

Ergo *c. 1.* intelligi debet, quando quis locum in hæreſim elapſum ad catholicam vnionem conuertit, nulla præmiſſa monitione; quo caſu loci illius Epiſcopus intra triennium poterit vindicare; vltra non æque. quod verba ipſa indicant ſatis, ibi, ſi eum per triennium nemine repetẽte, tenuerit. *can. placuit*, quando eſt admonitus, vt plebem doceat, quo nam in errore ſit, & quæ ſit veritatis via, & tamen muneri ſuo nequit ſatisfacere. ita enim *in d. can. 123*. Quare ſi intra terminum ſex menſium à die huius conuentionis nihil effecerint, & deinceps, qui illos poſſit lucrifacere, aſſignentur. quod perinde eſt ac ſi dixiſſet, ſemeſtri elapſo, ſtatim priuatus ſit iure ipſo. Nec à ſententia noſtra diſſentire vtiq. animaduerti virum ſummè doctum Didacum Couarr. *in relect. reg. poſſeſſor malæ fidei. par. 2. §. 11. n. 8. de reg. iur. lib. 6*. Poſt multa enim ita concludit; Sex menſes incipere à die monitionis; triennium verò à die conuerſionis. Si autem Epiſcopus ille, qui negligens videtur, ſe excuſauerit, dicens ſe nec temere, nec negligenter, ſed ratione potius aliqua, ac prudenti conſilio id feciſſe, videlicet, quòd hæretici, qui in ijs locis ſunt, velint abſque reprehenſione vlla ad vnitatem conuerti, & æquum cenſeant, vt veritatis rationem tacite ſuſcipiant, & ea nimirum cauſa docere negligit, quia ſi doctrina, & reprehenſione vteretur, facile Hæreticos ipſos ad improbitatem incitaret, cùm huiuſmodi ſint, vt reprehendi ægre ferant: eo cognito, & iudicibus coram probato, ad eundem Epiſcopum locus iam alij aſſignatus reſtituitur. Verùm quia dubitari haud facile poterat, qui nam iudices hac de re eſſe poſſent, eadem ſynodus Carth. *in d. can. 123*. ita ſtatuit. Cùm iudicantes Epiſcopi ſint ex diuerſis prouincijs, Primas ille, iudices dabit, in cuius regione idem eſt locus, de quo contenditur. ex quo loco *c. ſanè. de for. comp.* deſumptum eſſe negare poteſt nemo, non ex Aphricano, vt eſt eius inſcriptio, cùm eadem verba ſynodi in ipſo *cap. relata ſint*. Vnus eſt locus, qui nobis videtur aduerſari, videlicet *can. 58*. Apoſtolicus; in quo ita: *Epiſcopus, vel presbyter, qui cleri, vel populi curam non gerit, & eos pietatem non docet, ſegregetur: & ſi in ſocordia perſeueret, deponatur*. Balſamon *in d. can. 123*. dicit ſeruandum eſſe Apoſtolorum canonem: iniquum eſt enim propter Epiſcopi negligentiam, Epiſcopatum ad ſe pertinente parochia, regioneve priuari; licet poſſet reſpondere ſtandum eſſe canoni vltimo, non item Apoſtolico, quaſi derogatus ſit: quod etiam vere dici poteſt; cùm hodie Eccleſia non eo, quo Apoſtolorum tempore, rigore vtatur. Siquidem prælatus, etſi non poteſt Eccleſiæ conditionem facere deteriorem in faciendo, poteſt tamen in omittendo, vti vult Ioan. And. *in reg. delictum. de reg. iur. lib. ſex*. Abbas *in c. 1. nu. 9. de in integr. reſtitutio*. & latius *in c. 1. de dol. & contum. & tot. tit. de præſcript*. in quo videmus ob prælatorum negligentiam res Eccleſiæ præſcribi. nihilominus Eccleſia poteſt aduerſus Prælatum, ſeu eius hæredes agere ad damni ſatisfactionem, prout gloſſa aſſeuerat *in d. c. placuit. 16. q. 4*. Abbas *in c. 2. de præſcript. & in d. c. 1. de dol. & contum*. Card. *in clem. 2. in princ. de relig. domib*. Argumento eſt etiam *l. quicquid. C. arbitr. tutel*. Sed verius eſt dicere, diuerſam eſſe canonis Apoſtolici ſpeciem à noſtra. iſte enim canon generaliter loquitur de Epiſcopo, qui populi curam negligit omnino; ideoq. ſegregari debet. At *can. placuit*. de aliqua diœceſis parte in hæreſim lapſa.

FINIS PRIMI LIBRI.

Digitized by Google

ANIMADVERSIONVM TAM EX IVRE PONTIFICIO, QVAM CAESAREO.

LIBER SECVNDVS.

Conſtitutiones, quæ ex Concilijs deſumuntur, quare quandoque ſub nomine Romani Pontificis, quandoque ſub nomine ipſius Concilij edantur: & quare ſolus vrbis Epiſcopus Papa dicatur. & quid ſit ſynodus Martini Papæ apud Gratianum. & vnde Papæ nomen habuerit originem. Cap. I.

QVIA Raymundus, & alij, qui ante eum Decretalium collectiones compoſuerunt, ex varijs ſummorum Antiſtitum Romanorum Conſtitutionibus, ſanctorumq. Patrum ſententijs, & multis Cõcilijs tam Prouincialibus, quàm generalibus librum Decretalium Gregorij IX. concinnarunt; quoniamque conſtitutiones ipſæ, quæ ex ipſis Concilijs in corpus canonum rediguntur, quandoque ſub nomine Romani Pontificis, vt *in cap. licet. de elect. cap. aduerſus. de immun. Eccleſ.* (vt his duobus contentus ſim) quandoque ſub nomine ipſius Concilij, vnde hauſta eſt conſtitutio, eduntur: ſolent interpretes paſſim, vt *in c. 1. de pact.* & *cap. 1. de ſponſ. & matrim.* quærere, vnde hæc diuerſitatis ratio proueniat; etſi non neſcij ſunt, quanta eſt, & ſemper fuerit Roman. Pontificum auctoritas, ac poteſtas, cùm abſque eorum auctoritate nullum poſſit conuocari, aut celebrari Concilium; quòd ſi ſecus fit, non concilium, ſed conuenticulum, vti Pelagius Papa ait, dicendum erit. *cap. multis. & per totum. 17. diſtinct.* Immo Apoſtolicam Sedem ſine vlla ſynodo præcedente, & ſoluendi, quos ſynodus inique damnat, & damnandi, nulla exiſtente ſynodo, quos oportet, habere facultatem, ac fas habere de omnibus iudicandi; Neque cuiq. de eius licere iudicare iudicio. *cap. cuncta. 9. quæſt. 3.* cùm Deus Opt. Max. ſuo eam reſeruauerit arbitrio. *c. nemo. c. aliorum. 9. q. 3.* Quinimmo Concilia omnia ab ipſius ſedis Apoſtolicæ auctoritate vim, auctoritatemq. accipere. *cap. ſignificaſti. in fin. de elect.* Panormitanus Archiepiſcopus, quem cæteri, tanquam iuris Pontificij coryphæum gregatim ſequuntur, dicit, Materiam, qua de agitur in Concilio, aut habere à toto Concilio originem, aut à ſolo Papa cum conſilio Concilij. Hoc caſu ſub nomine Pontificis edi legem, *d. cap. licet. & d. cap. aduerſus.* illo habere locum *d. cap. Oſius. & d. c. 1.* & ijs ſimilia. Ego verò aliam eſſe ſententiam & Raymundi, & aliorum ſuſpicor; illam videlicet, quòd vbicunq. conſtitutio inſcribitur ſub nomine Romani Pontificis: tunc deſumpta ſit ex generali Concilio, argumento ſunt *d. cap. licet. & d. cap. aduerſus.* Cap. *licet*, eſt ex Concilio Lateranenſi; cap. *aduerſus*, ex Concilio Lateranenſi generali. illud ſub Alexandro huius nominis tertio, anno Domini 1178. aſſiſtentibus 274. Epiſcopis: aliud poſtea celebratũ eodem loco anno ſalutis 1215. ſub Innocentio III. cui interfuit Hieroſolymitanus, & Conſtantinopolitanus Patriarcha, Metropolitani 70. Epiſcopi 400. Abbates 12. Priores conuentuales 800. Græci, & Romani Imperatoris legati, Regum Hieruſalem, Galliæ, Hiſpaniæ, Angliæ, & Cypri oratores. Verùm quoniam ſolet in generalibus Concilijs maximus ipſe Rom. Eccleſiæ Princeps intereſſe, vel eius legati, qui à latere dicuntur: nihil mirum eſt, ſi conſtitutio ex ipſis deſcripta ſub nomine Pontificis conſcribatur. Vbi verò conſtitutio ſub Concilij nomine fit: tunc Concilium eſt Prouinciale. argumento item ſunt *d. cap. Oſius. & d. cap. 1.* hoc ex ſynodo Aphricana, illud ex Sardicenſi. & *cap. 1. de ſponſ. & matrimon.* ex Triburienſi. Prouincialia autem Concilia non vtique fiunt Rom. Antiſtitis iuſſu: immo Archiepiſcopis, atque Primatibus id iure magiſtratus competit: vt *diſtinct. 18. per tot. cap. ſicut olim. de accuſat.* tametſi ab ipſo Pontifice Maximo, vim legis, virtutemq. accipiunt. *d. cap. ſignificaſti. & 16. diſtinct.* Atqui dubitationem facit *cap. 2. de iud.* cuius inſcriptio huiuſmodi eſt: Ex

ſynodo Eugenij Papæ. Super quam vnum ſcire oportet, quòd etſi Concilia Prouincialia iuſſu ipſius Rom. Principis regulariter æque fiant, cùm iure ipſo, ac auctoritate propria à Primatibus poſſint conuocari, ac celebrari: interdum tamen extra tempus conſtitutum poſſunt conuocari, & celebrari iubente Pontifice; quo caſu ſolet Papa vel per ſe, vel per legatos intereſſe. *can.regula.§.porro. 4. diſtinct.* & eo maxime, ſi in prouincia, in qua fit concilium, exorta ſit controuerſia talis, quæ non aliter, atque Apoſtolicis interpretationibus, atque nouis decretis dirimi poſſit. Hanc igitur ſynodum Eugenij Papæ auſim dicere Cabilionenſe Concilium eſſe, in Gallijs celebratum; quod eſt Prouinciale, & conuocatum ipſius Eugenij huius nominis primi auctoritate, anno Domini circiter 650. & non Reminenſe; vt nonnulli perperam adnotarunt. hoc etenim ſub Leone tertio, anno Domini 813. non Eugenij primi. idem dici poteſt de inſcriptione *cap.1.de offic.ordin.* quæ eſt, ex ſynodo Ioannis Papæ. Regulariter igitur conſtitutio, quæ ex Concilijs deſcribitur, & in corpus canonum refertur, à Pontifice nomen habet, ſi Concilium eſt generale; ſi Prouinciale, Concilij retinet nomen. quanquam Gratianus exactiſſima hac diligentia in ſui operis compilatione nequaquam vſus ſit: ſed conſtitutio perpetuò ſub nomine Concilij, ex quo effluxit, retinet nomen. Nec aduerſatur *c.Epiſcopi* (vt alios prætermittam.) 8.*q*.5. cuius inſcriptio eſt, *Ex ſynodo Martini Papæ*; ſiquidem Martinus ille non fuit Rom. Pontifex, ſed tantum Epiſcopus Bracarenſis. Olim enim non Epiſcopos ſolum, ſed & presbyteros, qui vitæ ſanctitate, moribus, atque doctrina cœteris præſtabant, honoris cauſa Papas vocari ſolitos fuiſſe ex antiquis ſcriptoribus conſtat. quod Gloſſa *in c.ſi Papa.40.diſt.* notauit eleganter. Namque D.Hieronymus in Epiſtolis Auguſtinum Epiſcopum Hiponenſem, ſubinde Papam nominat; Athanaſium quoque, Epiphanium, Euagrium, Alipium, Chromatium, Theophilum, Papas appellat. Apud Gratianum quoque Cyprianus ſæpe Papa nuncupatur. *cap.abſit.50. diſtinct. cap.quanto autem. de conſecrat.* 1.*diſtinct.cap.2. de conſecr.2. diſt.* Dioſcorus Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Patriarcha etiam in iure Pontificio Papa dictus eſt. *cap.ſane profertur.*24. *quæſt*.2. quo ſenſu & Græci Papam dixerunt. namque Balſamon Iuriſperitus, & Nomocanonum, multorumque Græcorum Conciliorum ſingularis interpres, paſſim Epiſcopos Papas vocat, vel in *c*.1. Epheſina ſynodus Cyrillum Papam Alexandrinum nominat. Ideo ſi Rom. Pontificem dicere volebant, Papam vrbis Romæ appellabant: non item ſimpliciter, auctore Caſſiodoro *lib. Variarum* 10. *Epiſt*.19. Sunt & alia exempla, quæ in hanc rem adduci poſſent. Fuit tamen receptum tandem, vt vni hoc vocabulum attribueretur Romano Pontifici, tanquam ſummo Patrum. namque alij Patriarchæ, Archiepiſcopi, & Epiſcopi, non in plenitudinem poteſtatis, ſed in partem ſolicitudinis ſunt vocati. *c. ad honorem. de vſu pallij.* quare ſpeciale ei aliquid conceditur; argumento *cap.licet. de electìon.* ita vt ſolus Papa dicatur, quaſi omnium credentium pater. ſiquidem πάππας Græcum vocabulum à veteribus vſurpatum, patrem ſignificat, vt Suidas eſt auctor. Hinc Arrianus in Bithyniacis tradit, Iouem à Bithynijs πάππαι vocari conſueuiſſe. Dicebantur & olim omnes Epiſcopi Pontifices. *cap.1.§. vnde de ſacr. vnct. cap. Meſſana. de elect. cap.clericum cuiuslibet.*11.*quæſt*.1. Hodie autem hoc ſoli vrbis Epiſcopo attribuitur. immo aditur & epitheton, Summus, vel Maximus, ob maiorem imperij vim. Erant & apud Ethnicos Romanos maximi, & minores Pontifices, auctore Firmiano *lib*.5.*cap*.20. immo apud Hebræos erant & minores ſacerdotes, & vnus ſummus ſacerdos, & Chriſtus ipſe in nouo teſtamento maiores, & minores ſacerdotes inſtituit, duodecim ſcilicet Apoſtolos, & 72. Diſcipulos, de quibus eleganter Innocen.III. myſteriorum miſſæ *lib*.1. *cap*.6. Quilibet etiam Epiſcopus, ſummus ſacerdos dici poterat. *d.cap*.1. *§.per frontis. de ſacr. vnct.* Demum in Concilio Carthaginenſi tertio *cap*.26. vetitum fuit, ne quis Princeps ſacerdotum, aut ſummus ſacerdos appellaretur, ſed ſolus primæ ſedis Epiſcopus. *c. primæ ſedis.99. diſtinct.* Ex quibus licet intelligere, Martinum illum apud Gratianum, potuiſſe non eſſe Pontificem, ſed Epiſcopum. Dicitur autem ſynodus Martini Papæ liber ille, quem Martinus Bracarenſis Epiſcopus ex diuerſis, varijsq. Græcorum ſynodis ſingulari cura, ac diligentia excerpſit, atque collegit. Sed hic quæri etiam ſatis opportune poſſet, vnde factum ſit, vt & ipſe Rom. Pontifex, & alij omnes Epiſcopi, Papæ dicerentur. Mihi mirum in modum placet Caroli Paſchalis hominis diligentiſſimi, & antiquitatis peritiſſimi, coniectura: vt quemadmodum Imperatores olim Patres patriæ vocabantur, his notis PP. vti paſſim videas ex antiquorum monumentis: ſic Epiſcopi ob ſingularem reuerentiam, ac venerationem, quam in primitiua Eccleſia eis adhibebant omnes, Patres patriæ appellarentur. & cùm id Notis inſcriberetur, ſcilicet PP. ſequentes viri exiſtimarint dictas notas, PP. Papam ſignificare, à verbo Græco, vti diximus. Nam & Caſſiod. *lib*.11.*Epiſt*.2. Ioanni Papæ: Vos enim ſpeculatores Chriſtiano populo præſidetis; Vos patris nomine vniuerſa diligitis. *& Epiſt.3.eiuſdem libri* vniuerſis

Epiſco-

Digitized by Google

Epiſcopis; Vos ſpirituales parentes, qui auctorem rerum illuminata mente conſpicietis. & D. Auguſtinus *in comm. ad Pſalm.* 44. Patres miſſi ſunt Apoſtoli: pro Apoſtolis nati ſunt filij, & conſtituti Epiſcopi: hos ipſa Eccleſia Patres appellat, hos ipſa genuit, & ipſa hos conſtituit in ſedibus Patrum.

Reſtituta negatio in *c. cum ſocietas. 27.q.2.* & de matrimonio, quod ante corporis commixtionem imperfectum eſt. Cap. II.

LEO maximus ille Pontifex *in Epiſt.90.ad Ruſticum.c.*4. ſcribit ſocietatem nuptiarum ita à principio eſſe inſtitutam, vt præter commixtionem ſexuum non habeant in ſe nuptiæ coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ ſacramentum. Ex quo loco *can. cum ſocietas.27.q.2.* deſcriptus eſt. Contius negationem perperam adiectam eſſe dixit, ac proinde remouendam. In quo miror ingenium viri alioquin doctiſſimi. ſublata ſiquidem negatione, ſummouetur & canonis ſenſus; ita quod aduerſaretur penitus *c. debitum. de bigam. non ord.* & innumeris alijs ſanctorum Patrum decretis, immo rationi ipſi, cui plus iuris tribuo hac in re, quàm vlli priuatæ ſcripturæ. Duo etenim in coniugio requiruntur, conſenſus videlicet animorũ, & commixtio corporum. quare D. Ambroſ. *in c. ſi quis deſponſata*, Siquis, inquit, deſponſata, & tradita vtatur, rite coniugium appellatur. Hieronym. *in c. quapropter.* Quæ ſponſali coniunctione initiatur, & commixtione perficitur. idem Ambroſ. *in c. in omni.* In omni matrimonio coniunctio intelligitur ſpiritualis, quam confirmat, & perficit coniunctorum commixtio corporum. Idem videtur dixiſſe Iuſtinian. *in tit. de nupt.* §. *ſi vxor.* Nam conſtat, inquit, nec ſponſam filij nurum eſſe, nec patris ſponſam nouercam eſſe. idem etiam Iuriſc. *in l. ſi qua mihi. ff. de rit. nupt.* Idcirco is, qui cum virgine, quæ alteri fuit deſponſata, non tamen cognita, contrahit, nec dicitur Digamus, nec poteſt à ſacerdotio repelli. Item non ſequuto concubitu, alter eorum religionem ingredi poteſt. *cap. ex publico. de conuerſ. coniug.* quod alias non poſſet, niſi vterq. conſentiret, & vterq. vellet coniugia diſſolui per religionis ingreſſum. *c. ſunt qui. ead. 27. q. 2.* Conſtat denique ſatis diuortium fieri poſſe, quando coniugalis complexus non eſt ſequutus. *titul. de frig. & malefic.* & tit. *de diuort.* Non inficior tamen, ante coniunctionem perfectum eſſe matrimonium quo ad vinculum, ſanctumq. ex ſanctitate Sacramenti, vt fuit inter B. Deiparam, & Ioſephum. *c. beata. c. coniunx. c. omne. ead. q. 2.* immo tanto ſanctius, quanto à carnali commixtione alienius, ex D. Auguſtini ſententia, ad Aeditiam, cuius verba ad id refert Magiſter ſententiarum 4. *diſtinct.26.* Imperfectum tamen eſt, quo ad ſignificationem, vt idem Magiſter in citato adnotauit loco. Ante conſummationem enim denotat charitatem duntaxat illam, quæ conſiſtit in ſpiritu inter Deum, & animam iuſtam. poſt coniunctionem pertinet ad illud deſignatum coniugium, quod inter Chriſtum, & Eccleſiam per incarnationis myſterium, eſt initum. *d. cap. debitum.* Cui optime conuenit Apoſtoli *ad Epheſ.5.* expoſitio eius, quod dixerat Protoplaſtus: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: & propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carne vna.* & ſubiungit, *Hoc magnum ſacramentum eſt.* Summota igitur negatione *in d. c. cùm ſocietas.* præter ſexuum commixtionem (ideſt ſine ea; nam, præter, hic ſignificat, vt opinor, ſine, vti apud Saluſtium alicubi) haberent in ſe nuptiæ coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ ſacramentum. quod Innocentius III. in ſua conſtitutione *d. cap. debitum,* negat expreſſe. immo ipſa Apoſtoli interpretatio, & verba, *in eod. c. cùm ſocietas.* ſequentia, oſtendunt palam; quare miror illa non animaduertiſſe Contium. quæ quidem hæc ſunt: Non dubium eſt illam mulierem non pertinere ad matrimonium, cum qua docetur non fuiſſe nuptiale miniſterium. Nuptiale autem miniſterium interpretor, corporis commixtionem. *c. non eſt. ead. 27. q. 2.* Idem ſancitum eſt in Concilio Colonienſi *tit. de matrim. c. verùm. c. ſed dies.* & Gratianus *in c. vlt. 28. q. 1.* Magiſter 4. *ſententiarum diſtinct. 39.* Nec ipſe Nicolaus Papa *in c. ſufficiat. ead. 27. q. 2.* nec Vlpianus *in l. cùm fuerit. ff. de condit. & demonſtrat.* & *in l. nuptias. ff. de regul. iur.* aliter intelligunt; dum nuptias non coitum, ſed conſenſum facere aſſeuerant: ſed quòd coitus per ſe ſufficiens non eſt ad matrimonij contractum: quia licet ſequatur carnalis commixtio, ſi non adeſt conſenſus, & quidem vtriq. non eſt matrimonium, ſed ſtuprum potius, adulterium, ſeu fornicatio. *cap. aliter. 30. quæſt. 5.*

Quando quis ad factum cogi poſsit. Cap. III.

FVIT iam olim per manus traditum, & hodie abſque vlla prope controuerſia receptum, ne quis præciſe cogeretur ad factũ: quinimmo exoſum, & inciuile ſemper viſum eſt legum latoribus, quòd quis vi ad factum compelleretur. Quare voluerunt in

obligatione facti ſuccedere id quod intereſt. *l. ſtipulationes non diuiduntur.* §. *Celſus.ff. de verb. obligat.* vt vis omnis, & impreſſio ſummoueretur. Verumtamen videmus Triburienſem ſynodum, cuius conſtitutio relata eſt *in cap.1. de ſponſ. & matrim.* cogere maritum, qui relicta vxore, aliam ſuperinduxit, ad priorem redire. Abbas, quem vno ore ſequuntur cæteri, dicit, quem ad factum præciſe cogi poſſe, cùm obligatio deſcendit ex Diuina, & humana lege, ex Bartoli ſententia *in d. l. ſtipulationes. num.36.* matrimonium autem eſt huiuſmodi. non mirum igitur, ſi cogitur. quæ ſententia mihi non eſt viſa recta. Siquidem is dicitur obligatus ad factum, qui ſpopondit interroganti ſe domum, exempli cauſa, vel inſulam ædificaturum: qui ſi non ædificauerit intra tempus ſibi ad ædificandum præſcriptum, tenetur ad id, quod intereſt domum, vel inſulam ædificatam eſſe, vt *in l. ſi ita ſtipulatus ſim. & l. exiſtimo.* §. *vlt. ff. de verb. obligat. l. eum, qui. ff. de iud.* noluerunt tamen iuris auctores, vt ad ædificandum cogeretur; ſed ſi non ædificaret, recta prætor eum ad id, quod intereſt edificatum eſſe, condemnaret. Itaque cùm inciuile ſit, vt quis per vim ad faciendum impellatur; ne homines deluderentur, quo facilius nihil, cùm cogi non vtique poſſent, aliud adhibendum eſſe remedium, hoc eſt, id, quod intereſt, excogitauerunt. quamobrem Venuleius *in l. vlt. ff. de præt. ſtipul.* conſilium nobis præbet, quotieſcunque nobis aliquid fieri ſtipulamur, longe commodius eſſe, Si certam ſummam comprehendamus; videlicet, ſi factum non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes? cùm plerunque difficilis ſit probatio, quanti cuiuſque interſit. quod & Iuſtinianus ipſe *in* §. *vlt. de ver. oblig.* approbauit. Vbicunque verò ceſſat remedium eius quod intereſt, tunc quiſque ad faciendum quod de iure facere oportet, iure compellitur. Nam cùm matrimonij vinculum perpetuum, indiſſolubileq. ſit, ſi id alter coniugum diſſoluere voluerit, debet compelli ad obſeruandum, quod ſemel promiſit; cùm id quod intereſt non poſſit in illam obligationem ſuccedere, tum quia tantus eſt mulieris honor, ac pudor, vt nullum omnino intereſſe poſſit pro illo ſatisfacere. Pari ratione peccatorem notorium per cenſuram Eccleſiaſticam ad agendum pœnitentiam cogi poſſe ſanxerunt omnes. *c. vlt. 22. q. 1. c. quicunque. 33. q. 2. cap. ad audientiam. de ſponſal. & matrim.* Quotieſcunque ergo ceſſat remedium eius quod intereſt, quis poteſt cogi ad factum. Idcirco mihi recta videtur Abbatis ſententia *ad cap. litteras. in fin. de reſtitut. ſpoliat.* exiſtimantis iudicem Eccleſiaſticum poſſe implorare officium iudicis ſecularis, ſi aliter fieri non poteſt, vt mulier ad virum redeat, & per vim compellatur. facile ſiquidem eueniret, vt mulier, itemque vir excommunicationis ſententiam mallent incurrere, quàm in vnum redire, & illam perpetuam coniunctionem ferre.

Interpretatio noua *l. ſi vxor.* §. *Diuus.* & §. *ſi minor. ff ad leg. Iul. de adulter.* Et an adulterium cum vxore de futuro committi poſsit; Et quænam ſint adulterij pœnæ tam iure Cæſareo, quàm Pontificio. Cap. IV.

PROPRIOR, & frequentior tam apud Iuriſconſultos, quàm Pontifices eſt prima ſponſaliorum, atq. ſponſarum ſignificatio, quas proprie ſponſas dicimus, quas de futuro appellamus. Hinc quæri ab vtriuſque iuris interpretibus ſolitum fuit, num adulterium committi poſſit cum alterius ſponſa de futuro. Et videtur non poſſe, cùm adulterium in nuptam committi dicatur; ſtuprum in virginem, aut viduam. *l. inter ſtuprum. ff. de regul. iur. l. ſtuprum. & l. inter liberas. ff. ad leg. Iul. de adulter.* Quòd ſi adulterium in nupta duntaxat perpetrari dicitur, videtur adulterij in ſponſam crimen cadere minus poſſe, cum ſponſa nondum nupta ſit. Dubitationem tamen facit haud minimam §. *Diuus. l. ſi vxor. ff. de adult.* quo loco apparet eandem factam eſſe poteſtatem ſponſo vindicandi coitum ſponſæ, quàm marito. Quapropter hæc ſunt paulo altius repetenda. Patri & marito adulterij accuſatio ita competit, vt cæteris præferantur. *l. 2.* §. *vlt. l. is cuius.* §. *penult. l. ſi maritus is. ff. eod. ad leg. Iul. de adult. cap. maritus. de adulter. & ſtupr.* Poſt patrem, & maritum admittuntur extranei *l. 4. ff. eod.* Iure verò mariti vxorem accuſare nemini præter maritum licet. quamobrem ab Vlpiano reſponſum eſt, concubinam iure mariti à viro accuſari non poſſe; iure extranei poſſe. *d. l. ſi vxor. in princ.* Atqui dubium facit reſcriptum D. Seueri, & Antonini, an idem iuris ſit de ſponſo, quod de marito. quia nec matrimonium qualecunque, nec ſpem matrimonij violare permittitur. *d.* §. *Diuus. & l. propter. C. ad leg. Iul. de adulter.* gloſſ. *in c. ſi verò. 1. de ſentent. excomm.* Bart. *in d.* §. *Diuus.* & Felin. *in cap. 1. de ſponſ. & matr.* ac alij omnes de ſponſa de præſenti *d.* §. *Diuus*, intelligendum arbitrantur; quamuis Couarruuias *in cap. 1. num. 6. primæ partis Epit. libr. quarti decretalium*, conetur Bartolum defendere, quòd non dicat §. *Diuus*, non loqui de ſponſa de præſenti, ſed de futuro. verba tamen Bartoli ita expreſſa

ſunt,

Digitized by Google

ſunt, vt non liceat cauillari. hæc enim ipſa ſunt Bartoli verba: *Certe ſpes matrimonij dicitur quando ſponſalia ſunt contracta de præſenti.* Male igitur Bartolus, & alij dixere, *d. §. Diuus.* eſſe accipiendum de ſponſa de præſenti. quoniam ſi de ſponſa de præſenti intelligeret Vlpianus, non vtique dixiſſet, nec matrimonium qualecumque, nec ſpem matrimonij violare permittitur. etenim ſponſalia de præſenti, quo ad vinculum, *vt ſupra in cap.* 2. diximus, perfecta ſunt: & cùm ſint perfecta, non habent ſpem matrimonij, cùm ſint ipſum matrimonium. Dicimur enim ſpem alicuius rei habere, quam non habemus, ſed habere ſperamus. Sic ſponſalia verbis in præſens tempus conceptis, contracta iam habemus, hoc eſt contractum eſt matrimonium; non ergo futurum ſperatur; iuxta illud Apoſtoli ad Rom. 8. *Spes quæ videtur, non eſt ſpes; nam quod videt quis, quid ſperat?* Secus verò de futuro, quæ diſſolui poſſunt. *l.* 1. *C. de ſponſ. cap.* 2. *& cap. requiſiuit.* & paſſim, *de ſponſ. & matrim.* idque ex definitione conſtat. definita autem ſunt tum à Florentino Iuriſcon. *in l.* 1. *ff. de ſponſ.* tum à Nicolao Papa *in c. noſtrates* 30. *quæſt.* 5. quòd ſint mentio, & repromiſſio futurarum nuptiarum. Neque obſtat *l. miles.* §. *quærebatur. eod. ad leg. Iul. de adult.* quod is, cui aliqua fuit deſponſata, ſi alteri nupſit, iure mariti non poſſit eam accuſare. Reſpondendum eſt; Cùm ſponſalia diſſolui poſſint, ſi alij nupſerit, quæ illi iam fuerat deſponſata: neque ſtuprum, neque adulterium perpetratum eſſe dici poſſe. Rem nouam, inquit ibi Papinianus, inſtituere huiuſmodi accuſatorem exiſtimo. irridet itaque. Hac autem admiſſa interpretatione, vt §. *Diuus.* ſit de ſponſa de futuro: primum gloſſ. *in c. quemadmodum. in verb. ſponſal. de iureiuran.* item Panormitanus *in cap. diſcretionem. num.* 4. *de eo, qui cogn. conſang. vx. ſuæ.* vbi etiam Præpoſitus, conantur probare, adulterium committi cum ſponſa de futuro. ſequitur Oldradus, & Albericus *in d. §. quærebatur.* pro quorum opinione facere videtur §. *ſi minor. d. l. ſi vxor.* vbi quis iure ſponſi, adulterium cum propria ſponſa commiſſum poteſt accuſare; quamuis non iure mariti. Ego autem conſtanter defendam committi nequaquam poſſe. idq. imprimis indicat ipſius adulterij definitio. Eſt enim adulterium coitus realis, vel mentalis, per quem alterius thorus violatur. *cap. lex. §. cum ergo.* 36. *quæſt.* 1. *d. l. inter liberas.* §. 1. & D. Thomas. 2. 2. *quæſt.* 154. *art.* 8. item Pompeius Feſtus, Lactantius, Accurſius *in rub. C. de adulter.* quem cæteri ſequuntur. Dixi, realis, & mentalis: quia perinde adulterat qui imaginem voluptatis ſibi animo dipingit, quàm qui corpore delictum committit. Ideo Lactantius *lib.* 6. *cap.* 23. Non tantum, inquit, adulterium eſt vitandum, verum etiam cogitatio, ne quis aſpiciat alienam, & animo concupiſcat: adulteram enim fieri mentem, ſi vel imaginem voluptatis ſibi ipſa depinxerit. Mens enim eſt profecto, quæ peccat, quæ immoderatæ libidinis fructum cogitatione complectitur. In hac crimen eſt, in hac omne delictum. nam etſi corpus nulla ſit labe maculatum, non conſtat tamen pudicitiæ ratio, ſi animus inceſtus eſt: nec illibata caſtitas videri poteſt, vbi conſcientiam cupiditas inquinauit. Et in Deuter. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiſcendam eam, iam mæchatus eſt eam in corde ſuo.* At coitus cum ſponſa ſiue realis, ſiue mentalis non violat alterius thorum. Ius enim non eſt ſponſo ante conſenſum ab vtroque prouenientem, & ſolennitates ab Eccleſia traditas ad ſponſam accedendi. non dicitur ergo cum alterius ſponſa committi adulterium. Adulterum quoque definit Tryphoninus *in l. fugitiuus. ff. de verbor. ſignific.* qui alienam matremfamil. corrumpit; ſed materfamilias non dicitur, niſi in viri manum conuenerit, vti ſcribit M. Tullius *in Topicis*, vbi late Boetius, & Gellius *lib.* 18. *cap.* 6. At ſponſa in viri manum nondum conuenit, neque materfamilias dici poteſt. Tertio loco eſt *d. l. inter*, quæ cum nupta tantum committi adulterium dixit. non igitur cum ſponſa, quapropter ab Vlpiano *in d. l. ſi vxorem.* reſponſum eſt, maritum non poſſe vxorem iure mariti accuſare de adulterio commiſſo antequam ei nupſiſſet, quia eius thorum non violauit. idem ſenſit gloſſ. *in c. quidam.* 27. *quæſt.* 2. *& in c. diſcretionem, iam cit.* vbi etiam Card. Neque facit, quod quis obijcere poſſet ex *d. §. Diuus.* quem diximus de ſponſa de futuro fore intelligendum. quia licet ex Imperatorum reſcripto ius ſit ſponſo coitum alterius cum ſpōſa vindicandi, non ſequitur tamen, vt coitus ſit adulterinus; ſed dum vindicat hanc fornicationem, non eo vindicat, quòd ſit adulterium, ſed ratione atrocis iniuriæ ſibi illatæ, argumento *l. item apud Labeonem.* §. *ſponſum. ff. de iniur.* etenim ſpectat ad contumeliam ſponſi iniuria quæcunq. ſponſæ eius fiat. Quare putauit Vlpianus *in d. §. ſponſum.* ſponſum quoque ad iniuriarum actionem eſſe admittendum. Iure itaque ſponſi, non iure adulterij, ſponſus coitum alterius cum ſponſa accuſare poterit. Reſtat adhuc tamen dubitatio *d. §. ſi minor.* quæ valde viſa eſt vrgere. Didacus Couarr. *loco dicto*, reſpondet, cum intelligi oportere de ſponſa deducta; quæ licet minor eſſet, nubilis tamen erat, malitia ſupplènte ætatem. Idem videtur dicere Cuiacius *lib. obſer.* 6. *cap.* 16. Mihi non placet. Conſtat ſiquidem tam iure ciuili, quàm noſtro, minorem duodecim annis nuptam, tunc legitimã vxorem fore, cùm apud virum expleuerit duodec. annos.

l. minorem. ff. de rit. nupt. l. quæſitum. ff. de ſponſ. l. quod pupillæ. ff. quand. dies leg. ced. cap. vlt. de deſponſ. impub. itaq. qui per verba præſentis temporis ſignificationem habentia cum impubere contrahit, eum non matrimonium, ſed ſponſalia, inquit ibi ſummus Pontifex, videri contraxiſſe. Quinimmo ex verbis ipſius §. videtur non fuiſſe nùbilis ætatis. Si minor, inquit, duodecim annis in domum deducta, adulterium commiſerit, mox apud eum ætatem exceſſerit, cœperitq. eſſe vxor, non poterit iure mariti accuſari ex eo quod ante ætatem nupta commiſit: ſed quaſi ſponſa poterit, ex reſcripto D. Seueri, quod ſupra relatum eſt: videlicet in *d. §. Diuus*. Hæc autem verba; *Apud eum ætatem exceſſerit, cœperitque eſſe vxor*, nobis ſignificant vxorem nondum fuiſſe, nec nubilem fuiſſe. Non puto igitur dici ex illa in domum deductione perfectum fuiſſe matrimonium, vel ſaltem ex tacito contrahentium conſenſu, cùm repudium fieri inter eos poſſit. Arbitror itaque, §. *ſi minor*, ſic fore intelligendum; vt, cum Vlpianus dicit virum poſſe ſponſum non iure mariti, ex eo adulterio accuſare, ſed quaſi ſponſam, impropriè loquatur; ſicuti cùm lex Iulia ſtupro, & adulterio promiſcue vtitur, vt auctor eſt Papinianus *in d. l. inter liberas*. & Modeſtinus *in d. l. inter ſtuprum*. ita Vlpianus interpretans legem Iuliam (hic enim §. *ex lib. 2*. Vlpiani de adulterijs deſcriptus eſt) pro ſtupro, dixit adulterium. ita videtur etiam dicere *in d. §. ſi quis vxorem*. & *in §. militem. d. l. miles*. nec eſt mirum, cùm apud maximos Latinæ linguæ auctores, ſtuprum pro adulterio, & contra vſurpatum ſit, vt apud Suetonium *in Caligula cap. 12*. Enniam, inquit, Neuiam Macronis vxorem, qui tum prætorianis cohortibus præerat, ſolicitauit ad ſtuprum, pollicitus & matrimonium ſuum, ſi potitus imperio fuiſſet. Cicero *de finibus*. Qui tot, inquit, ingenuas matresfamil. ſtuprauit. & apud Plautum, & Terentium ſæpiſſime, maxime *in Amphytr.* vbi Alcumena ait,

Durare, nequeo in ædibus. Ita me probri,
Stupri, dedecoris à viro argutam meo.

Pontifices quoque fornicatione, pro adulterio vtuntur. *cap. quemadmodum. de iureiurand. c. 3. de adulter.* Scio quoſdam non ita delicati palati, & imbecillis ſtomachi eſſe, vt ijs opus ſit hoc ciborum condimento, cùm omnia nullo fere delectu verborum deuorent; velim tamen etiam ijs ſatisfacere. Quare dico neceſſariam eſſe hanc adulterij, & ſtupri differentiam. Horum enim criminum variæ, & inter ſe diuerſæ pœnæ ſunt conſtitutæ. Adulterium puniri ait Iuſtinianus gladio. *§. item lex. de public. iudic.* Conſtantinus etiam iubet ſacrilegos nuptiarum gladio feriri. *l. quamuis. C. de adult.* Mulier pro adulterio non plectitur pœna gladij per nouam Iuſtiniani conſtitutionem, ſed verberata in monaſterium detruditur. *Nouell. 134. vt nulli iud. §. ſi quando*. Virginum ſtupratores, ſeu viduarum, ſi honeſti viri ſint, dimidia parte bonorum, mulctantur; ſi humiles, ex lege Iulia coertione corporali, vti fuſtium, flagellorum, plumbatarum verberibus, relegationeq. affliguntur. *d. §. item lex.* Extra ordinem tamen ſolent omnes extremo ſupplicio affici. *l. 1. in fine. ff. de extraord. crimin.* Hodie lege Pontificia, qui virginis florem delibat, vel ipſe eam in vxorē accipere, vel dotem, qua alij poſſit nubere, præſtare compellitur. *cap. 1. de adult.* Si renuit ſtuprator, corporali pœna plectitur; & excommunicatus in monaſterio includitur. *cap. 2. eod. de adulter.*

Conciliatio *cap. 2. & cap. requiſiuit.* cum *cap. ex litteris. Siluani. de ſponſ. & matrim.* Nullam eſſe differentiam inter iuramentum, & ſimplicem promiſionem quo ad matrimonij contractum. Cap. V.

CVM Matrimonia ſolo contrahentium conſenſu æſtimentur, vt in *cap. 2.* diximus; & libera eſſe debeant, vt *cap. cùm locum. & cap. requiſiuit, de ſponſ. & matri.* ij, qui hoc matrimonij fœdus ſubire promiſerunt, non cogendi, ſed benigne, ac perhumaniter ſunt commonendi, adeoq. obiurgandi, vt à fide data non recedant; ne ille renum, cordisq. ſcrutator vlciſcendi cauſa ſupplicium in eos de peccato ſumat. Si tamen ita obſtinati animi fuerint, vt quod ſemel vel ſimpliciter, vel iuriſiurandi religione polliciti ſunt, nolint obſeruare: nequaquam vi compelli debent, ſiue manu militari, ſiue Eccleſiaſticis cenſuris. *cap. 2. & d. cap. requiſiuit. eod. de ſponſ. & matrimon.* cùm coactiones difficiles ſoleant exitus frequenter habere. inuitis etenim coniugibus non bene procederet prolis procreatio; atque educatio; immo inuiti ſic copulati, ad alios, relictis coniugalibus amplexibus, fornicarios coitus facilius accederent: atque illa animorum ſocietas in varias diſtraheretur partes. Maritus namque ob odium, quod vxori perpetuò gereret, ſemper circa corrumpendas aliorum matresfamil. occupatus eſſet; & nunquam poſſet vacare domeſticæ ſanctitati; & vxor, cùm in tale incidiſſet matrimonium, exemplo mariti inuitata, aut eum imitari cogitaret, aut vindicare. quod maxime

Dei

Dei præceptis aduerſatur; qui diſſociari corpus, & diſtrahi noluit: ſed vt vna eſſet voluntas, vna caro; & quos Deus coniuxit, ab homine diuidi, & ſeparari poſſent nuſquam. *c.* 3. *Geneſ. Matt.* 5. *&* 19. *& Luc.* 16. *cap. gaudemus. de diuort.* Et vt ijs occurreret ſancta Eccleſia, vtq. hæc animorum pericula euitentur, non vult poſſe matrimonium, qualecumque ſit, conſtitui abſque conſenſu eorum, qui perpetua illa coniunctione gaudere debent, ac frui. quod & ipſi Ethnici Iuriſconſulti ſæpe reſponſitarunt, Iulianus *in l. ſponſalia. ff. de ſponſ.* Paulus *in l.* 2. *ff. de ritu nupt.* Vlpianus *in l. cùm fuerit. ff. de condit. & demonſt.* namque matrimonia iſta, quæ nulla ſunt, deficiente conſenſu, adulteria forent. & licet adſit conſenſus, ex eo tamen, quòd exactiſſima coactione ſequutus eſt, liber non eſt conſenſus; nec vere cõſenſus dici poteſt, vel ſaltem quo ad matrimonium. *d. cap. requiſiuit.* Huic tamen reſolutioni obſtat *cap. ex litteris Siluani. eod. de ſponſ. & matr.* & quidem è diametro: cùm in eo Alexander III. dicat, Cùm periculoſum ſit contra ſuum iuramentum venire eum, qui nuptias contrahere iurauit, monendum eſſe, & ſi monitis non acquieuerit, cenſur. Eccleſ. compellendum eſſe. Abbas exiſtimauit hoc caput à *cap.* 2. *& cap. requiſiuit,* non diſſentire: quòd in his duobus ſimplex eſſet promiſſio, in illo autem appoſitum fuiſſet iuramẽtum, vt iuramentũ ſit, quòd id operatur, vt debeât compelli. Cuius differentiæ ratio mihi nequaquã placet. nam præter ea, quæ diſertiſſimis verbis D. Chryſoſtomus dicit, Dominum nullam conſtituere diſtantiam inter iuramentum, & ſimplicem promiſsionem. *c. iuramenti.* 22. *q.* 5. quoniam in iuramento nullam conuenit eſſe perfidiam: ita quoque in verbis nullum debet eſſe mendacium: vtrumque enim & periurium, & mendacium iudicij diuina pœna damnari ait. *cap. ſi quis.* 22. *q.* 2. & Prouer. 14. *Os, quod mẽtitur, occidit animam.* Vnde D. Thomas *in 4. Sentent.* 27. *q.* 2. ſcribit, mortaliter peccare ſponſum, qui non vult coniugalem conſenſum præſtare. Tanta eſt vis illius promiſſionis, quæ in matrimonij contractu fit, vt non modo id nefas ſit, ſed & contrahere teneatur, etiam ſi promiſsio ſimplex ſit, nullo, inquam, iuramenti vinculo circumuallata. *cap. de illis. verſ. mulierẽ. de deſpon. impub. cap.* 1. *in princ. de ſponſ. duor.* Innocen. *in c. ſicut ex litteris. de ſponſ. & matr.* Abbas *in d. cap. de illis. & d. c. ex litteris.* Didacus *in c.* 4. *primæ partis lib. Decretal.* & præter hæc, & alia, id conſtat aperte *ex cap.* 1 1. 2. *Decretal. collect.* quam ſuperiori anno, vir eruditiſsimus, & nunquam ſatis laudatus Antonius Auguſtinus nobis edidit, ex quo capite *cap. hoc* 2. *de ſponſ. & matr.* deſumptum eſt. Eius autem verba hæc ſunt: Præterea ij, qui matrimonium contrahendo pure, & ſine omni conditione fidem dederunt, & iuramentum fecerunt, commonendi ſunt, vt fidem præſtitam, vel iuramentum factũ obſeruent. Quibus verbis quis non videt, & appoſitum etiam in ſpecie *cap.* 2. fuiſſe iuramentũ? quemadmodum, & *in d. cap. requiſiuit.* & *in d. c. ex litteris Siluani?* tametſi iuramenti, quaſi eſſet indubitati iuris, nullam prorſus mentionem fecit Raymundus *in vltima Decretal. compilat.* nec mirum, cùm iam profeſſus eſſet ſe ſuperflua omnia, ſimilia, ac contraria radicitus extrahere velle. quod vtinam ei fœliciter contigiſſet: ſiquidem multis in locis ita euellit, vt contrariam ſententiam accipiant ab interpretibus, quàm ab ipſis Rom. Eccleſiæ principibus perite, ſanctèq. reſcriptum fuit; de quibus paſsim aliquãdo; hic non eſt ſatis locus, cùm hic ſe geſſerit vt prudentem virum, diligentemq. compilatorem decet. Ex quibus apparet Abbatis diſtinctionẽ non vtique fore admittendam; cùm & ipſe ſummus Pontifex minime diſtinguat. Neque admitti debet, quod ipſe Didacus vir ſingulari prudentia eruditus, ac inter maioris iuris vtriuſque profeſſores cenſendus, magis ſubtiliter quam vere eſt arbitratus; videlicet, quòd iudex debeat primùm ſponſos admonere, & cenſuris Eccleſiaſticis cogere promiſſum coniugalem conſenſum præſtare; tandem ſi coniugio noluerit conſentire ſponſus, iudex monitione potius, quàm exactiſsima coactione vti debeat: cùm matrimonia, vt ſupra, libera eſſe debeant. Id tamen quis non videt eſſe expreſſe contra verba textus *in d. cap. ex litteris.* ibi, *Eum moneas: & ſi non acquieuerit monitis, cenſ. Eccl. compellas, vt ipſam in vxorem recipiat, & maritali affectione pertractet.* Quòd ſi cenſuris compelli nõ poſſet, & ita, vt præciſe cogi non poſſet, & monitione potius, quàm exactiſsima coactione opus eſſet: non vtique ſummus Pontifex dixiſſet, *Vt ipſam in vxorem recipiat, & maritali affectione pertractet.* iſta enim verba deſiderare omnem coactionem, & exactiſsimam, quis non videt? Hinc videmus ſponſalia de futuro, per ſubſequentia de futuro non ſolui. *c. ſicut ex litteris. eod. de ſponſ. & matr.* Dicendum igitur eſt diuerſam eſſe facti ſpeciem: videlicet *cap. ex litteris Siluani*, locum ſibi vindicare, quando alter contrahentium vult valere contractum, alter non æque. quo caſu is qui non vult, cogi debet omnino. quod ita eſſe, conſtat ex verbis textus, ibi, *Quia prædicto G. periculoſum eſt contra ſuum iuramentum venire, eum moneas.* de vno itaque loquitur Cap. 2. & cap. requiſiuit, de vtroque diſſentiente; quo caſu debent moneri, immo reprehẽdi, vti fidem præſtitam, factumq. iuramentum obſeruent: cogi tamen non debẽt. Quòd autem cap. 2. ſit de duobus, apparet ibi:

Si autem ſe adinuicem admittere noluerint. In *cap. requiſiuit*, quanquam de muliere ſolum fiat mentio, vir tamen conſenſit etiam diſtrahi. verùm cùm mulier primum abſolutionis beneficiũ de iuriſiurandi religione neglecta ab Epiſcopo petijſſet: Epiſcopusq. Rom. Antiſtitem hac de re conſuleret: reſcripſit, mulierem non eſſe vlla exactiſſima coactione cogendam, ſed dumtaxat monendam. Vbicumque ergo duo ſibi adinuicem promiſerunt matrimonium velle contrahere: ſi deinde vterque diſſentit; commonendi ſunt, ne mortali culpa notentur. atque ſi induci non queunt; videtur, ait ſummus Pontifex, vt hoc poſſit in patientia tolerari, ad inſtar eorum, qui ſocietatem contrahunt, & poſtea eandem ſibi remittunt. eodem argumento, quo Papa vtitur, & nos vti poſſe minus dubito. Coitur ſocietas ex perſonis, ex rebus, ex voluntate, & ex actione: & eiſdem modis diſſoluitur. *l. verùm. §. vltimo. ff. pro ſocio*. Diſſenſu ſolui ſocietas dicitur, ſi omnes diſſentiunt, vti diſerte Paulus ſcribit *in l. actione. §. diximus. eodem. pro ſocio*. Quid ergo ſi vnus renunciet? Caſsius ſcribit eum, qui renunciauit ſocietati, à ſe quidem liberare ſocios ſuos: ſe autem ab illis non liberare. quod idem Paulus Caſsij ſententiam ſequitur *in §. item ſi ſocietatem. & §. item ſi ad tempus*. Itaque ſi ſocius à ſocio non liberatur, niſi vterque diſſentiat, pari ratione in ſponſalibus; niſi vterque diſſentiat, qui renunciat, non liberatur. Liberatur autem, ſi ambo ſimul diſſentiunt; cùm nihil ſit tam naturale, quàm eodem vinculo, quo quid implicatum eſt, eo diſſolui. *l. nihil. ff. de regul. iur.* licet, vti diximus, ſint monendi, & diligentius exhortandi, ne datam fidem, vel præſtitum iuramẽtum violent: ſi tamen coniugio neuter libenter voluerit conſentire, cogi non poteſt: quia cùm conſenſu opus ſit, qui cogitur non vere dicitur conſentire, ſaltem ad huiuſmodi ſacramentum. Hodie nulla ſupereſt dubitatio, ſiue vterque ſiue alter tantum diſſentiat: cùm Tridentina ſynodus non ſponſalia modo, ſed & omnia clandeſtina matrimonia nulla faciat. *cap. 1. de reform. matr. ſeſſ. 24.* non tamen quòd improbet ſiue ſponſalia, ſiue matrimonia, cùm firma, ac rata eſſe, donec ab Eccleſia nulla, ac irrita facta fuerint, ſub anathemate præcipiat. Quare arbitror pœnitentiam etiam hodie à ſponſalitio contractu recedentibus eſſe imponendam. argum. *cap. ſi inter virum. de ſponſ. & matr. c. 1. de ſponſ. duor. eod. cap. ſicut.*

Interpretatio *cap. Iuuenis. de ſponſ. & matrimon* & *l. in ſponſalibus. 1. ff. eod.* & intra quam ætatem contrahi legitime ſponſalia poſsint. Cap. VI.

IVRE veteri Romanorũ in ſponſalibus contrahendis contrahentium ætas nunquam fuit definita, vt auctor eſt Modeſtinus *in l. in ſponſalibus. ff. de ſponſal.* Auguſtum, cùm immaturitate ſponſarum, & matrimoniorũ crebra mutatione vim legis eludi ſentiret, tempus ſponſas habendi coarctaſſe ſcribit in eius vita Suetonius *cap. 34.* ſed quæ ætas conſtituta eſſet, non æque apparet ex Suetonio. Dion verò, & Zonaras ſcribunt Auguſtum conſtituiſſe, ne minor 10. annis ſponſa haberetur. Aliud tamen vſus obtinuit. idcirco idem Modeſtinus hac de re cùm interrogatus eſſet, naturali quadam ratione motus reſpondit, ſponſalia iam ab exordio ætatis effici poſſe, ſi modo id fieri ab vtraque perſona intelligatur, ideſt, ſi non ſint minores, quàm ſeptem annis. quam ætatẽ lex Pontificia approbauit, vti videre eſt *in cap. litteras. cap. acceſſit. cap. duo. cap. ad diſſoluẽdum. de deſponſ. impub.* quaſi hæc ætas ſufficiens in ſponſalibus contrahendis ſit; non item in matrimonijs: in quibus ineundis ex fœminæ parte duodecim, ex maſculi 14. anni deſiderantur. *cap. pubes. eod. de deſponſ. impub. Inſt. quib. mod. tut. finit.* Macrobius *lib. 7. c. 7.* Plato *dial. 7. de legibus. circa fi.* ea nimirum ratione, quòd nuptias conſenſus facit: vti aliàs diximus. Conſenſus autẽ ineſſe non poteſt vſque ad illam ætatem: ante neque ſcire, neque diſcernere pupillus poteſt, non magis quàm furioſus. *l. pupillus. ff. de acquirend. hered.* & quòd conſenſus ei non inſit, apparet etiam ex Nicolai conſtitutione *c. 2. de deſponſ. impuber.* Hinc Pomponius *in l. minorem. ff. de ritu nupt.* dixit minorem annis duodecim nuptam, tunc legitimam vxorem fore, cùm apud virum expleſſet duodecim annos. idem ſummus ipſe Pontifex *in cap. atteſtationis. & cap. vlt. de deſponſ. impub.* quo adimpleto tempore, matrimonium eſt, à quo tandẽ recedere nequit quiſpiam. Verum quia à ſponſalibus diſcedi poteſt, cum in ijs conſenſus vere non deſideretur: huiuſmodi ætas, hoc eſt ſeptem annorum ſufficit; non autem minor; cùm in minori ætate conſtitutus nec fari poſsit, nec quid faciat, intelligere. quòd ſi ſeptennio minor contrahit, ei nihil nocent ſponſalia, ne ad impedimentum quidẽ publicæ honeſtatis, cùm tamen maior ſponſalia contrahens, etiam non ſequutis nuptijs, cùm

ſponſæ

ſponſæ cõſanguinea matrimonium inire minus valeat, publicæ honeſtatis iuſtitia ei obſtante. *cap. ſponſam. de ſponſ. & matr.* Quare cùm Alexander III. *in d. cap. litteras. & d. c. acceſſit*, ſanxerit, minorem ſeptem annis ſponſalia contrahentem poſſe ab ipſis recedere ſponſalibus, & impune cum conſanguinea ſponſæ coniugio copulari; tum id vetuerit Eugenius *in c. Iuuenis. de ſponſ. & matr.* maxima inter interpretes orta eſt altercatio. quo factum fuit, vt *ad cap. iuuenis.* multi tribuerentur intellectus, cùm vnico debeat eſſe contentus. non omnes tamen referam, ne diutius hac in re laboremus: ſed quæ mea ſit ſententia, paucis aperiam. Bernardus vetus gloſſatur exiſtimauit *d. cap. Iuuenis*, ita accipiendum eſſe, quòd puella, qua de agitur ibi, licet ſeptennium minime eſſet egreſſa, eſſet tamen doli capax, malitia ſupplente ætatem, quo ad ſponſalia; ex eo quod eam attrectauerit; vt quemadmodum malitia ætatis defectum ſupplet in eo, qui ætati eſt proximus, quo ad matrimonium, vt *in cap. de illis. 2. de deſponſ. impub.* ita in infante ad ſponſalia. quæ opinio, licet quo ad intellectum *d. cap. Iuuenis.* non recipiatur, communi tamen ſententia approbatur, teſtante ibi Præpoſito. in quam ſententiam videtur etiam ire vir ſummè doctus Couarruuias *in c. 2. n. 1. primæ par. lib. 4. Decret.* ex ratione Modeſtini *in d. l. ſponſalib.* ibi, *Si id fieri ab vtraque parte intelligitur; vt ſatis ſit ſponſis intelligere, quid agant.* Sed quæro ab eo quid ſibi velint illa ſubſequentia verba apud Modeſtinum: ideſt, ſi non ſint minores, quam ſeptem annis. Iuriſconſultus vult equidem ſponſalia poſſe inter eos, qui intelligunt, celebrari, ita tamen, vt non ſint minores ſeptẽ annis; innuens, quodãmodo ante illam ætatem non poſſe nec ſcire nec intelligere. & ita etiam intellexit Conſtantinus Harmenopolus *lib. 4. tit. 1.* Qui inquit, id, quod ſit, intelligit, ſponſalia contrahere poteſt, ideſt ſi ſeptem annis minor non ſit, quaſi dicat, ſi diem ſupremum ſeptennij egerit. ſic etiam Gratianus *cap. 1. & 2. 30. q. 2.* Extat quoque Cæſaris Leonis Nouella, quã idem Harmenop. refert, cuius verba hæc ſunt: Nos quoque ſancimus nec ſponſalia quoquomodo infra ſeptem annos contrahi. Neque admitti debet ratio *ex d. cap. de illis*. quòd ante ætatem matrimonio definitam præmatura potẽtia ad coitum ipſum, ætatis defectum ſuppleat. non procedit argumentum, cùm illa ætas ita admodum breuis ſit, vt nulla ratione malitia teneram illam ætatem poſſit ſupplere: quod & Phyſici omnes docent; contra verò in iſta, cùm adeo longa ſit, vt poſſint eſſe doli capaces, qui nuptiarum fœdera celebrare tractent. quod eſt fauoris cauſa receptum; vt duodecimus, vel decimusquartus annus inceptus pro completo haberetur, argum. *l. ad rempublicam. ff. de mun. & honor.* quamuis Leo Imper. in citata Nouella apud Harmenop. ſacris ritibus ſponſalia firmari noluerit, niſi ſpõſa decimum tertium annum attigerit, & ſponſus decimumquartum ſit emenſus. Reor itaque Eugenij conſtitutionem locum habere, videlicet quia in ſponſalibus cum minore 7. annis cõtractis reſultet publicæ honeſtatis impedimentum, quoties ſcilicet illæ duæ concurrunt cauſæ, cohabitatio, inquam, & attrectatio; quaſi inhoneſtum, & inciuile ſit, vt is, qui illam tentauit, attrectauit, ac temporis ſpatio vti vxorem habuit, cum conſanguinea contrahat. & eiuſdem ſententiæ videtur fuiſſe Anton. & Card. & Abbas. Illud adhuc dubitationem habet, an poſt ſacri Tridentini Concilij decretum, quo *in c. 3 ſeſſ. 24.* cauetur, ſpõſalia vbicumque valida fuerint, primum gradum non excedere, Eugenij conſtitutio locum habeat. Puto locum non habere; cum nolit ipſa ſancta ſynodus primum excedere gradum: conſultius tamen fecerit, qui à talibus nuptijs ſe abſtinuerit, ex iam relatis.

Verbum, *Veteribus*, apud Vlpianum quomodo accipi debeat *in l. 2. ff. de ſponſalib.* Cap. VII.

VLPIANVS libro ſingulari, de Sponſalibus, Spõſalia, inquit, dicta ſunt à ſpondendo: nam moris fuit veteribus ſtipulari, & ſpondere ſibi futuras vxores. Noſtri ſicco, vt dici ſolet, pede in hac legis interpretatione tranſeunt, nulla de illo verbo, *veteribus*, facta mentione, nimirum exiſtimantes de Romanis intellexiſſe Iuriſconſultum. in quo à veritate longe aberrant; cùm de Latinis accipi debere in manifeſto ſit ex Gellio *Noctium Atticarum lib. 4. c. 4.* Hoc ius, inquit, ſponſaliorum obſeruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerſo Latio lege Iulia data eſt. Hæc eadem Neratius ſcribit in libro, quem de nuptijs compoſuit. ſiquidem in principio cap. iam dixerat: Sponſalia in ea parte Italiæ, quæ Latium appellatur, hoc more, atque iure ſolita fieri ſcripſit Ser. Sulpitius in libro, quem ſcripſit de dotibus. Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo vnde ducenda erat, ſtipulabatur eã in matrimonium ductum iri. qui daturus erat, itidem ſpondebat. Is contractus ſtipulationum, ſponſionumque, dicebatur Sponſalia. Tunc quæ promiſſa erat, Sponſa appellabatur; qui ſpondebat ducturum, Sponſus. hactenus Gellius ex Sulpitio. cuius verba ſatis reſpondent verbis Vlpiani, immo & Florentini *in l. 3. ff. eod.* vnde, ait, & ſponſæ,

Digitized by Google

ſponſæ, ſponſiq. appellatio nata eſt. iſq. dies, quo ſponſalia fiebant, Spōſalis dicebatur, vt auctor eſt Varro lib. de lingua Latina. v. ex quibus apparet hunc morem Latinis tantum fuiſſe, diuerſumq. à Romano; ita vt Latini poſtea ciuitate donati, relicto hoc ſponſaliorū more, Quiritium ius ſint ſequuti. Latium verò, quæ Italiæ pars eſſet, & quo tempore in ditionem Rom. venerit, dixi in meis Pomeridianis ſeſſionibus, quas dum adhuc in Scholis verſarer compoſui. Puto tamen apud Romanos huius moris reliquiarum aliquid manſiſſe, ob id, quod ſcribitur *in l. ſponſæ. ff. de verbor. ſignific.* cùm & nos hodie eadem prope interrogatione, & reſponſione vtamur, vel antiſtites, qui ſponſaliorum, nuptiarumq. vere miniſtri ſunt.

De annulo, quo ſubarrantur ſponſæ; & quare digitus minimo proximus, manuſq. ſiniſtræ annulo exornetur, reiecta Iſidori, Gellij, aliorumq. veterum hac de re ſententia. Cap. VIII.

NON ab re fortaſſe erit, cùm de ſponſaliorum more ſuperiori capite actum ſit, pauca non vulgaria hîc de annuli traditione ſubijcere. Præit ſtipulationum, ſponſaliorumq. contractus, mox ſequitur annulus, cuius conſuetudinem iam olim receptam fuiſſe tradit Plinius *lib.* 18. Solis, inquit, legatis conceſſos aureos annulos, vt ijs tamen in publico tantum vterentur; intra domos verò ferreis. quo argumento etiam nunc ſponſæ ferreus annulus mittitur, iſq. ſine gemma. Dari autem à ſponſo ſponſæ annulum, vel propter mutuæ dilectionis ſignum, vel propter id magis, vt eodē pignore eorum corda iungantur, ſcribit Iſydorus in libro, quem de Eccleſiaſticis officijs compoſuit, ſecundo, *cap.* 19. ex quo *c. fœmina.* 30. *q.* 5. deſcriptus eſt. quæ ſententia mihi videtur recta; cùm annulus ſit perpetuæ caſtitatis, & fidei futuræ inſigne; quòd in circulo, cuius neque principium vllum eſt, neque finis, æternitatem, in albore puritatem, & caſtitatem veteres notarūt. Non mihi tamen vlla ratione placere poteſt, quod eodem loco ſtatim ſubijcit Iſidorus his verbis: Vnde & quarto annulus digito inſeritur, ideo quia in eo vena quædam ſanguinis ad cor vſque perueniat. ſunt enim hæc inania. Nec Alexander ab Alexandro melius ſenſit, qui *in lib.* 4. *cap. vlt.* ſcribit: eundemq. minimo proximum in ſponſalibus annulo exornamus, quia tenuiſſimam venā inde ad cordis ima penetrare arbitrantur. & ex recentioribus Couarruuias *cap.* 4. *ſecundæ partis Decretal.* quem, admiror, ne dicam miror. Omnes etenim venæ, atque arteriæ à corde tanquam à fonte originem trahunt; vt cum tota Philoſophorum ſchola conſtanter defendit Ariſtoteles *lib. de partibus animal.* 3. *cap.* 4. tametſi Galenus *lib. de Hyppocratis, & Platonis decretis* 6. *cap.* 3. *& fere per tot.* eas ab epate in totum humanum corpus labi, atque diffundi exiſtimet: quem tamen artis medicæ primas obtinentem, vno animi conſenſu, cæteri eius artis periti ſequuntur. Sed etſi noſtrum non eſt inter magnos iſtos naturalium rerum perſcrutatores tātam componere litem, attamen in præſentia Ariſtotelicæ inhærendo ſententiæ, quòd à corde principium habeant venæ: nihil aſſerimus peculiare quarto digito à natura conceſſum comperiri. In vtroque enim brachio duo ſunt venæ, quarum vna dicitur à medicis Baſilica, altera Cephalica; in medio autem brachio hæ duæ venæ, quaſi duo riuuli, in vnum truncum, aut potiùs alueum, coniunguntur, quæ vulgo communis vena dicitur. quæ tandem per reliquam brachij partem, digitoſq. omnes diffunditur; ita vt nihil quarto magis digito præcipuum, quàm reliquis eſſe conceſſum arbitremur. Neque rectius exiſtimauit Gellius Aegyptios ſequutus, quòd veteres Græci, Romaniq. homines annulum geſtarent in digito ſiniſtræ manus, qui minimo eſt proximus, quòd neruus quidam ab eo digito pergat ad cor vſque. namque *lib.* 10. *cap.* 10. Cauſam, inquit, eſſe huius rei Appion in libris Aegyptiacis hanc dicit; quòd inſectis, apertiſq. humanis corporibus, vt mos in Aegypto fuit, quas Græci ἀνατομὰς appellant, repertum eſt, neruum quemdam tenuiſſimum ab eo vno digito, de quo diximus, ad cor hominis pergere, ac peruenire. Propterea non iſcitum viſum eſſe, eum potiſſimum digitum tali honore decorandum, qui continens, & quaſi connexus eſſe cum principatu cordis videretur. hactenus Gellius. eiuſdem ſententiæ fuiſſe videtur Diſarius apud Macrobium *lib.* 7. *c.* 13. qui ait; De hac quæſtione ſermo quidam ad nos ab Aegypto venerat: de quo dubitabam, fabulamne, an veram rationem vocarem. ſed libris Anatomicorum poſtea conſultis, verum reperi, neruum quendam de corde natum prorſum pergere vſque ad digitum manus ſiniſtræ minimo proximum, & illic deſinire implicatum cæteris eiuſdem digiti neruis: & ideo viſum veteribus, vt ille digitus annulo, tanquam corona, circumdaretur. hæc Diſarius. Neque minus digna riſu ſunt iſta, atque illa Iſidori. vel cum Ariſtotele ſentiamus, qui loco, vt ſupra, vult neruos omnes, ac proinde venas de corde naſci. quamquam hac in re elegantior, & verior videtur

Medi-

Digitized by Google

Medicorum aſſertio; quòd nerui omnes à cerebro oriantur, vtl Hyppocratis *lib. de oſſium natura*, & Galen. *de Hypocrati: & Platonis decretis lib.1.cap.*8, & paſſim alibi. nec vnus quidem ex medicis diſſentit. Exiſtimabat Ariſtoteles neruos à corde ortū ducere, quòd ibi multi ineſſent nerui. quod falſum eſſe Galenus pluribus oſtendit. etſi multi ineſſe videntur, nerui tamen non ſunt, ſed neruoſæ diſcriminationes quædam, quæ tamen nondum nerui ſunt. eiuſdem ſententiæ, præter alios veteres, Hyppocratem, Ereſiſtratum, Lycum, Andream, Marinum, & Herophilum, eſt magnus ille Andreas Veſalius, Anatomiſtarum facile Princeps *lib.4.c.*1. atque id cum eo recentiores omnes vno ore fatentur. nec aliter dici poteſt, cùm id pateat omnino ſenſibus. quod & ipſe iam bis animaduerti, atque obſeruaui, dum humana ſecarētur corpora. nec opus eſt Aegyptiorum conſulere libros, ſed liberos potius. Itaque libenter cum his, & Galeno ſentio; qui dum aduerſus Ariſtotelem diſputat neruos non habere à corde originem, retorquet in Ariſtotelem argumentum, exiſtimātem ideo à corde ortū habere, quòd ibi multi nerui ſunt. quia ſi, inquit, vbi multi nerui ſunt, inde oriuntur: ſequitur neceſſario pedes, & manus neruorum principium eſſe, cùm in pedibus & manibus plures, quàm in quauis corporis parte inſint. Ex quibus notum eſt, fabuloſam eſſe Iſidori, Gellij, Diſarij, adeoq. Aegyptiorū omnium cauſam, quam de annuli geſtatione circūferunt. Quamuis Ioannes Stephanus Durantus, vir alioquin doctiſſimus, & de Eccleſia Romana benemeritus *lib.2.de ritib.Eccl.Cathol. cap.9.num.*37. dicat, hiſce noſtris rationibus facile occurri poſſe his verbis: cùm præſertim motum iſtum in parturientibus & laſſitudine defatigatis, omnibusq. cordis affectibus manifeſtè percipiamus. cuius opinioni non ſubſcribo, in eaque ſum ſententia, vt putem id factum olim fuiſſe non ex magna aliqua cauſa, aut abdita ratione, ſed potius more quodam, quaſi is digitus cæteris ad id aptior eſſet: quod & ipſe Cæcinna Albinus ex Atteio Capitone Pontificij iuris inter primos doctiſſimo, adnotauit. Veteres, inquit, non ornatus, ſed ſignandi cauſa annulum ſecum circumferebant; vnde ne plus habere, quàm vnum licebat: nec cuiquam niſi libero: quos ſolos fides decerneret, quæ ſignaculo continetur. Ideo ius annulorum famuli nō habebant. Imprimebatur autem ſculptura materiæ annuli, ſiue ex ferro, ſiue ex auro foret: & geſtabatur vt quiſque vellet, quacumque manu, quolibet digito. Poſtea, inquit, vſus luxuriantis ætatis ſignaturas pretioſis gemmis cœpit inſculpere: & certatim hæc omnis imitatio laceſſiuit, vt de augmento pretij, quo ſculpendos lapides paraſſent, gloriarentur. Hinc factū eſt, vt vſus annulorum exemptus dextræ, quæ multum negotiorum gerit, in læuam relegaretur, quæ otioſior eſt: ne crebro motu, & officio manus dextræ pretioſi lapides frangerentur. Electus autem, inquit, ipſa læua manu digitus minimo proximus, quaſi aptior cæteris, cui cōmendaretur annuli pretioſitas. Nam pollex, qui nomen ab eo, quòd pollet, accepit, nec in ſiniſtra ceſſat: nec minus, quàm tota manus ſemper in officio eſt. vnde à Græcis ἀντίχειρ inquit, vocatur, quaſi manus altera. Pollici verò vicinus, nudus, & ſine tuitione alterius appoſiti videbatur. nam pollex ita inferior eſt, vt vix radicem eius excedat. Medium, & minimum vitauerunt, inquit, vt ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum; & electus eſt, qui ab vtroque clauditur, & minus officij gerit, & ideo ſeruando annulo magis accomodatus. Hæc Cæcinna ex lectione Pontificali. & hæc eſt, vt opinor, vera, atque germana iſtius rei ratio. Cuius moris, & conſuetudinis Chriſtianos homines nō pœnituit, vt læuæ manus digitus, minimo proximus annulo circumdaretur: tametſi id alia, adeoq. elegantiori, maioriq cauſa factitatum fuiſſe à maioribus noſtris haud dubito; licet aduerterit adhuc nemo. Siquidem Antiſtes dum vult vnà cum ſponſo virginem annulo ſubarrare, hiſce vtitur verbis: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Amen.* Nomen Patris primo attribuitur, Filij ſecundo, Spiritus ſancti tertio, & quartus vnà cum dictione, Amen, annulo decoratur. & quamuis omnia, quæ Deus extra ſe in rebus creatis agit, tribus perſonis communia ſint, ita vt tres perſonæ ſine vllo diſcrimine agant, neque vna magis quàm alia, aut vna ſine alia agant: ſolent tamen ſacræ litteræ earum rerum, quæ omnibus communes ſunt, aliam alijs tribuere: vel in hoc præſertim, quòd ſummam omnium rerum poteſtatem Patri, ſapientiam Filio, Spiritui ſancto amorē aſcribunt. Nec mirum igitur ſi poſt dictionē Spiritus ſancti, qui amor eſt, inſeritur annulus: quo ſignificatur, quòd vnus etiam ſit coniugum amor, vna voluntas; quemadmodum vna caro, *Geneſ.* 2. *Matth.*5. & 19. *Lucæ* 16. Illud præterea hic vnū ſcire refert, de quo etiam à doctiſsimis viris ſæpe interrogatus fui; num annulus ſit de ſubſtātia coniugij. Reſpondi, annuli, ſicut velaminis, prætermiſsionem non producere mortale peccatum. *cap. noſtrates.* 30.*q.*5. & per conſequens non eſſe de ſubſtantia: ſed datur annulus in argumentum contracti matrimonij, perinde ac arra in pignus contracti negotij, vt euidentius probari poſsit conueniſſe de pretio. *l. quod ſæpe. ff. de contrahen.empt.* quamquam arras cùm dicimus, plerūque ſponſalitias arras intelligimus.

tit.C.

tit.C.de ſponſ.& arr.ſponſal.l.vlt.C. de Epiſcop.& cler.l.ſi legibus.C.de epiſ.aud.l.ſi quis offi.ff.de ritu nupt. quoniam ſæpiſsime arræ nomine annulum datum eſſe accepimus.*l.2.ff.de act.empt.l.5.* §.**item ſi.ff.de inſtit.act.* quam conſuetudinem iam à veteribus inductam docet Plinius *lib.33.cap.* 1. qui ait, Argumento eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiam annulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior. Hinc mihi videtur elegantiſsime dixiſſe gloſſ. *in cap.penult.de ſponſ.& matr.* quam ibi ſingularem dicit Abbas, eamque indiſtinctè ſequuntur cæteri; videlicet, matrimonium contrahi ex eo, quòd fœminæ conſenſum coniugalem exprimenti vir ipſe annulum præbet: id enim manifeſtiſsimum ſignum conſenſum coniugalē in viro exprimit, præcedente tamen fœminæ conſenſu verbis expreſſo. quia licet verba non ſint de ſubſtantia: *cap. tua nos.* & *c. cùm apud. de ſponſ. & matr.* ſunt tamen neceſſaria ad declarandum animi conſenſum. *cap. tuæ fraternitati.eod.de ſponſ.* Verba autem iſta, quibus animi conſenſus exprimitur, præſentis temporis ſignificationē habere oportet: nam quæ futurū tempus reſpiciunt, non coniungunt, ſed ſpondent.*d.cap.penult.* verum quia matrimonium nō eſt ſimplex, vel nuda donatio, ſed mutua pactio: hinc fit, vt conſenſus alterius tantum ad coniungendas nuptias ſatis eſſe non poſsit, ſed duorum inter ſe mutuum eſſe oporteat. ſed, vti dixi ex gloſſa, annulus à viro traditus viri conſenſum haud obſcure exprimit. *argumen. d. l. quod ſæpe.*

De iuramento promiſſorio. Et cùm quis iureiurando promiſit ſe aliquid mihi certa die daturum, ſi deinde diem protulero, vtrum opus ſit álio iuramento, an ſufficiat primum. Cap. IX.

IVRAMENTVM omne, vt ait Innocentius *in cap. 2. de ſponſ. & matr.* aut in Deum dirigitur, aut in hominem. In quouis autem contingere poteſt diſpenſatio, & remiſsio. Conſtat ſiquidem ſummum Rom. Eccleſiæ Principem per diſpenſationem poſſe omne iuramenti vinculum, & obligationem remittere, aut tollere penitus, aut commutare; ratione, inquam, materiæ, quæ ad liberam eius diſpoſitionem attinet; in materia verò minus pertinenti ad liberam Rom. Pontificis diſpenſationem, niſi inſit diſpenſandi cauſa, maximus ipſe Eccleſiæ Præſul quo ad iuramentum nequit diſpenſare, vt D. Thomas 2.2. *quæſt.*89.*art.*9. & ibi Caietanus. textus *in cap.*1. vbi notāt omnes. *de iuretur.* gloſſ. *in c. quanto.* ibiq. doctores omnes. *de iureiur.* Abbas, & Felinus. *in cap. conſtitutus.de reſcript.* Decius *in cap.ſignificaſti.n.*46. *de elect.* Card. *in clemen.*1.§.*vlt.q.penult.de iureiuran.* Craueta *in conſ.*7.*n.*8. de ijs verò quæ nō ſpectant ad liberam Romani Pontificis diſpenſationem, mox dicetur. In ijs, quæ pertinent, ſi diſpenſatio, ſiue abſolutio à iuramēto abſque iuſta cauſa, ex certa Principis ſcientia, detur, eſt penitus iniqua: tametſi quò ad pœnas legis humanæ aduerſus periuros ſancitas, ſatis ſit valitura. etenim eas remiſiſſe intelligitur; quod facere potuit ex natura legis humanæ, quæ liberæ Principis diſpoſitioni ſubijcitur; nō æque quoad peccatum, vti gloſſ. *in d.cap.quanto.* Innoc. *in c. cùm inter P. de renunciat.* & *in cap. cùm ad monaſterium.de ſtat. monach.* Abbas *in d. cap. ſignificaſti.n.*8. Couarr. *in cap. peccatum.de reg. iur. in ſex.par.2.q.8.n.9.& in* §.3.*n.*5.*primæ par. Relect.* Ac proinde cauendum eſt, ne quis temere opinetur indiſtinctè ſe immunem, ac tutum eſſe coram Deo, de periurio contra ipſius Dei maieſtatem commiſſo per quamlibet Rom. Pontificis diſpenſationem; vt not. gloſſ. *in cap. non eſt. de voto.* quam ſingularem ad hoc dicit Abbas Panormitanus *in d.cap.ſignificaſti:* pro cuius ſane opinione facit optime, quod ſcribit Vrbanus Papa *in cap. ſunt quædam.*25.*q.*1. Quod autem de iuramento, idem de voto intelligitur. Ad liberam Romani Antiſtitis diſpenſationem illa non dicuntur pertinere iuramenta, quæ homini priuato in contractu aliquo, vel conuentione præſtita fuere cum iuſta cauſa. hæc, præter eum, in cuius gratiam, & fauorem iuratum eſt, nemo ius habet remittendi: niſi adſit cauſa, quæ iuſtam, æquamque præbeat iuramenti remiſſionē: vt ſi quis iurauit ſe non repetiturum vſuras, vt *in d.cap.*1.*de iureiuran.* tunc licet in alterius fauorem iuratum ſit, poterit tamen ſommus Pontifex iuramenti obligationem remittere: ſed non ſimpliciter remittetur obligatio illa, vt male exiſtimauit Abbas *in d.c.quanto:* alioquin nulla eſſet differentia inter hæc, & illa, quæ directè in Deum tendunt. Sed Pontifex coget per cenſuras Eccleſiaſticas partem, vt relaxet, vt *in d.c.*1. & *in cap.ſignificauit.in fine.de cenſib.* Rectius Innocentius *in c.debitores.in princ.de iureiur.* vt ſi pars, inquit, nullo poſſit modo induci ad relaxandum, iudex Eccleſiaſticus eum abſoluet, vel ſi pars abſens fuerit, & non conſtet iudici an præſtitum ſit iuramentum ex illicito contractu, aut licito, vel turpi, aut honeſto, & inſtet abſolutionis tempus: debitor ex præſcripta ſibi iuriſiurandi formula ſoluet, & deinde repetet. *d.c. debitores.* Iuramentum eſſe obſeruandum in vim

iura-

Digitized by Google

iuramenti, etiam ſi fiat eo modo, quo iure prohibitum eſt, notat eleganter Abbas *in cap. 2. de arbitr.* & alij omnes *in cap. quamuis. de pact. in ſex.* Et ex eo, quod quis male iurat, pœnitentiam agere oportere conſtat *ex cap. cùm quidam. §. vltim. de iureiurand.* Ex ijs ſubinfertur, eum in cuius gratiam & commodum præſtitum eſt iuramentum, poſſe abſque vlla ſuperioris auctoritate iuramentum remittere, *d. c. 2. de ſponſ. cap. 1. de iureiuran. cap. 2. de renunciat. d. cap. ſignificauit. de cenſib.* Speculator *in §. nunc. verſic. 24. tit. de deleg.* late Alciatus *in cap. cùm contingat. num. 181. de iureiurand.* Ideo Eumenes Macedo apud Iuſtinum *lib.* 14. ſuos milites ita alloquitur: Hoc ſi impetro, ſoluo vos iureiurando, quo toties vos ſacramento mihi deuouiſtis. Hinc Cardinalis *in clemen. 1. verſic. nos itaque. quæſt. 14. de iureiurand.* deducebat, Summum Pontificem poſſe remittere ſacramentum Conſtantino Imperatori ſibi præſtitum: quod an verum ſit, equidem ambigo: & magis puto non poſſe; tum quòd præſtitum ſit non illi ipſi, ſed illi, tanquam Catholicæ Eccleſiæ capiti, & non velut priuato homini: tum quia præſtitum eſt nõ ſolum hominis gratia, ſed etiam, ac potius, Dei intuitu. quo caſu nequit homo iuramentum remittere, vt D. Thomas *loco vt ſup. in reſponſ. ad 2.* Sed quid ſi ſtipulatus fuero mihi centum dari Capuæ, & intra Kalendas Martias; & debitor iurauerit ſe Capuæ, ac intra Kalendas ſoluturum; & tandem ego debitori conceſſero, vt alibi, puta Romæ; & non tantum locum mutauero, ſed etiam diem protulero, ſcilicet vt intra Nonas Septembris poſſit ſoluere: num incidit in periurium; quòd non ſoluit Capuæ, & intra Kalendas Martias? Hoc dubitationem non habet; quoniam ſi in totum à credito debitorem liberare poſſum, multo magis dilationem concedere; cùm illud iuſiurandum præſtitum ſit, vt diligentius mihi cautum eſſet, argumento *de fideiuſſ. in princip. titul. Inſtit.* At cùm diem dedero laxiorem, dubitatur, an opus ſit alio iuramẽto. Omnes, quos viderim, (vnum excipio Cardinalem *in d. clement. 1.*) volunt non eſſe aliud iuramentum neceſſarium, ſed primum ſufficere; cùm tempus prorogatum cenſeatur eiuſdem naturæ cum primo. pro qua ſane opinione innumeras interpretum opiniones affert Felinus *in cap. 2. de ſponſ. & matr.* & Didacus Couarr. *ad cap. quamuis in princ. num. 6. de pact. lib. 6.* qui *in verſic. quinto.* eorum adhæret opinioni. Cardinalis exiſtimauit, ſi dies ſolutionis prolata eſſet, extinctum videri iuramenti vinculum, niſi in prolatione etiam iuramenti facta ſit mentio. Ego verò ſic diſtinguendum arbitror: Vel quo tempore diem protuli, nondum iurans erat moratus ſolutionem, ſatiſque adhuc temporis habebat ad ſoluendam ante Kalendas Martias; & hoc caſu perit iuramentum; quia per me ſtetit, quominus ſolutio fieret ante Kalend. argumen. *l. ſi creditor. ff. de nouat.* Vel quo tempore ego diem ſolutionis prorogaui, iam certum erat ſolutionem Kalend. Martijs fieri non poſſe, moratumq. nimis iurantem: & hoc caſu, etiam ſi diem protulero, iuramentum prorogatum intelligitur *ex l. cùm ſtipulatus ſim. 113. ff. de verbor. obligat.* facit & *l. 2. ff. ſi quis caut.* in qua ſcribit Iuriſconſul. quòd ſi promiſi iudicio ſiſti certo die, pœna adiecta, ſi ante diem tranſegero, pœna non committitur; ſi poſt diem, pœna commiſſa eſt. quare ſi ante Nonas Septembris mihi debitum non ſoluit, abſolutus eſt à iuramento; quia non ei, ſed mihi imputandum eſt; cùm per me ſteterit, quominus ſolutio ante Kalendas fieret.

Intra quod tempus debeat fieri diuortium, ſi matrimonium non fuerit corporum commixtione conſummatum: & de ſententia *cap. laudabilem. de frigid. & maleſ.* Cap. X.

CONTRAHENDI nuptias tempus & ciuili, & canonica lege definitum fuit ad duodecimum, & decimũquartum annum, vt *in cap. 6.* dictum eſt late. Si eo igitur tempore fuerint nuptiæ contractæ, & non perficiantur corporum commixtione, vel, ſi generandi vis marito non inſit, vtrum diuortium ſtatim fieri poſſit, an expectandum ſit aliquod tempus, ex quo iudicari poſſit, vtrum id ex defectu ætatis, an ex frigiditate proueniat, dubitari ſolet. Cæleſtinus huius nominis tertius *in c. laudabilem. de frig. & maleſ.* eos per triennium ſimul debere cohabitare reſcripſit. idem fere Iuſtinianus *in l. in cauſis. C. de repud.* Abbas *in c. 3. de deſponſ. impub.* matrimonium à pubere initũ, & non conſummatum, diſſociari non poſſe, niſi dum fuerit plena pubertas, hoc eſt, 18. anno recte dixit. Plena etenim pubertas decem & octo annis circumſcribitur. *l. quidam. ff. de re iudic. §. minorem. Inſtit. de adopt.* & *§. vlt. qui, & quibus ex cauſ. manumit. poſſ.* quemadmodum in cauſa alimentorum pubertatis tempora laxiora præſcripſit Adrian. Imp. *l. Mela. ff. de alim. lega.* qua ætate & teſtamentum facere poſſunt Spadones. Paulus *lib. ſent. 3. tit. 4.* Spadones, inquit, eo tempore teſtamentum facere poſſunt, quo plerique pubeſcunt, hoc eſt, anno 18. licet hodie exemplo cæterorum teſtamentum faciant. *l. Eunuchi. C. qui teſtamen. fac. poſſint* Romani quoque

Digitized by Google

Pontifices in inſulis, in quibus eſt dura monachorum congregatio, pubertatem ad annũ 18. extendunt. *cap. quia in inſulis. de regul. & tranſ. ad relig.* ne minor ſcilicet 18. annis habitum ſumat, præſertim in Palmaria; ſi ſuſceperit, Romã transmitti debet, vti *in cap. 1. de reg. coll. 2.* apud Antonium Auguſtinum. qua ætate robuſtior iã videtur factus adoleſcens, ſiue pubes, vti duritiẽ illam valeat tolerare. idem prope in perficiẽdis nuptijs putauit Abbas rectiſſime. quamuis ipſe, quouſque maritus ad vigeſimumprimum annũ peruenerit, fœminam expectare debere hac ratione reor; quòd medicorum Princeps Galenus *lib. 2. de ſanitate tuenda ferè in princ.* diſertiſſimis verbis tradit, adoleſcentem non eſſe perfecte idoneum ad coitum, & ad generationem, niſi tertium ætatis ſeptennium iam ſit ingreſſus: qui enim hanc, inquit, vel præcedunt ætatem, vel ſequuntur, aut plane ſemen non effundunt, aut certe infœcundum, aut male fœcundum effundunt. hactenus Galenus, qui vbi dicit, *vel ſequuntur*, intelligit plane de ætate, quæ florentium ætatẽ ſequitur, videlicet de maiore quinquaginta annis, vt à vigeſimoprimo vſque ad annum quinquageſimum florentium ætas ſit; qua ætate gaudet Venus. Iacobus Menochius *lib. 2. de arbitrar. iudic. conſ. 6. caſu* 519. *nu.* 11. *cum ſeqq.* male arbitratur, ante prædictam ætatẽ poſſe quem eſſe ad coitum idoneum, non autem ad generationem, cùm Galenus de vtroque intelligat: quaſi ad perfectionem matrimonij vnũ ſine alio ſufficiens ſit. quod non negamus, ſi verum eſſet, & hoc diceret Galenus. Cui non obſtat Cæleſtini conſtitutio, cùm debeat intelligi de viro in perfecta ætate cõſtituto: qui licet annum vigeſimumprimum iam ſit emenſus, cum tamen mulier per triennium tenetur expectare; niſi conſtet de frigiditate: quo caſu ſtatim fieri poteſt diuortium.

De nuptijs, inuitis, vel neſcientibus parentibus contractis. Cap. XI.

TAMETSI legibus cautum expreſſe ſit, valere matrimonium à filijs filiabusq. iniuſſu parentum contractum, ex recentioribus tamen nonnulli cõtrarium aſſeuerare temere auſi ſunt, ex quorum numero fuit Franciſcus Duarenus, vir alioquin in iuris ſcientia eruditus: qui *in tit. ſolut. matrimon.* conſtanter nixus eſt defendere, nuptias à filijs, filiabusque ignorantibus parentibus, vel repugnantibus contractas nullius eſſe momenti. idque nititur comprobare non ſolum iure ciuili, ſed etiam ſacris antiquis canonibus, quòd ſcilicet non modo ipſorum conſenſus, verum & parentum, in quorum ſunt poteſtate, ſit neceſſarius. *l. 2. ff. de ritu nupt.* & ex Iuſtiniano *in* §. 1. *Inſtit. de nupt.* qui ait, hoc fieri debere, & ciuilem, & naturalem rationem ſuadere, in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat. rectius in hanc ſententiam faciunt *l. Paulus. ff. de ſtatu homin.* & *l. ſi vt. C. de nupt.* & quod eleganter, ac facete Apuleius *lib. 6. de matrim. Cupidinis, & Pſyches* ſcribit: Impares, inquit, nuptiæ, & præterea in villa ſine teſtibus, & patre non conſentiente factæ, legitimæ non poſſunt videri: ac per hoc ſpurius iſte naſcetur. Canones, quibus fulcitur, ſunt *cap. aliter.* 30. *q.* 5. & *cap. honorantur.* 32. *q.* 2. in hoc ita: Honorantur parentes Rebeccæ muneribus; conſulitur puella, non de ſponſalibus. illa enim iudicium expectat parentum: non eſt virginalis pudoris ſibi eligere maritum. in illo: Aliter legitimum non ſit coniugium, niſi ab eis, qui ſupra ipſam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus cuſtoditur, vxor petatur, & à parentibus, & propinquioribus ſpõſetur, & legibus dotetur. Parentum conſenſum eſſe neceſſarium videntur dicere canones alij, veluti *cap. vlt.* 32. *q.* 2. ibi, *Nec extra voluntatem parentum, vel ſuam cogantur maritos accipere.* & *cap. noſtrates.* 30. *q.* 2. ibi, *Federa quoque conſenſu eorum qui hæc contrahunt, & horum, in quorum poteſtate ſunt, celebrantur.* Idque ſanxiſſe videtur Clemens III. *in cap. videtur. qui matrim. accuſ. poſſ.* ibi, *Si non interfuerint,* (parentes ſcilicet,) *& conſenſum non adhibuerint, ſecundum leges nullum fiat matrimonium.* Hanc opinionem ſequutus eſt Coraſius etiam *lib.* 1. *Miſcel. c.* 27. ſcribens, & matrimonium abſque parentum conſenſu à filijs contractum reſcindi ſentẽtia poſſe, modo carnis commixtio ſequuta non fuerit. idem plane Connanus *lib. iuris ciu.* 8. *c.* 4. & Forcatulus *lib.* qui inſcribitur, *Cupido iuris peritus*, ſed audacius paulo, videlicet, quòd ſemper nullum ſit. ſunt & alij, quos, ob deprauatos animi mores nominari indignum eſt, quorumq. ſcripta igne facta ſunt digna. Eiuſdem ſentẽtiæ fuit vir Galliarum doctiſſimus Iacobus Cuiacius *lib. 3. c. 5. obſeruationum*, ſed modeſte, & verecunde, vt Chriſtianum virum decet: non enim miſcuit, vt in prouerbio eſt, ſacra prophanis. Contraria tamen verior eſt, & receptior ſententia, adſtipulante Panormit. *in c.* 2. *de deſponſ. impub.* quòd patris conſenſus non ſit de ſubſtantia matrimonij; cùm Nicolaus Papa *in cap. ſufficiat.* 27. *quæſt.* 2. conſenſum dumtaxat contrahentium deſideret. Sufficiat, inquit, ſolus ſecundum leges conſenſus eorum, de quorum, quarumque conſenſu, & coniunctionibus agitur; qui ſolus ſi defuerit, cætera etiam cum ipſo coitu celebrata fruſtrantur. quamuis Duarenus conetur probare hæc verba conſenſus,

poſita

Digitized by Google

poſita eſſe ad differentiam coitus; nempe, vt non coitus, ſed conſenſus nuptias faciat, ex vulgata regula iuris, *nuptias.ff.de regul.iur.* Sed decretum Nicolai eſt, quòd ſolus in contrahendis nuptijs coniugum conſenſus ſufficiat; ac proinde non ſit opus parentum conſenſu; vt idem Nicolaus explicat *in cap.* 1. *quæſt.* 2. Idemque ſignificat Innocentius Tertius *in cap.tuæ. de deſponſ.impub.* ibi, *Matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri, & mulieris conſenſum*. Idem Duarenus ſubtiliter quidem dicit id fore accipiendum, quòd non verbis opus ſit, ſed conſenſu, cùm mutus poſſit contrahere. *cap. cùm apud.de ſponſ.et matrim.* quæ licet vera ſint, parentum tamen conſenſus excluditur. immo iniuſſu domini, atque adeo reclamante illo, poteſt nuptias inire ſeruus. *cap.* 1 *.de coniug.ſeruor.* atque etiam (quod plus eſt) ſi aliquis per vſm rapuerit mulierem, quæ tandem raptori conſenſerit, etiam recuſantibus parentibus, tenet matrimonium, ex Lucij Tertij conſtitutione *cap.cùm cauſa.de rapto.* Quibus cùm reſpondere minus poſſet Duarenus, audacter nimis ſummum Pontificem reprehendit, quaſi ſit iniqua, & minus iuſta ea conſtitutio. Cùm enim, inquit, leges ſint ordinatio Dei, & eos demum coniungere recte, ac vere Deus dicitur, qui ſecundum præcepta legum coëunt, &c. Iiſdemq. fere Connanus: Poteſtne, inquit, coniunxiſſe eos Deus videri, quos intemperans libido, effrenataq. animi cupiditas conciliauit? Sed nolo pluribus agere, ne videar os in cælum ponere. Quid publica omnino vtilitas, parentum poteſtas, & religio, filiorum pudor, & obſeruantia, matrimoniorum fides, & honeſtas deſideret, facile eſt iudicare. Sed quæro ipſe à Duareno, & ab alio; quænam aliæ ſint hæ leges, quàm Pontificiæ; ſiquidem matrimoniales cauſas ad iudices Eccleſiaſticos pertinere palam conſtat. *cap. multorum.* 35 *.quæſt.* 6 *.cap.* 1 *. de conſanguinit. & affinit. cap. accedentibus. de exceſſ. prælat.* & *c. vlt. ſeſſ.* 24 *. in Concil. Trid.* & per conſequens, ex canonibus æſtimari matrimonium. hinc videmus Clementem Tertium *in d. cap. videtur.* ſcripſiſſe, Secundum leges, nullum fiat matrimonium; leges, hoc eſt ciuiles; innuens quodãmodo aliud poſtulare canones. Numne durum, adeoque periniquum eſſet, ſi nuptias iniuſſu parentum initas, ius parentibus eſſet diſſoluendi? cùm contractæ ſint, vxor ſui poteſtatem non habeat, neque maritus, auctore Apoſtolo 1. *ad Corinth.* 1. & *d.cap. cùm cauſa*. Namque Pontificis Rom. matrimonia non vt naturalem coniunctionem tantum, prout Ethnici Iuriſconſulti, ſed etiam vt ſacramentum, cuius ius naturalium rerum conditionem longe ſuperat, ab eoque gratiam prouenire, conſiderarunt; vt paulo poſt dicetur. Canones autem ſupra relati, quibus videtur cautum, neceſſarium eſſe parentum conſenſum, aliter atque intellexit Duarenus, intelligi debent; prout, inquam, intellexit gloſſa *in d. cap.ſufficiat.* quòd ſcilicet ex honeſtate, non æque ex neceſſitate, alterius quàm contrahentium conſenſus deſideretur. Nam ſi bene attendantur illi duo loci *cap. aliter*, & *c. honorantur*: facile intelligemus de fœminis tantũ eos loqui; quibus ob virginalem pudorem non licet ſibi maritum eligere; ſed parentum iudicium expectare: ne appetentiæ, vt *ibidem* ait D. Ambroſius, procacioris æſtimetur auctor, ſi ipſa de nuptijs ſuis electionem ſibi vindicet. tum & propter ſexus fragilitatem; quam ob cauſam Impp. voleruntfiliam minorem annis 25. patris morte ſui iuris effectam, matris conſenſum, & propinquorum exigere in nuptijs contrahendis: & hoc obtinuit in pupillis primum. *l.* 1 *.C.de nupt.* tum in viduis. *l.viduæ.* demum in virginibus puberibus. *l. in coniunctione.C.eod. de nupt.* Hodie tamen iure Pontificali noſtro poteſt filia, filiusque, non tamen licet, aut expedit. Non autem omne, quod non licet, fieri non poteſt. Rectius fecerit mulier, ſi mariti electionem parentibus detulerit. Hæc verò contraria non ſunt, Poteſt, ſed non licet. vno enim verbo ius, altero honeſtas ſignificatur. Licere dicitur, quod honeſtum eſt, quod conſuetum, & à bonis receptum, & obſeruatum. *c. litteras.§.reſcripto.de reſtit.ſpol.* Cicero *in Phil.* 13 ſiquidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorum, inſtitutisq. conceditur. Non igitur quod quiſque poteſt, id ei licet. libertas illa quidem datur filijs, ac filiabus: ſed ea honeſtatis, & obſeruantiæ, quàm patri debent, regula metienda eſt. Nec ius Pontificale vult aut probat, mulierem inuitis, & ignorantibus parẽtibus contrahere nuptias, ſed contractas vtique vult valere; ne maius oriatur ſcandalum. Et hæc ſufficiat reſponſio, quòd nouiſſima Tridentina ſynodus *in cap.* 1 *.ſeſſ.* 24 *.de reform. matrim.* eos anathemate damnat, qui matrimonia à filijsfamil. abſque parentum conſenſu inita, irrita eſſe & parentes ea rata, vel irrita, facere poſſe affirmant; quamuis ſancta Dei Eccleſia illa ſemper deteſtata ſit, atque vetuerit; ne ſcilicet filijfamil. inuitis parentibus, vel ignorantibus inirent nuptias; ſed initas diſſolui poſſe nuſquam permiſit. quibus vt facilius obuiare poſſet, illas ſollemnitates, de quibus *in d.c.* 1. adhibendas fore decreuit, vel potius eas renouauit. *c.* 3 *.de cland. deſponſat.*

* * *

De filij exhæredatione, qui inuitis parentibus nuptias contraxit. Cap. XII.

HIc quæri etiam poteſt de quæſtione illa, quæ difficiliorem habet explicatum; An ob id ſolum exhæredari filius, filiave poſſit, quòd iniuſſu patris nuptias contraxerit. Duarenus poſt alios putat poſſe; quoniam etſi Pontificio iure valet matrimoniũ, ne inde maius ſequatur ſcandalum, non tamen filij audacia, & inobedientia probatur, quæ diuino præcepto, *Honora patrem, & matrem*, contraria omnino videtur, nec alia eſt hodie, quàm fuit Iuſtiniani tempore Theologia. Mihi tamen magis placet contraria ſententia; quòd non poſſit exhæredari; & ratio eſt; quia cùm matrimoniũ ſit à Deo inſtitutum. *c. vnico. de vot. & voti redemp. in ſex.* & per Chriſtum coniugibus gratiã præſtet, & inter nouæ legis ſacramenta annumeretur; *cap. ad abolendam. de hæret.* & in Concilio Florentino ſub Eugenio Quarto, & in Concilio Tridentino, *ſeſſ. 24. in princip.* liberumq. eſſe debeat, *cap. cum locum, & cap. requiſiuit de ſponſ. & matrim.* non debet ex alterius pendere arbitrio. Sicut enim teſtamenti factionem veteres Romani in nullius alterius ſtare arbitrio voluerunt. *l. illa inſtitutio. ff. de hæred. inſtituend.* quoniam, inquit Paulus *in l. vel negare. ff. quemadmod. teſtamen. aper.* publice expedit ſuprema hominum iudicia exitum habere; quia ſi in alterius arbitrio ſtaret, facile impediretur, quominus vltimum defuncti iudicium exitũ haberet: Ita etiam matrimonium, ſi ex alterius arbitrio penderet, plerumque eueniret, vt nuptiæ ceſſarent. *c. ſuper eo. inf. de condit. appoſ.* vnde maximũ oritur reipubl. incommodum. Quamobrem Paulus Iuriſconſ. *lib. 2. ſentent. tit.* 19. ita ſcribit; Eorũ qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate eius matrimonia non contrahuntur; ſed contracta non ſoluuntur: contemplatio enim publicæ vtilitatis priuatorum commodis præfertur. Altera ratio eſſe poteſt, quia ex eo, quòd filijfam. vtuntur permiſſione canonica, non debent in vitium ingratitudinis incurrere. Seneca. *lib. declam. 6.* Obijci, inquit, non poteſt, quod lege factum eſt, & Cyrus magiſtri ſententiam referẽs apud Xenophontem, *lib.* 1. Id eſt iuſtũ, quod ex lege eſt: quod verò eſt contra legem, id violentũ. idemq. videtur dicere Ariſtoteles *lib. Ethic. 5. c. 1. & 2.* & noſtri etiam recentiores iuriſconſulti, vt Bald. *in l. decuriones, in fine, C. ex quib. cauſ. inf. irrog.* Petr. Anchar. *in repet. cap. canonum ſtatuta. de conſtit.* Felin. *in c. quæ in Eccleſiarũ. eod. de conſt.* & Rom. *conſil.* 214. Qui peccat legis auctoritate, non peccat. arg. *l. Gracchus. C. de adult. c. qui peccat. 23. q. 4.* quemadmodum enim mulier, quæ ſtatim poſt mariti mortem ad ſecunda vota ſe transfert, nullam legalis infamiæ notam incurrit, vt *in l. 1. ff. de iis, qui not. infam. l. 1. C. de ſecund. nupt.* cùm in ijs Imperatorum leges non dedignentur ſacros imitari canones. *c. penult. & vlt. de ſecund. nupt.* ſic in notam ingratitudinis. Ac ſicut filius, inuito patre, religionem ingrediens, non poteſt vt ingratus priuari hæreditate; quod Iuſtinianus recte ſanxit *in l. Deo nobis. §. hæc etiam. C. de Epiſc. & cler.* ita ob matrimoniũ, cùm ſit ſacramentum, & gratiam conferat. nam in matrimonio tanta, quanta libertas requiritur in religionis profeſſione. *d. cap. cùm locum.* Denique apparet *ex §. aliud quoque capitulum. authen. vt cùm de appellat. cognoſc.* quæ eſt *Nouell.* 115. in quo enumerantur cauſæ, quibus filius poteſt exhæredari: huius tamen ingratitudinis nulla fit mentio. niſi Duarenus cũ alijs vulgò interpretibus præter quatuordecim cauſas enumeratas, velit ſimiles, grauioresq. admittere; vt hodie nõ quatuordecim ſint cauſæ, ſed infinitæ prope, ac innumerabiles. quod ipſe quidem ſine vlla diſtinctione ſemper negaui. Quid enim erat enumeratione opus? aut cur queritur Iuſtinianus ab antiquis, grauiores cauſas fuiſſe prætermiſſas, ſi licita eſſet nobis extenſio? aut in quo veterum altercatio, & ingens diſceptatio ſublata eſt, ſi adhuc alios licet aſſumere? Ego quidem libenter viro doctiſſimo Viglio aſſentior, quippe qui *in §. vlt. de exhæred. lib.* aſſeuerat nuſquam grauius ab interpretibus peccatum eſſe, quàm in hac extendendarum legum licentia. ex recentioribus, etiam vir iuris interpretum optimus Cuiacius *loco citato*, & *in Nouell.* 115. licet fateatur nuptias iure ciuili à filijsfamil. contractas iniuſſu parentum, in quorum ſunt poteſtate, iniuſtas eſſe, ac iniuſtos ex ijs liberos: non vult tamen ob id ſolum, filium exhæredari poſſe: quam opinionem confirmat recte ex ſententia Theodori Balſamonis Patriarchæ Antiocheni in Nomocanone, apud Gentianum Heruetum relata. Quod autem ait Duarenus non aliam hodie eſſe Theologiam, quàm olim: quæro ab ipſo Duareno, num Iuſtiniano imperante, eſſent iure Diuino prohibitæ vſuræ. Scio quidem Duarenum ipſum conſtanter defendere in titul. *de vſur.* iure ciuili vſuras, veluti malum quoddam neceſſarium permiſſas; Male ergo fecit Eccleſia, quæ quod Diuino iure erat prohibitum, confirmauit? Mutuum dantes, nihil inde ſperantes. *tot. tit. de vſur.* & 14. *quæſt. 3. & 4. per totum*. Impium eſſet id dicere. Ego verò rogatas velim, non modò filias, ſed & filios, vt in contrahendis nuptijs parentum conſenſum

exigant,

exigant, immo ne cogitare quidem de ſponſalibus, ſed parentum arbitrium, & commodum expectare. quid enim parentes in hoc breui vitæ curriculo cogitant? quid tam vehementer laborant? quid tam peruigilant? quare tam longe, lateq. peregrinantur? cur maria multis tempeſtatibus frequenter ſulcant; cum ingenti frigore, atque calore nundinantur: pericula multa ſubeunt: incommoda vitæ plerumque inferunt: ſæpiſsime etiam inhoneſtos, & illicitos cõtractus ineunt; innumeris tandem implicantur negotijs; niſi vt liberis conſulant? vtque ij relicti diuites alterius filiabus honeſtis, & diuitibus matrimonio iungantur: & vt propriæ filiæ ditiores, ac præditos virtute maritos inuenire poſsint? quapropter haud parum reipubl. expedit filios in nuptijs celebrandis parentũ habere conſenſum: nec ſatis ſe tueri poſſunt. ſi tamen contrahant iniuſſu parentum, permittente lege faciunt, vt antea dictum eſt: ſiquidem videmus multa ſæpe à legibus atque canonibus permitti; quæ licet impune facias, non tamen carẽt vitio, & dedecore, ſicut contra euenit, vt Plinius *lib. 4. epiſt. 9.* de ſententia Cepionis ſcribit: Non ſine ratione veniam dandam facto, vetito quidem non tamen inuſitato. Nam ſimplex concubinatus lege ciuili permittitur. *l. 3. ff. de concub.* non eſt tamen licitus: quanquam Bart. *ibi*, & Alex. *in l. ex facto. §. ſi quis rogatus. nu.* 13. *ff. ad S.C. Trebell.* alij etiam recentiores in additionibus ad Bart. aſſeuerant, ſimplicem concubinatũ iure naturali legitimum eſſe coitum, ad differẽtiam adulterij, inceſtus, & coitus contra naturá, qui illegitimi complexus iure etiam naturæ dicuntur ex *d. l. 3.* in qua ita Martianus: Quia, inquit, Concubinatus per leges nomen aſſumpſit, extra legis pœnam eſt. Non ſequitur tamen, Hoc fit, nec lege ciuili, nec canonica punitur: eſt igitur licitum. illatio non eſt bona: melius diceretur, Non punitur, ergo permittitur. nam etiam lupanaria eſſe permittunt Eccleſia, ac totius orbis Catholici Principes: Ergo licita, & non apportant mortale peccatum? Eſſet ridiculum, immo impium id dicere. Quare D. Chryſoſtomus *in c. hac ratione. 31. q. 1.* Quod permittimus, nolentes præcipimus: quia malas hominum volũtates ad plenum prohibere non poſſumus, & *in c. nequi. 12. diſt.* non ſine vitio eſt, quod ignoſcitur, & non præcipitur. & *in l. & ſi quis. §. Diuus autem Marcus ff. de relig. & ſumpt. fun.* vbi reſponſum eſt, hæredem, qui prohibet funerari ab eo, quem teſtator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eo ſtatutam non eſſe. hinc Bald. *conſil. 15. prope fin. lib. 1.* Non eſt nouum, inquit, vt quædam inhoneſte fiant, vltionem tamen non habeant: quia non omne illicitum punitur, ſed id tantum, quod ſtatuit lex eſſe delictum. Eadem ratione permittitur filijs iniuſſu patris matrimonium contrahere: non eſt tamen licitum, maxime filiabus: etenim vt dictum eſt, Non eſt virginalis pudoris, ſibi mariti electionem vendicare. Attamen huius pudoris obſeruationis tanta non eſt vis; vt legatum virgini relictum, ſi nupſerit Titio, non fiat caducum, ſi alteri, quàm Titio, ex patris conſenſu nubat; tametſi Didacus Couarr. *in cap. 3. §. 8. 2. par. lib. 4. decret.* aliter eſt arbitratus. quia licet inciuile, atque inhoneſtum ſit filiam inuito vel ignorante patre coniugio conſentire: tamen pater ſi vult filiam lucrari legatum relictum ſub conditione, ſi nupſerit Titio, debet conſentire. Mens enim teſtatoris eſt, non modo virgini conſulere, ſed etiam Titio, vel magis Titio: videbatur enim ei forte Titio expedire, ſi illam virginem in vxorem acciperet, & quo magis virgo nuberet Titio, & ipſius virginis parentes ad has nuptias contrahendas libentius condeſcenderent, voluit virgini centum legare. quare ſi alteri pater filiam legatariam in matrimonium dederit, etiam repugnante filia, dico caducum eſſe legatum, & eo priuari filiam. Ratio eſt, quoniam non adimpleta videtur conditio; argumento *l. cùm fuerit. ff. de condit. & demonſtr.* Prudentius tamen, ac conſultius fecerit filia, ſi relicto, ne dicam neglecto, legato, nupſerit, cui pater voluerit: quoniam pater pro liberis plerumque conſilium capit; argumento *l. nec in ea. ff. ad leg. Iul. de adulter.* Credam tamen mulierem, cui centum fuerunt legata, ſi ſoluto matrimonio, poſtea nupſerit Titio, lucrari legatum, & adimpletam videri teſtatoris conditionem. Ac licet filius, qui vxorem duxit citra patris, in cuius eſt poteſtate, voluntatem, hodie indiſtincte exhæredari nequaquam poſsit, nec potuerit olim, niſi ſe ad turpem fœminam applicaſſet: filia tamen citra patris, vel matris conſenſum nubens exhæredari potuit etiam olim, vti Patricius Græcus interpres *ex l. 18. & 20. C. de inoffic. teſtamen.* collegit. neque de hoc hodie eſt dubitandum, cùm Iuſtinianus *in d. §. aliud quoque Nouell.* 115. dicat non poſſe filiam exhæredari, ſi poſt vigeſimumquintum annum patiatur ſtuprum, vel ſi nubat libero homini, abſque conſenſu patris filia. Videtur ergo exhæredari poſſe, ſi ante illam ætatem nupſerit, vel ſi poſt nupſerit ſeruo, vel alij eiuſdem generis homini. Verum quoniam iure Pontificali poteſt, vti ſupradictũ eſt, filia nubere nõ adhibito patris cõſenſu: magna hinc exiſtit quæſtio inter iuris vtriuſque profeſſores, Si filia in facie, vt aiunt, Eccleſiæ nupſerit, nõ requiſito, vel nõ habito patris conſenſu, num poſsit pater cõpelli ei dotem conſtituere. Diſtinctione opus eſſe aſſe-

uerant noſtri. Alij dicunt, vel nupſit ante 25. vel poſt; alij, aut promiſit dotem marito, aut non; illo caſu cogitur; hoc non item. alij indiſtincte patrem compellendum eſſe ſcribunt, vti gloſſ. *in d.§. vlt.32.quæſt.2.* Bald. Angel. Paul. & Iaſon *in authen.res quæ.C.commun.deleg.* quæ Catholica omnium eſt ſententia, vti adnotauit Curtius Iunior *in d. authen.res quæ.num.* 25. Rip. *in l.1.num.* 57.*ff.ſolut.matrim.* Pariſius *conſil.*19.*num.*62.*volum.*3. quæ opinio mihi videtur recta, ea nimirum ratione quòd nemini iniuriam facit filia, quæ iure permittente matrimonium contrahit: ſacris autem canonibus permiſſum eſt: non poterit ergo dare priuari. quemadmodum enim filia non poteſt priuari legitima, niſi cauſa ingratitudinis, ita neque dote, quæ ſuccedit loco legitimæ. *l. quoniam nouella.C. de inoffic.teſtamen.l.illam.C.de collat.* at ſi nupſerit iniuſſu patris, non poteſt accuſari de ingratitudine. Præterea patris officium eſt dotare filias. *l.vlt.§.neque enim.C.de dot.promiſ.* tametſi excellens vir Andræas Alciatus *lib.Parerg.*8.*cap.*3. conetur probare illud verbum officium, *in d.l. vlt.* non debere intelligi de neceſſitate; vt ea, quæ officij ſunt, non obligationis neceſſitatem habeant, *ex l.in commodato.§. ſicut,ff. commod.* ex quo Paulus ſcribit, Voluntatis,& officij magis eſt, quàm neceſſitatis commodare. Sed officij nomen licet latiſſimum, vt argumento ſunt tituli *ff. & C. de offic.proconſul.* & *de offic.Præſ.* & alij eiuſdem generis, & apud Pontifices, *de offic.Archid. de offic. deleg.* proprie tamen officium dicitur,quod quemque pro conditione ſuæ perſonæ facere decet, vt ait Donatus. D. Ambroſius *lib.officiorum primo*, Legimus, inquit, officium dici à nobis poſſe; nec ratio ipſa abhorret: quandoquidem officium ab efficiendo dictum putamus. Dicitur & officium pietatis *in l.2. ff.de inoffic. teſtam.* quod parentes liberis exhibere debent; quod an habeat obligationis neceſsitatem, facile eſt intelligere ex eo, quòd querela aduerſus teſtamentum illud, in quo præteriti ſunt, ſeu exhæredati liberi, licet alioquin iure ſit validum, datur, & teſtamentum irritum fit. *ff.de inoffic. teſtamen.tot. tit.* quòd contra patris officium, & naturæ ius ſit factum. Etenim patris officium eſt filios hæredes inſtituere ex neceſsitate; aliàs nullum eſt teſtamentum, quamuis hodie ex noua Iuſtiniani conſtitutione *auth.ex cauſa. C. de lib.præter.* legata conſeruentur. ſic ergo officium patris eſt filias dotare. & an habeat neceſsitatem, haud obſcure apparet *ex l.qui liberos.ff. de ritu nuptiar.* in qua videmus factam poteſtatem conſtitutione Diuorum Seueri, & Antonini Conſulibus, & Præſidibus, cogendi patres filium in matrimonium collocare, & filias dotare. Si igitur pater ad id auctoritate publica compelli poteſt, videtur ſatis officium patris eſſe de neceſſitate filias dotare. Immo in ea ſum ſententia, vti exiſtimem patrem debere cogi ad conſtituendam dotem filiæ diuiti, etiam ſi nupſerit iniuſſu eius, dummodo pater ſit ſoluendo, argumen. *d.l.vlt.C.de dot.promiſſ.* Hæc autem omnia locum non habent, ſi filia nupſit indigno, & ignominioſo viro. Tum enim non tenetur ei dotem conſtituere, etiam ſi eam promiſerit filia ipſi viro. in quo omnes conſentire videntur; vti gloſſ. *in cap.de raptoribus.*36.*quæſt.*1. vbi Archid. Ioann. Andreæ, Cardin. & Anton. *in cap. accedens. de procur.* Bald. *in l.1.ff.ſolut. matrim.* Abbas *in conſil.*12. Cuiacius *in d. c.*5. & communi ſententia receptum fuiſſe docet Ripa *in d.l.1.num.*59. Paulus Pariſius *in d. conſil.*29. Couarr. *d.§. octauo.* qui hanc regulam procedere contendit, ſi filia, vel maritus eſſet ita diues,vt congrua alimenta vterque haberet. quòd ſi pauperes eſſent, vult cogi patrem ipſi filiæ alimenta præſtare,ex ratione conſtitutionis Alexandri Tertij. *in cap. cùm haberet. de eo, qui duxit in matrim.quam poll.per adulter.* quæ opinio licet æqua ſit, illatio tamen non ſatisfacit. quia *in d. cap.cùm haberet*, ſpecie, liberi non ſunt in cauſa peccati; nullamq. dederunt occaſionem delinquendi; ſecus filia, quæ ſe viro turpi, & ignominioſo copulauit. ex quo maxima iniuria, atque ignominia affecit patrem, ac denique totam cognationem. Hinc videmus Iuſtiniani conſtitutione *in d. Nouella* 115. cautum fuiſſe, vti poſſet eo caſu exhæredari filia, etſi maior eſſet annis 25. Cogitabam tamen, num aliter dici poſſet, ac tueri cōtrarium, quòd ſcilicet pater cogi poſsit ad conſtituendam dotem filiæ, quæ ſeruo, vel alij ignominioſo viro nupſit, dummodo interceſſerint ſolemnitates omnes ab eccleſia traditæ. nam ſi valet communis interpretum conſenſus,quòd filia debeat dotari, etiam iniuſſu patris nupta, fauore matrimonij, quod liberum eſſe debet, & libertas iſta in vnoquoque requiratur: ſequitur neceſſario, vt non poſsit dote priuari filia. quæ ignominioſo ſe copulauit;cùm apud Deum nulla ſit acceptio perſonarum, dum omnes ſint Chriſtiani, & nullum ſubſit impedimentum, quo minus cōtrahi vtique poſſet matrimonium. Atque hæc qualiacumque ſunt, afferri poſſunt pro filiæ defenſione, & matrimonij libertate; vel ſi quiſquam communi ſententiæ conſentire malit, erunt certe pro dubitandi ratione. interim alij forte magis acuti, & ſubtiles plura per ſe cogitabunt; hæc verò pro quæſtione iſta ſat erunt.

De

Digitized by Google

De donatione inter coniuges, quorum is, qui donauit, vitam ſibi monaſticham elegit. Cap. XIII.

EST omnibus pluſquam manifeſta Antonini Caracallæ Imperatoris oratio, quæ duo habet capita, alterum de donationis inter virum, & vxorem prohibitióne. *l. 3. ff. de donat. inter vir. & vxor.* alterum de eiuſdem donationis confirmatione. *l. cùm hic ſtatus. ff. eod.* ad quam ſpectat & Gregoriana conſtitutio *in cap. vlt. eodem in Decretalib.* Fuit quoque ante Antonini orationem donatio iſta moribus, & alia D. Seueri Antonini patris oratione prohibita. *l. 1. 2. & 3. & l. Papinianus. eod.* nam & Seueri oratio duo etiam videtur continere capita, ſed vltimum ſtipulationes non comprehendebat. *d. l. Papinian.* plenior Antonini oratio, quæ non ſolum corporum, & rerum, verum etiam ſtipulationum donationes confirmat. *d. l. cùm hic ſtatus. in princip. & l. ſi ſtipulata. eod.* ex quibus conſtat Vlpianum à Papiniano non diſſentire, vti male noſtri arbitrati ſunt. loquitur enim Papinianus de oratione Seueri, non Antonini, à quo, ſi Lampridio credimus, interemptus fuit: nec de illius oratione ſcire potuit, quæ poſt eius exceſſum recitata forte fuit, & S. C. confirmat. Si tamen conſtante matrimonio deceſſerit is, qui, donauit, nec donationem reuocauerit, confirmatur donatio, ex d. ſecundo Antonini orationis capite; ſi præmoriatur donatarius, perimitur. *d. l. cùm hic ſtatus. l. à marito. C. eod. l. ſi inter. ff. de reb. dub.* & *d. cap. vlt.* etiamſi iuriſiurandi religione fuerit ſancita. cùm donatio inter virum & vxorem hanc tacitam habeat conditionem, ſi donator prædecedat; cui ſi adijcitur iuramentum, eandem recipit cōditionem. *l. vlt. C. de non numer. pec. cap. Quintauallis. de iureiur. cap. 1. eod. in ſex. de iureiur.* quanquam Paulo de Caſtro, *reſp. 82. vol. 2.* & Aymoni Crauetæ *reſp. 102. vol. 1.* magis placeat aduerſariorum ſententia. Sed de ijs latius quandoq. nunc nobis eſt quæſtio, num donatio iſta ſemper morte confirmetur. Et receptum eſt confirmari. Nec refert, quomodo moriatur is, qui donauit: quoniam licet ob ſcelus aliquod damnatus ſit, vltimoq. ſupplicio affectus: tenet tamen donatio. quod trahendum quoque eſt, ſi condemnatione adempta ei fuerit libertas. *l. res vxoris. C. eodem.* Eo tamen caſu in pendenti eſt; & valere dicitur ad excludendum filium. Ex hac regula excipiuntur Vlpiani auctoritate duo capita. *d. l. cùm hic ſtatus. §. maritus. 2.* ſcilicet ſi maritus mortem ſibi conſciuerit ob ſceleris conſcientiam; aut ſi poſt mortem memoria eius ſit damnata. nam ſi tædio vitæ, vel impatientia doloris alicuius, vel alio modo vitam finiuerit, valet donatio, argum. *l. vlt. §. ſi quis autem. ff. de bon. eorum, qui ante ſent. mort. ſibi conſciu.* & *l. 6. §. quod ſi quis tædio. ff. de iniuſt. rupt. teſtamen.* Ad Chriſtianam tamen ſepulturam eum eſſe admittendum nego, niſi furoris ergo ſe interemerit. Quoquo igitur modo moriatur is, qui donauit, duobus illis exceptis caſibus, confirmatur donatio. Hinc iuris ſacratiſſimi vetus interpres Ioan. Andreæ *ad d. cap. vlt.* dicebat etiam ciuili morte; vt ſi quis monaſterium ingreditur; non poſſe reuocari donationem, ſed confirmari, quaſi mortuus ſit; ex eo quod vulgo dici ſolet, monachum eſſe mortuum mundo. Vincentius etiam vetus interpres contra; quia dicebat adhuc durare matrimonium: cùm mulier, quæ in hac ſeculari vita remanſit, non queat alteri nubere. *cap. accedens. & cap. ſignificauit. de conuerſ. coniug.* Ioan. Andreæ videtur poſſe adiuuari ex *Nouell. 22. Iuſtiniani*, in qua monachiſmum comparat morti; atque ideo quod pacti, aut ſtipulati ſunt coniuges in caſum mortis, trahit etiam ad caſum monachiſmi. *Nouel. 5. §. ſi quis autem forte.* & *l. vlt. §. nam & maritis. C. de epiſcop. & cleric.* Vt viro eligente ſolitariam vitam, reſtituatur mulieri dos, & ex donatione propter nuptias lucrum, quod ſibi pacta eſt in caſum mortis mariti; muliere autem eandem vitam eligente, vt maritus retineat donationem propter nuptias, & ex dote lucrum, de quo in caſum mortis, non de quo conuenit in caſum repudij. hæc etenim matrimonij diſſolutio fit ſine repudio. *Nouell. 117.* quæ eſt *de ſanct. Epiſcop.* Si vterque ſolitariam vitam elegerit, ſine vlla diminutione mulieri dos redditur, vir retinet donationem antenuptialem. Vincentij tamen opinio videtur eſſe longe verior; non ex eo, quòd dicit coniugium durare adhuc: quia iuris fictione; adeoq. reuera ſolutum eſt; cùm non poſſint ſe inuicem repoſcere. *d. cap. accedens, & d. cap. ſignificauit.* nec alteri nubere, nec cum alia contrahere. Siquidem ſacratiſſimorum Principum iure, quo hodie in huiuſmodi definiendis, & dirimendis controuerſijs vtimur, non licet coniugum alteri diuertere, neque religionis cauſa, niſi conſentiat vterque. dictis locis. niſi matrimonium nondum eſſet perfectum, hoc eſt carnis commixtione conſummatum. *cap. verum. & cap. ex publico. eod. de conuerſ. coniugat.* quo caſu vno repugnante, alter libere poteſt vitam ſibi ſolitariam eligere, etiam ſi matrimonium eſſet contractum legitimè, & in forma conſueta ſanctæ matris Eccleſiæ coràm teſtibus, & tam contrahentes, quàm teſtes in libro matrimonij deſcripti fuiſſent, & tres publicæ denunciationes in ſua parochia præceſſiſſent. Rota *in vna Vlixippon matrimonij die 5.*

 Iulij

Iulij 1577. *deciſ.*91. *diuerſ. par.*2. dum modo non ſit ſecuta copula. *deciſ.*95. *ead. part.*2. Sed mihi placet ob id nimirum, quod, ſi diuortium poſt donationem interceſſerit, & qui donauit donatum eſſe vult, valet donatio; quòd ſi non vult, extinguitur. *l.ſi à marito. C. de donat. inter vir. & vxor. d.l. cùm hic ſtatus.* §. *ſi diuortium.* námque id quod donatum eſt, intercedente diuortio, perinde habetur, ac ſi donatũ non fuiſſet. *l. & ideo. ff. eo.* Si verò diuortij ergo donatum fuerit, tenet donatio. *l. Vitricus. cum ſeq. ff. eod.* cùm ſæpe cum bona gratia diſſoluatur matrimonium, ſcilicet olim propter ſacerdotium, ſterilitatem, ſenectutem, valetudinem, aut militiam. *d.l. Vitricus.* bona gratia, hoc eſt dulciter ſine querela, & ſine libello repudij; quam Anaſtaſius Imperator *in l.ſi conſtante. C. de repud.* communem conſenſum appellat; hodie, ob ſacerdotium duntaxat; & alteri ad ſecundas, vt dictum eſt, nuptias tranſire non placet. quo caſu & hodie donari poſſe haud dubito. Donatio itaque ab eo facta, qui monaſticam vitam ſibi elegit, elapſo profeſſionis anno, niſi fuerit confirmata, perimitur, cùm ipſe omnia ſua in monaſterium ſecum trahat, niſi ſuperſtites ſint filij, quibus debetur ſaltem legitima; quæ tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato illis competit. *d. Nouell.* 22. & 112. Quòd ſi monachiſmus morti æquiparatur, vel ipſo adſtipulante Iuſtiniano, ac in monacho poteſtas ſit ſimilis dominicæ, vt Bart. & cæteri *ad l.*1. *ff. de vulg. & pupil. ſubſtitut.* & Viglius haud inſubtiliter *ad* §. *alienus. de hæred. inſtit.* adnotarunt: ſequitur neceſſariò, huiuſmodi donationem non valere: quia donator ſi ſeruus fuerit effectus, reſponſum eſt non impletam, ſed peremptam eſſe donationem; quamuis ſeruitus morti comparatur, ait Vlpianus *d.l. cùm hic ſtatus.* §. *ſi donator.* ſi monachiſmum morti aſſimilatur, ac proinde ſeruitus, & ſeruo æquiparatur monachus, cùm nihil proprij poſſit habere, nec ex indulgentia Abbatis, nec etiam ſummi Pontificis, *cap. cùm ad monaſterium. de ſtatu monach.* de cuius ſententia dixi aliàs: concludendum profectò eſt peremptam eſſe donationem, religionis ingreſſu. Iuſtiniani autem Nouellæ, de quibus ſupra, ad rem nihil, cùm ſit diuerſa ſpecies. eſt enim illa reciproca donatio; cùm fiat in recompenſationem dotis: vnde à Græcis antipherna dicitur *l. vlt. C. eod.* hoc eſt contrados, ſiue pactum hincinde par, & aquale, vt deſiderat, *d. cap. vlt. & Nouell.* 97. Sed, quid iuris erit, ſi lege municipali cautum ſit, vt maritus poſt contractum matrimonium, & conſummationem, ſequuta vxoris morte ſine liberis, lucretur dotem, vel dimidiam, vel tertiam, vel quartam eius partem, vt in ſtatuto vrbis *lib.* 1. *cap.* 131. ſimiliter ſi ante conſummationem, & per conſequens, nullis relictis liberis, religionem ingrediatur; an maritus lucretur partem dotis à ſtatuto præſcriptam? Rota tenuit, eum lucrari, *deciſ.* 92. *diuerſ. part.* 2. quia communis eſt omnium interpretum opinio *ex l. Deo nobis. in fin. princ. C. de epiſc. & cler.* vt, ſiue lex, ſiue ſtatutum, pactumve deferens viro lucrum dotis in caſu mortis naturalis vxoris ſine filijs, procedat etiam in caſu mortis ciuilis, eiuſdem vxoris per ingreſſum monaſterij contingentis. Neque obſtat, quòd non ſit conſummatum matrimonium, vti ſtatuto cauetur: quia reſpondetur per maritum non ſtetiſſe, quin conſummaretur: & licet implementum hoc dicatur eſſe fictum; implementum tamen verum, & implementum fictum inde contingens, cum non ſtat per implere debentem, æquiparantur in iure, eandem rationem habent, & eundem operantur effectum. *l. iure ciuili. ff. de condit. & demonſt.* vbi omnes notant. & *d. deciſ.* 92. *num.* 6. Neque in hac materia monaſterium eſt loco filiorum. *d. deciſ.* 92. *num.* 11. Si verò non probauerit vir per eum non ſtetiſſe, non lucratur dotem, vel partem eius. *deciſ.* 101. *ead. part.* 2.

Non probatur Vlpiani reſponſum *in l.3. ff. de ſuis, & legit.* Nouus intellectus *ad cap. vlt. de ſecund. nupt.* ac de muliere, defuncto priori marito, ſtatim nubente. Cap. XIV.

FVIT iam olim lege ſancitum, mulierem, quæ intra annum lugubrem ſecundo nubit, infamia notari. *l. liberorum.* §. 1. *ff. de ijs, qui notant. infam. l. conſenſu.* §. *ſi verò. C. de repud. l.* 2. *C. de ſecund. nupt.* quod tamen tempus apud veteres Romanos decem tantum menſibus terminabatur, vt ſcribit & Plutarchus in Antonio; qui ita de Antonij, & Octauiæ nuptijs: Hoc cùm ambobus placeret, reuerſi in vrbe nuptias firmant ex Senatus decreto. Neque enim per leges licebat ante decimum menſem à viri morte. quod ſane tempus ſufficere credebant; cùm eo tempore interiecto turbatio ſanguinis inde fieri non poſſit, quæ veteri legiſlatori cauſam eiuſmodi nuptias prohibendi dedit, quaſi vltra decem menſes vterum gerere mulier non queat, vel Vlpiano fatente *in l.3. ff. de ſuis, & legit.* cuius verba ſunt hæc: Poſt decem menſes mortis paternæ natum non admitti ad legitimam hæreditatem. De eo vero, qui centeſimo octogeſimo ſecundo die, ait, natus eſt, Hippocrates ſcripſit, & Diuus Pius Pontificibus reſcripſit, iuſto tempore videri natum. In quo miror

Vlpia-

Digitized by Google

Vlpianum,ac noſtros recentiores Iuriſconſultos, Vlpianum ſequutos. Cur poſt decem menſes mortis paternæ natus non admitti ad legitimam hæreditatem debet?ſi ex Hippocratis ſententia, qui ſeptimum menſem attingit,legitimus partus cenſetur; cùm idem ipſe Hippocrates *in lib.de octimeſtri partu,in fine*, velit,mulierem, quæ in plenilunio concepit, ad vndecimum menſem vterum gerere, his verbis? Nam cùm vltra plenilunium mulier concepit, neceſſe eſt eum conceptum vndecimum menſem attingere, ac apprehendere, quò ad vltimum circuitum perueniat. immo ſemper fere vndecimum menſem attingit partus: cùm plurimis mulieribus neceſſarium ſit in ventre concipere poſt menſtrua (vt idem Hippocrates auctor eſt,) purgamenta,vbi ab ijs exolutæ fuerint;quod contingit plerunque in plenilunio. Cuius auctoritate fultus auſim dicere aduerſus Vlpianum,etiam poſt decimum menſem natum fore admittendum ad legitimam hæreditatem. qua in re plus tribuo Hippocrati,quàm Vlpianis ac Papinianis mille. Illud autem lugendi tempus, de quo ſupra, viſum eſt Innocent. III. matrimoniorum libertati aduerſari prorſus: cùm & Apoſtolus huiuſmodi mulieribus nubendi faciat facultatem. 1. *ad Corinth*.7. idcirco noluit Innocentius eas infamia notari, etiamſi defuncto priori viro,alteri ſtatim nupſerint. *cap.vlt.de ſecund.nupt.* quod paulo ante conſtituerat & Vrbanus III. *in cap. penult. eod.* Nec tamen Romani ipſi Pontifices adhortantur mulieres ad ſecundas tranſire nuptias;vti perperam latratores quidam, vt etiam in Paratitlis innui. quod & quædam animalia eas monere videntur. Caſſiod.*lib*.5. *Epiſt*.33. Reſpicite,impudicæ, gementium turturum caſtiſſimum genus: quod ſi à copula ſua fuerit caſu intercedente diuiſum, perpetua ſe abſtinentiæ lege conſtringit, gratiam coniunctionis non repetit, quam reliquit: fidem ſeruat,dum laudem pudoris ignorat: & moribus ſtudere deprehenditur, quod nulla viduitatis conuerſatione gloriatur. Mulierum ſe, (proh dolor) vota continere nequeunt, quibus caſtitatem ratio perſuadet, pœna legis imponit, terror maritalis extorquet. Quare Romani Pontifices eas nuptias non ſatis probant. idq. conſtat ex eo, quòd non poſſunt iterum benedici. *cap.3. eod.* & qui ſecundò nupſit, aut vnius, ſed viduæ matrimonium eſt expertus,omnibus exuitur clericorum priuilegijs; nec illis fas eſt ad ſacros ordines promoueri. *cap.2.3.4.& vlt.de Bigam. non ordin.* ad quod ſpectat etiam *c.hac ratione*,31.*q*.1. Quibus omnibus manifeſtum fit, Eccleſiam huiuſmodi viduarum connubia non ſatis commendare; permittere tamen, ne forte maiora oriantur ſcandala. Fuit ſemper pontificalis legiſlatoris intentio, ac mens, vt quantùm fieri poteſt, peccata, quibus denigratur anima noſtra, euitarentur. *c.irrefragabili,de offic.ord.c.1, cum ſeq. diſt.86.* neque nobis obijci poteſt,quod ait Theophaſtus *in l.6.ff.de legib.* ea,quæ ſemel aut bis,ideſt,per raro accidunt, contemnunt legiſlatores.id enim non raro fit, ſed plerunque, vti publice puniantur peccata. *cap.2. de colluſ. deteg.* ſed dum lex prohibet,ne iterum nubat, vel intra annum, afferre videtur peccandi occaſionem: quia mulier imbecillis eſt, vt ait Iuſtinianus *in l. imperialis. in princip.C.de nupt.* & Plutarchus *in Problematis* his verbis: Mulieres propinquis, & cognatis non nubunt? Quoniam mulieres propter imbecillitatem, multorum ope, & auxilio egentes, propinquis idcirco adiungere noluerunt, vt ſi qua à viris ſuis iniuria afficerentur, cognati opẽ afferrent; & Quintilianus his, Imbecillis res eſt fœmina, Et ob imbecillitatem facile decipitur, vti Ariſtotel.& Auicen.lib. de Animalibus aſſeuerant,ac Ouidius ſuauiſſimis indicat his verbis;

Fallere credentem non eſt operoſa puellam
Gloria.

D. quoque Chryſoſtomus *in Matth. homil.23.* Sexus,inquit,mulierum incautus, & mollis eſt; incautus,quia non omnia,quæ videt, aut audit, cum ſapientia,& ratione conſiderat: mollis autem,quia facile flectitur, vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum. in quam rem venit & *c. Adam.33.q.5.* & *auth. vt immob. ante nupt.donas.*§.1. ibi, *mulier quippe mariti ſeductoribus facile decepta.* quæ eſt *Nouell.61.* quapropter Bald. *in cap. 2. de probat.* non male dixit,ea ſtatuta, quæ in contractibus mulierum requirunt conſenſum propinquorum, habere in ſe naturalem rationem, quia mulieres multis deceptionibus patent,idem *in reſp.115.* & Dec. *reſp.61.* Iaſon *ad l. non tantum.ff. de re iudic.* & cùm ſit imbecillis, & carni pugnam difficulter inferat, facile in ſtupri crimen incideret. quod longe peius eſſet,maiusq. inde oriretur ſcandalum. quod vt euitetur, multa permittuntur,quæ alioquin ſatis recta non ſunt. *c. denique. diſtinct.4. c.Siracuſanæ.28.diſtinct. c.commeſſationes.43. diſtinct.c.plurimos.82.* & *c.1.in fin.de pœnit.diſtinct.6.* elegans gloſſ. *in d.cap. commeſſationes.* Hinc mirum non eſt,ſi voluerint Pontifices mulierem intra annum luctus nuptam minime notari infamia. quam conſtitutionem extendunt Vincentius,& Ioan.Andreæ. Hic ſiue in muliere timeatur turbatio ſanguinis, ſiue non, locum perpetuo habere dicit; ille, non ad eas tantum, quæ ſteriles ſunt, vel quas conſtat eſſe prægnantes, ſed ad quamuis aliam. Quidam tamen nomine Paulus de Leaza, dicebat ob prolis incertitudinem debere mulierem per trimeſtrem expectare; alioquin non euadere legales pœnas:

Digitized by Google

Abbas contra propter verbum, *Intra*; quod aperte demonſtrat, in qualibet anni parte mulieri licere nuptias inire. Si ergo mulier, inquit, ab initio licite nupſit, non debet legis auctoritate deludi: nam quod fit lege permittente, non poteſt obijci, vti late dixi *ſupra cap.* 11. ita vt omnes omnino legales pœnas poſſit euadere: etiam ſi prolis incertitudo oriatur. nam licet de prolis incertitudine nulla fiat mentio apud Innocentium, non debet tamen ad infamiæ duntaxat notam reſtringi: cùm generalis, & libera populi permiſſio nullam patiatur reſtrictionem, vt eleganter tradit Felinus *in d. cap. Eccleſia S. Mariæ. num.* 57. *de conſtitut.* quod & vetus compilator voluit nobis indicare, dum ſubijcit illa: Et ne tibi id, vel ei, qui te duxit, in iacturam vel infamiam ab aliquo imputetur, auctoritate præſentium inhibemus. Ego libenter Panormitano aſſentio, quòd verbum, *Intra*, de quo *in d. cap. vlt.* accipiatur quidem pro integro anno, vt à primo ad vltimum diem licite poſſit nuptias inire mulier vacans: ſed aliter atque Panormitanus ipſe id intelligo; videlicet poſſe mulierem licite ſtatim à viri morte ſecundo nubere; dummodo certa ſit ſe non eſſe prægnantem, vel eſſe; ſed ſi ſit incerta, poſſe quidem nubere, ſed ſui corporis poteſtatem ſecundo marito non æque facere, vſque ad id tempus, quo incipit partus naturaliter moueri, & mulier intelligit ſe concepiſſe; quo cognito, recte poteſt, & quidem impune, & licite. idque ratione illa pereleganti, quòd quemadmodum matrimonij cõtractus etiam de præſenti in Aduentu Domini, & Quadrageſima non prohibetur; ſed ſolemnitates tantum nuptiarum, quæ in ipſis celebrandis nuptijs fiunt, vti ſunt conuiuia, publicationes, ſacerdotis benedictio, in mariti domum deductio, choreæ, ac tota illa feſtiuitas, & pompa, corporum commixtio, & huiuſmodi alia, de quibus *in ſumma*, & *in c. non oportet. cum tribus ſequen.* 33. *q.* 4. & *in l. vlt. ff. de donat. inter vir. & vxor. in l. cùm fuerit. ff. de condit. & demonſtr. l. ſancimus. C. de nupt.* & aliæ, de quibus Panorm. *ad cap. Capellanus. de ferijs.* quæ & Tridentina Synodus approbauit *cap.* 10. *& cap. vlt. ſeſſ.* 24. ita in ſpecie à nobis propoſita matrimonium fieri quidem poteſt ſtatim mortuo viro, ſed corporum coniunctione illud perficere non placet, donec mulier intelligat ſe prægnantem eſſe, vel non eſſe. & ſic iſta Innocentij conſtitutio trahi nequaquam debet ad caſum iſtum, cùm ſuboriri fœtus ambiguitas poſſit. & hoc haud male ex Dione *lib.* 48. probatur: qui ita ſcribit; conſultos à D. Auguſto Pontifices, an Liuia concepto, necdum edito partu, rite ſibi poſſet nubere; reſpondiſſe, vtique poſſe. ſiquidem oriri amplius non poterat partus ambiguitas. Quamobrem dicendum videtur, matrimonij vſum poſſe viduis aliquo tempore prohiberi ad euitandam prolis incertitudinem; quo ſciri poſſit, an prioris, an verò ſecundi mariti filius inde natus ſit; ac proinde mulierem impunitam non fore, ſi ita feſtinanter nupſerit, vt ex feſtinatione illa oriatur incertitudo. Neque audienda eſt mulier, ſi dixerit id prohibere non poſſe legiſlatorem ciuilem; quaſi in odium matrimonij tendat hæc nuptiarum vetatio; cùm in huiuſmodi negotijs Imperatores non dedignentur ſacras Romanorum Põtificum conſtitutiones imitari, vt hic, hoc eſt *in d. cap. vlt.* & *in auth. quomod. oport. epiſcop. §. vlt.* & *auth. vt cler. apud proprios Epiſcop. §. vltim.* Reſpondendum enim eſt, Innocentium loqui de conſenſu: vt ſtatim mulier vacans poſſit contrahere, ſed non item matrimonium perficere, ſi oriri poteſt incertitudo. Et vbicunque Pontificia lex expreſſe non prohibet, quod ciuili iure eſt cautum, tum id obſeruare neceſſe eſt. *cap.* 1. *&* 2. *de noui oper. nuncia. cap. ſicut.* 21. *de elect. lib. ſex.* licere enim dicitur id, quod lege vel permittitur, vel non prohibetur. *l. quidam Iberus. ff. ſeruit. vrb. prædio. l. ſemper in coniunctionibus. ff. de rit. nupt. l.* 1. *de iuſt. & iure.* dummodo peccatum non pariat eius obſeruatio, vti perite docuit Abbas *ad cap. filius. num.* 3. *de teſtamen.* Innoc. *in cap. cùm contingat. de iureiur.* Petr. de Anchar. *conſil.* 21. Ioan. And. *in cap.* 2. *de verb. ſignif. in ſex.* Bald. & alij *in cap. quæ in Eccleſiarum. de conſtit.* D. Thomas 1. 2. *q.* 96. *art.* 4. idcirco Bald. *in cap. in omni. de teſtib.* ſcribit, eum, qui à lege humana excuſatur, non peccare, niſi diuinæ legi aduerſaretur. *cap. fin. de præſcript.* & Felin. *ad cap.* 1. *num.* 47. *de conſtitut.* in foro conſcientiæ leges ſeruandas eſſe: alioquin fieret, vt omnis legum forma, & ſubtilitas ad interitum ſalutis æternæ deduceret: ac proinde legum virtus magis damnanda foret, quàm maleficiorum. atqui videmus legem humanam ab æterna per naturalem emanare; iuxta illud Prouerbiorum 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt.* Regnandi enim poteſtas diuinitus collata eſt Principibus, Apoſtoli teſtimonio ad Roman. 13. *Omnis poteſtas à Domino Deo eſt.* Cùm ergo Principes à ſummo Deo habeant condendi leges poteſtatem, quippe quæ ad culpam obligant, & de genere ſuo ad mortalem, vti D. Thomas *loco citat.* & late Soto *lib. de iuſt. & iur.* 1. *q.* 6. *art.* 4. nulli dubium eſſe debet, quin imperialis conſtitutio obſeruari poſſit etiam in ijs, quæ ad matrimonium indirecte, & minus principaliter tendunt, ſi aduerſus illas nulla extet Pontificalis ſanctio, & quidem expreſſa. qua de re late alibi.

De

Digitized by Google

De introductitijs mulieribus. Cap. XV.

TAM in libris noſtris, quàm in Nouellis Iuſtiniani, & in Nomocanone Photij paſſim legitur Introductitia mulier; vel introducta, prout *in c.interdixit.*32.*diſtinct.* de cuius vocis ſignificatione dubito, an apud Latinos interpretes quæſitum ſit vſquam; non æque apud Græcos. Nam cùm apud eundem Photium *in tit.*8.*de precibus*, extet cap. ita inſcriptum; *De Epiſcopis, & clericis, qui cum introductitijs mulieribus conuerſantur*, quod eſt cap.14. nonnulli Græcorum exiſtimauere introductitiam mulierem eſſe illam, quæ pro legitima vxore introducta eſt. & cum aliquo fornicatore cohabitat: Theodorus Balſamon *in cap.*3. *Nicenæ ſynod.* vbi ita ſcriptum eſt apud Gentianum Heructum: Vetuit omnino magna ſynodus, ne liceat Epiſcopo, nec presbytero, nec Diacono, nec vili penitus eorum, qui ſunt in clero, introductam habere mulierem, præterquam vtique matrem, vel amitam, vel eas ſolas perſonas, quæ omnem ſuſpicionem effugiunt; ibi, inquam, Balſamon aſſerit, introductitiam illam, eſſe omnem mulierem cum aliquo extraneo cohabitantem, etiam ſi ab omni ſuſpicione aliena ſit; ex eo quòd Magnus ipſe Baſilius in Epiſtola ad Gregorium presbyterum, in qua ei denunciat, vt ab introducta muliere ſeparetur, & non ex eo ipſum deponendum decreuit; tametſi euidenter, & abſque dubitatione vlla peccet. Sed quæro à Balſamone, quid ſibi velit Iuſtinianus *in Nouella* 6. quæ eſt in vulgatis codicibus ſub tit. *de ſanct. Epiſcop.*& *presbytero.* quam refert & Photius ipſe *in d.cap.*6. his verbis: Nullus clericus, qui vxorem non habet, habeat in domo ſua introductitiam, præterquam matrem, & filiam, & ſororem, & alias non ſuſpectas. Sin autem hæc non ſeruauerit, & bis ab Epiſcopo, vel cum clericis admonitus eam non eiecerit, vel eo etiam accuſato oſtenſum fuerit illum ſe dedecore gerere, deponatur, & detur curiæ, cuius erat clericus. Quibus verbis monemur clericum ob introductam mulierem eſſe deponendum; docemurq. non dici mulierem omnem (cum aliquo externo, hoc eſt non conſanguineo, ſeu marito) cohabitantem; cum clericus poſſit ancillam habere, modo talis ſit, ne de ea haberi poſſit ſuſpicio. *d.c.interdixit.& c.fœminas.*81. *diſtinct.* quo loco Syrius Papa conſtituit, fœminas in domo clericorum pati non debere, exceptis, quas propter ſolas neceſſitudinum cauſas habitare cum eis Nicena ſynodus permiſit. Synodus autem Nicena permittit in *d.cap.*3. amitam, ac eas ſolas perſonas, quæ omnem ſuſpicionem vitare poſſunt. Hic notandum obiter eſt, male Contium adnotaſſe *cap.*5. Nicenæ ſynod. cùm ſit *c.*3. Introductitia ergo mulier meo iudicio erit, quæ libidinis cauſa intus retinetur; hoc eſt, quæ non in luce, & oculis ciuium, ſed intus in domo habetur. nam & illud Ciceronis ad Atticum rem hanc concinne videtur reſpicere: Iam verò ò Dij boni, rem perditam, etiam noctes certarum mulierum, atque adoleſcentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt. Matrimonia palam, & omnibus coram fiunt; introductiones nequaquam. Immo Vlpianus *in l.cùm fuerit.ff. de condit. & demonſtrat.* ſcribit conditionem nubendi tunc videri impletam, cùm vxor fuerit deducta. & Iuſtinianus *in l.ſancimus.C.de nupt.* Conditionem nuptiarum impleri non poſſe, niſi ipſa accedat feſtiuitas. Feſtiuitas autem nihil aliud eſt, quàm ſolemnis illa in domum deductio. Et ex ijs infertur, fornicarias mulieres dici ſolitum, introduci; vxores verò in domum deduci cum feſtiuitate, & pompa. Quod autem Baſilius dicit, ob introductitiam mulierem non eſſe clericum deponendum, licet mortali notetur culpa; accipiendum eſt, quando clericus ab Epiſcopo nondum fuit monitus, prout Iuſtinianus *in citata Nouella* deſiderat, & Photius *in d.c.*14. Ante monitionem non poteſt deponi, etſi peccet mortaliter.

De varia Romani Pontificis electione. Cap. XVI.

VARIATVS ſæpe fuit eligendi Romani Pontificis mos, vt paſſim videre eſt in hiſtorijs Eccleſiaſticis, in ſanctorum patrum ſcriptis, atque in libris noſtris. quæ omnia cùm ſparſa, vageq. diſiecta ſint, ea ipſe in hoc vnum caput, vt omnibus pateant, ſeligere decreuimus. Primùm igitur B. Petrus à Chriſto Ieſu Apoſtolorum princeps factus, ac eius in terris Vicarius conſtitutus, ſuos ſucceſſores deſignauit Linum, Cletum, & Clementem. *can.*1.*&* 2.8.*q.*1. Ab his vſque ad ſecundum ſchiſma inter Damaſum, & Vrſicinum (numerantur autem ex Platina Pontifices 35.) cùm locus Petri, & magnus ille cathedræ ſacerdotalis gradus vacabat, clericorum omnium, & plebis ſuffragijs in prædefuncti locum eligebatur Rom. Papa. quod indicat ſatis D. Cæcilius Cyprian. *lib.*4.*Epiſt.*2. de electione S. Cornelij ad Antonianum ſcripta. Ortum autem ſchiſma cùm cognouiſſet Imperator Valentinianus, vir religioſus, ſeditionis vrbanæ, ſchiſmatisq. tollendi cauſa, Damaſum, Vrſicino vrbe expulſo, anno primo, & menſe ſecundo ordinationis eius, in pon-

tificatu

Digitized by Google

tificatu confirmat,teſtimonio Socratis *lib.hiſtor. Eccleſiaſticæ 2. cap.27. & lib.4. cap.29.* Theodoreti *lib.1. c.15.16.17.* Sozomeni *lib.4. c.11. & lib.6.cap.23.* Et hæc cauſa fuit, vt in eligendis Roman. Pontificibus Imperatorum auctoritas cœperit interponi: primùm quidem in ſchiſmate duntaxat ad ſedandos tumultus, ortos, vt Valentiniano imperante diximus, inter Damaſum,& Vrſicinum, & tempore Honorij legimus inter Bonifacium, & Eulalium: ſpurijs enim reiectis, veri Pontifices in pace Apoſtolicam ſedem obtinuere. Item & Theodorico regnante inter Symmachum, & Laurentium. Et cùm hic expulſus ab Imperatore eſſet, ille vero in ſede repoſitus; tum Baſilius vir clariſſimus præfectus vrbi Romæ,atque vices Odoacris agens, præcepit, ne quis in B. Petri locum ſine eius conſultatione eligeretur. *can.1.96. diſtinct.* aliaq. multa contra Eccleſiaſticam libertatem decreuit. quæ in 3. Romana ſynodo, tanquam à non habente poteſtatem conſtituta, ſunt reiecta. & hic nimirum eſt,cuius meminit Innocent.III. *in cap. Eccleſia S.Mariæ. de conſtitut.* Deinde extra ſchiſma etiam hanc ſibi vſurparunt eligendi facultatem Imperatores; quorum primum Onuphrius vir antiquitatis peritiſſimus exiſtimat Iuſtinianum fuiſſe; qui, vel ex eius auctoritate Vigilius Papa,inſtituit,vt deinceps Rom. Pontifex legitime electus, non ante conſecrari, atque ab Epiſcopis ordinari poſſet, quàm eius electio,ab Imperatore Conſtantinopolitano,vel eius Exarcho, confirmata eſſet, ipſeq. litteris ſuis patentibus licentiam electo Pontifici concederet. Veritus enim eſt Imperator, ne noui alicuius Pontificis, cuius tum maxima eſſe cœperat temporaria auctoritas, Imperatoribus præſertim Italia abſentibus,factione,vrbs,Italiaq. tota ab Orientali Imperio deficeret, ac ſe finitimis barbaris traderet. Hinc paſſim videas apud Platinam, Iuſſu Principis electus; alibi, Iniuſſu Principis; vel in Pelagium. Qui mos peruenit vſq. ad Benedictum II. cuius ſanctitate permotus Conſtantinus Imperator Heraclij pronepos, edicto cauit, vt deinceps is, quem clerus, populuſque Rom. ſummum Antiſtitem delegiſſent, nulla Imperatoris expectata licentia,more vetuſto,ab Epiſcopis ſtatim conſecraretur. Rurſus Adrianus huius nominis primus, conuocata ad hoc ſynodo Lateranenſi Epiſcoporum 153. ius eligendi Vrbis Epiſcopi Carolo Magno, ob pulſos Italia Longobardos, tribuit, vt Iuo Carnot. ſcribit *lib.1.* & Gratianus *in can. Adrianus.cum ſeq.63. diſtinct.* Sed illi iuri aliquo poſt tempore, renunciauit eius filius Ludouicus. *can. ego Ludouicus.ead.diſtinct.* ita vt vetus in nouis Comitijs Pontificijs mos ſeruaretur. qui obtinuit vſque ad tempora Leonis Octaui. cuius auctoritate iterum clero, ſenatui, populoq. Romano eligendi facultas adempta, Othoni primo Germanorum regi reſtituitur. Qua abuſi ſunt Othonis ſucceſſores, veluti ipſe Henricus II. qui accepta à Clemente II. imperij corona, Romanos iurare coegit, ſummi Romæ Antiſtitis electioni ſe nequaquam interfuturos, niſi Imperatoris iuſſu, id facere cogerentur. Tandem Gregorius VII. ius eligendi Henrico IV. ademptum, Cardinalibus & clero, S.P.Q.R. reſtituit. quanquam Nicolaus II. natione Allobrox, qui Gregorio præceſſit, in Lateranenſi Concilio videtur ad Cardinales Epiſcopos electionem detuliſſe; ita tamen, vt à reliquo clero, P. Q. R. comprobaretur, vt *in can.1.diſtinct.23.* legitur. At verò Innocentij II. temporibus populus Romanus, quòd Pontifici rebellis eſſet, anathemate notatus, tunc primùm à Pontificis electione omnino excluſus eſt, & electio ad ſolos Cardinales redacta. Vnde Cœleſtinus 2. qui proxime Innocentio ſucceſſit, ſine vllo populi interuentu, Princeps totius Catholicæ Eccleſiæ eſt creatus, vt Onuphrius ex vetuſtiſſimis exemplaribus, ac bonis auctoribus refert; licet non dubitem,quin interceſſerint interdum cleri, populique Rom. ſuffragia; donec conſtitutiones de comitijs Pontificijs in conclaui celebrandis editæ ſunt in Lugdunenſi Concilio à Gregorio X. de quibus late *in cap.vbi periculum. de elect. libr. ſex.* quo loco ponitur cauſa huiuſmodi conſtitutionis; tum quomodo fieri debeat Pontificis electio, ſi moriatur in ciuitate, in qua viuens cum curia reſidebat; & quomodo extra ciuitatem; & quomodo ſe gerere deberent in poſterum Cardinales in futuris comitijs Pontificijs. Quæ conſtitutio adeo præualuit, vt vſque ad noſtra tempora perduret, & obſeruetur, quam in perpetuum obſeruari optamus, atque ſperamus.

De pacto redimendi, cùm emptor vendere voluerit. Cap. XVII.

SCIO dubiam eſſe quæſtionem illam, num contractus præſumatur fœneratitius, vbi pactio de retrouendendo fuerit adiecta; quæ dici poteſt retractus conuentionalis, vti vocat Tiraquellus *in princ.lib.2. de retractu conuentionali.* & dicitur conuentionalis,& quidem Latino verbo,quod ex conuentione, & pacto partium proficiſcatur. *l.5.§. conuentionales.& l.in conuentionalibus.ff. de verbor. obligat.* videlicet cùm inter emptorem, & venditorem conuenit, vt venditor intra certum aliquod tempus, aut quandocunque, aut ſimpliciter ſine temporis adiectione, poſſit rem venditam redimere, reſtituto pretio. Quod ſane

pactum

pactum vulgus de retrouendendo, nonnulli de reuendendo appellant; & approbatum videtur iure ciuili *in l.2. C.de pact. inter emptor. & venditor*. item iure noſtro *in cap.ad noſtram. de emptio. & vendit. & in cap. conqueſtus. de vſur.* neque à Theologis videtur improbatum, vt ait *Tiraquell. loco iam citato, num.* 4. in foro ſcilicet interiori: maxime quòd in ſacris literis Leuitici 25. *Dominus hæc dixit filijs Iſrael: Cuncta regio poſſeſſionis veſtræ ſub redemptionis conditione vendetur*. Non adhuc tamen vſurarum caret ſuſpicione: quaſi hoc contractu ad vſuras pateat aditus. Sed non eſt in præſentia inſtituti noſtri de his pluribus quærere. dicam tamen vſurariũ non cenſeri contractum, ſi ſimulatio ſaltem ex parte emptoris abeſt; ita vt emptor vere, & principaliter intendat emere. item ſi non fiat pactũ, vti res maiori væneat prætio, quàm quo vendita eſt. *cap.illo vos. de pignor.* vel ſi minoritas interuenit pretij, quo vendi alioquin poterat. hoc enim euidentiſſimum præbet ſimulationis argumentum; ſi longe, inquam, minori pretio veneat res, quàm alioquin venderetur, ſi pure, & libere venderetur; non, vt dicunt noſtri, ſi vltra dimidiam iuſti pretij venditor decipiatur, ſiue lædatur; ſed ſi in minori parte; ita vt ſi res eſt ſecundum communem æſtimationem valoris 12. non debeat diſtrahi minoris pretij, quam 9. & tunc reor huiuſmodi contractum non cenſeri fœneratitium; etſi non tanti res eſt vendita, quantum valet; dummodo emptor, vt dixi, intendat vere, & principaliter emere. quia licet viliori emat pretio, quam poterat vendi, nihil ei imputandum eſt; cùm id natura comparatum ſit, vt res carius veneat, quam ematur. *l.ſi voluntate, C.de reſcinden.vendit. l.item ſi pretio, §. vlt.ff.locati*. quo loco Paulus elegánter tradit, In emendo, & in vendendo naturaliter eſſe cõceſſum, vt contrahentes inuicem ſe circumſcribant, quemadmodum & Vlpianus *in l.in cauſa.* 2.*§.penult.ff.de minor.* vt quod pluris eſt, minoris emere; quod minoris eſt, pluris vendere ſtudeant: tum etiam quia res vilior æſtimatur, cùm habeat onus reuendendi appoſitum, Iaboleni teſtimonio *in l. fundi partem, ff. de contrahend. empt.* Neque huic aſſertioni aduerſatur *d.cap.*ad noſtram. & *d.cap.*illo vos. cum iſta venditio pura cenſeatur, non contractus pignoratitius. Sed illud, de quo quærimus, videtur habere maiorem longe dubitationem; Quando ſcilicet poteſtas redimendi in emptoris facultatem eſt collata. Ioan. ab Imola *in d.cap.illo vos. num.*18 exiſtimauit venditionis contractum non ex eo fœneratitium præſumi, quod eam habeat conditionem, vt cùm emptor eandem rem vendere voluerit, primus venditor eam reſtituto pretio emere teneatur. Imolam ſequitur Alexander

*conſ.*54.*num.*2.*lib.*6.Ioan.à Medina *lib.de reſtitutione cap.de cenſu redimibili*, ex recentioribus Didacus Couarr. *lib. variarum reſolut.*3.*cap.*9. *num.*3. quippe qui nititur hanc opinionem hiſce ſubſequentibus rationibus corroborare, quòd quemadmodum res quælibet in perpetuum alienari poteſt, & ita vendi, vt nullo pacto emptor eam teneatur reuendere; atque item ea pactione, vt quotiees venditor eam velit redimere, emptor teneatur vendere: ita (vt paria ſint contrahentium iura) poterit venditor adſtringi, & obligari ad emendam rem, quoties emptor eam reuendere voluerit. Poteſt quoque Titius obligari ad emendam rem aliquam, quæ Sempronij ſit, quoties is eam vendere voluerit; quod nemo negabit: poterit igitur idẽ obligari ad emẽdam rem, quam ipſe Sempronio vendidit, cùm Sempronius eam reuendere voluerit, modò iuſtum pretium venditioni accedat. Sed ignoſcat mihi Didacus, ac alij iam citati: nam hac quidem interpretatione nihil peius: cùm vſurarum locus longe lateque pateret. Quis enim dubitat emptorem ſibi ſemper prodeſſe curaturum? ita vt ſi viderit ſibi expedire, ſi retinuerit fundum hac lege emptum, non curet venditori reuendere; vel ſi prodeſſe ſibi nihil cognouerit, ſtatim cogat venditorem, vti reſtituat pretium, & fundum recipiat? Itaque melior longe erit emptoris conditio, quam uenditoris. Tanto melior eſt uenditoris, ſeu indigentis conditio, quanto liberiorem habet facultatem ſe adiuuandi; & quãto magis hoc pendet ab eius poteſtate. Contra uero deterior eſt uenditoris ipſius conditio, ſi facultas redimendi ab emptore primo pendet: cùm ſe adiuuare nequaquam poſſit ex huiuſmodi pactione. Tanto magis igitur contractus eſt ſuſpectus, & uſurarius. immo hic uidetur eſſe caſus *d.cap.illo vos.* ibi, *Cum venditioni prædictæ talis fuerit adiecta conditio, vt ſi a tempore contractus vſque ad duos proximos annos præfato T. emptio diſpliceret*. & hæc non eſt uera conditio, ſed cõtractus pignoratitius. Neque argumenta Didaci quicquam faciunt: cùm ex illis nulla argui poſſit uſurarum ſuſpicio, ut in caſu noſtro. Neque mihi placet, quod noſtri exiſtimant in interpretatione *ad cap. illos vos, ſæpe cit.* tria nempe eſſe neceſſaria, ut uenditionis contractus cenſeatur fœneratitius; uidelicet pactionem reuendendi collatam in emptoris uoluntatem; clauſulam de computandis fructibus in ſortem, & pretium; item quod reuenditio maiori fieri debeat pretio, quam ipſa uenditio. Dico iſta augere quidem ſuſpicionem, ſed non utique efficere, ut contractus præſumatur uſurarius, ſed ſatis eſſe, ut reuenditionis facultas pẽdeat a uoluntate emptoris. Quod ſi emptor tempore, quo uoluerit reuendere, fructus perceptos in ſortem computa-

Digitized by Google

uerit, tunc puto nullam cenſeri vſuram: cùm videatur illum fundum recepiſſe à creditore, quo magis ſibi de pecunia commodata cautum ſit; argumento eius, quod ſcribit Iuſtinianus *in princ. tit. de fideiuſſ. inſtitution.*

Interpretatio *cap. 1.* & *cap. a nobis. de cohabit. clericor. & mulier.* Cap. XVIII.

QVÆ ſunt conſtitutiones in titulo de cohab. cler. & mulier. quæ aduerſantur ſibi inuicem: nam *in cap.* 1. clericis interdictum eſt mulierum conuerſatio, & cohabitatio earum etiam, quas canones concedunt: concedunt autē matrem, ſororem, amitam, & alias, quæ omnem effugiunt ſuſpicionem. At *in cap. penultimo*, cuius autor eſt Innocen. iij. conceditur habitare poſſe cum ijs, in quas naturale fœdus non ſinit vllam cadere poſſe ſuſpicionem. quæ conſtitutio videtur ab antiquioribus conſtitutionibus emanaſſe. Iuſtinianus enim *in l. eum qui. C. de Epiſc. & cler.* Sacerdotes, inquit, & clerici cum ſolis ſuis matribus, & filiabus, & ſororibus, & ijs, quæ eis ante nupſerunt, cohabitent. idem *in Nouell.* 123. Canon autem 3. Nicenæ ſynodi 1. *Vetuit*, ait, *omnino magna ſynodus, ne liceat Epiſcopo, nec presbytero, nec Diacono, nec vlli penitus eorum, qui ſunt in clero, introductam habere mulierem, præterquam vtique matrem, vel ſororem, vel amitam, vel eas ſolas perſonas, quæ omnem ſuſpicionem effugiunt.* & hanc refert Gratianus *in can. interdixit.* 32. *diſtinct.* & Burch. *lib.* 2. *cap.* 106. Iuo *lib.* 3. *tit.* 8. *cap.* 19. Anſelmus *lib.* 7. *cap.* 133. De hac intelligere etiam voluit ſexta ſynodus in Trullo apud Photium *cap.* 5. dum dicit, quæ in canone inſeruntur; & Maguntinum Concilium *in can.* 49. ibi, *vltra licentiam canonum*. Attamen in Concilio Nannetenſi, *ex quo d. cap.* 1. eſt deſumptū, non ex Maguntienſi, vt in vulgatis codicibus, conſtitutum eſt, vt clericus nequaquam poſſit habitare cum ijs mulieribus, quas iam dicti canones permittunt. Gloſſa ibi communiter recepta, teſtimonio Abbatis dicit *d. cap.* 1. accipi de ſuſpectis; hoc eſt, ſi vterque eſt iuuenis: ſed citatum *cap. penult.* quando ſunt adeo ſenes, vti ſuſpicio nulla oriri poſſit. Hæc ſolutio non mihi videtur ſatis recta, neque ratio iſta à Pontifice redditur, ſed illa; quia naturale fœdus nihil permittit ſæui criminis ſuſpicari: quæ ratio ab eodem Pontifice affertur *in cap. cum in iuuentute de præſumpt.* quaſi natura hominum mentibus inditum ſit, vt ab huiuſmodi nefandis, & deteſtabilibus concubitibus ſe abſtineant; quæ etiā bruta quædam animalia reſpuere *ſup. cap.* 16. ex Ariſtotele, & alijs Ethnicis hominibus oſtendimus. Non eſt igitur dubitandum, quin ab illo Nannatenſi Concilio nō diſſentiat Innocentius, forte exemplo ſapientiſſimi Solonis, qui nullam in parricidas pœnam conſtituit, interroganti dicentis, ſe neminem patrem eſſe interfecturum exiſtimaſſe: motus Innocentius iij. exiſtimauit, nullum fore clericum adeo voluptati, carnalibuſque deſiderijs deditum, vt cum matre, ſororève ſuam explere libidinem cogitaret. Patres verò in citata ſynodo Nannatenſi exemplo Romanorum fortaſſe ſunt incitati, qui in parricidas ſupplicium ſingulare excogitarunt, vt autor eſt M. Tullius *in orat. pro Roſcio Amerino*, & Modeſtinus *in l. pœna, ff. ad l. Pompeiam de parricid.* intelligentes nimirum, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, aut auaritia; nec eſſe tam naturale fœdus (cum tamen hoc non ſit vere naturale, vt *in d. cap.* 17. dictum eſt,) quod non inquinaret, ſuggerente humani generis hoſte, effrenata cupiditas. Cōtigit forſan paulo ante quam ipſa Nannatenſis ſynodus celebraretur, vt aliquis cum matre, vel conſanguinea aliqua ſit deprehenſus, qui cauſam recedendi ab antiquis canonibus, & nouam condendi legem præbuit. Verum quoniam bono legiſlatori ſemper curæ eſt, occurrere illis, quæ plerumque eueniunt, non ijs quæ raro. *l. neque leges. ff. de legibus*, ideo Innocentius iij. antiquioribus inhærens canonibus, clericis conſulere maluit, vt cum ijs habitare poſſint, à quibus natura quodammodo nefarias libidinum contumelias, turpitudineſque repellit; item matribus, & conſanguineis. nam cùm mortui mundo clerici dicantur; ſolatij loco eſt illa cum filijs, & fratribus cohabitatio, argumento *l. iure, ff. de iure dotium*. Conſtitutio tamen *cap.* 1. pro conſilio adhuc ſatis commode retineri poſſet; cùm ipſe B. Auguſtinus fœminarum omnium, ac in eis ſororis, ac fratris filiæ contubernium, familiaritatemque euitaſſe dicatur; quippe qui dicere ſolebat: Quamuis propinquæ mulieres ſuſpectæ non eſſent, tamen quæ ad eas ventitarent, poſſe ſuſpicionem efficere.

De

De tranſlatione Epiſcopi, & de differentia ſpiritualis coniugij, quod contrahitur inter Epiſcopum & Eccleſiam, & inter ſacerdotem Epiſcopo inferiorem & Eccleſiam. Cap. XIX.

QVIA in titulo de tranſlat. Epiſc. dixi, ſolum Rom. Eccleſiæ Principem poſſe diſpenſare cum Epiſcopo; vt ex vna in aliam ſe tráſferat ciuitatem, quod matrimonium ſpirituale ſit initum inter ipſum, & eius Eccleſiam; & *Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet*; Matth. 19. & *can. limina* 30. *q.* 1. à viro ingenij excellentiſſimi ex me quæſitum eſt, quare Pelagius ij. *in can. Epiſcopus.* 7. *q.* 1. ex Concilio Carthaginenſi 4. *cap.* 27. omnibus Epiſcopis facultatem præbuit clericis Epiſcopo inferioribus concedendi, vt ex vno ad aliud ſe transferant beneficium; cùm perinde videatur coniugium contractum inter ſacerdotem Epiſcopo inferiorem & ſuam Eccleſiam, ac inter Epiſcopum, & eius Eccleſiam. Quare, quæ ſit diuerſitatis ratio, ne alijs in poſterum in his hæſitare contingat, paucis hic explicabitur. Conſtat itaque *ex c.* 2. 3. *& vlt. de tranſlat. Epiſcop. & elect.* (vt res paulo altius repetatur) ſpirituale coniugij fœdus, quod eſt inter Epiſcopum, & Eccleſiam, perquàm ſimile eſſe legitimo matrimonio, quod inter virum & vxorem eſt contractum: & quemadmodum huius matrimonij vinculũ homo nequit diſſoluere, *ex d. c.* 19. *Matth.* ſic & illius, quod in electione initiatum, in confirmatione ratum, & in conſecratione conſummatum intelligitur. *d. c. vltim.* quæ omnia poſſunt in carnali matrimonio conſiderari. *cap. debitum de Digam.* Neceſsitatis tamen cauſa, & vtilitatis, poteſt ipſe, & quidem ſolus, cum Epiſcopo Romanus Antiſtes diſpenſare, vt vna Eccleſia relicta, aliã accipiat. & tunc non homo, ſed Deus ipſe, quos Papa ſeparat, ſeparare intelligitur; cùm non meri hominis, ſed veri, & omnipotentis Dei vices in terris tueatur, & gerat. *d. c.* 3. Idcirco beatiſſimus Petrus Apoſtolici ordinis princeps ex Antiochenſi Eccleſia ad arcem Romani tranſlatus eſt imperij: vti lux veritatis, quæ in omnium gentium reuelabatur ſalutem, efficacius ſe ab ipſo capite per totum mundi corpus diffunderet. Euſebius è parua quadam ciuitate Alexandriã, & Felix è ciuitate, in qua prius fuit conſtitutus, Epheſum tranſlati ſunt: & alij quam plurimi ex vna in aliam ſunt traducti, vt videre eſt apud Eccleſiaſticos ſcriptores, velut Euſebium, Sozomenum, Socratem, & alios. idq. quotidie fieri videmus, & experimur; ita vt probatione non ſit opus. Sed non dicitur tranſire è ciuitate ad ciuitatem, neque ſe transferre de minori ad maiorem, qui nec ambitu, nec propria voluntate, ſed aut vi à propria ſede depulſus, aut neceſsitate coactus, aut vtilitate loci, vel populi, non ſuperbe, ſed humiliter ab alijs eſt tranſlatus. *can. ſcias.* 7. *q.* 1. Rationem autem diuerſitatis inter Epiſcopum & ſacerdotem Epiſcopo inferiorem ſciendum eſt eſſe elegantem. dum enim huic confertur beneficium, nulla prorſus interuenit conſecratio; quando vero confertur Epiſcopatus, non item. Siquidem Epiſcopi caput, & manus vnguento conſecrantur. *cap. vnic. in princ. de ſacr. vnct.* Caput inungitur propter auctoritatem, & dignitatem; & manus propter miniſterium, & officium. Caput vngitur, vt oſtendatur eum illius repræſentare perſonam, de quo dicitur Pſal. 132. *Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron.* Caput enim viri CHRISTVS, caput CHRISTI DEVS: qui de ſe dicit, *Spiritus Domini ſuper me, eo quod vnxit me; Euangelizare pauperibus miſit me:* Lucæ 4. & 1. ad Corinth. 11. Manus Epiſcopi inunguntur, vt ſignificetur eum accipere poteſtatem benedicendi, & conſecrandi. Cùm ergo in collatione beneficij Epiſcopatu inferioris nulla fiat conſecratio, matrimoniũ licet videatur initum in collatione, non tamen confirmatum, ſeu conſummatum intelligitur: cùm conſecratio ſit, quæ ſpirituale perficit, & conſummat coniugium. Ideo Panhormitanus poſt Ioann. Andreæ *ad cap. clerici, de vita & honeſtate clericorum.* exiſtimauit Eccleſiam proprie dici viduam, ſiue viduatam, quando caret Epiſcopo, vel Abbate; cæterum dicitur vacare: quia iſti ſoli dicuntur Eccleſiarum ſponſi, *cap. ne pro defectu. de electio.* Non eſt igitur mirum, quod Epiſcopus poſsit diſpenſare cum clerico inferiore, vt ex vno in aliud ſe transferat beneficium. Quemadmodum enim diſpenſare poteſt Epiſcopus cum eo, qui nuptias contraxit, non conſummauit tamen corporum commixtione, ſi voluerit religionem ingredi, *cap. commiſſum. de ſponſalibus & matrimon. cap. ex publico. de conuerſione coniugat.* quod fit caſtitatis ergo, & fauore, cum ſtatus virginitatis, vel cœlibatus coniugali ſemper ſit anteponendus. *Matth.* 19. 1. *ad Corinth.* 7. *cap. nuptiæ.* 32. *q.* 1. *cap. qui ſitit.* 33. *quæſt.* 5. *d. cap. commiſſum.* & in Concilio Tridentino *can.* 10. *ſeſſ.* 24. eadem ſane ratione, hoc eſt publicæ vtilitatis cauſa, diſpenſare poteſt cũ clerico, vt vno relicto beneficio, aliud accipiat: cùm in primo non dicatur perfectum matrimonium: ſicut in carnali, quando non eſt corporis coniunctione conſummatum. *cap. debitum. de Digamis.* D. Hieronym. *in cap. quapropter.* 27.

Digitized by Google

quæſt. 2. quæ ſponſali coniunctione perficitur. idem *in can. ſi quis. & in can. omni ead.* 27. *q.* 2. Dicam tamen, ante coniunctionem perfectum eſſe matrimonium, quo ad vinculum; ſanctumq. ex ſanctitate Sacramenti, vt fuit inter Beatam MARIAM Virginem, & Ioſephum, vti late ſupra *cap.* 2. dictum eſt. Non mihi tamen placet, quicquid dicat gloſſa *ad d. can. Epiſcopus.* 7. *quæſt.* 1. quod Epiſcopus poſſit cogere clericum, vt e minori ad maiorem ſe transferat Eccleſiam, cum nemo creſcere compellatur inuitus. *can. geſta.* 74. *diſtinction.* niſi vrgeat neceſſitas, vel maior poſtulet vtilitas. *cap. quæſitum. de rerum permut.* facit & *c. quæris. in fin. de ætat. & qualit.*

Dictionem, Conditionem, *in cap. nulli, §. alienationis de reb. Eccleſ. alien. vel non.* ſuperfluam eſſe, & mendoſe à Burchardi librarijs, pro, Venditionem, adiectam. Cap. XX.

EX Concilio apud Siluanen. relatum eſt *cap. nulli. de reb. Eccleſ. alien. vel non.* quod *in §. alienationis*, his verbis eſt ſcriptum: *Alienationis autem verbum continet conditionem, donationem, venditionem, permutationem, & emphyteúticum perpetuum contractum*. Quæ omnia clara per ſe ſatis ſunt, excepta ila voce, *Conditionem*, quæ interpretibus quæſtionem fecit maximam. Innocentius grauiſſimus, & doctiſsimus iuriſconſultus, & Pontifex maximus, in commentarijs *ad d. cap. nulli*. vult poſſe intelligi verbum, *Conditionem*, vt dicatur contractus conditionalis, vbi prædium conſtituitur tributarium, & vulgò tale prædium dicitur conditionale, mutata ſcilicet conditione, ideſt ſtatu, cauſa, & natura prædij. veluti cùm ab initio liberum eſſet, facis illud tributarium, vel annua penſione grauas. Item poteſt, ait Innocentius, intelligi de contractu ipſo, cui fuit adiecta conditio; veluti ſi nauis ex Aſia venerit. Quæ interpretatio ab alijs eſt prorſus improbata, ob illud in iure vulgatum, Conditio nihil diſponit. vnde alij legebant, Conductionem, quos idem Innocentius damnat, dicens, Conducere non eſt alienare. *l. penult. §. inſtituto ff. de lega.* 2. quia locatio, ſiue conductio non ſolet dominium mutare. *l. non ſolet, ff. locat. l. ad probationem.* & *l. ſi conductionis, C. eod. de locat. & conduct.* quamobrē Accurſius *ad d. §. inſtituto.* ſcribit, quòd ſi cuiquam interdicta eſt alienatio, poteſt tamen in centum, & mille annos locare. Etſi rectius mihi videtur dixiſſe gloſſa *ad Clem.* 1 *eiuſdem titul. de reb. Eccleſ. alienand.* quòd conductio non ſit alienatio, ſi ad modicum tempus fiat. quod & alij poſt Panhormitanum probant; ſecus ſi in longum, &, vt vulgò interpretes dicere ſolent, in decem annos. quia dominium videtur quodammodo tranſlatum, adeoque vt conductori in rem competat actio. *l.* 1. *§.* 1. *ff. de ſuperficiebus*. Quintinius legendū putat; Alienationis verbum continet teſtamenti conditionem. nam qui teſtamentum condit, alienat. Cuius opinionis videtur fuiſse Còntius. ſed ego non video, quid ſibi velint. Eſt enim certiſsimi iuris, teſtamentum à clericis de rebus proprijs, aut ex diligentia acquiſitis factum valere, non item de rebus Eccleſiæ. *cap. quia nos.* & *cap. relatum.* 2. *de teſtamen.* Ego olim probabam primam Innocentij interpretationem: hodie ſententiam mutare minime pudet; videlicet, quòd vox illa, Conditionem, ſit ſuperflua, & mendoſe ſit pro Venditionem, à Burchardij librarijs adiecta, quam & Papienſ. retinuit. In veteribus ſiquidem exemplaribus deeſt, vt Antonius Auguſtinus in Notis etiam oſtendit palam, dictio illa, Conditionem, vel apud Iulianum, & Iuonem: tametſi Raymundus vtranque vocem, hoc eſt Conditionem, & Venditionem, edidit, crucem, vt aiunt, interpretibus relinquens. In Græcis ètiam exemplaribus, vt idem Auguſtinus interpretatur, ita legitur: *Alienationis autem nomen generale ideo poſuimus, vt prohiberemus & venditionem, & donationem, & in perpetuum porrectam emphyteuſim, quæ non longe ab alienatione diſtat*. Itaque videmus deeſſe, *Conditionem*. Quam lectionem libentius probaui, cum viderem apud Iuſtinianum *in Nouella* 7. *de non alienan. aut permut. reb. Eccleſ. §. nos igitur. verſ. alienationis*. ex qua & conſtitutio noſtra videtur exhauſta, hanc quoque vocem Conditionem, deeſſe. Ita enim Iuſtinianus: *Alienationis autem nomen generalius ideo poſuimus, vt probibeamus & venditionem, & donanem, & commutationem, & in perpetuum extenſam emphyteuſim; quæ non procul ab alienatione conſiſtit*.

Quare non eſt, quod laborent interpretes in quærenda huius verbi ſignificatione, vi, & effectu.

Digitized by Google

Recuſato eo, qui principalem habet iuriſdictionem, vti ſuſpecto, recuſari poſſe eius quoque Vicarium. Conciliata *l. vnica, C. ſi quacunque prædit. poteſt.* cum *cap. inſinuante de offic. iudic. deleg.* Et qui ſint Vicarij Præfectorũ Prætorio. Cap. XXI.

QVAMVIS alias mihi viſum ſit, quod recuſato Vicario, tanquam ſuſpecto, non eſſet ordinarius iudex recuſandus ex eo ſolùm, quod illius ſit Vicarius, quandoquidem de ſuſpicione Vicario oppoſita cognoſcat ordinarius. *cap. ſi contra vnum. de offic. iud. deleg. lib. 6.* quod tam de Vicario, quam de delegato intelligendum eſt: etſi id negat Alciatus *ad cap. 1. de iudic.* qui tamen conuincitur ex his ipſius textus verbis: *Cum autem ipſe delegatus Epiſcopi recuſatur; recuſationis cauſa coram Epiſcopo eſt probanda.* Quod locum habet, etiam ſi eiuſdem officialis recuſetur: licet ad ipſum ab eodem officiali nequeat appellari. Attamen non placet, vt recuſato principali iudice, ius dicat eius Vicarius; tum, quod nulla ratio id ſuadet, cum Vicarius ſit vna, eademque perſona cum ipſo principali iudice. vti *in cap. 7. lib. 1* abunde ſatis dictum eſt; tum ex his, quæ habentur in *cap. inſinuante, de offic. iud. deleg.* Obſtare videtur *l. vnica, C. ſi quacunque prædit. poteſt.* vbi, *ſi ille, qui in Prouincia officium adminiſtrat, nuptias mulieris, aut virginis tentauerit; & ipſa, & parentes eius liberantur iuriſdictione ipſius iudicis, qua abutitur ad eliciendas nuptias: Cætera verò negotia*, inquiunt Imperatores, *tam criminalia, quam ciuilia Vicario competant.* Tenet Accurſius, ipſius iudicis Vicario iudicium competere. Qui locus ab initio mihi viſus eſt difficilis valde, quod prorſus ſit ab æquitate alienus. ſed re diligenter, matureque perſpecta, animaduerti, parum conſiderate Accurſium hoc dicere de Vicario ipſius iudicis: cum de Vicario Præfecti Prætorio intelligendum eſſe in manifeſto ſit: hoc eſt de Vicario illo, qui pro Præfecto Prætorio mittebatur in tractum aliquem, vel diœceſim aliquot in ſe Prouincias continentem, vt habetur *tit. de offic. vic. lib. 1. Cod.* Erant Præfecti Prætorio, qui ſummam obtinebant omnium iudiciorum poteſtatem, omnium honorum apicem, vt Ammian. Marcellin. dicit. *Nec huic vlla erat dignitas æqualis*, vt Caſſiodorus ſcribit Formula iij. lib. 6. *Vice ſacra vbique iudicat* (Præfectus, ſcilicet, Prætorio) *errantes mulctat, fiſcum pro ſua deliberatione diſtribuit, delicta Prouinciarum iudicum punit, verbo ſententiam dicit: quid eſt, quod non habeat commiſſum? pæne eſt, vt leges poſſit condere, quando eius auctoritas poſſit negotia appellatore finire, atq; ſine pater Imperij appellatur.* Pro Præfectis igitur Prætorio Vicarij mittebãtur (vt dixi) in tractum, ſeu diœceſim, nonnullas in ſe Prouincias habentem, & eadem, qua ipſi Præfecti, poteſtate erant prædicti. Idcirco ſæpe dicũtur vices agere Præfectorum Prætorio, aut agere Vicariam præfecturam, vt in *l. 1. §. 2. quibus, ff. de leg. 3.* ibi, *A Præfectis verò Prætorio, vel eo, qui vice Præfecti ex mandatis Principis cognoſcit &c.* Et licet Vicarij dicantur, non ſunt tamen vt alij, qui nihil proprium habent, cum vice prætorum, præſidum, aliorumq. ſimilium iudicum funguntur; ſed proprium habent iuriſdictionem a Principe ipſo datam. vnde *in l. 1. C. de offic. vicar. Sacræ*, inquit, *cognitionis habeat poteſtatem, & iuriſdictionis noſtræ ſoleat repræſentare reuerentiam.* & *in l. vlt. C. de modo mulctarum*, ibi, *qui vice noſtra adminiſtrationis gubernacula ſuſceperunt.* Quibus mirifice congruit, quod in formula vicarij ſcriptum reliquit idem Caſſiodorus, dicens: *Vices agentium mos eſt, ſic iudicum voluntatibus obedire; vt ſuas non habeant dignitates. Splendent mutuato lumine, nituntur viribus alienis: & quædam imago in illis videtur eſſe veritatis, qui proprij non habent iura fulgoris. Tu autem Vicarius diceris, & tua priuilegia non relinquis, quando propria eſt iuriſdictio, quæ datur à Principe. Habes enim cum Præfectis aliquam portionem, & vice ſacra ſententiam dicis.* Mittebantur autem in Thraciam Ponticam, Aſiam, Africam, Galliam, Hiſpaniam, & Italiam: quæ omnes in ſe continebant Prouincias, vt Iacobus Cuiatius ſcribit accuratè *in Paratit. C. de offic. vicar.* Si ergo ille, qui in Prouincia officium adminiſtrat, nuptias appetit mulieris, aut virginis, inuita ea, vel parentibus eius repugnantibus; & ipſa, & parentes, quos minis, aut promiſſis tentauerit, ſtatim habita conteſtatione, liberantur iuriſdictione ipſius iudicis. Et quandiu in adminiſtratione fuerit, tam mulieris, quàm parentum, & totius domus negotia Vicario competent. Sed quid ſi Vicarius vim in huiuſmodi contrahendo matrimonio molietur? Conſtituerunt Imperatores, vt ordinarius viciſſim interceſſor exiſtat. *Sin autem vtrique erunt ſuſpecti, ad illuſtrem præfecturam talium domorum*, inquiunt, *tuitio pertineat.* Ex quibus facile eſt videre de Vicario Præfecti Prætorio intellexiſſe Imperatores: Nam & ſi Vicarij aliquam cum Præfectis habent portionem, non tamen præfecti ſunt; nec ſunt illuſtres Vicarij, ſed ſpectabiles. *Nouell. 7.* hoc eſt, *de non alien. aut permut. §. vlt.* & in aula

libertatis locum patrium tenent, vt idem Caſſiodorus, & ad ſimilitudinem ſummorum carpento vehuntur, & chlamyde vtuntur. Ex quibus conſtat manifeſte huius dignitatis ignoratione deceptos fuiſſe noſtros; nimirum exiſtimantes; recuſato, vti ſuſpecto, iudice ordinario, non vtique licuiſſe recuſare eius Vicariũ ex *d.l. vnic.* cum accipi debeat de Vicario præfecti prætorio, non æquè de alijs vulgò Vicarijs, qui mutuato lumine ſplendent, & nituntur viribus alienis.

Impunè eum, qui ſtare velle alterius iudicis iuriſdictioni conuenit, pœnitere poſſe ante iudicis aditionem, & litis conteſtationem. Conciliata *l ſi conuenerit, ff. de iuriſd.omn.iud.* cum *l.penult. C.de pact.* & cum *cap. 1. de iudic.* Cap XXII.

AFRICANVS iuriſconſultus *in l. ſi conuenerit, ff. de iuriſd.omn. iudic. Si cõuenerit,* inquit, *vt alius prætor, quam cuius iuriſdictio eſſet ius diceret, & priuſquam adiretur, mutata voluntas fuerit, proculdubio nemo cõpellitur huiuſmodi conuentioni ſtare.* Sed *in c.1. de iudic.* quod ex Africano Concilio eſt deſumptum, ex eo, quod Quouultdeus Centurienſis Epiſcopus promiſit ſtare iudicio, & non ſtetit, fuit excommunicatus. Hinc iuris vtriuſque interpretum varia fuit opinio, adeò vt ſeptem reperiantur intellectus: quibus enixi ſunt Concilium Africanum cum iuriſconſulti Africani reſponſo conciliare, vt videre eſt apud Decium, Ripam, & Alciatum: nec iudicio meo metã attingerunt: & ſi differentiæ ratio eſt pluſquam manifeſta. Namque Africanus intelligere voluit, quando non eſt aditus iudex: ideò dixit; *& priuſquam adiretur, mutata voluntas fuerit.* Africanum vero Concilium, quando eſt aditus: idq. conſtat apertè ex illis verbis: *Interrogatus an cũ eo vellet in iudicio,* (vel vt legit Antonius Auguſtinus, *apud Epiſcopos) experiri, primo id promiſerat, & altera die reſpondit, hoc ſibi non placere, atq. diſceſſit.* Non enim dubium eſt, quin priuatorum conſenſus poſſit ſibi iudicem incompetentem & incongruum, competentem & congruum facere *d.l.ſi conuenerit. & l.1.C.eod. de iuriſd. omn. iud.* dummodo ille, qui iudex eligitur, tribunali præſit, aut aliam habeat iuriſdictionem: quia priuatus, priuatum iudicem ſibi conſtituere nõ poteſt *l.3.C.eod.de iuriſd.c.ſignificaſti, de for.cõpet.* quia quæ iuris publici ſunt, à priuatis conferri nõ poſſunt, vt *lib.1.cap.*10. dicitur. Vnde B. Aurelius Auguſtinus in quæſt. veter. teſtam. *Præfectus poteſt agere vicem Præfecti, & Prætor Prætoris, non tamen priuatus poteſt agere vicem poteſtatis alicuius.* Cuius Auguſtini ſententia veriſſima eſt. Ex mandato tamen prætoris, vel alterius poteſtatis vice eius fungi poteſt priuatus, *l. vlt. ff.de offic. eius, cui mand. eſt iuriſd.* Sed vnde fit; vt, qui conuenit ſtare velle alterius iuriſdictioni, cogi non poſſit? ratio eſt, quia nuda conuentio obligationem non parit. *l. iuriſgentium, §. igitur nuda, ff. de pact.* non æquè ſi aditus eſt iudex, & ſit lis conteſtata: nam quæ fuit initio nuda conuentio, deſinit eſſe nuda: quia ex facto, hoc eſt ex conuentione iudicis, & litis conteſtatione ſumpſit effectum. Quamobrem Vlpianus *in l. 1 ff.de iudic. Si ſe ſubijciant,* inquit, *alicui iuriſdictioni, & conſentiant, eſt iuriſdictio.* Subijcere dicuntur, qui adeunt: locus eſt pœnitentiæ ante aditionem. *d. l. ſi conuenerit.* Nec quidquam facit *l. penult. C. de pact.* vt qui in conſcribendo inſtrumento fori præſcriptioni renunciauerit, declinare forum non poſſit. Cuiatius vij. ad Africanum tractatu exiſtimauit legem penultimam loqui de conuentione contractui appoſita ex continenti, ne reus vtatur præſcriptione fori, ex qua nemo ambigit obligationem naſci. Et licet inquit, non naſceretur, poſſet tamen præſcriptio fori oppoſita repelli replicatione pacti conuenti. Etenim apparet, & ſi ex pactis iure ciuili nõ dentur actiones, iure tamẽ prætorio exceptiones, & replicationes dari: quæ omnia viri doctiſſimi vera ſunt: ſatis tamen non faciunt *ad d. l. penult.* Non enim dubium erat apud Iuſtinianum, quin daretur actio ex pactis contractui in continenti adiectis, quia inſunt. *d.l.iuriſgentiũ, §.quinimo.* Sed *in d.l.penult.* dubitatio fuit, num pactum, vel hanc ſcripturam, tenere oporteret; & idem Iuſtinianus reſcripſit nolle quemquam aduerſus huiuſmodi conuentionem venire poſſe: ne contrahentes deciperentur. Non enim mecum aliter contraxiſſet, niſi ego, cum miles ſim, fori renunciaſſem præſcriptioni: quod magnam præſe fert æquitatem. Nam cum milites plura habeant priuilegia, ſuoſque militares magiſtratus qui de militum cauſis cognoſcunt, *tit.de offic.milit.iudic. C. & l. vlt. C. de re milit. lib.*12. in publiciſque tabernaculis, ſeu tentorijs, quæ apud Marcianum iuriſconſultum Principia appellantur, *l.officium, §.1.ff.de re milit.* ius reddunt, niſi fori præſcriptioni renuntiarent, non de facili haberent, qui cum ipſis vellent contrahere. Ideò ne fraus contrahentibus fiat, voluit Iuſtinianus teneri pactum, quo fori præſcriptio renuntiatur. Neque rectius dixerunt, qui opinantur *d. l. ſi conuenerit,* eſſe accipiendam, cum vterque diſſentit; vt fecit vetus interpres Albericus de Roſate: quem ſequuti ſunt viri alioquin doctiſ-

ſimi

Digitized by Google

ſimi Decius *ad d. cap.* 1. *num.* 192. Alciatus *lib. Paradox.* 2. *cap.* 17. Io. Corraſius *lib. Miſcellan.* 4. *cap.* 5. Didacus Couarruu. *ad cap. quamuis.* 1. *part.* §. 4. *num.* 7. Nam ſi de vtroque intellexerat Iuriſconſultus, rogo, quid faciebat dubitationem? Cùm iuris manifeſtiſſimi ſit ab omni conuentione, & contractu eorum, qui inter ſe obligati ſunt, recedi poſſe *l. ab emptione. ff. de pact.* Dubitatio erat; num, altero diſſentiente, alterius poſtulatu cogi poſsit. Hinc non immeritò quæri poteſt, num pactum prorogandæ iuriſdictionis, quod per pœnitentiam tolli poſſe diximus, iuriſiurandi religione firmari poſsit? quibuſdam placuit, non eſſe locum pœnitentiæ, vti Angelo, Fulgoſio, Paulo de Caſtro, Alexandro, Iaſoni *ad d. l. ſi conuenerit.* Imolæ, & Aretino *ad d. cap.* 1. Etſi aliter Antonio, Abbati, & Decio viſum ſit; exiſtimantibus nimirum, pactum prorogatæ iuriſdictionis etiam iuratum, ante litis conteſtationem per pœnitentiam prorogantis tolli: ea fortè ratione, quia iuſiurandum aſſumit propriam naturam eius actus, cui apponitur. *l. vlt. C. de non num. pecu.* ſed ex *d. l. ſi conuenerit.* conſtat huiuſmodi pacto non obſtante, locum eſſe pœnitentiæ. Mihi verior videtur contraria ſententia, quæ communis eſt, vt teſtatur Didacus *in d.* §. 4. non ex ratione ipſius Didaci: quippe qui exiſtimat pœnitentiam prorogantis etiam iure ciuili minime tollere prorogantis pactum, etiam ante litem conteſtatam contingens; cùm *d. l. ſi conuenerit.* debeat intelligi de voluntate vtriuſque paciſcentis. Sed, quia iuramentum licet quandoque aſſumat contractus, cui adijcitur, propriam naturam, eſt obſeruandum; niſi prorſus aduerſetur actus naturæ, vt *in d. l. vlt.* & tenor, & obſeruatio tendat ad diſpendium ſalutis æternæ. *cap.* 2. *de pact. lib.* 6. *cap. licet. de iureiur. lib.* 6. vel in ijs caſibus, in quibus rectà publicum ius læderetur. vt *in cap. ſignificante. de pignorib.* vel in alterius iniuriam, nempe publici commodi reflecteretur. *cap. ſi diligenti. de for. compet. l. Senatus. ff. de contrah. empt. l. fin. ff. ne quid in loc. pub. l.* 2. *C. de ædif. priuat.*

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

ANASTASII
GERMONII
EX CEVAE MARCHIONIBVS,
ARCHIEPISCOPI ET COMITIS TARANTASIENSIS,
POMERIDIANAE
SESSIONES.
IN QVIBVS LINGVAE LATINAE DIGNITAS aduerſus eos defenditur, qui cum ea Hetruſcum idioma non modò conſerre, ſed & anteponere audent.

AD SERENISSIMVM
CAROLVM EMMANVELEM
ITALIAE SVBALPINAE PRINCIPEM.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD SERENISSIMVM CAROLVM EMMANVELEM SVBALPINORVM PRINCIPEM IN AVCTORIS COMMENDATIONEM

Claudij Guicciardi Sanramberti Academici Papinianei Epigramma.

QVID lauros, faſces, palmas, celebresve triumphos
Candida Principibus fila paraſſe iuuat;
Gloria ſi tumulo concludi, & corpus eodem
Debent, ac ſaxo nomen, & oſſa tegi?
Quid tot ſacra Hebe nectat tibi CARLE coronas,
Maxima vel cælum ſceptra regenda paret:
Ni ſint qui ingenio præſtent aliquando tuorum;
Inuolui tenebris nec tua facta ſinant?
Iam tibi Romanæ linguæ GERMONVS honores
Detegit, & Thuſca vindicat inuidia.
Eia, faue cœptis, omen ne deſpice; primum,
Auſpice te retinet lingua Latina locum.
Non ſatis apta tuis factis Vulgaris Hetbruſca eſt:
Vincere tempus edax ſola Latina poteſt.
Hanc tutare igitur, PRINCEPS, tutaberis illam:
Nec tua letheis geſta tegentur aquis.

F. Antonini Germonij Ord. Prædic. ad Auctorem fratrem Tetraſtichon.

DVm Latiæ linguæ priſcos defendis honores
Inuicti fretus Principis auſpicijs,
Teipſum defendis, Germonum nomen honoras,
Et ſimul inuictum nobile reddis opus.

Πέτρου τοῦ Βοισσάτου ἐπίγραμμα.

Ἄνθεα Ῥωμαϊκῆς στεφάνην ὅδε δρέψατο μούσης.
Νῦν δὲ φέρον, αὐτοῦ πλέξ, ἰδίην στεφάνην.
Βάσκανε τί φθονέεις, καὶ δύσμορε; ἀλλ᾽ ὅδε γὰρ ἐστι.
Τῆς ἰδίης ἐπίεργος οὐ φθονέει σοφίης.

ἄλλο.

Ὦ παῖδες δάφνην περιπλέξατε, ὡς γὰρ ἄνδρας
Σῶσ᾽ αὐσονίων φωνάτ᾽ εὕρεα δίην.

Eiuſdem Petri Boiſſati Academici Papinianei.

ROma ſuo debet nomen, muroſq. Quirino:
Poſt eadem eſt armis iterum fundata Camilli.
Is primum agreſti muros ſignauit aratro:
Iſte dolis Romam, & ſubito terrore recepit.
Ille ſoli incertos eadem ſub tecta coegit:
Hic patrium ſeruare ſolum, & contemnere Veios.
Ambo ſolum, & ſedes vitæ poſuere ſuorum.

Iuſſit

Iuſſit vterque ſuos ſeptem non ſpernere colles.
Huic Romana fuit melius facundia curæ:
Quæ terras diffuſa obijt; Populosq́ remotos,
Qua fuit imperium victoribus: Iſte & in aſtra
Inferet, & totus Latium reſonabit Olympus.
Hic quoque mulcebit proprio diuina lepore
Numina, permixtos referetq́ ſedere Latinos
Eloquio inſignes, atque ipſe videbitur illis.

Antonius Faber Academicus Papinianeus.

VVlgaris linguæ faſtus dum frangis iniquos,
Et Latium Latio protegis eloquio,
Nil minus es, quàm vulgaris, GERMONE, nec vllus
Prodijt in Vulgus rarior ante liber.

Fabianus Mazonus Academicus Papinianeus.

QVantum doctiloquo debet ſua Thuſcia Bembo:
Tantum Roma ſuo debet Anaſtaſio.

Ludouici Pelliſſonis Viennenſis Academici Papinianei Dialogiſmus.

P. *QVid dulces veterum Latio modulamine cantus,*
Tu cythara reſonas mille foraminibus?
G. *Vt noua Romanæ concedant carmina linguæ,*
Atque edat nullos barbara turba ſonos.
P. *Vtilis haud labor eſt, Latiâs quia pollice chordas,*
Dum GERMONE moues, non chelis vlla ſonat.

Aurelij Maximiani Varronis Carmen.

SAt meminiſſe potes, me haud infœlicibus auſis
Te ſocio Latijs incubuiſſe modis.
Verùm interrupto curſu, quæ parta fuere,
Prælonga vix non exaruere mora.
Tu reuocas, poſtquam te nunc Romana patronum
Lingua habet, meritis præmia digna tuis.
Nam per te expreſſa eſt palmæ confeſſio ab hoſte,
Atque dedit victas æmula lingua manus.

Eiuſdem aliud.

ERgo auſa eſt matrem falſâ ſub imagine formæ
Obruere, & patrio pellere nata ſolo?
Te decuit prohibere malum, GERMONE, nefandum,
Ne iure excideret muſa Latina ſuo.
Filia ni malè grata tibi proſpexit, vt eſſet
Digna patrocinio cauſa tuenda tuo.

Ad

Digitized by Google

Ad Lectorem Ioannes Mantilerius.

Dum collata ſimul vario ſermone tuetur
GERMONVS vulgo verba Latina prior.
Quid valeat, quid poſſit, habes, fundamina nullo
Iecerunt veteres interitura die.
Hac tamen, vt Thebas Alcides, vindicat omni
Ab labe; & mira ſedulitate fouet.

Octauius Alpherius ad Lectorem.

Non facta æternum, non buſta ſuperba dederunt
Aeacidæ nomen, Mæonium ſed opus.
Non labor, autores, non ſcripta trophæa, Latinus
Sed ſera donat poſteritate lepos.
Illud Alexander tulit, hunc GERMONVS in aſtra
Nimirum cauſa motus vterque pari.

Vbertinus Galiardus ad Authorem.

Dum tenebris cogis Latias exurgere muſas;
Quas dudum preſſit durus, inerſq́, ſopor,
Illas dum tollis, pariter te tollis in illis;
Bis pretium ferre eſt dignus vterque labor.

Claudij Romaniani Atrebatenſis medicinæ ſtudioſi, ad Authorem Epigramma.

GERMONE Aonidum decus immortale ſororum,
Qui veterum dulci gutture ſcripta canis.
Alter ades nobis Fabius, nunc Plinius alter,
Doctiloquus Varro, Tullius alter ades.
Romanæ linguæ cuſtos diceris in orbe,
Atque pater patriæ, lauſq́, decuſq́ virum.
Dignus es, æterni cui conſecrentur honores,
Sacraq́ ſolemni conficienda die.
Clarus honor, nomenq́ tuum, laudeſq́ manebunt:
Dum fundet lumen Phœbus ab axe ſuum.
Ergo age, nunc vigeas; vigeat tua fama per orbem:
Attingant laudes ſydera ſumma tuæ.

Caroli Paſchalis Cuneatis Epigramma.

Sternitur Aeneæ dextra Mezentius audax;
Vi Porſenna fugit Coclitis, & Mutij.
Non tot aues cœlo volitant, quot millia Thuſcûm
Demiſit poſt hæc inclyta Roma neci.
Finibus eſt pulſus Romanis hiſtrio Thuſcus,
Otia dum petulans, luxuriemq́ docet.
Non Arnus Tyberi, non fonti deniqueriuus,
Non certat Latiæ laurus Hetruſca lyræ.
Nempe, eſt in fatis, Romano vt cedat Hethruſcum
Nomen fortuna, moribus, eloquio.

Digitized by Google

HAEC SVNT QVAE PRAECIPVE
HISCE LIBRIS CONTINENTVR.

I.

AN Italica lingua tam latè, longèq. diſfundi poſſit, quàm Latina: & quemadmodum Tryphonini reſponſum in l. decreta. ff. de re iudicat. intelligendum ſit. pag. 200. col. 2.

Conſtitutio Impp. Arcadij, & Honorij in l. iudices. C. de ſententijs, explicata. 201.1

An idem Tryphonini reſponſum, quo habetur, Decreta à Prætoribus Latinè interponi debere, hodie obſeruetur, & an debeat obſeruari. 201.2

An ſermo ſit ſolius hominis. 203.1

An ſermo ſit quid naturale, vel hominis inuentum. 203.1 206.1

Vlpianus quomodo intelligi debeat in l. 1. §. vlt. ff. de iuſt. & iur. 204.2

Quinam fuerit in hoc terrarum orbe primus ſermo. 205.1

II.

Latinum nomen vnde dictum. 211.2

Quo in loco, & à quibus Latinum idioma, originem habuerit. 211.2

Quo tempore Latina lingua authores habere cœperit. 214.1

An apud veteres Romanos duo fuerint locutionis genera, Latinum, inquam, & illud, quo hodie vulgò per Italiam loquimur. 215.2

Quare, & quomodo ex vno duo facta ſint, Latinum, & Vulgare. 217.1

Quare Italicus ſermo maiorem habeat cum Latinis, quàm cum Barbaris ſimilitudinem. 218.1

An lingua denominari debeat ab illo loco, in quo originem habuit; an ab eo, in quo ornamentum, ſplendorem, & grauitatem accepit. 218.2

An Vulgaris lingua ſit Latinæ corruptio, ibid. in fine.

A quibus Latini mutuati ſint tam verba, quàm dicendi genus. 221.1

A quibus Latinus ſermo illuſtratus ſit, & locupletatus; tum à quibus cæperit inclinare; quo tempore penitus exciderit; & in quibus conſeruatus; item à quibus inſtauratus; qui denique ſint, qui eleganter, ac optimè in vnaquaque ſcientia ſcripſerint. 222.1

III.

Qua ratione dignoſci, & dijudicari poſſit, quãlibet linguam eſſe meliorem alia, vel locupletiorem, aut pulchriorem, aut nobiliorem, aut dulciorem. 231.1

Et cùm Latina Græcæ conferatur, an illis partibus potior ſit Latina. 231.2

An Latina aliqua habeat vocabula, quæ deſiderantur à Græcis. 232.1

An Latina ſit nobilior Græca, quæ, inquam, plures habeat authores. 234.1

An Italica poſſit tempore ita fieri locuples, vt eſt Græca, & Latina. 236.2

An nobis liceat quandoque à Cicerone, à Virgilio, & ab alijs recedere, & noua verba formare, & fingere. 237.1

An Latini vincantur à Vulgaribus Nobilitate. 238.2

An Latinis nouos, & veteribus inuſitatos verſus liceat effingere. 240.1

An Vulgaris lingua maiorem habeat dignitatem, quam Latina, 240.2

An detracto Latinarum litterarum præſidio quælibet ſcientia ediſci, & edoceri rectè poſſit. 242.1

An Vulgaris ſermo ſit Latino pulchrior. 244.1

An Latina lingua ſit dulcior Vulgari. 247.1

IV.

An Vulgaris lingua ſit perceptu facilior, quàm Latina. 251.2

Difficultates, quæ in ediſcenda Philoſophia percipiuntur. 252.1

Quæ in Medicina. 253. in fine.

Quæ in Poetica. 254.1

Quæ in Theologia. 254.1

Quæ in Iuriſprudentia. 254.2

An vna dumtaxat lingua, Vulgaris nempe ſit neceſſaria. 256.1

An vtiliùs foret, ac meliùs, ſi ſacræ litteræ Vulgari idiomate paſſim legerentur: & incommoda, quæ per Vulgares litteras Chriſtianæ Reipublicæ occurrerunt. 258.2

An vtiliùs eſſet vti illo dicendi genere, quo Bartolus, & alij eiuſdem ætatis vſi ſunt. 261.1

An eloquentia ſit vtilis, vel pernitioſa potius. 261.2

Eloquentiæ vis, & vtilitates, quæ ex eloquentia proueniunt. 262.1

Quid ſit eloquentia, & eius effectus. 264.1

An poſſit fieri comparatio inter Latinum linguam, & Italicam. 267.1

FINIS.

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus,

ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

POMERIDIANARVM SESSIONVM PRIMA.

AD CAROLVM EMMANVELEM

Sabaudiæ, & Subalpinorum Principem Sereniſſ.

EXQVISITIO, & ſingulari ingenio viri cùm ſe doctrinis tradidiſsét, Sereniſſime Princeps, neglectis omnibus cum publicis, tum priuatis actionibus operam omnem, ac ſtudium ad veritatis diſquiſitionem contulerunt: multo ſanctius, & præclarius rati eſſe diuinarum, atque humanarū rerum naturam, cauſaſq. perſcrutari, & noſcere, quàm diuitijs, honoribus, aut opibus inſeruire. Hæc enim cùm fragilia, terrenaq. ſint, ac quibuslibet temporum mutationibus obnoxia: nihil illis melius, nihil perfectius optare potuerunt. Erant illi ſanè veritatis notione digniſſimi, quam ſcire tantopere cupierunt, atque ita vt eam rebus omnibus præferrent. Etenim pleroſq. res familiares, ac domeſticas ſuas reliquiſſe, & omnibus voluptatibus renunciaſſe accepimus: vt ſolam, nudamq. veritatem nudi alacrius conſequerentur. Et licet Ethnica caligine obcæcati adepti non ſint quod quærebant (quia veritas Deus Optimus Maximus, qui omnia ſolo nutu erexit, ingenio, ac proprijs non poteſt ſenſibus comprehendi) tamen an Deus aliquis eſſet, magno ſtudio, longaq. inueſtigarunt diſputatione. Quamobrem factum eſt, vt gens nulla, quantumuis barbara, Deum eſſe negaret. tum veritatis cognitione inflammati, multum temporis contriuerunt hæſitantes, an hæc mundi machina, quam circumſpicimus, ex nihilo excitata ſit, an ab vno dumtaxat architecto conſtructa, vel per ſe, aut vnius Dei poteſtate, ac prouidentia gubernetur, & regatur: Qua item ratione Deus mundum condiderit. Atque ſupra æthera euolantes an vnum, pluresvè exiſtant Cæli, vel vnum dumtaxat ſit firmamentum mentis oculis intuebantur: traiectiones quoque, & ſtellarum motus obſeruabāt. Ex alto autem ad ima labentes, aut vnum conſtituebant principium, aut quattuor: vel ex ijs, an ignis, an aër, an terra, vel aqua rerum omniū caput eſſet, diſceptabant. Motus etiam cæli quemadmodum fieret, vtrum in Orientis partem, ſiue Occidentis; & circa quod, & in quo verſaretur, atque exerceretur: nec non efficientem ipſius motus cauſam ſtudioſiſſimè inquirebant. Neque ijs pluribusq. alijs contenti, ad ea etiam, quibus hominis fabricatio ſuſtentatur, ac regitur, ſe conuerterunt: & multa de facultatibus, deque ipſa anima dictarunt. Alij eam cum corpore interire putarunt: alij ex vno in aliud corpus migrare: alij poſt diſceſſum à corpore in cæleſte domicilium, vnde emanauerat, redire, elegantius, & verius ſunt arbitrati. Quid tandem animus eſſet: quibus conſtaret: de loco, eiuſq. ſitu plura etiam ſunt comenti, vt nobis aliquid veri, & certi relinquerent. De venis quoque, de arterijs, neruis, oſſibus,

deque alijs generis eiuſdem libros ample confecerunt. Sed cur hæc ſigillatim commemoro? cum libri prope omnes vt veritatem alicuius, de qua tractant, rei acute perquirant, conſcripti ſint? Neque Iuris magiſtri tot legum volumina ſummo labore, perpetuoque ſtudio compoſuiſſent: niſi rei controuerſæ veritatem excogitare, excogitatamq. nobis proponere voluiſſent. Horum ego exemplis, veritatis eruendæ potiſſimum gratia incitatus, an verum ſit quod viri non alioqui mali tradiderunt, hiſce libris, quàm potero diligenter, inueſtigare conabor. Namque multi & bonis artibus, & optimis diſciplinis ornati; ac alij non ſatis periti, neſcioquo pacto, offenſi, vel potius deliniti ita iam in præceps feruntur, vt mala pro bonis amplecti videantur: & lumen inquirentes, diutius aberrare, ac fruſtra deuagari per tenebras inextricabiles. Student enim vulgares litteras cum Latinis conferre, & quod peius eſt, iam audent anteponere: copioſiores eſſe, nobiliores, pulchriores, dulciores, illuſtrioraque habuiſſe principia conſtanter adſeuerant. Sed cùm paucos, aut admodum nullos ex noſtris viderim, qui iſtis vagantibus occurrerint & viam veritatis demonſtrarint: illis ſuccurrendum putaui; vt & docti ad aliud ſcribendi genus ſe transferrent, & indocti veritatem cognoſcerent, ad eamque dirigerentur. Quæ enim lingua, tam copioſa, tam pulchra, ſuauis, aut dulcis, quæ cum Latina comparetur? quæ virtus? quæ nobilitas? quæ grauitas? quæ auctoritas? quæ ve vtilitas maior reperiri poteſt, quàm in Latinis litteris? Iacent aliæ, tanquam in angulis coniectæ miſerrime, nec prope in medium prodire audent. Prætermitto tunc veteres, qui ſingulari induſtria, maiori copia, facultate dicendi, ac ſplendore quodam ſermonis Latinas diſciplinas auxerunt, & illuſtrarunt: quorum ſtudia iam recentiores vehementer in dies imitari, & ad eorum gloriam eiuſdem æmulos rationis incitari videmus. Nam ex omnibus ferè orbis terræ partibus, & maximos, & præclaros viros contemptis priuatis rebus, & commodis prodire ſumma cum laude intuemur: qui ſe penitus Latinis diſciplinis abdicunt, eamque ſibi requiem iucundiſsimam, ac laborum tutiſsimum portum profitentur: & animos ſuos in earum rerum, quæ ingenio, & diligentia inueniri poſſunt inquiſitione oblectant; vt non tam negotium ſibi, quàm otium quærere, vniuerſæque Chriſtianæ Reipublicæ inæſtimabile, & vt ſperatur, æternum decus adferre videantur. Quamobrem non poſſum ſatis mirari, cur iſti ſe maiorem gloriæ fructum putent ex vulgaribus litteris percipere, quàm ex Latinis: in eo enim, mea ſententia vehementer errant: propterea quòd Latina leguntur ab omnibus ferme gentibus, vulgaria ſuis finibus continentur; vixque perexiguas Ethruſcorum fauces egredi poſſunt. Quare ſi res, quas aſsiduè gerimus, ad omnes orbis terrarum regiones tantopere peruenire optamus; cupere debemus, quò tela, & res fœciliter geſtæ permanant, eodem ſtudiorum noſtrorum gloriam famamque penetrare, ſine quibus paucæ terrarum regiones ac paucæ oræ maritimæ dignoſcerentur, nec vlla præteritarum rerum extaret memoria. Nullum enim virtus aliud præmium laborum, periculorumque deſiderat, præter hoc laudis, & gloriæ: quo quidem ſublato, quid eſt, quod in hoc tam breui ſpatio & tam exiguo vitæ curriculo otioſam, & quietam ætatem tantis nos laboribus, diu, noctuque traducamus? certe ſi nihil animus præſagiret impoſterum; & ſi quibus regionibus (vt veteres ſolebant dicere) vitæ curſus definitur, eiſdem omnes cogitationes terminaret ſuas: nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis ſollicitaretur, neque tot vigilijs conficeretur, nec toties de vita ipſa decertaret. Hinc ineſſe videmus quoſdam in optimo quoque igniculos, qui ſemper animum gloriæ ſtimulis accendunt, atque adhortantur, non in ijs, quibus circumſcribimur, regionibus eſſe dimittendam nominis noſtri commemorationem, ſed per omnes orbis partes diffundendam. Atqui fruſtra omnis mihi videtur à vulgaribus ſuſcipi labor: cùm ea quæ agunt, breuiſsimis finibus contineantur. Nos ergo melius, qui ad illam veterem, ac prope diuinam Latinarum litterarum diſciplinam, quaſi ad aſylum celeberrimum confugimus: ad quod vniuerſus plane terrarum orbis recurrit. Quapropter diu cogitanti quemadmodum falſas vulgarium opiniones, erroreſque turbulentos, & ſuperſtitiones pœne aniles detegere poſſem, nulla mihi occurrit magis probabilis ratio, quàm ſi in medium adferrem, breuem illam diſputationem (veritas enim in diſputationibus ſubtilius limitatur) quam paucis ab hinc diebus Fabritius à Ceua familiaritate, & ſtudiorum communione mihi coniunctiſsimus, de tota hac quæſtione cum Ioanne Baptiſta à Ceua conſobrino meo, Iulioque Cæſare Magnano doctiſsimis viris de vna, atque altera lingua docte ac ſubtiliter habuit. Cuius quidem diſputationis arbitrum te, Princeps Sereniſsime, adhibendum duxi. Siquidem tota Sabaudiæ domus veritatis, in qua exquirenda potiſsimum laboramus, ac litterarum ſemper amantiſsima fuit. Ipſe autem Latinis, Vulgaribusque ſtudijs ita es

exor-

Digitized by Google

exornatus, vt te iure optimo omnes admirentur, & ita in te conſentiant, vt facilè negotium hoc omne explicare, controuerſiamq. dirimere, te iudice poſſimus.

Cvm igitur Ioannes Manutius in diſciplina iuris, atque legibus P. R. interpretandis, ſcientia, vſu, auctoritateq. illuſtris, & eloquentia, ingenijq. acumine admirabilis, data hora è florentiſſimo hoc tuo Taurinenſi gymnaſio magna cum diſcipulorum frequentia diſcederet, domumque ſe reciperet: eum præ cæteris Fabritius, & Ioannes Baptiſta, vterque eius auditor, conſequebantur. qui cùm Iulium Cæſarem ex altera parte viderent, iuuenem ſibi & beneuolentia, & veteri neceſſitate coniunctum, ad eum confeſtim ire petrexerunt. Hic verò cùm eos ad ſe venientes proſpiceret, eis etiam ſtatim obuiam venit, atque illos, vt mos amicorum eſt, ſalutauit: nec vlla interpoſita mora extra vrbem ſpiritus recreandi cauſa profecti ſunt. Iulius autem Cæſar, cùm Fabritium contra morem, & conſuetudinem ſuam aſperius audiret loqui: Quid habes, inquit, mi Fabriti? quid eſt? quid ſibi vult hæc tam repentina vultus commutatio? Nil ſanè, inquit Fabritius, quod aut tu audire velis, aut ego dicere malim. Tum Iulius, Nihil equidem, inquit, libentius audirem: tum quia te iratum intueor, tum quia in tuis oculis ac in tuo ore, & toto denique vultu nunquam tantum vidi ardorem. Tum ille, Confidis, inquit, vultu cognoſci animum poſſe, vultus namque quot ſunt animi motus, tot ſignificationes, & commutationes conficere poteſt? Tum Ioannes Baptiſta comiter, vt ſolebat, poteſt, inquit, ſanè: vultus tamen aſpectu ſenſum animi plerique iudicant. Cùm vultus ipſe ſermo quidam tacitus mentis ſit. Cùm enim adhuc in ſcholis eſſemus, mirabar profectò, cur non attentiſſimas, vt ſolebas, aures lectioni præberes, quæ ita ſubtilis, & elegans fuit, vt totum hominem deſideraret. Quamobrem multa de te ſuſpicabar: nunquam tamen occaſionem nactus ſum, vt de ijs tecum loquerer. Nunc licet aliqua animi perturbatione ſis incitatus, aut aliquorum verbis, aut factis: omnia prudentia tua, atque amicorum conſilio regere, ac moderari potes. Nemo enim prudens debet iraſci. vnde laudatur Archytas Tarentinus; qui cùm in agro corrupta eſſe omnia comperiſſet, villici ſui culpam redarguens: Miſerum te, inquit, quem iam verberibus necaſſem, niſi iratus eſſem. Idem de Platone fertur, qui cùm iratus etiam eſſet, in ſeruum grauiſsima pœna dignum ſæuire non exiſtimauit. Tunc Fabririus, Non villici, inquit, culpa, vel aliquo ſerui errore iraſcor; nam ſi hoc eſſet, facile patientia furoris impetum mitigaſſem: ſed aliud eſt, quo erubeſco. Verùm ne diu vos ſuſpenſos teneam, ſcitote, media hac nocte eorum, qui contra Latinum ſermonem ſcribere ingreſsi ſunt, mihi in mentem aliquos veniſſe, & me aliquanto in certamen vocaſſe. Quos ſimulatque animus mobiliter agitatus videre, & præ manibus habere viſus eſt, in varia viſa & incerta cecidit; & ſtatim tanto ſui langore correptus, vt nec membris, nec ferè ſenſibus vti potuerim: & me tandem febris quædam ſomno priuarit. Quamobrem, mi Ioannes, arbitrabar equidem, vt mihi opus eſſet officio, & medicorum munere; quod Deus auertat. Et adeo ingens fuit contentio; vt adhuc in ijs circulis verſari videar. Tum ille, Magnum, inquit, profectò omen: ſemper à patre, auoq. dum eſſem paruulus, dicere audiui, cùm mens noſtra in aliquo per quietẽ occupatur, præſagiri ſolere id ipſum, quod breui deinde nobis contingat. Et ideo aliquid boni tibi proximè euenturum ſuſpicor. Tum Fabritius, Quis eſt iſte, inquit, Chryſippus qui Stoicorum vaſerrimus habitus eſt ſomniorum interpres? Tum Ceua ſtatim, Chryſippus, eſt ne ille, inquit, acerrimo vir ingenio, qui vniuerſam de Diuinatione duobus libris explicauit ſententiam, vno præterea acute, & copioſè de oraculis, vno non minus eleganter, vt refert Cicero, de ſomnijs? Si ille eſt, vellem certe ex eius familia eſſe, vellemq. eius de ſomnijs opinionem atque ſententiam conſequi: ſed ſi imitatione tantam ingeniorum præſtantiam, perfectamq. ſapientiam adſequi minime poſſum, voluntate quidem proxime accedam. Tum Fabritius Te, inquit, laudo: & te demum miror velle de ſomnijs tuam etiam aperire ſententiam; cùm omnia fallacia incertaue ſint: vt tritum eſt illud.

Somnia fallaci ludunt temeraria nocte
Et pauidas mentes falſa timere iubent.

Sed date mihi horam, niſi exigui temporis vſuram faciens omnia plane, perſpicueq. declarabo. Tum Ceua, Do, inquit, ſanè ſi poſtulas nõ modo horam, ſed integrũ diem: non plura enim ſunt ſomnia, quàm quæ de ſomnijs interpretationes tradi ſolent. Nam cum ſomniant præſertim mulieres, alias ſomnia interpretandi cauſa mulierculas adeũt: ex quarũ ore, quot labuntur ſententiæ? tot equidem, vt nullus, licet ſumma vir eloquentia, minimam illarum partem poſsit attingere. Tunc Fabritius, Dicam modo, inquit, ſed non inſequar longius: cum ad aliud dicendi genus vocer. Itaque aduerte: ſomniamus enim, cũ ſenſus, & intelligentia noſtra ſuo fungi officio minime poſſunt: vt ait ille non ſolũ dicendi, ſed etiã intelligendi grauiſsimus pater, atque magiſter Ariſtoteles: cùm enim animus mouetur, vagaturq. fieri non poteſt non aliquid vel ſen-

tiri, vel intelligi. Namque animus mobiliter agitatus, quod vigilans audiuit, dormiens audire, videreq. videretur. Atque illud eiuſdem Ariſtotelis ei, quod dicimus, accommodatum eſſe video: qua propter, inquit, ea maxime ſomniamus, quæ agimus, aut acturi ſumus, aut volumus: de ijs enim maxime cogitationes, & imaginationes obueniūt. Vnde mihi hęc eſterna nocte eueniſſe crediderim: neque abs re. Nam cùm heri veſperi poſt lectionem Guid. Panciroli primi in hac Taurinenſi Academia legum profeſſoris, viri ſane optimi, & iuris peritiſſimi mecum eſſent aliquot nobiliſſimi adoleſcētes, quorum alij legum ſcientia eruditi, alij non ſolum Medicinæ, & Philoſophiæ diſciplina, ſed Rhetorum quoque arte, veterumq. rerum memoria prædìti, & omnes domum noſtram veniſſemus, in bibliotheca ſeparatim vnus quiſque ad ſuum ſtudiū libellos, quos voluit, euoluit. Omitto quidem reliquos, qui in diuinos Ariſtotelis libros, qui in Poetarum volumina, vel in Hiſtoricorum monumenta, vel in Beatorum patrū ſcripta, vel in Pandectas, vel in ſummorum Pontificum Decreta inciderunt. Siquidem vnus ex ijs magis in fabulis, quam in diſciplinis, bonisq. artibus verſatus ſtatim præ manibus quaſdam in Ludouicū Arioſtum animaduerſiones habuit: in quibus perſpexit Ioannem Baptiſtam Pignam, virum alioqui doctiſsimum, auſum dicere Italam linguam, hoc eſt, Vulgarem longè Græcis, Latinis, cæteriſq. omnibus anteponendam eſſe. Quamobrem quiſque ſuis relictis ſtudijs neque ijs admodū neglectis, magna inter nos orta eſt altercatio: qua de re nulla vnquam eſt clamoribus habita maioribus, neque ratiocinationibus. Vnde & mihi ſuperiore nocte per quietem, adhuc in eo certamine verſari viderer. Quare contra eos diſſerere, eorumq. argumenta prorſus nunc confutare decreui. Quod enim munus vniuerſæ Reipublicæ afferre maius, meliusque poſſumus, quàm ſi ætatem puerilem informamus, atque erudimus iuuentutem? ijs præſertim litterarum generibus, & ſermonibus, quos iſti ad Vulgaria procliues, fluctuantes, & labentes vexare, prorſusq. dirimere conantur: quorum ſanè opinio iam per totam Italiam diſſeminata eſt, ac fere procreata. Sed tempus eſt hanc opinionem tāquam vitioſam auertere, & Latinarum litterarū grauitatem, & gloriam retinere. Et vt id facilius effici poſsit, totis neruis, viribusq. meis operam dabo: vt ne etiam adoleſcentes ad Latinā linguam propenſi propter ſuam fragilitatē, atque imbecillitatem, ex ijs diuinis ad illa inania, ac propè friuola ſe conuertant ſtudia: Nam quoquo ſe vertant iam iam neſciunt. Operæpretium eſt itaque Latinam linguam tueri; non enim dicam renouare, cum nulla vnquam viris doctiſſimis charior, nulla acceptior; quam ex animis nunquam maximorum virorum excidiſſe verè poſsis affirmare. Sed vt omnis iuuentus ſe ad hæc ſtudia libentius conuertat, quātum Latinæ litteræ Vulgari idiomate digniores, copioſiores, vtilioresvè ſint, paucis edocebimus. Tum Iulius Cæſar, Nimium profectò, inquit, extollis Latinum ſermonem, nimium deprimis vulgarem. Pauci certe hac tua ſententia te amabunt: perpaucos hac tua verbum ſeueritate à tanta, tamque vtili, & neceſſaria reuocabis: ſed aliquid eſt iracundiæ tribuendum; quam ſepe cohibere non poſſumus. Tum Fabritius, Quid opus, inquit tot verbis eſt? an ignoramus Latinam linguam ſemper inter optimos floruiſſe, multumque ab illis & laudis, & ſplendoris acceſſiſſe? nulla eſt enim, quæ magis homines deceat. Hæc tanquam pyropus inter ſplendidiſſimas gemmas, vel vrbs Roma inter ciuitates, vel Nilus inter flumina, vel Heſperus, aut Lucifer inter lucida ſydera, præ cæteris fulget. Tū Iulius ſubridens, lepide verò, inquit, nobis Latinam linguam commendas: in eaque extollenda operas noſtras libenter tibi locabimus. Sed cuperem certè, antequam dicendi, differendiq. principium faciamus, eligeremus locum ad diſſerendum aptum ab hominum conſpectu etiam remotum. Nam hic, vt ſatis vides, magna eſt hominum frequentia; hic copia equorum ſemper euntium, ac redeuntium, quibus cælum puluere offunditur: hic ingens calor, quo cum nihil modo copioſe dici, aut commode fieri poſſe exiſtimo. Tum ille, ſanè quidem: mens enim, inquit, noſtra, præſertim dum altiora, atque difficiliora ſiue excogitat, ſiue legit, aut differere mauult; quietem perquirit, vociferationē aſpernatur, ſolitudine, & otio quàm maxime delectatur. Ipſa quoque non attenta quaſi gradibus in cogitationem multarum rerum & variarum conſcendit; & à propoſito ſæpe nos attrahit. Habes igitur locum nobis idoneum? Tum Ceua, Pergratum mihi foret, ſi ambo Cluſiæ eſſemus: ibi eſt patris mei villa, quæ ab ipſo oppido non longè diſtat: & tamen ab hominum concurſu remotiſsima: in qua fons perlucidus ſponte naſcitur, iuxta caſtanea latiſsima, nemoroſo vertice exurgit: vmbra circiter paſſuum quinquaginta in agrum obtinēs. O dulcis ſeceſſus: ò lenis aquarum obmurmuratio: ò Muſarum amica, & viris omnibus doctiſsimis digna amœnitas? Vbi nunc ſumus, ò fortunam ſemper inimicam? quæ nihilum vnquam opportuna tempore mihi habere permittit. At quid prodeſt illa deſiderare, quæ nec in præſentia nobis eſt permiſſum videre? ſed video me illo loco vſque adeò delectari, vt animū inde auellere ægre poſſim. Cū igitur nobis per id tēpus nō liceat loco

illo

Digitized by Google

illo iucundiſſimo frui:eamus,parū hinc abeſt locus non modo amœnus, verùm etiam ſalubris: vbi fonte gelido, lympidiſſimoq. ex ripa Padi in flumen prolabente arbitratu noſtro perfruemur: Hunc arbores, & frutices circumcludunt. Ad hunc multi ex veſtris familiaribus, ſingulis propè diebus, recreationis gratia ſe conferunt. Quorum quidem vnus eſt modeſtia, & probitate inſignis Antonius Alpheus, iuuenis exquiſiti ingenij, & in iure ciuili multùm verſatus. cum quo ſemper adeſt Bonifacius Carretus, virtute iuxtà, ac nobilitate præclarus adoleſcens, omnium fere,& diſciplina iuris ciuilis eruditiſſimus, & ingenio, prudentiaq. acutiſſimus, nec non oratione maximè limatus; atque vt ego ſoleo dicere,iuris candidatorum promptiſſimus,promptiſſimorum iuris peritiſsimus. Video etiam huc venire vnum,quem & ipſe admiraris, quem omnibus anteponis; quem diligis, ac quod dici ſolet, fers in oculis; Marcum Godum; qui mihi ſemper viſus eſt ingenium poſſidere nobilius, & iuris & aliarum artium ſcientia plurimum excellere. Hos quoque comitantur Horatius Biragus, & Guidus Bagnus adoleſcentes optimi, & in iuris peritia multum exercitati. Dicam deinceps,niſi accedant alij, huc venire Scipionem fratrem tuum, cuius animi dotes, & diſciplinarum varietas omnibus ſunt perſpicuæ: quippe qui ſi legum ſtudijs operam duntaxat impendiſſet, admirabilis nobis videretur; nec vllus ei præferri poſset. Hi alijq. nobiliſſimi viri, quos propter temporis vſuram miſſos faciam, ſpiritus recreandi cauſa ad hunc ipſum fontem accedūt: cuius aqua ob raram frigiditatem & manus, & faciem lauant. Hæc cùm dixiſſet, breuibus ſpatijs ad fontem peruenerunt. Tum Fabritius, eſt, inquit,frigida, & ſi placet frigidiſsima. Huc inuitauere me ij ſæpiſsimè omnes, præcipuè ille probitatis, & eruditionis honos Marcus Godus, quamuis huc uſq. fontem hunc viſere minime potuerim. Equidem qui nunc primum huc venerim, ſatiari non queo, tam hic ſitus me delectat: & quantum potero, mihi crede, præſertim hoc tempore anni,& amœnitatem, & ſalubritatem hanc conſequar. Tum Ceua, Rectè quidem, ait, facies. Ego cùm mihi Cluſiæ eſſe conceditur, raro autem licet,illo loco: cùm Taurini,hoc libentiſsimè ſoleo vti: vel cùm animus re aliqua perturbatur,vel cùm ſtudio defatigatur,vel cum aliquid mecum cogito. Namque dum in arbores, & viriditatem, quam videmus, oblectante proſpectu oculos amœnamus, ſpiritus ſimul recreantur,& paſcitur obtutus. Itē paſcitur mens, quæ veterum rerū ſemper eſt cupida, præſertim recordatione dignarum: quia ſi ingenuè fateamur,hæ arbores, quas hic circum intueris,ſaras Phæthont. ſorores vidētur eſſe:de quibus Ouid.

Illa more ſuo (nam morem fecerat vſus)
Plāgorem dederunt, è quis Phaetbōta querelas
Maxima cū vellet terræ procūbere, queſta eſt
Diriguiſſe pedes: ad quem conata venire
Candida Lampetie, ſubita radice retenta eſt.
Tertia cùm crinem manibus laniare pararet,
Auellit frondes: hac ſtipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos ſub brachia ramos,
Dumq. ea mirātur, cōplectitur inguina cortex,
Perq. gradus vterum, pectusq. humerosque manuſque
Ambit,& exiſtunt tantū ora vocantia matrē.
Quid faciat mater?niſi quo trahit impetus irā,
Huc eat,atq. illuc,& dum licet oſcula iungat?
Non ſatis eſt,truncis euellere corpora tentant,
Et teneros manibus ramos abrumpit: at inde
Sanguineæ manant tāquam de vulnere guttæ.
Parce precor,noſtrū laceratur in arbore corpus.
Iamq. vale cortex in verba nouiſſima venit.
Inde fluunt lacrymæ, ſtillataq. ſole rigeſcunt.
De ramis electra nouis,quæ lucidus amnis
Excipit,& nuribus mittit geſtāda Latinis &c.

Si illæ manent, illæ profectò ſunt: ſin autem iſtæ ex illis tanquam à proprijs parentibus ſunt ortæ, ſæpe enim à præceptore meo, viro non quidem indocto, didici hunc in locum,vel hinc non longè,Phaethontem,qui dum Phœbi currum temere ducere, ac regere maluiſſet, laxatis ob imperitiam habenis præcipitem cecidiſſe, & eius ſorores (ſi poetices figmentis eſt adhibenda fides) fratris mortem nimium deplorantes à Dijs in arbores eſſe immutatas. Et licet hæc Poetarum penitus videantur figmenta, atque portenta: ſub fabularum tamen velamine latet quandoque ipſa veritas. Namque circum iſthanc ripam Phaethontis tumulus erectus fuiſſe dicitur, qui primus huic ciuitati præfuit: Ideò & Phaethontia,& Eridania appellabatur à veteribus:vt Philibertus Pingonius,vir quidem & genere, & virtute illuſtris, in ſua non obſcure commonſtrat Chronologia, quæ Auguſta Taurinorum inſcribitur,quamq. paucis ab hinc diebus & doctè,& eleganter conſcriptam in lucem edidit. Et quoquo modo res ſe habeat; hæ arbores me incredibili quadam afficiunt voluptate. Sed nimirum alia quoque cauſa me oblectant, quæ tibi non fortè contigit ita. Quia ſi verum dicimus, hæc arbor, in quam Phaethontiadas conuerſas bellè oſtendimus,conſobrini mei A. Germonij ſymbolum eſt, maiorumq. ſuorum fuit, à totaque eius domo hodie, vt ita dicam, colitur, domiq. ſemper retinetur: & quoties hanc video, mihi ſemper neſcio quippiam delectationis in animo generatur. Tum Fabritius, ego verò, inquit, tibi iſtam iuſtam cauſam exiſtimo; quòd huc libentius venire, atque locum hunc deligere conſtanter perſeueras. Sed in hoc non eſt inſiſtendum.

Itaq. cùm nulla propè arbor, mea ſententia, populo proceritate, aut vmbræ ſalubritate præcellat; conſidamus, ſi placet hic, quia ſatis deambulatum eſt; & ad eam diſputationis partem, ex qua egreſsi ſumus, reuertamur. Verùm prius quam exordiar, abs te, mi Iuli, peto, quando in eam rem operas tuas nobis es pollicitus, Laudes Latinæ linguæ, qua plurimum vales, facundia, & dicendi facultate, proſequaris. Iam frigido fonte, iam proceriſsimis populis, iam harmonia, auiumque concentu, ac ſolitudine fruimur: quid amplius deſideras. Tum ille, Imo verò, tibi incipiendum eſt, inquit, tum ſi quid incidat, in quo operas noſtras requiras, videbis quàm tuæ linguæ Latinæ faueam. Tunc Fabritius, Indignum, inquit, profectò exiſtimarem, ſi Latina lingua tuis indigeret adminiculis; cùm ſe ipſa ſatis commendet: & per ſe laudabilis ſit, & ſine qua nihil laudari poſsit, ac planè intelligi: Vnde non poſſum non mirari; cur ipſe ſimul cum multis alijs Vulgarem hunc ſermonem, ita diligis, & commendas, vt Latino, reliquisq. omnibus ſtudeas præferre. In quo nulla virtus, nulla vtilitas, nullaq. delectatio percipi poteſt. Deſtitutæ enim Latinarum litterarum præſidio omnes artes, atq. diſciplinæ corruerent; nec quicquam acuratius poſſet tractari. Et illud quoq. ſponte fatendum eſt; quòd cùm omnes diſciplinæ diligentiſsimè Latinis litteris ſint explicatæ, videmus, ſi qui de tuis Vulgaribus, earum ſtudio tenentur, ſi ſunt Latinis doctrinis imbuti, Latina potius, quàm vulgaria legere: ſin à latinorum artibus, & diſciplinis abhorrent, nec hæc quidem curare, quæ ſine Latina eruditione intelligi non poſſunt. Denique ſi monumentis aliquid mandare cogitent, magno conſilio, ac prudenti ratione, relictis tanquam inanibus ijs tuis Vulgaribus litteris, operam omnem ac omne ſtudium ad Latinas conferunt. Etenim rogo, mi Iuli, vbi nam ſit vllus gloriæ fructus, qui ex vulgaribus poſsit adquiri. Namq. Vulgaria ſuis finibus, exiguis ſanè conſcribuntur; & ita vt non modo Italiæ limites non egrediantur, ſed neque Italiam totam occupent. Quare ſi Apuliam, aut Calabriam proficiſcaris; vel Siciliam, Corſicam, aut Sardiniam verſus nauiges, & hoc Vulgari idiomate vtaris, non magis Italus, quam Arabs, aut Scytha videare. Latina verò in omnibus leguntur: nec vlla regio tam inimica penè nomini Romano eſt, in qua non aliquis ſit, qui Romana ipſa facundia non delectetur, eamque peritè intelligat. Sequamur igitur, ſequamur, inquam, maiorum noſtrorum mores, & inſtituta: qui multis laboribus, adeoq. ſudoribus conati ſunt nobis Latinum ſermonem, vti patrimonium quoddam iure naturæ debitum verbis electis, grauiter, ornateq. dictatum relinquere. Qui inter cæteras priſcas, & elegantes linguas diuino propè conſilio, conſeruatus, ſolus dignitatem, ac priſtinum ſplendorem mirificè reddit, atque præſtat. Tum Iulius, Faterer, inquit, ſi Latinum nomen nobis duntaxat proprium, vel peculiare, vel vt ita dicam, ſpeciale, ſiue præcipuum, nec cum alijs eſſet commune: ſed hodie hoc Heluetij, Belgæ, Celtæ, Germani, Hiſpani, Britanni, Galli, & aliæ innumeræ regiones magis, quàm Itali videntur poſſidere. Et hanc nimirum ob cauſam noſtri Latinum ſermonem paruipendendum, & Vulgarem magnis ſtudijs, & eximijs laudibus extollendum putarunt. Ita ſi fundus totus noſter eſt, omni diligentia, & cura excolitur; ſi verò multorum, ſtatim vno alterius ſolertia confiſſo, infructuoſus redditur. Tum Fabritius, & hoc nimirum dolendum eſt, inquit, Italos neglecto patrimonio alienos fundos colendos ſuſcipere: & ex vberrimis latifundijs exteros pati abundantiſſimos fructus percipere. Cùm olim ij omnes proprio quaſi nomine Barbari dicerentur: nunc in amœniſſimos Latini fines diuagantur. Sed tamen rectè dicimus eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cuius vſusfructus alienus eſt, auctore Paulo Iuriſconſulto; quia vſusfructus non dominij pars eſt, ſed ſeruitus eſt, vt iter, & via. Quare Germani, Hiſpani, Galli, & alij id genus, Latini nominis vſumfructum cum nobis duntaxat communem habent, & ita quidem habent, vt minimam eius portionem à nobis tanquam coloni à dominis agnoſcant. Prætereà iſtius Vulgaris ſermonis, quem Italum appellas, ager natura adeò ſterilis eſt, vt nulla arte, nulla cultura adhibita fœcundus eſſe poſſit. Tum Iulius, Mihi, inquit, ſatis conſtat antiquitus Latinam veſtram linguam parùm etiam fertilitatis habuiſſe, & exiguis finibus fuiſſe conſcriptam: atqui paulatim latiùs manans totum ferè orbem occupauit. Si illa tam latè, longeq. patuit, poterit item Vulgaris noſtra ob eius magnitudinem, & delectationem omnia mundi imperia facilè circuire. Tum ſtatim Fabritius, ſcire vehementer, inquit, cuperem; quis nam ſit tam felix Princeps, tamq. potens Reſpublica, quæ hoc aliquando præſtare ſe poſſe confidat. Iam non floret ampliſſima Romanorum Reſpublica, iam non viget fœliciſſimus, atque triumphator Auguſtus; nec alij, qui Auguſtum admirabili cum laude ſequuti ſunt Imperatores; qui ſub Imperio Romano totum orbem cohibuerunt. Quorum alij conſtituerunt; vt quælibet natio tam erudita, quàm barbara, neque actiones in iudicio ederet, nec vllas cauſas niſi Latinis verbis ageret. Item vt Decreta à Prætoribus Latinè interponerentur; quod etiam nunc obtinet ex Tryphonini libro diſputationum ſecundo. Neque miramini, ſi id lege ſancitum ſit; quia id iuris ciuilis eſt, & quod iure ci-

uili

Digitized by Google

uili eſt inuentum, verbis duntaxat Quiritium peragi debet. Et quamquam ſtipulatio, quæ à iure ciuili (vt communiter traditum eſt) ortum duxit, non ſolùm Romanis verbis celebrari poſſit, ſed etiam peregrinis. Namq. vt Vlpianus libro quadrageſimo octauo ad Sabinum eleganter ſcribit, hoc non vſque ad Latinum ſermonem protrahimus, ſed & ad Græcum, Pœnum, Aſſyrium, & ad quemuis alium: id tamen eſt vtilitatis cauſa receptum, vt omnis ſermo contineret verborum obligationem; quodq. ante Tryphoninum obſeruabatur: nihil enim refert contractus qua lingua quis celebret: ſequenda tamen eſt formula Latina: vt vir doctiſſimus Iacobus Cuiacius in libro Pandectarum ſecundo, titulo decimo quarto ſcriptum reliquit. In ſententijs quoque nihil intereſt, an & Græcè proferantur, ex Arcadij, & Honorij conſtitutione. Cùm poſt coloniam Romanorum Byzantium translatam Romani & ipſi Græcè loquerentur. Idq. in teſtamenti factione perſpicere licet: quæ quidem iuris ciuilis eſt: nec olim potuit fieri teſtamentum, niſi Latinis verbis; hodie ex Theodoſij conſtitutione, quacunq. lingua. Sed longè aliud eſt in Decretis, quæ à populo Romano, vel ab ipſis Imperatoribus interponebantur: in quibus merum, ac mixtum imperium continebatur: de quibus nunc dicere ad inſtitutum opus parùm pertinet. Sed quia de iure ciuili loquebantur, confeſtim Ceua, Imò, inquit, abs re non fuerit de ijs pauca videre; cùm ea etiam ad Latinum, Vulgaremque ſermonem non parùm facere videantur. Cùm enim aliquando eum ipſum Tryphonini locum, ipſamq. Arcadij, & Honorij conſtitutionem perſpicerem, diligenterq. inuerer; quid probarem haud ſcio. Tandem in Bartoli ſententiam deſcendi, exiſtimantis Latinam linguam pro quacunque lingua intelligibili accipiendam eſſe, adeò, vt non ſolùm Græcus, ſed & Germanus ſermo, eius appellatione comprehendatur. quam quidem interpretationem ante Bartolum, Oldradus, & Dynus ſunt ſequuti: hancq. probare te exiſtimo. Tum Fabritius, Me (vt ſentio) inquit, vocas in aliam, & longè difficilem controuerſiam: ſed cùm ita lubet, paulò altius hoc nobis eſt repetendum. Quod autem ad Bartoli ſententiam, tantùm abeſt, vt probem, quin mihi falſiſſima ſit: & miror equidem Bartolum; nec enim hæc eſt Bartoli ingenio digna: cùm ſit tam impropria, tamq. à verbis Iuriſconſulti aliena, quam qui ſenſum oculorum habet, intueri facilè poteſt. Ego igitur puto longè aliam eſſe huius legis ſententiam: hanc nempe, quòd Latinus ſermo apud veteres Romanos vſq. adeò in pretio fuerit; vt non modò in ciuitate Romæ, ſed etiam in Græcia, & in Aſia publica negotia Latinis verbis peragenda eſſent: idq. Valerius Maximus ijs verbis copioſè oſtendit: Magiſtratus, inquit, priſci quantoperè ſuam, populique Romani maieſtatem retinentes ſe geſſerint, hinc cognoſci poteſt, quod inter cætera obtinendæ grauitatis inditia, illud quoque magna cum perſeuerantia cuſtodiebant, ne Græcis vnquam niſi Latinè reſponſa darent: quin etiam ipſa linguæ volubilitate, qua plurimum valent excuſſa per interpretem loqui cogebant; non in vrbe tantùm noſtra, ſed etiam in Græcia, & Aſia: quo ſcilicet Latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur, &c. Et ob hanc nimirum cauſſam ſancitum arbitror, Decreta Latinè interponi debere. Qui quidem intellectus mihi ſemper placuit: tum à Raphaele Comenſi, & Iacobo de Puteo viris doctiſſimis approbatum, vt Alciatus refert, magna cum voluptate percepimus: quamuis Alciatus ipſe interpretationem hanc reijciat, & improbet: Quoniam Valerius Maximus de priſcis, inquit, inſtitutis agit, quæ fuerunt à maioribus obſeruata, quæ tempore Tryphonini huius reſponſi auctoris amplius in vſu non fuerunt. Verùm, vt faciliùs intelligere valeatis, more legum interpretis in præſentiarum agam. Reiecta itaq. & improbata Comenſis, & Putei ſententia, nouum ſenſum Alciatus adfert. Namq. quod ſcriptum eſt in illo Tryphonini loco, loquitur de Prætoribus, & ſic in Magiſtratibus, qui Romæ ius dicebant: vnde non eſt mirum ſi Latinè debent pronunciare: quæ ratio in cæteris iudicibus, qui in prouincijs ius dicunt, ceſſat: vt meritò illis Græca lingua vti permiſſum ſit. Aduerſatur autem huic Alciati ſententiæ: quod conſtat non modo Prætores, ſed Senatores etiam Decreta aliter, quàm Latinè pronunciare prohibitos fuiſſe: cuius rei meminit in vita Tiberij Seutonius. Quamobrem non ſolùm Romæ, verùm & in Prouincijs Prætores conſtitutos eſſe apertè Pomponius de origine iuris, ijs verbis demonſtrat: Capta, inquit, Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia. totidem Prætores, quot Prouinciæ in ditionem venerant creati ſunt, partim, qui vrbanis rebus, partim, qui prouincialibus præeſſent. Et ſatis ſcio aliter ab Alciato in libro primo Prætermiſſorum, cuius auctoritas apud me maxima eſt, hoc Tryphonini reſponſum acceptum eſſe; vt vel ex eo colligatis ei non ſatis liquiſſe de re. Nam, inquit, aliter Tryphonini reſponſum accepimus, quàm Acurſius fecerit, quippè ille omnia Decreta Latinè interponi iubet, non barbarè, & imcomptè, vt etiam apud Græcos Latina Decreta ex eius reſponſo proponenda ſint. quod minimè mirum eſſe debet, cùm omnes Romano imperio ſubditi, Romanam linguam ediſcerent; quod etiam Strabo ſcribit. Quæ ſententia quodammodo ex Cice-

ronis

ſonis auctoritate poſſet confirmari. Nam ad Herennium, Latinitas, inquit, eſt, quæ ſermonem purum conſeruat ab omni vitio remotum: vitia in ſermone, quominus is Latinus ſit, duo poſſunt eſſe, ſolæciſmus, & barbariſmus. vnde & de Oratore, purè, & Latinè loqui; & alibi purè, & emendatè loqui, quod eſt, inquit, Latine. ſed vt paucis comprehendamus, mihi videtur rectus ſuperior intellectus, qui etiam Comenſis, & Putei fuit. Nec ad rem facit, quòd Valerius Maximus de priſco inſtituto intelligat; quod quamuis facilè admittamus, non tamen credendum eſt, ea Tryphonini ætate abolita fuiſſe. Quicquid enim expreſſe correctum non videmus, id veterum legum, conſtitutionumq. reliquis omnes relictum intelligunt. Nec pili quidem facio conſtitutionem illam, qua permiſſum eſt ſententiam Græcè etiam ferri poſſe: quoniam eo tempore, vt paulò ante diximus, Romanum imperium ad Græcos erat tranſlatum, vt merito Græcę linguę largitum ſit, quod antè Romano ſermoni conceſſum erat. Hinc videmus in libro duodecimo Codicis, à Valerio Imperatore Græcum, & Latinum ſermonem æquiparari. Tum Ceua, Hæc tibi, inquit, magis, quàm Bartolo, & Alciato aſſentior: ſed illud vereor, ne tibi poſſim concedere, hoc eſt, Tryphonini reſponſum hodie eſſe admittendum, cùm aliter videatur obſeruari. Tum ille, Neq. hac de re, inquit, ab initio diſſerendum propoſuimus, ſed vt vobis apertè commonſtrarem Vulgarem linguam non tam latè, longeq. diffundi poſſe, quàm Latinam: vtrique tamen ſatisfaciam. Ego itaque Tryphonini regulam hodie, atq. ipſius Iuriſconſulti ætate accipiendam eſſe ſemper exiſtimaui. Et licet in quibuſdam Romani Imperij partibus alter ſeruetur, id tamen ab ijs duntaxat, qui ius condendi legem habent: neque iniuriæ cùm plebs, cui potiſſimum Decreta interponuntur, nullam Latinæ linguæ nótitiam habeat. In multis verò alijs regionibus, nulla huius rei habita ratione, Latinum ſermonem, tanquam diuinum inſtitutum colunt, & tuentur: præſertim in curijs ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ; à quibus omnia, niſi Latinè condita ſint pro nihilo habêtur. Neque hic prætermittam, quod vir alioquin doctiſſimus mihi ſolebat obijcere: ergo, aiebat, Eccleſia humanis legibus ſubijcitur. Sed videte: quàm recta ratiocinatio. Romani Pontifices Latino idiomate vtuntur, ſunt igitur Principum ſubditi conſtitutionibus. Satis dilucidè oſtenditur, ſummum Pontificem, cæterosq. inferiores ſacerdotes non eſſe Imperatorum legibus adſtrictos. Nec enim lex Imperatorum, vt Nicolaus Papa ad Epiſcopos in concilio apud Conuicinium congregatos ſcripſit, ſupra legem Dei eſt, ſed ſubtus. Hinc ex communi Doctorum calculo traditum eſt Laicorum ſtatuta, non modò in odium, ſed etiam in fauorem Clericorum inducta nullius eſſe ponderis, niſi ab Eccleſia prius fuerint approbata. Maluit igitur S. R. E. perpetuò id obſeruari; vt ſicut vna eſt Eccleſia catholica, cuius Roma caput eſt, ita vna eſſet loquendi ratio omnibus quantùm fieri poteſt communis. quod ſi verbis Italicis vteretur, & Germanicis, Hiſpanicis, Gallicis, & quibus non, vti oporteret? Vnde multæ efficerentur Eccleſiæ: qua de re fuſius diſputabimus. Verùm, vt vnde egreſſi ſumus, reuertamur, conſtat ſatis Vulgarem linguam non poſſe tam longè, lateq. ſe propagare, quàm Latinam. Sua igitur ſponte?

At paſtor amicam,

Quamuis deformem, laudat vterq. ſuam.

Qua de re veſter quoque Cicero: ſuum, inquit, cuique pulchrum eſt: adhuc neminem cognoui Poetam, qui ſibi non optimus videretur; ſic res ſe habet, te tua, me delectant mea. Hiſpani ſuum Italico benigniorem, & iucundiorem, Galli ſuum dulciorem, vberioremq. eſſe arbitrantur. Neq. illud fortè abs re erit; quia, ſicut feræ rationis expertes, quæ partus ſuos ita diligunt; vt pro ipſis ſæpiſſime propugnent, & ſic pugnent, vt vulnera, vel ad ipſam necem excipiant, nullos impetus, nullos caſus reformident; nec minus ij pro ſuo ſermone, tanquam pro naturali partu ita bellum gererent, vt ne à maiori quidem hoſtium multitudine compelli poſſent. Tum Ioannes, Imò verò, inquit, mihi paucis iam diebus accidit: vt quoſdam nobiliſſimos, & doctiſſimos adoleſcentes Germanos nactus ſim: qui à noſtro Vulgari idiomate non ſic abhorreant, vt illum reliquis omnibus poſthabeant. Tum Fabritius, Ego omnes, inquit, exteros, quos cognoui, nec certè paucos ſæpe de Vulgari hac lingua alloquutus ſum: & multi, & penè omnes eam vſque adeò in precio habent; vt eis nihil turpius, nihil fœdius, nihil miſerius videatur. Et inter cæteros poſtero die fortè fortuna hac de re ſermonem habui cum Claudio Balando Camberiano adoleſcente & moribus integerrimo, & diſciplinis ornatiſſimo; qui totam Italiam peragrauit, & Romæ non modicum temporis eſt moratus: & in hac quoque ciuitate diutius vitam degit; & hodie in legum ſtudia maxima cum laude incumbit. Is, inquam, nec Vulgarem, in qua non mediocriter verſatus eſt, penitus reijciebat, nec laudabat: & maximè illa Italica carmina, quæ iiſdem ſyllabis cadunt, quæ à nobis octaua rima appellatur, pro quibus multùm facitis, nunquam ita ſatis ſibi feciſſe, vt Gallica, non ineleganti ratione aſſeuerebat. Neque mirum, ſi Germani illi adoleſcentes Italicum Idioma cæteris omnibus anteponant: cùm Germanicum ferè ſit omnium obſcuriſſimum. Neque idcircò tibi

Digitized by Google

tibi perſuadeas eos ſuum prorſus voluiſſe abijcere, & Vulgarem hunc tuum amplecti. Si autem amas verum, quo nihil hominum generi natura tributum pulchrius, nihil charius, dices, quid nam eos in hanc ſententiam tam facilè inuexerit? Tum Ioannes, Etenim, inquit, quoties eis permittitur coniunctiſſimè ſemper & amantiſſimè Franciſcum Octonaium, Phyſicum ſanè excellentiſſimum, Mathematicam, & Aſtrologiã publicè profitentem audiunt, quo nemo ferè ſenior hoc tempore, nemo prudentior; qui, vt moris eſt, Euclidem magna cum auditorum admiratione Italicè interpretatur. ij inquã, non tã cauſa diſcendi artem, quàm ob ſermonis amœnitatem, grauitatem, magnamque dicendi copiam illius prælectionibus interſunt. & ſi paucis diebus in Italia propter locorum diſtantiam eis eſſe libuerit; omnia tamen ab illo (ornatè enim doctè, & propriè loquitur) ſe dicunt intelligere. Tum Fabritius, Neq. inquit, illud vnquam concedam, vt ij Germani adoleſcentes, quòd exiſtimas, docti, non alia ſint excitati ratione, quæ tibi non ſit incognita: quamuis hoc ſatis ſcio, nullum Octonaio maximo viro, & ſpectato non tantùm in difficillimis, & ſubtiliſsimis Mathematicæ, & Aſtrologiæ artibus, ſed nec in Vulgari ſermone, cuius princeps ſemper eſt habitus, eſſe comparandum. Sed illa eſt, meo iuditio, cauſa: quia ſolebant dicere; Hæc veſtra lingua proximè ad Latinam linguam accedit. Ergo non Vulgaris, ſed Latinæ linguæ lineamentis, ſiue principijs, ſine quibus ne punctum quidem perciperenr, ducãtur. Quod idem Galli, Hiſpani, Græci etiam, atque Chaldei, qui linguam Latinam primis, vt dicitur, labris deguſtaſſent. Quod ſi ita eſt, vt nemo, niſi Latinis litteris imbutus, intelligat: quid Latina lingua magis colendum, aut quid ipſa præſtantius? Quid autem nobis? quidam imperitè dicebat, ſat eſt, vt intelligant: poſſunt enim hanc, & illam habere. Sed ſi vna abſq. alterius beneficio intelligi non poteſt: quid emolumenti eis adferret? nam quod paucis fieri poteſt, vt vtar Ariſtotelis verbis, per plura fieri non debet. Cùm hæc attentè audiuiſſet Iulius, Venio ipſe, inquit, in hanc tuam ſententiam pedibus, & manibus: cùm exiguas Italiæ fines egredi non poſsit. In Italia verò hanc tuam ſententiam diuidi poſtulo. ſed iam ad inſtitutum opus vellem nos proximè accedere: quoniam dictum eſt à te ſatis copioſè Vulgarem linguam non poſſe in tam longinguas prouincias, quàm Latinam protendi: conſequens eſſe videtur, vt greſſum comprimamus, & inceptum iter paulò reuocemus, hoc eſt, vt diligenter inquiramus: an ſermo, vel hic modus loquendi ſolis hominibus datus ſit: & an ſit quid naturale, vel hominis inuentum. Tunc Fabritius, Rem vnã, inquit, omnibus notam poſtulas, alteram perdifficilẽ quæris: quod verò ſciam, & potero dicam. Tunc ſurgens Ceua, Quod tu, inquit, non poteris, aut neſcies, quis noſtrum tam impudens eſt, qui ſe ſcire, aut poſſe poſtulet? Tũ ille, ego omne, inquit, hoc ſummæ bonitati, ac etiam beneuolentiæ tuæ erga me tribuo: attamen te rogo, atq. obſecro, vt ne poſthac me tam eximia laude ornes, cùm minimè ea dignus ſim laude: nã & tibi non ſolùm, ſed & mihi proderit, ſi id agas: quoniam & te acrioris iudicij exiſtimabunt; & maiorem de me, quàm quæ ſit, opinionem fortaſſe non concipient. Tum Iulius, Non hoc ex te, inquit, ſed de quo mox expoſui, quid ſentias, quærimus; exiſtimas ne ſermonẽ ſolius hominis eſſe? Verùm antequam vltrò progrediaris, velim vos oratos, ne tot Iuriſconſultorum reſponſa, totq. Imperatorum Conſtitutiones in medium adferatis; cùm pauci id poſsint percipere. Quæ cùm dixiſſet: ridens Fabritius, Hoc, inquit, inuitus, & coactus facio: ſed Ceua ſimul cũ neceſsitate me aliquando impellit: Et poſthac, niſi ratio, vel neceſsitas aliud deſideret, me in hoc tibi obſequuturum polliceor. Cæterùm ſcias ſermonẽ hominibus natura ineſſe, vel ipſius hominis induſtria repertum eſſe, difficilem, ac perplexum habere explicatum. Altera verò, quam proponis, quæſtio, nullam propè habet difficultatem: idq. omnibus perſpicuum. Tum Iulius, ego verò, inquit, nedum à ruſticis, ſed nec à doctis quidem hoc ſatis intellectũ puto: ipſe tamen omnibus exploratum dicis, quod nullo modo poſſum percipere: cùm ſæpe apud maximi nominis viros legam quaſdã volucres aptè, clarè, & articulatè fuiſſe loquutas, vti picas, pſyttacos, monedulas, coruos, quæ interdum humanam vocem imitatæ ita appoſitè aliquid expreſſerunt, atque pronunciarunt, vt humana voce loqui viderẽtur. Cuius rei præclarum habemus exemplum apud Macrobium. Cùm enim Cæſar Auguſtus inſignem ex Atticis victoriam reportaſſet; occurrit ei inter cæteros gratulantes vnus coruum in manibus gerens, quem docuerat hæc fari; Aue Cæſar victor Imperator: quo facto magnam exhauſit Auguſtus admirationem, officioſamq. auem viginti millibus nummùm emit. Cuius auis magiſter alteram hæc inſtituerat dicere, Aue victor Imperator Antoni. Eodem quoq. tempore ſalutatus à pſyttaco, pro illo nũmos ſolui iuſsit. Clarè etiam loquentem picam redemit. quorum exẽplo pauper commotus ſutor ſolicitè coruum inſtituit, vt tranſeuntem Auguſtum eadem ſalutatione captaret: qui impendio exhauſtus ſæpe ad auem non ſibi reſpondentem dicere ſolebat, Opera & impenſa perijt. Quãdoq. tamen coruus cœpit pronunciare dictatam ſalutationem. Hoc audito dum tranſiret Auguſtus, reſpondit: Satis domi ſalutatorum talium habeo. confeſtim coruo ſuperfuit memoria; vt & illa, quæ à domino quæren-

Digitized by Google

quærente ſolebat audire, ſubtexuerit: Opera, & impenſa perijt. Ad quod Cæſar riſit,emiq. auem iuſſit,quanti nullam adhuc emerat. Hæc, aliaq. abundè ſcripta reperimus: nec vlla opus eſt probatione: cùm multæ etiam in hac ciuitate loqui audiantur,& maximè in Aula Sereniſsimi Ducis, quæ non modò Italicè, ſed & Gallicè verba expromunt. & vna præ cæteris,quam noctù adferre ſolent in Prætorianorum cuſtodiam; & quicquid milites agunt, & dicunt, die omnia Sereniſsimo Duci ſigillatim recenſet. Hinc Poetæ,meo iudicio, exiſtimarunt has aues aliquando humanam formam habuiſſe, & à Dijs propter nimiam arrogantiam, vel propter aliquod maximum crimen in bruta eſſe commutatas: vt dum Pieri, qui Macedoniam poſſedit, & Anippes nouem filias nimis arroganter gloriarentur, Muſas in certamina cantus prouocarunt: quarum vna exorſa eſt,quod Gigantes aduerſus deos contenderint, ex quibus Typhœus terrigena deformitate terruit Deos, compulitq. in Aegyptum; vbi Iuppiter ob metum in arietem conuerſus eſt, Apollo in coruum, Liber in capram, Diana in felem, Iuno in vaccam, Venus in piſcem. Inuicem autem Muſæ cum Cereris laudem decantaſſent, Pierides victæ in picas ſunt verſæ: de quibus Ouidius libro Metamorphoſeos quinto:

Muſa loquebatur, pennæ ſonuere per auras:
Voxq. ſalutantum ramis veniebat ab altis.
Suſpicit, & linguæ quæris tum certa loquentes,
Vnde ſonent, hominēq. putat Ioue nata loquutū,
Ales erat: numeroq. nouem ſua fata querentes
Inſtiterant ramis imitantes omnia picæ &c.

Tum Fabritius, Hæc, inquit,quæ de auibus retuliſti, certiſsima ſunt: illud tamen ſit tibi præcipuum, vt ſolius hominis ſermo ſit: neq. iniuria; cùm ſolus ſermone indigeat. Homo enim magis, quàm cætera animal ſociale eſt, qui non tantum genitus, ac procreatus eſt, ſocietatis, communionisq. appetens; quin etiam magnoperè ijs indiget: cùm nec poſsit,nec eum deceat per agros, & ſyluas vitam degere,nec per ſe duntaxat eſſe: ſed in ciuitatibus vnà cum alijs ætatem agere: & hanc humani generis communionem,hanc conſpirationem in Republica benè gerenda,hanc iucundiſsimam vitæ, atq. officiorum omnium ſocietatem coire,& tueri; niſi fortè perfectiſsimus eſſet,quod rarò euenit,vel omnino bellua. Nam homò cum rationale,& ciuile animal ſit,ac natura ciuis,operæ pretium eſt,vt & ſermonē habeat. Verùm ſi ita res ſe habet, videtur Picarum ſermonem habere plurimùm intereſſe,quæ,vt naturales referunt,regem habent;& formicarum,quæ more reipublicæ viuunt,& aliorum animalium multorum, præſertim elephantum, qui, vti Plinius teſtatur,regem, centuriones, & cæteros militiæ gradus, qui cæteris præſunt, conſtituunt: quæ omnia licet rationis expertia ſint, & inciuilia,ſocialia tamen ſunt,& gregatim paſcunt. Vnde Cicero,vt pecudes,inquit,ſui generis ſequuntur greges,vt bos armenta. Neq. verò ijs natura defuit,ſicut homini loquendi artificium dedit,ſic animantibus vocem impartiuit. Ita enim mirificè voces ſuas proprijs quibuſdam inter ſe notis diſcernunt,atq. cognoſcunt, vt colloqui videantur; ſæpe etiam humano generi alludunt,aut ſanè videntur alludere. Ridendi namq. ratio apparet in ijs aliqua, cùm demulſis auribus, contractoq. rictu, & oculis in laſciuiam diſſolutis, aut homini alludunt, aut ſuis quiſq. coniugibus, aut fœtibus proprijs. Non ne aliquid amori mutuo, & obſequio ſimile tribuunt? Iam illa, quæ ſibi proſpiciunt in futurum,& cibos reponunt, habēt vtiq. prouidentiam. Rationis quoq. inditia in multis dignoſcuntur: nam quando vtilia ſibi appetunt, mala cauent, pericula euitant, *latibula*, quibus ſe tegunt,parant,profectò aliquid intelligere videntur. Non poteſt quis negare ſemina quædam rationis in illis dignoſci,cum hominem ipſum ſæpè deludant. Nam quibus conficiendi mellis officium eſt, cùm optatas incolunt ſedes, caſtra muniunt, domicilia admirabili arte conſtruunt,regi ſuo inſeruiunt. Et quamquam rationem habere videantur, non idcircò tamen *illis* ea, quæ homini tribuuntur, communia eſſe dicemus. Multa enim homines faciunt, quæ & bruta faciunt animalia,ſed longè diuerſa ratione. Nam quæ bruta faciunt,naturaliter duntaxat faciunt, non tamen iure; homines verò & naturaliter, & iure,hoc eſt cum ratione. Et licet Vlpianus in primo Inſtitutionum libro dicat Ius naturale eſſe,quod natura omnia animalia docuit. quod ius non humani generis proprium, ſed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari, cæloque naſcuntur,commune eſt. Hinc deſcendere maris, & fœminæ coniunctionem, quam nos matrimonium appellamus, hinc liberorum procreationē, hinc educationem: quoniam videmus cætera quoq. animalia etiam iſtius iuris peritia cenſeri. Debemus tamen hoc intelligere, vt Antonius Goueanus in libris variarum lectionum eſt peritè,ac eleganter interpretatus; quamq. interpretationem paucis iam diebus ſequutus eſt Ioānes Manutius præceptor noſter: ſcilicet Ius naturale conſiſtere in ijs rebus,quas natura docuit omnia animalia. Et cætera iſtius,iuris peritia cenſeri: ſic intelligi; vt cenſeantur perita earum rerum, in quibus hoc ius conſiſtit. Quicquid enim & homines, & bruta faciunt animalia, non eſt continuo iuris naturalis (nam edere, bibere, dormire, educure iuris eſſent naturalis) ſed,vt quæ homines, iure faciunt,eadem ſi bruta facient animalia, iure naturali homines facere dicuntur. Vti enim homines filios procreant, eoſdemque

ſtudio-

ſtudioſè, & diligenter nutriunt, ita & bruta; ſed bruta inſtinctu quodam naturali tantùm: homines autem ratione, iure, ac præſcripto legis; vt cùm maritus ſe ad vxorem applicat, vel pater liberos alit. Quod igitur homines naturaliter faciunt, & cum ratione, id & iure facere dicuntur. Ex eo autem licet intelligere, quòd non quæcunq. homines faciunt naturaliter, iuris naturalis dicuntur: nam, vt iam dictũ eſt, edunt, bibunt, dormiunt natura; quæ tamen nemo dixerit eſſe iuris naturalis: bruta quoq. animantia naturaliter duntaxat corpora commiſcent, non iure; homines verò & natura, & iure: quia iure ſoli vtuntur homines. Vim etiam, & iniuriam propulſare iuris eſt naturalis: quamuis Florent. Iuriſconſulto, ſeu potius Triboniano magis iuriſgentium eſſe placuerit. Rectius Cicero, qui in Topicis naturale ius vocat. Nec vlli dubium eſſe debet, quin hoc ſit ius naturale; cùm nullũ reperiatur animal adeò infirmum, atq. puſillum, quod vim non propulſet, ſeq. & ſua non tueatur: vtq. eſt in prouerbio, formicæ inſit ſua bilis: naturaliter tamen facit, non iure: homo autem & natura, & iure, ſcilicet ex legis præſcripto: quia honeſtum, & vrbanum viſum eſt legum latoribus, vt nobis liceret vim vi repellere. Sed, vt vnde digreſſa eſt noſtra reuertatur oratio, arbitror equidem, vt cũ Lactantio ſentiam, vniuerſis animantibus datam eſſe rationem, hoc eſt, vt ego interpretor, rationis ſimulacrum quoddam, ac ſimilitudinem. Sermonem autem ſolius hominis eſſe vobis apertius indicabo. Cùm enim Deus optim. maxim. hominẽ ipſum ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam crearit; ſolusq. ſit, qui ſentiens, capaxq. rationis intelligere rerum omnium factorem Deum, ac opera eius admirabilia, virtutem, poteſtatemq. perſpicere: ſolus conſilio, mente, prudentia eſt inſtructus. Ideoq. ipſe inter cæteras animantes rectus corpore, ac ſtatu factus eſt: vt ad contemplationem parentis ſui ſe excitatum eſſe intelligeret: vt Ouidius rectè cecinerit.

Pronaq. cùm ſpectent animalia cætera terrã,
Os homini ſublime dedit, Cælumq. tueri
Iuſſit, & erectos ad ſydera tollere vultus.

Hinc ſermonem ſolus accepit, teſte & ipſo Lactantio, & linguam cogitationis interpretem, vt enarrare maieſtatem Domini ſui, & gratias pro immenſis erga ſe beneficijs referre poſſet. quod animantibus haud dare neceſſe fuit; cùm homini cuncta, vt ſacræ teſtantur paginæ, ſubiecta fuerint. Veſcimur enim quibuſdam tum terrenis tum aquatilibus, tum volatilibus, partim capiendo, partim alendo. Efficimus quoq. domitu noſtro quadrupedum vectiones, quorum celeritas, atq. vis nobis ipſis affert vim & celeritatẽ. Nos onera alijs beſtijs, nos iuga imponimus: nos Elephantorum acutiſſimis ſenſibus, nos ſagacitate canum ad vtilitatem noſtram abutimur: quaſq. violentiſſimas natura genuit, illis moderationem nos ſoli adhibemus. Alijs etiam non modò ad cibum vtimur, ſed etiam, vt frigora, caloreſq. pellamus, fruimur. Oues enim quæ ad veſcendum hominibus aptæ ſunt, nihil ferè aliud afferunt: niſi vt earum villis confectis, atq. contextis homines veſtiantur. Illæ verò aues, quæ colloqui videntur, nec propriè, nec verè loquuntur: ſed humanam vocem imitatæ, quod audiunt, exprimunt, nec quid dicant, intelligunt. Et hoc ipſum ex eo intelligere licet, quòd non, vt putas, coruus, ſalutator verbis Latinis loquebatur, ſed Græcis, vt à magiſtro fuerat edoctus; quæ longè faciliùs illi erat exprimere, vtpote quæ ad naturalem vocem proximius accederẽt, χαῖρε καῖσαρ, quæ te apud Plutarchum, ac Suetonium legiſſe non dubito. Multa deniq. ad fingẽdam, & emittendam vocem, qua animi noſtri ſenſum declaramus, neceſſaria ſunt, quæ in brutis videntur deſiderari. Ad vſum namq. ipſius vocis, incredibile eſt, niſi diligenter animaduertatis, quanta opera machinata natura ſit. Primùm enim à pulmonibus arteria vſque ad os intimum pertinet: per quam vox à mente principium ducens percipitur, & funditur. Verùm cùm abſq. inſpiratione, & expiratione vox fieri nullo modo potuerit, illaq. compreſſione, & diſtentione maximè indigeat: nec immeritò admirabimur rerum omnium Opificis prouidentiam, atq. ſolertiam, qui aſperam arteriam (ſic enim à medicis appellatur) ſimul commodum reſpirationis, & vocis organum mirabili arte conſtruxit. Atq. tanto artificio laryngem compoſuit, vt illa nũc magis, nunc minus claudi poſſit, & ſpiritum arbitratu noſtro ad maximos ſæpe vſus retinere, & varias voces, hoc eſt leuem, & grauem arctare, & relaxare valeamus. Et tanta deniq. thoraci inſita eſt vis; vt etiam arbitratu noſtro nunc multùm, nunc parùm aeris ad ſolam reſpirationem, aut vt ſimul quoq. voci, quam effingere lubet, aer inter expirãdum ſufficiat, emittere poſſimus. Nam vt paucis dicam: Aſpera arteria, quæ primò animanti ad aeris in reſpiratione tranſitum, ductumuè confert, oſtium habet adiunctum linguæ radicibus, illaq. ad pulmones vſq. pertinet. Et ſpiritus à pulmonibus, vt diximus, per aſperam arteriam ad laryngem, quæ longè omnium fiſtularum functionem vincit, & ad os intimum effunditur. In ore autem ſita lingua eſt finita dentibus. ea vocem immoderatè profuſam fingit, & terminat: quæ ſonos vocis diſtinctos, & preſſos efficit, cùm & ad dentes, & ad palatum inſtar rotundi, amplique ſpatij conſtructum, & ad alias partes pellit oris. Quamobrem plectri ſimilem linguam, medici, & philoſophi ſolent dicere, cordarum dentes, nares cornibus, ijs, qui

ad neruos reſonant in cantibus. Ijs itaq. inſtrumentis, ſingulari prouidentia, & diligenti, ſolertiq. cura conſtructis mirabiliter; quaſi muſica, efficitur vox. quod bruta nequeunt facere animalia: quamuis multa reperiantur, quæ eaſdem propè habent partes, non tamen ita diſtinctas; aut enim mancas, aut latas, & amplas, aut inferius, aut ſuperius inſitas eſſe animaduertimus. Namq. laryngis, quæ, vti diximus, ad fingendum vocem eſt omnium optima, ſuperior ſedes, vt Andreas Veſalius Anatomicorum Princeps ſubtiliter, & amplè ſcribit, latior (ſecus quàm in bobus) in inferiori cernitur. (Natura enim quædam nobis peculiaria impartiuit, quò facilius à brutis animantibus ſecerneremur: hinc etiam oculum ex multis partibus conſtare videmus, & maximè ex quinque muſculis: quanquā multi, & ferè omnes ex quatuor tantùm conſtare ſcribunt. Realdus tamen Columbus libro decimo apertè commonſtrat quinq. eſſe oculi muſculos: ſeq. quintum primò inueniſſe: quem ſanè muſculum, cùm quoddam à doctiſſimo Angelo Viſca Anatomico ſecaretur corpus, diligenter animaduerti. Cuius ſanè beneficio cœlum, ac beatas cœlorum mentes intuemur. quod bruta nequeunt facere animalia: cùm in ipſis hic videatur deſiderari muſculus.) Piſces etiam non modò non loquuntur, ſed neque vocem poſſunt emittere: & ideò pulmones deſiderant. hinc illud prouerbium ἰχθύος ἀφωνότερος ideſt, magis mutus piſce. Neque vos miramini, ſi plures, qui dentibus carent, loqui audiueritis. Cauſarū enim aliæ ſunt perfectæ, & principales, aliæ adiuuantes, & proximæ. Dentes ſunt cauſa adiuuans: & ſi eos, quibus deſunt dentes, rectè attendatis, facilè dignoſcetis nec bene, nec articulatè loqui, ſed balbutire. Quare videmus infantes nō poſſe apertè, & clara voce quid ſignificare, niſi ad eam ætatem, qua dentes habere poſſint, peruenerint. hinc quoq. Iuris auctores ſæpè reſponſitarunt pupillum, qui fari non poteſt, hæreditatem adire non poſſe: & vbicunq. verba deſiderantur, perſona pupilli pro nihilo habetur. Tunc Iulius, Optimè, inquit, quamobrem ſic agamus, vt nos ipſa ducit oratio. Non enim mediocriter moueor auctoritate tua, Fabriti, orationeq. tua, quæ me ſatis cohortatur, vt nullum animal ſermonem habeat: belleq. oſtendis inſtrumenta, quibus vox efficitur, miro quodam modo naturà hominibus eſſe inſita. At ſi inſtrumenta, quibus loquuntur homines, eis naturaliter inſunt, & naturaliter loquuntur: Quid enim ſi plures infantes ſtatim atq. in lucem editi fuiſſent, elinguibus matribus ad nutriendum traderentur? quid beneficij inſtrumenta, quæ natura ipſa diuinitus impartiuit, aut ſanè emolumenti attuliſſent? fruſtra quidem ineſſent: cùm ſermonem inuicem conferre non poſſent: quare ego in ea ſum ſententia; vt ſi infantes non ſolùm à mutis nutricibus, ſed & à belluis alerentur, ea lingua, qua primi parentes ſermonem conferebant, ſe explicarent. Tum Fabritius, Inſunt certè, inquit, inſtrumenta naturaliter, verba non item: nam ſi ego id concederem, ſequeretur neceſſariò, vt omnes homines, vno, & eodem ſermone vterentur: verius tamen eſt contrarium. Nonne etiam homines vnius, & eiuſdem ſpeciei ſunt, vti homini in ſenectute caneſcere; non ne & neceſſariò alijs omnibus indiuiduis eiuſdem ſpeciei? Qua igitur ratione dicemus ſermonem natura hominibus ineſſe; cùm omnes nec eadem lingua, nec eiſdem verbis loquantur? Itali enim Italicè, Hiſpani Hiſpanicè, Græci Græcè; & ſingulæ regiones ſua peculiari lingua, & illud magis, quòd in vna quaq. prouincia variè, ac diuersè loquuntur; in qualibet etiam ciuitate, & diuersè pronunciant; & diuersè vtuntur verbis. Illa eſt etiā potiſſima ratio, quod ſi naturaliter homines loquerentur; infans cùm è Gallia in Italiam transfertur, Gallicè deberet loqui, ſed ſermonem habet Italicum: idq. ratio manifeſta docet. Etenim videmus omnes linguas ab initio & inopes, aſperas, & agreſtes, fuiſſe: tum paulatim mitiores, ſuauiores, ac ditiores fieri, & vt ille ait, longo ſplendeſcere in vſu. Latina lingua quàm rudis, & aſpera fuerit, haud ſatis valemus percipere, cùm ij, qui primò ſcripſerunt, ad manus noſtras nuſquam peruenerint. Verum enim verò ex Ennio, vel ſaltem ex eius fragmentis, quæ apud Ciceronem, & alios leguntur, vel ex Plauto, aut Lucretio, quandoq. etiam ex ipſo Terentio, non talem ſuauitatem, verborumq. copiam, qualem ex Cicerone, ſiue ex Virgilio, & alijs eiuſdē ætatis hominibus, aut noſtri temporis ſcriptoribus hauriemus. Idem de Græca, deq. Vulgari Italica. Fuerunt enim Itali Vulgares barbari, & ſi mihi licet, barbariſſimi, tum miſerrimi. Dantes verò lucem attulit claram, Petrarcha clariſſimam: quibus & recentiores conantur addere. Ex quibus nobis liquere poteſt, quantùm ſe exercuit homo & ingenio, & induſtria. Ideò, vt mea fert opinio, nihil eſt tam arduum, nihil tam excellens, & illuſtre, quod huic putem præferendum. Inter cætera, inquam, quæ hominis ſtudio, & ingenio reperta ſunt, locutionis, aut ſermonis inuentio ſola eſt animaduerſione, & omni admiratione digniſſima: namq. rebus nomina impoſuit, eaq. ſingula proprio appellauit nomine: & eò duntaxat inuenta ſunt, vt rem quamcunq. ex ijs recognoſcamus: idq. Imperatores Diocletianus, & Maximianus dilucidè reſcripſerunt. Quod ſanè argumēto eſt ſermonem eſſe quodā hominis artificio inuentum, & excogitatum: & non naturaliter, vt vos creditis, alijq. malè tradiderunt.

Quod

Quòd ſi infantes mutis nutricibus traditi prima
lingua, quæ in hoc terrarum orbe fuit, loque-
rentur: Hæc quidem mihi videntur mera ægri
ſomnia: quæque irridere videtur Quintilianus;
Propter quod, inquit, infantes à mutis nutrici-
bus iuſſu regum in ſolitudine educati, etiam ſi
verba quædam emiſiſſe tradantur, tamen lo-
quendi facultate caruerunt. verba enim illa,
quæ promebant, non primæ linguæ, ſed ea ipſi
arte quadam fingebant. Quoniam ipſe ſemper
in ea permaneo ſententia, vt exiſtimem plures
infantes in ſylueſtri loco, vel ab omni hominum
concurſu remoto, nullius lingua loqui: ſed vt
arte quadam, & ſuo ingenio, quaſi cæleſti quo-
dam inſtinctu nouam linguam conſtituerent,
rebusq. nomina arbitratu ſuo imponerent. Tum
Iulius, Pergamus, inquit, ad reliqua: & videa-
mus, ſi placet, qui nam fuit in hac rerum vni-
uerſitate primus ſermo. Et quanquam id variè
à multis intellectum eſt: mihi tamen nulla vi-
detur hac de re dubitatio: quoniam hæc omnia
ſcire in difficili non eſt: relictis tamen hoc latere
Philoſophorum traditionibus, præcipuè Peripa-
teticorum, qui mundum æternum ſibi conſti-
tuerunt, nec vllum habuiſſe principium con-
ſtanter aſſeuerarunt. Ideò neque poſſumus in-
telligere, ſed neque nobis eſt quærendum, qualis
primus eſſet ſermo. Nam cùm homines ſemper
eſſent, neceſſe quoq. fuit, vt & ſemper loqueren-
tur. Hinc nemo poterit rectè dicere hanc magis,
quàm illam primam fuiſſe linguam. Quamobrem
nec inquirere debemus, nec ſcire poſſumus, quo-
modo, vel quo loco, quouè tempore data, aut in-
uenta ſit. At ſi ad Theologorum ſcholas acce-
dere voluerimus, per quàm facilè hæc omnia
percipiemus, ſcilicet vnam primam linguam
fuiſſe, qualis, & à quo primùm in vſum deducta.
Fuit itaq. prima loquendi formula primi homi-
nis, hoc eſt Adam: cui ſimulatq. creato rerum
omnium parens Deus inter cætera munera, hoc
cumulatiſſimè impartiuit: quo ipſius Dei opus
collaudare, & admirari poſſet, & pro tanto ſibi
honore attributo gratias referre, ipſumq. cole-
re: à quo tot, tantaq. beneficia accepiſſet: eam
deniq. amare, quam illi humani, ac diuini iuris
ſocietate coniunxiſſet. Tum Fabritius. Neque
ipſe, inquit, inficiabor Adamum hoc loquutionis
genus primùm habuiſſe: neq. dicam, quod cui-
dam nuper, quem honoris gratia reticebo, exci-
dit; ſi illa, aiebat, qua vtebatur, oratio, Adamus
prima fuit; & hæc igitur erit prima. Nec me fu-
git Adamum primò omnium verbis fuiſſe vſum;
ſed qua lingua, & quibus verbis animi ſui ſen-
tentiam explicarit, non ſatis mihi hucuſq. oſten-
ſum video. Scire itaq. debetis hac in re multas,
variasq. eſſe hominum opiniones, quibus quid
ipſe conſtituam, haud ferè ſcio. Alij enim iue-
re, qui voluerunt Adamum vnà cum ſua poſte-
ritate ea vſum fuiſſe lingua, quæ proprio nomi-
ne nuncupatur Hebræa: quaq. inſculptæ erant
illæ duæ tabulæ lapideæ, quæ Moſi datæ in Sinai
monte fuerunt, tabulæ futuri teſtamenti dictæ:
ex quibus tota lex pendet. Alij malunt Chal-
deam Hebræa fuiſſe vetuſtiorem, quæ cum hac
nonnullam habet affinitatem, ac ſimilitudinem.
Alijs longè diuerſum viſum eſt; & vti Scythia
primum incoli cœpit, & habitari, ita neceſſariò
Scythicam linguam primam extitiſſe. Alij ali-
ter. Nec defuerunt, qui adſerere tentarunt ſer-
monem, quo hodie Iudæi loquuntur, non illum
eſſe, quo Adamus eſt vſus, nec quo Moſes legem
deſcripſit. Nam cùm Eſdra ſummus Iudæorum
ſacerdos timeret, ne Hebraica lingua penitus
excideret poſt Babilonicam captiuitatem dili-
gentiſſimè in ſeptuaginta duo volumina legem
deſcribere ſtuduit. Qui non tãtùm linguam, quæ
erat antequam in ſeruitutem redigeretur, ſed
etiam alphabetum mutauit, nouis repertis litte-
ris, nouisq: punctionibus. Ego autem exiſtimo
Hebræos cum ſermonem inter ſe cõferunt, ideſt
Hebraicè, ipſamet lingua, & ipſis met verbis,
quibus lex fuit conſcripta, vti. Eiuſdem quoque
ſententiæ ſunt multi, quos hac de re alloquutus
ſum, viri inter Hebræos celebres: qui etiam ar-
bitrantur primam lingnam fuiſſe Chaldæam;
quibus fidẽ habere non ſoleo: quamuis in huiuſ-
modi rei veritate excutienda diu, vt referunt, la-
borarint. Ego igitur Hebræam omniũ vetuſtiſſi-
mã eſſe hac ducor coniectura; quia ſi Hebræa, vt
omnes in ea verſati fatentur, eſt Chaldæa perfe-
ctior, & elegantior; veriſimile mihi quidem eſt,
vt ſit antiquior: quaſi illa ab hac, tanquam à
matre proficiſcatur. At quid infers ex hoc? Vi-
dere enim oportet, quid ſit id, quod ipſe mauis
ſumere Iuli; ne omnia tibi facilè concedantur.
Tum ille, Non abs re ego, inquit, vnà cum com-
militone noſtro Ceua quæſiui, quæ nã prima eſ-
ſet lingua. Etenim nulli ex Ioſephi lib. Antiqui-
tatũ primo, tum ex ſacra Geneſi dubium eſſe de-
bet, quin aliquando facta ſit linguarum diuiſio.
Nempè cum Nembroth propter nimiam arro-
gantiã, qua Deo ſe parem eſſe arbitrabatur, tur-
rim, cuius faſtigium Cęlũ attingere volebat, ædi-
ficare cæpiſſet: Deus, qui omnia videt, & cordiũ,
renumq. ſcrutator eſt, vt illorum audaciã, & ſce-
leritatem comprimeret, tantum vno actu opera-
tus eſt; vt ij omnes, quorũ opera illa tam grandis
rerũ molitio cõſtruebatur, ſtatim variè, & diuerſè
ſint loquuti. Et ita perculſi fuere, vt ab incepto
opere deſiſtere coacti ſint: & quot fuerũt artifi-
ces, tot linguis ſunt loquuti. Qui deinde vniuer-
ſum terrarum orbem peruagati varia linguarũ
idiomata hominibus diſſeminauerunt. Ex qui-
bus apparet ſermonem eſſe naturalem, & non

hominis induſtria comparatum, vt ipſe pluribus docuiſti. Nam ſi in ædificatione turris, Dei permiſſu facta eſt linguarum confuſio, quæ in omnes denique terras effuſæ vario ſermone homines loqui effecerunt, neceſſe eſt has omnes linguas, quibus homines ſeſe explicant, eſſe naturales, cùm ab ipſo Deo datæ ſint. Natura enim, quam Philoſophi ſemper præ manibus habent, nihil aliud eſt, quàm Deus optimus maximus, à quo omnia dependent, & manant. Quæ cùm dixiſſet: Omittamus, inquit, Fabricius, quæſo hæc, ſcilicet, num Deus ſit natura: ſed pergamus ad reliqua. Factam eſſe linguarum confuſionem nihil eſt quidem certius: qui locus in eam me duxit coniecturam, vt veteres Poetas in Moſis libros incidiſſe crediderim. Qui fabulando, ſi ita mihi licet, cecinerunt Gigantes immenſæ molis homines, & ſimiles ſibi filios rerum omnium parentem terram progenuiſſe, quorum magnitudini par exarſit audacia. Nam extructis in excelſum aggerem mõtibus, ſacrilegas manus cęlicolis inijcere tentarunt: verùm fulmine ab Ioue miſſo deiecti impiũ genus ſuo ſanguine generarunt: De quibus Virgil. libro Georgicor. primo:

Tum, inquit, *partu terra nefando.*
Cœumq. Iapetumq. creat, ſæuumq. Typhoea,
Et coniuratos Cœlum reſcindere fratres,
Conati ter ſunt imponere Pelio Oſſam,
Scilicet atq. Oſſæ frondoſum inuoluere Olympũ:
Ter pater extructos diſiecit fulmine montes.

Quam fabulam eximijs etiam verſibus Ouidius comendauit, ad cuius manus Bibliorum libros perueniſſe non dubito: cùm non ſolùm hanc, ſed etiam initio quandam rerum confuſionem, quæ poſtea in ſuas ſpecies diſtributa eſt, fuiſſe haud obſcurè ſignificarit: Leuiſſima quoque corpora in ſublimi parte, grauiſſima in ima ſubſiſtere: & terram, ex qua omnia generata ſunt, quæq. rerum omnium mater eſſe dicitur, ſeparatam eſſe à cæteris elementis. Homine autem, qui ipſius terræ futurus cultor, & dominus erat, nondum nato, Promethum Iapeti filium, hominem ex humo finxiſſe, cui formato Minerua ſpiritum immiſit. Tantam deniq. inſolentiam extuliſſe, vt incredibili armati audacia, nihil Deum timerent. Duos autem, qui cæteros mortales pietate antecedebant, Deucalionem Promethei filiũ, & Pyrrham, eandemq. ſororem, atque coniugem, cùm è Parnaſo monte proluuiem imbrium effugiſſent, ſorte moniti Themiſtæ, quæ eo tempore antiſtes terræ fuiſſe traditur, à Dijs veniam impetraſſe, regenerandæ prolis gratia: qui ceſſantibus aquis lapides poſt terga iecerunt: ex quibus homines nati ſunt, à Deucalione miſſos in viros, à Pyrrha in fœminas verſos fuiſſe: quæ quidem omnia videntur à ſacra Geneſi tranſlata. Namque per Gigantes, quorum iam mentio facta eſt, conantes montes montibus imponere, nihil aliud poſſumus intelligere, quàm magnæ illius molis opifices, & ædificatores: ſed quo tendunt iſta? Nam ſermonem non eſſe naturalem iam multis comprobauimus. Nec ad rem quidem facit; quòd facta ſit linguarum confuſio, & diuiſio: quia non eò varia linguarum idiomata inducta eſſe arbitror: vt omnes gentes ijs linguis, quibus illi loquebantur artifices, aſtrictos Deus eſſe vellet: ſed vt ipſe maieſtatem, potentiamq. ſuam oſtenderet, & immodicas illorum libidines, incredibilemq. audaciam reprimeret, & coerceret. Idque argumento eſt, quòd tot fuerunt linguæ, quot artifices: atqui artifices, ſi Beato Auguſtino credamus, qui in libro de Ciuitate Dei decimo ſeptimo, ſeptuaginta duos duntaxat fuiſſe ſcriptum reliquit. Verùm in hoc terrarum orbe non ſeptuaginta, ſed ſeptuaginta, vt ita dicam, millia, & vltra linguarum genera dignoſcuntur. Hæc igitur non probant ſermonem à natura profectum. quamobrem miror equidem viros doctiſſimos, ita facilè elapſòs, vt crederent orationem naturale donum eſſe, idque alijs perſuadere conantes, cùm id abſurdum ſit dicere. Et ex ijs, mi Iuli, facilè licet intelligere, cùm perfectum id omne dicamus, cui nihil detrahi, vel addi poteſt, Latinam linguam, quæ primos illos ſimul admiſſos vocalium ſonos, integros, incorruptosq. ſeruauit, quos nec imminuere, nec augere vllus poteſt, veſtra eſſe politiorem, ac perfectiorem, quæ, vel eius potius auctores in dies noua tum ſcribendi, tum proferendi genera intrudunt, & exploratorum more, aut transfugarum potius huc, atque illuc commeant. Tum pulchriorem, dulciorem, nobilioremq. eſſe ſatis apertè intuemur: etenim res omnes, quantò nobiliorem, & pulchriorem habent finem, ad quem tendunt, tantò ipſę ſunt nobiliores, & pulchriores: & quãtò faciliùs quælibet res ſuum conſequi poteſt finem, nec alienis indiget adminiculis, tantò eſt ipſa reliquis fœlicior, melior, & nobilior. Finis autem cuiuſcunq. linguæ eſt loqui, & quod in animo eſt, expromere, atq. explicare. Latina igitur longè Itala nobilior, & melior erit: cùm id faciliùs poſſit peragere, tum maiorem habeat verborum copiam, & varium, atq. multiplex dicendi genus: ſiquidem quam accedere ad linguam veſtram perfectionem, pulchritudinem, nobilitatem, atque dulcedinem poſſe aliquando ſperatis; eam certè nondum conſequuti eſtis: de quorum ſingulis interdum (hæc enim integrum propè diẽ deſiderant) ſi vobis videbitur, diſputabimus. Hæc cùm dixiſſet: ſanè admirari viſus eſt Iulius Cæſar. ſed continuò Ceua, Ipſe, inquit, iam ab initio in tuam ſententiam inclinabam: quãuis nuſquam viderim, nec intellexerim id ab

alio

alio ita apertè,& clarè fuiſſe explicatum, vt à te hodie magna cum voluptate percepi. Cùm verò ex tuis rationibus, & argumentis poſthac nemini dubium eſſe poſſit, quin ſermo ſit arte quadam, & hominis ingenio repertus: vehementer optarem, vt ad alia deueniremus: nam libenter totum hunc diem in ijs diſputationibus contererem. Tum Iulius, Sat, inquit, nunc quidem eſt, quoniam ad veſperam iam vergit dies. Tum Fabricius ridens, Fame, inquit, mihi videris iam laborare Iuli. Tum ipſe, Ferunt, inquit, Socratem, cum vſque ad veſperam continentius ambulaſſet, quæſitumq. eſſet ex eo, quare id faceret, reſpondiſſe ſe, quo meliùs cœnaret, obſonare ambulando famem: ſed mihi non opus eſt vlla deambulatione: quia ſatis obſonij loco mihi famem comparaui: & ſi vobis licebit, à prandio huc lubentius reuertar. Tum Fabririus, Agite verò, inquit, vt vultis: ſed in præſentia, quia id tempus eſt, ſurgendum arbitror. Poſt prandium, ſi vobis fiet commodum, loquemur aliquid, niſi fortè in craſtinum differre mauultis: quia ad extremum ferè tempus diei ſumus: & omnes ſtatim ſurrexerunt: quibus Ceua, Melius, erit in ſequentem diem differre: nam craſtinus dies aliquid fortè ad excogitandum nobis dabit: ſed cras à prandio commodius videtur: ne ſtudia omittamus matutina. Quamobrem omnes poſt meridiem venturos dixerunt.

FINIS POMERID. SESS. I.

POMERIDIANARVM SESSIONVM SECVNDA.

AD CAROLVM EMMANVELEM Sabaudiæ, & Subalpinorum Principem Sereniſs.

Tanta eſt, Sereniſſime Princeps, rerum omnium parentis vis, atque poteſtas, quæ ingenijs noſtris miro quodam artificio inſita ſunt, vt ſemper ad maiorem nitamur perfectionem. Nunc enim ſimulatq. editi,& ſuſcepti ſumus, ſtatim ſine magiſtro duce natura mammas appetimus,& ſimul cum lacte nutricis vires corporis, animiq. facultates ſuxiſſe videmur. Cùm verò parentibus redditi, demum magiſtris traditi ſumus, tum ita varijs imbuimur diſciplinis, vt breui temporis ſpatio multa, quæ nobis abdita erant, præceptu fiant notiora. Accedit etiam magnitudo, varietas, & Oratorum copia; tum eorundem lepos quidam, facetiæq. & eruditio admirabilis ſubtili cum venuſtate,& vrbanitate cõiuncta. Excitant quoque Poetæ, qui cùm eminentem doctrinæ, ſapientiæq. effigiem præſetulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & penitus inhæreſcunt mentibus. Adiungitur etiam omnis antiquitas, qua animi noſtri maximè delectantur. atq. ſæpius maiores ætate factos laudatarum artium omniũ procreatrix, & quaſi parens Philoſophia maiore delectatione, ſpe vberiore, præmijsque ad perdiſcendum amplioribus inuitat, atq. allectat. Alijs verò accidit, quò facilius percipi, dignoſciq. ius ciuile poſſit, mira quædam in cognoſcendo ſuauitas,& delectatio; ex quibus fontibus vtilitatem,& perfectionem maximè expetendam videmus: cùm vitia hominum, atq. fraudes damnis, contumelijs, maculis, vinculis, carceribus, verberibus, exilijs,& morte mulctantur: monemur quoq. non innumerabilibus, contentionumq. plenis diſputationibus, domitas habere libidines,& immodicas adfectiones, omnesq. reprimere,& coercere cupiditates; noſtra tueri, ab alienis animos, oculos, manus abſtinere; verus autem iuſtus, atq. honeſtus labor honoribus, præmijs, atque ſplendore decoratur. Alia etiam delectant ſtudia; quibus augetur,& locupletatur animus. vnde nitimur ſemper maiorum noſtrorum veſtigia conſequi, eisque omni conatu noſtra præferre, vt vel eandem, vel maiorem, quam veteres adepti ſunt, laudem, atque dignitatem aſſequi poſſimus. Solent etiam ipſe ſtatuæ, & imagines non animorum ſimulacra, ſed corporum, quæ ſummi homines ſtudioſè erexerunt,

quaſi conſiliorum, & antiquorum virtutum expreſſam,& politam effigiem oſtendentes, incitare nos ad eandem palmam adipiſcendam. Quamobrem multi Duces in re bellica exercitati, cùm ſe occaſio adfert, nullos caſus, nullam hoſtium vim, nullum denique vitæ diſcrimen pertimeſcunt,vt eorum gloria,ac fama veteribus conferatur. nec eos deterret Alexandri gloria, nec Pirrhi Epirotæ audacia, neque Cæſaris magnitudo, atque potentia.Hinc videmus multos, quæ geſſerant, omnia ſparſiſſe, ac diſſeminaſſe in orbis terræ memoriam ſempiternam. Plures verò ex recentioribus circumſpiciuntur, qui deſperatione debilitati, ad Vulgariter potius, quam ad Latinè ſcribendum ſe contulerunt, quòd Ciceronis eloquentiam,aut Virgilij venuſtatem, ac leporem ſe aſſequi poſſe diffidant. quod mihi nullo modo probari poteſt. Namque par eſt omnes omnia experiri,qui res præclaras, & magnoperè expetendas deſiderauerunt: nemo certè vnquam de viribus ſuis,& ſi imbecillibus diffidere,nec omnino deſperare debet.Quòd ſi is, cui vel natura, vel illa excellentis ingenij vis fortè defuerit,vel parùm munitus,ac ornatus erit optimarum artium inſtitutis: teneat tamen eum, quem potuerit, curſum. Prima enim ſequentem (vt doctè diſſerebat Cicero) honeſtum eſt in ſecundis,tertijsq. conſiſtere. Namq. Græci in Poëtis non Homero ſoli omnia,vel Archiloco,vel Theocrito,ſiue Pindaro tribuunt:ſed &Sophocli, Arato, Euphorioni, & alijs illorum aut ſecundis, aut etiam infra ſecundos. In orationibus quoq. vnus inter cæteros maximè excelluit Demoſthenes: multi tamen anteà illuſtres, & magni Oratores floruerunt, nec poſteà defuerunt. Neq. Ariſtotelem in Philoſophia ab incurſu demouere potuit vbertas, atq. amplitudo Platonis. neque ipſe Ariſtoteles diuino quodam ingenio,aut rerum ſcientia, librorumq. copia cæteros à ſcribendo deterruit. Neque modo ab optimis ſtudijs præſtantes viri reuocati non ſunt,ſed ne opifices quidem ſe artibus ſuis auerterunt, qui nec Polycleti ſtatuam valuerunt,nec Coæ Veneris pulchritudinem imitari. Nec eos Iouis Olympij ſimulacrum, aut imago Mineruæ ex ebore confecta reuocauit,quin multi eiuſdem æmuli rationis experti,& excellentes prodierint artifices. Quo in genere ſuperioribus quoq. annis Michaelis Angeli, & Raphaelis Vrbinatis excellentiam omnes mirabantur, eoſq. veteribus longè anteponebant. Attamen ſi ijs non præferuntur recentiores, parùm, aut nihil admodum cedunt. Sic in omni ſcribendi genere, incredibile eſt quantùm inter Latinos omnes vnus præſtiterit M.Tullius: cùm tamen eſſet ipſe, multi, & quidem magni, & clari extiterunt; & antea extiterunt, quorum ipſe ſæpe meminit, eoſque maximis commendat laudibus. Non defuerunt etiam poſtea alij, qui ad Ciceronianam ipſam eloquentiam proximè acceſſerunt. hodie quoque multi ingenio, & induſtria reperiuntur viri,qui antiquitatem penitus redolent. Neq. ſummus Virgilij ſplendor ita cæterorum Poetarum aciem præſtringere potuit; vt ne Horatius videret Muſas plura ſibi dictantes carmina: nec Propertius,Tibullus, Ouidius,Papinius, Lucanus,& alij non pauci. Nec alij recentiores perterriti ſunt illis ſuos ſtudioſè labores addere, vt Mantuanus, Flaminius,Vida, Sanazarus, Bembus, Fracaſtorius, & alij plures: de quibus aliàs. Quare non eſt, cur eorum, qui ſe Latinis ſtudijs prius dediderunt,ſpes infringatur,aut langueſcat induſtria: & ſe ad Vulgaria conferant, quaſi à ſe omnem ſpem abijcientes conſequendi veteres, & dicendi lepore, & ſcribendi exercitatione. Nullam namq. propè video differentiam:cùm neque Petrarchæ, neque Boccatio poſſint anteferri. Et quod arbitrantur eandem poſſe gloriam conſequi; ſi valent,quod difficile eſt,laudo:ita tamen,vt Latinis nihil detrahant:à quibus,ſi quid boni, & iucunditatis habent,cumulatiſſimè acceperunt. Sed hic non ſatis eſt locus,vt de ijs diſſeramus,cùm nihil etiam mihi videatur in Fabritij,& Iulij Cæſaris ſermone eſſe præteritum, quod quiſquam in ijs mediocriter verſatus cognoſci, & percipi potuiſſe exiſtimaret. Quod tu, Sereniſſime Princeps, facillimè poteris iudicare, qui notitiam, rationemq. vtriuſque ſermonis, miro iudicio, acerrimis ſtudijs, optima diſciplina percipere voluiſti. Sed hæc aliàs pluribus: nunc ad inſtitutam diſputationem reuertemur. Nam ſicut heſterno die paulò poſt meridiem diſceſſerunt: ſequenti die poſt meridiem Fabritius, & Ioannes Baptiſta Ceua comiter ad præſtitutum locum deuenerunt: & repentè ex altera parte Franciſcus Linus, homo certè integer, ac religioſus, atque in bonis artibus,diſciplinisq. optimè verſatus, hodieq. Sereniſſimo Duci noſtro, & amantiſſimo tui patri intimus à ſecretis,cum Iulio Cæſare venit: quo cognito ei obuiam properarunt, mirantes, cur illa hora, qua nihil incommodius contingere poterat propter feruentiſſimum ſolis calorem, iter faceret. Qui cùm illum amiciſſimè complecterentur,Quę vos tandem cauſa,inquit, Fabritius, huc impellit? Magna ſanè, inquit, F. Linus; etenim tam ingentes ſunt Taurini calores,vt nunquam meminerimus maiorum;& vt eos euitare paululum liceret,extra vrbē ad hanc dulcem ſpirantem aurā, qua maximè defeſſi recreantur ſpiritus, accedere putauimus. ſed alia eſt cauſa, Fabriti, quæ nos ad vos appellauit. Nam cùm heri veſperi eſſem cū Hieronymo de Federicis Epiſc. Laudenſi, & ſacroſanctæ ſedis Apoſto-

Digitized by Google

Apoſtolicæ apud Sereniſſimum Ducem noſtrũ Nuncio, qui multa de Romanis rebus tam præſentibus, quàm præteritis (habet diuinam quãdam rerum memoriam, & admirabilem ingenij præſtantiam) percontaretur; ad eum venit Hieronymus à Ruuere huius ciuitatis Archiepiſcopus, vir quidem noſtra ætate ſingularis, & moribus, & ſcientia eximius, & cum illo Angelus Iuſtinianus Geneuæ Epiſcopus in omni optimarum artium genere admirabilis: atque vna Ambroſius Barbauarius Sereniſſimi Principis noſtri Theologus inſignis tum dicendi gratia, tum diuinarum, humanarumq. rerum cognitione: aderat quoque Dyoniſius Ciſlagus Inquiſitor generalis vir & doctus, & probus: multiq. alij præſtantes viri, & genere, & virtute præclari: quos vbi audiuit, commotus Nuncius ex ſua ſede demouit, eisq. ſtatim occurrit: qui cùm inter ſeſe, vt ipſorum vſus ferebat, benignè conſalutaſſent; breuibus ſpatijs domum redierunt. Et cùm multa vltrò, citroq. amiciſſime contuliſſent; tum in triclinium ſe omnes receperunt. Ego, prius petita venia, cùm diſcederem, tum mihi occurrit hic Iulius Cæſar noſter, qui interroganti, quare tota abeſſet die, reſpondit ſe apud vos fuiſſe: & mira quædam de latina, vulgariq. Lingua audiuiſſe, ac diſſeruiſſe dixit. Itaque Iulius Cæſar exorauit me; vt huc ſecum venirẽ: quo nihil charius, nihil iucundius mihi euenire poterat. Tum quia multos ſæpe omni ratione tentans ad diſſerendum elicere non potui, vt quo loco Latina, Vulgariaq. eſſent reponenda, reponerem: tum quia aiebat bonam partem ſermonis in hãc diem eſſe dilatam. Quare ſi moleſti vobis erimus, vel hoc faſtum exiſtimetis, Iulio Cæſari attribuetis: nos equidem, niſi fortè moleſti interuenimus, veniſſe mehercule delectat. Tunc Fabritius, Equidem quæcumque cauſa vos huc obtulit, lætamur; cùm apud nos videremus homines & chariſſimos, & amiciſſimos: ſed tamen vereor, ne ita ſit, vt Iulius Cæſar tibuit expoſuit. Omittamus quæſo hæc, inquit Iulius: Equidem, mi Fabriti, ita ſum cupidus te in illa eleganti diſputatione audiendi, vt nihil deſiderẽ, quàm tibi meas hodierno die diſputanti aures patefacere. Itaque ſi ego apud te quicquã poſſum, te exorabo certè, vt mihi quoque, & Lino tuæ iucunditatis, & leporis aliquid impertias. Poſtero enim die ſermonem non eſſe naturalẽ, ſed hominis diligentia, & ingenij acumine excogitatum, & in vſum proditum eſſe ſubtiliter, & copioſè diſſeruiſti. quare nunc magnopere optarem (ſi poſſibile eſt) ſcire; à quibus, quo loco, quovè tempore hic Latinus ſermo inuentus, & adquiſitus ſit: & an eo tempore, quo Latini homines florebant, vnicum dumtaxat in vſu eſſet idioma, an duo, Latinum, inquam, & vulgare. Tum Ceua, eſſent profectò, inquit, hæc noſtris ſtudijs digna, dignioraq. cæteris, quæ à nobis hucusq. quæſita ſunt, atque excuſſa. & licet maiorem, difficiliorem, adeoq. perplexum habeant explicatum; ab ijs tamen minime deterreri debemus: nam quo quid difficilius, hoc præclarius: quapropter nihil gratius, nihilq. optabilius mihi contingere poſſet, quàm hæc planè intelligere. Tum Fabritius, Forent equidem hæc, inquit, noſtro labore digna; ſi aliqua vera, vel ſaltem veriſimilis ratio reddi poſſet. Verùm quis erit, tam eruditus, tamque in antiquorum monumentis verſatus, qui probabilem huius rei aliquam rationem reddere valeat? Neque ſi ille magnus Latinæ linguæ parens Cicero, vel plurimi alij ſolertes viri, quorum tempora notiora erant perceptu, ad vitam reuocarẽtur, veritatem vllam traderent. Neque verò Pomponius diſertiſſimus Iuriſconſultus, qui Iuris originem nobis demonſtrauit, aliquid in medium auderet adferre. Cùm itaque nulla temporis, quo Latinus ſermo inuentus fuerit, certa ratio reddi poſsit: facilius eſt, meo iudicio, in qua orbis terrarum parte originem duxit, inueſtigare: quo cognito arbitror, & tempus dignoſcetur. Latinum autem nomen à Latio emanaſſe exiſtimat Pompeius: Feſtus, Latinè, inquit, loqui à Latio dictum eſt. Latium eſt ea Italiæ pars, teſte Plinio, quæ eſt inter Oſtia Tyberis, & Circeos millia paſſuum in longitudinem non extendens: quod deinde prolatis Imperij terminis antiquũ Latium eſt appellatum. Poſtea verò Latij nomine comprehenſum eſt, quicquid eſt inter Tiberim, & Vulturnum amnem. Totusq. ille tractus diuiditur in Latium citerius, & Latium vlterius. Latium citerius à Tiberis ripa Fundos vſque protenditur: vlterius à Fundis vſque ad Vulturnum amnem. Verùm ſi quid amplius de ſingulis Latij tam veteris, quàm noui partibus, ac ciuitatibus ſcire mauultis; videte diligenter apud Carolum Sigonium librum primum de antiquo Iure Italiæ, nihil amplius erit, quod deſideretis. breuiter enim, & eleganter populos omnes, qui Latij finibus ſepti erant, deſcribit; eorumq. mores, inſtituta, ac fœdera cum Romanis percuſſa recenſet: & quid ius Latij eſſet, & quemadmodum à Romano, atque Italico differret, ſubtiliſſimè commonſtrat. Latium verò ex eo appellatum Poetæ crediderunt, quod illic latuerit Saturnus, dum Iouẽ fugeret: vnde Ouid. eleganter.

Dicta quoque eſt Latium terra latente Deo.

& Virgilius,

Latiumq. vocari
Maluit, ijs quoniam latuiſſet tutus in oris.

QVAM ſententiam ſequutus eſt, & perperã, meo iudicio, Eutropius libris de geſtis Romanorum. Verius Varro, qui Latium à Latino

Rege dictum defendit : Hanc quoque Dionyſius Alexandri Halicarniſſeus in antiquitatum, ſiue originum Romanorum libris approbat. qui cùm dixiſſet Albanorum genus eſſe è Pelaſgis, & Arcadibus, Epeisq. Elidenſibus, ac poſtremo poſt Ilium captum Troianis Aeneam Veneris, & Anchiſæ filium comitatis in Italiam: Horum omnium, inquit, commune nomen fuit Latini deductum à Latino eius regionis Principe. Ex quo id à nobis eſt paulo altius repetendum. Hercules enim cùm in Italiam bellandi gratia transiſſet, inter eos, quos bello ſubiugauit, fuiſſe aiunt & Caccum illum fabulis celebrem, de quo Virgilius quoque noſter cantat. Is fretus locis natura munitis, cùm animaduertiſſet Herculem caſtra poſuiſſe in propinqua planitie, in eum cum prædatorio globo impetum fecit : & dormiente tum exercitu, quicquid incuſtoditum nactus eſt, retro abegit in ſua. Poſtea obſeſſus à Græcis, & expugnatus fortiter, ac præclare reſiſtendo in pugna cecidit, cuius caſtellis dirutis agros occuparunt milites Herculis, & cum ijs Arcades Euandro ſubditi, ac Faunus Rex Aboriginum. Quo tempore ferunt eum filios eo loco, quem hodie Romani incolunt, reliquiſſe ſuſceptos è duabus fœminis. Palantem ex Euandri filia, quam Lauiniam vocabant, & Latinum ex quadam hyperbolea puella, quam obſidem à patre acceptam ſecum circumducebat : eamq. aliquo tempore innuptam ſeruarat : ſed cùm appuliſſet in Italiam, captus amore grauidam reddidit ; & abiturus Argos Fauno Aboriginum Regi in matrimonium dedit: quo factum eſt, vt ferè omnes Latinum Fauni putarent filiũ, non Herculis. Horum Palantem aiunt ante pubertatem mortuum, Latinum ſuperſtitem, poſtquam viridem ætatem attigit, factum eſſe Regem Aboriginum : quo abſque liberis matribus defuncto in conflictu cum finitimis Rutulis, regnum deuolutum eſſe ad Aneam iure quodam affinitatis, quod id eſſet Lauiniæ patrimonium; tum quòd dux ardente bello cum Rutulis eſſet; qui poſtea occaſionem tot cõdendi verſus Poetarum Principi dedit. Sic regnante Latino annũ agente regni ſui quintum, & trigeſimum, Troiani cum Aenea poſt captum, ac dirutum Ilium profugi appulerunt Laurentum in littus Aboriginum, quod Tyrrheno mari alluitur, non longe ab oſtijs Tiberis : acceptoq. ab hoſpitibus ad habitandum agro, & quicquid petierunt, oppidum condunt non longè à mari in quodam colle nomine Lauinium. Nec ita multo poſt, vt idẽ Dionyſius litteris mandauit, veteri appellatione mutata vna cum Alboriginibus à loci Rege Latini nuncupati ſunt. Hinc etiam T. Liuius, vt, inquit, Aeneas animos Aboriginum ſibi conciliaret : nec ſub eodem iure ſolum, ſed etiam nomine omnes eſſent ; latinos vtramque gẽtem appellauit. Mortuis autem Aenea, Aſcanioq. eius filio, regnauit Siluius, caſu quodam, vt idẽ Liuius teſtatur, in ſiluis natus, à quibus nomen deduxit. Is Aeneam Siluium creauit; is Latinũ, & ita profecti à Lauinio, munitaq. magna vrbe dicta Alba: alia quoque multa oppida deduxerunt, quæ priſcorum latinorum vocabantur. Ex ijs aliquo poſt temporis ſpatio Remus, & Romulus prodierunt : qui fato, vel ſorte quadam in montibus expoſiti, ibiq. educati per aliquot annos vitam cum paſtoribus degerunt. Hinc robore tum corporibus, tum animis ſumpto cœpit vtrumque regnandi cupido ; & in ijs locis, in quibus nutriti fuere, vrbem condere cœperunt : & tanta confluxit multitudo Albanorum, latinorum, adeoq. paſtorum, qui omnes vrbem ædificandi magnam ſpem faciebant, vt breui in ampliſsimam vrbem creuerit. Occiſo Remo, ſuperſtes Romulus ſolus eſt potitus imperio. & cõdita vrbs à conditoris nomine nomen ſortita eſt, ideſt Roma. In vrbe verò quamuis latini cum Albanis habitarent, latinè tamen loqui cœptum eſt : deſcendebant enim fere à latinis omnes. Nam, vt ſcriptum reliquit Strabo, tanta fuit populi R. cum populo Albano neceſsitudo, vt non modo voluntatum, & ſanguinis, ſed fœderum etiam, & ſocietatis vinculo colligata eſſet : quòd ambo, inquit, latini eſſent, & eodem ambo ſermonis genere vterentur. Et quamquã latini cum Romanis immixti quodammodo eſſent, duo tamen erant imperia latinorum, & Romanorum. Quam ob cauſam latinum Imperium plerumque ac ſæpius à Romanis vexabatur : item latini in agrum Romanorum ſæpe incurſionem faciebant. Et quandoque ab Anco Romanorum Rege ſuperati ſunt:aliquando etiã in Tuſculano cæſi ad vnum omnes. Legimus quoque nonnumquam in amicitiam populi Romani, ditionemq. veniſſe. Tum ſedatis bellis, calamitatibusq. oblitis, & defectione facta ad arma iterum ventum eſt. Quorum præterea tãta exarſit audacia, vt eos puderet, ſi Liuio credendum eſt, conſanguineos eſſe Romanis. Tandem, vt finem imponam, L. Furio Camillo, & C. Menio Coſſ. omne Latium Romanis ſubijcitur. Hinc ex duobus vnum efficitur imperiũ, & ita effuſis Romanis cũ Latinis, Latini itemq. Romani dicti ſunt. Ideo apud probatos auctores ſæpius reperitur ſcriptum hoc pro illo, & viciſsim : vt illud vulgatum :

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graij :
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

Romani, hoc eſt latini ſcriptores, cedite Virgilio : & Horatius ſuam teſtudinem commendans ; inquit,

Poſcimus, ſi quid vacui ſub vmbra,

Luſimus

Luſimus tecum: quod & hunc in annum
Viuat, & plures: age dic latinum
Barbite carmen.

Latinum carmen dixit, quod alio loco Romanum appellauit, vt tunc;

Quod monſtror digito prætereuntium,
Romanæ fidicen lyræ. Et illud Marcialis;
Abſoluis lepidos nimium Auguſte libellos,
Qui ſcis Romana ſimplicitate loqui.

Et alibi ſæpe. quandoque etiam differentia inter hæc videtur poni; vt apud Ciceronem Atticus C. Gracchum & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio, virum commendans, hoc eſt neminem de ſuperioribus pleniorem, & vberiorem ad dicendum fuiſſe. Immo plane, inquit, damnum illius immaturo interitu res Romanæ latinæq. litteræ fecerunt. quaſi dixiſſet; ſi diutius vixiſſet, multum adiumenti Reipublicæ, & latinis litteris ſplendorem attuliſſet. Dictum eſt etiam à Bruto in eodem Ciceronis libro, latine loqui proprium cuiuis Romani eſſe. Namque cùm ad Antonij, Craſsiq. laudes perueniſſet, & earum multas commemoraſſet: Nam ipſum, inquit, latine loqui eſt illud quidem in magna laude ponendum: ſed non tam ſua ſponte; quàm quod eſt à pleriſq. neglectum. Non enim tam præclarum eſt ſcire latine, quàm turpe neſcire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur. ſæpe etiam latinos de Italicis, Italicos de latinis dictos legimus. quod multorum veterum auctoritatibus comprobat Sigonius. Sed vt vnde profecta eſt noſtra reflectatur oratio; puto ex ijs vobis ſatis conſtare, hoc latine loqui ex Latio ortum habuiſſe: licet ab initio inops, ac parum rude eſſet. quod minime tamen mirum videri debet: cùm eo tempore omnes paucis exceptis, rudes, & imperiti eſſent. Nulla equidem lingua, vt nata eſt, ad opulentiā apta eſt: locupletatur experimentis, ſplendeſcit vſu rerum, & hominū ingenijs nobilitatur. Aduentu Aeneæ cœperunt latini cum Troianis miſceri. Tum vrbe condita paulatim vberius factum eſt, atque politius. Nec defuerunt Græci, qui vrbem ipſam incolerent: quorum beneficio & latina lingua eſt facta locupletior. Idque mihi videtur innuere Plutarchus: qui Romuli præclare geſta recenſens, & inter cætera Sabinarum virginum raptus, cauſamq. exponens, multas illius facti hominum opiniones refert, inter quos quemdam nomine Iubam ſcribit credidiſſe Romanos ea dumtaxat cauſa ad rapinā fuiſſe propenſos, vt hæ virgines opus lanificum Romæ exercerent, quod Græci ταλασίαν dicunt; cùm nondum, inquit, latina vocabula Græcis eſſent confuſa. Idemq. Plutarchus, Iouem, inquit, Feretrium appellant, quod ſecundū Græcorum linguam, quam olim latinis plurimum immiſtam fuiſſe conſtat, feretro trophæa ferebantur. Et ita ſemper ad maiorem ſplendorē, & gloriam latina lingua peruenit. Nec vlla vnquam barbaries potuit de ſuo curſu demouere; quin ad perfectionem omnem aſcēderit; quamuis Pomponius apud Ciceronem videatur dicere aliquando damnum fuiſſe aliquod paſſam. Neque me pigebit ipſius verba recitare: Mitto, ait, C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius iſta fuit laus, tanquam innocentiæ, ſic latine loquēdi, non omnium tamen. Nam illorum æquales Cæcilium, & Pacuuiū male loquutos vidimus: ſed omnes tum fere, qui nec extra vrbem hanc vixerant, nec eos aliqua barbaries domeſtica infuſcauerat, recte loquebantur. Sed hanc certè rem deteriorem vetuſtas fecit & Romæ, & in Græcia. Confluxerunt enim & Athenas, & in hac vrbem multi inquinate loquentes ex diuerſis locis, quo magis expurgandus eſt ſermo, & adhibenda, quàm obtruſa ratio, quæ mutari nō poteſt, nec vtendum prauiſsima conſuetudinis regula. Quantum tamen ex antiquitatum fonte haurire poſſumus, omnium celeberrimam, ac florentiſsimā Ciceronis fuiſſe ætatem magna cum admiratione intuemur: quam ob cauſam, ſcilicet ne locutio emendata, & latina corrumperetur, conſtitutum à Romanis arbitror, vt ſupra ex Valerio Maximo oſtenſum eſt, vt in omnibus gentibus latino idiomate vtendum eſſet. Hæc cùm dixiſſet: Mihi hæc, inquit Linus, latinæ linguæ origo multum ſatisfacit; quam ab vllo vnquam tam alte repetitam arbitror. Sæpe veterum rerum memoriam percurri, & hac in parte diu elaboraui: nunquam tamen mihi permiſſum fuit, vt hanc latini ſermonis propagationem intelligerem: quamobrem dijs immortalibus immortales ago gratias, quorum numine huc cum Iulio Cæſare noſtro me tranſtuli; hic, inquam, breui tempore percepi, quod per multos dies, permultasq. noctes dignoſcere non potui. Tum Fabritius, Immo ipſe, inquit, non modo Dijs, verùm etiam vobis gratias referam, qui talem mihi occaſionem præbuiſtis: vt rem hanc abditam inquirerem, & ad vtilitatem hominum in medium proferrem. Tum Ceua, Hoc ne quidem, inquit, copioſius dici poterat. Verùm ſi ab vrbe iam condita, vel etiam ante hoc latine loqui ortum habuit, miror profecto, quare latinos ſcriptores vetuſtiores non habeamus. aut enim diu inopia laborauit, aut miſerrime iacuit, vel eorum labores intercidère, aut neſcio quid. Paucos ſane ante M. Tullium fuiſſe reperio. Tum Iulius, ipſe etiam, inquit, mirari ſoleo: eorum enim, qui ad manus noſtras, vel fragmēta, peruenerunt, aut ſanè eorum memoria, Q. Ennium Poetam eſſe primum exiſtimo, natum Q. Valerio, & C. Manilio Coſſ. anno poſt

Romam

Digitized by Google

Romam quingenteſimo. In hoc mihi videtur excellere vulgaris ſermo, qui poſt originem breui temporis ſpacio multos habuit ſcriptores, quorum vigilijs illuſtratus eſt, ac locupletior factus. Tum Fabritius, Non ita breui, inquit, tempore, vti ipſe putas, hic vernaculus ſermo auctores aliquo honore præditos habuit; ſed etiam fortè diutius laborauit, & quidem miſerrimè, antequam peruenerit ad aliquam perfectionem. hoc verò non in præſentia. Neque patiar, neque ſinam vos ignorare ante Ennium, vt memoriæ traditum eſt, L. Liuium annis ferè 410. poſt vrbem conditam fabulas dediſſe; ante eum reperio neminem Poetam ſcilicet: quamuis recentiores ad omne diſciplinarum genus hoc protrahant; & perperam, meo iudicio. Etenim regnante Romulo leges aliquæ, quas curiatas appellabant, populo allatæ ſunt, quæ omnes conſcriptæ in libro Sextij Papyrij extabant; qui liber poſtea Ius ciuile dictum eſt, quia Papyrius leges has ſine ordine latas in ſingularem methodum redegit. Numa etiam Pompilius, qui Romulo in regnum ſucceſsit, multas etiam leges condidit, vt videre facile eſt tam apud Liuium, quàm apud Plutarchum. Tulere & cæteri poſteriores Reges, vt omnes Romanarum rerum ſcriptores atteſtantur. Exactis deinde Regibus, & eorum conſtitutionibus non ſatis contenti Athenas legationem miſerunt: qua decem tabulæ conſcriptæ Romæ propoſitæ ſunt, anno poſt vrbem conditam, vt Gellius libro vigeſimo eleganter tradidit, tricenteſimo: quibus mox duæ aliæ additæ ſunt, vt idem Gellius libro decimoſeptimo, ſignificat. hinc poſtea duodecim legum tabulæ nuncupatæ ſunt. quod quidem ius cùm per aliquot annos, circiter cētum apud ſummos Pontifices fuiſſet, tum multi experti, & docti viri interpretari, & augere cœperunt. Ex quibus duos reperio, quos M. Tullius, in libro de legibus ſecundo, veteres interpretes appellat, nempe Sex. Aelium, & L. Acilium. qui dum illam interpretarentur legem, quæ habet; Mulieres gennas ne radunto, nevè leſſum funeris ergo habento: non ſatis ſe intelligere dixerunt, ſed ſuſpicari veſtimenti aliquod genus funebris: Lucius tamen Aelius, Leſſum quaſi lugubrem eiulationē ſignificare credidit: quam interpretationem & Cicero ipſe comprobat, ea potiſſimum ratione, quia Solonis lex id ipſum vetat, ſed hactenus de legum interpretibus: nunc ad alios veniamus, quorum grauior fortè erit ad hoc auctoritas. Nam Lucius Brutus nobiliſſimæ Brutorum familiæ Princeps, qui potentiſſimum Regem clariſsimi Regis filium expulit, ciuitatemq. duro dominatu liberatam magiſtratibus annuis legibus, iudicijsq. deuinxit, quiq. collegæ ſuo imperium abrogauit, vt ciuitate regalis nominis memoriam tolleret, maximus orator fuit, ſi Ciceroniano Attico credamus. Item paucis annis poſt exactos reges M. Valerius dicendo plebis diſcordias ſedauit, vnde Maximi nomen primus eſt conſequutus: fuerunt & alij, quorum mētio apud Ciceronem fit, & antiquiſſimi, & doctiſsimi, de quibus fuſius aliàs. quòd ſi ipſi, aut alij de ijs non ſcripſiſſent, nulla profectò extaret memoria. Sed longè ante libros de iure Pontificio, & de diſciplina Sapientiæ confecit Numa Pompilius; cuius rei præclara habemus teſtimonia. Neque vos credatis, vt alij male crediderunt, Numam aliquid non latinis litteris mandaſſe, ſed Græcis; cùm Pythagoræ auditor eſſet; quod quidem falſiſſimum eſt: quia non ſolùm Pythagoram nō audiuit, ſed regnauit lōgè ante Pythagorā. Pythagoras enim Philoſophus claruit ſub Tarquinio ſuperbo, qui fuit Romanorum vltimus Rex, circiter regni ſui annum 22. quo tēpore Darius Cambyſi regi Perſarum ſucceſsit: eiuſdemq. temporis finita eſt Iudæorum captiuitas. Quare verò Numam Pythagoræ auditorem fuiſſe exiſtimarunt, ratio eſt in promptu; quam iam diu ex M. Tullio libris Tuſculanarum quæſtionum deſumpſi. Nam cū veteres Pythagoræ diſciplinam, & inſtituta cognoſcerent, Numæq. æquitatem, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent: ætates autem, & tempora propter vetuſtatem ignorarent, Numā Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt. Moriens igitur Numa iuſsit libros vnà cum corpore in ſepulchro condi. Mortuo, vt iuſſum eſt, libros in vna, & corporis reliquias in altera arca repoſuerūt. Quadringentis ferè annis poſt eius mortem libri inuenti ſunt: quemadmodum autem inuenti ſint, & de numero, diſſentiunt hiſtorici. Plutarchus tradit magno facto imbrium impetu, tumuloq. exciſo arcas, in quibus & corpus, & libri conditi erant, vi inundationis apertas fuiſſe. D. Auguſtinus ſeptimo de Ciuitate Dei, apertè dicit virum quemdam nomine Terentiū fundum ſub Ianiculo poſſediſſe: cuius bubulcus cùm araret, arcas duas lapideas aratro reperijt: quæ opinio videtur fuiſſe etiam. M. Varronis & antiquiſsimi, & doctiſsimi viri, qui & de religione libros conſcripſit. Eadem planè refert Lactantius, ſcilicet à foſſoribus ſub Ianiculo fuiſſe repertas. ſequitur Valerius Maximus, T. Liuius, Plinius, & ferè omnes, qui de religione aliquid monumentis mandarunt. In eo tamen cōueniunt omnes P. Cornelio, & M. Bebio Coſſ. Quintum Petiliū, qui tunc temporis prætoris officio fungebatur, eos libros legiſſe: demum rem tantam ad Senatum retuliſſe, & neque fas, neque pium videri ſibi, vt ea, quæ in libris continebantur, audirentur à plebe. Ita Senatus decreto Q. Petilius in concione populi

eos concremauit. Id verò an inſipienter, & ſtultè, vel doctè, & prudenter factum fuerit, alijs conſiderandum omitto. Itaque Numam ſcripſiſſe ſatis probatum eſt: ſi verò horum librorum copiam modò haberemus, manu omnes tangeretis, & latine ſcripſiſſe. Plutarchus enim tradidit duodecim libros de Iure Pōtificio, & duodecim alios Græcos de diſciplina ſapientiæ in arca repoſitis fuiſſe. ſi duodecim Græci erant, veriſimile eſt alios latinos eſſe. Sed audi paulò apertius Plinium, qui poſt quàm varias de hiſce libris veterum ſcriptorum auctoritates enumerauit, ex Varrone ſubiungit duos Pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philoſophiæ continentes repertos fuiſſe. Paulò aliter Lactātius, in altera arca, inquit, corpus Numæ fuit: in altera ſeptem Latini libri de Iure Pontificio: itē Græci totidem de diſciplina ſapientiæ ſcripti. Alij verò magis curioſi de religionis ritu, & vetuſtate, quàm de latinæ rei antiquitate; quaſi id etiam omnibus notum prætermiſerunt: fortè etiam exiſtimantes neminem dubitare latinam linguam antiquiſſimos habuiſſe auctores. Quod autem memoriæ traditum eſt ante L. Liuium neminem dediſſe fabulas, credo eos intelligi de ijs, qui ornatè, & politè fabulas compoſuerunt. Philoſophia quoque, vt ipſe Cicero primo Tuſculanarum Quæſtionum ſignificat, iacuit vſque ad eius ætatem, nec vllum habuit latinarum litterarum lumen: eodemq. loco, multi, inquit, iam eſſe latini libri dicuntur ſcripti inconſideratè ab optimis illis quidem viris, ſed non ſatis eruditis. Fieri enim poteſt, vt rectè quis ſentiat, & id, quod ſentit, politè eloqui non poſſit. Nec mirum videri debet, ſi ante illam celeberrimam Ciceronis ætatem pauca eſſent latina monumenta; id namque contigit propter magnitudinem rerum, occupationemq. omnium: qua in re non mihi, ſed ipſi M. Tullio credite. Omnis enim Romanorum virtus in legibus conſtituendis, & in armis conſiſtebat; nec eis vlla erat intentio, nec mens vlla, quàm tueri Rempublicam, augereque, & dilatare Imperij terminos. Et ob hāc nimirum cauſam latinæ diſciplinæ aliquo tempore iacuerunt, nec tantùm diſciplinæ, ſed artes etiam; vt videre eſt in pictura; quæ per multos annos apud Romanos nullius pretij fuit, quæ ſi fuiſſet, vt poſtea fuit, & Fabio nobiliſſimo viro laudi datū eſſet, quod pingeret, multi quoque apud Romanos Polycleti, & Parrhaſij fuiſſent. Vnde Cicero, honos alit artes: omneſq. incenduntur ad ſtudia gloriæ: iacentq. ea ſemper, quæ apud quoſque improbantur. Cùm verò bonarum artium ſtudia in honore haberi cœperunt, confeſtim ad omnem excellentiam peruenerunt latinæ litteræ: & ita, vt omnes ferè Romanorum optimates ad ſcribendum ſe contulerint: & quemadmodū, qui in epulis apud Græcos lyram recuſabat, habebatur indoctior, ſic apud Romanos Romano nomine indigni crediti ſunt, qui latinis diſciplinis cogitationes ſuas nec mandarent, nec illuſtrare poſſent. Sat eſt, inquit tum Iulius, hac de re: ſed iam videamus, ſi vobis commodum eſt, an apud veteres Romanos illud eſſet loquendi genus, quod hodie ab Italis vſu receptum eſt: quoque Dantes, Petrarcha, Boccatius, Bembus, & alij omnes recentiores ſcripſere. Tum Fabritius, Rem, inquit, ſæpius à me deliberatā poſtulas: te tamen non miror, cùm ab alijs dubitatum ſit: alijque, vt præſtantiſſimus Andreas Alciatus refert, vti Leonardus Aretinus, Poggiusque, & alij vulgares vulgari idiomate, quo & nos in præſentia vtimur, vſos antiquos ſunt arbitrati. Contra diſſeruit Philelphus libris Epiſtolarum, cuius ſententiam, vt idem Alciatus notat, omnes viri docti hodie ſequuntur. quæ opinio multo antequam in Alciati comentarios inciderem, mihi fuit probabilis. Fuiſſe namque ſermonem, qui latinus dicebatur, non æque ornatum, & compoſitum, veluti alium; qui ex præceptis, & regulis Grammaticorum conſtabat. Vulgum itaque latinè loqui ſolitum fuiſſe, ſed non ſalua recti ſermonis ratione; doctos autem homines etiam grammatices inſtituta ſeruaſſe. qua de re vehementer reprehēditur Tiro libertus à patrono ſuo Cicerone, quòd in quadam epiſtola non obſeruaſſet Grammaticorum documenta. Tum Linus, Nec me, inquit, ſi vobis videtur, pigebit, huiuſce rei meam in mediū proferre ſententiam: prior, inquam, ſententia mihi videtur poſſe adiuuari ex Triphonini reſponſo; quando aliquando in veſtris Pandectarum libris diligenter animaduerti; Decreta, ait, à Prætoribus latine interponi debent, quaſi innuat & potuiſſe vulgariter interponi. Procopius quoque Perſici belli libris, Stratam apud Romanos viam ſignificare ſcribit. quod in vulgari ſignificatu verum eſt, in latino non æque: vt meritò apud veteres & vulgarem linguam fuiſſe credi poſſit. Idem quoque Procopius ſigniferū latina lingua bandophorū appellari dixit: cùm id de vulgari idiomate, non de Latino emanet. Tum Fabritius, non multum, inquit, vrget Procopij auctoritas. Floruit enim ſub Iuſtiniano, quo tempore iam exciderat latini ſermonis puritas: Idque apud ipſummet Iuſtinianum facile perſpici poteſt: qui ſequutus non eſt, vel ſequi ob temporis iniuriam non potuit eam elegantiam, dicendiq. genus, quod illi præſtantiſſimi Iuriſconſulti, ex quorum reſponſis Digeſtorum opus eſt concinnatum, nobis mirifice reliquerunt. Verbum autem illud Bandum à Romanis tantùm cœpit vſurpari poſterioribus tēporibus,

vt ap-

Digitized by Google

vt apparet ex Stephano περιπολῶν & Suida:idq. potiſſimum tẽporibus Iuſtiniani;vt cõſtat ex auctore eius libri qui περὶ στρατιωτικῶν καταστάσεων καὶ ἐπιτιμιῶν, Iuſtiniani nomine editus eſt: eo enim nomine pro ſigno militari pluries vtitur. Nec aliquo modo poteſt hæc ſententia Tryphonini reſponſo coadiuuari; de quo latius poſtero die diſſeruimus: illud enim reſponſum debet intelligi, vt in qualibet prouincia, quæ Romano Imperio ſubijcitur, non aliter, hoc eſt,non Græcè, non Aſſyricè, ſeu Gallicè, vel Hiſpanice, quàm Latinè decreta poſſent interponi: & non, vt Accurſius, Bartolus, & Alciatus commenti ſunt. Credo igitur vnum dumtaxat apud Romanos ſermonem fuiſſe; quamuis rudes, & imperiti inornate,& incompte, ideſt,non obſeruatis Grammaticorum præceptis, loquerentur. Nam ſi hoc idiomate vſi eſſent veteres, & aliquid ſcripto reliquiſſent, vel ſanè veſtigia aliqua apparerent. At quis veſtrum huiuſce rei tantillum reperijt? Idq. ſatis ex Apuleij metamorphoſeos libris dignoſcitur: interrogauit,inquit, miles dominum meum,quorſum vacuum duceret aſinum. At dominus meus latini ſermonis ignarus,tacitus præteribat: quapropter, cùm à milite deturbatus eſſet hortulanus, ſuppliciter reſpondit, ſermonis ignorantia,ſe quod ille diceret,ſcire non poſſe: ergo igitur ſubijciẽs miles, vbi, inquit, ducis aſinum iſtum? reſpondit hortulanus petere ſe proximam ciuitatem: hactenus Apuleius. Ex quibus ſanè verbis apparet elegantiorem illum ſermonem qualis eſt, quorſum ducis vacuum aſinum? latinum eſſe, nec niſi à doctis ſolitum intelligi; ſed alium barbarum, vbi ducis aſinum iſtum? etiam tali in vſu fuiſſe, vt vel hortulani illum perciperent, & ita loquerentur. Eadem ratione Proculus apud Celſum Iuriſconſultum diſertè ſcribit ſæpe audiuiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes: pecuniam ſine peculio fragilem eſſe: peculium appellantes, quod præſidij cauſa ſeponeretur. Cùm enim in latina ſignificatione ruſticorum vſus à Iuriſconſultis allegetur, argumento eſt hoc latine loqui etiam imperitis familiare extitiſſe. de quo Cicero etiam per Craſſum libro de Oratore tertio. Nam gemmare, inquit, vites, luxuriẽ eſſe in herbis, lætas ſegetes,etiam ruſtici dicũt. Idem quoque Cicero per Atticum, in libro, qui Brutus inſcribitur. Erant tamen, inquit,quibus videretur illius ætatis tertius Curio,quia ſplendidioribus fortaſſe verbis vtebatur, & quia latinè non peſsimè loquebatur, vſu credo aliquo domeſtico: nã litterarum admodum nihil ſciebat. Sed magni intereſt quos quiſque audiat quotidie domi,quibus cum loquatur. Legimus Epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos, quàm in ſermone matris. Auditus eſt nobis Leliæ Caij filiæ ſæpe ſermo: ergo illam patris elegantia tinctam vidimus, & filias eius Mutias, ambas; quarum ſermo mihi fuit notus: & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc verò Scipionis etiam tu Brute credo aliquando audiſti loquentem. Ego verò ac lubenter quidem, inquit Brutus, & eò libentius, quòd L. Craſsi erat filia. Potuit ne M. Tullius apertius nobis commonſtrare vnum dumtaxat ſua ætate ſermonẽ fuiſſe? minimè certè; cùm etiam ij, qui erant latinarum ignari,non malè latinè loquerentur. Itemque mulieres, quæ non ſolùm optimè loquebantur, ſed & ornatiùs ſcribebant; quarumque ſcripta videtur M. Tullius admirari. Et Vitruuius, qui floruit ſub Iulio Cæſare, & Auguſto filio, cui & libros dedicauit, ingenuè fatetur, ſe non ſatis in Grammaticorum præceptis verſatum: quin etiam quandoque in ijs labitur: quod doctiſsimus eius interpres Philãder rectè obſeruauit. Idcirco arbitror nihil ineptius potuiſſe dici, quam apud Romanos diuerſa duo linguarum genera in vſu fuiſſe. Tum Ceua, ſi vnicum, inquit, fuit, vnde euenit, vt duo facta ſit, vnum ſcilicet latinum, quo docti tantummodo hodie vtuntur,quo & veteres etiã rudes, & imperiti vtebantur: alterum, quo vulgò per Italiam loquimur, quod vulgare, ſiue Italicum, ſiue Tuſcum dicitur? Tunc Iulius, alte verò, inquit, &, vt oportet, à capite repetis, quod quærimus. Tum Fabritius,video nunc certè, inquit, quam maximam ſuſceperim prouinciam,vt ſolus,& inermis tribus veteranis,& fortiſsimis militibus bellum geram: illa tamen ſpe ducor: vt plus honoris, & laudis, quàm ignominiæ conſequar: cùm ſolus auſus ſim vobiſcum concertare: tum in meam ſententiam vos omnes venire minus dubitem: quod & ſummopere cupio,& ſpero. Agite verò vos in præſentia: cùm id non ſit mei muneris, vt huius veſtræ linguæ propagationem oſtendam. & cùm omnes Linum intuerentur, demotus ſtatim dixit, Ego igitur, inquit, cum vobis ita lubeat, libenter: quamquam multa, & quidem ardua mihi diſcutienda proponitis: quæ ingenij mei vires longè, multumq. ſuperant. Sit igitur iſta res magna, vt eſt: conabor tamen omnia ſigillatim recenſere, & breui quantùm potero: quibus ſi ſatiſfecero,non parum mihi feciſſe viſus ero. Latinæ itaque litteræ, vt vberius Fabritius dixit, vbi de origine, & antiquitate Latinorum auctorum actum eſt, iam à Romulo in ſcriptis reddi cœperunt, tum à Numa Pompilio paulò vberius, ac fuſius, & ita paulatim ad illam admirabilem Ciceronis ætatem peruenerunt, quæ tunc temporis ad tantam gloriam atque magnitudinem creuere, vt nihil ſupra. Occiſo Cæſare, qui Dictaturam

ctaturam perpetuò gerendam ſuſceperat: & Republica a Triumuiris oppreſſa, Auguſto, Marco Antonio, & Lepido, magna ciuium ſtrages edita eſt, inter quos M. Tullio, multisq. alijs ſapientiſsimis viris miſerrimè, & magno cum poſteritatis detrimento vitam exhauſerunt. Audite P. Velleium Paterculum lib. 2. Hiſtor. Quis inquit, ignorat diremptos gradibus ætatis floruiſſe hoc tempore Ciceronem, Hortenſium, ſenemq. Craſſum, Catonem, Sulpitium, moxque Brutum, Calidium, Cælium, Caluum, & proximum Ciceroni Cæſarem, eorumq. velut alumnos, Coruinum, ac Pollionem Aſinium, æmulumq. Thucydidis Salluſtium, auctoresq. carminum Varronem ac Lucretium? His ergo iugulatis, ac variè trucidatis non minimam iacturam fecerunt latinæ litteræ: illa enim ætas, vt omnes ingenioſi fatentur, & bonarum litterarum, & litteratorum hominum fuit: nec maiorem verborum puritatem, nec copiam, nec elegantiam, induſtriam, gratiam, neque maiores argutias ſubtilitates, atque ingeniorum acumina deſiderare potuit, vt vobis etiam facile eſt colligere ex fragmentis, cùm ita mihi liceat, M. Varronis, tum ex ipſius Cæſaris commentarijs, *Criſpiq. Saluſtij* monumentis, quæ ad nos pauca peruenta ſunt: *Ex* Catulli quoque, Propertij, Tibulli opuſculis, & aliorum, qui ad ætatem vſque illius diuini ingenij Maronis, qui bellum cum Theocrito præclare geſsit, Heſiodum ſuperauit; nec Homero aliquid ceſsit: ex alijs item eiuſdem æmulis gloriæ, vt Horatio, Ouidio, & alijs, qui cum Græcis ſtrenue dimicantes victoriam maxima cum laude reportarunt. Mortuo indigniſsimè Cicerone, ſimulq. extincta Romanæ Reipublicæ libertate cœpit hoc latinè loqui inclinare, & propendere, non ob vetuſtatem, vt malè quidam crediderunt, ſed propter illam, & multo crudeliorem per triumuiratum proſcriptionem in omnes ferè viros doctos factam: qui illo ictu cum omni Romanæ vrbis fletu, ac langore ceciderunt. At longè maius damnum attulit multa barbaries, quæ vndique in Italiam præceps irruit: quæ etiam non tantum latinæ linguæ puritatem fœdauit, verùm etiam omne Romanum Imperium ſubuertere, ad nihilumq. redigere conata eſt. Cuius nam tanta fuit natura, tantaq. vis, vt rerum dominam affligeret? Nonne Roma domina, & caput mundi dicebatur, & erat? Ita ſanè. Diuina verò mente ſic forte permittente, vt nevllum malum impunitum eſſet: etenim ſi viri illi ſagaciſſimi à crudeliſſimo triumuiratus gladio interempti non eſſent; nonquam forſan Romana Reſpublica ab immanibus, & barbaris gentibus eſſet proſtrata. Poſtquam triumuirali proſcriptione conſumpti ſunt, paſsim qui oderant, qui inuidebant, qui æmulabantur, adulatores etiã, & inuidi multi inuaſerunt. Sed huic rei longè maius, vt iã dixi, detrimentũ attulit illa barbaries, quæ præceps in Italiã deſcendit, quæ inter ſe tũ lingua, tum moribus, atque regionibus erat diuerſa. cũ alij Galli, alij Germani, Hiſpani, Vandali, Vngari, Turcæ, & alij multi, ac maximè Gothi; qui iam regnantibus Arcadio, & Honorio, anno ab vrbe condita milleſimo, centeſimo, & quinquageſimo quarto, & à regeneratione humani generis anno quadringenteſimo tertio, Duce Redagaſſo in Italiam conuolarunt. Tum Alaricus, qui cùm apud Polentiam, cuius veſtigia, & reliquiæ hac Auguſta Taurinorũ 20. millia circiter paſſuum diſtant, à Stelicone fraudulenter deceptus eſſet, ius ſuum exequi armis conatus, virtuteque potior, Steliconis proſtrauit exercitũ. Hinc iraſcens, & ſtomachabundus Romam cum exercitu properauit: cui oppugnatæ exciſionem, inflammationem, euerſionẽ, depopulationem, atque vaſtitatem omnem intulit: & Roma prædis, & rapinis onuſtus diſcedẽs, & Siciliam verſus proficiſcens Campaniã, Lucaniã, & ſi Paulo Diacono credimus, Brutiã, Rhegiũq. depopulatus eſt. Attila Hunnorum Rex potentiſſimus cùm ad multa hominum millia vndiq. coegiſſet, in Italiam quoque deſcendit. & paulo poſt anno circiter 454. cum ingenti Vandalorũ manu Genſericus, quem Regina Eudoxia accerſiuerat, Romam eſt profectus. ſubinde Zenonis imperio Odoacer Herulorum dominus ab extremis Pannoniæ terminis huc perrexit: & regiam poteſtatem adeptus eſt, quam fœliciter retinuit, vſque dum Theodoricus à Zenone miſſus eum fraudulenter interemit. Iuſtiniani denique temporibus Totila, quẽ Gothi ſuperſtites Regẽ ſibi adiſciuerãt, collectis vndiq. ad præliandũ viris, Italiam rurſus inuadit. quem tandẽ Iuſtinianus per Narſetẽ ſuũ profligauit, ac occidit. His omnibus ſucceſſerunt Longobardi, quos accerſit Narſes ipſe; cùm Iuſtinianus minor, reiecto Narſete Longinum præfectum mitteret. quod factũ illi indignum viſum eſt, & grauiter ferens ſuam gratiam apud Principem minui: & qui iam ante pro tuendo imperio ſæpius vitam profundere non recuſarat, multo grauius hoc dolore exarſit: hinc neglecto Imperio Neapolim ſe recepit: & ita Longobardos in Italiam appellauit: qui eam deinde totam ferè occuparũt, eamq. per annos circiter ducentos dominatu compreſſerunt. Hos verò Carolus Magnus anno Chriſti 768. repulit, & exterminauit, & Deſiderium, qui vltimus Longobardorum Rex fuit, & eius vxorem, filios, propinquosque omnes in Galliam ſecum deduxit. Et ſic ab hac barbarie Italiam liberauit, & ſimul Romanas litteras reſtituit. Sed præter hos immanes, & barbaros

homines, permulti etiam fuere, quorum ſceleribus, & opprobrijs diutius, veluti nauis in medio mari poſita, varijsq. tempeſtatibus agitata, miſerrimè Italia cóncuſſa, ac ferè ſubmerſa fuit. Quid enim à Decio Imperatore Vrbs Roma, Italiaq. tota vel Imperij, vel maieſtatis habuit: quæ (ſi vetera memoria repetimus) improbiſſimo cuique maximè ſemper patuit, tot incurſiones barbararum gentium, tot oppreſſiones Tyrannorum, tot calamitates perpeſſa, donec ad extremum miſera in ſummis malis conſenuit? & ſimul cum Imperij maieſtate verborum grauitatem amiſit. Quæ ad peiora fortè expoſita eſſet, niſi in legitimam ſummorum Pontificum tutelam, ac tutiſſimum præſidium perueniſſet. Ex quibus ſatis intelligere poſſumus, quemadmodum ex vno Latino idiomate duo facta ſint. Occupata enim à Gothis Roma, occupatiſq. à Longobardis ferè omnibus ciuitatibus & ij, illiq. latini ſermonis imperiti, patria lingua loquebantur. Hinc Romani, itemque Itali iſtorum dominatu pulſi, barbaris verbis vti ſæpiſſime coacti fuere. Barbari quoque contra morem, conſuetudinemq. ſuam quaſi regionis, quam incolebant, natura incitati, ductiq. ipſius latinæ linguæ delectatione, pulchritudine, & ſuauitate, quandoque latine, ſed incomptè, & impropriè ſermonem faciebãt; hoc eſt, mixtis quibuſdam verbis. Sic Longobardi, cæterique barbari modò latinis, Latini modò barbaris vocabulis vtebantur. Verùm cùm hoc latinè loqui à barbaro longè, multumq. diſtaret, facta eſt coniunctio, confuſioq. talis, vt hic vernaculus ſermo editus ſit, quodãmodo ex duabus naturis compoſitus. Hæc cùm Linus dixiſſet: Non poſſum, inquit Ceua, verbis explicare, quàm magnum, atque incredibilem dolorem acceperim, dum tales, tantasq. Italiæ incurſiones, depopulationes, inflammationesq. nobis exponeres. Tum Iulius, Hæ res, inquit, mirum, & acerbum dolorem commouere ſolent: nullus tamen dolor eſt, nullaque animi acerbitas, quàm non longinquitas temporis minuat, atque molliat. Origo enim vulgaris ſermonis mihi hũc dolorem eripuit. Omittamus igitur mœrorem, quem optimus quiſque pro patria, & pro ſuis ſuſcipit. Ego autem illud mirari non deſino, quod multò magis antea mirabar: ſcilicet cùm Gothi, tum Longobardi latinas litteras neſcirent, & permultum temporis Italiæ imperarent, ne hic ſermo maiorem barbararum vocum ſimilitudinem, quàm latinarum habeat. Tunc Linus, Acute ſane, inquit, à ſapientiſſimo Philoſopho noſtro dictum eſt in primo officiorum; Nihil contra naturam vniuerſam contendendum. Namque tanta eſt loci natura, tanta domeſtici, natiuiq. Cæli vis, vt in qualibet orbis terrarum parte arbores vberiores producant fructus eo loco, quo natæ ſunt, licet ſterili, quàm quo translatæ, quamuis vberrimo, ac fœcundo. Hinc minimè mirandum, ſi hic vulgaris ſermo latinis potius, quàm extraneis, & barbaris ſit ſimilis. De loco autem quemadmodum ſentiam, in qua, inquam, Italiæ parte latinus ſermo primùm corruptus ſit, maloq. vſu deprauatus, attendite. Ex ijs enim ſatis perſpicuum fiet, & vnde vulgaris initium deduxerit. Diffuſis ergo nõ minus in omnibus Italiæ regionibus, quàm extra, vt in Gallia, & propè in omnibus Hiſpaniæ partibus, Barbaris, ſtatim tum lingua, tum mores commutari, variarique cœperunt, (ſed de exteris dicere prætermittamus) & lingua, quæ primùm latina erat, tum Barbaris immixta in hoc vulgare idioma eſt verſa, verſa dico, in quelibet Italiæ angulo. Vnde verò nomen ſortiri debeat, magna eſt controuerſia. Nec enim mihi ſatis in præſentia, vt ingenuè fatear, liquet; an lingua denominari debeat ab eo loco, ex quo origenem traxit; an ex eo, in quo ornamentum, grauitatem, copiam, & alia id genus ſuſcepit. Etenim Latinum, vt abunde à Fabritio audiuimus, ex Latio ortum habuit: & licet ornamentum, puritatem, ſplendorem, omnemq. dignitatem à Romanis acceperit: Latinum tamen ferè ſemper non tantùm ab exteris, ſed ab ipſis etiam Romanis dictum eſt. Principium verò nec ex Florentiæ ciuitate, nec omnibus Hetruſcis, aut ex Longobardis finibus, ſed ex omni Italia, vti iam dixi, habuiſſe eſt luce clarius. rem tamen hanc compreſsius ſumens, magnoq. deſiderio ad inueſtigandam veritatem inflammatus auſim dicere, vulgare id ſtudium inter nationes Longobardorum natum. Et ne noua nobis hæc ſint, & inopinata; ſcire debetis Longobardos, vt latius retulimus, per ducentos annos toti ferè Italiæ imperaſſe: iſtis præſertim citerioris Galliæ ciuitatibus; Ticiniq. cum ſceptro, & inſignibus regijs ſedem tenuiſſe. Cum igitur illi populi has Ciſalpinæ Galliæ, quod nemini dubium eſt, oras incolerent, neceſſe eſt, vel inuitos fateri, vt in ijs compoſitus, commixtusq. magis ſit vulgaris hic ſermo, quàm in reliquis Italiæ finibus; aut negare oportet ex Longobardorum vſu, & more loquendi hunc ſermonem non effluxiſſe: quod negare non poſſumus: principium, inquam, à Gothis, à Longobardis, ſimulq. à Latinis duxiſſe: quod ſi quis inficiabitur, dignitatis, nominisq. ſui iacturam faciet. Sed cùm hæc lingua ex duobus quodammodo fontibus emanet: quæri ſolet: an hæc vulgaris noua per ſe ſit, an vetus latina corrupta, & deprauata? Nunc verò tecum agendum eſt, Fabriti, non inimico, quidem animo, ſed

veritatis

Digitized by Google

veritatis tantùm eruendæ gratia. Neque te, neque nos omnes arbitror in eam iuiſſe ſententiam, quam multi viri, alioqui doctiſsimi tenuere. Illi enim, qui malè dictis vulgaris linguæ gloriam, dignitatemque violare experiuntur, eamque vulgarem, humilem, & plebeiam eſſe exiſtimant, huiuſmodi eſſe, quò ad latinæ ſimilitudinem, quo fęcx vini ad vinum purum, & ſuauiſsimum. Namque hoc vulgariter loqui nihil aliud eſſe, quàm ipſum latinum deprauatum, & corruptum, vel propter longam barbarorum conſuetudinem, vel ob nimiam hominum ignauiam, aut ſanè temporum iniuriam. Hæc ſunt, quibus id vulgare ſtudium viri non alioquin mali conantur deprimere, & conculcare. Ex quibus quis dignoſcere apertè poteſt eorum ſententiam eſſe, vt vetus latina lingua, & hæc vulgaris noua, non ſint, nec vnquam duæ fuerint; ſed vnica dumtaxat, ſcilicet latina corrupta. Ipſe verò duas eſſe ſemper exiſtimaui, ideſt vetus latina fuit, & hæc noua eſt, & per ſe. Tum ille, multa, inquit, doctè, & eleganter diſſeruiſti, quæ ſatis mihi fecerunt, ſed quod ad præſentem quæſtionem attinet, duas eſſe hodie concedo, quondam tamen vnicam fuiſſe ſatis copioſè diximus. Si vna fuit, & duæ modò ſunt, ex latina vetere hanc nouam pendere oportet. namque filius ſine patre eſſe non poteſt, pater ſine filio poteſt, quò ad eſſentiam dico, non quò ad nomen: referuntur enim pater & filius: poſito vno, ponitur neceſſariò & alterum: nec eſt dominus, niſi ſeruum habeat in poteſtate: poteſt tamen perſona domini, reſpectu illius præteriti ſerui, eſſe deficiente ſeruo. Tum Iulius, qui Lini cauſam, quaſi veriorem tueri volebat. Sit hoc, inquit, verum, quod dicis: contraria tamen hæc videntur eſſe. Contraria verò ea dico; quorum alterum ait, alterum negat: ex quibus neceſſe eſt alterum verum eſſe, alterum falſum. Aſſerunt itaque illi hanc nouam eſſe veterem ipſam latinam, ſed deprauatam, & corruptam. Hinc ſciendum eſt tritum apud Philoſophos, corruptionem vnius, eſſe generationẽ alterius: & ſicut generatio nihil aliud eſt, quam ex non eſſe ad eſſe, vel, vt cum Philoſophis ipſis loquar, ex non ente ad ens: ſic contra corruptio ex eſſe ad non eſſe. Si igitur hæc vulgaris nihil aliud eſt, quàm latina corrupta, neceſſe eſt, vt latina corrumpatur, ſed ſi corruptionẽ patitur, deſinit eſſe. Nulla enim corruptio fit, ex qua non fiat generatio: (fremant licet, qui aliter ſentiunt) vulgaris ergo ex non eſſe ad eſſe prouenit: hinc ſequitur vulgarem linguam, quæ eſt viua, non eſſe vnam, & eandem cum latina, quæ perempta eſt, ſed vna per ſe. Tum Fabritius, & ſi in artium, inquit, ſtudijs liberalibus, doctriniſq. non ita fortè verſati ſimus, vt par eſt: dedimus tamen nos & Logicæ, & Philoſophiæ aliquando operam; licet poſtea ad legum ſtudia animum conuerterimus: & niſi me capiat obliuio, nunquam a Bartolomæo Ferrerio, viro omni doctrina, & virtute ornatiſsimo, qui publicè, ac priuatè in hac Taurinenſi Academia me logicem, & philoſophiam docuit, accepi hunc ratiocinãdi modum. Collectio enim propoſitioni, non ſatis mihi videtur conuenire; namque illa, meo iudicio, eſſe debet; ſi latina corrumpitur, ex ipſius corruptione oritur vulgaris; ſed latina non eſt corrupta, ex latinæ ergo corruptione non generatur vulgaris. Perperam & illud, vt latina perempta ſit: & ne imperiti quidem id dicerent. Cæterùm noſtrorum intentio non ea fuit, quam ipſe putas, vt vulgarem linguam non eſſe crederent. Iam vobis hoc Ethruſce loqui hodie eſſe, diuerſumq. à latino libenter conceſsimus: ſed eſſe quid latini corrupti conſtanter adſeueramus. Neque in idem ſemper incidimus, vt vos innuere video. Stat enim vulgaris lingua nunc per ſe, non autem latinæ beneficio: quia perempto latino idiomate, remaneret nihilominus vulgare: nam mortuo patre ſupereſt filius, quãquam filij nomen amplius non retineat. Atqui Latinum fuit cauſa, quam Philoſophi materialem vocant: ſicut granum eſt cauſa herbæ: quia ſine grani corruptione non generatur herba: & herba dicitur, vt aliter loquar, terminus ad quem, & granum à quo, vtpotè priuatio ad habitum. Namque à grano mobile mutari incipit: & priuatio fit formæ acquirendæ, adeoque & forma mox amittenda. In granum perficitur mobile, & finitur motus, videlicet forma iam acquiſita per motum. Alijs exemplis res fiet illuſtrior. pone in generatione pulli, fit progreſſus ab ouo, quod nondum eſt pullus, tanquam ad terminum ad quem. Sic procreatio pomi: progreſſus fit à germine, quod nondum eſt pomum. Hinc mutationem fieri videmus à quo ad quem, quodammodo ex non ente ad ens, & ſic mutatio à priuatione ad habitum. Vulgaris enim lingua à non ente ad ens prouenit: ante nihil erat. Sed, vt, fuſius, tu Line, diſſeruiſti, ex commixtione latini ſermonis cum barbarorum vocabulis originẽ duxit, veluti à termino à quo ad quem; & ita altera à latina differẽs facta eſt. Tum Linus, ſi altera, inquit eſt; exemplum, quod ponunt vini, non eſt ſatis rectum: quia cùm vinũ aceſcit, vel perit vini ſapor, vappæq. accipit nomen, mutatur, & differt à ſe ipſo quò ad bonitatem: nam ſuauitas illa vini euaneſcit: ſed non quò ad ſubſtantiam: propterea quòd non ſolum in eo remanet vini ſubſtantia, ſed etiam vini nomen: & quamquam vini nomen amitteret, ſat eſſet permanere ſubſtantiam. At cùm fit ace-

tum, mutatur; & à ſe ipſo quò ad ſubſtantiam differt: & quoniam mutat ſpeciem, non eſt, neque vinum dicitur, ſed acetum. neque vllo medicamine in vnum poteſt reduci, neque ad priſtinam ſubſtantiam; ſicut homo mortuus ad vitam reuocari minimè poteſt: vappa verò quibuſdam remedijs, quibus homines ſæpiſſime vtuntur, poteſt reſumere vires, hoc eſt ſaporem, & odorem, veluti æger deperditam ſanitatem recuperare. Verùm quoniam mutationis, & differentiæ ſubſtantialis ea eſt vis, vt non diuerſas, & alteratas, vt Logicorum verbis vtar, ſed alteras res efficiat: neceſſe eſt fateri eos ſibi aduerſari; cùm vini exemplum proponunt. Namque vinum, cùm vappa ſit, non mutat ſubſtantiam, ſed vt ita loqui mihi liceat, alteratur. Tunc Fabritius. Haud negare, inquit, poſſumus mutationes, & differentias, quæ ſubſtantiales non ſunt, ſed accidentales non efficere res alteras, ſed diuerſas dumtaxat, & alteratas: quarum duæ ſunt ſpecies, vna inſeparabilis, altera ſeparabilis. Hæc differre facit alterum ab altero, quod alteritate, vt cum Porphyrio dicam, quadam differt, quocumque modo vel à ſe ipſo, vel ab alio: vt calidus à frigido: item à ſeipſo ex temporum diuerſitate, vt Cicero ſcribit, mox orat. Illa enim differre alterum ab altero dicitur, veluti cùm ab aliquo inſeparabili accidente differt. Differt Demoſthenes à Cicerone, vel Homerus à Virgilio, propterea quòd Homerus cæcus erat, Virgilius oculos venuſtos, & ſuaues habebat, & propterea viſum. Atqui fæx vini eſt quid aliud in vino diſſimile, & quidem longè. nam cùm ex vini corruptione fæx generetur, fit tota diuerſa, & alia à vino, vel, vt ratiocinatores malunt, altera. Etenim & formam vini amittit, & ſubſtantiam. vinum tenue eſt, limpidum, clarum; contra fæx craſſa, ſpiſſa, obſcura. Ex hauſto vino, & cadis vacuis fæcem tunc tantùm inſpicimus. Quamobrem alludens Horatius libro primo carminum, dixit:

Diffugiunt cadis cum fæce ſiccatis amici.

Hinc fæx dicitur excrementum cuiuſque rei. fæcem quoque ciuitatis homines: viles, plebeios, abiectos quandoque appellamus: non quòd ſint ſordes, ſed quia vitam agunt ſordidam, & abiectam: vt illud Ciceronianum pro Flacco, Opifices, & tabernarios, atque illam omnem fæcem ciuitatum. & alio loco, perditiſſima, atque infima fæx populi. Noſtri verò cùm dicunt, hoc vulgariter loqui, quo ad Latinum, neque aliud eſſe, quàm fæcem vini ad vinum purum, & clarum, intelligunt putredinem illam, & craſſitudinem vini, quæ vulgo propriè denominatur fæx. Quam ob cauſam rectè dixiſſe arbitror, vt vulgaris lingua ſit fæx latinæ; cùm ex illa latini ſermonis corruptione ſit producta. Tum Linus, ſi hoc vulgare, inquit, idioma à latino proficiſcitur: quod, vt video negare non poſſumus, non corruptum, ſed generatum eſſe rectius diceremus. Namque Peripateticorum Princeps Ariſtoteles, qui corruptionem vnius eſſe generationem alterius docuit, docuit item id non à corruptione, ſed à procreatione denominandum, tanquam à digniori. Dicamus igitur vulgarem linguam à latina ortam, & non corruptam. Hac in re, inquit, Fabritius, ſatis tibi facere conabor: illud tamen non prætermittam, generationem non poſſe ſine corruptione eſſe: quamuis corruptio poſſit eſſe, vt Scotus exiſtimauit, ſine generatione: ſi eſt procreata, eſt ergo ante corrupta. De ijs hactenus. Ac, vt nihil non dictum omittamus: ſi quis mihi obijceret id, quod paulò ante ratiocinabar: nempe Latinam non eſſe corruptam, non oriri itaque ex ea vulgarem: Reſponderem ad ſingula: in primis, inquam, corruptam fuiſſe, quod infeliciter nobis accidit Gothorum, & Longobardorum tempore, quodque dolendum eſt: vocabula enim, quæ venuſtiora erant, & elegantiæ plena, longo abuſu conuerſa, & commutata fuerunt: vnde dicta ſunt corrupta: ſicut Cicero: Sed corrupti mores, deprauatiq. ſunt admiratione diuitiarum, hoc eſt mores ſunt commutati. Neque, vt vere fateamur, vnquam fuit corrupta latina lingua; neque corruptionem patitur: licet non ita ſemper ea familiariter, vt apud veteres Romanos, vtamur: ſemper tamen fuerunt eadem lingua, eadem verba, eadem pronunciatio, ijdem accentus, eademque ſyllabæ productæ, & correptæ, & alia generis eiuſdem. Sed iam vos admirari video: quod mirandum tamen non eſt. quoniam quod à Philoſophis traditum eſt, generationem vnius eſſe corruptionem alterius, ad Phyſicos tantum pertinet; qui de materialibus, & naturalibus rebus tractant. Latinam verò linguam ex eorum numero non eſſe, quiſque ſanæ mentis videt, & iudicare poteſt. Hoc enim latine loqui eſt, tanquam ſplendidiſſimum lumen, cuius ſplendore omnia ferè illuminantur, & colluſtrantur. Ex quo ſi qui candelas ſcirpeas, cæreas, piceas accenderint: & ſi lumen longè inter ſe differens exhibeant: tamen ab eodem lumine & accenſæ ſunt, & ſemper ipſum lumen purum, atque illibatum remanet. Accenderunt prius Itali, tum Galli, Hiſpani quoque, Germani etiam quandoque ex hoc lumine ſua lumina: nunquam legitur extinctum, aut imminutum ex aliqua parte latinũ lumen, licet nõnunquam langueſcere viſum ſit. At hæc poſterius. Poſtea verò quam Itali ſua ſcripta hoc ſplendore illuſtrare cœperunt: &

ipſum

ipſum lumen latinum ita cœpit effulgere, vt diſcuſſis, quæ id ipſum offuſcabant, nebulis, clariſſimè, & ſplendiſſimè illuxerit. Ex ijs itaque mirari deſinetis: quòd & ſi corrupta non ſit Latina, nata ſit, vt Lino magis placet, vulgaris hæc noua: quia etiam vox concionatoris diffunditur in multas aures, vnica tamen eſt vox, ab vnoque homine diffluit. Neque mirum etiam, ſi ipſa vulgaris, latinæ, ex qua ortum habet, grauitatem, & ſplendorem illum mirificum non præſtet: nã propoſita Parrhaſij, aut Apellis aliqua ad imitandum tabula, nunquam, licet eximius pictor formam illam verè effinget: vel ſi hanc poſteriorem aliter pictura exprimere voluerit, longè prima, ac ſecunda fiet vltima deterior. Hæc cùm attente audiuiſſent: Iulius, voce tua, inquit, clauſas iam aures mihi aperuiſti: & obcæcatam mentem lumine tuo illuminaſti: atque immundam faciẽ tua pictura, quaſi ſpeculo patefeciſti: vel procreata ſit ex latina, vel ſit latina corrupta: à latina nihilominus decus, lumen, initium, & ſi quid dignitatis ineſt, habuiſſe, vel inuiti fateri cogimur. Tum Ceua, Egregiè, inquit, mihi quoque probata eſt oratio tua: ſed intento quidem opus fuit animo, & enixus ſum, ne omnia dilaberentur, ſi vnum aliquod effugiſſet: quoniam diu ijs tricis detinebar, hodie me mirabiliter exoluiſti. Tum Fabritius, Atqui ego, inquit, multò magis ſum illis irretitus laqueis. Etenim non poſſum non mirari: cur etiam Linum, & propè omnes vulgaris linguæ vindices pudeat hoc vulgariter loqui emanaſſe à latino fateri; cùm non erubeſcãt dicere ex Barbaris originem duxiſſe. Quid hoc turpius? quid ignobilius? quid illo præclarius? aut quid admirabilius? ſi iſti hoc munere ſe indignos exiſtimant, neque eis tanto honori dãdum eſt: immo maximo pretio id mercari deberent. Et ridiculum, ac planè fatuum eſt, quod de latina obijciunt. Idem, inquiunt, de latina dici poteſt, quæ eſt corruptio linguæ Græcæ, vel, vt melius dicam, procreata ex ipſa Græca, & ex alijs barbaris ſermonibus, vti noſtra ex Gothis, & Longobardis. Accepimus à maioribus noſtris latinam linguam in Latio fuiſſe productam, etiam ferè à mundi creatione: quamnis nomen Aboriginum haberet, neque ab exteris ibi fuiſſe tranſlatam. licet ab initio inops eſſet: nec mirum, cùm etiam flumina, præſertim hic noſter Padus, à principio exigua ſint: paulatim tamen collectis vndique riuulis, magniſq. cocuntibus amnibus in mare maxima influunt. Aduentu Aeneæ, erectaque & munita Alba incœpit latina lingua augeri non à Barbaris, vti ipſi putatis, ſed à Pelaſgis, Arcadibus, Epeiſq. Elidenſibus, & ipſis Troianis: qui omnes communi vocabulo Latini dicebantur. Qua de re, ſi memoria tenetis, iam latius tractatum eſt. Romani quoque primo retento latino nomine, in magnaque veneratione habito, vtebantur eo latino ſermone, qui nec barbarus, nec omnino Græcus erat, ſed ex vtroque quodammodo mixtus: qui, vt à Dionyſio Halicarnaſſeo proditum eſt, plerumque ad linguæ Aeolicæ proprietatem accedebat. Quintilianus quoque ſimillimum eſſe dixit. auctam tandem, & illuſtratam, tanquam paternam hæreditatem à ſagaciſsimis, legitimiſque Romanorum hæredibus haud vnquam inficiar: & multa etiam à Græcis mutuatos fuiſſe, ſibique, quaſi propria vindicaſſe apertè conſtat. Quare Græca lingua non erat barbara, vt illa Gothorum, & Longobardorum. Aliunde quoque ſumpſerunt, & præſertim à Iudæis: nec mirabitur, qui norit Romanos vniuerſo ferè imperaſſe: quare neceſſe fuit, vt multa ex aliena lingua in vſum eſſent Populi Romani tranſlata: quamuis Andreas Alciatus bonarum litterarum peritiſsimus libro Parergon ſecundo teſtetur, non paucis nos nominibus cum Iudæis communibus vti: Cuiuſmodi ſunt ſaccus, camelus, nugæ, atque alia generis eiuſdem. quibus nominibus multò ante captam Hieroſolymam Romani vſi ſunt: quæ frequentiores apud Ciceronem, & alios approbatiſsimos auctores inueniuntur. Antonius quoque Auguſtinus ætatis noſtræ & acutiſsimus, & doctiſsimus oſtendit Latinos non ſolum verbis alienis, ſed etiam dicendi genere Hebræis perquã familiari vſos: vt illud Eccleſiaſt. Vtile eſt mori, quàm relinquere filios impios: & eodem libro: Bonũ eſt arguere, quàm iraſci. & Dauid in Pſalmis, Bonum eſt, inquit, confidere in Domino, quàm ſperare in principibus: & alibi paſsim. quod dicendi genus domeſticum eſt, atque Iuriſconſultis familiare, vt illud ex Vlpiano: Pro hærede autem, inquit, gerere non eſſe facti, quam animi. Sed & apud Plautum in Rudente:

Videor hoc ipſum agnoſcere,
Non ædepol, ait, piſcis expeto, quàm tui ſermonis indigens. & alio loco
Eo tacent, quia ſi mulier ſemper, quàm loquens.

Vt illud etiam apud Terentium in Eunucho, ſtatim ab initio.

Si quiſquam eſt, qui placere ſe ſtudeat bonis
Quam plurimis.

Quo in loco Antonius Muretus ſubtilis, & & elegans, ex Aemilij Ferreti auctoritate admonuit, Quamplurimis, hoc loco duas eſſe dictiones, ſenſumque eſſe: Si quiſquam eſt, qui ſuum ſtudium eò referat, vt bonis potius, quàm vt plurimis placeat: & deeſſe videtur particula potius, vt & in illo Plauti ex Rudente.

Certum eſt mori, quàm hunc pati lenonem in me graſſari.

Sic ſæpe loquutos Græcos exiſtimat Muretus: quibus plerumque deeſt particula illa, potiùs, quæ ſæpe in latino idiomate redundat: vt Cicero de Diuinatione, Tamen eos, inquit, defendes, qui ſe ab omnibus deſertos potius, quàm abs te defenſos, eſſe malunt? Terentius in Adelphis.

Quin, quicquid poſſem, mallem auferre potiùs in præſentia.

Et Vlpianus: Si actor malit dominum potius conuenire. Alia eius generis nobis legentibus occurrunt multa, quæ ſunt ad Homericam imitationem. Nonnulla etiam ab alijs mutuáti ſunt noſtri; & à Gallis maximè, vt rheda, ac petorium: quorum altero M. Tullius pro Milone, altero Horatius vtitur. Mappam quoque vſitatum Ciro nomen ſuum Pœni adſeuerant; & Gurdos, quos pro ſtolidis vulgus appellat, ex Hiſpania, vt Quintilianus ait, originem habuit. Capſum in Ciſio vocabulum trāſpadanum eſſe docet Feſtus Pompeius. Et Ioſephus Scaliger nos verbum Ambubaia ex vltima vſque Syria petijſſe tradidit. vnde Horatius, Ambubaiarum collegia: pro vagis, & vilibus mulieribus. ſunt & alia plurima, de quibus latè Feſtus, quæ ab omnibus ferè gentibus acceperunt, eaq. deinde latini ſibi vindicarunt. Sed maxima ex parte latinus à Græcis conuerſus eſt: & Græcis vtimur verbis, ſi noſtra deſunt. Verùm & illud magis, quòd latini vna cum lingua, agris, vrbibus, regnis Rempublicam auxerunt: multisq. fortunis locupletarunt Imperium: & maxime Græciam ſpoliarunt, Græcique omnes ſub Populi Romani Imperium, ditionemque ceciderunt. Contra verò cùm hanc nouam linguam adquirerent; maieſtatem, nominisq. gloriam, & dignitatem amiſit; & Barbaris, quibus antea ſolebat imperare, paruit miſerrime. Tum Iulius, eſt id quidem, inquit, certo certius: verum quia aliqua diei pars ſupereſt, ne ſit omnino diſputatione vacua; vellem, Fabriti, te id iam perſequi, quod nobis ſæpe pollicitus es: à quibus, inquam, latinæ litteræ auctæ, & illuſtratæ fuerint; & quemadmodum, & quo tempore interciderint, & verborum delectum amiſerint; & quando ſuum illum ferè priſtinum receperint candorem: quem quotidie magis, & magis videmus niteſcere. Tum ille, Poſteaquā, inquit, auidos homines ad has diſcendi epulas recepi, ſic accipiam, vt reliquiarum ſit potius aliquid, quàm vos hinc patiar non ſatiatos diſcedere. Diſtinguam igitur latinorum auctorum ætates ordine; vt qui latinæ linguæ parentes, & patroni fuerint, nullo negotio habeatis. Tum à quibus cœperint declinare ipſæ latinæ diſciplinæ; in quibus conſeruatæ, item à quibus fuerint reuocatæ, atque inſtauratæ. Linguæ enim, vti res omnes humanæ, principium, progreſſum, perfectionem, corruptionem, & finem habent: & ab initio rudes, & inopes ſunt: deinde vrbanitate, moribus, & acutiſſimorum virorum ingenijs illuſtriores fiunt, ac politiores. Quæ cùm aliquamdiu in puritate, proprietate, & elegantia permanſerint, corrumpuntur, deprauantur, denique depereunt omnino, vel vetuſtate, vel hominum vitio: ita, vt ſcripturæ etiam ipſius nihil quidem ſuperſit. Nam ſi hodie aliqua veterum latinorum extaret ſcriptura, videremus profectò aliter Latinum, Euandrum, Turnum, & alios illius ætatis homines loquutos fuiſſe, quàm vltimi Romanorum Reges, vel primi Conſules loquerentur. Verſus enim illi, quos Salij canere ſolebant, non ferè intelligebantur: ſed quoniam ita à maioribus ſanciti, & conſtituti erant, aut ob quandam reuerentiam, quam religioni perpetuò adhibebant, nunquam auſi ſunt commutare. Scribit quoque Polibius Romanam facundiam à primo bello Punico vſque ad ſecundum admodum fuiſſe commutatam, vt conditiones, & pacta inter Romanos, & Carthaginenſes admiſſa, vix poſſent intelligi: quo factum eſt, vt latina lingua paucos haberet auctores. Quod ſatis non poſſum comprobare: nam ſi Numæ Pompilij libri à Q. Petilio lecti, ac intellecti fuere: ad quem à Regno Numæ colliguntur anni DXXXV. quanto magis Romanorum, ac Carthaginenſium conditiones intelligi debebant? cùm primum bellum Punicum annis ab vrbe condita circiter DLXXX. geſtum ſit: niſi fortè dicamus poſt primum bellum Punicum ad Latinas litteras illuſtrādas magis, quàm antea, ſe addixiſſe Romanos. Sed ad id, quod faceſſit negotium, accedamus. Etenim ante vrbem neminem ſcripſiſſe arbitror: quamuis vrbe condita leges ſtatim latas eſſe, ac in ſcriptis redactas legamus. Numa quoque ipſe Romanorum Rex Secundus, non modò leges, quibus aut iubebat aliquid, vel prohibebat, protulit, verùm libros etiam de diſciplina ſapientiæ, & de Iure Pontificio conſcripſit. Sunt verò, qui patrum, atque adeò noſtra memoria litteris prodiderint ante Liuium Andronicum neminem Latine ſcripſiſſe. Ad quam opinionem vnde illi, aut qua ratione venerint, ſatis non poſſum conſtituere, niſi forte ex eleganti illo Horatiano loco.

Habet hos, numeratq. Poetas
Ad noſtrum tempus Liuij ſcriptoris ab æuo.

Atqui ego Horatij verſus aliter ſoleo interpretari; vt de ijs dumtaxat ſermonem habeat, qui fabulas ſcripſerunt; non autem de ijs, qui in

alio

Digitized by Google

alio argumenti genere vel verſibus, vel ſoluta
oratione ſunt verſati. Alij namq. verſus condi-
derunt: de quibus M.Tullius ex Catonis aucto-
ritate ſcriptum reliquit: de ijs verò mox. Quod
quidem non redarguendi alicuius ſtudio ducti,
ſed rei illuſtrandæ cupiditate incenſi iam alio
loco oſtendimus. In eo autem temporis ſpatio,
quod inter Numam, & L. Andronicum conſti-
tuimus, doctum, & clarum Lucium Brutum, qui
potentiſſimum Regem expulit, ciuitatemq. do-
minatu liberauit, fuiſſe valdè ſuſpicatur Cicero.
Paucis annis poſt exactos Reges M. Valerium
Dictatorem dicendo ſedauiſſe diſcordias eſt ex
veterum monumẽtis perſpicuum. Lucius etiam
Valerius, Appius Claudius, C.Fabritius, T.Co-
runcanus, M. Popilius ingenio longè plurimum
valuerunt: eos tamen oratores habitos eſſe, aut
aliquid ſcripſiſſe non ſatis conſtat: ſed ſuſpicari
(vt ait M.Tullius) licet. Fuit autem C. Flami-
nius ad dicendum eximius, Q.Maximus; Q.Me-
tellus, qui bello ſecundo Punico cum L. Veturio
Philone conſul fuit, quo tempore floruit M.Cor-
nelius Cethegus, quem eloquentiæ auctorem, &
idoneum quidẽ exiſtimat Cicero ex Ennij teſti-
monio, qui in ſuis annalibus de eo ſic loquitur:

Additur Orator Cornelius ſuauiloquenti
Cethegus Veturio collega Philoni Filius.

Qui, inquit Tullius, niſi vnius eſſet Ennij teſti-
monio cognitus, hunc vetuſtas, vt alios fortaſsè
multos, obliuione obruiſſet. Hic Cethegus conſ.
cum P. Tuditano fuit bello etiam ſecundo Pu-
nico. Hunc ſequutus eſt ætate Cato, qui multas
doctas, & argutas edidit orationes: eius tamen
ſermo antiquior erat. ijs antiquior longè fuit
Appius Cæcus, qui orationem de Pirrho con-
ſcripſit. Extabant quoq. antiquiſſimæ nonnullæ
mortuorum laudationes, quæ, vt ait Cicero, ma-
ximè delectabant. Lucius verò fabulam docuit
anno ipſo antequam natus eſſet Ennius, poſt
Romam conditam CCCCX. Ante iſtos tamen
alios condidiſſe verſus, hac ducor coniectura:
propterea quòd vehementer à M.Tullio deſide-
rantur illi verſus, qui multis iam ſeculis ante
ſuam ætatem in epulis eſſe cantitatos à ſingulis
conuiuis de clarorum virorum laudibus in ori-
ginibus ſcripſit Cato. Anno deinde poſt vrbem
conditam quingenteſimo vndeuiceſimo Næ-
uius Poeta fabulas apud populum dedit. Tum
annis ferè quindecim, cum Pœnis ad arma ite-
rum ventum eſſet M.Cato, de quo iam facta eſt
mentio, Orator in ciuitate, & Plautus, vti Gellio
credamus, in ſcena floruerunt. Neque longo in-
teruallo Cæcilius, & Terentius prodierunt, ac
ſubinde Pacuuius, & Pacuuio iam ſene Accius;
& poſt eos claruit Lucilius, tum Lucretius. Hæc
ſunt, quæ de priſcis, & grauiſſimis vatibus habe-
mus. Cum Catone grandiores natu fuerunt C.
Flaminius, C.Varro, Q.Maximus, Q.Metel-
lus, P.Lentulus, P.Craſſus, Sex.Aelius, qui iuris
ciuilis, auctore Cicerone, omnium peritiſſimus,
& ad dicendum paratus erat. De minoribus ve-
rò C. Sulpitium Gallum, Tib. Gracchum. P.F.
& P.Scipionem Naſicam, L.Lentulum, Q. No-
biliorem, M. filium, T. Annium Luſcum, L.Pau-
lum Aphricani patrem, Seruium Galbam, &
alios eloquentes fuiſſe intelleximus. Tum viuo
adhuc Catone multi minores natu extiterunt
Oratores non indiſerti, vt A. Albinius, Ser.Ful-
uius, Ser. Fabius pictor & iuris, & antiquitatis
benè peritus, Q. Fabius Labeo, Q. Metellus,
L. Cotta, C. Lælius, & P. Aphricanus: ſed eis
paululum ætate, & maximè eloquentia præceſſit
Ser. Galba: licet M.Tullius interdum dicat ele-
gantiam in Lælio, vim in Galba fuiſſe. Hæc ſi
minus apta videntur huic noſtro ſermoni, Line,
Iulio aſſigna, qui me inflammauit Latinorum
auctorum ætates, & tempora perſequendi. Ego
verò, inquit Linus, delector iſta quaſi notatione
temporum. & ad id, quod inſtituiſti, Latinarum
litterarum genus diſtinguere ætatibus, iſtam di-
ligentiam eſſe accommodatam arbitror. Tunc
Fabritius, Sed quoniam, inquit, vobis omnibus
hæc temporum narratio placet, recenſebo bre-
ui, quò fieri poterit, reliquos magnos Latinæ
linguæ artifices, & patronos. Ex quorum nu-
mero etiam fuiſſe L. & Sp. Mummios fratres,
Lucium, Sp. Albinum, L. & C. Aurelios Oreſtes,
P. Popilium, Caium Tuditanum, M.Octauium,
M. Aemilium Lepidum, qui eſt Porcina dictus.
Hunc inter Latinos Oratores, inquit Cicero, ſibi
primum videtur & lenitatem aperuiſſe illam
Græcorum, & verborum comprehenſionem,
etiam artificem ſtylum. quem ſequuti diligenter
ſunt C. Carbo, & Tib. Gracchus. ac ſubinde
Q. Pompeius, L. Caſſius, M. Antius Briſo, duo
Cœpiones, P.Craſſus, Sergius Galba, P.Scæuo-
la iuris peritiſſimus, tum duo C. Fannij, Caij
Marci filij, T. Albutius, L. Cæcilius Antipater;
ſed maximè Caius Carbo, & Tiberius Grac-
chus, qui diligentia Corneliæ matris à puero
doctus, & Græcis diſciplinis eruditus; ſcripſit
quoque Epiſtolas ipſa Cornelia Gracchorum
mater eruditiſſimas. Fuerunt etiam elegantiſſi-
mi L. Piſo, L. Furius Pilus, M. Manilius, M. Ful-
uius Flacus, C. Cato Aphricani ſororis filius,
P. Decius, M. Druſus C. F. & M. Penus, C. Cu-
rio, M. Scaurus, P. Rutilius, L. Craſſus, M. Anto-
nius, C: Cotta, Q. Mutius, Q. Aelius Tubero, &
C. Gracchus, cuius immaturo interitu res Ro-
manæ, Latinæq. litteræ damnum fecerunt. Huic
ſucceſſit ætati P. Galba Seruij illius eloquentiſſi-
mi viri filius, C. Licinius Nerua, C. Fimbria,
M. Brutus, L. Cœſidenus, T. Albutius, proxi-
meq. Q. Catulus, qui non illo antiquo more, ſed
T 4 politio-

Digitized by Google

politiori,& nouo erat eruditus. Dicebant & ornatè,& politè Q. Metellus, M.Syllanus, M. Aurelius Scaurus, Aulus Albinus, Sp. Torius, M. Marcellus, P. Lentulus, L. Cotta. ijs omnibus longè præſtiterunt Antonius,& Craſſus: quibus adiunctus erat Iuriſperitorum eloquentiſſimus Q.Scæuola. ijs duobus,Craſſo,inquam, & Scæuola, nihil quicquam fuiſſe in vrbe Romæ præſtantius exiſtimabat Cicero. Seruius plurimum quoque in ciuili,forenſiq. arte profecit. Doctum item fuiſſe legimus L.Lucilium Balbũ, C.Aquilium Gallum,Cn.Domitium,C.Cœlium,M.Herennium, C. Clodium, C. Titium equitem Romanum, & L.Aphricanum poetam, hominem peracutum, & in fabulis quidem diſertum. Extra vrbem apud Socios, & Latinos oratores habiti ſunt Q. Vectius Vectianus è Marſis, Q. D. Valerij Soriani, C.Ruſticellus Bononienſis, eorum omnium eloquentiſſimus, T. Betutius Barrus Aſculanus. Ex Latio L. Papirius Fregellanus, ijs tamen ſuperior, ætate ſcilicet fuit Tib. Gracchi P. F. & T.Tineam Placentinum hominem facetiſſimum, ac diſertum cognouiſſe dicit Cicero. Antonio autem, & Craſſo primus, ſed longo interuallo accedebat L.Philippus, deinde L.Gellius. Horum propè ætati coniuncti videbantur D.Brutus, L. Scipio, Cneius Pompeius Sextri F.Sextum fratrem ingenium præſtantiſſimum contuliſſe ad ſummam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ,ac rerum Stoicarum ſciẽtiam tradiderunt veteres. Adfuit præterea Cn. Octauius, C.Iulius L. F. P. Cethegus, Q. Lucinus Viſpillo iuriſperitus,T.Annius Velina,T.Iuuentius, P. Orbius, T.Aufidius, M. Virgilius, P. Magius,Quintus Sertorius, C.Gorgonius,T.Iunius L.F. His acceſſerunt proximè,ætate tamen paulò inferiores C. Cotta, P.Sulpitius, Q. Varrius,C.Curio,L.Fuſius,M.Druſus Pariſtius: nec vlla oratorum ætas vberior fuit. Ex ijs Cotta,& Sulpitius primas obtinuerunt. Superuenit non multò poſt Hortenſius, cuius æqualis fuit M. Craſſus, Craſſi æqualis, & inimicus C.Fimbria, tum Cn.Lentulus, nec multò ſecus P.Lentulus, M.Piſo,P.Murena,Caius Cenſorinus,L.Turius, C.Macer,C.Piſo,M.Cœcilius, L.Torquatus,in quo plurimæ erant litteræ, nec hæ vulgares, ſed interiores quædam, & reconditæ diuina memoria, ſumma verborum & grauitas, & elegantia, atque hæc omnia vitæ decorabat grauitas,& integritas, L.Domitius,qui nulla quidem arte,ſed latinè tamen cum multa libertate dicebat. Cn. Pompeius vir quoque ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam conſequutus fuiſſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes traxiſſet. Nam,vt ait Cicero,erat oratione ſatis amplus, rem prudenter videbat; actio verò eius habebat, & in voce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatẽ. Eius æquales fuerunt D. Syllanus, Q. Pompeius A. F. qui Bithinicus dicebatur, P. Antonius, L. Octauius Reatinus, C. Statienus. His addidit Tullius C. & L. Cæpaſios fratres, C. Coſconium Calidianum, Q. Arrium, & duos maximos viros Cæſarem,& Marcellum; hic quotidianis commentationibus ſe acerrimè addixit; verbis vtebatur lectis,& frequentibus, & ſplendore vocis,dignitate motus reddebatur ſpecioſum, & illuſtre, quod dicebat. Cæſar verò, vt Ciceronianus ille Atticus percontabatur, omnium ferè Latinè loqui elegantiſſimè, nec id ſolùm domeſtica conſuetudine,ſed vt eſſet perfecta illa bene loquendi laus multis litteris, & ijs quidem reconditis, & exquiſitis, ſummoque ſtudio, & diligentia eſt conſequutus. Aequales deniq. fuerunt Ciceronis T.Pomponius, M.Brutus, & Atticus, tum ei chariſſimi, & magna neceſsitudine coniuncti, vt in Bruto, & in alijs locis videre eſt. Horum omnium longè Princeps Cicero fuit,tum verborum delectu, tum dicendi grauitate, atq. inueniendi ſubtilitate. De quo ita loquitur Velleius Paterculus libro primo: Ita vniuerſa ſub principe operis ſui erupit Tullio, vt delectari ante eum paucíſsimis,mirari verò neminem poſsis,niſi,aut ab illo viſum,aut, qui illum viderit. & libro 2. Nihil tam indignum illo tempore fuit (hoc eſt triumuiratus) quàm, quòd, aut Cæſar aliquem proſcribere coactus eſt, aut ab illo Cicero proſcriptus eſt,abſciſſaque ſcelere Antonij vox publica eſt,cùm eius ſalutem nemo defendiſſet,qui per tot annos,& publicam ciuitatis,& priuatam ciuium defenderat. Nihil tamen egiſti, Marce Antoni (cogit enim excedere propoſiti formam operis erumpens animo,ac pectore indignatio) nihil, inquam, egiſti, mercedem cœleſtiſsimi oris,& clariſsimi capitis abſciſſi numerando, auctoramentoque funebri ad conſeruatoris quondam Reipublicæ, tantiq. Coſ. irritando necem. Rapuiſti tuo Marco Ciceroni lucem ſolicitam, & ætatem ſenilem, & vitam miſeriorem te principe, quàm ſub te Triumviro mortem: famam verò, gloriamque factorum, atque dictorum adeo non abſtuliſti, vt auxeris. Viuit, viuetque per omnium ſeculorum memoriam, dumq. hoc, vel forte, vel prouidentia,vel vtcumq. conſtitutum, rerum naturæ corpus, quod ille pene ſolus Romanorum animo vidit, ingenio complexus eſt, eloquentia illuminauit, manebit incolume, comitem æui ſui laudem Ciceronis trahet, omniſque poſteritas illius in te ſcripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur, citiusq. in mundo genus hominum, quàm defectus cadet. Huius totius temporis fortunam, ne deflere quidem quiſquam ſatis digne potuit, adeò nemo exprimere verbis poteſt. Hactenus Paterculus.

Digitized by Google

culus. Hunc duo, qui tunc temporis excellebant Oratores Cotta, & Hortenſius imitandi cupiditate incitarunt. Nam cùm primas (aberant enim multi Oratores, & maximè M. Craſſus, & duo Lentuli,) in cauſis agere Hortenſium, & magis quotidie probari vidiſſet; Antiſtiumque Piſonem ſæpe dicere, minus ſæpe Pomponium, rarò Carbonem animaduerteret: domum ſe recepit; & noctes, & dies in omnium doctrinarum meditatione verſabatur. Iuris ciuilis ſtudio multùm operæ dedit Q. Scæuolæ P. F. qui licet nemini ſe ad docendum daret, tamen conſulentibus reſpondendo ſtudioſos audiendi benignè docebat. In Dialectica cum Stoico Diodoto ſe exercebat: cui etiam doctori, & eius artibus varijs, atq. multis ita erat deditus, vt nullum diem ab exercitationibus oratorijs prætermiret. Declamitabat cum aliquo quotidie tum Latine, tum ſæpius Græcè. Interemptis deinde pro republica recuperanda tribus Oratoribus Scæuola, Carbone, Antiſtio, & recuperata Reipublicæ libertate, ex numero Oratorum Pomponius, Cenſorinus, Muræna reuocati. Ipſe ad cauſas & priuatas, & publicas adire cœpit, non vt pleriq. ad diſcendum, ſed inſtructus, & doctus. qui dum primùm diceret (pro Sexto Roſcio primùm publicè dixit) redolere ipſæ Athenæ in foro videbantur. Sed cùm amici, & Medici propter corporis infirmitatem, quæ in eo maxima erat, vt cauſas agere deſiſteret, hortarentur, in Aſiam, quò mutaret orationis genus, & vitæ periculum euitare poſſet, & temperantius diceret, profectus eſt. Primùm verò Athenas venit, & cum Antiocho Philoſopho per aliquot menſes fuit: tum ſe magno ſtudio apud Demetrium Syrum dicendi magiſtrum exercuit. Poſt peragrans Aſiam cum ſummis Oratoribus ſemper aderat. Neq. ijs contentus Rhodum venit, ſeq. ad eundem, quem Romæ iam anteà audiuerat, Molonem contulit. Biennio elapſo Romam ſe recepit non ſolùm exercitatior, ſed & natura, & diſciplinis commutatus. Quo tempore vti diximus, maximi erant cauſarum patroni Cotta, & Hortenſius: cum hoc verò ſibi magis arbitrabatur rem eſſe, quod & dicendi ardore proprior, & ætate coniunctior eſſet, huiuſq. æmulus vbique fuit. Nam cùm propter aſſiduitatem in cauſis, & induſtriam, tum propter exquiſitius, & minime vulgare dicendi genus animos hominum ad ſe orationis nouitate conuertit. Itaq. operam eloquentiæ curioſè dedit, Philoſophiam complexus, Ius ciuile, quod ad priuatas cauſas, & ad Oratoris prudentiam maximè neceſſarium erat, didicit; Romanarum rerum memoriam optimè tenere ſtuduit, & ea omnia, quæ in humanum corpus cadere poſſunt, in eo cumulatiſſimè reperiebantur. Vtinam extarent etiam Hortenſij Orationes, aliaq. eius ſcripta, ei honori quoque daremus. Fuerunt enim & induſtria, doctrina, honore, atque amicitia propè coniuncti: & in maximis cauſis Cicero ſibi Hortenſium, Hortenſius ſibi Ciceronem anteferebat. Vt politum, & elegans eſſet Hortenſij orationis genus, hac ducor coniectura: namq. M. Tullius de ſe ipſo, & Hortenſio loquens; Dicendi, ait, genus quod fuerit in vtroq. orationes vtriuſq. etiam poſteris noſtris indicabunt. De Hortenſio nihil, quod ſciam, habemus: De Cicerone non modò orationes, verùm etiam multos Rhetoricorum libros, multos Philoſophiæ & naturalis, & moralis, variosq. Epiſtolarum; quæ omnia, licet nonnulla deſiderentur, circumferuntur tamen. At nimis videor de Cicerone: ſed omni huic ſermoni propoſitum eſt, non tantùm, vt eius laborem, & induſtriam, ſed vt ingenium & eloquentiam, atque exquiſitius, & politius eius dicendi genus oſtenderem. Illos igitur Latinos auctores, qui modò in mentem mihi venerunt perfectum Latinè loqui non attigiſſe dicimus: quanquam eorum aliqui à nobis vltimo enumerati, veram, & perfectam Eatinæ linguæ elegantiam ediderunt. Namq. Romana facundia, vt Græcæ ſe opponeret, eiq. poſſet pra ferri, floruit Ciceronis tempore: quo omnes vel paulò ante, vel paulò poſt ſolertes, & exquiſiti viri, atq. ipſum eloquentiæ lumen, vixerunt. Cæſarem enim non ſolùm ex ipſo Cicerone, & alijs eloquentem eſſe intelleximus, ſed etiam ex ipſius Commentarijs facilè poſſumus animaduertere. Eodem tempore etiam fuerunt L. Torquatus, L. Domitius, Piſo, M. Claudius, Marcellus, qui vti iam diximus, ſummam habebant verborum grauitatem, & elegantiam. His proximus ætate fuit M. Terentius Varro, ſed doctrina ſenior: qui ſi Græcos numero librorum non æquauit, Latinos ſaltem in hoc genere vicit omnes: tam enim multa ſcripſit, quam multa vix quemquam legere potuiſſe credamus; tamq. multa legit, vt aliquid ei ſcribere vacaſſe miremur. Qualia verò ea ſcripta fuerint, M. Tullius ex eius ad Varronem libro primo Academicarum Quæſtionum non obſcure docet, & ſi quis eius verba deſiderat, hæc sũt: Nos, inquit, in noſtra vrbe peregrinantes, erranteſq. tanquam hoſpites, tui libri, quaſi domum deduxerunt: vt poſſemus aliquando qui, & vbi eſſemus, cognoſcere. Tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum iura, tu Sacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum, locorum, tu omnium diuinarum, humanarumq. rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumque poetis noſtris, omninoq. Latinis & litteris luminis attuliſti, & verbis: atque ipſe varium, & elegans omne ferè numero poema feciſti: Philoſophiáq.

multis

multis locis inchoaſti ad impellendum ſatis, ad docendum parùm. Alio loco dicit diſputationem habuiſſe cum M. Varrone, homine omnium facilè acutiſſimo, & ſine vlla dubitatione doctiſſimo. ſolebat item M. Tullius ſæpe in ipſius Varronis libros incumbere, quod epiſtola quadam ad Atticum indicat ſatis. Qualis, quantusq. fuerit, videte etiam apud B. Aurelium lib. de ciuit. Dei 6. cap. 2. Auguſtinum, qui in euoluendis Varronianis ſcriptis diligentiſſimus fuit. Habemus & illius ætatis C. Salluſtij aliquot ſcripta, ex quibus quantum præſtiterit & ingenio, & verborum delectu, quisq. doctus iudicare poterit. Fuit & vir maximus, & iuriſperitiſsimus Gallus Aquilius Ciceronis collega, & familiaris, cuius ſæpe meminit, & præſertim in Topicis; Solebat, inquit, Aquilius collega, & familiaris meus, cùm de littoribus ageretur, quid eſſet littus, ita definire, quà fluctus eluderet: induxit etiam de dolo formulam, vt auctor quoq. eſt Cicero tertio officiorum, & ſtipulationis teſte Iuſtiniano, formulam: de cuius formulis vna, vel potius conſilium, extat adhuc in Pandectis celebris, & difficilis. Quid plures illius feliciſsimæ ætatis coner perquirere? quorum nomina, vt præſtantiſsimorum virorum multis in locis concinnata reperiantur. Libros autem cùm ſint vetuſtate, & barbarorum iniuria extincti, nuſquam comperiemus: niſi eius temporis ea proferamus, quorum monumenta ſingulis diebus in manibus noſtris verſantur. Legimus enim multorum doctiſsimorum virorum epiſtolas, quæ inter familiares Ciceronis adſertæ fuerunt, vti Seruij Sulpitij, M. Marcelli, Q. Metelli Celeris, Q. Metelli nepotis, P. Vatinij, L. Lucceij, M. Bithinij, Curionis, M. Cœlij, Dolabellæ, Cn. Plauti, Galbæ, C. Aſinij, P. Lentuli, Trebonis, M. Catonis, C. Cæſaris, Cn. Pompei, Q. Ciceronis filij, Cornelij Balbi, Oppij, Hircij. quæ omnes ita elegantes ſunt, vt eas non facilè à Ciceronianis valeamus diſcernere. Quamobrem dicendum eſt ſolam Ciceronis ætatem vberiores, & ſuauiores edidiſſe fructus: & in illa ſola fuiſſe merum ſuccum, non fucatum, ſed naturalem Latinitatis candorem nituiſſe, & pari quodammodo ingenij vbertate, eadem vrbanitate, & orationis facilitate omnes illos ſcripſiſſe. Quod diſertè Cornelius Tacitus de claris oratoribus comprobat ſcribens: Sicut apud nos Cicero quidem cæteros eorundem temporum diſertos anteceſſit: ſic Caluus, & Aſinius, & Cæſar, & Brutus iure prioribus, & ſequentibus anteponuntur. qui licet inter ſe ſpecie differrent, eandem tamen omnes eloquentiæ ſanctitatem ferebant. Eodem quoq. tempore floruit Vitruuius, qui licet Grammaticorum regulas interdum non obſeruaret; apparet tamen quàm eruditus, & promptus eſſet. Natura, vt eadem ætas rerum omnium vberior cæteris eſſet, omnes vires ſuas exercuit, & in lucem protulit maximos illos Poetas, tanti Latini nominis perpetuum decus, & gloriam, Tibullum, inquam, Catullum, Propertium, Gallum, Horatium, Virgilium omnium principem, Ouidium, & alios eximios, quorum verſus deperditi ſunt. qua ætate conſtat etiam quantus eſſet & ingenio, & elegantia maximus ille Princeps, Auguſtus: idq. apertiùs indicat nobis eius edictum, de Aeneide Virgilij non abolenda promulgatum. Declarant quoq. nobis illius ætatis hominum ingenia T. Liuij Decades ampliſſimè, & elegantiſſimè conſcriptæ. Cùm hæc attentè omnes audiuiſſent, commotus Iulius, De ijs, inquit, hactenus. Sed modò de illis, qui poſt perfectam Ciceronis, & Virgilij ætatem ſcripſerunt, videamus. Etenim multi quidem, ſi non eandem, quam Cicero, elegantiam conſequuti ſunt, non longe tamen abeſſe & ingenio, & verborum delectu mihi videntur. Tum Fabritius, Non poſſum, inquit, niſi in tuam venire ſententiam. Illud tamen ſcitote, quòd poſteaquàm Romana reſpublica ſub vnius poteſtate fuit redacta, corrupti ſunt mores, commutatæ leges, & ſimul commutata, & corrupta Latina lingua: & ita paulatim ſub Imperatoribus amiſit illam naturalem puritatem, & verborum elegantiam: deniq. cùm Romanum Imperium Bizantium eſſet translatum, & infinitæ, & barbaræ nationes in Italiam ſe receperunt, ita deprauatus, & corruptus fuit Latinus ſermo, vt in libris duntaxat conſeruaretur: qui circiter annos octingentos neq. lecti, neq. viſi fuere. quam ob cauſam alij deperditi omnino ſunt, alij vetuſtate deprauati, alij ſitu, & mucore, aut à tineis conſumpti. Tandem quidam Itali natura potius, quàm arte præditi, libros, qui in bibliothecis conſeruabantur, quiq. à barbarorum impetu, ac rabie, atq. à blattis euaſerunt, in publicum proferre, tum corrigere, emendare, atq. interpretari ſumma diligentia cœperunt. Quod ſanè factum ita fœliciter euenit, vt hodie Latina facundia ad priſtinum illum, & natiuum ſplendorem reſtituta videatur. Non inficior equidem poſt illa florentiſſima Ciceronis, & Virgilij tempora, multos extitiſſe doctos, & elegantes viros: fatear tamen multum à præcedentibus eos diſtare, ac longo interuallo inferiores eſſe tum loquendi proprietate, tum verborum puritate, facilitate, grauitate, atq. dicendi lepore: nec dignos eſſe, qui cum illis conferantur, aut iudicio, aut doctrina, aut aliqua ingenij præſtantia. Sic illo tempore floruit Seneca, qui ab Imperatore Claudio calx ſine arena, & ſcopæ diſſolutæ vocabatur. Huic ſucceſſit Seneca nepos, qui elegantes tragœdias nobis reliquit. Fuerunt & duo Plinij, auus, &

nepos:

Digitized by Google

nepos: vtriuſq. maxima fuit apud homines auctoritas: vnus enim illius ætatis doctior eſt habitus, alter ſummus orator. Iiſdem propè temporibus floruere Cornelius Tacitus, Suetonius Publiusq. Velleius Paterculus hiſtorici: Lucanus, Perſius, Syllius Italicus, qui conſul vltimo Neronis anno fuit, P. Velleius Paterculus Hiſtoriæ Romanæ ad M. Vinicium Coſ. compilator, Statius, Iuuenalis, Marcialis Poetæ; & Cornelius Celſus in omnibus artibus, & omnibus diſciplinis verſatus; Quintilianus Rhetoricus; Aulus Gellius, Iulius Hyginius Aſtrologus; Palæmon, & Scaurus Grammatici: Alburnius Valens, Tuſcianus, Vindius, Verus Vlpius, Aphricanus, Marcellus, Arrianus, Nerua, Saluius Iulianus, qui cùm Ius ciuile antea inordinatè, confuſiſsimeq. traditum eſſet, & arbitrio Prætorum plerumq. conſtitueretur, primus tanquam in quamdam artem illud redegit, edictaq. Prætorum certa ſerie contexuit, omneq. ius libris propè centum conclusit; & hinc edictum perpetuum cœpit appellari, quod deinde in epitomen ab Hermogeniano ſex libris eodem ordine concluſum fuit, quem ordinem iuſsit Iuſtinianus ipſe obſeruari, diuiſitq. omne iuris corpus in ſeptem partes. Sed redeamus domum, id eſt ad Iuriſconſultos. fuerunt ſubinde L. Voluſius; Tertullianus, Metianus, Papinianus, & eius auditores Vlpianus, Paulus, Ternutius, Palernus, Macer Terentius, Clementius, Menander, Arcadius, Ruſinus, Papirius Fronto, Anthius, Maximus, Hermogenianus, Florentinus, Iuſtus, Tryphoninus, Calliſtratus, Venuleius, Celſus, Alphenus, Sabinus, Aelius Gordianus, Proculus, Scæuola, Modeſtinus, Pomponius, & cæteri, omnes Iuriſconſulti, viri ſanè doctiſſimi, &, vt ex eorum reſponſis apparet, elegantiſſimi. Vltimus, qui integrum habuit Imperium, fuit Theodoſius nomine primus. Hic imperium inter Honorium, & Arcadium diuiſit: quibus regnantibus cœperunt ſimultates, odia inter Principes gigni: hinc defectiones, inſidiæ, & bella exarſere: quibus Italia miſerè diuexata, Romanumq. imperium omnibus ornamentis ſpoliatum eſt. Interim Genſericus Vandalus, Attila Hunnorum rex, Odoacer Herulorum dominus, & alij Gothi, Franci, innumeræq. barbaræ gentes in Italiam conſcenderunt, de quibus latè per te, Line, cognouimus. In hac commiſtione, & confuſione euaſit omnino corrupta Romana facundia. In nonnullis tamen diuinitùs fuit præſeruata, ne tanto munere priuaretur Italia, vt in Cypriano, Arnobio, Lactantio, Ambroſio, Hieronymo, Rufino, Auguſtino. eiſdemq. ferè temporibus ſcripſerunt multi eximij Poetæ, vti Auſonius, Claudianus, Iuuencus, Prudentius; Grammatici, Donatus, Priſianus, Diomedes: Rhetor Victorinus: Hiſtorici, Trebellius Pellio, Curtius, Vopiſcus, Lampridius, Spartianus, Capitolinus, Idarus, Eutropius, Ammianus Marcellinus, Paulus Oroſius, Proſper Aquitanus, Caſſiodorus, Sydonius Apollinaris, Iorandas, Paulus Diaconus, Gregorius Turonenſis, Annonius Monachus, Vegetius: Tribonianus Iuriſconſultus, qui Pandectarum, & Codicis Iuſtiniani compilator fuit: Symmachus, & Boetius; hic ſe in omnibus Philoſophiæ partibus, & Mathematicis ſcientijs ſtudioſè exercuit: quiq. ita fœlix in ſcribendo fuit tam ſoluta oratione, quàm verſu; vt facilè dici poſſit vltimus, qui rectè, & politè ſcripſerit latinè; vel primus, qui latinè loqui priſtino ſplendori reddere conatus ſit. Hunc enim Laurentius Valla vltimum doctum fuiſſe teſtatur; neq. malè, cùm poſteà hi duntaxat fuerint digni inter Latinos doctos connumerari, ſanctus Gregorius, Venerabilis Beda, Leo, Maximus Taurinenſium Epiſcopus Hilarius, Remigius, & Diuus Bernardus. iis exceptis, latinus ſermo poſt Boetium tanquam mortuus ſemper miſerrimè iacuit: donec Franciſcus Petrarcha eum excitare, & quaſi à mortuis reuocare cœpit. Is libros, qui à barbarorum depopulationibus, & deuaſtationibus ſuperfuerunt, in lucem protulit, tum ad latinè ſcribendum & proſa, & verſu mirabiliter ſe addixit. Poſt Petrarcham Ioannes Rauennas Grammaticus, qui multos deinde Latinæ linguę ſtudio inflammauit; qui magna cum totius populi vtilitate docti euaſerunt. Ex quorum numero fuit Leonardus Aretinus, Franciſcus Philelphus, Laurentius Valla, Guarinus Veronenſis, Poggius, Homnibonus Acuſius, Nicolaus Perotus, Victorinus Feltrus, Franciſcus Barbarus, Petrus Paulus Vergerius, Maffœus Vegeius, Leonardus Iuſtinianus, Gregorius, & Lilius Tifernas, Antonius Panhormitanus, Ioannes Auriſpus, Petrus Candidus, Blondus Flauius, & pleriq. alij. Eiuſdem quoq. temporis in Philoſophia excelluerunt viri maximi, Beſſario, Gemiſtus, Ficinus, & ij quidem Platonici; Peripatetici fuerunt Trapezuntius, Argirophylus, Faber, Niphus, Pomponatius, Contarenus, & Simon Grineus, atq. Ioannes Picus Mirandula, qui has duas Philoſophorum ſectas in concordiam adducere, & Platonem cum Ariſtotele conciliare propoſuit. Eloquentiſſimi antiquorum imitatores, quiq. Ciceronem ad vnguem enixi ſunt obſeruare, fuerunt Laurentius Valla, & is Quintilianum admirabatur maxime, quemadmodum Hadrianus Cardinalis M. Tullium, Nizolius, Doletus. Proximiùs verò ad Ciceronianam eloquentiam acceſſit Bembus, Sadoletus, Longolius, Perionius, Flamminius, Petrus Brunellus, Aldus Manutius, Nicolaus Grucchius: poſteriores, Paulus Manutius A.F.M. Antonius

Digitized by Google

tonius Muretus, Carolus Sigonius. Poetæ Petrarcha, Pontanus, Marullus, Hieronymus Vida ſummus Virgilij imitator, idem Bembus, Sadoletus, Flamminius, Sanazarus, Fracaſtorius, Molſa, Nauagerus, Heobanus Aeſſus, Hieronymus Faletus, Bergeus. Hiſtorici Laurentius Valla, Platina, Ioannes Saxonus, Papa Pius, Blondus, Sabellicus, Pontanus, Paulus Iouius, idem Sigonius, Folieta, Philibertus Pingonius, & alij. Iuriſconſulti Budæus, Alciatus, Zaſius, Haloander, Viglius, Baro, Duarenus, Conanus, Goueanus, Balduinus, Tiraquellus, Lælius Taurellus, Cuiacius, Antonius Auguſtinus, Guido Pancirolus præceptor noſter, Bernardus Trotus, L. Vitalis, & alij præſtantiſſimi, quorum nomina ob corruptos animi mores, ideſt hæreſim ſunt damnata. Medici Leonicenus, Manardus, Ioan. Baptiſta Montanus, Copa, Linacer, Io. Ruellius, Cornarius, Fernelius, Rondelætius, Syluius, minores natu Ioãnes Argenterius noſter omnium acutiſſimus, Iulius Scaliger, & Philoſophus, oratorq. iuxta eximius, Franciſcus Valeriola eloquentiſſimus, qui paucis etiam iam diebus, multis relictis ſcriptis hic obit. Hieronymus Cardanus, Donatus Antonius Abaltusmarus, Dionyſius Fontanonus, Laurentius Iobertus, Andreas Veſalius, Realdus Columbus, Gabriel Faloppius, Io. Iacobus Vuecherus, Hieronymus Mercurialis, Io. Coſterus, Horatius Eugenius, in hacq. Academia medicinæ profeſſores eximij. In Philoſophia eleganter, & doctè ſcripſerunt Giernerus, Theodorus Zuinggerus, idem Scaliger, Perionius. Item Franciſcus Vicomercatus Philoſophorum ſuæ ætatis princeps. Lucilius Philatheus, Antonius Berga, Auguſtinus Buccius, hicq. ſummus Orator, & Martinus Scotus: quorum omnium doctrina, & dicendi lepore hoc noſtrum Taurinenſe Gymnaſium illuſtratur, atq. decoratur. Quid plures coner recenſere? Nam quocunq. oculis, & cogitatione nos vertimus, tanta elegantiſſimorum virorum nobis ſuboritur lux, vt hæc noſtra ætas in illam fœliciſſimam commutata videatur. Sat eſt, inquit Ceua: nam ſi per Latinorum Doctorum agros etiam euagari ſtudeas, haud poterimus hodie domum redire. licet enim nobis iam cum Naſone canere.

Iam labor exiguus Phœbo nunc reſtat, equiq.
Iam pulſant pedibus ſpatium decliuis Olympi.

Hoc cùm audiret Linus, Hac tanta, inquit, recentium Latinorum narratione detinebar, vt venientem noctem minus aduerterem. Surgamus igitur, noſq. curemus, vt cum ijs adſcribi aliquando mereamur.

FINIS POMERID. SESS. II.

POME-

POMERIDIANARVM SESSIONVM TERTIA,

AD ILLVSTRISS. BERNARDINVM A SABAVDIA

Sereniſ. Sabaudiæ Ducis Sodalitij Virgineæ Annunciationis Torquatum Equitem, & in aula Prætorianorum Præfectum, Caburri Dominum.

OPTAREM mihi, vir Illuſtriſſime, non qualem in Cicerone, quia vnica, & incredibilis fuit, ſed aliquam tamen proximam eloquentiæ contingere facultatem: vt quantùm Latinæ litteræ vi ſua propria valent, tantùm ingenij quoq. viribus nixæ exererent ſe aliquando; vt detectis, conuictiſq. tam publicis, quàm eorum, qui ſe doctos putant, erroribus quodam velamine adumbratis, Latinis, Vulgaribusq. diſciplinis operam dantibus clariſſimum lumen infunderent. Quod quidem duabus ex cauſis fieri vellem: vel quò magis poſſent credere viri ingenioſi Latinis ſtudijs, qui etiam mendacio credunt, ducti facilitate, & dulcedine quadam Vulgaris ſermonis: vel certè, vt ipſi Vulgares auctores ſuis potiſſimum armis, quibus ſe tegere ſolent, opprimerentur à nobis. Sed quoniam Latina res ſatis per ſe ornata eſt, à ſuiſq. auctoribus iampridem aucta, & maximis ornamentis illuſtrata, non aliunde ornatum quærit, atq. fucum. Ipſe verò non eloquentiæ, ſed Latinæ ipſius rei ſpe, hoc ſuſcepi munus, maius fortaſſe, quàm vt poſſit meis humeris ſuſtentari. In quo tamen ſi ego defecerim, Latina potentia, & magnitudo ipſa complebit. Namq. ridiculum, ac planè fatuum ſemper fore exiſtimaui, contra ipſammet fortitudinem decertare. Qua propter ſæpe mirari ſoleo; cur multi Vulgaria tela, & fragilia ad committendum prælium contra Latinos fulgentibus, ac Vulcanicis armis tectos capiant. Atq. illos quidem meritò quis poſſit, vt amentes, ſtupidosq. abigere, & pro nihilo putare qui nullam vim Latinas litteras habere prædicant. Horum verò peruerſa opinio ita iam per totam Italiam peruagata, vt infinitos eximio iuuenes ingenio à ſtudio Latinæ diſciplinæ, qua omnis humanitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis memoria continetur, reuocauerit; periculumq. porrò ſit ne, ſi hæc peſtis altiores radices egerit, cùm ea ſemper præcipua Italorum laus fuerit, vt ſoli ex omnibus Latino ſermone peritè, ac ſcienter vterentur, eum qui ſuſtentent, pauci in ampliſſimis Italiæ oris reperiantur. Quare, vt libenter ad hoc ſtudium ſe conferrent præclari iuuenes; & vt oſtenderem quantùm Latina monumenta Vulgaribus præſtent, eorumq. errorem iam per omnem Italiam labentem penitus detegerem, breuiter his libris dicendum duxi; idque libentiſſimè Latinis litteris breui tempore mandandum putaui: quanquam hoc ipſum opus in varias maleuolorum reprehenſiones incurſurum non dubitarem. Nam aliquot, vir Ampliſſime, ita agreſti reperias ingenio, vt, quæ in Latinis litteris ſumitur, omnem perire operam exiſtiment: & ſe hercule dicant in Vulgaribus totam ætatem malle conſumere. Alij verò, & ij quidem bonis artibus, & diſciplinis optimis eruditi, Vulgarem ſermonem Latinis, Græcis cæteriſq. linguis præferendum eſſe arbitrantur. Reperiuntur & qui id non totum redarguunt, ſi minus eleganter, grauiter quoq. agatur: verùm tantum ſtudium, tantum adeò laborem in eo ponendum non cenſent. Alios tandem futuros opinor inter Latinos eminentiſſimos, qui me ad aliud ſcribendi genus reuocent: & Latinas litteras, licet nonnihil pulchritudinis, & iucunditatis habeant, parùm tamen dignitatis, & auctoritatis poſſe hominibus adferre contendant. At me, quin eorum ſententiam reprehenderem, continere non potui, adeò communi ſenſui, & rationi aduerſari ſemper viſa eſt. Quamquam Latinæ linguæ vituperatoribus non admodum difficilè exiſtimo reſpondere: illorum tamen errorem planè, perſpicuèq. declarabo. Namq. ex ipſorum ingenijs reliquorum ingenia metiuntur: quæq. ipſis recondita ſunt, & penitus abdita, & cæte-

cæteros fugere arbitrantur; neminemq. profiteri vellent. Alij verò, qui doctrina, & virtute ornati ſunt, quaſi deſperatione, vt aliàs diximus, debilitati, quod ſibi non liceat imaginem antiquæ illius Romanæ orationis agnoſcere, ad Vulgare potius, quàm ad Latinum præſidium confugiunt. Illi autem, quibus hoc propemodum placet, moderatius id volunt fieri, temperatam quandam in eo poſtulant eloquentiam, mediocremq. dicendi copiàm: & ſermonem ferè malũt illum humilem, quo vulgus vtitur, à quo prorſus latini ſermonis abhorret candor. Hos denique qui eloquentiam rebus omnibus anteponunt, in me vnum conſurgere video. Ipſis enim omnis noſtra defatigatio leuis videbitur: cum id quod quærimus, Grammaticorum potius, quàm Iuris candidatorum eſſe exiſtimabunt. In quibus hoc primum eſt, in quo admirer, cur inane, ac leue putent Latinum ſtudium; cùm in eo omnia ſua ſtudia, laboresq. omnes poſiti ſint. Fuit quoque ſemper mihi hæc ſententia; nullam omnino ſciẽtiam quem vnquam aſſequuturum, maximè Iuris ciuilis diſciplinam, in quo non eluceret Latinæ linguæ ſaltem mediocris cognitio: cuius rei quàm peritiſſimi fuerint Iuriſconſulti, quiſq. videt, & iudicare poteſt. Tum quid cauſæ eſt, cur me reprehendant? Reprehendunt autem magnũ illum Philoſophum, perfectumq. Oratorem M. Tullium, quo cum libenter errarem, qui etiam de ijs ſæpe ſcripſit. Tum diuinum illud M. Varronis irridere videntur ingenium, quo nemo vnquam doctior, teſte Firmiano, ne apud Græcos quidem, ne dum apud Latinos vixit; ex cuius voluminibus multis, vnum duntaxat de Latina lingua varium, ac elegans extat, alterum politum de re ruſtica; in quibus etiam multa deſiderantur. Quòd ſi ij reprehenſione aliqua digni ſunt; & me meritò coarguent: quorum tamen laboribus & meos libenter adiungam: non quod eis alicubi ſint comparandi vel elegantia, vel grauitate, vel copia, atque ſcientia, ſed, vt ea, quæ ab ipſis doctiſſimè, ac diligentiſſimè conſcripta ſunt, faciliùs tueri poſſim. Satis denique mirari non queo, vnde hoc ſit tam inſolens faſtidium: Etenim ſi delectamur, cum ſcribimus; quis eſt tam inuidus, qui ab eo nos abducat? Ad alia forte vocant? id quidem abſurdum eſt: ſicut enim dolore alij mouentur, alij cupiditate, iracundia etiam multi afficiuntur: ita reperiuntur, qui Diuina perſcrutari malunt, qui Philoſophiam ſequi, alij Iuris prudentiam amplecti: & in ijs potiſſimum artibus, & diſciplinis quiſq. elaborat, ad quas aptiſſimus eſt, vt Virgilianum illud.

Hic ſegetes, illic veniunt fœlicius vuæ.

Mihi autem in præſentia hæc nec inepta, nec injucunda viſa ſunt: vti neque legentibus omnino inſipida, aut ingrata erunt: quod & ſummopere cupimus, & ſperamus. Quocirca cùm te his à fratre meo Rodomonte, quo vteris, quæ tua eſt humanitas, ſatis familiariter, delectari, & ab illo hominum genere plurimùm abhorrere intelligam, hanc tertiam Seſſ. in qua totius noſtræ diſputationis cardo vertitur, ſplendidiſſimo tuo nomini conſecrare decreui. quod ſi approbaueris, eius amplitudo, & gloria cæteris commendabit. Sed iam ſermonem Fabritij reliquum, ac fere poſtremum memoriæ prodamus. Nam tertio die omnes ad præſtitutum locum ſe contulerunt. Deinde cùm in poſtmeridianum ſolem inclinare tempus animaduertiſſent; Quid eſt Fabriti? inquit Iulius, imus ne ſeſſum? Tum Fabritius, Tuæ, inquit, Iuli, erunt partes: & duobus ſpacijs, tribusq. factis, conuerſus dixit; Cur non imitamur, Line, Craſſum illum, qui eſt in libris de Oratore Ciceronis? qui vnà cum Iulio, Catulo, & cæteris in mediam ſyluam ſe tranſtulit. in qua erat locus maximè & opacus, & frigidus. & nos illuc eamus, hoc eſt in illam, quam ibi non longè videtis, villam, quæ vulgo verè, ac propriè Belueder, denominatur. Sanè, inquit, Linus: etenim ſunt in ea villa multæ ſedes huic noſtro non inopportunæ ſermoni. Sunt aulæ quidem regiæ tum operibus magnificis, tum exquiſitis antiquorum imaginibus. Extant duodecim Imperatorum effigies ex marmore mirificè ſculptæ. extant quoque Deorum ſimulacra magnoperè depicta, aliaq. multa miro quodam artificio effícta, quæ nobis minutatim intuentibus maximam adferunt delectationem. Videmus etiam in ingreſſu Sereniſſimorum Ducum Emanuelis, inquam, Philiberti, & Margaritæ eius vxoris, horumque filij Caroli Emanuelis Principis ſtatuas ex mamore ita elaboratas, vti ne Polycletus quidem, aut Phidias ad verum corporis membra artificioſius effingere potuiſſent. Adſunt viridaria multa, & amœna, nemora ampla, & opaca. Prorumpunt item fontes lympidiſſimi: quorum vnus eſt pleniſſimus piſcium, alter ſtudioſè factus; vbi habitare, vbi ſedere, vbi diſputare commodè quiſq. poteſt. Inuitat certè is ad diſputandum tum propter dulcem aquarum murmurationem, tum propter ſpirantem maximè auram, qua locus & opacus, & frigidus redditur. Cùm placuiſſet idem cæteris, in villam venitur: & ibi obſtupefacti ob loci amœnitatem, & magnificentiam ad fontem conſederunt. Quibus ſtatim Ioannes, Cùm mihi, inquit, plerumque euenire ſoleat omnia in dubium, incertumq. reuocare, & non nunquam rem minime dubitandam in contentionem ponere, non verebor in præſentia abs te, Fabriti, quærere, quæ mihi ſatis aperta non ſunt, & cognita. Ex quibus credo

haud

Digitized by Google

haud malè poſſe omnis huius noſtræ diſceptationis dignitatem, atq. excellentiam intelligere. &, vt paucis comprehendam, illud eſt, quod me pendentem animi diu tenuit; nempe qua ratione dignoſci, & dijudicari poſſit quælibet lingua eſſe vel melior altera, vel locupletior, aut pulchrior, aut nobilior, aut dulcior: & harum rerum, quæ nam ſit, quæ maiorem obtineat partem, an Græca, an Latina, an hæc noſtra Vulgaris? Tum Linus, Subtile, inquit, eſt profectò hoc diſputandi genus: ſed non erit leuis Fabriti, deſatigatio hæc noſtra. Tum ille, Non equidem, ait, eſſet, ſi à peritiore, & magis in his linguis verſato diſputaretur. Verùm homini minime Græco, neque Ethruſco, & in ijs dicendi generibus parùm exercitato, hæc res ardua erit, & perquam difficilis: ſed quantùm in me erit, faciam: atqui opus mihi eſt, vt quod quæritis à capite repetam. Ideò in primis neceſſe eſt videre in quibus hæc bonitas, nobilitas, pulchritudo, & dulcitudo, vel ſuauitas conſiſtat. Orſus igitur ab initio, &, vt res ad finem perducatur, dico res omnes quantò nobiliorem, & digniorem habent finem, ad quem referuntur, tantò ipſas digniores, & nobiliores exiſtimari: & quantò faciliùs quælibet res, cuius finem adſequi poteſt, nec alienis, & externis indiget auxilijs, tantò eſt ipſa cæteris præſtantior, nobilior, & melior. Namq. finis cuiuſcunq. linguæ eſt verba fundere, loqui, & animi ſenſum explicare, & patefacere. Illa itaq. lingua nobilior, & melior erit, quæ nullo adhibito negotio animi ſenſum, mentem, cogitationem meliùs exponere poterit. Illis verò hoc prorſus peragere licebit, quæ maiorem verborum copiam, & varium, vagum, fuſum, & multiplex dicendi genus habebunt. Bonitas ergo cuiuſq. linguæ conſiſtit in verborum copia, & dicendi genere, id eſt in oratione. Item lingua omnis conficitur locutionibus, hoc eſt orationibus: quamquam, vt ait Cicero, omnis locutio oratio ſit, tamen vnius orationis locutio hoc proprio ſignificata nomine eſt. Et locutio, ſiue oratio verbis fit. Hinc dicere poſſumus linguam illam pulchriorem eſſe, quæ pulchriora continet verba, pulchrioresq. habet orationes. Deniq. ſciendum eſt omnem linguam, vt iam diximus, conſtare orationibus, orationes verbis, verba ſyllabis ſyllabas litteris. Sic omnis littera propriũ, & peculiarem ſonum habet, diuerſumq. à cæteris litteris: & hic ſonus quandoq. dulcis, aliquando durus, acutus, grauis, inanis, preſſus, diſtinctus, quandoq. etiã maior, quandoq. minor, atq. melior fit. Idq. in ſyllabis ſpectandum, & quidem magis, cùm litteris conficiantur. Syllaba enim eſt comprehenſio litterarum, vel vnius vocalis enunciatio, vnius, aut duorum temporum capax. Omnis verò ſyllaba, vel breuis eſt, & vnum duntaxat tempus recipit; vt cor, vir; quod atomum metrici vocant: dicunt enim atomum, quia atomus eſt corpus indiuiduum propter ſoliditatẽ. Vel longa, & duo recipit tempora, vt Res, Dux, Rex, & alia ſexcenta. Propriè autẽ illa dicitur ſyllaba, quæ ex pluribus litteris conſtat. Quæ vero vna littera efficitur, impropriè, vel, vt loquuntur, abuſiue, ſyllaba nuncupatur, & Monogramma vocatur. Aliæ appellantur Digrammæ, vt ne, vſq. ad Hexagrammam, vt Stirps. atq. adeò, quod mireris eptagrammam, vt Strigls. Syllabæ conueniunt quattuor, tenor, ſpiritus, tempus, & numerus literarũ. Tenor, vel acentus triplex eſt, acutus, grauis, & circumflexus. Spiritus duo, aſper, & leuis, Tempora tria, breue, longum, & commune. Numerus aut vna littera eſt contentus, aut plures admittit: ſenarium tamen numerum vix vnquam egreditur. Quem ſonum nobis etiam in verbis, quæ ex ſyllabis oriuntur, licet exaudire. Tum in orationibus, quæ ex verbis profluunt. Inde dulciorem linguam iudicamus illam, quæ dulcioribus verbis, & ſuauioribus orationibus conſtat. Dulcedo igitur, & ſuauitas cuiuſcunq. linguæ in orationum ſuauitate conſiſtit. Multa ſanè huiuſmodi eſſent hic recenſenda, ſed cùm ab alijs elegantiùs, & copioſiùs oſtenſa ſint, non temerè hæc omittam; tum quia vobis etiam ſatis perſpicua ſunt, & iam à teneris annis ante oculos ſæpius poſita. Tum Linus, Sat eſt quidem: ex ijs, inquit, quò progredi velis, iam cogitatione conſequor: ſed accedamus proximè, hoc eſt, cùm Græca lingua Latinæ comparetur, num ſit melior, locupletior, pulchrior, nobilior. Ego in ea ſum ſententia, vt exiſtimem latinos græcis inferiores eſſe. Non enim poſſumus eſſe tam graciles: non ſumus tam fortes, ſubtilitate vincimur. Proprietas penes illos eſt certior: ingenia græcorum etiam minora ſuos portus habent: plerumque maioribus quoq. velis mouentur: atque ſemper altò ferri videntur. &, vt verbo dicam, ſunt copioſiores. Idq. Lucretius, qui maximus Philoſophus, & egregius Poeta eſt habitus, palam profitetur, ita dicens:

Nec me animi fallit Graiorũ obſcura reperta
Difficile illuſtrare Latinis verſibus eſſe
Propter egeſtatẽ linguæ, & rerum nouitatem.

Quintilianus etiam peritiſſimus Latinæ linguæ, & omnis antiquitatis, & rerum græcarum, latinarumque, & eloquentiſſimus longe poſt Lucretium libros plurimos, & doctiſſimas declamationes compoſuit. ſæpe tamen diſſeruit nos ſermonis paupertate laborare. Tum Ceua quaſi iraſcens, Quis Quintilianus, inquit, an Cicero maiorem huiuſce rei fidem nobis facere poteſt? Cicero quidem. Atqui Cicero non ſolùm Latinam linguam non eſſe inopem, vt vulgò creditum eſt, ſed etiam locupletiorem

Digitized by Google

eſſe, quàm græcam dixit. & ſi eius verba deſideras, ſunt hæc ipſa in primo de Finibus bonorum, & malorum. Sed ita ſentio, & ſæpe diſſerui latinam linguam non modò non inopem, vt vulgò putarunt, ſed locupletiorem etiam eſſe, quàm græcam. Idemq. in eiſdem libris teſtatur: Etſi, inquit, quod ſæpe diximus, & quidem cum aliqua querela non græcorum modò, ſed etiam eorum, qui ſe græcos magis, quàm noſtros haberi volunt, nos non modò non vinci à græcis verborum copia, ſed eſſe in ea ſuperiores. Verùm diſſeruiſſe id non arbitror, vt Romanorum animos (veluti quidam crediderunt) qui libentius in græcas litteras incumbebant, ad latinè ſcribendum faciliùs reuocaret. Nam mihi videtur M. Tullius ſæpius hoc repetiſſe; & niſi ob magnam cauſam id tam ſæpe ſe repetiturum non eſſe putabam. quoniam in libris etiam Tuſculanarum quæſtionum dixit: Sed meum iudicium ſemper fuit omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius, quàm græcos, aut accepta ab illis feciſſe meliora, quæ quidem digna ſtatuiſſent in quibus elaborarent. Quæ cùm dixiſſet, ſtatim Fabritius, Mea, inquit, nunc intereſt, vt ſupra hac controuerſia, quid ſentiam, paucis aperiam. Nam quod, tu Line, acutè, & eleganter de Lucretio, Quintilianoq. obijciebas, non mirum eſt: Lucretius floruit ante Ciceronem, qui Latinam linguam honoribus ampliſſimis, fortunisq. maximis copioſam ſuperſtitibus reliquit. Item Virgilius, qui ex altera parte latinæ linguæ patrimonium tam amplum, & lautum conſtituit, vt nihil charius, & precioſius haberi poſſit. Nam ſi Lucretius, vti præceſſit, ſic ſequutus Ciceronem, & Virgilium fuiſſet; nec forte hæc effudiſſet verba, nec ita ieiunè, & duriter ſuos verſus condidiſſet. Quintilianus quandoque etiam non obſcurè docet, nos copia græcos vincere. Quod verò, tu Ceua, de Cicerone grauiter, & ornatè dictabas, cum exiſtimaſſe latinam linguam locupletiorem eſſe, quàm græcam, ego ſemel, atque iterum ſingula ſæpe legi: ſed vbi ſcribit locupletiorem, etiam Eſſe, puto legendum fore: de ijs paulò poſt. Cœterùm multa ab ipſo M. Tullio reperta eſſe, & ingenij ſui acumine illuſtrata, & aucta videmus; quæ græci ignorarunt. Quæ enim tanta grauitas, quæ tanta animi magnitudo, quæ præſtantia, quæ dicendi copia, quæ inueniendi ſubtilitas, quæ tandem excellens in omni genere virtus in vllis fuit, vt ſit cum ipſo Cicerone comparanda? fuerunt multi græci & doctiſſimi, & elegantiſſimi, multumq. virtute, tum plus etiam diſciplina valuerunt, non tamen ei conferendos putant latini. Libros plurimos Rhetoricorum conſcripſit, locosq. fere omnes ex Philoſophia tractauit: nunquam tamen ab vſu forenſi, & publico abhorruit. conſulatu quandoq. etiam maxima cum laude eſt functus; Rempublicam quoque ipſe conſul iam armis, ſceleribus, proſcriptionibus, incendijs, & rapinis plenam liberauit: neq. rerum bellicarum admodum ignarus, de quibus, niſi impeditus fuiſſet, & glorioſè triumphaſſet: cuius ſanè gloriæ non ſatis græci ac omnium præſtantiſsimi reſpondent. Quod etiam indicare videtur Plutarchus, vbi Demoſthenem cum Cicerone comparat. Sed quod ipſe aſſerit, noſtros inueniſſe per ſe ſapientius, aut accepta ab illis feciſſe meliora; non tantùm de Latinis litteris intellexit, ſed de moribus quoq. & vitæ inſtitutis, rebusq. domeſticis, ac familiaribus, quæ Romani & melius tuebantur, & lautius. Tum de Iure ciuili, & legibus, ferendis, in quibus quantùm præſtiterint Romani prudentia cæteris gentibus, Craſſus apud ipſum Ciceronem miro quodam modo oſtendit: Quod, inquit, quantùm præſtiterint noſtri maiores prudentia cæteris gentibus, tum facillimè intelligetis, ſi cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone noſtras leges conferre volueritis. Incredibile eſt enim quàm ſit omne ius ciuile præter hoc voſtrum inconditum, & penè ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cùm hominũ noſtrorum prudentiam cæteris omnibus, & maximè græcis antepono. Atq. de re militari intelligit: in qua Romani tum virtute, tum diſciplina longè græcos, cæterasq. gentes ſuperarunt. Græci enim nunquam, vt doctè ſcribit Appianus, Græciæ fines egreſsi ſunt. Romani verò in omnes imperiũ tenuerunt: & teſtis eſt ipſa Græcia quæ etiam in Romanæ Reipublicæ ditionem venit. de ijs hactenus. Nunc exponam, quare legendum putem locupletiorem fore, quàm eſſe: neque miramini: quamuis trita lectio adprobata ſit à Manutio, à Lambino, à Io. Michaele Bruto, qui breues, & doctas animaduerſiones in M. Tullij libros, diligenter cõſcripſit, & ab omnibus deniq. recepta. Nam legendum dixi potius fore, quàm eſſe; quia licet Latini plurima nouarent; Cicero quoq. eorum Princeps non tam rerum inuentor fuit, quã nouorum verborum: non tamen breui temporis curſu potuit verborum copia ſuperare græcos: qui longo vſu, multoq. tempore ſemper conati ſunt vberiorem eorum linguam inuſitatis etiam verbis reddere, & maximè Stoici; quibus licebat, cùm rem aliquam inueniſſent minus peruagatam, inauditam quoq. ei rei inuſitatum nomen imponere. Ea verò quæ M. Tullius attigit, græcis nihil cedũt: ſed cum eius ætas breuis eſſet, non potuit omnia pertingere. Hæc tamen alij, qui eum ſequuti ſunt maximi viri, attigerunt. & ſi neceſſe eſt exprimi verbum è verbo exprimunt: cùm ſit verbum, quod idem declaret magis,

Digitized by Google

magis, minuſuè vſitatum. Solent etiam, quod vno Græci, ſi aliter non poſſunt, idem pluribus verbis exponere: quod verò rariſſimè hodie euenit: cùm locupletior Latina lingua facta ſit. Quamobrem mirari iam deſinetis, ſi, fore, legendum dixerim. Namq. Virgilius multa, Horatius, Ouidius, Catullus, Propertius, Tibullus, Marcialis, Lucanus, Titus Liuius, Quintilianus, Seneca, Plinius, omneſque noſtri Iuriſconſulti plurima, à quibus Græci, vel inuiti conantur mutuari; & alij innumeri, & præſertim recentiores in omni dicendi genere inuenerunt per ſe ſapientius, & accepta ab illis fecerunt meliora. Atqui ſi per vos mihi licuerit, paulò poſt latius. Tum Ceua, Veniamus, inquit, ad reliqua: putasne illud verbum, Ineptus, quod à Craſſo, vel ab ipſo Cicerone inuentum fuiſſe dicitur, deſiderari à Græcis? Id reuocat me in dubium; quia inter ſe non ſatis conueniunt interpretes. Nam quibuſdam viſum eſt hoc verbum, Ineptus, apud Græcos reperiri, & præſertim viro græcarum, & latinarum rerum peritiſſimo Gulielmo Budæo in diſertiſſimis, & copioſiſſimis ſuis commentarijs, qui cùm Græcis aduerſus Ciceronem ipſum valde inſtat. Tunc Fabritius, Quanta, inquit, Gulielmus Budæus eruditione linguarum, antiquitatisq. cognitione fuerit, præclara illa teſtantur commentaria in perpetuam hominum memoriam, æterna, vt exiſtimamus, futura. Trium maximè voluminum labores nunquam peribunt, vt quo de Aſſe, ponderibusq. quo de lingua græca, quoq. de Iure ciuili tam diligenter, atque peritè diſſeruit, vt nihil maius deſiderari poſſe videatur. Quod verò ad Ius ciuile pertinet, officit eius luminibus altitudo ædificiorum ab Alciato ſublatorum, & ab eius diſcipulo Antonio Auguſtino, græcarum quoque rerum, & antiquitatis eruditiſſimo. Nonnunquam etiam ab Iacobo Cuiacio, honore, & ſplendore totius nationis Gallicæ, & ab alijs non paucis: vt ille, qui in primis habebatur peritus, vix aliquo numero inter conſultos cenſeatur. quæ ſententia eſt eiuſdem A. Auguſtini Epiſcopi Ilerdenſis, quam libenter in medium retuli, ne ego tanti viri cenſor apud vos videar. Et ne exiſtimetis etiam virum doctiſſimum ſæuire in Budæum niſi vrgente cauſa; ex multis vnum duntaxat vobis indicabo locum: Cuius verba ſunt hæc apud Papinianum libro Quæſtionum trigeſimo primo: Quod ſi filius, inquit, antè moriatur in ciuitate, nihil eſt, quod de ſecundis tabulis tractari poſſit. ſiue quoniam viuo patre filiusfamilias mori intelligitur, ſiue quoniam non reuerſo eo exinde ſui iuris videtur fuiſſe, ex quo pater hoſtium potitus eſt. Alciatus verò libris de verborum ſignificatione ait, Hoſtium potitus, ideſt captus ab hoſtibus: exemplo Plauti in Captiuis. Budæus Accurſij interpretationem ſequutus, Hoſtium potitus, Hoſtium poteſtati ſubiectus eſt, legendum cenſet; quam interpretationem tanquam minus congruentem latini ſermonis elegantiæ reiecit Alciatus, cuius deinde ſententiam adprobauit, & rectè, idem Auguſtinus ex multis Iuriſconſultorum locis, quos hic breuitatis cauſa omittam: non prætermittam tamen Plautinos locos apud Alciatum relatos: ij autem ſunt,

Nam poſtquam meus Rex eſt potitus hoſtium:
Ita nunc belligerant Aetoli cum Aulidis.

Et ſic in eiſdem Captiuis:

Ergo poſtquam gnatus tuus potitus eſt hoſtium,
Expertus quanti fuerit, nunc deſidero,

Et in Epidico,

Filiam, quam ex te ſuſcepi,
Eductam perdidi, hoſtium eſt potita.

Sed, vt iam dixi, eſt apud Iuriſconſultos frequentior hic dicendi modus, quàm apud cæteros. ac proinde ſilentio Tryphonini locum in titulo de Captiuis, & poſtliminio reuerſis, præterire, niſi ægrè poſſum: Cætera, inquit, quæ in iure ſunt, poſtea quàm poſtliminio redijt, pro eo habètur, ac ſi nunquam iſte hoſtium potitus fuiſſet. & alibi ſæpe. Sed, vt eò reuertamur, vnde huc noſtra declinauit oratio. Idem Budæus reprehenditur etiam in re græca; & hic meritò, meo iudicio, redargui poteſt: non tamen cum accuſem, neque reprehendam certè; cùm eius doctrinæ ſatis nequeam reſpondere: at plus Ciceroni hac in re tribuam, quam Budæo: eò quòd longe magis Cicero in græcis diſciplinis eſſet verſatus, quàm Budæus, & cùm ea quoq. ætate græca notiora eſſent perceptu, quibus etiam M. Tullius minime carere potuerat. Quòd ſi Græci hoc valuiſſent verbo; ne vllum quidem ipſe verbum hac de re feciſſet, ne ab hominibus ingenijs, & omni doctrina affluentibus, quibus illa ætas maximè abundabat, derideretur. Idem de conuiuij verbo; quod Græci συμπόσιον vocant. Melius ſanè Latini & elegantius, qui conuiuium dicunt, ideſt ſimul viuere, quàm Græci, qui hoc idem tum compotationem, tum concœnationem appellant. Intereſt etiam aliquid inter laborem, & dolorem: ſunt finitima omnino; ſed tamen differre aliquid videmus. Eſt enim labor, vt Cicero in libris Tuſculanarum Quæſtionum rectè definit, functio quædam vel animi, vel corporis grauioris operis, & muneris; dolor autem motus aſper in corpore à ſenſibus alienus. Hæc duo Græci vno nomine appellant: Iam audite Ciceronem: Itaq. inquit, induſtrios homines illi ſtudioſos, vel potius amantis doloris appellãt: nos cõmodiùs laborioſos: aliud eſt enim laborare, aliud dolere: ò verborũ inops interdum, quibus abundare te ſemper putas,

Digitized by Google

Græcia. Aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. Cùm varices ſecabantur C. Mario, dolebat: cùm æſtu magno ducebat agmen, laborabat. Sunt & alia, quæ multò melius notata ſunt verbis latinis, quàm græcis: eam enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, à furore diſtinguit Cicero: Græci volunt quidem, ſed parum valent verbo: quem nos furorem, μελαγχολίαν illi appellant. Sic non habent nomen, quod huic Latino, Auctor, ſatis commodè reſpondeat. & pleraq. eiuſmodi, quæ ad Iuriſconſultos pertinent, exprimere non poſſunt: vt apparet ſatis ex ijs, quæ poſterioribus temporibus conati ſunt Iure ſcribere: & maximè fideicommiſſum, ac ſexcenta alia, quæ in eandem rem adduci poſſunt: de quibus dicere non eſt ſatis nunc locus. quæ quidem à Latinis inuenta ſunt per ſe elegantius, & inuenta ab illis, fecerunt potiora, atque præſtabiliora. Studuerunt etiam noſtri vbique latinam linguam facere locupletiorem: quapropter apud nos eſt ablatiuus caſus, quem illi non habent. Gerundia etiam, & ſupina penes Græcos non inueniuntur. Atque hæc quidem de rerum nominibus. Secundo loco eſt de nobilitate: quæ inquam, Lingua, an græca, an latina plures, & nobiliores auctores habeat. Quā in parte longa à Quintiliano habita eſt oratio: ego autem plura paucis dicam; dicamq. libere quid ipſe ſentiam, & ſi quæ minus forte vera dixero, veſtrum erit admonere: facile enim in veſtram, & in omnium doctiſſimorum, vt meliorem ſententiam diſcedam. Abſit tamen mihi primùm omnis temeritas: quæ cùm omnibus in rebus turpis in aſſentiendo ſit, tū in eo loco maximè, in quo iudicandum eſt de rebus arduis, & perdifficilibus. Meum itaq. tale eſt iuditium, vt nihil græcis hodie cedamus, neq. grauitate ſciētiarum, neque elegantia, neq. auctorum copia. Quid de Græcis ſcriptum reliquerit P. Velleius Paterculus in vltimis verbis lib. primi ſuæ hiſtoriæ, attēdite. Vna vrbs Attica pluribus annis eloquentiæ, quàm vniuerſa Græcia, operibusq. floruit adeo, vt corpora gentis illius ſeparata ſint in alias ciuitates, ingenia verò ſolis Athenienſium muris clauſa exiſtimes. Neq. ego hoc magis miratus ſum, quā neminem Argiuum, Thebanum, Lacedæmoniū oratorem, aut, dum vixit, auctoritate, aut poſt mortem memoria dignū exiſtimatum. Quæ vrbes, & multæ aliæ talium ſtudiorum fuere ſteriles, niſi Thebas vnum os Pindari illuminaret: nam Alemana Lacones falsò ſibi vendicant. Non inficiar tamen omnes planè ſciētias accepiſſe à Græcis, & præcipuè Philoſophiam, & alia generis eiuſdem: quamobrem M. Tullius, Vt omittam, dicebat, illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas. Habemus Homerum latinum, habemus Platonem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Demoſthenem, &, vt verbo dicam, omnes. Quotidie etiam nouo quodam ſplendore noſtri prodeunt; augentur quotidie maximis honoribus, ampliſſimisq. fortunis latinorum opes, atque diuitiæ. Sed contrà Græci, quod maximè dolendum eſt, pauci, aut admodum nulli, reperiuntur, qui in græcas diſciplinas incumbant. Item Græci ipſi, tanquam mortui iacent, nec ad ſcientiarum, optimarumq. artium auram poſſunt reuocari. Verùm, vt hic morbus ſanaretur, Deus Optimus Maximus, medicum nobiliſſimum, & optimum Gregorium, inquam, decimum tertium Pontificem Maximum ad nos miſit, qui laborantibus ſuccurrere, ægris mederi, & afflictos omni vi conatur excitare. Scitis enim Germaniam omnium Chriſtianorum fuiſſe religioſiſſimam, tum Lutheri, & aliorum deprauatiſſimorum hominum ſectis omnium euaſiſſe corruptiſſimam: itemq. Græciam, quæ non ſolùm pietati addicta, ſed & omni ſapientiæ erat, omnisq. virtutis plena; & hodie ipſamet ignorantia eſt facta. quibus morbis vt mederetur Summus Pontifex, duas erexit Romæ ſcholas, vnam Germanorum, alteram Græcorum: & multos, & doctos viros è florentiſſimis Italiæ Academijs delegit, quos ad hæc gymnaſia regenda conſtituit: inter quos præſertim Theodorus Rendius patria Chius, præceptor noſter, omnium noſtræ ætatis græcarum litterarum peritiſſimus; qui per multos annos in hac Taurinenſi Academia mirificè græcas diſciplinas edocuit, ad hoc munus electus eſt. isq. paucis ab hinc diebus Romam magno huius Academia deſiderio profectus eſt. Ex quibus gymnaſijs bonis auſpicijs, optimisque moribus conſtitutis, & diuinis legibus confirmatis permulti docti, & excellentes viri prodibunt: qui præclaris moribus, pluribusq. & ſanctiſſimis diſciplinis imbuti Germaniam diſſidijs, ſceleribus, parricidijs, atque hæreſibus iam planè totam dilaceratam ad integritatem Chriſtianæ religionis, & ad cæleſtium bonorum ſpem, vt arbitramur, facilè deducent. Alios Græciam quoque diſſidijs, & ſchiſmatis à ſanctæ ſedis Apoſtolicæ vnitate diuulſam ad ſummi Pontificis obedientiam reducturos ſperamus: & artes, optimasque græcas diſciplinas iam prope demerſas alleuaturos, fractumque ac prorſus debilitatum græciæ nomen ad priſtinam dignitatem & gloriam reſtituturos exiſtimamus. Tum Linus, De ijs, inquit, gymnaſijs à viris ſumma doctrina, & integritate referri quandoq. audiui: ſed illud me in dubium reuocat; num omnes in ijs recipiantur gymnaſijs. quòd ſi Germani dūtaxat in Germanico, Græci ſoli in græco, mihi videtur renaſci Græcia. Verū ſi hanc Gregorij ſumm. Pontificis

libera-

liberalitatem, maximaq. beneficia repudiauerit; aut ſanè magno deſiderio non conabitur amplecti; nunquam forte vlla, & ſi maxima, impenſa reſtaurabitur. Sed pergamus ad reliqua. Credo equidem nos hodie non vinci à Græcis; ſed quomodo olim? Atque omittamus, vt dicis, ſcientias, quarum multas Græci inuenerunt, antequam extarent Romani: easq. poſt Romam conditam ſerius acceperunt. Sed quod ad linguam attinet, mihi videtur etiam Græcis interdũ cedere. Marcus enim Tullius, qui ſemper viſus eſt acerrimus rerum latinarum defenſor, parensq. perpetuus, videtur dicere ex Poetis nos inferiores eſſe. Tum Fabritius, Quod, inquit, ad ſermonem pertinet, parum, aut nihil admodum Græcis cedunt. & tam de Poetis, quàm de ijs omnibus, qui ſoluta oratione ſcripſerunt. Et ſi Cicero Bucolica, Giorgica, Aeneidemq. & alios plures legiſſet, vel tantùm vidiſſet; Latinos Græcis longè prætuliſſet. Quod verò traditum eſt Ciceronem audiuiſſe Virgiliũ aliquot coram Auguſto, & eius vxore recitantẽ verſus, qui ita ampli, graues tum lepore, tum copia, tum breuitate mirabiles, priſcorumq. Romanorum gloria, & geſtis locupletes erant; vt Cicero coactus eſſet dicere, Magna ſpes altera Romæ, quaſi ipſe prima exiſtimaretur: qui verſus adhuc extant & breues, & copioſi, atque tanto homine digni in Aeneidos libris; Id ſanè ridiculum eſt: poteſt tamen quiſque arbitratu ſuo & loqui, & ſcribere: ſed ego nunquam eò adductus ſum, vt crederem Ciceronem cognouiſſe Virgilium: vel ſi eum, non tamen eius virtutes, quibus illuſtrabatur, cognouit: vel ſi ij verſus coram Auguſto, vel ſaltem coram Octauia eius vxore ſunt recitati, fuerunt regnante Auguſto, quo tempore iam ceciderat Cicero noſter. Hæc verò miſſa faciamus. Multi fuerunt Poetæ ante, & poſt Ciceronem; Virgilius tamen ſolus eſt Homero æquiparandus tum copia, tum breuitate, verbis etiam, ſententijs, figuris, atque diſpoſitione totius operis. Elegia Græcos etiam ſuperamus, cuius maximus videtur auctor Tibullus, Propertius, & Ouidius, Gallus etiam, ſed ad nos temporum iniuria non peruenit: & ſcitote falsò hactenus ſub nomine Cn. Cornelli Galli quædam edita fragmenta, cùm cuiuſdam nomine Maximiani ſint. Satyra tota noſtra eſt: cui auſpicaciſſimum dedit exordium Lucilius: quem illũ eſſe credo, cuius Ciceronianus Craſſus meminit: isq. dicere ſolebat: ea, quæ ſcriberet, neque ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi velle; quod alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe, quàm ipſe de ſe (qui etiam ſcribebat, Perſium non curo legere.) hic maximus &, vt idem Craſſus tradit, omnium ferè ſuorum hominum doctiſſimus. Multo tamen terſior fuit, ac purus magis Horatius, & ad notandum hominum mores præcipuus. quos poſequuti ſunt Perſius, & Iuuenalis. In Lyricis apud Græcos Pindarus, apud nos Horatius elegantiæ, iucunditatis, & gratiæ plenus, atque varijs figuris, proprijsq. verbis eminentiſsimus. Tragicos multos ex latinis fuiſſe accepimus, quorum ſcripta ſi extarent, hac etiam in parte Græcos forte vinceremus. Multi putarunt nos ſolum Senecam habere: qui etiam à multis, & indignè, reprehenditur. Sed reprehenditur interdum quoque Plato, Ariſtoteles, Virgilius, Cicero, alijq. in omni ſcientiarum genere fœliciſſimi. Laudatur tamen Seneca à doctis; audiuiq. nonnunquam à Ioanne Baptiſta Cynthio viro omni doctrina, & ſumma Græcarum, & Latinarum rerum cognitione peritiſſimo, & in hac Taurinenſi Academia publicè profitenti, Senecam longè Græcis, & maximè in Choris præferendum: idque in ſcriptis retulit, quæ hodie circumferuntur. Tragicus fuit Accius, & Pacuuius grauitate ſententiarum, & auctoritate perſonarum clariſsimi. Varius etiam varius fuit, & doctiſſimus: vnde Horatius.

Quid autem
Cæcilio, Plautoq. dabit Romanus ademp tum
Virgilio, Varioq.?

Ouidij quoque Medeam maximè commendat Quintilianus: in qua quantum Ouidius præſtare potuit, nec tãtillum quidem prætermiſit. Eorum verò longe Principem Pomponium Secundum idem Quintilianus ſcribit. In Comædia Cæcilio, Plauto, alijſq. plurimum Latini debent: elegantior tamen, & artificioſior Terentius: quem, vt Menandro æquiparem, vereor. cùm ne Græci quidem conceſſam ei venerem obtinuerint. Fabius quoque Quintilianus Hiſtoria nihil Græcis Latinos cedere exiſtimat: nec opponere Thucydidi Saluſtium, nec Herodoto T. Liuium veretur: neque ipſe dubitabo, quod Græci Xenophonti tribuunt, in C. Iulium Cæſarem iuſtiſsime transferri poſſe. Oratores autem, vel præcipuè Latinam eloquentiam parem facere Græcæ poſſumus. Demoſtheni nihil cedit M. Tullius, niſi quia ille prior fuit. Hic non ſolum vim Demoſthenis conſequutus eſt, ſed Platonis etiam copiam, & Iſocratis iucunditatem mirabiliter effinxit: de cuius laude melius eſt tacere, quàm pauca dicere: quamobrem hic eum iure prætermitto. Oratores innumeri fuerũt, de quibus latè heſterno die diſſeruimus. Caius verò Iulius ſi forenſi negotio dumtaxat vacaſſet, nullus alius ex Latinis aduerſus Ciceronem vocaretur: namque illum eodem animo dixiſſe, quo præliauit, conſtat. Fuit Cæcilius, fuit Caluus, quem multi cæteris alijs præferebant. Seruius Sulpitius, Caſsius Seuerus, Do-

mitius Afer, Iulius Aphricanus, & alij multi ante, & poſt Ciceronem, & eiuſdem ætatis non pauci. In Philoſophia vbique Platonis æmulus fuit M. Tullius: quo in genere præſtantiſsimus quoque Brutus extitit, tum M. Terentius Varr. Non inſubtiliter, & ineleganter ſcripſit Cornelius Celſus: isq. in re medica longe Græcos ſuperauit, cuius monumenta ſatis teſtantur: nec Cicero, ſi de medicinæ facultate diſſeruiſſet, elegantius, & grauius memoriæ, poſteritatiq. mandare potuiſſet. Parum, aut nihil admodum recentiores noſtri græcis, neque latinis veteribus cedunt. Item Iuriſconſulti & grauitate verborum, & ingenij acumine, & inueniendi ſubtilitate, atque copia Græcos ſemper vicerunt. Theologiæ diſciplinis multum floruit Græcia; longe magis latini tum auctorum copia, tum doctrina. Sed multi, multa, inquiunt, habuerũt à Græcis Latini. Nos quoque id libenter fatemur. Fuerunt enim priores: quòd ſi ſubſequuti fuiſſent, à latinis mutuati eſſent, ſicut aliunde, vt eſt neceſſe, ſumpſerunt: nihilominus à latinis quandoque acceperunt: idq. Fabius docet libro Rhetoricorum primo. Nam & maxima, inquit, ex parte Romanus inde conuerſus eſt, & confeſsis quoque Græcis vtimur verbis, vbi noſtra deſunt, ſicut illi à nobis nonnunquam mutuantur. Et ſi plura à græcis acceperunt latini, quàm græci à latinis: nunquam tamen tanti beneficij immemores fuerunt maiores noſtri; vt videre eſt tum apud Ciceronem ſæpiſſimè, tum apud Quintilianum. Et Horatius clamitabat etiam:

Vos exemplaria græca
Nocturna verſate manu, verſate diurna.

Et paulo poſt.

Graijs ingenium, Graijs dedit ore rotundo
Muſa loqui.

Contra verò iſti, qui ethruſce ſcribunt, quicquid boni, & iucunditatis habent, à latinis mutuati ſunt: immemores tamen, & tanti beneficij ingrati non modo id quod intereſt, ſed & ſortem ſibi creditam reſtituere negant; atque honorem latinis debitum, eis detrahunt; & pro præmijs maximam iniuriam, maximaq. inferunt opprobria; quod quidem magnopere pudendum eſt. Sed, vt extremum habeat aliquid oratio mea; concludam illud de Græcis, vt aliquando copia vincamus: & nos ſæpe à Græcis vincamur: quod autem ad grauitatem, ſuperamus; quod ad nobilitatem attinet, nihil cedimus. De Græcis verò hactenus. Etenim hæc ipſa forſitan fuerint non neceſſaria. Tum Linus, Iſta, quàm, inquit, neceſſaria fuerint, non facile dixerim: iucunda certe nobis fuerunt, neque tantum non longa, ſed etiam breuiora, quàm velimus: Cæterùm ego ſemper arma pro ethruſce ſcribẽtibus aduerſus latinos audacter cœpi: nunquam tamen abuſus ſum illa benignitate, atque liberalitate, ita, vt ne innumerabilia beneficia ab ipſis accepta æquo animo non recognoſcerem: & qui aliter faciunt, indigni hominum commercio exiſtimabuntur. Et cum de Græcis actum ſit: veniamus quæſo ad noſtros: de quibus difficile eſt fortaſſe plus intelligere, quam quantum ex monumentis ſuſpicari licet, ſcilicet vt inſpiciamus quantum interſit inter græcam, & hanc noſtram vulgarem. Quæ licet non tam locuples ſit, quàm latina, & græca, ſpero tamen eam tempore, & quidem breui, fore locupletiſsimam: nec immerito, cùm græca omnino mortua ſit, & latina ſemimortua. Tum Fabritius, de Græcis, inquit, plus forte, quàm ſat eſt: ſed videamus de latina, cùm ita mauis, & vulgari: nam ijs cognitis, quod quæris facilè dignoſcetur. Et ne vos diu ſuſpenſos teneam, dico, & ſæpe diſſerui, latinam linguam eſſe locupletiorem vulgari, immo vero locupletiſſimam: neque vnquam concedam vulgarem poſſe locupletiorem fieri, Omitto igitur græcam, quæ neque ita mortua eſt, vt ipſe putas: de latina dumtaxat ſermonem habeo, quæ magis viget, quàm iſta vulgaris. de qua idem dicere poſſumus, quod de latina Cicero Romanis iudicibus aliquando commonſtrabat: Nam ſi quis, inquit, minorem gloriæ fructum putat ex græcis verſibus percipi, quàm ex latinis, vehementer errat: propterea quòd græca leguntur in omnibus ferè gentibus, latina ſuis finibus, exiguis ſanè continentur. Nam hodie latina in omnes orbis terrarum vrbes, ac ſedes penetrant: vulgaria non modo extra Italiam egrediuntur, ſed ne Italiam quidem totam circumuolant. Vnde Franciſcus Floridus latinarum rerum ſtrenuus defenſor: nec enim, inquit, in Italia tota, ſi hac lingua vtereris intelligère, Quid enim ſi Apuliam, aut Calabriam concedas, & vernaculo idiomate loquare? næ omnes te Syrophenicem, aut Arabem arbitrarentur: & paulo poſt. Quid ſi in Siciliam, Corſicam, aut Sardiniam nauiges? & vulgarem hanc linguam crepes? non magis mehercule ſanus videberis, quàm qui inſaniſſimus. qua de re in primo ſermone, antequam in Floridum inciderem, dixi. Quamobrem non vnam, (ſi ita licet) vitam, ſed multiplicem latina habere diceremus. & vulgaribus ne quidem vitæ initium ineſſe. Quæ cùm audiuiſſet Iulius, qui ſemper attentiſſimas aures diſputationi præbuerat, demotus à ſede, Fateor, inquit, fatenturq. omnes noſtri non ita longe, lateq., vt latina hanc deuagari; augeri nihilominus quotidie poteſt: quod græca, latinaq. nequit: cùm græci, tum latini adſtricti ſint illis verbis, quibus veteres vtebantur, vt ne

trans-

Digitized by Google

tranſuerſum quidem vnguem ab illis diſcedere liceat, ſi nomen, ac famam ad poſteros emanare deſiderant: nos verò laxiores habemus habenas: & per immenſos campos vagari, & huc, atque illuc carpere, ſi quid boni eſt permittitur, & noſtra propria facere. Quamuis ſatis ſciã aliud eſſe viri doctiſſimi Bembi iudicium. Prohibet enim aliter ſcribi, quàm, & Boccatius, & Petrarcha ſcripſerunt, cùm illi elegantius, tum copioſius, atque politius, quàm cæteri ſua condiderint ſcripta: nunquam tamen eo adductus ſum, vt hac in parte Bembo crederem (licet plerumque ab eius opinione inuitus recedam) cùm nobis liceat noua effingere verba, nouumq. dicendi genus excogitare: quodq. à doctis erit receptum, & approbatum. Tum Fabritius, Tardè quidem, inquit, Iuli, ſed ſubtilius, & elegantius, agis. Si vobis verò licet, cur & non nobis? debemus certè quàm maximè poſſimus Ciceronis vim, copiam, & dicendi modum conſequi; Virgilij quoque verba, grauitatem, & admirabilem ordinem, aliorumq. multorum, qui in re latina & maximi, & præcipui fuerunt, quorum mentio ſæpe facta eſt, elegantiam verborum, & linguæ ſubtilitatem imitatione exprimere. quod vtinam feciſſent maiores noſtri, qui relictis, ne dicam neglectis illius fœliciſſimæ ætatis dicendi generibus ſequuti ſunt verba, & dicendi modum, quæ infœliciſsimis ſuis temporibus vigebant: quamobrem maius damnum fecerunt latinæ litteræ. Sic hodie, ſi poſſibile eſt, expreſſam veterum imaginem proponere debemus, idq. multi non inuita, vt aiunt, Minerua, ſed permittente natura mirabiliter effingunt. nam ea, quæ illi aut per ſe inuenerunt, aut ab alijs acceperunt, non poſſunt magis eleganti, & proprio vocabulo nominare, quàm eo, quod ipſi appoſuerunt. Sed ſi aliquid ab ipſis prætermiſſum ſit, de quo nunquam forte eis loqui contigit, poſſumus vti verbis, quæ alij reperierunt, niſi omnino ab elegantia latini ſermonis abhorreant. Ipſe etiam in ea ſum ſententia, in qua vir amabilis fuiſſe fertur: qui rectè exiſtimauit ea, eſſe audacter vſurpanda, quæ apud idoneos auctores reperiuntur. Neque enim vllum verbũ nobis videri debet durum, aut obſoletum, quod apud ſcriptorem probatum reperiatur. Qua quidem in re longè, lateq. diſſenſio ab ijs, qui vocem omnem, ſeu barbaram horrent, quam apud M. Tullium Ciceronem non legerint. Licet itaque nobis à Ciceronis, & aliorum priſcorum vocibus aliquando deflectere: & vti vocabulis, quibus alij viri docti vtebantur, hoc tamen, vt aliquam latini ſermonis habeant ſimilitudinem. Verùm ego hic ex multis vnum dumtaxat vobis indicabo: quod erit exempli cauſa. Nam verbum illud, poſſibile, quo antiquiſſimus Plautus eſt vſus, & alij ferè omnes tum veteres, tum recentiores, M. Tullio nunquam placuit, & pro illo δυνατὸν dicebat: neque hac voce, Nouiſsimus, vnquam eſt vſus: mihi tamen ſine aliqua reprehenſione poſſe quis vtroque eorum vti videretur. Si etiam aliquid à nobis excogitatum, vel effictum erit, quo de illi nunquam cogitaſſent; cur non licebit, & oportebit nouum nomen imponere? Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, ſi ſecum quæſierit in omni arte, cuius vſus vulgaris, communisq. non ſit, multam nouitatem nominum eſſe, cùm præſcribuntur earum rerum nomina, quæ in quaque arte verſantur. Sed, vt omittamus artes ingenuas, & elegantes, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi vocabulis vterentur nobis inuſitatis, & inauditis, vſitatis ſibi, & cognitis: quibus cùm nobis vti contigit, cùmque apud antiquos in vſu non eſſent; decet, & oportet eorum artificiorũ vocabula conſtituere. Etenim in rebus artificioſis, & in quibus artificum manu opus eſt, quotidie aliqua reperiuntur, de quibus priſci ne ſomniarunt quidem; & maximè in rebus belgicis, quis neſcit multa paucis abhinc ſeculis eſſe inuenta inſtrumenta, & multa, ac varia armorum genera? quorum nulla notio apud Romanos, & ſi potentiſſimos, & artificioſos, fuit. multa etiam alia ad remigium pertinentia reperta ſunt, quibus nomen imponere nobis dumtaxat conuenit. Neceſſe ergo erit noua deſignare, & cõſtituere vocabula, quibus latina lingua locupletior reddetur. Quod etiam permiſſum erat Stoicis, & præcipuè Zenoni eorum Principi, qui non tam rerum, vt Cicero ait, inuentor fuit, quàm nouorum verborum. Quod ſi Græci fecerunt (vt de rebus non peruagatis, inuſitatis verbis vterentur) qui in ijs rebus tot iam ſeculis verſati ſunt, quoſque vberiores plerique putarunt: quantò magis nobis cõcedendum eſt? Audebimus igitur nouis, ſi neceſſe eſt, verbis vti. Putas quoque, Iuli, multa apud vulgares in vſu eſſe, quæ apud latinos neque ſunt, neque erunt, vti ſunt Articuli, quos & Græci habent. miſſos verò faciamus, vt iam dixi, Græcos. illud tamen ſciendũ eſt, apud Homerum paucos admodũ reperiri Articulos; ijs tantùm vtitur, cùm aliquid demonſtrat. Vulgares, demptis articulis, carẽt omnibus ferè caſibus: non habent niſi caſum ſingularis vnũ, & pluralis vnum: at latini duodecim poſſident. vos articulis, pro caſibus vtimini: nos poſſumus etiã vti pro articulis relatiuis, & pronominibus: ſed perinde nobis eſt ſimplex (vt ita loquar) caſus, ac ſi ſimul cum caſu articulo vteremur: cùm illi natura inſitus ſit: & quod paucis fieri poteſt, per plura fieri (& ita putarunt noſtri) non debet. Latini præterea verbis paſſiuis, &

depo-

Digitized by Google

deponentibus abundant maximè: vulgares ne vllum quidem habent: deſiderantq. in omnibus verbis præteritum perfectum, licet pro præterito perfecto, eius participio cum verbo habere, vel eſſe, vtantur. Illud fatear, apud latinos in tertia perſona numeri pluralis, temporis præteriti perfecti, duas dumtaxat eſſe voces, ſcilicet amauerunt, vel amauere: Vulgares verò quattuor, quintamq. addunt Poetæ: quas hic recenſere non licet. Supina denique nulla, participia pauca à vulgaribus reperta ſunt: comparatiua etiam nulla, ſuperlatiua pauca: ijs verò omnibus latini ſunt valde locupletes. Neque ſatis eſt, quod dicunt, pro ipſis, verbalibus circumfluere, magnamq. diminutiuorum copiam habere: quoniam latini neque ijs carent. Quod autẽ Bembus nõ inſubtiliter exiſtimabat ethruſcam linguam quandoque magis abundare verbis, quàm latinam, vt penes ethruſcos ſit illud verbum, *Valore*, quod non ſit vſitatum latinis: dico vnam hirundinem, vt in prouerbio eſt, non facere ver. Non enim exiſtimamus linguam eſſe locupletiorem altera, quia vnico verbo abundat. Neque nobis deeſt illud verbum valor; immo peruagatum eſt, & vſitatum latinis; ſed pro pretio vtimur. Vulgares verò & ad pretium, ad hominemq. referunt: & cùm ad hominem refertur, ſuperſunt quidem nobis, quæ idem ſignificant. Nam hominem ſtrenuum dicimus, fortem, magnanimium, acrem, conſtantem, potentem, valentem, robuſtum, inuictum, magnũ, animoſum, excelſum, multum roboris habentẽ: in quo multum inſit roboris, ac virtutis: tum qui animo excelſo, & alto, & virtutibus exaggerato eſt, maximi animi, qui omnia in ſe poſita eſſe ducit, & humanos caſus virtute inferiores putat: & alia plura. Tum ille, ſufficiunt hæc, inquit, in præſentia: ſed quod ad grauitatem dicendi, & ſcribendi attinet: credis ne ethruſcos cum Romanis eſſe conferendos? Multos, & quidem doctos ſæpius audiui vulgares noſtros latinis prætuliſſe, neque immeritò: quædam enim in ijs elucere videtur maieſtas, quædam grauitas, vt nihil ſupra poſſit deſiderari. Tum Fabritius, vehementer, inquit, erras, mi Iuli, nemo quidem mediocriter doctus, & in latinis, vulgaribusq. libris verſatus vllam conſtituet ſimilitudinem: quæ enim maior grauitas, quæ maior maieſtas, quæ auctoritas, quod verborũ pondus reperiri maius, meliusq. poteſt, quàm quod apud Romanos legitur? quantum ad dicendum in ea etiam ſum ſententia, vt exiſtimẽ maiorem Romanis fuiſſe grauitatẽ. Nam ſi maiorem grauitatem in latinis litteris ineſſe videmus: quis dubitet, quin inſit & maior in dicendo? Hinc B. Auguſtinus vir non ſolum pietate, ſed etiam omni doctrina, atque elegantia ornatiſſimus dicere, vt quidam referunt, ſolebat, ſi optandum eſt ſe nihil aliud expetere, quàm audire Apoſtolum prædicantem, Ariſtotelem diſſerentem, & Ciceronem orantem. quare, rogo, tam vehementer cupiebat videre Ciceronẽ orantem? niſi vt incredibilem illius maieſtatẽ, admirabilemq. grauitatẽ, quam in ſcriptis mentis oculis intuebatur, in dicendo proprijs oculis perſpiceret, penetraret, ac proprijs auribus audiret. Satis id etiam nobis indicare liquet: qui & latinis litteris, & vulgaribus eminentiſſimos homines orãtes audiuimus tum vulgari oratione, tum latina: in hac quædam neſcio redundabat grauitas, & gratia, vt facilè auditores, quò vellet, adducerent. In illa ieiune, humiliter, eneruatè, & ſummiſſe ita ſe habebant, vt audientium animos ad propoſitum finem nunquam allicerent. Tum Iulius, vincimus, inquit, latinos nobilitate: quamquã latini numero magis, quã qualitate, & magis ſoluta oratione, quàm verſibus vulgares ſuperant. & vt omittam Tragicos, à quibus, ſi non vincimus, non vincimur tamen: ſed ex Lyricis, ſi Pindarus Horatium ſuperauit, Franciſcus Petrarcha Pindaro præfertur, ergo magis Horatio: eadem ratione ſi Homerus eſt Virgilio ſuperior, vt æqualis: Dantes Homero excellit. rides, aut ſtupes? iocari, me putas? moriar ſi iocor. Neque miramini: nam alij & doctiores, & acutiores in hanc iuerunt ſententiam, cui ego libenter adſcribam. Tum ſtupens, ac ridens Fabritius, & ad alios conuerſus, Iulius, inquit, homo facetus eſt, & aptiſſimus ad iocandum. Si verò, non iocaris, ſtulte, & incaute omnia hæc agis. Si autem alij hanc tenuere ſententiam, & vt ipſe exiſtimas, doctiſſimi, pace eorum dixerim; nihil ſtultius eſt dictum, nihil peius excogitatum: vellem præterea, vt id mihi ratione aliqua commõſtrarent. Facile eſt, mi Iuli, dicere Dantem Homero, ac Virgilio præcellere: poteſt enim quiſque ad arbitrium ſuum loqui: & ſibi proponere vnum altero eſſe doctiorem, licet in rei veritate longè inferior ſit. Nam Tragicis, vt paulò ante diſſeruimus, non cedimus Græcis. Sed ſi Petrarchæ ſcribendi genus cum Lyricis æquiparetur, quod adfirmare non auſim: quis Horatio Petrarcham præponet? vel figuris, vel ſententijs, vel grauitate, vel ſimplicitate, proprietate, & verborum puritate? Delectat magis: delectat quidem rudes, & imperitos. Ex Lyricis carminibus magnam docti capiunt cum fructu voluptatem. vt maximus ille, vti alios ſileam, & potentiſſimus Gallorum Rex Franciſcus, bellorum fulmen, firmum ſcientiarum columen, fortiſſimumq. præſidium, quem tanta Lyricorum verſuum delectatione fuiſſe ductum, vt ſemper Horatium Lyricorum patrem, atque magiſtrum

præ

præ manibus haberet, accepimus. Idem dicere poſſumus de Heroicis: nam ſi illic ſtulte, hic profectò ſtultiſſimè. Nihil ſanè in Dante video, cur eum Virgilio comparent iſti, vt video, miſeri: niſi fortè, quia Virgilius Dantem dumtaxat per tartareos locos, & Eliſios campos duxit, & Beatrix per cæleſtia regna. Non potuit Virgilius fide Cælum penetrare, nec eius ætas ei promiſit: quod vtinam ei conceſſum eſſet: nã quemadmodum ruſticarum, profanarumq. rerum omnium vim, ac naturam graphicè admodum conſcripſit: maiori quidem ſono, & altiori voce cæli penetralia nobis intonaſſet. Qui licet gentium erroribus obcæcatus eſſet, non tamen longè abfuit à veritate: cuius de ſummo Deo, quem ſpiritum, ac mentem appellauit, hi verſus ſunt:

Principio cælum, ac terras, campoſq. liquentes,
Lucentemq. globum lunæ, titaniaq. aſtra
Spiritus intus alit: totamq. infuſa per artus
Mens agitat molẽ, et magno ſe corpore miſcet.

Ac, ne quis ignoraret, quis nam eſſet ille ſpiritus, qui tantum habet poteſtatis, alio loco demonſtrauit ſcribens:

Deum namque ire per omnes
Terraſq. tractuſq. maris, cælumq. profundũ,
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemq. ſibi tenueis naſcẽtem arceſſere vitas.

Alijs quoque locis quodammodo fidei luminibus illuſtratus Vnum Deum eſſe declarauit: ſed, vt ad Dantem redeam, non tantùm Maroni noſtro non excellit, ſed ne vllo quidem modo conferendus. Nam illud præſertim Dantis verſuum genus, vereor, ne ſit heroicum, quod noſtri hexametrum carmen appellant: nec vlla propè in eo videtur eſſe Poetica fictio, nec aliquid poetici coloris. Si verò vlla inter latinos, & vulgares Poetas ſimilitudo effingi poſſet: omnia Ludouico Arioſto haberẽ. Hic enim quàm maximè potuit Virgilium imitatus eſt, tum ſententijs, tum figuris: tum grauiter, & humiliter, ſi opus eſt, loquendo, & pro locorum temporũ, perſonarum, atque cauſarum varietate moderari, fingere, ornare, atque formare ſemper enixus eſt orationem. quæ regio, quæ ora, qui locus, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, quæ feræ, quæ monſtra, & portenta, qui montes, vel quæ tam remotæ ſyluæ, vt quæ oculis, vel cogitatione conſequi poſſumus, in illius opere miro quodam artificio expreſſa non videamus. Quamobrem tantùm Arioſto vulgares debent, quantum Homero Græci, & Virgilio Latini. Hic etiam Comædias artificioſè compoſuit; & alij, vti Ludouicus Alamannus: non tamen eo genere iocandi, & eleganti, vrbano, ingenioſo, faceto, quo Plautus noſter, Terentius, atque omnis antiqua Comædia referta eſt. Nec poſſunt quidem, cùm metris illis indigeant, ſine quibus nequeunt rectè fabulari, hoc eſt octonarijs, trimetris, ſenarijs, & alijs, quibus circumfluunt latini. Vnde Arioſtus duodecim ſyllabarum metro, qui vulgò ſdruciolus dicitur, vſus eſt: Alamannus vndecim ſyllabis, qui tritus, & peculiaris eſt vulgaribus, qui à latinis Hendecaſyllabus appellatur, eo quòd vndecim conſtet ſyllabis. Horum etiam vterque Satyras prudenter, & doctè dederunt: quas recentiores quidam Horatianis prætulerunt. Sed hæc mihi iam nauſeam faciunt; dixi enim Horatium præcipuum eſſe ad notandos hominum mores, neque eũ vulgares longè poſſe inſequi. Sed ne amplius me in hoc certamen vocetis, breui dicam omnia, quæ mihi in promptu ſunt. Denobilitantur maximè vulgares Elegijs, quibus potiſſimum miſerabiles hominum ærumnæ, & amoris querimoniæ ſolent decantari: quamquam in hoc genere fertur Alamannus ſcripſiſſe, ſed ieiune, & exiliter. Apud latinos quàm maxima ſint volumina tum veterum, tum recẽtium, nullus veſtrum ignorat. Epigrammata à veteribus pauca condita ſunt, vel ſaltem non inueniuntur niſi Catulli & ea, quæ Priapeia inſcribuntur. His tamen Martialis & decus, & ſplendorem attulit, eaq. valde locupletauit, locupletantq. quotidie viri docti, & excellentes, quorum laboribus refertæ ſunt omnes bibliothecæ. Quo in genere vos omnes inopia laboratis: niſi forte dicamus metrum illud, quod apud vos *Sonetto* appellatur, cũ Epigrammatis eſſe conferendum, quod ego magis puto. Nec deſunt etiam, qui in omnibus latinis Poematis quotidie tanta ingenij vbertate, tanta elegantia, tanta ſuauitate cum bene dicendi grauitate coniuncta libros conficiunt, vt non ſolùm vulgaribus excellant, verum etiam latinis veteribus parum, aut nihil admodum cedant. Quis in Vida elegantiam, verborum copiam, atque totam illam Virgilianam formam, figuramque dicendi non miretur, & obſtupeſcat? Quis elaboratius, aut nitidius carmen Pontano condidit? Quis etiam latinas Sanazari Muſas, tanquã delubra non colet? Eodem quoque tempore Andreas Alciatus Iuriſperitiſſimus, atque optimus haud dubitauit legum ſtudijs minime relictis verſus decantare. Et Bembus ſanè veſter prudens, & acutus, & in ſuo genere perfectus, reiectis quandoque vulgaribus Muſis, totum ſe latinis conſecrauit. Neque maiori, neque altiori verſu Dianæ artem quis celebrare potuiſſet, quàm Petrus Angelius Bargeus, vir in re poetica perfectiſſimus, effecit. Alij etiam non pauci, de quibus aliàs diximus, ſunt, qui in altiſſimo, & amœno Parnaſi monte nati, & alti viden-

videntur: quorum ingeniorum indicem ſi vellē retexere, ſuperfluum eſſet. Etenim quocumque oculos, & cogitationem conuertimus, tantum recentium Poetarum frequentiam circumſpicimus, quæ non modo doctiſſimorum veterum, & elegantiſſimorum virorum mores, & diſciplinā, ſed eorum etiam veluti expreſſam imaginem omnium oculis ſubijcere videtur, quantam mēs capere poteſt. Neque vos fugit multa à vulgaribus deſiderari carminum genera, quæ nobis peruulgata, & cognita ſunt, inque magna veneratione habita, vt Saphica, Adonica, Aſclepiadea, & alia generis eiuſdem: vt videre eſt tum apud Horatium, tum apud Tragicos, & Comicos. Tunc Iulius, Multa quidem, inquit, in præſentia ſitimus: quæ tamen longo vſu, quaſi diuturnam ſitim explere cupientes, inuenire poſſumus, nihilq. latinis cedentes. Latinis verò niſi ea, quæ ab Horatio, Catullo, & ab antiquis reperta ſunt, effingere licet. Tum Fabritius, Nō ſum, inquit, neſcius, an videris Kalend. Maij quædam Iuris axiomata, quæ ab vno ex noſtris Academicis religioſiſſimo, optimo, & in omni diſciplinarum genere peritiſſimo, Hieronymo à Ruuere Archiepiſcopo noſtro fuerunt dicata: quibus alius Academicus tibi, omnibuſq. nobis familiaritate coniūctiſſimus, Anaſtaſius, inquā, Germonius hos paucos verſiculos addidit.

Defeſſa ceruice, Poli quæ ſydera tollit,
Suſtinet Alcides opus.
Sic virtus tot preſſa malis, miſeriſq. ſepulta
In tenebris ſecli iacens,
Subſidijs, animiq. tui iam fulta vigore
Vndique ſurgit fulgida.

Quod carminum genus, vt exiſtimo, nunquā typis viſum eſt: quod neque malum, neque aſpernandum, cùm ſatis auribus faciat: quorum auctorem eum eſſe putabam: ſed ſplēdidiſſimo, inquit, atque ornatiſſimo viro Franciſco Bonohomio Vercellenſiū Epiſcopo maximus habendus eſt honor: qui non iſtud tantùm, ſed alia quoque non pauca ingenij acumine, ſummaq. diligentia excogitauit; quæ ita graphicè admodum efficta ſunt, vt Horatianis parum cedant. Multa etiam heroica & grauitate, & lepore plena compoſuit: quæ idem Germonio ob ſingularem eius humanitatem, & propenſam in eum beneuolētiam legere interdum permiſit: Hæcq. cùm apud eum eſſem, magna cum voluptate perlegi. Quæ quidem, ſi publicis conſignauerit monumentis: credam poſſe illud Virgilianum ad hoc optimè referri, dicens:

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

Cum ipſe Cremonenſis ſit. Verum, vt eò iam, vnde digreſſi ſumus, reuertamur: num cenſes igitur, Iuli, licere nobis noua excogitare carmina, diuerſiſq. modis poſſe effingere? Tum ille, Prorſus, inquit, cùm belle oſtendas. Nobiliorem etiam Latinam linguam, quàm vulgarem eſſe facillimè concedo. Maxima enim ineſt nobilitas: alia verò eſt nobilitas, mi Fabriti, quam malo dignitatem appellare: & hæc videtur à latinis aliena. Dignitatem nullam præ ſe fert latina lingua; dignitatem haberet, ſi Principes in eam incumberent: at ne incumbunt quidem, ſed potius eam videntur negligere: & hāc noſtram vulgarem omni feruore amplecti. Tum ille, Tam citò, inquit, me in aliam aciem reuocas? Nimirum confecta res eſſe videbatur: & ad exitum veniſſe quæſtionem arbitrabar. Atqui iam luce clarius, tibi oſtendam, quanta Latinæ linguæ dignitas inſit, & gloria. Etenim conſtat ſermonem illum eſſe digniorem, qui viris tantùm doctis communis eſt, & præcipuus. Sed quis latinum ſermonem, niſi in eo verſatus, intelligit? Vulgaris omnibus familiaris eſt: nam quid aliud eſt vulgare, ſi ab ethymo licet arguere, quàm quod à vulgo tractatur? ſunt & aliæ cauſæ non aſpernandæ, quibus, quantùm dignitate latinus præſtet, commoſtrabimus: de quibus paulò infrà. Neque ab incepto itinere me vnquam illud dimouebit, quod Principes latinis litteris non ſtudeant: cùm in hoc latinarum litterarum dignitas non conſiſtat. Nec mihi videntur etiam omni latinæ diſciplinæ beneficio poſſe Principes vacare. Nec illud & ipſe ignorare debes, quòd ſicut non vna eſt omnium facies, ita non eſt vna tantùm in naturis hominum ſimilitudo: alios dulcia, alios amara, delectant. Alij gloriæ ſeruiunt, alij pecuniæ. alij tecta magnifica, alij opes, atque imperia expetunt: alij virtutes rebus omnibus anteponunt. Talis fortè erit Princeps, quem nobis proponis, vt nihil niſi voluptatibus ſtudeat, vel aurum, argentumq. turpiter cumulare, vel imperia vſurpare, vel populos ſibi ſubditos continuis afficere calamitatibus, & virtutes omnes fugare. At hic neque optimus, neque bonus, nec bello, nec paci ſatis aptus, nec Principis nomine dignus. In Principe bellum gerente, ſcientia, vt ille ait, rei militaris, virtus, auctoritas, & fœlicitas ineſſe debet. Tempore pacis in omnibus verſatum artibus neceſſe eſt. Ideo Iuſtinianus Romanorum fœliciſſimus Imperator, & ſemper Auguſtus, merito ſcripſit, Imperatoriam maieſtatem nō ſolùm armis decoratam, ſed etiam legibus oportere eſſe armatam, vt vtrumque tempus belli, & pacis rectè poſſit gubernari: & Princeps Romanus non ex armis tātum, ſed ex legibus etiam glorioſam ſibi victoriam comparare: & fiat, ſubiugit, Iuris religioſiſſimus: qua de re Papinianus diſerte multis ante ſeculis ſcriptum reliquerat, vocans Marcum Imperatorem prouidentiſſimum, & iuris

religio-

religioſiſſimum. Quomodo autem fiet Iuris religioſus, niſi & Philoſophiæ cultor fiat? cùm Iuris prudentia nihil aliud ſit, quàm vera Philoſophia: cuius rei grauis eſt teſtis Vlpianus in ſuis Inſtitutionum libris. Et veluti paterfamilias domui ſuæ præeſt, ita Princeps ciuitati: pater ſi in ratione vitæ peccat, quomodo familiam rationem vitæ docebit? ſi Princeps illitteratus, & indoctus, quomodo ciues? quoniam multi imitatores Principum ſemper extiterunt, vt apud Ciceronem de legibus habetur. Nec enim tantum mali eſt peccare Principes (quamquam eſt hoc magnum per ſe ipſum malum) quantum illud, quòd permulti imitatores Principum exiſtunt. Nam licet videre, ſi velis replicare memoriam temporum, qualeſcumque ſummi ciuitatis viri fuerunt, talem ciuitatem fuiſſe: quæcumque mutatio morum in Principibus extiterit, eandem in populo ſequutam. Ego autem nobilium vita, victuque mutato mores mutari ciuitatum puto. quo pernicioſius de republica merentur vitioſi Principes, quòd non ſolùm vitia concipiunt ipſi, ſed ea infundunt in ciuitatem: neque ſolùm obſunt, quod ipſi corrumpuntur, ſed etiam quod corrumpunt, pluſq. exemplo, quàm peccato nocent. Quam ſententiam tanquam Dei ſimulacrum ſemper ante oculos hodie habere Principes, omneſq. optimates deberent, & omni conatu euitare, ne mores ciuitatum corrumpantur: ſed corruptos diligentiùs corrigere, correctos omnibus honeſtatis, & gloriæ exẽplis honeſtare, atque amplificare. Quam infamiæ notam, vt effugerent potentiſſimi Principes aliud ſibi faciendum putarunt. Ex quorum numero fuit magnus ille Alexander omnium bonarum artium tutor: qui vitium hoc præſertim ſcientiarum ignorantiam, tanquam peſtiferum morbum à ſe ipſo reiecit: & Ariſtotelem, cuius doctrina fulciebatur, & cæteros ſuæ ætatis doctos in magna veneratione habuit: necnon Homerum vnà cum pugione ſub puluino iacens ſemper voluiſſe dicitur. Nec Philoſophia illa contentus, quæ ad mores, & ad vitam pertinet, ſed alteram, quæ eſt de natura, & de rebus occultis, omni ſtudio, & ſedulitate complecti nitebatur. Ferunt quoque Scipionem Aphricanum Xenophontis œconomicis tantum tribuiſſe, vt illa ſemper præ manibus haberet. C. Iulius Cæſar, qui Imperatoris nomen primus meruit, quantùm in omni ſcientiarum genere excelluerit, teſtantur eius diuini Commentarij. isque Gallijs prouincijs iugum ſeruitutis quomodo impoſuerit, & cætera bella quàm fœlici ſydere geſſerit, quiſque ſcit: omnia tamen tam litteris, quàm gladio proſperè eſt conſequutus. Auguſtum ſileo, qui Cæſaris bona, tum nomen, tum diſciplinas iure legitimo acquiſiuit, cuius etiam Commentaria, ſi extarent, incredibilem homines inde caperent vtilitatem. Hic viros ſapientes amabat, magnis afficiebat præmijs, eoſq. ciuitate donabat, & præcipuè Poetas, veluti Deos colebat; multiſq. muneribus honorabat. Et ab ijs vſque ad hunc diem numerare non facilè poſſem omnes Principes, qui cætera, præter virtutes, nihil exiſtimabant. Ex quibus quorumdam libro decimo Codicis extant conſtitutiones, quibus ſancitum eſt, & adhuc magno cum honore retentum; vt nõ modò omnes litterarum, & bonarum artium profeſſores, ſed eorum etiam vxores, & filij, atque etiam res, quas in ſuis ciuitatibus poſſident, ab omni functione & ab omnibus muneribus vel priuatis, vel publicis ſint immunes: & neque in prouincijs hoſpites recipere, nec vllo fungi, ſcilicet inuiti, munere, nec ad iudicium deduci, nec eximi, vel exhiberi, vel iniuriam pati, vt ſi quis eos vexauerit, pœna arbitrio iudicis mulctetur. Et illud magis, vt mercedes eis, & ſalaria redderentur, ſancitum eſt, quò facilius liberalibus ſtudijs, & bonis artibus iuuenes inſtituãt. Nec minus omnia priuilegia liberalibus ſtudijs operam dantibus, quàm præceptoribus, perpetuò valitura lege decreuit Imperator Federicus. Sed quid eos commemorem? cùm patrum, ac noſtra memoria vnus inter reliquos vixerit Frãciſcus Gallorum Rex potentiſſimus, cuius auſpicijs Gallia eſt inſtaurata, & virtuti iam in perniciem collabenti receptaculum, & munitum præſidium facta eſt. Hicq. omnem laudem, omnem gloriam in virtutibus eſſe poſitam optimè diſſerebat. Neque dignum mihi viſum eſt Emmanuelem Philibertum Sereniſſimum, & ſummum Ducem noſtrũ, Principum omnium decus, in quem vnum, tanquam in ſpeculum omnes intuentur, ac ſuſpiciunt, prætermittere. qui quàm propenſo erga virtute præditos animo ſit, (cùm ipſe proprium ſit virtutis domicilium) quantaque illos beneuolentia, & fauore proſequatur, ſuperfluum eſt dicere, cùm res ipſa loquatur. Quot enim penes eum exiſtunt eloquentes Oratores, quot ſapientes Philoſophi, quot acerrimi Mathematici, & rei Medicæ peritiſſimi, religioſiſſimi, & præſtantes Theologi, quotque eminentiſſimi Iuriſconſulti? quorum iudicio, atque ſcientia omnes ciuitates ita pacatæ ſunt, vt omnes eum vel maximè admirentur: ijs omnibus multos impartitur honores, ijs magna proponit præmia. Vnde ex omnibus orbis terrarum partibus, tanquam accerſiti ad eum conuolant, ab eoq. perhumaniter excipiuntur. Quis etiam tam elinguis eſſet, vt de inclyta eius vxore,

Margarita Biturigum, & Allobrogum Duce non loquatur? in qua non ſolùm humanitas, pietas, miſericordia, liberalitas, & ſanctitas, verùm etiam tanta animi magnitudo, ac virtus effulgebat, vt innumerabilibus omnium artium magiſtris, nihil vtilius, ac honeſtius viſum ſit, quàm libros doctè, & perpolitè conditos ſub illius nomen edere, & eiuſdem animi dotes, ſapientiam ſingularem, dicta, ac facta eximijs ſcriptis collaudare, & pro rei, de qua agebatur, dignitate explicare? Horum quoque filij Caroli Emmanuelis Subalpinorum Principis iam nomen, & fama vndique diuulgatur: qui licet pubertatem nondum ferè egreſſus ſit, ſenilem tamen ætatem ingenij maturitate videtur attigiſſe. Namque incredibile eſt, quantùm ſe liberalibus ſtudijs oblectet, quantumque in ijs ingenij fœlicitate proficiat: in eo quoque tantùm memoria valet, vt omnium propè nationum ac gentium mores, & ritus optimè calleat. Hic parentum veſtigijs vbique adhæret: & quidem meritò; cùm hæc inter mulieres, vt Sol inter ſydera, ijs virtutibus, quæ tam illuſtrem Principem decent, excelleret. Ille Principibus omnibus fœlicior, in rebus gerendis acrior, in geſtis benignior, & temperantior: & cæteræ virtutes, eximiæque artes, quæ in ſummo, ac perfecto Principe deſiderari poſſunt, in eo cumulatiſſimè reperiuntur. Quod ſi hæ artes, & diſciplinæ nihil dignitatis haberent, neque ijs operam Principes darent, nec earum profeſſores tot priuilegia, & immunitates eſſent conſequuti, nec hodie conſequerentur. Sed, vt paucis dicam, latinis litteris ineſt dignitas; quia ſi Principes ſuis ciuitatibus præeſſe debent, & populis recta, & vtilia præſcribere; in omnibus artibus, & optimis diſciplinis eos verſari oportet. Si verò Principes neceſſariò (ſi docti malunt euadere) Latinis diſciplinis indigent: quis non concedet dignitatem in latinas litteras cadere? ſi concedit: in latinis litteris dignitas inerit: quoniam deſtituto latinarum litterarum præſidio, neque Princeps, nec quiſquam alius liberalia ſtudia poteſt ediſcere. Tum Ceua, Hæc, inquit, periucunda mihi fuerunt, Fabriti, cuperem tamen non ea te intermittere, ſed acuratius tractare, quò faciliùs tua percipiamus argumenta. Miror ſanè, cur detracto Latini ſermonis beneficio non poſſint Principes, cæterique omnes virtutem adipiſci, & gloriam abſque illis maximam conſequi. Tum ille, Rem, inquit, à me, Ceua, vt video, ſæpe deliberatam, & multùm agitatam requiris. Itaque non multum hæſitans reſpondebo: ſed ea dicam, quæ mihi ſunt in promptu, quod iſta ipſa de re multum, vt dixi, & diu cogitaui. Nam cùm Iuriſprudentiam, tum Philoſophiam, cæteraſque diſciplinas viderem diligentiſſimè latinis litteris explicatas, exiſtimaui, ſi qui vulgaribus litteris periti, earum ſtudio tenerentur, ſi eſſent latinis doctrinis eruditi, latina potius, quàm vulgaria lecturos: ſin à latinorum artibus, & diſciplinis abhorrerent, nec hæc quidem curaturos: quia ſine latina eruditione nulla ars, nec vlla diſciplina ſatis intelligi poteſt. Nec igitur Principes, vt dixi, nec cæteri, licet exquiſiti ſint ingenij, latino deficiente illa legere curabunt, nec intelligere valebunt. Vides autem eadem ipſe. Didiciſti enim non poſſe vllam quamlibet ſcientiam percipi, nec ritè edoceri ſine certis, & quibuſdam præceptis, & principijs, tum quadam proprietate verborum, quibus ita aſtricti ſumus, vt ipſiſmet, non nouis cogamur vti. Niſi fortè Nos Amafanij, aut Rabirij, quorum M. Terentius Varro apud Ciceronem meminit, ſimiles eſſe velimus; qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis vulgari ſermone diſputabant, nullam denique artem eſſe nec dicendi, nec differendi putabant. Nos autem ijs omnibus tanquam legibus diuinitus inſtitutis, moribusq. confirmatis, cogimur vti. Et ſi ea, quæ docti à Latinis petere malunt, indocti ne à vulgaribus quidem accipiunt: vt fruſtra omnis ſuſcipiatur labor. Hæc cùm affatus eſſet; Tunc Linus, Immo iam Philoſophiam, inquit, Aſtrologiam, Mathematicam, Rhetoricam, & reliquas artes poſſem ſcribere, non ita planè, vt Amafanius, & Rabirius, ſed nouis, ideſt vulgaribus verbis. Apud vulgares etiam non ignoras quæ ſit, & quanta ſubtilitas: ipſi enim omnia, quæ à Latinis diſputata, & conſcripta ſunt, in vulgares ad verbum ornatè conuertunt: ſiue interpretum funguntur munere, ſiue tuentur ea, quæ dicta ſunt ab ijs, quos probant, eiſque ſuum iudicium, & vulgarem ſcribendi ordinem adiũgunt. quid habes, cur Latina anteponas ijs, quæ & ſplendidè dicta ſunt, neque ſint conuerſa de latinis? Nam ſi dices ab illis has res eſſe tractatas: vt ne ipſos quidem latinos eſt cur tam multos legant, quàm legendi ſunt. Quid enim eſt à Cicerone in Philoſophia prætermiſſum? legimus tamen Senecam. Quid Quintilianus? non mediocriter delectat, cum tractet locos à M. Tullio ante tractatos. Quid Poetæ? Multa à Virgilio, & ab alijs mutuati ſunt. Num etiam deſiſtit Virgilius ab ijſdem de quibus & ab Homero ſcriptum eſt, vel Horatius à Pindaro, & ab antiquis ad arbitrium ſuum ſcribere? Quòd ſi Latini Græcas fabu-

las

Digitized by Google

las vertunt: vel ſi Platonis, aut Ariſtotelis, aut Demoſthenis locos transferunt, quid eſt cur vulgares latinos non poſſunt conuertere? Quid ſi latini leguntur à nobis ijſdem de rebus alia ratione compoſitis, quid eſt, cur vulgares à nobis non leguntur? quodque nemo inficiabitur. Quod autem putas nullam artem, nec vllam diſciplinam vulgari idiomate rectè poſſe tradi: propterea quòd vulgaris lingua eſt valde inops, & aliorum maximis indiget auxilijs, tibi non aſſentior. Immo credo vulgarem linguam non modo non inopem, vt ipſe exiſtimas, ſed locupletiorem etiam fore, quàm latinã. Omnia enim, & iam retuli, quæ non tantum à latinis, ſed à Græcis item dicta ſunt, vulgaribus litteris legimus. Tum plurimum Poetis, omninoq. vulgaribus & litteris luminis attulerũt, & verbis: atque varium, & elegans omni ferè numero Poema fecerũt. Philoſophiamq. Aſtrologiam, atque Rhetoricam multis locis inchoarunt. Quid amplius in Philoſophia, & in Aſtrologia, ab Alexandro Picolomineo (vt reliquos taceam) deſideratur? Quis in Rhetoricis præceptis tradendis aptior, & diſertior Bartholomeo Caualcante? Idem de reliquis artibus dicere poſſumus. Tum Fabritius, Tuo, inquit, Line, te iugulas gladio: cùm ab ipſo Caualcante perſpicuè dictum ſit, vulgarem linguam, quã maximè inopem eſſe, (de qua latius nos ſupra) & ſe non poſſe Rhetorum præcepta doctè, & rectè tradere, niſi vtatur quibuſdam Latinis verbis, quæ rei, de qua tractat, ita propria ſunt, & peculiaria, vt ipſe ab illis nullo iure, nullaq. optima ratione dimoueri, & ne latum quidem vnguem, vt aiunt, poſſit diſcedere. Alia quoque habet Philoſophia, alia Medicina, alia Mathematica, alia Theologia. Quomodo etiam ea, quæ in iure ciuili, vel Pontificio continentur, vulgaribus litteris poſſent explicari? In hac cõtrouerſia Ceuam Iudicem conſtituo, cùm in hac magis ſit verſatus, quàm in alijs. Curioſi ſanè fuerunt Iuris auctores, multumq. inſudarunt in quærenda verborum proprietate, atque inueſtiganda: & tu tam facilè putas verba ciuilia vulgari idiomate interpretari, explicarivè poſſe? nullo quidem modo. Nec vllus hucusq. auſus eſt Pandectarum opus de latino in vulgarem ſermonem transferre, nec interpretari. Ergo ſi ſic eſt, vt eſt, ad Latinos eamus, vt ea à fontibus potius hauriamus, quàm riuulos conſectemur. Tum Linus, Multò, inquit, citiùs, quàm arbitrabar, me à propoſito meo auertiſti: & Caualcantis, qui varius, & multiplex, atque copioſus fuit, auctoritate conuiciſti. In hoc enim, quaſi radijs ſolaribus illuſtratam Latinæ linguæ dignitatem, & gloriam ſplendeſcere video. Cauſam quoque probabilem tu quidem adfers: aut enim Latina legere mallent, qui erunt eruditi, aut ne hæc quidem, qui illa neſciunt. Sed nec vulgaria, qui latina poſſunt, reijciunt. Quid enim cauſæ fuit, cur Princeps noſter decreuerit, ne quid, niſi vulgaribus verbis in iudicijs ageretur? vel Bibliothecam illam, quam Theatrum vulgus appellat, omnibus antiquorum, tum recentium hominum geſtis, ac factis mira cum iucunditate, & omni admiratione refertam, diſciplinarumque omnium floribus ornatam vulgari potius eruditione, quàm latina ſcribendum eſſe mauult? cùm multo minori pretio latinè tranſcribi poſſet: cùm Codices, ex quibus eſt concinnata, omnes penè ſint latini? Quæ cùm dixiſſet, expectabant omnes, quid eſſet Fabritius dicturus: qui mox; Rem ſanè, inquit, à me poſtulas, Line, perdifficilem: de qua quid ipſe ſentiam, ſi placet, exponam: vt nihil habeas, quod huic ſermoni peruertendum putes. Tum ille, Nihil equidem, inquit, noui, nec quod præter te ſentiam: etenim ſententiam tuam multis rationibus, & argumentis comprobatam iam ſequor. Hæc cùm audiuiſſet, Non dicam igitur, inquit Fabritius, vt quidam dictitarunt, id ita actum eſſe, quia Principi ſic libuerat, nam ſtat pro ratione voluntas: quoniam eneruata, & puerilis eſt hæc ratio. Nec ipſe exiſtimes vulgares litteras Latinis voluiſſe anteponere: nam ſi hac ratione motus eſſet, neque declamationes in Senatu latinis vocibus fierent, neque ab ipſo Senatu latinè pronunciarentur ſententiæ: ſed quadam erga plebem Latinarum litterarum ignaram pietate, & miſericordia affectum, vt cum eis lis de re ſua, aut aliena apud Iudicem eſſet, ſe tueri facillimè poſſet, vel cùm negotium, obligationem, ſtipulationem, venditionem, emptionem contraheret, vel res ſuas donaret, vel vltima conderet elogia, melius Tabelliones has res omnes conficientes intelligeret. Artes verò, & diſciplinas, quas cùm vulgi non interſit ſcire, nec ignorare, in ſuo ſtatu permanere, easque latinè profiteri libentiſſimè patitur. Nec Theatrum illud vulgaribus potius, quàm Latinis condere voluit, quòd ei Latina fortè leuiora, aut inculta, aut horrida viderentur, nec abhorreret ab ipſis, ſed vt id pluribus pateret: nam vulgaria hodie aliquantulum ſunt faciliora perceptu. Nec illud facit, Line; quòd maiores faciat impenſas, quam non faceret, ſi latinis litteris ſcriberetur: quia res quantò maioris pretij eſt, tanto charior, & dignior Principibus videri ſolet. Quid tandem in hoc eſt loco, quod requiras? Tum ille, De ijs, inquit, plus fortè, quàm res eſt: atqui

veniamus ad pulchritudinem, qua multi vulgarem linguam latinæ excellere putarunt, neque iniuria: quoniam cuiuſcumque linguæ, & præſertim Græcæ, tum Latinæ pulchritudo primum ex numero, tum ex concentu; qui harmonia dicitur, æſtimatur: in ijsq. maximè conſiſtit. Namque tam Græci, quam ipſi Latini dum verſus, vel ſolutam orationem, quam proſam vocitamus, conficiunt: id præcipuum ante oculos habent, vt breues, aut longæ ſyllabæ ſint; ex quibus fit numerus. Poſtremò quodammodo per accidens, accentuum rationem expendunt: ex quibus harmonia conficitur. Sat enim Latinis eſt verſus habere quandam numerorum moderationem, & pedum, pedes ſuas peculiares ſyllabas, ſyllabas menſuram, rarò autem accentus. Atqui vulgaris linguæ pulchritudo maximè in harmonia poſita eſt, deinde in numero. Etenim vulgares dum carmina effundũt, vel ſoluta verba conſcribunt, in primis accentuum grauitati inſeruiunt, & longitudini ſtudẽt; vnde naſcitur numerus: quoniam id ratũ dumtaxat, atque firmum habent, vt verſus iuſtis, & debitis ſyllabis conſtent: & vt accentus opportunis locis inſiti ſint. Nec an ſyllaba breuior, nec longior ſit, niſi fortè per accidens, animaduertunt. Hinc ſi quis ex Græco, & ex Latino conuertet illam numerorum, & pedum moderationem, quæ temporibus, & interuallis, ac ſpatijs metienda eſt; permutet etiam ipſum verſum, qui inanis (idem de ſoluta oratione dicere poſſumus) deinde fiet: licet ijdem eſſent accentus: pari quidem ratione, ſic in vulgaribus accentuum mutatio fieret, corrumperetur, & deprauaretur verſus; licet eædem ſint ſyllabæ. Sed vt comprehendam breui, harmonia videtur mihi, idq. nemo negare poteſt, pulchrior, ſuauior, & hominum auribus quid magis efficere, quàm numerus. At vulgaris lingua erit & Græca, & Latina pulchrior, cùm hæc magis harmonia, quàm numero vtatur: illæ numero potius inſeruiunt, & pariunt. quod videre eſt in fidibus. Fidicen enim manu ſiniſtra, cuius officium eſt interualla illa ſuperiora attingere, conficit numerum; & dextra, cuius digitis nerui in inferiori parte pulſantur, concentus efficit. Sic Latini, atque Græci, qui potiſſimum ſyllabis vt iam diximus, ſtudent, numerum habent; Nos verò quàm maximè accentibus contenti acuta cum grauibus temperantes harmoniam iure merito nobis vendicamus. Verùm ſi concentus eſt numero pulchrior, vt eſt, erit vulgaris lingua & Græca, & Latina pulchrior. Tum Iulius, Quid cenſes, inquit, Fabriti, Niſi harmoniam? verùm cùm ſine hac in linguis nihil quicquam egregium eſt, tum in cæteris quidem rebus, in quibus ſonus deſideratur. Neque enim & ipſi cæli ſine aliquo concẽtu incitari poſſunt. Quam ob cauſam maximus ille ſtellifer curſus, cuius conuerſio eſt concitatior, acutè excitato mouetur ſono. Nam illi octo curſus, in quibus Mercurij, & Veneris eadem ferè eſt natura, & poteſtas, cùm Solem æqualibus ſpatijs comitãtur, ſeptem conficiunt diſtinctos interuallis ſonos: qui numerus rerum omnium quodammodo nodus eſt, quod docti, vti Cicero doctè, ac ſapienter ſcripſit, homines neruis imitati, atque cantibus aperuerunt ſibi reditum in hunc locũ. Muſas eſſe mundi cantum ruſtici etiam ſenſerunt; qui eas Camœnas, quaſi caneas à canendo appellarunt. Ideò canere cælum antiqui cõprobantes, concentus muſicos ſacrificijs, vt diſertè Macrobius docet, adhibuerunt: qui apud alios lyra, & cythara, apud nonnullos fiſtulis, tibijs, alijsvè muſicis inſtrumentis decantari ſolebant. Mortuos quoque ad ſepulturam conſequi oportere cum cantu multarum gentium, vel religionum mores, & inſtituta ſanxiſſe accepimus: hac fortè perſuaſi ratione, quod diſcedẽtem animum à corpore, ad originem dulcedinis cantus, hoc eſt ad cælum faciliùs reuerti putarent. Dum enim natura hominis anima ſuſtentatur; muſicis ſonis ducitur (vt non modo qui ſunt bonis moribus, & optimo habitu ornati, ſed vniuerſæ etiam barbaræ nationes, cantus, quibus vel incenduntur ad gloriæ ſtudia, vel ad imbecillitatem, atque molliciem voluptatis incitantur, exerceant) qui in fragili corpore memoriam retinet illius ſoni, cuius in cælo capax fuit. Qua forte ratione motus Ariſtoxenus eruditus muſicus, idemq. Philoſopus, dicebat animum eſſe intentionem ipſius corporis quãdam: velut in cantu, & fidibus harmonia, quam ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, ſic ex membrorum ſitu, & ex totius corporis natura, figuraq. varios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. Hic ab artificio ſuo non recedebat, cùm muſicus eſſet: cui alludens interdum Cicero, Canere, inquit, ipſe doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur.

Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.

Et ad propoſitum redeundo, tanta eſt harmoniæ vis, vt nullus, etſi agreſtis, & immitis ſit, qui non aliquo concentuum oblectamento teneatur. Et quid mirum, ſi tanta eſt inter homines cantus delectatio; cùm aues etiam, vt Philomela, acanthis, attagen, olor, aliævè generis eiuſdem cantum veluti inſtituto quodam, & artis diſciplina excolunt. Aliæ verò vel aues, vel terrenæ, ſeu aquatiles beſtiæ, cantus dulcedine quodammodo inuitatæ, in retia, & laqueos ſponte ſe induunt. Paſtor quoque fiſtula diſparibus cicutis ſeptem compacta, gregibus paſtũ digreſſis quietem imperat. Hinc nos

ratio-

Digitized by Google

rationis, & conſilij compotes linguarum, ſine quibus nec mentem, nec conſilium vllum patefacere poſſumus, ſonum, vel potius harmoniam illam admirabilem, quæ accentibus fit, debemus omni conatu perſequi. Quam ob cauſam omnes iam prope cantibus, & ſonis repleti, tanquam ſomnolenti extabant, & ne verbum quidem faciebant. Tum Fabritius, Ego iſta quidem, inquit, harmonia tenebar: ſed dulciori longè ſum affectus, & ſuauiori: de qua nunc. Multa verò eſſent prius à nobis diſſerenda, vel ad rem noſtram pertinentia: quæ libenter omittam, ne diutius hac in parte elaboremus. Atque pròximè ad vocis ſonos accedamus; qui tres omnino ſunt, inflexus, grauis, & acutus, qui vulgò dicuntur, accentus: quibus vulgares quidam locupletes magis, quàm Latini, & Græci ſe eſſe crediderunt: in quo toto errant cælo. Nã quod ad accentus pertinet, Græci Latinis copioſiores fuerunt: qua in re hoc diſthicon aliquando apud Aldum Manutium vidi:

Non valet accentus milleſima claudere Graios
Pagina: Romanos vna, breuiſq. poteſt.

Item copioſiores fuerunt vulgaribus, qui etiã parum admodum curioſi de ijs vocibus fuerũt, & ſunt. Quod palam vir doctiſſimus Bembus veſter fatetur: qui cùm, inquit, de accentibus ſim dicturus, non præfabor illa, quæ Græci longa oratione pertractant magis ad eorum linguam, quàm ad noſtram pertinentia: idque omnes, quos viderim, qui de ijs vocibus aliquid litteris mandarunt, haud obſcure ſignificant: & qui ſenſum oculorum habet, nullo negotio in eorum ſcriptis dignoſcere poterit. Hinc Ludouicus quoque Dulcius iure merito quoſdam mirabatur, eorumq. audaciam comprimebat: qui dum nouis regulis, nouiſq. ſcribendi legibus, quas Græci Orthographiam appellant, vulgarem ſermonem ornare putarũt, veriùs onerarunt, quàm ornarunt. Item ex Latinis quidam in vnaquaque voce accentus collocauit, cuius labor fruſtra omnis mihi videtur ſuſcipi. Quis enim eſt ita fatuus, qui mediocriter in vtraque lingua verſatus ſit, vt non perſpiciat maioris vocum partis, quæ ſibi vel legenti, vel loquenti occurrunt, penultimam longa, aut breui conſtare? Verùm ſi Latini auctores, & præſertim Poetæ (vt idem Dulcius ait) quibus propter pedum varietatem, & diſſimilitudinem, ſine quorum beneficio verſus non condirentur, accentus erant neceſſarij, noluerunt ijs, vt Græci, ſe onerare, ſed paucis vſi ſunt, adeoq. pauciſsimis: quantò minus vobis vulgaribus licebit, qui non pedibus, ſed quodam ſyllabarum quantitatis ordine (quamuis accentuum tempus obſeruare neceſſe ſit) verſus ad finem perducitis? Nec video cur quoque Linus concentum, quem harmoniam vocat, potius apud vulgares eſſe, quàm apud Latinos exiſtimet. Nam eadem ferè eſt harmonia, ſed latinis potior: &, vt de Poetis primùm loquamur, qui, licet verborum licentia liberiores ſint numeris, tamen paulò ſunt aſtrictiores. Ijs, inquam, potiſſimum cura fuit, vt multa excogitarent, quæ non ſolùm aures, quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum, offenderent, ſed, vt eis voluptatem adferrent maximam. Et quod natura fieri non potuit, inſtituto quodam, & longa conſuetudine ipſi approbarunt. Inſanus enim dixerunt prima littera producta, iniquus breui: infœlix longa, inhoneſtus breui: mater dicitur productè, pater contra. In quibuſdam verbis ſecundam litteram & breuem, & longam ponunt, vt volucres, cerebrum, & alia generis eiuſdem. Quod verò hoc elegantius? è medio verbo litteram auferunt, vt illud periclis pro periculis, vt apud Virgilium libro octauo:

Accipite Aeneam, & tandem arcete periclis.

Quandoque etiam duas: nam, Proh Deum, atque hominum fidem, & Virgilius:

O qui res hominumq., Deumq.
Aeternis regis imperijs, & fulmine terres.

Itemq. conſueuerunt vltimam reijcere litteram, vt peculi, Terenti, pro peculij, Terentij. Addunt quoque ſi neceſſe eſt; vt relligione, pro religione. Dicimus etiam nequire pro non quire, malle pro magis velle, nolle pro nõ velle. Dein quoque ſæpe, & exin pro deinde, & pro exinde dixerunt noſtri. Quin etiam verba ſæpe contrahuntur, non vſus cauſa, ſed aurium. Quomodo enim Axilla, Ala factus eſt, ſubtracta aſperitate x. quam litteram etiam è Maxillo, & Taxillo & Vexillo, atque è Paxillo conſuetudo elegans Latini ſermonis euellit. & Malam, Talum, Velum, Palum, facta eſſe. Contrahebant alia etiam nomina antiqui, quò eſſent aptiora, vt duellum, bellum, duis bis. Vnde hoc? cum illis elegantius dicimus, cum autem nobis non dicitur, ſed nobiſcum. Ex eo eſt mecum, tecum, non cum me, & cum te: vt eſſet ſimile illis vobiſcum, atque nobiſcum. quòd ſi illa dicerentur obſcenius concurrerent literæ. Si quæramus cur? ita ſe iuuari adſeuerant. Voluptati autem aurium morigerari debet verſus, & oratio. Multa etiam alia, quæ ab ipſa tandem arte, & doctrina poſtulari videbantur, inuenire ſunt conati; de quibus non eſt in præſentia inſtituti noſtri, dicere. vocem tamen, & numerorum aures iudices ſemper conſtituerunt. At videamus de concentu. Concentum non exiſtimamus ex ſyllabis, nec ex pedibus, quanquam ſine ſyllabis, & pedibus non exiſtat verſus: ſicut etiam vulgares ex ſyllabis ſuos verſus iudicant, tum ex accentibus.

Digitized by Google

Nam licet hexametrum carmen, quod ſex conſtat pedibus, omnes pedes, & pedes iuſtas, & debitas ſyllabas habeant, non tamen ex ijs pedibus rectum, & optimum carmen dicemus: vt hoc, quod nunc mihi in mentem venit:

Roma mœnia terruit efferas Hanibal hoſtis.

Quis non videt ſex cōſtare pedibus? & quinto loco, vt neceſſe eſt, dactylum habere, & vltimo ſpondeum? qui pedes ſuas etiam ſyllabas habent. quas verò aures niſi planè fatuas demulcet? Non tantùm ſyllabas, & pedes, à quibus ne unguem quidem diſcedere licet, ſpectari oportet: ſed verba legenda ſunt, potiſſimum bene ſonantia, & exquiſita ad ſonum: tum ſplendidis nominibus verſus eſt illuminandus. Collocabuntur deinde verba, vt inter ſe quàm aptiſſimè cohæreant. & ſi poſſibile eſt, ſecundū primo annectetur verbum, ſecundo tertium, tertio quartum, quarto quintum, quinto ſextū: vt apud Virgilium omnes ferè ſunt: vt illa.

Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, vel;
Carthago Italiam contra; Tyberinaque longè, vel;
Oſtia diues opū, ſtudijsq. aſperrima belli: vel,
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam. vel;
Hic currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe.

Et, vt verbo dicam, in quorum ſingulis oportet, inſint illæ penthemimeres, ſiue heptemimeres à Græcis ita nuncupatæ: ab latinis autem Ceſuræ dicuntur, quæ carminibus non parum luminis afferre ſolent. Ex ijs vobis ſatis apparere poteſt, nec ex ſyllabis, nec ex pedibus omnino laudari verſum, ſed ex verborum ordine, & connexione; quæ tandem longitudinum, & breuitatum, atque acutarum, grauiumq. vocum ſono plena concentum quemdam auribus noſtris efficit, vt nihil pulchrius, nihil iucundius, nihilq. audiri poſſit ſuauius. Quæ res etiam maiorem voluptatem adferre poteſt, quàm interuallorum breuium, & longorum varietas, quibus latinum carmen totum implicatum eſt, atque permixtum? & quoniam animus tum ſtabilis eſt, tum volubilis, neceſſe eſt eiuſmodi naturam varietate contineri. Alia eſt etiam in noſtris diſſimilitudo, ac varietas, quæ hominū animos, auresq. mirabiliter demulcet, & iucunde occurrit ſatietati, & hæc vulgaribus nunquā euenire ſolet. nec, quod magis eſt, poteſt. Vulgaris enim verſus nunquàm vndecim egreditur ſyllabas: & latinus verò decem, & ſeptem, vt Virgiliana illa:

At domus interior gemitu, miſeroq. tumultu
Miſcetur: penitusq. cauæ plangoribus ædes
Fœmineis vlulant: ferit aurea ſydera clamor.

Sæpius etiam tredecim ſyllabis, idq. frequenter apud ipſum Virgilium, vt illud:

At me tum primum ſæuus circumſtetit horror,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem. &c.

Et à tredecim ad decem, & ſeptem vſque diuagari licet: qui tanquam fines, & termini conſtituti ſunt, extra quos egredi nobis interdictum eſt: quanquam interdum liceat etiam euagari ad decem, & octo ſyllabas; vt in illis qui Hypercatalectici verſus appellantur. vt illa ex Virgilio:

Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem.
& alio loco.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida.

Et licet hæc non egrediantur decem & ſeptem, poſſunt tamen eiuſdem metri egredi. ſed ſicut in muſicæ diſciplina auribus noſtris nulla infertur voluptas, niſi ex diſparibus vocibus cātus fiat: nec in omnibus muſicis inſtrumentis, niſi inæqualibus neruis, & diſparibus motibus perficitur concentus; ita in verſibus nulla erit delectatio, nulla voluptas, nulla lætitia, nec vllus iucunditatis fructus niſi ex diſparibus pedibus, & ſyllabarum varietate, atque aliqua verſus fiat diſſimilitudine. Illam itaque harmoniam, quæ ex latinis prolabitur, dumtaxat hauriemus. Nec mirum, ſi rerum varietas oblectationem animis noſtris afferat: cùm veteres etiā Deum varietate delectari putarint. Nam cælum ſignis, & luminibus diſtinctum, & ornatum, terras quoque varijs montibus, planitie, ſyluis, arboribus, herbis, floribus, lympidiſſimis fontibus, & pluribus animalium naturis exornatas videbant. tum ignem, aerem, terram, mariaq. incredibili artificio elaborata, ex quibus diuinum numen, cui hæc omnia parent, concentum efficere tradiderunt. Vnde etiam elegantiſſimè veſter Poeta Ludouicus Arioſtus:

Et per tal variar natura è bella.

Alia etiam ſunt, quæ vel natura ipſa adfert, vel ars, hominumque diligentia, quæ tandem conſuetudo longæuusque vſus approbauit: & hæc in legendo oculus, & in dicendo animus proſpicit, quæ omnia defeſſas aures ſolent demulcere. Hæc de Poetis. Nunc de Oratoribus dicemus: qui Iſocratem omni conatu imitari ſtudent. Hic verbis ſolutis, auctore Cicerone, numeros primus adiunxit. Cùm enim audiret Oratores cum ſeueritate loqui, Poetas autem cum voluptate, fertur numeros ſequutus, quibus magna cum iucunditate in oratione vtuntur. Hoc verò genere antiqui iā ante Iſocratem delectabantur: cuius rei Gorgiam Leontinum auctorē laudamus, ſed eo vſus eſt intemperantius. Inueniēdi quoque Princeps fuit Thraſimachus, cuius tamē omnia nimis erāt ſcripta nu meroſe. Hos verò moderatione vicit Iſocrates: quam-

Digitized by Google

quamobrem numerorum princeps dicitur. leges enim, quæ ei nimis videbantur difficiles, & arduæ, paulò latiores, & faciliores reddidit. Conſtat igitur numeris adſtrictam orationem eſſe debere, ſed non vt verſus: & ſicut ſoluta oratione, adeò ſuaui, & graui verſus carere debet, ita oratorius numerus carebit verſibus, ne vitioſa omnino reddatur oratio. Fit autem oratorius numerus ſplendore aliquorum verborum, & quodam dicendi modo, qui à Cicerone concinnitas dicitur: quæ quatuor modis efficitur. Cùm oratio caſus habet in exitu ſimiles; ſiue paria paribus adiungantur, & ſimiliter definita, itemq. contrarijs cum opponantur contraria, fit ſuamet ſponte, & ſi id non agatur, numeroſa. Norit etiam pedes; in ijs tamen veteres diſceſſiſſe video; ſed Iambus, inquit, Cicero, frequentiſſimus eſt in ijs, quæ demiſſo, & humili ſermone dicuntur: In amplioribus Pœon, cuius vis eſt ex tribus breuibus, & longa, ſeu vna longa, & tribus breuibus: in vtroq. Dactylus: ſic in varia, & perpetua oratione hos tanquam purpuram inter ſe miſceri, & temperari oportet. Sed ego in ea ſum ſententia, in qua video Ciceronem fuiſſe. Ego autem, inquit, ſentio omnes in oratione eſſe quaſi permixtos, & confuſos pedes. Aures verò, vel animus aurium nuntio naturalem quandam in ſe continet vocum omnium dimenſionem. Itaq. & longiora, & breuiora iudicat, & perfecta & moderata expectat. Conamur ergo vti in verſu, ita & in ſoluta oratione, ne fraudentur aures, & offendantur. Eſſent ſanè plura hic diſſerenda, quæ cùm ſint ab ipſo Cicerone, & Quintiliano, & ab alijs etiam copioſiùs, & elegantiùs expoſita, quàm ne diutiùs quidem ipſe poſſem, ad eos libenter committo. Quod verò maiorem hauriamus ex Latinis fontibus, quàm ex Vulgaribus voluptatem, legat, qui intelligit, Ciceronem, & alios qui numeroſè ſcripſerunt. Nec qui lyra pulſauerit, Line, & neruorum inferiorem duntaxat partem tetigerit, non harmoniam conficiet; imò verò, vt ita loquar, ineptiſſimam diſſonantiam. Sonus enim ſine aliquo motu fieri non poteſt, nec motus ſine numero. Neceſſe igitur erit, vt vbicunq. eſt concentus, prius ſit numerus, tum ex numero proficiſcatur concentus. At ſi ita eſt, vt eſt, harmonia erit Latinis. Et niſi Latinis litteris ineſſet pulchritudo, & incredibilis voluptas, non tam latè, longèq. diffuſa eſſet, nec omnes propè Latina lingua loquerentur. Neq. tam auidè Cumani, vt ſibi Latinè loqui liceret à Romanis efflagitaſſent. Cuius ſanè rei T. Liuium auctorem habemus: Cumanis, inquit, eo anno petentibus permiſſum, vt publicè Latinè loquerentur, & præconibus Latinè vendendi ius eſſet. Tū Iulius, Eito, inquit, vt dicis, Fabriti, doctos maiorem iucunditatis fructum ex Latinis litteris percipere, quàm ex Vulgaribus: namq. pulchrior mihi longè videtur: ſed vereor ne tam dulcis ſit, vt eſt ipſa Vulgaris. Cum enim Boccatium, & Petrarcham lego, vel potius cùm ab aliquo Florentino legi ſentio; neſcio quid iucundius, & dulcius audiri poſſit. tanta enim dulcedo aures afficit, vt nihil gratius audiri poſſe putem. Hæc cùm dixiſſet Iulius, ſanè lætari viſus eſt Linus, qui inquit, mehercule gaudeo, quòd in hac opinione ſis, in qua diu ero, niſi aliter mihi oſtenſum fuerit: quoniam Latino ſermone Græcus quantò eſt dulcior, tantò Vulgaris Græco. In qualibet lingua tribus modis ineſt dulcedo, vt litteris, vocibus, verborum copia. Græcum verò idioma Latino eſſe dulcius, Quintilianus palam profitetur: Quare, inquit, qui à Latinis exiget illam gratiam ſermonis Attici, det mihi in loquendo eandem iucunditatem, & parem copiam. Quòd autem Vulgaris ſit dulcior Græco; quisq. iudicare poteſt. Dulcedo namq. de qua habetur ſermo, ex litteris oritur; litterarum verò vocales dulciores ſunt conſonantibus: atqui Ethruſcorum verba, exceptis, quæ per *in*, & *del*, & quibuſdam alijs monoſyllabis, per vocales finiuntur. Erit igitur Ethruſca Græca dulcior, cùm Græcorum, vt videre eſt, verba non in vocales ſemper, ſed ſæpius in conſonantes deſinant. Hinc Quintilianus cùm vellet edocere Græcum ſermonem dulcedine quadam Latinum exuberare, inter cæteras hac maximè vſus eſt ratione, vt apud Græcos ne verbum quidem terminetur in M. quod Latini pleraq. illa, quaſi mugiente littera abſoluant. Dulcior quoq. fit lingua accentibus, & noſtra Vulgaris ſemper cum accenribus profertur. Tum vltima ſyllaba aliquando excitatur acuta: Latina nec acuta, nec flexa circũducitur, ſed in grauem, vel in duas graues ſemper cadit. Verborum copia dulcior etiam redditur ſermo, ſed magis per accidens. quare ſi hæc verba dura, aſpera, humilia, vſitata, vel inſolentia videantur, arbitratu noſtro in dulcia, plena, grauia, ſolentia, minus peruagata, & noua, atq. tolerantia transferri poterimus. At cùm Vulgaris ſermo ſit omnium vltimus, & copioſior erit. Græci Zephirum habent, Latini Zephirum, & Fauonium: nobis autem Zephiro Græco, Fauonio Latino, & illo, qui vulgò per Italiam *Ponente* dicitur, vti licebit. Tunc Fabritius, Hæc ferè, inquit, cùm de pulchritudine diſputaretur, agitata ſunt: ſed, cùm ita vobis videtur, diſpiciamus. quanquam parum, aut nihil admodum inter ſe differant. Omnia iſta, inquam, ego alio modo interpretor: nam qua ratione pulchritudo efficitur, eadem propè dulcedo; fit, dico, varietate. At quæ maior poteſt eſſe varietas, quàm in Latino ſermone, in quo verba & vocalibus, & conſonantibus

Digitized by Google

clanduntur. Nam ſi ſemper per vocales finirentur, non dulcedinem auribus noſtris parerent, ſed offenſionem, atq. faſtidium. Et veluti in conuiuijs ciborum ſimilitudo ſolet hominibus incredibilem adferre ſatietatem: ita auditor defatigatur ſimilium verborum ſatietate. Quamobrem à M. Tullio in primo de Inuentione diſertè dictum eſt, omnibus in rebus ſimilitudinem eſſe ſatietatis matrem: & alio loco, varietatem occurrere ſatietati. Hinc credo Latinam non modo hac veſtra Vulgari, ſed & Græca eſſe dulciorem: cùm noſtra terminetur in M. quod licet quibuſdam videatur mugire, iucunditatem tamen propter diſſimilitudinem habet: & ſi rectè pronuncietur, vt ego à nonnullis diſertiſſimis viris quandoq. audiui, mirum in modum aures demulcebit: quodq. à veteribus ſic pronunciatum fuiſſe arbitror. Nec Quintilianus ſi Ciceronis, & aliorum peritiſſimorum virorum tempore floruiſſet, iucunditatem attici ſermonis, nec fortè copiam deſideraſſet: nec forſan M. mugire dixiſſet. Quod tamen non ei, ſed temporum iniurijs imputandum eſt. De accentibus, paulò antè longa habita eſt oratio, qua oſtenſum eſt inter Vulgares, & Latinos nullam propè eſſe differentiam. Profertur Latina lingua, aut vox ſemper cum accentibus, & non ſolùm Latina, verùm etiam linguæ omnes. Nec mirum ſi ultima ſyllaba non acuatur, quia pro acuta ſatis nobis faciunt conſonantes; neq. id penitus à Latinis deſideratur; quoniam benefit, & ſatisfit, & calefit, & calefis, atq. alia compoſita à fis, & fit, ut ſimplicia, acuunt ultimam. Apud Latinos etiam nonnunquam circumflectitur ultima ſyllaba, ut aliàs, familias, & huiuſmodi, cùm ſunt aduerbia. Sic ergò, circumflectitur, hoc eſt pro cauſa. ut ait ille:

Illius ergò

Venimus & magnos Erebi tranauimus amnes.

Siſenna quoque Milites, inquit, ut lex Calphurnia concelſerat uirtutis ergò ciuitate donati. idque frequentiùs apud recentiores. Verborum autem copia nos non uinci, ſed Vulgaribus longè ſuperiores eſſe, ſæpius commonſtrauimus: & quamuis permiſſum uobis ſit pro Zephiro, duobus alijs nominibus uti, non licet tamen ad conſequentiam protrahere; cùm id Vulgaribus ſpecialiter permiſſum ſit: &, ut ſuprà dicebamus, ex Ariſtotele, una hirundo non facit uer. Quid illa tandem, num utiliora cenſes, quæ omnibus ſunt communia? Quid Italus ſermo Gallis, Hiſpanis, Germanis, Græcis, omnibusq. alijs prodeſt? Quid Itali ſcriptores habent, cùm eorum nomen, atq. fama tantùm uiciſſim per Italiam, neq. per totam uolitet? Iacent tanquam in angulis, ſi non leguntur ab omnibus. Aegrotabunt ſi aeris mutationem non faciunt; peribit eorum nomen, ſi ad aliam dicendi formam mentes, ac uoluntates non mutabunt. Latini uerò quotidie magis, atq. magis uigent: eorum uireſcunt ſcripta, commemoratio huius nominis fuſiùs ſpargitur. Græci ſua quodammodo ſpernunt, noſtris utuntur. Quid reliquæ Prouinciæ? Gallia quidem barbaris antea ſermonibus deformata, & monſtruoſa, nunc hoſtium Latinæ linguæ corporibus inimica, Romanorum ſermonem in tantam familiaritatem recepit, ut mihi hoc ſæpius intuenti Gallia in Italiam conuerſa uideatur. Hiſpani quantùm huic fauent, minimè ignoras, Line. In Germania quoque regione non modò uiri ſagaciſſimo ingenio prædit, ſed & ipſæ mulieres Latinis diſciplinis excellunt. Apud doctos Chaldæos, Arabas, Syros, atq. Iudæos Latina leguntur, Quid nam igitur eſt Latino utilius? Tum ille, Laudo, inquit, id quidem, cùm bene reprehendas: & ſe iſto modo res habeat. Et cùm ultrò progredi uellet, Sat, inquit Ceua eſt, Line: Nam ut ille Virgilianus Tityrus dicebat:

Iam ſumma procul villarũ culmina fumant,
Majoresq. cadunt altiſ de montibus vmbræ.

Tum Fabritius, Rectè mones, mi Ceua: exiſtimabam, inquit, huic finem imponere diſputationi. Verùm quidem hæc hactenus: cætera quotieſcunq. uoletis, & hoc loco, & alijs parata uobis erunt. Tunc Iulius, huc, inquit, cras redeundum eſt, & cùm ibi parata eſſet cymba, in eam omnes ſe contulerunt.

FINIS POMERID. SESS. III.

POME-

Digitized by Google

POMERIDIANARVM SESSIONVM QVARTA.

AD ACADEMICOS PAPINIANAEOS.

CVM ſæpe hanc noſtram ætatem, multorumq. hominum ingenia, ac virtutes mirari ſoleo, tum maximè in ijs ſtudijs, quæ multis iam ſeculis vel ob longam inter ſe hominum diſceptationē, vel ob ipſas temporum calamitates, aut ſanè fato ita ferente in tenebris, & pulſa loco miſerrimè iacebant. Nec enim vllum veſtrum latere arbitror, quàm rudis, quamq. inops ab initio tota Latina res fuerit: deinde verò dominatu regio Republica liberata, quæ tota erat præſtanti ſapientia, & exquiſiti ingenij viris plena, quanta progreſſio, quàm admirabilis, incredibiliſq. curſus ad omnem perfectionem factus ſit. Namq. vrbe moribus, & legibus diuinitùs conſtituta, tum auſpicijs, cæremonijs, comitijs, prouocationibus, equitum, peditumq. diſtributione, ac tota militari re ordine quodam miro deſcriptis, ad omne diſciplinarum genus Latini homines ſe contulerunt. Et ita quidem ſe geſſerunt, vt non ſolùm omnis doctrina latinis verbis illuſtrata ſit, ſed & in omnibus orbis terrarum partibus latinè loqui neceſſe ex legibus fuerit. Nec verò hic eſt locus, vt de ijs loquamur: alio hæc abundè à Fabritio dicta ſunt. Hic autem conſideranti mihi hæc ſtudia, multa ſanè occurrunt, cur ea, quæ tantopere ab illis conſeruata, & culta ſunt, quæq. ad omnem excellentiam peruenerunt, ita deinde inculta reddita ſint, & veluti in aliquod piſtrinum detruſa fuiſſe videri poſſint. Florente enim Rom. Republica, florentibuſq. Latinis diſciplinis iterum cœpit illa, quæ eſt omnium malorum radix, regnandi cupido: quamobrem magna eſt inter ciues orta diſſenſio, & plures tum magiſtratuum, tum priuatorum hominum cædes factæ ſunt: quorum importuna clades, Latinum curſum retinuit, & incredibile poſteris detrimentum peperit. Sed hanc certè rem longè deteriorem fecit multa barbaries, quæ non modò in vrbem Romam, verùm etiam in Italiam totam vndiq. confluxit: quæ multis poſt annis in ea fuit, ac dominata eſt. At ijs temporibus, vti ingens, optimuſq. campus, qui cùm duro anni tempore ob magnam Aquilonis, Auſtriq. vim infructuoſus eſt factus, & omni ſua pulchritudine deſtitutus, vere adueniente, Zephiroq. ſpirante, atq. mira agricolæ ſedulitate totus delectationis, & vbertatis plenus redditur: ita hunc Latinum agrum, qui propter ſæuientes turbulentiſſimorum hominum flatus quodammodo ſterilis, paucos, aut admodum nullos fructus edidit, excellenti multorum ingenio, & ſingulari induſtria cultum florere, ex omniq. parte fruges magna cum voluptate emittere perſpicimus. Nec mihi in præſentia opus eſt, nec dies ſufficeret, vobis recenſere eos, quorum præſidio, quaſi poſtliminio Latinus ſermo redijſſe viſus eſt; nec eos, quibus nihil charius, nihilq. illuſtrius eſt, quàm eorum optimas opiniones, vel veterum ſcripta interpretari, corrigere, emendare, atq. omnia Latinis litteris colluſtrare, & tanto quidem lepore, vt hæc noſtra ætas in illam veterem celeberrimam mirificè commutata videatur. Fœlix ſanè ætas, fœliciores nos, qui tales auctores nacti ſumus, maximè in Iuris prudentia: Budæum, qui primus poſt Iuſtinianum, elegantiam ad ius ciuile applicare cœpit: tum Andream Alciatum, qui plurimum quoq. luminis, & facundiæ non modò ciuili ſapientiæ, ſed poeticæ etiam, cæterarumq. bonarum artium ſtudijs attulit. Fuere & pleriq. alij, vt Zaſius, Viglius, Haloander, Duarenus, Goueanus, Conanus, Antonius Auguſtinus, Cuiacius, & multi alij, quos breuitatis cauſa omittendos duxi; qui libenter operam dederunt, vt ius ciuile iam diu inanibus, & barbaris verbis inuolutum omni elegantia, & diſcerent, & docerent. Et de legum interpretibus quidem hactenus. Scripta autem eorum qui de humanioribus litteris tractant, multa etiam colligi poſſunt: quibus Cicero ab inferis videatur reuocatus. Eius namq. præclaras animi dotes, verborum puritatem, dicendiq. copiam nobis tanquam expreſſam imaginem mirabiliter proponunt. Quid Angelus Politianus? Quid P. Manutius? Quid Muretus? Quid Sigonius? quid omnes demum recentiores? Sic de cæteris artibus. Philoſophiæ

ſtudium

Digitized by Google

ſtudium vetus quidem in noſtris: ſed tamen ante F. Vicomercati, & Scaligeri ætatem, qui bene ſcriberet, paucos, ac propè nullos reperio, quos appellare poſſim nominatim. In re quoq. Medica talis ſe habuit Fernelius, vt ne quidem M. Tullius, ſi de ea tractaſſet, elegantius ſcribere potuiſſet. Poſt Fernelium multi eiuſdem æmuli rationis multa politè, eleganterq. condita reliquerunt. Idem largitur ijs, qui de rebus à ſenſu penitus abditis, & fidei beneficio notis, quæ Theologia dicitur, diſputant: quorum omnium labores redolent antiquitatem. Sed multò fœliciter vobis accidit, Academici, qui tales, tantosq. antecesſores habetis, Pancirolum dico, Manutium, Vaudum; qui ita cùm natura, & ingenio mirabili, tum iuris ſcientia, atq. eloquendi ſuauitate, & copia inſtituti, ac ornati, vti qui eos ſuperet in Italia, vix putem ſupereſſe quemquam. Cæterum eſt, vt de vobis dicam: qui vti horum doctiſſimorum virorum diſciplinam, atq. inſtituta adſequi melius valeatis, hanc Academiam more maiorum conſtituiſtis, legibusq. confirmaſtis: in qua ſic vos geritis tam in proponendis, quàm diſceptandis perdifficilibus, & controuerſis iuris quæſtionibus, vti omnes viri docti, quaſi obſtupefacti in vos tanquam in ſpeculum oculos conijciant. Et inter cætera laudatur maximè veſtra illa conſtitutio ſanctiùs lata, & vſu iam confirmata, quæ habet; Si quis in Academia temerè aliter, quàm Latinè ſermonem habuerit, iure ſtatim reijcito. quod argumentum maximum præbet, vos Latini ſermonis gloriam, & dignitatem tueri, eamq. cæteris rebus præferre: & meritò, cùm ſine eo omnis ars, & omnis doctrina illiberalis ſit. Cùm verò hoc Latinè loqui ad ciuilem diſciplinam, cæterasq. artes comparandas & vtile, & neceſſarium ſit, non mihi hic arbitror pluribus explicandum. Nemo enim eſt, niſi planè rudis, & imperitus, quin ſciat ad bene ciuiliter diſſerendum, atq. ſcribendum, quantum habeat virium, & ponderis latinus ſermo. Quare iam conſtanti animo pergite incumbere in iſtam Academiam, in qua eſtis, & ad iuris principatum, tum ad obſeruandas leges, præſertim hanc noſtram toto animo, vt facitis, atque omni ſtudio contendite: & Fabritium Academiæ veſtræ Principem omni conatu imitari conamini. Nam cùm ab Academia diſcederet, ad aliam diſputationem, quæ iam per tres continuos dies agitata erat, ſtatim ſe contulit. At cùm tardiùs propter veſtram longam diſceptationem ad præſtitutum locum deueniſſet, mirabantur omnes. Quapropter Ceua, qui contra morem, & conſuetudinem ſuam, relicto Fabritio, non ſolùm amicitia, ſed etiam cognatione ſibi coniuncto, vnà cum F. Lino, & Iulio Cæſare ad præteriti ſermonis ſedem deuenit, Vt citius, inquit, hoc, quod ſuſcepimus non mediocre munus conficere poſſimus, vellem Fabritium adeſſe. Miror equidem: ſed maiorem aliquam eſſe cauſam ejus moræ, & tarditatis ſuſpicor. Qui cùm acceſſiſſet proxime, ille eſt, inquit Linus, ni fallor, quem ad nos celeriter venientem video. Quid tu tandem; nunquid nam noui? Tum Fabricius, Nihil, inquit, ſanè. Tum Iulius Cæſar, cur igitur, inquit, tardius, quàm poſtero die dicebas, iter ad nos confeciſti? Iam per duas quidem horas modò ambulantes, modò apud iſtam aquulam ſedentes admirati omnes te magno deſiderio expectabamus. Tum ille, maturiùs, inquit, aduenisſem: ſed heri veſperi ſimulatq. longam inter nos diſputationem habitam interpoſuiſſemus, domum, vt ſcitis, me recepi: vbi mox redditæ mihi fuernt quædam iuris propoſitiones, quas θέσεις Græci appellant, quibus hodie diſcutiendis quattuor quidem horas conſumpſimus. quòd ſi ego, tanquam Princeps tantæ diſputationi finem haud iuſſiſſem imponere, vſq. ad extremum diei facilè perueniſſemus. Fine tamen diſſerendi impoſito nullam moram interponendam putaui, quin ad vos cõuolarem. Itaq. confeſtim, relictis Academicis, & ſtudijs ijſdem, & vetuſtate amicitiæ coniunctis huc perrexi. Tum Iulius, nunquam, inquit, de hac veſtra Academia intellexi: ſed quinam, precor, ſunt iſti Academici? Statim, inquit Fabritius, multi, & quidem docti: qui, vt dicam liberè, ſunt, & tale eſt omnium iudicium, decus, atq. gloriæ huius almæ vniuerſitatis. Ipſe verò dignus, vt in eam acciperer, fui, non ingenij mei, aut vllius doctrinæ viribus, quæ imbecilles admodum ſunt, ſed ob eorum humanitatem, ac ſingularem erga me beneuolentiam. Multi enim me doctiores, & acutiores tanquam minus idonei ex Academicorum numero reiecti ſunt. Nec vllus in ea deſcribi poteſt, quin priùs aliquas elegantes iuris adſertiones propoſuerit, eaſq. aduerſus omnes ſtrenuè tueatur. multaq. alia deſiderantur: de quibus dicere haud eſt neceſſe. Tum Linus, vehementer, inquit, cuperem te eos ſingulos nominare. Tunc Ceua, Ego, inquit, nihil charius. Verùm quia mihi ſatis cogniti ſunt (mihi enim interdum ob ſuum in me ſtudium, & amorem diſſerentes audire licuit, eosq. deinde ſemper plurimi feci) pro Fabritio tibi ſatisfaciam. Et proſequar, cùm ita mauis, omnes nominatim: ſed vt credo, non omnes tibi cogniti ſunt. Vnus namq. eſt Gallus, qui Petrus Boeſſatus dicitur, in quo natura vires omnes ſuas videtur exercuiſſe: Iuris ciuilis intelligentia, atq. omni prudentiæ genere præſtat: & inter cætera hoc ſæpe admiratos omnes ſolet reddere, quòd lectiones doctiſſimorum Panciroli, & Manutij Latinè, vti moris eſt, profitentium attentè audiens

Digitized by Google

diens Græcè ſcribit, & ne verbum quidem prætermittit. Duo etiam Allobroges ſunt, & Latinis, & Græcis litteris eruditiſſimi. Eorum alter eſt Antonius Faber ingenio, ac memoria plurimùm valens, & is ſemper quare ita à legumlatoribus reſponſum ſit, & ab Imperatoribus ſancitum, conatur rationem reddere, & quidem, vt aiunt, palpabilem. tum ſuauis, & copioſus in dicendo, doctiſſimus, omniumque in diſputando acutiſſimus. Alter Claudius Guichiardus ſummus orator, & rerum antiquarum pater. Hic quoq. paucis abhinc diebus de Sepulturis, ſepeliendiq. omnium nationum ritu libros aliquot prudentiſſimè, atq. grauiſſimè conſcripſit: in quibus adoleſcentis ingenium, & eruditionem quis facilè poteſt animaduertere. Eiuſq. multi tam Græci, quàm Latini conditi verſus circumferuntur. eorum neminem puto te cognoſcere: ſed quemq. ſæpius vidiſſe. Alios ſanè Academicos & doctos, & prudentes ſæpe, niſi me fallo, alloquutus es. Vnus namque eorum eſt hic Fabritius noſter, totius Academiæ Princeps creatus, cuius ingenij ſuperfluum eſt indicem ſubtexere, cùm eius virtutes luce ſint clariores. Vnus etiam eſt M. Antonius Iuſtinianus; qui dubito an potius Vlpianus, quàm Iuſtinianus appellari debeat. cùm ſit peracutus ad excogitandum quid in iure aut in æquo aut eſt, aut non eſt. tum verbis eſt ad rem ſumma cum breuitate mirabiliter aptus, mirabiliſq. in hoc interpretandi, explanandiq. & diſſerendi genere, ſic, vt ſimile nihil viderim. quantùm verò Græcis diſciplinis excellat, taceo, cùm in ijs natus ſit, atq. altus. Ioanni quoq. Antoniatio neminem anteponere audeo. In eo enim induſtriam conſtat ſummam eſſe, maximamq. in diſputando ſubtilitatem, in dicendoq. grauitatem. In eodem numero, & eiuſdem ferè ætatis eſt Alexander Zobolus Latinis quoq. & Græcis litteris ornatiſſimus: præterea acutior rebus inueniendis, nec minus verbis expeditus: qui licet per tres duntaxat annos legibus operam dederit, tantùm tamen profecit, vt decem mihi videatur conſumpſiſſe. Adeſt & Cæſar Coſtaphortius, qui Latinè in primis eleganter loquitur: rem prudenter conſiderat, eamq. maxima ſuauitate profert. rem quoq. ſtudet vniuerſam tribuere in partes, latentem explicare, obſcuram explanare, ambiguam cùm primùm videre, tum diſtinguere, deniq. habere regulam, qua vera & falſa iudicarentur, &, quæ andinomia videtur, tollere. Duo deniq. ingenioſiſſimi, & prope æquales M. Antonius Siuorius, & Fabianus Mazonus. hic in omni diſciplinarum genere verſatus, Græcis litteris eruditus, Poeta egregius, Philoſophiamq. Lutetiæ Pariſiorum honorificentiſſimè profeſſus. quantùm verò in iuris ſcientia emicet, puto tibi ſatis liquere, cùm id omnibus perſpicuum ſit. Paucis enim abhinc diebus multa iuris axiomata publicè diſputanda propoſuit (quod omnes ferè Academici facient, & fecerunt) quæ vel cum omni admiratione aduerſus expertos, & fortiſsimos athletas ſtrenuè defendit, maximamq. gloriam reportauit. Ille præſtantiſsimo ingenio, & flagranti ſtudio, & doctus à puero. Noli enim putare quemquam promptiorem ad cognoſcendam argumentorum vim, & ad reſpondendum eſſe faciliorem. hic etiam iam ab initio ſuorum ſtudiorum relictis, ne dicam, neglectis Doctorum commentarijs, totus Iuriſconſultorum reſponſis, hoc eſt, textui ſe ſtudioſiſsimè præbuit, ſtrenuuſq. hoſtis Vulgaris ſermonis, & Latini optimus tutor: quod idem ſunt cæteri. Eſt etiam vnus tui amiciſsimus, & Fabritio, Iulioq. magna neceſsitudine, & mihi cognatione coniunctus, atq. huius Academiæ maximus auctor, Anaſtaſius Germonus. Sed, vt ne longiùs progrediar, ij omnes ita prudentes ſunt tam natura, atq. arte, vt, quemadmodum ex illo ficto Troiano equo multi illuſtres proceres exierunt, ſic ex hac Academia quotidie nouo quodam ſplẽdore aliquis prodeat. Hæc cùm dixiſſet: Cognoſco eos certè, inquit Linus, & eos ita cognoſco prudentes, & doctos, vt quamprimùm, mi Fabrici, hæc Academia videatur mihi diſſolutum iri. Tum ille, imò, inquit, nunquam deficiet: quoniam cùm quis ad doctoratus inſignia aſcẽdit, tenetur prius pro ſe alterum ſcientia, & moribus, & ab omnibus Academicis diligenter inquiſitum, atque adprobatum ſubſtituere. Tum Ceua, De ijs, inquit, ſatis. vellem ad inſtitutum opus iam accedere. Namque dici non poteſt, quam ſim heſterna, & alijs diſputationibus veſtris delectatus, vel potiùs adiutus: etſi mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe diſputationis. Tum Fabritius, Sanè, inquit, gaudeo, quod nos interpellas: inclinat iam longè poſt meridianum tempus dies. Sed vos pergite, vt cœperatis, & ſingillatim reſpondebo. Tunc Iulius, Cùm Vulgaris, inquit, lingua ſit perceptu facilior, quàm Latina, ſemper exiſtimaui fore vtilius, ſi iam inde ab ineunte ætate docere, atque pueros Vulgaribus litteris erudire ſtuderemus. Etenim non mediocrem in Latinis litteris ediſcendis operam, & diuturnam curam ponunt, ſed omnem propemodum conſumunt ætatem: vt priuſquam veram Latinarum litterarum cognitionem adeant, è Philoſophorum, Medicorum, Poetarum, Iuriſq. peritorum, ac Theologorum ſcholis tales euaderent, vt de eorum virtute minùs dubitare liceret. Quæ cùm audiuiſſet Fabritius, Quis eſt, inquit, tam hebes, tua pace dixerim, vt iſta moueat? Nam quò quid difficilius, hoc præclarius, & quod præclarum

Digitized by Google

rum eſt, idem arduum, & quantò magis arduum, tantò iucundius hominibus videri ſolet. E ſpinis colliguntur roſæ. Agricola quoque poſt multos labores vberrimos legit fructus. Nec mercator vehementiſſimam Aquilonis, Auſtriq. vim, nec ſæuientes, & ruentes nimborum procellas, nec ingentes calores facilè patietur, niſi priùs lucri ſpe concepta: neque miles militiam exercebit, neq. feret vt corpus omne vulneribus, & cruore diffluat, niſi victoriæ ſpe, & quæſtus propoſita. Nec porro ſcio, quæ ſit iſta tanta difficultas, quæ in ea verſatur: maiorem ſanè in Vulgari ediſcenda intueor: ſi, inquam, veram, grauem, politamq. amemus, & illam, incultam, horridam, vel, vt ita dicam, maternam, de qua prorſus te nihil dictutum opinor, tanquam rem omnino futilem, nulliusq. pretij relinquamus. Vos omnes teſtes eſtis, teſtis longa veſtra defatigatio, teſtis etiam diuturna veſtra in Vulgaribus litteris exercitatio. Quod verò putas, mi Iuli, de pueris, ridiculum penitus videtur. Namque virtutes illas à te enumeratas magnorum virorum mens, & intelligentia ferè capere poteſt. Et, vt primum de Philoſophia loquamur, nulli dubium eſt, quin ipſa magnis ſtudijs, ſummisq. lucubrationibus indigeat, ſi ad ſummum eius faſtigium aſcendere nitamur. Nonne & illa nos Ciceronis ſententia docere debet? Philoſophia, inquit, virtutis continet, & officij, & bene viuendi diſciplinam, quam qui profitetur, grauiſſimam mihi ſuſtinere perſonam videtur. Et de ea duntaxat intelligit, quæ ad vitam, & ad mores pertinet: quòd ſi ad illam, quæ naturalis vulgò dicitur, te vertas, maiorem profectò capies admirationem: non de Iuſtitia, non de Temperantia, de Fortitudine, & alijs id genus: quamuis libenter fatear quid graue eſſe, & quid magni ponderis habere. Sed de ijs, quæ aliquando Rodomons Germonus, Philoſophiæ Medicinæque doctor, litteris mandauit: quæ hic propter breuitatem recitabo;

In primis rerum ſpecies, arcanaq. Cœli,
Cauſarumq. docent ſeries cognoſcere certas:
Si fluat & Pontus, vel ſi diffunditur aer.
Si grauia ima petunt, proficiſcitur ignis ad aſtra:
Lubrica quare imbres telluri alimenta miniſtrat.
Aethera ſi venti, rurſus ſi flumina paſcunt.
Inde docent miro ſcrutari an acumine mentis
Sit ſimplex in mundo aer, terra, ignis, & vnda:
Anve elementorum facit hoc diſcordia concors,
Et cùm ex ijs conſtent, tandem immutantur ab iiſdem,
Et ſe inter certant, ſibi ſintue aduerſa viciſſim.
Vnde nec æternum poſſint durare per æuum,
Frigida dum pugnant calidis, dumq. humida ſiccis:
An ſit & vnde fluat Fatum, Fortunaq. Caſus:
Atq. mouens pariter cum motu detur ineſſe.
Vnde fluant nubes, pluuiæ, fulmenq. creentur.
Aſtrorum aſpectus, occaſus, nomina, & ortus:
Nec non à nimbis ſimul ante cauere futuris:
Nuntia Iunonis varios ſuccinta colores
Imbibit Iris aquas, alimentaq. nubibus affert,
Dum fumi ſeſe ex fluuijsq. paludibus vdis
Attollunt etiam aſtrorum virtute caloris.
Quin etiam madidis Notus ocyus euolat alis,
Humida dū denſis redimitus tempora nimbis.
Vltrò hominum, pecudumq. genus, pariterq. volantum.
Qua ratione queant tandem ſentire, moueri,
Olfacere, audire, & guſtare, & tangere multa:
Quid ſit cōmunis ſenſus, Phantaſtica virtus,
Quæ ſit vis memorandi, quodq. Apprehenſio rerum.
Qui intellectus agens, an ſit Phantaſmaq. imago
Rerum obiectarum, certa ratione docebunt, &c.

Ipſa eſt etiam, quæ in hac elegantiſſima rerum vniuerſitate, in hoc maximo, & potentiſſimo naturæ imperio, in hoc amœniſſimo diuinarum, & humanarum mentium domicilio mentem aliquam primam, æternamq. eſſe naturam ab omni mortali concretione ſeiunctam, eamq. huius magnificentiſſimi, & nobiliſſimi ædificij, quem mundum ritè appellamus, architectum, mortalium, immortaliumq. rerum parentem, ac effectricem eſſe oſtentauit. Cuius beneficio ſtellarum quoq. globos terræ magnitudinem facilè vincere; tum nouem orbes, vel potius globos, quibus connexa ſunt omnia, illuſtrat, & complet, Solem, inferioremq. locum obtinere Lunam, quæ luce lucet aliena. Hac ſola inſtituti ſapientia maiores noſtri animum immortalem eſſe dixerunt. quanquam quid ſit animus, vel anima, & quo in loco ſita ſit, nondum inter Philoſophos conuenit. Quidam enim ignem, quidam ventum, quidam ſanguinem, eſſe dicunt. Alij ſedem in corde, quaſi Principem in medio principatu habere: alij in capite, tanquam in arce poſitam: alij vbiq. & in qualibet corporis parte. & quomodocunq. ſit, licet veram, & perfectam Dei cognitionem non haberent, immortalitatem tamen animæ conſtituerunt. Hæc, pluraq. alia continet Philoſophia. Hinc meritò eximius ille noſter Platonis imitator putauit Philoſophiam non eſſe vulgarem, quòd eam non niſi docti homines aſſequi poſſent: Eſt, inquit, Philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſultò ipſa fugiens. Geometriam, Mathematicam, & Aſtrologiam, quæ cùm habeant cum ipſa Philoſophia aliquam ſocietatem, atq. affinitatem, non temerè omittendas eſſe duxi. Ad ea verò, quæ medicina ratione perfulgent, con-

uerſus,

Digitized by Google

uerſus, quàm præclara, & illuſtri contemplatione rerum plurimarum naturas perſequatur,atq; perueſtiget,breui cognoſcetis. Quid enim ea poteſt hominum generi charius, aut optabilius eſſe,quæ infeſtiſſimos humani generis hoſtes,morbos,inquam, & aduerſam valetudinem repellit? quæ vitam incolumem, & ab omni languore liberam,quàm diutiſſimè tuetur? Et ſicut corporis firma diſpoſitione nullæ opes, nullæ fortunæ ampliores, ſic nulla valetudine, aut ſanè infirma illa nihil triſtius, nihilq. calamitoſius. quapropter rectè, & ornatè ab Horatio dictum eſt;

Tolle querelas.
Pauper enim non ſum,cui rerum ſuppetit vſus.
Si ventri,ſi lateri eſt,pedibusq. tuis, nil
Diuitiæ poterunt regales addere maius.

Ipſa igitur eſt ad hominum commoda, ſocietatemq. tuendam comparata. Eius namq. adminiculo ijs corporis incluſi compagibus vitam transigere poſſumus beatam, atq. tranquillam. quin tamen ij,qui eam profitentur, in multa, ac varia rerum cognitione verſentur, nemini dubium eſt. Primùm enim totam hanc hominis fabricationem, omnemq. humanæ naturæ figuram,atque perfectionem intuentur & excutiunt. Et cùm homo pluribus conſtet partibus, omnia minutatim diſcernunt, & ſcrutantur: os, dentes tam acutos quàm intimos, qui genuini appellantur, linguam, tonſillas, palatum, & alia, quorum beneficio extenuatur,& mollitur cibus; depulſum, & quaſi detruſum cibum accipere ſtomachum: ſed quomodo, & effectus, cauſasq. perquirunt. in aluo multa quoque incredibiliter effecta, quæ conſtant ferè neruis, diligenter animaduertunt. Eſſe autem multiplicem, & tortuoſam,arcereq. & continere, ſiue illud aridum ſit, ſiue humidum, quod recepit, vt id mutari, & concoqui facilè poſſit: tum eam aſtringi, tum relaxari, atque omne quod accipit, cogere, & confundere,vt facile & calore, quem plurimùm poſſidet, & conterendo cibo, & inſuper ſpiritu omnia cocta, atq. confecta in reliquum corpus diuidi, atq. diffundi. Ex inteſtinis autem, & aluo ſecretum à reliquo cibo ſuccum eum, quo alimur, permanare ad iecur per quaſdam à medio inteſtino, quod meſenterium medici appellant, vſque ad portas iecoris ductas, & directas vias, quæ pertinent ad iecur, eique adhærent; atque inde alias, per quas cadit cibus à iecore deflectens. Ex eo cibo,vel vt Anatomici loquuntur,à ſanguinificatione, cùm vtraque ſecreta eſt bilis, ſecretiq. humores, qui ex renibus proueniunt, reliqua ſe in ſanguinem conuertunt: qui tandem in eam venam, quæ caua dicitur,profunditur: perq. eam ad cor perfectus iam, coactusq. calore diffunditur. A corde autem, quod etiam arteriarum radix, fons, & origo eſt; in totum corpus diſtribuitur per venas admodum multas,licet aliter Galeno,& pluribus alijs Medicis viſum ſit: qui eam ab iecore in omnes corporis partes prolabi crediderunt: quam diſputationem huius artis peritioribus libenter omittam. Illa potiùs admirabilis vis artificioſi operis, diuiniq. deſcribetur. Qui enim calore in pulmones ſpiritus ducitur (namq. in pulmonibus ineſſe raritatem quandam, & aſſimilem ſpongijs mollitudinem ad hauriendum ſpiritum aptiſſimam, quos tum ſe contrahere aſpirantes, tum reſpirantes dilatare,vt frequenter ducatur cibus animalis, quo maximè aluntur animantes) is primùm ex naribus in fauces trahitur, non nihil à gargario obtemperatus ſtatim in laryngem, deinde per totam aſperam arteriam, & ipſorum pulmonum ſubſtantiam fertur. Hinc verò ſpiritus iam agitatione pulmonum calefactus, & cordi quodammodo præparatus; cuius pars, tanquam fuliginoſa, cordique minus vtilis reſpirando redditur: pars altera in ſiniſtrum cordis ſinum, qui ventriculus cordis nuncupatur, per arteriam venalem delata, tenui, feruidoq. Sanguini, quem cor parte ſiniſtra continet,ita commiſcetur, vt vitalis ſpiritus conficiatur: qui poſtea ex hoc ventriculo per magnam arteriam vnà cum ſanguine impetu ruente, ac feruido diſſeminatus in omne corpus diſtribuitur; & calorem ſingulis membris priuatis innatum reficit, atque temperat. Sed ne longiùs ducatur oratio; Hæc cibi, potionisq. organa corporis noſtri, quæ admirabilis architectus extruxit; quemque ipſorum vſus, & actionis gratia, numerum, ſitum, formam,connexum, ſubſtantiam vaſorum, neruorum, oſſium, commiſſurarum, tum auditum, viſum,tactum,omnesq. corporis ſenſus perſcrutatur Medicus, & explicat. Et, vt miram hominis fabricationem, naturamq. demonſtrat, & euoluit, haud ſecus cunctarum ortus, & occaſus, ipſamq. omnium ex elementis compoſitionem animalium, ſtirpiumque proprias vires percurrit, atque commonſtrat. Altius quoq. euolans quæcunq. ex patefactis terræ voraginibus, & faucibus eruuntur, excutit, indeq. ſublata cœlorum, & ſyderum conuerſiones, & quæ inde profluunt, manantq. virtutes orbis inferioris moderatrices ſeruat, & pertractat. Tanta, vt paucis comprehendam, rerum cognitione excellit Medicina, vt omnium, quæ mundus complexu ſuo continet,naturam,atq. vires ſagaciter adipiſcatur, quas demũ ad vnius hominis (vnius præcipua illi cura eſt) commoda, ſalutemq. referat, vt illorum vſu integram corporis valetudinem obſeruet, aduerſam propulſet; licet non ſemper hunc ipſum finẽ attingat. Quæcunq. tamen Medicina ratione perluſtrat, ad hominum

vtilitatem refert,& accommodat. Ea,inquam, eſt conſpiratio, is conſenſus, vt homo ſaluus, & incolumis ſeruari valeat,& æger in integrum reſtitui. Non poſſum quoque niſi ægrè Poeticam facultatem præterire. Exiſtimas credo, Iuli, Poeticam nihil aliud, quàm fabulas continere. Continet autem occultam quandam Philoſophiam,vitæ quidem emendatricem,quæ non ita facilè percipitur, vt vulgò creditum eſt. Multa enim ab ipſis Poetis ſunt conficta,vt effictos noſtros mores in alienis perſonis,quaſi expreſſam, & politam imaginem vitæ quotidianæ videremus. Atqui Calliope,& omnis Muſarū cohors, non ita iuuenilium amorum laqueis ſunt adſtrictæ, vt ſunt hæ, quas proprijs oculis cernimus, fucatæ mulieres, quæ nihil iure poſſident, niſi mollitiem,calamiſtros,rugothecia,inaniaq. pigmenta,quibus quotidie, vt magis iuuentutem ſuis illecebris pelliciant, vtuntur. Hæ ciuitates argento, auro, & gemmis ornatæ incolunt, iuuenes diligunt, atque amant: illæ loca inculta habitant, & pro diadematibus aureis, & è margaritis, corollas violis, & roſis contextas geſtant: tum iuuentutem vt plurimùm fugiunt, ſenes complectuntur, ac in proprio ſinu amantiſſime fouent. Nec equis in illam fœlicem patriam aſpiratur, nec in illum altiſſimum,& amœniſſimum montem quadrigis conſcenditur: ſed pedibus, & ſemper per ſenticoſa, & ſaxoſa loca iter fit: & quantò ſenior, tantò ſanè melior, atq. fortior. Nec illi præterea clariſſimo fonti admouent labra, ante quàm ſuaues eloquentiæ floſculos, & vberrimos Philoſophiæ fructus, ac diuinarum, humanarumq. rerum ſcientiam in faſcem vnum colligarint. Et ſi tandem ad Theologorum artem longè cæterarum diſciplinarum honore, atque commendatione inſignem parumper deducam orationem meam, magnam quidem auribus, & toto ſenſu hauries admirationem. Namq. ſuperioris memoriæ Philoſophi, qui verum Dei optimi maximi cultum nō ignorarunt, mortalem, cæcam, caducamq. ſapientiam multis iam luminibus illuſtratam cum immortali, atque diuina coniunxerunt Theologia, quæ proinde ita Chriſtianæ fidei fontibus Philoſophorum hortulos irrigare cœpit, vt è duabus vna quaſi conflata videatur. Docet ipſa, non argumentis tantùm ſubtiliſſimis, & rationibus probatiſsimis, ſed certis, & omnium Sanctorum Patrum conſenſu approbatis auctoritatibus, ac ipſamet Dei voce, in Cælo, & Mundo ineſſe diuinam mentem per res omnes intentam, cuius nutu, & numine omnia mouentur: & illam ipſam vim, & omnem hanc, quam conſpicimus, naturam è nihilo excitaſſe, ſibiq. hanc rerum vniuerſitatem, tanquam templum, atque delubrum elegiſſe, vti ſolus puro corde, & vera à nobis religione coleretur. Hanc quoque excellentiſsimam mentem à nullius rei adminiſtratione, & procuratione vacare, nec vlla ceſſatione torpere, ſed ita humanas actiones curare, vt dignis factis, virtutumq. meritis præmia, maleficijs, atq. ſceleribus ſupplicia conſtituerit ſempiterna. Nec minus trinum, & vnum rerum omnium principium, vel (vt melius dicam) vnum principem, Deum Optimum Maximum Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum commonſtrat, quàm admirabilem Chriſti incarnationem; qui cum diuinæ naturæ hypoſtaſis eſſet, ita humanam aſſumpſit naturam, vt vna & eadem eſſet diuinæ, & humanæ naturæ hypoſtaſis, ac perſona. Cuius deſtituto præſidio nec ipſius Chriſti reſurrectionem, nec eiuſdem in cœlum aſcenſum, nec Spiritus ſancti infuſionem conſiderare poſſemus, aut Sathanam iam ab initio, tanquam fulmen e cœleſti patria ruentem in profundiſsimum, & horribiliſsimum carcerem, vbi perpetuò eſt regnaturus; ac hominem ad Dei imaginem, ſimilitudinemq. ab ipſomet Deo procreatum; & Angelos infinito propè numero in electorum miniſterium datos. Tum ſacramentorum diſciplina, quæ eſt maxima Theologiæ pars, quæ vel Dei iuſſu neceſſaria, & vtilitate vberrima eſt, totam hominis diligentiam, facultatem, induſtriamq. poſtulat ſingularem. Sacramenta enim ex genere earum rerum eſſe, quibus æterna ſalus, & iuſtitia comparatur, dubitare non debes. In quibus Sacroſanctis miniſterijs bonorum omnium copia, & affluentia incluſa eſt: & præſertim fons omnium gratiarum Euchariſtia, quæ omnium Sacramentorum auctorem Chriſtum Dominum admirabili quodam modo in ſe continet: à quo tanquam à fonte ad alia Sacramenta quicquid boni, & profectionis habent, prolabitur, & manat. Vis igitur pueros, quippe qui non habent animi iudicium, tam facilè Theologorum nomen adſequi? Videris mihi velle ſeminare, vt dicitur, margaritas ante porcos. Hæc eſt illa ars (vt vno verbo dicam) per quam non ſolùm nobis peruia fiunt inuiſibilia Dei, ſed & interiorum diſciplinarum, veluti per ſolem, qui ſua magnitudine, & ſplendidiſsimis radijs cuncta illuſtrat, documenta ſuo candore illuſtrantur, & auctoritate confirmantur. Sed quid in alienas meſſes falces immittimus? cùm ager noſter ſatis ſit fœcundus, & omnibus ferè rebus abundans? Nobis non dubium eſt, niſi planè in iure ciuili plumbei ſumus, quin leges diuinitus ſint inuentæ, & ab Imperatoribus, tum à ſummis Pontificibus miro iudicio, ac prudenti conſilio ſancitæ, atque promulgatæ. At rogo, quid aliud in legibus continetur, quàm Iuſtitia? Iuſtitiam enim colimus, & boni, & æqui notitiam profitemur, æquum ab iniquo ſeparan-

Digitized by Google

ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes: bonos non ſolùm metu pœnarum, verum etiam præmiorum quoque exhortatione afficere cupientes. Vnde Iuſtitia ab Vlpiano dicitur eſſe conſtans, & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuens. At mi Iuli, videris omne ius velle penitus euertere, & non vnicuiq. ſed nemini ſuum aſſignare. Si res non ita ſe habet, vt te innuere video: cur ergo in illum inextricabilem errorem incidiſti tam facilè? vt putares antequam ad Latinarum litterarum cognitionem adſcendiſſent impuberes, Iuriſconſultos facillimè fieri? Nam ſi Iuſtitia eſt conſtans, & perpetua voluntas, vt eſt, ius omne tollis, cùm in impubere nulla ſit voluntas, vt quiuis legum interpres manifeſtè oſtendit, qui etiam nihil poſſe, vel ſcire intelligitur. Quod autem non eſt, nec conſtans, nec perpetuum eſſe poteſt: in impubere igitur nulla erit Iuſtitia: ſi nulla eſt, poterit ne de ſeruitutibus, de teſtamentis, de ſubſtitutionibus, de iure accreſcendi, de legatis, de fideicommiſſis, de bonorum poſſeſsionibus, de ſtipulationibus, de euictionibus, de vſucapionibus, de parricidijs, de furtis, & alijs infinitis formulis, & quæſtionibus, quæ paſsim in iure proponuntur, quas temporis breuitas commemorare non patitur, conſultò reſpondere, & cuiq. res ſuas largiri? Iam te oculis cerno bona, vitamque tuam, parentum, fratrum, omniumq. proximorum paruipendere, & bonos hominum mores in mollitiem, omnem pietatem in crudelitatem, omnem lætitiam in lacrymas, ſordesq. lugubres conuertere, populis quietis, & pacatis bellandi, delinquendiq. occaſionem præbere, ſtudia religionis, & virtutis officia extinguere, omnia ſalutis monumenta perdere. Quot enim ſceleratiſsimi, ac perditiſsimi homines omnium actionum ſuarum naufragium nil metuentes oppugnarent, & commune præſidium diſturbarent, & vniuerſi noſtri generis arcem, fundamentum humanæ vitæ euerterent, Iuſtitiam ipſam excellentiſsimam virtutum omnium dominam, & reginam, cuius auctoritate, & vi maxima vtimur, non modò ad rem regendam, & ad celebrandos conuentus, ad ſocietates regendas, ad concilia publica, ac priuata, ad communem ſalutem, atque vtilitatem ciuium, ciuitatumq. incolumitatem, ſed ad hoc etiam, vt ij, qui maleficio, & ſcelere paſcuntur, qui latrociniorum, cædium, incendiorum, & ſpe rapinarum aluntur, turpiſsimè puniantur? Hæc ſunt, & alia innumerabilia, quæ breuitatis cauſa omittam, teneris puerorum, & impuberum mentibus, aut maximorum, eruditiſsimorumq. hominum ingenijs digna. Dicam deinceps, nulla iuris ratione hos Iuriſconſultos fieri poſſe: cùm lege Iulia, auctore Calliſtrato, libro edicti monitorij primo, cautum ſit, ne minor viginti annis iudicare cogatur: & nemini licere minorem viginti annis compromiſſarium iudicem eligere. quanquam Vlpiano æquiſsimum viſum ſit tueri etiã poſſe ſententiam à minore vigintiquinq. annis datam, niſi minor, decem, & octo eſſet. Diſcipulis quoque definit Iuſtinianus quinquennium, quo, ſcilicet, dent operam audiendis profeſſoribus, & perlegendis libris conditorum iuris. Ante Iuſtinianum erat definitum quadriennium, nec niſi, qui probaſſet tantùm ſe temporis legum ſtudijs impendiſſe, admittebatur in numero Aduocatorum: & ita Imperator Anaſtaſius optimè ſanxerat. Ex ijs duo colliguntur argumenta. vnum eſt, quod hos tuos impuberes nulla iuris ratio patitur Iuriſconſultorum nomen adipiſci poſſe. Alterum, non tam difficile eſſe Latinarum litterarum ſtudium, vt vulgò creditur. Nam ſi illa iuris conditorum ætas, qua mores, & iura, & verba ciuilia erant notiora, aut ſanè faciliora perceptu, definiebat, poſſet hæc noſtra ſeptennium, & ſupra concedere: cùm horrere ſpinis omnibus videantur omnia (vt vir præclaræ eruditionis Iacobus Cuiacius aliquando dictabat) quæcunq. de iure ab antiquis ſunt prodita. Atqui videmus maiorum diſcipulorum partem vix quinquennium attingere, & ante vigeſimum ætatis annum elegãter de iure dicere. Et vt hoc nequaquam inficiaris, vnum inter plures tibi ante oculos ponam, quem ſingulis prope diebus cernis, quiq. tui amiciſsimus eſt, Clementem Vualdum: qui vix decimum octauum annũ agens in Iuriſperitorum numero cum omni laude eſt adſcriptus: qui etiam tanta elegantia, tantaq. ingenij præſtantia legum theſauros publicè aperit, vt, vel eum omnes iure optimo admirentur. Putas ne adhuc pueros, & impuberes harum omnium artium honore, & dignitate potiri poſſe, priuſquam ad Latinarum litterarum cognitionem peruenerint? At mihi in hoc viſum eſt acutiſsimi Venuſini Poetæ ſententiam in medium proferre: qui dilucidè, ac politè veluti imagines, puerorum ætatem carminibus pinxit:

Et teneræ, inquit, nimis
Montes aſperibus
Formandæ ſtudijs: neſcit equo rudis
Hærere ingenuus puer:
Venariq. timet, ludere doctior,
Seu græco iubeas trocho:
Seu malis vetita legibus alea.

Hæ ſunt puerorum vires, & quaſi propria, & non Philoſophari, mederi, iudicare, diuinaque ſcrutari. Vel adhuc in ea ſententia es, vt credas vulgarem ſermonem Latino faciliorem eſſe? vel eo auxiliante citiùs, quàm Latinis præſidijs omnium ſcientiarum præmia aſſequuturos? Hæc cùm audiuiſſet Iulius quaſi obſtupefactus, Non

audeo, inquit, id quidem dicere: me pudet tam citò de ſententia eſſe deiectum. Sed magis pudendum eſſet, ſi in ſententia permanerem. quid enim minus eſt dignum, quàm mihi quicquam falſum, & ab omni veritate alienum verum videri? Turpe eſt quidem. Tum Linus, Videsne, inquit, quàm breuiter admonitus ſis, non pueros tantùm terreri, verùm etiam ſenes? & conuerſus ad Fabritium, Ego vidi ſanè: ſed alia, Fabriti, deſidero. Experiaris igitur: nam ſi tibi quicquam veri, & boni habere videbantur, ſequar proculdubio meam iam veteratam ſententiam. Illud itaque eſt, quod mihi libenter perſuadeo; vt vna tantùm lingua, Vulgaris nempe ſit neceſſaria: nam ſi hac ſola homo vteretur, ad maiorem in omni diſciplinarum genere excellentiam perueniret. ac, ne ego ſine ſale loqui videar, rem exemplis illuſtrabo. Etenim ſæpenumero mirari ſoleo, cur in tanta præclarorum ingeniorum multitudine, tanta bonorum auctorum luce, qui quotidie nouo quodam ſplendore prodeunt, tam pauci, & admodum nulli in ſummis artibus admirabiles exiſtant? cùm ſuperior ætas viros doctiores, acutiores, ac planè in omni optimarum artium ſcientia diuinos, quàm hæc noſtra produceret? nulla quidem verior mihi cogitanti occurrit ratio, quàm quòd ij ſtatim atque in lucem editi fuere ad vltimum vſque vitæ ſpiritum, vnam duntaxat, hoc eſt maternam linguam amplexati ſunt. Cur enim Ariſtoteles Philoſophorum omnium ſemper habitus eſt princeps? cur Homerus cæteris Poetis longè præfertur? Demoſthenem cur nemo eloquentia ſuperat? quia linguam vnam, ideſt, Græcam ſunt aſſequuti. Et dum matres eos lactabant, vires, & linguam ſimul adſumebant. neque illis opus erat elementis quibuſdam, & Grammaticorum regulis, quibus nos vtimur: ſed eorum animi eo iam neglecto tempore, quod cum Pædagogis debebant conterere, ad contemplationem arripiebantur. Idem de Latinis dicere poſſumus. Quis tam eloquens, & tam ſapiens vir, vt Ciceroni tuo ſit comparandus? Quis tam argutus Poeta, vel tam copioſus, vt Virgilio poſſit æquari? Quis eſt etiam tam in comœdijs verſatus, & tam facetus, & tam audax, qui P. Terentio his omnibus antiquiorem ſe doctiorem eſſe arbitretur? ij quoque iam ab ipſa infantia, & ab ipſis incunabulis erudiebantur Latino ſermone. quòd ſi nulla alia eſſet lingua, quàm Vulgaris, poſſemus & nos à proprijs matribus lactantibus edoceri, atque inſtitui, & ad maiorum noſtrorum doctrinam, ingenijq. præſtantiam proximè accedere: ſed ſi res non ita agatur, nunquam? Tunc Fabritius, Magnum inquit, opus proponis, & difficile. Ariſtoteles qui vir? & quantus nemo neſcit. Eſt enim optimus, atque doctiſſimus, cui omnes non modò Philoſophiæ, ſed & omnium bonarum artium ſtudioſi tantum debent, & debere ſe palàm profitentur omnes, quantum homo mortali homini debere poteſt bono publico nato. Hunc non immeritò maiores noſtri, & ij quoque, qui hac vigent ætate, cæteris (Platonem ſemper excipio, qui in multis diſcipulum ſuperauit, vnde Diuini agnomen meruit) prætulerũt. Atqui multæ ſunt cauſæ, & dignæ quidem, quæ in tantam perfectionem, & eminentiam Ariſtotelem extulerunt. Sed à tua primùm ſententia longiùs abſum, quòd putes Græcos Grammaticorum præceptis nunquam fuiſſe aſtrictos, cùm, & hodie adſtricti ſint, eiſq. vt nos facimus, vtantur. Ad cuius rei fidem faciendam nec Ariſtotelem ipſum, nec Platonem, ſiue Plinium in medium adducam: cùm viuum, & fide digniſſimum habeamus teſtem Vincentium Marinum Epiſcopum Albenſem, virum omnium bonarum artium ſcientia ornatiſſimum, quem plurimi facio, & maximè in re Græca: cùm in Græcia educatus ſit, litteriſq. Græcis ediſcendis multum temporis contriuerit. Alij etiam nobis ſunt, & quidem familiariſſimi teſtes, Vincentius, inquam, Iuſtinianus, non minùs Græcis diſciplinis, quàm Philoſophia, & iuris prudentia eminentiſſimus, & ipſius frater M. Antonius: vterque enim in Chio inſula ortus eſt, atque educatus, ibiq. Græcas diſciplinas, mirabili cum laude, didicit; eas tamen abſq. Grammaticorum regulis, ac præceptis nuſquam valuit attingere. Et id quoque ratio manifeſta docet. Quod autem olim etiam fuiſſent Grammatici, facilè videre eſt apud Theodoſium, & Valentinianum Imperatores libro duodecimo Codicis: qui lege ſanxerunt, Grammaticos tam Græcos, quam Latinos, Sophiſtas, & Iuriſperitos profeſſionem exercentes ſuam, ſi ad viginti annos iugi obſeruatione, ac ſedulo docendi labore peruenerint, vicaria honorari dignitate; quæ Comiti, & Duci ab legum interpretibus æquiparatur. Sed, quid imus per emendicata ſuffragia, dum videmus Suetonium Tranquillum duos ſcripſiſſe libros, alterum de claris Rhetoricis, alterum de illuſtribus Grammaticis? Si erant qui Grammatices artem profitebantur, neceſſe eſt, vt & pueri operam Grammaticæ darent. Idem de Latinis. Nonne Terentius Afer fuit, & Virgilius Mantuanus, ex humiliq. loco natus? non potuerunt igitur elegans illud dicendi genus à lactantibus matribus adſequi. Sed quid in his moror? ſi & Ciceronis ætate floruerunt Romæ doctiſsimi Grammatici: & ipſe Latinæ linguæ parens Marcus Tullius, ab homine extraneo Grammaticam Latinam fuerit edoctus; quod & ipſe alicubi fatetur. Quod

verò

Digitized by Google

verò nullus hodie Ariſtotelem antecedat, comitetur, vel proximè conſequatur, ſatis probo. Longius enim tempus, quàm ſolent hodie, conſumpſit in audiendis profeſſoribus, & in euoluẽdis omnium ſcientiarum libris. Familiariſsimus tum fuit, & in omnibus rebus Magno Alexandro coniunctus, atq. magiſter, à quo omnia optata cumulatiſsimè accipiebat. Quis, ipſo excepto, animalium naturas tam propriè, ac diffusè monumentis mandare potuiſſet? Pollet ingenium plurimùm, pollet virtus, atq. iudicium; pollent plus ſæpe diuitiæ, rerumq. omnium abundantia. Et omnia (vt iam dixi) Alexandri ſumptibus largè ſuppetebant. Reliquam Philoſophiæ partem, fortè de Anima, de Cœlo, de Meteoris, & alijs generis eiuſdem, ab alijs doctiſsimis (vt vulgò creditur) corraſerat, & corrogauerat; quorum ne veſtigia quidem extant; aliquorum verò nomen, plurimasq. ſententias, atq. opiniones, quas oppugnandi tantùm gratia reliquerat: cætera, Alexandro permittente, flammis mandauerat; vt eius nomẽ magis eluceret mortalibus. Quoquo modo res ſe habeat, vel inuiti fateri cogimur, nullum Ariſtotele, ſiue ſcientia rerum, ſiue ſcriptorum copia, ſiue eloquendi facultate, aut inuentionum acumine, vel varietate operum clariorem haberi. Illud tamen verius puto, vt hoc ſit munus quoddam à natura, vel ab ipſo Deo optimo maximo Ariſtoteli largitum. Et, vt miſſas ſanctorum Patrum ſententias faciam, vna duntaxat ſufficiat ab viro non Chriſtiano, ſed doctiſsimo Marco Tullio in libris de Natura Deorum prolata: Nemo, inquit, magnus ſine aliquo afflatu diuino vnquam fuit. Quòd ſi non ita eſſet, quis dubitat Platonem, cùm præcipuus, vt dixi, ſit vel acumine differendi, vel diuina eloquendi facultate, rerumq. omnium intelligentia, non ſuperaſſe Ariſtotelem? qui licet antiquorum errorum caligine obcæcatus eſſet, omnia tamen illa, quæ ſub ſenſus cadere minimè poſſunt, tanquam Chriſtianæ fidei luminibus illuſtratus, perſcrutatus eſt, ac planè intellexit: quem aliquando miratur Quintilianus de eius virtutibus loquens: Vt mihi, inquit, non hominis ingenio, ſed quodam Delphico videatur Oraculo inſtinctus. Idem dici poſſet de Socrate, qui primus, vt Cicero ſcribit, Philoſophiam deuocauit è Cœlo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de vita, & moribus, rebusque bonis, & malis quærere. Fuit quoque Pytagoras vir magnæ laudis: fuit Anaxagoras, fuit Democritus, Heraclitus, Dicæarchus, Ariſtoxenus, Zeno, Xenocrates, Themiſtocles, Empedocles, Theophraſtus, & ingens Philoſophorum numerus, qui Græcis tantùm litteris operam impenderunt; nec tamen Ariſtotelis acumen, nec honorem longiſſimè valuerunt attingere. Ita fœliciter Homero, & Demoſtheni accidit. Fuere enim, vt ſatis conſtat, permulti docti, & excellentes Poetæ: omnes tamen ſine dubio in omni genere dicendi procul à ſe Homerus reliquit. Reliquit enim Heſiodum magnum huius diſciplinæ decus, tum Theocritum in ſuo genere admirabilem, Pyndarum, Lyricorum principem ſententijs, figuris, rerumq. omnium copia affluentem; Euripidem, Aratum, Sophoclem, Euphorionem, Archilochum, Philemonem, Menandrum, & alios plures apud ſacrum Heliconis fontem educatos. Extiterunt quoq. in alio genere dicendi viri grauiſſimi, & eminentiſſimi multi: inter cæteros inuenti præcipui fuere Ariſtophanes, & Eupolis, doctiſſimus Aeſchines, dulcis, & acutus Hyperides, Lycias ſubtilis, & elegans; Demetrius ingenij, & facundiæ multùm potens; & alij non pauci, quorum longè princeps Demoſthenes fuit, in quo inerat tantus ardor, labor, induſtria in quotidianis exercitationibus, tanta dicendi copia, tanta rerum ſcientia, tanta animi magnitudo, atque præſtantia, vt eo nihil illuſtrius videri poſſit. Latinorum verò quot, quantiq. fuere, qui ſub eodem ſpiritu, cæloq. editi, ac nutriti fuerunt? quorum animi dotes, virtutesq. ſingulares, quàm maximæ ſint, omnes intelligunt, qui ſenſu oculorum, & mente præditi ſunt. Nam quocunque oculos conijcimus, quocunq. nos cogitatione conuertimus, nobis admirabilis eorum lux oboritur. Terentio tamen, Ciceroni, Virgilio ſimillimus nemo, nec erit qui futurus ſit. Erit igitur fatendum eſſe donum quoddam ſuperius eis impartitum: cùm omnis ſapientia, vt ſapientiſſimus reliquit Solomon (ſi licet miſcere, vt dicitur, ſacra profanis (à Domino Deo ſit; & alio loco: Si enim, inquit, Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum: & ipſe tanquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ. Cuius rei præclara, & infinita habemus exempla. Theologia enim excelluit Diuus Chriſoſtomus, Nazianzenus, Baſilius, Athanaſius, Cyrillus, Cyprianus, Gregorius, Ambroſius, Hieronymus, Bernardus, & alij ſanctiſſimi Patres, quorum ſcripta mira voluptate intuemur, & admiramur. omnium tamen clariſſimus fuit D. Auguſtinus, & grauitate ſententiarum, & verborum pondere, & auctoritate ſiue ad hæreſes impugnandas, ſiue ad Chriſtianos inſtituendos. quippe qui nõ pluuias (vt in prouerbio eſt) aquas colligit, ſed viuo gurgite exundat, dono quodam Prouidentiæ genitus, in quo omnes vires ſuas Theologia exerit. A Medicis etiam tanquam Dij immortales coluntur Hippocrates, & Galenus. Nec multò minus à nobis illi Iuriſconſulti, ex

quorum voluminibus Digeſtorum opus eſt concinnatum: qui quales, quantiq. fuerint, quiſq. iudicare poteſt: quibus nihil eſt, vt eſt omnium vox, atq. ſententia, quod addi, vel adimi poſſe videatur. In omnibus enim diligentia, grauitas, prudentia, æquitas ſumma, ſcientia rerum, & orationis dignitas præſtat. Ex ijs verò vnus duntaxat extitit Papinianus, qui ſingulos, vt in Codice Theodoſiano legitur, vincebat: vnde ab Iuſtiniano in quadam ſua conſtitutione, & alibi, vocatur acutiſſimi ingenij vir, & meritò ante alios excellens Papinianus. E cuius etiam ſchola, tanquam ex equo Troiano tanti Iuriſconſulti prodierunt, vt vnus etiam Iuris aſylum appellari meruerit. Sequitur Iuriſperitorum alia ingens manus, qui in Iure ciuili, & Pontificio nomen ſunt adſequuti. Fuit Azo, extitit Accurſius, Dynus, Cynus, Baldus, qui nihil ignoraſſe traditur, Panormitanus, Felinus, Caſtrenſis, Aretinus, Alexander, Socinus, Imola, Cagnolus, Decius, Ripa, Alciatus, & reliqua Iuriſperitorum turba, quorum qui Bartolum ſuperet (vnum excipio Accurſium, cui plurimum debemus) inuenio neminem; fremant licet, qui aliter ſentiunt. Sed quid imus per emendicata ſuffragia? cùm argumentum ex ijs, qui Vulgarem ſermonem, quantùm potuerunt, verbis electis, grauibus, politis, atque ornatis illuſtrarunt, fas ſit deſumere. Franciſcus Petrarcha omnibus eloquentiæ partibus exemplum (de Vulgari ſentio,) & ortum dedit. Hunc nemo in magnis ſublimitate, in paruis proprietate vincit. Item iucundus, grauis, tum copia, tum breuitate mirabilis: nec modò Vulgari, ſed & Latina lingua ſplendidiſſimus. quem in alio genere ſcribendi ſequutus eſt Boccatius. Boccatium ſequutus nemo. Vnde neceſſariò apparet, vt in vnaquaq. ſcientia, atq. arte, ſit vnus alijs excellentior, & qui illius inſtitutum, & artem ſectetur: magnis etiam ſtudijs, multis adeò lucubrationibus adhibitis ad perfectionem illam raro, vel nunquam peruenerit: quia quicquid habemus, ab illo manat: quanquam ſæpe multa recondita, ex præſtanti noſtro ingenio requiſita ei adnectimus: omnia tamen illi tribuimus. Ratio manifeſta eſt, quam Ariſtoteles Poſteriorum primo tradidit: Quia omnis, inquit, doctrina, & omnis diſciplina ex prænotione gignitur. Ex ijs itaq. percipere poſſumus, non propter innatam eorum linguam, vel ab incunabulis adquiſitam iam dictos homines excelluiſſe; ſed, vt ſæpius dixi, propter donum quoddam à natura, vel ab ipſo Deo Opt. Max. eis impartitum. Hoc idem in ijs rebus, quæ ſine litterarum cognitione perficiuntur, intueri licet. Et, vt de pictura, quæ eſt omnium artium regina, dicamus: Nonne legimus Zeuxim tanto fuiſſe iudicio, vt cùm vuas miro quodam artificio pictas in ſcenam detuliſſet, ad eas ſtatim aues aduolaſſe? & Parrhaſium ipſius, vt ita loquar, collegam linteum attuliſſe pictum, veritate ita repræſentata, vt Zeuxis linteum manibus remouere conatus ſit? ijs tamen multò eximius, teſte Plinio, fuit Apelles, in quo tanta fuit picturæ virtus, atq. præſtantia, vt Alexander Macedo à nullo, quàm ab ipſo Apelle pingi voluerit. ob cuius etiam excellentiam fertur hos verſiculos pinxiſſe Ouidius;

Si nunquam Venerem Cous pinxiſſet Apelles,
Merſa ſub æquoreis illa lateret aquis.

Idem dicere poſſumus de Michaele Angelo. Nam quis inter recentes pictores arte, vel ingenio eum ſuperauit, aut adæquauit? qui ita hominum, Deorumque imagines lineis, & coloribus fingebat, vt eæ ſæpius, tanquam ex neruis, & oſſibus compoſitæ loqui, ridere, flere, moueri, ac intelligere viderentur. Cuius rei ne Plinij quidem indigemus teſtimonio; cùm non vna adhuc extet effigies ab ipſo mirabiliter picta, atq. confecta. Verum ſi à pace ad bellum, vel à litteris ad arma arguere fas ſit, inter plurimos Priami filios, vnum Hectorem omnium fuiſſe fortiſsimũ ex hiſtorijs didicimus. Et Græci pro Achille laudantur. Tum Macedones Alexandri gloria, & honore triumphabant inſigni. Carthaginẽſes Ducem habebant Hannibalem. Apud Romanos ex infinito potentiſsimorum hominum numero duo vel tres, veluti tria bellorum fulmina duntaxat extiterunt, Scipio, ſcilicet, & C. Iulius Cæſar, & Pompeius, quorum conſilio, & vi maxima Rom. Reſpublica valde aucta fuit. Tum Linus benignè, vti ſui moris eſt, Sat, inquit, eſt; nam facilè ex tuis exemplis patior hanc eſſe gratiam gratis datam. Tibi, inquam, concedo, viros illos noſtris fuiſſe ſapientiores; non quod Græcæ, aut Latinæ linguæ operam tantum impenderint, ſed quòd ſit munus illis deſuper largitum. In quam ſententiam ſponte reliqui omnes iuerant. Tum Ceua, Laudo, inquit, id profectò: cùm iſto modo res ſe omnino habeat. Illud tamen me adhuc in dubium reuocat, melius fore, ac plebi vtilius, ſi ſacræ litteræ de Latinis in Vulgarem fuiſſent conuerſæ. Debent namq. eæ omnibus eſſe notæ, ac perſpectæ; quò faciliùs bonum à malo, vtile ab inutili diſcerni poſsit. Eſt enim penè ſupra humanum modum, ne in cogitationem quidem admittere, quod ſit vel factu malum, vel improbum dictu. Verùm, ſi ſapientes, & litterati homines, qui frenare ſe poſſunt ab omni opere prohibito, nonnunquam tamen ob ſacrarum litterarum obſcuritatem ipſa ignorantia vincuntur, ac proinde in errorem contra Dei præceptum incidunt, quantò magis ij, qui parum, aut nihil admodum

bonis litteris imbuti ſunt, à Dei vijs, in quibus, hominem ambulare præcepit, & præceptis, quæ ſeruanda mandauit, aberrabunt? Erunt eorum lumina in altiſſimis tenebris defixa: & pedes nullo penitus vitio afflicti non modo currendi, ſed ne gradiendi quidem facultatem habebunt: & linguas tanquam muti in eloquium, ſermonemq. minimè ſoluent: & more ſurdorum aures nemini patefacient. At, ſi vulgari idiomate leguntur ſacræ paginæ, quod in ijs continetur, & rudes, & imperiti nullo negotio intelligent; & à multis peccatis, quæ propter fragilitatem mortalibus occurrunt, facilius ſe tueri poſſent. Quæ cùm dixiſſet, admirati omnes adoleſcentis ingenium, tum errorem, in quo ſcienter verſabatur, tandem ſe omnes viciſſim intuebantur: nec qui ei reſponderet, commouebatur. Quamobrem Linus, Meæ, inquit, vt video, ſunt partes: & licet aliàs mihi magis vulgares litteræ ſatisfecerint, nunquam tamen id probaui, vt ſacræ litteræ vulgari idiomate legerentur. at cùm hoc ſuſceperim munus, vellem, Ceua, vt à ſententia hac tua recederes: nam bonum, & malũ propoſuit nobis Deus, vt quod magis velimus, deligeremus. Natura enim comparatum eſt, vt tam ſapientes, & docti, quàm inſipientes & indocti, quandoque ipſa fragilitate vincantur. ſed nullus eſt adeo rudis, & imperitus, qui neſciat bonum à malo ſecernere: nec vllus eſt ita planè fatuus, quin illa duo præcepta, ex quibus tota lex pendet, & Prophetæ, non intelligat: cùm id etiam natura hominum mentibus inſitum ſit: vt Deum, à quo omnia proueniunt, toto corde, totiſq. viribus diligamus: & proximum ſicut noſmetipſos tueamur, diligamus, foueamus, contraq. omnia pericula, & accipiamus, & præſtemus auxilium. Cæterùm quis eſt ille tam ab hominum congreſſu, tamque (tua pace dixerim) mente captus, vt iſta moueat? Quamobrẽ nonne ſcimus, atque vidimus Chriſtianam Rẽpublicam luctibus, gemitibus, lachrymis, atque funeribus pleniſſimam? Nonne irruentes, & labefactantes in Chriſtianas regiones, maximas flagitioſorum hominum, & religione deprauatiſſimorum copias intueri poſſumus? Quam varia, & multiplex impietatis, & fraudis ratio fuit? quot diræ, infeſtæ, inuidioſæ, perditæ, inimicæ, peſtiferæ religionis Principes, & auctores extiterunt? Euerſores ſacrorum, piratæ, & prædones diuini Iuris, & humani, graſſatores, venefici, Rerumpublicarum labes, ac peſtes, & quæcumque propoſita impunitate naſcuntur mala, fuerunt? Quod ſi maiores noſtri, & ij etiam, qui hac ſola fruuntur ætate, tam diligentes, ac ſeduli fuiſſent in diuino latino ſermone conficiendo, vel conſeruando, quàm in reijciendo, atque ſpernendo fuerunt, non tot, tantiſq. ærumnis, ac calamitatibus Chriſtiana ciuitas fuiſſet obnoxia: non ita antiquiſſima religionis monumenta ſanctiſſimè cuſtodita relicta eſſent, & deſperata: non ita hominum mores ad perniciem elapſos, non perturbatam ſacrorum rituũ diſciplinam direptionibus, atque incẽdijs euerſam cerneremus: non ita ſibi plebem infimam, quæ eſt ſemper nouarum rerum cupida, licentiam arbitratu ſuo, ſimulatione, ac ſpecie religionis arripuiſſe, nec eius impunitatem eſſe ſancitam, nec ſceleratiſſimam corroboratam audaciam videremus. Quis non meminit, graui Chriſtianorum damno, ardentem diu crudeliſſimo bello Germaniam? quæ ſanè prouincia retroactis temporibus in vera religione, ac ſacrorum Conciliorum, & Sanctorum patrum doctrina excolenda, exhibendaq. maximis Pontificibus Chriſti Redemptoris noſtri in terra Vicarijs debita obedientia, & reuerentia, nulli Chriſtianorum prouinciæ fuit vnquã ſecunda. Quis Flandriæ cruorem, & vaſtitatẽ non admiretur? Quis Britanniæ naufragium nõ exhorreat? In quibus etiam non multis antè ſeculis Dei Opt. Max. cultus, ſanctæ religionis, pudoris, moderationis, temperantiæ, beneuolentiæ, pacis, doctrinæ, humanitatis, pietatis, ſanctitatis, cæterarumq. virtutum omnium ſtudia florebant, nunc pro ijs vagantur, atque dominantur inceſtus, rapinæ, fraus, inſidiæ, certatio, vis animi, labor corporis, libido, impietas, auaritia, turpitudo, temeritas, cædes, ſacrilegium, omnis denique fœditas. Templa ſunt direpta, ſacrarum Virginum collegia euerſa, cæremoniarum antiquitas, & ſacrorum religio violata, Diuorũ, Diuarumq. imagines, ſigna, cruces ſanctæ, & ſalutares aræ omnes diſiectæ: grauitas, dignitas, ac maxima Pontificia, vt iam dixi, auctoritas, quod dolendum eſt, afflicta. Quot tandem, quantiſq. incommodis, doloribus, & acerbiſsimis ſupplicijs Chriſtiana gens fuit iactata? Videſne propter Vulgares litteras quot detrimenta Chriſtianæ regiones paſſæ ſunt. Nam quidam, & multi profectò Diuinarum, atque adeò humanarum litterarum rudes, & ignari, ſacra ſuo modo interpretantur, efferuntur, & velut veſi furunt. Nec mihi ſatis probatur id, quod Iulius hic noſter interdum obijciebat: Si enim, aiebat, Chriſtiana Reſpublica ob vulgarem ſermonem ita eſt deformata, totq. miſerias, & ærumnas eſt paſſa; cur non fuit illa iam à ſanctis Patribus religioſiſsimè conſtituta pluribus ærumnis, & calamitatibus vexata? cùm ea tempeſtata Latina lingua, eademq. vulgaris eſſet, & imperitis, rudibuſq. cognita, ac familiaris? ſed haud negare, mi Ceua, poſſumus, quin eo tempore Petri nauicula varijs, multiplicibuſq. turbulentiſſimorum hominũ flatibus agitata, ac planè demerſa

fuiſſet: quamuis Dei Optimi Maximi erga nos bonitate, & miſericordia ſemper in meliorem, & tutiorem portum ſe contulerit: id tamen contigiſſe ob latinarum litterarum ignorantiã haud auſim adfirmare: quod etiam facile euenire potuiſſet. neque enim illa ætate viris omnibus verborum latinorum vim, ac proprietatem percipere datum erat. Nec & illud nobis mirum videri debet; quòd olim ij Latini; ijdemq. vulgares ſuo arbitratu ſacras paginas non ſint interpretati, vt hodie iſti inquinati, & peruerſi homines ſolent facere. Namque (vt verbo dicam) tale erat eius argumentum: ſi propter vulgares litteras tot natæ ſunt diſſenſiones, tot ſubſequutæ peruerſitates, totq. monſtroſæ opiniones, multò quidem plures antiquitus oriri debebant; cum omnes Latini. Vulgares eſſent: quæ ratio non eſt recta: quoniam illi hanc ob cauſam errare minimè poterant; cùm ſacræ litteræ latinis verbis extarent, eaſq. ipſi proprio, & germano ſenſu acciperent: quod facere nequeunt iſti perduelles: nempe quia omnis lingua quædam propria verborum genera habet; quæ cum in aliam vertuntur, ridiculoſa, & peruerſa aliquando videntur. Qua de re audi Diuum Auguſtinũ libris de vera religione loquentem. Habet, inquit, omnis lingua quædam propria locutionum genera, quæ cùm in aliam trãſferuntur, videntur abſurda. Sic iſti neochriſtiani, cùm diuinas litteras è latino in vulgarem ſiue Italicum, ſiue Gallicum, aut Germanicũ vertunt, non poſſunt ſano ſenſu transferre, nec vim verborum ſatis explicare. Vnde neceſſe eſt ſacrarum Scripturarũ prauos ſuboriri intellectus, peſſimaſq. ſubſequi opiniones. Hinc ſacroſancta illa Oecumenica & generalis Tridentina ſynodus in Spiritu ſancto legitimè congregata, vt huic peſtifero morbo mederetur, ſanxit: vt ſi quis ſacros ipſos libros integros, hoc eſt, veteris, & noui teſtamenti cum omnibus ſuis partibus, prout in Eccleſia legi conſueuerunt, & in veteri vulgata eruditione habentur, pro ſacris, & canonicis non ſuſceperit; & traditiones prædictas ſciens, & prudens contempſerit, anathema ſit. & alio loco. Et ſi, inquit, Miſſa magnam contineat populi fidelis eruditionem, non tamen expedire viſum eſt Patribus, vt vulgari paſſim lingua celebraretur. Quamobrem, retento vbique cuiuſq. Eccleſiæ antiquiſſimo, & à Sancta Romana Eccleſia, omnium Eccleſiarum matre, & magiſtra probato ritu, ne oues Chriſti eſuriant, neuè paruuli panem petant, & non ſit, qui frangat eis: mandat ſancta ſynodus paſtoribus, & ſingulis curam animarum gerentibus, vt frequenter inter Miſſarum celebrationem, vel per ſe, vel per alios, ex ijs, quæ in Miſſa leguntur, aliquid exponant; atque inter cætera Sanctiſſimi huius ſacrificij myſterium aliquod declarent, diebus præſertim dominicis, & feſtis. Inſuper eadẽ ſacroſancta ſynodus conſtituit; vt, ſi quis dixerit lingua tantùm vulgari Miſſam celebrari debere; anathema ſit. Quòd ſi paſsim Miſſa vulgari idiomate celebraretur, vna Latina Eccleſia in plures diuideretur. vnde multa fortè Chriſtianæ Reipublicæ orirentur incommoda. At alia eſt, & fortior ratio: quandoquidem ita natura comparatum eſt, vt homines ad omnia principiò ferantur ardentiùs, poſt autem paulò deferueſcant: tandem verò non tepeſcant modò, ſed frigeſcant omnino. Sic videas, quicquid animatum eſt, primum maximos progreſſus facere, tardius autem medio tempore adoleſcere, tandem verò caneſcere, ac penitus marceſcere: & hoc maximè in plantis licet obſeruare. Sic haud infœliciter in ſanctiſsimis noſtræ Religionis primitijs accidit; quia non ita admodum licentioſiores erant homines, & audaciores, vt ſacras paginas interpretari, corrigere, emendare, docere, & per vicos, atque plateas auderent profiteri. Sed Deum ſemper præ oculis habebant: eius præceptis, ac mandatis obtemperabant: & Chriſti denique miniſtros maximo ſemper honore reuerebantur, maximiſq. laudibus ornabant: ab eorumque dictis ne latum quidem vnguem diſcedebant. Atqui hodie, quòd maximè dolendum eſt, eò peruenit hominum audacia, vt liceat, frigeſcente quoque pietate, malo genio zizania ſuperſeminare, & (ſopitis iam excubitoribus) lupis, in pecus domini graſſari. Sed quantum vulgaris lingua, vt alibi, in Hiſpania præſertim, detrimenti attulerit, docet Ioannes de Mariana in libro ſuo generalis Hiſtoriæ quartodecimo cap. 7. ſcribens, Alphonſum huius nominis Caſtellæ Regẽ Decimum, inter Hiſpaniæ Reges Primum ſanxiſſe, vt epiſtolæ omnes, inſtrumẽta quoque emptionis, ac venditionis, atque aliorum omnium contractuum, etiam ſupremas defunctorum voluntates idiomate Hiſpano, (quod Romácæ vocát) celebrarentur, ac ſcriberentur, eo conſilio, vt illa lingua omnino rudis, atque impolita, elegãs, locupletior, ac nobilior fieret. Eadem de cauſa mandauit, vt nouum, vetuſque teſtamentum, alijq. ſacri libri ex latino ſermone in Hiſpanienſem verterentur. A quo tempore, inquit Ioannes, ſenſim langueſcente latino ſermone, omnes regiæ prouiſiones, ac decreta, publicaq. inſtrumenta, omnes inſuper ſcripturæ Hiſpaniæ ſcribi cœptæ ſunt: vnde, tum ſacri, tum profani homines magnam in litteris ex ignorantia cladem acceperunt. Hæc cùm attentè audiuiſſet Ceua, magnam cœpit admirationem, & conuerſus ad Linum, Nunquam, inquit, audieram, id ita ab Oecumenica Tridentina ſynodo eſſe

ſanci-

Digitized by Google

ſancitum, quod ſi ſciuiſſem, ne verbum quidem hac de re feciſſem. Neque vnquam ego putaſſem ob ſermonem vulgarem tot vitia, atque aduerſa in humanum genus cadere potuiſſe: Deterruiſti ne mentiar, nos ab oratione vulgari. Video nunc mecum ipſe cogitans, quo in diſcrimine verſabar: in quo etiam admiror eos, qui ſe latina dicunt contemnere: cùm ſint tam vtilia, tamq. hominibus neceſſaria. Sed omnino ab hoc inani ſermone ad latina meliora ſtudia me conferam. Verùm quid vtilitatis habeat eloquentiæ ſtudium, nondum percepi; immo inane quid, & leue mihi videtur. Quæ opinio ſatis viſa eſt Iulio probabilis, qui mox, Ego, inquit, id non poſſum, niſi magno animi dolore, prætermittere: namque tantum ſtudium in eloquentia ponendum eſſe nec bonum, nec vtile cenſeo. Incredibilis ſanè eſt vis eloquentiæ: ſolet enim quemuis facilè decipere, & quò velit trahere, & reducere, & falſum quandoque pro vero oſtentare. Solet etiam, quæ aperta, & nuda ſunt, obſcurare, & quæ ſunt perceptu facilia, difficiliora quibuſdam verborum velaminibus reddere: quapropter multi eloquentiæ difficultate perterriti à propoſito detrahuntur: & auctores, qui ſibi maximè placent, legere non valent. Atque multi ingenio ſatis, & virtute præditi, quo facilè omnem ſcientiam adipiſci poſſent, deſperatione debilitati, relictis litterarum ſtudijs ad humiles, & ſordidas artes ſe conferunt. Quare ego in ea ſum ſententia, vt exiſtimem longè vtilius fore, & melius ſi eam dicendi rationem ediſcamus, qua ſuperioribus annis vſi ſunt maiores noſtri, veluti Bartolus, Baldus, & cæteri, qui illa floruerunt ætate. Multum enim temporis in ediſcenda eloquendi facultate conterimus, quod prædicti non fecerunt; ac proinde maiorè in legum diſciplinis, & in cæteris optimis artibus gloriam, & maiorem, quàm nos non valemus, vtilitatis fructum conſequuti ſunt: quod fortè nos eorum verbis, & dicendi modo vtentes adipiſceremur. Quæ cùm dixiſſet, viſus eſt ſubridere Fabritius, qui poſtea, Quid eſt, inquit, Iuli? Eloquentiam reijcere palam profiteris: & ipſemet eam magno feruore, omniq. conatu amplecti mihi videris. Poteſt illa vnà cum Philli Ouidiana clamitare;

Heu patior telis, vulnera facta meis.

Quare ſi eloquentia poteſt ſuis proprijs viribus falſum pro vero oſtentare, & bonum in malum conuertere, & res apertas obſcuras reddere, funditus tollatur: tollatur tamen argumentandi, diſſerendiq. facultas, quæ ſolet etiã omnes captiones docere. Auferantur leges, quæ homines ad multa ſupplicia & ad mortẽ ipſam mittunt. Extrahatur radicitus Medicina, quæ ægrotantibus amara medicamenta adhibet. E medio remoueantur arma, quibus immaturam necem homo homini contra diuinum, atque humanum ius ſæpiſſime adfert. Sed ſi adimerẽtur arma, neque tuti domi erimus, neque ab hoſtiũ incurſionibus, & depopulationibus nos tueri poterimus. Sublato enim Medicinæ præſidio, quid humana natura? detractis legibus, quid totus terrarum orbis? Quid ſi extingueretur Dialecticorum ſcientia? nec falſum à vero diſcerni poſſet. Deficiente quoque eloquentia, quid nobis humanæ litteræ, quid hiſtoria, cognitioq. rerum, quid Poetarum euolutio, quid tanta tot verſuum memoria, quid regionum terreſtrium, ac maritimarum ſcientia, quid tot gymnaſia, totq. Philoſophorum ſcholæ voluptatis afferrent? Quo tandem modo quiſque ſiue in legum, ſiue in iuris ſcientia, ſiue in multa imperij tractatione, omniumq. Rerumpublicarum ſatis callidè verſari, & peritè poſſet? Vt enim ex illo dilucido fonte, & exquiſito Ciceronis capite percipitur: Vt exiſtimem, inquit, ſapientiam ſine eloquẽtia parum prodeſſe ciuitatibus. Sed nimis tarde, mi Iuli, dedimus noſtræ diſputationi principium: quia iam video ſolem in Occidentem deſcendere: attamen ſi lubet ipſius eloquentiæ primordium ſtrictim ponderare, eam facilè reperiemus digniſſima profectam origine, lectiſſimisq. rationibus propagatam. Et quanquam eloquentia nonnulli abutuntur, eamq. ad peſtem, & perniciem conuertunt, non tamen eloquentiæ, ſed eis imputandum eſt, ſicut non arma quæ vitam hominibus exhauriũt, ſed eos, qui illis ad eorum necem vſi ſunt, in crimen reuocamus: ſic non eloquentiæ ars, quæ per ſe laudabilis eſt, ea malè vtentes digni ſunt reprehenſione. Neque tanta eſt eloquẽtiæ vis, vt poſsit extinguere, & opprimere veritatem. Nam M. Tullium eloquentiæ ipſius vnicum exemplar ab indoctis, & ineloquentibus, quia pro veritate nitebantur, ſæpe ſuperatum eſſe accepimus. cur ergo deſperemus veritatem ipſam contra fallacem, captioſamq. facundiam ſua propria vi, & claritate valituram? nec vllus ab eloquentia terreri debet; quia res, de qua agitur, quanto magis facundia illuſtrata eſt, tãto magis clara fit, & illuſtris. Verùm quia hæc attento animo vos audire intueor, ipſius eloquentiæ ortum à fonte repetam, ac vim ipſius oſtendam. Quibus cognitis, non erit dubium, quò ipſa ſit referenda: nam vos ipſam accuſatis, ne dicam vituperetis, & ipſe defendo, defendamq., dum viuam. Eloquentiæ igitur cùm ſit vna de ſummis virtutibus, vt nos docet ſummus Rhetor, nec vobis, nec vlli dubium eſſe debet, quin ab ipſo, qui cauſa omnium virtutum eſt, & caput, producta ſit, nẽpe à Deo Opt. Max. cuius, vt diuinæ litteræ teſtantur atque fatẽtur,

dona

Digitized by Google

dona ſunt linguarum genera, omneſq. ſapientiarum, ac ſcientiarum ſermones, ex quo, & per quem, & in quo ſunt omnia. A ſummo itaq. cælo demiſſa in rebus homanis potentiam accepit, facultatemq. flectendi hominum mentes ad honeſtatem, animos quoque accendendi ad gloriam. Seueros homines humiliores reddit, odium in amorem conuertit: vt habemus de Demoſthene gloria dicendi maximè Græcorum florente, cuius admirabilis, & glorioſa oratio hoſtium à Philippo Macedone miſſorum, vt in eum impetum facerent, iram mitigans, mentes, animoſq. ad perniciem procliues ad honeſtatem traduxit. Athenienſes orationis Piſiſtrati vinculis adſtrictos libertati ſeruitutem prætuliſſe conſtat. Neque eo minus fuit Pericles, in cuius labtis tantum leporem melle profecto dulciorem veteres Comici habitaſſe dixerunt, vt quocumque vellet Athenienſes duceret: ac ipſos propter excellentem dicendi artem cognomen ei Olympicum addixiſſe volunt. Hegeſias etiam Cyrenaicus Philoſophus tanta ingenij vbertate, tantaq. dicendi copia valuit; vt multos, & malè, ad voluntariam mortis appetendæ cupiditatem excitaret, & accenderet. Alij feros, & agreſtes homines eloquentiæ vi ad humanitatem allexerunt. Vnde Poetæ Orphea, & Amphiona canunt demulſiſſe feras, & cum arboribus montes traxiſſe: atque id Horatij verba illa ſignificant:

Silueſtres homines ſacer, interpreſq. Deorum
Cædibus, & victu fœdo deterruit Orpheus.
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidoſq. leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet, &c.

Hi verò omnes è florẽtiſſima prouincia Græcia omnium doctrinarum inuentrice ſunt profecti. Quid aliorum demum meminerim? qui afflictos ſunt conſolati, perterritos metu vacuos reddiderunt, ſeditiones expulerunt, diripientes, & Reipublicæ ſtatus vexantes propulſarũt, liberis ciuitatibus, & prouincijs iugum ſeruitutis impoſuerunt, inimicos ſibi amicos fecerunt. Quis acumine M. Antonij viri quidem clariſſimi, & eloquentiſſimi non obſtupeſcit? cuius facundiæ vim, ſermoniſq. grauitatẽ admirati milites ad eum interficiendum miſſi, eductos iam, & vibratos gladios errore vacuos vaginis repoſuerunt. Quæ vrbs tanto præſidio munita, tantoq. hominum comitatu ſepta, quæ loca, quæ oræ maritimæ, quas orbis regiones tam latæ, atque longinquæ fuerunt, quæ primus ille Cæſar non ſolum armis ornatus, ſed etiam bene dicendi facultate munitus, non ſubuerterit, ac ſummis laudibus de illis triumpharit? Catilina, cuius inſignis nequitia, & ſæuitia vniuerſum Reipublicæ ſtatum deturbarat, Ciceronis, qui tunc temporis conſul erat, oratione coactus è ciuium numero deceſſit, nec vllo modo vim orationis pertulit. Quantum excelluit Q. Hortenſius? Quid etiam de eius filia Hortenſia dicam? quæ non magis genitoris nomen, quàm facundiam, verborumq. elegantiam imitata eſt, atque conſequuta: & audaciam cum bene dicendi facultate tam mirificè adnexuit, vt cùm matronæ graui tributo à triũuiris eſſent oneratæ, exorauerit vt maior pars præſcriptæ pecuniæ ijs relaxaretur. Nec alios, qui mira cum bene dicendi arte multa, & memoratu quidem digna fecerũt, niſi longa oratione poſſem cõmemorare: quos non inconſulto omittam. Illud tamen vos ignorare non patiar: quod nullum cuiuſuis facultatis genus eloquentiæ copijs carere poteſt. Namque ſi præclaræ doctrinæ familiari quodam, tenui atq. cõtrito dicendi genere explicentur, verba fruſtra fundantur. At ſi vel inferioribus, vel altioribus rebus eloquentiæ lumine quiſque adſuerit, non mediocrem ſibi conciliat dignitatem, gratiam, atque auctoritatem. Quis enim ſiue Philoſophus, ſiue Iuriſconſultus, ſiue Theologus, aut ſuum, aut eius, quam profitetur, artis, nomen, ita contemnet, & abijciat, vt ſua malit, artiſq. inſignia, & ornamenta in obſcuritatis tenebris, latebriſq. iacere, quàm eloquentiæ luce illuſtrata in adſpectum, mediumq. proferre? Etenim eloquentiæ hæc vis eſt, patefacere, & illuſtrare obſcura, & pro locorum, temporum, perſonarum, atque cauſarum varietate moderari, fingere, ornare, atque formare orationem; eamq. audientium mentibus pari verborum, ſententiarumq. ſplendore, & grauitate perpolitam admouere. Et qua facultate poteſt, & ampla grauiter, & hũmilia tenuiter, & breui tempore dicere, eadem, mutata ratione ſæpe numero paucis percurrit, aut exaggerãdo fuſius exponit: & quæ mediocria ſunt, in ampliſſimo gradu collocat dignitatis, & quæ ſublimia vidẽtur, ſpeciemq. habent, atque maieſtatem inſignem, imminuendo eleuat, atque proſternit: ſæpe humana diuinitus, diuina humanitus audiẽtium oculis, animiſq. ita offert, inſinuat, & oſtẽdit, vt quæ cogitando complecti vix poſſimus, audiendo, & intuendo teneamus. Tantumque inter diſertum Philoſophiæ, Medicinæ, Iuriſprudentiæ, & Theologiæ doctorem, & non diſertũ intereſt, quantum inter doctum, & indoctum, vel propè inter rationis expertem, vel muta, & inanimata. Quapropter in illam veteris diſciplinæ, probitatiſq. effigiem nonnunquam intuenti, & cauſam, cur illa ætas, atque religio multo ſanctius, & rectius, quàm hæc noſtra conſtituta, & firmata fuerit, curioſius inquirenti, clariſſimũ illorum nomen, & virtus occurrit, qui non ſolũ

vitæ

vitæ cōmendatione, probitate, & innocentia, verùm eloquentiæ viribus mortalium cupiditatibus, ſceleribus, atque libidinibus ſemper reſtiterunt: & contra omnes fraudes, & inſidias, cōtra ſceleris, & improbitatis vires, contraq. omnes hæreſes ſalutem rebus humanis attulerunt. Sed, vt à Philoſophis pauliſper recedamus, quibus flagitioſiſſimum ſemper viſum eſt Philoſophiæ gloriam ab eloquentiæ pulchritudine, & ſplendore diſtinguere (quare ijdem olim Philoſophi, & oratores appellabantur) tum à Iuriſconſultis, quorum facundia vniuerſus orbis illuminatur, ac regitur, & ad ſanctiſſimos Theologos vetuſtatis ornamento, atque luce, & poſteritatis fama, & honore inſignes accedamus: vt ex admirabili eorum auctoritate intelligatis, poſſit ne Theologorum diuina ſcientia ab eloquentiæ viribus eſſe ſeiuncta: quæ tanto erit cōmemoranda magis, & præclara, quanto accuratius ad omnium hominum vtilitatem conijcitur, & ad laudes concelebrandas, & prædicandas Dei Opt. Max. qui eſt loquendi facultatem homini largitus ad communionem, & ſocietatē cum hominibus tuendam. Et hæc eſt illa Chriſtianæ eloquentiæ vis, qua Gregorius Nazianzenus, & Baſilius, inter ſe amicitiæ, ſapientiæ, ſanctitatis æquales, plurimum valuerunt: & Iuliani amentiſſimi, & perditiſſimi hoſtis Chriſtianæ Religionis impetus, atque conatus compreſſerunt. Hac excelluit Athanaſius vir ſanctitate etiam præditus, quem nulla turbulentiſſima periculorum procella, nullus humanorum detrimentorum flatus, nulla temporum commutatio potuit vnquam de ſuo curſu demouere, quin Arij improbum, & ſceleratum confregerit furorem. Hac magnopere præſtiterunt, vt dicam paucis, Diui Chryſoſtomus, hac Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, Hyeronimus, Leo, Cyprianus, qui Chriſtianæ Reipublicæ decus, & lumen longè dilucidiſſimum, vt alios prætercam quamplurimos, quorum eſt frequentia digna tanti Chriſtiani nominis gloria. qui quidem omnes tanta fuerunt famæ celebritate, & maximè ingenij vbertate, vt ſummam hominū capacitatem facilè ſuperet. Quorum idcirco mirificè laudatus ſemper erit labor, laudataq. induſtria: quoniam ſic præclariſſimi, & excellentiſſimi viri omnes vndiq. eloquentiæ floſculos carpebant, ac delibabant, vt non tam coloris, vel odoris ex ijs ſuauitatem, voluptatemq. capiendam, quàm mellis dulcedinem exprimendam ſibi eſſe arbitrentur. Quare grauis illorum, erudita, perpolita, & pietatis, innocentiæque præſidijs vallata oratio, cum præſtanti, atque diuina animi virtute connexa, magis Chriſtianæ Reipublicæ luctibus, lachrymis, funeribusq. ſubuenit: ruentes etiam in Chriſtiani orbis regiones maximas, & potentiſſimas ſceleratiſſimorum hominum, & religione corruptiſſimorum copias repreſſit: ac omnem barbariem influentem, atque incendijs, rapinis, depopulationibus, & armis furentem in Aſiam, Africam, & Europam efferueſcentem, atque erumpentem obiecit, ac profligauit. Variam, & multiplicem impietatis, ſceleritatis, & perfidiæ rationem compreſſit: Religionis antiquiſſima ſtudia, & omnia virtutis officia diligentiſſimè cuſtodita tenuit. Tum inuidioſæ, ac peſtiferæ nouitatis reos, & diræ, infeſtæ religionis principes, & auctores, Rerum publicarum labes, & maculas, prouinciarum furias, & faces, orbis terrarum monſtra, atque portenta, & omnem denique nequiſſimorum hominum peccandi licentiam propulſauit, repulit, exterminauit. Alij quamplurimi ſunt eloquentiæ fructus non tam iucundi, & ſuaues, quàm vtiliſſimi, atque neceſſarij, quos nullus, etſi facundus, integro die poſſet colligere, vel explicare. Quis igitur eloquentiā vituperet, aut reijciat? Quis contra maximas eloquentiæ laudes diſſeruerit? Immo quis erit, qui eam ſummo feruore, magnaq. lætitia non conetur amplecti? Quamobrem ita obſtupefacti fuerunt omnes, vt nihil, quod dicerent, haberent. Tum Ceua, Amo, inquit, & ſemper amaui induſtriam, ſtudia, mores tuos. Accendor porrò quotidie magis non deſiderio, quo ipſe confiteor, congreſſus noſtros, ſtudendi conſuetudinem, eruditos ſermones requirens tuos, ſed etiam incredibili fama virtutum maximarū tuarum, quæ paſſim iam volitant. Tunc ſtatim Fabritius, Tu, inquit, onuſtas mihi diſputationis aures lapidibus demulcere inſtituiſti. Tu verò illa ſuperiora diligis: ego tamen amo, ſemperq. amaui veritatem, deinde me ipſum. Illam ante omnia æſtimare ſoleo, mihi autem libenter certè, quatenus tamen liceat, placere. Itaque nec accipere debeo, quas in me laudes contuliſti, nec, vt liberè fatear, reijcere apertè poſſum. Nam tibi quidem, omnibusq. doctiſſimis viris ſatisfacere velim, cum hoc tamen, vt nolim quemquam nimium eſſe in mea laude liberalē: cùm minimè ea dignus ſim laude. At ipſe mihi tradidiſti ea, quæ non modò ſi agnoſcam, ſed propemodum ſi cuperem, modeſtè parum agere mihi videar. Hæc, inquit, Ceua, vt omittamus obſecro: nam te eloquentia ſuperare non poſſum. Mutare etiam, vt video, ſententiam cogor, & ſi hanc ipſe eloquentiæ pulchritudinem, & fertilitatem ſæpius requirens, & curioſius Rhetoricorum libros repetens, tantum poſſe eloquentiam ipſam, quantum à te ipſe audiui, cognoui, atque percepi, videre nunquam valui. Euolue, aiebas aliquando, diligenter non modò Rhetoricorum, ſed etiam Poetarum, Hiſtoricorum,

rum, atque Philoſophorum volumina: amplius quod deſideres nihil erit. Feci mehercule, & quidem ſæpius: ſed neſcio quomodo, dum lego aſſentior: cùm poſui libros, & mecum ipſe cœpi cogitare, vel loqui, vel ſcribere, omnis illa aſſenſio elabitur. Cæterùm ita mihi vtilis videtur eloquentia, vt ipſius eloquẽtiæ vinculis adſtrictus ſim: & nihil certè aliud, quàm eloquentiam poſſidere maluerim. Quare te rogo, atque obſecro, cùm hoc ſim fretus artificio, & hac callida artis ratione confiſus, atque concitatus, vt me vnum tantùm doceas; hoc eſt, quibus rebus eloquentia comparetur. Et hinc certè non diſcedam, niſi efficientes eloquentiæ cauſas ex te audiuero. Tum Fabritius, Sat, inquit, meo iudicio eſt; nec hoc munus noſtrum eſt, nec, ſi ſcirem, mòdò hanc tibi explicare poſſem: quia neque Linus, neque Iulius Cæſar hæc curant: cùm ſatis iam ab adoleſcentia ſibi cognita ſint. Verùm cùm omnes ſe libenter audire dicerent, nihilq. ſibi charius poſſe contingere, quàm hæc ſtrictim recenſeret. Confeſtim hæc cùm, inquit, audire deſideretis, dicam, quid ipſe ſentiam. Quo enim tempore mihi eloquentiæ operam impendere contigit, multa quidem ab Rhetore, viro diſertiſsimo accepi; eorum tamen maior pars iam excidit: quæ verò in promptu ſunt, cum ita iubeatis, paucis oſtendam. Didicimus igitur veram eloquentiam ex duabus conſtare partibus, ex orationis copia, & ex ſcientia rerum: quòd ſi alterum detrahatur, iam non eſſe veram eloquentiam. Quare prudenter M. Tullius ſcripſit, nihil aliud eſſe eloquentiam, niſi copioſè loquentem ſapientiam: & in Bruto, neminem poſſe benè dicere confirmauit, niſi qui prudenter intelligat: & qui eloquentiæ dat operam, eundem dare prudentiæ. Scientia verò, vel cognitio rerum, quæ eſt quaſi fundamẽtum, & ſolum eloquentiæ, conficitur, & comparatur vſu, auditione, lectione, & cogitatione, vt eſt apud Ciceronem libris de Oratore. Vſum rerũ, quem alij vulgò experientiam vocant, ætas ipſa adfert. Quare neque magnam, neque celerem cognitionẽ rerum afferre poteſt, cùm multarum rerum vſum habere non poſſit, niſi qui multa viderit; multa autem videre nequeat, niſi qui vixerit diu. Hæc de vſu. Auditio autem, lectio, & cogitatio præcurrit ætatem; & quæ vix diuturna vita vnquam attuliſſet, ea partim audiendo, partim legendo, partim cogitando aſſequimur breui. Primùm audiendo à ſenſibus, quæ ipſi experti ſunt, cum vno ſermone ſine moleſtia cognoſcamus omnia, quæ illi non niſi multis annis vſu ipſo cognouerint. Deinde audiendis ſermonibus, & diſputationibus Philoſophorum, & vt verbo dicam, omnium hominum eruditiſsimorum, breui temporis ſpatio aſſequimur omnia, quæ illi multis annis, aſsidua cogitatione, & lectione inueſtigauerunt. Legendis autem Poetis, & augetur prudentia, vſusq. rerum; & cognoſcuntur animorum motus tam leuiores, quàm vehementiores: & locupletatur animus ſententijs, & exemplis, ac ea denique ad perſuadendum non mediocrem vim habent. Sed omnis vbertas, quaſi maxima dicendi ſylua ex Philoſophia petitur. qua de cauſa legendi ſunt Philoſophi, & qui diſputant de vita, & moribus, & qui in abditarum rerum cognitione verſantur. Legendi Medici, legendi denique omnes, qui de præclaris artibus accuratè ſcripſerunt. Vnde aliquando legimus lectionem eſſe quaſi orationis pabulum; neque ei, qui multa legerit, orationem vnquam defuturam. Cognitio porrò non tantùm in expectandis rebus, & in audiendis, & in legendis adhibenda eſt, ſine qua hæc inutilia eſſent: ſed multa etiã ipſa noua adfert, & inaudita. Animus enim (vt primo die dicebamus, licet alia ratione) non attenta cogitatione, quaſi gradibus parit multarum rerum, & variarum cognitionem. Altera eſt eloquentiæ pars, Copia ipſa dicendi, quæ in animis noſtris, ijſdem rebus, quibus cæteræ facultates comparantur, gignitur. quæ etiam ijs potiſsimum partibus continetur, natura, arte, exercitatione, de quibus multa ab ipſo Cicerone in libro tertio. His autem tribus adiungitur imitatio: ſed eam Quintilianus arti ſubiectam putat: quia ſine arte non poteſt eſſe perfecta. M. verò Tullius ſubiecit illam exercitationi: & quidem ſine exercitatione nulla poteſt eſſe imitatio. Atque, vt paucis comprehẽdam, hæ quidem eloquentiæ cauſæ hoc ordine adhibentur ad illam aſſequendam: Prima enim eſt natura, naturam perficit ars, naturam, & artem confirmat exercitatio. Imitatio verò quaſi viam quãdam munit exercitationi. In hac amplius non inſiſtam. In illa autem ſit hoc tibi conſtitutum, cognitionem rerum partim vſu, partim audiendo, legendo, & cogitando comparari. Legendos autem eſſe Philoſophos, Poetas, Hiſtoricos, Oratores, Medicos, ſanctos Patres, & omnium optimarum artium ſcriptores, vt idem Cicero nobis tradidit. Nam ſe Demoſthenes tam illuſtre genus orationis, tantamq. verborum granditatem à Platone dicitur accepiſſe, quem lectitauiſſe ſtudioſè, & attentè fertur audiuiſſe. Vnde Curio apud ipſum Ciceronem reprehẽditur, quòd nullum Poetam noſſet, nullum legiſſet Oratorem, nullam antiquitatis memoriam collegiſſet. Tibi verò qui magnopere deſideras eloquentiam, ne, vt Curio reprehendaris, opus eſt omnium artium, & diſciplinarum libros euoluere. At ego faciliorem quidem viam, & methodum ad facũdiam adæquandam breui com-

monſtra-

monſtrabo, quam ſi conſequeris, Iuriſconſultus diſertiſſimus, ac doctiſſimus euades. Vnum itaque opus dumtaxat, hoc eſt Pandectarum, te accuratius legere volo; tum doctos, & eloquentes Iuris profeſſores diligenter audire; quod ſi ita facies, nihil erit amplius, quod deſiderari poſſit. Quid enim Pandectarum codice elegantius? quid illuſtrius? quid præſtantius? Vnde interdum mirari ſolebat doctiſſimus Laurentius Valla: Perlegi, inquit, proxime quinquaginta Digeſtorum libros ex pleriſque Iuriſconſultorum voluminibus excerptos, & relegi cùm libenter, tum verò quadam cum admiratione. Primùm, quòd neſcias vtrum diligentia, anuè grauitas, prudentia, an æquitas, ſcientia rerum, an orationis dignitas præſtet, & maiori laudi dāda eſſe videatur. Deinde quòd hæc ipſa ita in vnoquoque illorum omnia ſunt egregia, & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendum putes. Et alius vir quoque doctiſſimus in oratione quadam: Pandectæ, inquit, omnem propè continent Philoſophiam, & quæ naturæ ſit, & quæ morum, quævè ratione conſiſtat: illic Dialecticis, Rhetoriciſque, & locis, & argumentis referta omnia vides. Sed & Poetici modi, ſchemata, figuræ in eis quàm appoſitè vſurpantur: &, vt vno verbo dicam, qui Pandectarum libros exquiſite legerit, acuteq. penſitauerit, is ita variarum doctrinarum veſtigia, velut expreſſa illic reperiet: vt eam Vitruuij ſententiam, quam inter ſcientias rerum, quam coniunctionem, communicationemq. eſſe dicebat, facilè ſit cōprobaturus. Antonius quoque Goueanus, quem licet nondum in legū ſtudia incumberemus, cognouimus & doctum, & eloquentem virum, dum in Gallia Philoſophiā publice profiteretur, caſu in Digeſtorum libros incidit; & eos ita legit, vt ſtatim Iuriſconſultorum ingenia & virtutem admiratus, omnia, ijs exceptis, pro nihilo habuerit: & relictis, ne dicam, neglectis Philoſophorum libris, totum ſe iuris prudentiæ dicauerit: & poſtea in multis celeberrimis Academijs, præſertim in hac florentiſſima Subalpina honorificentiſsimè Ius Ciuile eſt profeſſus: cuius commentaria eleganter, docte, breuiterq. conſcripta inter manus noſtras adhuc verſantur: ex quibus magnam Iuris ſtudioſi capiunt vtilitatem. Qui nec temere, nec aliquo opinionis errore, ſed magna ratione, diuinoq. conſilio excitatus fuit, vt hanc legalem ſcientiam amplecteretur. Quid enim ijs libris addi, quid adimi poteſt non tam ſapientiæ, quàm Latinitatis, & elegantiæ, ſine qua cæca omnis doctrina eſt, & illiberalis? vt iure merito Pandectarum nomen ſibi vindicarint. quandoquidem omnia, quæ ad ſapientiam, vel eloquentiā pertinent, contineant, ac complectantur. Sed ſi ita eſt; cur magiſtri noſtri, velut Dynus, Cynus, Bartolus, Baldus, & alij, qui Pandectarum opus ſemper præ manibus habebant, relictis eloquētiſsimis, & proprijs Iuris autorum verbis, ita barbare ſunt loquuti? Male equidem: hos tamen aliqua venia dignos exiſtimo: ampliores enim in ſuis commentarijs, maioresq. & lautiores diuitias, ſi eis fortuna fœlicitatem non inuidiſſet, conſpiceremus. namque ea ætate orti ſunt, qua bonarum litterarum ſplendor in obſcuriſsimis tenebris miſerrime iacebat. Quapropter ijs tantum verbis, quæ ab imperitis pædagogis ediſcebant, in ſuis legum commentarijs vtebantur, & ab eleganti textuum proprietate aberrabant: tum antiquitatum monumenta, quæ plurimum adiumenti, præſertim Iuris ſtudioſis afferunt, penitus ignorabant. Quod plus iacturæ, quàm commodi contulit poſteritati. Si verò illa diuina, atque eximia horum Iuriſperitorum ingenia hodie extarent, Pomponio, Paulo, Vlpiano, cæterisq. eſſent ferè comparandi. Reprehenſione verò illi merito digni ſunt, qui cùm hæc noſtra ætas aliquid redoleat antiquiquitatis, relictis Iurisprudentum verbis, à Cōmentarijs, veluti à fune pendent: qui etiam, quod magis pudendum eſt, ab alijs arbitrariæ opinionis ſenſa parum ſæpenumero firma inſuunt: quæ vel refragante textu in ſuorum magiſtrorum verba iurati, tueri pergunt. Vnde fieri videmus, vt ſæpius non tam attendatur, quid legis veritas exigat, quàm quod communis prætendat opinio. quod certè Iuris noſtri claritatem craſsioribus nebulis offundit. Et hi mihi nonnunquam intuenti videntur equidem ſimiles eſſe illis, qui naſcentem ſolem ne intueantur, oculis quodammodo manus obijciūt, maluntq. tenebras noctis præteritæ ſubſequi, quam orientis diei lumine perfrui. Sunt ne igitur Accurſij, Bartoli, Baldi, & cæterorum legenda commentaria? legenda quidem: ſed non vt quidam faciunt, qui (vt ipſi arbitrātur) docti, & maiorem Bartolo fidē præſtant, quàm textui: & id habent ratum, quod ab eo iudicatum, ac dictum viderint: nec ab illius teſtimonio, ne tantillum quidem diuelli poſſunt: ac illi tantam fidem habent, vt illius dicto, non maius videatur ijs Apollinis oraculum. De quibus idem dicere poſſumus, quod de Pitagoricis accepimus; quos ferunt, ſi quid affirmarent in diſputando, cùm ex ijs quæreretur, quare ita eſſet, reſpondere ſolitos, Ipſe dixit. Ipſe erat Pytagoras, cuius opinio tantùm præiudicata poterat, vt etiam ſine ratione valeret auctoritas. reprehenditur tamen à M. Tullio, & ab alijs viris doctiſsimis. Eſt autem omni laude efferendus Bartolus, & alij multi. ſed cùm ſine

ratione loquuntur, non maiorem prope fidem cis, quam inſantibus præſtarem. Sed, vt vnde egreſſa eſt, profluat oratio, ad doctrinam aſſequendam diligenter euoluendus eſt Bartolus: quia, vt ingenue fateamur, qui Bartolum ſuperet, inuenio neminem. Nec mirum eſt, ſi ab Antonio Auguſtino, magno Hiſpaniarum ornamento, cuius animi præſtantia, & ſingulari virtute ætas noſtra plurimum poteſt, dictus eſt Bartolus omnium noſtrorum interpretum poſt Iuſtinianum optimus: licet in aliqua iuris parte videatur ſuperatus: quia non omnia poſſumus omnes. Ad eloquentiam verò nulli illorum ſunt legendi: ab omni enim antiquitatum iucunditate, ac lepore remoti fuerunt. Quibusnam ergo vti debemus, vt vtramque conſequi valeamus? Studioſè, vt dixi, Pandectarũ opus eſt legendum, accurateq. perlegendum. quod forte vtilius eſſet, ſi nunquam Iuſtiniani illa Conſtitutio violata eſſet; qua cautũ eſt, vt nullis Iuriſperitis in poſterũ audientibus commentarios illi, hoc eſt, Digeſtorum libris applicare, & loquacitate ſua Codicis compendium confundere liceret: ſed ſufficiat, inquit, per indices tantummodo, & titulorum ſubtilitates (quæ παράτιτλα nuncupãtur) quædam admonitiora eius facere, nullo ex interpretum eorum vitio oriundo. Verùm poſtea quàm Pandectis commentaria addiderunt, præ cæteris legendus Alciatus: elegantiſſime enim ſcripſit; & à quibuſdam etiam reprehenditur, quòd nimis accuratè, hoc eſt, fucato nimium ſermone ſcripta ſua condiderit. Recte prædictus Goueanus; quippe qui ab Iuris autorum proprietate ne vnguem quidem diſceſſit. In Duareno maxima eſt etiã gratia, & verborum proprietas, atque elegãtia. Idẽ in Budæo, Zaſio, Viglio, Connano, A. Auguſtino, Iacobo Cuiacio, & alijs, quorum vigilijs refertæ ſunt bibliothecæ. qui omnes Iuriſprudentum mores, & inſtitura, veluti expreſſas imagines oculis noſtris ſubijcere videntur. Et non ſolùm legendi ſunt, qui optimè ſcripſerunt; ſed audiẽdi etiam, vt paulo ante diximus, ij, qui optimè & elegantiſſimè legales ſcientias profitentur. Hæc ſanè Taurinenſis Academia, veluti veſper inter ſydera, ita inter cæteras Italiæ Academias non modo doctrina, verum etiã elegantia, & non tantum in legum facultate, quàm in omnium bonarum artium, & diſciplinarum genere emicat. Quis enim cum Guido Pancirolo eſt comparandus tum elegantia, tum eloquentia? qui dum Patauij publicè legũ theſauros aperiret, omnes Germani, Galli, & reliqui exteri, relictis aliorum ſcholis, ob admirabilem, & eximiam illius doctrinam, ac propter elegantiam, dicendiq. copiam, ad eum, tanquam ad Iuris aſylum aduolabant. quod & hodie faciunt. nam relictis cæteris Academijs huc proficiſcuntur. Quid Ioannem Manutium? quem vel ſcientia rerum, vel eloquendi ſuauitate, vel inuentionum acumine, & ſubtilitate clariorem putes? qui Iuriſconſultorum verba miro quodam modo ita exprimit, atque pronunciat, vt Vlpianus, aut Papinianus audientibus loqui videatur. His haud dubiè proximus eſt Ioannes Vaudus. vtar enim verbis ijſdem, quæ à comite Symandio Chierigato, Vicentino, viro quidem in legum diſciplinis eruditiſſimo, & in antiquorum monumentis ſagaciſſimo accepi. qui mihi interroganti, quem Pancirolo, & Manutio crederet maximè accedere, Secundus, inquit, eſt Vaudus. Sunt & alij multi viri ſanè doctiſſimi, ſed magis Iuriſperitorum, vt ita dicam, quàm Iuris autorum verba ſequi videntur. Illis verò breui, ni fallor, ſuccedet Manfredus Goueanus A. Goueani illius eloquẽtiſsimi viri, & iuriſperitiſsimi filius: quippe qui paternam illam eloquentiam, & gloriam facilè conſequetur. Eloquentia quidẽ neſcio an habeat parem neminem: grandis eſt verbis tam Græcis, quàm Latinis, plenus ſententijs, genere toto mirabilis. tum in iure ciuili promptus, & acutus, atque ad omnia paratus. Quid amplius à me poſtulas, Ceua? Nihil? ego autem vlterius dicam, aliarum artium, in primisq. rei Latinæ cognitionem ita eſſe neceſſariam iura ciuilia profiteri volenti, vt qui ſecus ad legũ lucernas conuolauerint, nihil mirum facient, ſi incauti papilionum more amburantur. Quare te, & omnes, qui clariſsimam illam Iuris Cæſarei, & Pontificij ſcientiam, in qua Reipublicæ gubernacula, pacis præſidia, immò & ſalus viuentium; eſtq. omnium domina, & regina, volent amplecti, ex animo hortor, vt humaniores litteras non deſerant, & præcipuè illa Iuriſconſultorum verba obſeruẽt: ijs enim obſeruatis diſerti, & docti facillime euadent. Nollem tamen quemquam ex numero eorum eſſe, qui diſcendi cupiditate tenẽtur. quorum duplex genus eſt, iuris maximè ciuilis, de quo nunc actum eſt: alij enim obeſſe arbitrantur linguarum peritiam, antiquitatis cognitionem diſſerendi, atque dicendi rationem, & cæteras diſciplinas, quibus veteres Iuriſconſultos fuiſſe præditos inficiari nequaquã poſſunt: alij his omnibus libenter operam dant, vt cæterorum ignauiam vehementer irrideant. vtroſq. admonendos magis, quàm reprehendendos ſemper exiſtimaui. Etenim peccare quoſdam ex vtroque genere hominum intueor, dum præter modum, aut hi pulchritudine, & dictionis ſuauitate, atque ornamentorum ducti, minus in ipſam iuris diſciplinam incumbunt; aut illi nec verbis, nec ſententijs ſibi ipſis conſtant, in

vtriſque

Digitized by Google

vtriſque inhærent artis docendi rudes', atque imperiti. Hæc dicere habui de eloquentia, & de eius effectibus; vt intelligeres Ceua, non ita difficiles habere explicatus, vt multi exiſtimant; ſed facilè quem Iuriſconſultum poſſe euadere. Et quemadmodum eloquentia (vt omnia vno verbo comprehendam) vtilis eſt, ita Latina lingua vtilis, & neceſſaria; adeò neceſſaria, vt abſque ea nulla ars, nullaque diſciplina ſatis rectè ediſci poſſit, ac doceri: detractoque eius præſidio nec cautius agere, nec per omnem terrarum orbem euagari, neque vllum ex quibuſuis auctoribus fructum, vllamue iucunditatem liceat haurire. Quamobrem non poſſum non mirari, viros alioqui doctiſsimos tanto labore, tantoque ſtudio conatos Vulgare Idioma cum Latino conferre: cùm nulla recta adferri poſſit ſimilitudo. Neque miramini, ſi nos aliquando in hiſce noſtris diſputationibus comparationem fecerimus: non enim eo animo fecimus, vt Vulgarem cum Latino conferremus; ſed vt Romanæ facundiæ vituperatoribus, & detractoribus reſponderemus. Namq. ſi vlla fieri debet linguarum comparatio, fiet quidem inter Græcam, & Latinam. Conferatur igitur Vulgaris hæc Italica cum Gallica, aut Hiſpana; non autem cum Latina, quæ antiquiſsima eſt, & à qua, tanquam à matre Vulgaris proficiſcitur. Rectè, Fabriti, inquit Linus, concludis: ſi eſt facienda comparatio, fieri debet inter æqualia: atqui Latina, vt vidi, multùm, longeq. ab Vulgari differt. fiat ergo inter Vulgare: quæ patiuntur ſimilitudinem. quod quidem ſæpius animaduerti. verùm quia ab omnibus Vulgaris linguæ auctoribus ſumma cura comparatam eſſe videram, & ab eorum ſententia minus mihi recedendum putabam: quod abſurdiſſimum eſſe ſponte, ac libere confiteor. Quæ cùm dixiſſet Linus finem fecit. Ceua autem, Vehementer inquit, his delectatus ſum; ideo non poſſum non vobis gratias agere; & ſi nequeam quas debeo, ſaltem, quas potero. Verùm quoniam iam aduesperaſcit ad vrbem redeundum eſt. & ita omnes in vrbem ſe receperunt.

F I N I S.

Digitized by Google

INDEX RERVM NOTABILIVM,

A

ABlatiuus caſus deſideratur à Græcis. pag.234. column.1
Aborigines ab Aenea Latini dicti. 212.2
Academia Taurinenſis. 266.1
Accius Tragicus. 235.2
Adamus qua lingua loqueretur. 207.1
Aeneas Laurentum venit. 212.1
Aemilius Ferrettus. 221.2
Aldus Manutius. 245.1
Alaricus apud Polentiam Stiliconis proſtrauit exercitum. 217.2
Alaricus Romam, & alias ciuitates depopulatus eſt. ibidem
Alciatus reprehenditur. 201.2
Alexander Magnus viros doctos diligebat. 241.1
Alexander Zobolus academicus Papinianeus. 251.1
Albani Latinè loquebantur. 212.2
Ambubaia ſyriacum vocabulum eſt. 222.1
Amafanius, & Rabirius quid apud Ciceronem. 242.2
Ambroſius Barbauarius Theologus. 211.1
Andreas Veſalius Anatomicorum Princeps. 206.1
Angelus Viſca anatomicus. ibid.
Anaſtaſius Germonus academicus Papinianeus. 251.2 nouus condidit carmina. 240.1
Antonius Auguſtinus Epiſcopus Ilerdenſis. 233.2. Hiſpaniarum decus, & ornamentum. 266.1
Antonius Goueanus. 204.2.265.1.266.2
Antonius Faber academicus Papinianeus. 251.1
An apud Romanos illud eſſet loquendi genus, quod hodie vſu receptum eſt. 215.2.
An vtilius foret ſi ſacræ literæ vulgari idiomate paſſim legerentur. 258.2
An melius eſſet, ſi eo dicendi genere, quo vſus eſt Bartolus, vteremur. 261.1
Antiochus philoſophus Ciceronem docuit. 225.2
Angelus Iuſtinianus Geneuæ Epiſcopus. 211.1
Antonius Alpheus iuris ſtudioſus. 199.1
Apelles omnibus pictoribus eximius. 258.2
Apuleius. 216.1
Apes rationem habere videntur. 204.2
Appius Cæcus orationem de Pirrho conſcripſit. 223.1
Arcadius Imp. 18 202.1
Archytas Tarentinus patientia laudatur. 197.1
Ariſtoteles. 198.1. & 210.1. Eſt Philoſophorum princeps. 256.1 257.2
Ariſtoxenus Philoſophus reprehenditur. 244.2
D. Auguſtinus de Cicerone. 238.2
Auguſtus Latinè ſcripſit. 226.2
Auguſtus ſapientes amabat. 241.2
Auguſtus ab auibus ſalutatus. 203.2
Auis, quæ Gallicè. & Italice loquitur. 204.1
Aues, quæ humanam vocem habuerunt. 204.1.
Aulus Gellius. 214.1
Autor non reperitur apud Græcos. 233.2
Attila Hunnorum rex. 217.2

B

BAbiloniæ in ædificatione turris quot fuerunt artifices. 208.2
Bandum quando à Romanis vſurpari cæpit. 215.fin.
Bartolomæus Cauſleans de Vulgari lingua. 243.1
Bartolomeus Ferrerius philoſophus. 219.2
Bartolus reprehenditur. 201.1. Omnium interpretum optimus. 266.1 Omnes Iuris peritos ſuperat. 258.1
Bartolus, & cæteri Iuris periti quare veterum Iuriſconſ. elegantiam ſequuti non ſunt. 265.2
Belgæ Latino ſermone periti. 200.2
Bembus. 210.2. De Vulgaris linguæ accentibus. 245.1. De ſcribendo Italicè iudicium. 237.1
Boccatium nemo ſequitur. 258.1
Boetius vltimus, qui bene Latinè ſcripſerit. 227.2
Bonifacius Carretus iuris peritiſſimus. 199.1
Britanni Latino ſermone periti. 200.2
Budeus reprehenditur. 233.1

C

CAmœnæ vnde dictæ. 244.2
Camelus vocabulum hebraicum eſt. 221.2
Capſum in ciſio vocabulum tranſpadanum eſt. 222.1
Caſtanea latiſſima. 198.2
Cacus occiſus. 213.1
Carolus Sigonius. 211.2.213.1
Carolus Emanuel Subalpinorum princeps, quam tum in Latinis literis proficiat. 242.1
Carolus Magnus Longobardos exterminauit. 217.2
Cæſar Latine optimè ſcripſit. 224.2
Cæſar Coſtaphortius academicus Papinianeus. 251.1
Cæcilius Tragicus. 235.2
C. Iulius Cæſar quàm eſſet virtute præditus. 241.1
Celtæ Latino ſermone periti. 200.2
Celſus Iuriſc. 216.1
Chriſippus Stoicorum ſomniorum interpres. 197.2
Cicero Demoſtheni nihil cedit, niſi quia prior fuit. 235.2. In philoſophia Platonis æmulus. 236.1. De re Latina ſcripſit. 230.1 Orare quando cæperit. 225.2. Ab homine extraneo Grammaticam fuit edoctus. 256.2
Cicero inter Latinos primas obtinet. 210.2.211.1. Quare eſt Latinorum omnium eloquentiſs. 256.1.257.2
Ciceronem audiuiſſe Virgilium falſum eſt. 235.1
Ciceronem ad orandum qui incitauerint. 225.1
Claudius Balandus. 202.2
Claudius Guichiardus academicus Papinianeus. 251.1
Clemens Vuialdus. 255.2
Cluſia oppidum. 198.fin.
Commentaria Iuris peritorum an ſint legenda. 265.2
Conuiuium an apud Græcos ſit. 233.2
Comparatio an fieri poſſit inter Latinum & Vulgare idioma. 267
Comparatio an fieri poſſit inter Latinos & Vulgares, quò ad grauitatem. 238.1
Concentus ex quibus exiſtimatur. 245.fin.
Cornelia mater Gracchorum ſcripſit. 216.2.223.2
Craſſus apud Ciceronem imitatur. 210.2
Cuiatius. 201.1.233.1.255.2
Cumonis Latinè loqui permiſſum eſt. 247.1
Cur multi ad Vulgariter potius, quam ad Latinè ſcribendum ſe conferant. 210.1

D

DAntes lucem linguæ Italicæ attulit. 206.2
Dantes an Virgilio poſſit æquiparari. 238.2
Decem Tabulis Romæ duæ additæ. 214.1
Demetrius Ciceronem docuit. 225.2
Demoſthenes inter Oratores primas tenet. 210.1. Quare eſt omnium eloquentiſſimus. 253.1
Deum varietate delectari dixerunt antiqui. 246.2
Diodotus Ciceronis in dialectica doctor. 225.1
Duellum factum eſt bellum. 245.2
Duarenus. 266.1
Dulcedo quomodo quibuſlibet linguis inſit. 247.2
Dionyſius Ciſlagus inquiſitor Taurinenſis. 211.1
Dynus reprehenditur. 201.1
Dyoniſius Halicarnaſſeus. 212.1.& 2

E

ELegias Vulgares non habent. 239.2
Eloquentiæ vis. 261.1.2.262.2
Eccleſia Catholica eſt vna. 202.2
Eloquentes viri Græci. 262.1
Eloquentes Romani viri. 262.2
Eloquentiam quemadmodum quis conſequitur. 264.1
Eloquentia quibus conſtet partibus. 264.1
Eloquentiſſimus, & doctiſſimus Iuriſconſultus quo nam modo quis fieri poteſt. 265.1. & 2
Eloquentiſſimi antiquorum imitatores. 227. fin.
Emanuel Philibertus Sabaudiæ Dux quanto viros doctos amore proſequatur. 241.2

Ennius

Digitized by Google

INDEX.

Ennius quo tempore floruit. 214.1
Epigrammata Vulgares non habent. 259.2
Eſdra Iudæorum ſacerdos. 207.2
Eudoxia regina Genſericum acterſiuit. 217.2
Eutropius reprehenditur. 211.fin.

F

Fabianus Mazonus academicus Papinianeus. 251.1
Fabricius à Ceua academicus Papinianeus. 251.1
Fideicommiſſum non eſt apud Græcos. 234.1
Florentinus Iuriſc. 205.1
Fons gelidus ex ripa Padi perfluens. 199.1
Formicæ reip. more viuunt. 294.1
Franciſcus Bonohomius Vercelenſis Epiſcopus. 240.1
Franciſcus Gallorum rex lyricis carminibus delectabatur. 238.2. Scientiarum inſtaurator. 241.2
Franciſcus Floridus Latinæ linguæ defenſor. 236.2
Fracaſtorius. 210.2
Franciſcus Petrarcha Latinum ſermonem reſtituit. 227.2. An poſſit Horatio æquiparari. 238.2. Ipſum nemo vincit. 258.1.
Foex quæ dicatur. 210.1
Furorem non exprimunt Græci. 234.1

G

Galenus. 253.2
Galli latino ſermone periti. 200.2
Genſericus Vandalorum dux. 217.2
Germani Latino ſermone periti. 200.2
Gerundia, & ſupina penes Græcos non ſunt. 234.1
Gigantes apud Virgilium, & Ouidium quid ſignificent. 268.1.2
Gorgias Leontinus numerum oratorium inuenit. 246.2
Gothi quo tempore in Italiam conuolarunt. 217.2
Græci in Latinorum ditionem venerunt. 222.1. Latinis, & Vulgaribus accentibus locupletiores ſunt. 245.1. Nunquam Græciæ fines egreſſi ſunt. 232.2. An grammaticã ediſcerent. 256.2
Græcus nullus eſt Ciceroni æquiparandus. 232.1
Grammatici Latini. 227.1
Grammatici Romæ etiam floruerunt. 256.2
Gregorius xiii. Pontifex Max. Romæ Græcorum Gymnaſium erexit. 234.2
Gurdus, hiſpanum vocabulum eſt. 211.1
Guidus Pancirolus in academia Taurinenſi primus legum profeſſor. 198.1,250.2.266.1

H

Harmonia eſt Latinis. 245.2
Harmonia in omnibus rebus deſideratur. 244.1
Hebræa lingua omnium antiquiſſima. 207.2
Heluetij Latino ſermone periti. 200.1
Hercules in Italiam venit. 212.1
Hieronymus de Federicis Laude Pompeæ Epiſcopus. 210.2
Hieronymus à Ruuere Taurinenſis Archiepiſcopus. 240.1
Hippocrates, & Galenus medicorum principes. 257.2
Hiſpani Latino ſermone periti. 200.1
Hiſtorici Latini. 227.1. Recentiores. 227.2.
Homerus inter poetas obtinet principatum. 216.1. Articulis tabtilem vtitur, cùm aliquid demonſtrat. 237.2. Cur cæteris poetis excellat. 256.1.257.1
Homo animal ſociale eſt. 204.1
Homo quare ſolus ſermonem habet. 205.1
Horatius cum Græcis dimicauit. 217.1
Horténſius eloquentiſſimus. 225.1.
Hoſtium potitus quid ſibi velit: 233.1
Hypercatalectici verſus qui ſint. 246.2

I

Iacobus Cuiatius Galliæ decus. 253.1.253.1
Infans ex Gallia in Italiam tranſlatus, Italicè non Gallicè loquitur. 266.2
Infantes à mutis nutricibus educati non prima lingua loquerentur, ſed nouam ſibi fingerent. 207.1
In Principe quid ineſſe debeat. 240.2
Ineptus an ſit apud Græcos. 233.1
Io. Baptiſta Pigna. 198.1
Io. Michael Brutus. 232.2
Io. Manutius in academia Taurinenſi eximius legum interpres. 197.1.204.1.250.1.266.1.
Ioſephus Scaliger. 222.1
Iſocrates numerum oratorium inuenit. 246.2
Itali Latini appellati. 213.1
Itala lingua magis Latinæ, quàm barbaræ aſſimilatur. 218.1
Italus ſermo quo in loco originem habuerit. 218.2
Italus ſermo fœcundus eſſe non poteſt. vide, Vulgaris. 200.2
Iudex cuius ætatis eſſe debet. 255.1.2
Iuriſconſulti Latini. 227.1. Recentiores. 228.1.
Iuriſconſulti qui legendi ſint ad conſequendam eloquentiã. 266.1
Ius naturale omnia animalia docuit. 204.2
Iuſtinianus minor Narſetem ab Italia reuocauit. 217.2
Iuſtitia quid ſit. 255.1

L

Latini an à Cicerone, & à Virgilio recedere poſſint, & noua ſibi fingere verba. 237.2
Latinum carmen ex quibus conſtare debet. 246.1
Latinorum, & Romanorum duo erant imperia. 212.2
Latini ab Anco ſuperati, & cæſi. ibid.
Latium Romanis ſubicitur. ibid.
Latini Romani dicti. ibid.
Latina facundia Græcæ quando ſe opponere potuit. 225.2
Latina lingua cæteris dulcior. 248.1
Latina Vocabula Græcis nundum confuſa. 213.1
Latina hodie ab omnibus leguntur. 236.2
Latina potius, quàm Vulgaria à doctis leguntur. 200.1
Latina diſciplina omnibus eſt communis. 248.1
Latina leguntur penes omnes. 200.1
Latina res per ſe ſatis ornata eſt. 229.1
Latinas literas quàm variè reprehendunt. 229.2
Latinæ literæ quàm ſint iuri ſtudenti neceſſariæ. 230.1
Latina lingua quandoq; vltimam ſyllabam acuit. 248.1
Latinæ linguæ interdum vltima ſyllaba circumflectitur. 248.1
Latina formula in ſtipulatione eſt ſeruanda. 201.1
Latina lingua num ſit Græca melior, pulchrior, ſuauior, nobilior. 231.2.233.2.
Latini Græcis hodie nihil cedunt. ibid.
Latinorum opes quotidie augentur. ibid.
Latina lingua Græcis locupletatur. 213.1. Ciceronis tempore florentiſſima. ibid. Quare ab initio paucos habebat autores. 212.2. Locupletiorem eſſe Græca ex multis Ciceronis locis probatur. 232.1. Vulgari nobilior. 240.2. An dignitatem habeat. 240.2. Eius dignitas in quibus conſiſtat. ibid. Iuſtiniani tempore iam inclinauerat. 215.fin.
Latine Decreta à Prætoribus interponi debent. 200.2
Latinæ literæ quo tempore iacturam cœperunt facere. 217.1. A quibus auctæ, & illuſtratæ. 222.1. A Romulo in ſcriptis reddã cœperunt. 216.fin.
Latinè loqui quid ſit. 202.1. Eſt tanquam ſplendidiſſimum lumen. 220.1. Tanquam concionatoris vox. ibid. Proprium ciuis Romani erat. 213.1
Latinè etiam rudes. & imperiti loquebantur. 215.2
Latine, qui ſint, qui optimè ante, & poſt Ciceronem ſcripſerint. 223.& 224.
Latinè qui poſt Petrarcham ſcripſerint. 227.fin.
Latinè Albani loquebantur. 212.2
Latinè qui optimè in vnaquaq; ſcientia ſcripſerint. 249.2
Latini omnia inuenerunt per ſe ſapientius, quàm Græci, vel accepta ab illis fecerunt meliora. 232.1
Latini libri quanto tempore neque lecti, neque viſi fuere. 226.2. Græcis quò ad ſermonẽ nihil cedunt. 235.1. In re medica Græcos ſuperant. 236.1. Iuriſconſulti Græcos ſuperant. 235.fin. Theologia Græcos vincunt. 236.1. Vt verſus ſit dulcior, quid agunt. 245.2. Dicendi genere Hebræis perquam familiari vſi ſunt. 221.2. Itali dicti. 213.1. Recentiores parum veteribus cedunt. 233.2. Vnà cum lingua auxerunt imperium. 222.1. Hiſtoria Græcis nihil cedunt. 235.2. Hebræis vocabula ſunt mutuati. 211.2. An noua poſſint fingere carmina. 240.1
Latini ſermonis vſumfructum duntaxat Galli, & cæteri exteri habent. 200.2
Latinis diſciplinis, magis quã Vulgaribus delectabant docti. 242.2
Latinum nomen vnde dictum. 211.2
Latium quæ ſit Italiæ pars. 211.2
Latium antiquum. ibidem
Latinam linguam qui poſt Ciceronem auxerint. 233.1
Latinus, & Græcus ſermo æquiparatur. 202.1
Latino ſermone ex Impp. conſtitutionibus omnes vti debẽt. 200.2
Latinus ſermo in quibus fuerit conſeruatus. 227.1
Latinus ſermo ſemper Latinus dictus eſt. 218.2
Latinos verſus ante L. Andronicum alij ſcripſere. 223.1
Labor, & dolor inter ſe differunt. 233.fin.
Latinus Rex Herculis filius. 212.1. Rex Aboriginum factus. ibid.
Latinus Syluij Aeneæ filius. 212.2
Laurentius Valla de Pandectis. 265.1
Leonardus Aretinus. 215.2
L. Decreta.ff. de re iud. explicata. 201.2 215.fin.
L. Iudices. C. de ſententijs. explicata. 202.1
L.7.ff. de iuſt. & iur. explicata. 204.2
Linguam quamlibet qua ratione dignoſci, & diiudicari poteſt eſſe meliorem altera, locupletiorem, pulchriorem, aut nobiliorem, aut dulciorem. 231.1
Lingua cuiuſcũque finis qui ſit. ibid. Bonitas in quo cõſiſtat. ibid.

I N D E X.

Lingua omnis quibus conficiatur. Quæ ſit pulchrior, ac melior. ibid.
Linguæ cuiuſq. dulcedo in quo conſiſtat. 231.2
Linguarum confuſio quare facta ſit. 208.2
Lingua omnis profertur cum accentibus. 248.1
Linguæ omnes vſu domeſtico ediſcuntur. 216.2
Lingua vocem fingit, & terminat. 205.2
Linguæ corrumpi non poſſunt. 210.2
Litera omnis proprium habet ſonum. 231.1
Liuius Andronicus poeta. 221.2
Longobardos in Italiam accerſiuit Narſes. 217.fin.
Longobardi Latina lingua delectabantur. 218.1
Lucilius Satyram primus inuenit. 235.1
Lucretius Philoſophus, & Poeta. 231.2
Ludouicus Arioſtus Virgilium imitauit. 239.1. Comœdias compoſuit. ibid.
Ludouicus Dulcius de Vulgaribus accentibus. 238.2

M

Margarita Biturigum, & Allobrogum Dux quibus virtutibus eſſet prædita. 242.1
Marcellus Latinè optimè ſcripſit. 224.2
M. Antonius Iuſtinianus academicus Papinianeus. 251.1
M. Antonius Siuorius academicus Papinianeus. ibid.
M. Valerius Maximi nomen primus eſt conſequutus. 214.2
Mappa pœnum vocabulum eſt. 222.1
M. Varro & Græcorum, & Latinorum omnium doctiſſimus. De re Latina ſcripſit. 230.1
Marcialis. 213.1
Michael Angelus quantus eſſet in pictura. 258.2
Medicina quot difficultates contineat. 253.1
Menandrum nemo conſequi potuit. 253.2
Medici Latini recentiores. 228.1
Milo Ciceronem docuit. 225.1
Mortuos olim cum cantu ad ſepulturam conſequebantur. 244.2

N

Narſes Totilam occidit, & Gothos omnes fugauit. 217.fin.
Naturæ quanta ſit vis, & poteſtas. 45
Nomina quare inuenta ſint. 206.2
Nouiſſimus nunquam viſus eſt Cicero. 237.2
Numa Pompilius Latinè ſcripſit. 214.1. Eius libri inuenti. A Q. Petilio lecti, intellecti, & concremati. 214 fin.
Nugæ vocabulum hebraicum eſt. 221.2

O

Oratorius numerus quomodo fiat. 247.1
Odoacer Herulorum dominus. 217.2
Oldradus reprehenditur. 201.1
Ouidius Bibliorum libros vidit. 208.1. Cum Græcis dimicauit. 217.1. Medeam conſcripſit. 235.2

P

Pacuuius Tragicus. 235.2
Papinianus ſingulos Iuriſconſultos vincebat. 258.2
Pandectarum laus. 265.1
Petorium gallicum vocabulum eſt. 222.1
Phaethontis ſorores in arbores commutatæ. 199.2
Philoſophi mundum æternum dixerunt. 207.1. Quid de anima dixerint. 252.1
Philoſophia iacuit vſque ad Ciceronẽ. 215.1. Quid cõtineat. 253.1
Picæ regem habent. 204.1
Pictura apud Romanos olim in pretio non fuit. 215.1
Piſces pulmones deſiderant. 206.1. Plato quantus eſſet. 210.1. 256. & 257
Plautus Comicus. 233.2. 235.2
Plinij duo, quo tempore floruerint. 97
Poetæ Latini. 227.1. Recentiores. ibid.
Poetæ Moſis libros viderunt. 207
Poetica quas habet difficultates. 182. 183
Polentia apud Auguſtam Taurinorum. 217.2
Populus Germoriorum familiæ ſymbolum. 199.2
Poſſibile nunquam viſus eſt Cicero. 237.1
Potius apud Græcos plerunque deeſt. 222.1.
Principes Latinis literis neceſſariò indigent. 242.1
Priuilegia artium profeſſoribus, & ſtudentibus ab Imperatoribus conceſſa. 241.2
Prometheus primus hominem ex humo finxit. 208.1
Puerorum propria. 255.2
Pulchritudo cuiuſq; linguæ in quo conſiſtat. 244.2
Pupillus pro nihilo habetur, vbi verba deſiderantur. 206.1
Pythagoras Philoſophus quo tempore claruit. 214.2. Quantus apud ſuos eſſet. 265.fin.

Q

Quintilianus Latinæ linguæ, & Grecæ peritiſſimus. 230.2
Quintilianus M. mugire dixit. 247.2

R

Raphael Vrbinas. 210.1
Remus ab Aenea prouenit. 212.2
Rheda gallicum vocabulum eſt. 222.1
Rodomons Germonus. 252.1
Romani primi quo ſermone vterentur. 221.2. Latini dicti. 212.2. Ad Latinè ſcribendum quando ſe contulerunt. 215.2. In omnes imperium tenuerunt 232.2. De iure ciuili, & legibus ferendis quantum præſtiterint ſapientia cæteris gentibus. 232.2
Romulus ab Aenea originem duxit. 212.2
Romæ ædificatæ ſtatim Latinè loqui captum eſt. 212.2

S

Saccus vocabulum hebraicum eſt. 221.2
Sacerdotes Impp. legibus non ſunt adſtricti. 202.2
Sanazarus. 210.2
Satyras ſcripſerunt Arioſtus, & Alamanus. 239.2
Satyra à Latinis inuenta. 235.1
Scipio Aphricanus Xenophonti ſtudebat. 241.1
Seneca laudatur. 235.2
Sententiæ non modò Latinè, verùm etiam Græcè proferri poſſunt. 201.1
Sermonem ſuum quiſq; laudat. 202.2
Sermo an ſit ſolius hominis. 203.2. An ſit naturalis. ibidem
Sex Papyrius ſcripſit. 219.1
Seneca quemadmodum ab Imp. Claudio vocaretur. 216.2
Socrates ambulando obſonat famem. 209.1. Philoſophiam deuocauit è cælo. 258.2
De Somnijs interpretatio. 197. fin.
Stipulatio non tantùm Latinis verbis, ſed & peregrinis celebrari poteſt. 200.fin.
Strata quid ſignificet. 215.2. Epigramma. 231.2
Studendi legibus quod tempus conceſſit Iuſtinianus. 255.2.
In Subalpinis iudicijs cur cauſæ Vulgari lingua agitantur. 243.2
Suetonius quo tempore fuit. 227.1
Supina nulla habent Vulgares, participia pauca, comparatiua etiam nulla, ſuperlatiua pauca. 238.1
Syllabæ quid conueniat, & quid ſit. 251.1

T

Taurinũ Phaethontia, & Eridana à veteribus eſt dictũ. 199.2
Terentius cur eſt cæteris facetior. 257.1. In Comœdia cæteris artificioſior. 235.2
Teſtamentum olim niſi Latinè fieri non poterat. 201.1. Iuris ciuilis eſt. ibidem
Theatrum cur Sabaudiæ Dux Vulgariter ſcribi voluit. 243.2
Theodorus Rendius Græcis diſciplinis eruditus. 234.2
Theodoſius primus imperium diuiſit. 227.1
Theodoricus Odoacrum occidit. 217.2
Theologia in quibus verſetur. 254.1. An ab eloquentia poſſit eſſe ſeiuncta. 263.1
Thraſimachus numerum oratorium ex primis inuenit. 246.2
Tragicorum Princeps Pomponius ſecundus. 235.2
Tribonianus Pandectarum, & Codicis compilator. 227.2
Tridentina Synodus quid de Vulgari lingua ſtatuit. 260.1
Tryphonini regula, quæ eſt in L. decreta, eſt etiam hodie obſeruanda. 201.1

V

Valore an ſit penes Latinos. 238.1
Varietas in latinis verſibus quæ ſit. 246.2
Varronis fragmenta. 217.2
Varro Latinos omnes librorum copia vicit. 226.1
Verba ciuilia Vulgari idiomate interpretari non poſſunt. 243.1
Villa, quæ in ripa Padi Taurinaſica eſt, quæ Belueder vulgo dicitur, deſcripta. 230.2
Vim vi repellere iuris naturalis eſt. 205.v.
Virgilius tribus poetis Græcis bellum geſſit. 217.1. Poetarum princeps. 226.2. Inter Latinos ſolus eſt Homero æquiparandus. 235.1. Quid de Deo ſenſerit. 239.1. Cur poetis omnibus præfertur. 256.1. 257.2
Vox vnde principium ducat. 205.2
Vulgaria exiguis finibus circumſcribuntur. 204.1
Vulgaris lingua nullam virtutem, nullamq. vtilitatẽ cõtinet. 200.1 Fuit barbara. 206.2. Non eſt perfecta 208.2. Eſt tanquam fœx vini. 209.1. Eſt Latinæ corruptio. ibid. Nunquam Latina locupletior fiet. 236.2. An Latina pulchrior. 244.1. An ſit Latina dulcior. 247.2. An ſit Latina copioſior. ibid. An ſit Latina facilior perceptu. 251.2. An ſit tantùm neceſſaria. 256.1
Ob Vulgares literas quot incommoda Chriſtianæ reip. occurrerunt. 259

Z

Zenon Stoicorum Princeps nouorũ verborũ inuentor. 237.2
Zeuſis, & Parrhaſius quanti eſſent. 258.2

F I N I S.

Digitized by Google

ACTA
TARANTASIENSIS
ECCLESIAE
AB ANASTASIO GERMONIO
ARCHIEPISCOPO, ET COMITE TARANTASIENSE

In Diœceſana Synodo Muſterij habita iij. Nonas Maij M. DC. IX. promulgata.

Cum rerum, ac materiarum copioſo Indice.

AD SERENISS. PRINCIPEM

D. FERDINANDVM
S. R. E. CARDINALEM
AVSTRIACVM
ARCHIEPISCOPVM TOLETANVM.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI

D. FERDINANDO
S. R. E. CARDINALI
AVSTRIACO
ARCHIEPISCOPO TOLETANO.

ANASTASIVS GERMONIVS
ARCHIEPISCOPVS TARANTASIENSIS
S. P. D.

ECCLESIÆ meæ Tarantaſienſis Acta in lucem editurus nihil antiquius habui (Cardinalis Sereniſsime), quàm vt ea ampliſsimo nomini tuo nuncuparem: non ſolùm quia tu ſummo Principe genitus, cuius potentiam ipſe terrarum orbis admiratur: atque auguſtiſsimi collegij Eccleſiaſtici maximæ ſpei Senator, virtutum ſtudio, & originis maieſtate, & purpuræ decora ſupra ætatem æquas, & plaudentibus ordinibus egregiè ſuſtentas; ſed etiam, quia celeberrimæ Toletanæ Eccleſiæ clauum tenens, noſtras has paſtorales conſtitutiones, ni fallor, eò libentiùs accipies, quò non obſcuris germanæ pietatis, prudentiæ, ac vigilantiæ argumentis, talem te Dominici gregis paſtorem futurum exhibes, qualem laudatiſsimi mores tui, hominumque conſtans opinio, prænunciant, ac deſignant. Exiguum ſanè munus eſt, quod tibi offero, (magnanime Princeps) ſi cum liberalitate Auſtriacæ genti propria, man-

ſuetudine,

Digitized by Google

ſuetudine, ingenij præſtantia, cæteriſq. animi tui heroicis dotibus conferatur; at ſatis magnum, ſi ex mea in te eximia obſeruantia æſtimetur; quæ ſanè eiuſmodi eſt, vt chariſsimæ ſponſæ meæ pretioſiorem ſupellectilem, has nempe leges, hæc ſynodalia decreta in publicum prodeuntia, præclaræ indolis tuæ fama præeunte, tibi vni duxerim commendanda; ac iure quidem, cùm non modò Prouinciæ meæ populis, quam mihi propoſui, allatura ſint vtilitatem; ſed &, abundante materia, teq. auſpice ac patrono, eam apud maiorum Eccleſiarum rectores, eorumq. adminiſtros ac iuſdicentes, ſibi ſint auctoritatem comparatura. Accipe læta fronte (optime Cardinalis) hoc beneuolentiæ meæ non contemnendum pignus, ſimulq. tuæ ad colendas virtutes miræ propenſionis non leue teſtimonium, ac pro tua ſingulari humanitate munuſculi tenuitatem voluntatis meæ amplitudine compenſari permitte. Quod te, tanti Regis filium, regiosq. gerentem ſpiritus, cum fœnore præſtiturum, planè confido. Interim bonorum omnium auctor Deus progreſſus tuos ita foueat ac fortunet, vt quem in ſpiritali ſtadio curſum inſtituiſti, feliciter perficias; quoſque tibi creditus grex ex temperantia, ac diligentia tua fructus expectat, cumulatiſsimè aſſequatur. Vale, & diu viue. Matriti, pridie idus Decembris M. DC. XX.

INDEX

Digitized by Google

INDEX TITVLORVM HVIVS OPERIS.

A

	Lib.	Tit.	pag.
ACcuſationibus, inquiſitionibus, & renunciationibus.	5	1	378
Adulterijs, & ſtupro.	5	14	390
Alienatione mutandi iudicij cauſa facta.	1	23	298
Apoſtatis, & iterantibus baptiſma.	5	8	387
Appellationibus, recuſationibus, & relationibus.	2	27	315
Arbitris.	1	24	299

B

BAptiſmo, & eius effectu.	3	42	355

C

CAlumniatoribus.	5	2	379
Capellis monachorum, & aliorum Religioſorum.	3	37	346
Cauſa poſſeſſionis, & proprietatis.	2	11	305
Celebratione Miſſarũ, & Sacramento Euchariſtiæ, & diuinis officijs.	3	41	350
Cenſibus, exactionibus, & procurationibus.	3	39	348
Clandeſtina deſponſatione.	4	3	367
Clericis coniugatis.	3	3	320
Clericis non reſidentibus in eccleſia, vel præbenda.	3	4	320
Clerico ægrotante.	3	6	323
Clerico venatore.	5	22	399
Clerico percuſſore.	5	23	400
Clerico excommunicato, depoſito, vel interdicto miniſtrante.	5	25	402
Clerico non ordinato miniſtrante.	5	26	402
Clerico per ſaltum promoto.	5	27	403
Cognatione ſpirituali.	4	8	369
Cognatione legali.	4	9	370
Cohabitatione clericorũ, & mulierũ.	3	2	320
Colluſione detegenda.	5	20	399
Commodato.	3	15	328
Conceſſione præbendæ, & eccleſiæ non vacantis.	3	8	324
Conditionibus appoſitis in deſponſatione, & alijs contractibus.	4	5	368
Confeſſis.	2	17	308
Confirmatione vtili, vel inutili.	2	28	316
Conſanguinitate, & affinitate.	4	11	371
Conſecratione eccleſiæ, vel altaris.	3	40	349
Conſtitutionibus.	1	2	284
Conſuetudine.	1	4	285
Conuerſione coniugatorum.	3	32	343
Conuerſione infidelium.	3	33	344
Crimine falſi.	5	18	396
Cuſtodia Euchariſtiæ, Chriſmatis, & aliorum Sacramentorum.	3	44	357

D

DEcimis, primitijs, & oblationibus.	3	30	341
Delictis puerorum.	5	21	399
Depoſito.	3	16	329
Deſponſatione impuberum.	4	2	366
Dilationibus.	2	8	303
Diuortijs.	4	16	374
Dolo, & contumacia.	2	13	306
Donationibus.	3	24	335
Donationibus inter virũ, & vxorẽ, & de dote poſt diuortiũ reſtituẽda.	4	17	374

E

ECcleſijs ædificãd. vel reparãdis.	3	48	360
Electione.	1	5	286
Emptione, & venditione.	3	17	329
Eo, qui mittitur in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa.	2	15	306
Eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium.	4	7	369
Eo, qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ, vel ſponſæ.	4	10	370
Eo, qui ordinem furtiuè ſuſcepit.	5	28	404
Aetate, & qualitate, & ordine præficiendorum.	1	8	291
Exceptionibus.	2	24	312
Exceſſibus Prælatorũ, & ſubditorũ.	5	29	404

F

FErijs.	2	9	304
Feudis.	3	20	333
Fide inſtrumentcrum.	2	21	310
Fideiuſſoribus.	3	22	334
Foro competenti.	2	2	301
Frigidis, & maleficiatis, & impotentia coeundi.	4	12	371
Furtis.	5	16	393

H

HAereticis.	5	6	385
His, quæ vi, metuſue cauſa fiũt.	1	21	298
His, quæ fiunt à Prælatis ſine conſenſu capituli.	3	10	325
His, quæ fiũt à maiore parte capituli.	3	11	325
His, qui filios occiderunt.	5	9	387
Homicidio voluntario, vel caſuali.	5	11	388

Immu-

Digitized by Google

INDEX TITVL.

	Lib.	Tit.	pag.
I			
IMmunitate eccleſiarũ, cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium.	3	49	361
Infantibus, & languidis expoſitis.	5	10	388
In integrum reſtitutionibus.	1	22	298
Iniurijs, & damno dato.	5	34	409
Inſtitutionibus.	3	7	323
Iudæis, & Saracenis, & eorũ ſeruis.	5	5	384
Iudicijs.	2	1	300
Iuramento calumniæ.	2	7	303
Iureiurando.	2	23	311
Iure patronatus.	3	38	347
L			
LIbelli oblatione.	2	3	302
Litis conteſtatione.	2	5	303
Locato, & conducto.	3	18	331
M			
MAgiſtris, &, ne aliquid exigatur pro licentia docendi.	5	4	382
Maioritate, & obedientia.	1	17	296
Maledicis.	5	24	401
Matrimonio contracto contra interdictum Eccleſiæ.	4	13	372
Mutuis petitionibus.	2	4	302
N			
NE clerici, vel monachi ſecularibus negotijs ſe immiſceãt.	3	50	363
Ne, ſede vacante, aliquid innouetur.	3	9	325
Noui operis nunciatione.	5	30	405
O			
OBſeruatione ieiuniorum.	3	46	359
Officio Archidiaconi.	1	11	292
Officio ſacriſtæ.	1	12	293
Officio cantoris.	1	13	293
Officio Vicarij.	1	14	293
Officio, & poteſtate iudicis delegati.	1	15	294
Officio iudicis ordinarij.	1	16	294
Ordine cognitionum.	2	10	305
P			
PActis.	1	18	297
Parochis, & parochianis.	3	29	340
Peculio clericorum.	3	25	337
Pignoribus, & alijs cautionibus.	3	21	334
Pœnis.	5	35	410
Pœnitentijs, & remiſſionibus.	5	36	412
Poſtulando.	1	19	297
Præbendis, & dignitatibus.	3	5	322
Precarijs.	3	14	328
Presbytero non baptizato.	3	43	357
Præſcriptionibus.	2	25	312
Præſumptionibus.	2	22	310
Priuilegijs, et exceſſib. priuilegiatorũ.	5	31	406
Probationibus.	2	18	308
Procuratoribus.	1	20	297
Pugnantibus in duello.	5	13	390
Purgatione canonica.	5	32	407
Purgatione vulgari.	5	33	408
Purgatione poſt partum.	3	47	360
Q			
QVi clerici, vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt.	4	6	369
Qui filij ſint legitimi.	4	14	372
Qui matrimonium accuſare poſſunt, vel contra illud teſtificari.	4	15	373
R			
RAptoribus, incendiarijs, & violatoribus eccleſiarum.	5	15	392
Rebus Eccleſiæ alienandis, vel non.	3	13	326
Regularibus, & tranſeuntibus ad religionem.	3	31	343
Regulis iuris.	5	39	426
Religioſis domibus, vt Epiſcopo ſint ſubiecta.	3	36	345
Reliquijs, & veneratione Sanctorũ.	3	45	357
Renunciatione.	1	6	287
Rerum permutatione.	3	19	333
Reſcriptis.	1	3	284
Reſtitutione ſpoliatorum.	2	12	305
S			
SAcramentis non iterandis.	1	10	292
Sacra vnctione.	1	9	291
Schiſmaticis.	5	7	386
Secundis nuptijs.	4	18	376
Sententia, & re iudicata.	2	26	313
Sententia excommunicationis.	5	37	416
Sepulturis.	3	28	339
Sequeſtratione poſſeſſionũ, & fructuũ.	2	16	307
Simonia, &, ne quid pro ſpiritualibus exigatur, vel promittatur.	5	3	380
Solutionibus.	3	23	335
Sortilegijs.	5	19	397
Sponſalibus, & matrimonijs.	4	1	364
Sponſa duorum.	4	4	368
Statu monachorum, & canonicorum regularium.	3	35	345
Succeſſionibus ab inteſtato.	3	27	338
Summa Trinitate, & Fide catholica.	1	1	281
T			
TEmporibus ordinationum, & qualitate ordinandorum.	1	7	288
Teſtamentis, & vltimis volũtatibus.	3	26	337
Teſtibus, & atteſtationibus.	2	19	309
Teſtibus cogendis.	2	20	309
Torneamentis.	5	12	389
V			
VErborum ſignificatione.	5	38	418
Vita, & honeſtate clericorum.	3	1	317
Voto, & voti redemptione.	3	34	344
Vſuris.	5	17	394
Vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur.	3	12	326
Vt, lite nõ conteſtata, non procedatur ad teſtium receptionem, vel ad ſententiam definitiuam.	2	6	303
Vt, lite pendente, nihil innouetur.	2	15	306

Digitized by Google

AD CLERVM TARANTASIENSEM PROOEMIVM.

EA eſt rerum inconſtantia, ea mortalium conditio (filij chariſſimi) vt, cùm infirma, fluxaq. ſint terrena omnia, niſi humana prudentia reparentur, peſſumeunte, ac diffluente legum auctoritate, non ſolùm vitia reprimi, morumq. corruptores coerceri nequeant, ſed ipſam humanæ ſocietatis compagem ſolui, atque omnino interire, neceſſe ſit: ſiquidem corrumpitur, atque ſeneſcit, quodcumque ſub cælo eſt, neque perpetuò ſtare, diuve conſiſtere poſſunt, quæ hominum fragilitati, temporumq. viciſſitudini obnoxia ſunt adeo, vt leges ipſas, atque inſtituta, licet optima, quibus populorum pax, ſaluſq. nititur, niſi ſapientiorum ope in dies reformentur, ac quodammodo ab interitu vindicentur, oboleſcere, atque obliuioni tradi, experientia ipſa doceamur. Quod ſanè, cùm in vniuſcuiuſque Reipublicæ gubernatione quàm maxime exploratum ſit, in eccleſiaſtica præſertim eo magis eluceſcit, quo mortalium cœtui maiorem iacturam affert ſacrarum, quam profanarum legum violatio, vt, quæ, non tantùm ſeculi honores, labiles opes, pereuntium familiarum momentaneam gloriam, inanes mundi titulos; ac breuem denique corporum felicitatem, ſed perpetua bona, ſolidam lætitiam, nunquam intermorituras diuitias, æternamq. ſalutem, reſpiciat. Quapropter non minus pie, quàm ſapienter, iam vſque ab ipſis Eccleſiæ incunabulis, conſtitutum legimus, vt, cocunte ex totius Orbis regionibus Epiſcoporum ſenatu, de catholicis dogmatibus, de morum diſciplina, de Principum ſtatu, atque concordia, ageretur: vnde Græca, ac Latina generalia quatuordecim, Prouincialia plurima, Diœceſana pene infinita Concilia prodiere, ex quibus, donec ſanctarum viguit legum reuerentia, Chriſtianorum vniuerſitas ingentia commoda, immenſaſq. vtilitates percepit. Vbi verò, neſcio, verum temporum iniuria, an hominum incuria, deſijt, ſenſimq. dilapſa eſt priſca illa legum obſeruantia; ignara, ſuiq. oblita multitudo (vt eſt humana natura ad malum procliuis) viuendi licentiam præceps arripuit, ac nequitia primùm, diuinorumq. præceptorum contemptu, deinde ſtupris, rapinis, cædibus, hæreſi etiam; rebellantium animis varie diſtractis; inter infenſiſſimos hoſtes Chriſtiano nomini inſultantes in propriam perniciem conſpiraſſe, iugulumq. diabolico mucroni quodammodo obtuliſſe, videtur. Quibus incommodis, vt, quoad eius fieri poſſet, opportuna tandem aliquando adhiberentur remedia, plurimùm inſudaſſe Romanos Pontifices, teſtantur publica monumenta: inter quos Paulus Tertius, Iulius item Tertius, ac noſtra memoria Pius Quartus, indicta in ciuitate Tridentina generali ſynodo, Eccleſiæ neceſſitatibus egregiam, ſtrenuamq. operam nauarunt. Siquidem in eo Concilio antiqua, nouaq. errorum obducta ſunt vulnera, emendati mores, repreſſa potentiorum effrænata cupiditas, legibus honor, clero decor, Patribus auctoritas, paxque, ac quies

a cap. 2 ſeſſ. 24. de refor.

b d. c. 2. & can. annos cũ ſeqq. diſt. 18

populis reſtituta. Quin & prudentiſſime ſancitum, vt[a] tertio quoque anno Prouincialia Concilia conuocarentur, diœceſana verò quotannis: enimuero perſuaſum habuerunt ſapientiſſimi illi proceres, nihil militanti Eccleſiæ magis ſalutare futurum, quàm ſacros hoſce conuentus frequenter haberi, non ſolùm, vt caſuum varietates, ac viciſſitudines, explicari poſſent, ſed etiam, ne, dum de vero legum ſenſu, legiſlatorumq. intentione, dubitaretur, quælibet Prouincia pro libidine ſibi leges effingere, mutare, ac violare, auderet. Ideò, ne malum latius ſerperet, vtque omnes abuſus, omnes item peccandi occaſiones tollerentur, etiam Epiſcopis eorumdem Patrum conſenſu alias leges condendi (quæ generalis ſynodi decretis non aduerſarentur) pro tempore, ac locorum qualitate, tributa[b] eſt auctoritas. Quæ, cùm ante oculos noſtros diu obuerſarentur, quamque gerimus perſonam, nobis repræſentarent, ad diuini cultus, morumq. eccleſiaſticorum reparationem animum, ac mentem conuertimus. Itaque, Prouincia noſtra pro virili parte diligenter luſtrata, edictiſq. ſaluberrimus, quantùm ſacrorum miniſtrorum, ædiumq. neceſſitati, & conſeruationi expedire viſum eſt, in priſtinum decorem reſtituta; leges vetuſtate obſoletas, longaq. deſuetudine iam antiquatas, reformare, nouaſq; condere, ac, priuſquam in publicum prodeant, vobis proponi decreuimus, vt, quod fortaſſe prætermiſſum fuerit; veſtro etiam calculo opportune ſuppleri, quodque ſuperuacaneum, tolli, ac deleri poſſit. In quo quidem negotio, ſicut omnem curam adhibuimus, quò ſuſceptum onus pro officij noſtri dignitate ſuſtineremus, ita & abundante materia, prolixiores fuiſſe non dubitamus, quàm huiuſmodi ſcriptionis genus exigere videatur; quod tamen, & intra modum, & iuſtis de cauſis factum eſſe, publicæ vtilitatis ſtudioſi haudquaquam negabunt. Etenim, cùm ad dilapſæ antiquæ diſciplinæ reſtitutionem nihil magis expedire arbitraremur, quàm, vt eiuſdem Tridentini Concilij (cuius beneficio errores refutati ſunt) ſalutaria præcepta obſeruarentur, acta eius, prout occaſio tulit, noſtris conſtitutionibus inſeri operæpretium duximus, vt, quantùm in nobis eſſet, ex hoc cæleſti theſauro æternas vobis diuitias compararemus, ſimul perſuaſum habentes, veneratione, ſummaq. obedientia digna in ipſis conſtitutionibus à vobis exiſtimanda, quæcumque in ipſo Concilio, ſi ad aures veſtras perueniſſent, veneraremini. Quin, vt eccleſiarum rectores bene regendi, populi verò bene viuendi propoſitum; ſummorum etiam Pontificum vrgentibus præceptis; tenaciùs, ac faciliùs retineant, Pontificias ſanctiones, quæ ad veſtram propagandam pietatem maxime faciunt, in hoc volumen coniecimus; quibus, occaſione titulorum materias diſtinguentium, quæ in Concilio Florentino de Sacramentis definita ſunt, attexere viſum eſt, ad neotericorum nempe inſaniam compeſcendam, vt, qui Sacramentorum efficaciam impugnare non deſiſtunt, ex vniuerſo orthodoxorum armamentario (concilijs ſcilicet) aduerſus eorum calumnias, tum arma, tum propugnatores ſemper ſuppeditatos fuiſſe, facilè intelligant. Poſtremò (quod huic operi magnum additamentum fuit) cùm apud nos perpauci ſint, qui de iure Pontificio, curiæque Romanæ ſtylo apte reſpondere norint, vixq. iusdicentes noſtri, quomodo Canonum ratio poſtulat, cauſas definire poſſint, vt publicum hoc probrum (quantùm per vires liceret) radicitus euelleremus, forenſem eccleſiaſticorũ tribunalium praxim, quàm viginti duorũ annorum experiẽtia Rom. Curiæ germanam, ac genuinã eſſe cognouimus, vt magiſtratus noſtri ad rectiorẽ iudicandi viam traducerentur, tum generalibus, tũ ſpecialibus ſtatutis confirmauimus, controuerſijs etiã pluribus, quæ inter iuris interpretes magnas turbas excitare ſolent, ex occaſione ſublatis: quorum ſtatutorum filo, & à iudi-

cibus

Digitized by Google

cibus legalis laberinthi ambages eludi, & à litigãtibus difficiles litiũ nodos expediri poſſe, non dubitamus. Huic verò ſtudio induſtriam, affectumq. paſtoralem tantò libentius accommodauimus, quantò id iiſdem magiſtratibus vtilius futurum ſperauimus, non ſolum, quia doctius, ac ſubtilius de quacumque re controuerſa diſputaturi, rectiora iudicia laturi ſint, ſed etiam, quia, ſi de fori competentia diſcordia oriatur, & profani, quæ ſunt [c] Cæſaris, & ſacri, quæ ſunt Dei, è veſtigio diſcernere, ac definire facilè queant. Simul autem vobis (egregij commilitones parochi) noſtris laboribus ad faciliorem officij veſtri adminiſtrationem viam aperuiſſe gratulamur, indicatis, ſcilicet, curæ, quam geritis, non minimis periculis, præſcipta bene gubernandi forma, excuſſo negligentiæ veterno, cohibita contumacium licentia, traditaque tandem recte paſcendi animas certiſſima regula, qua muneris veſtri pondus aurificis potius ſtatera, quàm vulgari trutina, examinantes, paſtoralem ſarcinam feliciter feratis, veſtræq. vigilantiæ ſperata præmia reportetis. Quod quidem modico negotio perfici poſſe confidimus, quandoquidem materias omnes opportunis locis, prout rerum tractationi reſpondere viſæ ſunt, appoſite collocauimus eo ipſo ordine, quo Canones Pontificij digeſti ſunt, titulis, & nomine, & re ab ipſis decretalibus epiſtolis ad verbum petitis, vocibus obſcurioribus ſub eo, qui de verborum ſignificatione, inſcribitur, explicatis, reguliſq. cum Prouinciæ noſtræ moribus conuenientibus, quantùm ex vtroque iure, atque interpretum, aliorumq. ſapientum ſententijs colligere potuimus, ei, qui de regulis iuris eſt, ſerie alphabetica adſcriptis. Hæc ſunt, quæ nos veſtri amantiſſimos, ac publicæ cauſæ ſtudioſiſſimos, ad hanc ſuſcipiendam prouinciam impulerunt, non enim (vt [d] præclare ille) nobis ſolis nati ſumus, nec [e] omnia poſſumus omnes: indiget homo homine, & diuiſa eſſe cæleſtia dona teſtatur ipſa rerum reciprocatio, atque inæqualitas, nempe, vt diſcat homo, cum abundat, egenti ſubuenire: teſtatur & [f] Apoſtolus, ad Corinthios ſcribens, diuidi aſſerens diuina chariſmata, alijsq. operationem virtutum, alijs diſcretionem ſpirituum, alijs genera linguarum, alijs interpretationem ſermonum concedi, diſtribuente Deo omnia ſingulis, prout vult. Vos oblatam rei bene gerendæ occaſionem auide amplectimini, perſeuerantia confirmate, vtque errantes exemplo veſtro ab obliqua via pedem referant, enixe perficite. Vos veterem hominem exuite, nouum induite, galeam fidei ſumite, iugumq. charitati, patientiæ, & continentiæ ſubire ne grauemini. Vos morum harmoniam ad Pſalmographi cytharam componite [g] dicentis: Seruite Domino in lætitia, debitumq. honorem legibus obedientia, atque humilitate reſtituite, quodque ſcripſimus, ac veſtra cauſa in lucem prodire permittimus, æqui, boniq. conſulite.

[c] Lucæ 20. l iuſtitia. ff. de iuſt. & iur.

[d] M. Tullius lib. offic. 1. vbi & Platonẽ refert.

[e] Vir. Geor. 1.

[f] 1 ad Cor. 12.

[g] Pſal. 99.

Digitized by Google

CASVS, SEV CAVSAE; SEV PECCATA, *quorum abſolutionem Anaſtaſius Germonius Archiepiſcopus, & Comes Tarantaſienſis in foro interiore ſibi reſeruat.*

I.

CONFESSARIIS quibuſcumque, quamuis auctoritate eiuſdem Archiepiſcopi examinatis, atque approbatis, interdicitur, ne abſoluant eos, qui menſæ Archiepiſcopali debitas non ſoluunt decimas, aut eas iniuſtè retinent. *De quo videas Paragraphum vltimum capitis primi ſub titulo de decimis.*

II.

NEque ſponſos, qui, matrimonio in facie Eccleſiæ adhuc non celebrato, ſeſe carnali copula coniunxerint: *quorum incontinentia cap. 3. titulo de clandeſtina deſponſatione ſatis notatur.*

III.

NEque eos, qui maleficijs, ac diabolicis incantationibus, ne contracta matrimonia corporum commixtione conſummentur, impediunt: *quorum impietas cap. 2. titulo de Frigidis, & maleficiatis damnatur.*

IV.

NEque publicos concubinarios, *de quibus tractatum eſt cap. 1 titulo de adulterijs, & ſtupro.*

V.

NEque eos, vel mares, vel fœminas, qui occaſione illius abuſus, quem noſtrates patrio vocabulo, ALBERGER, appellant, ſiue EN TOVT BIEN, EN TOVT HONNEVR, in eodem lecto ſimul decumbunt, *quæ turpis conſuetudo eodem titulo de adulterijs cap. 4. infamis eſſe definitur.*

VI.

NEque eos, qui ſe torneamentis immiſcuerint; *de quibus titulo de torneamentis actum eſt.*

Digitized by Google

ACTA TARANTASIENSIS ECCLESIAE

AB ANASTASIO GERMONIO Archiepiſcopo, & Comite Tarantaſienſe in Diœceſana Synodo Muſterij habita,

iij. Nonas Maij anno Sal. M D C I X. *promulgata.*

LIBER PRIMVS.

De ſumma Trinitate, & Fide Catholica. Tit. I.

CAP. I.

A Summa Trinitate, ac Fide Catholica ſunt dicēdi nobis capiēda primordia, vt, quod ad gloriā æterni numinis ſcribendum ſuſcepimus, eius afflatu, atque auxilio, ad optatum finem perducatur. Trinitas autem eſt vnus Deus in tribus perſonis, Patre, Filio, & Spiritu ſancto conſiſtens, ideo rectè dicitur, vnitas eſſe in Trinitate, & Deus ipſe [a] trinus, & vnus, & in ijſdem tribus perſonis eſſe vna eſſentia [b], vnaque ſubſtantia, vel ſimplex natura. Eſt tamen diſcreta hæc Trinitas ſecundum diuerſas perſonarum proprietates, licet ſecundum eſſentiam, indiuidua [c] ſit: perſonæ vero hoc pacto diſtinguuntur. Pater à nemine factus, nec creatus, nec genitus, intelligitur: Filius à ſolo patre non factus, nec creatus, ſed genitus eſt: Spiritus ſanctus, nec factus, nec creatus, nec genitus, à patre, filioq. procedit. Quare, cùm impius Caluinus [d], Dei filium à patre eſſentiam habere negauerit, quamuis ipſe Dei filius, ſe eſſe patris filiū, & à patre per generationem procedere affirmet (vnde ſacræ [e] litteræ, Concilia, Patres, atque vniuerſa Eccleſia docet, ipſum eſſe Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verū de Deo vero) meritò explodendi ſunt, atque ex Chriſtiana ſchola omnino exibilandi, talis magiſtri ſectatores, qui diuinarum perſonarum æqualitatem, contra certiſſimam, totq. ſeculis teſtatiſſimam veritatem in dubium reuocare impudētiſsime audent. Fides Catholica eiuſdē ſummæ Trinitatis donum eſt, humano generi ad æternam conſequendam ſalutem adeo neceſſarium, vt ſine ipſo teſtetur Apoſtolus [f], impoſſibile eſſe placere Deo. Hanc Fidem propheticis oraculis prænūciatam, ex ipſiusq. Chriſti doctrina ab Apoſtolis prædicatione, & traditionibus promulgatam, plurima Concilia vniuerſalia in ſummo honore habuerunt, ſed & Scripturarū difficultatibus (ſancto afflante Spiritu) ſublatis, ab hoſtium calumnijs ſartam rectā conſeruarunt ita, vt ſincera, cōſtans, & vniformis in Orthodoxa ſemper Eccleſia fuerit, futuraq. ſit vſq; ad finem ſeculi. Huius puriſsimæ Fidei Chriſtus [g] ipſe fundamentum eſt, cui verus cultus ſuperædificatus dæmones fugat, errorum caliginem diſpellit, mortem profligat, ſuiſq. tandem amatoribus (eodem viā monſtrante Spiritu) cœlum aperit. Sanctiſſimæ igitur Trinitatis patrocinio, inuictæq. Fidei Catholicæ clypeo aduerſus ſatanicos impetus protecti, toto mētis affectu tenemus, & cōſtanter profitemur, quodcumque Sacroſancta Romana tenet, & profitetur Eccleſia, cuius ſenſum quiſquis ex noſtris ſubditis ad hæreticorum fabulas detorquere, aut traducere, aut deprauare auſus fuerit, is ſacrarum conſtitutionum pœnis plectatur.

a Pruden.

b c. 1. extra eod. tit.

c Sym. Ath.

d lib. 1. Inſtit. cap. 13. ſeſſ. 32.

e Ioan. 1. in Symbolum, quod in Miſſa recitat Eccleſ. Hilar. lib. de Trin. Athanaſ. in epiſt. Conc. Ariminen. & S. Baſil. lib. 2 contra huno mium.

f ad Heb. 11

g c. cū Paulus, 1. q. 1. c. non liceat, 26. q. 5. c. in nomine Domini 23. d. c. 1. Syn. 6. in Trullo. Bar. & alij ad rubric. de ſū. op. ſid. Iaſ. & alij ad rubric. de iuſt. & iure.

CAP. II.

Verùm, quia fides noſtra, ex ſacris libris, Spiritu ſancto ſuggerente, confectis, atque traditionibus à Chriſto ipſo ortenus, vel ab eo-

ab eodem Spiritu dictatis, ſemperq. in Eccl. Catholica conſeruatis, pendet, atque robur ſuũ accipit, conſequens eſt,vt, quinam ſint ij libri inueſtigemus. Itaque, eos eſſe dicimus, ex quibus cõſtat vetus,nouumq. teſtamentũ, quoſque recenſet,ac pro Canonicis recogno-

a ſeſſ. 4. ſcit ſacra Tridentina Synodus [a]. Qui verò eos omnes eodem modo,atque integrè nõ ſuſceperit, anathemate notetur. Quare temerariã, & hæreticam eſſe dicimus opinionem eorum, qui exiſtimant,libros Iudith,Baruch,Sapientiæ,Eccleſiaſtici,Machabæorũ,Tobiæ, & epiſtolam B. Iacobi Apoſtoli canonicam nõ habere auctoritatem; necnon eorum, qui, nullã eſſe traditionem, quæ per ſolum ſermonem fiat,impudenter affirmant,etſi Ioannes dixe-

b c. vl. in fi. rit [b]: Sunt & alia multa,quæ fecit Ieſus,quæ, ſi ſcriberentur,per ſingula,nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos,qui ſcribendi ſunt, libros:per traditiones enim ipſorum Apoſtolorum nõnulla accepimus,&multa ijdẽ Apoſtoli poſtea ſanxerunt, quæ pro lege Euange-

c 1. ad Cor. 11. lica ritè obſeruantur. Quod idem Paulus [c] teſtatur,dicẽs: Cætera,cum venero,diſponam:

d c. 2. prope finem. & ad Theſſalonicenſes ſcribens [d]: Tenete,inquit,traditiones, quas didiciſtis, ſiue per ſermonem,ſiue per epiſtolam noſtram. Traditiones igitur illas, quas Catholica Eccleſia ſuſcepit,eodem pietatis affectu, & reuerentia ſuſcipi debere ſub eadem excommunicationis pœna declaramus.

CAP. III.

PRouidendum eſt,ne, dum veritas quæritur, veritas amittatur: quod in ſacrorum præſertim voluminum ſenſu inueſtigãdo, præ

a 1. ad Tim. 4. c. cæteris experti sũt illi,qui(vt ait Apoſtolus [a]) ſanam doctrinã minimè ſuſtinentes, ſed Catholicæ veritatis argumenta per ſummã pertinaciam ex falſis magiſtris potiùs, quàm ex diuinorum oraculorũ ſchola ſibi coaceruãtes, ipſum aquæ viuæ fontem Deum (vt eſt apud

b cap. 2. Hieremiã [b]) dereliquerũt,& ciſternas diſſipatas ad ſua deſideria foderunt,vnde ex paruis ſcintillis,magna ſchiſmatum,hæreſum,errorumq. omniũ excitata ſunt incendia. Quapropter,vt diœceſim noſtrã ab huiuſmodi periculo vindicemus, eamq. ſartam tectam ab inſidijs ſectariorum conſeruemus, iudicio de

c Cõc. Trid. ſeſſ. 4 decdi. & vſu ſacr. librer. verò [c] ſacræ paginæ ſenſu, Eccleſiarum omnium matri,ac magiſtræ, Sedi Apoſtolicæ relinquamus. Qui ſecus fecerit,ſi publico fungatur munere,pœnis à iure ſtatutis puniatur.

CAP. IV.

SIcut ex arrogãtiam hominũ,ſeu ambitione,ſeu ignorantia,ſacram Scripturã, ſanctorumq. Patrum ſententias ad proprios ſenſus temerè detorquentiũ contra eum ſenſum, quem tenet Eccleſia Catholica,hæreſes plurimas prodijſſe,atque in orbem Chriſtianum irrepſiſſe exploratũ eſt,ita &,cum verba, aut ſententiæ ſacræ paginæ ad ſcurrilia, aut fabuloſa,aut vana applicantur, ſeu conuertuntur, necnõ ad detractiones, adulationes,ſuperſtitiones,diabolicas incãtationes,diuinationes, ſortes, libelloſq. famoſos detorquentur, non paruam in fide facit Eccleſia iacturã:quapropter ſacroſancti Concil. Trid. decreto [a] in- a ſeſſ. 4. de edit. & vſu ſacr. lib.
hærentes,vt eiuſmodi temeritati,quæ religionis contemptum,atque irriſionẽ parit, quantùm poſſumus, occurramus, præcipimus, ne deinceps quiſquam audeat verba ipſarũ ſanctarũ Scripturarum, aut Patrũ ad inanes, ſeu turpes,ſeu ridiculos ſenſus, detorquere: qui aliter fecerit,tanquã temerarius,& diuini verbi contẽptor, pœnis à iure ſtatutis puniatur.

§. vnic.

Porrò,& Chriſtianæ Reipublicæ nõ minori nocumento ſunt,qui irreuerẽter,contumelioſè, & turpiter loquũtur de perſonis Eccleſiaſticis Deo conſecratis, de quibus fabulas cõfingunt,cantilenas pangũt, ſatyras diuulgãt, comœdias repræſentant, etiam religioſorum veſtibus perſonati, dicteria, ac cõuicia in eos temerè,& impudenter iactantes, vnde ordini Eccleſiaſtico aliquando cũ Reipublicæ Chriſtianæ probro, atque incommodo, non parua eſt nota inuſtã. Quocirca, ſi ex hoc peſſimo hominum genere quis reperiatur nobis ſubditus, qui eccleſiaſticas, ſacraſque perſonas verbis,aut ſcriptis,fuerit inſectatus, grauiſſimè arbitrio noſtro pro rei qualitate puniatur.

CAP. V.

IS,quæ diximus,conſequẽs eſt, vt in ſacramentorũ reuerentia ſubditos noſtros confirmemus: itaque,cùm apud Catholicos nulla vnquam fuerit hæſitatio, quin ſeptem ſint Eccleſiæ ſacramẽta à Chriſto vnigenito Dei filio inſtituta; quod repetitis ſacræ Scripturæ auctoritatibus,haud obſcurè probatur [a],cũq. a Act. 8. & 19 Paul. 1. ad Timot. c. 4. & ad Epheſ. c. 4 ad Tit. 3. Iacobi c. 10. 10 c. ad abolendam de hæret.
per ipſa ſacramenta omnis vera iuſtitia (vt docet ſacra Tridentina Synodus [b]) vel incipiat,vel incepta augeatur, vel amiſſa reparetur,ideo ijdẽ ſubditi noſtri cõfiteri teneant, quod ſacroſancta Romana tenet Eccleſia. b ſeſſ. 7. in proœmio.

CAP. VI.

QVoniam, niſi fide emineat Chriſtianus homo,quem ſibi proponit æternæ beatitudinis finem, aſſequi nunquam poteſt, teſtante Apoſtolo [a], ſine Fide impoſſibile eſſe a ad Heb. 11
placere Deo,oportet, religione imprimis cõſpicuos eſſe eos, qui in Eccleſia Dei publico munere,aut gradu,aut dignitate, cæteris antecellunt,quandoquidem publicè intereſt,rerum ſacrarum adminiſtrationes, gregiſque

dominici

Digitized by Google

dominici paſtores, ab omni infidelitatis ſuſpicione vacuos eſſe, ſimulq. eiuſdem Eccleſiæ præceptis conſtantiſſimè obtemperare, ne, qui in honore collocantur, vt per ſanam doctrinam fidelium animos in Eccleſiæ obſequio confirment, dum ſibi commiſſum populum viam ſalutis docere, errantemq. ab errore reuocare debent, infirmi ipſi, aut doctore indigere reperiantur, vnde cæcos [b] à cæcis duci, vel diſcipulos [c] ſuper magiſtros eſſe, contingat. Quod, cùm valde abſurdum ſit, animaſque in magnum diſcrimen conijciat, Parochos noſtræ diœceſis, alioſque omnes, qui in eccleſia noſtra matrice dignitates, aut canonicatus, obtinent, nullamq. Fidei profeſſionem adhuc emiſerint, eam in proxima futura Synodo ex ſacri Tridentini Concilij [d] præſcripto, vt omnino emittant, mandamus. Cœteri verò, qui ex quauis collatione, etiam ſummi Pontificis, beneficia eccleſiaſtica in eadem noſtra diœceſi exiſtentia; etiam ſi iuris patronatus fuerint; deinceps obtinuerint, ad eorum poſſeſſionem capiendam nequaquam admittantur, niſi ad ſummum intra duos menſes in noſtris, vel nobis abſentibus, aut impeditis, Vicarij, ſeu officialis noſtri, manibus eandem Fidem profeſſi fuerint, quã etiam in Capitulo, qui dignitates, vel canonicatus in eadem noſtra eccleſia impetrauerint, profiteri teneantur.

[b] Lucæ c. 6.

[c] Matth. 10. & Luc. 6.

[d] ſeſſ. 25 de reform. c. 2. §. cæteri verò.

§. vnic.

Eandem quoque orthodoxæ Fidei profeſſionem ludi magiſtros, qui, ſiue publicè, ſiue priuatim, pueros gratis, vel mercede, erudiendos ſuſceperint, atque etiam alios cuiuſcumque artis, & facultatis liberalis profeſſores, intra duos menſes à die ſuſcepti officij computandos profiteri volumus; alias ab officio, artiſque, & facultatis exercitio (ad quòd deinceps non ampliùs admitti debeãt) eos amoueri præcipimus. Forma autem præfatæ profeſſionis Fidei illa eſſe debet, quam nobis præſcripſit Pius Papa Quartus [a], cuius exemplum hic ſubijcitur, videlicet.

[a] Bull. 114.

Ego N. firma fide credo, & profiteor omnia, & ſingula, quæ continentur in Symbolo Fidei, quo ſancta Romana Eccleſia vtitur, videlicet: Credo in vnum Deum patrem omnipotentem factorem cœli, & terræ, viſibilium omnium, & inuiſibilium, & in vnum Dominum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum, & ex patre natum ante omnia ſecula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis, & incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria Virgine, & homo factus eſt: crucifixus etiam pro nobis ſub Pontio Pilato paſſus, & ſepultus eſt; & reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas: & aſcendit in cælum, ſedet ad dexteram patris: & iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos, & mortuos, cuius regni non erit finis: & in Spiritum ſanctum Dominum, & viuificantem, qui ex patre, filioque procedit, qui cum patre, & filio ſimul adoratur, & conglorificatur, qui loquutus eſt per Prophetas: & vnam ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam: confiteor vnum baptiſma in remiſſionem peccatorum, & expecto reſurrectionem mortuorum. & vitam venturi ſæculi. Amen. Apoſtolicas, & Eccleſiaſticas traditiones, reliquaſq. eiuſdem Eccleſiæ obſeruationes, & conſtitutiones firmiſſimè admitto, & amplector. Item ſacram Scripturam iuxta eum ſenſum, quem tenuit, & tenet ſancta mater Eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu, & interpretatione ſacrarum Scripturarum, admitto, nec eam vnquam, niſi iuxta vnanimem conſenſum Patrum, accipiam, & interpretabor. Profiteor quoque, ſeptem eſſe vere, & proprie ſacramenta nouæ legis à Ieſu Chriſto Domino noſtro inſtituta, atque ad ſalutem humani generis, licet non omnia ſingulis neceſſaria, ſcilicet Baptiſmum, Confirmationem, Euchariſtiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem, & Matrimonium, illaq. gratiam conferre: & ex his, Baptiſmum, Confirmationem, & Ordinem ſine ſacrilegio reiterari non poſſe. Receptos quoque, & approbatos Eccleſiæ Catholicæ ritus in ſupradictorum omnium ſacramentorum ſolemni adminiſtratione recipio, & admitto. Omnia, & ſingula, quæ de peccato originali, & de iuſtificatione in ſacroſancta Trid. Synodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter, in Miſſa offerri Deo verum, proprium, & propitiatorium ſacrificium pro viuis, & defunctis, atque in ſanctiſſimo Euchariſtiæ ſacramento eſſe verè, realiter, & ſubſtantialiter corpus, & ſanguinem, vna cum anima, & diuinitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, fieriq. conuerſionem totius ſubſtantiæ panis in corpus, & totius ſubſtantiæ vini in ſanguinem: quam conuerſionem Catholica Eccleſia tranſubſtantiationem appellat. Fateor etiam ſub altera tantum ſpecie totum, atque integrum Chriſtum, verumque ſacramentum ſumi. Conſtanter teneo, Purgatorium eſſe, animaſq. ibi detentas fidelium ſuffragijs iuuari: Similiter, & ſanctos vna cum Chriſto regnantes venerandos, atque iuuocandos eſſe, eoſq. orationes

Digitized by Google

Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias eſſe venerandas. Firmiſſime aſſero, imagines Chriſti, ac Deiparæ ſemper Virginis, nec non aliorum Sanctorum habendas, & retinendas eſſe, atque eis debitum honorem, ac venerationem impartiendam. Indulgentiarum etiam poteſtatem à Chriſto in Eccleſia relictam fuiſſe, illarumque vſum Chriſtiano populo maximè ſalutarem eſſe affirmo. Sanctam Catholicam, & Apoſtolicam Romanam Eccleſiam omnium Eccleſiarum matrem, & magiſtram agnoſco: Romanoque Pontifici, Beati Petri Apoſtolorum Principis ſucceſſori, ac Ieſu Chriſti Vicario, veram obedientiam ſpondeo, ac iuro. Cœtera item omnia à ſacris Canonibus, & œcumenicis Concilijs, ac præcipuè à ſacroſancta Tridentina Synodo, tradita, definita, & declarata, indubitanter recipio, atque profiteor: ſimulq. contraria omnia, atque hæreſes quaſcunque ab Eccleſia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter damno, reijcio, & anathematizo. Hanc veram Catholicam Fidem, extra quam nemo ſaluus eſſe poteſt, quam in præſenti ſponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram, & inuiolatam vſque ad extremum vitæ ſpiritum conſtantiſſime, Deo adiuuante, retinere, & confiteri, atq. à meis ſubditis, vel illis, quorum cura ad me, in meo munere ſpectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantùm in me erit, curaturum. Ego idem N. ſpondeo, voueo, ac iuro. Sic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia.

De Conſtitutionibus. Tit. II.

CAP. I.

QVONIAM ex materiarum continuatione ordo, ex ordine autem perfecta rerum notitia proficiſcitur, poſtquam de ſumma Trinitate, & Fide Catholica actum eſt, nihil huius noſtri voluminis intentioni magis opportunum videtur, quàm, vt ad conſtitutiones tranſeamus, quò ſeruanda, ac vitanda adamuſſim dignoſcantur. Conſtitutiones igitur Eccleſiaſticæ, quoniam leges ſunt, quæ bene, beatèq. viuendi formam, ac regulam præſcribunt, diuinis legibus ritè ſubnectuntur. Concilium igitur Tridentinum, cum & œcumenicum fuerit, hoc eſt, ex omnibus Chriſtiani orbis nationibus in Spiritu ſancto legitimè congregatum, omniumq. Conciliorum ſumma, ac compendium, tum circa Fidei dogmata, tum circa iudiciorum, morumq. reformationem, eius decreta, ac conſtitutiones, ab omnibus in magna veneratione haberi, atque obſeruari, præcipimus, quod, & de ſummorum omnium Pontificum conſtitutionibus faciendum eſſe mandamus.

CAP. II.

PRædeceſſorum noſtrorum leges, tam præceptiuas, quàm prohibitiuas, obſeruari volumus, dummodo ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, Summorumque Pontificum Conſtitutionibus, ac ſacri Concilij Tridentini decretis non aduerſentur: etenim, quantùm laudanda eſt paſtorum pietas, atque induſtria condendis legibus populo neceſſarijs inuigilantium, tantùm, ne leges ob mutationem temporum minimè conuenientes cum populi detrimento obſeruentur, cauendum eſt.

§. vnic.

Quoniam verò, vt diximus, pro temporum ratione legum etiam ratio habenda eſt, quādocumq. diſpenſatione opus eſſe appareat, ne in ſacrarum conſtitutionum periculo conniuere, aut earum conuellere auctoritatem legiſlator temere velle videatur, ſimulque, ne ex incerto euentu, certum forſitan Reipublicæ damnum inferri contingat, vtrum pro Eccleſiæ dignitate diſpenſari expediat, accuratè perpendatur, vt ſi, vel neceſsitas vrgeat, vel id fieri publica poſtulet vtilitas, diſpenſatio minimè differatur, gratis vtique, ac procul ab omni pecuniariæ largitionis labe, aut vmbra mercedis, vel præmij.

De Reſcriptis. Tit. III.

CAP. I.

SAPIENTER quidem, atq. opportunè ſacra Tridentina Synodus [a] ad declinandam malitioſam petentium ſuggeſtionem, decreuit, in prouincialibus, ac diœceſanis Concilijs certas deſignari perſonas, dignitate Eccleſiaſtica, vel cathedralis eccleſiæ canonicatu inſignitas, iuxta ſummi Pontificis Bonifacij Octaui [b] conſtitutionem, quibus, præter locorum Ordinarios Eccleſiaſticæ, ac ſpirituales cauſæ à Romana Curia in chriſtianis prouincijs delegandæ, committantur, cum Signatura Iuſtitiæ, vel Gratiæ, vel ſummi Pontificis Datarius perſonarum, quibus cauſæ committendæ ſint, plerumque notitiam non habeant. Ideò, ſicut in præſenti Synodo elegimus RR. DD. vitæ integritate, legumq. ſcientia nobis probatos, huiuſq. Metropolitanæ eccleſiæ canonicos, vſque ad futuram diœceſanam noſtram Synodum, ita ex ijs, qui in dignitate

a ſeſſ. 25. c. 10. de reformat.

b c. ſtatutū eod. tit. in 6.

Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiaſtica conſtituti, aut canonici noſtræ fuerint eccleſiæ, morum exemplo, litterarumq. eruditione conſpicuos viros, in Synodis diœceſanis pro tempore congregandis, eligi mandamus, quibus Romanæ Curiæ cauſæ tutò committantur: quòd ſi aliquem eorum diem obire, aut longè abeſſe contigerit, demortuo, vel abſente, noſtro, vel Vicarij noſtri generalis arbitrio, qui magis ad id muneris obeundum idoneus videbitur, alius abſque mora ſubrogetur. Quam quidem electionem, ac ſubrogationem, Romam ad ſummi Pontificis Datarium, necnon ad Nuncium Apoſtolicum apud Sereniſsimum Sabaudiæ Ducem reſidentem, diligenter tranſmitti volumus, vt, quibus cauſæ delegandæ ſint, non ignoretur.

De conſuetudine. Tit. IV.

CAP. I.

QVAMVIS, ob Dominicæ natiuitatis inſignem ſolemnitatem ſacerdotibus liceat illo die tres [a] Miſſas celebrare, eam tamen conſuetudinem, qua noſtræ eccleſiæ canonici, alijq. ſacerdotes, poſteaquàm media nocte fuerit ab Archiepiſcopo Miſſa cantata, licere ſibi putant tres Miſſas celebrare ante lucem, tamquam prauam, ſacriſque canonibus diſcordem [b], damnamus, atque extirpandam eſſe, cenſemus. Neque enim ille Miſſarum numerus ab Eccleſia in obſcurum mediæ noctis tempus, ſub lucidum auroræ, lucidumq. tertiæ diei horæ tripartitus, otioſus eſt, aut myſterio caret: prima ſiquidem Miſſa naturæ ſtatum deſignat, quo aduentus Chriſti perobſcurus fuit: ſecunda legis, quo humani generis redemptio prænunciata fuit: tertia gratiæ, quo diu ſperata filij Dei incarnatio, atque natiuitas mundo affulſit. Quare, cum circa eaſdem Miſſas obſeruandum ſit, quodcumque ab antiquiſsimo tempore eadem obſeruat Eccleſia, nemo, vel in dignitate conſtitutus, vel canonicus, vel alius quiuis ſacerdos, tres Miſſas die Natalitio Domini celebrare audeat, niſi hoc ordine: primam nempe, poſtquàm pontificalis fuerit media nocte abſoluta: ſecundam in aurora: tertiam hora diei item tertia. Non tamen prohibemus, quin tres Miſſæ ſummo mane incipiantur, & ſine intermiſsione, vt moris eſt, celebrentur: Sed ante lucem [c] non plures, quàm vna. Qui ſecus fecerit, à diuinis, quantùm nobis viſum fuerit, ſuſpendatur.

[a] c. nocte ſancta, de conſecr. diſt. 1. c. 3. ext. de celebr. Miſſ.

[b] Ang. ver. Miſſa, §. 40. Siluest verb. Miſſa, 1. q. 6. & 7. Nauarr. in Manu. c. 25. num. 87.

[c] Conc. Trident. ſeſſ. 22. decreto de obſeruat. & euitand. in celebration. Miſſ. verſ. poſtremò.

CAP. II.

SAcroſanctum Miſſæ ſacrificium, ſeu pro [a] fidelium viuorum peccatis, ſatisfactionibus, atque neceſsitatibus, ſeu pro defunctorum nondum plenè purgatis culpis, iuxta Apoſtolorum [b] traditionem, fiat quamquam verè propitiatorium eſt, diuinorumque omnium myſteriorum ſummum, pro defunctis tamen fieri Dominicis diebus; vt in quibuſdam noſtræ diœceſis locis paſsim conſueuit; non probamus, cùm diem hunc præ cœteris lucis prærogatiua illuſtratum, rerumq. creatarum initium, ſolemnem, atq. percelebrem, in ſacris litteris eſſe animaduertimus, cuius tanta dignitas eſt, vt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, redemptionis opere conſummato, reſurrectioni ſuæ à mortuis illum ſepoſuerit, ſed & ſanctus paraclytus Spiritus eodem die ſuper Apoſtolos deſcendens, quo in honore ille dies apud nos eſſe deberet, ſatis oſtendit, quem & ab omni opere ſeruili exemptum diuino præcepto Chriſtianorum colit eccleſia, magnaq. cum veneratione ſanctificat. Quare, cùm antea dies [c] Solis appellaretur, ab iiſdem Apoſtolis Dominici titulo inſignitus, primuſq. ex ſeptem hebdomadæ diuino cultui fuit ritè aſsignatus; cuius Beatus Ioannes [d] in Apocalypſi mentionem facit: & Apoſtolus [e], cùm per vnam Sabbati, hoc eſt, die Dominico (vt ſanctus Ioannes Chryſoſtomus interpretatur) collectas fieri mandat, vt intelligamus, iam tum in Eccleſia diem Dominicum omnis triſtitiæ expertem ſoli lætitiæ fuiſſe in Domino conſecratum. Idcirco, vt eccleſiæ noſtræ mores cum vniuerſalis Eccleſiæ inſtituto conueniant, parochis ſub pœna ſuſpenſionis prohibemus, ne diebus Dominicis Miſſam pro defunctis deinceps celebrent.

[a] Conc. Trident. ſeſſ. 22. c. 2. in fin.

[b] Io. Chryſoſt. in hom. pro defunct. Cyrill. Alex. in ſerm. de iudic.

[c] l. 3. & 7. C. de ferijs.

[d] cap. 5.

[e] 1. ad Corinth. c. 16.

CAP. III.

ALias item conſuetudines omnes, quæ ſcandali ſuſpicione laborent, optimoſque legum ſenſus quoquomodo peruertant, auerſamur, antiquamus, atque ita abrogamus, vt ab eccleſia, noſtraque vniuerſa diœceſi eas perpetuò exulare velimus: inter quas ridiculam illam circa pueros cantores quotannis renouari ſolitam, intra ipſius diuinæ domus penetralia tolerari plane ſtomachoſum eſt, qua tempore veſperarum ſanctorum Ioannis Euangeliſtæ, atque Innocentium, poſtquam canonici, detractis ſibi canonicalibus veſtibus, eas pueris cantoribus (quos innocentes vulgò appellant) induendas permiſerint, puerorum eorumdem vnus cum pluuiali, rocheto, mitra, chirothecis, baculo paſtorali, alijſque ornamentis pontificalibus,

præcun-

Digitized by Google

præeuntibus, qui epiſcopalibus functionibus aſſiſtere ſolent, cum pueris hiſce, quodammodo perſonatis, necnon canonicis ſine cappis, capellanis, cœteriſq. inferiorum ordinum miniſtris in publicum prodire conſueuit, toto populo eum per vrbem deducente, ad eccleſiamq. reducente, vbi die ſanctis Innocentibus ſacra, aſſiſtentibus ijſdem pſeudocanonicis cum eodem vmbratili Epiſcopo, non ſolùm recitantur veſperæ, ſed & Miſſa (pontificalibus omnibus cæremonijs adhibitis) ſolemniter cantatur. Quæ, quoniam ſine riſu ſpectantium, atque audientium fieri non poſſunt, cùm ſancta [a] ſanctè tractari conueniat, ac præſertim omnium ſanctiſſimum Miſſæ ſacrificium, vbi laudes, debitæque gratiarum actiones Deo perſoluuntur, ſitque ſacrificij cruenti, quo Ieſus Chriſtus ſeipſum in ara crucis æterno patri obtulit, pia commemoratio, humanoq. generi Deus redditur propitius, abuſum hunc potiùs, quàm conſuetudinem, abolemus, & damnamus, atque, ne ſcænicum hoc prodigium, religionis ſpecie noſtrorum clericorum oculos vlterius perſtringat, ciuiumque pietas (vnde haſce pueriles ineptias, quamuis in honorem ſanctorum Innocentium, à principio ortum habuiſſe putamus) vicinis noſtris nouatoribus ludibrio ſit, canonicis, alijsq. in ſacris ordinibus conſtitutis præcipimus, ne hoſce puerulos veſtibus canonicalibus, huiuſmodi hiſtrionicæ, ac ridiculæ repræſentationis cauſa, ampliùs abuti patiantur ſub pœna ſuſpenſionis, qua ſe mulctandos iri ſciant illicò, ac ſecus fecerunt.

[a] Conc. Trident. ſeſſ. 22. c. 4. de ſacr. miſſæ, & c. fin ſeſſ. 24. de matrim.

C A P. V.

QVo verò ad eccleſiaſticos ritus, & cæremonias, cùm canonici noſtræ metropolitanæ eccleſiæ regulares veſtes; quas ante quadriennium geſtare ſolebant; cum ſecularis cleri habitu, ſummo indulgente Pontifice, commutauerint, nec tamen antiquum pſallendi ritum, ſeu officium in eadem eccleſia recitari ſolitum, adhuc reliquerint, ne cum boue, & aſino (vt eſt in parabola [a]) arare videantur, monaſticos omnes ritus, ac cæremonias abrogamus, vtque clerus noſter, præſertim canonici, in matutinis, alijsq. horis canonicis, necnon in ipſo Miſſæ ſacrificio, cæremoniali, quod Epiſcoporum vocatur, ſummi Pontificis Clementis Octaui iuſſu nuper reformato vtantur, mandamus; vbi, quæcumq. ad diuinas laudes pertinent, ita collocata, ita diſpoſita, ac diſtincta ſunt, vt nihil eiuſmodi deſiderari poſſe perſpicuum ſit. Quæ tamen cæremoniæ, etſi de tam celebri libro non ſumerentur, quoniam à Romana Eccleſia omnium eccleſiarum matre, & magiſtra, auctoritatem habent, admittendæ omninò, ac ſeruandæ [b] ſunt.

[a] Deuter. c. 22.

[b] arg. l. de quibus, ff. de legib.

De Electione. Tit. V.

C A P. I.

QVAMVIS eccleſiæ noſtræ matricis capitulum, non ſolùm ex longo vſu, & immemorabili conſuetudine, ſed & priuilegio Apoſtolico, canonicis menſe Iunio, aut Decembri morientibus, ſucceſſores creare poſſit, attamen, ſi eo tempore canonicum vita fungi, nec in eius locum à capitulo alium intra tres menſes proximos ſubrogari contingat, iure eligendi ad nos deuoluto, diuini cultus dignitas poſtulat, vt quod ad eccleſiæ noſtræ honorem à maioribus noſtris inſtitutum eſt, à nobis confirmetur, ac quantùm fieri poteſt, augeatur.

C A P. II.

AT, quia, quod ad omnes pertinet, omnium calculo terminari æquum eſt, nequaquam electio fiat, niſi, qui ius eligendi habent, ſi [a] poſſint, aut velint, electioni intereſſe, per campanæ ſignum, vel per nuncium, vel, ſi longè à loco electionis abſint, per epiſtolam, accerſantur: deinde fiat electio, in qua, ſi eligentium voluntates diſcordent, ille ritè electus intelligatur; niſi indignus [b] ſit; in cuius perſonam [c] maioris partis collegij ſuffragia conueniant: quo quidem caſu, cum poteſtas eligendi ex Concilij Lateranenſis [d] præſcripto à maiore parte; quoniam indignum eligendo, in officio deliquerit; ad minorem tranſlata ſit, electus à paucioribus, ſi nullam patiatur exceptionem, nihilominus electionis beneficium citra omnem controuerſiam accipiat.

[a] c. 30. 35. & 42. extr. eod.

[b] c. 7. 17. 20. 25. 26. 27. 37. 38. 44. 51. ext. eod. cap. cum te, ext. de ætat. & qualit. ord.

[c] c. 6. 23. 34. 48. 50. & 55. ext. eod.

[d] cum in cũctis ext. eod. tit.

C A P. III.

ORtam aliàs controuerſiam circa canonicatuum electionem; an, ſcilicet, omnes canonici, alijq. dignitatem habentes poſſint electioni intereſſe, & ſuffragia ferre; definimus, quando id ad capitulum ſpectat, omnes poſſe eligere, niſi ſint canonicè impediti: Intelligitur autem impeditus, qui excommunicatione [a] irretitus, qui ſuſpenſus [b] eſt, cui fuerit legitimè [c] interdictum, qui ſcienter [d] indignum elegerit, quiq. in forma [e] peccauerit. Qui verò ſcienter [f] indignum elegerint, non electionis ſolùm commodo priuentur, verùm hac etiam pœna mulctentur, vt ſcilicet, ab eccleſiaſticis beneficijs ad triennium ſuſpenſi ſint. Et, ſi omnes deliquerint [g], ad nos eligendi poteſtas tranſlata eſſe intelligatur; ſi non omnes, ad eos, qui

[a] c. 39. ext. eod. c. conſtitutus, ext. de appellat.

[b] cap. dilectus, de conſuetud. cap. Apoſtolicæ, de except. c. 26. hoc tit.

[c] c. vlt. ext. eod.

[d] cap. 7. 26. 23. 25. 20. 44.

[e] c. 40. ext. eod.

[f] d cap 7. & vlt. ext. eod.

[g] cap. 21. 5. nos igitur, ext. eod.

iure

iure culpari non poterunt, etſi pauciores, electio transferatur.

De Renunciatione. Tit. VI.

CAP. I.

a l. ſi quis in conſcribendo, C. de pactis, c. quam periculoſis, 7 q. 1. cap. ſi diligẽti, ext. de for. cõp.

QVAMVIS a vnuſquiſq. rei, iuriq. ſuo renunciare poſſit, quandocumq. tamen cum priuata vtilitate coniunctum ſit publicum commodum, libera non eſt renunciatio, ne priuatorum pactis b publico iuri iniuriam fieri contingat, cuius præcipua prærogatiua eſt, vt, quod eius intereſt, à ſolo Principe c remitti poſſit. Itaq. illi, qui beneficium eccleſiaſticum, ſiue ab Ordinarijs, ſiue à ſummo Pontifice, obtinuerunt, auctoritate propria illud dimittere, aut renunciare non poſſunt. Neque enim confertur beneficium ob ſolius collatarij vtilitatem, aut commodum, ſed etiam propter commodum eccleſiæ, cui ille inſeruire debet, vt ſcilicet, non præſit tantùm d, ſed & proſit. Abſq. ſuperioris igitur licentia e renunciare beneficium nemini permittitur. Nec omnis renunciatio admitti debet, ſed illa dumtaxat, quæ cauſam habeat legitimam. Cauſas reperies in Conſtitutione Innocentij III. incipiente: f Niſi cum pridem, & Pij V. incipiente: Epiſcopi: cuius exemplum, ad tollendam ignorantiæ excuſationem, infra ſubijciemus.

b l. ius publicum, ff. de pactis. l. Nemo et. § ſi verò, ff. de relig. & ſumpt. fun. l. Paulus, § patroni ff. de bonis libert.

d cap. ſi qui Epiſc. in fin. 1. q. 1. Auguſtin. li. 19. de Ciuit. Dei, cap. 10.

e c. 1. & 10. ext. eod.

f d. cap. 10.

Pius Papa Quintus.

CAP. II.

EPiſcopi, & alij facultatem habentes, eorum dumtaxat reſignationes recipere, & admittere poſſint, qui, aut ſenio confecti, aut valetudinarij, aut corpore impediti, vel vitiati, aut crimini obnoxij, cenſuriſq. eccleſiaſticis irretiti, aut nequeunt, aut non debent, eccleſiæ, vel beneficio inſeruire, ſeu, qui vnum aliud, vel plura beneficia obtinuerint, vel, quos ad aliud contigerit promoueri: religionem quoq. ingreſſuri, vel matrimonium contracturi, ſi ſtatim poſtea id re ipſa exequantur, deniq. cum quis ex alijs caſibus acciderit, qui conſtitutione fel. record. Innocentij a Papæ III. de dimittendis cathedralibus eccleſijs edita continentur. Qui etiam ob capitales inimicitias nequeunt, vel non audent in loco beneficij reſidere ſecuri, ſed nec horum vllus ſacro ordini mancipatus, niſi religionem ingreſſurus, valeat vllo modo beneficium, vel officium eccleſiaſticum reſignare, niſi aliunde ei ſit, quo in vita poſſit commode ſuſtentari.

a d. cap. 10.

CAP. III.

INhærentes inſuper conſtitutioni Gregorij Papæ XIII. incipienti: Ad prohibendas ſimultates, mandamus, vt in poſterum omnes, & quæcumque beneficiorum reſignationes; etiam ex cauſa permutationis factæ, etiam poſſeſſione non habita, immo, litteris etiam Apoſtolicis non confectis; item litis, & iurium quorumcumq. ceſſiones, ac retroceſsiones, quæ poſthac de dignitatibus, canonicatibus, Prioratibus, ſiue curam animarum habentibus, ſiue ſimplicibus capellanijs, capellis, oratorijs, hoſpitalibus, & alijs quibuscumque beneficijs eccleſiaſticis in noſtris, vel in ſummi Romani Pontificis pro tempore exiſtentis, manibus, etiam coram notario, & teſtibus fient, & à nobis, vel ab ipſo Romano Pontifice, vel ipſius mandato, admittentur, necnon prouiſiones, & quæcumq. aliæ diſpoſitiones ad ipſa beneficia pertinentes, publicari debeant, cum noſtris, vel Apoſtolicis litteris deſuper confectis intra nouem menſes, non à die præſtiti conſenſus, ſed à data (vt aiunt) conceſsionis gratiæ numerandos, ſi prouiſiones à Sede Apoſtolica emanauerint, iuxta eandem conſtitutionem, quo verò ad noſtram prouiſionem, intra quattuor mõſes à die eiuſdem prouiſionis computandos.

§. vnic.

Publicatio autem in Metropolitana noſtra, & in cuiuſcumq. beneficij eccleſia, fiat, dum frequens populus ad Miſſarum ſolemnia conuenerit, vbi ijſdem litteris, aut earum tranſumptis authenticis, exhibitis, clara, & intelligibili voce reſignatio, ſeu ceſsio huiuſmodi, ac beneficij qualitas, & inuocatio, nominaque, & cognomina reſignantis, vel cédentis, necnon illius, in cuius fauorem reſignatum fuerit beneficium, ita publicentur, vt omnia ad notitiam omnium ibidem exiſtentium veriſimiliter poſſint peruenire: deinde ipſarum litterarum exemplum valuis eccleſiarum, vbi facta fuerit publicatio, affixum relinquatur. Si verò eccleſia beneficij ruralis ſit, aut populo, conuentuq. careat, publicatio fiat in eccleſia parochiali, intra cuius limites beneficium extiterit.

CAP. IV.

QVamquam non deſunt in noſtra diœceſi, quibus collata ſunt beneficia curata ob liberam reſignationem in manibus noſtrorum prædeceſſorum factam, vacantia, nullo præuio concurſu; nihilominus, quoniam id oneris abſque examine committi fidelium ſaluti minimè expedit, nullam poſt hac fieri poſſe collationem beneficij, curam animarum habentis in noſtris, ſeu Vicarij noſtri generalis,

Digitized by Google

neralis, manibus, etiam liberè reſignati, decernimus, niſi propoſito edicto, quo concurrere ad vacans beneficium volentes, ſiſtant ſe intra decem dierum ſpatium coram examinatoribus ſynodalibus, vt præeunte examine, iuxta ſacri Tridentini [a] Concilij præſcriptum, beneficium à nobis, vel noſtro Vicario, conferatur ei, qui magis idoneus viſus fuerit, perinde, ac ſi vacaſſet per obitum. Conſequenter alio modo facta collatio irrita, ac nulla ſit. Si verò beneficium reſignatum iuris patronatus ſit, eiuſdem Concilij decreta ſeruentur.

[a] ſeſſ.24. de refor. c. 18.

De temporibus ordinationum, & qualitate ordinandorum.

Tit. VII.

Eugenius IV. in generali Concilio Florentino.

CAP. I.

INTER Sacramenta ſextum locum obtinet Ordo, cuius materia eſt illud, cuius traditione confertur Ordo; ſicut Presbyteratus traditur per calicis cum vino, & patenæ cum pane porrectionem: Diaconatus verò per libri Euangeliorum dationem; Subdiaconatus verò per calicis vacui cum patena vacua ſuperpoſita traditionem, & ſimiliter de alijs per rerum ad miniſteria ſua pertinentium, aſſignationem. Forma ſacerdotij eſt talis. Accipe poteſtatem offerendi ſacrificium in Eccleſia pro viuis, & mortuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: & ſic de aliorum Ordinum formis, prout in Pontificali Romano latè continetur. Ordinarius miniſter huius ſacramenti eſt Epiſcopus: effectus, augmentum gratiæ.

CAP. II.

ORdinem eſſe vnum ex ſeptem Eccleſiæ Sacramentis à Chriſto Ieſu inſtitutis ſacri Concilij Florentini auctoritate eadem docet Eccleſia, atque per ipſum gratiam conferri, vt ex Apoſtolo docuit ſacroſancta etiam Tridentina Synodus [a], affirmamus, conſtanterque profitemur, hæreſiſq. reum eſſe, qui aliter ſentiat, pluries declaratum eſſe admonemus.

[a] ſeſſ. 23. c. 3. & 4.

CAP. III.

ET, ne diœceſani noſtri, qui ſacris ordinibus initiari cupiunt, id à nobis quandoque fruſtra contendant, declaramus, nos (exceptis caſibus vrgentis neceſſitatis, ac publicæ vtilitatis) nullam ordinationem facturos, niſi in quatuor [a] anni temporibus à Caliſto primo inſtitutis, aut Sabbato ſancto, aut Sabbato ante Dominicam Paſſionis nuncupatam, quibus diebus etiam maiores Ordines conferri poſſunt. Verùm, ſi aliquando contingat, nos eſſe adeò impeditos, vt id muneris perſoluere nequeamus, curabimus, vt quotieſcumq. ordinatio fieri debebit, ante menſem emittatur edictum, affigaturq. ad valuas eccleſiæ metropolitanæ, quo vocentur omnes, qui ordinari voluerint, eiuſq. exemplum à cancellario noſtro ad omnes parochos mittatur, vt parochianis inter Miſſarum ſolemnia opportune publicetur.

[a] c. 3. eod.

CAP. IV.

ABbates benedictos conferendi primam tonſuram, minoreſq. Ordines ius olim habuiſſe liquidò conſtat [a]. Hodie, vt ſacri Concilij Tridentini [b] ſtatutis obtemperemus, diœceſanis noſtris, ne ab Abbatibus deinceps vllo modo tondeantur, aut ordinentur, omnino interdicimus, declarantes, nec ritè ordinatos, nec in eccleſiaſticæ militiæ albo ritè deſcriptos eſſe eos, qui Abbatum auctoritate, aut prima tonſura, aut minoribus Ordinibus ſe initiari permiſerint, quin & arbitrio noſtro pro perſonarum ætate, & qualitate, tamquam inobedientes, mulctandos iri.

[a] c. quoniam, diſt. 69. c. cùm contingit, ext. de ætat. & qual. ordin.
[b] ſeſſ. 23. c. 10. de reformat.

CAP. V.

MAiorum ſanè, minorumq. Ordinum culmen [a], atq. apex eſt Sacerdotium, cuius amplitudo tanta in orbe Chriſtiano pollet maieſtate, vt non ſolùm terrenis poteſtatibus honore quamlōgiſsime antecellat, verùm, & angelicis titulis eminentior, ipſorum immundorum ſpirituum potentiam coerceat, euertat, peſſundet. Proinde ſacerdotes hoc nomine decorati, quia [b] ſacra dant, quamquam, nec baptizatorum frontibus ſacrum Confirmationis characterem imprimere, nec ordinandis paracletum Spiritum dare, neque alia facere poſſunt, quæ ſolis [c] Epiſcopis conuenire ex actibus Apoſtolicis docet Eccleſia, eius tamen ſunt exiſtimationis vbique gentium, tamquam Chriſti [d] legati, præſides, iudices, ſacramentorum [e] miniſtri, clauium [f] miniſterium habentes, diuiniquè [g] verbi miniſterium exercentes, vt, & moribus, & ſcientia, cœteris hominibus præſtare, tantiſq. titulis ſe indignos non eſſe oſtendere debeant. Quod vix fieri poteſt, niſi in conferendis etiam inferioribus Ordinibus, ſine quibus ad ſummum ſacerdotij gradum perueniri non poteſt, ea adhibeatur diligētia, quam, & bene inſtitutæ adhibere ſolent Eccleſiæ, & ſacri Canones ordinantibus, atque ordinandis, præſcribunt. Quare, ſi, vel ægritudine [h], vel alio legitimo impedimento

[a] l. 8. C. de epiſ. & cler.
[b] c. quamuis, diſt. 68.
[c] c. cap. vn. §. per frontis, ext. de ſacr. vnct.
[d] Ioann. 20. Matth. 16. c. verbum, de pœnit. diſt. 1. cap. inter hæc. 2. de pœnit. diſt. 1
[e] cap. 10. & 11. ſeſſ. 7. de ſacr. Concil. Trid.
[f] c. 1. ſeſſ. 14. Conc. Trid.
[g] cap. 4 ſeſſ. 23. Concil. Triden.
[h] Conc. Trident. ſeſſ. 23. cap. 3. de reform.

deteneri

Digitized by Google

detenti fuerimus ita, vt ordinationem debitis temporibus facere non valeamus, nullis ex ſubditis noſtris litteras dimiſſorias dari volumus, quibus ab alio Antiſtite promoueri poſſint ad Ordines, niſi ille, cui dari debebunt, diligenter examinatus, atque approbatus fuerit, ne, ſi abſque vlla ætatis diſtinctione, morumque, ac doctrinæ approbatione, Ordines promiſcuè conferantur, munia eccleſiaſtica, ipſarumque noſtræ diœceſis parochiarum regimen cum animarum detrimento, noſtriq. tribunalis dedecore, indoctis, indigniſque miniſtris committi contingat.

CAP. VI.

ET, vt parochianos ſuos, qui relicto ſeculo, in militia eccleſiaſtica in poſterum adſcribendi erunt, faciliùs admonere, ac in propoſito confirmare poſſint, vtque examinatores ſynodales, quæ in ijſdem parochianis admittendis ad primam tonſuram, atq. ordinandis, abſque conſcientiæ ſcrupulo, Ordiniſque eccleſiaſtici dedecore, requiruntur, in promptu habeant, decreta ipſa ſacri Concilij Tridentini huic materiæ opportuna ad verbum infra duximus ſubnectenda.

Ex Concilio Tridentino.

ſeſſ. 23. c. 4. de reform.

CAP. VII.

PRima tonſura non initientur, qui ſacramentum confirmationis [a] non ſuſceperint, & fidei rudimenta edocti non fuerint; quique legere, & ſcribere neſciant, & de quibus probabilis coniectura non ſit, eos non ſecularis iudicij fugiendi fraude, ſed, vt Deo fidelem cultum præſtent, hoc vitæ genus elegiſſe.

a c. fin. eod. lib. 6. c. cum contingat, ext. de æt. & qualit. ord.

Ex eodem:

ead. ſeſſ. 23. cap. 5.

CAP. VIII.

AD minores ordines promouendi bonum à parocho, & magiſtro ſcholæ, in qua educantur, teſtimonium habeant. Hi verò, qui ad ſingulos maiores erunt aſſumendi, per menſem ante ordinationem Epiſcopum adeant, qui parocho, aut alteri, cui magis expedire videbitur, committat, vt, nominibus, ac deſiderio eorum, qui volent promoueri, publicè in eccleſia propoſitis, de ipſorum ordinandorum natalibus, ætate, moribus, & vita à fide dignis diligenter inquirat: & litteras teſtimoniales, ipſam inquiſitionem factam continentes, ad ipſum Epiſcopum quamprimùm tranſmittat.

Ex eodem.

ead. ſeſſ. 23. cap. 11.

CAP. IX.

MInores ordines ijs, qui ſaltem latinam linguam intelligant, per temporum interſtitia, niſi aliud Epiſcopo expedire magis videretur, conferantur, vt eo accuratius, quantùm ſit huius diſciplinæ pondus, poſſint edoceri, ac in vnoquoque munere, iuxta præſcriptum Epiſcopi, ſe exerceant, idque in ea, cui adſcripti erunt, eccleſia, niſi fortè ex cauſa ſtudiorum abſint, atque ita de gradu in gradum aſcendant, vt in eis cum ætate, vitæ meritum, & doctrina maior accreſcat: quod & bonorum morum exemplum, & aſſiduum in eccleſia miniſterium, atque maior erga presbyteros, & ſuperiores ordines reuerentia, & crebrior, quàm antea, corporis Chriſti communio maximè comprobabunt. Cumque hinc ad altiores gradus, & ſacratiſſima myſteria ſit ingreſſus, nemo ijs initietur, quem non ſcientiæ ſpes maioribus ordinibus dignum oſtendat. Hi verò non, niſi poſt annum, à ſuſceptione poſtremi gradus minorum ordinum ad ſacros ordines promoueantur, niſi neceſſitas, aut eccleſiæ vtilitas, iudicio Epiſcopi, aliud expoſcat.

Ex eodem.

ead. ſeſſ. 23. cap. 12.

CAP. X.

NVllus in poſterum ad ſubdiaconatus ordinem ante vigeſimum ſecundum, ad diaconatus ante vigeſimum tertium, ad presbyteratus ante vigeſimum quintum ætatis ſuæ annum promoueatur. Sciant tamen Epiſcopi, non ſingulos in ea ætate conſtitutos debere ad hos ordines aſſumi, ſed dignos duntaxat, & quorum probata vita ſenectus ſit: Regulares quoque, nec in minori ætate, nec ſine diligenti Epiſcopi examine ordinentur; priuilegijs quibuſcumque, quo ad hoc, penitus excluſis.

Ex eodem.

ead. ſeſſ. 23. cap. 13.

CAP. XI.

SVbdiaconi, & Diaconi ordinentur habentes bonum teſtimonium, & in minoribus ordinibus iam probati, ac litteris, & ijs, quæ ad ordinem exercendum pertinent, inſtructi. Qui ſperent, Deo auctore, ſe continere poſſe, eccleſijs, quibus adſcribentur, inſeruiant, ſciantq. maximè decere, ſi ſaltem diebus dominicis, & ſolemnibus, cum altari miniſtrauerint, ſacrã cõmunionem perceperint. Promoti ad ſacrum ſubdiaconatus ordinem,

ſi per annum ſaltem in eo non ſint verſati, ad altiorem gradum, niſi aliud Epiſcopo videatur, aſcendere non permittantur. Duo ſacri ordines nō eodem die, etiam Regularibus, conferantur, priuilegijs, ac indultis quibuſuis conceſſis non obſtantibus quibuſcumque.

eod. ſeſſ. 23. cap. 14.

Ex eodem.

CAP. XII.

QVi piè, & fideliter in miniſterijs ante actis ſe geſſerint, & ad presbyteratus ordinem aſſumuntur, bonum habeant teſtimonium; & hi ſint, qui non modò in diaconatu ad minus annum integrum, niſi ob eccleſiæ vtilitatem, ac neceſſitatem aliud Epiſcopo videretur, miniſtrauerint; ſed etiam ad populum docendum ea, quæ ſcire omnibus neceſſarium eſt ad ſalutem, ac adminiſtranda ſacramenta, diligenti examine præcedente, idonei comprobentur, atque ita pietate, ac caſtis moribus conſpicui, vt præclarum bonorum operum exemplum, & vitæ monita ab eis poſſint expectari. Cureteq. Epiſcopus, vt ij ſaltem diebus dominicis, & feſtis ſolemnibus, ſi autem curam habuerint animarum, tam frequenter, vt ſuo muneri ſatisfaciant, Miſſas celebrent.

CAP. XIII.

QVoniam clerici in ſubdiaconatus ordine conſtituti matrimonium contrahere, atteſque ſeculares exercere omnino prohibentur, ne cum ordinis eccleſiaſtici ignominia mendicare, aut ſordidos quæſtus facere cogantur, nos inhærendo ſacri Concilij a Tridentini decreto, quod fel. recordat. Pius b Papa Quintus ad regulares non profeſſos extendit, ſtatuimus, vt perpetuis futuris temporibus nemo ſecularis clericus, aut Regularis non profeſſus; licet omnes alias habeat qualitates à iure requiſitas, morum, ſcilicet, honeſtatem, litterarum ſcientiam, rerum peritiam, legitimamq. ætatem; ad ſubdiaconatus ordinem promoueatur, niſi tale poſſideat beneficium, aut penſionem, aut patrimonium, vnde ali decenter poſſit.

a c. 2. de reform ſeſſ. 21. b conſtitut. 74.

§. 1.

Verùm, quoniam beneficiorum in noſtra diœceſi exiſtentium reditus non ignoramus, quicumque ex noſtris diœceſanis ad titulum beneficij in eadem diœceſi poſiti ordinandus fuerit, quo ad ipſos reditus, nihil probare teneatur: ſed, ſi beneficium in aliena diœceſi exiſtens impetrauerit, niſi ex illius reditu ali ſe decenter probauerit, ad ordines nequaquam admittatur. Vt verò mendacia, fraudes & periuria euitentur, qui ad titulum patrimonij ordinari voluerit, aut legitimis documentis, aut proborum virorum, etiam iuratorum, teſtimonio coram notario, parocho, ac ſyndicis loci, in quo illud examen fieri contigerit, eam de proprio patrimonio fidem exhibeat, vt certum ſit, ex illius prouentu ad victum, ac veſtitum neceſſaria, pro clericalis ſtatus conditione ſibi nunquam defuturam. Quod, niſi certum ſit, ad ordines non aſſumatur.

§. 2.

Facultates autem ſufficientes eas eſſe intelligimus, quarum reditus ad centum florenos monetæ huius noſtræ Prouinciæ aſcendat: quapropter non promoueatur, qui de ea ſumma authentica, ſideq. digna documenta non exhibuerit. Quem quidem reditum, ſiue ex penſione, ſiue ex patrimonio, ſiue à parentibus, ſiue à fratribus, ſiue aliunde, proueniat, nunquam alienari poſſe declaramus, niſi promotus ſufficiens c beneficium eccleſiaſticum obtinuerit, vel aliunde habeat, quantum ad vitam decenter tolerandam ei neceſſarium ſit: quam etiam alienationem abſque licentia manu noſtra ſubſcripta fieri prohibitam eſſe declaramus.

c c. nemine, c. Sanctorū, 70. diſt. cap. cum ſecundum, & cap. tua, ext. de præbend. c. ſi Epiſc. eod. in 6. & d. c. 2. ſeſſ. 21.

CAP. XIV.

PRomoti verò ad ordinem presbyteratus, etſi in eorum ordinatione acceperint Miſſæ celebrandæ poteſtatem, attamen, quia nullum opus, quamuis maximè ſanctum, ac venerandum, poteſt in eccleſia tractari, quod cum præſtantiſsimo, tremendoq. Miſſæ ſacrificio comparari poſsit, (dum viuifica hoſtia, qua Deo patri reconciliati ſumus, per ſacerdotes quotidie immolatur) ſciant, quicumq. ad hoc culmen dignitatum peruenerint, omnem ſibi operam, ac ſtudium in eo ponendum eſſe, vt non ſolùm cum interiore cordis munditia, exterioreq. pietatis ſignificatione, ſed & cum illarum cæremoniarum obſeruatione, quæ in Miſſali, & Cæremoniali Epiſcoporum altaris miniſtris præſcribuntur, id peragatur ita, vt audientes ad ædificationem, ac pietatem, non autem ad riſum, aut contemptum, aut nauſeam moueantur. Ideò decernimus, promotos non debere ad Miſſæ celebrationem accedere, niſi bene edoctos, & inſtructos eorum, quæ ad tantum myſterium dignè tractandum neceſſaria ſunt, vt, ſcilicet, in veſtibus, greſſu, voce, totiuſque corporis motione, atque geſtu, dignitas, ac excellentia ſacerdotalis exprimatur. Nemo igitur ordinem presbyteratus exercere audeat, niſi de ea re à nobis, vel Vicario noſtro generali, petierit licentiam, quam ijs tantummodo, quos in huiuſcemodi cæremonijs, ac functio-

Digitized by Google

functione, plurimum profeciſſe conſtiterit daturos nos eſſe ſcripto profitemur. Qui verò ſine huiuſmodi licentia celebrare auſus fuerit, noſtro, vel eiuſdem Vicarij arbitrio puniatur.

De ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum. Tit. VIII.

CAP. I.

[a c. 3. ext. eod.]

INDIGNVM ſanè eſt[a], ac penè temerarium, vt, qui ſeipſum, ſuaq. gubernare, neq. adminiſtrare nouit, grauiſsimum eccleſiarum pódus portare præſumat. Quapropter, ex ſacroſancti Concilij[b] Tridentini decreto prohibitum eſſe declaramus, ne quis poſthac, cuiusvis ſtatus, aut conditionis ſit, prima tonſura initiatus, aut etiam ad minores ordines promotus, ante quartumdecimum annum beneficium quodlibet, etiam de iure patronatus ſuæ familiæ, aut gentis aſſequi poſsit; niſi id ei fuerit à Sede Apoſtolica ſpecialiter indultum.

[b c. 6. ſeſſ. 23. de refor.]

CAP. II.

CVm in eccleſia noſtra metropolitana dignitates, ac canonicatus obtinentes omnes, & beneficiati, qui capellani aſsiſtentes, vocantur, habeant ex inueterata, & laudabili conſuetudine annexum ordinem presbyteratus, mandamus, ne deinceps ad dignitates, aut canonicatus, aut beneficia quis admittatur, quamuis ex legitimo matrimonio procreatus, moribusq. & ſcientia, omnibusq. alijs canonicis qualitatibus emineat, qui vigintiquinque annis minor ſit, vel non poſsit, ſaltem intra[a] annum à die electionis ſuæ computandum, ad presbyteratus ordinem canonicè promoueri.

[a c. 5. ext. eod.]

CAP. III.

NOn immeritò à maioribus noſtris ars artium regimen animarum dictum eſt[a]: Quare, cùm præter vitæ innocentiam, doctrina etiam in parochialium eccleſiarum rectoribus pernéceſſaria ſit, prouidendum eſt, ne, qui amicorum, potentiorumve hominum teſtimonio, aut ſermonis, oriſue grauitate, ad curam animarum magis idonei videntur, ineptiores, quàm par eſt, re ipſa euadant: nos igitur, vt imperitos à finibus eccleſiæ noſtræ, quantùm poſſumus, arceamus, ſtatutum eſſe declaramus, ne in poſterum parochialibus eccleſijs rector vllus decernatur, niſi ex ſacri Concilij[b] Tridentini præſcripto, vt, ſcilicet, ſtatim atque vacauerint, idoneus eis conſtituatur vicarius cum fructuum vacantis eccleſiæ congrua portione, qua ipſe, donec nouus rector creatus ſit, onera ipſius eccleſiæ ſuſtinere poſsit. Vocentur deinde per edictum publicum, qui ad vacans beneficium examinari, & concurrere volent, vt ij, quorum nomina apud cancellarium deſcripta extiterint, coràm nobis, vel Vicario noſtro generali, nobis abſentibus, ab examinatoribus ſynodalibus, non paucioribus, quàm tribus, elapſis decem diebus examinentur, vt magis idoneo beneficium conferatur. Quod, ſi non obſeruetur, irritam, ac nullam collationem fore declaramus.

[a c. penult. ext. eod.]

[b ſeſſ. 14. c. 18. de reformat.]

De ſacra Vnctione. Tit. IX.

Eugenius IV. in Concilio Florentino.

CAP. I.

SECVNDVM ſacramentum eſt Confirmatio, cuius materia eſt chriſma confectum ex oleo, quod nitorem ſignificat conſcientiæ; & balſamo, qui odorem ſignificat bonæ famæ, per Epiſcopum benedicto. Forma autem eſt: Signo te ſigno crucis, & confirmo te chriſmate ſalutis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Ordinarius miniſter eſt Epiſcopus, & cùm cœteras vnctiones ſimplex ſacerdos valeat exhibere, hanc, non, niſi Epiſcopus, debet conferre: quia de ſolis Apoſtolis legitur, quorum vicem tenent Epiſcopi, quod per manus impoſitionē Spiritum ſanctum dabant, quemadmodum actuum Apoſtolorum lectio manifeſtat: Cùm enim audiſſent, inquit, Apoſtoli, qui erant Hieroſolymis, quia recepiſſet Samaria verbum Dei, miſerunt ad eos Petrum, & Ioannem, qui cùm veniſſent, orauerunt pro ipſis, vt acciperent Spiritum ſanctum: nondum enim in quemquam illorum venerat, ſed baptizati tantum erant in nomine Domini Ieſu: tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant Spiritum ſanctum. Loco autem illius manus impoſitionis datur in eccleſia confirmatio. Legitur tamen, aliquando per Apoſtolicæ Sedis diſpenſationem ex rationabili, & vrgente admodum cauſa, ſimplicem ſacerdotem chriſmate per Epiſcopum confecto hoc adminiſtraſſe Confirmationis ſacramentum. Effectus autem huius ſacramenti eſt, quia in eo datur Spiritus ſanctus ad robur, ſicut datus eſt Apoſtolis in die Pentecoſtes, vt, videlicet, Chriſtianus audacter Chriſti confiteatur nomen. Ideoque in fronte, vbi verecundiæ ſedes eſt, confirmandus inungitur, ne Chriſti nomen confiteri erubeſcat, & præcipuè crucem eius, qui Iudæis eſt

Digitized by Google

ſcandalum, gentibus autem ſtultitia ſecundum Apoſtolum, propter quod ſigno crucis ſignatur.

Ex eodem.

C A P. I I.

QVintum ſacramentum eſt Extrema vnctio, cuius materia eſt oleum oliuæ per Epiſcopum benedictum. Hoc ſacramentum, niſi infirmo dari non debet: qui vngendus eſt in oculis propter viſum, in auribus propter auditum, in naribus propter odoratum, in ore propter guſtum, vel loquutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter greſſum, in renibus propter delectationem ibidem vigentem. Forma autem huius ſacramenti eſt hæc. Per iſtam vnctionem, & ſuam piiſſimam miſericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid deliquiſti per viſum, &c. & ſimiliter in alijs membris. Miniſter huius ſacramenti eſt ſacerdos: effectus vero, eſt mentis ſanatio, &, quantùm expedit, ipſius etiam corporis. De hoc ſacramento inquit beatus Iacobus Apoſtolus. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, vt orent ſuper eum vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & ſi in peccatis ſit, dimittentur ei.

C A P. III.

HOc autem Extremæ vnctionis ſacramentum, licet omnibus Chriſtianis commune ſit, non eſt tamen omnibus miniſtrandum, vtpotè pueris, qui nulla adhuc commiſerunt peccata, aut amentibus, & furioſis, niſi dilucida habeant mentis interualla, eoq. tempore petant, aut ſignificent, ſe velle ſacro oleo vngi. Et quamuis poſt hanc pij animi ſignificationem in maniam, (quod pluries vi morbi contingit) & furorem incidant, non eſt ipſis ſacra vnctio deneganda. Vngi autem non debent, qui ſano, & firmo ſunt corpore, etiam vitæ periculis expoſiti, vt nauigantes, ad prælium ituri, & ad vltimum ſupplicium damnati. Parochi verò ſacramentum hoc exhibere curent ijs, qui integræ mentis, ac rationis eſſe, ipſumq. ſe deuotè ſuſcepturos apertè oſtendant, nec expectent, vt vitali virtute proſtrata, ſenſuum officio deſtituti videantur. Curent inſuper, vt ad vngendos ægrotantes accerſiti, abſque mora, & quam diligentiſſimè pium hoc munus impleant, ne morientes parochorum culpa diuino hoc animarum ſubſidio defraudentur. Quod qui neglexerint, grauiſſimam ſe mulctam arbitrio noſtro ſubituros intelligant.

De Sacramentis non iterandis. Tit. X.

C A P. Vnicum.

SEPTEM eſſe Catholicæ Eccleſiæ ſacramẽta à Ieſu Chriſto inſtituta aliàs diximus[a], atque eorum alia iterari poſſe, nempe Euchariſtiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, ac Matrimonium, alia minimè, Baptiſmum, ſcilicet, Confirmationem, & Ordinem, quorum poſtrema ab Epiſcopis tantùm, primum verò, etiam à parochis, miniſtratur. Verùm, quia, vrgente neceſſitate, cuiq. de populo, etiam fœminini ſexus, (dummodo intentionem habeant faciendi, quod intendit facere Eccleſia) baptizare[b] conceſſum eſt, etiam in priuatis domibus, parochis præcipimus, ne vllum infantem baptizare audeant, niſi certò ſciant, illum in paterna domo, aut alibi extra eccleſiam non fuiſſe baptizatum, ne, ſcilicet, ſacramentum hoc iterari contingat. Quod, ſi dubium ſit, infans non baptizetur, niſi ſub hac conditione: Si non es baptizatus, ego te baptizo, &c. Itaq. ad tollendos abuſus, atq. vt ex ordine perſonarum huius ſacramenti dignitas magis eluceat, prohibemus, ne coràm viro baptizet mulier, nec laicus coram clerico, nec clericus, præſente ſacerdote, nec ſimplex ſacerdos, parocho præſente, niſi ipſe conſentiat.

[a] ſup. c. 6. de ſumma Trinit. & Fide Cathol.

[b] Conc. Trident. can 4. de baptiſm. ſeſſ. 7.

De officio Archidiaconi. Tit. XI.

C A P. Vnicum.

CAPITVLVM Archidiaconus, aut Decanus, quoties opus fuerit, conuocare poteſt, vbi curare debet, vt canonicì modeſtè, ſuoque tempore loquantur, atque ſententias, ſeu vota, proferant, ſecuſq. facientes, illico è capitulo eijcere. Si verò aliquis; quod Deus auertat; iniurioſa, aut ſcandaloſa verba effuderit, præter ſeruitij illius diei amiſſionem, noſtro, aut Vicarij noſtri arbitrio coerceatur. Sigillum Collegij cuſtodiat Decanus, quo, niſi eo abſente, nemo vtatur.

§. 1.

Idem prætereà in clauſtris habitet, omnemque curam, ac ſtudium adhibeat, ne quidquam contra bonos mores, aut publicam honeſtatem committatur, vel populo ſcandalum præbeat.

§. 2.

Digitized by Google

§. 2.

Nobis celebrantibus, aut ordines conferentibus, pluuiali amictus aſſiſtat, neminiq. loco cedat. Et quia Archidiaconus à maioribus [a] noſtris oculus Epiſcopi non immeritò dictus eſt, omnia circumluſtrare, & perſcrutari diligenter eum oportet; vt, quid agendum, quidve prohibendum ſit, quo eccleſiaſtica diſciplina, diuinuſq. cultus omni ex parte ſartus tectus conſeruetur, nobis ſua prudentia, & vigilantia indicare poſſit.

[a] c. diaconi, 1. diſt. 93.

De officio Sacriſtæ. Tit. XII.

CAP. Vnic.

SACRISTA in eccleſia noſtra ſecundam obtinet dignitatem, cuius officium ex perſonæ, tituliq. prærogatiua, eſt indicere, ſeu conuocare capitulum, eique, Decano abſente, præſidere. Curam prætereà gerere omnium eccleſiæ ſupellectilium, necnon ſacrorum quorumcumq. vaſorum, ac veſtium, item lampadum, ac deniq. totius eccleſiaſtici theſauri.

§. vnic.

Diſponit inſuper de toto officio in choro recitando, eligitq. matricularios, quos etiam primam dignitatem obtinenti, & capitulo, præſentandi Ius habet.

De officio Cantoris. Tit. XIII.

CAP. Vnic.

CANTORIS dignitas tertia eſt in eccleſia noſtra, & patronatus iure ad nos pertinet, ſicut & Sacriſtæ, cum à prædeceſſoribus noſtris vtraque ad diuini cultus augmentum fuerit inſtituta. Huius munus eſt officij ſolemnium dierum feſtorum tabellam in choro conficere, in qua deſcribantur nomina eorum, qui in eodem choro, vel nobis, vel alteri in dignitate conſtituto in diuinorũ functione aſſiſtere debent.

§. 1.

Eos, qui malè legunt, aut negligenter cantant, aut confabulantur, aut rident, aut huiuſmodi aliquod irreuerenter agunt in choro, nobis, vel Vicario noſtro generali, vel Decano, deferat Cantor, vt poſt ſalutarem pœnitentiam reſipiſcant.

§. 2.

Diligentiam quoque adhibeat Cantor circa ritus, ac cerimonias, vt, ſcilicet, à canonicis, beneficiatis, & capellanis, & quos vocant, habituatis, exactè obſeruentur, Si item ſupplicationes, vel (vt vulgo appellantur) proceſſiones aliqua ex cauſa extra ordinem indicantur, officium celebrandum ordinare teneatur.

§. 3.

Ad Cantorem etiam pertinet curare, vt ex alumnis Seminarij, qui innocentes vocantur, ij ſeligantur, qui, & choro, & capellæ idoneis vocibus, &, quo decet decore, poſſint deſeruire: Item, vt in Grammatica, ac Muſica, pro ætate, atque ingenio cuiuſque, proficiant, & in eccleſia debitis horis adſint, neque per vrbem ſoli incedere, aut vagari, permittantur.

§. 4.

Denique, quod ex antiqua conſuetudine ius habet Cantor, mittendi in realem poſſeſſionem canonicos, & capellanos à capitulo inſtitutos, confirmamus. Eiuſdem, nobis celebrantibus officium eſt vnà cum Sacriſta ſemper aſſiſtere, & abſentibus, Decano, & eodem Sacriſta, capitulo præeſſe.

De officio Vicarij. Tit. XIV.

CAP. I.

QVONIAM iure communi [a] definitum eſt, Epiſcoporum Vicarios, ſeu officiales generales, non habere poteſtatem inquirendi, corrigendi, delinquentium exceſſus puniendi, vel quemquam à ſuis beneficijs, aut officijs, aut adminiſtrationibus amouendi, nec vacans beneficium conferendi, niſi id ſpecialiter eis conceſſum ſit, nos, ne difficultates, aut controuerſiæ inde oriantur, omnes, & ſingulas has facultates Vicario noſtro generali abſque vlla diminutione damus, & in ampliſsima forma concedimus: quin, etſi generali permiſsione conferendi omnia beneficia non videntur comprehendi, quæ ad renunciationes, aut permutationes pertinent, niſi earum ſpecifica mentio fiat, ad eas quoq. conceſsionem noſtram extendi declaramus ita, vt circa eas Vicarius noſter electus, ſiue eligendus, eam facultatem, atque auctoritatem habeat, quam ipſi haberemus, ſi coràm nobis fierent, exceptis ijs, quæ nobis expreſſe, & ſpecialiter reſeruauerimus.

[a] cap. 2. & 3. eod. lib. 6. c. ſtatutum, de præbend. eod. lib. 6.

CAP. II.

SI autem ex delegatione Apoſtolica, vel alia occaſione coràm Vicario noſtro cauſam agi cõtingat, ne de iudicis integritate ſuſpicio vlla concipi poſit, eidem Vicario ſub pęna priuationis officij, ac perpetuæ inhabilitatis ad ipſum exercendũ, præcipimus, ne

quidquam, vel minimum, exigat, aut oblatum ea de cauſa à partibus accipiat: idem obſeruari volumus, quoad cancellarios, vulgò grepherios, vt, ſcilicet, non toleret, eos vltra taxam quidquam accipere, propoſita pœna amiſſionis officij, & reſtitutionis in duplum eius, quod vltra taxam exegiſſe deprehenſi fuerint. Iterum verò delinquentibus infligatur etiam pœna quinquaginta aureorum fiſco noſtro applicandorum.

C A P. III.

Vicarios autem [a] rectorum eccleſiarum, tam perpetuos, hoc eſt eos, qui nec amoueri, nec portione ſua à rectoribus priuari poſſunt, quàm amouibiles, ac temporarios, ad animarum regimen deinceps admitti nolumus, niſi examinati fuerint, & approbati, ac ſi ad beneficia, ad quæ vicarij proponantur, promoueri deberent adeò, vt & parochialia onera portare poſſint, & vitæ exemplo ſpectatiſſimi ſint. Nemo tamen, quamuis approbatus, ad duas vicarias admittatur. Qui verò iam admiſſus fuerit, altera, quam maluerit, retenta, alteram dimittat. Qui autem beneficium parochiale impetrauerit, atque eodem tempore vicariam adminiſtret, niſi eam ſtatim relinquat, beneficio priuatus eſſe intelligatur.

a c. 1 & tot. tit. ext. eod. c. poſtulaſti de reſcrip. c. G perpetuus ext. de fide inſtrum.

De officio, & poteſtate iudicis delegati. Tit. XV.

C A P. I.

IVDEX delegatus eſt, cui, vel à ſummo Pontifice, vel à Prælato, vel à Principe, aliove ſpiritali, ſeu temporali domino, iuriſdictio demandata ſit. Hic, cùm propriam non [a] habeat, ſibi [b] mandata iuriſdictione vtitur. Plurimùm verò differt, qui à Romano Pontifice ab eo, qui ab Ordinario, delegatur: etenim delegatus Apoſtolicus reſpectu mandantis dignior, inq. [c] ſibi commiſſa cauſa maior eſt quocumq. Ordinario adeò, vt Legatus [d] à latere, cùm iure magiſtratus faciat, quodcumque facit, quamuis Proconſuli, & Præſidi æquiparetur, quorum [e] ſupremum fuit imperium in Prouincijs, iudicem tamen delegatum neque impedire, quin ſibi commiſſum negotium expediat, neque eius ſententiam abſque Apoſtolico mandato irritam reddere poſſit: [f] delegatus namq. in ea cauſa eandem cum Principe mandante habet poteſtatem, neque [g] ab eius ſententia appellari poteſt, niſi ad eundem Principem, ſicut ab Ordinario [h] ad proximum ſuperiorem tantum appellatur.

a l. 1. §. vlt. ff. de offic. eius cui mãdat. eſt iuriſd.
b l. ſolet. ff. de iuriſdict. omn. iud.
c cap. ſane, quia nos, ext. eod. tit.
d c. 1. ext. de offic. legati.
e l. & ideo, ff. de offic. Proconſ. l. 4. C. de offic. Præſ.
f d. c. ſane.
g l. 1. ff. quis & à quo, l. præcipimus, C. de appellation.
h l. imperatores ff. de appellat.

C A P. II.

LAtiſſimum eſt officium iudicis à Principe delegati, cùm partes in ius vocare poſſit, contumaces, aut ex lege, aut, ſi lex deſit, ex arbitrio punire, aliaq. [a] omnia ad cauſam ſpectantia facere, executioni quoque ſuam mandare ſententiam, interdicere, ſuſpendere, excommunicare, item omnes, qui ſibi demandatam iuriſdictionem impediunt, coercere, excommunicatos abſoluere, in poſſeſſionem mittere. Quare à nobis dandi iudices, ſi fieri poterit, ex partium conſenſu dabuntur, ſin minus, ex officio: ſi verò aliquis eorum, vt ſuſpectus, reijciatur, ſuſpicionis cauſis coràm [b] nobis probatis, alius in ſuſpecti locum ſubrogetur. Suſpicionis autem cauſæ initio allegandæ ſunt, cùm poſt [c] litem conteſtatam iudex recuſari non poſſit, niſi noua [d] aliqua ſuſpicionis cauſa ſuperueniat: Delegatus autem iudex fines mandati ſui diligenter cuſtodiat, eiusq. forma ſeruata, exceptiones [e] admittat, aliaque omnia, quibus negotium, & mandatum perficitur, integra fide gerat, ne illuſorium, nullumq. reddatur eius iudicium, factaſque à litigatoribus expenſas in duplum reſtituere teneatur.

a c. præterea, ext. eod.
b c. ſuper, §. porrò, & §. cũ verò, ext. eod. l. cum ſpecialis. C. de iudicijs.
c l. apertiſſimi, C. eod.
d l. ex Cornelia initio, ff. de iniur.
e c. ſuper c. cũ dilectus, ext. de reſcript. l. ordinarij. C. de rei vendic. l. ſi procurator, & l. ſi diligenti. ff. de procurator.
f c. ex part. ext. eod.

De officio Iudicis ordinarij. Tit. XVI.

C A P. I.

QVANDOQVIDEM in idiomate, quo Prouincia, & ciuitas noſtra vtitur, non ſatis verſati, prędicationis munus Epiſcoporum [a] proprium, quemadmodum cupimus, explere non poſſumus, ne commiſſi nobis gregis ſolatium, atq. vtilitatem, quæ ex ſacræ paginæ, legisq. diuinæ interpretatione percipitur, negligere videamur, vtque aliqua ex parte officio noſtro ſatisfaciamus, volumus, non ſolùm præcipuis, ac ſolemnibus feſtis diebus, ſed, & per totam Quadrageſimam, atque Aduentum Domini impenſa noſtra à pijs, doctisq. ex diuerſis Ordinibus ſelectis viris in eadem ciuitate, etiam nobis abſentibus, conciones haberi.

a Conc. Trident. ſeſſ. 5. cap. 2 de reform. ſeſſ. 24 c. 4. de reform.

C A P. II.

SEd, quia Epiſcopus omnium parochiarum habitu rector, eas actu gubernare non poteſt, parochos quoque, tamquam in partem ſolicitudinis vocatos, prædicationis oneri humeros ſupponere oportet: proinde meminerint omnes animarum curam habentes, dominicis ſaltem, & feſtis ſolemnibus diebus, populis ſacras ſcripturas interpretari, præceptaque euangelica, etiam exemplis, eorum

Digitized by Google

eorum mentibus ſenſim inſtillare, abuſus, vitia, ſuperſtitiones, peccataq. omnia deteſtari, virtutem, bonorumq. operum fructum efficaciter promouere, vt, calcatis diabolicis artibus, terrenorumq. obliti, ad cæleſtia toto cordis affectu erigantur. Hæc, ſacro Tridentino[a] ſuggerente Concilio, ante parochorum oculos ponimus, vtque animarum neceſſitatibus adhibeantur, vrgemus, atque præcipimus.

a d.c.2 & 4.

§. 1.

Vbi verò concionator impenſa publica commode ſuſtentari poſſit, tempore præſertim quadrageſimali (vtpotè in oppidis ſancti Mauritij, Aimæ, Cōflecti, Bellifortis, alijsq. ſimilibus) præter id, quod parochi facere tenentur, proprium concionatorem, vel ſecularem, vel regularem ſacerdotem quotannis conduci volumus, qui quotidie, vno ex qualibet hebdomada excepto, verbo Dei populum paſcat.

§. 2.

Et, quia ſuperuacanea, ac inutilis eſſet verbi diuini prædicatio, fruſtraq. Chriſtiana doctrina diſſeminaretur, niſi adeſſent, qui eam exciperent, & conciones audirent, populum omnem, vt in ſuis parochialibus Eccleſijs, ſaltem diebus dominicis, conueniat, hortamur, non ſolùm, vt ſpiritalem cibum ex inſtructiſſima Euangeliorum cella penaria ſibi ſumat, verùm etiam, vt, quæ ad diuinum cultum, morumq. Eccleſiaſticorum dignitatem, ac conſtantiam, pertinent, à parochis pro tempore intelligat, feſtorum, ſcilicet, dierum, ex præſcripto Eccleſiæ obſeruandorum, recurrentes annuas ſolemnitates, matrimoniorum denunciationes, Apoſtolicarum litterarum, noſtrarumq. conſtitutionū, aut edictorum, etiam Vicarij noſtri generalis, incidentes publicationes, aliaq. huiuſmodi, ad quæ, patresfamilias præcipuè teneri, pronunciamus.

CAP. III.

QVamuis verbi Dei prædicatio admodū vtilis, & neceſſaria ſit, &, qui ſacræ Theologiæ operam nauarunt, in eaq. laureā conſecuti ſunt, legendi, interpretandi, & prædicandi facultatem acceperint, nihilominus, quia interdum ſub ouilis pellibus rapaces latent lupi, quorum rabiem, cùm Prouinciæ noſtræ immineant, magnopere pertimeſcimus; neminem[a] poſthac, ſiue is ſecularis, ſiue Regularis ſacerdos fuerit, ſine noſtra, ſeu Vicarij noſtri generalis, expreſſa licentia, ad populum concionari poſſe concedimus. Parochi, qui id permiſerint, vt hactenus factum eſt, aureis duodecim mulctentur.

a d.c.2. & 4

CAP. IV.

NIhil profectò ad Chriſtianæ reipublicæ tranquillitatem, diuiniq. cultus conſeruationem, ac propagationem magis expedit, quàm vtriuſque ſexus pueros ſanctè inſtitui, & in fide, quam profeſſuri ſunt, diligenter erudiri: altas namque radices agunt, quæ in teneris animis ſeruntur adeò, vt nulla ferè ratione inde euelli poſſint. Quamobrem, etſi de Chriſtiana doctrina pueris explicanda, quod parochorum officio conuenire viſum eſt, dum diœceſim noſtram viſitaremus, ſatis declarauimus, idipſum nihilominus, & in hoc conſtitutionum noſtrarum volumine repeti non ab re alienum duximus, vt non ſolùm paſtores in tam graui negotio partes ſuas deſiderari non patiantur, ſed etiā grex, cui paſcendo à Deo præpoſiti ſumus, propenſionem noſtram ad eius ſalutem agnoſcat. Parochi igitur pueros vtriuſque ſexus intra ſuæ curæ fines poſitos, dominicis omnibus, alijſq. feſtis diebus in fidei rudimentis inſtituant, Deoq. præſertim, ac parentibus obedire doceant, ſimulq. curent, vt hoc noſtrum, immo ſacri[a] Tridentini Concilij præceptū ſibi ſubditis populis eum fructum afferat, quem ab altaris miniſtris expectare debemus. Quod, ſi facere neglexerint, toties duorum florenorum pœnam ſubeant, quoties in officio deliquerint, eaque pecunia libri ad doctrinam Chriſtianam pertinentes comparentur, atque inter pueros diſtribuantur.

b ſeſſ. 24. c. 4. de reſor.

§. vnic.

De Muſterienſium puerorum inſtitutione ad æternam ſalutem neceſſaria pro eo, ac debemus, ſolliciti, duas erigi ſcholas in hac ciuitate ſtatuimus: alteram in Eccleſia noſtra matrice; alteram in Eccleſia Beatæ Mariæ, vt in illa pueri ab Eccleſiaſticis, alijſq. pijs hominibus; in hac puellæ à matronis, alijſq. religioſis mulieribus in præceptis Euangelicis inſtituantur. Propterea, ſicut Eccleſiæ noſtræ miniſtros in re tam graui officio ſuo non defuturos confidimus, ita, ne piæ mulieres à ſancto hoc miniſterio diuellantur, aut quoquomodo, quoad eius fieri poterit, exturbentur, dum puellis in Chriſtiana doctrina dirigendis operam dabunt, neminem, vno excepto parocho, ad eamdem Beatæ Mariæ Eccleſiam accedere poſſe permittimus. Qui ſecus fecerit, duobus aureis nummis mulctetur, quos emendis Sanctorum imaginibus inter ipſas puellas diſtribuendis, applicamus. Qui iterum deliquerit, in carcere triduo pane, & aqua temeritatis ſuæ pœnam luat.

Digitized by Google

CAP. V.

Non ſolùm autem rudimenta fidei pueros docere, ſed etiam adultos ita inſtruere debent parochi, moribuſq. Chriſtianis ita formare, vt, quomodo, quam reuerenter, quamque munda conſcientia ſacramenta ſuſcipienda, ac tractanda ſint, non ignorent. Quod proculdubio ex ſententia ſuccedere non poterit, niſi virtus, vſuſque ſacramentorum priùs populis explicetur. Id verò factu haud difficile fuerit, ſi parochi Catechiſmum catholicorum dogmatũ promptuarium, totiuſq. Theologiæ compẽdium ſacri [a] Tridentini Concilij auctoritate cõcinnatum, ſibi familiarem faciant, vbi ad curam paſtoralem pertinentia perelegantér, ac luculẽter tractantur, cuius ductu, vt, quæ ad ſalutarem diſciplinam capeſſendam, ac retinendam, neceſſaria ſunt, populis opportunè ſuggerantur, parochi inter Miſſarum ſolemnia, & quandocumque ſacramenta miniſtrãda fuerint, vim, vſum, eorumq. neceſſitatem, illis exponant, quo, & maiore pietate, atque humilitate ea ſuſcipiant, & ad charitatis opera feruentiores facti, peccata vehementius deteſtentur, vnumque corpus cum Chriſto effici ſummo ſtudio contendant.

a de Indice lib. & cathechiſmo.

CAP. VI.

Verumtamen nihil vtique profuerit, ſanam doctrinam ab induſtrijs agricolis in populorum animis ſeminari, ſi ab inimico homine ſuperſeminata zizania iactum ſemen ſuffocauerint: quod, ne peſtilentium librorũ lectione in iuriſdictione noſtra vnquam eueniat, libros impreſſos à bibliopolis venales proponi, aut à noſtris ſubditis legi, aut haberi, prohibemus, niſi nobis, vel generali Vicario noſtro, prius exhibeantur, noſtraq. auctoritate approbati, in lucem prodierint, præſertim, ſi Geneuæ, etiam mentito prælo, (quod ad decipiendos catholicos emptores neoterici iam pridem impudenter factitant) editi fuerint, vt, qui erroneam doctrinam non contineant, nec bonis moribus aduerſentur, vendi, legi, haberi, ac tractari abſque vllo periculo, aut conſcientiæ ſcrupulo, poſſint. Qui verò hæreticorum veneno infecti, atque à catholicæ veritatis ſenſu alieni in animarum perniciem proſeminari videantur, omnino reijciantur.

CAP. VII.

Ex antiquis [a] iuris Pontificij conſtitutionibus, & nouiſſime ſacri Tridentini [b] Concilij decreto diœceſanæ Synodi ſingulo quoque anno celebrandæ ſunt: quod nos, vt omnino in noſtra iuriſdictione obſeruetur, diligentiſſime curabimus, indicta Synodo ad diem dominicum poſt octauã Paſchæ ſolemnem, qui inſcribitur: Paſtor bonus, &c. cui, non tãtum ipſos parochos intereſſe volumus, ſed etiam omnes vicarios, qui eccleſijs menſæ noſtræ, ſiue capitulis, ſiue matricibus alijs eccleſijs vnitis, deſeruiunt, nenon alios omnes vicarios perpetuos curam animarum habentes, non ſolum, vt villicationis ſuæ rationem reddant, ſed etiam, vt, quæ in Synodis conſtituta fuerint, in populorum ſibi ſubditorum mentibus vtilius imprimere, ac faciliùs exequi poſſint.

a c. annis ſingulis cũ ſeq. 18. diſt. c. ſicut olim ext. de accuſ. b ſeſſ. 24. c. 2. in fin. de reform.

§. vnic.

Quòd, ſi ijdem vicarij, & rectores parochialium Eccleſiarum legitimo fuerint impedimento detenti, ita, vt Synodo intereſſe nequeant, officij ſui partes per procuratorem ſacerdotem authentico mandato ſupplere teneantur, alioquin iuxta canonicas ſanctiones puniantur.

CAP. VIII.

Sed, ne ipſæ vniuerſitates frequentibus onerentur ſumptibus; qui hactenus ſatis magni fuere; non equidem (vt conijcere licet) ob comitatum noſtrorum prædeceſſorũ, aut noſtrum, qui modũ minimè exceſſit, tam, quoad numerum famulantium, quàm, quoad tempus abſolutis, quanta potuimus, celeritate, quæ ad viſitationem pertinuerunt; ſed, quia adiacentium oppidorũ, parochiarumq. primoribus, & incolis, & presbyteris huius Prouinciæ mos eſt nequaquam laudabilis, cũ de viſitatione fama eſt, conuenire turmatim, quò Archiepiſcopus eſt diuerſurus, ibique, tamquam in nuptijs magnorum virorum, large comedere, ac bibere ſumptibus locorum, qui viſitantur: ne poſthac huiuſmodi inutiles ſumptus fiant, ſyndicis locorum ſub pœna arbitrio noſtro imponenda præcipimus, ne viſitationis tempore ad comedendum, & bibendum extra noſtrum comitatum quemquam ſumptibus publicis admittant.

De maioritate, & obedientia. Tit. XVII.

CAP. I.

Nolumus, quemquam ad quæuis beneficia, aut dignitates, aut artes liberales exercendas vnquam admitti, niſi prius Beatiſſimo, Summoque Romano Pontifici Paulo Quinto, Ieſu Chriſti in terris Vicario, Apoſtolorum Principis ſucceſſori, ac Reipublicæ Chriſtianæ vniuerſæ ſupremo capiti, eiuſq. legitimis ſucceſſoribus, veram obedientiam, debitamq. reuerentiam in ma-

Digitized by Google

in manibus noſtris, aut noſtri generalis Vicarij, ſpoponderit, ac iurauerit iuxta formulã a à Pio Papa Quarto propoſitam.

a de qua c. vlt ſup. de ſum. Trin. & Fide Catho.

CAP. II.

Licet omnibus perſuaſum ſit, ſicut iuramento a, ita in omnibus conſtitutionibus ab inferioribus latis ſemper exemptam intelligi ſuperioris auctoritatem: attamen, ne de hoc alicui dubitare contingat, declaramus, omnia noſtra decreta, ſeu conſtitutiones ita eſſe concinnatas, atque directas, vt in ijs ſalua ſemper auctoritas ſanctæ Sedis Apoſtolicæ, & ſit, & eſſe intelligatur.

a c. venientes, §. quinverò ext. de iureiur. l. vl. ff. ad munic.

CAP. III.

Cvm gradus, ac functiones variæ in Eccleſia ſint, atque ita diſtributæ, & collocatæ, vt alia ad aliam referatur, ſi is ordo non ſeruetur, vtique confuſionem, ac deſtructionem, non autem ædificationem, inde oriri neceſſe eſt. Quare, ne id eueniat, mandamus, vt minor maiori, & inferior ſuperiori cedat, laicus, ſcilicet, clerico, clericus ſubdiacono, ſubdiaconus diacono, diaconus presbytero, inter presbyteros præcedat, qui maior eſt dignitate, auctoritate, vel ſuperioris conceſsione: minor maiori aſſurgat, promotionis etiam antiquitate, ex qua graduum, perſonarumq. diſtinctione, cùm Eccleſia vtilitatem, mores, ac ritus ſalubrem reformationem, diſciplina Eccleſiaſtica neruum, ac tandem ipſe diuinus cultus maximum augmentum ſit percepturus, confidimus, ſubditos noſtros, præſertim clericos, nullam nobis querelæ occaſionem vnquam daturos.

CAP. IV.

VT debitus honor noſtræ metropolitanæ Eccleſiæ reddatur, ſacri Concilij Lateranenſis ſub Leone Decimo celebrari decreto inhærentes, ſtatuimus, vt Regulares, & ſeculares clerici die Sabbati maioris hebdomadæ, antequam campanæ ipſius noſtræ Eccleſiæ pulſentur, ſuarum Eccleſiarum campanas minime pulſari permittant.

De pactis. Tit. XVIII.

CAP. Vnic.

IN Concilio Aphricano primo a legitur: Pax ſeruetur, & pacta cuſtodiãtur. Nihil enim tam cõgruum eſt fidei humanæ, quàm ſeruari ea, quæ ſemel placuerunt. Vnde propheta b: Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita. Pacta ſeruanda eſſe omnino dicimus, niſi bonis moribus, aut diuinis aduerſentur mandatis, aut inita ſint de re ſpiritali, aut turpi, aut impoſsibili, aut de ſucceſſione poſt mortem, aut de augenda penſione beneficij conſequendi gratia, aut eiuſmodi ſint, quæ non modo ſeruari non debeant, ſed ea ſeruantes canonicis pœnis exponant, quas de tranſgreſſoribus omnino ſumi mandamus.

a cap. 13.

b Pſal. 88.

De poſtulando. Tit. XIX.

CAP. Vnic.

QVONIAM iure vetitum eſt a, ne clerici in ſeculari foro, niſi pro ſe, vel pro Eccleſia, aut miſerabilibus perſonis poſtulent: Ideo quod in partibus noſtris vſu probari obſeruauimus, vt, ſcilicet, clerici, etiam mercede accepta, non ſolùm in quouis tribunali, ſed etiam coram ſupremo ſenatu, cauſas quaſcumque agant, ac ſi laici eſſent, tãquam ſacro ordini iniurioſum, ſcandaloſum, atque intolerabile, deteſtamur, & omnino prohibemus. Sed, ne publicam vtilitatem, quæ ex alicuius clerici doctrina percipi poſſit, omnino impedire velle videamur, permittimus, eos intra domeſticos parietes pro reo gratis ex charitate ſcribere poſſe.

a cap. 1. ext. eod.

De Procuratoribus. Tit. XX.

CAP. Vnic.

SI diuino miniſterio addicti in profano foro patrocinari prohibẽtur, multo magis ad procurationis officium, aduocatione illiberalius, admittendi non ſunt: abſurdum eſt enim, reique publicæ Chriſtianæ maximè incommodum, arcana Dei tractantes, cæleſtium myſteriorum contemplatione relicta, ad forenſium negotiorum ſtrepitum traduci, atque aliud, quàm eccleſiæ honorem, curare, præſertim, cùm laicis a poteſtas facta ſit ſpiritales cauſas agẽdi ob hanc vnam ſanè cauſam, vt clerici ſecularibus occupationibus liberi, diuinis rebus abſque impedimento operam omnem impendant. Propterea cauſarum, litiumque procurationem omnem ſacerdotibus, ſacriſq. ordinibus initiatis noſtræ diœceſis omnino interdicimus, Eccleſiarum, piorum locorum, & miſerabilium perſonarum cauſis exceptis, eadem pœna tranſgreſſoribus conſtituta, qua & clerici aduocationem exercentes ſuperius puniri b mandamus.

a c. 1. eod. tit. lib. 6.

b ſup. cap. prox.

.De

De ijs, quæ vi, metusvè cauſa fiunt. Tit. XXI.

C A P. Vnic.

MVLTA fiunt, quæ, licet legibus prohibeãtur, nihilominus ſubſiſtunt, vnde vulgatum illud: multa facta tenent, quæ alioquin fieri vetarentur, reſcindi tamen, atque elidi poſſe actione, quodcumque per vim, & metum factum fuiſſe probetur, exploratiſſimi iuris eſt, ait enim Prætor [a] in ſuo edicto: Quod metus cauſa geſtum erit, ratum non habebo: & legislator [b] eccleſiaſticus: quæ metu, & vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari: idq. ſanè, & naturali, & ciuili ratione: quandoquidem valere non debet, quod coacta, minimèq. libera voluntate fit, neque vllo pacto libera cenſetur illa voluntas, quæ per vim, & metum in conſtantem virum cadentem ad faciendū inducatur, quod alioqui nullo modo factura præſumeretur. Quæ quidem iuſtiſſima exceptio, cùm ad omnes humanos, ciuileſq. contractus magnum afferat momentū, in ijs præcipuè locum habet, quæ ad clauſtralis obſeruantiæ neceſſitatem pertinent. Quicumque igitur, non ſponte ſua, ſed coactus, atque inuitus, monaſticum habitum ſumpſerit, ſi ante quinquennium, à die profeſſionis computandum, reclamauerit, & coràm nobis, ac ſuperiore ſuo, ſe per vim, & metum religionē ingreſſum, aut ante legitimam ætatem profeſſum fuiſſe, aut quid ſimile probauerit, ſiue fœmina, ſit, habitum deponère, monaſterio exire, ac matrimoniū contrahere, ſacro Concilio [c] Tridentino ſuffragante, licitè poſſit. Qui verò eiuſdem exceptionis prætextu, ante quinquennium auctoritate propria habitum dimiſerit, ad quamcumque cauſam allegandam nequaquam admittatur, ſed ad monaſterium redire coactus, tanquam apoſtata puniatur. Huiuſmodi tamen probationes corã Vicario noſtro generali, niſi ex ſedis Apoſtolicæ commiſsione, fieri non permittimus.

[a] l. 1. ff. quod met. cauſ.
[b] cap. 2. ext. eod.
[c] ſeſſ. 25. c. 19. de reg.

De in integrum reſtitutionibus. Tit. XXII.

C A P. I.

QVAMQVAM iure definitum eſt, à quibus petenda ſit in integrum reſtitutio, attamen, vt id in poſterū extra omnem controuerſiam ſit, dicimus, ab Ordinarijs iuriſdictionem habentibus, aut à iudicibus ab eis delegatis reſtitutionem peti debere: quare, ſi de re profana quæſtio fuerit, coram noſtris ſecularibus iudicibus, ſi de ſacra, coràm noſtro generali Vicario, agendum erit.

C A P. II.

QVandoquidē Eccleſia iure minoris cenſetur; & de minore conſtat, non tantū, ſi circumuentus ſit, ſiue in eo, quod rem vendiderit, ſiue, quòd minoris vendiderit, verùm etiam ſi læſio nulla, dolusvè nullus in eius venditione interuenerit, nullam eſſe ipſo iure, & omnino inutilem alienationem rei immobilis, quam ipſe ſine iudicis decreto fecerit, lege nempe prohibente alienationem: quocirca, cùm nulla, atque inanis ſit alienatio, inutilis quoque eſt, aut non neceſſaria hoc caſu in integrum reſtitutio. Idem plane de clerico dicendum eſt. Si enim vendidit rē Eccleſiæ, nulla, atque inutilis fuit alienatio, immo inutilior alienatione facta à minore: namque minor, etſi lege prohibetur alienare, habet tamen rei dominium; Clericus verò vſufructuarius, vel vſuarius rei Eccleſiaſticæ tantùm eſt: Eccleſia nihilominus, cuius res fuerit alienata, eſt in integrum reſtituenda, niſi rei alienatæ pretium in eius vtilitatem verſum ſit; quo caſu, reſtituto emptori pretio, Eccleſia, ſi id maluerit, reſtituenda eſt.

De alienatione mutandi iudicij cauſa facta. Tit. XXIII.

C A P. Vnic.

ET Cæſareo, & Pontificio iure cautum eſt, ne res in iudicium deducta, aut deducenda, in aliam præſertim potentiorem transferatur perſonam: quod etiam in clericis locū habere certiſſimi [a] iuris eſt, quorum multi parum conſcientiæ propriæ conſulentes, à laicis iure, quod habent, ſibi cedi curant, quo aduerſarios à ſeculari ad Eccleſiaſticum auditorium inuitos trahant. Quare, cùm fuerit in noſtro tribunali dubitatum, an huiuſmodi ceſſio in vltima voluntate iuſte fieri poſſit, ita, vt cauſa cognoſci, & terminari in foro noſtro Eccleſiaſtico valeret; Nos ad tollenda dubia pronunciamus, fieri poſſe, dummodo res in iudicium adhuc deducta non ſit. Si verò deducta ſit, litem proſequi clericus teneatur, vbi cœpta eſt, ex iuris regula, quæ eſt [b], actorem ſequi debere forum rei: nam litem à cedente inchoatam proſequi, non nouam inſtituere debet [c], cùm non plus iuris à iure, quod ceſſum ſit, habere poſſit ceſſionarius, quàm ipſe cedens habuerit, cuius factum præſtare cogitur, quoniam

[a] c. vlt. ext. eod.
[b] l. 3. C. de iuriſd. omn. iudic. l. ſi clericus, ext. de foro comp.
[c] l heres abſens. l. ſi petitor. l ſi iſ, q Romæ, ff. de iud. l ſi cum hominem, ff. de fideiuſſ.

niam ex eius perſona, & iure agit, quamuis [d] proprio nomine agat.

d l. ex quauis perſona, ff. de regul. iur.

De arbitris. Tit. XXIV.

CAP. I.

IN Laicos, tamquam rerum ſpiritualium incapaces [a], compromitti de re Eccleſiaſtica vetant ſacri Canones, niſi laicus cum clerico Epiſcopali auctoritate fuerit [b] receptus. Nihilominus, quoniam plura inuenimus de rebus Eccleſiaſticis compromiſſa facta in laicos, ab hiſque laudata cum clericis, nec tamen ſuperiorum auctoritate approbata, ea nulla eſſe declaramus: clericus verò, qui ſibi laicos in arbitros dari, nobis inconſultis, paſſus fuerit, ab ordine in quo conſtitutus reperiatur, arbitrio noſtro ſuſpendatur.

a c. contingit ext. eod. c. 2. ext. de iud.

b c. pertuas, ext. eod.

CAP. II.

CVm Vicarius vnum, & idem cum Ordinario tribunal habeat [a], vnumque & idem auditorium, dicitur ordinariam habere iuriſdictionem, & conſequenter iudicādi auctoritatem [b]: ideo, ne iuriſdictioni noſtræ vllum inferatur præiudicium, prohibemus, ne de cætero in Vicarium, tanquam in arbitrū, iuris compromiſſum fiat [c], ſed, vti in arbitratorem, ſiquidem arbiter iuris eodem plane modo iudicare tenetur, quo verus iudex iudicat; quo caſu præciperet ſibi auctoritatem iudicandi, aut votum in eadem cauſa emittendi, non autem, vbi fuerit electus arbitrator, qui ex bono, & æquo, nullo iudiciorum ordine [d] ſeruato, iudicat. Quo ſane fit, vt, licet nemo [e] in cauſa propria ſibi ius dicere poſsit, arbitrator [f] tamen eſſe non prohibeatur.

a c. Romana in princ. de appel. lib. 6.

b l. de quare, ff. de iud. l. penult. & vl. ff. de vac. & excuſ. muner.

c l. ſed & ſi in ſeruum, §. qui iudex ſit, ff. de arbit.

d l. ſocietatem, §. arbitratorem, ff. pro ſocio.

e l. 1. & tot. tit. C. ne quis in cauſa ſua iud.

f l. ſi in lege ff. locati.

Finis Libri Primi.

ACTA

Digitized by Google

ACTA TARANTASIENSIS ECCLESIAE

AB ANASTASIO GERMONIO Archiepiſcopo, & Comite Tarantaſienſe in Diœceſana Synodo Muſterij habita,

iij. Nonas Maij anno Sal. M D C I X. promulgata.

LIBER SECVNDVS.

De Iudicijs. Tit. I.

CAP. I.

IVDICIVM conſtituit litigantium coràm iudice, vel Eccleſiaſtico vel ſeculari, diſceptatio. Verùm abſque[a] litis conteſtatione iudicij nomen conſiſtere nequaquã poteſt. Lis autem conteſtari dicitur, cum de re controuerſa à litigantibus cauſæ ſeries coram iudice narratur: perfecta verò, ac plene facta eſſe intelligitur narratio, quandocumque iudex actorem petentem, reumq. negantem, audiuerit, tuncque lis conteſtata[b], in iudicium deducta dicitur, nec quidem alio[c] modo. Cùm autem per litis conteſtationem partes in iudicium conſenſiſſe præſumantur, ne ex litibus lites repullulent, neutri[d] litigantium ſuſpectum eum allegare, vel recuſare liceat, niſi (vt alibi diximus[e]) legitima ſuſpicionis cauſa, vel eius notitia ſuperueniat: quo caſu pars grauata iudicis[f] iniuriæ occurrere appellationis remedio non prohibetur.

[a] l. ſi is, qui obtulit, ff. de rei vendic. l. amplius non petitur, ff. rem ratam hab. l. 1. C. de lit. conteſt.

[b] c. dudũ. 2. §. licet autẽ, ext. de elect.

[c] d. l. amplius, & d. l. 1.

[d] l. apertiſſimi, C. de iud. l. nemo, ff. de iuriſd. om. iudic.

[e] ſup. de off. iud. deleg.

[f] l. ait Prætor. §. quid tamẽ ff. de minor. l. ff. per imprudentiã l. Herennius §. 1. ff. de euictiõn. l. 1. ff. appellation.

CAP. II.

INter ea, quæ de fori competentia inter Eccleſiaſticos, & ſeculares iudices non raró in diſputationem veniunt, placet, extra omnem difficultatem eſſe, quod nonnũquam controuertitur, an, ſcilicet, clericus laici hæres coram ſeculari, vel coram ſpiritali iudice conueniri debeat: &, quamquam iure ciuili haud obſcure apparet, hæredem ſequi debere forum defuncti, tribus caſibus[a] exceptis: nempe, ſi hæres abſens defendatur ab alio, ſi ibidem hæres ipſe inueniatur, ſi cum defuncto iam inſtitutum fuerit iudicium: nos, hoc vnico caſu excepto, quòd cum defuncto iam cœpta fuerit lis, nolumus, clericum, niſi coram iudice Eccleſiaſtico, conueniri poſſe; tum, quia domicilium defuncti non tranſit ad hæredem; tum, quia, actorem ſequi forum rei, iuris[b] exploratiſſimi eſt.

[a] de quibus in l. hæres abſens, & l. ſi quis Romę ff. de iud.

[b] l. 2. C. de iuriſd. om. iudic. l. vlt. C. vbi in rem act. exer. debeat, c. ſi clericus, ext. de foro comp.

CAP. III.

QVamuis talis quiſque pręſumatur, qualis[a] extrinſecus apparet, & qualis eſt habitus, in quo reperitur, clericus tamen, qui in ſeculari habitu, vel armatus, à laici magiſtratus apparitoribus deprehenſus, & captus fuerit, vbi de eius ſtatu conſtiterit, ad Eccleſiaſticũ iudicem remittatur, vt, quaſi ſpiritalis militiæ deſertor, temeritatis ſuæ pœnas luat: nam, cùm ſacri ordinis character[b] indelebilis ſit, dedecet, clericum, in cuius anima imprimitur, profani tribunalis iudicio ſubijci. Clericum tamen capitalis criminis reum, atque adeo incorrigibilem, vt de eius emendatione deſperandum ſit, poſtquam de more fuerit, vt aiunt, degradatus, ſeculari poteſtati tradi non prohibemus.

[a] l. ſi ignorans ff. locati. l. itẽ apud Labeonẽ §. ſi quis virgines, ff. de iniur.

[b] c. vnico, ſup. de ſacr. non iterand.

CAP. IV.

QVoniam cauſarum ad forum Eccleſiaſticorum pertinentium, etiam beneficialium, iudicium in prima inſtantia locorum Ordinarijs dumtaxat reſeruatum eſt adeo, vt ſuperiores iudices eas auocare, aut ab eiſdẽ interpoſitas appellationes recipere prohibeantur, niſi à definitiua ſententia, vel à definitiuæ ſententiæ vim habente, appellatum ſit, cuius grauamen per appellationem à de-

finitiua

Digitized by Google

finitiua reparari non poſſit, debeantq. cauſæ intra biennium terminari, ac, niſi terminatæ fuerint, liceat [a] litigantibus ſuperiorum iudicum auxilium implorare, qui ea, quomodo reperiantur, aſſumere, atque expedire poſſunt; nolumus, Vicarium noſtrum generalem huiuſmodi cauſas aſſumere, aut à noſtris Suffraganeis auocare, niſi legitimè conſtet, per eos ſtetiſſe, quin intra biennium terminarentur, cùm litigantes ipſi nonnunquam litiũ expeditionem retardent, vel, quia parum gratos ſe iudicibus exiſtiment, vel, quia ex mutatione iudicij fauorabiliorem ſententiam ſe reportaturos confidant. Quòd, ſi Suffraganeorum, vel eorum vicariorum culpa cauſarum expeditionem vltra biennium dilatam fuiſſe conſtiterit, Vicarius, aut alius iudex noſter, eas in ſtatu, in quo fuerint, ſuſcipiat, & quãta [b] maximè poterit celeritate, expediat, artibuſq. partium, ſeu in litis conteſtatione, ſeu in alia iudicij parte differenda, vel terminorum præfixione, vel alia legibus [c] conſentanea ratione, omni ſtudio, atque induſtria occurrat.

a Cõc. Trid. ſeſſ. 24. c. 20. de reform.

b c. fin. de litibus. c. fin. de dol. & contum. c. 2. de re iudic. c. conſtitutis, de procurator.

c Cõc. Trid. ſeſſ. 25. c. 10. in fin. de reform.

CAP. V.

SI quis in caſibus à iure permiſſis à Suffraganeis noſtris ad nos appellauerit, aut de grauamine, quod per appellationem à definitiua ſententia reparari non poſſit, coram nobis conqueſtus fuerit, vel ob lapſum biennij, (vt ſuperius diximus) tribunalis noſtri iudicium implorerit, poſtquam ſolitas inhibitiones obtinuerit, non audiatur, niſi acta omnia coram Suffraganeo geſta, ad nos, aut Vicarium noſtrum, aut alium appellationis iudicem ſuis expenſis tranſtulerit, eodem Suffraganeo de tota re prius admonito, vt, ſi quid ei pro cauſæ inſtructione conuenire videbitur, poſſit illud nobis, aut iudici appellationis indicare. Quòd, ſi intra debitum tempus acta non tranſtulerit, vtique inhibitiones conceſſæ reuocentur. Si autem pars, contra quam fuerit appellatum, comparuerit, & actis iam tranſlatis vti voluerit, expenſas in tranſlatione factas pro ſua portione ſubire cogatur.

CAP. VI.

COntra, ſi à ſententia noſtra, vel Vicarij noſtri generalis, fuerit appellatum in caſibus, quibus iure admittenda eſt appellatio, vel ad ſummum Pontificem, vel ad Apoſtolicum Nuncium apud Sereniſſimum noſtrum Ducem exiſtentem; volumus cancellarium noſtrum ſpiritalem, ſeu (vt vulgò vocatur) grepherium, ad ipſorum actorem exemplum, ſeu copiam, taxata mercede accepta, quantò citius, nec longiore termino, quàm vnius menſis, appellanti exhibendam teneri. Quòd, ſi cancellarius rem diſtulerit, aut in actorum exhibitione fraudem fecerit; præter ſuſpenſionem ab officij adminiſtratione arbitrio noſtro duraturã, ad dupli pœnam, quanti lis fuerit, inter appellantem pro dimidia parte, ac pauperes ciuitatis pro alia dimidia diſtribuendam, compellatur. Si verò Vicarius, (quod vix euenire poſſe credimus) huius moræ, aut impedimenti conſcius, particepsve fuerit, aliave ratione obſtiterit, ne appellanti integre acta intra tempus tradantur, ad eandem dupli pœnam teneatur.

CAP. VII.

VErùm, ne, vel malitia, vel negligentia cancellariorum, acta cauſarum in damnum fiſci noſtri, &, quorum ea conſeruari interfuerit, perire contingat, quilibet cancellarius, expeditis cauſis, acta originalia omnia, tam ciuilium, quàm criminalium cauſarum, in Archiuium Archiepiſcopale noſtrum trãſferre teneatur, vnde abſque noſtra, vel ſucceſſorum noſtrorum licentia, amoueri non poſſint. Cancellarius, qui ſecus fecerit, officio priuetur, nummoſq. aureos vigintiquinque pijs locis applicandos, ſoluat.

§. Vnic.

Vt verò litigantes (quod ſtudioſiſſime ſemper vrgemus) forenſibus moleſtijs, atque impenſis, facilius, citiuſq. liberentur, cancellarius ſingulo quoque menſe cauſarum, tum ciuilium, tum criminalium, ſummarium indicem nobis ſub eadem pœna exhibeat, vt cum procuratore fiſcali, ac Vicario noſtro generali pro earum qualitate, quod opportunum fuerit ſtatuere valeamus, ſcientes iudicem, præſertim Eccleſiaſticum, curare debere, vt quantocitius lites [a] finiantur. Nobis verò abſentibus cancellarius apud Vicarium generalem idem facere teneatur.

a l. 3. §. 1. ff. de recept. arbit. l. quicũ. ff. de reb. cre.

De foro competenti. Tit. II.

CAP. I.

QVANDOQVIDEM ſpiritalis [a] poteſtas à ſeculari diſtincta, eſſe intelligitur, altera alteri impedimentum, aut damnum afferre non debet. Itaque ſi Vicarius, eum, quem laicum eſſe ſciat, ob rem ad forum Eccleſiaſticum minime pertinentẽ, in ius vocari mandauerit, vel contra, ſi laicus ad temporale tribunal in cauſa minime temporali clericũ trahere tẽtauerit, neuter [b] vocatorum vocãti obtemperare teneatur, cũ, & ſpiritales, & ſeculares iudices ſua iuriſdictione cõtenti, quandocũq; opus fuerit, ſibi viciſ-

a c. eſt clericis ff. de iudic.

b l. vn. ff. ſi quis iuriſdic. non obtẽp. l. vn. C. qui pro ſua iuriſ dict. iud.

Digitized by Google

ſim auxiliũ ferre [c], non moleſtiam vllã inferre debeant. Quare clerico, quamuis triplici iudicis ſecularis edicto vocato, nihil nocebit ad eius tribunal non veniſſe, dum quomodocumque eidem iudici conſtet, aut aliàs notorium ſit, clericum eſſe eum, qui non venerit. Quin, & ſi clericus ſua ſe ſponte ſiſtat coram iudice laico, non tamen laico magiſtratui iuriſdictionem in clericum tribui exiſtimãdum eſt: quia, licet vnuſquiſque priuilegio ſuo renunciare poſſit, non propterea clericus, quod vniuerſo clericali ordini indultum eſt, ſua renunciatione auferre, aut abrogare [d] poteſt.

c l. Epiſcopale C. de Epiſc. audie.

d c. ſignificaſti. & c. ſi diligenti, ext. eod.

§. vnic.

Si verò clericus, ſuppreſſo fori priuilegio, ſe à iudice laico condemnari patiatur, quamuis ad eludendum iudicium malitioſe, doloq. malo fori exceptionem ab eo omiſſam fuiſſe probabile ſit, ac valida conſequenter laici iudicis ſententia eſſe videatur, iuris ratione ſuadente [e], malitiam hominum tolerandam non eſſe; priuilegij tamen ſuppreſsionem, quoquomodo factam, tacenti clerico (quandocũque eius ſtatus incertus non ſit) minime nocere, nullumq. huiuſmodi iudicium eſſe pronunciamus, cùm, nec loquẽs [f], nec volens, ſecularis tribunalis iuriſdictioni ſubijci poſſit.

e l. 39. ff. de rei vendic.

f dd. cap. ſignificaſti. & ſi diligenti.

C A P. II.

Clericus, qui priuilegij ſui immemor, in interdicto adipiſcendæ poſſeſſionis iudicis laici iuriſdictioni conſenſerit, præterquam, quòd iudicium, tanquam ab incompetenti iudice [a] factum, nullum erit, ab ordine etiam, in quo fuerit conſtitutus, arbitrio noſtro ſuſpendatur.

a c. at ſi clerici. ext. de iudic.

C A P. III.

Qvod, ſi, eum clericum eſſe liquido conſtiterit, & per apparitores iudicis ſecularis ducatur in carcerem, impune ab eorũ manibus abſtrahi poſſe, declaramus, quia, ſcilicet, præſumendum ſit, factam ab ipſis clerico iniuriam, vimq. illatam propria auctoritate, non autem iubente iudice talem facultatẽ non habente, cùm etiam iure Cæſareo [a] executoribus omnibus vetitũ ſit clericos vexare, aut vlla afficere moleſtia. Ideo, quoniam clericum ad carceres temere rapiens, delinquit, pœnaſq. delicti ſacris conſtitutionibus dare cogitur, nõ intelligitur [b] deliquiſſe, qui clericũ, etiam per vim, in libertatẽ vindicauit.

a l. omnes, §. præterea. nullus, C. de Epiſc. & cler.

b l. 1. in fin. ff ne quis eũ, qui in ius vocatus eſt, vi eximat.

C A P. IV.

Et, ne clerici hoc priuilegio abutantur, iuxta ſacri Tridentini [a] Concilij decretum, nolumus, prima tonſura initiatos, aut etiam in minoribus Ordinibus conſtitutos, eodem fori priuilegio gaudere, niſi beneficium Eccleſiaſticum obtineant, aut clericalem habitum deferentes, alicui Eccleſiæ mãdato noſtro inſeruiant, vel in ſeminario, aut in aliqua ſchola, aut vniuerſitate, de licentia noſtra, quaſi in via ad maiores Ordines ſuſcipiendos, verſentur.

a ſeſſ. 23 c. 6. & in c. [illegible] de reform.

C A P. V.

Si de debito, quod mortuarium vulgò dicitur, inter parochum, & defuncti hæredẽ laicum oriatur quæſtio, tametſi appareat, parocho eo nomine actionem tantum perſonalem competere, quam planè conſtat ex quaſi contractu oriri, qui cum defuncto potiùs, quàm cum hærede initus [a] intelligatur: attamen, quia dubium non eſt, quin mortuarium ſit quid ſpiritale, cuius debitum, non ſolum pro ſepeliendo cadauere cõtrahi videtur, ſed & referri debet ad pias preces, quæ ad ſalutare animæ defuncti remedium Deo à parochis porrigi conſueuerunt, iudicium hoc ad eccleſiaſticum iudicem ſpectare pronunciamus, non autem ad ſecularem.

a l. 1. & in tit. ff de religio. & ſump. fun. l. quæ in vxorem, C. de negot. geſtis.

De libelli oblatione. Tit. III.

C A P. Vnic.

Qvanqvam in libello perſonali requiratur cauſa, vt reus reſpõdere poſſit, qui alioquin reſpondere [a] non tenetur, attamen, ſi in rem actio intẽdatur, cauſæ expreſsione opus non eſt, ex quo enim rem meam eſſe dico, omnes cauſæ vnica petitione comprehenduntur: nam, licet vna res pluries mihi [b] deberi poſſit, nihilominus non amplius, quàm ſemel res illa mea eſſe poteſt.

a c. vlt. ext. eod.

b l & an eadem, §. actiones, ff de except. rei iud.

§. Vnic.

Etſi in libello nomen actionis exprimere [c] non oportet, volumus tamen, in eo factum adeò clarè proponi, vt ex eo facile ius cognoſci poſſit: ſi ſecus conceptus fuerit, libellus reijciatur, vt iterum, & clarior fiat.

c c. dilecti, ext. de iud.

De mutuis petitionibus. Tit. IV.

C A P. Vnic.

Si Laicus ex tranſactione coram Vicario noſtro generali contra clericum perſonalem actionem intentet, ſeque exhibeat clericus, quod pactus eſt, integre præſtiturum, dummodo laicus quoque ad implendum, quod ex mutua conuentione debet, viciſſim compellatur, eaque de re à Vicario contra laicum ſententia feratur, quamuis ille fori [a] incompetentiã excipiat, ad ſatisfaciẽdum tamen, quantùm ex trãſactione tenetur, iure cogatur, quia reciprocus [b], mutuuſq. contractus reciprocum, mutuumq.

a l. 2. C. de iuriſdict. omnium iud.

b l Iulianus, §. offerri, ff. de act. empt. & vendit. l. ſi diuerſa, C. de tranſact. l. quæro, §. inter locatorem, ff. locati.

requirit

Digitized by Google

requirit iudicium, nec poteſt laicus tranſactorum quidquam à clerico conſequi, niſi, & ipſe, quæ clerico promiſerit, ſe integre ſimul ſeruaturum exhibeat.

De litis conteſtatione. Tit. V.

CAP. I.

IVDICIVM eſſe non intelligitur, vt dictũ eſt [a], niſi, poſtquam lis cõteſtata fuerit, ideo facta conteſtatione, ne iudiciũ illuſorium euadat, etiam, qui exceptionem peremptoriam opponit, litem conteſtari debet [b], niſi exceptio ſit litis finitæ [c], videlicet, tranſactionis, aut rei iudicatæ, quibus addimus iuramentum, cùm tranſactionis [d] ſpecies ſit, maioremque habeat auctoritatem, quàm res iudicata: proinde finem litibus iuramento imponi mandamus, quem imponunt tranſactio, & res iudicata.

a ſup. d iud. c. 1.
b c. 2. eod. lib. 6.
c c. 1. eod. lib. 6.
d l. 1. & 2. ff. de iureiur.

CAP. II.

SI iubeat Vicarius noſter, litis cõteſtationem coram ſe factam, quaſi non ſufficiẽtem, iterum fieri, imminet periculum ei ex litigatoribus, qui Vicario morem gerere voluerit; vt ex mora nouæ conteſtationi interponenda in pœnam [a] contumaciæ aduerſarij petitioni ſuccumbat; non vtique, quòd duplici culpa ad condemnandum contumacem opus ſit; ſed, quia prior contumacia eius condemnationi ſufficere non videatur. Ideo Vicarij partes erunt omnem adhibere diligentiam, ne actum agatur, nec ſine cauſa repetatur; quod magnum litigantibus incommodum afferre poſſit. Immo ita ſe habeat, vt quàmcitiſſimè [b] forenſes controuerſiæ ad finem perducantur.

a l. perluſorio, §. quoties. ff. de appell. l. d ætate, §. qui tacuit. ff. d interrog. in iure fac.
b l. 3. §. 1. ff. de recep. arbit.

Vt, lite non conteſtata, non procedatur ad teſtium receptionẽ, vel ad ſententiam definitiuam. Tit. VI.

CAP. Vnic.

ETSI iudex ante litis conteſtationem, nec teſtes recipere, nec ſententiam ferre poteſt, attamen, quia ex noſtris diœceſanis complures autumnali tempore, aut in Galliam, aut in Belgium, aut in Italiam, in aliaſq. orbis partes abire ſolẽt, ſi propter eorum [a] abſentiam dubium ſit, an rei in iudicium deducendæ probatio haberi poſſit, licet lis conteſtata nõ fuerit, examinari teſtes iuxta iuris diſpoſitionẽ, vel, vt aiũt, formiter, citato eo, cuius intereſt, permittimus: ſententiam tamen ante litis conteſtationem ferri prohibemus, niſi verè cõtumax reus ſit: contumacem autem eum eſſe dicimus, in quem, cum directa ſit actio, malitioſè latet, vel impedit, ne in ius vocetur, aut ad eum citatio perueniat, vel peremptoria citatione accepta, venire in ius negligit, contra quem omnia iura clamant.

a c. ſignificauit, ext. de teſt.

De iuramento calumniæ. Tit. VII.

CAP. Vnic.

FREQVENS vitium in forẽſi negotio eſt, vt nõ ſolũ ij, quorum valde intereſt, & domini ſunt rerum, de quibus in iudicio controuerſia vertitur, ſed & eorum procuratores in cauſarũ patrocinio adeo pertinaces ſint, vt eas etiam iniuſte defendere, ac ſuſtentare, non erubeſcant: cui temerario conſilio, ſacro [a] præeũte legislatore, obuiam ire cupientes, non ſolùm dominos litium, qui principales vulgò appellãtur, ſed & eorum procuratores de calumnia iurare mãdamus, vt, [b] contemptã iuriſiurandi religionẽ, acerrimum vltorem Deum habere ſciẽtes, ipſamq. [c] calumniã, qualiſcũq; ea ſit, impunitã non relinqui, periurij periculo [d], ac pœna deterriti, ab illicitis patrocinijs abſtineãt, iuſtaſq. tantummodo cauſas ſibi defendendas ſuſcipiant. Procuratorem tamen in quauis cauſa, ſiue ſpiritali, ſiue temporali, ad iurandum neminẽ admitti volumus, etiamſi mandato ampliſſimo fulciatur, niſi [e] præcipuam iurandi in animam ſui principalis habuerit facultatem, eum, ſcilicet, bona fide, non autem animo calumniandi, rem in iudicium deduxiſſe.

a c. 2. §. procuratores eod. tit. lib. 6.
b l. 2. C. de reb. credi. & iureiur.
c l. 1. §. 1. ff. ſi mulier. vẽt. nom.
d l. nam ſufficit. ff. de dolo malo.
e l iuſiurandum, §. vl. ff. de iureiur.

De dilationibus. Tit. VIII.

CAP. Vnic.

CERTVM eſt, præcipitem ſententiam (qua ferè nihil in iudicio pernicioſius eſt) iuſtę appellationi locũ facere, ac iudicentium exiſtimationi non parum nocere. Propterea, quamuis in ius vocatus, ac reſpondere negligens, in pœnam [a] contumaciæ, ex qua inducitur tacita cõfeſſio, condemnatus ſit, vt ſuperius [b] diximus: attamen, ne nimis feſtina, atque præceps ſententia videatur, iudex, antequam in ea cauſa aliquid pronunciet, cõcedat reo dilationẽ, temporiſq. ſpatiũ abſentiæ ſuæ cauſam offerendi, atq; imminentis [c] cõdemnationis, ſi legitimè poterit, periculũ auertendi. Imò, ſi intra tẽpus ſibi præfixũ adeat iudicẽ, eumq. abeſſe reperiat,

a l. D. Antoninus. ff. d re iud. ab inueg.
b ſup. c. vn. vt, lite non conteſt.
c l. & poſt edictũ, ff. de iudic. l. contendabeti. C. quomodo & quand. iud.

Digitized by Google

riat, aliam habeat dilationem, qua ſe eidem redeunti ſiſtere poſſit, ex cuius abſentia damnum ſentire non debet, præſertim, cùm ab eo contumaciæ ſuæ remedium expectare præſumatur.

De Ferijs. Tit IX.

CAP. I.

QVANDOQVIDEM ex feriatorum dierum diſtinctione acta quoque iudiciaria diſtingui ſolent, vtrū, ſcilicet, valida ſint, nec ne, ad ferias transeamus, quarum aliæ ad humanam quietē pertinent, aliæ diuinæ maieſtati, & Sanctorum venerationi dicatæ ſunt; aliæ verò extraordinariæ, quaſi extra ordinem [a] indictæ, à Macrobio [b] imperatiuæ, à noſtris verò interpretibus [c] repentinæ dicuntur, quòd repente per magiſtratus indicantur: quæ ad hominum quietē ſunt inuentæ, ruſticæ, ac publicæ, ac nundinæ vocantur, ac propter rem ruſticam ob publicam vtilitatem conceduntur, ſcilicet, pro colligendis frugibus. Ad Dei, & Sanctorum honorem conſtitūtæ ſolemnes [d] appellantur, vt, quæ cum omni reuerentia, ac pietate celebrari debeant [e]: Quare, & iudicijs, & mercaturæ, & ſeruilibus operibus omnino eximuntur, vt homines eo tempore à terrenis negotijs ad rerum cæleſtium contemplationē traducantur. Solemnibus ferijs renunciare non poſſunt litigantes in quouis actu, ſiue is iudicialis ſit, ſiue extraiudicialis, quia ſunt iuris publici, quod à ſolo [f] Principe remitti poteſt, neque ad ſolam requiem corporum, aut animorum relaxationem, decretæ ſunt, ſed, vt [g] liberius meditationi, diuinis officijs, & orationibus vacare liceat.

a l. 2. [illegible] ex qui bus cap. ma- [illegible] in integ. [illegible]
b l. 1. Saturnal. c. 16 l. 7. § his adijcimus, C. eod.
c Specul. in [illegible] de fer. in [illegible] eod. Cyn. ad l. vl. C. eod. Abb. ad c. vl. ext. eod.
d d. l. 2. § [illegible] ad verb. ſolemnia.
e d. c. vlt.
f l. 2. [illegible] pub. [illegible] ff. de pa[illegible] Neratius [illegible] ſi verb. [illegible] relig. & ſum. pt. fun.
g [illegible]

CAP. II.

DVbitatur, an in cauſis beneficialibus, vtpotè, ſi agatur de electionibus, poſtulationibus, prouiſionibus, dignitatibus, perſonatibus, officijs, canonicatibus, præbendis, alijſq. Eccleſiaſticis beneficijs, aut de decimis, matrimonijs, vſuris, & id genus cauſis, quarum iudicia ex conſtitutione [a] Clementis Quinti procedere debent ſimpliciter, de plano, ac ſine ſtrepitu, & figura iudicij, feriarum ſit habenda ratio. Dicimus nos, eā conſtitutionem minime obſtare, quin diebus ad honorem Dei, & Sanctorum inſtitutis, atque ijs, qui in noſtra diœceſi ſolemnes ſunt, ab omni forenſi negotio, etiam beneficiali, abſtinendum ſit, nullumque pronunciamus quodcumque, aut per proceſſum, aut per ſententiam, diebus feriatis actum fuerit, quāuis in cauſis practicis ſimpliciter, ac ſine ſtrepitu, & figura iudicij, procedere iudicem oporteat [b]; ſunt nihilominus neceſſariæ probationes, & legitimæ defenſiones admittendæ, ſicut etiam citatio, præſtatioq. iuramenti calumniæ, vel de veritate dicenda. Quod, cùm ſine iudiciali ſtrepitu eſſe non poſſit, id feriali tempore fieri omnino [c] prohibemus. Licebit tamen iudici, non pro tribunali, hoc eſt in actu iudicandi, ſed priuatim, vt de cauſæ titulo, ac qualitate doceatur (quod informare vulgò dicitur) partes audire.

a Clem. 2. de iudic.
b d. Clem. 2.
c c. vlt. ext. eod. tit.

CAP. III.

IDem plane dicimus, locum habere in alijs omnibus actibus extraiudicialibus, in quibus iudicialem ſtrepitum quieſcere oportet, præſertim, vbi iuramento opus ſit. Quamuis enim ea, quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt, videantur etiam feriarum tempore agi poſſe, vt adoptare, emancipare, manumittere, excommunicare, abſoluere; vbi cauſæ cognitio non requiritur; contractus inire, inſtrumenta ſcribere, teſtamenta facere, tutores, & curatores dare, datos amouere, alimenta conſtituere, ventris nomine, vel legatorum, & cauſa damni infecti, poſſeſſionem dare: attamen, quia [a] peccant hæc tempore feriato facientes, huiuſmodi actus omnino interdicimus, & iam conſummatos, niſi vrgeat neceſſitas [b], aut, aliud fieri Chriſtiana poſtulet pietas, irritos eos, ac nullos eſſe declaramus.

a Abb. ad c. vlt. ext. de ferijs.
b d. c. vlt.

CAP. IV.

VErùm, quoniam, præter ferias à ſacris [a] canonibus imperatas, etiam ſolemnes ſunt in vnaquaque diœceſi, quæ ab Epiſcopis indictæ fuerunt, ſi quæratur, cuius loci feriæ celebrandæ ſint, an, ſcilicet, vbi iudices ius dicunt, aut vbi litigantes domicilium habent, dicendum eſt, feriarum dierum vſum ad locum iudicij omnino referendum eſſe, cùm in ſententijs ferendis, ac iudicialibus negocijs tractandis, in primis ſpectari debeat ſtylus [b], ac conſuetudo locorum, vbi iudicia exercentur, non autem, vbi litigantes habitent, ne actorem, ac reum duplicibus ferijs, nempe ſuæ regionis, & loci iudicij, quandóque vti contingat, quod plane abſurdum eſſet.

a c. vlt. ext. eod. Concil. Trid. ſeſſ. 25 c. 2. de reg. & monial.
b not. tur ad c. quod clericis, ext. de foro comp. & ad l. 3. ff. de teſtib.

CAP. V.

VTque manifeſti ſint dies, quibus in noſtra diœceſi ab omni ſtrepitu iudiciali, ac ſeruilibus operibus, & mercatura, abſtinendū ſit, præter ea, quæ in Gregoriana [a] ſanctione continentur; à quibus, ne vnguem quidem diſcedendum; hos eſſe dicimus (præter illos, qui ſanctiſſimo nomini Ieſu, eiuſq. corpori glorioſo dicati ſunt) Sanctorum, ſcilicet, Iacobi

a c. vlt. ext. eod.

Digitized by Google

Iacobi Archiepiſcopi Tarantaſienſis, Chriſtophori, Ioannis Baptiſtæ decollati, Petri Archiepiſcopi Tarantaſienſis, Mauritij, Martini, Catarinæ, Nicolai, Thomæ martyris, ac denique dedicationis Eccleſiæ noſtræ Metropolitanæ, qui in diem vigeſimum quintum menſis Octobris quotannis recurrit.

§. vnic.

Alij autem, quibus iudicia poſſunt licite exerceri, ſolemnizantur tamen in eadem noſtra Eccleſia ex veteri, pioq. inſtituto, ſunt Sanctorum, Blaſij, Georgij, Margaritæ, Marthæ, Auguſtini, Coronæ Domini.

De ordine cognitionum. Tit. X.

CAP. I.

a l. per minores. ff. de iud.

QVIA ex minore cauſa nullū[a] maiori cognitioni inferri debet præiudicium, ſi criminalis, quæ ciuili maior eſt, & eò grauior, quò grauius exiſtimatur[b] crimen, in ciuilem inciderit, de criminali prius[c] diſceptandum fuerit, de ciuili poſterius. Si verò vtraque ſimul finiri poterit, vtrāque eodem iudicio terminari debere, dicimus: ſufficit enim, nullū fieri criminali actioni præiudicium, quod nequaquam fiet, quandocumque vtraque eiuſdem ſentētiæ finibus concludi poſſit, immo, & æquius, & commodius id exiſtimandum fuerit, cùm boni iudicis partes ſint, litibus, & iurgijs, quantò citius fieri poteſt, finem[d] imponere.

b l. 1. C. de his q. accuſ. non poſſ.
c l. ſi de vi ff. de iud. l. § certu ff. ad l. Iul. de vi pub.
d l. 3. §. 1 ff. de recept. arbit. c. vlt. in 6. ſup. de litis conteſt.

CAP. II.

SI coram iudice laico de contractus iurati executione, vel reſciſſione agatur, nempe, quia talis videatur, vt ſublato, vel non adiecto iuramento, reſcindi poſſit, quoniam iuſiurandum intelligitur ſequi[a] naturā actus, cui apponitur, nec augere obligationem, aut mutare conditionem conſenſus, ſed ei inter ſuos limites manenti addere tantummodo religionis vinculum, Vicarius noſter inhibeat iudici laico, ne vlterius progrediatur, ſed ſuperſedeat, donec iurans, vt agere, & excipere poſſit, abſolutionem ab Eccleſiaſtico iudice obtineat: qua impetrata, quoniam eccleſiaſticus iudex ſuo functus eſt officio, laicus de viribus contractus cognoſcere poterit.

a Abb. poſt Bar. Bald. & alios ad c. cum contingat de iureiur. nu. 24.

CAP. III.

QVamuis de ſtatu matrimonij cognoſcere ad ſolum[a] iudicem Eccleſiaſticum pertineat, attamen, ſi oriatur quæſtio de ſtatu perſonæ, an, ſcilicet, quis ex iuſtis nuptijs procreatus, aut illegitimus ſit, ea lite pendēte, poteſt iudex laicus ventrem, vel iam editum partum, in poſſeſſionem bonorum præſumpti patris mittere, vel ad famis[b] periculum declinandum, ventri, vel partui alimenta decernere, dummodo ſibi aliquo modo cōſtet, eum, qui talis[c] proponitur, illius patris filium eſſe: quod quidem, etiam ab eodem iudice[d] laico ſummatim cognoſci poſſe non eſt dubitandum.

a c. tuā, ext. eod. c. lator, ext. qui fil. ſint legit.
b L. 1. § ſi generaliter ff. de ventre in poſſ. mitten.
c d l. 1. § ſi ea, quæ in poſſeſſ.
d d. l. 1. §. cauſæ cognitio. verſ ſummatim, ff. de Carb. edict.

De cauſa poſſeſsionis, & proprietatis. Tit. XI.

CAP. I.

BENEFICIO ſpoliatus ante omnia reſtituendus eſt[a]. Verùm, ſi de petitorio ſimul agi patiatur, nec proteſtetur, velle ſe prius decidi poſſeſſionis quæſtionem, eodem ſanè iudicio (ſi cætera concurrant) poterit vtraque controuerſia finiri. Quod tamen intelligimus, vt ſuper ſpolio prius iudicetur, & iudicati executio[b] fiat, deinde agenti petitorio, ſi vincat, eadem res, & poſſeſſio reddatur. Fieri ſiquidem poteſt, vt ſpoliatus vincat in cauſa poſſeſſorij, vincatur[c] verò in iudicio petitorij: namque in poſſeſſorio ſufficit agenti probare iam adeptam poſſeſſionem[d], in petitorio autem dominij probatio requiritur.

a c. 1. c. ſæpe. in literis, ext. de reſtit. ſpol. c. ſuper ſpoliat. ext. de ord. cogn. l ſi de vi ff. de iudic.
b l. 1. C. de interd. l. ordinarij. C. de rei vendi. c. vlt. ext. eod.
c c. cum Eccleſia Sutrina, ext. eod.
d §. commodum Inſt. de interdic.

CAP. II.

SI verò ad retinendam beneficij poſſeſsionem agatur, & partes petitorij cauſam attigerint, nec etiā proteſtatæ fuerint, quòd, vt aiunt, confortandi potius, quàm abſoluendi poſſeſſorij cauſa id egerint (poſsūt[a] namque litigatores in iudicio quoque poſſeſsionis retinendæ allegare titulum, & attingere petitorium confortādi poſſeſſorij cauſa) poſſeſsionis cognitio extincta intelligitur, nec reſtat niſi, vt de proprietate à iudice pronuncietur, niſi actor huiuſmodi iudicium omittere, aut in aliud tempus differre velit, quod quidem abſque dubio[b] facere poteſt.

a Guid. Pap. q. 72.
b l. naturaliter, §. 1. ff. de acquir. poſſeſſ.

De reſtitutione ſpoliatorum. Tit. XII.

CAP. I.

CLERICVS, qui beneficij poſſeſſione ſpolietur eo prętextu, quòd canonice inſtitutus non ſit, antequam de viribus inſtitutionis in iudicio agatur[a], in priſtinum poſſeſsionis ſtatum reſtituatur, non ſolùm, quoad proprietatē, ſed & quoad fructus[b] à proprietate dependentes à ſpoliato tempore ſpolij non perceptos. Quorum liquidatio, ſi diutius protrahatur, & ſpoliatus vrgeat, petatque reſtitui, ſpolians, poſt-

a c. 1. ext. eod.
b c. gratis & paſſim a l bi, ext. eod c. Epiſ. c. rein tegr. 3. q. 1

quam abſque mora ſoluerit quod liquidatum appareat, pro reſiduodebiti, ſi quid fuerit, idonee caueat [c], ſe congruo loco, & tempore, quod debet, integre ſoluturum: rationem [d] etenim loci, & temporis debitorem habere oportet, vt, quod ſoluit, rite, ac rectè ſolutum eſſe, ſuſtinere poſſit.

c l. ſtatu lib. l. ſeruus ſub ς redi. ff. & ſta tu lib. l. ſi mã data Titij ff. mandati. d. l. mora ff. de viur. l. 39 ff. de ſolut.

CAP. II.

QVi alieni beneficij fructus, vt ſuos, locauerit, ſui, ſcilicet, beneficij, quod tamen ſuum non ſit, poſſeſſorem beneficij fructibus ſpoliare intelligitur, ac quidem violẽter, quamuis nulli aperte vim intulerit: neque enim [a] ius tantùm fieri dicitur, cum perſona læditur, ſed &, cum quis rem, etiam propriam, aut quomodolibet ſibi debitam, priuata, non publica auctoritate, occupat. Vis autem [b] infertur ab eo, qui, inuito domino, beneficij eius poſſeſſionem inuadit: quod, ſi domino ignorante fiat, ſpoliatio eſt, non tamen violenta, ſed clandeſtina, clam, ſcilicet [c], domino facta, nec ei denunciata metu controuerſiæ. Vtroque caſu ſpoliatus reſtituendus eſt.

a l. extat ff. de eo, quod met. cau.

b l. 1. § quid ſit vi, aut clã factum ff qd vi, aut clam.

c l. 1 § clam factum ff qd. vi, aut clam.

De dolo, & cõtumacia. Tit. XIII.

CAP. I.

QVANDOQVIDEM [a] competentis iudicis imperiũ detrectans dolo carere non dicitur, licet clericus perſonali actione ad ſeculare tribunal vocatus, neque contumax ſit, neque præſumptæ contumaciæ expenſas ſarcire teneatur, ſi incompetenti ſe magiſtratui ſiſtere negligat (cuius factum infectum [b] cenſetur) attamen, quia eouſque porrigitur eccleſiaſtica poteſtas, vt ſeculari etiam iuriſdictioni ſubiectos, ex matrimonialibus, vel vſurarijs, vel alijs, nec paucis, nec leuibus cauſis, in ius vocare, iudicare, & coërcere poſſit, quicumque ex laicis ad Eccleſiaſticum tribunal, etiam ſine cauſæ expreſſione, vocatus, reſpondere nolit (quamuis fori præſcriptione [c] iuuari, ac vocantis iudicium forſitan declinare poſsit) vt contumax, nihilominus, ſacriq. fori contemptor, condemnandus eſt.

a l. non põt l. qui vetare ff. d reg. iur. l. inauirato, § ſi quis. ff. de inat.

b l. 1. C ſi à non compet. iud. l penul. C. ne de ma. defunct.

c l. ſi q̃s ex aliena ff. de iud. l. 2. ff in ius voc. vt cant.

CAP. II.

COntumax autem dici non poteſt, ſiue fuerit perſonaliter vocatus, aut citatus, ſiue per edictum [a], etiam peremptorium [b], ſi eius aduerſarius itidem contumax fuerit. Siquidem aduerſario ſufficere debet, vt, neque contumacia impunita remaneat, neque grauius etiam, quàm æquum ſit, puniatur. Quid enim aliud exigimus, niſi, vt contumacia nec proſit contumaci, nec noceat aduerſario? cùmque nemo ex alieno delicto lucrum ſentire debeat, ſatis eſt [c], ſi nec ſentiat damnũ.

a C vlt. eod.
b l. de vno quoque ſ. l. cõtumacia ff. de re iud.

c Litem, ff. § aliquando ff. quod met. cau. l. dominus, in fi. ff. locati l. hominẽ ff. mandati.

CAP. III.

DVbitatum non immeritò fuit, an verè contumax appellare poſsit, cùm nulla adſit lex, quæ verè contumacem audiri permittat. Nos tamen dicimus, ipſum appellare poſſe, non tamen, niſi refectis expenſis, quarum refectio purgare contumaciam videtur, ideoq. huiuſmodi expenſæ præiudiciales non improprie nuncupantur: ſed, ſi non appellauerit intra tempus legitimum à die notitiæ computandum, ſententia in rem iudicatam tranſiuiſſe intelligatur.

De eo, qui mittitur in poſſeſsionem rei ſeruandæ cauſa. Tit. XIV.

CAP. Vnic.

IN odium doloſi, & contumacis litigatoris aliquando mittitur quis in poſſeſsionem, rei ſeruandæ, ſeu cuſtodiẽdæ gratia. Verùm, quoniam per eam miſſionem conſtituitur ius aliquod in beneficialibus, vt rei profanæ in pignore [a], Vicarius ante omnia diligenter animaduertat, quod oportet de eo, qui mittendus ſit in poſſeſsionem beneficij controuerſi, etiã ſi eius ſeruandi cauſa tantùm mittatur: namque in beneficialibus, ſicut in profanis, non poteſt aliquid obtinere [b] in poſſeſſorio, qui re ipſa non poſſidet; quod fieri nequit, niſi per corporalem poſſeſſionem. Ideo dici ſolet, meliorem eſſe conditionem poſſidentis. Vnde, quamuis tutius forſitan fuerit tertio non litiganti huiuſmodi poſſeſſionem commendari; attamen, ne diuinus cultus aliquid detrimẽti patiatur, dicimus, cognoſci debere de poſſeſſorio, dariq. poſſeſsionem, cui id oneris magis conuenire videatur ſine petitorio vllo præiudicio.

a l. non eſt mirum § 1. ff. de pignoratit. actione.

b l. cum hæredes ff. de acquir. poſſ.

Vt, lite pendente nihil innouetur. Tit. XV.

CAP. I.

QVAMVIS verè, ac propriè lis pendere non dicatur, niſi cõteſtata ſit, quemadmodum alibi [a] indicauimus, attamen, vt circa hoc nullus dubitandi locus relinquatur, inhærendo conſtitutioni Clementis Quinti [b], dicimus, litem pendere ſtatim, atque citatio legitime facta peruenerit ad partem aduerſam, vel per eam partem ſteterit, quo minus perueniret.

a ſup. cap. 1. de iud.

b Clem. 2. eod. ut quæ incipit: Cum lite pendente.

CAP.

Digitized by Google

CAP. II.

Citatione verò facta, & lite conteſtata, nihil valere dicimus, quod factum fuerit altero ex litigantibus inſtante, inſcio iudice, (cuius [a] arbitrium poſt litis conteſtationem neceſſarium eſt) ac non conſentiente aduerſario, etiam, ſi vocatus fuerit, ne iudicis auctoritas neglecta impunè eſſe videatur. Sed, ſi aduerſarius vocatus non fuerit, alia ratione inualidum cenſeatur, quodcumq. eo abſente geſtum ſit, cùm ad [b] omnem actum vocari debeat, qui inde damnum ſentire poteſt. Si verò inter litigantes aliquid tranſactum ſit, etiam inconſulto iudice, vtique illud valere certum eſt: nihil [c] enim vrgere magis debet iudex, quàm, vt controuerſiæ finem habeant.

a l. quod, ſi nolit. §. ſed hoc dicemus ff. de ædilit. edic.

b l. nā ita. ff. de adopt. l. etiā §. vlt. ff. de minoribus.

c l. 1. §. inde quæritur. ff. de oper. no. nunciat.

De ſequeſtratione poſſeſſionum, & fructuum. Tit. XVI.

CAP. I.

SEQVESTRATIO, licet ſemper fuerit odioſa, & regulariter [a] prohibita, ſi quis tamen habens titulum, etiam coloratum, petierit ſequeſtrationem, cœteris concurrentibus, audiri poterit, non item, ſi nullum habeat titulum, ne vitioſus ad beneficiū detur ingreſſus, quod [b] quidem permittendum non eſt. Namq. in beneficialibus poſſeſſio nulla eſſe intelligitur, quam nullus [c] præcedat titulus adeo, vt, qui beneficium ſine inſtitutione, ſaltem colorata, poſſidet [d], grauiter peccare dicatur. Caueat tamen Vicarius noſter, quantùm liceat, ne beneficiorum fructus, ſeu poſſeſſio, ſequeſtrentur: publice ſiquidem intereſt, certos eſſe beneficiorum poſſeſſores, quo diuino cultui pleniùs ſatisfiat, reſque ad beneficia ſpectantes meliùs, ac faciliùs conſeruentur. Quapropter, cùm rerum omnium (vt diximus) ſequeſtratio odioſa ſit, bonorum beneficialium eſt procul dubio odioſiſſima.

a tot. tit. C. de prohib. ſequ. pecul.

b c. 1. de regul. iur. in 6. c. in litteris, vbi Abbas ext. de reſtit. ſpoliat.

c dd. capp. 1. & in litteris.

d c. dudum. 2. de elect. lib. 6. can. nemo, & ca. nullus 1 q. 1

CAP. II.

SEqueſtrationem, ſiue poſſeſſionis, ſiue fructuum, quamuis nulla iuris auctoritate fulcitam, reuocari prohibemus, niſi citato, & audito eo, ad cuius fauorem facta fuerit: quod multò magis dicendum eſt, vbi de fauorabili executione iudicati agatur, præſertim, cum petitur, vt in ea ſummariè [a] procedatur: nullum enim eſt iudicium tam ſummarium, in quo non ſit pars citanda, cùm ſine reo [b] conſiſtere non poſſit, immò, ſi victor ſatiſdationem offerat (potiſſimum, ſcilicet, remedium ad impediendam ſequeſtrationem, quæ conceditur tantummodo, vt res contentioſa in tuto ſit, quod [c] præſtat, & ſatiſdatio) non eſt propterea reuocanda ſequeſtratio, ignorante aduerſario, quamuis victo, cuius intereſt, vt vocetur, atque audiatur.

a l. à Diuo Pio §. ſi rerū, verſ. ſed ſciendū eſt. ff. de re iud.

b cap. forus ext. de verb. ſignificat.

c l. 1. §. 1 ff. vt legat. ſeu fideicomm. nomine caueat.

CAP. III.

SI verò is, qui liberaliter fideiuſſit pro penſione; quam ex fructibus alicuius beneficij ſoluere debet reſignatarius nulla, aut modica alia bona poſſidens, & in ſolutione eiuſdem penſionis ceſſans; fructus beneficij ſequeſtrari pêtierit, audiendus eſt, præſertim, ſi debitori obtulerit ſatisdationem de præſtando, quodcumque debitoris ipſius intererit, ſi male ſequeſtratio, vel ſine cauſa facta probetur, cùm ſatiſdatio pleniſſimam [a] tribuat indemnitatem, & ſecuritatem. Contra, ſi debitor fideiuſſori idonee cauerit de ſoluendo penſionem, ſequeſtratio non erit concedenda, cùm eam petenti ſatis cautum ſit remedio [b] ſatisdationis, & multò minus, ſi reſignatarius in eo ſtatu fuerit, vt, interdictis ſibi fructibus beneficij per ſequeſtrationem, non ſine dedecore ſacri [c] ordinis mendicare cogatur.

a l. 1. ff. qui ſatiſd. cogā. l. ſi quis libertatem. ff. de petit. hæred. l. 1. & tot. tit. ff. qui ſatiſd. cogā.

b d. l. 1. & tot. tit. ff. qui ſatiſd. cog. c. 1. ext. eod.

c ſup. c. 13. de tempor. ordinat.

CAP. IV.

QVandocumque [a] fructus litigioſi fundi dilapidentur ab illo, qui, vt illos cuſtodiret, in poſſeſſionem eiuſdem fundi miſſus fuerit, erunt fructus non conſumpti ſequeſtrandi, aliuſq. idoneus ſequeſtratarius eligendus. Quod & dicendum eſt, ſi reus poſſeſſor litigioſi fundi, nulla data cautione, à ſententia, qua ſe grauatum ſentiat, appellauerit, reique poſſeſſæ fructus diſſipauerit: poſſunt enim licitè ſequeſtrari, ac multò magis, ſi conſtet, illum, poſt motam litem fructibus vſum fuiſſe aliter, quàm conſueuiſſet in prima inſtantia, vel antequàm lis moueretur. Sed, quamuis nullus etiam appareat fructuum abuſus, dubium verò ſit, eos à poſſeſſore, ſi in iudicio ſuccumbat, facilè recuperari non poſſe, nihilominus ſequeſtrari [b] poterunt, niſi ipſe de eorum conſeruatione idonee cauerit, quod quidem recuſare non debebit, eo prætextu, quòd, cum ab initio non ſatiſdederit, obligatio ſatisdationis [c] ſibi remiſſa videatur: etenim ex noua cauſa ad ſatiſdandum iure compelli poteſt, cùm cuilibet actui ineſſe virtualiter intelligatur clauſula [d]: rebus ſic ſtantibus: hocq. ne [e] detur materia delinquendi.

a c. vlt. ext. eod.

b Rota deciſ. 12. p. 2. diuerſ.

c l. vlt. in princ. ff. vt legat. nom. caueat.

d l. ſi mater §. eandem, cauſam ff. de except. rei iud.

e arg. l. 1. C. de his, qui ven. ætat. impetrauer. l. meminerint. C. vnde vi.

Digitized by Google

De confeſsis. Tit. XVII.

CAP. Vnicum.

EX legali trito axiomate, vbi de confeſſione agitur, nullæ ſunt iudicum partes, niſi ad condemnandos confitentes: nihilominus, ſi quis in publicis actis, Priorem, aut Decanum quemuis nominauerit, licet confeſſio a alias induci ſoleat in damnum confitentis, hoc tamen, cùm limitandum ſit in beneficialibus, vbi neceſſariùs eſt titulus (cuius collatio à confitente non pendet) eam nominationem, ſeu confeſſionem, nullum tribuere ius ita nominato declaramus.

a c. 1. ext. de confeſſ.

De probationibus. Tit. XVIII.

CAP. I.

ONVS probandi a affirmanti, non autem neganti, incumbit: attamen, ſi quis ſolemniter factum aliquid negauerit, id probare teneatur b. Ideo, qui in ſupplicatione contineri, quantum in litteris Apoſtolicis exprimitur, negauerit, ſupplicationis exemplum ex Romanæ curiæ regiſtro deſumptum exhibeat, vt cum litteris collatum oſtendat, an earum narratio, atque expeditio amplior ſit, quàm eſſe debuerit.

a L. 2. ff. eod.
b l. ab ea parte. ff. eodem.

CAP. II.

ITem, ſi de filiatione oriatur quæſtio, an, ſcilicet, is, qui filius dicitur, in quaſi poſſeſſione filiationis fuiſſe probetur, & aduerſarius negauerit, eum filium eſſe eius, de quo contenditur, nulli dubium eſt, quin, ſaltem hoc caſu, transferatur onus a probandi in aduerſarium, ſi ille habitus ſit, & tractatus b vt filius, ab ijs, quos ipſe viciſsim, vt parentes, obſeruaſſe, & coluiſſe, dicatur, cùm generalis regula ſit, vt, qui in quaſi poſſeſſione cuiuſuis rei conſtitutus reperitur, in ea conſeruari, &, vt aiunt, manuteneri c debeat, donec contrarijs aduerſarij probationibus inde deijciatur, præſertim fauore matrimonij, quod in libera muliere d iure ciuili conſtare præſumitur, cùm concubinatus, & Pontificio, & Cæſareo iure vetitus ſit, quamuis Cæſareo non puniatur.

a vt not. ad l. non nudis & ad l. non epiſtolis C. eod.
b l. 1. §. 1. vbi Bart. ff. de quaſt. & ad d. l. non nudis Alciatus. l. præſumpt. c. 19.
c l. mouetor. C. ſi ſeruus export. ven.
d l. in libe ra ff de ritu nupt. l. ſi vicinis. C. de nupt. Auctor Animaduerſ. lib. 1. c. 11.

CAP. III.

CVm probatio tituli clericalis ſit quid a ſpiritale, per ſolam ſcripturam vtique probari debet, non autem per teſtes, niſi, ſcripturam perijſſe conſtet, nec eius exemplum haberi poſſe à cancellario eius Epiſcopi, à quo probare intendens, ſe characterem clericalem ſuſcepiſſe, affirmet, quo caſu probatio per teſtes b admitti poteſt. Nec litteris de clericatu fidem facientibus credi volumus, niſi ab Epiſcopo, qui diceretur clericatum contuliſſe, fuerint ſubſcriptæ, eiuſque ſigillo munitæ, vel, niſi clericus probet, aliter obſeruari in illa regione, in qua clericatum habuit: conſuetudo c enim hac in re, vt in alijs pleriſque, conſideranda eſt. Quo verò ad eos, qui à nobis ordinati dicuntur, niſi litteras manu noſtra ſubſcriptas exhibuerint, ſe in iudicio nihil probaturos, ſciant.

a c. ſi iudex laicus de ſent. excommun. in 6.
b l. teſtium facultatem. §. vlt. C. de teſtibus.
c l. 2. ibi ſecundum leges, moreſq; locorum. C. teſtam. quẽadm. aper. l. 5. §. vlt. ff. de teſtibus.

CAP. IV.

IDem quoque ſancimus in omnibus alijs litteris, quas ſubſcribere ſolemus: nam, licet ſigillo noſtro munitæ apparuerint, attamen, ſi manu noſtra non fuerint ſubſignatæ, in iudicio nullam fidem eas facere volumus eò, quòd ſigillum etiam per fraudem a apponi illis potuerit.

a l. 2. C. de rebus alien. non alien. l. vlt. C. plus val. quod agit.

CAP. V.

NEque beneficij poſſeſſio ex eo probari dicitur, quòd pater eius, qui beneficium poſſediſſe aſſeritur, fructus eiuſdem beneficij aliquot ante annis collegerit; licet collegiſſe probetur, vti legitimus adminiſtrator: nam a, quamuis fructuum perceptio probare ſoleat poſſeſſionem, in beneficialibus tamen pater b, nec eſt legitimus filij adminiſtrator, nec beneficij vſufructuarius, nec in huiuſmodi cauſis filiusfamiliàs ſequitur c ius patriæ poteſtatis magis, quàm in ijs, quæ ad ius publicum d ſpectant, quod conſiſtit in magiſtratibus, in ſacris e, & ſacerdotijs.

a l. 41. ff. de ſolution.
b c. vlt in ſi. de iud. in 6.
c d. c. vlt.
d l. ni, quod in priore. ff. ad Trebell. l. quippe ff. de iudic.
e l. 1. §. publicum ius. ff. de iuſt. & iur. Ariſtot. lib. 3. Polit. c. 15. & li. 6. c. vlt. & lib. 7. cap. 10. & 12.

CAP. VI.

HOmicidium, aut aliud quoduis delictum, ex caſu fortuito excuſare qui intendit, caſum ſemper probare tenetur: nam in criminalibus reus, etiam excipiendo, actor fit, & intentionem ſuam a probare debet, poſteaquam actor ſuam probauerit. Siquidem in delictis fieri non poteſt, quin dolus præſumatur, donec, vel fortuitus caſus, vel alia allegatæ innocentiæ ratio b probetur; immò dolus magis, quàm caſus, præſumitur.

a l. 2. l. in exceptionibus. ff. eod. l. 1. C. ad l. Corn. de ſicar.
b d. l. 1.

§. vnic.

Sic, qui fundat actionem ſuam in tempore ſiue actor, ſiue reus is ſit, tempus vtique, & præciſe probare debet, tanquam fundamentum ſuæ intentionis, quam vnuſquiſque ſemper c probare compellitur.

c d. l. 2. & l. verius eod. l. 4. C. de eden l. actor C. hoc tit.

De

Digitized by Google

De teſtibus, & atteſtationibus. Tit. XIX.

CAP. I.

QVANDOQVIDEM ſcriptum eſt[a], labia ſacerdotis cuſtodire ſcientiam, hoc eſt iuſtitiam[b], & veritatem, ſacerdos, neque in iudicio, neque extra, ſacramentalem confeſſionem ſibi factam propalare poteſt, aut quauis de cauſa reuelare, etiam ſuperiore ſuo iubente, qui id iubere nequit. Si verò aliquid dixerit confeſſarius, tanquam non dictum cenſeatur, tum, quia eiuſmodi teſtimonium illicitum, ac temerarium, ſacriſq. canonibus[c] iniurioſum eſt, à quibus ſingulari vocabulo, ſecretum, confeſſio appellatur, hacq. conditione fidei, ac conſcientiæ confeſſarij creditum intelligitur, ne diuulgetur[d]; tum, quia non ſit credendum, ſacerdotem ſcire, tanquam hominem, quæ illi, tanquam ſpeciali Chriſti redemptoris Vicario, patefacta[e] ſunt. Neque expedit reipublicæ, tale admitti teſtimonium, ne fideles deterreantur à ſuorum peccatorum confeſſione, ac iuſto quidem timore, ne, ſcilicet, eorum dicta, facta, & cogitata publicentur.

a Malachiæ cap. 2.
b can. ſacerdotibus 11. quæſt. 1.
c cap. cum dilectus extra de exceſſi. prælator.
d l. 1. §. qui tabulas ff. depoſ.
e d. c. dilectus, vbi Abbas.

CAP. II.

VNicus teſtis, quamuis non ſufficiat, etiamſi præclaro curiæ honore[a] præfulgeat, vel præſidiali reſplendeat dignitate[b]; poteſt tamen, licet vnus ſit; ad teſtimonium admitti, ſi de proprio facto deponat[c], vel in cauſa[d], cuius exitus, qualiſcumq. futurus ſit, nihil ſua interſit.

a l. iuriſiurandi in fin. C. eod.
b c. 47. extr. eod. can. admonere, 33. q. 1.
c Salicet ad l. ſi quis Decurio, C. ad l. Corn. de fal. Alciat. conſ. 97. n. 3. lib. 7.
d Crauetta conſ. 220. n. 8. lib. 1.

CAP. III.

NOn admittitur item, quoad eius fieri poteſt, teſtimonium de auditu, quia teſtis deponere debet, quod certò ſcit, quodq. oculis, vel alio corporeo ſenſu percepit, ita, vt conſtet, ei compertum[a] eſſe id, de quo teſtimonium dicit. Admittitur tamen aliquando in cauſis matrimonialibus, dum, ſcilicet, de[b] conſanguinitate, aut affinitate agitur, quarum gradus, cùm ob humanæ vitæ breuitatem viſu probari omnes quandoq. non poſsint, teſtis de fama deponens non reijcitur. Dantur & alij caſus, quibus, ſi perdifficile, vel impoſſibile ſit, haberi poſſe teſtimonium de viſu, teſtis de auditu admittatur, vt, cum de probanda poſſeſsione, aliave re immemorabilis temporis agitur: tunc enim admittendum eſt teſtimonium eorum, qui à maioribus, vel ſenioribus, quod quæritur, ſe accepiſſe aſſerant, eo præſertim tempore, quo ſuſpecta eſſe non poterat eorum teſtificatio, nulla, ſcilicet, mora, vel mouenda lite, tametſi hodie, ſi[c] viuerent, fortaſſe ſuſpecta eſſet: ideo, cùm alioquin vix reperirentur, qui immemorabilem poſſeſsionem probare poſſent, eius probatio tantò fauorabilior eſt, quantò difficilior, & quanto potentior eſt hæc præſcriptio, quæ[d] tituli vim habet: nam & ob hanc vnam potiſsimùm cauſam iudices domeſtica teſtimonia contra iuris[e] regulam admittere ſolent, quādo aliter, quàm per domeſticos teſtes, veritas haberi non[f] poſsit.

a ca. teſtes, 3. q. 9. & c. 47. eod. tit. l. teſtiū ver. fid. præſentia ſua. C. eod.
b d. c. 47.
c arg. l. ſi arbiter, ff. de probation.
d l. 1. §. ductus aquæ, ff. de aqu. quotid. & æſt. l. 1. §. vl. ff. de aqua pluu. arcen.
e l. 1. in fin. ff. de adim. leg. repelluntur, ext. de accuſat. can. accuſatores 3. q. 5. cap. 24. ext. eod.
f l. 3. vbi not. C. eod. l. 3. & tot. tit. ff. ad S. C. Syllan.

CAP. IV.

INfamis quoque[a] infamia iuris notatus à dicendo teſtimonio repellatur, dummodo[b] ex cauſa legum auctoritate infamiam irrogante condemnatus, vel infamis expreſſe declaratus ſit: ſin autem nulla extet ſententia, ſicque non iuris[c], ſed ei facti tantùm infamia obijciatur, nempe, quòd furtum, vel quid ſimile commiſerit, tametſi ita diffamatus exiſtimationis, ac famæ iacturam faciat, non tamen à dando teſtimonio repellatur. Iam verò exhibenda omnino fuerit ſententia, quæ contra accuſatum lata eſſe dicatur, vt, quæ non teſtibus, ſed ſcriptura probari debeat, niſi ſcripturam perijſſe legitimè conſtiterit.

a c. 7. ext. eod.
b l. infamē. ff. de public. iud. l. furtim in princ. & §. 1. & paſſim ff. de his qui not. infam.
c l. 1. §. leg. Iulia ff. eod. l. 3. eaſ. leg. ff. qui teſtamē. fac. poſſunt.

De teſtibus cogendis, vel non. Tit. XX.

CAP. Vnicum.

EXPEDIT reipublicæ, vt in quauis cauſa, ſiue ſacra, ſiue profana, ſiue ciuili, ſiue criminali, ne res in incerto ſint, veritas eluceſcat. Quamobrem, ſi quis in ius vocatus, vt de alicuius negotij, vel rei ſtatu teſtificetur, vocanti obtemperare neglexerit[a], excommunicationis gladio feriendus eſt, ſicut & impediens[b], aut quouis modo prohibens, teſtimonium dici. Nec excuſatur negligens, quòd ea de re teſtimonium[c], ſe non dicturum iurauerit, cùm iuramentum, quamuis aliàs validum, non intelligatur[d], valere, niſi ſalua ſuperioris auctoritate. Ideo, quoniam[e] iure cauetur, iuramentum contra bonos mores præſtitum ſeruandum non eſſe, quodcumq. actui ob publicum commodum vetito[f] adiectum fuerit, inane, odioſum, prorſuſque inualidum eſſe certum eſt, vtique non ſine cauſa, ne, ſcilicet, religionis fides iuramenti abuſu periclitetur, &, ne patentiore via ad humana negotia fraudes irrepant, quarum frequentiſsimis periculis, quanta maxime induſtria, & ſtudio fieri poteſt, occurrendum[g] eſt.

a cap. 2. ext. eod.
b cap. cum cauſam ext. de teſt. cog.
c c. cū inſinuante cōſtitutis ext. de teſtibus.
d c. 29. ext. de iureiur. l. vlt. ff. ad municip.
e c. non eſt obligatoria de reg. iur. in 6.
f cap. ſi diligenti ext. de foro cōpet. cap. ad Apoſtolicam ext. de reg. iur. l. ius publicum ff. de pactis.
g l. ſi cui ſuit per medias ... ff. de ſeruitut. l. in fundo ff. de rei vendicat. c. fin. in princ. ext. de poſtul.

De

De fide inſtrumentorum. Tit. XXI.

CAP. I.

ETSI ducali lege omnis publica ſcriptura in Allobrogum regione, hodie Sabaudia nuncupata, idiomate Gallicano, in Pedemontana verò Italico confici debeat: nos tamen, nihil in auditorio noſtro, niſi latino ſermone, confici volumus, cùm ſit communis omnibus ferè gentibus, & Romæ, quæ omnium nationum domicilium, communisq. patria dicitur [a], publica omnia negotia non, niſi latino ſermone, expediantur: nempe, quia plura Concilia, conſtitutiones pontificiæ, legeſque, tum ciuiles, tum canonicæ, latinè conſcriptæ ſunt, ſed, & ne pereat lingua, qua potentiſſimus populus orbis terrarum dominus, & loqui, & ſuas leges condi voluit, quæq. adeo pretioſa viſa eſt, vt Eccleſia ſacris Biblijs latinitate donatis in primis vtatur.

a l Roma, ff. ad municip.

CAP. II.

QVoniam in viſitatione noſtræ diœceſis complures reperimus à prædeceſſoribus noſtris inſtitutos eſſe, tam ad beneficia ſimplicia, quàm ad animarum curam habentia, in eorumq. exiſtere poſſeſſione, nullis ſuarum prouiſionum litteris exhibitis; quia, ſcilicet, vt ipſi aſſerunt, penes cancellarium curiæ noſtræ Archiepiſcopalis exiſtant, mandamus, vt nemo in poſterum ad actualem, aut realem beneficij poſſeſſionem, admittatur, niſi litteras manu, ſigilloq. noſtro, aut nobis abſentibus, Vicarij generalis noſtri, ſubſcriptas, & munitas, exhibeat. Si verò intra menſem à die datæ incipiendum confectæ non fuerint, & penitus expeditæ, declaramus, beneficium, tamquam iure vacans, alteri conferri poſſe. At, ſi per cancellarium ſteterit, quominus prouiſo litteræ exhibeantur, nihil pro mercede ſibi debita in alia, quæ ſubſequetur, prouiſione accipiat, quin, & vigintiquinque nummis aureis, locis pijs applicandis, mulctetur.

CAP. III.

AT, ſi litteræ fuerint expeditæ, & ſubſtantiali aliquo vitio laborent, vt pluries obſeruauimus, inſpiciatur regiſtrum, vt, ſi in eo nihil deſideretur, inde litteræ corrigantur: verum, ſi regiſtrum fuerit pariter defectiuum, cùm grauior error ſit, qui ſit circa ſubſtantialia, & conſequenter periculoſior, ſubſtantiales errores eſſe declaramus, ſi in prouiſionis litteris non dicatur, prouiſum fuiſſe examinatum, idoneum repertum, profeſſionem fidei emiſiſſe, &, ſi prouiſio ſit de eccleſijs parochialibus, ſiue vacauerint per obitum, ſiue per renunciationem in manibus noſtris liberè factam, non exprimatur poſt propoſitum edictum fuiſſe factum concurſum. Si autem & in regiſtro, & in litteris fuerint iſta omiſſa, dicimus, beneficia vacare, niſi prouiſus grauiſſimorum virorum, & præcipue examinatorum ſynodalium teſtimonio, illa omnia facta fuiſſe probauerit, ſed, vel cancellarij culpa, vel quomodocumque, fuiſſe prætermiſſa: quo caſu nouæ litteræ, facta probatione, expediantur.

CAP. IV.

DIgnitatum, ac beneficiorum in noſtra diœceſi exiſtentium, diplomata, ſeu prouiſiones; vt vulgò appellantur; ſummi Pontificis collatione expeditas, ijs, qui eas impetrauerint, ad capiendam beneficiorum poſſeſſionem nihil profuturas declaramus, niſi à nobis, aut generali Vicario noſtro, aut alia legitima perſona, fuerint examinatæ, atque admiſſæ, vt, ſi obreptitiæ, aut ſubreptitiæ reperiantur, executione careant, nullæq. remaneant [a], ac, ſi impetratæ non fuiſſent, donec nullitatum impedimenta ſedis Apoſtolicæ nouis prouiſionibus auferantur.

a l. quoties ff. qui ſatiſd. cog. l. 1. ff. de auctor. tut.

CAP. V.

MAgiſtratus noſtri, ſiue eccleſiaſtici, ſiue laici, vt Vicarius, ſeu officialis generalis, iudex appellationum, iudex ordinarius, bailiuus, vicebailiuus, procurator fiſcalis, curiales, meſtrales, hoc eſt apparitores, ſeu executores, &, ſi qui fuerint, maiores, aut minores officiales, vel miniſtri, à quocumque (etiam à nobis ad hoc ſufficiens mandatum habente) conſtituti, nec nobis viuentibus, nec vita functis, aliquid ſalarij ab hæredibus noſtris accipere poſſint, niſi litteras, quas vocant patentes, exhibuerint manu noſtra, & ſecretarij noſtri ſubſcriptas, & ſigillo maiori, quo in eiuſmodi expeditionibus vti ſolemus, munitas.

De præſumptionibus. Tit. XXII.

CAP. I.

IVDEX, actor, & reus teſtium, inſtrumentorum, aliarumve ſcripturarum adminiculis deſtituti, ad præſumptiones, vt opportuna remedia, confugere ſolent, quamquam præſumptio, verè, & propriè loquendo, probationis nomine minime comprehenditur, quemadmodum, & iuſiurandum, cùm neutrum horum neceſſario probet,

probet, licet [a] probationis vim vtrumque obtinere aliquando videamus. Quocirca dicimus, ſolas præſumptiones non ſufficere, vbi [b] probatio formalis, & præciſa requiritur. Si verò hinc inde adſit præſumptio, dubium nõ eſt, quin maior [c] vincat minorem: effectus verò maioris, aut fortioris præſumptionis eſt [d], probandi onus transferri in aduerſarium.

a l. ſi duo, in princ. & l. cum qui ff. de iureiur. b l. Lucius ff. de condit. & demonſt. Alciatus in tract. de præſump. c l. cum de indebito. ff. de probat. l. Neratius ff. de negot. geſtis. d l. alimenta C. de negot. geſt. l. ſi chirographũ ff. de probation.

CAP. II.

SI Laura ex Aſcanio, ſe prægnantem dixerit, nec vlla ea de re adſit probatio, niſi, quantùm de Aſcanij erga Lauram beneuolo animo præſumi poſſit, quia, ſcilicet, eius domum frequentaret, eique præ cœteris fœminis blandiretur, magiſq. placere ſtuderet, dubitatur, an ſit Lauræ credendum. Nos aſſerenti mulieri hoc eſſe credendum dicimus, ſi Aſcanius ſit ſolutus, non item, ſi vxorem habeat, ne ex vnius fœminæ ſimplici dicto ſuſcitetur calumnia matrimonio, & de adulterio ſuſpicio generetur. Sed, ſi Laura præſumptioni iuramentum adiecerit, niſi aliud Aſcanius probauerit, quamuis vxorem habeat, credendum erit, verùm eſſe, quod Laura aſſeruerit, neque enim deſunt coniugati, qui ſolutis incontinentiores, non vna contenti vxore, licet forma præſtantiſſima, alias mulieres indiſtinctè, atque impudenter, ſolicitent.

CAP. III.

QVamuis iuris vtriuſque interpretum [a] vniuerſalis opinio ſit, ex his, quæ ſigna ſunt imminentis adulterij, ac præparatoria vocantur, argui adulterium, & ob oſculum luxurioſum, aliaſque illecebras, mulierem perinde priuari dote, ac, ſi adulterium commiſiſſet: nos tamen illam in noſtra diœceſi minime locum habere volumus, niſi in ipſo congreſſu venereo, vel vt ait lex Solonis, & Draconis, quam Pomponius [b] iuriſconſultus refert, ἐν ἔργῳ, ideſt in ipſo opere, quaſi non otioſus vir cum muliere deprehenſus eſſe poſſit. Nam, cùm magna ſit inter mares, & fœminas de more gentis apud nos familiaritas, & conſuetudo ita, vt vxores ſuas oſculari, & tangi etiam mariti præſentes minimum ducant, nec, vt plurimùm, aliud inde ſequatur ſcandalum, præſumptio de laſciuo oſculo omnino leuis videtur, ita, vt propoſitio, aut regula, qua aiunt, ex præparatorijs adulterij præſumi adulterium, nullius ſit momenti, claris etenim, & certis probationibus opus eſt in criminalibus, & odioſis, nec aliter irrogantur [c] pœnæ, præſertim in ijs, quæ ad [d] adulterium pertinent; & cùm leges de adulterio expreſſe loquantur, non debent ad oſculum, quantumuis luxurioſum, extendi, ne ex duriore extenſione infligatur priuationis [e] pœna, quæ habere locum non debet, niſi in caſibus à iure expreſſis.

a ad rub. C. de eden. ex cap. præterea ext. de teſtibus, & cap. litteris ext. de præſump. Auctor Animaduerſ. lib. 1. cap. 18. b l. quod ait lex ff. ad l. Iul. de adulter. c l. fin. C. de probat. d c. cum ext. de procurat. cap. plerumque ext. de donat. inter vir. & vxor. e l. & ſi qui § diuus ff. de relig. & ſumpt. fun. Dec. ad rubr. de iudic. lect. 1. ext.

De iureiurando. Tit. XXIII.

CAP. I.

QVONIAM iuramentum (vt ait Apoſtolus [a]) omnis controuerſiæ finis eſt, magnumque [b] ad expediendas lites remedium, habet vim [c] rei iudicatæ ita, vt, poſtquam delatũ, præſtitumq. fuerit, quæri non poſsit, niſi, quòd iuratum ſit [d], ne, repetita lite, finis negotij alterius cauſæ fiat exordium. Qui igitur aduerſarium iurare patitur, omnibus allegationibus renunciare creditur, quæ ante iuramentum opponi, iuriſqueiurandi præſtationem impedire, aut remorari potuiſſent. Facit enim aduerſarium [e] iudicem in cauſa propria, qui iuramentum defert, aut refert, idcirco parum tutus [f] dicitur, qui iuſiurandum refert.

a ad Heb. 6. b l. 1. ff. eod. c d. l. 1. & 2. eod. d l. non erit § dato l. nã poſteaquam in princip. l. aliat. & alibi ff. eod. l. iuſiurand. in fin. C. eod. e l. 1. in prin. ff. quarum rerum act. non det. f d. l. iuſiurandũ circa princ.

CAP. II.

IVramentum verò oblatum ab eo, qui intentionem ſuam teſtibus, aut inſtrumentis, aut alijs ſcripturis, probare intendit, reuocari poſſe non ſolùm, poſteaquam oblatam iurandi conditionem aduerſarius ſuſcepit, ſed in ipſo etiam iurandi procinctu [a], manifeſtiſſimi iuris eſt. Ob id nimirum, quia nihil actum fuiſſe videtur, quandiu aliquid [b] ſupereſt agendum, licet dici ſoleat: id, quod in procinctu eſt, vt fiat, pro facto [c] haberi debere, vnde de periurio, aut ſaltem de peierandi voluntate videtur argui poſſe iurare paratus, ac ſi iuraſſet; ſed verum eſt, iuratum non eſſe, potuiſſeq. illum, qui, ſe ad iurandum paratum ſimulabat, voluntatem mutare, & noluiſſe amplius iurare: neque, enim ſola ſuſcepti iuriſiurandi voluntas ſufficit.

a ſi quis iuſiurãdum C. eod. b l. ſi quis, & l. penult. in fin. C. de his, quibus vt indign. c l. penul. ff. de teſtam. militari.

CAP. III.

SI probata vita, ac fama requiritur in eo, qui in aliena cauſa [a] teſtimonium dicturus eſt, probus item, atque integer multò magis eſſe debet, qui in [b] propria iudex conſtituitur. Quare, infamem, cùm iurare non poſſit, nec iuramentum deferre permittimus, alioquin referendi facultas adimeretur ei, cui fuiſſet delatum, nec ad iurandum cogi poſſet, dum [c] iuramentum referre non poſſet. Equidem periurij pœna, præterquam quòd Deum [d] vltorem habet acerrimum, eius etiã criminis reum infamem [e] facit. Cur igitur iuramenti deferendi facultatem dabimus ei, qui ex iam contracta infamia periurij pœnam paruipendere didicit?

a l. 3. in princ. § lege Iulia l. quaſitum ff. de teſtib. l. teſtiũ C. eod. b d. l. 3. ff. quarũ rerũ act. nõ datur, c. 1. in fi. ſup. hoc tit. c l. manifeſtæ ff. eod. d l. 2. C. eodem. e l. ſi quis maior C. de tranſact.

CAP.

CAP. IV.

SVnt [a], qui putent, abſolutionem à nexu iuramenti, quamuis ad ſolum effectum agendi danda ſit, dari non poſſe, niſi citato aduerſario eius, qui abſoluendus fuerit. Nos tamen dicimus, huiuſmodi abſolutionem, etiam non citato aduerſario, dari legitime poſſe. Hæredi verò non eſſe neceſſariam abſolutionem, nec quidem, vt agere poſſit, manifeſtum eſt: quamuis enim hæres eadem perſona [b] cum defuncto eſſe intelligatur, ad inducendam tamen periurij exceptionem, iuſiurandum eſt adeo proprium, & perſonale, vt nullatenus [c] ad hæredes tranſeat. Verùm, ſi beneficium abſolutionis petatur, non modò, vt aiunt, ad effectum agendi, ſed etiam, vt ſimul tollatur obligatio ex iuramento contracta, & omnino ipſius contractus vis euaneſcat, cùm agendum ſit de iuſtitia, & veritate, & abſoluta reſciſſione contractus; abſolutionem, niſi parte in ius vocata [d], concedi prohibemus.

a Guid. Papæ q. 140. Feuer de Sennis cõſ. 300. Ancharanus conſil. 272. Alex conſil. 222. lib. 2.

b l. hæredē l. nihil ff. de regul. iur. l. vn. C. de hæred. inſtit.

c c. veritatis, vbi Innoc. Hoſtié. Abbas, & alij ext. eod. de iureiur. & eſt cõmunis omnio ſeſſe Decius in cap. qua fronte de appellat. Silu. in tr. de iureiur. quæſt. vitim. Guid Papæ d. q. 140. & 225.

CAP. V.

MAior hæſitatio eſt, an ebrium, qui iurauit, à præſtito iuramento abſolui oporteat. Et quidem, cùm videatur æquiparari furioſo, mentiſq. compos non eſſe, dum ebrius eſt, magis quàm furioſus (qui licet adſit, per omnia, & in [a] omnibus abeſſe [b] cenſetur) dicendum eſſet, nequaquam eum abſolutione indigere. Quomodo enim conſentiet, qui [c] ſentire non poteſt? aut cùm [d] iudicium ſit vnum ex tribus comitibus iuramenti, quo iudicio homo ebrius iuramentum non ſuſcipere, aut præſtare poteſt? Tutius tamen dicimus eſſe, dari ebrio abſolutionem, tùm, quia, pleroſq. ebrietatis gradus reperiri compertum eſt, atque ideo non facile conijci poſſe, an vſque adeo ebrius fuerit, qui ebrius allegatur, vt iudicio prorſus caruiſſe credatur, tum, quia agitur [e] de animæ periculo, quare dubitare nequimus, ne nimis magna diligentia videri poſſit, quæ adhibetur, vt res in [f] tuto ſit.

a l. 1. §. repoſt. ff. de iur. codicill. l. ſi vnius §. ſi filiusfamilias ff. de iniur.

b l. vbi non voce ſ. furioſus ff. de reg iur.

c l. ſi tibi §. vnius ff. de opt. leg.

d Hier. 4. & can. 2. 22 quæſt. 1 can. vlt. 22. q. 4. S. Thom. 2. 2. quæſt. 89. art. 3.

e arg. c. 1 de pac. li. 6.

f arg l quoties ff. de verb. oblig.

CAP. VI.

CVm iuramentum ſit aſſumptio diuini nominis ad confirmandam iurantis fidem (vt [a] ſanctus ait Auguſtinus, cui conſonum eſt, quod dicit Apoſtolus [b], Teſtis eſt mihi Deus) & ad aſſerendam religionem, ac venerationem, quæ cœleſti maieſtati, in cuius verba iuratur, maximè conuenit, qui ſuper ſacroſancto Miſſæ canone, aut ſanctis Dei Euãgelijs, iurare debebit, curet Vicarius noſter, vt cuiuſcumque ille dignitatis, & conditionis ſit, flexis genibus iuret, priùs admonitus de grauitate, ac periculo iuramenti, quamque impium, & turpe ſit in periurij alea conniuere. Nam, præter ſummam infamiam, qua periurum aſpergi certum eſt, ſciat, quicumque tanti [c] criminis reus fuerit, ſe temeritatis ſuæ acerrimum vltorem ipſum Deum habiturum. Nec tamen, ſi ea ſolemnitas ſeruata non fuerit, nec pars aduerſa conqueſta, inualidum fuerit iuramentum, ita, vt ex eo non poſſit ſequi ſententia, præſumendum etenim erit, ab aduerſario, ſolemnitatem illam fuiſſe remiſsã. At, ſi iam delatum iuramentum à parte, omnino remitti [d] poſſe receptum eſt, quid obſtat, quòd ſolẽnitas etiam remitti non poſſit?

a epiſt. 157. de qua ſit can. quando libet [illegible]

b ad Rom. 1.

c l. 2. C. eodem l. non fuiſſe ff. de dolo malo.

d vt cap. 2. ſup. hoc tit.

De exceptionibus. Tit. XXIV.

CAP. I.

EXCEPTIONEM fori, cùm ſit declinatoria, & conſequenter dilatoria [a], opponi ab initio mandamus, hoc eſt, antequam lis conteſtata [b] ſit. Si verò vocatus, etiam laicus, iudici ſe competenti ſiſtere negligat, contra eum, tanquam contumacem, procedi permittimus. Ex quo enim non reſpondet, prorogat [c] iuriſdictionem, quam poſtea declinare non poteſt.

a l. exceptionem C. de probat.

b l. 2. §. vlt. & l. 3. ff. de exception.

c vt cap. 1. ſup. de dolo, & contum.

CAP. II.

PRocuratoria verò exceptio, quæ ex mandati defectu peremptoria [a] appellatur, quandocumque opus fuerit, & in quacumque [b] inſtantia, opponi poteſt: Secus dilatoria, quæ perſonam [c] procuratoris, non autem mandati qualitatem reſpiciens, neque in prima inſtantia poſt litis conteſtationem, neque in cauſa appellationis, opponi permittitur, cum appellatio, licet ſententia executionem ſuſpendat, conteſtationem tamen non extinguit, immo rem totam ad iam conteſtatæ litis terminos reuocat.

a l. licet C. de procur.

b l. cũ ſententiam l. præſcriptionum C. de exception. c. 4. ext. de procurat.

c l. ita demum C. de procur.

De præſcriptionibus. Tit. XXV.

CAP. I.

SOLA Romana [a] Eccleſia centum annorum præſcriptione gaudet: aliæ verò, etiam, quæ immediatè à Romana dependent, quadraginta tantummodo, non autem minore [b] ſpatio: tantæ verò videtur eſſe poteſtatis quadragenaria præſcriptio, vt neque ex capite ignorantiæ, neq. ex qualibet alia cauſa in integrum reſtitutionem admittat, dummodo ſit completa, quia pleniſſimam [c] tribuit ſecuritatem. Nos tamen volumus, ignoranti dari reſtitutionem, ſiue de [d] re eccleſiaſtica, ſiue de profana, agatur,

a Nouel. 9. vt Eccl. Roman. centũ ann. gau. præſcrip. c. 13. & 14. extra eod.

b c. Cauſam, ad c. quanto c. ad aures & cap. illud ext. eod.

c l. omnes ff. eod.

d Afflict. deciſ. 17.

agatur,

Digitized by Google

agatur, immo dicimus, lapſum poſt quadraginta annos quadriennium, quod ad petendã reſtitutionẽ datur; dum contra ignorantẽ cucurriſſe conſtet [e]; non nocere hæredi, neq. legatario, quia tẽpus illud fuerit ab initio vtile, neq. ignoranti currere debuerit, qui etiã poſt centum annos petere poteſt reſtitutionem in integrum. Si verò pro poſſeſſore lata fuerit ſententia, etiam minus iuſta (cùm [f] res iudicata pro veritate habeatur, ſi [g] ritè fuerit iudicatum) ſufficit tricenaria præſcriptio à die latę ſententię, dũmodo continuata fuerit poſſeſſio, nunquã impedita, nunquã interrupta, ita vt ille, etiã aduerſus Eccleſiam, tutus ſit.

e Rota diuerſ. 42. par. 3. lib. 1. & dec. 19. par. 3. lib. 2.

f l. res iudicata ff. de reg. iur.

g l. 4. §. condemnatũ ff. de re iudicata.

CAP. II.

PRiuilegia eccleſijs, vel quibuſcumque priuatis perſonis à prædeceſſoribus noſtris conceſſa, ſi conſtiterit in vſu non [a] fuiſſe per triginta annos ab eo tempore computandos, quo aliquis eorum vſus eſſe potuerit, nec tamen vllus fuerit, amiſſa, reuocata, ac nulla eſſe hac noſtra conſtitutione declaramus. Sed, quia vſum probare debet, qui intentionem ſuam fundat in vſu, procurator quoque noſter patrimonialis, quotieſcumq. non vſum allegauerit, non vſum probare tenetur, nam & negatiua; quandocumq. fundamentum [b] intentionis eſſe conſtet; probanda eſt.

a l. 1. ff. de nundinis.

b l. pen. §. docere vbi Bart. ff. ne quis eũ, qui in ius vocatus eſt, vi eximat. c. 1. ſup. de probation.

CAP. III.

EX proportione oneris ſumenda eſt qualitas, ac quantitas [a] diſpoſitionis. Quare, licet verum ſit, obligationem penſionis annuæ legatæ terminari ſpatio [b] centum annorum, dicimus tamen, ad ea legata id non pertinere, quæ conſtiterit cauſam habere perpetuam: videlicet, ſi quid legatum ſit noſtræ, aut alteri eccleſiæ, aut monaſterio, ea conditione, vt quotannis fiat anniuerſarium, aut ſingulo quoque menſe, aut hebdomada, aut die pro legantis, vel eius parentum animabus, Miſſæ ſacrificium celebretur, aut aliud pro eius animæ ſalute in eccleſia fiat, quandiu [c] ſatisfactum fuerit ab eccleſia legantis voluntati, & legi impoſitæ, ei legatum deberi nemini dubitandum eſt.

a l. vtrum §. vlt. ff. de rebus dub. l. alumnæ §. ab hæredib. ff. de adim. legat.

b Tiraquel. poſt alios priuil. 90. de priuileg. piæ cauſæ.

c l. 1. C. de legat. l. 3. C. de condit. inſer.

CAP. IV.

LAicos non poſſe decimas [a] detinere, neque vlla ratione præſcribere certum eſt, obſtante, ſcilicet, [b] iuris præſumptione: ſed dubium eſt de quota, decima nempe, iceſima, trigeſima, aliave parte, an, inquam, conſuetudine tolli poſſit, & receptum eſt, tolli non poſſe in totum, reduci [c] tamen poſſe. Verùm maior hæſitatio eſt, quodnam tempus requiratur ad inducendam reductionem: putant nonnulli, ſufficere annos quadraginta: nos tamen dicimus, neceſſariam eſſe præſcriptionem immemorabilem, niſi conſuetudo, aut conuentio per Sedem [d] Apoſtolicam approbata intercedat: nam longitudo temporis, cuius non extat memoria, quoad quotam, videtur habere vim confirmationis.

a cap. 1. ext. de præſcription.

b vt not. ad c. 2. ext. de ver. ſignif.

c Diu. Thomas 2. 2. q. 87. art. 1. & Quolibeto 2 art. 8. & noſtri communiter ad c. in aliquibus ext. de decimis.

d d. c. in aliquibus.

CAP. V.

POſſeſſori triennali, ſi poſſeſſionis titulum habeat vitioſum, non ſuffragatur regula pro triennali poſſeſſore promulgata: ſiquidem in beneficialibus hoc vnum præcipue ſpectandum eſt, quòd vitioſus in ipſis non reperiatur [a] ingreſſus. Si verò titulum habeat inualidum, non propterea eius poſſeſſione priuandus eſt, ſed de tituli qualitate quærendum, &, ſi inualidus iudicetur, poterit ex noua gratia in poſſeſſionem conſeruari. Aliud eſt enim titulum habere inualidum, aliud vitioſum, hocque non magis in eccleſiaſticis, quàm in profanis rebus, alioquin nullum eſſet diſcrimen inter bonæ, & malæ fidei poſſeſſorem. Cum bonæ fidei poſſeſſor ſit, qui titulum [b] habet, licet inualidum, coloratum tamen: malæ verò fidei, qui vitioſum, aut nullum habet.

a cap. 1. de reg. iur. in 6.

b l. quemadmodũ C. de agric. & cenſit. li. 11.

CAP. VI.

LIcet regula de annali poſſeſſore conſeruet poſſidentem, etiam nullum proferentem titulum, ac ne quidem coloratum ab impetrante, aliud tamen obſeruatur in regula de triennali, vt dictum eſt, quia hæc tribuit ius in beneficio, non autem illa, quæ excludit duntaxat impetrantem ob non expreſſas poſſeſſoris qualitates, neque tam in fauorem poſſeſſoris inducta eſt, quàm in odium malè impetrantis: attamen, ne locum habeat vitioſus [a] ingreſſus, poſſeſſor annalis, ſi poſtea titulum non exhibuerit, & quidem validum, poſſeſſione deijci poteſt.

a ſup. cap. prox.

De ſententia, & re iudicata. Tit. XXVI.

CAP. I.

SI Vicarius, aut alius cuiuſcumque noſtri Suffraganei iudex, competentem ſe iudicem, aut deſertam appellationem eſſe pronunciauerit, interlocutoria tantùm de vtraque re eius ſententia erit, ſed talis, vt vim habeat definitiuæ. Quocirca, ſi appellatum fuerit, debet iudex ille [a] appellationi deferre, ne quid appellationis præiudicium contra auctoritatem tribunalis [b] noſtri attentare videatur.

a vt in c. 4. ſup. de iud.

b l. vn. ff. nil nouari appellat. interpoſ.

CAP. II.

PEndente lite, cùm prouiſionalis ſit adiudicatio, caueat Vicarius, aliuſque iudex

Digitized by Google

noſter, ne quid pro præterito tempore decernat, quod enim iam elapſum eſt, remedio, non prouiſione, opus habet, & ſententiæ definitiuæ proprium eſt, vt de fructuum perceptorum reſtitutione iudicetur eo tempore, quo controuerſia principalis terminatur.

§. vnic.

Idem plane eſt, ſi de vſuris, ſeu de eo, quod intereſt, pendeat lis, vt condemnatio, ſi qua eo nomine facienda, in finem vſque litis, & iudicij differatur, præſertim, ſi id, quod intereſt, & vſuræ debeantur propter moram [a] duntaxat, & officio iudicis. Aliud enim eſt, ſi in obligatione ſint, & petantur [b] iure actionis. Si verò de monetæ augmento, ac qualitate agatur, cùm ſit pars debiti, tutius eſt in finem litis condemnationem reijci.

a l. ſi per colluſionem §. 1. ff. de act. empt. & vend. l. quæro ff. locat.
b l. 121. ff. de verb. ſignif.

CAP. III.

SI in prima inſtantia non fuerit petitum [a], quod actoris intereſt, ac pendente appellatione emerſerit, in cauſa appellationis peti poterit, quod antea non poterat: prius enim eſt, vt [b] quid debeatur, quàm, vt peti poſſit. Id tamen intelligimus, ſi appellatio ſubſiſtat, ac cauſæ cognitio ad nos, aut ad Vicarium noſtrum, deuoluta ſit: nam, ſi appellatio deſerta dicatur, ad inferiorem vicarium, à quo fuerit ad nos interpoſita appellatio, cauſa remittenda fuerit, cùm appellatio deſerta habeatur ac, ſi nunquam interpoſita fuiſſet: qui quidem inferior vicarius de eo, quod intereſt, in executione iudicati cognoſcere poterit, licet de eo nihil pronunciatum ſit, nam, quæ [c] de nouo emergunt, nouo indigent auxilio.

a l. vlt. ff. de re iudic. l. negotiorum ff. de appell. l. tutor ff. de vſur.
b l. cedere diem ff. de verb. ſignif. l. ſi pupillus ff. de verb. obligat.
c l. de ætate §. ex cauſa ff. de interrog act.

CAP. IV.

IVris Pontificij regula eſt, expenſas litis deberi victori, non quidem ratione victoriæ, ſed ob victi temeritatem: ſed, ſi debitor debitoris à creditore conuentus, diu ſecum litigari paſſus ſit, priuſquam ederet inſtrumentum ſolutionis, cùm allegantì [a] ſolutionem, quæ facti [b] eſt, incumbat onus probandi, ſibi imputandum eſt, quòd debito tempore illud non ediderit, maximè, ſi ſtatim poſt editionem inſtrumenti creditor à lite diſceſſerit. Eo enim caſu; etſi pro reó ferenda eſt ſententia; actor tamen ad ſarciendas victori expenſas condemnari non debet, immo, ſi liquidò conſtiterit de dolo debitoris, ille ad omnes expenſas reficiendas condemnandus erit, hoc eſt [ ] dolo malo inſtrumenti ſolutionis editionem diſtulerit. Nam, qui ſemel fuit debitor, ſemper præſumitur debitor, donec probet ſolutionem, cùm obligatio legitimè contracta non, niſi [c] legitimis, & certis modis, diſſoluatur.

a l. 1. C. de probat.
b l. conſilio § vlt. ff. de curat. furioſi.
c l. 44 §. placet ff. de obligat. & act.

CAP. V.

EX delicto condemnatum expenſarum cauſa in carceribus detineri nolumus, ſed liberari iubemus, ſi omnino ſoluendo non ſit, quamuis expenſæ ſint taxatæ, ſalua tamen carcerum cuſtodis, hoc eſt vicebailiui, contra accuſatorem pro ſua mercede actione. Verùm, ſi poſt taxatas expenſas ad pinguiorem deuenerit fortunam (ſiue clericus, ſiue laicus ille ſit) non prohibemus, quin iterum ex ea cauſa in carcerem trudatur.

CAP. VI.

CVm litis conteſtationis effectus ſit perpetuus [a], etiã ad perpetuandam actionẽ is, qui iniuſte litem conteſtatus eſt, minimè excuſatur à fructuum reſtitutione ob id ſolũ, quòd per actoris negligentiam, aut abſentiã, aliamue cauſam diu intermiſſa fuerit litis proſecutio, quoniam poſſeſſori, qui ſemel ex conteſtatione litis malam fidem contraxit, imputari exinde poteſt, cur eandem moram, & malam fidem vltrò non purgauerit.

a l. vnica C. ex delict. defunct. l. omnes pœnales l. conſtitutionibus C. de obligat. & actionibus.

CAP. VII.

SIcuti factum pro infecto haberi non poteſt, ita nec actum agere oportet, &, cùm executio ſemel facta ampliùs fieri nequeat, lata excõmunicationis ſententia alia executione non eget, quoniã ſententia excõmunicationis ſecum trahit ſuam executionẽ: quod adeò verũ eſt, vt, ſi ab ea fuerit appellatum [a], alia executio neceſſaria non ſit. Hinc vulgatũ illud, ſententiæ excommunicationis, ſiue illa ſit iuſta, ſiue iniuſta, eſſe obtemperandum.

a c. paſtoralis §. vlt. ext. de appellat.

CAP. VIII.

SI clericus pro debito condemnatus, aut in forma cameræ Apoſtolicæ obligatus, aut vigore inſtrumenti, vt aiunt, vulgò guarentigiati, quod idẽ prope eſt, nulla habuerit bona, præter beneficium eccleſiaſticum, eiuſdẽ beneficij fructus pignori capi [a] poſſe dicimus, dũ ex illis ea pars clerico remaneat, quæ pro perſonæ qualitate ad ipſum ſuſtentandũ neceſſaria ſit, ne cum ſacri ordinis [b] dedecore mendicare cogatur. Quòd, ſi aliunde habeat, quantùm ad ſoluendũ ſufficiat, & nolit ſoluere, trudi poteſt in carcerem. Bonis autem omnibus [c] cedere, etiẽ, ſi velit, nõ permittatur [d].

a not. ad c. fin. de offic. ord. lib. 6.
b ſup. c. penul. in princ. de temp. ordin.
c c. ſi diligenti ext. de foro comp.
d c. Odoardus extra de ſolut.

CAP. IX.

FActa dominico, aliove die [a] in honorem Dei, aut Sanctorum feriato, executio vſque adeo nulla eſt, vt, ſi debitor, non tamen tanquam de fuga ſuſpectus, capiatur die feſto, tanquam male captus, carcere liberari debeat. ſed, ſi priuſquam in domum ſuam ſe receperit, vel commode recipere potuerit, rurſus capiatur, poſterior executio nulla ſit, quamuis facta die non feriato, cùm facta videa-

a c. vlt. in princ. ſup. de ferijs.

Digitized by Google

videatur in fraudem legis, quæ, priorem executionem nullam eſſe declarat. Non enim videtur liberatus à carceribus, qui ſtatim ad [b] carceres iterum compellitur: effectum ſiquidem habere debet executionis reuocatio, vt vitium omnino purgetur. Quia non tam, quid factum ſit inſpici oportet, quam, quid [c] fieri debuerit.

[b] arg. l. qui ſic ſoluit ff. de ſolution.

[c] l. ſed licet ff. de offic. Praſ.

De appellationibus, recuſationibus, & relationibus. Tit. XXVII.

CAP. I.

QVACVMQVE, etiam immemorabili conſuetudine, huiuſq. Prouinciæ ſtylo minime obſtante, quoad appellationes impoſterum ad tribunal noſtrum interponendas in quavis cauſa, ſiue illa ſacra ſit, ſiue profana, ſiue ciuilis, ſiue criminalis, ſiue mixta, ſiue ſpiritalibus annexa, inhærendo ſacræ Tridentinæ [a] Synodi decreto, volumus, non ſolùm in admittendis appellationibus, ſed etiam in concedendis inhibitionibus à Vicario noſtro, omnibuſq. à nobis dandis appellationum iudicibus, ſacrorum canonum, atq. Innocentianæ [b] conſtitutionis formam ad vnguem ſeruari, alioquin inhibitiones, proceſſus, omniaque alia inde ſecuta nihil prorſus valere, quin & expenſas, tam ab eo, contra quem fuerit appellatum, quàm ab appellante, in ea cauſa factas, à Vicario, vel alio à nobis dato iudice, ſarciri legitime debere.

[a] ſeſſ. 13. c. 3. de refor.

[b] eſt. eod. lib. 4.

CAP. II.

IDem Vicarius noſter, aut alius à nobis conſtituendus iudex, reum, qui ab aliquo ex noſtris Suffraganeis, aut eorum vicario, ad nos in cauſa criminali prouocauerit, poſt conceſſas legitimas inhibitiones, non priùs audiat [a], quàm ille acta primæ inſtantiæ produxerit, neque eum abſoluat, aut condemnet, niſi lectis ipſis actis, ac diligenter conſideratis. Quare vicarius, à quo fuerit prouocatum, (poſtquam notarius, ſeu cancellarius, eiuſdem tribunalis congruam ſuorum laborum mercedem perceperit) acta omnia eidẽ reo petenti intra dierũ triginta ſpatium omnino exhibeant: alioquin Vicarius noſter, aut alius appellationis iudex à nobis conſtituendus, cancellarium, ſeu notarium, vt (accepta ſibi debita mercede) ad nos abſq. mora ea tranſmittat, opportunis iuris remedijs cõpellere non differat. Interim rei appellantis indemnitati, quantùm legibus permittitur, tribunalis noſtri auctoritate maturè conſulatur.

[a] Conc. Tridem. ſeſſ. 13. cap. 3 de reform.

CAP. III.

QVoniam ſacroſancti Concilij Tridentini decreta ab omnibus ſeruari vehementer cupimus, curare in primis debemus, vt, ſicut a nobis in ſummo honore habentur, ita & à noſtris magiſtratibus obſeruentur, ne ſimus in eorum numero, qui, vt ait Dominus apud Matthæum [a], dicunt, & non faciunt, alijſq. onera grauia imponunt, nec ipſi digito volunt ea mouere. Ideo, cùm appellationes [b] ad tribunal noſtrum ab interlocutorijs ſententijs, vel alijs grauaminibus in cauſis noſtræ viſitationis, correctionis, habilitatis, inhabilitatis, & criminalibus interpoſitas ante definitiuam ſententiam, etiam ſi à Suffraganeis noſtris, aut eorum vicarijs in ſimilibus cauſis fuerit ad nos appellatum, admittere non teneamur, niſi ea grauamina per definitiuas ſententias reparari nequeant; appellationes huiuſmodi, tamquam friuolas, admittendas non eſſe declaramus.

[a] cap. 23.

[b] Conc. Trident. ſeſſ. 13. c. 1. §. in cauſis, de refor.

CAP. IV.

IN ſententia Suffraganei, vel eius vicarij, à quo clericus debitor condemnatus ad nos appellauerit, tametſi nihil dictum eſt de acceſſionibus, nempe de vſuris, aut de eo, quod creditoris intereſt, nihil tamen vetat, quin Vicarius noſter, qui ex appellatione ſententiam ferre debet, de ijs quoq. iudicare valeat, ſi ex natura propoſitæ actionis [a] venire in condemnationem debeant, præſertim, ſi tempore primæ inſtantiæ parua interceſſerit mora, adeo, vt nihil, aut parum, creditoris intereſſe videatur, magnum enim damnum eſſe non poteſt, vbi [b] modica intercedat temporis mora. In cauſa verò appellationis, ſi ob contractam longam moram appellantis culpa, & dilatam ſententiæ executionem damnum [c] euidens ſit, poterit, vel iure actionis, vel officio iudicis, clericus debitor condemnari ad omne, quod licitè creditoris intereſſe apparuerit: Nec enim purgari poteſt mora, poſteaquàm cœpit [d] actoris intereſſe, immo huc ſpectat, quod dici ſolet, iudici cuilibet ſtatim, atque iudex factus eſt, officium incumbere [e] rerum omnium, quæ in iudicio verſantur.

[a] l. tutor. ff. de vſur. l. vlt. ff. de re iudicata l. negotiorum ff. de appell.

[b] l. ſi debitori ff de iudic. l. & ſi poſt tres ff ſi quis cauc.

[c] l ſi longis C. de exec. rei iudic. l. intra vtile ff. de minor.

[d] l & ſi poſt tres, & l vrique ff. de recept. arbitr. l. ſi ita quis § Seia ff. de verb. oblig.

[e] l ædiles § item ſciendum ff. de ædil. edict.

CAP. V.

SI clericus alicui ex noſtris Suffraganeis ſubditus ab executionis exceſſu ad nos appellauerit, inquirat Vicarius noſter, num executor fines mandati exceſſerit: &, ſi nihil probetur, executionem retardari nequaquam patiatur. Sed, ſi executorem in officio manifeſtè deliquiſſe deprehendat; correcto exceſſu, executionem vbicumque, ac quomodocumque opus fuerit, intra legitimos terminos continuari omnino iubeat. Si verò

appellans clericus appellationem intra tempus legibus definitum non proſequatur, Vicarij partes erunt, ne executio vlterius protrahatur, appellationem deſertam pronũciare. Quandocumq. autem, vel propter executionis exceſſum, vel deſertæ appellationis occaſione, huiuſmodi cauſã ad nos deuolui contingat, Vicarius de bono iure partium cognoſcat, quantũ neceſſe fuerit ad concedendã, vel corrigendam executionem, aut pronunciandum, vtrum appellatio deſerta fuerit, nec ne.

CAP. VI.

Sicut iuramentum aduerſario delatum remitti à deferente non prohibetur, quamuis ille in procinctu [a] iurandi fuerit (quia iuri ſuo quilibet [b] renunciare poteſt) ita, qui a ſententia appellat, appellationem remittendi quandocumq. facultatem habeat: ſed, ſi infra decem dies à die appellationis id egerit, & victor ob hanc cauſam aliquos interim ſumptus fecerit, victus eas expenſas reficere nequaquam teneatur, qnia nullam dedit cauſam, vt fierent: cùmque illud decem dierum tempus liberum eſſet ad appellandum, & poſtquam eſſet appellatum, ad appellationem deſerendam, parcendum fuerat ſumptibus, donec terminus ille tranſiret. Expedit enim reipublicæ, vt, quicumque appellationis ſuffragio renunciare voluerit, non reijciatur, dummodo id legitimo tempore faciat, hocque, vt tantò citiùs ſententiæ debitam ſortiantur executionem.

a c. 2. ſup. de iureiur. b l. penult. C. de pact. l. ſi iudex circumuento ff. de minor.

CAP. VII.

Vicarius, ad quem appellatum ſit dumtaxat ratione expenſarum, caueat, ne quidquam decernat in negotio principali: namq. appellatio non deuoluit cognitionem cauſæ ad iudicem appellationis, niſi, quantũ appellatum ſit, alioquin latius pateret effectus, quàm cauſa, quod eſſe non debet: immo, non tantùm, vt dici ſolet per modũ cognitionis, quidquam ſtatuere iudex appellationis non poteſt, verùm, nec per modũ executionis, niſi ex vtriuſq. partis conſenſu: ſi enim cõueniat inter litigantes, quid pronunciandũ ſit, id ipſum ſequi iudex [a] cogitur. Si autẽ ab exceſſiua expenſarũ taxatione fuerit appellatũ, ſemel [b] tantummodo appellatio admittatur.

a l. ſi conuenerit ff. de reiud. b Felin. c. quond conſultationem num. 2. verſ. ſcias etia de reiudic Rot. dec. diuerſ. 100. par. 1.

CAP. VIII.

Eadem ferè ratione, ſi quis à ſententia plura capita continente generaliter, & indiſtinctè prouocauerit, aduerſario permittitur, vt ex eadem appellatione ſibi auxilium comparet, ſi forte ex aliquo ſentẽtiæ articulo ſibi iniuriam illatam exiſtimauerit, (poteſt enim ſententia, quæ plura continet capita, dummodo [a] non ſint connexa, pro parte valere, & pro parte non valere) nec appellationem ſuã ſeparatim introducere, & proſequi [b] cogitur. Verùm, ſi appellans, in ipſo appellationis actu declarauerit, à quo ſententiæ capite appellet, non poteſt aduerſarius pro alijs eiuſdem ſententiæ capitibus non connexis eadem iuuari appellatione, ſed expreſsè [c] appellare tenetur.

a l. etiamſi §. 1 ff. de minor. b l per hãc C. de tẽpor. & reparat. appell. c gl. ad d. l. per hanc.

De confirmatione vtili, & inutili. Tit. XXVIII.

CAP. I.

Cvm ſuperioris auctoritate quod [a] ſolemne non eſt, ſolẽne fiat, quod à ſummo Pontifice conceſsũ eſt, à nemine in cõtrouerſiam, aut iudicium trahi poſſe exploratiſſimi iuris eſt, præſertim in ijs, quæ ad beneficia pertinent [b], quorũ ipſe eſt dominus. Verumtamen, quoniam non ſolùm ob locorum diſtantiá, malitiamq. ac petentiũ importunitatem, ſed & ob publicas, ac graues occupationes poſſibile eſt, aliquid concedi ab ipſo Pontifice, quod nonnunquam à legibus diſcrepet, ac pręter eius intentionem, nec credendum ſit, eum conceſſione ſua velle alicui iniuriam facere; Breuia, litteraſq. Apoſtolicas, ſeu Bullas, quæ deinceps exhibeantur, priuſquam admittantur, à Vicario noſtro generali diligenter examinari iubemus, vt, ſi falſi ſuggeſtione, aut veri ſuppreſsione impetratæ appareant, ſuſpendantur, & contra, ſi legitimæ, ac ſyncerææ reperiantur, abſq. mora executioni mádentur, contradicentibus, etiá, ſi opus fuerit, excommunicatione coercitis.

a l omnium C. de teſtament. cap. 2. ment. cap. 2. ext. de tranſact.

CAP. II.

Vicario Epiſcopi ex generali facultate nulla competit eccleſiaſtici beneficij collatio, niſi, quæ ei ſpecialiter data [a] fuerit. Si autem Vicarius noſtri prædeceſſoris abſq. eius ſpeciali mandaro beneficium contulerit; licet ea collatio ex defectu poteſtatis collatiuæ nulla fuerit, ex ipſius tamen prædeceſſoris confirmatione, eam conualeſcere potuiſſe, dicendum eſt: qui, ſcilicet, cùm collationem infirmare potuerit, eam ſubſiſtere, effectumq. habere, permiſerit. Et, quamuis ea confirmatio nuda fuerit, minimeq. dici debeat noua collatio, attamen, cùm actus ille conferendi ex ſolo mandati defectu nullus fuerit, ex ea confirmatione, & ratihabitione, quæ mandato [b] cõparatur, conualeſcit: valet enim actus, qui ex poteſtatis defectu nullus eſt, quandocumq. de eo ſuperueniat conſenſus [c] eius, qui illum à principio validum facere potuiſſet.

b cap. 2. de præb. lib. 6. a c. 1. de offic. Vicarij. in 6. c. 1. de præb. lib. 6.

b l. vlt. ff. ad S. C. Maced. c. ratihabitio de regul. iur. lib. 6. c ad c. non firmatur de reg. iur. li. 6.

FINIS LIBRI SECVNDI.

ACTA

Digitized by Google

ACTA TARANTASIENSIS ECCLESIAE

AB ANASTASIO GERMONIO Archiepiſcopo, & Comite Tarantaſienſe in Diœceſana Synodo Muſterij habita,

iij. Nonas Maij anno Sal. MDCIX. promulgata.

LIBER TERTIVS.

De vita, & honeſtate clericorum. Tit. I.

CAP. I.

CVM clericorum profeſſio, vt eſt apud Caſſiodorum[a], vita cœleſtis ſit, eos in omni actu, habitu, geſtu, inceſſu, ſermone, conuerſatione, virtutumque æmulatione, ita ſe gerere oportet, vt angeli potiùs in terra degentes, quàm homines eſſe videantur. Quod non difficile fuerit, ſi meminerint, quæ ex ore Dei, tam in nouo[b], quàm in veteri[c] teſtamento, memoriæ mandata reperiuntur, dum dicitur in Leuitico: Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: & quidem ſancti eſſe poterunt clerici, ſi verba hæc Apoſtoli[d] ſecum ipſi recoluerint: Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vituperetur miniſterium noſtrum, ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei miniſtros; ne de illis dici poſſit, quod[e] Sophonias de ſacerdotibus Hieruſalem ſcribit his verbis: Sacerdotes polluerunt ſanctum: iniuſtè egerunt contra legem. & Ezechiel[f] de iiſdem: Sacerdotes contempſerunt legem meam, & polluerunt ſanctuaria mea.

a lib 8. epiſtol. 24.
b 1. Pet. c. 2.
c Leuit. c. 11. 19. & 20. can. propoſuiſti 82. diſtinct.
d 2. ad Corinth. cap. 6.
e cap. 3.
f cap. 22.

CAP. II.

QValis quiſque apparet extrinſecus, & qualis eſt habitus, in quo quis reperiatur, talis ille eſſe[a] præſumitur. Ideo, cùm ordo ſacer eius ſit dignitatis, atque præſtantiæ, vt clericos à laicis diſtinctos eſſe oporteat, cùm eos appellet princeps Apoſtolorum[b] genus electum, & regale ſacerdotium, & Ioannes,[c] ſeipſum illis annumerans, dicat: Fecit nos regnum, & ſacerdotes Deo, & patri ſuo. Quod multò ante vaticinatus fuerat Iſaias,[d] dicens: Et aſſumam ex eis in ſacerdotes, & leuitas; quapropter eo habitu vti debent, vt, cum prodeunt, ac videntur, in ſorte[e] Domini vocati dicantur, veſtibus, ſcilicet, clericalibus induti, abſq. vlla ſeculari vanitate, aut pompa. Itaque omnes eccleſiaſticas perſonas, vel in ſacris conſtitutas, vel, quæ dignitates, perſonatus, officia, aut qualiacumq. eccleſiaſtica beneficia, ſiue curata, ſiue ſimplicia, ſiue libera, ſiue de iure patronatus etiam, ſi laicorum ſint, ſiue ea in commẽdam obtinuerint, ac poſsideant, talarem, ſimplicem, modeſtumque habitum clericalem illorum ordini, ac dignitati congruentem, ac iuxta edictum noſtrum propediem promulgandum, non deferentes, inhærendo ſacri Tridentini Concilij decreto[f], & ſummi Pontificis[g] Clementis Quinti conſtitutioni, à ſuſceptis ordinibus, officijs, ac beneficijs ſuſpendi, item fructibus, reditibus, beneficiorumq. prouentibus, quantum nobis placuerit, priuari volumus, immo (ſi, à nobis, aut à noſtro Vicario generali ſemel correpti, iterum deliquerint) officijs etiam, ac beneficijs ipſis, ita, vt ea alijs liberè conferri poſsint.

a l. ſi ignorans ff. locati & item apud Labeonẽ §. ſi quis virgines ff. de iniurijs.
b 1. Petri cap. 5.
c Apocal. cap. 1.
d cap. vlt.
e can 1. diſtinct. 21. c. 1. ex de præben.
f ſeſſ. 14. c. 6. de reform.
g Clement. Quoniã hoc titul.

CAP. III.

IN primis, oportet omnes clericos, & beneficia qualiacumq. obtinentes, clericalem coronam, eamque conſpicuam, deferre, ad eam, videlicet formam, quam vnius cuiuſq. ordinis ratio poſtulare videatur.

Digitized by Google

§. 1.

Qui autem ad presbyteratus ordinem iam aſſumpti ſunt, & ſacratiſſimum Miſſæ ſacrificium offerunt, ſuperioris labri barbam ita ſucciſam geſtent, vt Chriſti corpus, atque ſanguinem ſumentibus abundantes pili nullum omnino afferant impedimentum, aut ſcandalum: nec ſacerdotes tantùm, ſed & omnes clerici nullo modo cincinnos, ſeu pilos intortos circa tempora, aut barbam in mento in acutum deſinentem, criſpatamve gerant, aut capillos prolixos more militari nutriant, ſiue procomium.

§. 2.

Veſtibus non, niſi nigri coloris, iiſdemque ſimplicibus, vtantur, quæ, ſiue exteriores, ſiue interiores ſint, ad talos vſq. pertineant: ſi verò itineris occaſione eas breuiores eſſe oporteat, non tamen ſupra, ſed multò infra genua ſint. Caligis [a] autem (vt aiunt) virgatis, ſcaccatis, & folliculatis, aut diſſectis calceis, aut ſoccis minutatim inciſis, eos vti omnino vetamus, ſicut & ſubuculis ad collũ, ſiue ad manus criſpatis, aut elaboratis: biretum verò in crucis modum conſutum ſemper geſtent, non item pileum, niſi, aut valetudinis cauſa, aut hyeme, eoq. tẽpore, ſi ad eccleſiã, aut ad nos ſe cõtulerint, illud priùs deponant.

a c. 13. ext. eod. clemẽt. vit. eod.

§. 3.

Præterea, quemadmodum, nec ornamentis, nec vnguentis, nec odorum lenocinio, nec cuiuſuis rei nimia elegantia, clericos affluere permittimus, ita non laudamus eos, qui veſtibus, ſubuculis barba, capillis, omnique alia corporis parte adeo ſordidi, atque incompoſiti, potius cauponum, tabulariorumque famuli, quàm miniſterio diuino dicati, apparent, immo ipſos æque, ac illos reprehenſione, ac pœna dignos cenſemus: Nec enim affectata ſordes (ait ſanctus Hieronymus) nec exquiſitæ deliciæ laudes pariunt.

§. 4.

Qui in diuinæ militiæ albo adſcriptus eſt, terrenis armis protius non indiget: arma igitur omnia clericis interdicimus, niſi itineris longioris cauſa: non tamen, quas vocant alabardas, aut ſclopettos, ſeu longiores, ſeu breuiores ſint, volumus eos deferre poſſe, neque alia arma, quocũq. nomine cenſeantur, quam ea, quibus canes, ſimiliave animalia, arcere, aut hominum iniuriam propulſare poſſint.

§. 5.

Cum verò in eos à ſecularibus rebus ad altiora ſublatos, tanquam in ſpeculum, omnes omnium oculi [a] conijciantur, vt ex illis ſumatur, quod imitatione dignum ſit, caueant, ne quid faciant, quod graue, quod moderatum, quod religionis plenum, pleniſſimumque pietatis, non ſit, quin, & leuia delicta, quæ in ipſis magna videri poterunt, declinent, vt ex perfectæ operum continuatione Deo gloriam, ſibi bonam famam, Chriſti verò fidelibus ſalutem, atque ædificationem, concilient. Quocirca, præter ea, quæ diximus, ne perſonati, aut incedant, aut quoquomodo conſpiciantur, neve comœdijs, aut choreis, aut alijs profanis id genus ſpectaculis, operam dent, eis omnino interdicimus. Præterea aleæ luſum, venationes, comeſſationes, conuiuia clericis non conuenientia, cauponas, niſi itineris cauſa, bibacitates, detractiones, mordaceſq. ſales, quibus offendi quis poſſit, item ſacrarum Scripturarum ſenſus ad res profanas contortos, atque ea denique omnia, quæ ſcandalum pariant, quanta poſſumus auctoritate prohibemus.

a Matth. 5. Apoſt. ad Titum c. 2. c. qualiter 3. ext. de ſecu lar. Co cil. Trid. ſeſſ. 22 cap. 1. de reformat.

§. 6.

Tutelam, & curam ſuſcipere clericos non poſſe, niſi intuitu pietatis ſuſcipiatur, aut inexcuſabilis ſit, & iure ciuili [a], & Chalcedonenſis [b] Synodi decreto cauetur, ideſt, ſi deſint conſanguinei, & coniunctiores, qui poſſint eam tutelam, & curam ſuſcipere. Vnde Caſſiodorus vniuerſis Epiſcopis ſcribẽs, ait [c]: Orphanis, viduiſque contra ſæuos impetus debent placida poſtulare ſolatia: nobis tamen inconſultis, eam nequaquam ſuſcipiant.

a Nouella. 123. de Epiſc. & monachi. b c. 3. ext. eod.

c epiſt. 3. lib. 11.

§. 7.

Denique, vt clerici attentiùs, maioreque mentis feruore, quæ Dei ſunt, peragere valeant ab omni genere mercaturæ, à gladiatoria [a], ioculatoriaque, à lanionum, ſeu macellariorum arte, atque ab omnibus laicorum negotijs tractandis abſtineant, neque ſe in eis mediatores, vel interpretes, adhibeant, neve prædia, etiam eccleſiaſtica, aut decimas ipſi, vel per interpoſitas perſonas, conducant, aut cum ipſis conductoribus aliquo modo participent, ſed, nec ab illis eo nomine quidquam accipiant.

a c. vn. eod. lib. 6.

§. 8.

Quicumque verò contra hæc noſtra decreta deliquerit, poſt quindecim dies à publicatione præſentium computandos, noſtro, ſeu Vicarij generalis noſtri arbitrio pro delicti ratione puniatur.

CAP. IV.

Vetus quidem mos [a] fuit, clericos à laicis in eccleſia cancellis ſeparari, ne ijs obijci poſſit, quod Dominus dicit per Ezechielem [b]: Fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meum; vbi ſanctus Hieronymus addit [c], vt nihil intereſſet inter ſacrum, & profanum; & poſtes ſuos iuxta poſtes meos, vt vnus laico-

a can. ſacer dotũ de con ſecr. diſt. 2. Burchar. lib. 3. Decr. cap. 103. Aniel. lib. 6. cap. 78 Iuo par. 2. c. 137. S. Germanis de ſa crif. Miſſæ. b cap. 43. c ad d. c. 43 lib. 13.

Digitized by Google

laicorum, & clericorum eſſet introitus. Qui ſanè mos, licet in aliquibus Eccleſijs piè obſeruetur, ferè tamen exoleuit. Quare perantiquum hoc, diuinorumq. myſteriorũ dignitati conueniens inſtitutum, ad priſtinũ vſum reuocare, in noſtra præſertim Metropolitana Eccleſia, cupientes, vbi reformatione iam abſoluta, id hodie commodè fieri poteſt, nolumus, laicos, cuiuſcumque conditionis, & ordinis ſint, dum ſacta celebrantur myſteria, cum clericis ſtare, aut ſedere, aut intra cancellos chori conſiſtere, cùm in ipſa Eccleſia locum habeant ſatis amplum, ad ſacrorumq. omnium communicationem accommodatũ.

CAP. V.

SEd & ipſi canonici, non modò à laicis in locali Eccleſiæ ſtatione ſeiungendi ſunt, ſed etiam, ac multò magis vitæ integritate, morumq. grauitate. Quod quidem aſſequi non erit difficile, ſi diligẽter ſeruauerint, quæ ad ipſorum vitæ inſtitutum ſpectant, potiuſq. re, quàm nomine, ſe canonicos eſſe profitentes, meminerint, ſe præcipuos ad Dei honorem, & animarum ſalutem, noſtros eſſe coadiutores, ideoq. nobis præſto eſſe, ac parere alacri animo ſemper debere.

CAP. VI.

a ſup. cap 5. eod. b ſup. c. 14. 15. & 16 li. 1

PRæter ea, quæ de clericis, & beneficiarijs ſancita [a] ſunt, canonici, ac dignitatibus inſigniti (quorum [b] munia ſuperius diſtinximus) nec non reliqui omnes, quos in choro diuinis officijs intereſſe oportet, Eccleſiam nequaquam ingrediantur, niſi canonicali habitu induti, rocheto, ſcilicet, & cappa à feſto die Sanctorum omnium vſque ad Sabbatum ſanctum, atque rocheto, & ſuperpelliceo à Sabbato ſancto vſque ad ſequentem feſtum diem omnium Sanctorum. Poſtea verò, quàm ingreſſi fuerint Eccleſiã, flexiſq. genibus ante altare, vbi ſanctiſſimum Chriſti corpus aſſeruatur, Deum deuotè adorauerint, recta ad ſacrarium contendant, vnde, pro munerũ obeundorum qualitate, ſacris ſumptis veſtibus, bini exeant, chorumq. compoſitè adeãt, vbi vnuſquiſque in ſuo loco toto officij tempore permaneat, neque huc, illuc circumcurſare, ſeu vagari, vllo modo audeat; & pſallant ipſimet diſtincte, tractim, ſedate, decentiq. geſtu, ac compoſita voce, diuina verba pronuncient, &, vt preſtò ſint in peragendis, quæ oportebit, caueant, ne manus chirothecis inuolutas in choro teneant. Manuum tamen operimentis, quæ maniciæ vocantur, vrgente frigore, quin vtantur, non prohibemus.

§. 1.

Et, quia ad chorum nemo ire debet, niſi, vt Deo, atque Eccleſiæ famuletur, litteras, ſeu libros, qui ad ea, quæ in choro aguntur, non pertineant, inibi legi prohibemus, ſed & priuatim officium recitari nolumus, vbi publicum, & commune recitetur.

§. 2.

Et, cùm diuina diligenter, attentè, ac religioſe peragẽda ſint, nemo in choro dormiat, nugeturque, aut per aliorum ſubſellia curſitet, vel diuagetur, neque ex eodem choro, quouis quæſito colore, abeat, niſi neceſſitatis cauſa, tuncque verbo facto cum Decano, vel eo abſente, cum Sacriſta, aut cum alio, qui dignitate, aut præeminentia, ijs proximus fuerit, ſed ſuo quiſque loco omni cura, & ſedulitate muneris ſui penſum ſtudeat perſoluere: alter item ab altero, vel tantillum ne diſcrepet in actu diuinæ functionis, ſed exteriore attentione, veneratione, atque voce concordi, præſtet vnuſquiſque omnium bonorum auctori debitum obſequium.

§. 3.

Si quis autem aliquid in his deliquerit, non ſolùm horarum, aut veſperarum, aut Miſſæ diſtributionem amittat, verùm etiam grauius, pro modo culpæ, præſertim, ſi monitus parere, vel neglexerit, vel recuſauerit, noſtro arbitrio mulctetur.

CAP. VII.

BOni clericorum mores, ac fama ad Dei cultum, animarumq. ſalutem plurimum conferunt, præſertim in ijs, quæ in conſpectu omnium fiunt; bonos namque cõfirmant, malos verò, qui, tanquam mortui ſunt, ad æternæ vitæ, qui Chriſtus eſt, viã reuocant. Quare, cùm frequens Miſſæ ſacrificium bonam de ſacrificantibus opinionem pariat, proſit viuis, atque defunctis, tantoq. magis excitet fideles ad charitatis opera, quantò inſigniores ſunt, qui tanto miniſterio, qua decet, pietate operam nauant; hortamur, enixeq. rogamus canonicos noſtros, dignitatibusq. decoratos ſacerdotes, vt ad gloriam triumphãtis, ac pro neceſſitatibus militantis Eccleſiæ, ſi non quotidie (quod tamen maxime laudabile foret) ſaltem dominitis, alijsque feſtis diebus, Miſſam celebrent, niſi fuerint legitime impediti, vnde illis magnus accedat cumulus meritorum, populo verò exhibeatur optatum religionis exemplum. Eos, qui id fecerint, dum ſacroſancto Miſſæ myſterio in propria Eccleſia vacabunt tempore diuinorũ officiorum, volumus perinde cenſeri, ac ſi choro intereſſent, ita, vt tanquam abſentes notari à Punctatore non poſſint.

CAP. VIII.

QVandoquidem Epiſcopi, ac Prælati omnes ex paſtorali munere ſubditos

Digitized by Google

æque, ac filios diligere debent, & curare, vt non magis præeſſe, quàm prodeſſe velle videantur, ſubditi itidem mutuo charitatis affectu Prælatos ſuos, tanquam patres, venerari, in ſummoque honore habere, teneantur. Quod, cùm omni tempore, ac ſedulo ab omnibus faciendum ſit, à canonicis, ac dignitatibus in Eccleſia noſtra Metropolitana inſignitis, id præſertim fieri cupimus, cum, vel ſolemniter Miſſam celebrabimus, vel diuinis officijs, aut cōcionibus, intereſſe voluerimus, nos euntes ad Eccleſiam deducendo, ac redeuntes, reducendo: vt, ſcilicet, paſtor ſuam dignitatem apud populum retineat, & populus, quantò magis ſuum Prælatum honorari videt, tanto conſtantius in eius obedientia perſiſtat. Eadem de cauſa, dum Miſſam priuatam in eadem noſtra Eccleſia celebrabimus, duos canonicos cum canonicali habitu nobis aſſiſtere, præcipimus.

De cohabitatione clericorum, & mulierum. Tit. II.

CAP. Vnic.

MISERABILE planè eſt, ac Chriſtianorum oculis omnino intolerabile, eos, qui Eccleſiā moribus, vitæq. integritate illuſtrare debēt, ipſam Dei domum carnis immunditijs cum totius clericalis ordinis dedecore impudenter contaminare, ac quaſi proſtibulum facere. Qua labe, ne nobis ſubditi altaris miniſtri inficiantur, vtque de eorum carnali commercio ſuſpicio omnis tollatur, clericis omnibus, cuiuſcumque ſtatus, ac conditionis ſint, ne concubinas, aliaſvè fœminas in domo propria, ſiue extra domum, alere, aut retinere, aut cum illis conſuetudinem familiaritatemve aliquā habere audeant, quanta valemus auctoritate, prohibemus: matres tantùm, ſorores, amitas, fratrumq. vxores excipimus, cum quibus eos cohabitare poſſe concedimus, ſed non ſine licentia noſtra ſcripto expreſſa. Ancillas, niſi quinquagenarijs maiores, ac probatiſſimæ famæ, non admittimus.

§. vnic.

Si quis autem, poſt menſem à die publicationis præſentium actorum computandum, mulierem aliquam ſuſpectam penes ſe retinere, aut cum ea habitare auſus fuerit, etiam prætextu cuiuſuis famulitij, ſiue domeſtici miniſterij, primum aureis nummis quinquaginta, in pios vſus erogandis, irremiſſibiliter mulctetur: deinde, ſi, quod ſuperius ſtatutum eſt, iterum exequi prætermiſerit, ſuſpendatur ab ordinibus, beneficiorumq. adminiſtratione. Si verò tertiò monitus, parere neglexerit, priuetur omnino omnibus officijs, & beneficijs iuxta ſacrorum [a] canonum, & Cōcilij [b] Trid. diſpoſitionem, ſed & inhabilis ad obtinenda quęcumque beneficia, & officia Eccleſiaſtica eſſe intelligatur: poſtremò, ſi in codē cœno volutari perſeuerauerit, per cenſuras Eccleſiaſticas ad ſanitatem reuocetur, ac carceri, ſi opus fuerit, mancipetur, vnde nullo modo exire permittatur, niſi veræ emendationis manifeſta ſigna oſtenderit.

a can. interdixit 32. d. canon. volumus can. feminas d. 81. c. 1. cū ſeqq. ext. cod.
b c. quācumque ſeſſ. 25. de reformat.

De clericis coniugatis. Tit. III.

CAP. Vnic.

CLERICVS coniugatus, ſi in habitu, & tonſura incedat, duplici fruitur priuilegio: altero ab Innocentio II. conceſſo, vt [a], qui violentas in eum manus iniecerit, excommunicetur, ac ſi in ſacerdotē inieciſſet: altero à Bonifacio VIII. [b] vt pro cōmiſſis ab eo exceſſibus, vel delictis, tam in criminali, quàm in ciuili negotio, ad ſeculare tribunal trahi non poſſit; ſi vnius [c] videlicet, mulieris, ac virginis fuerit maritus, alioquin ijs priuilegijs non gaudeat, prout gaudere nolumus eos, qui à nobis alicuius Eccleſiæ miniſterio (vt Synodus conſtituit [d] Tridentina) non fuerint deputati, eiq. nō inſeruierint: nā vere clericus nō dicitur, niſi, vt ait B. Hieronymus [e], qui Chriſti inſeruit Eccleſiæ. Vbicumque verò miniſterijs quattuor minorum Ordinum exercendis clerici cœlibes nō reperiantur, aut ſi affuerint, commode haberi non poſſint, mandamus, in eorū locum ſubſtitui [f] coniugatos, minime tamen bigamos, dum vitæ exemplaris ſint, ad eaq. munia obeunda idonei exiſtimentur.

a can. ſi quis ſuadente 17. q. 4.
b c. vn. hoc tit. lib. 6.
c cap. 1. ext. eod. c. 3. & 7 ext. de biga.
d ſeſſ. 23. c. 6. §. in clericis verò de reform.
e in epiſt. ad Nepotianū.
f ead. ſeſſ. c. 17. in fine.

De clericis non reſidētibus in eccleſia, vel præbēda. Tit. IV.

CAP. I.

LABORIOSVM vtique, ac perdifficile eſt, animarū curam rectè adminiſtrare, impium verò, à Chriſtianaq. pietate omnino abhorrēs, eos, qui tanto oneri humeros ſupponunt, ita in officio delinquere, ita in animarum neceſſitatibus, ac periculis conniuere, vt, quaſi ipſius Chriſti obliti, æterna ſibi creditarum ouium ſalute neglecta, propria commoda potius, quàm honorem Dei, quærere videantur. Quare, vt miniſtri Prouinciæ noſtræ, præſertim Eccleſiaſtici, qui ad huiuſmodi regimen vocantur, ſe in ſūmo ſalutis propriæ diſcrimine verſari facilius agnoſcant, quæ ſparſim adnotauimus, in vnum

Digitized by Google

in vnum ceu faſciculum collecta, pijs paſtoribus conſideranda inferius proponimus.

§. 1.

Debet igitur, qui curam ſuſtinet animarũ, ſacramenta diligenter, religioſe, atque opportune pro ſibi commiſſi gregis neceſſitatibus miniſtrare, diuino verbo populum paſcere, ignorantes erudire, ac tolerare, Miſſæ ſacrificium pro viuis, ac defunctis palam facere, honeſtis moribus, totiuſque vitæ exemplo dignum ſe tanto miniſterio exhibere, pupillos, orphanos, viduas, virgines in periculo pudicitiæ conſtitutas, egenos, omneſq. miſerabiles perſonas defendere, conſolari, nutrire, cuſtodire, omniq. fauore proſequi, pro peccatoribus, vt reſipiſcant, pro iuſtis verò, vt confirmentur; & priuatim, & publice preces continuas fundere, curare, vt bona Eccleſiaſtica conſeruentur, & augeantur, non autem minuantur, aut alienentur, vtque donaria à fidelibus oblata, in Eccleſiæ honorem, ac decorem conuertantur, ſcandala, atque auaritiam, tanquam peſtes, vitare, eleemoſynis, patientia, humilitate, continentia, ſpiritalibuſq. virtutibus populum in ſpem vitæ æternæ erigere, ad perfectumq. Dei cultum inuitare, iniurias remittere, vtque remittantur, ſtudioſe laborare, de benefactoribus benemereri, ac denique officiũ veri paſtoris, patriſq. adamuſſim perſoluere. Quæ, cùm magni momenti ſint, nec perfici queant, niſi ab ijs, qui aſſiſtunt, ac ſuper gregem dominicum vigilant, iam vident omnes, quàm neceſſarium ſit, clericos reſidere in ſuis Eccleſijs: quod ſacri [a] canones tanti faciunt, vt magnam partem ſalutis animarum à reſidentia pendere haud obſcure præ ſe ferant.

[a] 10 tit. ext. & in 6. & in Clem. eod. Conc. Trid. ſeſſ 6. c. 1. de refor. ſeſſ. 21 c. 3. & refor. ſeſſ 24. c. 12. de refor. ſeſſ. 23 c. 1. de reform.

§. 2.

Ex eorumdem igitur canonum præſcripto mandamus, vt, qui beneficium Eccleſiaſticũ animarum curam habens poſſidet, quamuis in commendam, aut de iure patronatus laicorum ſit, quocumque illud dignitatis nomine nuncupetur, apud Eccleſiam ſuam reſidere debeat in proprijs, ſcilicet, Eccleſiæ ædibus, aut, ſi fortè domum ibi non habeat, alibi, dum intra parochiæ limites, & quoad eius fieri poterit, prope Eccleſiam habitet, vt, occaſione vrgente, commode poſſit animarum neceſſitatibus præſto eſſe; neque vllo modo, niſi ex cauſis à Concilio Tridentino præſcriptis, à nobiſq. ſcripto probandis, inde diſcedere poſſit. Qui autem huius noſtræ conſtitutionis diſpoſitionem violauerit, non ſolùm intelligatur lethale peccatum [b] commiſiſſe, ſed & pro rata tẽporis abſentiæ fructus ſuos non faciat, immo ſtatim amittat, quos, vel fabricæ Eccleſiæ, vel loci pauperibus, erogari præcipimus.

[b] cap. 1. §. ſi quis, & §. eadem omnino 23. ſeſſ de refor, Concil. Trid.

§. 3.

Qui verò vocatus ad reſidentiam, parere neglexerit, ſi per cẽſuras [c] Eccleſiaſticas, fructuumq. omnium ſequeſtrationem, ac ſubtractionem ter monitus, etiam per edictum, ad reſidendum compelli non poterit, beneficio priuatus ipſo iure intelligatur.

[c] c. 1. §. eadem omnino veri g. b.

CAP. II.

ET, vt parochis tollatur occaſio vagandi, à ſuiſque Eccleſijs diſcedendi, ab illis abeſſe vltra duas noctes nequaquam permittimus, ne Muſterium quidem venire, aut pernoctare, niſi ex cauſa admodum neceſſaria: quam, ne illi ſibi affingant, quandocumque illuc venire contigerit, vt ſe nobis ſiſtant, iubemus, quo ſciſcitari ab illis poſſimus, quid rerum agant, quave de cauſa id itineris ſuſceperint; vt, ſi quid eis, aut eorum parochijs opus fuerit, pro noſtro paſtorali munere auctoritate noſtra citò conſequantur. Qui aliter facere deprehenſus fuerit, ſtatim carceribus mancipetur, vt temeritatis pœnas arbitrio noſtro luat.

CAP. III.

VErùm, ſi, aut valetudo, aut vtilitas, aut rationabilis neceſsitas ita vrgeat, vt omnino ad ciuitatem veniendum ſit, tam ipſis animarum curatoribus, quàm alijs ſacerdotibus, ac clericis, (ne, ſcilicet, religioſæ perſonæ cum profanis hominibus in tabernis, vbi nullus pudor, ſed omnia turpitudinis, ac ſcurrilitatis plena ſunt, comedere, aut conſuetudinem habere conſpiciantur) hoſpitium libentiſſime exhibemus, quò, ſi vti noluerint, placeret, apud Vicarium noſtrum, aut quempiam, ſiue canonicum, ſiue alium Eccleſiaſticum virum, eos diuertere: quòd, ſi ex aliqua cauſa fieri nequeat, ex omnibus ciuitatis cauponis modeſtiorem arbitrio noſtro eligi volumus, vbi clerici omnes Muſterium venientes hoſpitio excipiantur. Qui alibi diuertere deprehenſi fuerint, in carcerem trudantur, vnde, niſi poſt vigintiquattuor horas, liberari nequeant.

CAP. IV.

SI autem eiuſmodi ſit neceſſitas, vt inhumanum videatur diſcedendi facultatem petenti parocho negare, (quæ tamen ex ſacri Concilij [a] Tridentini decreto, niſi ipſe idoneum, ab Ordinario approbandum vicarium cum debita mercedis aſſignatione ſubſtituat, non eſt concedenda) vbi vnus, vel plures ſoleant reſidere Vicarij, nullo pacto parochum diſcedere poſſe, permittimus, niſi alium, præter ordinariũ, aut alios ordinarios Vicarios, à nobis

[a] c. 1. §. eadem omnino ſeſſ. 23. de reform.

Digitized by Google

à nobis approbandos, conſtituat, ne eius abſentia diuinus cultus diminuatur, conſuetoq. miniſterio Eccleſia defraudetur.

§. Vnic.

De mercede verò eiuſmodi Vicarij, nihil hactenus definitum habemus [b], licet, illam pro rata [c] tertiæ, ſeu quartæ partis fructuum beneficiorum æſtimandam, atque deducendam eſſe, teneat communis opinio: cui tamẽ, cùm, neque conciliorum, neque canonum, neque conſtitutionum Apoſtolicarum auctoritas vlla ſuffragetur, nos aſſignationem hanc noſtro, aut Vicarij generalis noſtri arbitrio reſeruamus, vt, ſcilicet, beneficiorum, ac perſonarum qualitate inſpecta, ea illis portio aſſignetur fructuum, quæ, & oneri, & tempori opportuna videatur.

b can. conceſſo 32. q. 12. can. ad hoc 16. q. 1. c c. beneficia 7. de reform. ſeſſ. 7. Conc. Trid.

CAP. V.

EOs, qui in eccleſijs cathedralibus, dignitates, canonicatus, præbendas, aut portiones habent, vltra tres menſes, ſiue continuos, ſiue diſcretos, ex ſacri Tridentini Concilij [a] præſcripto quolibet anno à reſidentia abeſſe non liceat. quod, cùm multò magis in Eccleſijs Metropolitanis militet, nos, ne plurium miniſtrorum abſentia diuinus cultus minuatur, volumus, diſcedendi facultatem omnino à nobis pendere, quæ quidem, cum petens peculiare miniſterium præſtare debebit Eccleſiæ, concedenda non erit, ne publicum commodum priuato poſthaberi contingat, quo nil pernicioſius.

a c. 12. §. præterea ſeſſ. 24 de reform.

§. 1.

Diſtributiones autem ipſæ, ne cuiquam vnquam concedantur, niſi eis [b], qui præſentes ſtatis horis in choro inſeruiuerint, omni colluſione, & gratia penitus excluſa, quantum poſſumus, inhibemus.

b d. c. 12. §. diſtributiones c. 1. hoc tit. lib. 6. & 24. ext. de præben.

§. 2.

Licet ex [c] eiuſdem ſacri Concilij præſcripto, omnes per ſe, non per ſubſtitutas perſonas, teneantur diuina obire officia, attamen, ſi nobis celebrantibus, aut alia Pontificialia munia exercentibus, qui debebunt aſſiſtere, & inſeruire, ad id obeundum munus idonei minime fuerint, alios in eo munere peritiores, & elegantiores ſubrogari debere mandamus.

c c. 12. §. præterea, verſ. pòrrero, ſeſſ. 24. de refor.

CAP. VI.

CAnonici abſentes, ſiue ſtudiorum [a], ſiue Eccleſiæ [b], ſiue capituli [c] cauſa, pro præſentibus habeantur, ideo canonicatuum, & præbendarum ſuarum fructus integre percipere poſſint, non ſecus, ac ſi infirmitate legitima detineantur. Abeſſe [d] tamen ſtudiorum cauſa non poſſint, niſi, vel à nobis, vel à ſummo Pontifice [e], abeundi licentiam obtinuerint. Ad diſtributiones verò quotidianas, quæ inter eos tantùm, qui horis canonicis interſunt, diuidendæ ſunt, nullum abſentibus, niſi infirmis [f], quamuis pro ipſius Eccleſiæ vtilitate [g] eos abeſſe contingat, ius reſeruari, aut competere declaramus.

a c. cum ex eo, de elect. lib. 6. b c. 1. ſeſſ. 23 de reformat. Conc. Trid. c cap. vnico hoc tit. lib. 6 c. 11. ext. de præben. d d. c. vn. & c. cùm non deceat de elect. lib. 6. & d. c. cùm ex eo. e d. cap. cum ex eo.

f cap. 1. hoc tit. lib. 6. g d. c. cùm non deceat.

De præbendis, & dignitatibus. Tit. V.

CAP. I.

DVO curata [a] beneficia habere nemini liceat, neque vnicum tantùm cum canonicatu, aut dignitate reſidentiam requirente, niſi ſpeciatim à Sede Apoſtolica cum eo appareat eſſe de hoc diſpenſatum: quo ſane caſu, cùm prima, & præcipua [b] ſit animarum cura, habens beneficiũ curatum in parochiali Eccleſia reſidere, ibiq. in diuinis deſeruire iuxta Pij Papæ V. conſtitutionem teneatur. Si verò nulla Apoſtolicæ Sedis indulgentia, aut diſpenſatione, prouiſus iuuari poterit, ab eo tempore, quo poſterioris beneficij poſſeſſionem adeptus fuerit, beneficium, quod prius obtinebat, ipſo facto vacaſſe intelligatur, eumque ſtatim ad illud dimittendum, fructuſq. omnes interim mala fide perceptos, ſi qui fuerint, Eccleſiæ ipſi, ac loci pauperibus reſtituendos, teneri, prout reſtitui, nulla mora interpoſita, mandamus.

a c. quia nõnulli ext. de cler. nõ reſi. c. de multa ext. hoc tit.

b c. vlt. ext. de ætate, & qualit. ord.

CAP. II.

CAnonicatum autem cũ dignitate, vtputa Prioratu, qui hodie Decanatus eſt, aut ſacriſtia, aut cantoria, obtineri poſſe permittimus, tum, quia id vſu inueterato receptum eſt: tum, quia fructus dignitatum ſunt adeo tenues, vt ex eis nemo (etſi valde parcus) ſuſtentari queat: denique; quod præcipuum exiſtimamus; quia vnam, eademque perſonam vtrique muneri ſatisfacere poſſe, obſeruatum eſt.

CAP. III.

INcompatibilitatem, quam vocant, in beneficijs ceſſare etiam dicimus, quamdiu alterutrum non poſſidetur [a] pacifice, & abſque controuerſia, alioquin vtriuſque fructibus careret, qui, altero litigioſo exiſtente, pacificum dimittere cogeretur. Et, licet lis aliàs mota ſuper poſſeſſione, quæ magis facti [b], quàm iuris eſt, non faciat [c] beneficium litigioſum, quia quæſtio poſſeſſionis in beneficialibus cauſis, ſicut in profanis, nihil habet commune [d] cum quæſtione proprietatis; quod tamen ad rem hanc ſpectat; pacificus poſſeſſor dici minime poteſt, qui poſſeſſionis controuerſiam patitur. Non enim poſſideri videtur,

a c. cõmiſſa, vbi gloſſ. in ver. pacifice de elect. li. 6 c. licet Epſ de præb. li. 6 b l. denique ff. ex quibus cau. minor. l. 1. §. ſi vir vxori ff. de acq. poſſeſſ. l. 1. §. Scæuola ff. ſi quis teſtam. li. eſſe iuſ. fuer. c Auth litigioſa C. de litigioſis. d l. naturaliter §. nihil cõe ff de acquir. poſſeſſ.

Digitized by Google

videtur, quod ſine controuerſia [c] poſſideri non poteſt.

[c] l. quamuis ſ. de reb. auctor. iud. poſſid.

CAP. IV.

SIcut rectè conſtitutis, (vt eſt apud ſacrã [a] Synodum Tridẽtinam) nihil detrahi ratio poſtular, ita in ijs, quæ moderatione indigent, ne dilabantur, aut pereant, ſumma adhibenda eſt diligentia. Quocirca, cùm Miſſarum numerus teſtatorum diſpoſitione celebrandarum, in nonnullis Eccleſijs in immenſum excreuerit adeo, vt præfixis diebus impoſſibile ſit, teſtantium votis ſatisfieri, neque inueniantur aliquando, ob tenuitatem eleemoſynarum, qui eiuſmodi onus ſubire velint, vnde pias fidelium voluntates effectu carere neceſſe eſt, conſcientiasq. eorum, qui Miſſas celebrare tenentur, miſere onerari; placuit eidem Synodo [b] facultatem tribuere Epiſcopis de his ſtatuẽdi, quidquid diuinæ viderint maieſtatis cultui conuenire. Quod nos animaduertentes etiam ad Prouinciam noſtram pertinere, diligenter examinatis fundationibus, erectionibus, ac fructibus beneficiorum, conſideratisq. oneribus à fundatoribus pijs locis impoſitis, quid deinceps faciendum ſit circa Miſſarum numerum, dum diœceſim noſtram viſitaremus, pro temporum qualitate maturè decreuimus, vtq. etiam ſub pœna priuationis beneficiorum, ac reſtitutionis fructuum à die viſitationis perceptorum (quos iiſdem beneficijs applicamus) ab omnibus ad vnguem obſeruetur, diſtrictè præcipimus, ſimul monentes, atque in Domino hortantes Reuerendiſſimos Suffraganeos noſtros, vt in ſuis diœceſibus de eodem miſſarum onere, quodcumque ſacri eiuſdem Concilij menti viderint conuenire, & ſtatuere, & exequi non differant.

[a] ſeſſ. 25. c. 5. de refor.
[b] c. 4. ead. ſeſſ. 25.

De clerico ægrotante, & debilitato. Tit. VI.

CAP. I.

INFIRMITAS, ſiue ad purgationem animæ, ſiue ad vindictam peccatorum, à diuina ira infligatur, vbicumque vrgeat, viſcera fidelium ad miſericordiam ægrotantium commouet. Quicumque igitur ex canonicis infirmitate impeditus diuinis officijs intereſſe non potuerit, quotidianas diſtributiones inter præſentes diuidi [a] ſolitas ita lucretur, ſuaſque faciat, ac ſi præſens fuerit, dum tamen iurauerit, ſe aduerſa valetudine exagitari, vel id ita manifeſtum ſit, vt maior pars capituli de ea nihil ambigat.

[a] vt ſup. tit. prox. c. 5. ſ. diſtributiones.

§. Vnic.

Qui verò conualeſcere cœperint, & ad cõfirmandam valetudinem, vireſq. recuperandis, domo exire eos medicus iuſſerit, vel ob cæli mutationem, vel ob corporis exercitationem, venia à nobis, aut Vicario noſtro generali impetrata, exire impunè poterunt, licet chori functiones obire non teneantur, cum idem prope ſit, atque ſi in lecto iacerẽt. Sed, ſi minime petita licentia, exierint, quamuis Miſſæ audiendæ cauſa, ex proprijs ædibus ad Eccleſiam tantùm tranſierint, ne vlla fraus committatur, negandas ſibi eſſe diſtributiones, non dubitent.

CAP. II.

QVemadmodum nuptias contrahere nõ poteſt leproſus; cùm potius, lepra ſuperueniente, ſponſalia [a] de futuro matrimonio cum leproſo inita ſaluantur; ſic ad beneficij impetrationem nequaquam [b] admittitur, non tamen, ſuperueniente morbo, impetrato beneficio priuari poteſt: ei nihilominus ſacrorum adminiſtratione interdicimus, & coadiutorem cum fructuum beneficij congrua portione dari, mandamus.

[a] c. 3. ext. de coniu. leproſorum.
[b] arg. c. inter corporalia, vbi notãt omnes ext. & tranſla. Epiſc.

De inſtitutionibus. Tit. VII.

CAP. I.

QVONIAM cuiuſuis beneficij Eccleſiaſtici inſtitutio in hac noſtra diœceſi [a], aut ad ſummum Pontificem, aut ad nos [b] ſpectat, quicumque beneficij poſſeſſionem ante factam ſibi collationem obtinuerit, vel poſt collationem quidem, ſed ab eo factam, qui, neque conferendi ius habeat, neque in conferendi poſſeſſione exiſtat, ab eo, ſcilicet, qui non ſit beneficij [c] Ordinarius; intruſus appellatur, cùm huiuſmodi collatio, nec canonica, nec colorata [d], dici poſſit. Beneficium verò carens canonica, aut ſaltem colorata inſtitutione adeo poſſideri nequit; vt, ſi intruſo poſtea conferatur, vel à ſummo Pontifice tanquam reſeruatum, vel à nobis iure ordinarij, non valeat ſubſequens [e] collatio, niſi facta expreſſa mentione prioris vitioſæ poſſeſsionis, ne, ſcilicet, intruſionis vitium non purgatum impetranti ſuffragetur.

[a] ex c. 2. de præb. lib. 6. aut ex Extrauaganti, aut ex regulis Cancellariæ.
[b] c. 3. & 5. ex eod.
[c] ſi. ext. eod. Clem. 2. de ſuppl. negl. Præl.
[d] deciſ. 1. de intruſ. in antiqu.
[e] cap. 1. de reg. iur. li. 6.

CAP. II.

BEneficij autem poſſeſſorem, ſi de his, quę ad beneficium ab ipſo poſſeſſum, eiuſq. fructus coram nobis, aut Vicario noſtro generali vertatur controuerſia, ad docendum de inſtitutione, & iure poſſeſſionis minime teneri dicimus, dum, ſe beneficij legitimum poſſeſſorem oſtendat, quamuis, nec triennalẽ,

nec

Digitized by Google

nec annalem. Eſt enim hoc vnum ex commodis poſſeſſionis, vt poſſidens ad rei poſſeſſæ titulum, aut ius exhibendũ, cogi nequeat, præſertim, ſi aduerſarius, nec dominium, nec poſſeſsionem vllam in re controuerſa allegare poſsit.

CAP. III.

ET ſi realis collati beneficij poſſeſsio, neque ab ipſo collatario, neque eius [a] nomine per procuratorem capta ſit, nihilominus, ſi ea de re [b] litteræ Apoſtolicæ expeditæ fuerint, ex ſimplici collatione, id iuris acquiri collatario certum eſt, vt beneficium reſignare poſsit, ac ſi in eius actuali [c] poſſeſsione reperiretur: ſine litteris, (quoniam gratia, licet [d] ſupplicatione ſignata, perfecta ſit, informis [e] dicitur) ex ſimplici collatione facultas reſignandi collatario non tribuitur.

a cap. ſi tibi abſenti de præb. lib. 6.
b Aegid. deciſ. 609. & 644.
c deciſ. 1. de renun. in nouiſ.
d deciſ. 17. in diuerſ. p. 3. lib. 1. Caſſa. deciſ. 8. n. 5. de reſt. ſpol.
e dd. deciſ. 606. & 644.

De conceſsione præbendæ, & Eccleſiæ non vacantis.

Tit. VIII.

CAP. I.

VTIQVE beneficij non vacantis impetratio odioſa ſemper Eccleſiaſticis legumlatoribus viſa eſt adeo, vt nullam [a] eſſe eam cenſuerint, ne impetrantibus deſiderandi mortem viuentium beneficiariorum detur occaſio, ipſis verò beneficiarijs perpetuum [b] immineat vitæ periculum; vnde putant [c] nonnulli, delinquere eum, qui beneficium viuentis impetrauerit, atque, vt delinquentem, puniendum eſſe [d], quamuis in dubio præſumptio delicti excluſiua ſit, videlicet, præſumi debere pro impetrante, nempe, quòd impetratio ſit valida, & legitimo tempore facta [e].

a c. 1. & 2. ext. hoc tit.
b c. 2. eod. lib. 6.
c Caſſ. deciſ. 21. de præb. Sarnenſ. ad reg. de verifim. q. 6. Creſcen. deciſ. 116. lib. 1.
d in l. merito ff pro ſoc. c. ſi. de præſumpt.
e Puteus deciſ. 427. li. 3. deciſ. 9. n. 4. diuerſ. par. 2

CAP. II.

SI Quis autem beneficium iam rite collatum ſibi conferri obtinuerit, nec de priore collatione, vel ſcienter, vel ignoranter, mẽtionem fecerit, vitioſam, atque impetranti prorſus inutilem huiuſmodi impetrationem, declaramus, cùm vnum, idemq. beneficium plures collationes diuerſis perſonis factas nõ admittat. Quod vtique adeo verum, ac perſpicuum eſt, vt, ſi vitium hoc ab aduocato, vel procuratore prioris collatarij aduerſus poſteriorem impetrationem, quauis de cauſa, non objiciatur [a], Vicarius noſter, aliusq. à nobis datus iudex (cum ea obiectio iuris ſit) ex officio id ſupplere omnino teneatur.

a l. 1. & in tit. C. vt quę deſunt aduo. par iud. ſuppleant.

CAP. III.

QVi impetrauit beneficium certo expreſſo vacationis modo, exẽpli gratia, quòd morte Alexij vacaret, cùm tamen in eo nihil vnquam iuris Alexius habuiſſet, ita male impetrauiſſe exiſtimandus eſt; vt, nec ei ſuffragetur generalis clauſula hæc apponi ſolita: Ex quacumque perſona, & quouis modo [a] vacet. Idque in pœnam mendacij [b], &, ne videatur viuentis beneficium impetratum [c].

a vt not. ad c. ſuſceptum de reſcript. lib. 6.
b c. ſuper litteris ext. de reſcr. l. vlt. C. de diuerſ. reſcript.
c cap. 1. & 2. ext. hoc tit.

CAP. IV.

SI impetrans beneficium curam animarũ habens, ad presbyteratus ordinem intra annum non promoueatur, quamuis ipſo iure [a] vacet beneficium: collationem tamen eiuſdẽ beneficij eo modo vacantis impetranti ſuffragari nolumus, niſi, eo citato, nos, aut Vicarius noſter, illud vacare declarauerimus; [b] vt, ſcilicet, appareat, vtrum ordo ex legitima cauſa ſuſceptus non ſit. Quòd, ſi monitus, vt intra certum tempus ordinem ſuſcipiat, non obtemperauerit, beneficium nulla alia præuia declaratione impetrari poſſe, non prohibemus: etenim doli reus eſſe ritè dicitur, qui ſuperiori [c] ſuo rem iuſtam impetranti non obſequitur.

a c. licet canon de elec. lib. 6.
b c. licet Epiſcopus de præb. lib. 6.
c l. non põt dolo carere 199. ff. de regul. iur.

CAP. V.

QVamquam per miſsionem in poſſeſsionem conſtituitur ius in re beneficiali, ſicut, & rei profanæ in pignore iudiciali [a], ſi quis tamen realem beneficij poſſeſsionem ex inutili collatione adeptus fuerit, licet ea Apoſtolica ſit, in qua appoſita ſit clauſula: Et adhuc hodie dictum beneficium vacare noſcatur: à priore tamen non ſolùm titulo, ſed etiam poſſeſsione intelligatur collatarius ille decidiſſe: bona ſiquidem vacantia eſſe propriè dicuntur, quæ, nec [b] dominum, nec poſſeſſorem habent. Sic vacare beneficium dici non debet, niſi quod [c], & de iure, & de facto vacat. Verba quoque Pontificis accipienda ſunt regulariter in omni ſignificatione, in qua poſſunt accipi, vt aliquid omnino [d] operentur, & eo magis, quo poſſeſsio ſolo animo amittitur.

a l. non eſt mirum. §. 1. ff. de pignor. act.
b l. vlt. ff de ſucceſſ. edic.
c cap. cũ nostris ext. hoc tit.
d Abb. ad d. c. cum in noſtris.
e l. 3. §. in amittẽda ff. de acq. poſſ.

CAP. VI.

IS autem, qui beneficium, ſiue à ſummo Pontifice, ſiue à noſtro prædeceſſore obtinuit, exempli gratia, per obitum Antonij, de iure, quod Antonius habuit in eo beneficio, docere minime tenetur, quia non habuit titulum ab Antonio, nec ſucceſsit in ius Antonij, ſed omne ius habuit à collatore ita, vt ei ſufficiat probare, ſe communiter habitum pro iuſto [a] poſſeſſore. Si verò, viuente Antonio, inter eum, &, exempli cauſa, Ioannem de beneficio ab Antonio poſſeſſo controuerſia fuerit, Antonio vita functo, eius ſucceſſor litem cum Ioanne proſequi teneatur, & de eius titulo, ac iure docere; & ſi moria-

a arg. l. 3. §. 1. ff. ad S. C. Maced. l. 88. ff. de ſolut.

Digitized by Google

moriatur Ioannes, inter vtriuſque ſucceſſores erit de prædeceſſorum titulis diſceptandum.

CAP. VII.

Electio quoque illa præcipue nulla dicitur, quæ fit ad Eccleſiam non vacantẽ, & in locum viuentis [a]. Nec ſufficit, quòd fuerit à ſuperiore confirmata, ſiquidem inutilis electio inutilem [b] quoque reddit confirmationem, ac, ſi de electionis viribus oriatur controuerſia, qualis [c] illa fuerit ab initio inſpiciendum eſt: aliud eſt enim, electionem ab initio inualidam fuiſſe, aliud, ex [d] ſuperueniente cauſa nullam cenſeri.

a cap. 1. & 2. ext. hoc tit. b c. ſi. ext. de renunciat. c c. auditis, & c. dudum 2. c. 12. ext. de elect. d c. quod ſicut eod.

Ne, ſede vacante, aliquid innouetur. Tit. IX.

CAP. I.

SI ſedem hanc noſtram vacare contingat, à capitulo iuxta ſacri Concilij [a] Tridentini conſtitutionẽ eligendus erit œconomus, vel ex eius corpore, vel alius magis idoneus. Is verò eligendus erit, qui præter fidei, ac diligentiæ laudem, etiam, ſi quid opus fuerit, ſit ſoluendo, aut de adminiſtratione, quantum ſucceſſuri Archiepiſcopi interfuerit, idoneè caueat, ne, cùm dati, & accepti ratio ineunda ſit, de fructibus, alijſq. rebus, quorum curam geſſerit œconomus, controuerſia, aut lis oriatur, vel menſæ Archiepiſcopali damnum quoquomodo ſubſequatur.

a c. 16. ſeſſ. 24. de refor.

CAP. II.

ITem Vicarium, aut officialem ſtatim mortuo Archiepiſcopo, vel ſaltem intra octo dies, poſtquam mortem obierit, conſtituere, aut in officio exiſtentem confirmare capitulũ omnino teneatur, qui non ſolùm in iure, ſaltẽ Pontificio, lauream [a] ſit conſecutus, vel, vt aiunt, licentiatus, verũ, & vita, morumq. grauitate præſtans, religioſus, pietate eminens ſit adeo, vt ex eo alij ſumant, quod imitẽtur.

a d. c. 16.

§. Vnic.

Non liceat capitulo Eccleſiæ noſtræ Metropolitanæ, ſede vacante, ordinandi licentiã, ſeu litteras dimiſſorias intra annum, à die vacationis computandum, alicui concedere. Quod etiam multò minus licere volumus Vicario, ſeu officiali, eadem ſede vacante, à capitulo creato. Si ſecus factum fuerit, capitulũ Eccleſiaſtico ſubijciatur interdicto, alijſq. pœnis à ſacro Tridentino Concilio definitis, mulctetur. Vicarius ſucceſſoris noſtri iudicio relinquatur. Sic autem ordinatus, nullo [a], præſertim in criminalibus cauſis, gaudeat clericali priuilegio; ſi in minoribus fuerit ordinibus conſtitutus: ſi verò in maioribus [b], ab ordinum executione ad eiuſdem ſucceſſoris noſtri beneplacitum ipſo iure ſuſpẽſus intelligatur, niſi recepti, ſiue recipiendi beneficij Eccleſiaſtici occaſione pro animarum ſalute, aut Eccleſiæ commodo, ad ordines exercendos arctari eum conſtiterit.

a c. 10. ſeſſ. 6. de refor. b c. 10. ſeſſ. 23. de refor.

De his, quæ fiunt à Prælatis ſine conſenſu Capituli. Tit. X.

CAP. I.

LATERANENSIS [a] Concilij cõſtitutione, qua cautum eſt, ne perſonæ religioſæ Eccleſias, vel Eccleſiaſticas decimas ſine Epiſcoporũ conſenſu à laicis accipiant, non intelligatur prohiberi, quin decimæ ante idem Concilium in perpetuum feudum auctoritate Apoſtolica laicis cõceſſę, etiam titulo donationis, accipiãtur, ac multò magis, cum eas [b] Eccleſiaſtici iuris fuiſſe, atque à laicis, tanquam illicitè occupatas, reſtitui conſtiterit. Quod tamen, quomodocumque fieri contingat, etiam abſque noſtro, noſtrorumq. ſucceſſorum conſenſu, ſeu metropolitanæ, ſeu diœceſanæ cuiuſcumque Eccleſiæ noſtræ commodum reſpiciat, plenum ſortiri effectum non poſſe, declaramus.

a cap. 7. ext. hoc tit. c. 31. ext. de prab. b Rebuff. de decim q. 13. n. 79. & ſeqq.

CAP. II.

DOnationes, venditiones, commutationes, alienationes, conceſſiones emphiteuticas, confirmationes à prædeceſſoribus noſtris ſine collaudatione, & ſubſcriptione capituli factas, nec non eas, quæ in poſterum fient, tanquam noſtræ Archiepiſcopalis menſæ damnum afferentes, irritas, & nullas, nulliuſq. prorſus momenti eſſe, & futuras, declaramus, exceptis caſibus, ſacris conſtitutionibus reſeruatis.

De his, quæ fiunt à maiore parte Capituli. Tit. XI.

CAP. Vnic.

NON eſt dubium, eſſe nonnulla negotia inter Epiſcopos, & Capitula, atq; inter Abbates, & conuentus ita diſtincta, vt abſque Epiſcoporum [a] Abbatumvè conſenſu à capitulis, & conuentibus tractari, ac peragi poſsint, ac ſi à maiore capitulorũ, vel conuentuum parte fuerint definita, ſuum ſortiri effectum, niſi à paucioribus aliter [b] definiri debuiſſe oſtendatur. In quacumque enim conſultatione, vel ſacra, vel profana, illa maior pars eſſe exiſtimatur, quæ talis numero ſit: ſed dicitur etiam maior pars quandoque illa, quæ, licet ſit

a c. edoceri ext. de reſcr. b l. 8. ext. hoc tit. c. 22. 33. & 57. ext. de elect. c. 1 ſup. eod. tit. de elect.

minor numero, meliore tamen, ac fortiore [c] ratione nititur. Quare, ſi inter canonicos (vt interdum euenit) controuerſiæ, aut difficiles cauſarum nodi emergant, qui à nobis ſolui nequeant, ad Sedem Apoſtolicam confugiēdum eſſe cenſemus, quæ, cùm veritatis, ac ſcientiæ ſedes ſit, id ſtatuere poſſit, quod ſublatis difficultatibus, diſſenſiones litigantium conciliet. Summus enim Pontifex iuſtiſſimo ſupremæ poteſtatis gladio, ceu alter Salomon, inæquales partes [d] æquales facit, vnicuique reddens, quod ſuum eſt.

c can. ſam. d. 9. c. multi 40. diſt. dd. capp. 22. 53. & 57.

d Reg. 3. c. 3 & c. 5 ext. d præſumpt.

Vt Eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur. Tit. XII.

CAP. I.

DIMINVVNTVR beneficia, cum penſione grauantur, quod, cū veteri [a], nouoque [b] iure vetitum ſit, rationi conſonum eſt, id non, niſi à Romano Pontifice, fieri poſſe: ea tamen facultas etiam in inferioribus collatoribus non negatur, cum orta de beneficio, aut de eius poſſeſſione cōtrouerſia, litigantes reconciliari poſſunt, alteri eorum conceſſo titulo, alteri penſione. Quod tamen tutius fuerit à ſancta Sede Apoſtolica confirmari.

a can ſi quis præbēdas 1. q. 3. c. maioribus c. vacante c. cū cauſam ext de præb. c. 1. & tot. tit. ext. ho[...].

b Conc. Later. 3.

CAP. II.

SOlus quoque Romanus Pontifex [a] beneficium commendare poteſt in perpetuū: ſiquidem commendatio, & proprietatem beneficij afficit, & poſſeſſionem: nam, licet commendare nihil aliud ſit, quàm [b] deponere, nec rei depoſitæ dominium, nec poſſeſsio in depoſitarium [c] transferatur, commēdatio tamen perpetua pro titulo habetur. Quod quidem ſine Ordinarij collatoris incōmodo fieri nequit, quia, manente commendatione, quæ vulgò commenda vocatur, non poteſt de cōmendato beneficio diſponere, niſi ille, qui illud commendauit. Ideo abſurdum eſſet, priuari ſuo iure poſſe Ordinarios collatores ab alio, quàm ab ipſo vniuerſalis Eccleſiæ capite, qui eſt omnium Ordinariorum Ordinarius, & in beneficijs [d] ſupremam habet auctoritatem. Ad tempus verò breue, nempe ſex, vel octo mēſium, vel ad ſummum vnius anni, cōmendare beneficiū poteſt, & alius quiuis collator, [e] ſi qua ſit cauſa, quæ impediat, ne tam citò conferri beneficium in titulum debeat.

a c. vni Abbatem 21 q. 2. c. dudū 1. ext de elec. c. 15, cui eod. lib 6. c. ſi de ſuppl negl. Prælat. lib 6

b l. Lucius ff. depoſiti.

c l. licet §. 1 ff. eod.

d c. 2. de præben. lib. 6. Clem. 1 in ſi. vt lite pendente nih. inn.

e Reboff. in tract. de deuolut. nu. 77. & in tract. de Comm. n. 5.

CAP. III.

TAnta eſt vis vnionis beneficiorū, vt beneficiū nomen amittat, ideo, nec ipſum vacare dici poteſt, niſi vacet & illud, cui [a] vnitum eſt. Quapropter vniones adeo ſemper odioſæ viſæ ſunt, & à communi Eccleſiarum vtilitate alienæ, vt non ſolùm omnes ordinarij collatores, (niſi in quibuſdam caſibus) ſed etiam ſummus ipſe Pontifex [b] omniū beneficiorum dominus, vix vnquā, aut ſine magna cauſa, beneficiorum vnionem concedat, niſi vocatis omnibus illis, quorum intereſt: nam ex vnione minuitur numerus beneficiorum, & conſequenter presbyterorum: & contra longe facilius eſt, vt pluribus beneficijs plures rectores bene præſint [c], quàm vnus. Quāobrem, ſi ab ipſo Papa facta fuerit vnionis reuocatio, noua vnione opus eſt ad hoc, vt beneficium quādocumq; vacās ex integro vnitū videri poſsit. Semel enim diſſolutū vnionis vinculū, niſi legitimis modis, nequit reſtitui.

a gl. ad c. 1. de exceſſ. Prælat.

b can. cūcta per mundū 9 q. 3. c. 2 de præb. lib. 6. Clem. 1 in ſi. vt, lite non conteſt.

c Reboff. in tract. d vnio.

De rebus Eccleſiæ alienandis, vel non. Tit. XIII.

CAP. I.

ET ciuili, & naturali ratione ei, qui in Eccleſiam nihil contulit, Eccleſiæ nihil detrahere permittitur. Quod enim pro communi commodo, & vtilitate datum eſſe perſpicitur, particularis perſonæ vſui [a] applicari nō debet. Ideo, cùm Eccleſiarum rectores bonorum Eccleſiaſticorū domini non ſint, ſed adminiſtratores tantùm, atque earumdē Eccleſiarū procuratores [b], vt, quæ eo nomine poſsidēt, pro virili parte meliora faciant; ea alienare non poſſunt, cùm in illis nullum ius habeant, ſicut habere neceſſe eſt eū, qui aliquid alienare vult: ſi verò ſecus fecerint, contractum illum nihil valere, atque à ſucceſſore reuocari poſſe dicimus, niſi alienatio à ſummo Pontifice confirmata fuerit.

a l. Labeo ff. pro ſocio, c. ratio ext. de præben.

b c. 2 ext. de donation.

CAP. II.

ETſi iure [a] videtur eſſe permiſſum, vt terrulæ, & vineolæ, aliaq. id genus, quæ nullius fermè reditus ſunt, etiā nulla præuia ſolemnitate, alienari poſsint, vt, quæ plus incōmodi, & diſpēdij, quàm vtilitatis, Eccleſijs, afferant, in quibus hoc plus eſt, quòd ad earum alienationē nulla alienādi [b] neceſsitas cōcurrit, nos tamē alienationes cuiuſuis rei, etiam nullius momenti, & nullius prorſus vtilitatis, alienari in laicos non poſſe declaramus, niſi, toto negotio in capitulo propoſito, atq; examinato, maior pars canonicorū, faciendā eſſe alienationē ſtatuerit, debitæq. ſolēnitates in eo cōtractu adhibitæ fuerint. Quòd, ſi ex neceſsitate, vel alia iuſta cauſa, alienatio cum ſolemnitatibus facta fuerit, vtique valeat, quāuis, vel in pretio, vel in alia conuentionis

a can. Terrulas 12. q. 2.

b can. ſine exceptione in ſi eod q. 2

parte,

Digitized by Google

parte, Eccleſiam læſam fuiſſe conſtet, quæ tamen [c] in integrum reſtituenda fuerit. Sed, ſi deſit legitima cauſa alienandi, ſolemnitates verò minime defuerint, ſeu contra, ſi facta fuerit abſque ſolemnitatibus, licet adſit legitima cauſa [d], nulla, atque inutilis ſit alienatio, etiam [e] ſi communi omnium opinione in Eccleſiæ vtilitatem facta exiſtimaretur, cùm re vera damnoſa eſſet, vel minimè vtilis.

c cap. 1. ext. de in integr. reſtitut.

d Couar. c. 39. n. 2. lib. 2. varia. reſol.

e contrariũ tenet Anton. Corſe. in Singular. ver. alienatio.

§. Vnic.

Cætera præterea bona Eccleſiaſtica, quãuis, nec ad menſam noſtram, nec ad capituli proprietatem pertineant, ſiue terrulæ ſint, ſiue vineolæ, ſiue aliæ huiuſmodi res minimi pretij, ac momenti, nullo pacto alienari poſſint, niſi Rector alienare cupiens, à nobis, vel à Vicario noſtro generali, eas alienandi in ſcriptis licentiam obtinuerit. Si ſecus factum ſit, nulla ſit alienatio, & alienans arbitrio noſtro mulctetur.

CAP. III.

CVm contractus emphyteuticus ſit alienationis ſpecies, & res Eccleſiaſtica, ſiue ad particularem locum, ſiue ad Epiſcopalem menſam pertineat, ſine ſolemnitate, & cauſa neceſsitatis alienari prohibeatur, in emphyteuſim dari non poteſt: nec refert, vtrũ fundus ille ſterilis, aut inutilis ſit, an fœcundus, quoniam neque [a] ſterilis, (quamuis in euidẽtem vtilitatem Eccleſiæ [b]) abſque ſolẽnitate alienari permittitur adeo, vt longi, & longiſsimi tẽporis præſcriptio poſſeſſori nihil proſit, niſi cõtractum ſolemniter celebratum fuiſſe ſcriptura conſtet, aut ſaltẽ fama, ex qua, concurrente longa poſſeſsione, præſumatur, ſolemnitatem legitimam ipſi contractui minime defuiſſe. Quam quidem præſumptionẽ alia ſtatim ſubſequatur præſumptio, videri emphyteuſim factam in euidentem Eccleſiæ vtilitatem, niſi contrariũ probetur [c]. Verùm, ſi ob omiſsionem ſolemnitatum conſolidandum fuerit vtile cum directo dominio, & ab emphyteuta facta fuerint melioramenta, ad rem emphyteuticam dimittendam minime compellatur, nec poſſeſsione deijciatur, donec à directo domino fundi integram expenſarum in meliorationibus factarum ſatisfactionem acceperit.

a ſup. c. proxim. in prin.

b cont. Bal. ad Auth. ad quæ C. cõm. de lega.

c Alex. cõſ. 79. verſ. fortificamur li. 2.

CAP. IV.

AD caducitatem verò, ſeu deuolutionẽ agenti [a] incumbere volumus onus probandi dominium, & rem, qua de agitur, eſſe emphyteuticam. Quæ ſanè probatio fieri debeat ſcriptura. Nec ſufficiat, ſolutum fuiſſe laudemium directo domino, namque, licet ea ſolutio præbeat iudicium ad probationem præſumpti dominij, non tamen ſufficiat ad probandum dominium, niſi documentis, ſeu inſtrumentis emphyteuticis fulciatur.

a Auth. in li. qui inſcribitur Aſſertio libertatis c. 6. §. 2. verſ. & eo magis detegitur.

§. 1.

Nec ſufficit ad declarandam caducitatem, etiam ſolutum fuiſſe canonem, quoties rem ipſam, de qua orta eſt quæſtio, emphyteuticam eſſe ſpeciatim certum non ſit.

§. 2.

Quamuis enim ad conſequendam ſolutionem canonis leuiores ſufficiant probationes, ad inducendam tamen caducitatem, cùm ſit quid odioſum, plena, & concludens eſſe debet dominij probatio. Porrò tunc caducitatem procedere declaramus, cum alter, ſiue ruſtici, ſiue vrbani prædij, dominium directũ; alter vtile habet, non item, ſi quid tantum ſoluatur ab eo, qui fundum non poſsidet, quem ab alio in emphyteuſim non recognoſcat.

§. 3.

Immo, vt pœna caducitatis euitetur, ſolutio in dubio ſemper facta præſumitur ex re cenſuali potius, quàm emphyteutica. Plena igitur dominij probatio requiritur, quandocumque de rei vendicatione agatur adeo, vt ad ſupplementum probationis admittendum non ſit iuramentum.

§. 4.

Si autem ad rei naturam explorandam vehementes conueniant coniecturæ, vtpotè inueſtituræ longi temporis, ſolutiones, poſsidentium confeſsiones, conuentiones, denũciationes, libri antiqui, vnde certum ſit, bona controuerſa eſſe emphyteutica, hiſq. ſimilia; tunc etiam, maiore parte coniecturarum huc concurrente, pronunciari poterit, eamrem cenſualem minimè eſſe, ſed emphyteuticam.

CAP. V.

SEd, quoniam bona Eccleſiaſtica, etiam valde pretioſa, abſque ſolemnitatibus, ſolaq. ſanctæ Sedis Apoſtolicæ confirmatione, quæ: Si in euidentem, &c. appellatur, in emphyteuſim dari conſueuerunt, ne de Vicario noſtro, eiuſque ſucceſſoribus, oriatur ſuſpicio, quæ oriri ſolet de iudicum, atque Apoſtolicarum commiſſariorum fide, qui ab eadem Sede delegati, vt, quæ ad vtilitatem Eccleſiarum à petentibus alienationes proponuntur, diligenter perquirant, nonnunquam muneris, ac propriæ conſcientiæ obliti, alienationes re ipſa Eccleſijs damnoſas, quandoque vtiliſsimas eſſe, affirmare non erubeſcũt. Si cauſam huiuſmodi alienationis faciendæ, vel in noſtra, vel in aliena diœceſi Vicario noſtro committi contingat, ſummi Pontificis Pauli Secundi conſtitutionem, qua-

Digitized by Google

commiſſarij Apoſtolici officij ſui admonentur, diligenſque alienationum examen præſcribitur, & ad vnguem ſeruari mandamus: vtque in omnium oculis ſit, eam infra deſcribi curauimus.

Paulus Papa Secundus.

CAP. VI.

IN examinandis alienationum cauſis, quæ à Sede Apoſtolica in forma: Si in euidentem vtilitatem cedant, oneratis Eccleſiaſticorum iudicum conſciẽtijs, delegantur, nihil fauor vſurpet, nihil timor extorqueat, nulla expectatio præmij iuſtitiam, conſcientiamq. ſubuertat. Monemus igitur, & ſub intermінatione diuini iudicij omnibus commiſſarijs, & delegatis huiuſmodi diſtrictè præcipimus, vt cautè, & diligenter attendant cauſas in litteris Apoſtolicis per ſupplicationes expreſſas, illaſque ſollicitè examinent, atque diſcutiant: teſtes, & probationes ſuper narratorum veritate recipiant, & ſolum Deum præ oculis habentes, omni timore, aut fauore depoſito, Eccleſiarum indemnitatibus cõſulant, nec in læſionem, aut detrimentum earum decretum quomodolibet interponant.

§. 1.

Si quis autem commiſſarius, vel delegatus conſcientiæ ſuæ prodigus in grauamen, & detrimentum Eccleſiæ per gratiam, aut timorem, vel ſordes, alienationi conſenſerit, aut decretum, vel auctoritatem interpoſuerit; inferior quidem Epiſcopo ſententiam excommunicationis incurrat: Epiſcopus verò, ac ſuperior, ab executione officij per annum nouerit ſe ſuſpenſum, ad æſtimationem detrimenti Eccleſiæ illati nihilominus condemnandus: ſciturus, quòd, ſi ſuſpenſione durante, damnabiliter ingeſſerit ſe in diuinis, irregularitatis laqueo ſe inuoluet, à quo non, niſi per ſummum Pontificem, poterit liberari.

§. 2.

Is verò, qui dolo, vel fraude, aut ſcienter, in detrimentum Eccleſiæ alienationem fieri procurauerit, aut per ſordes, vel impreſſionem, alienationis decretum extorſerit, ſimilem ſententiam excommunicationis incurrat, à qua, niſi per Romanum Pontificem, poſſit abſolui, ad reſtitutionem nihilominus rerum alienatarum cum fructibus, quandocumque de præmiſſis conſtiterit, condemnandus.

De Precarijs. Tit. XIV.

CAP. I.

PRECARIA conceſſio, licet à precario differat, ſitq. ſpecies contractus colonarij, veluti, cum ruſticum, aut vrbanum prædium ad quinquennium conceditur, nihilominus, quoniam, & ipſa alienationis ſpecies eſt, prohibita quoque eſſe intelligitur [a], quemadmodum eam deinceps fieri in bonis Eccleſiaſticis prohibemus. Quamuis enim detur; vt diximus; ad quinquennium dumtaxat, eoque temporis ſpatio, non tantum à concedentis ſucceſſore, ſed & ab ipſomet concedente reuocari poſſit conceſſio, transfertur tamen per eam dominium vtile; quod negligentia forſan concedentis, & ſucceſſoris, aliquo poſt tempore conſolidari poteſt cum directo: vnde Eccleſia ſuo iure priuetur.

a cap. 1. cum ſeq. ext. hoc tit.

CAP. II.

PRecario etiam bona Eccleſiaſtica concedi vetamus: nam, etſi, qui precario concedit, ciuiliter poſſidet; quia non deſinit animo poſſidere, vt ait Iuriſconſultus [a], attamẽ, qui rogauit precario, vtique naturaliter, & ipſo corpore [b] poſſidet: vnde apparet, longè minorem eſſe poteſtatem precarij, quàm conſtituti, nam per clauſulam, conſtituti, in creditorem non minus naturalis poſſeſsio transfertur, quàm [c] ciuilis, ita, vt apud debitorem, nec ciuilis, nec naturalis poſſeſsio prorſus remaneat.

a Pōponius in l. & habet §. eum, qui ff. eod. de precario.
b d. §. eum, qui, & l. certe §. is, qui rogauit eod.
c l. quod meo ff. de acquir. poſſeſſ.

De commodato. Tit. XV.

CAP. Vnic.

CVM res Eccleſiæ precario dari minime poſsint, multò minus dari poſſunt commodato. Precarium enim, cùm abſque certi vſus præfinitione concedatur, quandocumque concedenti placeat, reuocari poteſt. Commodatum verò ad certum vſum conceſſum, niſi finito vſu, ob quem datum eſt, reuocari non [b] poteſt: item, qui rem precario habet, de dolo tantum tenetur, [a] qui commodato, de dolo, & culpa etiam leuiſsima, non autem de caſu fortuito, niſi fortè cum poſſet, res commodatas ſaluas facere, ſtudioſe ſuas prætulerit, vel pacto conuenerit, vel in reſtituendo moram [c] interpoſuerit.

a l. cum precario ff. de precar. c. vl. extr. eod. de precar.
b l. 1. ff. ſi cert. peta. c. vn. verſ. contra ext. hoc tit.
c d. c. vnic.

De

De depoſito. Tit. XVI.

CAP. I.

SI clericus depoſitarius res depoſitas amiſiſſe dicat; quæſtionis eſt, an teneatur illas reſtituere, vel earum pretium dare, ſi inuentæ non fuerint, vel ſoluere, quod deponentis interſit, ſi omnino deperditæ fuerint. Et certum eſt, depoſitarium, qui, neque culpam promiſit [a], neque depoſito ſe vltrò [b] obtulit, de culpa non teneri, multoque minus de caſu fortuito [c], niſi etiam pro caſibus fortuitis [d] fidem ſuam obſtrinxerit, ſed de dolo [e] tantùm, quem tamen præſumptum eſſe ſatis eſt, vt conueniri poſſit. Si verò res depoſitæ amiſſæ, aut furto ſubtractæ dicantur in eo loco, cuius claues ſemper penes depoſitarium fuerint, iſque locus intactus appareat, atque nihil ex alijs rebus, quæ ad depoſitarium pertinebant, inde amotum, negari vtique non poteſt, quin doli præſumptio vrgeat contra depoſitarium adeo, vt non modò teneatur actione depoſiti [f], & condemnari poſſit, quantùm actor in litem [g] iurauerit, (ſi non appareat, quale depoſitum fuerit) ſed etiam in quæſtionem [h] depoſci clericum depoſitarium poſſe dicimus.

a cap. 2. ext. eod. l. 1. §. ſi conuenit. ff. eod.
b d. l. 1. §. ſæpe euenit.
c l. contractus. 23 in fi. ff. d reg. iur. l. quæ fortuitis ff. de pig. act.
d d. cap. 2.
e l. 1. §. iſquoque ff. de oblig. & act.

f l. 1. C. locati.
g l. 1. §. in depoſiti ff. eod l. in actionib. ff. d in litem iur. l. vlt. C. vnde vi.
h c. 1. in fi. ext. hoc tit.

CAP. II.

SI contingat, à vita diſcedere depoſitariũ, antequam rem apud ſe depoſitam reſtituat, hærede cum beneficio legis, & inuentarij relicto; poterit abſque dubio deponens cõtra hæredem inſurgere actione depoſiti, ac, ſicut cæteri creditores, bonorum defuncti diſcuſſionem petere, &, ſi hæreditas ſoluendo ſit, hæres, quamuis depoſitarius dici non poſſit, nec pro re deponenda [a] fides eius electa fuerit, ex actione tamen depoſiti, rem penes defunctum depoſitam, deponẽti, vel eius hæredibus, reſtituere tenetur, quia [b] omnes actiones ex contractibus originem trahẽtes, perpaucis [c] exceptis, in hæredes transeũt. Et, licet priuilegium depoſiti vltra perſonam depoſitarij extendi non videatur; attamen, ſi res depoſita extet, ipſe deponenti rem reſtituere debet, nec [d] quærendum fuerit quidquam de priuilegio, aut de bonorum diſcuſſione: ſi verò petierit, vel quouiſmodo eſſe deſierit; ex æſtimatione faciẽda erit reſtitutio; nam, cùm depoſitum, nec [e] dominium, nec poſſeſſionem rei, quæ deponitur, in depoſitariũ transferat, conſtat, eam, quoniam in bonis defuncti nũquam fuerit, eſſe extra [f] cauſam hæreditatis: idcirco eius actionis perſecutionẽ cum alijs aliorum creditorum [g] actionibus nihil commune habere, manifeſtum eſt.

a l. ſi in Aſia §. cũ ſequẽ. l. die ſponſaliorum in princ. l. ſi is, qui cũ ſeq C. eod.
b § Aliquãdo inſtit. de perp. & temp. act. l. ex depoſiti l. ex contract. ff. de oblig. & action.
c de quib. vide Ant. Fabrum lib. 1. coniectur. c. 32.
d l. ſi venteri §. in bonis ff. de reb. auct. iud. poſſid.
e l. licet §. rei depoſitæ ff. hoc tit.
f l. 67. ff. de legat. 1.
g l. procuratoris § pen. ff de tribut. act. l. ſi a domino ff d pe tit. hæredit. l. depoſiti in princ. ff. de de pecul.

Acta Eccleſ. Tarantaſ.

§. vnic.

At, ſi Eccleſia fuerit hæres inſtituta, & hæreditas ære alieno adeo grauata, vt non ſit ſoluendo; reſq. depoſita extiterit, nulli dubiũ eſt, quin domino reſtituenda ſit: ſed, ſi res non reperiatur, conuerſaq. ſit in Eccleſiæ vtilitatẽ, rei æſtimatio deponenti reſtituẽda eſt.

De emptione, & venditione. Tit. XVII.

CAP. I.

CENSVS omnes nõ niſi ſeruata forma à ſũmo Põtif. Pio V. tradita, creari, vel conſtitui poſſe decernimus; ſi ſecus factum ſit, contractum nullum eſſe, nullamq. ex eo dari actionem, ſed, & penitus vſurarium ipſum declaramus: mandantes propterea, ne contrahentes, etiam in articulo mortis poſiti, ſi ſoluẽdo ſint, abſoluantur, niſi fructus inde perceptos reſtituerint, vel de illis reſtituẽdis intra tempus à loci parocho præfigendum, idonee cauerint, aut ab hæredibus reſtitui iuſſerint: quin etiam, ſi minime facta, aut imperata reſtitutione, diem obierint, eccleſiaſtica priuentur ſepultura. Notarij verò, qui huic illicitæ conuentioni fidei publicæ robur adiecerint, non ſolùm pœnis, & ciuili, & canonico iure contra legum violatores notarios ſtatutis, mulctentur, ſed & à communione fidelium tamdiu ſeparati intelligantur, quamdiu, pœnitẽtiæ euidentibus ſignis exhibitis, id ſe amplius non commiſſuros ſolemniter iurauerint; teſtes quoque ad huiuſmodi turpium contractuum ſtipulationem ſcienter adhibiti in foro interiore minime abſoluantur, niſi à nobis, ac poſteaquã, ſe deinceps tali vſurariæ conuẽtioni nunquã interfuturos, promiſerint. Quo verò ſimplicium ignorantiæ conſultum ſit, parochis noſtræ diœceſis præcipimus, vt poſt menſem, à die præſentium actorum promulgatione computandum, vnuſquiſque in Eccleſia ſua inter Miſſarum ſolemnia populo, ſcilicet, frequentiſſimo, hanc noſtram conſtitutionem lingua vernacula publicare nõ differãt; quod, ſi neglexerint, à fructuum parochialium perceptione locis pijs applicandorum arbitrio noſtro ſuſpendantur. Pij autẽ Pontificis conſtitutionem, vt in propatulo poſita, nullum excuſationis locum relinquat, inferius deſcribi mandamus.

Pius Papa Quintus.

CAP. II.

VT in creandis cenſibus, & in illis conſtituendis omnis penitus fraus, & ſuſpi-

Digitized by Google

cio vſurariæ prauitatis tollatur,ſtatuimus;cēſus, ſiue annuos redditus, creari, conſtituivè nullo modo poſſe, niſi in re immobili, aut quæ pro immobili, habeatur, & quæ natura fructifera ſit, & nominatim certis finibus deſignata. Rurſum,quòd fiat in pecunia numerata,præſentibus teſtibus,ac notario,vel aliàs quòd conſtet de vera, & reali exburſatione, ac ſolutione in pecunia numerata facta ab emptore,& à venditore habita,vel eius mandato alteri ſoluta.

§. 1.

Solutiones, quas vulgò anticipatas appellant,fieri,aut in pactum deduci,prohibemus.

§. 2.

Conuentiones directæ,aut indirectæ obligantes ad caſus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus,quemadmodum,nec pactum auferens, & reſtringens facultatem alienandi rem cenſui ſuppoſitam, quia volumus,rem ipſam ſemper,& liberè, ac ſine ſolutione laudemij,ſeu quinquageſimæ, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter viuos, quàm in vltima voluntate, alienari poſſe.

§. 3.

Vbi autem vendenda ſit, volumus, dominum cenſus alijs omnibus præferri, eique denunciari conditiones, quibus vendenda ſit, & per menſem expectari.

§. 4.

Pacta continentia, moroſum cenſus debitorem, teneri ad intereſſe lucri ceſſantis, vel ad cambium, ſeu certas expenſas,aut certa ſalaria, ſeu expenſas, medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem cenſui ſubiectā, ſiue aliquam eius partem amittere,aut aliud ius ex eodem contractu, ſiue aliunde acquiſitam,perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita ſint, & nulla.

§. 5.

Immo,& cenſum augeri, & nouum creari ſuper eadem, vel alia re in fauorem eiuſdem, aut perſonæ per eum ſuppoſitæ pro cenſibus temporis, vel præteriti, vel futuri, omnino prohibemus.

§. 6.

Sicut etiam annullamus pacta cōtinentia, ſolutiones onerum ad eum ſpectare,ad quem aliàs de iure, & ex natura contractus non ſpectarent.

§. 7.

Poſtremò cenſus omnes in futurum creandos, non ſolùm re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuoſa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, ſed etiam poſſe pro eodem pretio extingui,non obſtante longiſſimi etiam temporis,ac immemorabili, immo centum,& plurium annorum præſcriptione, non obſtantibus aliquibus pactis directè,aut indirectè talem facultatem auferentibus,quibuſcumque verbis,aut clauſulis concepta ſint.

§. 8.

Cum verò traditione pretij reditus extinguendus erit, volumus, per bimeſtre ante id denunciari ei,cui pretiū dandum erit, & poſt denunciam intra annum tamen,etiā ab inuito pretiū repeti poſſe,& vbi pretiū,nec volēs, intra bimeſtre ſoluat, nec ab inuito intra annum exigatur: volumus nihilominus, quandocumque reditum extingui poſſe, præuia tamen ſemper denuncia, de qua ſupra, & non obſtantibus his, de quibus ſupra: idque obſeruari mandamus, etiam quòd pluries, ac pluries, denunciatum fuiſſet, & nunquam effectus ſecutus fuiſſet.

§. 9.

Pacta etiam continentia pretiū cenſus extra caſum prædictum ab inuito,aut ob pœnā, aut ob aliā cauſam repeti poſſe, omnino prohibemus,contractuſq. ſub alia forma poſt hac celebrandos fœneratitios iudicamus, & ita illis propterea non obſtantibus,quicquid,vel expreſſè, vel tacitè contra hæc noſtra mandata, dari, remitti, aut dimitti contingat, à fiſco volumus poſſe vindicari.

§. 10.

Hanc ſalutiferam noſtram ſanctionem extendimus etiam ad venditionem cēſuum iam creatorum,ita tamen, vt in cenſu iam creato, & legitimè conſtituto; vt ſupra; venditio, & alienatio ita fieri poſſit, ſicut de alijs rebus, quæ de iure vendi, aut alienari poſſunt.

§. 11.

Declarantes, pretium ſemel cenſui conſtitutum nunquam poſſe ad temporum, aut cōtrahentium qualitatem, ſeu aliud accidens, nec, quoad vltimo contrahentes, minui, vel augeri.

§. 12.

Et,licet legem ipſam ad contractus iam celebratos non extendamus,illos tamen omnes,in quos ſub alia forma peruenerunt cenſus,hortamur in Domino,vt ſingulos contractus cenſuræ bonorum Religioſorum ſubijciant, & animarum ſaluti conſulant.

CAP. III.

QVoniam pars [a] pretij cenſetur eſſe pactum de retrouendendo, non ſine fœnoris ſuſpicione iniri poſſe videtur, quia rem minoris,quàm valeat diſtrahi ſequitur, licitū tamen illud eſſe non negamus. Quoniā verò, vel malitia, vel ſimplicitate contrahentium,

[a] l. fundi parte ff. de cōt. empt. l. ſi ſterilis §. ſi nihil ff. de act. emptio. & ven.

huius

huius pacti occaſione non pauci contractus vſurarij euadunt, nos, vt prauas conuentiones, quantùm cum Domino poſſumus, radicitus extirpemus, ſi pacto ſimplici de retrouendendo adijciatur pactum de eadem re venditori retrouendenda maiore pretio, quã prius vendita fuerit ita, vt quartam pretij partem in priore venditione conuenti, excedat, contractum illum fœneraticium, atq. illicitum eſſe, pronunciamus, ac multò magis, ſi in conuentione expreſſum fuerit [b], fructus inde perceptos ante retrouenditionem in ſortem, partemq. pretij computandos eſſe. Præterea, quoad illud, de quo frequenter dubitatur circa huiuſmodi contractum, vtrum, ſcilicet, conuentio, qua primus venditor rem venditam arbitrio emptoris redimere teneatur, licita ſit, nec ne; quia venditor nimis grauari videtur, dum ab emptoris voluntate pendere cogitur, in cuius poteſtate remanet, etiam, quando res cariùs vendi poteſt, ipſum venditorem ad eam redimendam compellere; huiuſmodi pactum, tamquam venditori iniurioſum, legumq. æquitati contrarium, inualidum dicimus, atque damnamus, nullumque ius, aut actionem emptori contra venditorem ex eo tribui decernimus, prohibentes, ne ex tali contractu publicæ conficiantur ſcripturæ, ſed & tranſgreſſores, tamquam vſurarios, puniri mandamus.

b c. illo vos ext. de pignor.

CAP. IV.

HViuſmodi tamen pacti de retrouendendo modum ita reſtringendum, ac dirigendum eſſe declaramus, vt, ſiue in eodem contractu, ſiue ſeparatim ab eo, ſiue priuata, ſiue publica ſcriptura, etiam coràm iiſdem teſtibus, ac notario ſtipulatum ſit, ſi ex eo magnum venditori damnum afferatur, ſitq. conſtans [a] fama, ſolitum eſſe emptorem fœnerari; vſurariæ prauitatis ſuſpicionem inducat. Quod, cùm legibus conſentaneum ſit, vendentes cum pacto de retrouendendo, neque paciſci, neque promittere quidquam audeant, niſi ex earumdem legum præſcripto, ne pœnas contra fœneratores ſtatutas, etiam cum nominis infamia, experiri cogantur. Notarij verò, qui in huiuſmodi contractibus publica abuſi fuerint auctoritate, mulctam ſuperius [b] definitam ſubeant.

a Grãmat. decis. 76.

b ſupr. eod. cap. 1.

CAP. V.

QVod autem ſtatutum eſt circa rerum victualium pretia, menſuras etiam, ac pondera [a] comprehendere declaramus, quibus fraudem committentes, præter diuinæ ſententiæ pęnam fraudantibus irrogandam, rem etiam amittant, quæ illicò hoſpitali tradatur. Qui iterum deliquerit, non ſolùm re priuatus intelligatur, ſed, & aureis nummis duodecim, pauperibus diſtribuendis, mulctetur. Si verò ita occulta fuerit fraus, vt in iudicium exterioris fori deduci nequeat, ſed [b] diuinis oculis manifeſta, ab interiore tantùm foro fraudantis animæ periculoſa ſit, eius nihilominus abſolutionem nobis reſeruamus.

a c. 2. ext. eod.

b cap Deus omnipotens 2. q. 1. §. erubeſcant 32. diſtinct. cap. fundamenta §. perinde, de elect. li. 6

De locato, & conducto. Tit. XVIII.

CAP. I.

LOCATIONES, & ſi propriè alienationes dici non poſſunt, attamen, quoniam, ſi ad longum tempus fiant, alienationes [a] videntur, iure optimo prohibendæ ſunt. Itaq. vltra triennium locationes rerum eccleſiaſticarum irritas, ac nullas eſſe, decernimus: hacq. de cauſa anticipatas ſolutiones in pręiudicium ſucceſſorum, quocumq. indulto, ac priuilegio non obſtante, fieri non permittimus: talia enim priuilegia reuocauit ſacra Synodus [b] Tridentina. Si verò à Sede Apoſtolica conceſſa appareat longioris temporis locatio, cùm conſtitutionibus conciliorum generalium, niſi ex magna cauſa, derogari non ſoleat; Vicarius noſter gratiam diligenter examinet, ac perpendat, quomodo, ſalua ſummi Pontificis auctoritate, abſq. conſcientiæ ſcrupulo, poſſit conceſſio talis executioni mandari.

a tot. tit. extra de rebus eccl. alien. vel non in Extrauag. Ambitioſæ eodem.

b c. 11. ſeſſ. 25. de refor.

CAP. II.

NEc rector eccleſiæ teneatur ſtare pactis, cum conductore, aut colono à ſuo prædeceſſore initis; cùm non ab eo, ſed ab Ordinario beneficij collatore [a] ius in beneficio habeat; ſicut, nec emptor ſtare tenetur iis, quæ colono venditor promiſit, ſi non ea conuentione [b] emerit. Quod non ſolùm in fundi, ſed & in fructuum emptore procedit, etſi id admittunt doctores, ſi fructus ipſi, aut fundus conductus, aut denique omnia bona locatoris, non ſpecialiter, ſed generaliter, ſint conductori obligata: eo namq. caſu locatori auferenda non ſunt, priusquàm eius indemnitati conſultum ſit. Quæ tamen diſtinctio in re eccleſiaſtica locum non habet, cùm ea à rectore non magis obligari poſſit, (niſi in eccleſiæ vtilitatem) quàm [c] alienari. Quod ad amuſſim obſeruari ſub pœna arbitrio noſtro imponenda, mandamus.

a Bald ad l. emptorem. verſ quero nũquid ſucceſſor C. eodem tit. Guidus Papæ q. 480.

b l. emptorem, & l. ſi merces §. 1. ff. eod.

c Nouell. 7. de non alienan. reb. eccleſ. Extrau. ambitioſæ eod. & hoc tit. ext.

CAP. III.

SIcut prædia ruſtica vltra triennium locari [a] non poſſunt, ita, & vrbana, præſertim domus canonicales intra canònicæ fines exiſtentes. quòd, ſi canonici, quibus optione [b],

a d. Extrau. ambitioſe.

b c. 2. de conſuetud. lib. 6.

Digitized by Google

vel alio quouis iure, obtigerint, eas non incoluerint, ab alijs canonicis, aut eccleſiæ miniſtris, habitari curent. Cœteras verò ædes pro eccleſiæ miniſtris conſtitutas, laicis nullo pacto locari volumus, niſi ob inopiam id permittendum eſſe iudicauerimus, eoq. caſu honeſtis tantùm perſonis.

§. vnic.

In ijs autem canonicalibus domibus, quæ clauſtris comprehenduntur, fœminis, etiam non ſuſpectis, nulla prorſus ratione habitare liceat, neve ipſis canonicis illas in famulatu habere, niſi ſeruatis ijs, quæ ſuperius [c] à nobis conſtituta ſunt.

c ſup. de cohabit. cler. & mulier.

CAP. IV.

SI conductor, finito conductionis tempore, remanſerit in cultura prædij ruſtici, reconduxiſſe quidem prædium videtur ijſdē, quibus [a] antea, conditionibus illud conduxerat, non autem in annos totidem, ſed pro ſpatio vnius anni duntaxat [b], ne tacitus conſenſus, qui ex facto inducitur, vltra, quàm factum ſit, extendi videatur. Quod enim ex facto inducitur, non poteſt extendi vltra ipſum factum, ne latiùs pateat effectus, quàm cauſa. Quamobrem differt, quoad hoc, ruſticum prædium ab vrbano, ſiquidem vrbani prædij fructus in [c] ſingulos dies percipiuntur, non æque ruſtici, qui aliquando, nec in ſingulos annos. Quare, ſi ruſticum prædium, non, niſi in biennium, aut triennium, fructus ferret, dicimus, in [d] biennium, aut triennium ſubſequens repetitam intelligi conductionem.

a l. item quæritur §. qui impleto ff. eod. Put. dec. 180. lib. 2. per tot.
b d. §. qui impleto.
c d. §. qui impleto in fin.
d not. Doctores ad d. §. qui impleto Put. d. decis. 180.

CAP. V.

SI clericus à conductore ſui beneficij præteritorum annorum penſiones exigere nequeat, fructuſq. eiuſdem beneficij propterea alteri locauerit, licet conductor de ſoluendis penſionibus ei ſatiſdederit, non prohibetur, quin iure ſuo vti poſſit, & obtinere, ne conductor proximi, ſequentiumq. annorum fructus antea percipiat [a], quàm, quod pro perceptis debet, perſoluat, ac multò magis, ſi (vt non rarò euenit) bona ſua omnia obligauerit, hocq. quoniam fideiuſſores dare [b], non eſt ſoluere, cautiorq. [c] futurus eſt clericus ex re, quàm ex perſona ſui debitoris, nec minus iuris habet locator fundi in ſuis fructibus, quam habeat conductor in alienis, quos pro ſoluendis penſionibus [d] pignoris loco obligatos eſſe locatori, non eſt dubium, licet inter ipſum, & conductorem id nominatim non conuenerit. Ideo, & ex ea mora [e] conductorem expelli poſſe dicimus, nec refert, quòd fideiuſſores dederit, ſi nihilominus [f] re aliena abutatur: quod vtiq. tanti faciendum eſt, vt, cùm reipublicæ non parum intereſt [g], aliquem re propria abuti, eiuſdem magis interſit, quòd quis [h] abutatur aliena.

a arg. l. quia ſatiſdatio ff. de ſuſpect. tutoribus. l. 2. de C. eod. hoc tit.
b l. quod ſi non ſoluere ff. de pign. act. l. item liberatur § 1. ff. quib. modis pign. vel hypoth. ſoluit.
c l. 25 ff. de reg. iur.
d l. in prædijs ff. in quib. cauſ. pig. vel hypoth. tac. contrah.
e l. æde C. hoc titul. l. quæro §. inter locatorē ff. hoc tit.
f d l. quia ſatiſdatio.
g § 1. Inſtit. de his, qui ſunt ſui, vel alien.
h l. ſi conſtante §. maritus ff. ſol. matrim.

CAP. VI.

IS, qui capituli noſtri fundum conduxit, ſi, caſuum fortuitorum periculum ſe ſubiturum pactus fuerit, mercedis remiſſionem prætextu belli, aut peſtis emergentis, quantumcumq. grauis, & inſolitæ, petere non poteſt, cùm dubium non ſit, valere conuentionem, qua de caſu [a] fortuito teneatur, qui alioquin non teneretur, ſed ſeruanda [b] ſunt pacta, dum legibus, aut bonis moribus non aduerſentur, ac præſertim, cùm ob eam cauſam capitulum viliori mercede fundum locaſſe veriſimile ſit, nec aliter [c] fuiſſe locaturum. Nec placet ſententia exiſtimantium [d], conuentionem hanc ad caſus inſolitos non extendi, etenim extenſionis nomine cenſenda non eſt illa conuentio, qua caſuum fortuitorum omnium [e] periculum generaliter ſuſcipitur, ſi in inſtrumento locationis appoſita ſit clauſula, quæ tam non cogitatos [f], quàm cogitatos, caſus comprehendat.

a l. ſi quis domū §. Iulianus ff. hoc tit. l. licet C. eod. l. quæ fortuitis C. de pign. act.
b l. iuris gentiū §. ait Prætor ff. de pact. c. 1 ext. de pactis.
c arg. l. ſi vēditor §. 1. in fin. ff. de ſeruis export. l. ſi ſterilis §. ſi tibi ff. de act. empt. & vend.
d gl. & Bartol. ad l. ſed, & ſi quis §. quæſitū ff. ſi quis cautionib. ad l. ſi ſtulas §. frumenta ff. de contrahen. empt.
e d. §. frumenta, & l. 1. verſ. ita, vt ſi C. de iure emphyt.
f Crauetta conſil. 294. Rip in tract. de peſte nu. 74. vſque ad 84.

CAP. VII.

SI ad plures annos facta fuerit locatio, non ſolùm vnius anni ſterilitas cum aliorum annorum fertilitate, ſed vnius quoque ſpeciei cum aliarum ſpecierum vbertate [a] compenſanda eſt. Nam, cùm vnicus ſit contractus, atque indiuiduus, ſatis eſt, conductorem aliqua ratione indemnem ſeruari poſſe. Ergo, cùm vinum, vel caſtaneæ, vel frumentum ſperarentur, caſtanearum ferè nihil, frumenti penuria ingens, vini autem copia maxima fuerit, remiſſionem penſionis nullam petere poterit conductor: confundi namque debet vinum cum frumento, & caſtaneis, ſicque inuicem alij fructus [b]. Sed quid, ſi aliqua conducti prædij parte frui conductor prohibeatur? locatorem dicimus debere omnino præſtare, vt tota re conducta conductor [c] frui poſſit. Nec refert, quòd alia pars, qua fruitur, indemnitatem plenam conductori [d] afferat. Si verò rerum omnium ſterilitas fuerit, dubitari non poteſt, quin facienda ſit remiſſio mercedis. Sed difficultas eſt, vtrum fieri debeat ſingulis annis, an in fine, aut in vltimo locationis anno: ſi conuentio ſimpliciter facta ſit, obſeruandum eſt, quod communiter fit ex iuris communis [e] diſpoſitione: ſi cum conditione, vt ſingulis annis fiat compenſatio; in ſingulos annos conductionis peti poteſt remiſſio, ſi qua eius petendæ iuſta cauſa fuerit.

a l. ex conducto §. Papinian. alias l. ſi vno ff. hoc tit.
b l. fructus §. Papinian. alias l. diuortio ff. ſolut. matrim.
c d l. ex cōducto.
d argum. l. ſi duorum ff. de act. empt. & vend. l. ſicut periculū iuncta l. 2 ff. hoc tit.
e arg. l. vlt. vbi not. omnes C. de verb. ſignif.

Dd

De rerum permutatione. Tit. XIX.

CAP. I.

PERMVTATIONEM eſſe [a] contractum, quo res datur, vt alia accipiatur, planè conſtat; quamquam res omnes permutationem non recipiunt, vt ſunt [b] ſpiritalia cum temporalibus, neque beneficia [c] auctoritate propria permutari, ſicut nec renunciari poſſunt. In his enim, quæ ad publicam pertinent vtilitatem; vt alias diximus [d]; nemo ſibi onus impoſitum propria auctoritate deponere permittitur, ne, ſcilicet, ius publicum priuatorum arbitrio detrimentum patiatur. Fieri autem poteſt beneficij permutatio, vel in manibus ſummi Pontificis, vel noſtris, aut, nobis [e] abſentibus, Vicarij noſtri generalis, qui tamen illud conferre non poteſt, niſi plene ſequuta permutatione inter volentes. Sin ſecus [f], nulla ſit collatio: & permutatione ex vna parte facta, ſi per aliam ſteterit, quo minus adimpleatur, reſtituatur pars [g], quæ renunciauit, & altera condemnetur, non ſolum ad beneficij reſtitutionem, ſed etiam ad præſtandum, quod alterius fortaſſe interſit [h] ratione doli: ſi autem perfecta fuerit permutatio, videlicet, ſi in manibus noſtris, vel, vt ſupra, facta, atque admiſſa, & abſoluta ſit vtrinq. collatio; cogenda eſt pars recuſans ad beneficij poſſeſſionem tradendam, aut dimittendam, & ad litis [i] expenſas ſarciendas condemnanda: namq. hoc caſu [k] nullus pœnitentiæ locus eſſe poteſt.

a l. 1. § item empt. ff. hoc tit.
b c. vlt. ext eod.
c c. 5. & 7. ext. eod.
d c. 7 de renunciat.
e c. 1. eod. in 6.
f Clemen. 1. eod.
g c. 8. extra eod.
h l. 1. § vlt. ff. hoc tit. l. a. vlt. & paſſim C. hoc tit.
i l. qui ſolidum § etiam ff de leg. 2. Inſtit. de poenten. litigan.
k l. 3. C. hoc titul.

CAP. II.

SI clericus rem, cuius æſtimatio [a] in dies ſingulos varietur, permutare ad certum tempus promiſerit, nec eam intra pactum dierum terminum tradiderit, videndum eſt, cuius temporis determinanda ſit rei non traditæ æſtimatio, & quidem, ſi res permutanda extiterit, & adhuc ſalua fuerit, nec deterior appareat; æſtimatione nihil opus fuerit, niſi, quantùm actoris interſit, rem promiſſo tempore traditam non fuiſſe, quia plerumque [b] plus valet, quod intereſt, quàm ipſa res, & rei pretium. Sed, ſi res præſtari nequeat, quoniam, vel perierit, vel deterior facta fuerit adeo, vt, quamuis reddi poſſit, quodammodo reddi [c] non videatur, tunc, facta æſtimatione, teneatur clericus ſoluere, non ſolùm quanti plurimi ab moræ [d] tempore vſque ad condemnationis tempus res valuerit (quemadmodum fieri ſolet in cœteris [e] bonæ fidei iudicijs) ſed &, quantùm, actoris intereſſe æſtimatum fuerit: quod vtique conſiderandum eſt etiam ex eo, quòd ipſe rem penes ſe non habuerit, ac quantùm, ſi habuiſſet, lucrari [f] potuerit, præſertim, ſi mercator fuerit, quod quidem in bonæ fidei iudicijs maximè conſiderandum eſt, & conſequenter in actione ex permutatione proueniente, quæ bonæ [g] fidei eſt: neque obſtat, quòd permutatio ſit contractus innominatus, quia, cùm æquiparetur nominato, ex eius [h] natura æſtimari ſolet: & permutatio; quia eaſdem propè habet præſtationes, quas emptio, & venditio; contractui emptionis, ac venditionis item æquiparanda eſt.

a l. penul. & vlt. ff. de cōdit. tritic.
b l. ſi ſterilis § cū per venditorem ff. de act. empt. & vēd. l. in interdicto ff. vnde vi.
c l. 3. § 1. & l. in rebus § 2. ff. cōmod. l. 1. § ſi res depoſita ff. depoſiti.
d d. l. 3 § in hac & l. pen. & vlt. ff. de cond. tritic.
e Bartol. & alij ad d. § in hac, & ad l. vinum ff. de reb. cred.
f l. ſi commiſſa ff. rem rat. haberi.
g § fuerat Inſtit. de action. l. 2. C. hoc tit.
h Bart. ad l. 2. per eundē tex. ff. hoc titul.

De feudis. Tit. XX.

CAP. I.

NEC canonicis, nec capitulo eccleſiæ noſtræ metropolitanæ liceat in poſterum feuda ab ipſis dependentia, quomodocumq. deuoluantur, iterum in feudum dare, ne noua inueſtitura impediat, quin menſæ capitulari iterum vniantur, & vtile cum directo dominio conſolidetur, tribus illis exceptis caſibus, quibus Innocentius [a] tertius feuda renouari permiſit: primo, ſi feudum fuerit antiquum, ſolitumq. inueſtiri; quo caſu, non obſtante iuramento de non alienando, inconſulto Romano Pontifice, poterit eccleſia illud licitè, cui voluerit, concedere: ſecundo, ſi alienatio fiat in filium, vel conſanguineum vaſalli eius, qui feudum alienauit, etenim, quamuis per huiuſmodi alienationem feudum ad eccleſiam deuolutum ſit, non tamen prohibetur eccleſia, quin filium, vel conſanguineum alienantis iterum inueſtire poſſit: tertio, ſi feudum recuperari facile nequeat, eo enim caſu concedi expedit laico, vt illud recuperet, & ab eccleſia recognoſcat.

a c. 2. in fa. ext. hoc tit.

CAP. II.

QVæ verò feuda à menſa noſtra Archiepiſcopali dependent, eiuſdem eſſe iuris prorius cenſeantur. Præterea feuda omnia ad eamdem menſam deuoluta eſſe declaramus, de quibus vaſalli noſtri intra annum, à die Archiepiſcopalis noſtræ poſſeſſionis computandum, non docuerint, quo iure, quoue titulo illa poſſideant, præſtito ſimul iuramento fidelitatis, atque obedientiæ, quod vaſalli domino, iuxta feudorum naturam, præſtare tenentur, noua inſuper inueſtitura accepta.

De

Digitized by Google

De pignoribus, & alijs cautionibus. Tit. XXI.

CAP. I.

QVI rem pignori dat, eam quodammodo alienare [a] videtur: quare ea, quæ in bonis noſtris non ſunt [b], neque obligari, neque oppignorari poſſunt in fraudem ignorantis [c] domini, niſi eo conſentiente [d], aut ſciente, aut diſſimulante. Res verò eccleſiaſticæ, cùm nullum habeant dominum pignori obligari nequeunt, vtputa loca religioſa, prædia, ſacra vaſa, cruces, candelabra, veſtimenta, aliaque ſupellectilia diuino vſui dicata, niſi iuſtiſsima [e] vrgente neceſsitate ſacris conſtitutionibus permiſſa. Si quis igitur auſus fuerit eccleſiæ bona pignori dare creditori ſuo, nullam omnino in ea habeat creditor actionem; debitor verò, ſiue clericus ſit, ſiue laicus, ſi rem illam eccleſiaſticam eſſe cognouerit, ipſo facto excommunicetur, atque, vt fur, puniatur, & ſi diem obierit, antequam rem pignori datam redimat, ad eam redimendam, & eccleſiæ reſtituendam, eius hæres compellatur, niſi, in ipſius eccleſiæ vtilitatem verſam [f] fuiſſe citra controuerſiam probetur.

a l. cum hic ſtatus § ſi marit. 1. ff. de donatio. inter vir. & vxor. b l qui filios C. quæ res pign. oblig. poſſ. c l. 2. eod. tit. l. mulier C. de diſtraction. pign. d l. 2 ſen & vit. C. ſi alie. res pign. da. ſit. e c. 1. ext. hoc tit. l ſancimus C. de ſacroſ. eccl. l. 3. C. quæ res pig. obl. poſſ. Nouell. 120. de alie. & emphyt. § fin. f c. 1. ext de depo. c. 4. ext. de fideiuſſ. c. 1. ext. de ſolution.

CAP. II.

SI autem creditor, aliusve quilibet, rem ſibi oppignoratam in bonis [a] debitoris ſui fuiſſe negauerit, non ſtatim debitor iure ſuo ſpoliatus cenſeatur, nempe, ſi poſſeſſor pignoris ſimpliciter id negauerit, ſed ita demum, ſi, & dolo malo negauerit, & debitorem vexando [b], eum ad probandum ius ſuum adigere velit.

a Nouel. 18 de tri. ... & ſemiſſ. § illud quoque ex qua deſumpta eſt Auth. item poſſeſſor C. qui pot. in pign. habeſ. b d. Auth. item poſſeſſ.

CAP. III.

SAnè, ſi nominatim, & ſpeciatim conuentum ſit, vt fundus emendus obligatus remaneat credenti pecuniam, vt ematur, & huiuſmodi pignoris conuentio fiat, eo ipſo inſtante temporis puncto, quo pecunia credita, & fundus emptus ſit, qui pecuniam ſuam crediderit hac conditione, ſtatim [a] ſibi acquirere priuilegium prælationis dicimus, hoc eſt, præferri debere cœteris, quantumuis anterioribus creditoribus, quia ſua pecunia illis cauſam pignoris præbuerit, vt ille, de [b] quo dicitur, quod ſaluam fecerit pignoris cauſam, ideo permittendum eſſe, vt huiuſmodi contractui, quam velit ab initio legem conſtituat, cum [c] non fuiſſet aliter contracturus, nec conſequenter pignoris cauſam cœteris creditoribus præbiturus, quibus tamen, licet anteriores ſint, iniuriam propterea factam ab eo, qui pecuniam credidit, vt res illa emeretur, nequaquam exiſtimamus. Sed, ſi ab initio contractus conuentum non fuerit, vt fundus emptus ex illa pecunia credenti obligatus remaneret, tunc prælationis priuilegium ceſſare non dubitamus, ſic &, ſi credita ſit pecunia ad domum reædificandam, aut nauem emendam, licet ea pecunia pignoris cauſam præbeat creditoribus, qui nauem obligatam non haberent, niſi ex illa pecunia empta fuiſſet, nec ex ruinoſa domo, niſi repararetur, quidquam ſperare poſſent; nihilominus, ſi ab initio conuentum non fuerit, quòd nauis emenda, aut domus reſtauranda obligatæ remanerent illi, ex cuius pecunia altera emeretur, altera reſtauraretur, qui pecuniam credidit, ius prælationis non acquirit. Quod tamen procedere intelligimus, ſaluis fiſcalibus, & dotalibus legitimis priuilegijs.

a l. quamuis hoc tit. l licet C. qui potiores in pig. habean. b l. interdũ ff. qui potior. in pign. habean. c l. vlt. C. de pact. int. empt. & vendit. l. in traditionibus ff. de pact. l. venditor ff. comm. prædior.

De fideiuſſoribus. Tit. XXII.

CAP. I.

CLERICVM [a] à fideiuſsionum frequentia reijci non dubitatur: ſed, ſi pro fœmina, aut pro filiofamilias, quibus corpus proprium obligare non licet, fideiuſſerit, vti principalem ſe conſtituendo, nec Velleiano, nec Macedoniano Senatusconſulto iuuari poterit, quin obligatus remaneat, quamuis, & fœmina, & filiusfamilias vtriuſq. ſenatusconſulti priuilegio, illa Velleiani, hic Macedoniani, quandocumque ex principali etiam obligatione conueniantur, in priſtinum reſtituendi ſint, nempe, quia, tametſi iuris ratione fideiuſſor in grauiorem cauſam quàm debitor [b] principalis obligari nequit, nihil tamen prohibet, quin efficaciùs obligetur: ſiquidem aliud eſt grauiùs, aliud efficaciùs obligari.

a c. 1. ext. eod. tit. b l. Græcè § illud cõmune ff. hoc titul.

CAP. II.

IDem iuris erit, ſi pro clerico laicus fideiuſſerit: placet enim, laicum vti non poſſe fori præſcriptione, qua clericus ipſe, vel inuitus [a], iuuatur, cùm non aliam ob cauſam dentur fideiuſſores, niſi, vt [b] cautum ſit creditoribus, vnde creditor à clerico debitore, alioquin locuplete, fideiuſſorem petere ſolet, ne, ſcilicet, clericus, ſi fori præſcriptione vti velit, propter priuilegium, quo munitus eſt, difficiliùs conueniatur.

a cap. ſi diligenti ext. de foro cõp. b l. 1. ff. qui ſatiſd. cog.

CAP. III.

CAueat nihilominus clericus, ne (vt frequentiſsime ſit) in ampliore forma cameræ Apoſtolicæ quidquam promittat: nam, licet eo iuris [a] priuilegio deijci nequeat, niſi

a Nouell. 4. de fideiuſſ. gl. in princ. & d. c. ſi diligenti.

ipſe

ipſe exceptioni ordinis ſui nominatim renunciauerit, ſi tamen camerali obligationi conſenſerit, cuiuſcumque legis beneficio renunciaſſe videbitur [b], quandoquidem forma illa ſpecialem huius exceptionis, ac quamcumq. aliam renunciationem comprehendit adeo, vt, qui eo ſe vinculo ligari permittit, omnibus exceptionibus renunciare intelligatur, quæ alioquin opponi poſſint: ſub verbis namque generalibus in ea forma virtualiter continentur, cùm ſpecialia [c] generalibus, ſaltem relatione, ſemper comprehendantur, dici enim ſolet in referente cum [d] omnibus ſuis qualitatibus eſſe relatum. Quicumque igitur camerali forma ſe obſtrinxerit, nullam habebit exceptionem, niſi [e] falſæ obligationis, aut ſolutionis.

b Maſſa in tractatu de obligat. in for. cam.

c l. 147. ff. de reg. iur.

d l. aſſe tot. ff. de hæred. inſtit.

e Maſſa in d. tractatu.

CAP. III.

Clericus, qui plures fideiuſſores in ſolidum obligatos habuit, etiam ſi contra aliquem eorum egerit, nulla præmiſſa proteſtatione, actionem tamen ſibi aduerſus alios competentem remiſiſſe non videtur, cùm vnius electio non impediat creditorem, quin & ab alijs, quandocumq. voluerit, conſequatur, quod ab vno conſequi [a] non potuerit.

a l. vlt. C. hoc tit.

De ſolutionibus. Tit. XXIII.

CAP. I.

SI pro ſibi creditæ eccleſiæ cõmodo, vel neceſſitate, rector debitum contrahat, nec ante mortem ſoluat, id oneris qualecumq. fuerit, in eius ſucceſſorem [a] plene transferri declaramus, non tamen, ſi pro alienis, vel proprijs negotijs, eccleſiæ facultates defunctus rector obligauerit. Quod, ſi aliquando eueniat, prætérquàm, quòd nullius conditionis, vel contractus nexu eccleſiam obſtringi, neque eius bona cuiuſcumq. generis ſint, iuris aliquid, aut actionis contrahentibus tribuere, certum eſt; rectorem etiam, qui ſponſæ ſuæ libertati ita inſidiatus fuerit, ſpiritalium [b], ac temporalium rerum adminiſtratione deijciendum eſſe, pronunciamus.

a c. 1. ext. eod. tit.

b c. 2. ext. eod.

CAP. II.

Clericus, qui, exempli gratia, Bononiæ contraxerit, quamuis Bononienſis non fuerit, ſi Bononiæ reperiatur, Bononiæ coràm ſuo iudice poteſt conueniri, cùm in contractibus actiones ex loco præſertim vires ſumere debeant, cuius ſane prærogatiua tanta eſt, vt, ſi locus, vbi contrahitur, a loco, vbi ſolutio facienda eſt, diuerſus ſit, nihilominus contrahens [a], vbi ad ſoluendum ſe obligauit, ibi contraxiſſe cenſeatur.

a l. contraxiſſe ff. de act. & oblig. l. omnem ff. de iudic.

CAP. III.

Oblatio debitæ pecuniæ, quantumlibet iudicialis ſit, adeoq. realis, vt ſufficere poſſit ad inducendam pignoratitiam [a] actionem, non tamen ſufficit ad purgandam moram, cùm [b] conſignatione, vt vulgò dicitur, ipſoque depoſito, ac quidem legitime facto, opus ſit: neque enim ſoluendi obligatione liberatur, qui debitam pecuniam deponit, antequam eam [c] creditori offerat, ac creditor oblatam ſine cauſa accipere recuſet; nam, ſi ex cauſa recuſauerit, non dicitur [d] in mora conſtitutus, ſed, moræ periculum penes debitorem remanere, intelligitur. Quare, ſi deponatur pecunia, antequam creditori oblata ſit, fueritq. ſurrepta, vel quoquomodo interuerſa abſque culpa depoſitarij (qui de dolo, & lata [e] culpa tantum ad huiuſmodi iacturam reſarciendam tenetur, dummodo aliter contractum non ſit) damnum ad creditorem nequaquam pertinere dicimus, ſed ad debitorẽ, vtpote moroſum, omnibus, ſcilicet, fortuitorum caſuum periculis ſemper [f] expoſitum.

a l. ſi rem §. vlt. ff. de pignor. act.

b Bartol. & alij ad l. acceptam C. de vſur.

c l. ſi per te non ſtat, & d l. acceptã C. de vſur. l. nec creditores, & l. vlt. C. de pign. act.

d l. ſciẽdum cum ſeq. ff. de vſur.

e l. 1. C. depoſiti l. 23. ff. de regul. iur.

f l. ſi ex legati, & ſeq. l. ſi ſeruũ §. ſequitur ff. de ver. oblig.

CAP. IV.

Licet plus [a] ſoluere dicatur, qui pecuniam ad tempus debitam, ante tempus ſoluit, vbi tamen intercedat dilatio, ſitq. appoſita ad fauorem creditoris, non ſemper, qui ante tempus ſoluit, obligatione ſoluendi liberatur, ſecus, ſi dilatio commodum debitoris reſpiciat, tunc enim etiam ex anticipata ſolutione debitor liberatus cenſetur, vt, ſi teſtator pecuniam legauerit poſt aliquot annos ab eius hærede ſoluendam, hæres verò legatam ante tempus repræſentauerit, ac legatarius eam diſſipauerit: nam, cùm teſtator in longum tempus ſolutionem differri voluerit, quo legatario, tunc fortaſſe inexperto, aut prodigo, ac ex probabili coniectura, poſt tanti temporis curriculum, prudentiore futuro, pecuniæ opportunus vſus reſeruaretur; hæres, ſi ante ſibi præſtitutum ſolutionis terminum legatam pecuniam ſoluerit, quoniam contra intentionem legantis, in damnumq. legatarij, ſoluiſſe videtur, obligatione ſoluendi minime abſolutus intelligatur.

a l. Iabolen. alias l. eum, qui ff. de an. legat. l. quod certa die ff. hoc tit. l. 38. §. inter. l. qui hoc anno ff. de verb. obl.

De donationibus. Tit. XXIV.

QVONIAM promittens aliquid donare, promiſſam rem, tamquam debitam, etiam inuitus, præſtare [a] cogitur, (licet promiſſio inter priuatas perſonas ſine cauſa facta ſit) multò magis deberi pronunciamus, quod ex conuentione, ac forſitan pietatis affectu, religioſo loco à volen-

a c. 1. ext. eod. tit.

Digitized by Google

volente donatum eſt. Itaque, ſi Clemens, exempli gratia, homo laicus cum hoſpitalis noſtræ ciuitatis adminiſtratoribus pactum iniuerit, quo ſumptibus hoſpitalis ali, veſtiri, ac ſepeliri deberet, eaque ex cauſa hoſpitali donauerit certam ſibi à Maximo debitam pecuniæ quantitatem,& poſtea, acceptis per aliquod tempus ab hoſpitali cibarijs,ac veſtimẽtis,in Maximi debitoris ſui domum tranſmigrauerit, cum quo vſque ad extremum vitæ diem vixerit,donata ei priùs per publicum inſtrumentum mortis cauſa pecunia, quam hoſpitali donauerat; quamuis prima fronte prior [b] donatio per poſteriorem reuocata eſſe videatur, quia donatio cauſa mortis, tamquam vltimæ voluntati æquiparata [c], ac legati naturam habens [d], vſquè ad mortem eſt (vt aiunt) ambulatoria [e], & reuocari poteſt, quamuis [f] facta ſit ad fauorem piæ cauſæ; attamen, ſi per Clementem donatorem ſtetiſſe conſtiterit, quin ab adminiſtratoribus pactum ſeruatum fuerit, dicimus, priorem donationem per poſteriorem minime reuocatam cenſeri, ſiquidem [g] ob pactum inter viuos initum, remunerationis cauſa facta, & conſequenter irreuocabilis videtur, cùm donator per aliquod tempus ab hoſpitali acce-piſſet cibaria, ac veſtimenta, potuiſſetq. vlteriùs accipere, niſi diſceſſiſſet, ſicut, ſi per adminiſtratores ſtetiſſet, quin ei præſtarentur, conditio [h] minime impleta videretur. Quare, priorem [i] donationem omnino ſuſtineri debere dicimus, præſertim, ſi munita ſit iuramento,quod cùm clauſulæ: omni meliori modo: æquiparetur [k], facit actum irreuocabilem,ac multò magis in negotio piæ cauſæ [l], cui in dubio ſemper fauendum eſt. Nec obſtat, quòd iure donationis inter viuos videatur non valere, quia non fuerit inſinuata: neque enim ſimplex donatio, ſed remuneratio, & contractus innominatus fuit, qui, ſicut inſinuatione non indiget,ita altero contrahentium obligationem implente, alteri [m] pœnitentiæ locum nullum relinquit.

b l. ſi mihi §. in legatis ff. de leg. 1.
c l. vlt. C. de donat. mor. cauſa.
d l. 2. ff. de Publiciana in rem act. l. Marcellus l. illud ff. de donat. mor. cauſa.
e l. 4. ff. de adim. leg. l. cum hic ſtatus §. pœnitentiã ff. de donat. inter vir. & vx.
f l. 1. vbi Bald. col. 2. C. de ſacroſ. eccl.
g argum. l. Aquil. Regulus ff hoc titul. l. cũ te, & l. vlt. C. de pact. int. empt. & vẽd.
h l. 3. C. de cond. inſert.
i arg. l. 3. ff. de milit. teſtam. l. Lucius § vlt. ff. de leg. 2.
k l. cum pater. § ſiuus matrẽ ff. de leg. 2. Couar. c. 14. variar. reſol. arg. l. vbi ita donator, & l. Seia § vlt. ff. de donat. ĉ. mort. cau.
l l. ſi quis in tradit. de priuileg. piæ cauſæ.
m l. naturalis §. quod ſi faciã ff. de præſcr. vulg. l. vltim. vbi not. omnes ff. de cõdict. cau. da.

C A P. II.

QVamquam iuris [a] ratio non patitur, donationem filiofamilias à patre factam valere, non, quia ille acquirere nihil poſſit (vt eſt communis opinio) ſed, quoniam inter patrem, & filium non emancipatum, ſalua [b] patria poteſtate, nulla iure ciuili conſiſtit efficax obligatio, nec donatio poteſt vtiliter fieri, quin aliqua contrahatur obligatio, ſaltem, ne [c] donator donationem reuocare queat; ſi tamen donationi [d] intercedat iuſiurandum, cùm ſeruari poſſit abſque peccato, donationem etiam ſimplicem, tamquam vtilem [e], ſuſtinendam eſſe, non dubitamus.

a l. cum de bonis C. hoc tit. l. donationes §. pater ff eod. l. ſiue emancipatus C. eodem l. 2. C. de inoffic. donation.
b d. l. cũ de bon. & alijs citatis.
c l. 4. 5. 6. C. de reuoc. donation.
d c. 2. de pact. lib. 6. c. cum contingat ext. de iureiur.
e Gabriel. l. 3. tit. de donat. cõcl. 4. Gui. Papæ q. 146. Faber de erroib. 4. decad 41. a noc Doct. ad l. Pomponius ff. fami. erciſc.

C A P. III.

QVoniam fauore matrimonij receptum eſt [a], patriam poteſtatem non repugnare, quin pater, quod libuerit, liberis donare poſſit, ſi dubium ſit, an, quod donatum eſt,ex cauſa ingratitudinis ſit reuocabile, dicimus, non eſſe, ſiquidem [b] reipublicæ intereſt, ciues multiplicari, & ciuitates per liberorum procreationem habitatoribus repleri, proinde,vt ad nuptias contrahendas inuitentur, & faciliùs adducantur, qui alioquin cum filijs familias non eſſent [c] contracturi; expedit reipublicæ, donationem huiuſmodi ex cauſa ingratitudinis reuocari non poſſe, quia commodum rerum donatarum non acquiritur tantùm perſonæ,cui donatæ [d] ſunt,ſed, & donatariorum vxoribus, ſeu maritis, & liberis: quod quidem ad bonum publicum pertinet, ſiquidem matrimonia non intelliguntur cum indiuiduis tantùm perſonis,ſed & cum integris familijs quodammodo contrahi,atq. adeo cum omnibus,qui agnationis,& cognationis iura habent communia. Quare, ſi hæc reuocatio fieri permitteretur,coniugi,& liberis ex parentis culpa maxima fieret [e] iniuria, quod iuris ratio minime patitur, ne quis ex aliena culpa detrimentum ſentiat.

b l. 1 ſolut. matrim.
c d l. 1. & ibi notat. l. intereſt ff. de reb. auct. iud. poſſ. l. hoc modo in fin ff de cõdit. & demonſtr.
d l. extraneus in fin. ff. de iur. dotal.
e arg. l ſi quis ſuo §. 1. C de inoffic. teſtam.

C A P. IV.

VAlere donationem ad fauorem abſentis factam, notario ſtipulante, non eſt dubium ita tamen, vt quamdiu donatarius eam ratam non habuerit, reuocari poſſit, niſi fuerit iurata, quo caſu [a] propter iuriſiurandi reuerentiam, vſque dum de abſolutione conſtet,placet reuocari non poſſe. Sed, ſi donatarius diem obierit, antequam donationem ratam habuerit, ius illud ad hæredem, & ad alios omnes, ad quos donationis commodum peruenire poſſit, tranſire certum eſt, maximè, ſi (vt fieri ſolet) ſtipulata fuerit etiam pro hæredibus donatarij,in quorum poteſtate eſt, eam ratam haberi, quandocumq. voluerint, dum non appareat reuocata, aut, ſi fuerit iuramento munita, eius impetrata ſit abſolutio.

a Theſaur. deciſ. 70.

C A P. V.

DOnatio, ſi fuerit reuocata,vel ſuperuenientibus filijs, quorum [a] cauſa citra omnem controuerſiam reuocatur, vel ob ingratitudinem, vel,quia altera partium non impleuerit, quod debebat, aliamve ob cauſam, dubitatur, an fructus à donatario, aut eius hærede percepti, reſtituendi ſint: & verius eſt, non debere reſtitui, ſiue extent, ſiue conſumpti ſint, cùm percepti ſint non modo bona fide, ſed iure etiam dominij, quia donatio

a l ſi vnqui C. hoc titul.

Digitized by Google

b l. qui ſcit §. 1. & l. Neſennius ff. de vſur. c l. bonæ fidei ff. de acquir. rerū domin. d c. ſi mortis vbi not. ff. de mort. cau donat. e arg. l. cum poſtulaſſem ff. de damn. infect. f Boer. dec. 98. num. 6.

natio tamdiu tenet b, quamdiu non eſt reuocata, & ante reuocationem verè dominus fructuum eſt donatarius c. Neque enim reuocatio hæc ſimilis eſt cœteris, quæ, cum cauſam habent de præterito, ad præteritum tempus d retrotrahuntur. Quare donator, eiuſve hæres, ſibi imputet, quòd non antea e de fructibus egerit, qui, cùm f donatio initio valida fuerit, à die tantùm litis conteſtatæ reſtituendi ſunt.

De peculio clericorum. Tit. XXV.

CAP. I.

PECVLIVM dictum eſt, quaſi puſilla, aut parua pecunia, ſiue puſillum patrimonium, quod ſeruus a domini, vel filiusfamilias patris permiſſu, à rationibus dominicis, aut paternis, habent ſeparatum: peculij tamen varias conſtituerunt antiqui differentias, nempe, vt aliud eſſet profectitium, aliud aduentitium, aliud caſtrenſe, aliud quaſi caſtrenſe. Profectitium, quod à patre proficiſceretur; aduentitium, quod aliūde relictum: caſtrenſe, quod à militibus in bello, ſiue in caſtris, acquiſitum: quaſi caſtrēſe verò, quod filijs familias in palatina, vel forenſi militia verſantibus, vel clericis, ad exēplum caſtrenſis per ſimilitudinem quandā b introductum, quæſitum eſſet. Clerici igitur, ſi quid induſtria, & ſtudio acquiſiuerint (quod quaſi caſtrenſe non improprie appellatur) aut ex donatione, aut ex legato, aut ex teſtamento, ſi non eccleſiæ, ſed clerico nominatim relictum ſit, (quod aduentitium vocatur) id cuicumq. donare, aut in vltima voluntate c relinquere voluerint, iure poterunt. Quod verò ab eccleſia, quaſi à patre prouenit, ac profectitium nuncupatur; eccleſiæ omnino relinqui oportet. Quoniam & ij, qui, antequam beneficia obtinerent, bona non habebant, quæ habent, de eccleſiæ facultatibus acquiſiuiſſe præſumuntur. Peculij verò mentione admonemur, vt rerum omnium, quæ nomine eccleſiæ emuntur, aut quouis modo acquiruntur, inſtrumenta, ſeu inuentaria confici ſucceſſiue mandemus, quemadmodum facimus (declarantes, quòd, ſi per adminiſtratores ſtet, quo minus ea diligenter conficiantur) officio priuati eſſe intelligantur.

a l. 5. ff. hoc tit.

b l. 1. §. ne caſtrenſe ff. de coll. bon. l. ſacroſanctæ C. de Epiſ. & cler.

c d l. ſacroſanctæ. cap. quia nos. c. requiſiſti extra de teſtamen.

CAP. II.

CLerici verò, qui ex parochijs nobis, etiam, quoad temporalia, ſubiectis, originem ducunt, & talliabiles vulgò appellantur, tum de proprijs, tum de quoquomodo acquiſitis bonis, non aliter diſponere poſſint, quàm iuxta veterem morem, inueteratamq. locorum conſuetudinem, ac ſecundum placita maiorum noſtrorum.

De teſtamentis, & vltimis voluntatibus. Tit. XXVI.

CAP. I.

VT ſummi Pontificis Pij V. conſtitutio aduerſus illegitimos edita, tamquam rationi cōſona, ſacro ordini congruens, eccleſiaſticæq. diſciplinę, & moribus chriſtianis conueniens, etiam apud nos obſeruetur; declaramus, filios illegitimos clericorū, etiam in ſtatu ſeculari procreatos, non ſolùm cuiuſuis dignitatis eccleſiaſticæ, ac beneficij, eſſe incapaces, verū etiam quorumuis bonorum immobiliū, mobilium, pecuniarum, iurium, & actionum ex beneficijs, fructibus, prouentibus, alijsve rebus eccleſiaſticis, quouis modo prouenientium; item ex peculio, & alijs bonis, etiam ſola induſtria, labore, muneribus, & alia quauis ratione, & cauſa acquiſitorum, patrimoniorum quoque cuiuſcumq. qualitatis, naturæ, & valoris exiſtentium. Huiuſmodi autem inhabilitas, & incapacitas non magis locum habeat in proprijs illegitimis, quàm in extraneis, etiam legitimatis vtriuſq. ſexus. Quibus, ne quidem laici (cuiuſcumque dignitatis, & ordinis ſint) relinquere quidquam poſſint de bonis, ſcilicet, & iuribus eccleſiaſticis, & ab eccleſia prouenientibus, quoquomodo, ſiue ex teſtamento, ſiue ex cauſa donationis inter viuos, vel alia quacumque: ſin ſecus factum fuerit, teſtamentum, donatio, legatum, & alia quæuis diſpoſitio irrita, & nulla ſit, etiam, quoad capaces, qui, tamquam incapaces, commodo eiuſdem diſpoſitionis adeò priuati intelligantur, vt fructus, res, pecunias, atque alia omnia bona, ex quauis longi temporis præſcriptione nequeāt ſua facere, ſed ea legitimis ab inteſtato veniētibus reſtituere integrè teneantur: quibus deficientibus, ad eccleſiam, in cuius territorio bona, & res extiterint, ſiue ad menſam noſtram archiepiſcopalem, ſi talliabiles fuerint, deuoluta eſſe pronunciamus.

CAP. II.

TAnta eſt iuriſiurandi religio, vt, quamuis mutabilis, ſeu, vt ait Sabinus a, ambulatoria ſit vſque ad mortem hominis voluntas, ſi teſtator iurauerit, velle ſe, quod condiderit, eſſe vltimum teſtamentum ſuum, deinde aliud condat, prius conditū poſteriore abrogari non poſſit, niſi in ipſo de iuramento in

a l. 4. ff. de adim. leg. l. cùm hic ſtatus §. pœnitentiā ff. de donat. inter vir. & vxor.

Digitized by Google

in priore teſtamento appoſito [b] ſpecialem mentionem faciat, cum iuramentum [c] habeat vim clauſulæ derogatoriæ, ſicut contrà, ſi in priore teſtamẽto appoſita fuerit clauſula derogatoria abſq. iuramento, poſterius autẽ iuratum ſit, præualebit poſterius, quãuis nulla illius clauſulæ in illo mentio [d] facta ſit: ſiquidem iuramentũ habet vim [e] ſpecialis expreſſionis.

§. vnic.

Sed, ſi prius teſtamentum iuramenti vinculo ligatum fuerit, & teſtator (ſiue laicus, ſiue clericus ille ſit) aliud poſtea condat teſtamentum, quamuis de iuramento priori adiecto in poſteriore ſpecialem mentionem faciat, erit tamen periurij reus, & abſolutione [f] indigebit, quæ vtique petenda eſt, quoties iuramentum [g] ſeruari poteſt abſque diſpendio ſalutis æternæ.

b Iul. Clar. in verſ. teſtamentũ q. 99. n. 12. in fin. & q. 94. n. 5. poſt Bart.
c idem Clarus ibidem.
d idẽ Clar. d. q. 99 poſt Baldus ad l. ſancimus poſt nu 7. C. hoc titul.
e gloſ. ad l. ſi pater 79. §. filius matrem ff. de leg. 2. Baldus ad l. 1. pen vlt. C. commod. Bott q. 1. n. 7. & 8.
f eſt cõmunis contra Bartol. referente Claro d q. 94 n. 4. poſt Alexan. conſ. 8. nu. 2. lib 2.
g cap. 2. de pact. lib. 6. c. debitores c. cum contingat, & paſſim, ext. de iureiur.

C A P. III.

TEſtamentum inter liberos factum valere non eſt dubium, licet patris ſubſcriptione careat, modò, eius manu [a] ſcriptum eſſe conſtet. At, ſi in dubium venerit, an teſtamentum manu teſtatoris ſcriptum ſit, cùm ipſe de eo nihil dixerit, per duos iuratos teſtes [b] probari ſufficiat. Si verò duo teſtes adhibiti non fuerint, & pater teſtamentum ſua manu ſcriptũ tabellioni tradiderit ad publicãdum, ea ſola traditio [c] æquiparetur ſolemnitati adhibendorum duorum teſtium, ſicque, valere inter liberos teſtamentum dicimus.

a l. cum antiquit. in fin. vbi Bal. Salic. & Caſtrẽ. C. hoc tit. & l fin. cum ſua Auth. vbi Iaſon. C. fam. ercif.
b Bald. Fulgoſ. & alij ad Authen. quando ſine C. hoc tit.
c Bald. cõſ. 398. vol. 4.

C A P. IV.

QVamquam in teſtamentis parentum inter liberos nullas requiri ſolemnitates haud perperam exiſtimauit antiquitas, dummodo conſtet de [a] voluntate eius, cui obtemperare pios [b] liberos oporteat: ſi tamen teſtamentum ratione voluntatis fuerit imperfectum, neque inter liberos poterit ſuſtineri, ſed inter omnes ab inteſtato venientes æquis portionibus paternam hæreditatem [c] diuidi conueniens fuerit. Quæ verò ad pias cauſas, vel ex voto, vel in exonerationem conſcientiæ in eodem teſtamento legata fuerint, vt debita, peti poſſunt, & præſtanda ſunt, cùm non ſit veriſimile, teſtatorem ab ea voluntate vnquam receſſiſſe, aut receſſurum fuiſſe. Quæ ſanè legata, niſi aliud de legantis voluntate probetur, legitima eſſe, ac ſolui debere, pronunciamus.

a not. ad l. vlt. iuncta Auth ſi modo C. famil. ercifc. & ad l hac cõſ. l tiſſima l ex imperfecto C. hoc tit.
b l in teſtamento C de fideicom. libert.
c lege, maximum vitij C. de liber præter. Nouel. 1 de hæred. ab inteſtat. venient.

C A P. V.

HVic ſimile eſt, quod quæritur de legato ad fauorem eccleſiæ pro anima facto, an, ſcilicet, ſit potius, & fauorabilius doti: cumq. anima pretioſius nihil ſit, eiuſq. ſecuritas, ac ſalus, ob oculos noſtros obuerſari debeat magis, quàm alia quæcumq. res creata, dicimus, legatum doti eſſe præferendum. Quamuis ipſa [a] quoque dotis cauſa inter pias eſſe, iure merito exiſtimetur, vnde eſt, quòd in omnibus dos, & pia cauſa æquiparantur, & rectè [b], à dote ad piam cauſam dicitur valere argumentum.

a l. cum in §. mulier ff. de condit. indeb.
b Tiraquel. priuil. 48. & 158. de priuil. piæ cauſæ.

De ſucceſsionibus ab inteſtato. Tit. XXVII.

C A P. I.

CLERICI, quibus, dum ſint mentis compotes, de rebus proprijs teſtandi facultas [a] iure data ſit, ſi inteſtati deceſſerint; nullo prorſus relicto, cui ab inteſtato hæreditas deferri iure poſſit, eis, vti filijs [b], ſuccedere debet mater eccleſia; ſi vero talliabiles ſint, aut deſcriptitij, aut ligij, in omnibus menſa Archiepiſcopalis.

a c. vlt. ext. eod.
b c. 1. ext. eod.

C A P. II.

OBſeruatum eſt, aduenas, qui ad publica xenodochia, priuataq. hoſpitia diuertunt, ſi in morbos incidant, vt ſæpe fit, nonnunquam inteſtatos è vita excedere, non ſolùm negligentia, ſed & hoſpitum malitia, qui lucri ſpe obcæcati, ægrotantium teſtamenta ſupponunt, atque impediunt, vt, poſtquam animam efflauerint, facilius in eorum bona inuolare, eaque, quaſi hæreditaria, occupare poſsint. Cui, vel incuriæ, vel cupiditati, occurrere cupientes, hac in perpetuum valitura conſtitutione ſancimus, vt, quotieſcumque in huiuſmodi hoſpitijs aduenam, (quicumque is fuerit) ægrotare contigerit, xenodochiorum miniſtri, qui infirmis aſsiſtunt, vel alij hoſpites, apud quos ille decubuerit, ſtatim nos, aut generalem Vicarium noſtrum, ſi id in ciuitate accidat, vel, ſi extra, loci parochum, de infirmitate, & ſtatu ægrotantis certiorem faciant, quo officia chriſtianæ charitati, fratriſq. languentis neceſsitati conſentanea erga eum valeant opportune impendi. Quod, ſi vrgente morbo, infirmus viribus deſtitutus in ſummo vitæ diſcrimine poſitus videatur, pecuniæ, gemmæ, ſcripturæ, ſi quæ fuerint, reſque aliæ, & bona omnia penes eum exiſtentia ſub legitimo, & fideli inuentario diligentiſsimè recenſeantur, vt, ſi is mortem obierit, funeris ſumptibus detractis, abſque mora, vllaue controuerſia, in eius hæredum deueniant poteſtatem. Si verò per hoſpites, aut xenodochiorum miniſtros, aut Vicarium, aut parochos, ſteterit, quominus huic chriſtiano officio plenè ſatiſfiat, ille, cuius culpa id euenerit, arbitrio noſtro punia-

Digitized by Google

puniatur, &, ſi idem parochus fuerit, à diuinis etiam ad menſem ſuſpendatur. Si autem contingat, ægrotum, aut vi morbi, aut alia ex cauſa, nullo condito teſtamento, diem claudere extremum, atque omnino ignorari, vnde, vel quis, vel qualis ille fuerit; bona in inuentario deſcripta, ac quæcumque ad eum pertinuiſſe conſtiterit, nobis, vel eidem Vicario noſtro ſub tripli[a] pœna illicò tradi, ad piasq. cauſas diſtribui mandamus, quadrupli mulcta hoſpitibus impoſita, qui vel minimam eorumdem bonorum partem dolo malo celauerint, aut (quod minime credendum eſt) quoquomodo interuerterint.

a Auth. omnes peregrini, vbi Bald. & alij C. cõmun. de ſucceſſ.

De ſepulturis. Tit. XXVIII.

CAP. I.

QVI inteſtatus deceſſit, cùm teſtandi haberet facultatem, nec declarauit, quo in loco vellet humari, ſi non habeat maiorum ſuorum monumentum, in ſua parochiali[a] eccleſia ſepeliatur, niſi, dum viueret, ſe[b], & bona ſua alteri eccleſiæ obtuliſſet: ſi habeat monumentum[c], ibi ſepeliatur. quod adeo obſeruatum eſt à veteribus Hebræis[d], & Romanis[e], vt maximum ſibi duxerint opprobrium, cum maioribus non tumulari. Vnde in libris Regum[f] legitur, cuidam viro Dei vocato, qui contra diuinum præceptum comederat in Bethel, fuiſſe prænunciatum: Non inferatur cadauer tuum in ſepulcrum patrum tuorum.

a cap. 3. in prin. eodem lib. 6.
b c. 4. ext. eod.
c cap. 1. ext. eod.
d Gen. c. 50. 3. Reg. 13. & 14. Machab. 1. c. 9. quod teſtatur & Olympius c. 35.
e l. alumnæ §. Seiæ ff. de adim. legat.
f d. cap. 13.

§. 1.

Si plura habeat maiorum ſuorum monumenta in diuerſis eccleſijs, in eo placet illum ſepeliri[g], in quo, aut pater, aut auus, reperiatur humatus.

g arg. c. 5. §. vlt. eodem lib. 6.

§. 2.

Mulier, quin poſſit, etiam viuente viro[h], ſepulturæ ſibi locum eligere, non prohibetur, eo magis, quo hæc electio effectum ſuum ſortiri nequit, niſi ſolutis[i] maritalibus legibus; vt, ſicut habet cauſam de futuro, ita ad futurũ tempus[k] retrotrahatur. Si locũ non elegerit, in mariti ſepulcro eam condi oportebit. Si plures habuerit maritos, cum vltimo, cuius[l] domicilium, & honorem retinet, humãda eſt.

h c. 7. extr. hoc tit.
i l. quod ſponte C. de donat. ante nupt.
k c. ſi mortis, vbi not. ff. de mort. cau. donat.
l d. §. vltim.

CAP. II.

VErùm, quoniam in hac noſtra diœceſi aliquando accidit, homines vita priuari, ſiue ex altiſſimorum montium præcipitijs, ſiue opprimi niuibus, aut glacie (quod eo magis ægreferimus, quo nullum huic calamitati remedium adhiberi poſſe arbitramur) ſi hæſitent parochi, an huiuſmodi cadaueribus danda ſit chriſtiana ſepultura, vt tollatur omnis dubitatio, declaramus, omnino dandam eſſe, dum conſtet, eo anno, quo mortui reperiuntur, eos, ſaltem[a] ſemel, propria peccata confeſſos, ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacramentum ſumpſiſſe: alioquin ijſdem æque, ac iudæis[b], paganis, atque hæreticis, ſepultura denegetur.

a c. 2. extr. hoc tit. cap. omnis vtriuſq. ext. de pœnit. & remiſſ.
b can. eccl. 2. de cõſecr. diſt. 1.

CAP. III.

SAcra item ſepultura prohibentur, qui, cùm poſſent extrema vnctione iuuari, illam neglexerunt, ſiquidem de morte, quæ beatos morientes facit, minime cogitaſſe videntur, de qua ſcriptum eſt[a]: Beati mortui, qui in Domino moriuntur, atque vtinam non infirmitate fidei, propter quam, Chriſtum apud ſuos miracula multa non feciſſe teſtantur Euangeliſtæ[b].

a Apocalyp. cap. 14.
b Matth. 13. Mar. 6. & 7.

CAP. IV.

IVxta ſacri Concilij Lateranenſis tertij conſtitutionem vetamus, ne religioſi fratres, cuiuſcumque ordinis ſint, intrent alienas parochias cum cruce ad efferenda funera eorum, qui in eccleſijs ipſorum regulariũ ſibi elegerint ſepulturam, niſi præmonito, requiſito, ac non recuſante parocho, pulſatiſq. priùs parochiæ campanis. Seculares verò perſonæ in proprijs ædibus habitantes, ſi cum eorumdem religioſorum habitu ſepeliri voluerint, non prohibeantur, quin pro arbitrio eligere ſibi poſſint ſepulturam.

CAP. V.

QVartam funeralium, ante quadraginta annos cathedralibus, aut parochialibus eccleſijs perſolui ſolitam, adeo debitam[a] eſſe decreuit ſancta Tridentina[b] Synodus, vt, quamuis poſtea monaſterijs, hoſpitalibus, alijsq. pijs locis conceſſa fuerit, non obſtante quocumq. priuilegio, etiam Marismagni, integro iure, eademq. portione, quæ antea perſolui ſolebat; eccleſijs cathedralibus, ac parochialibus, nihilominus perſoluatur. Quæ ſanè conſtitutio, cùm ad eccleſiarum, præſertim parochialium, vtilitatem, commodumq. edita ſit, in earumdem damnum retorqueri non debet, quod vtique fieret, ſi aliqua parochialis eccleſia ex antiqua conſuetudine, aut conuentione, partem quarta maiorem iuſto titulo percipere ſolita, ad quartam retrotraheretur. Quare conſuetudinem in hac ciuitate vigentem, vt parochiales eccleſiæ, non quartam, ſed tertiam funeralium partem accipiant, iuris ratione ſuadente, approbamus, ita tamen, vt, quæ inter parochos, & regulares de funeribus, ac mortorijs (vt aiunt) conuentiones initæ ſunt, omnino obſeruentur, vt obſeruari eas præcipimus.

a ext. eod. tot. tit. in 6. & Clem.
b c. 13. ſeſſ. 25. de refor.

Digitized by Google

De parochis, & parochianis, Tit. XXIX.

CAP. I.

VOCABVLVM, Parochus, quamuis græcum, vetus tamen eſt, ac fere latinum: fuit enim verbũ officij apud Romanos, cùm ad parochum pertineret legatis exterarum gentium Romam miſsis ſa-lem, & ligna ſuppeditare; quarum rerum ap-pellatione veniebant, quæcumq; hoſpitibus eſſent neceſſaria, vt perite interpretatur Acron in illud Horatij a:

a lib 2. ser. ſatyra 5.

Parochi, qui debent ligna, ſalemq.

in quam ſignificationem accepit quoque Ci-cero hanc vocem, cum ad Atticum ſcribens de Ariobarzanis filio, qui Romam venerat: Ariaſtem omnino, inquit, Seſtius b noſter pa-rochus publicus occupauit. Quare maiores

b 13. lib. epiſt. 2.

noſtri curiones, ſeu curam animarum haben-tes, parochos appellare voluerunt, vt intelli-gerent, eorum munus eſſe, omnia, quæ c ad æternam vitam conſequendam neceſſaria putantur, accepta ab Epiſcopis, alijſq. ſupe-rioribus auctoritate, ſubditis ſuis, nempe pa-rochianis, perhumaniter, ac largè ſubmini-ſtrare. Itaq. parochi, paſtoreſq. omnes, gra-uiſſimo hoc onere (cui vix angelici humeri pares ſunt) ante oculos ſibi propoſito, ea hu-militate, ac charitate illud portare ſtudeant, vt, communi hoſte profligato, de proprio pe-riculo ſecuri, & de ſibi creditarum ouium ſa-lute optime meriti, ſupremam iuſtitiæ coro-nam, huius vitæ ſpatio feliciter decurſo, expe-ctare poſſint.

c arg. c. vlt. ext. de ætat. & qualitat. ordin.

§. 1.

Quæ perficere minime poſſunt, niſi in ſuis eccleſijs reſideant, vt d alias diximus, & fieri debere præcepimus, vbi populos ſibi com-miſſos ipſimet, vel, ſi fuerint legitimè impe-diti, per idoneos miniſtros, ſaltem dominicis, & alijs feſtis diebus, cibo paſcant ſalutari, verbo Dei ex ſacris Euangelijs deſumpto, qua fieri poterit facilitate, inter Miſſarum ſolemnia eis explicato.

d c 3. ſup. de cler. non reſiden.

§. 2.

Feſtis item diebus à prandio (vt, dum diœceſim noſtram viſitaremus, fieri iuſsimus) pueros vtriuſq. ſexus fidei Chriſtianæ prima doceant rudimenta, cœteroſq. omnes Chri-ſtifideles ſæpiſsimè adhortentur, vt in eo tam pio, tamque neceſſario munere, ſe quiſq. dili-genter exerceat, ampliſsimos etiam indul-gentiarum à ſummis Pontificibus conceſſa-rum theſauros conſequuturus.

§. 3.

Quibus peractis, veſperas recitent, cantẽtq. iuxta loci vſum, & coadiuuantiũ numerum, ad quas cantandas, ſicut etiam Miſſas, omnes clericos, qui intra fines parochiæ degunt, vt conueniant, enixè in domino hortantur.

§. 4.

Omnem præterea adhibeant diligentiam, ne ſuperſtitiones, aut abuſus aliquot, in grege ſibi commiſſo vnquam pullulent, eos maxi-me, qui ad impietatem, aut hæreſim tendunt; &, ſiquos ex quauis cauſa natos, vel naſcen-tes, animaduerterint, radicitus euelli ſedulò curent, re nobiſcum, vel cum Vicario noſtro, ſi grauiores fuerint, communicata.

§. 5.

Studioſiùs quoque inquirant, ſiqui ſint in ſuæ parochiæ finibus publici peccatores, eoſque, niſi moniti reſipiſcant, ad nos, aut ad Vicarium noſtrum generalem deferant, & præcipuè, ſiquos hæretica prauitate infectos eſſe ſuſpicentur, eoſq. maxime, qui ex neote-ricorum ſcholis ad nos confluunt, in noſtrãq. diœceſim tranſeunt: propterea, & incolas, & exteros ſedulò obſeruent, ac diligenter, etiam per emiſſarios, ſciſcitentur cum quibus ha-beant conſuetudinem, ac familiaritatem, ſi de fide catholica, aut de miniſtris eccleſiæ ob-loquantur, ſi Miſſas audiant, ſi peccata ſa-cerdotibus confiteantur, ſi ſanctiſsimam e Euchariſtiam, ſaltem in Paſchate, ſumere ſoleant, ne eos (vt ait poeta f)

e can. ecce autẽ 24. q. 3. arg. l. congruit ff. de offic. Præſid. f Virg. Egloga 1.

Mala vicini pecoris contagia lædant.

§. 6.

Solitas puerperarum benedictiones in pri-uatis domibus, non quidem promiſcue, ſed pro qualitate perſonarum, parochorum arbi-trio impendi concedimus: è partu autem ſurgentibus, atque ad eccleſias, vt benedi-ctionem accipiant, accedentibus, benedictu-ri parochi Miſſas, quas ſiccas vocant, nullo pacto recitare audeant; ſicut etiam ex quauis alia cauſa, vel prætextu, vel colore, in noſtra iuriſdictione deinceps recitari eas, omnino prohibemus.

§. 7.

Aegrotos præſertim, quos graui morbo laborare cognouerint adeo, vt de eorum vita plurimum dubitandum ſit, etiam non voca-ti, pluſquàm ſemel, immo frequenter viſitent, atque ad ſuſcipienda ſacramenta adhorten-tur, ac, ne ſine viatico, & extrema vnctione ex hoc ſeculo diſcedant, omni ſtudio, & cu-ra, operam dare meminerint.

§. 8.

Omnia deniq. ſacramenta ſuis parochianis rectè, atq. opportunè adminiſtrare ſtudeant

ſumma

Digitized by Google

ſumma animi religione, exteriore cultu, ac diligentia, iuxta ſacrorum canonum ſanctiones, & eccleſiæ cuiuſcunque laudabiles mores, quæque de omnibus ſacramentis à nobis ſuis locis dicuntur, enixè obſeruent.

§. 9.

Vnuſquiſque autem parochus, vt munus ſuum faciliùs obire poſſit, non ſolùm Breuiarium, & Miſſale Romanum habeat (quibus ſolis ſacerdotes, omneſq. alios nobis ſubditos clericos vti volumus) ſed & alios libros ad curam animarū pertinentes, ad caſusq. quos conſcientiæ, vocant, definiendos idoneos, ac præſertim Manuale curatorum, aliquā Summam, Concil. Tridentinum, Catechiſmum Romanum, haſque noſtras conſtitutiones.

§. 10.

Præter eos, quos diximus, alios quinq. libros habeant, in quorum primo deſcribantur nomina baptizatorum, eorumq. parentum, & ſuſcipientium, qui compatres appellantur: in ſecundo eorum, qui à nobis, aut à ſucceſſoribus noſtris, ſacrum Confirmationis ſacramentum ſuſcipient: in tertio eorum, qui matrimonio coniungentur: in quarto omnium parochianorum, etiam infantium, vtriuſque ſexus intra parochiæ limites exiſtentium: in quinto omnia, quæ à nobis edentur decreta ad parochorum officium ſpectantia, vt ea ſedulò exequi, & ab alijs, ad quos pertinebit, executioni mandari faciliùs curare poſſint. Quæ, ſi parochi neglexerint, aut iuxta noſtras conſtitutiones non obſeruauerint, arbitrio noſtro mulctentur: creſcente verò contumacia, etiam priuationis periculum ſubeant.

CAP. II.

HActenus de parochis, & parochijs: Nunc agendum eſt de parochianis, quos primùm ſcire oportet, parochos, animarum veros eſſe paſtores, & patres, quibus obedire tenentur, vt grex paſtori, vtque parentibus filij, quorum auctoritas tanta eſt, vt Chriſtus apud Lucam dixerit [a]: Qui vos audit, me audit: qui vos ſpernit, me ſpernit. Quod quidem, non de ijs tantùm, quos alloquebatur, intelligi voluit, ſed de omnibus etiam, qui legitima ſucceſſione gubernandi, docendique munus in Eccleſia obituri eſſent, quorum operibus [b], ſe vſque ad conſumationem ſeculi affuturum promiſit. Iſ ſunt ab humanæ ſalutis auctore maxima, ampliſſimaq. poteſtate donati, facultate, ſcilicet, dimittendi peccata. Quam tanti fecit ſanctus Auguſtinus [c], vt præſtantius opus eſſe exiſtimauerit, hominem pium ex impio facere, hoc eſt peccatorē iuſtificare, quàm cœlum, & terram ex nihilo creare, nam iuſtificatio peccatorum eſt [d] infinitæ Dei potentiæ opus. Quæ, cùm ſatis, ſuperq. parochorum dignitatem oſtendant, eos parochiani in ſumma veneratione habere debent, etiam ex alijs magnis cauſis. Sacramētorum etenim adminiſtratione, ſacrificijs, precibusq. aſſiduis, populum ab ira diuina defendunt, peccatores Deo conciliant, ad ſalutem æternam oues ſuas perducūt, etiam cum temporalium bonorū augmento. Plurimū eis igitur honorem impartiantur, Miſſas audiāt, ſaltem diebus dominicis in [e] proprijs parochijs, etiam ſi oratoriū habuerint ex noſtra, aut noſtrorum prædeceſſorum permiſſione. Decimas item parochis integre, ac diligenter perſoluant: ſi enim ſpiritualia ſeminant (vt ait Apoſtolus [f]) magnū non eſt, ſi carnalia metant; nec [g] alligandum eſt os boui trituranti; & mercenarius [h] dignus eſt mercede ſua. Quinimmo hortamur omnes parochianos, vt pro chriſtiana charitate, de bonis ſibi à Deo collatis, parochos, qui tenuioribus præſunt eccleſijs, ad indiuiduæ Trinitatis laudem, atque ipſorum parochorum, qui pro ipſis inuigilant, & laborant, dignitatem tuendam, largè ſubuenire non grauentur, centuplum, ſcilicet, accepturi, æternamq. vitam poſſeſſuri.

- a cap. 10.
- b Matth. 18.
- c tract. 72. in Io. & colligi videtur ex Pſal. 144.
- d Apoſt. ad Rom. 8 epiſt. 1. ad Corinthios 6.
- e can ſiquis etiam ext. de conſecr. diſtinct. 1. c. 2. ext. hoc tit.
- f epiſt. 1. ad Corint. c. 9.
- g Deuteron. cap. 13.
- h Matth. 12. Apoſt. ep. 1. ad Corinth. cap. 9.

De decimis, primitijs, & oblationibus. Tit. XXX.

CAP. I.

DECIMAS, & primitias ſuas eſſe, & in Exodo [a], & in Deuteronomio [b], ipſe teſtatur rerum omnium creator, & largitor Deus; nam, qui totum dare hominibus dignatus eſt, datorum decimam dignatur accipere [c], non ſibi, ſed nobis profuturam. Cùm igitur decimæ, non ab hominibus, ſed ab ipſo Domino, ſint inſtitutæ, tamquam debitæ [d], exigi licitè poſſunt, ita, vt, qui eas dare recuſauerit [e], res alienas inuadere dicatur. Qui autem decimas, vel menſæ noſtræ Archiepiſcopali, vel collegio canonicorum, vel parochis, vel alijs ſacerdotibus iure debitas, vel inueterata conſuetudine ab immemorabili tempore ſolui conſuetas, integrè non perſoluerit, & iure veteri [f], & ſacri Conc. Trident. [g] decreto excōmunicetur, nec à cenſura abſoluatur, niſi negatū, aut defraudatū, aut quouis modo ſubtractū, plenè reſtituat. De decimis lux doctorū B. Auguſtinus [h] hoc ſcriptum reliquit. Maiores noſtri ideo copijs omnibus abundarunt, quia libentius decimas Deo dabant, & Cæſari cenſum reddebāt: modò autem, quia diſceſſit deuotio fidei, acceſſit indictio fiſci. Nolumus pattiri cum

- a cap. 23.
- b cap. 12.
- c can. decimæ 16. q. 1.
- d c. 14. ext. eod.
- e d. can. decimæ.
- f c. omnes decimæ 16. q. 7. c. peruenit ext. eod.
- g c. 12. ſeſſ. 25 de refor.
- h can. 8. eadem 16. q. 7.

Deo decimas: modò autem tollitur totum. Hoc tollit fiſcus, quod non accipit Chriſtus. §. vnic.

Cùm ergo decimæ iure diuino debeantur, ſi quis eas non ſoluerit, etiam ſi aliquo tempore, aut negligentia, aut obliuione, à conductoribus, vel exactoribus, vel ab alijs miniſtris noſtris non fuerint [i] petitæ, declaramus, debitores ſub peccati pœna ad earum ſolutionem teneri, nec beneficium abſolutionis obtinere poſſe, niſi facta earum integra reſtitutione, vel, niſi à nobis, vel ab ijs, ad quos pertinuerit, debitoribus, fuerint condonatæ.

i Auct. poſt Archid. Hoſtien. Abbat. Rorã in ſua de ſacr. ſummun. tract lib. 1. c. 9 n. 62. & 65.

CAP. II.

QVamuis iuri non repugnet, hodie ſolui poſſe pro decima portionem illam, quæ vſu, & inueterata conſuetudine [a] ſoluitur, attamen, quia ſemper exiſtimauimus [b] circa prædiales decimas, nullam earum portionem eſſe debere minorem, vel maiorem ipſa fructuum parte decima, &, licet pluribus in locis non integræ, alicubi etiam nullæ, omnino ſoluantur, id tamen intelligi debere, non eſſe conſuetudine abrogatum, aut quoquomodo antiquatum, ſed decimas, vel ipſum ius decimarum, eſſe in aliud commutatum, in prædia nempe, poſſeſſiones, aliaſque proprietates, quarum reditus, & prouentus eo tempore æquarentur decimis; vnde videmus, multas eccleſias, & cathedrales, & parochiales, licet nullas percipiant decimas, magnos tamen habere reditus, quia vniuerſitates populorum, vt ſolutione decimarum exonerarentur, eccleſijs contulerunt prædia, agros, vineas, prata, ſiluas, & id genus alia immobilia bona publica, ciuibuſq. cõmunia. Ideo, ſi in aliqua noſtræ diœceſis parochia non conſtet, quænam portio pro decima ſoluenda ſit, decima, ſcilicet, aut vigeſima, aut triceſima, aut centeſima; placet, donec aliter probatum fuerit, decimam fructuum partem eſſe præſtandam, atque, ita pronunciari debere à Vicario noſtro decernimus, nempe ex forma iuris [c], cuius auctoritate eccleſia rite poſſidere [d] intelligitur, quod poſſidet, quamdiu contraria poſſeſſio nulla, vel incerta eſt, cuius ratio defectu probationum [e] in iudicando haberi debet.

a c. 32. ext. eod.
b d. cap. 10. num. 41. cum ſeqq.

c l. 2. ff. de iur. & fac. ignor.
d arg. c. 1. vbi not. ext. de ver. ſign.
e l. duo ſunt Titij ff. de teſtam. tut.

CAP. III.

DEcimæ non, niſi reales, ſeu prædiales, ex prædiorum, ſcilicet, fructibus olim exigi ſolitas, tradunt ſcriptores, vnde fructuum primitiæ, & Græcis [a], & Romanis [b] nuncupatæ ſunt, teſtante Plinio [c], non deguſtari conſueuiſſe nouas fruges, aut vina, antequam à ſacerdotibus primitiæ libatæ fuiſſent. Poſtea, cùm Eccleſia ſacramentorum adminiſtros, quos parochos vocamus, in chriſtianis prouincijs diſtribuiſſet, vt haberent, vnde alerentur curæ animarum præpoſiti, etiam perſonales decimas imperauit, quas parochiani [d] ratione domicilij, ac ſacramentorum, quæ eis miniſtrârentur, parochis ſoluerent. Duplices igitur decimæ ſunt; prædiales nempe, & perſonales. Prædiales legitimè exigit parochus ex prædijs, ſeu fundis in eius parochia ſitis, quamuis prædiorum domini alibi domicilium collocauerint: Perſonales verò ab ijs, qui in eius parochia habitantes, ab eo ſacramenta ſuſcipiunt. Vtraſque decimas capit parochus, qui intra ſuæ parochiæ limites, & perſonas, & res habet.

a Xenophõ de Cyri expedit. lib. 5. Alexand. ab Alex. lib. genial. dier. 3 cap. 2. Ouid. li. 10. Metamorph. Iacopyl. Halicarnaſſ. lib. 7. ſozomen. li. 5. cap. 15.
b M. Tullius lib. 3. de nat. deor. Plutarch. in Problem. cap. 26. & in Lucullo, Liuius lib. 5. Diodor. Sicul. lib. 5.
c lib. 18. c. 2.

d c. ad Apoſtolicæ ext. eod. c. vlt. ext. de paroch. cano. in ſacris 13. quæſt. 2.

CAP. IV.

OBlationum quoque vſum, in Miſſæ ſacrificio antiquiſsimum fuiſſe ex lectione ſanctorum Patrum [a] conſtat manifeſtè. Immo, aliquando offerentium nomina à Diaconis publicè recitari conſueuiſſe memoriæ proditum eſt: quem quidem morem, quoniam cœperat offerentium vanitate, vel ſacerdotũ cupiditate, in laudem peccantium conuerti, grauiter reprehendit B. Hieronymus [b]. Planè oblationes non ex debito, vt decimæ, ſed ex mera offerentium voluntate eccleſijs ad honorem Dei, Sanctorumq. venerationem, aut parochijs, aut alijs clericis ex conſuetudine erogantur. Cùm igitur voluntariæ ſint, ad illas perſoluendas nemo cogi poteſt, niſi aliunde inducatur [c] obligatio, vtputa ex conuentione inita inter parochum, aliosve ſacerdotes, & populum pro eorum ſuſtentatione, præſertim, vbi adeo tenuia ſint beneficia, vt, ceſſantibus oblationibus, mendicare, vel inhoneſtum quæſtum facere cogerentur. Vbi igitur conuentio fuerit de huiuſmodi oblationibus, quæ vulgò manuum oſcula, ſeu baciamanus appellantur, æque præſtari debere, ac decimas, iubemus. Proinde ſine peccato, ac reſtitutionis neceſsitate negligi, vel omitti non poſſe, definimus.

a quos recenſet Io. Stephan. Durant. li. 2. de ritibus cath. eccl. cap. 27. num. 7.
b in Iſaiam c. 11. lib. 2. & in Ezech. c. 18. li. 6.
c S. Thom. 2. 2. q. 86. art. 1. Turrecrem. ad cã. omnis de confeſſ. diſtinct. 1. Antonin. in ſumma par. 3. tit. 2. Abb. & alij ad rubr. de paroch.

De Regularibus, & tranſeuntibus ad Religionem. Tit. XXXI.

CAP. I.

SACROSANCTI Tridentini Concilij [a] decreto inhærentes, mandamus, cenſuras, & interdicta, nedum à Sede ipſa Apoſtolica, verùm etiam à nobis, ſeu Vicario generali noſtro inflicta, à Regularibus in eorum eccleſijs publicari, & omnino obſeruari: dies quoque feſtos, qui in noſtra diœceſi præcepto noſtro ſeruantur, ab ijſdem, quamuis exemptis, ſeruari.

a c. 12. ſeſſ. 25. de regul.

CAP.

Digitized by Google

CAP. II.

AD publicas item proceſſiones, ſiue ordinarias, ſiue extraordinarias, ac repĕte ob iuſtam cauſam indictas, ſi, vocati [a], non venerint, atque ex conſuetudine venire teneantur; etiam cenſuris, vel interdicto ad veniendum compellantur: & interim, ne per vrbem, ac diœceſim quæſtum faciant, prohibemus.

a c. 13. ead. ſeſſ.

CAP. III.

SI clericus regularis, qui, mundo relicto, vitam ab omni culpæ ſuſpicione mundā tranſigere præſumitur, ita extra ſui monaſterij clauſtra [a] deliquerit, vt in populo ſcandalum excitauerit, niſi ab eius ſuperiore intra tempus à nobis, vel à Vicario noſtro generali præſcriptum, pro criminis qualitate emendatus fuerit, ac de emendatione data ſit nobis notitia, præterquam, quòd pœnis à ſuæ religionis conſtitutionibus ſtatutis plectendus fuerit, à miniſtris [b] etiam noſtris coërceri, & arbitrio noſtro puniri poſſit.

a c. 1 ſeſſ. 6. de reform.
b c. ſi. 4. ſiue 10 ext. diſtat. monach.

CAP. IV.

SIcut Regulares in noſtra diœceſi [a] concionari abſque noſtra auctoritate, ita nec confeſſiones ipſorum [b] etiam ſacerdotum audire poſſint. Et, quoniam experientia docet, plura mala ex confeſſariorum ignorātia, ac facilitate, in maximum Chriſtianæ Reipublicæ damnum oriri, mandamus, nullum Regularem admitti ad audiendas confeſſiones, niſi coram nobis fuerit diligenter examinatus, & ad tantum onus idoneus repertus, in quo, non ſolùm litterarum ſcientia, & eruditio, ſed & prudentia [c] emineat, cùm & iudicis, & medici ſimul perſonam geſturus; vt iudex, non vulgari indigeat ſcientia ad peccata inueſtiganda, diſtinguenda, atque ponderanda, quæ grauia, quæ leuia ſint, pro cuiuſque hominis conditione, & ſtatu; vtque medicus, ſumma præditus prudentia eſſe debeat, quo ea remedia ægrotantibus adhibere ſciat, quæ ad illarum animas ſanandas, & in poſterum aduerſus vim morborum confirmandas, magis conueniant.

a Conc. Tridēt. c. 2 ſeſſ. 5. de reform. c. 4. ſeſſ. 24. de reform. b id. Conc. c. 15 ſeſſ. 23. de reform.
c Aug. lib. de vera, & falſa pœnit. c. 10. can. quē pœnit. de pœn. d. 1. can. qui vult. de pœnit. d. 1. can. qui vult de pœnit. d. 6.

CAP. V.

ET, vt Regularium ſuperiores in hanc noſtram diœceſim libentius tranſmittere poſſint eorū ſubditos, quales valde cupimus, doctos, ſcilicet, ac graues viros ad prædicationem, audiendaſq. confeſſiones idoneos; quod difficile videretur, ſi, vnde viuere decenter poſſent, non haberent, præſertim ex fidelium eleemoſynis, obſeruari mandamus conſtitutionē fel. rec. Clementis VIII. die 23. Iunij anno 1603. [a] editam, qua cauetur, ne Ordinarij locorum licentiam ad nouos conuentus cuiuſcumque Ordinis, etiam Mendicantium, in ciuitatibus, & locis eorum iuriſdictioni ſubiectis, erigi permittant, niſi vocatis, & auditis in ijſdem ciuitatibus, & locis exiſtentium conuentuum Prioribus, Guardianis, ſeu Procuratoribus, & alijs, quorum id intereſſit, &, niſi cauſa cognita, conſtiterit, in ijſdem ciuitatibus, & locis nouos erigendos conuentus poſſe commodè ſuſtentari.

a quæ videtur concordare cū Conc. Trid. decreto c. 3. verſ. in præterea ſeſſ. 25. de regular.

CAP. VI.

PArochos in hoc vnum potiſſimum incūbere oportet, vt accĕdant fideles ad ſtudium, & Chriſtianam liberalitatem erga eos, quibus aliena miſericordia viuendum eſt: ait enim Chriſtus apud [a] Lucam: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis; & alibi [b]: Date, & dabitur vobis, vnde magnam percipit donans voluptatem: teſtante Propheta [c]: iucundum hominem eſſe eum, qui miſereatur, & commodet. Quod quidem miſericordiæ genus ita Deo gratum eſt, vt idem Chriſtus, quod vni ex ſuis, hoc eſt pauperibus, datum fuerit, tanquam ſibi datum [d], acceptum referat, ac dantes, præter vitam æternam, centuplum etiam pro vno [e] accepturos promiſerit in hoc ſeculo. Quod, cùm ante oculos noſtros continuò obuerſetur, pauperes ſubditis noſtris enixe commendamus: inter quos, quoniam Fratres ſancti Michaelis concionibus, ſacrificijs, audiendis confeſſionibus, alijſque pijs operibus, & ciuitati, & vniuerſæ noſtræ diœceſi non modicum afferunt commodum, atque vtilitatē, ſuntq. non minus paupertate, quàm pietate conſpicui, eos fideliū auxilio dignos eſſe cenſemus; vtque ſpiritalia ſeminantes, auctoritate Apoſtoli [f], temporalia iure metere poſſint, nolumus, alios quoſvis mendicantes, qui ex indulgentia noſtra per diœceſim noſtram quæſtum faciant (vnis S. Claræ Ciamberiacæ ciuitatis monialibus exceptis) ad colligendas eleemoſynas ire, priuſquàm ab ipſis Fratribus ſancti Michaelis, pondus diei, & æſtus nobiſcum portantibus, collectæ fuerint. Si ſecus fiat, parochi, tanquam mandata noſtra negligentes, arbitrio noſtro mulctentur.

a cap. 16.
b cap. 6.
c Pſal. 111.
d Matth. 25.
e Matth. 19.
f epiſt. 1. ad Cor. cap. 9.

De conuerſione coniugatorum. Tit. XXXII.

CAP. I.

ETSI arrhæ pro ſponſalibus datæ ſunt, immo & ex ſacri [a] Cōcilij Tridentini præſcripto factæ denunciationes, coramq. parocho, & duobus teſtibus præſtitus hinc inde eſt conſenſus, niſi ſe inui-

a c. 6. ſeſſ. 24. de reformation.

cem carnaliter cognouerint contrahentes, alter eorum, etiam altero[b] repugnante, & inuito ad Religionem tranſire, ibique votum profeſſionis emittere, iure poteſt: non æque, ſi corporum commixtione fuerit matrimoniū conſummatum, niſi coniuges[c] mutuo conſenſu à concubitu abſtinere, ac Religionem ingredi maluerint.

b cap. 2. ext. hoc tit.
c can. mulier cū ſeq. 33. q. 5. c 5. ext. eod.

CAP. II.

MVlier, quæ continentiam vouit, marito debitum reddere tenetur; etiam, ſi vir ad tempus voto ab vxore emiſſo[a] conſenſerit, ita ſuadente ratione, ne committatur adulterium; Deo, cui bona ſufficit voluntas[b] vxori imputāte ad continentiam, (vt ait Auguſtinus) quod mariti ceſſerit infirmitati.

a c. 12. ext. eod.
b Auguſt. in epiſt. 199 ad Editiam: & can. ſecundū 33. q. 5.

De conuerſione infidelium. Tit. XXXIII.

CAP. Vnic.

MVLIER, quæ ex loco hæretico, relicto marito, in noſtram diœceſim transfugerit, etſi, abiurata hæreſi, gremium Eccleſiæ apertum inuenit, ad ſecunda tamen vota[a] tranſire minime permittatur. Hæreticorum enim matrimonium, cùm ſacro baptiſmatis fonte ſint regenerati, verū eſſe non dubitamus, ſiue conſideretur vt cōtractus, ſiue vt ſacramentum: namque, vt ſacramentum eſt, Chriſti coniunctionem cum Eccleſia indicat, à qua, quemadmodum ipſe Chriſtus, ſacramentorum auctor[b], nunquam diſiungitur, ita ab vxore vir[c], quoad connubij obligationem, nunquam poteſt ſeparari: quoad, quandocumque legitimè fiat, remanere[d] tamen debet mulier inupta, cùm, præter[e] diuinam legem, qua vetatur diuortium, id quoque ſuadeat etiam ciuilis, ac quodammodo naturalis ratio: nam, ſi, vel vxori, vel marito, ob alterius eorum hæreſim a matrimonio diuertere liceret, fortaſſe frequenter eueniret[f], vt occaſione diſcordiæ, aut hic, aut illa hæreſim fingeret. Sed & validum[g] eſt matrimonium inter catholicum hominem, & hæreticam, vel ſchiſmaticam, vel quamuis aliam baptizatam mulierem contractum, non item, ſi inter catholicum, & non baptizatam, etiam[h] cathecumenam, & ad ſuſcipiendum baptiſmum paratam mulierem, contrahatur. Quapropter, ſi alter eorum ad alias nuptias tranſierit, ſeparetur, ac ſalutari pœnitentia commiſſi erroris admonitus, ad primum matrimonium redire compellatur, & parochus, qui ei contubernio interfuerit, ad annum ab adminiſtratione ſacramētorum ſuſpendatur,

a c. 6. & 7. ext. de diuortijs.
b Apoſt. ad Ephes. c. 5.
c can. omnis 27. q. 2.
d id. Apoſt. ep. 1. ad Corinth. c. 7.
e Matth. c. 19. & Luca c. 16.
f d. c. 7. in fi.
g gloſſ. ad can. nō oporter 28. q. 1. D. Thom. & alij in 4. d. 39.
h can. catechumenū 28. q. 1.

De voto, & voti redemptione. Tit. XXXIV.

CAP. I.

VNIVERSITATES populorum, quæ, graſſante peſte, ſiue alia calamitate vrgente, vouerint Eccleſias conſtruere, aliave pia opera peragere, ſi intra tempus à nobis eorum conſenſu præfixum facere non inceperint, perfecerintque, quod vouerunt, à ſacris, tanquā interdictæ, arceantur, nec ad diuina admittantur, donec fuerint opera abſoluta, aut appareat, per ipſas non ſtare, quo minus abſoluantur, nobis de eorum ſtatu certioribus factis. Nihil etenim tam debitum eſt, quàm, quod votum eſt; nec quicquam prodeſt, immo obeſt vouere, niſi vota reddantur, clamante Propheta[a]: Vouete, & reddite Domino Deo veſtro, ne, ſcilicet, Chriſtiani deteriores ſint, quàm fuerint ethnici Romani, qui, tametſi falſos deos colebant, non tamen minus pij in ſoluendis, quàm in[b] ſuſcipiendis votis, fuere: ideo vouens, antequam votum ſolueret, voti reus[c] dicebatur, ac niſi ſolueret, damnabatur, qui verò ſoluebat, ſolemnibus hiſce verbis[d]: votum ſolui lubens, merito id ſe feciſſe teſtabatur: quæ quidem verba his notis V. S. L. M. exprimebantur.

a Pſal. 75.
b Auctor li. 1. c. 17. de ſacr. immun.
c Macrob. li. 3. Saturn. c. 2.
d Valer. Probus de Notis Rom. litt. V.

CAP. II.

PRiuatarum autem perſonarum vota religionis ingreſſu ſoluta eſſe intelligantur, cùm omne votum in Religionis[a] obſeruantiam commutari poſſit, dum ea religio à ſancta Apoſtolica Sede approbata ſit.

a c. 4. extr. hoc titul. S. Tho. 2. 2. q. 88. art. 12.

CAP. III.

CAnonicos dignitatem obtinētes, alioſq. omnes, qui proprijs beneficijs perſonale onus, vel (vt aiunt) ſeruitium annexum habent, abſque noſtro conſenſu, quodcumque reſidentiam impediat, vouere[a] prohibemus, cùm vota huiuſmodi, niſi nobis annuētibus, ſolui non poſsint, ne, ſcilicet, detur[b] clericis occaſio vagandi cum diminutione diuini cultus, animarumq. fidelium detrimento.

a arg. c. ſi qui ingreſſus 17. q. 3. can. monachus 20. q. 4. c. licet ext. de regul. & tranſ. ad relig.
b c. 1. & tot. tit. ſup. de cler. non reſidēt.

†††
†

De

De ſtatu Monachorum, & Canonicorum Regularium. Tit. XXXV.

CAP. I.

GRAVISSIMORVM auctorum teſtimonio conſtat, monachos, qui eremitæ, & anachoretæ dicti ſunt, homines, ſcilicet, in ſolitudine procul ab omnium mortalium conſortio non in vrbibus, locisvè frequentibus, ſed [a] in montibus, ac ſpeluncis ſub certis legibus, atque inſtitutis [b] ſeorſum à clericis vitam duriſsimam tranſigere olim conſueuiſſe: cùmque non eſſent ſacerdotes, [c] ſacras communes ædes ſuſcipiēdorum ſacramentorum cauſa adijſſe [d], Miſſaſq. ſibi à ſacerdotibus celebrari curaſſe, donec, procedēte tempore, maiores noſtri melius cum huiuſmodi pijs viris, Chriſtianiſq. populis agi duxerunt, ſi in vnum coirent, ac, relicta ſolitudine, communiter [e] viuerent, vtque magis venerabiles eſſent, clerici fierent, ac, tāquam in republica, vnum veluti Principem, quem nos Abbatem, Græci Archimandritam, vel Cœnobiarcham, appellant, ex proprio corpore ſibi crearent, qui omnibus præeſſet, ſicut clericis ſecularibus præſunt Epiſcopi. Quod, cùm [f] ſummorum Pontificum auctoritate confirmatum, longoq. vſu in vniuerſo orbe Chriſtiano receptum ſit, nobis minimè probantur, nec tolerandos cēſemus eos, qui, monaſtico habitu iam ſuſcepto, vitam clauſtralem ſolemniter profeſsi fuerint, ac vouerint, in cauernis, ac montibus deliteſcere, niſi id à ſancta Sede Apoſtolica eis ſpecialiter indultum ſit.

a Iuſtin. Nouel. 5. & 133. S. Hieron. ad Paulinū can. ſi cupis can. hinc eſt 16. q. 1. Hiſtor. Tripar. li. 8. cap. 1.
b l. generaliter C. de Epiſ. & cler. d. can. hinc eſt.
c d. Nouell. 133. Abb. ad c. dilectus ex de capel. monach.
d d. canon. hinc eſt.
e can. ſi clericatus ead. 16. q. 1. & d. Nouel. 133.
f can. monachorum, 20. q. 4.

CAP. II.

TAmetſi, canonicos regulares ad beneficiorum parochialium regimen aſſumi poſſe, permiſit Innocentius Papa [a] eius nominis tertius; nos iuſtis de cauſis animum noſtrum mouentibus (ſalua ſemper ſanctæ Sedis Apoſtolicæ auctoritate) eoſdem canonicos ad curam animarum noſtræ diœceſis, aut noſtra, aut Vicarij generalis noſtri collatione admitti debere, nequaquam cenſemus.

a cap. quod Dei timorē ext. hoc tit.

De religioſis domibus, vt Epiſcopo ſint ſubiectæ. Tit. XXXVI.

CAP. I.

SICVT. Eccleſias [a], monaſteria, hoſpitia, aliaſq. religioſas ædes ſine Epiſcoporum auctoritate ædificari non poſſe, certum eſt, ita, & eorum iuriſdictioni, atque arbitrio, eas ſubijci maxime conuenit, vt, ſcilicet, vnuſquiſque Epiſcopus loca omnia ſacra, ad pioſq. vſus inſtituta, quæ [b] intra ſuæ diœceſis fines poſita ſint, (niſi [c] eius poteſtate Apoſtolico priuilegio eximantur) quantum neceſsitas, aut locorū vtilitas vrgeat, viſitare, reformare, atque ordinare valeat. Quod cùm ante oculos noſtros aſsiduè obuerſetur, omnibus rectoribus, & adminiſtratoribus hoſpitalium, & in ciuitate, & extra ciuitatem noſtram exiſtentium, mandamus, vt, quæ in [d] eorum fundatione, ſiue inſtitutione, ſtatuta ſunt, diligenter, atque ad vnguem obſeruent, neque locis, quibus præſunt, vllum inferri damnum patiātur. Qui in officio deliquerint, adminiſtratione perpetuò priuētur, omneſque, & ſingulas res, aut pecunias, quas in proprium vſum cōuerſas fuiſſe, eorumvè negligentia, aut culpa, perijſſe conſtiterit, integre eiſdem locis reſtituant, aut caueant de plena reſtitutione, ac ſatisfactione facienda intra tempus à nobis, vel à ſucceſſoribus noſtris, eis præfigendum. In poſterum verò huiuſmodi curæ, ſeu adminiſtrationes, vni [e], & eidem perſonæ, (ſiue ea ex laicis, ſiue ex clericis ſit) vltra triēniū nullo pacto committatur. Adminiſtratores autem ſingulis [f] annis nobis, vel à nobis delegatis, rationes, & computa exacti, & expēſi reddere omnino teneantur. Nec admittatur quiſquam ad huiuſmodi curam, qui ſe muneri ſuo plenè, ac fideliter ſatisfacturum in noſtris, vel in noſtri generalis Vicarij manibus, non iurauerit, ſi hoſpitalia in hac ciuitate ſint, ſin extra eam fuerint, in manibus rectoris loci, in quo extiterint.

a cap. 10. & plurib. ſeqq. 18. q. 2. c. 3. ext. hoc tit.
b c. oēs Baſilicæ 16. q. 7. can. monaſteria 18. q. 2.
c cap. 6. ext. eod. c. auditis ext. de præſcript.
d Clem. quia cōtingit hoc tit. c. vlt. ſeſſ. 7. de refor. Conc. Trid.
e c. 8. circa fi. ſeſſ. 25. de refor. Conc. Trid.
f Conc. Tri. c. 9 ſeſſ. de reform.

CAP. II.

SOdalitates, quæ & confraternitates, & pœnitentium ſocietates, nuncupantur, vt in religioſo inſtituto, inceptiſq. pietatis officijs ad diuinæ maieſtatis honorem, animarumq. ædificationem, atque ſolatium, perſeuerare poſsint, ab Archiepiſcopis Tarantaſienſibus, ſeu ſtatis temporibus, ſeu quandocumque libuerit, viſitari debere dicimus, non ſolùm,

Digitized by Google

ſolum, quo earum libri, regulæ, & conſtitutiones diligenter recognitæ, ſi quid vitij temporum iniuria contraxerint, purgentur, ſed &, ſi opus fuerit, quo vtilius reformentur. Quod quidem nos, vel ipſi faciemus, vel, vt auctoritate noſtra pro locorũ qualitate exactiſſimè fiat, aſſiduè curabimus.

CAP. III.

QVamquam vehementer cupimus, in hac ciuitate, & per vniuerſam diœceſim noſtram, nouas ſubinde erigi confraternitates, vt cum diuini cultus augmento excitetur fidelium pietas; vnde, apparentibus veræ charitatis argumentis erga Deum, & proximum, catholicæ veritatis hoſtes confuſionem ſuam facilius agnoſcant; non tamen permittimus, ſacerdotes, aut clericos, aut alias quaſuis, etiam ſumma dignitate, atque auctoritate præeminentes perſonas, vllas cõfraternitates inſtituere poſſe, niſi à nobis ea de re in ſcriptis impetrata facultate: alioquin, inſtitutiones omnes nullas eſſe declaramus, earumq. auctores graui pœna arbitrio noſtro infligenda, dignos pronunciamus.

§. 1.

Sed, poſtquam confraternitates auctoritate noſtra erectæ fuerint, in illis publicos recipi peccatores, niſi reſipiſcant, prohibemus: quòd, ſi recepti, malos in bonos mores non mutauerint, & ſuperioribus obſequentes non fuerint, omni ſpe nouæ receptionis amiſſa, ex confratrum ſodalitate abſque mora eijciãtur.

§. 2.

Prohibemus item, ne in eorum oratorijs, ſiue ſacellis, vlla defunctorum, & confratrum cadauera ſepulturæ tradantur, niſi, id eis licere priuilegio, aut conſuetudine, conſtiterit, aut à parochis ea de re ſine diminutione, aut detrimento portionis funeralium, quæ cuicumque parochiæ, iure, aut conſuetudine obuenire ſolet, licentiam habuerint.

§. 3.

Miſſas celebrari non ſinant, antequam parochialis fuerit abſoluta, niſi populorum commodum aliud poſtulauerit cum expreſſo parochorum conſenſu.

§. 4.

Veſperæ præterea ab ipſis cõfratribus minimè recitentur, niſi ante, aut poſteaquàm in Metropolitana, vel parochialibus Eccleſijs fuerint recitatæ, vt, ſcilicet, nullum doctrinæ Chriſtianæ ſcholis afferatur impedimentum.

§. 5.

Ad proceſſiones vocati, ſi non præſtò fuerint, ab eorum exercitio ſuſpendantur; nec reſtituantur, donec reſipiſcentes, nobis, vel Vicario noſtro generali, ſe in poſterum obtemperaturos iureiurando promiſerint.

CAP. IV.

VT verò, quæcũque bona hoſpitalibus, confraternitatibus, alijſq. religioſis locis relinquuntur, iuxta relinquentium voluntatem plenum conſequantur effectum, tollaturque omnis occaſio onerandi conſcientias eorum, ad quos maximè pertinet, teſtantium pietatem mature, ac ſyncere executioni mandari; notarijs, ac cancellarijs præcipimus (quod & in viſitatione parochiarum faciendum eſſe decreuimus) vt, quicumque ex ipſis teſtamenta, aut legata habet in actis ſuis, is; trium menſium ſpatio, à promulgatione præſentium conſtitutionum incipiendorum, qui autem de illis rogatus in poſterum fuerit, poſt menſem à die notitiæ mortis teſtatoris incipiendum; id nobis ſignificet, tradito ſubſignato exemplo particulæ legatum continentis, atque non ſine competenti mercede.

CAP. V.

LEgata omnia, & onera, quæ eadem hoſpitalia, confraternitates, aliaque pia loca ſoluere, ac portare tenentur, in libro ad id concinnato quamprimum diſtinctè deſcribantur, cuius exemplum publici notarij manu ſignatũ in archiuium Archiepiſcopale noſtrum deferatur, ne temporum iniuria perire poſſit. Sed, ſi confraternitates proprium quoque Archiuium, in quo authenticæ ſcripturæ deponantur, habuere voluerint, id vt facere poſſint, permittimus, ſed ſimul in Archiuio noſtro aſſeruentur.

CAP. VI.

IVbemus denique, vt eadem legata, atque onera cum temporum aſſignatione, quibus ſingula perſolui debeant, in particulari tabella breuiter, ac diſtinctè, deſcribantur. Quæ, vbi eiuſdem pij loci gubernatores, ſeu confratres ad deliberandum de publicis negotijs conuenire ſoleant, ſemper affixa remaneat, ne vllo vnquam tempore piæ teſtatorum voluntates, aut obliuioni mandentur, aut defraudari poſſint.

De capellis monachorum, & aliorum Religioſorum.

Tit. XXXVII.

CAP. I.

QVONIAM, Eccleſias oppidi Bellifortis à prædeceſſoribus noſtris pleno iure alienatas, aut donatas fuiſſe illius loci monachis, minime conſtat, quamuis illis conceſſæ, vel cum eorum bonis permu-

permutatæ fuerint; conſequens eſt, illarum [a] inſtitutionem ad nos omnino iure ſpectare. Quapropter, cùm, eoſdem monachos inibi [b], reſidere permiſſum non ſit, nullus, vel perpetuus, vel amouibilis Vicarius, ad earundẽ Eccleſiarum adminiſtrationem conſtituatur, qui præuio examine, ad id munus obeundum idoneus à nobis iudicatus non fuerit: quem tamen ſecularem [c] ſacerdotem, non monachum, eſſe debere, ac de animarum regimine, omnibuſq. circumſtantijs ad parochi officium pertinentibus, exactam nobis rationem, noſtriſque ſucceſſoribus reddere [d] teneri, declaramus.

a c. viſis c. ſunt 16. q. 2. c. in Lateranenſi ext. de præbend.
b c. vlt. ext. eod. titulo.
c cap. 1. ext. eod. tit.
d d. c. in Lateranenſi.

CAP. II.

SIcut ſecularia [a] beneficia inter ſeculares clericos ſecularium collatorum auctoritate diſtribuuntur, ita & ad regularia beneficia Prælatorum regularium collatione regulares perſonæ legitimè promouentur, dummodo [b] collatores beneficia conferendi in mora non fuerint: quo caſu, collationes abſque controuerſia ad nos deuolui ex ſacrorum Canonum præſcripto declaramus. In mora autem eſſe collator ille intelligitur, qui monacho non ſui ordinis (licet ſub eadem regula militet) beneficium conferat, collatarium enim, & eandem regulam profiteri, & eiuſdẽ Ordinis [c] eſſe, atque inſtituti, neceſſe eſt, ſiquidem differt ordo à regula: plures enim ordines ſunt ſub vna regula militantes. Regulæ verò quattuor ſunt: Sanctorum, nempe, Baſilij, Benedicti, Auguſtini, & Franciſci Aſſiſiatis, à quibus, veluti certiſſimis fontibus, obſeruantiæ, ac viuendi normam hauriunt cæteri, ſiue Ordines, ſiue congregationes Regulares, vna excepta Carthuſiana, quæ nullam ex ijs quattuor agnoſcit, ſed propriam habet regulam. Quapropter, ſi beneficium ſit Ordinis ſancti Benedicti, conferri nequit monacho Ciſtercienſi, neque contra, niſi ex diſpenſatione ſummi Pontificis, qui, vt alibi diximus, cùm ſit Ordinariorum Ordinarius, pleniſsimam [d] habet in beneficijs poteſtatẽ.

a c. cum de beneficio de præb. in 6.
b cap. inter quattuor ext. de relig. domib.
c c. 10. ſeſſ. 24. de refor. Conc. Trid.
d can. cuncta per mundum 9. q. 3. c. 2. de præb. lib. 6. Clem. 2. in fi. vt lite pend.

De iure patronatus.
Tit. XXXVIII.

CAP. I.

QVONIAM plures ſunt, tum Eccleſiaſtici, tum ſeculares homines, qui, eligendi, ſeu præſentandi ad Eccleſias, capellanias, hoſpitalia, aliaq. beneficia Eccleſiaſtica vacãtia ius habere ſibi perſuadent, vt, quod à ſacra [a] Tridentina Synodo ſanctè conſtitutum eſt, executioni mandetur (præter id, quod in viſitatione noſtra ſpeciatim decreuimus) omnia iura, priuilegia, ac fundamenta, quibus ea electio, aut præſentatio, fieri legitimè poſſit, intra duos menſes à die publicationis præſentium actorum computandos, nobis, aut Vicario noſtro generali, exhiberi iubemus: quo termino elapſo, niſi exhibita fuerint, quod iure communi ſtatutum eſt, obſeruandũ eſſe intelligatur.

a c. 12 cum ſeq. ſeſſ. 24. de refor. c. 9 ſeſſ. 25. de reform.

CAP. II.

IN futurũ verò nemo, ſiue Eccleſiaſticus, ſiue ſecularis, cuiuſcumque ordinis, & dignitatis fuerit, alia prorſus ratione iurepatronatus acquiri ſibi intelligat, quàm, ſi Eccleſiam, beneficium, aut capellam, de nouo fundauerit, & conſtruxerit, ſeu iam erectam, ac ſufficienti dote carentem, de proprijs, & patrimonialibus bonis dotauerit: inſtitutio verò huiuſmodi nobis, nec alteri nobis [a] inferiori reſeruata cenſeatur.

a can. piæ mentis ſeq. 16. q. 7. c. nobis ext. hoc tit. d. cap. 12 ſeſſ. 14.

CAP. III.

SAne, cùm beneficiorum iuriſpatronatus rectores vitæ integritate conſpicuos eſſe, ad diuini cultus, decus, atque augmentum, Chriſtianæ Reipublicæ non parum interſit, appoſitè quidem, atque opportunè, ex iuris [a] Pontificij, ſacriq. [b] Concilij Tridentini præſcripto, qui ad huiuſmodi titulos admitti debent, Epiſcopis locorum, vbi extiterint beneficia, à patronis præſentandi ſunt, vt pietatis ſtudio, morumq. candore probati, ad ſacra miniſteria canonicè inſtituantur. Patronos igitur, niſi intra quattuor menſes, ſi laici fuerint, aut, ſi Eccleſiaſtici, niſi [c] intra ſex, ad regimen Eccleſiarum rectoribus carentium viros idoneos nobis præſentauerint, priuilegio præſentãdi toties decidiſſe, dicimus, quoties legitimum præſentationis terminum abſque præſentatione præterire patiantur, eiuſque negligentiæ cauſa ius conferendi eadem beneficia, ac ſi libera eſſent, ad nos deuolutum eſſe, declaramus.

a c. 1. 22 & 27. ext. eod.
b ſeſſ. 14. de refor. c. 13.
c c. vn. eod. tit. in 6.

CAP. IV.

LIcet conſtituens iuspatronatus, extra bona ſua illud eſſe profiteatur, ſicut dominus manumittens ſeruum, ſeruo priuatur; attamen, ſicut, qui libertatem dat [a], quoddã ſibi ius in liberto retinet, ita & patrono in beneficio iuriſpatronatus à ſe fundato remanet ius, quod, præſentandi, appellatur. Cæterum præſentans nihil prorſus ex bonis, aut iuribus, aut reditibus Eccleſiæ iuriſpatronatus, vel propria auctoritate percipere, vel à præſentato quauis ratione exigere, aut ſibi retinere poteſt, niſi fortaſſe, cùm, vrgente paupertate, ſacrarum [b] conſtitutionum ſuffragio, patrono ſuccurrendum ſit: quod tamen,

a l. 1. & tot. tit. ff de iure patron.
b c. filius c. quicunque 16. q. 7. c. 15. ext. hoc tit.

in

in noſtra iuriſdictione ſine auctoritate noſtra fieri nolumus, vt egentibus pro perſonarum qualitate, ac beneficiorum reditu, opportunè conſulatur. Qui ſecus fecerit, fidelium communione priuetur, iuſq. præſentandi ſtatim amiſiſſe intelligatur.

§. 1.

c d.c.9.ſeſſ. 25.

Vt autem faciliùs, quod hac de re in Concilio [c] Tridentino ſtatutum eſt, debitam executionem aſſequatur, clericis omnibus beneficia iuriſpatronatus obtinētibus præcipimus, vt, quoties à patronis aliquam huiuſmodi moleſtiam habuerint, eam illico nobis, aut Vicario noſtro generali, ſignificent, alioquin à diuinis arbitrio noſtro ſuſpendantur.

§. 2.

d c.6.7.& 16 ext. hoc tit. & d c.9 5 ad hæc verſ nec dictum.

Idem dicimus, ſi patroni iuſpatronatus vēdiderint, aut alio titulo in alias perſonas cōtra [d] canonicas ſanctiones tranſtulerint: eo enim caſu, non ſolùm excommunicationis, &; ſi vniuerſitates fuerint; interdicti pœnas ſubeant, ſed & ipſius iuſpatronatus priuilegijs ſtatim priuati intelligantur.

§. 3.

Cætera, quæ ad iuſpatronatus pertinent, à ſacro Tridentino Concilio petenda ſunt, cuius decreta ad vnguem obſeruari mādamus.

De cenſibus, exactionibus, & procurationibus. Tit. XXXIX.

CAP. I.

a Apoſt. ad Rom. c. 13.

QVONIAM Epiſcopatus, inter eas poteſtates; quibus [a] omnē animam ſubijci, aſſerit Apoſtolus; eſſe cenſetur, ſubiectio verò ex tributi, ſeu cenſus ſolutione, quod ſuperiori penditur, manifeſtè arguitur; loca omnia religioſa Epiſcopis, tanquam [b] ſublimioribus poteſtatibus, ſiue ſuperioribus, ſubdita, cenſum pendere [c] teneātur, nempe, vt dum [d] ſpiritalia ſemināt, carnalia, ſeu temporalia, eiuſdem Apoſtoli auctoritate, iure metere poſſint. Quod, cùm in vniuerſo Chriſtiano orbe in recognitionem Epiſcopalis poteſtatis, & præeminentiæ receptum ſit, vt à noſtris quoque ſubditis erga nos obſeruetur, decimam partem fructuum beneficiorum in noſtra diœceſi exiſtentium ſingulo quoque quinquennio, vt antea conſueuerat, ab eorum rectoribus cathedratici, vel charitatiui ſubſidij loco nobis repræſentari mandamus.

b c de xenodochijs c. cū dilectus ext. de relig. domin. can. oēs baſilicæ 16. q 7.
c c. 1. & 10. tit ext. eod
d Apoſt. epiſ. 1. ad Cor. 9.

§. vnic.

Exactiones verò, quæ tributum quoddam ſunt, & extra ordinem exigi ſolent, ſi superueniat neceſſitas [e], permittimus, ſin minus prohibemus.

e c.6.5. prohibemus cap. hoc tit.

CAP. II.

a c.6.& 17. ext eod. c.1. eod. lib 6. c. vn. extrauagan. comm.

PRocurationes autem, hoc eſt erogationes, ſeu ſolutiones expenſarum, quæ viſitatoribus pro viſitatione debentur, remitti [a] nullo pacto debent, ſiue ad clericos, ſiue ad laicorum vniuerſitates, pertineant, vt in noſtra diœceſi ex antiquiſſimo vſu fieri conſueuit, idque optima ratione, cùm viſitationes ad commodum, atque vtilitatem, tam clericorum, quàm laicorum inſtitutæ ſint, ita, vt ſacra Synodus [b] Tridentina, eas, tanquam maximè neceſſarias, in qualibet diœceſi ſingulo quoque anno fieri præcipiat, aut ſaltem ſingulo quoque biennio, vbi propter diœceſis amplitudinem, annua viſitatio commodè abſolui non poſsit: quod tamen, nos facere non poſſe, moleſte ferimus, cùm ex conuentione inter prædeceſſores noſtros, atque vniuerſitates noſtrorum ſubditorum pluribus abhinc annis inita, viſitationes ad ſeptennium vſque proferendæ ſint, ne, ſcilicet, populi, qui viſitatoribus victualia ſubminiſtrare tenētur, ſe ſupra vires grauari conquerantur. Verùm, quoniam longiſsimum videtur ſpatium ſeptē annorum, vtque fideles fructibus ex viſitatione prouenientibus non defraudentur, accedente præſertim tanti Concilij auctoritate, cùm diœceſis noſtra, propter ſuam latitudinem, quotannis viſitari ſine magno incommodo nequeat; placeret, id fieri ſingulo quoque biennio: ſed, ne ſubditi impenſis fatigētur, habeaturq. conuentionis, cuius mentionem fecimus, aliqua ratio, mediam viam elegimus, nempe, vt, ſi annuat ſummus [c] Pontifex, viſitationes triennij tempus minime excedant.

b c.3. ſeſſ. 24 de reform.

c c. penult. ext. d capel. monach.

§. 1.

Verùm, quo ipſi ſubditi noſtri, quoad eius fieri poterit, minimè neceſſariorum ſumptuū onere, atque occaſione, liberentur, non propter comitatum prædeceſſorum noſtrorum, quem modeſtum fuiſſe credimus, ſicut, & noſter fuit, tum, quoad numerum famulantium, tum, quoad tempus, viſitationis noſtræ munere, quantùm per negotia licuit, quàm celerrime abſoluto: ſed, quia circumſtantium populorum primores, & plurimi prouinciales presbyteri, & clerici tempore viſitationis turmatim confluere ſolent, quo Archiepiſcopus eſt diuerſurus, ibique, tanquam in lautiſsima menſa, magnoq. nuptiali conuiuio, large comedere, ac bibere ſumptibus locorum, qui viſitantur, ne tales ſcandaloſæ comeſſationes altiores radices agant, immo, vt penitus abuſus iſte aboleatur, mandamus ſyndicis locorū

ſub

Digitized by Google

ſub pœna arbitrio noſtro imponenda, ne, dum viſitationes fient, aliquem, qui non ſit ex comitatu viſitatorum, impenſis publicis ad menſas viſitatorias vllo pacto admittant, aut admitti permittant.

§. 2.

Vtque corruptela hæc ſtirpitus euellatur, ipſiq. ſyndici ab hac moleſtia in perpetuum omnino liberentur, ſi eſculenta, quæ, iuxta canonicas ſanctiones, viſitatoribus ſubminiſtrare tenentur, pecunia redimere voluerint, dimidia parte expenſarum, quas in huiuſmodi cibariorum apparatu facere ſoliti ſint, contenti erimus eo libentius, quò ſubditos noſtros, ex frequentiore viſitatione nullum incommodum (ſi rei mundanæ iactura cum cæleſtium diuitiarum lucro conferatur) immenſam verò vtilitatem conſecuturos, non obſcure prouidemus.

CAP. III.

NEque Eccleſiæ nomine cenſeri, neque titulum poſthac, vel vſum Eccleſiæ habere, volumus (ſiue ab vniuerſitate, ſiue à priuatis perſonis ædificanda proponatur) niſi eam, cui [a] integer manſus pro [b] dote conſtitutus ſit, hoc eſt, tantum agri, ſeu reditus annui, quantum ſufficere videbitur ad clericũ, qui in ea ſacrorum curam gerere debeat, pro miniſterij, lociq. qualitate decenter alendũ, & ſupellectilia Miſſis celebrandis neceſſaria comparanda, & quantum opus fuerit, reſtauranda eodem ferè modo, quo, quis, vel ducendam, vel iam ductam, ornandam ſibi vxorem duxerit, vt appoſitè annuit Ioannes [c] Chryſoſtomus his verbis: Quaſi ducta vxore, vel ſponſa, vel data virgine, ſic erga Eccleſiam affectus ſis, dotem inſcribe illi: ita tibi benedictionis prædium multiplicabitur.

a cap. 1. ext. hoc tit. Auctor de manſo in Paratitlis hoc tit. verſ. pdote. b c. nemo Eccleſiã de cõſecr. d. 1 c. 8 ext. de conſecr. Eccleſ. vel alt.

c homil. 18 in Act. Apoſ.

De conſecratione Eccleſiæ, vel altaris. Tit. XL.

CAP. I.

ECCLESIÆ, antequam dedicationis, aut venerabili conſecrationis charactere ſanctificentur, opera dumtaxat hominum videntur: ideo, vt ab humanitatis labe quodammodo vindicatæ, tanquam Dei domicilia, in ſummo honore haberentur, dedicatæ ſunt, etiam apud ethnicos, quorum [a] quidam non indoctus ſcribit, dedicatione Deum induci, ac ſede deſtinata locari. Conſecrantur quidem Eccleſiæ, quia, vt ait ſanctus Thomas [b], cùm non ſint gratiæ ſuſceptiuæ, ex cõſecratione adipiſcuntur quãdam ſpiritalem virtutem, per quam aptæ redduntur diuino cultui; cuius dignitatem nos, quantùm poſſumus, augere ſtudentes, in Eccleſijs, ac capellis, quamuis noſtrorum anteceſſorum conſenſu recenter conſtructæ fuerint, Miſſas [c] celebrari prohibemus, antequam ſolemni ritu à nobis conſecrentur, quibus ſolis [d] Epiſcopali præeminentia id muneris reſeruatum eſt.

a Quinti. decla. 323.

b S. Tho. 3. par. q. 83 a. 3

c in Concil. Aquen. ſeu Aquiſgr. ſub Pipino c 23. & ſeq.

d c. 9. ex eo.

CAP. II.

COnſecratione ad Epiſcopos, vt diximus, tantùm pertinente, in Concilio Lateranenſi ſub Leone X. celebrato prohibitum eſt Regularibus, ne Eccleſiæ, vel altaris conſecrationem, vel cæmeterij benedictionem, ab alieno Epiſcopo petere audeant. Quam ſanè conſtitutionem obſeruatione digniſſimã in noſtra diœceſi diligentiſſime obſeruari, iubemus, ac, ſi negligatur, Eccleſiam illam ſic conſecratam, vel, vbi fuerit altare contra eam cõſtitutionem pariter conſecratũ, vel cœmeterium benedictũ, interdicto ſubiacere, quamdiu aliud de illa ſtatuere nobis viſum fuerit.

CAP. III.

QVoniam non deſunt inter Regulares, qui non ſine ſcandalo, quam non habent auctoritatem, ſibi temere tribuentes, nõ ſolùm ſacras veſtes, corporalia, aliaſque huiuſmodi res Eccleſijs ſecularibus dicatas benedicere, verùm etiam calices & patenas, cõſecrare audent, ſub excõmunicationis pœna prohibemus, ne quis ſecularis clericus audeat vllam à Regularibus ſimilem conſecrationẽ, aut benedictionem accipere: ipſis verò Regularibus cuiuſuis rei conſecrationem, ac benedictionem, niſi id priuilegio Apoſtolico facere poſſint, omnino interdicimus, ac tranſgreſſores, tanquam ſacrorum canonum violatores, à ſuis ſuperioribus puniendos relinquimus. Eam autem conſecrationem, ac benedictionem, eodem deficiente priuilegio, tamquam à non habente [a] poteſtatem factam, nullam eſſe declaramus.

a c. 9. in fin. vbi gloſ. in ver. tolerantiã hoc tit.

CAP. IV.

QVandoquidẽ ſuperioribus annis, ardẽte bello, præter furta, rapinas, incẽdia, cædes, & ſtupra nõ pauca militũ licentia patrata, etiã ſacras res conculcatas, Eccleſiaſq. ipſas, ac loca plurima religioſa fuiſſe violata in noſtra Prouincia, credendum eſt, dubitatum fuit, an Eccleſiæ deberent iterum benedici, aut cõſecrari; dicimus nos, Eccleſias pollutas noua conſecratione non indigere, ſed ſatis eſſe, ſi aqua ſolemniter benedicta aſpergantur. Aliter dicendum eſt de altari, de menſa, ſcilicet, altaris [a], ſi mota fuiſſe appareat, vel, ſi ſacri altaris lapis ſigillum continens enormiter confractus, vel dimi-

a cap. 1. ext. eod.

nutus fuerit, namque iterum debet conſeruari. Porrò, polluta Eccleſia humani ſanguinis b, vel ſeminis effuſione, vel, quia in ea excommunicatorum cadauera c ſepulta fuerint; etiam pollutum cæmeterium d Eccleſiæ coniunctum, eſſe intelligitur, nec tamen (quia locus ſemel Deo dicatus amplius conſecrari debet) iterum conſecrandum eſt, ſicut, nec Eccleſia, niſi fuerit igne e conſumpta. Neque etiam, ſi tectum, illæſis parietibus, corruerit, iterum debet Eccleſia conſecrari f, niſi fracta ſit altaris menſa. Cùm autem conſecranda eſt, diligenter mundari priùs, & exorcizari debet, vt, vbi diabolus g, leonis rugientis more, quærens ſemper, quem deuoret, malignis artibus de peccatore h triumphauit; ibi diuinæ benedictionis virtute victus, conculcetur: &, vbi peccati ſuggeſtione Chriſtianæ fidei contumeliam machinatus eſt; ibi cæleſtis auxilij brachio, & ſatanica eludatur induſtria, & orthodoxa pietas ſuam retineat maieſtatem. Altaria verò i, quorum conſecratio ambigua ſit, omnino conſecrentur.

b c.4. eod.
c c.7. eod.
d c. 1. eod. lib. 6.
e can. Eccleſijs ſemel de conſecr. d. 1.
f cap. 6. eat. hoc tit.
g epiſtol. 1. Pet. c. 5.
h S. Th. 3. p. q. 83 art. 3.
i Conc. Mel. c. 8. de quo apud Burch. lib. 3. cap. 10 Iuo li. 2 c. 9. Grat. de cõſecr. d. 1. Carolus Magn. apud Anſeg. Acb. lib. 1. cap. 131.

De celebratione Miſſarum, & ſacramẽto Euchariſtiæ, & diuinis officijs. Tit. XLI.

Eugenij IV. in Concilio Florentino generali.

CAP. I.

TERTIVM eſt Euchariſtiæ ſacramentum, cuius materia eſt panis triticeus, & vinum de vite, cui ante conſecrationem aqua modiciſſima admiſceri debet. Aqua autem ideo admiſcetur, quoniam, iuxta teſtimonia ſanctorum Patrum, ac Doctorum Eccleſiæ, pridem in diſputatione exhibita, creditur, ipſum Dominum in vino aqua permixto hoc inſtituiſſe ſacramentũ. Deinde, quia hoc conuenit Dominicæ paſſionis repræſentationi. Inquit enim B. Alexãder Papa Quintus: à B. Petro in ſacramentorum oblationibus, quæ intra Miſſarum ſolemnia Domino offeruntur, panis tantùm, & vinum aqua permixtum in ſacrificium offerantur. Non enim debet in calicem Domini, aut vinum ſolum, aut aqua ſola offerri, ſed vtrũque permixtũ, quia vtrumque, ideſt ſanguis, & aqua, ex latere Chriſti profluxiſſe legitur: tum ĕtiam, quòd conuenit ad ſignificandum huius ſacramenti effectum, qui eſt vnio populi Chriſtiani ad Chriſtum: Aqua enim populum ſignificat, ſecũdum illud Apocalypſis: Aquæ multæ, populi multi. Et Iulius Papa Secundus poſt B. Sylueſtrum, ait: Calix Dominicus iuxta canonum præceptum vino, & aqua permixtus debet offerri: quia videmus, in aqua populum intelligi, in vino verò oſtẽdi ſanguinem Chriſti. Ergo, cùm in calice vinum, & aqua miſcetur; Chriſto populus adunatur, & fidelium plebs ei, in quem credit, copulatur, & iungitur. Cùm ergo, tam Sancta Romana Eccleſia à beatiſſimis Apoſtolis Petro, & Paulo edocta, quàm reliquæ omnes Latinorum, Græcorumq. Eccleſiæ, in quibus omnis ſanctitas, & doctrinæ lumina claruerunt, ab initio naſcentis Eccleſiæ ſic ſeruauerint, & modò ſeruent; inconueniens admodum videtur, vt alia quæuis regio ab hac vniuerſali, & rationabili diſcrepet obſeruantia. Decernimus igitur, vt etiam ipſi Armeni ſe cum vniuerſo orbe Chriſtiano conforment, eorumq. ſacerdotes in calicis oblatione paululum aquæ (prout dictum eſt) admiſceant vino. Forma huius ſacramenti ſunt verba Saluatoris, quibus hoc conficit ſacramentum. Sacerdos enim in perſona Chriſti loquens, hoc conficit ſacramentum. Nam ipſorum verborum virtute ſubſtantia panis in corpus Chriſti, & ſubſtantia vini in ſanguinẽ conuertuntur, ita tamen, quòd totus Chriſtus continetur ſub ſpecie panis, & totus ſub ſpecie vini, ſub qualibet quoque parte hoſtiæ conſecratæ, & vini conſecrati ſeparatione facta, totus eſt Chriſtus. Huius ſacramenti effectus, quem in anima operatur digne ſumentis, eſt adunatio hominis ad Chriſtum. Et, quia per gratiam homo Chriſto incorporatur, & membris eius vnitur, conſequẽs eſt, quòd per hoc ſacramentum in ſumẽtibus digne gratia augeatur, omnemque effectum, quem materialis cibus, & potus, quoad vitã agunt corporalem, ſuſtentando, augendo, reparando, & delectando; ſacramentum hoc, quoad vitam operatur ſpiritualem, in quo (vt inquit Vrbanus Papa) gratam Saluatoris noſtri recenſemus memoriam, à malo retrahimur, confortamur in bono, & ad virtutum, & gratiarum proficimus incrementum.

CAP. II.

POſtulat Redemptoris noſtri erga humanum genus ſumma, immenſaq. charitas, vt, quod à Romanis Pontificibus, Vrbano IV. Martino Quinto, atque Eugenio Quarto, ad honorem ſanctiſſimæ eius humanitatis, animarumque fidelium vtilitatem ſtatutum fuit, temporumque longinquitate hominum memoria excidit, ad ſubditorum noſtrorum notitiam, vſumque reuocetur. Quod quidem huiuſmodi eſt, vt, quicumque ſacroſancti Chriſti corporis feſto die (cuius ſolemnitas

feria

Digitized by Google

feria quinta poſt octauam Pentecoſtes celebratur) diuinis officijs interfuerit; largiſſimā lucretur peccatorum ſuorum remiſſionem, ſeu indulgentiam, hac ſcilicet horarum canonicarum diſtinctione, videlicet, pro Matutino, Miſſa, ac primis, & ſecundis Veſperis, ducentorum dierum: pro Prima, Tertia, Sexta, atque Nona hora, ac Completorio centum ſexaginta: Singulis verò cuiuslibet octauæ diebus feſtum ipſum ſubſequentibus: pro Matutino, Miſſa, ac Veſperis, ducentorum: pro reliquis autem horis, octoginta. Qui autem eodem feſto, & octauæ diebus occaſione ſupplicationum, ſeu proceſsionum, ſacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentum deduxerit, vel reduxerit, aut pro pace, & tranquillitate Eccleſiæ Miſſam celebrauerit, aut eandem Euchariſtiam ſumpſerit, vel feſto, vel quolibet octauæ die, ducentorum dierum indulgentiam lucretur, & totidem, qui ſanctiſsimam hoſtiā, dum ad infirmos defertur, vel præcedendo, vel ſequendo cum accenſo lumine, veneratus fuerit; centum verò omnes alij, qui eidem proceſsioni, quoquo modo interfuerint, item ducentorum, qui verè pœnitentes, & ſacramentali confeſsione, conſcientia expurgata, pro feſto, ſeu vigiliæ die, eiuſdem ſanctiſsimi ſacramenti ſolemnitate præcedente, ieiunauerint, vel ex confeſſarij proprij conſilio, vel alio quoquo modo, pium quoduis opus peregerint. Ad Miſſas, diuinaq. officia, interdictas etiam perſonas, quæ cauſam interdicto non dederint, vt citius cum Eccleſia reconciliarentur, admitti ſtatuerunt ijdē ſummi Pontifices. Quorum ſpiritualium munerum fructus, vt à ſubditis noſtris faciliùs percipi poſſint, ſub ſanctæ obedientiæ vinculo parochos noſtros obſtringi volumus, vt ſingulo quoque anno diebus Dominicis, qui tantæ ſolemnitatis feſtum præceſſerint, harum indulgentiarum ſummam inter Miſſarum ſolemnia alta voce populis ſuis recitent ita, vt ab omnibus intelligantur.

CAP. III.

ET, quò ſubditi noſtri maiore ſpiritus feruore in dies magis, ac magis ad propriā ſalutem accendantur, quod in viſitatione parochiarum decreuimus, hac perpetuo valitura conſtitutione confirmamus, vt, ſcilicet, eiuſdem ſanctiſsimi dominici corporis ſodalitas, ſeu confraternitas, in vnaquaque parochia inſtituatur, cuius præcipuum munus ſit ſacroſanctam Euchariſtiam, cùm ad infirmos defertur, deducere, ac reducere. Quod, ſi ex ſententia ſucceſſerit, & tanti operis auctores ſummi diſpenſatoris Chriſti Vicarij beneficio ex inexauſto Eccleſiæ theſauro (nobis etiam procurantibus) æternas ſibi diuitias comparabunt, & populus de ſui redemptoris honore tantummodo ſollicitus, diuinorumq. præceptorum obſeruantiæ magis intentus, terrenos honores calcabit, ciboque cæleſti, Chriſti nempe pretioſiſſimo corpori, animæ palatum aſſuefaciet.

§. 1.

Sed, vt confratres munus hoc faciliùs obeant, cæterique vtriuſque ſexus fideles tanto operi præſtò ſint, cùm ſanctum ad ægrotos deferendum fuerit viaticum, per campanæ ſignum populum inuitari iubemus, vt, qui voluerit, cum funalibus, ſeu, vt vulgo appellantur, intortitijs, candeliſq. accenſis, debitum ſacroſanctæ Euchariſtiæ cultum opportune præſtare poſſint.

§. 2.

Parochus verò ſuperpellicio, & ſtola, &, quandocumque commode fieri poterit, etiā pluuiali albo indutus, humiliter, & compoſitè ſub decenti vmbella, etiam alba, in argentea pixide iuxta formam à nobis traditam duas deferat particulas conſecratas, vt altera ab ægroto ſumpta, altera cum eodē comitatu, & honore reducatur ad Eccleſiam, vbi ſit tabernaculum formatum, quemadmodum in viſitatione noſtra decreuimus, in quo ſacroſanctum Euchariſtiæ ſacramentū toto anni tempore, qua decet reuerentia, aſſeruetur: ardentibus ante illud perpetuis lampadibus.

§. 3.

Si autem longè abſit ægroti domus, perq. ſaxoſa, aſpera, & difficilia loca tranſeundum ſit, vna tantùm feratur particula in vaſculo argenteo clauſo, ſecundum formam à nobis in eadem viſitatione præſcriptam, in ſacculo ex ſerico panno confecto, ad collumq. chordula item ſerica appenſo, duabus ſaltem præeuntibus laternis, intortitiorum, aliorumvè cæreorum loco, quibus accenſæ candelæ ita aptentur, vt nulla ventorum, etiam vehementium, vi extingui poſſint.

CAP. IV.

FRuctus [a] autem, qui ex pretioſiſsimi corporis, & ſanguinis Redemptoris noſtri participatione percipitur, nulla poteſt oratione explicari: eius tamen excellentiā piæ mētes aliqua ex parte aſſequētur, quæ Euchariſtiam fonti, reliqua verò ſacramēta riuulis cōparauerint. Verè enim gratiarū origo, & fons eſt ſacratiſsima Euchariſtia, cùm ſub panis, & vini ſpeciebus cæleſtium chariſmatum, ac ſacramentorum auctorem, puriſſimumque bonorum omnium fontem, Ieſum Chriſtum, ſubſtantialiter, mirumque in modum contineat, vnde omnis perfectio largiſſimè manat, &

[a] cap. 2. c. 5 ſeſſ. 13. Cōc. Trid. de Euchar. Irenæ lib. 4. c. 34. Cyril. lib 4. in Io. c. 11. & 14. Ioann. Chryſ. hom. 84. & in Io. S. Th. 3 p. q. 79. per totū, & alibi.

Digitized by Google

profluit. Quod, cùm primitiuæ Eccleſiæ alũni ſatis exploratum haberent, veræ charitatis ſpiritu inflammati orationibus [b], alijſque pietatis officijs enixè ſtuduerunt, vt panem angelorum, quantum per humanam fragilitatẽ liceret, dignè manducarent. Quam ſanè conſuetudinem ſummus Pontifex Anacletus [c] à Beato Petro Quartus, & confirmauit, &, lege lata, obſeruari præcepit. Deinde, cùm antiquæ pietatis feruore tepeſcẽte, primæuæ charitatis ſtudium paulatim lenteſceret ita, vt ad menſam Dominicam perrarò Chriſtiani accederent, ſanxit ſummus item Pontifex Fabianus [d], vt id fieret ſaltem ter in anno: Natalis, ſcilicet, & Reſurrectionis Dominicæ, ac Pentecoſtes diebus, quod plura poſtea Concilia [e] confirmarunt. Sed, cùm iniuria temporũ hæc quoque cõſtitutio obſoleſceret ita, vt in plures annos ſacra communio deferri inciperet, ac, quaſi in deſuetudinem abiret, eius ſucceſſor Innocentius [f] in Concilio Lateranenſi ſtatuit, eos, qui ſingulo quoque anno, ſaltem ſemel, tempore Paſchæ non communicarent, ingreſſu Eccleſiæ, ac Chriſtiana prohiberentur ſepultura: quod ſemper obſeruatum eſt, hodieque adeo obſeruatur, vt, non modò Romæ, ſed in omni Italia, & alibi vetuſtus ille mos communicandi reuixiſſe videatur, cùm non deſint inter Chriſtianos, etiam militiæ, mercaturæ, alijſq. ſecularibus negotijs implicitos, qui dominicis, alijſque feſtis diebus, & quotidie, ſacram ſumant Euchariſtiam, hocque non ex præcepto Eccleſiæ, ſed ſumentium pietate. Quare, non clericos tantùm, ſed etiam vtriuſque ſexus laicos noſtræ diœceſis hortamur, vt diuinum hoc conuiuium frequentent, ne minus Religioſi, quàm ſint alij aliorum locorum Chriſtiani, eſſe videantur.

b Actor. c. 2.

c c. Epiſ de conſecr. d. 1. c. peracta d. 2. de conſec.

d c. etſi non frequentius de conſecr. diſt. 2.

e Turon. 3. c. 50. Agath. c. 18. Cabil. c. 2. Latera. cap. 21.

f cap. omnis vtriuſque ſexus ext. de pœnit. & remiſſ.

§. vnic.

Iam verò, ſi quem propriæ ſalutis oblitum, neglecto [g] Eccleſiæ præcepto (quod vix credendum eſt) ſacram Euchariſtiam, ſaltem Paſchalis ſolemnitatis tempore, non ſumere, contingat, parochus, ſub cuius cura ille fuerit, ſtatim die octauo Paſchæ elapſo, nomen, & cognomen eius ad nos deferre teneatur, vt in contumacem cenſuris, & pœnis, quantùm iure Canonico ſtatutum eſt, abſque mora animaduertatur.

g d. c. omnis vtriuſque ſexus.

CAP. V.

Parochi, vt certò ſcire poſsint, an omnes curæ eorum crediti Paſchatis tempore Euchariſtiam ſumpſerint, vniuerſos, & ſingulos, cum mares, tum fœminas doli capaces in ſuæ parochiæ finibus commorantes, deſcribant, atque in Paſchate non, niſi ijs, qui vel ipſis, vel alicui ex approbatis à nobis confeſſarijs, ſiue ſecularibus, ſiue Regularibus, peccata ſua confeſſi fuerint; ſanctiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum adminiſtrent. Qui verò eodem tempore Paſchali à parochia abfuerit, niſi, cùm reuerſus fuerit, fidem afferat, ſe alibi communicauiſſe, Eccleſiæ ingreſſu prohibeatur, donec Euchariſtiam, quomodo Chriſtianum virum decet, in propria parochia ſumpſerit: quòd, ſi interea eum mortem obire contigerit, Eccleſiaſtica arceatur ſepultura.

§. 1.

Quo verò, & gregem ſuum paſtor cognoſcat, & paſtorem grex honore, debitiſq. obediẽtiæ officijs proſequatur, ſimul, & vtrinque perfici poſsit, quod diuinorum mandatorum dignitati reſpondeat, Chriſtianaſque animas ab erroribus ſeculi ad ſalutis ſemitam reuocet, neminem (quiſquis ille ſit) tempore Paſchali alibi, quàm in propria parochia, ſacroſanctam ſumere Euchariſtiã, eiuſdem [a] Concilij auctoritate permittimus, niſi à nobis, vel ab ipſo parocho, ea de re licentiam obtinuerit. Proinde Regulares Eccleſiarum rectores, neminem ſibi non ſubditum, dum Paſchalis ſolemnitas celebrabitur, ad Dominicam menſam admittant; immo, quemcũque ad ſuas Eccleſias ea de cauſa declinare animaduerterint, piè adhortentur, vt in propria parochia Eccleſiæ præcepto ſatisfaciat. Quod, ſi facere neglexerint, Euchariſtiæ adminiſtrationem, audiendarumque confeſsionum facultatem, ſibi interdictam eſſe intelligant: ſed &, qui Regularibus non ſubditus in earum Eccleſiijs Paſchæ tempore communicauerit, obligatione parochialis communionis propterea minimè ſolutus eſſe exiſtimetur, cùm [b] duo præcipiat Eccleſia: alterũ, vt fideles tempore debito, quod, Paſcha eſſe, declarauit: alterum, vt in proprijs parochijs ſanctum ſuſcipiant altaris ſacramentum.

a d. c. omnis vtriuſque ſexus.

b d. c. omnis vtriuſque ſexus.

§. 2.

Ipſi autem parochi diligenter caueant, ne manifeſtos fœneratores, latrones, blaſphemos, concubinarios, alioſq. id genus [c] flagitioſos homines Chriſtianæ Reipublicæ peſtẽ, ac fæcẽ, ad ſacroſancti corporis Chriſti menſam vllo pacto admittant, immo, niſi veræ pœnitentiæ perſpicua ſigna dederint, à tanti eos ſacramenti participatione arceant, atque reijciant: contra verò anteactæ vitæ turpitudinem contrarijs moribus emẽdare paratos, & in Eccleſiæ gremio conquieſcere cupiẽtes, amplectantur, conſolentur, erigant, ac de diuina miſericordia ſecuros reddant; dicit enim Deus per Ezechielem [d], nolle ſe mortem impij,

c can. ſicut non alij cũ ſeq. can. hic ergo can. nullus presbyter, & can. clericos de conſecr. d. 1. can. extra catholicã communionẽ, can. ergo 1. q. 1.

d Ezec. c. 18 & 33.

impij, ſed velle, vt conuertatur à via ſua, & viuat, neque venit [e] Saluator mundi vocare iuſtos, ſed peccatores.

e Matth 18. Luc 5 Apoſ. ep.1. ad Timoth c.1.

CAP. VI.

SIcut ſacrificium Miſſæ [a] vnum, & idem eſſe tenemus cum eo, quod in cruce oblatum eſt, ita vnus, atque idem ſacerdos eſt vnigenitus Dei filius, Chriſtus. Ideo ſacerdotes, qui Miſſæ ſacrificium offerunt, non ſuam, ſed Chriſti perſonam gerunt, cum eius corpus, & ſanguinem conficiunt; quod ipſius conſecrationis verba apertè demonſtrant: nō enim miniſter ait; hoc eſt corpus Chriſti, ſed: Hoc eſt corpus meum, perſonā nempe Chriſti repræſentans, cum panis, & vini ſubſtantiā in verā eius corporis, & ſanguinis ſubſtātiam conuertit. Hoc verò admirabile ſacrificium, non ſolum eſt laudis, (vt ſacra [b] etiam Tridentina Synodus expoſuit) aut gratiarū actionis, aut facit nudam commemorationē ſacrificij, quod in cruce oblatum eſt, ſed & propitiatorium ſacrificium eſt, quo Deus nobis placatus, & propitius redditur; ac prodeſt illud offerentibus (ſi cum intenſo peccatorum dolore, ac fide, ad tantam menſam acceſſerint) & vniuerſæ Eccleſiæ, tam viuentium, quàm eorum, qui in Chriſto defuncti ſunt, neque [c] ſua plene crimina expiauerint. Quamobrem ſacerdotes[d], quibus data eſt poteſtas ſacrificandi pro ſuis, alieniſque peccatis, poſtquam diligenter perpenderint, quale, quantumque ſit eorum munus, qualiſque dignitas, Miſſam ſumma cum mentis puritate, & tremore, celebrent, hoſtiamq. ipſam ſacroſanctam, verum ſcilicet Dei filium, ita tractent, atque ita Deo patri offerant, vt ſibi coronam æternæ gloriæ acquirant, fidelibus verò imitandum ſolidæ pietatis exemplum relinquant.

a c.1. ext. d ſumma Tri. & fid Cath. Aug. lib.10. de Ciui. Dei c.20. Conc. Trid ſeſſ.22. c.1. de ſacri. Miſſæ.

b d.c.1.c.3. ead. ſeſſ.22.

c Cypr. li 2. ep.63. ad clerum, & populum .. Io. Chryſoſt. homil.45. in 1. epiſ ad Cor. Aug. lib. de cur. p mort. c.1. & de ver. Apoſt. ſerm. 34 lib.9. Cō feſſ. c.11.12. & 13. Conc. Tri. c.2 & 3. d Matth. 6. Mar. 14. & 17 c.1.5 & hoc vtique extr. de ſum. Tri. & fid. Cath.

CAP. VII.

CVm ſancta ſancte adminiſtrari oporteat, ſitque omnium ſanctiſſimum Miſſæ myſterium, impium planè, ac mortiferum eſſe, ſacerdotes celebraturos non perſcrutari priùs conſcientias ſuas diligenter. Ante oculos igitur eorum ponimus tremendum illud ſacrificium, quo genus humanum cum diuina iuſtitia reconciliatum eſt, eoſque obteſtamur, ne cum peccati letalis labe accedant ad altare, nec obliuiſcantur verbi Apoſtoli [a] ad Corinthios, qui manducat, & bibit indignè, (corpus, ſcilicet, & ſanguinem Chriſti) iudicium ſibi manducat, & bibit; ſed mentem extollant ad tam ſublimis miniſterij contemplationem, quod aſſequi facilius poterunt, ſi poſt ſacramentalem confeſſionem; priuſquam Miſſam incipiant, orationem aliquam ex ijs,

a epiſt.1. ad Cor. c.11.

quæ in Miſſali reperiuntur; genibus flexis ante imaginem Chriſti (cuius corpus Deo patri oblaturi ſunt) piè recitauerint. Itaque in ſacrario, vbi celebraturi ſacris induuntur veſtibus, appendantur tabellæ, in quibus, præter ſacras icones, huiuſmodi etiam orationes deſcriptæ ſint, vt orantes, & piarum precum recitatione, & mentis eleuatione in Deum, viam ſibi ad cælum aperiant.

§. Vnic.

Perpaucos credimus eſſe inter ſacerdotes, qui ritus Eccleſiaſticos adeo ignorent, vt neſciant, non eſſe celebrandam Miſſam, antequam recitatum ſit ſaltem officium matutinum, atque vti oportere veſtibus, hoc eſt planetis, ſeu caſulis, coloris, vel tempori, vel Miſſæ celebrandæ congruentis. Quinque autem ſunt colores, quibus vti ſolet Eccleſia, albus, ſcilicet, rubeus, violaceus, viridis, & niger.

CAP. VIII.

QVandoquidē canonici, parochi, Metropolitanæ, cæterarumq. Eccleſiarum, ac tandem totius noſtræ diœceſis presbyteri, & clerici omnes, Miſſali, & Breuiario Eccleſiæ Tarantaſienſis relicto; diuina officia recitant, Miſſaſque celebrant ex Miſſalis, ac Breuiarij Romani præſcripto, rationi conſonū videtur, idem obſeruandum etiam eſſe in cæremonijs ad diuinum cultum pertinentibus. Quocirca Beneficiarijs, Curatis, Canonicis, Presbyteris, omnibuſq. alijs clericis nobis ſubditis, cuiuſcumque conditionis, & dignitatis ſint, mādamus, vt antiquis ritibus, & cæremonijs omiſſis, quæcumque diuinis officijs recitandis, & Miſſis celebrandis neceſſaria ſunt, iuxta Romanæ Eccleſiæ ritū, & cæremonias deinceps peragantur, atque inter cætera, ne in Miſſæ introitus Pſalmus, qui incipit: Iudica me Deus, & in fine Euangelij ſecundum Ioannē pars in calce Miſſæ recitari ſolita, prætermittatur, ijs Miſsis, & diebus exceptis, quibus, aliter fieri Miſſalis Clementini nuper editi regulis præſcriptum eſt.

§. 1.

Vtique ab re non fuerit, ſacerdotem, antequā è ſacrario Miſſam celebraturus; egrediatur, quæ recitare debebit, aut ea ſaltē, quæ in dies mutantur, percurrere, ne culpa ſua, aut caſu prætereunda legi, aut legenda præteriri, cōtingat, aut cùm ad altare fuerit, hæreat, aut in quærendis ijs, quæ in actu tam venerandi miniſterij promptiſsimā eſſe decent, non ſine nauſea, ac ſcandalo audientium, occupetur.

§. 2.

Non egrediatur, niſi præeūte clerico talari veſte, & ſuperpellicio, (ſeu, vt vulg. loquitur)

cotta induto, clericaliq. charactere inſignito cum Miſſali, & campanula, vel tintinnabulo, quo in eleuatione ſanctiſſimæ Hoſtiæ excitētur circumſtantes ad illius adorationem, diuiniq. myſterij contemplationem. Dum exibit, pulſetur aliud tintinnabulum oſtio ſacrarij ſuperpoſitum, quo, & extra Eccleſiam, & in Eccleſia exiſtentes de exitu ſacerdotis admoniti, poſſint, ſi voluerint, celebrandæ Miſſæ opportune intereſſe.

CAP. IX.

a ſup. c. 7. in princ. cap.

ET, cùm Miſſæ ſacrificium (vt dictũ eſt [a]) ſit omnium ſanctiſſimum; caueat ſacerdos, ne in eo adminiſtrando committat, quod abſolutiſsimum, & perfectiſsimum non ſit. Accedat igitur ad altare, non ſolùm purus, ac mundus corde, atque exteriore cultu venerabilis, ſed, quæcumque in eo opere neceſſaria fuerint, decore, humiliter, totiuſque mentis intentione, perſoluere meminerit, præſertim in pronunciandis verbis ad Miſſam pertinentibus, ſcilicet, non feſtina, nec tarda, nec diſſona, ſed clara, adeoque alta voce, vt piæ aures diuina eloquia facilius percipere, attentiuſque conſiderare poſsint, ſacerdotis verò meritum ea quoque de cauſa augeatur.

§. 1.

Quæ autem ſecreto dicenda ſint, ita pronuncientur, vt à circumſtantibus non intelligantur, atque, non curſim, aut parum attente, ſed ea verborum diſtinctione, vt celebrans ſe ipſum intelligat. Cùmque ſacrificantes ſolemne habeant capitis, manuum, genuum, totiuſq. corporis geſtu, & compoſitione, locorumque mutatione, quædam facere minime otioſa, aut ſuperuacanea, (vt

b c. 5. & vl. ſeſſ. 22. de ſacrif. Miſſa.

ſancta [b] Tridentina Synodus declarauit) quo tanti ſacrificij maieſtas magis ſplendeſcat, perque res viſibiles ad inuiſibilium myſteriorum in eo ſacrificio latentium contemplationem Chriſtianæ mentes traducantur; curet religioſus altaris miniſter, vt huiuſmodi functiones, ac ceremoniæ exacte, ac diligenter abſoluantur.

§. 2.

Ne igitur profanum appareat, quod ſacratiſsimum eſt, non celebretur Miſſa, niſi ſuper altari duæ ſaltem decentes ardeāt cæreæ candelæ, quæ, niſi recitato Euangelio in fine Miſſæ legi ſolito, neque extinguantur, neque inde auferantur, quemadmodum in noſtra viſitatione obſeruari mandauimus, ſintque ſuper vnoquoque altari, præter crucem, duo ſaltem candelabta, aut ex argento, aut ex aurichalco, aut etiam ex ligno tornato, & pro loci qualitate eleganter depicto, confecta. Altaria verò, quæ, priuatarum perſonarum eſſe dicuntur, niſi eis, quod neceſſe fuerit ad Miſſarum celebrationem, menſæque Dominicæ dignitatem, large ſubminiſtretur, vel amoueantur, vel à negligentibus, aut impotentibus ad volentes, & vaentes, negligentium, ſiue impotentium defectum ſupplere, (vt in eadem viſitatione ſtatuimus) præmiſſa monitione, omnino transferantur.

CAP. X.

VTque à tanto ſacrificio abuſus omnes arceantur, ſitq. eius dignitas plena, atque integra in oculis circumſtantium, præcipimus ſacerdotibus, vt ſub pœna ſuſpenſionis à diuinis, poſtquam ſe vino tantùm, non aqua purificauerint, digitiſq. ablutis, ablutionem ſumpſerint, calicem purificatoria mappula abſtergeant, non autem (vt hactenus à quibuſdam fieri accepimus) linteolo ab altari pendente.

§. Vnic.

Quoniam indecorum ſemper exiſtimauimus, ſacerdotem ſacris veſtibus indutum, ad Miſſamq. accinctum, ad altare quemquã expectare, ne diuini myſterij dignitas vileſcat, nolumus, ſacerdotes ad celebrandam Miſſam ita expeditos quemque (cuiuſcumque ille conditionis ſit) otioſos præſtolari.

CAP. XI.

NVllus, vel [a] ſecularis, vel regularis ſacerdos, in priuatis domibus, & extra Eccleſiam ſub pœna ſuſpenſionis à diuinis (quam ipſo facto tranſgreſſor ſubeat) Miſſam celebrare præſumat, niſi à nobis ea de re licentiam obtinuerit, quæ tamen non intelligatur locum habere alibi, quàm in oratorijs diuino cultui dicatis, nec, niſi ex graui cauſa. In altari verò, quod portatile vocatur, & in eo, quod ſub dio poſitum ſit, Miſſam omnino celebrari prohibemus.

a Conc. Tri. ſeſſ. 22. in decret. de obſeru. & euit. in ſact. Miſſ. verſ. Neminem.

CAP. XII.

VVlgatiſsimum in Eccleſia axioma eſt, clericum pro impetrato beneficio ad recitandum diuinum officium teneri, darique beneficium, vt recitetur officium. Nihilominus, quia inter petentes beneficia non deſunt, qui, non ſolum recitare officium, ſed, nec vix legere ſciunt, in quorum numero obſeruatum eſt, complures eſſe eorum, qui ad iurispatronatus beneficia admittuntur, ipſorum ferè patronorum culpa, dum imperitiſſimos homines, immo vmbras, ac ſimulacra hominum, ad altaris miniſterium proponere non erubeſcunt; vnde, non ſine animarum periculo, nō pauca oriuntur ſcandala, & perturbationes in Eccleſia: Nos, ne peſtis hæc (ſi aliquando in noſtrorum ſubditorum mores irrepſerit) latius graſſetur, Pij Quinti

ſummi

Digitized by Google

a incipien. ex proximo.

ſummi Pontificis conſtitutioni [a] inhærentes, dicimus, clericum, vel ſimplex, vel parochiale, vel aliud eccleſiaſticum beneficium obtinentem, ſi, ceſſante legitimo impedimento, intra ſex menſes à die collati beneficij officium diuinum non recitauerit, quamuis inde perceptos fructus reſtituere non teneatur, grauiter tamen peccare. Eum verò, qui ſui ipſius quodammodo oblitus, ſalubris huius præcepti medicinam reiecerit, atque minime impeditus, etiam poſt ſex menſes officium non recitauerit, ad male perceptos fructus fabricæ ipſius beneficij, ſeu pauperibus pro omiſſi officij, ac temporis rata parte erogandos, Concilij etiam [b] Lateranenſis tertij auctoritate, omnino compelli mandamus. Quã ratam partem ex [c] eadem Pontificia conſtitutione ita accipiendam eſſe declaramus, vt pro omnibus horis omnes fructus amittantur, pro matutinis tantùm fructuum pars dimidia, pro reliquis ſex horis item dimidia: & ſexta pro vnaquaque ſex horarum eius diei, quo recitatum non fuerit officium. Quod quidem, locum habere idem Pontifex voluit in omnibus etiam beneficijs nulli ſeruitio obnoxijs. Qui autem officium recitare pertinaciùs neglexerit, non ſolùm grauis culpæ daturum pœnas, ſed, poſt legitimas monitiones, beneficij quoque amiſſioni expoſitum eiuſdem Concilij [d] ſententia ſe eſſe intelligat.

b ſeſſ. 9. c. 9.

c d. conſtitutione.

d ſeſſ. 9. eã. 9.

§. vnic.

e ead conſt. incipien. ex proximo.

Quicumque autem penſionem, fructus, reſque alias eccleſiaſticas, vt clericus, perceperit, eadem [e] Pontificia conſtitutione ad recitãdum officium paruum Beatæ Mariæ Virginis ſub peccati pœna, amiſſioniſq. penſionum, fructuum, rerumque aliarum eccleſiaſticarum teneatur. Quæ omnia ad vnguem obſeruari iubemus.

De Baptiſmo, eiuſque effectu. Tit. XLII.

Eugenius IV. in Concilio generali Florentino.

CAP. I.

PRIMVM omnium ſacramentorum locum tenet ſanctum Baptiſma, quod vitæ ſpiritualis ianua eſt: per ipſum membra Chriſti, ac de corpore efficimur Eccleſiæ, &, cùm per primum hominem mors introierit in vniuerſos, niſi ex aqua, & ſpiritu renaſcimur, non poſſumus (vt inquit Veritas) in regnum cœlorum introire. Materia huius ſacramenti eſt aqua vera, & naturalis, nec refert, frigida ſit, an calida. Forma autem eſt: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Miniſter huius ſacramenti eſt ſacerdos, cui ex officio cõpetit baptizare. In caſu autem neceſſitatis, non ſolum ſacerdos, vel diaconus, ſed etiam laicus, vel mulier, immo etiam paganus, & hæreticus, baptizare, poteſt, dummodo formam ſeruet Eccleſiæ, & facere intendat, quod facit Eccleſia. Huius ſacramenti effectus eſt remiſſio omnis culpæ originalis, & actualis, omnis quoque pœnæ, quæ pro ipſa culpa debetur. Propterea baptizatis nulla pro peccatis præteritis iniungenda eſt ſatisfactio, ſed morientes, antequam culpam aliquam committant, ſtatim ad regnum cœlorum, & Dei viſionem, perueniunt.

CAP. II.

a de quo Dionyſ. lib. de eccl. hierarch. par. 3. c. 7. & can. cathechiſm. de conſecr. diſt. 4.

b ſup. cap. proximo.

COnſuetudo [a] vetuſtiſſima eſt in ſpirituali creaturarum regeneratione iam ab initio naſcentis Eccleſiæ, vt, cùm infantes baptizantur, præter parochum; qui eſt proprius [b] huius ſacramenti miniſter, adhibeantur & patrini, qui compatres, ſuſceptores, ſponſores, ac fideiuſſores, appellantur. Nec quidem ſine myſterio, & ratione; nam, quemadmodum natus infans nutrice, & pædagogo opus habet, vt eorum ope, & auxilio alatur, & doctrina, boniſq. moribus formetur, ſic, & ſanctis Patribus chriſtianæ pietatis fundatoribus neceſſarium viſum eſt, vt, qui ex baptiſmi ablutione renaſcitur, alicuius fidei, & induſtriæ committatur, à quo Catholicæ religionis dogmata haurire, ad omnemque pietatis normam eruditus, paulatim in Chriſto adoleſcat, donec tandem perfectus eiuſdem Chriſti imitator euadat. Quamob cauſam, & baptizans cum baptizato, & ſuſceptor cum eo, quem ſuſcipit, & cum veris eius parentibus, contrahit affinitatem, cuius efficacia tanta eſt, vt [c] matrimonium impediat cõtrahendum, & iam contractum dirimat. Patrinos autem non plures, quàm vnum, aut duos ad ſummum, voluit eſſe Tridentina [d] Synodus, ne ex multitudine ſuſcipientium, impedimenta, ac ſcandala in matrimonio oriantur, vt alibi [e] diximus, dum patrinorum qualitates deſcriberemus. Nos neminem ad hoc officium admitti volumus, qui doli capax non ſit, aut prima ſaltem fidei rudimenta non ignoret, quibus, ſi opus ſit, à ſe ſuſceptum è ſacro fonte inſtruere poſſit.

c can. 1. & per tot. 30. q. 1. & tot. tit. ext. de cognat. ſpirit. Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 2. de reform. matrim.

d d. cap. 2.

e ſup. lib. 4. tit. de cogn. ſpirit.

§. I.

At, quoniam, ſeu temporum iniuria, ſeu Prælatorum negligentia, ſeu, quia ad hoc officium cuiuſcumque conditionis, qualitatis, atque ætatis homines, etiam pueri, ac fœminæ, promiſcuè admitti ſolent, inter compa-

tres pauci ſunt, qui huiuſmodi munus, quæ decet charitate, ac conſilio obeant, curent parochi, vt, antequam infantes baptizent, eorum ſuſceptores de oneris grauitate, ac periculo efficaciter admoneant, cùm non ſolum inter patrinum, & baptizatum ſtatim cognatio[f] ſpiritualis contrahatur[g], ſed patrinus apud Deum pro baptizato fideiuſſor ſit; promiſſa in baptiſmo ſyncerè ſeruanda iri, vtque pater ſpiritualis cum primum baptizatus rationis compos fuerit, eum fidei rudimenta, orationem dominicam, ſalutationem angelicam, ſymbolum fidei, ac Decalogum docere, & poſtquam adoleuerit, factuſq. ſit ingenio valentior, ac maiorum rerum capacior, ad[h] caſtitatem, iuſtitiam, charitatem, omneſque alias chriſtianas virtutes colendas, hortari teneatur, ac multò magis, ſi eius parentes, aut in eo officio negligentiores fuerint, aut è vita exceſſerint.

f vt ſupra. g Auguſtin. ſer. 63. de tempore, de quo in c. vos ante omnia. diſt. 4. de conſecr.

h d. cap. vos ante omnia

§. 2.

Baptizandorum verò parentes naturales ſcientes, pro illorum filiolis[i] renunciandum eſſe in ipſo actu baptiſmali ſatanicis operibus, mundaniſq. pompis, omnino curent, vt ad eccleſiam abſque vlla pompa deferantur. Si autem ſigna lætitiæ, quam in natiuitate filiorum patres habere ſolent, dare voluerint; quodcumque in illo apparatu expendi oporteret, ad pauperum ſuſtentationem liberali animo conuertant.

i Tertull. l. de corona mil. c. 13. & de ſpectac. cap. 4. & de idolat. c. 6. Cyprian. ep. 9. & 54.

§. 3.

Et, quamquam nomen, quod vnicuique perſonæ datur[k], quò ſuo quiſque proprio, & certo vocabulo appelletur, vt[l] cuique libet, imponitur, parochi tamen admoneant parentes baptizandorum, vt honeſtum, ac benè ſonans nomen eligant, caueantque, quodcumque turpe, aut abſonum ſit, cùm ex honeſto, ac laudabili nomine, etiam apud ethnicos, laus[m] reſultet, [n] bonaque præſumptio, ſicut ex turpi, mala. Nomen ergo, quod baptizandis imponi debet, ſumatur ab aliquo, qui propter eximiam animi pietatem, & religionem, in Sanctorum catalogum referri meruerit, vt baptizatus habeat, quem imitetur, quemq. ſibi propitium faciat in ſuis, & animæ, & corporis, neceſſitatibus.

k Cicer. li. 1 de Inuent. l l. ſi quis in fundi vocabulo in fin. princ. ff. de leg. 1. vbi pos. omnes.

m l. 63. §. ſi dandâ pecuniæ ff. ad S. C. Trebell. Plat. in Theagene. Alex. ab Alex. genial. dierum lib. 1. c. 29. Cœl. Rhod. lib. 13. lect. Antiq. c. 1. & 6. Auctor in tract. de indulc. §. Hieronym. n. 4. cum ſeqq. n Ripa ad rubr. ſoluto matr. n. 8.

CAP. III.

CVm ex vetere[a] inſtituto in Eccleſijs fontes baptiſmales erecti ſint, nemini extra eccleſiam detur[b] baptiſmus, niſi infantulo immineat vitæ periculum, quo caſu quilibet poteſt huius ſacramenti legitimus eſſe miniſter, vt ex Concilio[c] Florentino maniſeſtè conſtat, præſertim obſtetrices, quarum nullam ad illud officium poſthac admitti volumus, quæ prius à parocho, vel ab alio non didicerit formam huius ſacramenti, quæ eſt: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, cui nihil addi, aut detrahi debet. Quæ ſane verba, nec ante, nec poſt ablutionem, ſed in eo ipſo actu ablutionis infantis, diſtinctè pronuncientur. Caueant autem eædem obſtetrices ſub pœna priuationis officij, & nummorum aureorum decem, inter loci pauperes diſtribuendorum, ne quemquam, niſi in extremo vitæ periculo conſtitutum, baptizent.

a . . . l. b. de reb. eccleſ. cap. 25. b Clem. vn. hoc titulo. c de quo ſupra c. 1. hoc tit.

§. 1.

Si in priuatis ædibus baptizatus poſtea, vt plerumq. contingit, ſuperuixerit, intra octauum ab eius natiuitate diem, vel cum primum dabitur per eiuſdem valetudinem facultas, in templo ſiſtatur; vbi, ſi ritè, rectèq. baptiſmi formam ſeruatam eſſe apparebit, (quod diligentiſſimè inueſtigare ad parochos pertinet) nequaquam iterum baptizetur, neque etiam ſub illa verborum formula: Si es baptizatus, ego non te baptizo, id enim fit, quando re verà ignoratur,[d] an infans fuerit ritè baptizatus, aut probabiliter timetur, formam ſeruatam non fuiſſe; ſed ſacræ tantùm cæremoniæ in eo actu adhibeantur, quas, ſicut in priuatorum ædibus fieri vetamus, ita nulla ratione in eccleſijs omitti volumus ſub excommunicationis pœna, cui baptizati parentes, atque alios omnes, ad quos ea cura ſpectaret, ipſo facto ſubiacere, declaramus.

d can. presbyt. §. quid ergo diſſim. eſt c. eod.

§. 2.

Aqua verò, quà ablui debebit infans, non manu, ſed ſcutella, aut ſimili decenti vaſe argenteo, aut vitreo, aut fictili, ſuper caput baptizandi infundatur.

§. 3.

Baptizatorum infantium, eorumq. parentum, ac patrinorum nomina, cognomina, atq. origines, vt omnino deſcribantur in libro ad id concinnato, diligenterq. aſſeruato, cum anni, menſis, dieiq. annotatione à parochis in viſitatione noſtra iuſſimus: quod, vt hic repetatur, tum locus, tum publica vtilitas admonet, cùm certum ſit, magna aliquando eueniſſe incommoda ob huiuſmodi nominum ignorantiam; contrà verò, ad tollendas controuerſias, vetuſtatemq. illuſtrandam, plurimùm prodeſſe iſtud à parochis ex præſcripto officij pro lege haberi.

§. 4.

Admoneant parochi parentes, ac nutrices, ſub eadem excommunicationis pœna, ne infantes, per annum ſaltem, à natali die computandum, ſecum teneant in lecto propter ſuffocationis periculum, niſi paruulos in quibuſ-

Digitized by Google

quibuſdam cunis collocare poſſint, quæ ipſos, etiam in eodem lecto iacentes, ab oppreſſione defendant.

De presbytero non baptizato. Tit. XLIII.

CAP. Vnicum.

ORDINATVS ad ſacerdotium ante baptiſmum, ſiue, quia nunquam baptizatus fuerit, ſiue, quia baptizans eum, aliquid [a] addendo, aut detrahendo verbis Chriſti, mutata forma eſſentiali, vel alio modo in forma peccauerit, cùm regeneratus non fuerit per gratiam [b] baptiſmalem, ad cœtera ſacramenta aditum non habet, quorum [c] ianua baptiſmus eſt: ideo, niſi priùs baptizetur, atque [d] iterum ordinetur, nec conſecrare, nec munia ſacerdotalia obire, nec in clericorum numerum adſcribi poteſt. Qui verò credens, ſe baptizatum, cùm non eſſet, ordines ſuſceperit, niſi ſtatim, atq. id cognouerit, ab ordinum miniſterio abſtinuerit, non ordinetur, ſed, vt ſacrilegus, atq. hæreticus, puniatur. Eius tamen acta [e], qui, ſe baptizatum putans, ordines ſuſceperit, quia, ſe errare neſciebat, rata haberi, ac confirmari debeant; non enim expedit reipublicæ, infirmum, nullumq. reddi, quod bona fide geſtum eſt, cùm & non baptizatus, ſi, credens ſe baptizatum, moriatur, quamuis baptiſmum non ſuſceperit, ſaluetur, ac ſi baptizatus fuiſſet, vt definit [f] ſummus Pontifex Innocentius, licet ſanctus Auguſtinus ad [g] Petrum Diaconum ſcribens, aliud ſentire videatur: quod tamen non obſtat, cùm ibi loquatur de eo, qui cùm potuerit, noluit, aut neglexit baptizari: Innocentius verò de credente, ſe eſſe baptizatum, quem, propter fidem [h] ſacramenti, ſaluum eſſe non dubitat.

a vt ſup. c. vlt. ti. prox.
b c presbyteri §. quod ergo diſt. 68.
c vt ſup. c. 1. tit. prox.
d cap. 1. ext. eod.
e arg. l. Barbarius ff. de off. Prætidis.
f cap. 2. ext. eod.
g c. firmiſſime de conſecr. diſt. 4.
h c. debitū ext. de bapt. & eius effectu.

De cuſtodia Euchariſtiæ, Chriſmatis, & aliorum Sacramentorum. Tit. XLIV.

CAP. Vnicum.

CVM in palatijs Principum, atque adeo in priuatis domibus ædificandis, ſummam induſtriam, ſummumq. ſtudium adhibere ſoleant mortales, etiam accerſitis vndique peritiſſimis architectis, vt ædificantium magnificentia operis proportione, ac maieſtate commendetur; quem architectum, aut qualem materiam adhibebimus ad ædificandam domum Regi [a] Regum, ac Domino dominantium, Chriſto, hoc eſt, tabernaculum, vbi eius glorioſum corpus dignè collocetur? aut quo pacto tantum theſaurum ita cuſtodiemus, vt humana diligentia, quamuis maxima, eius amplitudini, ac ſublimitati aliqua ex parte reſpondeat, neque (vt ait B. Clemens [b], ſcribens ad Iacobum fratrem Domini) ſi putredo ſit in ſacrario, in ipſo ſcilicet Dominico thalamo, aut negligenter agatur, eius corpori grauis inferatur iniuria? Ideo, præter ea, quæ in viſitatione noſtra circa hoc fieri decreuimus, mandamus, in medio Altaris maioris cuiuſcumq. parochialis eccleſiæ (niſi in ea ſit ſeparatum ſacellum huic miniſterio deſtinatum) collocari tabernaculum ex ligno affabrè elaboratum, inauratum, atque intrinſecus ſerico panno vndiq. veſtitum, cuius oſtiolum claue itidem inaurata claudatur, vbi nihil, præter argenteam pyxidem, ponatur, quæ ita ampla eſſe debet, vt ſacras particulas numero ſaltem parochialium communicantium ſufficientes capiat, ſitque in ea linteolus ex ſubtili, & candida tela benedicta confectus, in quo particulæ aſſeruentur: baſis verò pyxidis ſemper ſubſtratum habeat corporale. Tabernaculum autem decenti conopço opertum ſit, quo à puluere, alijſq. temporum iniurijs defendatur. Quæ omnia, cùm ad diuinæ maieſtatis gloriam pertineant, inuigilent parochi, vt quam diligentiſſimè peragantur, ne, ſi contumaces, aut negligentes in officio deprehenſi fuerint, ſacris canonibus [c] conſtitutas pœnas luere cogantur.

a Apocalyp. cap. 10.
b epiſt. 2.
c can. ſi per negligentia can. qui bene de cōſecrat. diſt 2. c. 1. ext. eod. & apud Burchard. lib. 5. Decr. cap. 9.

§. vnic.

Vaſcula etiam, in quibus ſacra olea aſſeruantur, ex puro argento fieri mandamus, quod, & hac conſtitutione confirmamus, eaque iubemus in alio æque decenti loco; à tabernaculo tamen Euchariſtiæ prorſus ſeiuncto; cuſtodiri ita, vt à laicis, & profanis manibus, tangi non poſſit.

De Reliquijs, & veneratione Sanctorum. Tit. XLV.

CAP. I.

INTER eas Sanctorum corporum reliquias, quas, ſancta Romana [a] approbante Eccleſia, omnium eccleſiarum matre, ac magiſtra, veneratione, ac diligenti cuſtodia dignas eſſe in viſitatione noſtra declarauimus; inſcriptione carentes, ſiue innominatas, quoniam incertæ ſunt, populis honorandas exhiberi prohibemus,

a c. 1. extra eod. tit.

ac

ac ſub eccleſiæ noſtræ altari maiore collocari iubemus.

§. vnic.

Nomine verò conſpicuas, ac notas reliquias Martyrum, aliorumve Sanctorum in cœlo regnantium, cùm viua Chriſti membra, ſanctiq. Spiritus templa ad æternam vitam ſuſcitanda, & glorificanda fuerint, duliæ cultu humiliter veneramur, noſtriſque ſubditis, vt eas colant, & venerentur, præcipimus. Aſſerentes autem, Sanctorum reliquijs nullam venerationem, aut honorem deberi, vel eas, aliaq. ſacra monumenta inutiliter honorari, Sanctorumque memorias auxilij implorandi cauſa fruſtra frequentari, cum ſancta Tridentina [b] Synodo damnandos, ac, vt hæreticos puniendos eſſe, dicimus, & damnamus, cùm Sanctorum reliquias non propter eas; ſenſu, ſcilicet, carentes; ſed [c] propter ſpiritus, quorum inſtrumenta, & ad quos ordinatæ fuerunt, venerabiles eſſe ſemper cenſuerit Eccleſia. Quare, non ſolùm ſpiritus beatitudine donatos, ſed propter ipſos oſſa quoque Sanctorum, ac cineres, aliaſq. exuuias venerationem, atque honorem mereri, declaramus, ac profitemur.

b cap vn de inuocat vener. & reliq. Sanct. ſeſ. 25.

c S. Thom. 3. par. q. 25. art. 6. ad 2.

CAP. II.

Tametſi dubitandum non eſt [a], quin vnus mediator noſter [b] Chriſtus Ieſus, nos proprio ſanguine Deo patri reconciliauerit [c], ac ſemel in ſancta ingreſſus [d], æterna redemptione inuenta, nunquam pro nobis intercedere deſiſtat; non tamen abſurdum, aut inutile fuerit ad Sanctorum quoque preces, atque auxilium, confugere, eoſque, tamquam internuncios, & patronos, in neceſſitatibus implorare, quorum ope, ac meritis multa, eademq. maxima à Deo in nos collata fuiſſe beneficia [e] exploratum eſt: cumq. cœlum (vt ipſa teſtatur Veritas [f]) à peccatoribus pœnitentiam agi plurimum lætetur, credendum eſt, Sanctorum patrocinio, non ſolùm pœnitentes veniam peccatorum reportare, ſed & ipſos peccantes ad conuerſionem, ac pœnitentiam valde adiuuari. Quapropter, vt hæreticos, puniri volumus eos, qui, Sanctos non eſſe à nobis inuocandos, affirmauerint, aut nullum nobis cum illis à Deo relictum eſſe commercium, aut nullam eos noſtri curam gerere, rerumque noſtrarum nullam habere notitiam.

a Apoſt. ep. 1. ad Timot. c. 2.
b idem ad Rom c. 5. & ep. 1. ad Corinth. cap. 1.
c idem ad Hebr. c. 9.
d idem ad Hebr. c. 7.
e S. Aug. q. 149. ſuper Exod. & ſer. 2. & 4. de S. Steph. Baſil. Gregor. Nazianz. in oratione. in Cyprian. Ioan. Chryſoſt. in lib. cont. Gemin. 5. Hier. cont. Vigilã. Sulpit. in vitas Martial. Greg. Papa in Dialog. Greg. Turõ. in li. de glor. confeſſor. & martyr.
f Luc. c. 15.

CAP. III.

Imagines præterea Saluatoris noſtri, eius beatiſſimæ matris, omniumq. Sanctorum in eccleſijs præcipue habendas, atque honorandas, iuxta antiquiſſimum Eccleſiæ Catholicæ ſtylum, mandat ſancta [a] Tridentina Synodus, non, quia credendum ſit, imaginibus ineſſe vllam diuinitatem, ſeu virtutem, propter quam ſint colendæ, aut, quòd ab eis ſit aliquid petendum, aut in eis ſperandum more ethnicorum, qui; cùm veri Dei cognitione careant, in dæmonum ſimulacris, ſiue idolis ſpem collocauerunt: ſed, quia cultus, ac veneratio, quam imaginibus impartimur, refertur ad prototypa ita, vt per imagines, ſiue pictas, ſiue ſculptas, ſiue alio modo expreſſas, quas oſculari, & ante quas caput aperire, & procumbere ſolemus, Chriſtum ipſum adoremus, & Sanctos, quorum illæ ſimilitudinem gerunt, veneremur: quem cultum numquam interdixit Eccleſia, immo pleniſſimum pietatis, & grati animi euidẽtiſſimum argumentum ſemper habitum, & Apoſtolicorum temporum monumenta [b], & œcumenica Concilia cum ſanctis Patribus apertiſsimè teſtantur. Proinde, & eadem docet [c] Synodus, per hiſtorias myſteriorum noſtræ redemptionis quomodocumq. repræſentatas, erudiri, & confirmari Chriſtianum populum in articulis fidei, ex ſacriſq. imaginibus magnũ percipi fructum, præſertim, quia Sanctorum exemplis fideles excitati, ad colendum, atq. amandum ipſum rerum omnium factorem Deum vehementiùs inflammantur, eorum virtutibus per imagines ſibi ad imitandum propoſitis. Qui aliter ſenſerit, aut docuerit, vt hæreticus, puniatur.

a de inuocat. venerat. & reliq. Sanctor. ſeſſ. 25. §. Imagines.
b Conc. Nicæn primum act. 7. & ſecundum act. 4. cir. fin. Hiſtor. Tripar. lib. 6 cap. 14. Cyrill. li. 6. contra Iul. Auguſt. li. 1. de conſen. Euangeliſt. c. 10. Syn. 6. c. 82. & Rom. ſub Greg. 3. & alia Rom. ſub Steph. 3. & alibi paſſim.
c d. c. vn. §. illud verò.

§. 1.

Sed, quemadmodum ſedulò prouidendum eſt, vt in Sanctorum imaginibus pingendis, vel effingendis, omnis prorſus laſciuia, & vanitas euitetur, ne, vel religioni, vel honeſtati chriſtianæ nota inuratur; ſic quoque curandum eſt, vt, quæ pingi, & formari debebunt, dignitati, & decori eorum, quos repræſentabunt, conueniant; ne, ſi ineptæ ſint, intuentibus riſum, aut ſtomachum moueant: quare, ſi quæ ita pictæ, aut ſculptæ extiterint, deleantur, aut comburantur, aut in cœmeterio defodiantur.

§. 2.

In poſterum, ne id contingat, iuxta decretum [d] eiuſdem Concilij prohibemus, ne in templis, ſeu regularium, ſeu ſecularium clericorum, alijſque pijs locis pingantur Sanctorum imagines, aut erigantur ſtatuæ, ſiue ligneæ, ſiue lapideæ, ſiue ex alia quauis materia, niſi à nobis, aut Vicario generali noſtro, viſæ, & probatæ fuerint: qui ſecus fecerit, præterquàm, quòd operam, vt aiunt, & oleum perdet, viginti etiam aureis nummis in pios vſus erogandis, inſuper mulctetur, ſi poſt prohibitionem retinere eas auſus fuerit.

d d. c. vn. §. illud verò verſ. poſtremò.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3.

Pretioſiſſimæ crucis triumphale ſignum, militantis Eccleſiæ vexillum, & Chriſtianorum tutiſſimum in aduerſitatibus perfugium, parochi omnes, vbi erectum non ſit, in ſuarum eccleſiarum cœmeterijs, vel triuijs, vel vijs, alijſq. frequentioribus locis, vel ære, vel lapide, vel ligno decenter expreſſum, quamprimum erigi curent, etiam [a] in dirutarum, atq. in profanos vſus conuerſarum eccleſiarum plateis. Cruci adiungantur præcipua Dominicæ paſſionis inſtrumenta, quibus humanæ redemptionis opus conſummatum eſt, vt populi noſtri memoria repetentes, Chriſtum, quò mortem vinceret, in cruce vinci, ac mortem perferre voluiſſe, proprioq. ſanguine in ligno [b] illius ſerpentis caput contriuiſſe, cuius fraude primi parentes in ligno ſeducti ſunt, tanti Redemptoris charitatẽ humiliter adorẽt, quamq. ſperant, æternam ſalutem, ab ipſius tantùm meritis pendere cognoſcant.

a Cõc. Trid. ſeſſ. 21. de reſor. cap. 7. in fin.

b Gen. c. 3.

De obſeruatione ieiuniorum.
Tit. XLVI.

CAP. I.

CELEBERRIMVM eſt ieiunium in domo Dei, cùm & ad cœleſtem opem implorandam, iramq. diuinam auertendam, Hebræis, præſertim tempore legis veteris, remedium præſentiſſimum fuerit, & tempore gratiæ Saluator mundi illud quadraginta dierum inedia in deſerto ſanctificauerit. Ideo ſancta mater Eccleſia ieiunium filijs ſuis ſtatis temporibus obſeruandum indixit, in honorem vitæ, atque humanitatis Chriſti, eius glorioſæ matris, beatorumq. ſpirituum in cęlo regnantium adeo, vt abſque nota inobedientiæ, ac letalis peccati, violari non poſsit. Communia verò ieiunia ſunt hæc: Quadrageſima, quatuor anni tempora, vigiliæ Natiuitatis Domini, Pentecoſtes, Aſſumptionis Beatæ Virginis, ſancti Ioannis Baptiſtæ, omniumq. Apoſtolorum, (præterquàm Ioannis, Philippi, & Iacobi minoris) ſancti Laurentij, Omniumq. Sanctorum. Præter hæc, ſunt alia ieiunia non pauca, quæ, vel celebrantur ex locorum conſuetudine, vel ex voto vniuerſitatum, aut ſingularum perſonarum, quæ omnia ſub pœna peccati, pariter letalis, obſeruanda ſunt. Ieiunium verò triplex [a] eſt: naturale, eccleſiaſticum, & ſpirituale, aut metaphoricum. De eccleſiaſtico loquamur modò. Hoc conſiſtit in delectu ciborum, vt ſemel comedatur, obſerueturq. hora comedendi. Quoad ſubſtantiam ciborum, ab eſu carnium, & iuxta conſuetudinem, aliorum ciborum, qui ſementinam ab eis originem trahunt, hoc eſt, lacte, caſeo, & ouis, abſtinendum [b] eſt: præter carnes [c] ieiunantibus abſolute interdictas, vetita ſunt, & lacticinia, & oua, niſi aliter poſtulet loci conſuetudo, vt in hac regione, atque alibi. Quæ tamen conſuetudo, cùm non habeat locum in quadrageſima, & quatuor temporibus, qui vetita comedere auſus fuerit, & letalis criminis reus erit, & arbitrio noſtro vlterius mulctabitur, niſi iuſtam ob cauſam cum eo, vel à nobis, vel à Vicario noſtro generali, fuerit diſpenſatum.

a Tolet. in Summa li. 6. cap. 1.

b can. de eſur. de conſecr. diſt. 3. can. denique diſtinct. 4.

c S. Th. 2. 2. q. 147. art. 8 ad 3.

CAP. II.

VErumtamen Chriſtiani pluribus ex cauſis à ieiunio excuſantur, ad quatuor [a] verò, tamquam capita, referuntur omnes exceptiones, ieiunij obligationem ſoluentes, nempe, infirmitatem, paupertatem, laborem, & pietatem: quarum tribus poſterioribus omiſsis, de prima nunc ſermonem habeamus: hæc pariter quadruplex eſt: languoris, ſcilicet, hoc eſt, debilitatis ex morbo contractæ: complexionis, quæ eſt imbecilla corporis habitudo: ætatis, vel nimis acerbæ, vel nimis prouectæ: & conditionis, fœminini præſertim ſexus, prægnantium, ſcilicet, & lactantium. Sanè languoris, ætatis, atque conditionis infirmitas omnes Chriſtianos à ieiunio omnino abſoluit: infirmitas autem, quam vulgò, complexionis, appellant, diſpenſatum [b] ad oua, & lacticinia, nequaquam à ieiunio excuſat, ſicut eum, cui ex diſpenſatione carnibus veſci liceat. Nos autem; qui diſpenſantem huc ſolùm ſpectare intelligimus, vt, quantùm fieri poteſt, à male affectis corporibus pericula ex noxiorum ciborum vſu imminentia, auertantur; non videmus, cur diſpenſatus (quamuis carnes edere licitè poſsit) ab hoc tamen ſaluberrimo Eccleſiæ præcepto excuſari poſsit: immo, cùm ex robuſtiore alimento valentior factus, faciliùs ieiunaturus præſumatur; nihil obſtare putamus, quin, & ipſe, ſicut cœteri Chriſtiani, tempore ieiunij ſemel tantùm in die, horaq. ab Eccleſia præſcripta, cibum ſumere debeat; cùm & inter celeberrimos Theologos non deſint [c], qui, ſe idem ſentire ſcriptis mandauerint: idque eò magis, quò abſtinentiam ieiunantibus vtiliorem, quàm ſaturitatem cum plerisq. ſanctis viris eſſe, non dubitamus: inter quos Beatus [d] Athanaſius, vbi de Daniele loquitur, ſententiam noſtram mirum in modum confirmat his verbis: Videsne, quid faciat ieiunium? morbos ſanat, diſtillationes exſiccat, dæmones fugat, prauas cogitatio-

a Tolet. in Summa li. 6. cap. 4.

b Caiet. ad d. q. 147. Nauarr. cap. 21. n. 12 Tolet. in Summa lib. 6. c. 4.

c Greg. de Valen. to. 3. cõm. diſput. 9. q. 2. punct. 5 Io. Medina de pœnitẽt. quæſt. 9.

d in ſer. ad virginem ſiue de meditat.

nes

Digitized by Google

nes expellit, mentem clariorem reddit, cor mundum efficit, corpus ſanctificat, deniq. ad thronum Dei hominem ſiſtit. Sed, & Leo [e] Papa: Quotidiano experimento, inquit, probatur, potus ſatietate aciem mentis obtundi, ciborum nimietate vigorem cordis hebetari ita, vt delectatio edendi etiam corporum contraria ſit ſaluti, niſi ratio temperantiæ obſiſtat illecebræ, & quod futurum eſt oneri, ſubtrahat voluptati. Et alibi idem Leo [f]: De abſtinentia prodeunt caſtæ cogitationes, rationales voluntates, ſalubriora conſilia, & per voluntarias afflictiones caro cõcupiſcentijs moritur, virtutibus ſpiritus innouatur. Nec quidem diſſimile eſt, quod canit Eccleſia, Deum nempe corporali ieiunio vitia comprimere, mentem eleuare, virtutemque largiri, ac præmia. Eliachim [g] item ſacerdos in libro Iudith: Scitote, ait, quoniam exaudiet Deus preces veſtras, ſi manentes, permanſeritis in ieiunijs, & orationibus in conſpectu Domini. Vnde colligitur [h], ieiunium, ciborumq. abſtinentiam, tum domando, tum confirmando corpori, plurimum conferre, præſertim, ſi cum oratione, & eleemoſyna coniungatur. Contrà verò cibo, vinoq. grauatos, neque orare, neque mentem ad cœlum tollere, nec, deficiente charitate, diuinum auxilium implorare poſſe, niſi peccatorum venia impetrata, ſimul & charitatis donum impetrauerint. Ab omnibus igitur, qui ieiunare tenentur, Eccleſiæ præceptum cum ieiunij conditionibus etiam, quoad horam, integre ſeruari mandamus, exceptis ijs, qui ex cauſis legitimis ieiunij obligatione eximuntur. Eos verò, quibus carnium vſum tempore ieiunij, ex diſpenſatione, permitti contigerit, quantùm poſſumus, in domino hortamur, vt, niſi ex aduerſa valetudine, aliave ſacris conſtitutionibus probata cauſa, in diebus ieiunij pluſquam ſemel, comedere cogantur; nihilominus ieiunare non recuſent, ſimulq. meminerint omnes, orationem, atque eleemoſynam ad gratiam promerendam, iramq. diuinam auertendam cum ieiunio coniungere.

e in ſerm. 8. de ieiun. & eleemoſ.

f in ſer. 2. de ieiunio.

g cap. 4.

h Iob. c. 12. Aug. ad pſal. 42. & lib de perfect. iuſtit. reſp. 17. Io. Chryſoſt. ſerm. 43.

De purgatione poſt partum. Tit. XLVII.

CAP. Vnic.

TRANSLATO ſacerdotio, conſequens fuit, & legis [a] tranſlationem fieri. Ideo, cùm in lege Moſaica [b] non liceret mulieribus poſt partum, niſi certo [c] tempore decurſo, ingredi templum; hodie, quia vmbra legis euanuit, illuxitq. [d] mundo per Ieſum Chriſtum corpus ipſum, Euangelica, ſcilicet, veritas, ſtatim à partu poſſunt mulieres abſque peccato introire [e] eccleſiam, ibiq. de ſuſcepta prole bonorum omnium largitori Deo gratias agere. Meminerint propterea prægnantes, cum in partu magnum vitæ periculum ſubituræ ſint, ante partum conſcientias proprias diligenti peccatorum confeſſione, atque ſanctiſſimæ Euchariſtiæ participatione, emaculare. Quod & à puerperis poſt periculum fieri vehementer cupimus, nimirum, quia, gratiarum agendarum cauſa, eccleſiam ingreſſuræ, nihil Deo gratius facere poſſunt, quam bonam gratiam (quæ [f] ſacroſancta Euchariſtia eſt) piè ſumere, cumque [g] vera gratia omnium chariſmatum fonte, Chriſto coniungi, ſicque veras gratias agere: Euchariſtia, nempe, etiam gratiarum [h] actio eſt, & ſacerdotes, cum ſacrificant, Deo acceptorum beneficiorum gratias agere, cumq. conſecrant Hoſtiam puerperis tradendam, gratias item pro ipſis agere dicuntur, quòd prolem ſuſceperint, ac periculum partus proſpere euaſerint.

a c. 1. ext. de conſtitut.

b Leuit. c. 12.

c vt can. 1. & 2. diſt. 5.

d Ioan. c. 5.

e c. vn. ext. eod.

f S. Th. in 3. par. q. 73. art 4.

g d. c. 1. Cyprian. in lib. de lapſ. Ambroſ. lib. 5. de ſac. c. 3. Magiſt. in 4. diſt 4.

h Orig. li. 8. contra Celſ. 1. Matth. 26. Luc. 22 Mar. 14 Apoſt. ep. 1. ad Corinthios c. 11.

De eccleſijs ædificandis, vel reparandis. Tit. XLVIII.

CAP. I.

PROPRIVM ſemper fuit vſq. ab incunabulis religionis noſtræ, Chriſtianisq. hominibus ex omni memoria maximè familiare, creaturarum omnium parenti Deo templa extruere, extructaq. pretioſis donarijs, ac muneribus exornare, quod per vniuerſum orbem ſplendidè ædificatæ teſtantur eccleſiæ, quas, tamquam Deo gratiſſimas, Philippus, Bartholomæus, Thomas, Matthæus, atque Andræas Apoſtoli, nec non Marcus Euangeliſta, fidei noſtræ propugnacula, ac lumina, vbique conſtrui ſedulò curarunt. [a] vnde, & apud Lucam [b] centurio ille, de quo loquens Dominus, dixit: Non inueni tantam fidem in Iſrael, laudari meruit, quòd Iudæis Synagogam ædificaſſet. Propterea fundatores eccleſiarum, xenodochiorum, cœnobiorum, aliarumque ſacrarum domuum, æternam ſibi mercedem, & apud Deum, & apud homines, lucrantur. Et nos ad huiuſmodi laudabilia opera ſubditos noſtros ex animo hortamur; ea tamen lege, vt neque eccleſia, neque oratorium, neque capella, neque etiam altare, nobis inconſultis, ædificetur: qui autem obedire neglexerit, de inchoata ædificatione arbitrio noſtro puniatur, ſed & ipſum ædificium inutile

a Niceph. lib. 2. c. 31. 39 40. 41. & & 42. can. ſacroſancta diſt. 22.

b cap. 9. vbi Beda, & Auguſt. lib. 33. contra Fauſtum cap. 2. Amb. ſer. 89.

tile ſit, nulliq. vſui eccleſiaſtico applicari poſſit. §. vnic.

Quod noſtris diœceſanis circa eccleſiarum ædificationem prohibemus, idipſum ad Regulares, ſiue Religioſos clauſtrales, extendi debere declaramus, cùm ex ſummi Pontificis Leonis Decimi ſanctione alienus Epiſcopus primum fundamenti lapidem in eorum locis iacere non poſſit, niſi ordinarius bis, aut ter, inſtanter, ac reuerenter requiſitus, id facere ſine legitima cauſa recuſauerit.

CAP. II.

Svadet chriſtiana pietas, eccleſias omnes piorum hominum charitate conſtructas, quandocumq. vetuſtate, aut alia temporum calamitate, collabantur, vel ruinam minentur, ad priſtinum decorem, vſumq. reſtitui. Parochiales igitur, quamuis iuriſpatronatus fuerint, ex quibuſcumque earum prouentibus inſtaurentur: Si verò prouentus non ſufficiant, patroni, [a] alijque ex eiſdem eccleſijs fructus percipientes, atque ijs deficientibus, parochiani, quauis exemptione, aut appellatione, minime obſtante, ad earum reparationem efficaci iuris ſubſidio compellantur. Sed, ſi omnes adeo pauperes fuerint, vt huiuſmodi onus ferre nequeant, tituli, muniaque omnia parochialia cum reditibus eccleſiarum dirutarum ad matrices, ſeu viciniores eorumdem locorum eccleſias, prout nobis viſum fuerit, transferantur, ipſæque dirutæ eccleſiæ in profanos [b] vſus, non ſordidos, cruce erecta, vbi antea ſtetiſſent, conuertantur. Si autem parochiales non fuerint, ante oculos deſcendentium, hæredumque eorum, qui eas fundauerint, diuini cultus iactura proponatur, vt vnuſquiſq. maiorum ſuorum monumenta, præſertim religioſa, etiam ad propriæ familiæ ornamentum conſeruari ſua intereſſe intelligens, domum Dei ruinis obrui diutiùs non patiatur. Quod, ſi ex ſententia non ſuccedat, vocatis ijs, quorum intereſt, omnis ſacra ſupellex cum reditibus, atq. oneribus ad alias eccleſias, vt ſuperiùs dictum eſt, arbitrio noſtro pariter transferatur, erigantur q. inibi ſub eiſdem inuocationibus altaria, vel ſacella (quas capellas vocant) niſi iam erecta diuino miniſterio aptari poſſint cum oneribus, ac prouentibus, quos ad dirutas eccleſias antea pertinuiſſe conſtiterit. Quæ autem Vniuerſitates, aut pia loca, aut priuatæ familiæ, aut perſonæ, vel in ruinis iacentes, vel ruinis proximas eccleſias reficere, ac reparare quomodocumq. tenentur, niſi, quod debebunt, maturè præſtiterint, opportunis iuris remedijs, etiam interdicti; ſi Vniuerſitates fuerint; ad munus ſuum abſque mora reuocentur.

[a] c. 1. extr. eodem.

[b] Cōc. Tridem. ſeſſ. 21. c. 7. de reform.

Acta Eccleſ. Tarantaſ.

De immunitate eccleſiarum, cœmeterij, & rerum ad eas pertinentium. Tit. XLIX.

CAP. I.

CVM in eccleſia, hoc eſt in domo [a] Dei, conueniant Chriſtiani, & laudent, atque adorent nomen, quod eſt [b] ſuper omne nomen, à quo aliud ſub cœlo non eſt [c] datum, in quo credentes ſalui fiant, nomen, inquam, Ieſu Chriſti, qui ſaluum fecit populum ſuum à peccatis, dedecet profectò, atque adeo impium videtur, domum orationis, & ſanctitudinis [d] profanis impurorum hominum commercijs violari, ac quodammodo fieri ſpeluncam latronum. Prohibemus igitur, ne in ea fiant vana [e] colloquia, deambulationes, ſtrepitus, vniuerſitatum, profanarumque ſocietatum conuentus, confabulationes, negotiationes, nundinationes, forenſes tumultus, ſecularium iudiciorum exercitia, litigantium contentiones, ludi theatrales, perſonatorum repræſentationes, aliaue [f] profana ſpectacula.

CAP. II.

IMperauit Deus in lege veteri [a] ciuitates refugij, vt, qui ad cædem quærerentur, dum nolentes ſanguinem fudiſſent, perſecutionem euaderent. Idem & à Chriſto præceptum fuiſſe videtur teſtari Matthæus [b]. Romani pariter, atq. Græci [c] aſyla aperuerunt, quorum tantam fuiſſe auctoritatem legimus, vt inde abduci delinquentes piaculum eſſet, ſed & ad Principum ſtatuas [d] confugientibus vis inferri non potuit. Quod ſanè refugium multò magis conuenit eccleſijs, quæ viui, ac veri Dei domicilia ſunt, vbi eius vnigeniti filij ſanctiſſimum corpus adoratur, vbi pro peccatis populi immaculata immolatur hoſtia, vbi donaria ſupremæ maieſtati offeruntur, vbi tandem per Ieſu Chriſti paſſionem Deo patri reconciliamur. Quicumq. igitur confugerit ad eccleſias, vt à carceribus tutus ſit, non ſolùm ob ciuilem, ſed & ob criminalem cauſam, inuitus inde abſtrahi nullo modo poſſit. Qui verò ita confugienti vim intulerit, tamquam ſacrilegus, excommunicationis mucrone ſtatim feriatur, à qua non abſoluatur, niſi; reo ad locum ſui refugij reſtituto; dignam tanta temeritate peragat pœnitentiam. Contrà verò, ne eccleſia videatur eſſe perditorum hominum aſylum, nec ſpes immunitatis, & impunitatis occaſionem præbeat delinquendi, conſtitutionem Gregorij [e] Quartidecimi obſeruari mandamus, qua caue-

[a] Ioan. 2.

[b] Apoſt. ep. ad Philipp. cap. 2.

[c] Act. c. 4.

[d] Pſal. 92.

[e] c. 6. extr. eod. c. 2. eodem lib. 6.

[f] c. cum decorem extr. de vit. & honeſt. cler. cā. cantiſtes 92. diſt. can. nullas de conſecr. diſt. 5.

[a] Exodi 21. Num. 35. Deuter. 19. Ioſ. 20. & 3. Reg. 2.

[b] c. 10. Athanaſ. in Apologia circa medium.

[c] Auctor in ſuo lib. de ſacr. immun. lib. 1. c. 15.

[d] l vn. C. de his, qui ad ſta: Princip. confug.

[e] incipien. Cùm aliàs fel. rec. Pius Quintus.

Hh

Digitized by Google

cauetur, ne publicis latronibus, graſſatoribus, agrorum depopulatoribus, humanum ſanguinem in eccleſijs, earumque cœmeterijs proditorie fundentibus, hæreticis, maieſtatiſque reis, vlla prorſus ſuffragetur, aut proſit eccleſiaſtica immunitas. Ideo huiuſmodi nefarios homines, præuia licentia noſtra, capi, atque extrahi ab omnibus ſacris locis impunè poſſe, mandamus, extractoſque cuſtodiri, donec criminum qualitate examinata, ſi in ecclesiaſtico foro iudicandi non fuerint, tradantur iudici ſeculari.

§. vnic.

Si verò ob locorum diſtantiam licentia extrahendi malefactores ex locis ſacris à nobis, vel à Vicario noſtro, facile haberi non poſſit, de eorumq. fuga immineat periculum, poſtquam rector, vel ſecularis, vel regularis, loci illius, ad quem confugiſſent, de tota re factus fuerit certior, eo conſentiente, malefactores inde abduci impune poſſe cōcedimus, præſtito tamen à iudice laico, ſiue ab eius miniſtris, iuramento, reos ipſos ad carceres noſtros rectà deducendos iri, vt cognoſcatur, an ea crimina, quorum accuſati fuerant, ſint ex illorum genere, quæ ſuperius recenſuimus.

CAP. III.

QVod de eccleſijs ſtatutum eſt, idem de cœmeterijs [a] ſtatutum eſſe intelligatur, ſiue ijſdem eccleſijs coniuncta ſint, ſiue omnino ſeiuncta, ac longe ab eis diſtantia, ſiquidem, & ipſa conſecrantur, vocanturque cœmeteria, hoc eſt, dormitoria, quia ibidem mortui Chriſtiani dormire dicuntur; ſicut Lazarum Chriſtus [b] dormire dixit, cùm tamen mortem obijſſet. Apoſtolus item vita functos dormientes appellat ad Theſſalonicenſes ſcribens. [c] vbi ait Hieronymus, eos dormientes appellari, quia certum eſt, reſurrecturos; ac ijſdem fere verbis Auguſtinus [d] propter futuram, ſcilicet, reſurrectionem, velut euigilationem; quod & affirmat alibi idem Hieronymus [e] his verbis: In Chriſtianis non eſt mors, ſed dormitio, & ſomnus appellatur; cui conſenſit etiam Ioannes Chryſoſtomus [f], dicens, mors nō eſt mors, ſed ſomnus, & dormitio temporaria. Quare legiſlatores eccleſiaſtici cœmeteria [g] ijſdem gaudere priuilegijs, & immunitatibus, voluerunt, quibus ipſæ gaudent eccleſiæ, eoſque, qui cœmeteria profanant, puniri, ac, ſi eccleſias ipſas profanaſſent. Itaq. excommunicationi ſubijcimus eos, qui in cœmeterijs (quemadmodum hactenus factum fuiſſe audiuimus) choreas ducunt, pila ludunt, mercaturam, vel aliud ſimile profanum tractant, item eos, qui debitores in cœmeterijs ad tribunalia ſecularia citant, aut citari mandant, cum proteſtatione etiam, ne inde diſcedant, donec creditoribus ſatisfecerint, cùm pleriq. non ſine diuini præcepti, & libertatis eccleſiaſticæ iniuria, dominicis, alijsq. feſtis diebus, ne citentur, ad eccleſias accedere non audeant: quin & curſores, ſeu curiales, (vt apud nos vulgò vocantur) qui in cœmeterijs aliquem citauerint, officij amiſſione, aureiſq. nummis decem in vtilitatem eccleſiæ, cuius cęmeterium ita violatū fuerit, conuertendis, mulctari mādamus.

[a] cap. vlt. ext. hoc tit. can. ſicut 16. q. 4.
[b] Ioan. c. 11.
[c] cap. 4.
[d] epiſt. 112. & alibi.
[e] epiſt. 29. ad Theodoram.
[f] homil. 21. ad populos Antioch.
[g] d. c. vlt. & c. 2. §. ceſſet eod. lib. 6.

CAP. IV.

SAcerdotes, omneſque clericos, vt muneri ſuo ſolicite ſatisfacerent, atque (vt iubet Apoſtolus [a]) ne ſe negotijs ſecularibus implicarent, eximere voluit Deus ab omni mundana iuriſdictione, Chriſtos [b] ſuos, ac Deos [c] aliquando eos appellans, [d] nempe, quia eorum [e] labia cuſtodiunt ſcientiam (vt eſt apud Malachiam) & legem exquirunt ex ore eius. eoſdem & Chriſtus ab omni humano iudicio exemptos manifeſtauit tunc, cum de regibus terræ quærendo, an, [f] ſcilicet, tributum acciperent à ſuis, vel ab alienis, reſpondente Petro, eos accipere ab alienis; liberos eſſe filios pronunciauit. Quem quidem honorem non hominibus impendi, ſed Deo, cui ſoli vacare debent ſacerdotes, reſpondit iuriſconſultus Paulus [g], quamuis ethnicus: vnde certiſſimum eſt, vniuerſum ſacrum ordinem ſeculari, profanæq. poteſtati minime ſubiectum fuiſſe, etiam ante humanas leges, ipſorumq. Romanorum Pontificum, atque Imperatorum conſtitutiones, vbi de ſacerdotibus loquuntur, non eſſe intelligendas, quòd clericos à ſecularium tribunalium iuriſdictione exemerint, ſed [h], quòd ius diuinum declarauerint. Ideo ſub pęna anathematis, à quo, niſi à nobis, abſolui non poſſint, eccleſiaſticarum cauſarum cognitionem omnibus ſubditis laicis iudicibus interdicimus, prohibentes, ne ſacro ordini vllam, vel minimam, vim inferant, aut de clericorum delictis, (quorum cognitio ad nos pertinet [i]) vllo pacto inquirere, aut iudicare audeant: ſed meminerint, Regem Oziam, quòd ſacerdotis officium vſurpaſſet, à Deo leproſum [k] factum; & Ozam, cùm inclinantem arcam, ne caderet, tetigiſſet, ſtatim morte mulctatum. Etenim ſeiunxit Deus ſemper ſacra à profanis, voluitque, aliud eſſe ius eccleſiæ, aliud ius ſeculi, aliam ſacerdotij, aliam regni rationem. Diſtinxit etiam ſacra [l] ædificia à regum domibus ita, vt nefas ſit, non ſolùm diuinos limites tranſilire, ſed & illis appropinquare.

[a] epiſt. 2. ad Timoth. c. 2.
[b] Pſal. 104.
[c] c. 1. §. quia verò ext. de ſacr. vnct.
[d] Exod. 22.
[e] Malach. cap. 2.
[f] c. 17. Matt.
[g] l. non diſtinguemus § de recep. arbitr.
[h] gl. ad cā. 12. ad verb. diſcuti, vbi notāt omnes 96. diſt. & ad c. 4. verb. diuino, vbi etiā not doctores de cenſib. lib. 6.
[i] c. clerici c. cū ab homine c. qualiter, & quādo ext. de iudic c. ſignificaſti extra de for. cōp. l. vlt. C. Theodoſ. de Epiſcop. & cler. l. 1. C. eod de Epiſc. iudic. & l. 2. C. eodem de religioſ.
[k] lib. 2. Paralip. c. 26. 2. Reg. 6.
[l] apud Ezechiel. c. 43.

CAP.

CAP. V.

QVa ratione ſacræ ædes, eorumq. miniſtri, & præſides abſque piaculo onerari, aut grauari non poſſunt, eadem prorſus, nec diuexari debent eorum bona vſibus cœleſtium ſecretorum ſemel dicata (vt eſt apud Iuſtinianum[a]) ſordidis muneribus, aut oneribus, nec quidquam[b] extraordinarij, aut (quod aiunt) ſuperindicti, eis imponi. Quare; ſi aliter ab aliqua Vniuerſitate ſtatutum fuerit; flagello excommunicationis verberentur auctores, & locus interdicto eccleſiaſtico tandiu ſubiectus intelligatur, quandiu ſtatutum illud fuerit contraria conſtitutione abrogatum.

a l. placet C. de ſacroſ. eccl. can generaliter §. placet 16. quæſt. 1.
b Auth. itē nulla cōmunitas C. de Epiſ. & cler. cap. 1. eodē lib. 6.

Nec clerici, vel monachi ſecularibus negotijs ſe immiſceant. Tit. L.

CAP. Vnicum.

NEMO militans Deo[a] implicet ſe negotijs ſecularibus (ait Apoſtolus) vt poſſit placere ei, cui ſe probauit, ſed tantùm[b] altari, & ſacrificijs deſeruiat, vt precibus, atque orationibus vacet. Multa[c] autem ſunt, quæ clericis cuiuſcumq. conditionis, & ordinis ſint, prohibentur: munera quippe omnia iniuſta accipere, vel dare, contentiones, lites, rixas, aleas amare, conductores rerum ſecularium, aut procuratores eſſe, ornamentum ordini inconueniens quærere, in delicijs viuere, gulæ, & ebrietati indulgere, iniuſtis ponderibus, ſeu menſuris, vti, negotia illicita tractare, ſanguinis iudicium agitare, aut ſententiam dictare, canes quoque, aut aues, venationis cauſa, alere, tabellionatus officium exercere, medicinæ, aut legali facultati, abſq. licentia, operam dare: quæ tamen ex conſtitutione Innocentij[d] IV. in generali Lugdunenſi Concilio edita negari non ſolet.

†

a Apoſt. ep. 2. ad Timoth. c. 2.
b Cyprian. lib. 1. ep. 6.
c c. 1. cum ſeqq. extra. hoc tit.
d de qua c. 2. de priuil. lib. 6.

Finis Libri Tertij.

Digitized by Google

ACTA TARANTASIENSIS ECCLESIAE

AB ANASTASIO GERMONIO Archiepiſcopo, & Comite Tarantaſienſe in Diœceſana Synodo Muſterij habita,

iij. Nonas Maij anno Sal. MDCIX. promulgata.

LIBER QVARTVS.

De ſponſalibus, & matrimonijs. Tit. I.

Eugenius IV. in generali Concilio Florentino.

CAP. I.

SEPTIMVM eſt ſacramentum matrimonij, quod eſt ſignum coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ, ſecundum Apoſtolum [a] dicentẽ: Sacramẽtum hoc magnum eſt: Ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia. Cauſa efficiens matrimonij regulariter eſt mutuus conſenſus per verba de præſenti expreſſus. Aſſignatur autem triplex bonum matrimonij. Primum eſt proles ſuſcipienda, & educanda ad cultum Dei. Secundum eſt fides, quam vnus coniugum alteri ſeruare debet. Tertium eſt indiuiſibilitas matrimonij propter hoc, quod ſignificat indiuiſibilem coniunctionem Chriſti, & Eccleſiæ. Quamuis autem ex cauſa fornicationis liceat tori ſeparationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas eſt, cùm matrimonij vinculum legitime contracti perpetuum ſit.

a ad Epheſ. cap 5.

Ex Concilio generali Tridentino.

De ſacram. Matrim. in princ. & Gratiam ſeſſ. 24.

CAP. II.

GRatiam verò, quæ naturalem illum amorem perficeret, & indiſſolubilem vnitatem confirmaret, coniugeſque ſanctificaret, ipſe Chriſtus venerabilium ſacramentorum inſtitutor, atque perfector, ſua nobis paſſione promeruit: quod Paulus Apoſtolus innuit, [a] dicens: Viri diligite vxores veſtras, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſe ipſum tradidit pro ea: mox ſubiungens: Sacramentum hoc magnum eſt, ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia. Cùm igitur matrimonium in lege Euangelica veteribus connubijs per Chriſtum gratia præſtet; meritò inter nouæ legis ſacramenta annumerandum ſancti Patres noſtri, Concilia [b], & vniuerſalis Eccleſiæ traditio ſemper docuerunt; aduerſus quã impij homines huius ſeculi inſanientes, non ſolùm perperam de hoc venerabili ſacramento ſenſerunt, ſed more ſuo, prætextu Euangelij, libertatem carnis introducentes, multa ab Eccleſiæ Catholicæ ſenſu, & ab Apoſtolorum temporibus probata conſuetudine aliena ſcripto, & verbo aſſeruerunt, non ſine magna Chriſtifidelium iactura: quorum temeritati ſancta, & vniuerſalis ſynodus cupiens occurrere, inſigniores prædictorum ſchiſmaticorum hæreſes, & errores; ne plures ad ſe trahat pernicioſa eorum contagio; exterminandos duxit, hos in ipſos hæreticos, eorumq. errores decernens anathematiſmos.

a epiſt. ad Epheſ. c. 5. in fin. c. debitũ ext. de bigamis.

b d. c. 5. ad Epheſ. & Cõcil. Florent. de quo cap. praced. & c. ad abolendã extr. de hæretic.

CAP. III.

CAnones autem duodecim doctrinam hanc de ſacramento matrimonij à Concilio Tridentino, vt ſupra retulimus, promulgatam, ſtatim ſubſequentes, vt ab omnibus diligenter, ac religioſè obſeruentur, diſtrictè præcipimus. Qui verò eos non admiſerit, aut ad ſenſum diuerſum ab eo, quem tenet

Eccle-

Digitized by Google

Eccleſia, detorſerit, non ſolùm excommunicetur, ſed, vt hæreticus, puniatur. Qua pœna mulctentur etiam, quicumque ex ſacramentis nonnulla, ac nominatim matrimonium, tempore Apoſtolorum fuiſſe, hodie verò non eſſe cum Caluino impijſſimo profitentur, quaſi ſacramenta ad tempus fuerint inſtituta, non autem, vt durarent, quamdiu duraret Eccleſia, hoc eſt, vſque ad conſummationem ſeculi.

De ſacramento matrimonij.

Canon I.

Si quis dixerit, matrimonium non eſſe verè, & propriè vnum ex ſeptem legis Euangelicæ ſacramentis à Chriſto Domino inſtitutum, ſed ab hominibus in Eccleſia inuentum, neque gratiam conferre; anathema ſit.

Canon II.

Si quis dixerit, licere Chriſtianis plures ſimul habere vxores, & hoc nulla lege prohibitum; anathema ſit.

Canon III.

Si quis dixerit, eos tantum conſanguinitatis, & affinitatis gradus, qui in Leuitico exprimuntur, poſſe impedire matrimonium contrahendum, & dirimere contractum; nec poſſe Eccleſiam in nonnullis illorum diſpenſare, aut conſtituere, vt plures impediant, & dirimant; anathema ſit.

Canon IV.

Si quis dixerit, Eccleſiã non potuiſſe conſtituere impedimẽta matrimoniũ dirimentia, vel in ijs conſtituendis erraſſe; anathema ſit.

Canon V.

Si quis dixerit, propter hæreſim, aut moleſtam cohabitationem, aut affectatam abſentiam à coniuge, diſſolui poſſe matrimonij vinculum; anathema ſit.

Canon VI.

Si quis dixerit, matrimonium ratum, non conſummatum, per ſolemnem Religionis profeſſionem alterius coniugum non dirimi; anathema ſit.

Canon VII.

Si quis dixerit, Eccleſiam errare, cum docuit, & docet iuxta Euangelicam, & Apoſtolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonij vinculum non poſſe diſſolui; & vtrumque, vel etiam innocentem, qui cauſam adulterio non dedit, non poſſe, altero coniuge viuente, aliud matrimonium contrahere: mœchariq. eum, qui, dimiſſa adultera, aliam duxerit, & eam, quæ dimiſſo adultero, alij nupſerit; anathema ſit.

Canon VIII.

Si quis dixerit, Eccleſiam errare, cum ob multas cauſas ſeparatiouem inter coniuges, quo ad torum, ſeu, quoad cohabitationem, ad certum, incertumve tempus, fieri poſſe decernit; anathema ſit.

Canon IX.

Si quis dixerit, clericos in ſacris ordinibus conſtitutos, vel Regulares caſtitatem ſolemniter profeſſos, poſſe matrimonium contrahere, contractumq. validum eſſe, non obſtante lege eccleſiaſtica, vel voto, & oppoſitum nil aliud eſſe, quàm damnare matrimonium, poſſeq. omnes contrahere matrimonium, qui non ſentiunt, ſe caſtitatis, etiam ſi eam vouerint, habere donum; anathema ſit: cùm Deus id rectè petentibus non deneget, nec patiatur, nos ſupra id, quod poſſumus, tentari.

Canon X.

Si quis dixerit, ſtatum coniugalem anteponendum eſſe ſtatui virginitatis, vel cælibatus, & non eſſe melius, ac beatius manere in virginitate, aut cælibatu, quam iungi matrimonio; anathema ſit.

Canon XI.

Si quis dixerit, prohibitionem ſolemnitatis nuptiarum certis anni temporibus ſuperſtitionem eſſe tyrannicam, & ethnicorum ſuperſtitione profectam, aut benedictiones, & alias cæremonias, quibus Eccleſia in illis vtitur, damnauerit; anathema ſit.

Canon XII.

Si quis dixerit, cauſas matrimoniales nõ ſpectare ad iudices eccleſiaſticos; anathema ſit.

CAP. IV.

SPonſalia, quoniam reſpiciunt maris, ac fœminæ coniunctionem, videntur idem eſſe, ac matrimonium, ſed planè differunt à matrimonio: dicuntur verò ſponſalia à ſponſione, [a] ſeu promiſſione, qua ex parte viri, & ex parte mulieris fides datur de futuris nuptijs, & poteſt vocari etiam repromiſſio, quia reciprocè, & mutuò, hinc, inde, quod ad conciliandas futuras nuptias pertinet, promittitur. Dicta ſunt autem ſponſalia, [b] quia veteres futuras ſibi vxores ſpondere, & ſtipulari ſolebant: is [c] etenim, qui ducere volebat vxorem, ab eo, qui daturus erat, eam ſtipulabatur: contrà, qui dare volebat, ſpondebat, ſe daturum, iſq. contractus nomẽ ſponſalium obtinebat, dieſque [d] ille ſponſalis appellabatur. Apud nos ille mos obſoleuit, retento nomine, cùm hodieque fieri ſoleat quædam ſponſio, aut per ipſos contrahentes, aut per internuncios, ſub hac verborum forma. Ego accipiam te (verbi gratia) Annam in vxorem: ego accipiam te Petrum in virum. Sponſaliorum duæ ſunt ſpecies; nãq. vel in præſens, vel in futurum tempus contrahuntur: ſi ſint in futurum, vtroque ex ſponſis

a l. 1. ff. eod. tit. cum noſtrates 30. q. 5.

b l. 2. ff. eodem titul.

c Gell. li. 4. cap. 4.

d Varr. li. 5. de ling. Latina.

diſſentiente; permiſſum eſt, reſcindi contractum, non æque, ſi in præſens. Magis tamen propria, ac frequens eſt apud vtriuſque iuris prudentes ſponſaliorum, ac ſponſarum ſignificatio, quæ reſpicit tempus futurum, propriæque ſunt ſponſæ, quas in futurum paciſcimur: ſponſalia verò, quæ in præſens tempus contrahuntur, ſunt ipſæ nuptiæ, ipſumque matrimonium, animorum [e] ſcilicet, corporumq; coniunctio. Sed, quamuis aliud ſit [f] ſponſalia contrahere, aliud de contrahendis ſponſalibus promittere; attamen tanta eſt promiſſionis vis, quæ in matrimonij contractu fit, vt piaculum ſit illam violare, peccetque [g] mortaliter, qui ex ſponſis conſenſum coniugalem negat, quamuis promiſſio, aut intentio non fuerit iuramento confirmata, cùm [h] apud Deum ſimplex promiſſio non differat à iuramento. Si verò ſponſi ſibi inuicem obligationem remittant, liberi maneant. Quod, ſi alter eorum, valere promiſſionem aſſerat; alter verò neget, vel contumaciter adimplere recuſet, cenſuris compellatur ad tempus, nec vlterius.

e c.debitum extra de bigam. non ordinan.
f arg. l. & pœnã ff. de verb.oblig.
g S. Thom. in 4.diſt.27. quæſt.2.
h can.iuramenti 22. q. 5.

C A P. V.

IVſtitiæ [a] publicæ honeſtatis impedimentum; vbi ſponſalia nulla fuerint, omnino tollit [b] Tridentina Synodus; vbi valida, primum gradum non excedere voluit, quod intelligendum eſt de ſponſalibus initis de futuro, non autem de præſenti: nam, quo ad hæc, ex [c] declaratione Pij Papæ Quinti extenditur prohibitio, ac, ſi matrimonium fuerit conſummatum. Quam planè conſtitutionem, ſeu declarationem inuiolabiliter in noſtra diœceſi obſeruari mandamus, alioquin matrimonium contractum nullum eſſe, parochumque, coràm quo ſcienter fuerit celebratum, per annum ab officio ſuſpendi debere, declaramus.

a c.1. & 1. ext. eod.
b c.3. eade ſeſſ.24.
c incip. Ad Romanum ſpectat Pontificem.

§. vnic.

Impedimentum verò iuſtitiæ publicæ honeſtatis eiuſmodi eſt, vt, qui ſpoponderit, ſe vxorem ducturum, neque, dum ſponſa viuit, neque poſt eius mortem, contrahere poſſit matrimonium cum ipſius conſanguinea, ſicut, nec ipſa ſponſa, aut viuat, aut mortuus ſit ſponſus, cum illius conſanguineo matrimonium contrahere poteſt. Quod impedimentum [d] extendebatur olim vſq. ad quartum gradum: hodie [e] non excedit primũ, fratris, videlicet, aut ſororis, idque, vt præceptum faciliùs, ac ſine diſpendio, obſeruetur.

d d.c.4.& 8. & cap.vnic. eod.tit.li.6.
e Cõc.Trid. c.3. ſeſſ.24. de reform. matrim.

C A P. VI.

VAgos quoque, incertique domicilij homines, ad matrimonium non admitti decreuit eadem ſancta [a] Tridentina Synodus, ne contingat, vnum maritum duas, aut plures vxores habere: ſunt enim, qui, relicta prima vxore, aliam, atque aliam diuerſis in locis, illa viuente, ducere non dubitant, quemadmodum & in noſtra diœceſi non ſemel factum fuiſſe, accepimus. Quocirca, ne ex hoc ſacrilegio aliud ſcandalum deinceps oriatur, parochi, neque aſſenſum præbeant, neque talibus matrimonijs intereſſe audeãt, niſi prius facta de perſonis diligenti inquiſitione, reque tota nobiſcum, aut cum noſtro generali Vicario, communicata, licentiam habeant faciendi ea, quæ tanti ſacramenti dignitati maxime conueniant. Contumaces aureis decem mulctentur, atque ab officio ad ſex menſes ſuſpendantur.

a cap.7. de ſeſſ.24.

C A P. VII.

DEcet ſane, Chriſtianiſque moribus aptiſſime congruit, matrimonium nullius auctoritati, nullius imperio, nullius libidini ſubiacere, quin inualidum eſſe, niſi contrahatur mutuo conſenſu, ac libera voluntate illorum, qui maritali vinculo viciſſim ligari, & coniungi volunt. Itaque, vt liberum prorſus ex ſacrorum [a] canonum præſcripto, ab omnique violentia tutum ſit matrimonium, omnibus ſubditis noſtris præcipimus, cuiuſcumque gradus, dignitatis, ac conditionis exiſtant, ſub excommunicationis pœna, (quæ abſque alia declaratione ſtatim delinquentes liget) ne directè, vel indirectè, quouis colore, aut prætextu, quemquam impediant, quominus [b] matrimonium contrahere libere poſſit, aut ad illud contrahendum compellant, maliſq. artibus inducant. Quod parochi ſedulo animaduertant, vt, ſi alicui vim inferri ſenſerint, tali matrimonio fauorem nullum præſtent, nulloue modo interſint. Quod, ſi facere neglexerint, pœna ſuperiùs [c] conſtituta mulctentur.

a cap. cum locum & requiſiuit cap. gemma ext. eod tit. c ſi. 31 q. 2. c ſin. 36 q. 2.
b c.9. ead. ſeſſ 24.
c cap prox. huius tit.

De deſponſatione impuberum. Tit. II.

C A P. I.

AD vnguem obſeruari iubemus, quod de ætate contrahentium matrimonium à maioribus noſtris definitum eſt, nempe, vt maſculus quatuordecim annis [a] minor non ſit, nec fœmina duodecim, cum, ſcilicet, vtroque eorum pubeſcente, ille motum vis genitalis ſentire incipiat, hæc verò, & ad concipiendum apta ſit, & doli capax. Proinde, ne lites, [b] ac diſſenſiones ex nuptijs ante hanc ætatem celebratis oriantur, nolumus, parochos matrimonio inter impuberes per verba

a l. minori ff. de rit. nuptiar. c.vlt. ext. eod.
b vt c.6.7. & 10 extra hoc tit. & c. vlt. ext. de ſponſ.

Digitized by Google

verba de præſenti contrahēdo auctoritatem, aut eſſe aſſenſum vllum, præbere: ſed, ſi pubertati proximos maritali copula coniungi debere ex legitima cauſa animaduerterint, rem nobiſcum communicent, vt, quod rationi conſonum fuerit, auctoritate noſtra perficiatur. Qui ſecus fecerit, pœna ſuperius [c] cōſtituta plectatur.

c cap. pen. & vlt. ſup. de ſponſal.

CAP. II.

SPonſalia vſque ab ineunte ætate iniri non prohibentur, dum intelligant contrahentes, quid faciant. Quare [a], maiores ſeptem annis eos eſſe oportet, ne, ſi minores ſint, licet proximi ſeptennio, id ſcire, aut intelligere non poſſe videantur: nam, quamuis malitia aliquando ſuppleat defectum ætatis in eo, qui eſt proximus [b] ætati legitimæ ad cōtrahendum matrimonium, non ſupplet tamē in eo, qui eſt proximus ſeptennio ad contrahenda ſponſalia: Siquidem tenerrima ætas illa, prorſuſque rationis incapax, eſt omnis expers malitiæ, ſicut ſequens ætas, cùm ſit doli capax, ſuppleri poteſt à malitia: ideo [c] duodecimus, ac quartuſdecimus annus incœptus habetur completo. Declaramus igitur, ex ſponſalibus pactis cum eo, qui eſt minor ſeptennio, aut mas, aut fœmina ſit, non [d] habere locum iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum, niſi cohabitaſſent, paciſcentes, ſeſeque inuicem contrectaſſent: quod, ſi interueniſſe probabitur, caueat parochus, ne cum alijs contrahant, niſi cum ipſis ſuper hoc fuerit legitimè diſpenſatum.

a l. in ſponſalibus ff. de ſponſal. Hermenop. lib. 4. tit. 2. can. 2. & 2. 30. q. 2. c. literas c. acceſſit cap. duo c. diſſoluendum ext. hoc tit.

b c. de illis ext. eod. tit.

c arg. l. ad Rempublicā ff. de mun. & honor.

d c. ſpōſam ext. de ſpōſ. & matr. c. iuuenis eo. tit.

De clandeſtina deſponſatione. Tit. III.

CAP. I.

QVONIAM ex clādeſtinis nuptis ſacroſancta Tridentina Synodus multa, eademq. grauia peccata oriri ånimaduertit, huiuſmodi contractum nullum, atque irritum eſſe [a] decreuit, eoſque, qui aliter, quàm præſente parocho, vel alio ſacerdote, ipſo parocho, aut loci Ordinario, concedente, & duobus, vel tribus teſtibus, matrimonium contrahere attentauerit, ad ſic contrahendum omnino inhabiles reddidit. Quod ſane decretum, cum cæteris omnibus, quæ de matrimonio contrahendo, præſertim de denunciationibus, ſancita ſunt, quàm diligentiſſimè obſeruari mandamus.

a c. 1. de refor. matrim. ſeſſ. 24.

§. 1.

Publicas verò denunciationes, non ſolùm ſacri Tridentini, ſed & Lateranenſis [b] Concilij decreto in Eccleſijs parochialibus faciendas, antequā matrimonia contrahantur, nullo pacto omitti, ſed in parochijs virorum, & mulierum tribus feſtis diebus Eccleſiæ præcepto obſeruatis, inter Miſſarum ſolemnia, quibus maior populi numerus intereſſe ſoleat, omnino fieri præcipimus.

b c. cū inhibitio ext. eo. tit. Conc. Trid. ſeſſ. 24. c. 1. de reform.

§. 2.

Nemini etiam animarum curam gerenti ſponſos alienæ parochiæ coniugali vinculo coniungere, aut maritali benedictione confirmare liceat, niſi à nobis, vel à noſtro generali Vicario, vel à rectore parochiæ ſponſorum, id ei fuerit expreſſe conceſſum. Tranſgreſſores, non ſolùm ſuſpenſionis pœnam ipſo facto ſubeant, ſed & grauiùs arbitrio noſtro puniantur.

§. 3.

Si ſponſi, vel alter eorum, alienæ fuerit parochiæ, caueat diligenter parochus, cui conceſſum fuerit illos in matrimonio coniungere, ne ad eum actum veniat, priuſquàm ab illorum, ſeu alterius eorum, parocho ſcriptum, & obſignatum teſtimonium acceperit, debitas factas fuiſſe denunciationes in Eccleſia, aut noſtra auctoritate prætermiſſas, nullumq. apparere impedimentum, quominus matrimonium illud legitimè contrahi poſſit.

§. 4.

Quòd, ſi parochus ille alienæ fuerit diœceſis, teſtimonium, ſeu fidem illam ſigillo munitam ab ipſo Epiſcopo potiùs, quàm à parocho quæri mandamus: quæ tamen, niſi coram nobis, vel à Vicario noſtro, recognita ſit, nullius eſſe roboris, aut valoris, intelligatur.

§. 5.

Si verò longiùs abſit illa diœceſis, nihil prorſus fiat, nobis inconſultis, vt in re tanti momenti, quid agendum ſit, ſpatium deliberandi habeamus, auferaturq. occaſio incognitis, vagis, improbiſq. hominibus, plures [c] vxores habendi.

c vt ſupr. de ſponſ. & matrim. c. 6.

§. 6.

Verùm, quoniam non deſunt, qui ab illecebris carnis decepti, ne propria crimina manifeſtore, aut inuiti illicita contubernia relinquere cogantur, alios quoque decipere ſtudeant, pro vxoribus exhibentes, quæ vere concubinæ ſunt; mandamus, vt, ſi contingat, extraneum ex aliena, vel diœceſi, vel parochia, mulierem incognitam ſecum ducere, quam, ſibi vxorem eſſe aſſerat, ex probabili vero ratione, aut coniectura, cognoſcat, aut ſuſpicetur parochus, illam talem non eſſe, ab eo fidem matrimonij ex legitima probatione exigat, certorum dierum termino præfixo, quo elapſo, abſque fidei exhibitione, in eum, tanquam in concubinarium, agere non dif-

Digitized by Google

ferat, re tota nobis patefacta, cum nominibus contumacium, vt in eos pro delicti qualitate opportunè animaduertatur.

CAP. II.

MAtrimonium, cùm ſit vnum ex ſeptem ſacramentis Eccleſiæ ab ipſius mundi primordio ad humani generis propagationẽ diuinitus inſtitutum, nec celebrari, nec perfici debet alibi, quàm in Eccleſia, in domo, ſcilicet, auctoris ſui Dei, à quo originem, atque initium, habuit, atque in parochia eorum, qui maritali vinculo coniungendi ſunt, non autem in priuatis ædibus, neque à prandio, ſed mane, ac, propter reuerentiam, inter Miſſarum ſolennia, iuxta ſanctæ matris Eccleſiæ ritum in Miſſali Romano præſcriptum, niſi ex neceſſitate, aut vitandi imminentis ſcandali gratia, aliter, nobis conſentientibus, oporteat illud celebrari.

CAP. III.

AT, quia nonnunquam ſponſi de diuinę gratiæ theſauro parũ ſolliciti, quæ per ſacramentum matrimonij non ponentibus obicem confertur, antequam ritè, ac legitime matrimonio conſenſerint, more brutorum ſe ſe carnaliter coniungunr, nos huic effrænatæ libidini, quantùm poſſumus, occurrere volentes, tam intemperanter factum acriter prohibemus, & grauiſſimis pœnis puniemus.

§. 1.

Si verò, antequam publicæ fiant denunciationes, ob aliquam grauem cauſam celebrandum ſit matrimonium, admoneat ſponſos parochus, etiam ſub interminatione anathematis, vt à carnali cõmercio, corporumq. commixtione abſtineant, quouſque plenum effectum habuerint denunciationes, ne, ſi, cõſummato matrimonio, emergat impedimentum, quo contractus ille ſubſiſtere nequeat, opus ſit cum ſponſæ dedecore, ac populi ſcandalo, matrimonium dirimere.

§. 2.

Quinetiam parochi de pietate, ac reuerẽtia, qua tantum ſacramentum ſuſcipi debeat, apud populum, ſumpta occaſione; ſubinde differant, docentes, non fuiſſe inſtitutum matrimonium ad carnis deſideria explenda
a Pſal. 31. (quod equus, & mulus faciunt, quibus [a] non eſt intellectus) ſed prolis propagandæ cauſa, quæ creaturarum omnium parenti debitam gloriam, atque honorem impartiretur.

§. 3.

Sponſis quoque efficaciter perſuadere nitantur, vt, priuſquam ad matrimonij conſenſum deueniant, vel ſaltem triduo ante, quàm
b d.c.1.§.poſtremo ſeſſ. 24. inter eos ſequatur carnalis copula (vt eſt in Concilio [b] Tridentino) criminum ſuorum ſordes eluant, ſanctiſſimamq. Euchariſtiam piè ſuſcipiant.

§. 4.

Denique vnuſquiſque parochus contrahẽtium nomina diebus etiam, tum factarum denunciationum, tum cõtracti matrimonij, adnotatis in libro huic officio aſſignato diligenter referat, vt alibi declarauimus [c]. c c.vn.§.12. ſup. de parochis.

De ſponſa duorum, & ſponſo duarum. Tit. IV.

CAP. Vnic.

QVICVMQVE alteri deſpõſatam mulierem vxorem duxerit, ſi conſtet, primum matrimonium in conſpectu Eccleſiæ validum fuiſſe, licet nõ fuerit conſummatum, illam dimittat, prioriq. viro habendam relinquat. Si verò fuerit conſummatum, non autem legitimè contractũ, & mulier à primo contractu reſilire velit, an id fieri poſsit, nec ne, ad noſtrum tribunal cognoſcere pertinet. Quare parochis, ne huic ſecundo contractui aliquo pacto interſint, niſi à nobis, vel Vicario noſtro generali, aliter declaratum fuerit, omnino prohibemus. Idem obſeruandum eſſe dicimus, cum quis, duas vxores habere accuſatus fuerit, quarum ſecundam priùs carnaliter cognouerit [a]. a cap. 1. ext. eod. tit.

De conditionibus appoſitis in deſponſatione, & alijs contractibus. Tit. V.

CAP. Vnic.

QVONIAM poſsibile dici nõ debet, quod honeſtè [a] fieri nequit, impoſsibilis conditio, eo quòd turpis exiſtimetur, vitiat [b] contractum. Sed in matrimonio etiam turpiſsima conditio, dum ipſius matrimonij ſubſtantia [c] ſalua remaneat, ſuum ſortitur effectum. Si verò quis ſub honeſta, ac probata conditione matrimoniũ contraxerit, ante conditionis euẽtum ad perficiendum matrimonium carnali copula copula cogi [d] non poteſt, niſi poſtea pure, ac liberè in matrimonium conſentiat [e], aut mulierem, cum qua contraxit, carnaliter cognouerit [f]; eo enim caſu conditioni renunciaſſe videtur: alioquin, quamdiu [g] pendet conditio, quod ſub conditione factum eſt, nihil eſt: contractus etenim, non ex ſola ſtipulatione conſideratur, ſed ex eo, quòd vtilis eſſe, ac vires habere præſumitur; & conditionis proprium

a l. filiusfam. ff. de condit. inſtitut.
b l. impoſſibilis ff. de verb. oblig. l. impoſſibilium ff de reg. iur. l. vl. ext. de pact.
c c. vlt. ext. eod. tit.
d cap. 5. ext. eod. tit.
e cap. 3. eo. tit.
f d. c. 5 & 6. eod. tit.
g l. ſi ſtichũ §. ſi quis ita l. quoties 1. ff. de nouat. & deleg.

prium[h] eſta, ſtum conditionalem ſuſpendere. Quod, cùm in omnibus contractibus locum habeat, permittente iure; licere vnicuique conditionem ſuam meliorem facere, etiam cum alterius detrimento, dummodo [i] id citra iniuriam fiat; multò magis locum habere debet in matrimonio.

h l. 203. ff. de verb. ſign. & to. tit. ff. de condi. & demonſtr.
i l. cũ eo l. inter ſeruitutes ff. de ſeruit. vrb. prædios l. altius ff. de ſeruit. & aqua l. lamini ſ. vl. ff. de dam. infec.

Qui clerici, vel vouentes matrimonium contrahere poſſunt. Tit. VI.

CAP. I.

IN minoribus[a] ordinibus cõſtituti, niſi voto, aut religionis habitu impediantur, vxorem ducere non prohibentur, ſed etiam, ſi cum virgine contraxerint, ipſa defuncta, vel non cognita, promoueri[b] poſſunt ad maiores ordines, quos, quicumque ſuſceperit, omnino nuptiarum incapax[c] eſt, adeo, vt nullum ſit, atque inualidum quodcumque matrimonium cõtrahatur, peccetq. grauiter contrahens, ſtatimq. in[d] excommunicationem incidat, immo, vt quibuſdam[e] placet, fiat etiam irregularis. Qui ſubdiaconatum ſuſcipit, licet nolit, aut non credat, ſe ad caſtitatem ſeruandam obligari, emittere tamen ſolenne votum caſtitatis intelligitur: ſiquidem, dum ordinem ſuſcipit, conſentire videtur ad ea, quæ in illius ordinis collatione obſeruat Eccleſia, quamuis, ſe ex eo actu tali vinculo obſtringi non putet.

a c. de his 28. diſt.
b cap. ſeriatim 32. diſt.
c cap. 4. ext. eod. tit.
d Clem. vn. de conſang. & affin.
e Palud. in 4 diſt. 37. q. 1. S. Anton. 3. p. tit. 1. c. 8. Nauarr. c. 22. n. 52.

CAP. II.

VOuentium alij nunquam vxorem ducere, alij nonnunquam habere poſſunt. Nunquam ducere poſſunt, qui ſolenniter vouerint, hoc eſt, qui non ſolùm ſe Religioni deuouerint, ſed, ſuſcepto quoque habitu profeſſionem[a] emiſerint. Nonnunquam habere vxorem poſſunt[b], qui caſtitatis, aut religionis voto, ſe ſimpliciter obſtrinxerint, quo quidem impeditur matrimonium, ne perficiatur, ſed non dirimitur iam contractum, ſicut voto ſolenni dirimitur contractũ, ac perfectum[c], non tamen conſummatum: ſed &, qui ſimpliciter vouit, letaliter peccat, ſi contraxerit matrimoniũ, ac multo magis, ſi contractum conſummauerit, nam, cùm ante conſummationem rati matrimonij potuiſſet ingredi Religionem, & implere votum, ſi contractum ſummauerit[d], quoniam reddidit ſe inhabilem ad ſatisfaciendum voto, proculdubio peccat.

a cap. 3. ext. eod. tit.
b c. 5. & 6. eod. tit.
c d c. 3. & 7 eod tit.
d S. Anton. 3. p. tit. 1. c. 4 & eſſe cõem ſententiam Doctorũ ſcribit Tolet. in Summa lib. 7 c. 14. ver. 2.

De eo qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium. Tit. VII.

CAP. Vnic.

QVI, viuente vxore, aliam duxerit, quæ illum vxorem habere ſciat, aut eam, quæ vxoris viuentis ipſius necem machinata fuerit, neutram, mortua prima, ducere poteſt. Cui matrimonio, ſeu potiùs contubernio, parochi, qui ſciẽter interfuerint, per annum ab officio ſuſpendantur. Qui verò eorum, id ignorans, fecerit, ſtatim atque, ſe erraſſe ſenſerit, rem totam abſque mora nobis aperiat, vt, &[a] ſeparare, & pro delicti qualitate contrahentes opportunè punire poſſimus. At, ſi quis contraxerit cum ea, quæ, illum vxorem habere neſciuerit, aut cum qua nulla ſit ſecuta copula, aut, ſi qua facta ſit corporum commixtio, viuente vxore, nulla tamen præceſſerit de contrahendo matrimonio fides, vel promiſſio, valere illud[b] matrimonium pronunciamus. Prætérea credimus, eum, qui, (hiſce caſibus exceptis) adulteram ad legitimum tori conſortium perſuaſerit, rem facere ad ſuorum peccatorum remiſſionem valde proficuam, cùm errantem[c] ab errore reuocauerit.

a c. 3. 4. & 5 ext. eod. tit. l. Claud. ff. de his, quib. vt indign.
b c. 1. 2. 6. 9 & 8. eod. tit.
c cap. inter opera ext. de ſponſal.

De cognatione ſpirituali. Tit. VIII.

CAP. I.

COGNATIO ſpiritualis ex ſacramento[a] baptiſmatis oritur, cùm infans, nec loquens, nec ad credendum rationis vſum habens[b], alio profitente, baptizatur. Hic fiduciatius dicitur, fideiuſſor[c], ſuſceptor[d], offerens[e], ſponſor[f], fidei ductor,[g] patrinus, ac tandem compater, quia æque, ac naturalis pater, baptizatum admonere[h], atque hortari debet ad caſtitatem ſeruandam, ad diligendam iuſtitiam, ad charitatem colendam, aliaq. facienda[i], de quibus alibi diſſeruimus. Propterea, cùm nequeat conſiſtere matrimonium inter eos[k], qui per adoptionem coniunguntur (quæ tamen legale vinculum eſt) multo minus conſiſtere poteſt inter eos, qui Spiritus ſancti gratia per baptiſmatis[l] lauacrum regenerantur: quod iam in ſacro Nicæno Concilio conſtitutum[m] antea fuerat. Latè quidem patuit olim hæc ſpiritualis cognatio, ſed ex ſacra Tridentina[n] Synodo limitata eſt, vt ſit tãtum

a l. ſiquis alumnã C. de nupt. c. vlt. eod. tit. li. 6.
b c. paruuli d cõſec. d. 4.
c Aug ſerm. 116. 163. & 215.
d Dion. Areopag. c. de bapt. Tertull. de cor. mil. 3.
e Iuſtin. q. 56. ad orthodox.
f Tertull. de baptiſ. c. 18.
g Aug. epiſ. 23. ad Bonif.
h can vos autem 105. d. 4 de conſecr.
i ſup. de baptiſ. c. 2.
k tot. ti. ext. de cogn. legali c. ita diligis 30. q. 3.
l d c. ita 30. q. 1.
m c. 11 & 23 apud Turrianum can. 69. ex Trullanis qui ſextæ Synodi nomine circumſeribuntur, vbi Theodor. Balſamon, & Mogun. cap. 56. cano. peruenit 30. q. 1.
n c. 2. ſ. volens ſeſſ. 24. de refor. matrim.

Digitized by Google

inter ſuſcipientem,& baptiſatum,illiuſq. patrem, ac matrem,nec non inter baptizatem, & baptizatum, illiuſque patrem,ac matrem, nec vlterius progrediatur. Inſuper,quoniam ex multitudine ſuſcipientiũ oriebantur multa impedimenta,quibus matrimonia contrahi non poterant, & contracta dirimebantur, eadem Synodus Tridentina, vnum tantùm, ſeu virum, ſeu mulierem, iuxta [o] ſacros Canones, vel ad ſummum, vnum virum, ac vnã mulierem baptizatum ſuſcipere poſſe ſtatuit, nec cum alijs, etiam in actu baptiſmatis infantem tangentibus, contrahi cognationem ſpiritualem. Quam quidem conſtitutionem à parochis noſtris ad vnguem obſeruari mandamus: qui etiam ad vitandos de cognatione ſpirituali ſcrupulos, ac dubia,quæ ex multitudine tangẽtium emergere poſſent,neque admittant, neque in ſuæ Eccleſiæ baptiſmalibus libris deſcribant maiorem ſuſcipientiũ numerum, quàm hic definitus ſit. Secus facientes dimidia parochialium fructuum parte, locis pijs applicandorum, ad ſex menſes mulctentur.

o de quo in can. nõ plures d conſec. d. 4. c. quamuis de cogn. ſpir. lib. 6.

§. Vnic.

Ea quoque cognatio, quæ ex ſacramento Confirmationis oritur, licet antea ad omnes gradus extenderetur [p], ſicut cognatio, quæ per baptiſmum contrahebatur, ab eodem Concilio Tridentino limitata [q] fuit, vt ſit tãtùm inter confirmantem, & confirmatum, illiuſque patrem,ac matrem, ac pro confirmato profitentem.

p c. quamuis eo. lib. 6.

q d. c. a. §. vl.

CAP. II.

Conſtitutionem ſacri Altiſiodorẽſis Cõcilij, qua [a] Abbas, & monachus filium ex baptiſmo, atque commatrem habere prohibetur,non ſolùm moribus monaſticis aptiſſimè conuenientem, ſed & cæteris Eccleſiæ miniſtris extra clauſtra degentibus, qui liberiorem vitæ aleam ſubeunt, vtiliſſimam, ad clericos ſeculares noſtræ diœceſis extendimus, quos, cuiuſcumque ſtatus, ac prærogatiuæ ſint,ne antiquo hoſte ſuggerente, occaſione ſpiritualis cognationis, ad periculoſam cum commatribus conſuetudinem ineundam inducantur, ſub pœna ſuſpenſionis ab eo ordine, in quo tranſgreſſionis tempore extiterint, nec non aureorum vigintiquinque ad pios vſus applicandorum, niſi vrgeat neceſſitas (quo caſu etiam parentes [b] filiorum patrini eſſe poſſunt) nolumus de ſacro fonte quemquam leuare poſſe, nec proprio nomine per interpoſitam perſonam,nec pro laicis, tanquam procuratores, compatris,aut ſuſceptoris officio fungi. Cui pœnæ obnoxios eſſe intelligimus etiam curatos, eorumq. vicarios, qui clericos ad huiuſmodi officium admiſerint.

a c. nõ licet cum ſeq. de conſec. d. 4. c. placuit 18 q. 2. c. peruenit 18. q. 2.

b cap. 2. ext. eod. tit.

De cognatione legali. Tit. IX.

CAP. Vnic.

QVONIAM filios, non tãtùm natura [a], ſed,& adoptio facit, etiam cognatio legalis, quæ ex adoptione contrahitur, impedit [b] matrimonium: inter adoptantem igitur,& adoptatum,& adoptati deſcendentes, licet adoptio,vel emancipatione, vel alio quouis modo diſſoluta fuerit, contrahi nequit matrimonium: quod procedere certum eſt, etiam inter adoptatum,& filios naturales adoptantis, durante adoptione, dumque in poteſtate patris fuerint. ſed & inter adoptantem, & vxorem adoptati, & inter adoptatum, & vxorem adoptantis, quamuis diſſoluta fuerit adoptio, non ſolum contrahi non poteſt, ſed dirimitur quoque iam contractum matrimonium.

a l. 1. ff. de adopt.

b c. ita diligere 30. q. 3. cap. vn. ext. hoc tit.

De eo, qui cognouit conſanguineam vxoris ſuæ, vel ſponſæ. Tit. X.

CAP. I.

INCESTVM committere [a] intelligitur,qui mulierem aliquam ex ijs,quas,aut legibus, aut moribus, ducere prohibetur, vxorem ducit: namque, per quamlibet illicitam matrimonij coniunctionem inceſtum committi reſponderũt veteres [b] iuriſconſulti. Sed,quoad impedimentum, ac diſſolutionem matrimonij, hodie ex ſacroſancta Synodo [c] Tridentina affinitas ex fornicatione contracta ad eos dumtaxat reſtringitur, qui in primo, & ſecunda gradu copulantur.

a l. ſororis ff. de ritu nup.

b l. 14. §. 1. verſ. nonnũquam ff. ad l. Iul. de adul.

c c. 4. ſeſſ. 24 de reforma. matrim.

CAP. II.

SI filios eò turpitudinis deuenire contingat, vt concubinas parẽtum vxores ducant, præterquàm, quòd nullum erit matrimonium,criminis [a] etiam ſtupri,eos eſſe reos dicimus, vtque ſtupratores, puniri debere. Caueant igitur parochi,ne talibus matrimonijs faueant, aut intereſſe audeant,alioquin, ſi crimen hoc ad eorum notitiam perueniſſe conſtiterit, ad annum ab ordinum miniſterio ſuſpendantur, ac parochialis officij adminiſtratione priuentur.

a l. 4. C. de nuptijs.

De

Digitized by Google

De conſanguinitate,& affinitate. Tit. XI.

CAP. I.

NON eſt dicendum,naturæ aduerſari canonicam legē, cùm inter conſanguineos quædam matrimonia perfici vetat. Id enim vbique locorum,tanquā religione dictante, ferè à mundi incunabilis obſeruatum eſt, nec quidem repugnante natura, cuius inſtinctu quidam pudor humanis mentibus inſtillatus [a] videtur, quo parentes cum liberis miſceri horrendum facinus ſemper duxerint, etiam ethnici, tradente Xenophonte [b], eiuſmodi concubitum inuiſum dijs fuiſſe, quaſi iure naturali: cuius vim etiam in brutorum animalium ſenſum penetraſſe teſtatur Philoſophus [c],cùm inter ipſa reperiantur, quæ cum parentibus nunquam coēunt. Expedit quoque hæc matrimonia interdici, vt, pluribus familijs nuptiali vinculo conſtrictis latius communicetur humana [d] charitas: quin etiam, cùm muliebris ſexus imbecillus, conſilijque inops ſit, vt vxores [e] à virorum iniurijs per cognatos vindicentur, quod fieri non poſſet, ſi idem [f] frater, ac maritus eſſet. Iure igitur ex Concilio [g] Tridentino, quicūque intra gradus iure prohibitos ſciens matrimonium contrahit, ſeparari debet abſque ſpe diſpenſationis,ac multò magis,qui ſciens conſummauerit: ſi verò ignorauerit, præmiſſis legitimis denunciationibus, poterit diſpēſatione iuuari. Quicumque autem parochus matrimonijs, ſeu potius contubernijs huiuſmodi, quæ omiſſis ſolemnitatibus ab eodem Concilio præſcriptis, celebrata ſint,interfuerit, deque [h] impedimentis certior factus, aſſenſum ipſis, ac fauorem, quoquomodo dederit, ad annum ſuſpendatur ab ordinibus,ac beneficio priuetur.

a l. adoptiuus ff. de ri. nupt.
b lib. 4.
c Ariſt. lib. de nat. animal. 9. c. 47. Varro de re ruſt. lib. 2. c. 7. Plin. lib. 8. c. 2. Iuſtinia. Nouel. 12. d inceſt. nup. in prin. de ... quib. audior li. 1. Animad uerſ. cap. [illegible] Plutarch. in problematis
d Aug. li. 15. de ciuit. Dei c. 16. de qua can. 1. 35. q. 1
e Plutar. in Problematis.
f Hych. Hieroſol. Greg. Nazianzeni diſcipul. li. 5. comm. in Leuit. c. 18.
g c. 5. ſeſſ. 24 de refor. matrim.
h vſque ad quartū gradum c. nō debet §. prohibitio ext. eo.

CAP. II.

COnſanguinei appellantur, qui ſanguine coniunguntur,vt fratres [a], & vnius patris ſemine nati: conſanguinitatis enim iura à patribus oriuntur [b],neque refert, vtrum ex eadem matre, an ex diuerſis, geniti [c] ſint. Affines ſunt viri, atque vxoris cognati,quòd duæ familiæ, vel ſtirpes, vel perſonæ inter ſe diuerſæ, ac diuiſæ,per nuptias copulentur,altera [d] earum alterius fines pertingente.Quare non ab re, affinitatem definimus eſſe ciuile vinculum ex nuptijs, ſponſalibuſque dependens: ex nuptijs ſiquidem affinitatis conſtituendæ cauſa [e] ſunt nuptiæ: ex ſponſalibus, quia publicæ honeſtatis iuſtitia ex ſponſalibus proficiſcitur, vt alibi [f] diximus, ſicque maritus, vel ſponſus,cum conſanguinea vxoris, vel ſponſæ contrahere prohibetur: &, ſi celebratum fuerit matrimonium, locum habebit prohibitio vſque ad quartum gradum. Cæteri verò mariti conſanguinei cum conſanguineis vxoris, nulla lege prohibente, iuſtè contrahunt. Ideo pater,& filius cum matre, & filia matrimonium [g] contrahere poſſunt. Hodie prohibitio coniugalis copulæ quartum non excedit [h] conſanguinitatis gradum. Si autem contrahentes inter ſe diſtent, alter quarto, alter quinto gradu, poteſtatem fecit Gregorius [i] Nonus, vt, abſque diſpenſatione, iuſtas poſſint contrahere nuptias.

a l. 1. §. conſāguineos ff. de ſuis & legitimis Caſ. li. inſt. 3. ti. 3
b l. 4. C. vnde cogn.
c l. 1. C. de legit. tut. l. 1. §. 6. & 14. C. de legit. hære.
d l. 4. §. affines ff. de gra. affinit.
e d. §. affines
f ſup. c. 5. §. 2. de ſponſ.
g cap. 5. ext. eod. tit.
h d. c. nō debet § prohibitio.
i c. vlt. ext. eod tit.

De frigidis,& maleficiatis,& impotentia coeundi. Tit. XII.

CAP. I.

CVM matrimonij præcipuus fructus ſit proles, frigidos [a], quorum [b] curatio deſperata ſit, matrimoniū cōtrahere nō debere, iuris manifeſtiſſimi eſt. Frigidus dicitur, qui non ex genitaliū membrorum defectu, ſed ex morbo, aut naturali vitio corporis, coēundi facultate deſtitutus, ſterilis, ac generationi [c] omnino ineptus eſt. Verumtamen,ſi cum frigido contraxerit mulier, ſciatque, ipſum eo vitio laborare, velintque ſimul habitare; ſuffragante canone [d], tanquam ſoror habeatur, quæ, tanquam vxor, haberi non poteſt.

a tot. ti. ext. eod. tit.
b c. 3. eo. tit.
c leg. ſi quis poſthum. ff. de liber. & poſthu.
d c. 4. & 5. eod. tit.

CAP. II.

MAleficijs noſtram Prouinciam abundare non ſine magna animi moleſtia accepimus, quorum artem in eo præſertim verſari fama eſt, vt, impedita per incantationes, ac ſatanicas machinationes corporum legitima commixtione, matrimonia imperfecta remaneant. Qua de cauſa, quoniam obſeruatum eſt, hoc maleficij genus adhiberi ſolitum in ipſo actu ſolenni matrimonij, cum ſcilicet,factis denunciationibus,parochus coram teſtibus per verba de præſenti contrahētes iungit, non pauca matrimonia clam, ac ſine arbitris, celebrari contingit. Quod,cùm ſacri Concilij [a] Tridentini decretis, boniſque moribus aduerſetur, vt, quantùm cum Domino poſſumus,huic peſtifero malo Reipublicæ pernicioſiſsimo, occurramus, anathemati ſubijcimus omnes huius criminis reos,à quo, niſi à nobis,abſolui non poſsint, præterquam in mortis articulo. Qui verò extra ſacramentalem

a ſeſſ. 24. de reform. mat. c. 1.

Digitized by Google

talem confeſſionem in huiuſmodi maleficio deprehenſus fuerit, poſtquam ab hora prima vſque ad veſperas in foribus metropolitanæ Eccleſiæ noſtræ, aperto capite, nudiſque pedibus, cum candela in manibus accenſa dominico, aut alio feſto die, peccati commiſſi pœnitentiam egerit, tradatur brachio ſeculari, meritas ſceleris ſui pœnas daturus: quas tamen, eum declinare poſſe volumus, ſi, manifeſtatis ſocijs criminis, ſe nunquam talia poſtea patraturum, iuramento promiſerit.

CAP. III.

Coniuges, qui matrimonij conſummandi cauſa pluries maritalem carnis copulā fruſtra perficere tentauerint adeò, vt alterum eorum ad eiuſmodi congreſſum minime aptū eſſe ipſiuſmet confeſſione certum ſit, altero ſeparationem petente, ſeparentur, liceatque non habenti coëundi impedimentum cum alia perſona matrimonium contrahere. Sed, ſi probata impotentia, adhuc ſimul habitare voluerint, permittantur. Si vero minime conſtiterit, vtrum impedimentum allegatum legitimum fuerit, nec ne, aſſignandum erit eis trium [a] annorum ſpatium, à die contracti matrimonij computandum, quo, & ſimul habitare, & de coniugali carnis copula, quantum vtriuſque interfuerit, commodè experiri poſſint. Quo tempore elapſo, ſi ſublatum non fuerit impedimentum, & ipſi (vt eſt in canone) tactis Euangelijs cum propinquorum, aut, ſi propinqui deſint, cum bonæ famæ vicinorum ſeptima manu, iurauerint, ſe frequētium carnalium amplexuū experimento vnā carnem nunquam factos fuiſſe; qui ex ipſis impotens non fuerit, ad ſecundas nuptias libere tranſire poſſit. Si autem alter eorum, cui impotentia obijciatur, ſe impotentem negauerit, alter verò contrahentium affirmauerit, ad noſtrū tribunal de perſonæ, huiuſq. controuerſiæ ſtatu, cognoſcere pertinebit.

a cap. 5 ext. eod. l. in cau ſis C. d repu.

CAP. IV.

Qvinimmo inter eos, qui ex cauſa matrimonij triennium ſimul [a] habitare voluerint, nec ſe carnaliter coniunxerint, diuortium fieri vetamus, niſi virum tempore contractus annum egiſſe vigeſimum conſtet. Nā, licet ætas nuptialis in viro legum [b] auctoritate anno quartodecimo impleri intelligatur, non tamen ſequitur, omnes, qui ad eam ætatem peruenerint, idoneos eſſe ad conſummandum matrimonium, aſſerente medicorū Principe [c] Galeno, non cenſeri idoneum ad generationem eum, qui vigeſimum primum annum ætatis non exceſſerit. Quandocunque igitur mulier marito impotentiam coeūdi obijciat, non ſeparetur ab ipſo, niſi ille maior ſit viginti annis, idque elapſo triennio, vt cognoſci poſſit, vtrum defectus ſit ex ætate, vel ex frigiditate. Si autem fuerit minor viginti annis, ſuſpendendum eſſe diuortium dicimus, donec vigeſimum primum annum expleuerit, etiam ſi quinque, aut ſex annos ſimul vtrique habitauerint.

a cap. 5. ext. eod.

b cap pubes ext. d deſp. impub. Inſti. quib. mod. tut f. Plato de legib. li. 4 Macr. li. 7. c. 7.

c lib. 4. & ſani. tuen. arg. l ſeptimomē ſo ff de ſtatu homin.

De matrimonio contracto contra interdictum Eccleſiæ. Tit. XIII.

CAP. Vnicum.

Si poſt factas denunciationes (quæ, niſi nobis aliter videatur, omitti [a] non poſſunt) matrimonium abſque vlla impedimenti ſuſpicione celebrari, ac conſummari cōtingat, eoq. perfecto obijciatur conſanguinitas, affinitas, cognatio ſpiritualis, aut legalis, vel, quòd vir habeat vxorem, vel mulier virum, & id genus alia, quibus matrimonia, etiam conſummata, dirimi oportet; ſi contra interdictum Eccleſiæ, vel iudicis contractum eſſe conſtiterit; perſonæ contrahentium ſtatim ſeparētur [b], maneātq. ſeparatæ, quouſque de obiecto impedimento definitiue iudicatum ſit.

a c. 1. ſeſſ. 24 de refor. matrimon. verſ. Quòd, ſi aliquando.

b c. 1. & vlt. ext. eod. tit.

§. Vnic.

Sed, quia non deſunt, qui ſpecie pietatis, ac Religionis, impedimenta comminiſcuntur, vt matrimonia diſturbent, nos prauorum hominum huiuſmodi artes anteuertere ſatagētes, eos, qui aliquid obiecerint, non audiri [c] decernimus, niſi, præſtito iuramento, de obiectis promptam [d] fidem fecerint intra duos [e], ſcilicet, menſes à die obiecti impedimenti inchoandos, hocque, vt à calumnijs matrimonia vindicemus, atque adulterandi pericula diuertamus.

c arg. c. litteras §. propter. ea ext. d re ſtit. ſpoliat.

d arg. Extra vag. vn. d au ctorit. & vſu pall.

e d. c. litteras §. quod, ſi non.

Qui filij ſint legitimi. Tit. XIV.

CAP. I.

Qvi nati ſunt ex muliere, quæ poſt adulterium commiſſum cum habente vxorem, ea defuncta, cum eodem viro matrimoniū contraxit, ſi conſtet, ab eadem adultera machinatam fuiſſe mortē defunctæ vxoris, vel eius virum promiſiſſe, ſe defuncta vxore ſua, ipſam adulteram vxorem ducturum; neque nomine, neque iure, in legitimorum filiorum numero cēſeantur, cùm, & ſacrorum [a] canonum auctoritate, & ratione naturali, propter imminens periculum, vt aiunt,

a c. illud 31 q. 1. c. 1. & c. ſup hoc ext. de eo, q duxit in matr. quā poll. per adult.

Digitized by Google

aiunt, captandæ [b] mortis alienæ, matrimoniũ hoc omni prorſus iure improbetur, adeo, vt ijſdem ſubiaceat pœnis, quibus inceſtæ [c] nuptiæ, inter quas pœnas pręcipua eſt; quòd, ſi huiuſmodi contrahẽtes prætextu illius matrimonij (quod potiùs cõtubernium dici poteſt) ſibi inuicem aliquid donauerint, id ratum minime ſit, neque in vtilitatem, aut cõmodum filiorum ex ea copula ſuſceptorum, conuertatur, ſed fiſco adiudicatum eſſe intelligatur, ipſis filijs omnino excluſis, quibus nulla fieri videtur iniuria; cùm ex eo crimine concepti neque [d] filiorum nomen mereãtur. Quorum conditio adeo miſera eſt, vt, ſicut ex iuriſcõſultorum [e] magis communi ſententia, neque ex teſtamento, neque ab inteſtato, quidquam in bonis parentum, exceptis [f] alimentis, percipere poſſunt (præſertim ſi ex damnato coitu ſuſcepti ſint) ita ad beneficia promoueri, aut ad ordines aſcendere, iuris canonici ſanctione prohibeantur [g].

b l. vlt. C. de pact. l. donati alias l. quidam §. donationem ff. de donation.
c l. 4. l. ſi qs inceſt. C. de inceſt. nupt.
d §. ſi aduerſus Inſtit. de nupt. d. l. ſi quiſquis C. ad l. iul. maieſt.
e poſt gloſſ. ad Auth. ex cõplexu C. de inceſt. nupt. Soc. cõſ. 148. li. 1 Gui Papæ deci. 180 Affl. deci. 96 & alij.
f c. cũ habeter ext. de eo qui eã dux. in matr. quã poll. p adul.
g Deut. 23. c. 13. ext. hoc tit. c. niſi cũ §. perſonæ ext. de renũciat. c. innotuit ext. de electio. in 1. compilat.

CAP. II.

ITaque, quoniam, præter doctrinam, generis etiam nobilitate conſpicuos eſſe oportet eos, qui ad dignitates, & canonicatus huius noſtræ Eccleſiæ aſpirant, dubitari poteſt, an illegitimi, quamquam nobilium virorum ſemine concepti, ſi ex ſimplici diſpenſatione Apoſtolica ad dignitates, & canonicatus aſcendere permittantur, virtute eiuſmodi diſpenſationis in hac Eccleſia neceſſario ſint admittendi. Et quidem, cùm priuilegium excludendi ignobiles comprehendat omnes extra matrimonium, etiã ex clara progenie, procreatos, quia illegitimorum natales incerti ſunt, ab Eccleſia reijciendi eſſent, qui ex legitimis nuptijs nati non ſint: ſed, quamuis iuris ratione quilibet ex illegitimo toro, etiam nobiliſſimo, genitus, nec familiæ prærogatiuam, nec patrem [a] habere intelligatur, nihilominus, quoniam filij illegitimi nobiliũ virorum, & Sabaudienſi [b] ſtatuto, & huius Prouinciæ vetuſta conſuetudine in nobilium numero habentur, dummodo eorũ vitæ ſplẽdor à ſanguinis claritate ne diſcrepet, à capitibuſque [c] familiarum, vt gentiles ſui, agnoſcantur, nos, ſi diſpenſationem in Eccleſijs cathedralibus locum habere, nec ſtatuto, aut conſuetudini derogare, certum ſit, tales illegitimos ad dignitates, ac canonicatus noſtræ Eccleſiæ admitti debere, pronunciamus.

Acta Eccleſ. Tarantaſ.

a §. ſi aduerſus Inſtit. de nuptijs.
b lib. 3. c. 3.
c Gui. Papæ q. 586. Boet. q. 127 Fab. in ſuo codice de natur. lib. decr. 11.

Qui matrimonium accuſare poſſunt, vel contra illud teſtificari. Tit. XV.

CAP. I.

FRIGIDOS, maleficiatos, atque impotẽtia coëundi laborantes, non omnibus accuſare permiſſum, ſed [a] marito tãtùm, atque vxori, quorum intereſt, contractum matrimonium perfici, quin &, præ verecundia tacente vxore, eius conſanguineis: ſi autem conſanguinitatis, affinitatis, cognationiſvè ſpiritualis, aut legalis, aut publicæ honeſtatis iuſtitiæ objiciãtur impedimenta, pertinet itidem ad maritum, & ad vxorem de illis in iudicio reſpondere, deinde ad parentes, ijſque deficientibus, ad propinquiores ſanguine, ac tandem ad extraneos, quibus [b] parentes, ac conſanguinei ideo præferendi ſunt, quia [c] de geneologia, conſanguineorumq. vinculis, ac gradibus, magis inſtructi eſſe præſumuntur, cùm ex vetuſtis familiarum monumentis, tum ex maiorum teſtimonio: ſolent enim ſeniores per ſummum otium, nec non de induſtria, maiorum egregia facinora, res geſtas, atque ſtemmata, filijs, ac nepotibus repræſentare, vt ad auitam gloriam incitati, etiam aſcendentium, ac lateralium conſanguineorum relationes, atque vincula agnoſcant.

a c. 2. & vlt. ext. de frigid. & malefic.
b arg. l. quidam in ff. cũ ſeq. ff. de probation. l. de tutela C. de in integ. reſt. min. 2. ann. l. filium C. de lib. cau.
c vt c. 1. & 2. 35. q. 6. c. 3. ext. eod. tit.

CAP. II.

QVæ inuita contraxit, abſque dubio matrimonium accuſare poteſt, quia, deficiente conſenſu contrahendi, nullum eſſe illud matrimoniũ tacitè declarauit, cuius perfectio ex mutuo contrahentium conſenſu, vt diximus [a], æſtimatur. Quæ verò non inuita cum viro coniungi paſſa eſt, accuſationi [b] renunciaſſe tacitè videtur, eo, ſcilicet, per carnalem copulam ſponte præſtito conſenſu, qui in [c] nuptijs requiritur, quemque antea præſtare recuſauerat.

a c. 1. in prin. ſup. de matr. contr. con. interd. Eccl.
b cap. 4. ext. eod. tit.
c c. ſufficiat 27. q. 1. c. ad id ext. de ſponſal.

CAP. III.

ADulterij crimen, & pater, & maritus in iudicium licitè deducunt, præfertur verò maritus patri, ſi ſimul accuſauerint, vt, qui fauorabiliore, ac maiore animi affectu, accuſationem proſecuturus videatur: qua de cauſa patri conceſſum fuit iure [a] veteri filiam in adulterio deprehenſam occidere, non autem marito, quia plerumque patrum teneritudo non ſinit, eos ſæuire in proprios liberos, contraque mariti furor, atque impetus eſt reprimendus. Si autem prior maritus accuſet adulterã, tempora non cedere patri, hoc

a l. nec in ea ff. ad l. Iul. de adult.

 eſt,

Digitized by Google

eſt, non currere patri tempus accuſandi, iuris [b] manifeſtiſſimi eſt.

b l. 1. §. vlt. ff. ad l. Iul. de adul. c. maritis ext. de adult.

De diuortijs. Tit. XVI.

CAP. Vnic.

DIFFERT à tori ſeparatione diuortium, quamquam non raró confunduntur. Si quidem diuortium in matrimonio rectè contracto, ac cõſummato, locum habere non poteſt, ſicut tori ſeparatio, quæ fit multis de cauſis. Separatur autem vir ab vxore, quo ad tori nuptialis communionem, non, quoad maritale vinculũ, quod, tametſi vxor fidem coniugalem adulterio cõtaminauit, inſeparabile [a] atque indiſſolubile remanet, de cuius firmitate ita ſcribit Auguſtinus [b]: Vſque adeo fœdus illud initum nuptiale cuiuſdam ſacramenti res eſt, vt, nec ipſa ſeparatione, irritum fiat. Neque aliter intelligendum eſt, quod dixit Dominus apud Matthæum [c]: Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari, &, qui dimiſſam duxerit, adulterat. Et alibi: [d e] Qui dimiſerit vxorem ſuam, niſi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Et Apoſtolus [f]: Vxor à viro non ſeparetur: quòd, ſi ſeparata fuerit, maneat innupta, aut marito reconcilietur. Quæ quidem verba ad prauum ſenſum detorta, materiam dederunt nouatoribus dicendi, poſſe adulteram vxorẽ dimitti, & aliam duci. Quod, ſi verum eſſet, matrimonia Chriſtianorum, neque ſacramenta eſſent, neque rata, hoc eſt indiſſolubilia, nihilque differrẽt à matrimonijs ethnicorum, quod [g] eſt falſum. Itaque, quoniam matrimonium, vt eſt ſacramentum [h], Chriſti coniunctionem cum Eccleſia ſignificat, conſequens eſt, vt, quemadmodum Chriſtus [i] ab Eccleſia nunquam diſiungitur, ita vir [k] ab vxore nunquam ſeparetur. Si igitur contingat, aliquem à marito dimiſſam mulierem vxorem ducere, nullum eſſe illud matrimonium dicimus, eumque, qui tantum facinus patrare auſus fuerit [l], tanquam hæreticum puniri mandamus, ſed & ſacerdotem, qui eiuſmodi contubernio ſciens interfuerit, mulctatum viginti quinque aureis, ad pias cauſas applicandis, ad annum ab officio ſuſpendimus.

a c. litteris ext. de praſ.
b lib. de bo. coniug. c. 7.
c cap. 5.
d Matth. 19.
e Luc. 16. & c. 8. ext. eod. c. placuit 32 q. 7.
f epiſt. 1. ad Cor. c. 7.
g c. 7. §. nõ, & ſi ext. eo.
h Apoſt. ad Ephes. 5. c. debiti ext. d. big. nõ ord.
i d c. 5.
k c. omnes 27. q. 1.
l Conc. Tri. c. 7. ſeſſ. 24. & ſacr. mat.

De donationibus inter virum, & vxorem, & de dote poſt diuortium reſtituenda. Tit. XVII.

CAP. I.

QVAMVIS donatio inter virũ, & vxorem iure [a] ciuili requiratur, non, quia alterũ coniugum ab altero aliquid accipere abſurdũ videatur: ſed, quia, cùm ſint vna caro, omnia [b] debent habere communia, nihilominus, quia ea donatio nõ repugnat bonis moribus, ſi fuerit iuramento munita, confirmatur virtute iuramenti, cuius auctoritas [c] ſumma eſt, dum ne bonis moribus aduerſetur. Nec refert, an perſona, cui donatum fuerit aliquid, ante [d] donantis mortem obierit: quia, cùm donatio [e] ex iuramento plenum robur, ac firmitatem ſortiatur; licet donatarius præmoriatur, irreuocabilis fit, atque inutilis eſſe non poteſt.

a l. 1. 2. & 3 ff. eod.
b Plutar. in præcep. connubialib.
c c. non eſt obligatoriũ de reg. iur. in 6.
d l. 1. l. cum hic ſtatus ff. eod.
e arg. l. verbis l. ſi. ff. ad l. Falci. Crauetta cõſ. 102. Gabr. lib. 1. concluſ. 3. de donat.

CAP. II.

SI conſtante matrimonio, maritus vxori abſenti, liberiſq. ex communi copula ſuſcipiendis, ſtipulante vxoris patre, coram publico tabellione aliquid donauerit, iuramento donationi adiecto, quoniam pater [a], propter paternum affectum, filiæ ſtipulari, vtilemq. ſaltem acquirere actionem non prohibetur, poteſtq. publicus tabellio [b] vbique locorum pro qualibet perſona, etiam abſente, legitimè ſtipulari, eam donationem valere dicimus, quamuis vxor [c] ante maritum moriatur, tum, quia pater [d], vt dictum eſt, filiæ, & nepotibus poteſt vtiliter ſtipulari, tum, quia, etiam inualidæ donationes iuramento [e] confirmantur.

a l. Caius ff. ſol. matr. l. ſi ita cõueniat ff. d. pact. dotal. l. quodcunque 4. ſi qui. ita ff. de verb. oblig. l. pater C. de pact. conu. & ſi aliud ſentiat A. Faber lib. coniect. 1. c. 4. & lib. 19. c. 17. & 18.
b ex l. nõ aliter ff. de adoptio. l. 2. C. eod. l. 2. ff. rẽ pup. ſal. fore Theſau. deciſ. 70.
c l. cum hic ſtatus, & ali. l. ſi ff. hoc tit.
d d. l. Caius cum alijs allegatis.
e Gui. Papa q. 146.

CAP. III.

LIcet iuramentum tantæ ſit efficaciæ, & auctoritatis, vt poſſit confirmare donationes alioquin [a] inutiles, non tamen poteſt ſupplere defectum ſolennitatis, quæ à lege communi [b], ſeu municipali, in omnibus donationibus præſcribitur. Ideo donationem inter virum, & vxorem, cuiuſcumque ſummæ ſit, non inſinuatam, quamuis iurata fuerit, nihil valere pronunciamus.

a vt ſupr. c. prox.
b l. donationes, quas parẽtes C. hoc tit.

§. Vnic.

Si autem mulier, quæ donauit, donationẽ poſtea reuocare voluerit, aut viuente, aut defuncto marito, quaſi metu, aut reuerentia [c] mariti non ſponte donauerit, petatque, in integrum reſtitui, eſt exaudienda, etiam ſi donatio fuerit iurata, atque inſinuata. Iuramentum etenim, licet poſſit confirmare donationem,

c ex l. vn. §. quæ conuenire, de. vbi Bar. ff. quærere. aã nõ debeat.

Digitized by Google

tionem, quæ alioquin eſſet inutilis, non tamen impedit, quin illa, quæ confirmari non debet, iuris ipſius remedio reſcindatur. Mulier tamen reſtitutionem non petat, priuſquã à nobis, aut à Vicario noſtro, à iuramenti fuerit obligatione abſoluta.

CAP. IV.

Certiſſimi [a] iuris eſt, eum, qui diuortij ſententiam fert, etiam pro dotis reſtitutione pronunciare debere: nam, licet matrimonium ſine dote conſiſtere poſſit, non tamen [b] poteſt eſſe dos ſine matrimonio. Quare, ſi mulieri, dum in poteſtate viri eſt, pars dotis male ſoluta fuerit, (quæ [c] quidẽ cõſtante matrimonio reſtitui nõ ſolet) eoq. extincto, reliquam partẽ petierit, videtur approbare præcedentes ſolutiones, nec petere poteſt partẽ male ſolutam, quia etiam malefacta ſolutio per ratihabitionem conualeſcit [d]. Quòd, ſi in integrum reſtitui petat, non audiatur; neque [e] enim mulier per omnia ſimilis eſt minori, cui, vt reſtituatur, ſufficit, quòd læſerit [f] ſua facilitate ſe ipſum. Ideo, quamuis, conſtante matrimonio, mulier dotis ſuæ conditionem facere deteriorem non poſſit, poteſt tamen, ſoluto [g] coniugij vinculo. Conſequenter, quod ei denegatur, eius hæredibus minimè conceditur, cùm hæredis, & defuncti eadem ratio conſtitui ſoleat, præſertim in petitione [h] reſtitutionis in integrum: quinimmo fauorabilior eſt perſona mulieris, quàm hæredis, cùm muliebris conditionis intuitu plurima dotibus [i] conceſſa ſint priuilegia, ne, ſcilicet, mulieres cum Reipublicæ incommodo indotatæ remaneant: quod non militat in hæredibus, dotis conſideratione ceſſante, quoniam, vt diximus, dos [l] ſine matrimonio eſſe non poteſt.

a cap. 1. ext. hoc tit.
b l. 3. ff. de iu. dot.
c l. vn. C. ſi dos conſtan. matrim. ſol. fuer.
d l. ſolutam ver. rata ff. de ſolut.
e l. vlt. in princ. ff. ad S. C. Velleia.
f l. Præfecti ff. de minor.
g l. Auilicianus ff. d pact. dotal. l ſi q̃s §. generaliter C. de inoffic. teſtam.
h l. non ſolũ ff. d in integ reſtit. l Pomponius ff. de acquir. hær.
i vt not. ad l. 1. C. de periculo dotis l. aſſiduis C. q. potio. in pi. gno. ha. ic. ſi.
l l. 3. vbi no. gl. ſol. matr. l. ſi ſtare ff. de reb. autor. iud. poſſid. l. d. l. 3. ff. de iu. dot.

CAP. V.

Fere vbique gentium receptum eſt, non celebrari ſine veſtibus nuptialibus nuptias. Quare, ſi vxori veſtes curare promiſerit maritus, certa pecuniæ ſumma ea de cauſa accepta, quandocumque ſolui contingat matrimonium, certum eſt, eam pecuniam eſſe vxori reſtituendam, ſi ei vir veſtes nõ præſtiterit: ſi autem præſtiterit, fuerintque ab vxore attritæ tempore matrimonij, hæredes mariti ad reddendum veſtium pretium compellendi ſunt, quaſi conſumptæ præſumantur in vtilitatem ipſius mariti, qui [a], quoniam mulier libera melioris conditionis eſt, quàm liberta, vxori victum, ac veſtitum debet, ſicut ipſa vxorias operas debet marito. Nec obſtat, quòd alias veſtes ad quotidianum vſum à viro habuerit, cùm veſtes nuptiales in vxoris lucrum cedere debeant, nec præſumantur, durante matrimonio, ſed, vt eo ſoluto, quaſi pars dotis, cum dote ipſa abſque controuerſia reſtituantur. Si verò non fuerint conſumptæ veſtes, mulier eas retinebit, nec petet earum æſtimationem, accepta, ſcilicet, ſatisfactione in ipſis ſpeciebus, quæ ſibi debebantur.

a de qua in l. ſeruitiu ff. de oper. lib.

CAP. VI.

Qvod de dotis reſtitutione definiuimus, de dotis augmento item pronunciamus: ſed, ſi dos conſtituta non fuerit, quamuis conſtet, maritum bona vxoris, durante matrimonio, adminiſtraſſe, non tamen [a] adſit vlla ex circumſtantijs, quæ, dotem non conſtitutam pro conſtituta haberi poſſe, faciant, nullum mulieri dotis augmẽtum adiudicari dicimus, quod pro dote conſtituta deberetur; cum non habeat locum dotis augmentum, vbi nulla apparet dos, quemadmodum [b] conſiderari nequit acceſſorium, vbi non eſt principale.

a & quæ Bar. in queſtione quæ incipit Mulier habens amplũ patrimoniũ.
b l. cũ principalis ff de reg. iur. l inter ſocerũ §. 1. ff. de pact. dota.

CAP. VII.

Soluto ex iuſta cauſa matrimonio, ſi marito facta fuerit incerta dotis promiſsio, quid reſtituendum ſit dubitatur, cum in cauſis, ac perſonis omnibus incertam promiſsionem nihil valere certum ſit, adeo vt incertitudo [a] etiam legata, ac ſtipulationes vitiet, nec fauore [b] dotis aliter obſeruatum in iure reperiatur. Plurimum autem referre cenſemus, an dos ſit promiſſa à patre, aut ab extraneo, aut ab ipſa muliere, contra opinionem eorum [c], qui promittentium perſonas non diſtinguunt. Nam, ſi extraneus, aut vxor dotem promiſerit, parum quidem ex incerta promiſsione exigi poterit ab ijs, qui [d] dotem dare minime tenentur, minima enim ſumma ſoluta ab omni obligatione liberi remanebunt: ſed pater, quoniam [e] filiam dotare tenetur, ad congruam [f] dotem præſtandam cogi poteſt, non, quia dotem promiſerit incertam: ſed, quia, etiam ſi nullam promiſiſſet, facere non poterat, quin aliquam filiæ dotem aſſignaret. Soluto igitur matrimonio, pater, aut eius hæredes pro paternis facultatibus dotem congruam repræſentabunt, ne [g] cum Reipublicæ incommodo mulier indotata remaneat.

*

a l cum poſt §. gener ff de iu. dot.
b l. 1. C. d dotis promiſſ.
c ad d. l. 1.
d Bal. ad d. l. 1. Hermen. li. 4 c. 8. Papin. lib. 1. Notar. c. 4. de contract de mariage.
e l. vlt. C. de dotis promiſſ.
f l. capite ff. de ritu nup.
g l. 1. ff. ſol. matr. vbi gl. & Doct. Ariſ. lib 2. Polit. c. 7. Plutarc. in Apophte. de Lycurg.

Digitized by Google

De ſecundis nuptijs. Tit. XVIII.

CAP. I.

ETSI Chriſtiana lege non prohibetur mulier, quin, defuncto priore viro, iterũ [a] nubat, non tamen dicendum eſt, Eccleſiaſticum legislatorẽ hortari viduas (vt quidam arbitrantur) ad ſecũdas nuptias, cum apud [b] omnes gentes laude digniſſima viſa ſit ea fœmina, quæ vnico matrimonio contenta fuit: quodque de turturibus [c] ratione carentibus tradunt ſcriptores, quòd, ſcilicet, amiſſo ſocio, à carnali copula perpetuò abſtineat, viduas ratione præditas à ſecundis nuptijs quodammodo deterrere videtur. Quare, licet pœnæ [d] iure ciuili decretæ aduerſus mulieres intra annũ luctus nubentes iure canonico remittantur, quia odioſæ [e] viſæ ſunt, & odia [f] ſunt reſtringenda, nihilominus viduarum connubia hinc nõ probari conſtat, quod tranſeuntes ad ſecunda vota non benedicuntur [g], & bigamis priuilegiorum clericalium vſus interdicitur, neque ad [h] ſacros ordines promoueri permittuntur, ſed, vt, ſecũdum mentem ſummorum Pontificum, omnis [i] peccandi occaſio ſubtrahatur, declinenturq. ſtupra, adulteria, aliaq. carnalia flagitia, non fuerunt damnatæ ſecundæ nuptiæ. Verùm, quoniam, vt diximus, intra annum luctus ob prolis ambiguitatem iure ciuili improbantur, rectè fecerit vidua prægnans, quæ ad ſecundum matrimonium non conuolauerit ſaltem, quamdiu cognoſci poſſit, ex quo marito ſit infans, quem geſtat in vtero, ex priore, ſcilicet, an ex poſteriore, ne ſcandala, aut lites, inde emergãt. Vidua [k] verò, ſiue ſciat, ſiue neſciat, ſe prægnantem, impune poteſt iterum nubere, ita tamen, vt, ſi feſtinanter id fecerit, inde prolis incertitudo nequaquam oriatur: proinde viro mortuo, matrimonium ſtatim celebrari non prohibetur: commiſtio tamen corporum differatur, donec mulier, an prægnans ſit, nec ne, plenè cognoſcat.

a Apoſt. epiſt. 1. ad Cor. 7. c. pen. & pen. & vlt. ext. eod.
b Val. Max. lib. 2. c. 1. de nupt.
c Caſſ. lib. 3. epiſt. 33.
d l. liberorũ §. 1. ff. de his, qui not. inf. l. conſenſu §. ſi verò C. de repu. l. 1. C. hoc tit.
e l. pen. ff. de pœn. l. cum quidã ff. de lib. & poſth. l. hoc modo in fi. ff. de cõdit. & demon.
f d. l. penul.
g c. 1. 3. 4. & vlt. ext. de bigam. c. hac ratione 30. q. 1.
i c. irrefragabili ext. de off. ord. c. 1. cũ ſeq. d. 86.
k vt de Aug. & Liuia ſcribit Dion. li. 48.

CAP. II.

QVandoquidem ſolennitates [a] in nuptijs adhiberi ſolitæ, conuiuia, ſcilicet, publicationes, ſacerdotum benedictiones, ſponſarum in ſponſorum domos pompoſę deductiones, choreæ, aliaq. lætitiæ ſigna temporibus ieiunij, ac pœnitentiæ conſecratis, minime conueniunt, & vetere iure, & ſacri Tridentini Concilij decreto interdicuntur nuptiæ ab Aduentu Domini, vſque ad diem Epiphanię, & à feria quarta cinerum, vſque ad octauam Paſchatis, quod ad vnguem in noſtra quoque diœceſi obſeruari, mandamus.

a vt in ſum. & c. nõ oportet 33. q. 4. c. capellanꝰ vbi gloſſ. in ver. quicumque ext. de feriis Cõc. Trid. ſeſſ. 24. de reform. matr. c. 10. l. vlt. ff. de donat. int. vir. & vx. l. cũ fuerit ff. de condit. & demonſtr.

CAP. III.

CVm primas nuptias à Domino tantùm inſtitutas fuiſſe rectè dixerit B. Ambroſius [a], ſecundas verò permiſſas, primaſq. ſub Dei benedictione ſublimiter celebrari, ſecundas autem, etiam in præſenti carere gloria; mandamus omnibus, & ſingulis parochis, ne ſecundas benedicant nuptias, quamuis alter contrahentium benedictus non fuerit. Qui aliter fecerit, ab officio [b], ac beneficio ſuſpendatur.

a ad epiſt. 1. Apoſt. a. l. Corinth. cap. 7. Mag. ſent. 4. d. 42. in fi.
b c. 1. & 3. ext. hoc tit.

CAP. IV.

HAeſitant iuris interpretes [a], an ius Põtificium [b] deroget omnibus ciuilibus conſtitutionibus, quæ viduas intra annum luctus nubere iterum prohibent, aut pœnalibus tantùm, inter quas eſt, vt mulier [c] fiat infamis, aut etiam extendatur ad eas, quæ liberorum prioris matrimonij fauorem reſpiciũt. Nos, eas pœnas remanere dicimus, quæ fauore liberorum potiùs, quàm odio ſecundarum nuptiarum irrogantur, ne irritum ſit, quod ait [d] Apoſtolus, licere, ſcilicet, mulieri prioris viri lege ſolutæ in Domino nubere quandocumque.

a Bal. ad l. 1 C. hoc tit. col. 3.
b c. pen. & vlt. ext. hoc tit.
c vt ſup. c. 1
d 1. Cor. 7.

CAP. V.

QVoniam proprietas lucri nuptialis ſolo [a] ſecundarum nuptiarum contractu amittitur, ſi dubium ſit, an ex matrimonio per verba de præſenti celebrato, non tamen conſummato, ſequatur huiuſmodi proprietatis amiſsio, cum [b] non concubitus, ſed conſenſus, nuptias faciat, dicimus, eam proprietatem ex conſenſu minime amitti, niſi iuxta ſacri [c] Tridentini Concilij decretum coram parocho, ac teſtibus præſtitus ſit. Sed [d], accedente ad conſenſum concubitu, quoniam [e] præſumitur, matrimonium fuiſſe conſummatum, nec per [f] mulierem ſtetiſſe, quin conſummaretur, quamuis corporum commixtio facta non fuiſſet, proprietatem amitti, certum eſt.

a l. hoc edictali §. his illud C. hoc ti.
b l. nuptias ff. de reg. iu. l. cũ facit ff. de cond. & demonſtr.
c c. 1. ſeſſ. 24 de refor. matrim. de quo & ſup. c. 1. de cland. deſp.
d arg. Auth. eiſdem pœnis C. hoc ti.
e arg. l. mulierem cum ſi. qq. ff. de ritu nupt.
f Bocr. q. 22. nu. 36.

CAP. VI.

QVæ verò conſideratione prioris mariti mulieri ad ſecũda vota tranſeunti donata fuerunt, nequaquam amitti, ex ipſis ciuilibus legibus in odium ſecũdarum nuptiarum promulgatis, elicitur. Quæ [a] quidem leges, cùm de dote, ac donatione propter nuptias, quid fieri velint, ſatis ſtatuerint, alia lucra nuptialia non damnauerunt, ideoque [b] reſtringendæ, quoniam odioſæ ſunt, nec habent locum [c], vbi agatur de rebus donatis mulieri iterum nubenti in gratiam prioris viri.

a de quibus in l. 1. & per tot. C. hoc ti.
b ſup. cap. 1. hoc tit.
c Rom. cõſ. 403. per tot. l. ſed ſi plures §. in arrogato ff. de vulg. & pupill. ſubſt. l. ſed, ſi quid ff. de vſur.

CAP.

Digitized by Google

CAP. VII.

CVm pœnæ in odium ſecundarũ nuptiarum ſtatutæ, vel mortuorũ [a] coniugum, vel ſuperſtitum liberorum fauorem reſpiciãt, poſſitq. [b] vnuſquiſque iuri proprio renunciare, ſi conſtet, priorem virum futuras ſecundas nuptias vxoris ſuæ animo concepiſſe, neque, vt fierent, prohibuiſſe, aut eius liberos fieri eas conſenſiſſe, certum eſt, mulierem iterum nubentem nulli pœnæ eſſe obnoxiam.

a Auth. de nuptijs, quæ eſt Nouel. 22

b l. ſi iudex ff. de minor. l. penult. C. de pactis.

CAP. VIII.

QVi ad ſecunda vota tranſierit, cuiuſcũque ſexus ſit, ſecundo coniugi plus relinquere non poteſt, quàm reliquerit vni ex liberis prioris matrimonij, cui [a] minus reliquit. Sed, ſi alicui liberorum minus reliquerit, quàm ſit eius legitima coniugis portio, ad eam quantitatem reducenda eſt, quæ minor non [b] ſit filij legitima, cuius [c] portio minor legitima eſſe non debet, ac, ſi minor relicta ſit, ad legitimæ [d] rationem ſuppleri debet.

a l. hac edictali C. hoc tit.

b d. l. hac edictali verſ. ita tamen, vt quarta pars.

c l. cũ quæritur l. parẽtibus, & pẽ. C. de inoffi. teſtam.

d l. omni modo C. eo. tit.

CAP. IX.

FIlio autem prioris matrimonij, qui parẽtis bigami immoderatam liberalitatem fuiſſe queratur, petatq. [a] eam ad modum legibus præſcriptũ temperari, incumbit [b] proculdubio onus probandi, vt, qui fundatam intentionẽ minimè habere videatur, actorq. ſit, in eo, quòd contra legem donatum fuiſſe contendit. Debet [c] enim quiſque intentionis ſuæ fundamentum probare.

a iuxta d. l. hac edictali C. hoc tit.

b l. cũ donationibus, & duab. ſeqq. C. de inoffic. donat.

c l. 4. & vlt. C. de edẽ. l. 2. ff. de probation.

CAP. X.

QVamuis mulier per ſecundas nuptias bonorum à defuncto marito acceptorum proprietatem amiſiſſe intelligatur, attamen, ſicut [a] non amittitur vſusfructus, ita nec amittitur poſſeſſio, quam ſaltem vtendi fruendi gratia remanere opus eſt apud vſufructuarium, qui [b] dicitur naturaliter poſſidere, cùm nihil commune habeat iactura proprietatis cum iactura poſſeſsionis, ſicut [c], nec ipſa proprietas cum poſſeſsione. Quare prioris matrimonij liberi, ſi poſſeſsionem propria auctoritate occupauerint, teneantur interdicto recuperandæ poſſeſsionis, quoniam ſibi [d] ipſis ius dicere auſi ſint, nec non, & conditione [e] iure canonico definita, quamuis proprietati nullum damnum intulerint, nãque, cùm ſibimet ius dicendo [f], poſſeſsioni vim fecerint, iure, quod in proprietate habuerint, priuandi ſunt: quod quidem non amittit, niſi [g] qui rem, etiam propriam, à quocumque poſsideatur, abſque iudicis auctoritate violenter inuadit.

a l. fœminæ l. generaliter Auth. ex teſtamento, & alibi C. eod. tit.

b l. naturaliter ff. de acquir poſſ.

c d. l. naturaliter §. nihil cõmune.

d l. 1. ff quorum legatorum l. dotis actione ff. ſolut. matrim.

e c. redimẽgrãda 3. q. 1.

f l. extat ff. de eo, quod met. cauſa.

g l. ſi quis in tantam C. vnde vi.

Finis Libri Quarti.

Digitized by Google

ACTA TARANTASIENSIS ECCLESIAE

AB ANASTASIO GERMONIO Archiepiſcopo, & Comite Tarantaſienſe in Diœceſana Synodo Muſterij habita,

iij. Nonas Maij anno Sal. *M D C I X. promulgata.*

LIBER QVINTVS.

De accuſationibus, inquiſitionibus, & denunciationibus. Tit. I.

CAP. I.

SI leuioris criminis accuſatus, etiam grauioris accuſetur, de minori non condemnetur, donec de maiori plene cognitũ ſit, vt [a] vtraque accuſatio eodem iudicio finiatur, ne, qui forſitan ab officio deponẽdus, aut beneficio priuandus, aut ſeueriùs omnino puniendus fuerit, ſola ſuſpẽſione, aut alia mitiore ſententia, meritã ex atrociore delicto pœnam effugiat, vnde magnorum criminum impunitatem ex paruis oriri ſequatur: quod valde abſurdum eſſet, ratione, ac lege ſuadente, vt pro [b] delictorum qualitate delinquentes puniantur.

a Iul. Clar. § fi. q. 14. n. 12. vers. Et hoc etiam dico.

b l. cum reis C. de pœn. Iu. Cl. d. nu. 12. ver. Tertius eſt caſus.

CAP. II.

SI ab vnico teſte, quamquàm omni exceptione maiore, cõtra accuſatum deponatur, (quoniam [a] teſtimoniũ vnius videtur eſſe teſtimonium nullius) reus neque cõdemnari, neque abſolui debet, cùm per aliũ teſtem aliquãdo ſuppleri poſſit, quod ex anterioris depoſitionis defectu probationi defuit. Verùm, ſi alio modo cauere nõ poterit, præſtita iuratotia cautione, quòd ſe repræſentabit, iudicioq. ſiſtet, quãdocumque ad plenam criminis probationem à iudice vocatus fuerit, dimittatur: ſed [b], quia etiam ex vnius teſtis indicio torqueri potuit, ab expenſis nequaquam abſoluatur.

a arg. l. vbi numerus ff. de teſtibus.

b Iul. Clar. §. fi. q. 21. n. 2. vers. Vnus teſtis.

CAP. III.

CRiminis abſolutũ, ſeu leuiùs, quàm meruerat, condemnatũ, neque apud eundem iudicẽ primæ inſtantiæ, neque apud iudicem noſtrum appellationũ eiuſdem [a] criminis accuſari amplius permittimus, non ſolũ à procuratore fiſci (cui [b] exceptionẽ rei iudicatæ obſtare, pronũciamus) ſed nec ab alio, qui priuatam iniuriã proſequi intendat, etiam ſi auditus non fuerit; nam, licet [c] nemini noceat inter alios lata ſententia, attamen, vindictæ proſecutionem, ſicut in fiſco, eiuſvè miniſtris probamus, ita in priuatis actoribus nullatenus toleramus, niſi quantũ eorum interſit, irrogatã fortaſſe in ſententia pecuniariã pœnã perſolui: quo caſu [d], re iudicata non obſtãte, proſequendi actionẽ apud priuatũ actorẽ remanere non abnuimus. Itaque ſemel cõdemnatum, ex eo ſolum, quòd mitius, quàm debuerat, condemnatus fuerit, accuſari non poſſe, dicimus: ſed, ſi noui delicti poſtuletur, non prohibetur iudex, quin poſteriori iudicio ſuppleat, quod priori defuit, ac [e] multo magis, ſi aliàs reus fuerit eiuſdem culpæ conuictus. Neque enim abſurdum videtur, vbi creſcit peccandi audacia, augeri & mulctam, grauiuſque animaduerti in eum, quem mitioris iudicij beneficio abuti, manifeſtum eſt.

a l. Senatus cenſuit, vbi gl. Bar. & alij ff. hoc tit. c. 6. ext. eo tit.

b eo. tit. ff. de excep. rei iudic.

c l. 1. ff. de excep. rei iudic. l. ſi cui crimen §. iiſdem criminib. ff. hoc tit.

d d. §. iiſdem criminib.

e Papon. in ſyntagm. li. 19. tit. 8. de la force, & authoritè des ingemés §. 10

CAP. IV.

AD iudicem pertinet delicta ſedulò inueſtigare, vtque ſibi [a] commiſſum territorium prauis hominibus purgetur, quàm diligentiſſime curare. Quod, vt recto iuris ordine fiat, duo præſertim obſeruanda ſunt: alterum, ne contra accuſatos inquiratur, niſi ſint [b] diffamati, aut [c] præſentes, & taceant, ſtante iuris axiomate, criminis exceptionem

a l. 3. de off. Præſ.

b c. 19. & 21 §. 1. & 2. hoc tit.

c c. vlt. eod. tit. in 6.

non

Digitized by Google

d c. 13 ext. eod. tit.

non admitti, niſi [d] contra diffamatos, etiam in beneficialibus: alterum, quòd iudex de infamia certior factus, dum facti veritatem inueſtigat, libello inquiſitorio, (quem proceſſum vocant) non ſolùm, quæ contra reum, ſed & quæ pro reo afferuntur, integra fide inſeri curet. Quo facto, ſi, ex teſtium dictis patratum fuiſſe delictum conſtiterit, reus, niſi citatus [e], nequaquam condemnetur, ſed fiat ei poteſtas, quantùm iure permittitur, cauſam ſuam defendendi, obiectaq. ſibi crimina diluendi, vt, ſi in iudicio ſuccubuerit, in ſeipſum, non in iudicem, culpam conferat, tutiùſque pro delicti qualitate puniatur.

e arg. c. 18. Geneſ. c. 16. Lucæ c. Deus c. manifeſta cap quæ Lothar. 2. q. 1. c. 24 ext. eodem tit.

CAP. V.

a vt ſupra cap prox.

INquirentem de crimine, vt diximus [a], tam ea, quæ pro reo, quàm ea, quæ contra reum faciunt, in acta redigere oportet, non modo poſtulante, ſed, etiam tacente reo: verùm, productis teſtium dictis, ſi iudex reum in ius vocari, atq. in cuſtodiam tradi, iubeat, petatq. vocatus, facti veritatem diligentiùs inquiri, non eſt audiendus, priùs enim obtemperandum [b] eſt legibus, quarum auctoritate id iudex mandat, deinde cogitandum de rei innocentia, cum propter publici [c] iudicij dignitatem, tum, vt obuiam eatur teſtium ſubornationi, qui, niſi reo in carcere conſtituto, audiendi non ſunt, aliàs tota [d] criminalis praxis corruat, neceſſe eſt.

b l. ſi quis ex aliena ff. de iudicijs. c l. ſi ſeruo §. cũ Prætor ff ad S. C. Trebell.

d Iul. Clar. in pract. crimin. q. 14. n. 12 verſ. alias enim.

CAP. VI.

LIcet inter atrociora facinora nonnulla ſint, quorum auctores, etiam poſt mortem, accuſari, ac condemnari debere maiores noſtri cenſuerunt, vt hæreſis [a], ſimonia, læſæ maieſtatis, repetundarum, peculatus crimina, ſui ipſius homicidium, & huiuſmodi, attamen, quia ſolent pœnæ [b] cum delictis morte finiri, nec debet hæres culpæ alienæ pœnam luere, niſi [c], quantùm viuente accuſato, iudicium publicum de eius delicto inſtitutum, & definitum ſit, id permittendum putamus, quatenus querelam deferat certus, bonæque exiſtimationis accuſator, qui nulla infamiæ [d] nota aſperſus, alia de cauſa ab accuſatione repelli nequeat, accuſationiſq. libello [e] nomen ſuum inſcribat.

a l vlt. ff. ad l. Iul. de adulter. l. ex iudiciorũ ff. hoc tit. l. 2. ff. ad l Iul. repetund. c. ſi Dominus c. tanta ext. de ſimonia cap. ſacerdotes c. oues 2. q. 7. c. ſine 15. q 3 l ſi quequam C. de Epiſ. & cler. Iate Clar. in §. hæreſis n. 21. & in §. læſæ maieſtatis nu. 16. & in pract. crim q. 1. nu 12. & 13. b l. ſi pœna ff de pœnis. c d. l ex iudiciorũ & l. defuncto ff. de publ. iudic. l. 2. C. ſi reus, vel accuſat. mort. fuer. Clar d. quæſt. 51. d Clar. in pract. crim. q. 14 per totam, & q. 15. e c. 16. ext. hoc tit. l. ſi cui crimẽ ff. hoc tit. l nõ prius C. de calumniat.

De calumniatoribus. Tit. II.

CAP. I.

CALVMNIATOR hoſtis eſt veritatis, honori hominum inſidiatur, leges eludit, publico commodo inſultat, ac denique humano generi infenſus, bonorum ruinàm machinatur. Huic peſti, vt occurrerent, non minus profani, quàm ſacri legiſlatores, talionis, aliarumq. pœnarum efficacia remedia adhibuerunt, vtq. ex hominum ſocietate omnino exterminaretur, illam validiſſimis edictis inſectati ſunt. Reprimenda eſt igitur calumniatoris licentia, non ſolùm, quia publicæ diſciplinæ [a] dignitas delicta impunita eſſe non patitur, ſed etiam, quia pernicioſiſſimus in republica calumniator, niſi coerceatur, ex nefario [b] nequiſſimus euadit. Proinde, qui in criminum [c] probatione defecerit, neque ob publicum bonum accuſet, ſed, vt per [d] dolum, & mendacium, alienæ famæ probrum inijciat, tamquam calumniator, pœna [e] accuſato irroganda, quæ talionis nuncupatur, ſi deliquiſſe probetur, mulctandus eſt [f], infamiaq. notandus. Eximitur autem à calumnia, qui probabilem accuſandi cauſam habuerit, licet plenas non attulerit probationes, dum animo calumniãdi non accuſauerit. Verè enim calumniator dicitur, qui ſciens, ac prudens, innocentem diffamat, vel, ſi neſcit, ſcire negligit, vtrum innocens ſit, quem accuſat, nec ne. Fama [g] item, ac fide dignorum hominum voces, aliaque veriſimilia indicia accuſatorem à præſumpta calumnia ſatis excuſant.

a l. licitatio §. quod illicite ff. de public. & vectig. c. eſt iniuſta 23. q. 4. b c. vt famæ tuæ extr. de ſent excommunic. c c. calumniat. 2. q. 3. d c. 2. extra hoc tit. e l. vlt. l. nõ prius in fine, & paſſim C. de calumn. c. 15. ext. de accuſation. f l. penul. ff. hoc tit. l. noſtris l. vlt. C. eodẽ l. ſunt quidam in fin. ff. de extraord. crimin & l. penult. ff. hoc titul. g Clar. in pract. crim. q. 64. num. 8

CAP. II.

NEc refert, clandeſtina, an publica ſit calumnia, etenim aliquando magis [a] excuſatur, qui publicè, quàm, qui ſecretò, peccat. Qui igitur crimen clàm detulerit, vt delinquens publicè corrigatur, ſi calumniæ cõuictus fuerit, condemnandus eſt, quantùm rei intereſt, ac ſi palàm, & publicè, nullaque facta proteſtatione accuſaſſet. Si verò, nihil per calumniam eum feciſſe probetur, ſed legitimè accuſaſſe ex iudicij euentu conſtet, ad litis expenſas repræſentandas, niſi pro denunciatore accuſator haberi velit, minime cogi ratio poſtulat.

a l. vlt. ff. de rit. nupt.

§. vnic.

Hodie, ſi deſit accuſator, fiſcus priuatæ perſonæ officium implet: ſed, quamquam procurator fiſcalis ad expenſas ex inſtigatione emergentes, ſiue actiuè, ſiue paſſiuè factas, teneri minime videtur, attamen, ſi, eum per dolum, ac calumniam, litem proſecutum fuiſſe ex iudicij euentu manifeſtum ſit; quantùm omnino rei intereſt, condemnandum [b] eſſe doctorum auctoritate ſuademur, ac condemnamus.

b Clar. in pract. crim. q. 10 n. 5 & q 50 num. 6. in fin.

CAP. III.

PRocurator fiſcalis, quoniam inſtigatorem nominare non tenetur, antequam ex iudicij euentu palàm ſit, calumnioſam fuiſſe accuſationem, ſecretum inſtigatorem non

Digitized by Google

audiat, niſi, àut per publicam [a] ſcripturam, aut per chirographum ipſius manu ſubſcriptum, veram eſſe accuſationem cognouerit, hocq. etiam ſi inſtigatorem nominari, ſibiq. indicari, reus minimè petierit. Nàm, ſi petierit, & iuſtam, veramq. eſſe accuſationem apparuerit, inſtigatori repræſentare debebit expenſas ab eo factas, quamuis non neceſſarias, dum vtiles fuerint, non tamen ſuperfluæ, cùm nemo [b] ſuperfluis ſumptibus onerandus ſit. Si verò ſemper egerit reus, quaſi cum ſolo accuſatore publico ſibi res fuerit, nec de inſtigatoris calumnia conqueſtus ſit, ſiue ignoret, ſiue diſſimulet, adeſſe inſtigatorem, ſumptus repetere non poteſt inſtigator, niſi, quos ab alio, qui inſtigator non fuiſſet, fieri oportuiſſet ad inſtruendam litem.

a l. nõ prius C. hoc tit.
b l. in fundo ff. de rei vẽdicat. l. ſi ſeruus ff. de pignor act. l. 1. ff. vt leg. ſeu fideicomm. nom. cauea.

De ſimonia, &, ne aliquid pro ſpiritualibus exigatur, aut promittatur. Tit. III.

CAP. I.

SIMONIÆ crimen, quale ſit, hinc vtiq. intelligitur, quòd [a] ſeruus contra dominum à teſtimonio non repellitur, licet iure [b] ciuili, niſi ex magna cauſa, ſeruus in iudicio aduerſus dominum non admittatur: admittitur [c] & meretrix, & infamis quicumq. [d], dum catholicus ſit, ac zelo [e] iuſtitiæ extra calumniæ ſuſpicionem ad accuſandum moueri videatur. Simoniacus verò, cuiuſcumq. conditionis, ac dignitatis ſit, abſque alia declaratione ipſo iure [f] excommunicatus, atque bonis omnibus adeo inuiſus eſt, vt pœnam contra [g] ſimoniacos canonico iure conſtitutam, non ſolùm in reali, ac conuentionali, ſed & in mentali ſimonia, quamuis ex actu [h] exteriore non manifeſta, ſint, qui eam locum habere putent. Sed nos mentalis ſimoniæ peccatum Deo reſeruari, nullique terreni fori pœnæ obnoxium eſſe, cum tota ferè ſchola ſentimus. Quod quidem flagitium, cùm noſtræ Prouinciæ familiare eſſe, ac paſſim paruifieri, non ſine animi moleſtia acceperimus, quaſi bona eccleſiaſtica vænalia ſint, poſſintq. in familias, ac perſonas quaſcumq. ex libidine, atque arbitrio pretium offerentis, ac ſi eſſent profana, tranſmitti; nos, tæterrimam [i] peſtem morborum omnium peſſimam, adeoq. deteſtabilem, vt eius [k] comparatione alia crimina ferè nihili facienda ſint, è noſtra iuriſdictione exturbare, animarumq. pericula, quantùm diuino auxilio poſſumus, anteuertere cupientes, non ſolùm letali ſimoniæ veneno infectos, ſed turpiſſimæ etiam ſimoniacæ nundinationis internuncios, conciliatores, proxenetas, ac quouis modo participes, excommunicationis [l] vinculo ipſo iure ligatos eſſe, pronunciamus, à quo, niſi à Romano Pontifice, abſolui non poſſint. Beneficium inſuper ſimoniacè impetratum, nulla præuia monitione, aut iuris ſolemnitate, vacare, impetrantem verò, ſeu impetranti fauentem, præter alias legales pœnas, quibus exponitur, etiam factum incapacem ad alia beneficia ampliùs conſequenda eſſe, declaramus.

a c. 7. extra eod. tit.
b l. vix certis ff. de iudic.
c d cap. 7.
d c. 3. ext. eod.
e cap. 31. §. hæc omnia ext. eod. tit.
f Extrauag. cõm. hoc tit. ſed non videtur eſſe in viu, vt teſtatur Tabiena verb. Simonia §. 75.
g Sot. de iuſtitia, & iure lib. 9. q. 8.
h & eſt cõmunis. Alex. ad c. mandato eodẽ tit. Sileſt. verb. Simon §. 20. Caiet. verb. Simonia c. 2. Tolet. lib. 5. cap. 93.
i c. 6. extr. eod. tit.
k c. vlt. 1. q. 7. c. 7. ext. eod. tit.
l d. Extrauag. comm. incip. cum deteſtabile.

CAP. II.

VBicumq. hæreditariæ ſucceſſionis vmbra appareat, acceſſus, ac regreſſus omnes ad quæcumq. beneficia eccleſiaſtica (etiam conſentientibus ijs, quorum id maximè interſit) tamquam ſacris [a] legibus diffamatos, ſanctorumq. Patrum decretis contrarios, cum ſancta [b] Tridentina Synodo reijcimus, atque omnino damnamus. Præterea, cum Romani Pontifices, Pius Quartus, ac Pius Quintus fiduciarias beneficiorum eccleſiaſticorum negotiationes (quæ confidentiales vulgò appellantur) lege [c] lata, expreſſe vetuerint, nempe, quia bona ſpiritualia, vt profana, pro cuiuſcumq. libidine ab vna perſona ad aliam transferri, immò, vt fideicommiſſaria, in diuerſis perſonis conſiſtere non licet; nos eiuſmodi confidentiales contractus, qui mercaturam ſapiunt, nec ſine ſimoniaco ſcelere perfici poſſunt, itidem à noſtra iuriſdictione exulare volumus adeo, vt, quandocumq. contra hoc noſtrum decretum aliquid ad talem confidentiam pertinens committi contingat, beneficiũ ſic collatum vacare, ac delinquentes communione fidelium priuatos eſſe, ad fructuumq. perceptorum integram reſtitutionem teneri, declaramus.

a c. Apoſtolica 1. q. 1. c. ex tranſmiſſa cap. ad extirpandas extra de fil. presbyt. cap. cõſuluit ext. de iur. patr. c. ad hæc extra de dec.
b ſeſſ. 25. de reform. c. 7.
c quarũ altera eſt 108. altera 90.

§. 1.

Fiduciariæ negotiationis crimen (quam confidentiam vocant) tunc exploratum eſſe cenſetur, cum ille, qui beneficium obtinuit, fructus beneficij, vel fructuum partem, ad vtilitatem, commodum, ac voluntatem reſignantis, aut cedentis, aut alterius cuiuſcumque perſonæ, relinquit, cedit, remittit, vel cui reſignans, etiam per alium, penſionem beneficiariam verbis, aut ſcriptis, ſinit repræſentari. Quod & in patrono, vel electore, vel quoquomodo ius habente, locum ſibi vendicare non eſt dubitandum.

§. 2.

Neque criminis huius ſuſpicione, neque pœna [d] eximitur, qui, poſtquam reſignauerit beneficium [e], fueritq. publicata reſignatio,

d ſupra hoc eod. cap. in fin. princ.
e de qua c. 3. ſup. de renunciat.

Digitized by Google

tio, vel ceſsio, captaque à ſucceſſore benefi-cij poſſeſſio, ſeſe illi, rebuſq. illius per ſe, vel per alium actu miſcuerit, aut fructus percepe-rit, aut cum ſucceſſor præceſſori, aut propin-quis eius, fructus, aut partē fructū remiſerit.

§. 3.

Confidentiæ non minimam ſuſpicionem præbet, quòd admiſſus ad beneficium dimit-tentem, vel eius propinquos, ad percipien-dos, colligendos, vel locandos fructus dimiſsi beneficij procuratores conſtituerit, illoſque eidem, vel iiſdem donauerit. Ex alijs quoq. ſignis, & coniecturis, de quibus eadem Pij Quinti conſtitutio loquitur, confidentiales contractus dignoſcuntur.

§. 4.

Infamis legitimè teſtificari poteſt ſuper confidentiæ crimine, ſicut [f] & ſuper ſimonia, ſiue notatus ſit infamia facti, quæ ex ſolo de-licto, ſiue infamia iuris, quę ex [g] ſentētia pro-uenit, atque [h] à dicendo teſtimonio repellit.

§. 5.

Sicut teſtes ſingulares, quamuis mille ſint, fidem non faciunt in iudicio, pluſquam vnus faceret (quoniam [i] deficit numerus iu-re præſcriptus ad [k] probandum) ita nec in cauſa criminali, hoc eſt [l] maiore quacumque pecuniaria, duæ, vel tres præſumptiones, aut coniecturæ, aut indicia, niſi teſtium auctori-tate fulciantur, faciunt [m] plenam probatio-nem ita, vt de crimine ferri ſententia queat: ſed in cauſa ſimoniæ, ac confidentiæ præſum-ptiones, & coniecturæ per vnicum teſtem probatæ, non ſolùm ſemiplenam, ſed & ple-nam [n] probationem faciunt adeo, vt reus le-gitimè condemnari poſſit.

f vt ſup. c. 1. hoc eod. tit.

g l. infamē ff. de public. iudicijs. l. furti in prin. & §. 1 & penult. ff. de his, qui not. infam.

h l. 3. §. leg. Iulia ff. de teſt. l. 15. cui lege §. 1. ff. qui teſtam. fac. poſſ. Capell. Toloſ. q. 173.

i Dec. conſ. 42. & 60. nu. 29 lib. 1

k Puteus de ciſ. 476. li. 2.

l l. in ſeruorum §. vlt. in fin. ff. de pœnis.

m Auctor tract. de maleſic. tit. de præſumpt. & indic. verb. contra videtur.

n d. conſtitut. Pij V. §. teſtes autē.

CAP. III.

Neque antiqua eccleſiæ noſtræ conſtitu-tione, neq. immemorabili conſuetudi-ne contractum ſimoniacum valere, aut adeo iuuari, volumus, vt, quod reclamantibus le-gibus, præſertim ſacri [a] Tridentini Concilij, ac ſuadente auaritia, in perditorum hominum mores miſerabiliter irrepſit, id vim, atq. au-ctoritatem legis vnquam obtineat. Itaque; ne pro electione, præſentatione, nominatio-ne, inſtitutione, confirmatione, collatione, aliaue quacumq. prouiſione, ſeu admiſſione, ad poſſeſſionem cuiuſcumq. beneficij eccle-ſiaſtici, vel dignitatis, vel præbendæ, vel ca-nonicatus, etiam ipſius Archiepiſcopatus noſtræ metropolitanæ eccleſiæ; aliquid mini-mum ſoluatur, aut promittatur, promiſſumue repræſentetur, ſub interminatione diuinæ vindictæ interdicimus, atque prohibemus. Cœnas inſuper, prandia, iocalia, vt aiunt, quæ potiùs abuſus, & corruptelæ ſunt, quàm bene-uolentiæ ſignificationes, reique publicæ ſpi-rituali non paruum afferunt detrimentum; nec peti permittimus. Accipi [b] tamen poſ-ſint, quæcumq. ſponte, & ex mera fidelium li-beralitate eccleſiæ miniſtris, aut ipſi eccle-ſiæ, dari, aut quandocumque offerri, contin-gat. Quicumq. autem hanc noſtram conſti-tutionem auſus fuerit temere violare, vt ſi-moniæ [c] reus habeatur, ac iuxta canonicas ſanctiones puniatur.

a c. 14. ſeſſ. 24. de reſor.

b Extrauag. 1. §. illa vt & taxat hoc titulo.

c 1. q. 1. fere per tot. Cōc. Tolet. octauum c. 3. c. cum ſuper ext. de conſeſſ. & tot. tit. ext. de ſimonia.

§. vnic.

Quæ verò ex noſtræ eccleſiæ conſtitutio-nibus, aut antiqua conſuetudine ad diuinum cultum, ornamentumq. eccleſiarum, vt plu-uialia, ſeu cappas, aliaſue ſacras veſtes, ac ſu-pellectilia, dari ſolent extra omne pactum, neutiquam recuſanda eſſe, definimus, immò laudabile, piumq. huiuſmodi inſtitutum ob-ſeruari cupimus, atque mandamus.

CAP. IV.

Decorum ſanè, Chriſtianæq. pietati ap-primè conſonum eſſet, eccleſiarum re-ctores, ac ſpirituales miniſtros, pro exequijs mortuorum, pro nubentium benedictione, ac pro ſacramentorum adminiſtratione, nihil petere, aut accipere, ſed ad Dei gloriam, fide-liumq. fratrum vtilitatem, labores, officia, opera omnia dirigere, tum, quia Chriſtus [a] Eccleſiæ ſuæ ſacramenta, quodque à ſacra-mentis dependet, per homines potiùs, quàm per angelos abſq. mundana mercede homi-nibus miniſtrari voluit, gratiſq. [b] dari, quod gratis accipitur, tum etiam, ne iuſtificatio no-ſtra, quæ [c] per ſacramenta fit, vel minima auaritiæ ſuſpicione vnquam contaminaretur. Verùm, quoniam non pauca ſunt beneficia, quæ ſuos rectores alere nequeunt, licet par-ce, ac ſobrie viuant, ne aliunde victum quæ-rere, cumq. ordinis eccleſiaſtici dedecore quæſtum illicitum facere, aut mendicare [d], cogantur, maiores noſtri ad ſubleuandam eo-rum paupertatem, qui pro ſalute populi per-petuò inuigilant, non ſolùm eis aliquid dari, eorumq. nomine exigi, permiſerunt, ſed, lege lata, vt id fieret, ſanxerunt. Quod, cùm pro-batæ conſuetudini, ſanctorumq. [e] canonum auctoritati innitatur, nos de ſpiritualium pa-ſtorum dignitate ſoliciti, quodcumque eis dari ſolitum eſt, vt omnino detur, poſſitq. li-cite accipi, & exigi) retenta tamen, neque vlla ex parte mutata, vetere conſuetudine) mandamus, aliterque facientes, ſi laici fue-rint, anathemate feriri; ſi verò [f] eccleſiarum rectores, tamquam ſimoniæ ſuſpectos, coer-ceri volumus.

a Apoſt. ep. 1 ad Corin. c. 4. Ambroſ. lib 4 de ſacrem. cap 4. S. Th. 3. par. q. 64. art 4. Conc. Trid. ſeſſ 7 cā. 10.

b Matth 10.

c Apoſt. ep. ad Rom. c. 8.

d vt c. 15. ſup. de temp. ordin. c. vlt. ſup de decimis.

e c. ad Apoſtolicā ext. hoc eod. tit.

f c. cum in Eccleſia c. ea, quæ d. c. ad Apoſtolicam ext. eodem tit.

CAP.

Digitized by Google

CAP. V.

NOn ſolùm vendentem, aut ementem dignitates [a], beneficia eccleſiaſtica, tamquam ſimoniacum, titulis, bonisq. omnibus ſpiritualibus, ipſo iure priuamus, ad fructuũq. reſtitutionem cogi debere, ac beneficiorum obtinendorum incapacem eſſe, dicimus, ſed, quemcumque, ſeu pacto [b], ſeu pretio, ordines ſuſcepiſſe conſtiterit, eiuſdem criminis reum iuxta Pij Quinti ſummi Pontificis conſtitutionem [c] etiam pronunciamus, ab illorumque miniſterio ad decennium ſuſpendimus.

a cap. 13. & paſſim extr. hoc tit. Extrauag. 1. & 2. eod.

b c. 1. 2. 4. & 5. ext. eodẽ tit.

c quæ incipit: Vt ſimoniacæ prauitati.

De magiſtris, &c, ne aliquid exigatur pro licentia docendi. Tit. IV.

CAP. I.

NE puerilis ætas ad malum prona [a] per ſenſuum præcipites anfractus ad vitia declinet, teneros animos bonis moribus, ac diſciplinis, formare oportet, ſumma adhibita diligentia, vt cum annis virtutes certent, ſintq. potiùs admirabiles pueri, quòd ſupra ætatem profecerint, quàm in ætate perfecta conſtituti, queri poſſint, quòd parentum negligentia pueritiam ſegniter tranſegerint. Eſt verò à religione inchoandum, qua [b] nihil plane præſtabilius, nihilve pretioſius. Conſtat autem religio Fide, Spe, Charitate, theologicis virtutibus, ita nuncupatis, quòd per eas quodammodo Dei pars efficiamur, Deoq. peculiari quadam ratione ſubiecti, ad verum eius cultum, ac venerationem traducamur, Chriſtum in nobis regnare ſentientes, quemadmodum, in ſeeundem viuere, ac, per ipſum viuere ſe dixit Apoſtolus [c]. Religionem probat Dei timor, quo à terrenis ad cœleſtia auocamur, quo à belluis [d] diſtinguimur, quo humana ſocietas mutuis amoris officijs ſuſtentatur, & sine [e] qua confuſio, ac perturbatio vitæ ſequitur. Quod, cùm prouideret ſacrum [f] Lateranenſe Concilium tertium, opportune ſtatuit, diſcipulos non modo in Grammatica, Rhetorica, alijſq. liberalibus artibus à magiſtris erudiendos eſſe, ſed & ad religioſas contemplationes, ac dogmata ſenſim promouendos, nempe ad Decalogi obſeruationem, ad articulorum Fidei reuerentiam, ad hymnorum, pſalmorum, totiuſq. ſacræ paginæ cum ſanctorum vitis coniunctæ, piam meditationem. Feſtis igitur, præſertim, diebus nil aliud ſtudeant præceptores, quàm ſibi commiſſos pueros ita inſtruere, vt Deum verè ament, parentibus obediant, caſtitatem tueantur, iuſtitiam colant, manſuetudinem, clementiam, modeſtiam, cœteraſque morales virtutes in pretio habeant, intra verecundiæ fines maneant, quæ, quaſi naturæ dos, in adoleſcentibus mirum in modum commendatur, vt in [g] ſenibus grauitas, & in iuuenibus alacritas, nec tantùm in operibus, verùm & in ſermonibus ſpectatur, ceu imago, & ſpeculum mentis. Hos hortentur omni induſtria ad chriſtianos mores, bonoſq. habitus capeſſendos, & quantùm licet, non ſolùm ad Miſſas, ad Veſperas, ad diuinaq. omnia officia audienda, ſed proprio exemplo etiam ad conciones, diuini verbi interpretationes, ſpiritualiaque exercitia, ac congreſſus, inuitent, ſenſimque compellant.

a can. 1. 12. q. 1. c. procliuius 20. q. 3. & in proœmio Clemet.

b Lactant. lib. 5. Inſtit. cap. 20.

c epiſt. ad Galat. c. 2.

d Lactant. de ira Dei cap. 12.

e idem Lactant. eodem lib. c. 8.

f ſub Leo X. celebratum ſeſſ. 1. 5. cum omnis.

g S. Bernar. lib de doctr. puer & eor. rect. mor.

CAP. II.

QVoniam, & latinæ linguæ, & liberalium artium præcepta ex profanis auctoribus ſumuntur, caueant magiſtri, ne ex chriſtianis admittant, aut interpretentur eos, qui ſanam, catholicamq. doctrinam non continent: ex ethnicis verò, ne puerorum animis vitia ſenſim irrepant, vitent omnes, qui de rebus turpibus, aut, quamuis honeſtis, verbis tamen obſcœnis, tractant: Philoſophorum principia, ac concluſiones, præſertim, quæ de animæ mortalitate, aut vanitate, de mundi æternitate, aliaq. huiuſmodi pericoloſa axiomata chriſtianis auribus abſona, in medium afferuntur, ſcholaribus proponere nequaquã audeant. Philoſophica enim argumenta, cùm ſolubilia ſint (vt ait [a] Concilium Lateranenſe) vbicumq. à recta Fidei via aberrare deprehenduntur, tanquam erronea, ac futilia, reijci, è ſcholisq. noſtris explodi, iubemus. Qui ex magiſtris huius noſtræ conſtitutionis fines exceſſerit, quicumque is ſit, arbitrio noſtro puniatur.

a d. ſeſſ. 8. ſ. omnibus.

CAP. III.

IPſi autem magiſtri, cuiuſcumq. facultatis ſint, docendi, aut interpretandi munus ſibi aſſumere non audeant, niſi coràm nobis, aut Vicario noſtro generali, Fidei profeſſionem, iuxta formam aliàs præſcriptam [a], ſolemniter emiſerint. Cuius rei teſtimonium in ſcriptis redactum, noſtraque manu, ac ſigillo munitum, gratis etiam conceſſum, parocho, in cuius parochia ludum aperituri, ſeu publicè profeſſuri ſunt, oſtendere teneantur. Quod, ſi abſque legitima cauſa negligatur, parochis mandamus, vt nobis, aut Vicario noſtro, tranſgreſſores deferant, quo non ſolum dicendi facultate priuentur, ſed & grauioribus pœnis arbitrio noſtro plectantur. Contra, ſi parochi, eos, neglecto eodem teſtimonio, le-

a ſupr. cap. vlt. de ſum. Trinit. & fide Cathol.

gere,

Digitized by Google

gere, aut profiteri, permiſerint, ad duos menſes ab officio ſuſpendantur.

CAP. IV.

QVicumque, ſiue Regularis, ſiue ſecularis clericus, vel publici gymnaſij, vel ſuorum ſuperiorum auctoritate, facultatem prædicandi populo verbum Dei acceperit, idoneuſq. ad id munus obeundum repertus fuerit, ſi aliter, quàm Concilium Lateranenſe [a] tertium decreuit circa huiuſmodi officium, prædicare, aut docere auſus fuerit, à prædicationis munere ſuſpendatur, ac, ſi Regularis fuerit, à ſuis ſuperioribus etiam grauiùs puniatur. Concionatores igitur, qui angelicæ tubæ, æternæ vitæ præcones, morum reformatores, ac penè ipſius Dei voces, dici poſſunt, diligenter caueant, ne Euangelicam veritatem, ſacramque paginam alio explicent ſenſu, quàm, quo eam explicari vult ſancta mater Eccleſia, cuius [b] eſt iudicare de vero ſenſu, atque interpretatione ſacrarum Scripturarum iuxta ſanctorum Patrum vnanimem conſenſum.

a ſeſſ. 8. §. ſacro approbante Conc.

b Cõc. Trident. ſeſſ. 4. de edit. & vſu ſac. lib. §. Præterea.

§. 1.

c Act. c. 1.

d Apoſt. ep. 1. ad Theſſa. Ioan. c. 1. 1. Pet. c. 3. Apocalyp. c. 3. & 16.

e Matt. 24.

Et cùm Veritas [c] dicat: non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate; nemo in ſuis concionibus de Antichriſti aduentu, vel de vniuerſalis iudicij die (qui in ſacris litteris etiam dies [d] Domini aliquando appellatur) aliquid definire, ſeu determinare audeat: nemo ex ſacra pagina aliquid prænunciare, vel, tamquam ſibi diuinitus reuelatas, inanes diuinationes, anileſque ſuperſtitiones auditorum animis quoquo modo inſtillare præſumat. Tremenda namque illa dies adeo incerta, ab hominumq. notitia adeo remota eſt, vt, neque ſibi chariſſimis diſcipulis voluerit eam Chriſtus reuelare, apertè negans, de die, atq. hora illa quidquam [e] à mortalibus ſciri poſſe, æque, ac ſanctis. Ideo, quicumq. huic Apoſtolico muneri præficitur, Euangelicam duntaxat doctrinam profiteatur, cum vitiorum deteſtatione virtutibus commendatis, pacem, ac mutuam dilectionem, quoad eius fieri poterit, populo conſtanter inſinuet.

§. 2.

f Pſal. 100. Exod. 22 Prouerb. 4.

g c. 4. Eſther.

h Clem 1. §. quibus etiã de priuileg. c deteriores 6. quæſt. 1.

Sed, ſicut ad concionatorem pertinet vitia pro loco, & tempore, efficaciter deteſtari, ita cùm homini Chriſtiano, nec ſecretò detrahere fratris honori liceat adeo, vt dixerit Propheta [f], ſe cum detractore cibum non capere: & ſanctus Iacobus [g] alienæ famæ inſidiantes legis detractores appellauerit; maxime deteſtabile [h] eſt, palàm, ac pleno auditorio, Prælatos, ac ſuperiores carpere, aut quouis modo priuatas perſonas publicè accuſare, ac de ſuperiore loco diffamare. Ideo, contumelioſam, ac ſcandaloſam hanc detractionem, publicamque ignominiam verbi diuini miniſter omnino vitet, neceſſe eſt. Acerrimus vtique ſit in redarguendis peccatis, ac contra prauos mores ſtrenuè inuehatur, odio, ſcilicet, peccatorum, non autem peccantium, abuſus tollere, ſuperſtitiones exterminare, vitiaque familiaria ei loco, cuius populum erudiẽdum ſuſceperit, ex eius animis ſtirpitus euellere ſtudeat. Verùm, neque nominatim, neque tacitis ſignis, aut verbis, quemquam inſectetur, aut ita deſignet, vt, quod forſitan occultum foret, manifeſtum fiat. Auditores ad veram pietatem promoueat, ſummaq. animi contentione ad diuinarum, humanarumque legum obſeruantiam ſenſim impellat: Quæ ſint partes, quæ officia patris, & filij, quæ viri, & vxoris, quæ domini, & ſerui, quid differat ſolutus à coniugato, quidve virgo à vidua, quid interſit inter iuuenem, & ſenem, quidve inter ſacros, & profanos, ſeu clericos, & laicos, homines frequenter, nec obſcurè demonſtret. Non ſolùm præcepta ſalutis ſeruanda eſſe, ſed & quomodo exemplo Saluatoris ſeruari debeant, luculenter doceat, vtq. fideles ad perfectiorem vitam accendantur, culpaſq. etiam leues, exhorreſcant, omnes orationis neruos intendat.

§. 3.

i ead. Clement. 1.

k d ſeſſ. 8. §. ſacr ver denique.

Denique ab ijs, quæ Clementis Papæ [i] Quinti conſtitutione, eiuſdemque [k] Lateranenſis Concilij tertij auctoritate prohibẽtur, diligenter abſtineat concionator, ne præuaricationis ſuæ pœnas ex eadem conſtitutione tranſgreſſoribus imminentes, dare cogatur.

§. 4.

l Amos c. 7.

m ep. 1. ad Theſſal. c. 5.

n ep. Ioan. 1. cap. 4.

o d. §. ſacrũ verſ. cæterũ.

p c. non decet 10. diſt. c. ad abolẽdam ext. de hæret. cap. 2 ext. de ſum. Trin. & fide Cath. cap. 1. eodẽ lib 6. Concil. Florent. de vnion. Arm. cap. 5. Conc. Trid. cap. 3. ſeſſ. 7. de bapt. & alibi paſſim.

Quoniam verò per huiuſmodi ſuæ mentis interpretes voluit Deus militanti Eccleſiæ futura aliquando prænunciari, quandocumq. concionator aliquid ſibi reuelatum diuina inſpiratione ſuſpicetur (quemadmodum pecorum [l] paſtori Amos accidiſſe de ſe ipſe teſtatur) vt populo pateſiat, ne ſpiritum extingui, aut prophetias ſperni contingat contra præceptum [m] Apoſtoli: ſed &, ne, quod diuinum oraculum viſum eſt, cum miniſtri diuini dedecore, ac Spiritus ſancti iniuria, contrario exitu humanum potiùs inuentum fuiſſe videatur, cùm de re ardua, magniq. momenti agatur, meminerit, non eſſe credendum omni ſpiritui, ſed diligenter inueſtigandum, ex Deo fuerit illa reuelatio, vt, ait Ioannes [n], an aliunde. Quodq. in eodem Lateranenſi Concilio [o] circa hoc ſtatutum eſt, adamuſſim obſeruetur, vt priuſquàm viſa, ſiue audita palàm faciat concionator, Sedes Apoſtolica [p]

verita-

Digitized by Google

veritatis mater humiliter conſulatur, quo, res tota examinata, eius auctoritate, aut ſupprimatur, aut manifeſtetur, prout diuinæ gloriæ conuenire ſummus Pontifex iudicabit. Quòd, ſi ob temporis anguſtiam id minime expediat, ne, ſcilicet, rei bene gerendæ occaſio elabatur, immineatq. populo ex mora euidens aliquid periculum, vel damnum circa bona ſpiritualia, aut etiam temporalia, quæ obicem non ponant ſpiritualibus, ne quidem ſecretum prodere audeat concionator, ſed negotium integrum ad nos deferat, vt pijs, ac grauibus viris in conſilium adhibitis, quid faciendum ſit, Deo ſuggerente, ſalua Sedis Apoſtolicæ auctoritate, definire valeamus.

CAP. V.

VT præbenda theologalis (quam in eccleſia noſtra metropolitana, iam fundatam fuiſſe, plurimùm gaudemus) & populo, & clero eum fructum afferat, quem ſibi ſacra [a] Tridentina Synodus propoſuit, cùm non erecta fuerit ea tantùm de cauſa, vt inde vnus, aut alter clericus, aut Theologus aleretur, ſed, vt ex ſacra pagina magnum fidelium deuotioni incrementum accederet; volumus, eximium Theologicæ facultatis doctorem, Ioannem Friſat, ac deinceps omnes illos, qui poſt ipſum eamdem præbendam pro tempore in perpetuum obtinuerint, ſacram ſcripturam, vel cathechiſmum Romanum, vel caſus, quos vocant, conſcientiæ, ter, vel ſaltem bis, in hebdomada explicare, omniq. tergiuerſatione remota, publicè profiteri.

[a] c. 1. ſeſſ. 5. de reform.

§. 1.

Verumtamen, ne, quod dicitur de potentia [b] non reducta ad actum, etiam de Theologo noſtro profitente, & auditoribus carente, dici poſſit, fruſtra, ſcilicet, locuturum, docturumq. eum, qui diſcentes, atq. audientes non habuerit; volumus, omnes presbyteros, ac clericos huius noſtræ eccleſiæ, cuiuſcumq. cōditionis ſint, niſi legitime impediantur, huiuſmodi lectionibus aſſiduè operam dare. Quod, ſi neglexerint, potiuſq. per vrbem, aut per villas, ac rura vagari, otioſèq. tempus terere deprehenſi fuerint, arbitrio noſtro mulctentur. Quinimmò hortamur, atq. in Domino obſecramus parochos ipſos, quibus animarum ſalus credita eſt, cęteroſq. ſacerdotes, qui prope vrbē habitando, commodè ijſdem lectionibus intereſſe poſſunt, vt nullo pacto diuinū hunc cibum perire ſinant, ſed, quo ſibi commiſſum gregē faciliùs regant, pietatiſq. exemplum vniuerſæ ciuitati præbeant, ſacris eloquijs libenter aures accommodent. Quòd, vt perſuaſum ſit, etiam laicis, linguæ Latinæ nō ignaris, præſertim otioſis, valde cupimus.

[b] Ariſtot. de gener. & corrupt. & alibi paſſim.

§. 2.

Theologus verò, vt in hoc potiſſimum incumbere, munuſq. legendi rectè abſoluere abſq. vllo impedimento poſſit, quandocumq. profitebitur, eo die portionem canonicam ſuæ præbendæ, diſtributionemq. quotidie dari ſolitam ijs, qui diuinis recitandis officijs interſunt, integrè, ac ſine vlla diminutione, percipiat, ac, ſi cum cœteris clericis officijs interfuiſſet. Quod ſi, & choro, & cathedræ, eodem die commode inſeruire poterit, vt faciat vtrumque, valde laudamus.

De Iudæis, Sarracenis, & eorum ſeruis. Tit. V.

CAP. I.

APPOSITE ſanè, atque è republica, ſancta mater Eccleſia Iudæos, ſiue (vt appellabantur, cum Aegyptiaca [a] ſeruitute premerētur) Hebræos, patienter tolerat, in ſuis Prouincijs ſecure viuere, commerciaque cum Chriſtianis habere permittit, non ſolùm, vt dominicæ paſſionis memoria redintegretur, ſed etiam, vt religionis cultus augeatur, docente experientia, plurimos iudaicæ ſuperſtitionis ſectatores, vbicumque Chriſtus colitur; ac Romæ præſertim; chriſtiana manſuetudine ad veri Dei cognitionem frequentiſſimè allici, diuinoque afflante ſpiritu, ad Fidem noſtram mirabiliter traduci; ideo, & veteres [b] Synagogas retinere, & collabentes reſtaurare, & filios [c] circuncidere non prohibentur. Quæ tamen priuilegia, ac facultates, cùm in noſtris ciſalpinis partibus locum non habeant adeo, vt Iudæis, neque domicilium habere citra montes liceat, huic, ſiue conſuetudini, ſiue conſtitutioni, inhærentes, Iudæos omnes, neque habitare, neque mercaturam facere, immo ab hac Prouincia penitus exulare, atque arceri volumus, ac mandamus parochis, vt in ijs, quæ ad eorum officium pertinent, ne huic noſtro decreto vlla fraus fiat, ſub vinculo ſanctæ obedientiæ quamdiligentiſſimè curent.

[a] Lactant. Inſtit. lib. 4. cap. 10.

[b] c. 3. & 7. ext. hoc tit. l. vlt. C. eod.

[c] l. Iudæi C. eod. tit.

CAP. II.

IAm non ſolùm licet Iudæis veteres Synagogas, vt diximus [a], retinere, ac ruinoſas reparare, ſed, & feſtos dies iuxta hebraicum ritum celebrare [b], quin & libros veteris Teſtamenti, eorumque doctores Rabinos, qui à ſanctorum Patrum interpretationibus, veroque Catholicæ Eccleſiæ ſenſu non aberrauerint, legere, ac penes ſe habere. At, quia non defuerunt, qui cùm Chriſtianæ religioni

[a] d. c. 3. & 7. & d. l. vltim. verſ. illud autem.

[b] l. Iudæos C. eod. c. 9. ext. eod. tit.

eſſent

Digitized by Google

eſſent infenſiſsimi, pernicioſos, impios, ac deteſtabiles libros, olim Sedis Apoſtolicæ auctoritate damnatos, malitioſè conſcribere, atque in lucem proferre, auſi ſunt, cùm tamen ſine ſcandalo tractari indiſtinctè non poſſent, opportunum viſum eſt ſummis Pontificibus, ac nuper Clementi [c] Octauo, eorum lectionẽ, atque vſum, omnino omnibus interdicere. Quod quidem edictũ, cùm ab Apoſtolico oraculo effluxerit, Petri, ſcilicet, ſancti cathedra, cuius eſt errores anteuertere, animarumque ſaluti proſpicere; nos quoque ſæpe damnatos Talmudicos, Cabaliſticos, alioſq. peſtiferos libros iuxta eiuſdem Clementis conſtitutionem, nec non commentarios, tractatus, atq. opera quæcumq. veteri Teſtamẽto aduerſentur, aut contra ſanctiſsimam Trinitatem, Saluatorem noſtrum, Chriſtianam fidem, Beatiſsimam Virginem, angelos ſanctos, crucem ſacroſanctam, nouæ Legis ſacramenta, ſacras imagines, Catholicam Eccleſiã, Sedem Apoſtolicam, ſummum Põtificem, eccleſiaſticoſq. cœteros miniſtros, chriſtianos, ac neophytos, conſcripta, aut verſa ſint, aut quoquomodo contumelias, ac blaſphemias, ſeu impudicas, & obſcœnas narrationes contineant; vetamus, atq. damnamus, ac, ne deinceps conſcribantur, aut publicentur in noſtra Prouincia, prohibemus: quin, & legi, haberi, emi, aut vendi à ſubditis noſtris vetamus ſub pęna excommunicationis, amiſsionis librorũ, nec non publicationis bonorũ delinquentium, qua in terris noſtræ temporali iuriſdictioni ſubiectis fiſco noſtro, in locis verò Sereniſsimi Ducis Allobrogum ducali fiſco applicata eſſe intelligantur, non obſtantibus quibuſcumq. facultatibus, ſeu licentijs, etiam ab eadem ſancta Sede ante Clementis præfati conſtitutionem conceſsis, ſed & poſt eandem conſtitutionem, niſi in ea libros ita prohibitos haberi, legi deſcribi, vulgari, emi, diſtrahi, in eandem noſtram Prouinciam importari, ac communicari poſſe diſertis verbis expreſſum ſit.

[c] quæ incipit; Cũ Hebræorũ malitia.

De Hæreticis. Tit. VI.

CAP. I.

CVM Fides ſit [a] ſperandarum rerum ſubſtantia, ſpei, ſcilicet, fundamentum, qua Chriſtianorum animæ, corruptibilis vitæ curſu abſoluto, cœleſtibus theſauris locupletari diuino beneficio expectant, nec ſine [b] fide poſsibile ſit placere Deo, proculdubio fidem deſerit, bonorumque omnium auctorem ſumma afficit iniuria, ac prorſus blaſphemat, quicumq. hæreſim amplectitur, in verbaque ſectariorum iurat. Cui pernicioſiſsimæ peſti, niſi acerrima remedia adhibeantur, veræ religionis dignitatem, atque auctoritatem, in ſummo diſcrimine verſari perſpicuum eſt. Ideo, licet Dei ſumma prouidentia, Duciſq. religioſiſsimi Allobrogum pietate, factum ſit, vt nullum ex nobis finitima errorum ſchola, ſordiumque omnium cloaca, Geneua, Sabaudienſibus damnum illatum, nullum falſæ fidęi venenum animis hactenus inſtillatum ſit ita, vt [c] Sabaudiam ſartam tectam, atque catholicam totam conſeruatam eſſe, iure ei gratulari poſsimus; attamen, quoniam diabolus [d], tamquam leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret, neć parua eſt laus, populum ab erronea doctrina abhorrentem, Deo, eiuſq. ſanctiſsimo cultui, fidelem, ac mundum conſeruare, laborandum nobis eſt, omnique ſtudio adnitendum, paſtorali charitate, quam profitemur, id ſummopere exigente, vt creditum noſtræ fidei gregem in ſua innocentia, ac puritate ab omni hæreſis periculo pro virili tueamur.

[a] Apoſt. ep. ad Hebr. c. 11.

[b] ibidem.

[c] A. Faber in ſuo cod. Fab. tit. de hæret. c vlt. §. quamquã verſ. Fortunauit Deus.

[d] ep. 1. Pet. cap. 5.

§. vnic.

Quoniam, noſtros homines ad varias mũdi partes, etiam impiorum dogmatum erroribus conſperſas, proficiſci, ac lucri cauſa peregrinari contingit, diuerſaq. Europæ emporia circumire, quo, & catholici, & hæretici, negotiationis occaſione, certis anni temporibus conueniunt, ne munda ab omni hæreſis labe, diuinoq. beneficio à prauis opinionibus puriſsima Prouincia Sabaudiæ ex hoc commercio maculam contrahat, ſummopere prouidendum eſt. Volumus igitur, noſtriſq. parochis diſtricte præcipimus ſub pœna ſuſpenſionis à diuinis, &, ſi iterum delinquere deprehenſi fuerint, priuationis beneficiorum, vt, cum mercatores à locis extra fines huius Prouinciæ poſitis domum reuerſi fuerint, non ſolùm coràm, ſed & per fidos emiſſarios ſciſcitari ſtudeant, quid agant, cum quibus conuerſentur, quid de ſummi Pontificis, atq. Epiſcoporum auctoritate, quid de ſacerdotum, ac confeſſariorum poteſtate, quid de religioſorum votis, clauſtralique vita ſentiant, an hæreticorum mores, doctrinam, induſtriam probent, technas, perfidiam, auerſionem à Romana Eccleſia defendant, an Miſſas audiant, quemadmodum ſuperiùs [e] obſeruari iuſsimus, an eccleſias frequentent, an ſtatis temporibus, ſacris peractis confeſſionibus, de diuina menſa panem angelorum ſumant, aliaque huiuſmodi faciant, quæ (niſi veræ fidei naufragium factum ſit) à viris catholicis omitti non ſolent, auitæq. religionis

[e] ſupra c. 1. §. Audiêtias de paroch. c. 5. ſupra de celebr. Miſſar.

integritatem haud obſcurè demonſtrant. Quòd, ſi tales homines perperam de perſonis, rebuſq. eccleſiaſticis ſentire, aut loqui, deprehenſi fuerint, vel peruerſis impoſtorum inſtitutis cum noſtris comparatis, neglectiſq. ſacramentis, mutatæ fidei probabilem ſuſpicionem præbere videantur, nobis, vel Vicario noſtro, publicentur, quo, & malæ affectæ mentes curari, etiam contra ſuſpectos iuris remedijs adhibitis, & quæ ſanæ ſunt, ab illarum contagione opportune præmuniri poſſint. Quod, ſi parochi facere neglexerint, arbitrio noſtro puniantur.

CAP. II.

VErùm, quoniam hæretici nonnunquam probationum defectu, meritas pœnas effugiunt, non ſine graui diuinæ maieſtatis offenſa, catholicorumq. periculo, nos, Alexandri[a] Papæ Quarti conſtitutioni inhærentes, ad teſtimonium dicendum admitti volumus etiam excommunicatos, ac eiuſdem criminis ſocios, alioſque omnes, qui à teſtimonio alioquin repelli iure deberent.

a c 4. eod. lib. 6.

§. vnic.

Sed, quamuis, & diuinæ, & humanæ leges aduerſus hæreticorum temeritatem extrema omnia experiantur, attamen, quos, aut potentia, aut ferocia, aut impietas formidabiles, facit in ſua pertinacia diutiùs, atque impune perſeuerare, haud rarò contingit, deficiente accuſatore, cùm vnuſquiſq, ſibi ab accuſatione periculum metuens, delinquentium trangreſſiones, quamuis inexcuſabiles, ac patentes, alto ſilentio premat, nec patefacere audeat, non ſine diuini cultus iactura, ac reipublicæ incommodo, cuius nos permagni intereſſe putantes, hæreticos, hæreſiſq. ſuſpectos, prodi, atque à fidelium conſortio arceri, ne impiorum hominum artibus faciles animi ad falſa dogmata probanda ſenſim alliciantur, conſtitutionem Pij Papæ Quarti[b], contra hæreticos Auenionenſis Prouinciæ editam, in hac quoque noſtra diœceſi ad amuſſim obſeruari mandamus, qua cauetur, ne eorum nomina, qui hæreticos detulerint, vel ſuo teſtimonio in religionis cauſa eos læſiſſe viſi fuerint, vnquam publicentur, aut quauis ex cauſa legibus canonicis non contraria, manifeſtentur. Quòd, ſi huiuſmodi teſtium dicta pro iudicij directione publicanda ſint, id quamcautiſſime, ac ita ſecretò fiat, vt accuſantium, aut teſtificantium perſonæ ad alicuius notitiam peruenire, aut accuſatis vllam de illis ſuſpicionem nunquam afferre poſſint.

b quæ incipit: Cùm ſicut non ſane.

CAP. III.

QVamuis ea, quæ ad catholicæ fidei puritatem cognoſcendam, noſtrorumque temporum hæreſes confutandas pertinent, cum ex ſacro Concilio Tridentino, tum ex ſummorum Pontificum conſtitutionibus ſatis colligantur, adeoque definita ſint, ac certa, vt iam vnuſquiſque veram doctrinam ab adulterina internoſcere facile poſſit: attamen, quia hæretici ſimplicium animorum corruptionem tantummodo molientes, malitioſis ambagibus omnia inuoluunt, quodq. ſermonibus, & concionibus aſſequi nequeunt (Epiſcoporum vigilantia, religioſorumque Principum conſtantia eorum conatus comprimente) idipſum pernicioſis libellis, & blaſphemis opuſculis ſub ſpecioſis titulis, auctorum nominibus ſuppreſſis, per catholicorum hominum conuentus clàm proſeminatis, perficere nituntur, quibus, non ſolùm incautum vulgus, ſed eruditi etiam, ſagaceſq. homines aliquando in profundas errorum voragines miſerè impinguntur. Nos, vt prauis tantorum hoſtium conſilijs, apertiſq. inſidijs, obuiam eamus, eos tantùm libros emi, vendi, legi, atque haberi poſſe, ſub excommunicationis latæ ſententiæ pœna, decernimus, quos à ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Theologis probatos, atque orthodoxos eſſe, conſtiterit. Eos verò, qui recenter impreſſi ſunt, aut in poſterum prælo committentur, diſtrahi, legi, aut haberi, non permittimus, niſi, obſeruatis ijs, quæ aliàs[a] mandauimus obſeruari, ſub pœnis ibidem expreſſis, quæ hic repetitæ intelligantur.

a c. 6. ſupra de off. ord.

De ſchiſmaticis, & ordinatis ab eis. Tit. VII.

CAP. Vnicum.

SCHISMA abſolutè hæreſis non eſt; ſicut, hæreſim ſchiſma eſſe, non eſt dubium: ſed plerumque in hæreſim[a] conuertitur: hocq. inter ſe diſtinguuntur; quòd hæreſis initium, ac formam ex peruerſo dogmate capit: ſchiſma[b] ex diſſenſione: illa, vt eſt apud B. Thomam[c], opponitur Fidei: hoc vnitati eccleſiaſticæ charitatis. Si verò perſeuerantia fuerit confirmatum, in hæreſim deſinit. Itaq. ſchiſma eſt ab vnitate diſceſſio, ac conſequenter ſchiſmatici ab vnitate Eccleſiæ ſeparati ſũt. Vna eſt enim Eccleſia, cuius typus, ac ſymbolum eſt columba illa, quam Spiritus ſanctus[d] in Canticis vnam tantùm eſſe profitetur, proinde, neque diuidi, neque alia eſſe poteſt ab ea, quæ in Apoſto-

a l. 4. C. Theod Ne ſacr. baptiſ. iteretur.

b cap. inter 24 q. 3 S Hieron. epiſt. ad Titum c. 3.

c 2. 2. q. 39. art. 1. ad 3.

d cap. 6.

Digitized by Google

Apoſtolicæ veritatis baſi fundata, ipſam Fidem [e] vbique terrarum propagauit, de qua ſic Chriſtianorum Cicero Lactantius [f]: Sola Catholica Eccleſia eſt. Hic eſt fons veritatis. Hoc eſt domicilium Fidei. Hoc templum Dei, quod, ſi quis non intrauerit, vel à quo, ſi quis exiuerit, à ſpe vitæ, ac ſalute alienus eſt. Atrociſſimum crimen eſt ſchiſma, grauiſſimoque dignum ſupplicio. Itaque, ſicut hanc vnitatem ſcindenti (niſi ad vnitatem reuertatur) diuino iudicio æternum ignem imminere teſtatur ſanctus Auguſtinus [g], nempe, tamquam Chriſti inconſutilem tunicam diuidenti, ita, & huius ſciſſuræ reum, vt hæreticum, à terrena iuſtitia igne puniendum eſſe, definimus.

e c. pudenda 24. q. 1. f Inſtitut. li. 4. c. vlt. de qua etiā c. 1. & vlt. ext. de ſum. Trin. & fid. cathol. g lib. de fide cath. de quo c. 1. ext. de hæret.

De apoſtatis, & iterantibus baptiſma. Tit. VIII.

CAP. Vnicum.

INDIGNVM ſanè, ac miſerabile eſt, eos, qui in ſpiritualium militum numerum nomina dederunt, ſeorſumq. à ſecularibus negotijs ſe ſe vitam acturos profeſſi ſunt [a], mundo, atque (vt ita dicam) Satanæ ipſi militare audeant, cuius imperio dum parent, non ſolùm contemplationi, atq. abſtinentiæ vacare, ſed (vt nunc eſt deprauatis iam moribus ſeculi) nec præcepta æternæ ſaluti neceſſaria præſtare, nec ab humani ſanguinis effuſione abſtinere, poſſunt. Quod, cùm in militum cohortibus in præſidijs noſtris collocatis, præſertim obſeruatum ſit, vbi diuerſorum Ordinum, etiam Mendicantium, non pauci Religioſi, mutato habitu, votiq. obliti, ſtipendia libere faciunt, vt quam maxime poſſumus, multa ab eorum capitibus imminentia mala auertamus, omnibus, & Regularibus, & ſecularibus ſacerdotibus, quibus talium hominum confeſſiones audire contingat, diſtricte mandamus, ne eiuſmodi deſertores, ac potiùs apoſtatas, niſi in mortis articulo, à peccatis abſoluant, ſed ad nos remittant, vt in diſcrimine ſalutis poſitos, errorumque ſuorum admonitos, à tenebris ad lucem, diuino afflante ſpiritu, reuocemus. Quod, ſi ex ſententia ſucceſſerit, vel à ducibus ipſis eorum miſſionem impetrabimus, vel recuſantes ingreſſu eccleſiæ prohibebimus, quandiu eos ad propria clauſtra abire permiſerint.

a c. clericū 50. diſtinct.

§. 1.

Si verò, quod Deus auertat, huiuſmodi deſertores, paternis noſtris admonitionibus contemptis, ad Religionis obedientiam, quam vouerint, redire detrectauerint, in carcerem trudantur [b], ibique cuſtodiantur, donec ab eorum Prælatis, quid de ipſis ſtatuerint, doceamur.

b c. 5. extra eod.

§. 2.

Sed, ſi aliquem eorum, vt inobedientem, ac diſcolum, à ſuis ſuperioribus habitu religioſo ſpoliatum, atque ab ordine eiectum, propria auctoritate habitum ſecularis clericatus ſumere contigerit, eum ab adminiſtratione omnium ſacramentorum, ordinumque eccleſiaſticorum, etiam ſacrorum, ac præſertim presbyteratus, ipſo facto ſuſpenſum declaramus, donec Beatiſſimo Papæ aliter viſum fuerit. Nec tamen exiſtimamus, licere Prælatis ſubditos ſuos poſt votum obedientiæ, quantumuis refractarios, atque incorrigibiles, à clauſtrali obedientia abſoluere, aut monaſterijs expellere, cùm delinquentes ſalutari [c] pœnitentia, relegatione, exilio, carcere, tum temporali, tum perpetuo, ac triremibus, mulctari poſſint, ſicut, præuia [d] degradatione, tradi etiam brachio ſeculari.

c c. vlt. ext. de ſtatu monach. & notatur ad c. cum ab homine ext. de iudic.
d de qua c. de pœn. li. 6.

De ijs, qui filios occiderunt. Tit. IX.

CAP. I.

VIX credibile eſt [a], inueniri parentes ita efferatos, vt ad interficiēdos proprios filios animum inducant, cum paternus amor vincat [b] omnes affectus, ſitq. genitoribus quàm maxime naturale ex [c] ſe genitos pluſquàm vehementer amare, nec ſolum homini, ſed & ipſis feris ratione carentibus adeo, vt, ſicut Solon nihil contra parricidas ſtatuiſſe legitur, quoniam ob ſceleris atrocitatem parricidia perpetrari non poſſe putauerit, ita & aduerſus filiorum interfectores legem ſancire penè ſuperuacaneum videatur, quòd huiuſmodi criminis reos inueniri non poſſe putandum ſit. Sed, cùm humana malitia nihil iam intentatum, incorruptumq. reliquerit, Romani [d] ſapientiùs, quàm Solon, parricidam in culeum inſui, atque in flumen proijci cenſuerunt [e], & maiores noſtri interfectores filiorum pro chriſtiana manſuetudine ex conſtitutione Alexandri Papæ III. [f] puniri ſtatuerunt, quam & nos in noſtra diœceſi inuiolabiliter obſeruari iubemus.

a Cicero in oration. pro Sex. Roſcio Amer.
b l. 1. in fin. C. de procurat. can. ad Romanā 2. queſt. 6.
c Cicero de finib. lib. 4.
d Cicero in eadem orat. pro Sex. Roſcio.
e de quibus & in l. vn. C. eod. tit.
f de qua c. 2. extra hoc tit.

§. vnic.

Quoniam verò perrarò contingit, (niſi forſitan per ſummam iracundiam in furorem verſam) filios à parētibus occidi, quos potiùs ſeruatos fuiſſe conſtat, cum capitalium criminum conuicti, à patribus legum auctoritate

necari potuerunt; ad ea, quæ frequentiùs accidunt, quæque maiori g periculo expoſita ſunt, animum aduertamus. Cùm itaque ij infantes in maximo vitæ diſcrimine poſiti ſint, quos adhuc anniculos parentes in eodem lecto ſecum cubare permittunt, niſi in paruis cunis ſeorſum ita collocati ſint, vt, neque ſuffocari, neque perire poſſint, admoneant parochi parentes, atque nutrices, ne ſub excommunicationis pœna puerulos primum ætatis annum non excedentes in eodem cubili ſecum dormire patiantur, vt alibi h à nobis ſtatutum fuit. Qui autem, monitis neglectis, filiolos oppreſſiſſe deprehenſi fuerint, pęnis canonicis i ſubiaceant, quas, & nos in noſtra dięceſi de tranſgreſſoribus omnino ſumi mandamus.

g arg. c. vbi periculũ de elect. li. 6.
h c. 2. §. vlt. ſup. de bapt. & eius effect.
i vt in cap. vlt. eod. tit.

CAP. II.

PArricidij autem reus eſt a, non ſolùm filius, qui parentem, ſed & parens, qui filium necat, etiam naturalem, attenta, ſcilicet, filiationis b ſubſtantia, non qualitate. Et, licet ciuilis c conſtitutio eos tantùm comprehendere videatur, qui patres, aut filios vita priuant, receptum tamen eſt, eam d extendi etiam ad aſcendentes, & deſcendentes in infinitum, quam & extendimus, & obſeruandam proponimus.

a l. vn. C. de his, qui parent. vel lib. occider.
b Clar. in § parricidium num. 1. post Alex. ad l. 1. ff. de in ius vocan.
c d. l. vnica.
d Clar. ibid. num. 2. & 4. & gloſ. ad d. l. vnicam

De infantibus, & languidis expoſitis. Tit. X.

CAP. Vnicum.

QVOD de brutis animalibus minimè audiuimus, id ab hominibus committi moleſtiſſimè ferimus, quorum immaniſſimi, ipſiſq. feris crudeliores ſunt, qui, cùm ex ſe prognatos infantulos, fortè auerſante natura, ſuffocare non audeant, illos tamen exponere non exhorreſcunt. Quod ſanè facinus ab homicidio non longè diſtat. Etenim, quamuis miſericordiæ ſpeciẽ habeat, in vita relinqui eum, cui vita adimi poteſt, nihilominus, quandoquidem is, qui exponitur, manifeſtæ ferè morti obijcitur, exponens a, quantum in ſe eſt, hominem occidit, atque homicida eſt. Cui nefario flagitio pro virili occurrere cupientes, mandamus parochis, vt cum opportunum fuerit, priuatim, & publicè populos in diligenti ſobolis cura, atque educatione confirment, animoſque, præſertim fragilioris ſexus, à tanto crimine abalienare ſtudeant, cuius grauitas, ac turpitudo, & diuinam iram accendit, & humanas leges armat aduerſus tranſgreſſores, opportunis pœnis propoſitis, inter quas eſt, quòd, ſicut ij, qui ſuſcipiunt b expoſitos, nullum in illis ius, nullumve dominium habere poſſunt, quamuis eo animo id fecerint, ita, aut pater, aut dominus, aut patronus, qui, aut filium, aut ſeruum, aut libertum, expoſuerit, omne c, quod habet, ius in expoſito, ſeu patria poteſtas, ſeu dominium, ſeu patronatus is ſit, amittere intelligatur, ſitque expoſitus ſui iuris, atque omnino liber, poſſitque, & bona acquirere, ac, cuicumque voluerit, donare, ac legare, quia, cùm exponens ipſum abiecerit, quaſi mortuum, tacite iuri ſuo renunciaſſe videtur.

a l. necare ff. de liber. agnoſc.
b l. vlt. C. eod. tit.
c c. vn. ext. eod. tit.

De homicidio voluntario, vel caſuali. Tit. XI.

CAP. I.

QVI a conſultò, vel ex inſidijs hominem occiderit, vt ab altari arceatur, & diuino, & humano b iure cautum eſt: quin etiam, licet crimen non fuerit ordine iudiciario probatum, nec publicum, immò occultum eſſe conſtet, homicida volũtarius, neque ad ſacros ordines aſcendere, neque eccleſiaſtica beneficia, quamquam ſimplicia, obtinere poteſt ex ſacri c Concilij Tridentini decreto, ſed cuiuſcumq. ordinis, & beneficij, & officij eccleſiaſtici, omnino, & perpetuò incapax eſt. Si quis autem cum moderamine (vt aiunt) inculpatæ tutelæ, nec data opera, ſed caſu, vtq. d ſibi illatam vim vi repelleret; homicidium commiſerit, eaq. de cauſa ſecum diſpenſari obtineat, quantùm eius interſit, & circa ordines, & circa beneficia, caueat, ne diſpenſatione vtatur, niſi e eius preces ab eo, cui commiſſa fuerit negotij executio, veritate inniti pronunciatum ſit.

a Exodi 21. Deuter. 19.
b c. miror 50. diſt. c. 1. ext. hoc tit.
c c. 7. de reform. ſeſſ. 14.
d l. 1. C. unde vi c. ſignificaſti 2. §. vlt. ext. hoc tit. c. ſane §. vlt. ext. de ſent. excõm.
e d. c. 7. in fine.

CAP. II.

SI is, qui, cùm a potuerit hominem à morte liberare, non liberauit, hominem occidiſſe videtur; extra b homicidij culpam procul dubio apparet non eſſe, qui cauſam dedit homicidio. Quod, cùm ab omni humanitate alienum ſit, in clericis monſtrum, ac prodigium eſt, quorum partes ſunt à ſanguinis effuſione penitus abhorrere: Virum enim ſanguinum, & doloſum abominabitur Dominus, ait c Propheta. Quicùmque igitur in numerum clericorum aſcitus, non ſolum caſualem, ſed & voluntarium homicidam, metu pęnæ præſertim, domi ſuæ deliteſcentem, detulerit, aut indicauerit, ſiue, vt indicaretur, operam dederit ita, vt in illum vltimo ſupplicio animaduertatur, is, quaſi homicidij reus, infamia notetur, ab omnique beneficio,

a c. 6. §. ult. etiam extra eod.
b l. nihil ff. ad l. Corn. de ſicar.
c Pſal. 54.

atque

Digitized by Google

atq. officio eccleſiaſtico, ſuſpendatur, donec à ſummo Pontifice in integrum reſtituatur.

C A P. III.

PArricidij rea habetur [a] mater, quæ partum celauit, qui poſtea mortuus repertus eſt, quamuis non conſtet, ipſum viuum editum fuiſſe, niſi probet editum mortuum: non enim poteſt videri filij iam defuncti parricidium admiſiſſe, quemadmodum [b] nec tenetur de homicidio, quæ partum nondum animatum abegit, licet abigens aliqua [c] debeat pœna mulctari.

a l. 1. ff & C. de his, qui paren. vel fil. occid. l. ſi quis necandi, vbi not. omnes C. ad l. Corn. de ſicar.
b Theſ. deciſ. Pedemõ. 12. num 4.
c arg. l. diuus ff. de varijs & extraor. cogn. l. ſi muliere ff ad l. Corn. de ſicar. l. Cicero §. ſed &, ſi qua ff. de pen Theſ. d. deciſ. 12. nu 13. & deciſ. 13. nu. 2.

C A P. IV.

SVnt aliquando inter prægnantes, quæ, licet ſtuprum paſſæ ſint, virgines tamen exiſtimentur, quoniam nuptias adhuc non contraxerint, quæque, ne per partum amiſſæ pudicitiæ probrum ſubire cogantur, vel, quem in ventre gerunt, per incantationes, ac veneficia extinguere, vel iam editum abigere, aut ſuffocare nitantur. Quod, cùm maximè deteſtabile ſit, ij, quibus animarum cura incumbit, ſi aliquid huiuſmodi in eorum parochijs accidere poſſe ſuſpicati fuerint, prægnantes ſecretò conueniant, moneant, à tantoq. facinore deterrere enixiſſimè ſtudeant; grauiſſimo nempe, atque atrociſſimo; placidis primùm verbis, niſi aſperitate opus ſit, deinde, ſi res ita poſtulare videatur, minis quoque additis, propoſitisq. pœnis, & infamiæ perpetuæ, & quandoq. vltimi ſupplicij, quibus in delinquentes, illarumq. matres (ſi delicti participes deprehendantur) humanæ leges inuehi è re publica eſt.

§. 1.

Etenim, ſi mater, dato filiæ poculo, animatum fœtum peremerit, non [a] eſt dubium, quin, ſecuto [b] abortu, iuxta leges ciuiles tantum crimen capitali pœna luere debeat, præſertim, ſi id pluries tentauerit. Qua pœna, & filiam abortus participem plectendam eſſe cenſent iuriſperiti, ſi, pecuniæ affectu eam deliquiſſe conſtiterit: fuſtigandam [c] verò, ſi de largitione nihil probetur.

a Def. conſ. 515 Boer. q. 216. num. 4. Theſ. d. dec. 12. num. 12.
b Grãmat. vol 20.
c ex d. l. Cicero in prin. Menoch. caſu 357. de arbit. iud. li. 2. conſ. 4 Theſ. d. dec. 12. in fine.

§. 2.

Qui autem voluntarie, vel poculis, vel alio modo, abortui cauſam dederit, ſi humilioris conditionis ſit, ad perpetuas triremes damnetur: ſi honeſtioris, perpetuò exilio mulctetur. Fœmina verò, quæ huiuſcemodi flagitio conſenſerit, prius fuſte correcta, alicui [d] xenodochio inſeruire compellatur. Si tamen, approbantibus medicis, datum ſit poculum, vt, ſcilicet, mulier in vitæ diſcrimine poſita, ob fętum in vtero exiſtentem, periculo liberetur, quamuis abortus ſequatur, nemo ex ea cauſa in iudicium trahatur. Sed, ſi [e] abſq. conſilio medicorum id factum ſit, licet ex miſericordia, ac ſine dolo, qui id auſus fuerit, temporario exilio, vel ſimili alia pęna, temeritatem ſuam luere cogatur.

d arg. §. qui abortionis l. ſi quis aliquid ff. de pœn. Theſ. d. dec. 12. nu 3. poſt Socin. & Felyn. ad c. ſi aliquis ext. eod. tit.
e ex l. 3. §. ſed ex S. C. ff ad l. Corn. de ſicar.

C A P. V.

QVi mulierem prægnantem pugno, aut calce, aut alio modo ita percuſſerit, vt partum inde abigi, vel eijci, contingat, iure ciuili vltimo ſupplicio dignus videtur [a]; nos, quamuis partus ille animatus fuerit, niſi matris quoque ex eo ictu mors ſequatur, temporario [b] tantum exilio in percutientem animaduerti volumus.

a Clarus in prax. crim. q. 68. verſ. abortũ in fi.
b ex d. l. ſi quis aliquid §. qui abortionis.

§. 1.

Clericum, qui, ſiue ex propoſito, ſiue cum muliere prægnante ludens, abortui cauſam dederit, ſi fœtum animatum fuiſſe conſtet, ab altaris [c] miniſterio abſtinere debere iure cauetur, donec ex ſummi Pontificis diſpenſatione in priſtinum ſtatum reſtituatur.

c c. Moyſe 12 q. 2. cap. ſicut 2. ext. hoc tit.

§. 2.

Viuificatus, ſeu animatus, non dicitur ex doctrina Hipocratis [d] fętus maſculinus in materno vtero ante trigeſimum diem, nec fęmininus ante quadrageſimum ſecundum.

d lib. de nat. puer. & lib. de ſeptimeſtri partu paulò poſt princ.

De torneamentis. Tit. XII.

C A P. Vnicum.

LVDICRA certamina, & pedeſtria, & equeſtria, vulgò torneamenta nuncupata, quæ inſtitui ſolent, vel victoriæ, vel nuptiarum, vel magnorum virorum aduentu, vel etiam exercitationis gratia, ſcilicet, vt iuuenes ad bellum acuantur, ac durentur (dum extra vitæ periculum ſit) laicis [a] permittimus, ne de publica lætitia, ac commodo, male mereri velle videamur. Clericos verò, cuiuſcumque conditionis, ac prærogatiuæ fuerint, qui, aut armati, aut perſonati, huiuſmodi ludis ſe immiſcuerint, excommunicamus, eorumque abſolutionem à cenſuris nobis reſeruamus. Et, ſi ſpectaculorum occaſione, quibus ipſi cum armis, aut veſtibus hiſtrionicis, vt ſupra, ſe immiſcuerint, aliquem ex ludentibus mori contingat, ab exercitio omnium ordinum, presbyteratu minime excepto, talia auſos ſuſpendimus, quin & beneficijs priuatos ad alia obtinenda inhabiles declaramus.

a iuxt. Extrauag. Ioan. 22. eod. tit.

De pugnantibus in duello. Tit. XIII.

CAP. I.

EOVSQVE de nominis fama, atque exiſtimatione per duellum ſuſtentanda, proceſſit vaniſſimorum hominum proteruia, tamq. altas in eorum animis is abuſus egit radices, vt, quamuis ſeueriſſimis [a] legibus [b] interdictum ſit, prorſusq. damnatum ſingulare illud certamen, quo humana ſtultitia ad vmbratilem hanc gloriam propagandam abuti conſueuit; hæc tamen peſtis, exitialisque conſuetudo, quæ, ſeu fortitudinis oſtentandæ, ſeu iniuriæ vlciſcendæ, ſtudio, petulantiſſimi homines impia mortalis vitæ profuſione immortalitatem amittere non exhorreſcunt, in nonnullis Chriſtiani orbis Prouincijs (inter quas, & noſtram numerari dolemus) zizania ſeminante diabolo, adhuc vigeat, & graſſetur. Quod, cùm ad animarum ſalutem æternam permagni interſit, vtpote euangelicis præceptis contrarium, ſacri Tridentini [c] Concilij, Romanorumque Pontificum Gregorij [d], ac Clementis [e] conſtitutionibus inhærentes, monomachiam, ſeu duellum, penitus abolemus, execramur, atque ex noſtra iuriſdictione eijcimus, confeſſarijsq. omnibus, ſiue regulares, ſiue ſeculares ij fuerint, interdicimus, ne homines iſtos nefarios, vel potiùs homicidas, qui in duello pugnauerint, eorumq. patrinos, quos vocant, eiſque conſilium, aut fauorem, aut arma, aut locum, aut quodvis auxilium, ſubminiſtrantes (niſi in mortis euidenti periculo) ab hoc crimine abſoluant, quod etiam de ſpectatoribus, ac ſocijs, dicimus: alioquin a confeſſionibus audiendis, ſacramentiſq. omnibus tractandis, ac miniſtrandis ſuſpendantur.

a Conc. Triden. ſeſſ. 25. cap. 19.
b can. monomachiã 2. q. 5. c. 1. & tot. tit. extr. eod.
c d. cap. 19.
d quæ incipit: Ad tollendam deteſtabilem.
e quæ incipit: Nefariã diaboli.

CAP. II.

BEneficium obtinere abſque diſpenſatione Apoſtolica non poteſt clericus [a], qui, cum laicus eſſet, vel ſolus, vel cum ſocijs, in eo duello pugnauerit, in quo, aut mortuus [b], aut membro aliquis ex pugnantibus mutilatus fuerit. Ex noſtra [c] tamen diſpenſatione poterit obtinere beneficium, quamuis fraternum ſanguinem fuderit, ſi in eo certamine, nec mortem, nec mutilationem ſecutam fuiſſe conſtiterit, fueritq. ipſe ab excommunicatione monomachiæ [d] cauſa inflicta, Romani Pontificis auctoritate abſolutus.

a Rot. deciſ. 67. diuerſ. par. 1. lib. 1.
b Rota deci. 64. eod. li. 1. videas dec. 99. lib. 2. eadem par. 3.
c cap. 1. ext. eod. tit.
d d. conſtitut. Gregor. & Clement.

De adulterijs, & ſtupro. Tit. XIV.

CAP. I.

CASTITATIS quidem præconio præ cœteris maxime conſpicui ſunt, qui mundo, ac propriæ voluntati nuncium remittentes, ſub moderatoris arbitrio clauſtralis inſtituti auſteritatem amplectuntur, virginitate ſolemniter Deo conſecrata. Sed & [a], qui à conſuetudine mulierum alieni cœlibatum eligunt in ſeculo, non parua continentiæ commendatione digni videntur, quaſi, terreni cùm ſint, cœleſtium vitam æmulentur, nec tamen reprehenduntur, immo, ſi continere nequeant, laudantur, qui pudico animo, impollutaq. mente, tori legitima conſorte adhibita, ſine carnis periculo carni ſatisfaciunt. Cuius vinculi prope diuina fides, vtpote in terreſtri [b] paradiſo ipſius Dei ore ſanctificata, ſi per adulterium violetur, & prolis incertitudinem affert, & in alias grauiſſimas calamitates maritalis puritatis contemptores impellit, cum, ſcilicet, ſiue vir, ſiue vxor, proſtituit corpus ſuum, quod alieni iuris eſt, teſtante Apoſtolo [c], non minus virum in poteſtate vxoris eſſe, quàm ſit vxor viri, cùm neuter eorum ſit corporis proprij dominus, ſintque, quaſi mutuo ſeruitutis nexu, ita viciſſim coniuncti, vt duo in vna carne eſſe cenſeantur, vniuſq. voluntatis. Qui adulter eſt, ait Salomon [d], propter cordis inopiã, perdit animam ſuam, & ignominiam, & turpitudinem congregat ſibi, & opprobrium illius non delebitur. Huius flagitij magnitudo, quanta ſit, oſtendunt ſeuera ſupplicia de adulteris ſumpta in vnaquaq. bene inſtituta Republica. Apud [e] Hebræos lapidibus obruebantur. Romani, Græci, alijque populi, vel morte [f], vel oculorum priuatione [g], vel alijs pœnis, in coniugales fœderis violatores animaduertebant, adeoq. odioſum fuit olim adulterium, vt patribus [h] etiam occidendi filias in adulterio deprehenſas leges poteſtatem dederint. Quapropter, quoniam in ſacris litteris [i] legimus, ob vnius tantùm hominis libidinem Sichimorum ciuitatem fuiſſe deletam, vt tot pericula à noſtrorum ſubditorum ceruicibus depellamus, præterquàm, quòd pœnas iure canonico contra adulteros ſtatutas renouamus, confeſſarijs inſuper omnibus, ſiue Regulares, ſiue ſeculares ij fuerint, prohibemus, ne publicos cõcubinarios, nobis inconſultis, ab huiuſmodi peccatis abſoluant. Quod, & frequenter inter Miſſarum ſolemnia publi-

a S. Thom. 2. 2. q. 151. & de virgin. q. 152.
b Geneſ. 2.
c epiſt. 1. ad Corint. c. 7.
d Prouerb. cap. 6.
e Leuit. c. 20. Ioan. c. 8.
f pæ tit. ff. ad l. Iul. de adulterijs.
g vt de Seleuco Syriæ Rege tradũt hiſtorici.
h l. nec ea. ff. ad l. Iul. de adulter.
i Geneſ. c. 34.

Digitized by Google

publicari in parochijs volumus, vt ſceleris turpitudine, pœnarumq. timore, homines ab hoc facinore deterreantur.

CAP. II.

ATtamen prætextu adulterij, quod ab altero coniugum commiſſum fuiſſe videatur, altero non accuſante, non poteſt procurator fiſcalis, ſicut, neque [a] pater auctoritate patriæ poteſtatis, vllo modo turbare matrimonium. Verùm, ſi mulier, abſente viro, adeo corpus ſuum vulgauerit, vt etiam [b] filios cum iniurja matrimonij eam ſuſcepiſſe manifeſtum ſit, diffamato [c], ſcilicet, ac iam publicato adulterio, non prohibetur procurator, quin eo caſu rem in iudicium deducat; immo, ne conceptum in populo ſcandalum, vlterius bonorum oculos offendat, vt legum honor conſeruetur, quam diligentiſſime curet, quo vnius [d] peccantis pœna multorum innocentium terror ſit. Si autem ignoretur adulter, de illo inquirere, vt puniatur, nemini, niſi ſoli [e] marito, liceat, ad quem etiam pertinet accuſare. Inquirat ſecreto parochus, criminiſq. compertum adulterum de proprio periculo benignè admonere non deſiſtat, donec eum à propoſito deterreat: ſed, ſi nihil ſe proficere cognouerit, nobiſcum negotium communicet, vt, opportuno remedio adhibiti, & publicæ, & priuatæ vtilitati, quoad eius fieri poterit, conſulamus.

a l. 1. §. vlt. ff. de li. exhiben.
b vt in l. filiū eum defini- mus ff. de his, qui ſunt ſui, vel alie. iur.
c l. quamuis C. ad l. Iul. de adulter.
d Legem ſer- uum in fi. C. de ſer. fugit. l. aut facta §. vlt. ff. de pœn. l. 3. om- nes C. de de- fenſor. ciui.
e d. l. quam- uis.

CAP. III.

SIcut alienas vxores ſolicitare, ac matrimonia inuadere, quamuis praua voluntas ad effectum non perducatur, propter perniciofam libidinem, delictum leue non eſſe cenſuerunt humanæ [a] leges, ita & in foro pœnitentiario, mentalis [b] alieni tori violatio adulterium eſt, licet actu conſummatum non ſit. Committitur enim peccatum, non tantum re, ac corpore, ſed & intentione, & animo, cum quis fœminam ex aſpectu concupiſcit, fitq. adultera mens, ſi, vel imaginem voluptatis ſibi ipſa depinxerit. Mens quippe eſt ea, quæ peccat, ait Lactantius [c], quæ immoderatæ libidinis fructum cogitatione cõplectitur. In hac crimen eſt, in hac omne delictum: nam, etſi corpus nulla eſt labe maculatum, non conſtat tamen pudicitiæ ratio, ſi animus inceſtus eſt, nec illibata caſtitas videri poteſt, vbi conſcientiam cupiditas inquinauit. Quare apud Matthæum [d] legitur: Qui viderit mulierem ad concupiſcendũ eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Et ſanctus Bernardus: Intueri, inquit [e], & alloqui fœminas bono adoleſcenti vetitum eſt, non, vt excrcetur ſexum: ſed, vt fugiat vitium. Tanti itaque criminis grauitate conſiderata, vigilent confeſſarij in animarum ſibi commiſſarum non contemnendo periculo, opportuniſq. remedijs, atque exhortationibus, deprauatas confitentium cupiditates coercere, ad ſalutisque viam reuocare, ſumma animi contentione ſtudeant.

a l. 1. in prin- cip. ff. de ex- traor. crim.
b c. non ſolũ 32. q. 7. c. lex illa 36. q. 1. l. inter §. 1. ff. hoc tit. l. in- ter ſtupru ff. de ver. ſign.
c lib. 6. c. 23.
d cap. 5.
e ſer. de do- ctrina puer.

CAP. IV.

PIget nos ſanè, & maximè pudet referre, quæ in nonnullis noſtræ iuriſdictionis pagis, & villis à petulantiſſima iuuentute fieri nõ ſine magna admiratione accepimus, licet prædeceſſores noſtri prauam eam conſuetudinem abolere, ac tanquam herbam venenoſam, radicitus euellere ſeueris edictis, ſummaq. induſtria, nixi fuerint. Ea verò talis eſt. Solent ruſticani adoleſcentes ſabbato, diebusq. feſtis, quibus à laboribus [a] quieſcere, & ſoli Deo vacare mos eſt Chriſtianis, poſtquam cum nubilibus puellis ad multam noctem vigilauerint, eo colore, quòd longe à ſuis domibus abſint, ab illis cubitum diſcedere volentibus dari ſibi hoſpitium petere, quod vulgò ALBERGER dicitur: Quod quidem illæ, pacto de pudicitiæ incolumitate priùs inito, earum parentibus minimè abnuentibus, non recuſant, ſed ſingulæ ſingulorum iuuenum fidei ſe ſe in eodem cubili, ſubucula tamen retenra, ſtultè committunt, vbi, cùm, furente venere, fruſtraque reluctãte ſubucula, & ridicula pacta, & virginea clauſtra perfringi, fieriq. mulieres, quæ paulo ante virgines fuerant, frequentiſsime eueniat (quid enim ex amantium eiuſmodi nocturno congreſſu in ſumma ſolitudine expectandum eſſet?) ſtupri turpitudo nuptiarum nomine excuſatur, vtque matrimonium clam contractum in facie Eccleſiæ perficiatur, non erubeſcunt impudentes mulierculæ concubinos ſuos, ſi tergiuerſentur, etiam in iudicium vocare. Quem deteſtabilem abuſum, vt ſatanicum inuentum, Chriſtianiſq. auribus abſonum, & in ſocietate humana ipſis etiã ethnicis intolerabile, nos extirpare cupientes, ne, ſcilicet, ex peccato initium habeat ſacramentum matrimonij, cuius virtute peccata remittuntur, prædeceſſorum noſtrorum conſtitutiones contra huiuſmodi corruptelam promulgatas approbamus, ac confirmamus, declarantes inſuper, excommunicatos eſſe, non ſolum inferentes, & patientes ſtuprum: ſed, ſi id ſciant, ac permiſerint, etiam eorum parentes, quorum abſolutionem nobis reſeruamus, omnino negaturi ijs, qui puellas deflorauerint, niſi eas, aut vxores duxerint, aut boni [b] viri arbitrio pro perſonarum ſtatu, atque facultatibus dote æſtimata, illatum damnum reparauerint.

a Sene. li. 8 tranq. vitæ, c. vlt. Symmach. li. 13. c. 8.
b Caſſa. cõſ. 40 Clar. §. ſtuprum n. 3.

Digitized by Google

CAP. V.

SI autem quæſtio oriatur de puella, quæ paſſa ſit ſtuprum, an, ſcilicet, virgo fuerit, ac conſequenter, an dotari debeat, necne, in dubio præſumēdum[a] eſt, etiam abſq.[b] iuramento, eam fuiſſe virginem eo[c], quòd honeſtè vixiſſe exiſtimetur. Si autem, qui eã deflorauerit, ab alio homine compreſſam fuiſſe probare voluerit, ad[d] probandum admittatur. Quòd, ſi non plene probauerit, eam, vel vxorem ducere, vel arbitrio boni viri, vt diximus[e], dotare teneatur.

a d. c. 1. & 2. ext. hoc tit.
b Clar. §. ſtuprū vers. ſed pone, quē citat, & ſequitur Theſ. in deciſ. Pedemont. 1. n. 2.
c Pariſ cōſ. 100. n. 14 li. 1 Clar. d. § ſtuprum nu. 3. verſus fin.
d Alex. cōſ. 157 cir. prin. li. 5. Theſ. d. deciſ. 3. n. 4. verſ. ſeptima regula eſt, & n. 5.
e ſup. c. proximo.

De raptoribus, incendiarijs, & violatoribus Eccleſiarum. Tit. XV.

CAP. I.

EA eſt raptus cōditio, vt inter[a] raptorem, & raptam, quãdiu ipſa in poteſtate raptoris fuerit, nullum poſſit cōtrahi matrimonium, niſi rapta, à raptore ſeparata, atque in tuto, ac libero loco poſita, cum eo maritali vinculo iungi conſentiat: quo caſu valere matrimonium definiuit ſancta Tridentina Synodus, ſimul ſtatuens, non ſolùm raptorem, ſed & conſilium, atque auxilium raptui dãtes excommunicatos, perpetuò infames; omniumq. dignitatum incapaces eſſe; ac, ſi clerici fuerint, proprio gradu deijci debere. Quam conſtitutionem hactenus temporum iniuria neglectam reſtitui, ac obſeruari volumus; prohibentes parochis noſtris, ne eiuſmodi illegitimis nuptijs fauere, aut vllo modo intereſſe audeant, alioquin excommunicationis gladio feriantur, beneficijs priuentur, ad aliaq. obtinenda perpetuò inhabiles noſtro arbitrio vlterius etiam mulctentur.

a ſeſſ. 24 de refor. matr. cap. 6.

CAP. II.

RApta etiam dicitur, quæ, non vi, ſed per illecebras, ac[a] blãditias à paterna domo, aliovè honeſto loco, volens, ſe abduci cōſenſerit, dum carnalis[b] commercij cauſa factum id eſſe probetur. Si quis tamen virginẽ ſub curatoris cuſtodia exiſtentem, eo ignorãte, vel inuito, conſentientibus præſertim proximis agnatis, abduxerit, vt vxorem ducat, neque crimen committit, neque raptor appellandus eſt. Etenim, cùm filiafamilias adulta, & Pontificio[c], & diuino iure, etiam ſine parentum cōſenſu, licitè nubat, nec ideo priuari hæreditate[d] poſſit (nulla ſcilicet, apparente ingratitudinis cauſa, ex ijs, quas recenſet Iuſtinianus[e]) eam ſine auctoritate curatoris nubere poſſe, non eſt dubiũ, cuius, quoad hoc, magis ſuſpecta fides videtur, quã neceſſarius conſenſus, cùm probabile ſit, ipſum, vt occaſione matrimonij curæ ſolicitudine liberetur, ſibi creditæ adoleſcentulæ, etiam parum vtiles nuptias minime improbaturum. Quamobrem, nec poteſt curator ſuæ curæ commiſſam puellam abſque agnatorum conſenſu nuptui tradere, non ſolùm, quia illa ab inteſtato in eorum bonis ſuccedendi ius habet, verùm etiam, quia licet matrimonium cum indiuidua perſona contrahatur, attamen cum integra familia[f], ac gente eius, cum quo contrahitur, contrahi videtur.

a Clar. in §. raptus n. 3.
b Idē Clar. ibid. nu. 7.
c vlt. ſeſſ. 24 de refor. Cōcil. Trid. late Auſt. Animaduer li. 2 cap. 11.
d Auſt. d. li. 2. c. 11.
e Nouel. 115 Vt cũ de Appell cognoſc. §. aliud quoque capitulum
f arg. cap. 2. verſ. expedit ſup. de conſang. & affi.

CAP. III.

CVm & in virginis nondum viripotentis corruptorem, & in iudicem, qui criminis apud ſe ream mulierem cognouerit, capitali ſupplicio animaduertendum eſſe cenſeãt iuriſperiti[a], quia rapuiſſe potius, quàm ſtuprum intuliſſe videantur, pronunciamus & nos, grauius peccaſſe talia committentem, quàm, qui virginem ſimpliciter compreſſerit, ideoque ſeuerius puniendum eſſe. Quod ob oculos confeſſariorum ponimus, vt[b], lepram à lepra diſtinguentes, & facilius confitentiũ conſcientias purgare, & in diſquirendis propriæ ſalutis periculis eos cautiores reddere ſtudeant, impetratis ſimul plenioribus ſatiſfactionibus[c], quo delictorum atrocitas pœnarum rigore compenſetur, mandantes præterea procuratori noſtro fiſcali, vt contra huiuſmodi delinquentes, eiſque conſilium, aut auxilium præbentes, nec non contra eos, qui, cùm impedire poſſent, hoc fieri permiſerint, diligenter inquirat, & procedat, vt tanti facinoris conuicti, arbitrio noſtro, ſeu Vicarij generalis noſtri, ſeuere puniantur.

a Io. Faber ad §. ite lex Iulia poſt n. 7 Inſt. de publ. iudic. & alij, quos citat Clar. d. §. ſtuprum n. 9
b Deut. c. 17
c l. cum reis, C. de pœnis.

CAP. IV.

RAptoribus, violatoribus, rerumq. Eccleſiaſticarum incendiarijs, cùm ſint ipſo iure[a] excommunicati, niſi ablata bona viuentes reſtituerint, aut illata damna integrè reſarciuerint, vel de reſtitutione, aut refectione cauerint, deneganda eſt ſepultura. Sed, ſi in mortis articulo conſtituti, manifeſta pœnitentiæ ſigna oſtenderint, fuerintq. à criminibus abſoluti, in cæmeterijs eos ſepeliri poſſe permittimus, quandocumque hæredes pro eorum[b] facultatibus vbicumque opus fuerit, ſe ſatisfacturos promiſerint; quòd, ſi intra terminum ſatisfactioni præſcriptum id minime præſtiterint, hæredes excommunicationis mucrone feriantur, qua liberari non poſſint, niſi eos pro viribus hæreditarijs Eccleſiarum indemnitati plene conſuluiſſe conſtiterit.

a c. 1. & 3. ext. eod. tit.
b c. 5. eo. tit.

CAP.

Digitized by Google

CAP. V.

Qvamquam autem, cùm ſacrilegia ſint, quæ ſuperius crimina [a] receſſimus, ab Eccleſiaſtico tãtùm iudice [b] cognoſci debẽt, attamen, quia in [c] noſtra Prouincia etiam iudex laicus de iiſdem criminibus cognoſcit, abſque dubio [d] locum habet præuentio, ſicut & in ſimilibus, quæ mixti fori [e] appellantur, vt adulteria, concubinatus, vſuræ, ſortilegia, quorum iudicium ſolius præuenientis ſententia terminatur, ne, ſcilicet, pro eodem delicto duplicem, aut abſurdam condemnationẽ, ob variorum iudicum opinionem, fieri cõtingat: quod [f] omnino vitandum eſt. Sed, ſi de clerico reo agatur, is vtique à ſolo [g] iudice Eccleſiaſtico iudicetur. Si verò de clerico, ac laico coniunctim, (quamuis iudex laicus præuenerit, ne cauſa diuidatur, vtrque magis dignum, prout iuris eſt [h], trahat ad ſe minus dignum) & laici, & clerici iudicium ad forũ Eccleſiaſticum tranſmitti oportet. Intereſt [i] namq; Reipublicæ, lites, quàm minimo ſumptu, & quàmcitiſſime expediri: quod quidẽ veriſimile eſt, facilius fieri poſſe, ſi plures cauſæ ab vnico iudice cognoſcantur, quàm, ſi vnaquæque cauſa particularem cognitorem habeat.

a ſu. c. prox.
b c. 1. ext. de eff. ord. c. cũ ſit generale, & c. cũ ſit generale, & c. conqueſtus extr. de foro compet.
c A Faber I. C. Fab. tit. de crim. ſacril. deciſ. 1. & in omnibus Gallijs, alijsq. locis Crar. in Prac. cri. q. 37. n. 6. & in §. ſacrilegiũ n. 1. cũ ſeqq.
d Mucuncõſ. 266. nu. 80. Clar. d. n. 6.
e Clar. d. q. 37.
f l. ſingulis ff. de exceptione rei iudic.
g c. 2. & 4. ext. de iud. cap. 4. & 12. ext. de foro compet.
h l. ſi cõem ff. quemadmod. ſeru. amitt. §. literæ veriſſimiculũ, Inſt. de rer. diuiſ.
i vt dictũ eſt ſup. c. 4. de iudic. & 2. ſupra de litis conteſt.

De furtis. Tit. XVI.

CAP. I.

Legalium præceptorum transgreſſores pro criminum menſura puniendos eſſe planè conſentaneum eſt. Itaque, licet furum, & latronum eadẽ penè conditio videatur, attamen, quoniam [a] leuius eſt furtum, quàm latrocinium, graſſator ex legum [b] ciuilium præſcripto mortis ſupplicio, fur verò fuſtigatione, aut, ſi inſignis fuerit, perpetuo [c] triremium remigio, aut ſimili pœna, mulctatur, quando [d] propter loci conſuetudinem, aut ex delicti atrocitate [e] boni-publici reſpectu grauius in eum animaduertendum non ſit. Sic, & in foro Eccleſiaſtico, quamuis furi æque, ac latroni, quos in actu furandi, vel graſſandi, interfici eueniat, denegentur [f] omnia Eccleſiæ ſuffragia, niſi adhuc viuentes, venia ſuorum [g] peccatorum petita, veræ [h] contritionis ſigna dederint: Hoc tamen differunt, quòd fur non manifeſtus, poſtquàm rem ſubtractam reſtituerit, ſacramentalemq. ſatisfactionem ſibi à confeſſario imperatam peregerit, ad ſacros [i] ordines promoueri poteſt, quod, nec furi manifeſto, nec latroni, conceditur. Quapropter curam animarum habentes, ac confeſſarij, lepram [k] à lepra diſtinguere meminerint, vtque [l] pœna crimini reſpondeat, cum fure mitius agant, quàm cum latrone.

a l. cũ duob. §. damna ff. pro ſocio l. capitaliũ §. famoſos ff. de pœnis.
b d. §. famoſos.
c Clar. §. furtum nu. 7. & ſeq.
d d. Clar. ib.
e arg. l. vlt. ff. de extraor. l. ſi adulter. §. 1. ff. ad l. Iul. de adult. l. aut facta ff. de pœnis.
f cap. 2. ext. eod. tit.
g d. c. 2.
h arg. c. à nobis ext. de ſent. excom.
i c. vlt. ext. eod. tit.
k Deut. 17.
l arg. d. l. vlt. cũ alijs ein.

CAP. II.

Probationes planè omnes, vnde ſtatus cauſarum, qualitaſq. delictorum exploranda eſt, certiſſimas præſertim à quæſtione criminali, ac clariſſimas eſſe oportet, maximeq. cauendum eſt, ne ex [a] præſumptionibus, aut coniecturis, aut iudicijs, niſi manifeſtiſſima fuerint, adeo vt vim probationum habeant, vllus vnquam condemnetur. At verò, ſi, Thoma clerico Petri item clerici domũ familiariter frequentante, Petri pecuniam ſurripi contigerit, fueritq. obſeruatum, Thomam in poteſtate ſua pecuniam plurẽ, quàm conſueuerit, habuiſſe, neque, vnde ei obuenerit, cõſtitiſſe, præterea, eum emiſſe aliquid, cuius pretium ſurreptæ pecuniæ ſummam, aut æquaret, aut ad eam proximè accederet, item ludendo, ſimilem ſummam expoſuiſſe, vel perdidiſſe, quam ſibi ablatam fuiſſe Petrus conqueſtus fuerat, ſitque tandem pauper Thomas, ac malæ famæ; dicimus, ex hiſce [b] indicijs Thomam de furto in quæſtionem poſtulari, ac ſi conuictus fuerit, vt furem, legitimè condemnari poſſe, ita tamen, vt de furto, hoc eſt, de [c] corpore delicti, nequaquam dubitari poſſit.

a l. vlt. C. de probat.
b l. ff. minore §. tormenta ff. de quæſt.
c l. 4. & vlt. ff. de confeſſ.

CAP. III.

Qvamquam criminis probatio non eſt ſumenda ex affirmatione accuſatoris, neque eius [a] domeſticorum, ſicut, neque [b] ex domeſticis illius, qui accuſatur, ſed ex teſtiũ depoſitione ex [c] vrgentibus præſumptionibus, atque ex confeſſione rei, nihilominus ea confeſſio non [d] probat crimen adeo, vt, niſi [e] aliunde conſtet de corpore illius delicti, accuſatus poſſit condemnari. Quare, ſi, exempli gratia, Symon presbyter Eugenium diaconum accuſauerit, quòd ſibi aliquid ſurripuerit, ac poſtea confeſſus fuerit, ſe rem ſurreptam recepiſſe, & credi poſſit, redditam probandum eſt, fuiſſe ſurreptam, alioquin Eugenius abſoluendus eſt, etiam inuitus, cũ [f] perire volenti leges minime ſuffragẽtur.

a l. pen. ff. de teſtibus.
b l. de minore §. tormenta ff. de quæſt.
c ſup. c. prox.
d l. 1. §. D. Seuerus ff. de quæſtionib.
e l. 4. & vlt. ff. de confeſſ.
f l. non tantum in fi. ff. de appell.

CAP. IV.

Vt quis verè fur dici poſsit, non ſufficit, rem furtiuam in eius poteſtate reperiri, niſi [a], ipſum eam ſurripiendi, ac celandi animum quoque habuiſſe conſtiterit; qui [b] quidem animus præſumi non debet, ſi rei [c] reſtitutio non grauate offeratur, quæ fortaſſe, aut domeſticorum errore, aut calumniatoris calliditate, aut etiam inimici malitia apud innocentem reperta fuerit. Itaque, niſi [d] delictum clarius probetur, ex hoc indicio neminem condemnandum eſſe pronunciamus.

a §. placuit, Inſt. de obli. quæ ex deli. naſcunt. l. falſus §. qui alienã l. qui ea mẽte ff. hoc tit.
b l. merito ff. pro ſocio.
c arg. l. 2. C. hoc tit.
d d. l. vlt. C. de probat.

De-

Digitized by Google

De vſuris. Tit. XVII.

CAP. I.

INIQVVM planè, ac maximè odioſum eſt, lucrũ ex fœnore, ſiue vſura, exiſtens, nec ſolum [a] ciuili, ac Pontificio [b], ſed & diuino [c] iure interdictũ æque, ac homicidium, cùm fœnerator; dum pauperis pecuniam corradit; fratrem occidere videatur iuxta illud Auguſtini [d]: An crudelior eſt, qui ſubtrahit aliquid, vel eripit diuiti, quàm, qui trucidat pauperem fœnore? Quod alijs verbis innuit Ambroſius [e], dicẽs: Sine ferro dimicat, qui vſuras flagitat: & Baſilius [f] fœneratores cum viperis maternum ventrem rodẽtibus comparat his verbis: Fœnus ex fœnore malorum parentum praua ſoboles. Ferunt, viperas, materno vtero perroſo, partum edere: pari ratione etiam fœnus, eroſis, ac conſumptis ædibus, generatur. Interrogatus [g] aliquando Cato Cenſorinus, quid eſſet fœnerari, reſpondit, eſſe hominem occidere. Idee maiores [h] noſtri hanc peſtem ſeueriſsimis poenis, atque edictis, inſectati ſunt. Quibus nihilominus neglectis, ſubditos noſtros palam fœnerari non ſine lachrymis accepimus, nec ſolùm laicos, ſed clericos quoque, nec non ipſa collegia, ipſas Vniuerſitates, id nimirum ſibi licere exiſtimantes ex locorum conſuetudine, ex magiſtratuum conniuentia, ex [i] Principis quadam conſtitutione, ſeu edicto: Quod Dux Emanuel Philibertus animaduertens, in hac præſertim Prouincia, fictas quaſdam emptionum ſpecies frequentari, quæ in vſurarios contractus deſinerent, minores vſuras admiſit, vt maiores ex hominum commercio exterminaret: quod [k], & boni publici [l] reſpectu alios Principes nonnumquam factitaſſe non ignorabat. Verùm, licet huius edicti auctoritate fœnerantes ab omni ſecularis fori periculo tuti ſibi eſſe videantur, meminerint tameņ, ſe, nęc canonicis, nec diuinis pœnis ideo exemptos eſſe, quæ ſanè eiuſmodi ſunt, vt ſame [m] perire praſtet, quàm fraternas ſubſtantias per vſurarium quæſtum exhaurire, cùm foenori, hoc eſt pecuniæ ex pecunia multiplicandæ operam dantes, non ſolum rapinæ, letaliſque peccati rei ſint, ſed & quodcũque ex eo contractu conquiſiuerint, tanquam male partũ, reſtituere [n], vel de eo reſtituẽdo ita cauere [o] debeant, vt, niſi viuentes æs alienum diſſoluerint, eorum hæredes [p] onus illud ſubire legitimè teneantur.

[a] ff. & C. eo. tit. [b] c plerique 14. q. 3. & ſeq. c. 47. fere per tot. ext. & 6. & Clem. hoc tit. [c] Exec. cap. 18 Luc. c. 6. Exodi c. 22. Leuit. c. 25. Deut. c. 23. Pſalm. 14. Prouer. c. 28 Hier. c. 15. [d] ep. ad Macedon. 54. [e] lib. de Tobia c. 14. [f] in oratione d diuitijs [g] Cic. lib. 2. de off. in fi. [h] to. tit. & ext. Clem. & decretal. [i] de quo An. Faber in ſuo cod. de 8. 19 hoc tit. de vſur. [k] ex conſtit. Nouel. Leonis 83. [l] ide Faber de ti. 2. cod. [m] d. cap. 18. Exec. Luc. 6. & alijs ſup. citatis. [n] S. Th. 2. 2. q. 78 & alij Theologica ſummulæ in ver. Vſura. [o] c. 2 lib. 6. eod. tit. [p] c. 9. ext. eod. tit.

§. 1.

Ne igitur cum certiſsima animarum pernicie ſubditorum noſtrorum facultates huius viperini dentis venenum vlterius experiãtur, conſtitutiones omnes aduerſus vſurariã prauitatem promulgatas, quamuis in deſuetudinem abijſſe, ac temporis vetuſtate forſitan antiquatæ videantur, ad priſtinum robur, viridemq. obſeruantiam reuocamus, atque innouamus ita, vt quicumque, ſiue ex mutuo, ſiue ex alicuius fundi emptione, locatione, traditione, alioue huiuſmodi contractu, lucrũ ſibi vſurarium quæſiuerit, ſeu ſtipulatus quoquomodo fuerit, ſi laicus [q] ſit, ipſo iure excommunicatus, ſi clericus, atque admonitus, in errore perſeuerauerit, ab omnis [r] etiam officij, ac beneficij adminiſtratione ſuſpenſus eſſe intelligatur. Collegia verò, vel Vniuerſitates, quæ in fœnebri contractu nomina dederint, Eccleſiaſtico interdicto ſubiaceãt, quamdiu propoſitum fœnerandi pertinaciter retinuerint. Notarij [s] inſuper, quivè chirographa confecerint, eadem poena, qua contrahentes, plectantur, à qua neminem delinquentium abſolui volumus, priuſquam male perceptos fructus, aut reſtituerint, aut libere eos ſibi remitti à creditoribus impetrauerint.

[q] cap. 7. ext. eod. [r] d. cap. 7. [s] c. 1. eod. lib. 6.

§. 2.

Manifeſto [t] fœneratori, non ſolùm altaris ſacroſancta communio, ſed & Eccleſiaſtica ſepultura denegetur: quin, & ab oblatione repellatur, nec quamuis ſacramentali confeſſione, ſigniſq. cõtritionis haud obſcuris peccatorum ſuorum poenitentiam exhibuerit, in ſacro loco ſepeliatur, niſi, quod ex illicito quæſtu corraſerit, aut reſtituat, aut [u] de eo reſtituendo adeo idonee caueat, vt, ſi eius hæreditas ſoluendo fuerit, ab hæredibus [x] exigi poſsit, quod ab ipſo viuente ſolutum non fuiſſe conſtiterit.

[t] eo. ext. eo. [u] c. 2. eod. lib. 6. [x] cap. 9. ext. eod. tit.

§. 3.

Locus admonet, vt, quæ ad diluendum, ſeu extenuandum tantum crimen in medium proferuntur, pro rei occaſione breuiter recẽſeamus. Porrò clerici, collegia, atque Vniuerſitates teterrimi huius quæſtus culpa in paupertatem reiecta, etiam illicita ſibi licere exiſtimant, factique in periculo audaciores, fœnebre commercium his fere rationibus adumbrant, quòd, ſcilicet, agri, vineæ, bonaque omnia immobilia, vectigalibus, portorijs, alijſque laicorum impoſitionibus eò vſque in dies onerentur, vt fructus fundorum alimentis, ac vitæ neceſsitatibus ſufficere nequeant. Quam ob rem, ſi in anguſtijs poſiti, alibi pecunias ſuas collocare cogantur, neque auaritiæ inſimulari, neque in fœnerantium numero cenſeri debere dictitant,

clerici

Digitized by Google

clerici ſpeciatim, quibus, cùm ex præcepto Apoſtoli [a] negotia ſecularia penitus interdicta ſint, ſi canonicis ſubſidijs deſtituti, Eccleſijs deſeruire teneãtur (dignus [b] eſt enim operarius mercede ſua) vtique abſurdum non eſt, eos, dum ſpiritualia ſeminant, teſte eodem Apoſtolo [c], temporalia metere poſſe. Hæc ſunt, quæ molliores animos de Chriſtiana via ad vſurarios tramites deflectere faciũt; quos tamen fortioribus rationibus, atque argumentis, de ſententia dimoueri poſſe non diffidimus. Etenim negamus, laicorum exactiones ita graues, ac moleſtas eſſe, vt emere fundos non expediat, præſertim clericis ſeculi poteſtate diuino priuilegio exẽptis: deinde dicimus, pecuniæ collocandæ loca non deeſſe, ac forſitan vberiore fructu, quàm, ſi fœnori daretur, ſpeciatim in cenſibus, quorũ obuentiones licitæ ſunt, dum iuxta conſtitutionem ſummi [d] Pontificijs Pij Quinti collocentur: ſed, vtcumque ſit, cùm fame pereundum ſit potius, quàm foenerandum, vaniſſimi, atque infidelis hominis eſt, terrenum lucrũ cæleſtibus diuitijs anteferre. Quid enim [e] prodeſt homini, ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ verò ſuæ detrimentum patiatur?

a ep. 2. ad Timot. c. 2. to. tit. ne cler. immi ſe neg. ſecul.
b Lucæ c. 10 c. cum ſecũdum ext. de præbendis.
c ep. 1. ad Corinth. c. 9.
d de qua c. 3 ſup. de empt. & vendit.
e Matt. c. 16 Mar. 8. Luc. 9.

CAP. II.

SEd, quoniam vſurarum nomine etiam legitimi fructus comprehenduntur, operæpretium erit de natura vſurarum ſummatim differere. Quas [a] igitur, & diuino, & humano iure, damnari diximus, eas eſſe intelligimus, quæ hominum ſubſtantias iniuſtè abſorbeant, notamque [b] auaritiæ earum petitoribus inurant, non autem eas, quæ [c] propter moram in ſoluendo interpoſitam à debitore exigi licitè poſſint, quantùm creditoris iure intereſſe conſtiterit, vt, cum promiſſa, nec ſuo tempore tradita dote, debentur [d] vſuræ marito propter onera matrimonij, vel, cum, accepta rei emptæ libera poſſeſsione, vnde, & fructus percipit [e], vel percipere potuit, retẽtoque pretio vltra tempus legitimũ, emptor vſuras præſtare cogitur venditori, etiam non interpellanti [f]; neque enim eodem tempore habere poteſt rem [g], & pretium, niſi forte, quia venditor ex [h] legum præſcripto de euictione non ſatiſdederit, quo caſu, ad vſuras ſoluendas emptor compelli non poſſe [i] videtur: quod quidem nobis non probatur, ſi rem poſsideat, ex eaq. fructum percipiat: ſecus [k], ſi rei pretium deponat. ſi verò pars pretij ſoluta ſit, emptor pro rata eius, quod ſoluit, iure dominij fructum lucratur: partis autem non ſolutæ vſuras venditori repræſentare tenetur.

a cap. penu. ſup. in prin.
b c. 1. & paſſim ext. in ſex. & Clem. eod. tit.
c Io. de Anania, & alij ad c. cõqueſtus, & c. ſalubriter ext. eod.
d d. cap. ſalubriter.
e l. curabit C. de empt. & vend l. 2. C. hoc tit.
f l. 5. C. d in integ. reſtit. min. l. Iulianus ſcio §. vſuras ff. de leg. 2. §
g d. l. curabit l. exẽpto §. vlt. l. bonafides ff de act. empti. & ven. Bal. ad l. ſi. ff. de iudic. Alex. cõſil. 121. col. 4
h de qua in l. ſi post C. d euictio.
i Afflic. dec. 20. n. 5. poſt Bal ad l. 1. C. de bon. mat.
k arg. l. ſi petre nõ ſtat & l. acceptam C. hoc tit.

CAP. III.

SI pro rei emptæ pretio vſuræ ab emptore exhibeantur, venditorem nihil aliud petere poſſe ratione lucri ceſſantis, definitum eſt, etiam ſi ſolitus ſit negotiari, atque ex negotiatione lucrum [a] facere, niſi probet, res ſuas in eo ſtatu fuiſſe, vt certum, ac indubitatum commodum ex negotiatione tunc conſecuturus fuiſſet: hocque [b], quia fieri potuerit, vt ipſe ex eadem negotiatione nihil, aut parum lucraretur. Hæc autem locum habere dicuntur, cum venditor fidem emptoris ſecutus, ei rem tradidit, alioqui, nec dominium rei venditæ, quamuis emptori tradita fuerit, tranſire intelligitur [c] in emptorem, nec fructus inde prouenientes emptori acquiruntur, ad ſolum [d] namque, non ad ſemen referũtur.

a aliter ſenſit Bar. ad l. vn. C. d ſent. quæ pro eo, quod inter. profer.
b Afflict. d. deci. 20. poſt Caſtr. ad l. 2 §. nũc de officio in gloſ. ibi. facere ſolitus ff. d eo, quod cer. lo. ex l. quemadmodũ § ſi naui in fin. ff. ad l. Aquil. & l. naturalem §. 1 ff. d acq rer. do.
c in l. quod vendidi ff. & contr. empt.
d l. qui ſcit §. 1. ff. hoc ti.

CAP. IV.

SI teſtator, aut pietatis, aut memoriæ [a] cauſa, ſuæ parochiali, vel alteri cuiuis Eccleſiæ, ducentos aureos nummos legauerit, vt aliquot Miſſæ, ſiue Anniuerſaria celebrentur, vel ſimile aliud fiat, ea adiecta conditione, vt duodecim nummi aurei quotannis pẽdantur eidem Eccleſiæ, donec ſine incommodo hæreditatis etiam ducenti legati perſolui poſsint, nequaquam dubitamus, locum illum legatarium abſque ſcrupulo, ſeu periculo foenoris, duodecim annuos aureos nummos ritè, ac rectè accipere poſſe, dum Miſſas, aut Anniuerſaria celebrari, ac [b] quodcumque iuſſerit teſtator, integrè perfici curet, quaſi eos [c] ille in ſingulos annos legauerit, & ducentos [d] nummos loco pignoris eſſe voluerit, poteſt enim de rebus ſuis diſponere teſtator ita, vt eius voluntas pro lege [e] habeatur.

a arg. l legatum ff. d vſu, & vſufr. leg.
b arg. c. ſalubriter ext. hoc tit.
c l. cũ in annos ff. d ann. legat.
d l fundus ff. de ann. legatis.
e §. diſponat in Auth. de nupt.

CAP. V.

NEquaquam fęnebris contractus præterea dicitur, quo quis ſub pacto de retrouendendo vtilius rem vendidit, quàm vendere potuiſſet, ſi ſimpliciter vendidiſſet. Cui enim nocuiſſe [a] præſumitur ita vendens, ſi re ſua priuari noluit, qua procul dubio priuaretur, qui abſque conditione venderet, cũ [b] duos dominos vna res inſolidum habere non poſsit? Nec conſequenter quidquam peccauit emptor, cùm iuxta voluntatem venditoris licite ſtipulatus ſit. Etenim [c] licita eſt venditio facta ſub conditione retrouẽdendi, quæ, quoniam [d] pars pretij quodammodo eſſe videtur, facit, rem vilius vænire, quàm ſi libere, ac ſimpliciter vænierit. Vt verò contractus vſurarius dici poſsit, ſitque pœnæ legali obnoxius, quæ ſuperius [e] diximus, in eo concurrant integrè, vel ex parte, neceſſe eſt.

a arg. l l cũ ſa §. incerdũ l. ſi ex cauſa in princ. ff. de minor.
b l. ſi vt certo §. ſi duobus vehiculum ff. commod.
c l. 2. l. ſi à te C. d pact. int. empt & vẽd. cap illo vos, vbi not. cõs. ext. d pign. Guid. Papæ quæſ. 516. in princ.
d l. fundi partem ff d cõt. empt l. ſi ſterilis §. ſi ſibi ff. d act emp. & vend. l. ſi venditor §. 1 in fi. ff de ſeru. export.
e c. 1 ſup. de empt. & vendition.

CAP.

Digitized by Google

CAP. VI.

SI fundi capitularis conductor (cui [a] ob anni ſterilitatem mercedis rigor remitti debeat) vel totam mercedem, vel talem mercedis partem, quæ remiſſionis æquitatem, ac modum excedat, eo colore retinuerit, quòd remiſſionis iudicium boni viri arbitrio faciendum adhuc pendeat, incertumq. ſit [b], quantùm ipſe conductor capitulo erogare debeat; contra verò ſyndicus capituli vſuras petat eius ſaltem partis mercedis, quæ ſit extra omnem controuerſiam, nec conductor quidquam ſoluerit, vel, etiam recuſante ſyndico, vt ſolueretur [c], depoſuerit; dicimus, conductorem pro retenta parte mercedis ad vſuras omnino teneri pro ratione damni paſſi, concurrentibus tamen iure requiſitis, & non aliter, ne eodem tempore, & fundi conducti fructus, & integræ mercedis commodum habeat: quod à bona fide alienum, atq. abſurdũ eſt, haud [d] ſecus, quàm, ſi apud emptorem, aut venditorem, res, & pretium remaneat.

a l. ex conducto § Papinian. alias l. ſi vno ff. locati l. licet certis anni C. eod.
b l. ſi libertus ff. de oper. libert. l ſocietatem in fin. cum ſeq. ff pro ſocio.
c l. obſignatio C. de ſolutionib.
d l. curabit C. de empt. & vend. l. ex empto §. qui autem l. Iulianus §. veniunt autem l bona fid. l. liberalitatis §... hoc eodem tit.

CAP. VII.

CLericus in mora [a] non conſtituitur eo ipſo temporis inſtanti, quo ad aliquid faciendum, vel tradendum, abſque temporis conditione alicui obligatur, ſecus, ſi promittat, ſe certa die id facturum, vel traditurum: tunc enim, adueniente die, niſi in vltimo [b] eius diei inſtanti factum, aut traditum ſit, quod promiſſum eſt, ſtatim mora contrahi incipit, quo caſu [c], vt debitor in mora conſtitutus dicatur, neceſſaria eſt interpellatio: ex illo verò contractu fructus minime debentur, niſi à die litis conteſtatæ, ſi nulla præceſſerit interpellatio: debentur tamen ex die in ſtipulatione præfixa, ſi in diem [d] ſtipulatio concepta ſit. Sed, & hoc caſu moræ purgatio admittitur, ſi actoris [e] nihil interſit. Si verò clerico debitori ex illius actionis, ſeu iuris ceſſione, legitimum damnum ſequi appareat, nulla debebit haberi ratio lucri, quod creditori cedenti inde peruenire poſsit, ne ex creditoris commodo aliquam debitori iniuriam fieri contingat, quod planè iniquum legibusq. vetitum eſt, cùm nullus creditor, quomodocumque actionem ſuam, cedendo, in alium transferat, conditionem debitoris ſui deteriorem facere [f] poſsit.

a l. promiſſor. § 1. ff. de conſtit. pecun.
b l. qui hoc anno l. ad diem ff. de verb. oblig. iuncta l. ſi fundũ eod.
c l. mora ff. de vſuris l. Titia Seia §. vſuras ff. de leg. 2.
d l. ſi fundũ ff. de verb. obligat.
e l. ſi ſta... quis § Scia... & ibi not. ff. de ver. oblig. l. & ſi poſt tres ff. ſi quis cautionibus.
f l. 1. ff. de alien. iud. mut. cau. fac. c. 1. & tot. tit. ext. de alien. iud. mut. cau. fac.

CAP. VIII.

ODioſiſsimum [a] conſequenter cùm ſit nomen fœnoris, vt diximus, humanæq. ſocietati pernicioſiſsimum, quamuis teſtis [b] ſingularis in iudicio nihil probet, quia, deficiente conteſte, deficit quoque ferendæ ſententiæ fundamentum, vnici tamen [c] teſtis depoſitio in cauſa fœnebri ſatis probat delictum, præſertim, ſi non agatur ad pœnam, ſed ad fœnoris exercitium prohibendum, alijs concurrentibus adminiculis, cuius turpitudo tanta eſt, vt, cùm nemini [d] ſibi ius, aut teſtimonium dicere [e] liceat, nec ſumenda ſit probatio ex domo vel rei [f], vel accuſatoris [g], nihilominus leges permittant, eum, cui [h], qui pecunias fœnori acceperit, atque etiam vſuras perſoluerit, poſſe contra ſuum fœneratorem legitime teſtificari, dummodo proteſtetur, ſe ex illa diſpoſitione nullum commodum quærere: tunc enim videtur in re aliena, non in propria deponere.

a ſupra c. 3. eod.
b niſi in caſib. de quib. Dec. cõſ. 47. & 60. num. 9. lib. 1.
c Bald. ad l. diſtantibus col. 1. verſ. item dicaſ conſt. cutio hyſcope C. de teſtam.
d l. qui iuriſdiction. ff. de iuriſdict. omn. iud.
e l. nullus ff. de teſtib.
f l de minore §. tormẽta ff. de quæſt.
g l penul ff. de teſtibus c. 3. ſupr. tit. prox.
h Bald. vbi ſupra.

De crimine falſi. Tit. XVIII.

CAP. I.

STYLVS ille, quo, & noſtra Prouincia [a], & tota Gallia vtitur, vt, ſiue agatur de falſo, ſiue excipiatur, criminaliter, non autem ciuiliter, diſceptetur, atq. ab accuſatore in crimen ſubſcribatur, mirum in modum nobis probatur, vt, ſi quis per publicam, vel priuatam ſcripturam ſuſpectam [b] in iudicio exhibitam aliquid moliatur, niſi probet, eam eſſe veram, tamquam falſarius, coerceri poſsit, eodemque tempore, & nefarij homines à falſis accuſationibus ſubſcriptionis periculo deterreantur [c], & probationes, quibus veritas conſtat, ab impoſtorum calumnijs vindicentur.

a Ant. Fab. in ſuo C. de fin. 2. ad l. Corn. de falſitat.
b l. iubemus C de probation.
c l. ſi cui crimen ff. de accuſ. & inſcription.

CAP. II.

CVm ſcriptura priuata fidem faciat æque, ac publica, præſertim [a] contra ſcribentem, qui priuatam ſcripturam ab aduerſario productam falſi arguere intendit, ſolemni ſubſcriptione accuſationem inſtituere compellitur haud ſecus, quàm, ſi publicam impugnare velit. Id enim delicti qualitas, ac ratio [b] poſtulat.

a l. ſcripturas C. qui potior in pign. habean. l. vlt. C. de probat. l. cũ taberna §. 1. ff. de pign. l. cum fit ff. ad l. Corn. de falſ.
b de qua ſup. c. prox.

CAP. III.

TEſtes, quia non minus inſtruunt [a] cauſam, quàm inſtrumenta, ſuntq. illorum dicta eiuſdem ponderis, cuius & ſcripturæ, ſi falſum depoſuerint, grauiter puniendi ſunt, ac multò grauiùs, ſi, verum ſe dicturos iurauerint, vt, qui, non ſolùm proximum læſerint, ac iudicem eludere voluerint, ſed & Deum [b] ipſum contempſerint, cuius nomen in vanum inuocare piaculum eſt. Legitur enim in ſacris litteris [c]: Non facietis furtum, nec mentiemini, nec decipiet vnuſquiſq. proximum ſuum: Non peierabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Et alibi [d]: Non loqueris contra proximum falſum teſtimonium. Sed, quoniam pro veritate præſumendum

a c. 10. ext. de fide inſtrum.
b c. 1. extra eod.
c Leuitici cap. 19.
d Exodi c. 20.

dum

Digitized by Google

dum eſt, ſi teſtes ſint bonæ opinionis, ac famæ, in dubio non præſumantur falſi, nec, ſi accuſentur, eorum depoſitiones in quæſtionem veniāt, niſi, qui eos accuſauerit, in obiectum crimen ſubſcripſerit: quod ea de cauſa faciendum eſt, vt, ſi falſitas non probatur, qui eam obiecerit, talionis pœnam ſubeat.

CAP. IV.

QVod dicitur iure permiſſum contrahentibus, vt, ſcilicet, ſe ſe [a] inuicem decipiant, non extendi ad ſubſtantiam contractuum manifeſtum eſt, ne commercium iniquitatis ſit, quod legum auctoritate ab iniquitate vindicatur. Ideo, qui de induſtria falſam monetam vilius comparat, ac, vt, tanquam bonam, carius vendat, publicè exponit (vnde, & fides publica ſuſpecta redditur, & populus decipitur) nullo iuris patrocinio ſubleuetur, quin in foro exteriore puniatur [b], ac, ſi falſam monetam cudiſſet. Sic & in foro pœnitentiario, non ſolùm cudentes, ſed & falſam monetam diſtribuentes, abſolui nolumus, niſi prius ablatū integre reſtituerint, vel, ſi ſoluendo non fuerint, de reſtituendo, aut cauerint, aut ſaltem fidem dederint, ſi ad pinguiorem [c] fortunam peruenerint.

a l. alioquin §. 1. & ſeqq. ff. d cōtrah. empt. l. ſi cū aurum ff. de ſolution.

b l. 2. C. de fal. mon. Iul. Clar. § falsū nu. 46.

c arg c. quā. aus ex de reſt. excom.

§. Vnic.

Dubium quoque non eſt, peccare eū, qui falſam monetam, quam imprudens accepit, putans eſſe bonam, impendit, quamuis non, vt commodum capiat: ſed, vt incommodum euadat, id facere videatur. Mitiùs tamen cum eo agendum eſſe exiſtimamus, qui, non lucro captando, ſed damno vitando intentus, quodammodo fauorabilius [d] peccat: excuſatione enim dignus eſt interdum, qui pro indemnitate [e] propria laborat.

d vt c. 4. ſup. ait prox.

e l. vlt. §. fin vero creditores C. ſiu. delibe. l. qd aurē § ſimili modo elicimus ff. quæ i frau. credit. l. 4. §. ſi cum legitima cū ſeq. ff. d doli ma. excep. Hocque ſenſiſſe Antipatrum tradit. Cic. li. 3. off.

De ſortilegijs. Tit. XIX.

CAP. I.

TAETERRIMVM planè, atque inter grauiora flagitia maximè execrabile eſt ſortilegiū, tum, quòd ex fallaciſſimis obſeruationibus imaginatum, nihil, niſi mendacia, ſuis amatoribus dare poteſt, tum, quòd mendacij patrem diabolū auctorem habet, cuius malitia, atque artibus, in nonnullis noſtræ iuriſdictionis locis deteſtabilia ſcelera in infantes, in iumenta, in agros, in ipſaque matrimonia, paſſim patrari, nō ſine magna animi moleſtia, accepimus. Quocirca, vt, quantùm in nobis eſt, ſuperſtitiones, falſæ rerum futurarum coniecturæ, cæteræque ſatanicæ ſuggeſtiones, à finibus noſtræ Prouinciæ exulent, de ſortilegijs, incantationibus, omnibuſque magicis diuinationibus, diligenter inquiri, ac quæſtionem haberi, mādamus, vt, qui æterna ſalute poſthabita, in verba Belial iuraſſe deprehenſus fuerit, pro criminis menſura ſeuere puniatur.

§. Vnic.

Itaque, clericum nobis ſubditum, quicumque is fuerit, qui cum eodem humani generis hoſte, commercium huiuſmodi habuiſſe conuincatur, infamia notari, deinde, ſi monitus, non reſipuerit, deponi, atque in monaſterium iuxta ſacri Concilij [a] Lateranenſis tertij decretum, trudi, beneficijs inſuper, atque officijs Eccleſiaſticis omnibus priuari, volumus: laicos verò vtriuſque ſexus, prætérquam, quòd pœnis contra ſortilegos, & canonico [b], & ciuili [c] iure promulgatis ſubijciuntur, etiam excommunicamus.

a ſub Leo. X

b c. ſi quis ſeqq. 26. q. 5 c. 1. & to tit. ext. eod.

c l. 1. & tot. tit. C. de maleſic. Mathemat. & ſortileg.

CAP. II.

FAmiliare vitium eſt muliebri ſexui, cum ægrotantibus maritis, aut filijs, aut charioribus perſonis, opem ferre cupiunt, cæleſti medico poſtpoſito, à quo precibus, ac pœnitentia, languentibus ſanitas paſſim impetratur, humana etiam remedia negligere, quibus terrenorum medicorum diligentia grauiores morbi identidem curātur, ad inſanaſq. incantationes [a], ac impia carmina confugere, chartulis etiam, ſeu breuibus, vt vocant, nec non characteribus ægrotorum collo appenſis, quaſi inanibus verbis plus tribuendū ſit, quàm medicorum, ac medicamentorum virtuti, atque adeo ipſius Dei omnipotentiæ. Qnod in equorum, boum, aliorumque id genus animalium morbis ab hominibus quoque fieri iampridem obſeruatum eſt. Nos igitur, in huiuſmodi prauo abuſu diabolicam induſtriam agnoſcētes, vt peſtifero hoc morbo laborantes ad ſanitatem reuocentur, aniles que ſuperſtitiones ex noſtrorum populorū animis ſtirpitus euellantur, omnia incantamenta, atque diabolicas machinationes ad curanda corpora, ſeu hominum, ſeu aliorum animalium, adhiberi conſuetas, execramur, atque, ne quouis colore, etiam certiſſimi vitæ periculi, in poſterum fiant, omnino interdicimus, mandantes, vt, qui in errore pertinaces fuerint, à fidelium communione ſeparati, ex legum præſcripto vlteriùs ſeuere puniantur.

a c. nec mirū §. hydromātici verſ. ad hæc 26. q. 5. ca. quoniam §. eſt peccatum diſt. 85.

CAP. III.

PRæter illos, qui magicorum [a] carminum potentia tempeſtates inducunt, elementa concutiunt, innocentes opprimunt, ac falſis mortuorum reſponſis ad extremam perniciem inimicos redigunt, etiam mulieres, quæ, ſeu vulgari pane, ſeu malo punico, ac perſico, aut alio fructu, aliquē faſcinauerint,

a l multi C. de maleſic. l. 3. § 1. ff. de ſica. can. nec mirum §. magi sūt 26. q. 5

Digitized by Google

vel faſcinatum diabolicis artibus ſanauerint, anathematizamus, ac maledicimus, vtque alijs [b] legalibus pœnis [c] coerceantur, præcipimus.

b l. 1. & paſſim C. eod. de maleſic.
c can. illos 26. q. 2. can. illos 26. q. 2. can. 1. cum ſeqq. 26. q. 4. & 5. c. fin. & toto tit. ext. eod.
d can. pen. & vlt. 33. q. 1.

§. vnic.

Maleficos, ſeu veneficos illos, qui matrimonij effectum impedire ſatanicis impoſturis, poculis, ac pharmacis, nituntur, efficiuntque, vt, ſponſis [d] coire nequeuntibus, maritalia quandoque coniugia incerta ſint, ijſdem pœnis addicimus, quodque contra huiuſmodi tranſgreſſores alibi ſancitum eſt, hac [e] conſtitutione confirmamus.

e c. 2. ſup. de frig. & maleficiat.

CAP. IV.

GRauiſſime quoque plectẽdos maleficos illos cenſemus, quos fama [a] eſt, ſtatis diebus in hircis equitantes per aerem vehi ad quoſdam diabolicos nocturnos conuentus, ibique, abnegato baptiſmo, ſatanæ obedientiam exhibere, epulari, ludere, choreas ducere, fœminas etiam, quæ ſagæ vocãtur, cum eo concumbere, miraſque nocendi, ac ſanandi artes in animantium perniciem ab eodem magiſtro addiſcere. Quæ quidem, etſi diabolica illuſione per phantaſmata aliquando fieri poſſe, concedimus, in ipſis etiã corporibus vere, ac ſæpe, fieri non negamus: quamobrem, eos, qui cum immundo ſpiritu tale ſe commercium habere confeſſi fuerint, crudeliſſimis ſupplicijs excruciari, viuique interdum comburi conſueuerunt, certe non ſine magno animarum periculo, quaſi diuinam iuſtitiam ira irritauerint, vt, percuntibus corporibus, non abſurdum ſit, eorũ quoque animas periclitari. Quod à pietate Chriſtiana alieniſſimum eſſe, vniuerſa profitetur Eccleſia, præſertim, ſi delinquentes commiſſi ſceleris verè pœniteat. Nos, quo animo in maleficos, ſortilegos, cæteroſq. dæmonum ſatellites, inuehimur, eodem, & de ijs, qui huiuſmodi nocturnos congreſſus frequentauerint, diligentem quæſtionem haberi, ac, ſi propria confeſſione eius criminis conuicti fuerint, pœnas à ſacris canonibus ſtatutas ſumi mandamus.

a Paul. Ghirland.

§. Vnic.

Quando autem animantium corpora non nullis morbis, quorum cauſæ artis medicæ peritos lateant, vexari contingat, aut vexata abſque medicorum ope curari, id ex diabolica officina prodijſſe ijs auctoribus ſuſpicari licet, quos maleficijs operam dare vulgi voces, ac querelæ teſtentur: quod, ſi per quæſtionem iudiciariam reorum confeſſione ita exprimatur, vt nullum de eorum culpa dubium remaneat, eos legitimis pœnis pariter ſubijcimus.

CAP. V.

REus, qui in tormentis obiectũ ſibi crimen minime confeſſus [a] fuerit, abſque nouo indicio eadem de cauſa iterum torqueri non debet. Sed, ſi [b], vel chartulas, vel breuia, quæ vocant, penes ſe habere deprehendatur; quibus ita muniuntur delinquentes, vt neque vi tormentorum ad delictorum confeſſionem cogantur; nouum inde, ac ſufficiẽs elici indicium, non dubitamus, vnde etiam ſemel tortus, ac non conuictus, eadem de cauſa iterum torqueri poſſit. Nec corporis ſui [c] ſalutem huiuſmodi chartulis committẽti veniam dandam putamus, quia vitæ periculo imminente, cuilibet capitis accerſito ex ciuilium legum indulgentia etiam accuſatorem ſuum corrumpere liceat: pretioſior ſiquidem eſt anima, quàm corpus, quæ abſque dubio in certiſſimum diſcrimen adducitur, cum per ſuperſtitiones à diabolo quæritur, quod per humilitatem ab ipſo Deo impetratur. Chartulæ namque, præterquam, quòd iuſtitiæ fucum faciunt, tolerari etiam ſine peccato non poſſunt, cùm ſeparent creaturam à creatore, cui ex primo Decalogi præcepto omnem cultum, omnemque honorem tribuere docemur, Deo ipſo ſic loquente [d]: Ego ſum Dominus Deus tuus: Non habebis Deos alienos corã me. Quos quidem habere videtur, qui diabolum conſulit, honoremq. ſoli Deo debitũ in illum transferre non exhorreſcit. Ipſe [e] etenim eſt Dominus Deus noſter (ait Dauid) & nos populus paſcuæ eius, & oues manus eius, nec ſunt [f] facienda mala, vt inde eueniant bona. Reum igitur illum, penes quem euidenter impiæ, ac diabolicæ chartulæ repertæ fuerint, etiam diluto crimine, de quo diffamatus fuerit, puniri iubemus ideo, quòd impia induſtria ſibi ipſi quodammodo vim inferre voluerit, vt aduerſaretur veritati: plerumque [g] enim deficit potius probatio, quàm ius, reique [h] publicæ intereſt, delicta non remanere impunita.

a Iul. Clar. in prin. crimin q. 64. n. 46 per tot.
b Fab. C. de fi. 3 C. de q.
c l. 1. in fi. ff. de bon. cor. qui ſibi mortem conſcis.
d Exod. c. 20
e Pſal. 94.
f cap. 1. per to. 24. q. 5.
g l. duo ſunt Titij ff. de teſtam. tutela.
h l. ita vulneratus ff. ad l. Aquil. c. vt famæ §. reſpondemus ext. de ſent. excommun.

CAP. VI.

VT inſipientium temeritas, atque improbitas retundatur, præcipimus, ne quis in diſputationibus, vel in concionibus audeat affirmare, hæreticum non eſſe, nec à Fidei Catholicæ puritate alienum, expectare dæmonum reſpõſa. Tranſgreſſores igitur excommunicationis gladio feriantur, alijſq. pœnis à legibus [a], ac ſacris canonibus ſtatutis [b] plectantur.

a l. nemo cũ ſeqq. C. de malef. & mathe. & ſortil.
b c. ex tuarũ ext. eod.

De

De colluſione detegenda. Tit. XX.

CAP. I.

SEQVESTRATIO beneficij, fructuumq. beneficialium, quãuis iniuſta, non reuocetur, niſi audiatur, qui eam obtinuit, ſaltem, quia ex auctoritate iudicis iuſta eſſe videtur, cuius quidem ratio aliqua habenda eſt, licet ille, nullo iure [a] ſuffragante, ſequeſtrationem conceſſerit, quæ, cùm fiat, vt res creditoris, quantum eius intereſt, in tuto ſint, (quod vtique præſtat [b] idonea cautio) ſi debitor, contra quem conceſſa fuit ſequeſtratio, eam reuocari petat per modum (vt aiunt prouiſionis, oblata idonea ſatiſdatione iudicatum ſoluendi, quæ maxime confert ad tollendam ſequeſtrationem, non tamen, niſi citato creditore, reuocari debet. Sed, ſi inter condemnatum clericum, & eum, qui ſequeſtrationem impetrauit, colluſionem interceſſiſſe conſtiterit, nullam ſequeſtrationis rationem haberi oportet. Quæ enim per colluſionem fiunt [c], pro infectis habentur. Colluſionis verò ſuſpicio ceſſabit, ſi clericus debitor condemnatus pecuniam, qua de agitur, depoſuerit, vt victoriam à iudice reportanti tradatur. Etenim colluſio, ſicut per coniecturas, ac præſumptiones purgatur, ita, & contrarijs coniecturis, & præſumptionibus probatur adeo, vt non tantum probatione, ſed & [d] fortiore præſumptione euacuetur.

a l. ſeruo §. cum Prætor ff. ad S. C. Trebel. cum ſimilibus.
b l. 5. §. 1. ff. vt legat. nomine cau.
c l. ſi ex pretio C. ſi certũ petat. l. ſi pupillo §. 1. ff. de appell. l. cũ ea C. de tranſact. l. 3. & to. tit. C. eod. de colluſ. deteg.
d l. ſi iprin. ff. quod met. cau. l. cupiunt in fi. ff. de iu. dot. l. ſi chirogra. cũ ſeq. §. 1 ff. de probat. l. Diuus ff. de in integ. reſtit. l. penul. circa princ. ff. de ritu nupt.

CAP. II.

QVandoquidem hæreditati iacenti curator [a] dari poteſt, ſi contra huiuſmodi curatorem pro clerico creditore defuncti iudicatum fuerit, non eſt dubium, id nocere poſſe cæteris creditoribus, omnibusq. alijs ex hæreditatis viribus ius ſuũ metiẽtibus æque, ac ſi contra defunctum pronunciatum eſſet, nam, veluti [b] hæreditas, ita & hæreditatis curator defuncti perſonam ſuſtinet, ac repræſentat. At verò, ſi clericum creditorem colluſiſſe cum curatore contingat (quod tamen probandum eſt, quia colluſio [c], cùm delictum ſit, non præſumitur, niſi probetur) iudicatum creditoribus minime nociturum dicimus perinde, ac ſi iudicatum non eſſet: nam quod per colluſionem, ac ſimulationem, factum eſt, pro infecto habetur, ſicut id [d], quod cum non iuſto contradictore actum eſt. Nemo etenim alteri competentem, ſiue actionem, ſiue exceptionem [e], adimere poteſt, ſed integrum debet eſſe vnicuique de iure ſuo libere experiri.

a l. vlt. §. ſin autem patre recuſante C. de bon. quæ liber.
b l. hæreditatis ff. de acq. re. dom. l. nõ minus §. 1. ff. de hæredib. inſtituen.
c l. 1. & tot. tit. C eo. c. 1 & to. tit. ext. eod.
d l. 3. & to. tit. C. eod.
e l. Granius § penul. ff. & fideioſſ. l. vl. ff. de pactis.

Acta Eccleſ. Tarantaſ.

De delictis puerorum. Tit. XXI.

CAP. I.

QVOD de adulto, ac pubere prima tonſura initiato circa priuilegium fori ſtatuit [a] Tridentina Synodus, idipſum in clerico impubere locum habere declaramus, vt, ſcilicet, niſi beneficij Eccleſiaſtici prærogatiua muniatur, aut ex mandato noſtro alicui Eccleſiæ inſeruiat, aut in ſeminario clericorum, ſiue ſchola, ſiue vniuerſitate, auctoritate item noſtra moribus formandis, litteriſq. ediſcendis incumbat; veluti ad maiores ordines tranſiturus; fori priuilegio iuuari non poſſit: quin, ſi criminis poſtulatus pro ætatis [b] capacitate corrigendus ſit, à ſeculari magiſtratu iudicetur.

a ſeſſ. 23. c. 6 de reform.
b c. 1. & 2. ext. eod.

CAP. II.

SI ex ſummi Pontificis diſpenſatione minor quatuordecim annis beneficium Eccleſiaſticum obtinuerit, ac delictum commiſerit, ex quo beneficio priuandus ſit, quoniã ætas [a] errantes [b] excuſat [c], ac pro non facto [d] cenſeri debet, quod à puero imprudenter, atque incaute factum fuiſſe videtur, dubium eſt, an legitime priuari poſſit. Nos, ſi delinquentem pubertati proximum, doliquè capacem, ac malitioſe deliquiſſe, conſtiterit, eum legali pœnæ omnino ſubijcimus, memoria repetentes, quod ait Imperator [e], minoribus errantibus, non autem fallentibus, iura publica ſubuenire.

a d. c. 1. & 2.
b l. ſi quis §. doli ff. de iuriſd. omn. iu. l. 2. §. 1. ff. ſi quis in ius voc. non ierit. l. 1. §. vlt. ff. de eden. l. 1. §. vlt. ff. de ven. inſpic. l. 3. §. & ſi ſciẽs ff. de iure fiſci.
c l. 1. C. de fal moneta.
d l. 1. §. 2. ff. de his, quæ in teſt. dele.
e l 2. C. ſi minor ſe maior. dixer.

De clerico venatore. Tit. XXII.

CAP. I.

VENATIONEM, atque aucupiũ, & Epiſcopis, & clericis ſacri [a] canones non iniuria interdixere. Quid enim commune habet beſtiarum perſecutio, cum Religionis manſuetudine? quid clamores cum orationibus? quid corporis exagitatio ſuſcepta, vt venter paſcatur, cum mentis quiete ſpiritui neceſſaria, vt contempletur. Altaris miniſter venari, aucupari, ex inſidijs intercipere diſcat, non feras, ſed animas, hoc eſt, morum ſanctimonia ſe ipſum virtutum exemplar imitandum proponere, ne, qui, ſe capi ab impio venatore diabolo patitur, vt de feris, vel auibus triumphet, cum terrena voluptate cæleſtes delicias commutaſſe videatur. Sic venatus Ioannes Baptiſta, cum factus vox clamantis in deſerto, dirigi vias Domini, prædicauit: Sic Apoſtoli, cum Euangelicam doctrinam proſeminando, idolorum cultores ad veri Dei cultum tra-

a c. 1. 34 d. c. 1. & to. tit. ext. eod.

Digitized by Google

duxerunt : Sic Stephanus, cùm lapidibus petitus, veram prædam, cælos ſcilicet apertos, ſuis lapidatoribus indicauit : Sic denique cæteri martyres, cum per gladios, cruces, equuleos, ad Chriſtianam fidem infideles conuerterunt. Hos prælati, hos clerici æmulentur, cum his de præda contendant: ab his venandi præcepta inueſtigent, ne cum illis venatoribus adnumerentur, quorum neminem ſanctum fuiſſe ſuſpicatur B. Hieronymus [b], quoſque de beſtiarum præda ſolicitos, beſtias fieri his verbis queritur Propheta [c]: Homo, cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus: Siquidem beſtiarum nomine digni ſunt, qui more ouium procul à paſtorum vocibus errantium, illecebris voluptatum irretiti, dum rationis expertibus creaturis inſidias ſtruunt, ipſi rationis præſidio muniti, æternæ mortis laqueos effugere neſciunt. Hi ſunt clerici venatores, quorũ animas venatorum vaferrimus ſatanas acerrimè inſectatur, vt, quos per mundanas vanitates à Deo abalienauit, eoſdem per infernales cruciatus ſibi coniungat. Itaque clerici, cùm de ſorte [d] Domini ſint, abijciant retia, venabula, ac viſcum, non paſcant canes, nec falcones, omnibuſq. venaticis inſtrumentis nuncium remittant, vt liberati à laqueo [e] venantium, tentationes ſuperare, proprioſq. affectus ſuppeditare, addiſcant. Quocirca, qui ex ſubditis noſtris venationi operam dederit, ſi ſacerdos fuerit, ad duos menſes à fidelium communione ſeparetur; ſi diaconus, aut ſubdiaconus, ab omni officio ſuſpendatur, ſi in minoribus ordinibus conſtitutus, ac ſemel, aut bis admonitus, non reſipuerit, ad maiores ordines non aſcendat.

b d.c.8.
c Pſal.48.
d Pſal.15.
e Pſalm.90. vbi S. Bern. ſer. 3.

CAP. II.

IAm, ſi clericus, vel recreationis, vel neceſſitatis cauſa, venatum ierit, ac, dum beſtiã, vel auem ſclopetti glande ferire nititur, fortè tranſeuntem hominem imprudens vulnerauerit, quamuis mors inde ſequatur, non videtur [a] homicidij reus, cùm non voluptatis, ſed valetudinis confirmandæ, aut corporis ſuſtẽtandi gratia, lege [b] permittẽte, rei licitæ operam dederit, nec ſclopettum exploſerit, vt hominem occideret. Eum tamen in pœnam homicidij incidiſſe non dubitamus, non, quia venando deliquerit : ſed, quia illicito teli genere in venatione vſus fuerit. Mitius [c] tamen cum ipſo agendum putamus, quoniam volũtatem occidendi non habuit, ideo pœna extraordinaria contenti, ab ordinis exercitio illum ſuſpendimus, quamdiu ſummi [d] Pontificis diſpenſatione fuerit in integrũ reſtitutus.

a gl ad c 2. verſ. volupt. hoc tit can. nunquam de conſec d. 5. b l. Gracch. C. ad l. Iul. d adult.
c Iul. Clar. §. homic. n. 4
d c. 7. & 12 ext. de hom.

De clerico percuſſore.

Tit. XXIII.

CAP. I.

CLERICVM, qui furore percitus, apparitorem mandata Vicarij noſtri generalis exequentẽ, percuſſerit, puniri nõ debere ratio ſuadet, cum furore [a] ſuo ſatis puniatur. Sed, ne alicui amplius iniuriam inferat cum ſacri ordinis dedecore, à parentibus, ſi adſint, ita coërceatur, vt amentia ſua nemo amplius lædatur. Si abſint, à neceſſarijs, ac magis propinquis, quando [b] id commode fieri poſſit, eorumq. ſumptu, ſi ille nihil habeat, alatur. Quod, ſi & neceſſarij deſint, aut, ſi, nec facultates, nec modum habeant, quo furioſum cuſtodire, ac cohibere poſſint, in publicis carceribus aſſeruetur ad cuſtodiam [c], ac de fiſco noſtro ſumat neceſſaria. Inde verò, nec exire, nec ordinis functiones exequi permittatur, niſi plena mentis ſanitate recepta.

a l. Infans ff. ad l. Corn. de ſicar.
b l. cõgruit §. furioſi ff. de off. Præſ.
c d. § furioſi cap. illud §. mẽs verò 15. q. 1.

CAP. II.

CLericus, quamuis abſque animo occidẽdi hominem percuſſerit ita, vt diẽ extremum obeat [a], reus erit homicidij. Si autẽ in euidenti vitæ periculo conſtitutus, cum [b] moderamine inculpatæ tutelæ ſibi vim inferentem occiderit, vel ex primo iræ motu hominem letifero vulnere affecerit, dummodo [c] rixæ auctor non fuerit, iuſtamq. [d] cauſam iraſcendi habuerit, venia dignus cenſetur, quaſi id caſu commiſerit. Sed, cùm factus ſit irregularis, ad [e] altaris miniſterium, niſi ex diſpẽſatione Apoſtolica, nequaquam admitti debeat. Meminerit verò interim, non in pœnam perpetrati [f] homicidij, ſed ex Chriſtianæ charitatis officio, aſſiduis precibus interfecti fratris animam Deo commendare.

a Conc. Trid. ſeſſ. 14. c. 7. de reform.
b vt d. c. [illegible] de hom. c. ſi verò ext. de ſent. exc. c. naturale diſt. 1.
c l. quoniam C. ad l. Iul. de vi publ. [illegible] in rixa ff. ad l. Cor. de ſica.
d Iu. Clar. in præ. crim. q. 60 n 4.
e c. clerico cum ſeqq. d. 50.
f Iul. Clar. §. homic. n. 33.

CAP. III.

SI à clerico ebrio hominẽ occidi cõtingat, dummodo de eius ebrietate ita cõſtet, vt nullo modo rationis compos fuiſſe probetur, cum homicidiũ perpetrauit, beneficio priuari non debet: Sed, ſi in ipſa temulẽtia ita ſobrius viſus fuerit, vt irã cõpeſcere, ac quid ageret, ſcire potuerit; dicimus, eum beneficio priuari debere, alijſq. pœnis affici, quibus iure canonico homicidæ plectuntur, ac præſertim [a] ab altari auelli, licet verè ebrius fuerit, non ſolũ culpa ſua, ſed & aliena, etſi ſolitus ſit inebriari, & furere, & circũſtantes moleſtia afficere, tunc [b] peccat, quia ebrietas diuino præcepto damnatur, & quia homo ebrius, tanquã amẽs, in omnia mala prorumpit. Si verò non ſolitus inebriari, ſine culpa in ebrietatẽ inciderit,

a c. 1. ext. de homic. Cõc. Trid. ſeſſ. 14 c. 7 de refor.
b S. Th. 2. 2. q. 150 ar. 4. Caie. in verb. ebrietas vbi & Silu. Tol. in ſumma de ſept. pecc. c. 8. & verſ. aliq. [illegible]

non

Digitized by Google

non peccat:ſed, ſi ſua culpa, hoc eſt ex bibacitate, nulliuſq. opera, aut induſtria, aut fraude, puniendus eſt [c], quòd dignitatis ſuæ oblitus, mero ſe tam turpiter ingurgitauerit. quod etiam apud ethnicos vituperatione minime caruit. Pittacus enim iniurioſos ebrios ſeuerius plecti mandauit, quàm ſobrios, cum (vt ait [d] Ariſtoteles) frequentiora damna à madidis imminere exiſtimaret, quàm à ſiccis. Quomodo [e] itaque vitiorum fomes, ac nutrix ebrietas in clericali charactere inſignitis tolerabitur, ſi in ſecularibus hominibus reprehenditur?

c can. Epi. & fere per tot. d. 35.
d lib. Pol. 2. cap. vlt.
e cap. vlt. eod. d. 35. c. fine 15. q. 5.

De maledicis. Tit. XXIV.

CAP. I.

SICVT magnopere laudãdus eſt, qui rerum omnium parentem Deum ſumma animi contentione veneratur, ac colit, eique non minores gratias [a] pro aduerſis, quàm pro ſecundis ſucceſsibus agit iuxta Pſalmographum dicentem: Benedicam [b] Dominum in omni tempore: ſemper laus eius in ore meo; ita acerrima reprehenſione, ac ſupplicio dignus eſt, qui eius nomen contemnere, lacerare, ac blaſphemare audet. Quod quidem, etſi omnium flagitiorum grauiſsimum eſt, nonnullis tamen Chriſtianæ Religionis impijs cultoribus adeo familiare, ac frequens factũ eſt, vt blaſphemia, quaſi iracũdiæ ſolatiũ, excuſabile, ac quodãmodo neceſſariũ peccatum, videatur. Quare, cùm ſcriptum ſit [c]: Non habebit inſontem Dominus eũ, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra: vt, quos culpæ horror non coërcet, eoſdem pœnarum formido à peccãdi licentia deterreat, mandamus, eum, qui in Patrem, Filium, aut Spiritum ſanctũ, aut Beatiſsimam Virginem, aut Sanctos cum Chriſto regnãtes, blaſphemias, aut maledicta coniecerit, viginti quinque nummis aureis mulctari, quinquaginta verò, ſi iterum, ac centum, ſi tertiò in eodem crimine deprehenſus fuerit, ſed & infamia notatus, perpetui triremiũ remigij pœna plectatur. Quòd, ſi pauper ſit, nec pecuniariam mulctam ſoluere poſsit, primo, vinctis poſt tergum manibus, dominico, aut alio ſolenni die, ante fores Eccleſiæ maioris à mane vſque ad veſperam ſtare cogatur: Si iterum blaſphemauerit, per frequentiſsimas ciuitatis vias ductus, virgis cædatur: ſi tertiò, vt cæteris exemplum ſit, poſtquàm ei fuerit lingua publicè perforata, ad triremium item perpetuam pœnam trudatur.

a Pſal. 102. Iob c. 1. 2. & 22.
b Pſal. 33.
c Exod. 20. Iob 3. Sap. 1

CAP. II.

IAm verò, cùm maximè deteſtabile ſit blaſphemiæ peccatum in profanis, quid erit in ſacris hominibus, clericis, inquam, ſanctis altaris miniſtris, quos B. Petrus genus [a] electũ, regale ſacerdotium, gentem ſanctam appellat? Ipſi [b] enim de ſorte Domini ſunt: ipſis Dominus pars hæreditatis eſſe non dedignatur: ipſos demum, vt res cum nomine cõſentiat, veriq; Dei ſerui dici poſsint, ſanctos eſſe oportet. Quod procul dubio non aſſequitur, qui conuitijs, ac contumelijs, diuino honori per ſummum ſcelus inſultat. Quare, cùm pęna [c] pro delicti menſura irroganda ſit, ne liceat huiuſmodi perditis monſtris diutius in malitia ſua gloriari, clericos omnes, qui ſe in tantum facinus præcipitauerint, vt, quaſi Dei hoſtes, ſanctiſsimo eius nomini maledixerint, iuxta tertij Lateranenſis Concilij decretum, (quod, cùm in deſuetudinẽ abijſſet, Pius Quintus [d] ſummus Pontifex ad obſeruantiam reuocauit) puniri mandamus, vt, ſcilicet, qui ſemel blaſphemauerit, fructibus vnius anni omnium beneficiorum; qui bis, ipſis beneficijs; qui ter, etiam dignitatibus, atque exilio, mulctetur. Si verò ex blaſphemis clericis ſit, qui nullum poſsideat beneficium, primò pęnam pecuniariam, vel corporalem, ſubeat; deinde, ſi iterum deliquerit, carceribus mãcipetur; ſi autem tertiò, degradatus [e] ad triremes condemnetur, nec iuuari quiſquã poſsit loci conſuetudine, quæ, quandocumque peccandi occaſionem præbeat, nequaquam [f] eſt admittenda.

a ep. 1. Pet. 2.
b Pſ. 15. c. 4. d. 21.
c l. ſancimus 22. C. de pœnis c. vlt. §. qd verò ext. de excesſio. Prælat.
d conſt. quæ incipit: Ad tollendum nefarium.
e de qua c. 2. in princ. de pœn. lib. 6.
f Iul. Clar. §. blaſphemia in fi.

§. 1.

Eadem ratione eum, qui in Sanctos viſione beatifica fruentes, impia, aut iniurioſa verba effuderit, pro perſonæ, loci, ac criminis qualitate, plecti mandamus. Nam, ſicut Deus in Sanctis laudatur, hoc eſt, ſicut diuina opera laudantur, ac beneficia, quæ ipſe Deus in humanum genus confert per Sanctos, ita etiam eius nomen vituperatur in Sanctis per blaſphemiam, quia redundat in Deum, dum per eam eius bonitati detrahitur, atque iuſtitiæ, qua ſanctificantur diuinæ legis ſeruatores.

§. 2.

Denique, ſi quis clericus, aut laicus, blaſphemijs hæretica verba immiſcuerit, tanquã de hæreſi ſuſpectus, canonicis ſanctionibus ſubiaceat: quod & extendi volumus ad eos, qui Dei, Beatiſsimæ Virginis, Sanctorumque venerandas imagines violauerint, conſpurcauerint, fregerint, irriſerint, vel quauis ignominia, vel iniuria affecerint.

Digitized by Google

CAP. III.

QVoniam verò publica peccata grauiora ſunt, quàm occulta, mitiùs agendum [a] eſſe dicimus cum eo, qui priuatim, quàm cum eo, qui publicè, hoc eſt, in loco publico, maledixerit, ſeu blaſphemauerit: idem [b] enim ſunt blaſphemare, ac maledicere. Publicæ ſunt Eccleſiæ, viæ, tabernæ, cauponæ, compita, fora, ac, ſi quis alius locus eſt, vbi orationis, aut negotij, aut colloquij, aut recreationis cauſa, homines publicè conueniant. Si quis verò alibi, duobus teſtibus præſentibus, blaſphemaſſe conuincatur, eo quòd in loco priuato deliquerit, leniùs puniatur. Qui [c] in conuiuio, ſermone, ludo, aliovè opere, aut actu, aut materia continua, pluries blaſphemauerit, tanquam vnius delicti reus, vnicam tantùm pęna mulctetur, ne de eadem re plures confici accuſatorios libellos, ſiue proceſſus, oporteat, grauius tamen puniatur, quia culpas multiplicando, acrius diuinam iuſtitiam irritauerit. Eum tamen, qui calore iracundiæ blaſphemauerit, ſtatimq. reſipiſcens, pęnitentiæ ſigna dederit, nequaquam accuſari permittimus, cùm [d] primi motus non ſint in noſtra poteſtate.

a can. nemo 3. q. 4.
b Soc. conſ. 102. col. 3.
c l. 1. § 1. l. continuus in princ. ff. de verb. oblig.
d vt c. 2. ſup. de celebra. Miſſ. c. 2. ſup. de cler. per cuſſ.

De clerico excommunicato, depoſito, vel interdicto, miniſtrante. Tit. XXV.

CAP. I.

CLERICVS excommunicatus, cuiuſcumque conditionis, prærogatiuæ, ac dignitatis, ſit, quandocumque Miſſam celebrare, baptizare (exceptis neceſſitatis caſibus) confeſſiones pęnitentium audire, auditos a peccatis abſoluere, infirmos vngere, aliumvè actum, etiam minorum ordinum, exercere, auſus fuerit, illico [a] eſſe irregularis intelligatur, quin [b] & acta, ac ſententiæ illius nullam habeant auctoritatem; ſi fuerit publicè denũciatus, ſin minus, quodcumque ab eo ad fauorem alterius iudicatũ, aut geſtum fuerit, vt publici officij ratio habeatur, validum cenſeatur [c], quamuis ille, cuius id valere intereſt, iudicem occultè excommunicatum eſſe non [d] ignorauerit, ex Martini Quinti conſtitutione [e], qua communicãtes cum excõmunicatis excommunicari vetuit, niſi illi denũciati fuerint, aut in clericos violentas manus inieciſſe, conuincantur.

CAP. II.

SAcerdos ab ordine [a] legitimè deiectus, nec reſtitutus, ad priſtinum officium non admittatur [b], quamuis enim characterem in anima impreſſum, atque [c] indelebilem factũ, non amiſerit, attamen, quia [d] depoſito, ſeu degradato, aufertur ordinum exercitium, quicumque ordines ſibi interdictos exercere præſumpſerit, abſque vlla [e] reconciliationis ſpe ab Eccleſia ſeparetur: ſi verò monitus in errore pertinax fuerit [f], tradatur foro ſeculari. Interim tamen, quãuis clericalibus priuilegijs mulctatus fuerit, & canonicas [g] horas recitare, & iuxta [h] Exceleſiaſticas Regulas viuere teneatur.

a l. ſi. medicinalis § ſen ten. excom. vbi gl. b c. ad probandũ de ſen. & re iud. c. cum inter in ſi. ext. d. elec. c. cum dilecti ext. de conſuetud. c Abb. ad d. c. ad probandũ; Barbat. ad d. c. Prael. d. Cald. conſil. in d. c. ad probandum. Abb. ad cap. Venerab. n. 41. de do. & contum. per c. ſi. ext. de procurator. e quæ incipit: Ad euitãda ſcandala, quam citat S. Anton. p. 3. tit. 25. c. 3. Ang. excom. 8. § 3. Sotus in 4. d. 22. q. 1. ar. 4. & Toletus in ſumma lib. 1. c. 12. in princ. a c. accedẽs 50. d. c. derogatio de pœnis lib. 6. b c. Fps 12. q. ... ex antiquis 34. d. c. dictum 81. d. c. clerici 23. q. 8.

c can. ſicut 13. q. 7. can. oſtenditur d. conſec. d. 4. vbi gl. S. Th. 3. p. q. 63. ar. 5. & ad 4. d. 4. q. 1. & ad Rom. c. 7. Magiſter, & S. Bonau. in 4. d. 21.
d S. Th. 3. p. q. 63. ar. 8. & ad 4. d. 13. a. 1. q. 4. Gabr. Biel ſup. canon. Miſſæ le ctio. 2. Ioan. And. ad d. c. degradatio.
e Can. ſi quis Eps 11. q. 3. c. 1. ext. hoc tit.
f c. 2. eo. tit.
g Arc. Cat. Alex. & alij ad can. preſbyterũ 28. d. probatur ex cap. dolentes ext. d. celeb. Miſſar.
h c. dilecti d. & Duran. in tit. de comp. iud. ad. § 2. verſ. 2

CAP. III.

IRregularis effectus intelligatur etiam, qui in Eccleſia interdicta, ſciens, ſacrum fecerit, nec Epiſcopali diſpẽſatione iuuari poſſit, ſicut, nec Miſſam celebrãs in Eccleſia, cuius ingreſſus ſibi fuerit nominatim interdictus, niſi id occultum eſſet, quod impoſſibile videtur, cùm ad multorum notitiam interdictum Eccleſiæ peruenire ferè neceſſarium ſit, ſicut difficillimum, Miſſam celebrari poſſe abſque teſte. Quod & de eo dici poteſt, cui [b] interdictus ſit ingreſſus in Eccleſiam, cuius irregularitas, niſi [c] ex diſpenſatione Apoſtolica, non tollitur. Qui vero celebrauerit extra Eccleſiam ſibi interdictam, vt in oratorio, aut domo, aut alibi, cum altari portatili, non indiget diſpenſatione, quia, nec irregularis factus eſt, nec [d] peccauit.

a nam in irregularitatibus a delicto occulto prouenientibus ex Conc. Trid. cap. 6. ſeſſ. 24. de reform. Eps diſpenſat.
b c. is cui de ſent. excom. in 6.
c c. is, qui §. ſi vero eod. tit.
d gl. ad d. c. is cui Tolet. in ſumma li. 1. c. 62. in fi.

De clerico non ordinato, miniſtrante. Tit. XXVI.

CAP. I.

QVONIAM Miſſam celebrare, ac ſacroſanctã tractare Euchariſtiam [a] ad ſolos ſacerdotes rite ordinatos pertinet, procul dubio audax eſt, ac temerarius, qui (vt ait S. Dionyſius [b]) ea ſibi ſumit, quæ ipſorum ſacerdotum ſunt propria, nec metu, nec pudore, ac diuinorũ tractatione præter captũ, & meritũ, deterretur. Cui cõſonum eſt, quod [c] ſanctæ Nicænæ Synodi Patres his verbis protulerũt: Peruenit ad noſtrã Synodũ, quòd in nõnullis locis, & ciuitatibus diaconi dãt presbyteris Euchariſtiã, quod neque canon, neque conſuetudo, tradidit, vt, qui offerendi poteſtatem non habent, ijs, qui offerunt, dent corpus Chriſti. Quem abuſum à noſtræ iuriſdictionis finibus quàm longiſſimẽ exulare cupientes, diaconum, ſeu ſubdiaconum, qui huiuſmodi ſacerdotale munus ſibi arrogauerit, non ſolùm irregularem, ad maioreſque ordines inhabilem, ſed [d] & ab ordinibus legitimè ſuſceptis, quantùm nobis videbitur, ſuſpenſum, ac, ſi delictum [e] publicum fuerit, diſpenſationis noſtræ incapacem

a can. 3. Apoſtol. c. 1. circa fi. ext. de ſum. Trin. & fi. Cath.
b in epiſt. ad Demophilũ monach.
c cap 18.
d c. ext. eod.
e Conc. Tri. ſeſſ. 24. c. 6.

Digitized by Google

pacem eſſe, pronunciamus. Non tamen, diaconum iuſſu Epiſcopi, vel presbyteri, vrgente neceſſitate, Euchariſtiam miniſtrare poſſe, negamus.

CAP. II.

IN nonnullis iuriſdictionis noſtræ eccleſijs vſu receptum eſſe audiuimus, vt, qui, nec diaconi, nec ſubdiaconi ſunt, cantent in Miſſis Euangelium, atque Epiſtolam, ac prima tantùm tonſura initiati ſpectantia ad clericos minorum ordinum exerceant. Quod, cùm eccleſiaſticis moribus, ipſiq. iuri canonico aduerſetur, eos, qui ſacrarum huiuſmodi functionum ordinem perturbauerint, irregulares [a] eſſe, nec ad maiores ordines promoueri poſſe abſque diſpenſatione Apoſtolica, declaramus, &, ſi fuerint maiorum ordinum prærogatiua inſigniti, in illis miniſtrare non poſſint, quouſque nobis aliter fieri videatur. Si verò conſuetudo loci ſit, vt Euangelium ſine ſtola, ac manipulo recitetur, Epiſtola verò ſine manipulo, quoniam intelligi poteſt, id non fieri ex diaconali, vel ſubdiaconali officio, periculum [b] irregularitatis ceſſare dicimus, ſcientes, laicos [c] quoque, atque in minoribus ordinibus poſitos, alicubi idem facere conſueuiſſe. Attamen, quia hoc; vbi non eſt conſuetudo; ſine peccato [d] fieri non poteſt, ne pernicioſos abuſus fouere videamur, talia committentes ab ordinum exercitio ad tempus, à nobis præfigendum, ſuſpendimus, Parochosq. id in ſuis eccleſijs fieri permittentes, quinq. aureis nummis, in vtilitatem earumdem eccleſiarum conuertendis, mulctari, mandamus.

a c. 1. extra hoc tit.

b c. vt quiſque presbyt. ext. de vit. & honeſt. cler.

c Panormit. ad d. cap. 1. S. Thom. in 4. ſent. diſt. 34. Silueſt in ver. Irregularitas §. 14. Toletus in ſum. lib. 1. c. 65. in princ.

d Tolet. in inſtr. Sacerd. lib. 1. c. 71. nu. 1. impreſſionis Romanæ ann 1608

De clerico per ſaltum promoto. Tit. XXVII.

CAP. I.

SVBDIACONVS, qui ordine diaconatus prætermiſſo, ad presbyteratũ promoueri paſſus fuerit, neque in ſuſcepto ordine miniſtrare, nec omiſſum ſuſcipere, permittatur abſque diſpenſatione, quam [a] olim Epiſcopis vetitam (exceptis caſibus in iure expreſſis [b], in quorum numero non eſt hic, de quo agimus) hodie Concilij Tridentini auctoritate concedere poſſumus [c] etiam, ſi ita promotus, ſe per ſaltum ordinatum non ignorauerit [d], dummodo in ſuſcepto ordine nõ miniſtrauerit. Quod quidem locum habet etiam in foro exteriore [e], quamuis peccatum publicum fuerit, ſiquidem, quoad forum interius, ſi fuerit occultum, etiam ſi miniſtrauerit, poſſumus [f] cum peccante diſpenſare. Neceſſaria eſt igitur diſpenſatio, vt Diaconatus omiſſus ſuſcipi, ac Presbyteratus per ſaltum ſuſceptus exerceri poſſit: eadem ratione promotus ad Diaconatum, omiſſo Subdiaconatu, ad maiorem [g] ordinem, hoc eſt Presbyteratum, aſcendere prohibetur. Quin, ſi diſpenſatio conceſſa fuerit, vt promotus ſuſcipiat ordinem omiſſum, & miniſtret in ſuſcepto, alia [h] diſpenſatione indiget, vt, ſcilicet, ad maiores poſſit ordines promoueri.

a c. dilectus vbi gloſ. in verb. permiſſa ext. de tẽp. ordin.

b c. ſolicitudo diſt. 52.

c ſeſſ 23. de refor. c. 14.

d d. c. ſolicitudo c. vn. vbi gloſ. Panorm & alij ext. eod. gl. ad c. paſtorali extr. de ſacram. non iteran.

e Tolet. in ſum. lib. 1. c. 50 verſicul. quod ad ſuſpenſionem ibi, hoc intellige.

f Conc. Trident. cap. 6. ſeſſ. 24. de reform.

g Gemin. & Prepoſ. ad d. cap. ſolicitudo.

h Geminiã. ibid. Tolet. d. verſ. hoc intellige in fine.

§. vnic.

Opinio autem exiſtimantium [i], promotum per ſaltum ipſo iure nequaquam ſuſpendi, ſed ſuſpendendum eſſe, nobis minime [k] probatur. Nam, ſi id verum eſſet, ſequeretur, miniſtrantem ante diſpenſationem non effici irregularem, quod ſanè [l] Tridentini Concilij decreto omnino repugnat, cuius auctoritate, vt Epiſcopi diſpenſandi cum promotis per ſaltum, qui in ſuſceptis ordinibus non miniſtrauerint in vtroq. foro poteſtatem habent, ita cum ijs, qui miniſtrauerint, diſpenſare non poſſunt: vnde ſequitur, promotos ſtatim, atq. ordinem exercuerint, irregularitatem contrahere, nouumq. ſibi ſtruere impedimẽtum. Quod etiam hinc confirmatur, quòd, ſi conferatur beneficium clerico per ſaltum promoto, antequam omiſſum ordinem ſuſcipiat, quoniam ipſo iure ſuſpenſus eſt, nulla [m] eſt collatio. Suſpendatur autem, qui malitioſè peccauerit: qui verò per probabilem ignorantiam ordinem prætermiſerit, non ſuſpendatur, ſed, poſtquàm, ſe peccaſſe cognouerit, ordinis [n] prætermiſſi exercitio tantummodo interdicatur, etenim locum non habet pœna [o], vbi non eſt delictum, nec delictum [p] ſine dolo eſſe poteſt, qui quidem dolus in ignorantem non cadit.

i Innoc. ad c. ſi celebrat de cler. excommun. miniſt. Archid. Gemin. Præpoſ. Turrecrem. ad d. c. ſolicitudo diſt. 52. Tabien. in verſ. Irregularis. 4. §. 2.

k Hoſtien. in ſum. hoc tit. Silueſt. in ver. Irregularitas §. 13. Tolet. d. c. 50. verſ. duo ſunt.

l d. cap. 14. ſeſſ. 23.

m ita eſſet Gemin. vbi ſup.

n Vgo citatus à Turrecrem. ad d. c. ſolicitudo.

o l Gracch. C. ad l. Iul. de adulter.

p Iul. Clar. in pract. criminal. q. 84.

CAP. II.

SI autem laico, vel clerico in minoribus ordinibus conſtituto, conferri ſacerdotium contingat, non eſt dubium, quin character in vtroq. imprimatur, ac conſequenter, quin vterq. virtute characteris conficiat corpus Chriſti, cum ordo ſuſcipiendorum ordinum ſeruandus ſit ex neceſſitate præcepti [a], non ex neceſſitate ſacramenti: omnes enim [b] ordines inferiores in ſuperiore ordine virtualiter continentur. Quamobrem ille, cui ſuperior ordo collatus fuerit, ea omnia facere poteſt, quæ poteſt inferiorem ordinem habens, licet, ſi illegitimè faciat, mortaliter peccet, quia irregularis eſt. Sicq. facere poteſt, quod non debet: virtute ſacramenti poteſt, quod auctoritate præcepti auerſari debet. Si verò non baptizato collatum fuerit ſacerdotium;

a Archid. Gemin. Præpoſ. ad can. ſolicitudo diſt. 52. & ibi gl. Panor. ad c. vn. ext. eod. vbi dicit. eſſe cõmunem opinionem S. Thom. in 4. ſentent. diſt. 24. q. 1 art. 3. & q. 4. S. Bonau. diſt. 24. quæſt. 1.

b idẽ S. Th. in 4. ſentent. diſt. 24. q. 1. art. 2. in reſponſione ad primã quæſtiunculam.

Digitized by Google

quia baptiſmus eſt ſacramentorum ianua; in eo non imprimitur ordinis character, nam per baptiſmum populus fidelis, non [c] ſolum ab infideli diſtinguitur, ſed & ad alia ſacramenta percipienda idoneus redditur. Quare, ſi non baptizatus ad ordines promoueatur, poſtquàm baptizatus fuerit, iterum [d] ordinandus eſt.

c S.Th. 3. p. q. 63. art. 2.

d vt dicitur ſup. c. vn. de presbyt. non baptiz.

De eo, qui ordinem furtiuè ſuſcepit. Tit. XXVIII.

CAP. Vnicum.

VARIIS quidem modis dicitur quis ordinem furtiuè ſuſcipere, nempe, ſi ſubdiaconatum, ac minores ordines, aut duos [a] ſacros, vna, & eadem die acceperit, ſi fuerit excommunicatus, interdictus, ſuſpenſus, ſpurius, infamia notatus, aut alio quouis modo iuris auctoritate incapax declaratus: Item, ſi abſque litteris dimiſſorialibus ſui [b] Ordinarij, vel Superioris (ſi Regularis fuerit) ordines ſuſceperit. Si non fuerit deſcriptus, examinatus, approbatus, ac nominatus. Quamuis in baptizato furtiuè ordinato character imprimatur, efficitur tamen irregularis, nec in ſuſceptis ordinibus miniſtrare poteſt, non vtiq. ex imperfecta ordinum collatione, ſed ex vitioſa promotione, cui, vt obuiam eatur [c], non ſolet fieri ſolemnis ordinatio, niſi præmiſſo edicto, quo interdicuntur, & maledicuntur ad ordines accedentes, niſi deſcripti ſint, &c. aut, ſi excommunicati ſint, &c. ne, ſi promoueantur, irregulares fiant, etſi cum ipſis diſpenſare poteſt Epiſcopus, ſi [d] peccatum fuerit occultum, vel etiam, ſi publicum, dummodo [e] in ſuſceptis ordinibus non miniſtrauerint: quòd, ſi eos miniſtraſſe conſtiterit, præſertim [f] in duobus ſacris eodem die ſuſceptis, diſpenſatione Papali indigent. De ſubdiaconatu verò, ac minoribus ordinibus eadem die ſuſceptis, cùm [g] Tridẽtina Synodus duos tantùm ſacros ordines eadem die conferri prohibeat, etiam Regularibus, nec de alijs mentionem faciat, ex iuris vulgata regula [h]: Qui vnum dicit, alterum excludit; permittere videtur, ſubdiaconatum, ac minores ordines eadem die conferri poſſe. Sed, quoniam [i] minores quoq. ordines temporum interſtitia poſtulant, nec poteſt, qui eos ſuſceperit, ad [k] ſacerdotium ordinari, niſi poſt annum à ſuſceptione vltimi computandum, nequis ſubdiaconatum, aut minores ordines eadem die ſuſcipiat, ſub excommunicationis pœna prohibemus.

a c. 2. & 3. ext. eod. Concil. Trid. ſeſſ. 23. de refor. c. 13. in fin.

b c. vlt. in fin ſeſſ. 6. de refor Conc. Trid.

c in Pontificali de clerico faciẽdo fol. 5.

d c. 6. ſeſſ. 24.

e arg. c. 4. in fi. ſeſſ. 23.

f d. c. 3 ext. eod.

g d. c. 13. in fin. ſeſſ. 23.

h l. à procuratore C. de procurat.

i cap. 11. in princ. eadem ſeſſ. 23.

k ibidem in fin.

De exceſſibus prælatorum, & ſubditorum. Tit. XXIX.

CAP. I.

NE iure nobis obijci poſſint, quæ Chriſtus de Prælatis Iudæorum dixit [a], quòd, ſcilicet, dicerent, non facerent, oneraq. grauia in humeros hominum imponerent, digito autem ſuo nollent ea mouere; quantum per humanam fragilitatem licet, vt paſtoris [b], non percuſſoris, titulo digni videamur, operam damus. Præcepta ſiquidem, legeſq. noſtras ex ipſis moribus noſtris metientes, ea moderatione vtimur, atq. ita in ſubditos dominamur, vt palàm ſit, nos potiùs prodeſſe, quàm præeſſe velle, filiorumque loco habere, quos paternis noſtris officijs reſpondere, ac pro religionis honore, fideliumq. animarum ædificatione laborare, animaduertimus. Ideo iniuſtis eos exactionibus, & oneribus vexari non permittimus: quin, ſi iudicum [c] imperitia, ſiue temeritate, damnum patiantur, vt appellationibus, alijſque legalibus ſuffragijs ſubleuari poſſint, abſque vlla tergiuerſatione concedimus. Sed, cùm [d] duo luminaria, Sol [e], & Luna, ſpiritualem, terrenamq. poteſtatem deſignent, ſintq. dignitate, ac virtute diſtincta, ſacra pariter a profanis diſtingui oportere, etiam ipſos ethnicos ſenſiſſe, memoriæ [f] proditum [g] eſt. Aliud eſt enim ius ſacrorum, aliud politicorum: aliud ſacerdotale, aliud regale imperium. Huius ſubiectum ſunt: viliſſimarum rerum maſſa, vmbratiles diuitiæ, breuis felicitas: illius, inæſtimabile bonum, ſolida potentia, perennis gloria ita, vt ſpiritualia tantùm præſtent ſecularibus, quantum diſtat cœlum à terra; qua de cauſa non ſolùm iudicia diſtingui, ſed & ſacra ædificia à regalibus domibus ſeparari voluit Deus, vt eſt apud Ezechielem [h], vbi de regibus Iuda ſic loquitur: Fabricati ſunt limen ſuum iuxta limẽ meum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos, & murus erat inter me, & eos, & polluerunt nomen ſanctum meum in abominationibus, quas fecerunt, propter quod conſumpſi eos in ira mea. Quòd, & in Ochoziæ [i] atque Ozæ [k] repentina morte non obſcurè declarauit. Itaque, ſi quid à nobis, vel noſtris iudicibus, peccatum fuerit, quo ſubditi noſtri grauentur, caueant, ne ad tribunalia laicorum confugiant, cùm appellare poſſint ad iudices à ſancta Sede Apoſtolica vbiq. terrarum orbis chriſtiani collocatos, vt populorum querelis remedia adhibeantur, Nuncios præſertim ad

Princi-

a Matth. c. 23.

b vt c. vlt. ſup. de vita, & honeſt. clericor.

c vt c. 1. in fin. ſup. de iudic.

d Geneſ. 1. cap. 1 ext. de maiorit. & obed.

e c. duo ſunt 2. q. 3.

f Virg. Aeneid lib. 6. procul ò procul eſte profani.

g T. Calph. eglog. 2. Ite procul. ſacer eſt locus: ite profani.

h cap. 43.

i lib. 2. Paralip. c. 22.

k lib. 4. Regum c. 6.

Digitized by Google

Principes delegatos, inter quos eſt, qui Auguſtæ Taurinorum prò Subalpinorum, atque Allobrogum neceſſitatibus reſidet, hoc enim, & ipſi Cæſares non ſolùm permiſerunt, ſed, lege lata, fieri iuſſerunt. Conſtantinus ſic locutus eſt ad ſacerdotes [l]: Vos Dij eſtis à vero Deo conſtituti: Ite, & inter vos cauſas veſtras diſcutite: nobis non licet Deos iudicare. Theodoſius [m], ac Valentinianus: Fas, inquiunt, non eſt, vt diuini numinis miniſtri temporalium poteſtatum ſubdantur arbitrio. Archadius [n], & Honorius reſcripſerunt ſic: Quoties de religione agitur, Epiſcopos conuenit agitari. Et alibi [o]: Quibuſcumq. mota fuerit quæſtio, quæ ad Chriſtianam pertineat ſanctitatem, eos decebit ſub eo iudice litigare, qui Præſul eſt in ſuis partibus omnium ſacerdotum. Item Martianus Imperator legecauit [p], vt, ſi quid circa morem, ritumq. ſacrorum, & priſtinos canones, quod interpretatione indigeret, oriretur, à ſacerdotibus cognoſceretur, quorum iudicio crucis quoque, ac reliquiarum martyrum collocationem reſeruauit Leo. Iuſtinianus [q] laicis [r] interdixit litanias, hoc eſt, ſupplicationes abſentibus clericis, ſed & omnia [ſ], quæ ad eccleſiarum ſtatum pertinent, iuſſit nota fieri Romano Pontifici, quem & caput eccleſiarum appellat. Idem Iuſtinianus [t]: Maxima quidem, ait, in hominibus ſunt dona Dei à ſuprema collata ſapientia, Sacerdotium, atque Imperium: Illud quidem diuinis miniſtrans: hoc autem humanis præſidens: Idem fecerunt rerum domini Romani, de quibus Tacitus [u] de Tiberio ſermonem habens, ait: Quando de religionibus tractabatur, dilatum nuper reſponſum aduerſus Seruium Maluginenſem Flaminem Dialem prompſit Cæſar: recitauit decretum Pontificum. Lampridius [x], de Alexandro loquens, ait: Pontificibus tantùm detulit, & Quindecimuiris, atq. auguribus, vt quaſdam cauſas ſacrorum à ſe finitas iterari, & aliter diſtingui pateretur. Plinius [y] quoq. rerum ſacrarum adminiſtrationem ad Pontifices pertinere affirmat, nullumq. ius in eas Principes habere. Teſtatur etiam Dionyſius Halicarnaſſæus [z], Pontifices in contemptores religionis pro delicti qualitate animaduertere ſolitos, cùm ipſi nulli, aut populi, aut ſenatus poteſtati, eſſent obnoxij. Vnde liquidò conſtat, Principibus ſeculi imperium in res ſacras fuiſſe omnino à Deo negatum, ſoliſq. [a] ſacerdotibus reſeruatum. Quicumque igitur ex clericis noſtris ſuæ dignitatis oblitus, contra diuinas [b], atque humanas [c] leges [d] ad ſeculares magiſtratus prouocare auſus fuerit, primum ab ordinum miniſterio ſuſpendatur, deinde, ſi iterum deliquerit, excommunicetur, ſitque perpetuò inhabilis ad beneficia obtinenda.

l Sozomen. lib. 2. cap. 2.
m l. vlt. C. Theodoſ. de epiſ. & cler.
n l. 1. C. eodem de religioſ.
o l. vlt. C. eod. de epiſ. iud. c. 15. 11. q. 1.
p l. 5. C. de ſum. Trin. & fid. Cath.
q l. 26. C. de ſum. Trin. & fid. cath.
r Nouella. 123. §. omnibus.
ſ l. 6. C. de ſum Trin. & fid. cath.
t Nouel. 6. ſub tit. quemadmodum oportet epiſcop. &c.
u lib. 3. Annalium.
x in vita Alex. Imp.
y lib. 10. ep. 73.
z lib. 2.
a c. 13. ext. de indic.
b c. 2. & 8. eod. c. 1. 4. 12. & 18 extra de foro comp.
c c. 3. diſt. 10. c. 1. diſt. 22. c. 11. diſt. 96. c. 41. 11. q. 1 c. 4 ext. de immunit. eccleſ. c. 6. ext. de maior. & obed. c 4. de cenſibus. lib. 6. Auctor de ſacr. immun. c. 4. ſ. 12.
d in legibus ſup. citat.

CAP. II.

QVodcumq. in capitulo eccleſiæ noſtræ coràm nobis congregato à maiore, ſanioreq. capitularium parte definitum, decretumue fuerit, præſertim circa ea, quæ ad diuinum cultum, diuinorum miniſterium, eccleſiæ decorem, morumq. correctionem pertinent, id (quauis contraria conſuetudine non obſtante) etiam antiquiſſima, quam corruptelam cenſemus, ratum, & firmum eſſe, atq. inuiolabiliter obſeruari, volumus. Quòd, ſi poſtea conueniant canonici, quod abſit, ac ſine auctoritate noſtra, nobiſque abſentibus, aliquid definiant, prioris capituli ſtatutis contrarium, à diuinis ſuſpenſos ſe eſſe intelligant, quamdiu declaratum fuerit, irritum eſſe, ac nullum, quod in poſteriore conuenticulo actitatum fuiſſe apparebit. Auctores inſuper huiuſmodi furtiuæ conſultationis, non ſolùm ſuſpenſi intelligantur, ſed & pecunia arbitrio noſtro mulctentur.

De noui operis nunciatione. Tit. XXX.

CAP. I.

ADMINISTRATORES ſocietatis ſanctiſſimi corporis Chriſti huius ciuitatis, quos Pœnitentes vocant, Oratorij fabricandi à nobis facultate impetrata, altiùs, quàm putabatur, ædificium ſuſtulerunt ita, vt eccleſiæ ſancti Martini luminibus officeretur. Quamobrem Prior eccleſiæ, quem ſurgentes muri mirum in modum torquebant, lege [a] concedente, operis noui nunciationem fieri, ſiue iure, ſiue iniuria id factum ſit, ædificantibus inhibuit, ne vlteriùs procederent: quibus nihilominus ab opere nequaquam deſiſtentibus, Prior, nulla præmiſſa operis menſura, ante nunciationem facti, inſtabat, vt, quodcumq. [b] poſt nunciationem ſuperædificatum fuiſſet, deſtrueretur, quamuis neſciret, quid illud eſſet, quod deſtrui petebat. Quocirca, cùm, quod ante nunciationem conſtructum fuerat, iure deijci non poſſet, magiſq. fauendum ſit in dubio ædificanti, quàm nuncianti, vt, ſcilicet, ciuitates nouis ædificijs augeantur; cumq. nouum illud opus Oratorio plurimum prodeſſet, parum autem obeſſet eccleſiæ, ac denique, ne tot impenſæ à pio loco factæ perirent, licet [c] etiam eccleſia pius locus eſſet, nos, quod [d] magis vrgere videbatur, attendentes, tum

quia

a l. Prætor in princ & l. 5. §. ſi quis forte, & fere per tot. ff. hoc tit. c. 1. ext. eod.
b d. § ſi quis forte.
c arg. l verum §. pen. ff. de minor. ibi priuilegiatus aduerſus priuilegiatum non vtitur priuilegio.
d arg. l ſi de hitoria ff. de iudic.

Digitized by Google

quia de menſura operis controuerſi non conſtabat, tum etiam, quia modicum apparebat damnum eccleſiæ ſancti Martini, Priori ſilentium imponi mandauimus, ac menſuram noui operis neceſſariam eſſe declarantes, vt index damnum nunciantis plene cognoſcat, huiuſmodi nunciationem, nec fieri, nec admitti, volumus, niſi ſeruatis ſeruandis, ac præſertim, niſi nuncians menſuram operis præmiſerit.

CAP. II.

HAeres eius, qui in area cœmeterio eccleſiæ ſanctæ Mariæ contigua ab eadem eccleſia ſub annua pecuniæ penſione accepta domum ruinam minantem reædificare cœperat; verùm, capituli procuratore nouum opus nunciante, ad Vicarij tribunal vocatus, ſe non facere nouum opus, reſpondit, ſed veteri reficiendo incumbere, nec tamen, vt ædificare licite poſſet, ſatisdationem obtulerat, aut præſtiterat, quam, niſi à iudice [a] remittatur, negare non poteſt, qui, non obſtante noui operis nunciatione, inſtitutam ædificationem proſequi velit: Vicarius, cui adhuc non conſtiterat, eſſet ne opus nouum illud, an vetus reficeretur, hæredi inhibuit, ne in ædificatione pergeret, accepta ſimul per procuratorem ſatisdatione pro ædificantis indemnitate, ſi inhibitionem [b] ſine cauſa impetratam fuiſſe, aliquando probari contingeret. Verùm, hærede [c] nobis ſatisdationem exhibente, dum penderet inhibitio, controuerſiæ locum adiuimus; vbi, poſteaquàm illud non eſſe nouum opus, ſed de veteris neceſſaria, ac celerrima reparatione agi, animaduertimus, ne ædificationi impedimentum aſſerretur, decreuimus, tum, quia [d] remedium nunciationis aduerſus futura, non aduerſus præterita, inductum eſt, tum etiam, quia procuratori de operis demolitione ſatisdatum fuiſſet, quandocumq. illud iniuſte factum legitime conſtitiſſet: quod fecimus etiam, ne ciuitatis facies cadentis domus ruina deformaretur, quando [e] nouis ædificijs potiùs exornari deberet. Quod in ſimili caſu deinceps ſeruari, mandamus.

a l.1. ff. de remiſſion. l. de pupillo. §. ſi is cui ff. hoc tit.

b l. 5. & 6. ff. de petit. hæredit.

c l.1.§.1.ff. hoc tit.

d l. Prætor. §. hoc interdicto ff. eod. l. vlt. ff. ne quid in loco publ.

e vt ſup. c. prox.

CAP. III.

QVamuis in noui operis nunciatione id potiſſimum obſeruari ſoleat [a], vt is, cui nunciatum fuerit, de operis iniuſtè facti demolitione ſatisdet, permittendum tamen non eſt, vt, quicumque ſatisdationem obtulerit, ſuperædificare poſſit: nam, ſi grauamen, aut [b] damnum inde ſentiat, qui nunciauit, cauſamq. ſuæ nunciationis, ſiue ſtatim, ſiue intra tres menſes, iuxta Gregorij [c] Noni conſtitutionem, legitimè probauerit, ita audiendus eſt, vt interea ædificatio illa omnino ſuſpenſa eſſe intelligatur, eo magis, quo [d] trium menſium terminus, modicus cùm ſit, non præſumitur ædificare volenti notabile damnum afferre, cui, ſi iniuſtè, ac ſine cauſa, nunciatum ſit, in id, quod eius intereſſe conſtiterit, nunciatum fuiſſe, temere nunciatum condemnari iubemus, ne, ſcilicet, ciuitates ædificijs [e], quibus maxime illuſtrantur, improborum hominum arbitrio defraudẽtur.

a l 1 & tot. tit. ff. eod.

b l. non debet 74. ff. de reg. iur. l. 1. ff. de alien. iudic. mut. cau. fact.

c c. 1 extra hoc tit.

d l. ſi debitoris ff. de iudic. l. vn. vbi gl. C. hoc tit.

e l. Prætor. § hoc interdictum prohibitoriũ ff. hoc tit.

De priuilegijs, & exceſsibus priuilegiatorum. Tit. XXXI.

QVONIAM Regulares ſuorum priuilegiorum prætextu plura, quæ iure non poſſunt, ſe facere poſſe arbitrantur, ſicut contrà non pauca, quæ iure tenentur facere, plerumq. recuſant, ſub pœnis [a] aliàs ad eandem rem à nobis ſtatutis, infraſcriptas conſtitutiones Concilij Lateranenſis tertij, niſi eis fuerit à ſancta Sede Apoſtolica ſpeciatim derogatum, ad [b] amuſſim obſeruari mandamus.

a ſup. de regular. c. 1.

b c. ex parte extr. de capell. monac.

Leo Papa Decimus.

In Concilio generali Lateranenſi ſeſſ. 11. vbi de Regularibus tractatur.

CAP. II.

REgulares à Prælatis ad Proceſſiones ſolemnes pro tempore faciendas requiſiti, dummodo eorum loca ſuburbana vltra vnum milliare à ciuitatibus reſpectiuè non ſint remota, accedere omnino teneantur, *& paulò poſt:* Ipſiq. fratres forenſium confeſſiones audire valeant: laicos tamen, & clericos ſeculares à ſententijs ab homine latis nullatenus abſoluere poſſint.

§. vnic.

Euchariſtiæ verò, & extremæ vnctionis, aliaq. eccleſiaſtica ſacramenta illis, quorum etiam infirmorum, ac decedentium confeſſiones audierint, dicentibus, proprium ſacerdotem illa ſibi dare denegaſſe; dare nequeat, niſi denegatio ſine legitima cauſa facta vicinorum teſtimonio probata, aut requiſitio coràm notario publico facta, doceretur.

Idem in eodem.

CAP. III.

REgulares miniſtris quibuſcumq. obſequio ipſorum inſiſtentibus ſacramenta huiuſmodi (*Euchariſtiæ, ſcilicet, Extremæ vnctio-*

Digitized by Google

vnctionis, & alia eccleſiaſtica ſacramenta) nullatenus miniſtrare valeant, niſi illorum durante obſequio.

CAP. IV.

PRiuilegia item, atque exemptiones, quæ ſub varijs formis, ac titulis, conceduntur, quoniam Epiſcopalem iuriſdictionem perturbare, & reipublicæ damnum afferre dignoſcuntur, conſtitutionem [a] ſummi Pontificis Innocentij Quarti à ſacra [b] Tridentina Synodo confirmatam, & auctam [c], vt, ſcilicet, in cauſis mercedis, ac miſerabilium perſonarum, clerici ſeculares, & Regulares extra monaſterium degentes quomodolibet exempti, etiam, ſi certum iudicem à ſede Apoſtolica in partibus habeant, alibi verò, ſi non habuerint, coràm Epiſcopis, tamquam eiuſdem Sedis delegatis iudicibus, conueniantur, ad debitaque ſoluenda (priuilegijs quibuſcumque, aut Conſeruatorum inhibitionibus, non obſtantibus) compellantur, niſi eidem decreto Pontificia auctoritate derogatum ſit; omnino ſeruari debere decernimus.

a de qua c. 1. hoc titul.
b ſeſſ. 7. c. 14 de refor.
c ibidem.

CAP. V.

PRiuilegium, quod noſtra Metropolitana eccleſia habere, bellorumq. calamitate, ac temporum iniuria deperditum eſſe, dicitur, vt, ſcilicet, quattuor canonici cantores, dum Archiepiſcopus ſolemnem Miſſam celebrat, cum magno baculo argenteo mitram epiſcopalem coloris tempori conuenientis, loco quatuor Suffraganeorum olim Archiepiſcopo ſubiectorum ab immemorabili tempore deferant, approbamus, ac; quatenus opus ſit; confirmamus.

CAP. VI.

INualida, ac nulla eſſe pronunciamus priuilegia hominibus, atq. Vniuerſitatibus, etiam in temporalibus, nobis ſubiectis, à prædeceſſoribus noſtris conceſſa, niſi exhibeantur ita, vt à nobis diligenter examinari poſſint: quare, nec à Magiſtratibus noſtris ea admitti volumus, antequàm auctoritate noſtra approbentur, vt, quæ ex cauſa conceſſa ſunt, ſi cauſam ceſſare compertum fuerit, abrogétur [a]; quæ verò, durante cauſa, ſpeciali prærogatiua digna videbuntur, confirmentur.

a l. ſi duas alias l. athletæ §. gentium ff. de excuſat. tutor.

§. vnic.

At enim priuilegium illud, ſi quod extat, quo conceditur, ære alieno obſtrictos, ex aliaue ciuili cauſa debitores ad carceres trahi non poſſe, nullum eſſe declaramus, cum abſq. magno creditorum detrimento nequeat vllo pacto ſuſtineri: neque enim [b] priuilegium cum alterius damno concedi debet, nec intelligitur conceſſum, vt [c] noceat, aut alteri [d] ſit captioſum.

b l. impuberi ff. de adminiſtrat. & peric. tut.
c l. 2. §. ſi quis à Principe ff. ne quid in loco publ.
d l. Paulus ff. de prætor. ſtipulat.

De purgatione canonica. Tit. XXXII.

CAP. I.

PVRGATIO canonica iuramento perficitur, quod quidem probis tantum, religioſiſque viris deferendum eſt, quorum, ſcilicet, fama, atque exiſtimatio, apud homines integra, nullamq. paſſa ſit diminutionem, vel detrimentum. Forma autem huiuſmodi purgationis, vt à ſummis Pontificibus definitur, hæc eſt. Qui infamia [a] facti notatur, attributam ſibi culpam, nec commiſiſſe, nec, vt committeretur, mandaſſe, aut conſenſiſſe, tactis Euangelijs iurare debet. Cuius fides à compurgatoribus, vel, vt aiunt, coniuratoribus, qui, ad purgationem confirmandam inducuntur, probanda eſt ſimili iuramento, quo ab accuſato, verum [b] iuratum eſſe credere ſe affirment. Nec tamen [c] quilibet ad compurgationem admittitur. Probos namq. viros, & bene audientes eſſe oportet compurgatores, atque accuſato ita habitatione vicinos, vt, mores eius ſcire poſſe præſumantur [d]. Eorum numerus arbitrio Epiſcopi præſcribitur, nempe iuxta perſonarum, ac criminum qualitatem.

a c. quoties, c. pen. & vlt. ext. eod.
b d c. quoties & c. de teſtibus eod. titul.
c c. cum P. c. cõſtitutus c. cum dilectus ext. eod. tit.
d c. cum P. ext. de accuſat. c. cum in iuuentute, vbi gloſ. ext. hoc tit.

CAP. II.

SI in minoribus ordinibus conſtitutus à ſubdiaconatu reijciatur, quia ex damnata copula ſuſceptus vulgò aſſeratur, videndum eſt, an ea natalium ſuſpicio canonica purgatione tolli poſſit. Iam verò dicitur, quis eſſe illegitimus, vel, quia mater eum non ex iuſtis nuptijs, ſed ex illicito coitu, in lucem ediderit, vel, quia filius non ſit illius patris, cui eius mater nupta fuerit. Primo caſu vtique [a] probandæ ſunt nuptiæ, quod, cùm non ſolùm difficile, ſed etiam impoſſibile [b] ſit, id vnici teſtis fide cum fama coniuncta rectè præſtari poſſe, receptum eſt, dummodo alteri [c] matrimonio, quod antiquius eſſe contendatur, iniuria non fiat. Siquidem iure [d] ciuili vxor, non concubina, exiſtimatur honeſta mulier, quæ cum viro, etiam incerto marito, habitet, cùm iure [e] canonico concubinatus, ſicut quilibet alius vagus coitus, damnatus ſit, qua probatione omne de matrimonio dubium tollitur, niſi contrarium objjciens, (cui ex [f] huiuſmodi præſumptione onus probandi incumbit) aliud probauerit. Secundo caſu, quia non minus difficile fuerit [g] probare, cuius quis verè filius ſit; quod incertum fuerit [h], coniecturis ſuppleri poterit, vt, ſcilicet (etiam nullo inter [i] parentes intercedente

nuptia-

a l. filiũ ff. de his, qui ſunt ſui, vel alieiur.
b l. Lucius ff. de condit. & demonſt.
c ad c. illud de praſũpt. & ad c. præterea de teſtib. gl. not. ad cap. 1. de appell. & ad c. veniens 2. de teſtib. c. Toloſ. deciſ. 171.
d l. ſi in liberæ ff. de ritu nupt. vbi Bald. l. ſi vicinis C. de nupt. & d. l. filium.
e Bartol. & alij ad l. 3. ff de cõcub. Auctor Animaduerſ. li. 2. c 11.
f l. alimenta C. de negoc. geſt.
g d. l. Luc.
h arg. l. non omnes §. à barbaris ff. de re milit.
i Anton. de Butr. ad c. ex tranſmiſſa ext. qui fil. ſint leg. Decius cõſ. 272 num. 4. circa medium.

Digitized by Google

nuptiali contractu) ſola nuptiarum fama nuptiarum incertitudinem tollat, hactenus ſaltem, vt [k], ſi quid obijciatur, ab obijciente probetur. Indicia præterea, licet [l] recentia, non parum conferunt ad ſuſtinendum matrimonium, plenius verò, ſi antiqua ſint, & ex alienis negotijs per verba enunciatiua patefiant: at multò magis, ſi plurium [m] inſtrumentorum antiquitate, & auctoritate fulciantur, cùm in antiquis [n] ſufficiat, quem eſſe nominatum filium. Sed omnium indiciorum efficaciſſimum fuerit, probari eum, qui filius illius patris cenſetur, eſſe in poſſeſſione eius ſtatus, quem vulgus filiationem appellat, hoc eſt, quod à matris marito, cuius filius dicitur, vt filius, habitus, & tractatus ſit, quodq. ipſe illum viciſſim, vt [o] patrem, coluerit, atque obſeruauerit: qua poſſeſſione [p], cum deijci iure non poſſit, quamuis contraria de eius ſtatu fama poſtea diſſeminetur, nullum inde [q] damnum ſentire poteſt. Si verò, nec teſtibus, nec publicis, aut priuatis documentis, nec fama, nec indicijs, in minoribus ordinibus conſtitutus inuetur, niſi natalium ſuſpicionem purgauerit, non ordinetur. Purgatio quidem fiat, ſi, vt filium habitum ſe, nominatum, ac tractatum fuiſſe ab eo, qui pater eius vulgò exiſtimetur, & illius eſſe filium ſe credere iurauerit; cuius iuramenti virtute, ſi compurgatores quoque, eum ſe credere verum iurare [r] iurauerint, admittatur purgatio. Si verò iurare voluerit, ſibi patrem eſſe matris ſuæ maritum, non eſt audiendus, ne ex re incerta diuini nominis maieſtas otioſi, ac falſi iuramenti periculo exponatur. Itaque ſingulare eſt in purgatione, vt, vbi certa ſcientia de huiuſmodi re haberi non poteſt, iurata [ſ] ſuppleat opinio.

CAP. III.

CLericus contra canonicas [a], aut ciuiles [b] leges inceſtum committens, cui coniunctum non ſit adulterium, vel ſtuprum, vel ſacrilegium, licet mitiùs puniendus ſit, quàm, qui cum aſcendente, ſiue deſcendente conſanguinea, rem habuerit, ſuæ [c] tamen incontinentiæ pœnas luat, ſi publicum [d] ſit delictum, atq. etiam, ſi occultum, dum ex teſtibus, ac legitimis præſumptionibus ad eruendam [e] veritatem idoneis, eluceſcere poſſit, quæ quidem, ne [f] delicta remaneant impunita, huiuſmodi [g] probationes maxime fauorabiles faciunt. Si verò non probetur inceſtus, nec ſit notorius, vnde [h] probationis neceſſitas ceſſet, ſed ex vulgi rumoribus magnum inde excitatum ſit ſcandalum, clericus ad purgationem compellatur, ac, ſi ſuccumbat, arbitrio noſtro ab officio ſuſpendatur: etenim,

k Fulgoſ. conſ. 38
l vt notatur ad cap. per tuas ext. de probat. Alexan. côſ. 93. col. 1. lib. 6.
m Crauetta de antiquit. temp. par. 1. verſ. ampliatur nunc nu. 12. & 13.
n Rebuff. in Tractatu de Nominib. in princ. verſ. Primò fallit.
o l. 1. § 1. vbi Bart. ff de quæſt. & ad l non nudis C. de probat. & paſſim alibi.
p l nouerar. C. ſi ſer. export. ven.
q Abb. ad c. accedent n. 6. hoc tit.
r idē Abbas ibid. num. 5.
ſ c. quoties c. de teſtibus ext. hoc tit.
a c de inceſtis cap. nec eam 35. q. 1.
b l. ſi adulterium cum inceſto ff. ad l. Iul. de adult. l. quāuis adulter. & Auth. inceſtas C. eodem.
c Couarr in 4. decretal. par 2 c. 6 §. 8. & c. 7. §. 7. nu. 14. cum ſeq. Clar. in § inceſtus n. 4. poſt Bart. ad d l. ſi adulterium.
d c cū dilectis, vbi gl. in ver. inducenda extra hoc tit.
e Doct. ad l. emptione C. ſi quis alteri, vel ſibi.
f c. vt famæ ext. de ſent. excommun.
g l. certiſſime §. ſi verò quis de cætero ibi per omne C. de Epiſcopali audien.
h gl. not. ad c. appellant ext. de appellat. Guid. Papæ q 221. num. 4.

cùm præſumptione [i], non autem verè, conuictus ſit, beneficio, ſi quod impetrauerit, priuandus non eſt.

De purgatione vulgari. Tit. XXXIII.

CAP. Vnicum.

FVIT & alia purgatio vulgaris nuncupata, ſemperq. iure Pontificio [a] vetita, ſicut canonica ſemper probata. Vocabatur autem vulgaris, quia, ſuggerente [b] Satana, vulgi ignorantia non paruam auctoritatem ſibi comparauerat. Fieri verò ſolebat, cum per duellum, vel ignitum ferrum, vel frigidam, vel feruentem aquam, rei dubiæ certitudo quærebatur: cuius prauum vſum apud nonnullos ſubditos noſtros adhuc durare, ita, vt ſuperſtitioſæ huic purgationi fides adhibeatur, potiùs, quàm canonicæ, ægerrime ferimus, vt, quæ infidelitatem ethnicorum redoleat, qui veræ fidei luce orbati, rerum incertarum notitiam per incertiora experimenta exquirebant. Ita enim, præter Ariſtotelem [c], Leonicum [d], Virgilium [e], ac Silium [f] Italicum, ſcribit Macrobius [g] de lacu Palicorum: Cum furti negati, vel eiuſcemodi rei fides quæritur, & iuſiurandum à ſuſpecto petitur, vterq. ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto priùs fideiuſſore à perſona, quæ iuratura eſt, de ſoluendo eo, quod peteretur, ſi addixiſſet euentus. Illic, inuocato loci numine, teſtatum faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. Quod, ſi fideliter faceret, diſcedebat illæſus; Si verò ſubeſſet iureiurando mala conſcientia, mox in lacu amittebat vitam falſus iurator. De [h] Olachæ item fluminis Bithyniæ aqua loquitur Plinius, cuius gurgite periuri paterentur, velut flammam vrentem. Et Philoſtratus teſtatur [i], quamdam aquam epotam oculos, pedes, ac manus peierantis corripere, & aqua intercute, ac tabe, totum corpus inquinare. Quo ſane experimento, licet illius, qui cuiuſcumq. criminis poſtuletur, ſi ex tali purgationis periculo illæſus euadat, innocentia in tuto collocari videatur, attamen [k], quoniam tentatur Deus, nec propterea veritas manifeſtatur, cùm, nec duellum, nec candens ferrum, nec bulliens, ſeu frigida aqua, efficere poſſint, quin aliquando innocentes [l] puniantur, & delinquentes ſcelerum pœnam effugiant, excommunicationis ſententiam ſubire volumus eos, qui perniciosæ huic ſuperſtitioni operam dederint, à qua, niſi à nobis, aut à ſummo Pontifice (ſi in duello pugna-

i Abb. ad c. inter ſollicitudines n. 6. ext. eod. per l. 3. ff. de negat. geſt. c. in noſtra extra de iniurijs.
a c. 1. & toto tit. ext eod. c. ex tuarum ext. de purgat. canon.
b c. Mennā 2. q. 5.
c lib. de admirandis naturæ.
d c 6 lib de var. hiſtor.
e li. Aeneid. 9
f lib. 14.
g li. 3. c. 19.
h li. 31. c. 2.
i li. 1 in vit. Apollonij Tyanæi. Auctor lib. 1. c. vlt. nu 11 cū ſeqq. de ſacrof. immun.
k c. vlt. ext. eod.
l c. 3. eod.

Digitized by Google

pugnauerint [m]) excepto mortis articulo, abſolui non poſſint.

m c.vn.ſup. de pugn.in duello.

De iniurijs, & damno dato.
Tit. XXXIV.

CAP. I.

RE [a], & verbis fit iniuria. Quæ ex verbis eſt, etiam verbis deleri, ac deſtrui poteſt; cùm nihil [b] tam naturale ſit (ait Vlpianus) quàm eo genere quodq. diſſolui, quo ligatum eſt. Quæ re infertur iniuria, facto, vel opere ipſo, tollenda eſt, non verbis tantùm, niſi verba effectum habeant [c], quandoquidem ita accipi debent, vt aliquid operentur, licet Terentianus [d] ille dixerit; verbo nequaquam ſatisfieri poſſe, cui re male factum ſit. Quod quidem intelligendum eſt de nudo, ac minime efficaci verbo. Itaq. iniuria per extortam, licet veram, pecuniæ ſolutionem, Petro presbytero facta, niſi [e] reddita pecunia, tolli non poteſt.

a l.1.§.1.ff. hoc tit.
b nihil tam naturale ff. de reg.iur.l. prout 80. ff. de ſolution.
c l. fundus ff.de reſcinden.vend. l. 2. §. vlt. ff. quod. quiſq. iur. l pen.§. docere ff. ne quis eū, qui in ius voc. eſt vi ext.
d Terent.
e d.l. prout 80.

CAP. II.

NOn leui iniuria afficitur, qui, quo tempore in ius vocari [a] nequit, eadem de cauſa in carcerem truditur. Quamquam enim legitimo creditori ita proſpiciendum eſt, vt, quoad [b] eius fieri poteſt, actionem ſuam ſuſtineat, non licet tamen, ſententiam contra quemuis latam executioni mandari die dominico, quo omnis executio interdicta eſt, ceſſatq. omnis ſtrepitus, ac [c] figura iudicij, quandoquidem, non factum eſſe intelligitur [d], quod contra legem factum eſt, legiſq. tranſgreſſor in id, quod intereſt eius, cui tranſgreſſio nocuerit, condemnandus [e] eſt, ne, ſcilicet, iniuriarum [f] occaſio ſumatur, vnde iura proficiſcuntur. Quæ quidem iniuria, ſi clerico fiat, multò maior, ac publica erit, vtpote ſacræ perſonæ illata, ac religioni, cuius ratio [g] ſemper ſumma fuit, publicæq. [h] vtilitatis reſpectu priuatæ iniuriæ præferri debet. Ideo, non ſolùm, nullam eſſe talem executionem pronunciamus, ſed & officio, aureiſq. viginti nummis executorem mulctari iubemus. Creditor verò, ſi clericum ad carceres rapi vrgeat, contemptæ religionis arbitrio noſtro pœnas luat.

a l. ſi creditor ff hoc titul. l. 4. §. 1. ff. qui ſatiſd. cogant.
b l. pro ſocio ff pro ſocio l. 5. §. 1. ff. vt leg. aut fideicomm. ſer. cau. nou. cau.
c l. 1. 2. & vlt. C. de ferijs cap. 1. & tot tit extra eod.
d l. non dubium C. de legibus.
e l. conſtitutionib. C. hoc tit.
f l meminerint C. vnde vi.
g l. ſunt per ſonæ ff. de relig. & ſumption. fun.
h l. ita vulneratus §. vlt. ff. ad l. Aquil. Auth. Reſque C. comm. de legat.

CAP. III.

CLericum, qui calore iracundiæ verbis contumelioſis diacono iniuriam fecerit, pœnitentia, ac voluntatis contrariæ declaratione, iudicium iniuriarum euadere poſſe vſque ad litis conteſtationem, ſentimus. Nam licet [a], qui iniuriam facit, infamis eſſe videatur, nos tamen, ſi linguæ lapſu, aut calore [b] iracundiæ potiùs, quàm ex animi ſententia, ea iniuria illata ſit, infamem eſſe inferentem nequaquam putamus, ſicut, nec condemnatum propter leuem iniuriam actione iniuriarum: quamuis [c] non deſint, qui aliter ſentiant. Si autem in foro criminali ea de re diſceptetur, cùm nulla ibi requiratur litis cōteſtatio, ſed reſponſiones rei conteſtationis vicem ſuppleant, poteſt iniurioſus clericus, dum [d] ad interrogationes ſibi de obiecto crimine factas, reſpondet, illatam verbis iniuriam, contrarijs verbis delere, aliàs durum [e] videretur, huiuſmodi pœnitentiā nō admitti, cū primi [f] motus non ſint in noſtra poteſtate.

a l. 4. § aduerſus ff de dol. mal. except.
b l. quidquid in calore 49. ff. de reg. iur.
c Iul. Clar. in §. iniuriarum num. 8.
d Idē Clar. in pract. crimin. q. 4. n. 23. & q. 45. num. 2.
e l. famoſi §. hoc tamē ff. ad l. Iul. maieſt.
f c. 1 ſup. de cler percuſſ.

CAP. IV.

SI laicum hominem verbis contumelioſis in ſacerdotem grauiter inſultaſſe conſtet, fuiſſeq. iniuriam remiſſam, ac poſtea iniuriarum actionem contra offenſorem in foro criminali intentatam, ſacerdotem audiri non debere conſtanter definimus, non ſolùm, quia id rationi, boniſq. moribus conſentaneum eſt, ſed, quia [a] ethnicis quoq. iuriſprudentibus, actionem iniuriarum (quod ex bono, & æquo ſit) ita aboleri, diſſimulariq. placuit, vt ſemel remiſſa iniuria retrahi pœnitentia, aut reuiuiſcere non poſſit: æquitati enim iniuriam facit, qui oblitteratam iniuriam ad memoriam reuocat. Ideo aduerſus iniuriæ remiſſionem, neq. [b] minori datur in integrum reſtitutio, quaſi nihil eius interſit, & conſequenter reſtituendus non ſit: reſtitui namq. non debet, niſi [c] cuius reſtitui intereſt, nec ea querela eſt admittenda, quæ cor [d] indurat, animumq. ad vltionem accendit, quod chriſtianum præſertim ſacerdotem maximè dedecet, cuius partes [e] ſunt proximum diligere, ac, quamuis inimicum, beneficio afficere.

a Vlpian. in l. non ſolum §. 2. ff. hoc tit. l. Seruus ea lege ff de ſer. expor.
b l auxiliū ff. de minor.
c l. 1. ff. de in integr. reſtut.
d l. ſi venditor in fin ff. de ſerm. export.
e Matth. c. 5. circa fin.

CAP. V.

VErùm, ſi iniuriam pecunia aboleri oporteat, neutiquam ſtandum iudicio, aut voluntati eius, qui iniuriam paſſus fuerit, ſed arbitrio iudicis relinquendum eſſe totum negotium, dicimus: cuius quidem excuſſio, cùm ex cauſa, perſona [a], ac loco, non autem ex certa pœna, pendeat, delicta eò grauiora, aut leuiora eſſe contingit, quo magis, aut minus vrgent circumſtantiæ [b], tam loci, aut ſacri, aut publici, vel, ſi in domo Principis, vel magiſtratus perpetrata ſint, quàm perſonæ, & cauſæ: quod quidem in iudicis poteſtate, ac probitate ſitum eſt, vt pęnæ delictis reſpōdeant, quod in [c] primis ſemper curandū eſt.

a l. vlt. ff. hoc tit.
b l. aut facta §. locus ff. de pœn. l. Prætor. §. vl. l ſed & quæſtionis §. ſed ſi in theatro ff. hoc tit.
c l ſancimus C. de pœnis c. vlt §. quia verò ext. de exceſſ. Prælator.

CAP. VI.

SI autem iniuriam paſſum ante latam ſententiam mori contingat, non prohibetur hæres, quin litem proſequi poſſit, cùm pœnæ

perſecutio, poſtquam [a] lis fuerit conteſtata, offenſore [b] in iudicio interrogato, minime finita eſſe intelligatur, niſi, iniuriam à defuncto remiſſam fuiſſe ab eo, qui id affirmauerit, plene probatum ſit. Nam, licet veriſimile ſit, fuiſſe remiſſam ab homine chriſtiano, maxime [c], ſi confeſſus, ac ſanctiſſimæ Euchariſtiæ viatico munitus, diem extremum obierit, attamen, quia conſiderandum eſt potiùs, quid factum ſit, quàm, quid fieri debuerit, & remiſſio iniuriæ ſit quid facti, non præſumitur remiſſa, niſi probetur [d], vel Parochi, vel alterius confeſſarij probati viri teſtimonio conſtet, defunctum iniuriam remiſiſſe; quæ etiam remiſſa intelligitur diſſimulatione, hoc eſt, ſi per annum ſuppreſſa aut conuerſatione offenſi cum offenſore quodammodo oblitterata fuerit: tunc [e] enim, cùm nullum agendi ius ſuperſit, iniuria remiſſa videtur. Quod in tribunali noſtro ad vnguem obſeruari volumus.

[a] l. omnes pœnales l. cõſtitutionibus l. ſciendum ff. de actio. & obligat. l. vlt. ff. de fideiuſſ. tut. l. vn. C. ex delict. de funct.
[b] vt cap. 1. ſup. hoc tit.
[c] arg. l. ſi venditor ff. de ſeru. export.
[d] vt c. 1. de cõſtitut. li. 6.
[e] Clar. in d. §. iniuriarũ num. 9. cum ſeqq.

CAP. VII.

CAnonicus, qui ardente propria domo, vt ignem arceret, vicini canonici ædificium demolitus fuerit, quamuis damnum iniuria [a] minime dediſſe videatur, attamen [b] damnum ex illa ruina eius cauſa ſequutum reparare tenetur, niſi incendium eò peruenerit, vt ædes vicini conſeruari non potuerint, quo caſu, cùm periture eſſent, nullum vicino illatum damnum dicendum [c] eſt. Qui occaſionem quoq. incendij præbuerit, vnde ædes vicini conſumptæ ſint, iacturam pariter reſarciat, ac, ſi ſoluendo non fuerit, iuret, ſe, quandocumq. ad pinguiorem deueniat fortunam, plene ſatisfacturum.

[a] l. 50 §. vlt. ff ad l. Aquil. l. 7. §. pen. ff de incen. l. ruina. naufr.
[b] c. 2. & §. ext. hoc tit.
[c] l. ſi alius §. eſt & alia ff. quod vi, aut clam.

CAP. VIII.

SI rem corrumpi, aut vaſtari, eueniat, priuſquàm ad naturalem ſuam perfectionem creſcat, quò, ſi perueniſſet, pluris valitura præſumeretur, quàm valeret imperfecta, vt, ſi immaturæ ſegetes diſſiparentur, ſi viuæ arbuſculæ cæderentur, ſi equini, vel bubuli pulli necarentur, qui grandiores facti, abſq. dubio cariùs vendi potuiſſent, in damni æſtimatione poſſibilis perfectionis diſſipatæ rei tempus ſpectandum eſſe cenſemus, deductis ſimul expenſis in re ad maturitatem perducenda neceſſariò faciendis, ac periculorum rebus creſcentibus impendentium habita ratione: non, quia pericula certa ſint, ſed, quia euenire poſſunt, caſuum namque [a] poſſibilitate conceduntur, quæ alias non concederentur: &, ſicut pro temporum varietate rerum pretia mutantur [b], ita & [c] damnorum æſtimationes arbitrio [d] boni viri variandæ ſunt. Si vero malitia damnum [e] illatum probetur (cùm pluris, quàm periculum valeat) aliquantò largior facienda eſt reſtitutio: ſed, ſi caſu [f] fiat, quantùm pericula, atque expenſæ poſcunt, idq. in vtroq. foro.

[a] l. 1. C. de pact. l. fideicõmiſſo C. de tranſact. l. ſi pater C. de inoff. teſtam. l. oleo C. de vſur. l. pen. C de ſolution.
[b] l. pretia rerum ff. ad l. Falcid. l. verum §. ite nõ reſtituetur cum ſeq. ff. de minor.
[c] l ex cõdicto §. Papinianus alias l. ſi vno anno ff. locati.
[d] l. ſi libertus 2. ff. de oper libert. l. ſocietatem in ſin. cum ſeq. ff pro ſocio.
[e] Sot. ad 4. ſentent. q. 6. art. 3.
[f] Tolet. in ſumma li. 5. cap. 14. verſ. alterum autem in fine.

De pœnis. Tit. XXXV.

CAP. I.

ALEXANDRINAM conſtitutionem ab Alexandro, ſcilicet, Sexto ſummo Pontifice ad fauorem litigantium in Romana curia promulgatam, in noſtræ quoq. iuriſdictionis locis obſeruari debere operæ pretium duximus. Eius tenor eſt, vt, quicumq. ſiue actor, ſiue reus, litẽ habens, aduerſarium ſuum, aut pro illo litem ſuſtinentem, ſiue aduocatum, ſiue procuratorẽ, iudicem, notarium, teſtem, aliumue in illius cauſæ diſceptatione inductum, minis, verbis, conuitijs laceſſere, mutilare, vulnerare, occidere, etiam per aliam perſonam, quoquomodo auſus fuerit, quamuis inde mors non ſequatur, cauſam, actionem, iuſq. quomodocumq. ſibi competens, omnino amittat. Si verò quis, vel mutiletur, vel occidatur, qui id commiſerit, quique, vel pretio, vel alia de cauſa, tanto facinori operam, vel conſilium, vel fauorem, quoquomodo præſtiterit, fidelium inſuper communione, dignitatibus, honoribus, officijs, ac beneficijs, nulla etiam præmiſſa ſententia, priuari volumus.

CAP. II.

SI occaſione litis alter litigantium, vel eius defenſores, contra Alexandrinam conſtitutionem iniuria afficiantur, certumque ſit, id ab aduerſario minime perpetratum fuiſſe, ſed, nec mandatum ab illo appareat, ſit tamen in quæſtione de illata iniuria inſtituta, qui, ſe eius mandato illud commiſiſſe confiteatur, nos, quoniam mandans eadem pœna plectendus eſt, qua mandatarius, ſi mandatum [a] exequatur, eam confeſſionem tanti non facimus, vt infami homini [b] propriam turpitudinem detegenti fidem adhibendam eſſe arbitremur, niſi ex alia præſumptione, vel coniectura, vel indicio, vel [c] vrgente ſuſpicione, idipſum probabile videatur. Indicia facient, quòd [d] ante delictum aduerſarius minis, ac verbis iracundis contra iniuriam paſſum animi hoſtilis ſigna non obſcura dederit: quòd cum reo familiariter loqui, & conuerſari viſus fuerit: quòd de huiuſmodi [e] facinoribus aliàs conuictus, ſiue diffamatus fuerit: & contrà, quòd inter reum, & iniuriam paſſum odia, lites, rixæ, contentiones, inimicitiæ interceſſerint, quodque idem

[a] vt ex Bartolo, atque alijs cõcludit. Clar. in pract. crim. q. 89 nu. 1.
[b] l. ſi flagitij 113. vbi notãt omnes ff de verb. obligat.
[c] quæ eſt minor indicio teſtimonio Clar. ibidem q. 21. num. 12.
[d] vt in caſu, quem refert Boerius dec. 166 n. 5
[e] arg. c. ſemel malus de reg. iur. in 6.

reus

Digitized by Google

reus ad illud delictum perpetrandum promiſſis, aut muneribus induci potuerit, cùm credibile non ſit, illatam fuiſſe iniuriam, præſertim grauiſſimam, abſque cauſa.

CAP. III.

Licet reo [a] vita functo pœna criminis ab eo luenda, ſi vixiſſet, ad [b] eius hæredem non tranſeat: attamen, ſi ante finitam cauſam criminalem, aut etiam poſt latam ſententiam, pendente appellatione, hoc eſt, abolito iudicato, reque ipſa ad terminos, vt aiunt, litis conteſtatæ reſtituta, clericus criminis poſtulatus diem ſuum [d] obierit, nihilominus ferri ſententiam oportet, vt accuſatori, ſi vicerit, reſarciantur damna, quæ reus defunctus, ſi viueret, reſarcire deberet [e] cum litis [f] expenſis.

a l. defuncto, vbi Bartol. ff. de publ. iudic.
b l. ſi is, qui C. ſi pend. appell. mors interuen. l. vn. ibi: quàuis pendente ff. eod.
c l. furt §. 1. ff. de his, qui not. infam. l. 1. §. vlt. ff. ad S. C. Turpillian.
d de quo extat tit. C. ſi appellat. pend. mors interuen.
e d. l. vn. ibi: ſi verò fiſci intereſt.
f l. qui ſolidum § etiam ff. de leg. 2.

CAP. IV.

Qvamuis iudicium de appellatione deſerta pœnale ſit [a], ſi, eo pendente, clericus, qui appellauerat, mortuus fuerit, lite iam conteſtata, vniuerſam eam actionem contra eius hæredem dirigendam, eumque [b] in quacumque instantia contra defunctum moueri cœpta, conueniendum eſſe definimus, ferriq. ſententiam poſſe in procuratorem à defuncto conſtitutum, tamquam [c] dominum litis effectum, ab ipſo die conteſtationis, ſiquidem [d] conteſtata lite cum defuncto delicti poſtulato, pęna pecuniaria, qua ille mulctatus fuerat, tranſit in eius hæredem, (cùm alias [e] ab hæredibus pęnæ incipere non debeant) ſed & lite non conteſtata, hæres, quantùm valent bona hæreditaria, damna ex delicto defuncti emergentia reſarcire teneatur, ne, quem ex alieno [f] flagitio, aut [g] iactura, locupletem fieri contingat.

a Faber in ſuo C. de fin. a. tit. ex delict. defunct.
b l. hæres abſens l. ſi petitor. l. ſi is, qui Romæ ff. de iud.
c l. ab executore §. vl. ff. de appell. l. procuratoribus cum ſeqq. C. de procurator.
d l. vn. C. ex delict. defunct.
e l. ex iudiciorum ff. de accuſat. d. l. ex defuncto l. 1. C. ſi reus vel accuſat. mor. fue.
f l. quod diximus in fin. ff quod met. cau. l. 1. §. vl. iuncta l. 3. in princ. ff. de vi, & vi arm. l. 5. in princ. ff de calumniator. l. in hærede ff. de dolo l. 3. §. ex furtiua ff. de pecul. l 2. § vlt. ff. de vi bon. rapt. l. 1. ff. de priuat. delict. l. ſicuti ff. de reg. iuris.
g l. nā hoc ff. de condit. indeb c. ſuā exc. hoc tit.

CAP. V.

Qvoniam carceris vſus regulariter ad cuſtodiam [a] eſt, non ad pęnam, cuius [b], niſi ex crimine, ratio vtique haberi non poteſt, ſi Valerius diaconus, licet grauioris culpæ reus, ad mulctam tantùm pecuniariam, ac publici iudicij ſarciendas expenſas condemnatus, pęnalem ſoluat pecuniam, & expenſæ adhuc taxatæ non ſint, in carcere detineri non debet, cùm iniquum videatur, pro debito non liquido, atque incerto, certum incommodum ſubire debere eum, qui etiam, ſi maxime cupiat, dubiam pecuniæ ſummam repræſentare non poteſt, quamquam, ſi velit aliquid hoc nomine erogare, non prohibetur. Is tamen diaconus ea conditione dimittatur, vt intra dierum terminum à Vicario noſtro præſtituendum, de ſoluendis expenſis nondum taxatis, poſtquàm taxatæ fuerint, ſatiſdet [c]. Quòd, ſi ea taxatione ſe grauatum aſſerens, appellauerit, ad ſoluendam ſummam à Vicario taxatam non cogatur, ſed, quam iudex appellationis taxauerit (ſiue is Nuncius Pontificius, ſiue Auditor Cameræ Apoſtolicæ, ſiue alius à Romana Signatura iudex conſtitutus fuerit) aut ſoluere, aut de ea ſoluenda idonee cauere, teneatur.

a l. aut dānum §. ſolent ff. de pœnis.
b l ſancimus C. de pœnis.
c l 5. l. ſeruus §. vlt. ff. de ſtatu lib.

CAP. VI.

SI clericus ad triremes condemnatus; morbo incurabili ſuperueniente, ad eam pęnam luendam idoneus non ſit, ne delicta remaneant impunita, commutetur [a] ei pęna, quæ tamen lenior ſit, tum, quia molliendæ, non [b] exaſperandæ ſunt pęnæ, tum etiam, quia per reum non ſtetit, quin irrogata [c] pęna iuxta intentionem iudicis locum haberet. Pęna verò, quæ à Vicario condemnante legitimè commutari poterat ante ſententiam, lata ſententia, quia [d] iam functus intelligitur officio ſuo, noſtro [e], vel alterius iudicis ſuperioris arbitrio, reſeruanda eſt.

a Iul. Clar. in Pract. criminal. q. 85. num. 1.
b l. penult. ff hoc tit.
c Clar. ibid.
d l. iudex poſtquam ff. de re iudic.
e arg. l. 1. & tot. tit. C. de ſen. paſſ. & reſtit.

CAP. VII.

Qvandocumque Archiepiſcopalis noſtræ curiæ ſcriba, quem cancellarium, vel grepherium, vocant, ob delictum ab officij adminiſtratione, vel ad tempus, vel in perpetuum, ſuſpendendus ſit; prout res ipſa diligenter conſiderata poſtulare [a] videbitur; ſitque ipſe etiam notarius publicus, cauſarumque procurator in vtraque arte peritus, prohiberi non debet, quin, etiam apud tribunal noſtrum, litigantium patrocinium ſuſcipiat, ea, ſcilicet, de cauſa, quòd delinquens [b] puniri non debet, niſi, quantùm deliquerit, vt pœna crimini [c] reſpondeat, ne iuſtam alioquin cauſam habeat appellandi. Si verò, ita eum deliquiſſe conſtet, vt acriùs puniendus ſit, arbitrio officialis noſtri principalis id decernendum relinquimus.

a l. moris eſt ff. hoc tit. l. 1. § penul ff. de off. Præf. Vrbi l. puto autem ff. de poſtulando.
b c. & humanis c. de viro 12. q. 2. c reuertimini 16. q. 1. c. litteras §. vl. & c. ſeq. ext. de tempor. ordin.
c arg. l. reſcripto ff. de his, quib. vt in dignir. l. Paulus ff. ad l. Falcid.

CAP. VIII.

AD tollendas cauillationes, omneſque odioſas executiones antiquis iuris magiſtris viſum eſt, vt, cum quis ad factum, hoc eſt, ad præſtandum, quod promiſit, cogi debet, niſi impleat, quod ſtipulatus eſt, cogatur ad ſupplendum [a] id, quod intereſt. Sed, quoniam plerumque etiam difficilis [b] eſt probatio, quanti cuiuſque interſit, non præſtitum fuiſſe, quod præſtari debuit, longè conſultius fuerit, quotieſcumq. aliquid nobis fieri ſtipulamur, ſi certam ſummam comprehendamus, videlicet, ſi quod promiſſum eſt, factum non fuerit, centum, verbi gratia, pœnæ nomine dari ſpondeantur. Ideo Syndicus, cùm ſtipulatus ſit, ſibi domum ruſticam pro ſui collegij commodo ædificari, ac, niſi ædificata fuerit, exempli gratia, ante calendas

a l. ſtipulationes nō diuiduntur §. Celſus ff. de verb oblig.
b l. vlt. ff. de prætor. ſtipulat. §. vlt. Inſtit. eod. de ver. obligat.

Auguſti, pœnæ nomine centum ſolui debere, elapſo calẽdarum die, ſi ea minime ædificata fuerit, pœnam in obligationem, aut conuentionem deductam non temerè exigi poſſe putabat. Nos tamen, neque pro ipſo fiſco eam exigendam eſſe cenſemus, niſi cognitum ſit, ac pronunciatum, ſtipulantem [c] in pęnam incidiſſe, cùm potuerint multa accidere, quibus pœna exigi non deberet, aut, ſi exigenda eſſet, ex æquitate remittenda videretur, vt, ſi [d] ſtipulantis id fieri nihil interfuerit, cùm omnes actiones æſtimandæ ſint, quantùm actoris intereſt, licet, ſi adijciatur pœna, quærendum non ſit, an, & quatenus [e] eius interſit. Sed, quia, non iuris ars, aut ſubtilitas ſpectanda eſt, dicimus, in primis cognoſci debere, an ſtipulans in pœnam inciderit.

c l. nuda C. de contrah. & committ. ſtipulat. l. ſi pacto, quo pœnam com ibi not C de pact. Afflict. decis. 1.
d arg. l. ſi ita quis 115. §. Seia in fin ff de verb. obligat.
e l. ſtipulatio iſta 38. §. alteri ff. de verb. oblig.

CAP. IX.

INter ea, quæ cœleſtis ſpiritus afflatu, piorumq. Catholicæ Eccleſiæ procerum conſenſu in ſacro Tridentino Concilio geſta ſunt, ſtatutum illud maxime enitet, ad ſanctæque Sedis maieſtatem propagandam, apprimè opportunum eſt, quo feudorum, iurium, bonorumque omnium eccleſiaſticorum alienatio, atq. abuſus interdicitur. Quod cùm ſacræ paginæ, diuinoque cultui conſonum ſit, vt, quem debemus honorem, eiuſdẽ venerabilis Concilij decretis, quemadmodum [a] facimus, exhibeamus, eius exemplum de verbo ad verbum hic inſeri voluimus, vt in omnium oculis poſitum, animo ſubditorum noſtrorum facilius, atque arctius inhæreat, quoſq. legũ auctoritas aliquando non vrgeret, eoſdem pęnæ rigor à prauo opere deterreat; anathema [b], ſcilicet, quo in Eccleſia nihil terribilius, nihil ad irritandam diuinam iram periculoſius. Hoc igitur tremendo vinculo ligatum ſe vnuſquiſq. agnoſcat, qui patrimonium eccleſiæ occupauerit, diſtraxerit, aut in proprium vſum conuertere auſus fuerit, vnde, niſi ſummi Põtificis poteſtate, ablatiſq. [c] priùs integre reſtitutis, ſolui poſsit.

a præſertim c. 1. de conſtitution.
b Apoſt. ep. 1. ad Corint. c. 5. can. audiri can. omnis chriſtianus 11. q. 3.
c c. ex regula peccatum de reg. iur. lib. 6. Conc. Trid. ſeſſ. 22. c. 11. de reform.

Ex Concilio Tridentino.

CAP. X.

SI quem clericorum, vel laicorum, quacumq. is dignitate, etiam Imperiali, aut Regali, præfulgeat, in tantum malorum omnium radix cupiditas occupauerit, vt alicuius eccleſiæ, ſeu cuiuſuis ſecularis, vel Regularis beneficij, Montium Pietatis, aliorumq. piorum locorum iuriſdictiones, bona, cenſus, ac iura, etiam feudalia, & emphyteutica, fructus, emolumenta, ſeu quaſcumque obuentiones, quæ in miniſtrorum, & pauperum neceſſitates conuerti debent, per ſe, vel alios, vi, vel timore incuſſo, ſeu etiam per ſuppoſitas perſonas, clericorum, aut laicorum, ſeu quacumque arte, aut quocumq. quæſito colore in proprios vſus conuertere, illoſque vſurpare præſumpſerit, ſeu impedire, ne ab ijs, ad quos iure pertinent, percipiantur, is anathemati tandiu ſubiaceat, quãdiu iuriſdictiones, bona, res, iura, fructus, & reditus, quos occupauerit, vel, qui ad eum quomodocumq. etiã ex donatione ſuppoſitæ perſonæ, peruenerint, eccleſiæ, eiuſq. adminiſtratori, ſiue beneficiato, integrè reſtituerit, ac deinde à Rom. Pontifice abſolutionem obtinuerit. Quòd, ſi eiuſdem eccleſiæ patronus fuerit, etiam iure patronatus vltra prædictas pęnas, eo ipſo priuatus exiſtat. Clericus verò, qui nefãdæ fraudis, & vſurpationis huiuſmodi fabricator, ſeu conſentiens, fuerit, eiſdem pęnis ſubiaceat, nec non quibuſcumq. beneficijs priuatus ſit, & ad quæcumq. alia beneficia inhabilis efficiatur, & à ſuorum ordinum executione, etiam poſt integram ſatisfactionem, & abſolutionem, ſui Ordinarij arbitrio ſuſpendatur.

De pœnitentijs, & remiſsionibus. Tit. XXXVI.

Eugenius IV. in generali Concilio Florentino.

CAP. I.

QVARTVM ſacramentum eſt Pęnitentia, eiuſq. materia ſunt actus pęnitentis, qui in tres diſtinguũtur partes. Quarum prima eſt cordis contritio, ad quam pertinet, vt doleat de peccato commiſſo cum propoſito non peccandi de cętero. Secunda eſt oris confeſsio, ad quam pertinet, vt peccata omnia, quorum memoriam habet, ſuo ſacerdoti confiteatur integraliter. Tertia eſt ſatisfactio pro peccatis ſecundum arbitrium ſacerdotis, quæ quidem præcipue fit per orationem, ieiunium, & eleemoſynam. Forma huius ſacramenti ſunt verba abſolutionis, quæ ſacerdos profert, cum dicit: Ego te abſoluo: Miniſter huius ſacramẽti eſt ſacerdos habens auctoritatem abſoluendi, vel ordinariam, vel ex commiſsione ſuperioris: effectus huius ſacramẽti eſt abſolutio à peccatis.

Leo Papa Decimus.

In generali Concilio Lateranenſi.

CAP. II.

REgulares laicos, & clericos ſeculares à ſententia excommunicationis ab homine lata nullatenus abſoluere poſsint.

Ex

Digitized by Google

ſeſſ.23. de reſor.c.15.

Ex generali Concilio Tridentino.

CAP. III.

QVamuis presbyteri in ſua ordinatione à peccatis abſoluendi poteſtatem accipiant, decernit tamen ſancta Synodus, nullum, etiam regularem, poſſe confeſſiones ſecularium audire, nec ad id idoneum reputari, niſi, aut parochiale beneficium, aut ab Epiſcopis per examen, ſi illis videbitur eſſe neceſſarium, aut aliàs idoneus iudicetur, & approbationem, quæ gratis detur, obtineat, priuilegijs, & conſuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obſtantibus.

Pius Papa Quintus.

CAP. IV.

DEclaramus, decretum Sacri Concilij Tridentini de approbatione Regulariũ audiendis confeſſionibus ſecularium præpoſitorum ab Epiſcopis facienda, obſeruari debere etiam in omnibus Regularibus quorumuis Ordinum, etiam mendicantium, etiam ſub regulari diſciplina viuentibus, etiam, ſi ſint lectores, aut in Theologia, etiam de ſuperiorum ſuorum licentia, graduati, vel promoti, vel à ſuis Magiſtris generalibus, vel prouincialibus miniſtris ſecularium confeſſionibus audiendis expoſiti. Volumus tamen eos, qui ſemel ab Epiſcopo in ciuitate, & diœceſibus ſuis præuio examine approbati fuerint, ab eodem Epiſcopo iterum non examinari. Ab Epiſcopo autẽ ſucceſſore pro maiori cõſcientiæ ſuæ quiete examinari de nouo poterunt.

CAP. V.

COeterùm, quod ad pœnitentiam attinet, quam vnum ex ſeptem [a] ſacramentis Eccleſiæ ſub anathematis [b] cenſura Chriſtiani omnes vnanimiter profitentur, quæcumq. ab eadem Tridentina [c] Synodo definita ſunt, ad vnguem obſeruari præcipimus, eoſque omnes, qui, pura hac, ſanaque doctrina neglecta, cum finitimis Geneuenſibus, omnium, quotquot fuere, nequiſſimis, alijsque Catholicæ Eccleſiæ perduellibus, dogmata communicare, vel aliter docere, aut ſentire, præſumpſerint, non ſolùm anathemate mulctari, ſed, tamquàm hæreſis reos, niſi reſipuerint, condemnari mandamus: ex quibus, ſi quis clericus fuerit (quod abſit) ac poſt multas pias monitiones in errore pertinax eſſe perſeuerauerit, actu ipſo [d] gradibus deiectus, curiæ noſtræ ſecularis arbitrio remittatur, vt, qui propriam famam, ſacriq. ordinis dignitatem contempſerit, ciuilium legum rigore temeritatis ſuæ meritas pœnas luat.

a c. 1. ſupra hoc tit. b c. 1. ſeſſ. 24. de ſacrament. pœnit. c d. ſeſſ. 24. cap. 1. cum ſeqq.

d de quo in c. degradatio de pœn. lib. 6 cap. 4. ſeſſ. 13. de reſor. eiuſdẽ Conc. Trid.

Quod, ſi eum abeſſe contigerit, affixis monitorijs ad valuas metropolitanæ, & parochialis eccleſiæ loci illius, vbi, vel natus fuiſſet, vel beneficium, vel domicilium [e] habuiſſet, citetur, ac, niſi intra terminum peremptorium ei præſtitutum, ſe nobis ſiſtat, iterum proclametur, nec tamen reſpondens, ordine, dignitate, officio, ac beneficio [f] quocumq. deponatur, & tandem, ſi in poteſtatem noſtram deuenerit, & publice abiurare hæreſim recuſauerit, depoſitus eiuſdem curiæ arbitrio puniendus relinquatur.

e vt in cap. cum nullus. de temp. ordin. lib. 6.

f vt in c. in fin. ſupr. tit. prox.

CAP. VI.

ADmiratione prorſus dignum videtur, eleemoſynarum quæſtores, cùm eorum vſum, ac nomen, tamquam reipublicæ moleſtum, & ſcandaloſum, eadem Synodus damnauerit, in noſtra Prouincia adhuc perſeuerare adeo, vt quotidie ex remotis etiam chriſtiani orbis partibus huc quotidie confluant, qui ſpecie pietatis à ſimplicibus perſonis pecunias corradant. Ideo nos, qui, neque eorum importunitatem tolerari, neque cupiditatem expleri poſſe, noſtroſq. prouinciales hoc morbo in dies grauiùs laborare, animaduertimus, quodq. à tot [a], tantiſque Patribus factum eſt, conſtanter obſeruari cupimus, eccleſiarum-parochialium rectoribus in virtute ſanctæ obedientiæ præcipimus, ne quæſtores huiuſmodi in eorum parochijs admittant, niſi expreſſam, atque annuam, ſubſcriptione etiam, ſigilloq. noſtro munitam, petendi eleemoſynas à nobis obtinuerint facultatem: quam quidem, niſi probatis perſonis, nobiſq. ſubditis, aut, ſi extraneæ fuerint, ſatis notis, non concedemus, nec ſine ea conditione, quòd eleemoſynarum non ſint vllo modo participes.

a ſeſſ. 5. de reſor. cap. 5. ſeſſ. 21. de reform. c. 9.

§. 1.

Qui verò, nobis annuentibus, petere eleemoſynas poterunt, caueant, ne indulgentias publicare, verbum Dei prædicare, ſacras reliquias exhibere populis audeant. Qui ſecus facere deprehenſi fuerint, non ſolùm collectas eleemoſynas amittant (quas, ſi id commiſerint, pijs locis diſtribuendas adiudicamus) ſed quæſtoris officio perpetuò priuati per hebdomadam ſolo pane, & aqua temeritatis pœnam in carcere perſoluant.

§. 2.

Qui iam à ſancta Sede Apoſtolica quæſtum faciendi ſub quibuſdam conditionibus, vt moris eſt, peculiarem facultatem habuerint, eleemoſynas nullo pacto petere audeat, donec Apoſtolicorum diplomatum tenore diligẽter examinato, huiuſmodi quæſtores priuilegio abuſuros non eſſe, nõ dubitauerimus.

Digitized by Google

CAP. VII.

SVmmis laudibus extollimus, atq. in Prouincia noſtra ad vnguem obſeruari quàm maxime cupimus Lateranenſis [a] Concilij ſecundi conſtitutionem, qua præcipitur medicis, vt, cum ad infirmos in lecto iacentes adhibentur, eos ad expiandas proprias conſcientias ſacramentali ſuorum peccatorum confeſſione hortentur, ac tertio die minime viſitent, niſi, parochorum teſtimonio id factum plene fuiſſe cognouerint. Quod quidem eo maiore cordis affectu facimus, quo ſanctiſſimum Pium Quintum [b] Romanum Pontificem, cũ hæc ſalutaris conſtitutio, non ſine maximo animarũ detrimento in deſuetudinem abijſſet, ipſam ad priſtinam obſeruãtiam reuocaſſe, mirum in modum gaudemus.

[a] quæ incipit: Cum infirmitas, de qua c. 13. extra hoc tit.

[b] conſtit. 3. incip. Supra gregem, &c.

§. 1.

Quam quidem conſtitutionem per verbi Dei concionatores ſubditis noſtris publicari curauimus, non ſolùm, vt medicis morem gereremus, ac, ne infirmi, quaſi in extremo vitæ diſcrimine deprehenſi, improuiſa hac monitione perterreſiant: ſed etiam, vt mortalium animis inſtillata, obliuionis periculum faciliùs euadat. Quapropter, ne à medicis negligatur, eos, qui omnia in ea contenta non obſeruauerint, anathemati ſubijcimus, artiſq. medicæ exercitio perpetuò interdicimus, hortantes in Domino conſanguineos, familiares, & domeſticos ægrotantium, vt de eorum infirmitate parochis admonitis, quæcumq. ad confeſſionem, ac morientium ſalutem neceſſaria videbuntur, ſummo ſtudio, & charitate procurent.

§. 2.

Parochorum munus eſt infirmos ad patiẽtiam, ad mundi contemptum, ad æternæ gloriæ deſiderium, ad cordis contritionem inuitare, excitare, ſenſim traducere, ſimulq. docere, ſalutis ſpem, non in herbis, aut remedijs humana arte conquiſitis, non in veneficijs, aut dæmoniacis excantationibus; vt antiquitas vero lumine orbata perſuaſum habuit; ſed in remediorum potiſſimo fonte Deo poſitam eſſe, ad quem, vt certum præſidium, tutiſſimumque ſalutis portum [a], Chriſtiani diuerſa ratione confugientes, eum verum medicum, ac liberatorem experiuntur: terrenam verò medicinam ab eodem ſolo virtutum Domino virtutem habentem, vt eſt in ſacra pagina dicente [b]: Altiſſimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam; tantùm prodeſſe, quantùm eius creatori placuerit, adeo, vt graui reprehenſione dignus [c] ſit, qui incertorum medicamentorum fiducia, certam Dei opem negligit, ſicut maxime laudandus, qui in aduerſis eum, tamquam bonorum omnium radicem, agnoſcit, vt, & noui [d], & veteris Teſtamenti [e] exempla demonſtrant, vbi Deum in perturbationibus inuocantes ſola oratione liberati ſunt, adſtipulante Propheta [f]; iuſtos, cùm clamaſſent, à Domino exauditos, ex omnibuſq. ærumnis liberatos fuiſſe, contrà verò iuxta Euangeliſtam, peccatores [g] à Deo non exaudiri, eos, ſcilicet, qui in volutabro iniquitatum marceſcunt, cùm in [h] hunc mundum, vt peccatores ad pœnitentiam, non, vt iuſtos vocaret, venerit Chriſtus, ſaluoſq. eos [i] faceret, dicens per Ezechielem, nolle [k] ſe mortem peccatoris, ſed velle, eum conuerti, & viuere. Hæc, & ſimilia vnuſquiſque parochus languentibus inſinuare ſtudeat, vt criminum laqueis per fidelem confeſſionem ſoluti, & bene moriendi, & bene viuendi, ſi conualuerint, viam capeſſere addiſcant.

[a] Paralip. 2. c. 16 can. illud, quod can. qui ſine 26. q. 2. facit & can. nõ liceat 26. q. 1.

[b] Eccleſiaſt. 38.

[c] d. cap. 16. Paralip. & Hierem. c. 5. & 46.

[d] ſparſa in Euangeliorum libris.

[e] Genel. 12. 14. 15. 17. 18. 33. 38. & 41. & lib. 2 Reg. c. 22. 23. & 24.

[f] Pſal. 33.

[g] Ioan. c. 9.

[h] Luc. c. 5.

[i] Apoſt. ep. 1. ad Timot. cap. 1.

[k] cap. 33.

§. 3.

Quòd, ſi ex ſocordia, vel, ne infirmis moleſtia afferatur, ſeu terror incutiatur, parochus de parochiani ſui ſtatu, cumprimum in lecto decumbere, ac multò magis, poſtquàm morbus conualeſcere cœperit, minime certior fiat, infirmus verò abſq. ſacramentali confeſſione animam efflauerit, omnes, qui eius curæ aſtiterint, præſertim ſanguine, aut familiaritate, aut famulatu coniunctiores, arbitrio noſtro mulctentur: ipſe verò defunctus, niſi proximè præteriti Paſchatis tempore, & confeſſus fuerit, & ſacroſanctam Euchariſtiam ſumpſerit, vt cœteris exemplo ſit, à ſepultura eccleſiaſtica reijciatur.

CAP. VIII.

PRæterea, quoniam decretum eiuſdem Concilij [a] Tridentini de inſtituendo pœnitentiario in eccleſijs matricibus, in noſtra metropolitana executioni demandatum non eſt, quamuis plurimæ ab eo tempore hucuſque vacauerint præbendæ in hac diœceſi, quæ pro loci qualitate huic miniſterio ſecundum Concilij intentionem percommodè applicari potuiſſent, nos, religioſiſſimi Concilij zelum venerabundi excipientes, ac magiſtrum in Theologia, vel Decretorum doctorem in noſtra eccleſia tandem aliquando conſpici mirum in modum cupientes, vel vnum, vel plura beneficia, quæ, ſiue in noſtris, ſiue in capitularibus menſibus in poſterum vacare contigerit, pœnitentiarij eligendi, eiuſque ſucceſſorum alimentis (quantùm neceſſitas ſuadebit) adiudicamus, atque applicamus: qui quidem ſacerdos bonæ vitæ, ac doctrinæ ſit non minor quinquagenario, eiuſq. tandem expectationis, quæ ad caſuum nobis

[a] ſeſſ. 24. de reform. c. 8.

Digitized by Google

nobis reſeruatorum pondus, quandocumque opus fuerit, & ſuſcipiendum, & portandum, ſufficiat.

§. 1.

Quoniam non deſunt, qui, vel odio peccati, vel morum aſperitate, in pœnitentes, licet humiles, contritioniſque ſigna apertiſsimè oſtendentes, rigidi, ac difficiles, turbido vultu, toruiſq. oculis, eos inauditos reijciant nō ſine circumſtantium ſcandalo, ipſorumq. pęnitentium rubore, ac deſperationis periculo, id pluſquam ſemel à nobis obſeruatum, tanquam à Chriſtianis moribus diſſonum, ac penitus intolerabile, quàm maximè auerſamur, ſcientes, pertinere ad huiuſmodi Iudices Saluatoris exemplo veniam petētes benignè excipere, errātes reducere, afflictos, criminumq. mole grauatos, ſubleuare, erga ea, quæ contra diuina præcepta admiſſa eſſe audiuerint, faciem, ac verba ſic componere, vt [a], quamuis turpiſsima fuerint, ſine admiratione, animiq. commotione, accepta eſſe videantur, ijs præcipuè, qui lacrymis, aliiſvè exterioribus contritionis argumentis, pietatem ſuam probauerint: immo, ſi quem præ verecundia titubare, loqui non audere, ac confundi appareat, preſtò eſſe debere prudentem confeſſarium dicimus, vt hæſitantē confirmet, timēti animos addat, tacenti ſanctè quodammodo blandiatur, vt, timore depoſito, communem ſibi cum alijs hominibus naturam corruptam, communem imbecillitatem, communem morbum eſſe intelligens, peccata ſua pandere minimè vereatur, pro certo habens, ſi cum oris confeſsione propoſitum non peccandi coniunxerit, perfugium diuinæ miſericordiæ ſibi nunquam defuturum, ſic loquente ipſo Deo per Ezechielem [b]: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iuſtitiam, vita viuet, & non morietur; & alibi [c]: Nolo mortē impij, ſed, vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Cui conſonum eſt, quod legimus apud Ioannem [d]: Si confiteamur peccata noſtra, fidelis eſt, & iuſtus (Deus ſcilicet) vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate. & paulo inferius [e]: Si quis peccauerit, (nullum ſcilicet peccati genus excipiens) aduocatum habemus apud patrē Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro peccatis noſtris tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Cū quibus concordat illud Matthæi [f]: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Eadem ratione, ſi pœnitentem diffidere confeſſarius ſuſpicetur, nutantem erigat, validaque manu ad fiduciam, ſpemq. ſalutis certiſſimam ſub pœnitentię clypeo reuocare nitatur, obijciens Chriſti [g] reſponſum datum Petro interroganti, an peccatum fratri remittendum fuerit vſque ſepties; nempe; remitti debere, non tantùm vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Abſoluto autem confeſsionis negotio, non ab re fuerit, ſi expediat, pęnitentem acriùs, ac liberiùs accuſare, vt animæ ſuæ periculum propiùs conſpicatus, tutiorem viuendi rationem in poſterū faciliùs ineat, id tamen cautiſsimè fiat, ne, aut propter circumſtantes, ſi qui ſint, aliavè de cauſa pereat, vel noceat, quod maximè prodeſſe, ac viuere, optamus.

§. 2.

Quod quidem à ſacri [h] Concilij Tridentini patribus, animaduerſum fuiſſe res ipſa demonſtat. Namque, cùm in multorum [i] hominum conſpectu peccantes coram corripiēdos eſſe moneat Apoſtolus, fuetitq. id, quaſi diuinum præceptum, in Eccleſia diu obſeruatum (etiam [k] in occultis grauioribus culpis) vt, ſcilicet, publicis peccatis publicè expiatis, procliuiores ad malum occaſionem peccandi facilius vitarent, placuit tamen, hoc publicæ pęnitentię genus arbitrio Epiſcoporum in aliud ſecretum commutari poſſe, ne ex detegendi peccati neceſsitate confeſsionis integritas in diſcrimen æternæ ſalutis adduceretur. Id ipſum & pęnitentiarium capitularem iuxta facultates ſuas facere poſſe, declaramus.

§. 3.

Pęnitentiarium verò capitularem, vt attētius, ac maiore fructu animarum munus ſuū implere poſſit, dum audiendis confeſsionibus in Eccleſia operam dabit, quotidianas canonicas diſtributiones integrè lucrari debere iuxta eiuſdem [l] Concilij mentem declaramus, ac ſi in choro canonicas horas cum alijs recitaret.

CAP. IX.

Non tamen poteſt pęnitentiarius, ſicut, nec alij confeſſarij, qui ordinariam, vel delegatam poteſtatem clauium habent, ab omnibus peccatis pęnitentes indiſtinctè abſoluere; cùm ab antiquiſsimo tempore in more poſitum ſit in Eccleſia grauiſsimorum, pijſsimorumque patrum conſenſu, vt atrociora, magiſq. enormia delicta ſummis dominici gregis paſtoribus iudicanda relinquantur. Quamobrem [a] Romani Pontifices iure optimo, pro ea poteſtate, quam in vniuerſam Eccleſiam habent, cauſas nonnullas ſibi cognoſcendas reſeruant [b]. Quod & vnuſquiſ-

a cap. 1. ſup. eod. Io. c. 20 ibi: quorum remiſeritis, &c.

b cap. 18.

c cap. 33.

d epiſt. 1. 1o. c. 1.

e epiſt. 1. Io. cap. 2.

f c. 3. & 4.

g Matt. c. 18

h d. c. 8. in princ.

i ep. ad Tit. 3. de quo c. ſed illud 45. d. c. ſi peccauerit verſer go 2. q. 1.

k Aug. lib. 5. de ciuit. Dei c. 26. & epi. 54. & home. 49. & de vera, & fal. pœnit. c. 11. Tertul lib. de pœnit. pudi. Amb. li. 1. de vn pœnit. c. 20. de quo in c. reperitur de pœnit. d. 3. Cypr li 2. de lapſ. & in d. 1. d pœni. paſſim.

l d. c. 8 in fi.

a c ſi qs ſuadente 17. q. 4. la quorumdam extr. de iudic. c. conqueſtus ext. de ſent. exc. c quicūque eo li 6. cle. a eod. c. ſi dominicus extr. hoc m. c. felicis de pœnit. lib. 6. & paſſim.

b Conc. Tri. c. 7 ſeſſ 14 d doct. pœnit.

Digitized by Google

que Epiſcopus facere poteſt, limitata ſuæ iuriſdictionis ſacerdotibus abſoluēdi facultate.

§. vnic.

Cùm autem per Ezechielē [c] dixerit Deus, velle ſe conuerſionem, ac vitam potius, quàm mortem impij, ſanctè admodum, ſponſo ſuo Chriſto ſuggerente, noluit Eccleſia in mortis articulo reſeruationem vllam locum habere, quin, imminente vitæ periculo, ſi ægrotus proprij ſacerdotis opera quoquomodo vti nequeat, vnumquemque, ſiue ſecularē [d], ſiue Regularem ſacerdotem, à quocumque peccato, vel ſummo Pontifici, vel Epiſcopo reſeruato, ab omnique excommunicationis vinculo illum abſoluere poſſe, declarauit, ita tamen, vt ſi ægrotus conualuerit, cum primū commode poterit, ſe Epiſcopo [e], vel ſummo Pontifici ſiſtat, vel etiam cuicumque excommunicationis abſolutio reſeruata fuerit, vt, poſtquam ex reſeruatione cognouerit, quoquomodo Eccleſiæ præceptis ſatisfaciendum ſit, quod ſibi impoſitum fuerit, humiliter, ac ſine mora, implere non differat, alioquin [f] eodem ſe nexu implicatum agnoſcat. Conſequenter, qui ad infirmum excommunicatum, atque in vitæ diſcrimine conſtitutum, acceſſerit, quem ceſſante eo periculo, abſoluere non poſſet, eum nequaquam abſoluat, niſi [g] ille prius ijs ſatisfecerit, quorum cauſa excōmunicatus fuiſſet, vel, ſi id commodè fieri nequeat, niſi ſatiſdet, vel ſe ſatisfacturum iuret, ſi conualuerit, vel alio [h] modo de plena ſatisfactione caueat. Sed, ſi temporis anguſtia neque id perfici poſſe, probabile ſit, attamen abſoluatur infirmus, cùm ad impoſſibile [i] nemo teneatur.

c cap. 33.

d d. c. 7. in fi.

e arg. c. quæſuis ext. de ſent. excom.

f vt habetur in c. eos ext. de ſent. exc. lib. 6.

g vt in Cle. 1. de hæret.

h gloſ. ad d. Cle. 1. §. Verum verbo, & tunc.

i l. 3. § prin. ff. ad S. C. Syllanian. l. impoſſibilium ff. de reg. iur.

De ſententia excommunicationis. Tit. XXXVII.

C A P. I.

EXCOMMVNICATIONIS ſentētiam, etiam, ſi ab ea [a] appellatum fuerit, ſecum trahere executionem, non eſt dubiū adeo, vt noua executione opus non ſit, quia ſemel facta executio, iterum fieri nō poteſt, &, ſicut factum pro infecto non habetur, ita actum agi non oportet: ideo [b] excommunicationis ſententiam iuſtè, vel iniuſtè latam, timendam eſſe, definiuit B. Gregorius. Si verò fulminata ſit excōmunicatio poſt interpoſitam appellationem, nullam eſſe dicimus, quaſi id factum ſit in odium, & contemptum appellationis, vtque appellans iuris cōmunis beneficio defraudetur, quod ſaluum, atque inuiolatum eſſe, maximè intereſt Reipublicæ, vt iudicum ignorantiæ [c], vel malitiæ ipſarum legum patrocinio obuiā iri poſſit.

a c. paſtoralis §. vlt. ext. de appella. ext. hoc eo. to. tit.

b c. 1. & c. nemo 11. q. 3.

c l. 1. §. falſus ff. rē rat. hab. l. vlt. C. de ſen. præſ. præt. l. 1. ff. de appell.

C A P. II.

SI, vt eſt apud Auguſtinum, Dei opera; quæ à magnitudine miracula vocantur; ſola frequentia, ac numero vileſcunt, tantò magis contemnetur excommunicationis gladius (quamuis Eccleſiaſticæ diſciplinæ neruus [a] ſit) ad continendos in officio populos plurimum ſalutaris, ſi paſſim, atque ex minima cauſa nimia iudicum facilitate educatur, quorum partes ſunt ſancti huius, Eccleſiæq. neceſſarij iuris auxilij abuſum non admittere, etiam [b] Concilij Tridentini auctoritate damnatum, cui, cùm cenſuræ ex leui cauſa inflictæ minimè probarentur, præſertim, quæ ob res deperditas fulminari conſueuerant, ſic loquitur: Quapropter excommunicationes illæ, quæ, monitionibus præmiſſis ad finem reuelationis, vt aiunt, aut pro deperditis, aut ſubtractis rebus, ferri ſolent, à nemine prorſus, præterquam ab Epiſcopo, decernantur, & tunc non aliàs, quam ex re [c] non vulgari, cauſaque diligenter, ac magna maturitate per Epiſcopum examinata, quæ eius animū moueat. Quod nos in noſtra quoque iuriſdictione ad vnguem obſeruari cupimus, & mandamus.

a c. dilecto hoc tit. lib. 6. cap. nulli in princ. 2 q. 1. c. viſis in fi. 16 q. 2. c. corripiantur 24 q. 3.

b c. 3. ſeſſ. 25 de refor.

c cap. Epi c. nemo Epiſcoporum c. nullus ſacerdotū, & paſſim 11 q. 3. c. ſacro eod. tit. lib. 6.

§. 1.

Eam tamen concedi nolumus, niſi ſecundum regulam, quam vocant, Cancellariæ, à Romano Pontifice Pio Quinto præſcriptam, vt, ſcilicet; preces ad hanc excommunicationem obtinendam porrectæ reijciantur, niſi res, de qua agetur, eiuſque pretium nominatim, atque indiuiduè exprimatur, cui quidem conditioni obnoxiæ non ſint Eccleſiæ, loca pia, & Vniuerſitates, quas, cùm probabile ſit, rerum deperditarum particularem ſcientiam non habituras, hoc iuris ſubſidio iuuari placet, dum, rerum non vulgarium veriſimili [d] ratione generatim, ac diligenter collecta, appareat, eas non minoris quinquaginta aureis nummis valere, totidemq. florenis Sabaudienſibus, ſi excommunicatio pro pauperibus concedenda ſit, de quorum inopia accuratè explorata, vt expreſſa mentio in litteris fiat, mandamus.

d arg. l. vlt. ff. q. d met. cau. l. cum de indebito ff. de probat.

§. 2.

In cauſis item criminalibus abſtinendum eſſe à cenſuris, quandocumque executio contra rem, vel perſonam, commodè fieri poſſit, cum eodem Concilio [e] decernimus. Aliàs ſpiritualibus quoque armis (dummodo delictum id exigat) vti iudicem debere non negamus.

e d. c. 3. verſ. in medis quoque.

CAP.

CAP. III.

PVblicè excommunicatus, vt de propria ſalute magis ſolicitus ad ſanctæ matris Eccleſiæ omnibus patens [a] gremium diligentius redire ſtudeat, peccatorum ſuorum pœnitentiam ſubiturus, primo quoque cuiuſque menſis dominico die à parocho publicè denuncietur, ac, ne [b] conuerſatione ſua alios corrumpat, donec conuertatur, ingreſſu Eccleſiæ prohibeatur, eo præſertim tempore, quo Miſſæ, aut diuina officia celebrabuntur.

a l. inter claras in fi. C. de ſum. Trin. & fid. Cath. gl. ad c. aboleendam verbo: audientia, & ad c. pen. §. vlt. verbo d. prehēſi. ext. de hæret.
b c. ecce autem 24. q. 3.

§. Vnic.

Quod, ſi obſtinato animo in cenſuræ periculo perſeuerauerit, ſanaſq. monitiones obfirmate reſpuere viſus fuerit, parochus illum nobis ſub pœna ſuſpenſionis à diuinis omnino indicet, vt, tanquam de hæreſi ſuſpectus, juxta eiuſdem ſacri [c] Concilij decretum, quæſtioni ſubijciatur.

c d. c. 3. in fi.

CAP. IV.

QVandoquidem Religioſo ſpiritualis fori inſtituto maximè cōuenit exactè, cautèque geri, quæcumque Eccleſiæ auctoritate, ac nomine gerenda ſunt, Monitiones, ſiue Monitoria rerum ſurreptarū reuelationi ſuffragantia, quamuis ad eruendam veritatem, ac [a] ſurripientium conſcientiam leuandam, decerni ſoleant, non tamen indiſtinctè, aut promiſcuè, etiam in cauſis ciuilibus, ſed annexa clauſula, quam vocant [b], *Parte, & conſilio exceptis*, poſt motam litem concedenda eſſe, pronunciamus, ne, qui antea de ſurreptione ſuſpectus eſſe non poterat, quia neſciebatur, quis futurus eſſet, poſtquam fuerit in iudicium vocatus, diffametur. *Pars autem, & conſilium*, reus, ſcilicet, eiuſq. aduocatus, à cenſuræ periculo iure excipiendi ſunt; quia, neque alter propriam prodere culpā, aut aliquid ſibi [c] damnoſum in iudicio exhibere tenetur, neque alterum ad manifeſtanda, quæ, vt cliētem ſuum defenderet, ſecretò acceperit, compelli boni mores patiuntur, niſi [d] hic in fraudem legis ad patrocinium vocatus fuerit, vt, ſcilicet, de clientis ſibi nota culpa teſtis eſſe non poſſit, quem, ſi quid ab eo doloſè commiſſum cognoſcat, ad corrigēdum, quod peccauerit, enixè hortari, atque impellere ſtudeat, ac ſi in malitia pertinacem repeṙiat, à ſuſcepto patrocinio abſtineat, ne [e], dū proterui clientis nequitiam fouere malit, ipſe quoque cenſurę vinculo irretitus improbi cōſilij pœnas luat. Multò minus autem, huiuſmodi monitoria abſque eadem clauſula in criminalibus quæſtionibus concedenda eſſe apparet, cùm [f] imminente infamia, aliavè pęna [g] criminum indiuidua comite, probabile ſit, rem alienam ſic occupantes, non ſolum ad patratorum delictorum confeſſionem: ſed nec [h] ad reſpondendum, vt aiunt, criminoſis poſitionibus vnquam cogi poſſe.

a c. peccatū de reg. iur. in 6.
b de qua c. Parte inf. de verb. ſignif.
c l. vlt. C. de eden. l. nimis graue C. de teſtib.
d ex l. procuratorē ff. de do. ma. exce. An. Fab. de fi. 54. n. 3. ti. de prob.
e arg. l. non oēs §. à barbaris ff. de re milit. Idem Fab. d. diff. 45
f l. 4. §. aduerſus ff. de do. ma. excep. l. prorſum § 1 ff. d ritu nup.
g Nouel. 45 d malit. rap. paſſa.
h arg. l. & ga in fi ff. d interdic. in in. facien.

CAP. V.

SAcerdos accuſatus, quòd conſacerdotem abſque legitimis indicijs ſimoniæ diffamauerit, ſi litteras monitoriales cum clauſula [a], *Parte, & conſilio exceptis*, ſibi decerni petierit, licet non alia de cauſa, niſi, vt criminis fama probata, famam propriam à calumniæ ſuſpicione vindicet, attamen reijciēdus eſt, ne accuſator ex talium litterarum publicatione, pluſquam ex verborum iniuria diffametur. Nam, quamuis accuſatum vincere poſſit, (quod tamen incertum eſt) ſimul poſsibile eſt, eius victoriam ad eorum aures non peruenturam, ad quos litterarum publicatio perueniſſet. Nec refert, quòd accuſatus obijciat, niſi exaudiatur, præberi anſam delictis, ſuamq. exiſtimationem probationū inopia aliena culpa periclitari: ſed & ſibi fauendum eſſe, æque atque accuſatori, ex regula [b] iuris, quæ eſt, vt fauore dignior ſit reus, quàm actor. Hoc enim caſu fauore dignior eſt accuſator, eo quòd accuſatus abſque legitimis probationibus eum diffamauerit, & conſequenter calumniatoris pęnam ſubierit, crimen obijciendo, quod probare non potuit. Siquidem accuſator illico, ac intentionem ſuam non probat, etiam [c], ſi de calumnia iurauerit, calumniatus fuiſſe præſumitur. Vt verò accuſato, quantùm per æquitatem licet, conſultum ſit, non prohibemus, quin per teſtes idoneos crimen ſibi obiectum probare poſſit, ac, ſi deponere nolint, accipiat monitorias litteras, quibus cenſurarum Eccleſiaſticarum auxilio, ad teſtimonium dicendum compellantur. Prohibenda [d] eſt igitur publicatio, non intimatio, vel ſignificatio. Quo ſanè temperamento vtrique parti conſultum putamus, quod à bono [e] iudice pro virili parte ſemper obſeruandum eſt.

a vt ſupr. c. prox.
b l. 125. ff. d reg. iur. l. Arrianus ff. de obl. & actio.
c Clar. lib. 5 ſen. §. fi. præcrim. q. 62. n. 6 & 7.
d An. Fab. de fi. 30. in hoc tit. d prob.
e l. ex ijs in fi. ff. quæ in frau. credit.

CAP. VI.

SI litigator coram iudice à nobis dato agere recuſet, cauſa recuſationis allegata, eamq. iudex, vel aduerſarius, veram non eſſe contendat, non prohibetur recuſans, quin legitimis probationibus [a], actionem ſuam proſequi poſsit, ac quamuis ad eam rem expediendæ ſint litteræ monitoriales, (quæ, cum excommunicationis periculum ſecū afferunt, facile [b] concedi non ſolent, niſi, deficientibus alijs probationibus in ſubſidium iuris) attamen concedendæ ſunt. Sed, ſi recuſationis cauſa, vel leuiſsima, vel parum honeſta ſit, vel etiam, ſi admiſſa [c] iudicis exiſtimationem magnopere læſura videatur, nolumus, monitorias

a l. apertiſſimi C. de iud. c. quod ſuper his 3 q. 3. c. cū inter. vbi gl. ext. de excep.
b cap. 1. ſup. hoc tit.
c vt c. 2. §. vlt. ſup. hoc tit.

Digitized by Google

torias litteras publicari: permittimus tamen, poſſe intimari [d], ſeu ſignificari ijs tantummodo, qui in eo negotio ad teſtificandum propoſiti fuerint.

d vt c. prox. ſup. eod. Faber de fi. 51 eod. d prob.

CAP. VII.

Monitorialibus litteris, vt plurimum causam dant eorum tergiuerſationes, qui à dicendo teſtimonio minimè alieni, eam tamen ſolennem veritatis confeſſionem ſtudioſè ſubterfugiunt, immò perſonali intimatione, atque ſignificatione, malitioſè nonnumquam declinata, vt coacti teſtificari videantur, litteras ipſas in Eccleſijs inter Miſſarum ſolennia frequentiſſimo populo publicari affectant, haud quaquam erubeſcentes, etiam coram ipſis partibus (quarum magis intereſt veritatem patefieri) diſertis verbis profiteri, ſe pro veritate non depoſituros, etiã religione, ac neceſſitate vrgente, quin & aliquãdo ex ſola improbitate, atque animi proteruia. Ea de cauſa domeſticorum, ac familiarium, teſtimonia, ſi monitorij Eccleſiaſtici terrore, aut conſcientiæ ſtimulo, ab inuitis, & renitentibus extorquenda ſint, non magis admittenda ſunt, quàm, ſi à ſubornatis, corruptisvè perſonis proferantur, ne [a], cùm probationes ex domo rei ſumi non debeant, fiat fraus legi, ad teſtificandum per monitoria [b] adactis ijs, qui alioquin ex rei domo producti, licitè reijci poſſunt. Itaque à monitorijs abſtinendum, quandocumque aliquid, niſi ex domeſticorum dictis [c], probari nequit.

a l. de minore §. tormenta ff. de qõ.
b arg. l. 5. §. ſi pupillus ff. de reb. eor. qui ſub tut. vel cur. ſunt l. ſcire §. 1. ff. de leg. tut.
c l. conſenſu §. ſeruus C. d repud.

CAP. VIII.

Communi [a] ſapientum calculo receptum eſt, ſi teſtis interrogatus, ac iuratus, de eadem re variè deponat, ſtandum eſſe eius prioribus depoſitionis verbis. Sed, ſi monitorialium litterarum vigore depoſitio habeatur, poſteriora verba (licet aliàs, & fide carerent, & [b] periurij, falſiq. reos variantes teſtes efficerent) attendi debere, ac [c] multò magis, ſi veriſimiliora videantur, alijſque adminiculis confirmẽtur, ſolent enim indicia, vt [d] probatio plenior ſit, cum dictis teſtium conferri. Quamobrem de commiſsi nobis gregis æterna ſalute ſoliciti, ne ſcilicet, per diabolicas inſidias ſubditi noſtri ad peierandum miſerè adducantur, litteras huiuſmodi, & perraro, & cautiſsimè concedendas eſſe, pronunciamus.

a poſt Cou. li. 2. variar. c. 13. nu. 8. Clar. § fin. crim. q. 53. n. 15. & Bar. ad l. ſi poſtulauerit §. penul. ad l. Iul. de adult. & ad Auth. de teſt. §. illud autem. Ant. Fab. in ſuo C. de fi. 4. & 34 de teſt.
b l. cos 1 § falſi ff. ad l. Corn. d falſ. Clar. d q. 53 n. 10. & ſeq.
c arg. l. vit. ff. quod met. cau. l. cũ de indebito ff. de prob. Fab. d. de fin. 54.
d l. ſola C. d teſt. l. dolum C. de dolo.

CAP. IX.

Qvoniam ad extorquendas occulti criminis probationes, litteræ monitoriales ſacræ [a] Tridentinæ Synodi decreto prohibentur, ſi eas in tribunali noſtro, quomodocumque ſubduci, aut impetratas ab aliquo ex noſtris parochis inconſideratè publicari contingat, ſuaque plurimum intereſſe quis duxerit intercedere, atque obſiſtere, ne effectum ſortiantur, quamuis coram noſtro ſeculari, vel alio quocumque iudice, lis vertatur, querelaue porrecta ſit, ad nos tamen, ſeu Vicarium noſtrum generalem, eam cognitionẽ ſpectare dicimus, cùm iudex [b] laicus abſque excommunicationis periculo hac de re [c], quoniam ſpiritualis eſt, iudicare non poſsit. Verum, ne delicta [d] remaneant impunita, ipſum laicum iudicem, hac interceſsione minimè obſtante, ad inquiſitionem, & litem coram ſe inſtitutam, vel breui inſtituendam, pergere poſſe non negamus, ne interea probationes intercidant [e], quas, quoad eius fieri poteſt, ſaluas eſſe oportet.

a c. 3. ſeſſ. 25 de refor. c. 1 §. 1. ſup. hoc tit.
b c. ſi iudex laicus hoc titulo lib. 6.
c Ant. Fab. eod. C. de fi. 19. ti. d ede.
d l. ita vulneratus ff. ad l. Aquil.
e l. in lege ff. eod. ad l. Aquil. l. curéc ff. d teſt.

De verborum ſignificatione. Tit. XXXVIII.

CAP. I.

ABORTVS dicitur partus immaturus, & ante tempus editus, quaſi idem, quod aborſus, à verbo aborior, vel, vt alijs placet, abordior, quod idem fermè ſignificat, quod abortus, niſi, quòd hic fœtus ſit iam grandiuſculi, vt Nonius interpretatur; ille non ità pridem concepti; & Paulus [a] iuriſconſultus aborſum vocat fœtum venenis, ac medicamentis eiectum. Ab eiectione autem differt abortus, quòd hic intra quadrageſimum diem contingat, illa verò grandioris fœtus ſit, ſed immaturi, de quo Gellius ſic [b]: Quod quidem faciunt (matres, ſcilicet, filios proprio lacte nutrire recuſantes) eadem vecordia, qua quibuſdam commentitijs fraudibus nituntur, vt fętus quoque in corpore ſuo concepti aboriãtur, hoc eſt abortum patiantur: & Varro [c] verbo abortare vſus eſt; &, mulier abortiuit, alibi legitur [d]. Abortionem quoque pro abortu dixit idem Paulus [e]. Inde, & abortiuus, & abortiuum [f] facere, quod eſt abortum facere. Et abortiuus partus pro informi, & imperfecto accipitur. Suetonius [g] metaphorice Senatorũ, & coet: quos abortiuos vulgus vocabat, hoc eſt informes illo honore indignos.

a lib. 4. ſent. c. 9.
b lib. 12. c. 1
c de re ruſt. lib. 2 c. 4.
d ſicut ex litteris extr. de homic.
e l. ſi quis aliquid §. qui abortioni ff. de pœnis.
f c. Moyſes 32 q. 2.
g in vita Auguſti c. 35.

CAP. II.

Anathematis vocabulo res, & perſona ſignificatur: res, cum [a] excommunicationem ipſam, perſona, cum [b] hominem excommunicatione maiore mulctatũ, dicimus. Eſt autem anathema Græcis idem, quod nobis deuotus, ſacer, maledictus, excommunicatus, (cum de homine loquimur) quaſi ſuſpenſus, ſeorſum poſitus, atque à fidelium

a cap. debẽt 11. q. 3.
b ad c. Engeltrudam 3. q. 4.

com-

Digitized by Google

communione ſeparatus. Et, quamuis [c] inter maiorem excommunicationem, atque anathema nihil interſit, quo ad vinculũ, ſolemnitate [d] attamen inter ſe non minimum differunt: Fulminaturq. anathema ad terrẽdos, atque in officio continendos fideles, à quo [e] propterea abſolui difficilius eſt, quàm ab excommunicatione, cùm [f] ab inferioribus Epiſcopo remitti non poſſit.

c Abbas ad c. cũ ab Eccleſiarũ n. 5. ext. de offic. Ord.
d c. debent.
e Abb. ad d. c. cũ ab Eccleſiarum, & ad c. cum in cunctis §. inferiora ext. de elect.
f glo. cõiter recepta ad d. c. cum ab Eccleſiarum vbi & Abbas n. 1.

CAP. III.

ANimatus, ſeu viuificatus partus maſculinus dicitur ſecundum Hippocratem [a] ſeruato naturæ ordine, trigeſimum agens diẽ in materno vtero: Fœmininus verò, vt articulatus, & configuratus ſit, non minore, quàm duorum, & quinquaginta dierum ſpatio viuere creditur.

a lib. de natura pueri & lib. de ſeptimeſtri part.

CAP. IV.

BEneficiorum Eccleſiaſticorum alia reſeruata, alia affecta vocantur, licet, quoad effectum reſeruatio, & affectio idem ſint, ſed propriè reſeruari dicuntur, quæ in curia vacant, eorumq. reſeruatio clauſa eſt [a] in corpore iuris. Hinc communiter receptum eſt, vnicam eſſe reſeruationem, alijs contendentibus [b], plures eſſe. Nobis placet, reſeruata dici debere ea, in quorũ collatione ratio menſium habetur, reliqua omnia affecta: verbi gratia, ſi beneficium regulare commendetur, remanet enim perpetuò affectum Sedi Apoſtolicæ; vel, ſi in litteris prouiſionis poſitum ſit decretum de dimittendo obtento beneficio per reſignationem in manibus Papæ factam, per priuationem in curia ſequutam, & cum huiuſmodi clauſulis, quibus Romani Põtifices beneficiorum collationem ſibi reſeruare ſolent: ſed, vel reſeruationis, vel affectionis nomine cenſeantur, huiuſmodi [c] beneficia in curia, vel apud ſanctam Sedem, ſemper vacare intelliguntur, nec ab inferioribus collatoribus conferri poſſe, licet omnia [d] beneficia conferendi facultatem habeant, niſi [e] de reſeruatis, & affectis expreſſa mentio in litteris Apoſtolicis facta ſit.

a de qua c. 2 de præb. li. 6
b Gome. præſertim ad regulam de triennali poſſ. q. 31. ver. ſecũdus igitur articulus Aeneas d' falconib. in Tract. de reſer. q. 1 in prin. n. 12
c gl. ad Clemen. 1. Vt lite pen. Cal. conſ. 9. de præb. Simo. Tract. de reſer. benef. q. 30. nu. 4. Lapus alle. 96. Aen. de Falcon. d. Trac. 2. effec. Auctor Tract. d' Indultis §. et ex eo nu. 3. cum ſeqq.
d Rota dec. 3. de off leg. in nouis & alij plures, quos Auctor alleg. ibidẽ.
e d. c. 1. vbi Fran. & alij.

CAP. V.

CAelebs vocatur, ſiue mas, ſiue fœmina, qui extra matrimonium viuit, vnde cælibatus matrimonio opponi dicitur. Corrumpis ſine talione cælebs, ait ille [a], hoc eſt, cùm vxorem non habeas, quæ corrumpi poſſit, alienas vxores gratis corrumpis. Et Suetonius [b]: Confirmauit pro concione, quatenus matrimonia ſibi male cederent, permanſurũ ſe in cælibatu. Dictus eſt cælebs, quaſi cælo dignam vitam degens, vt interpretatur Beatus Hieronymus, nam, qui ſine vxore eſt, beatus, ac quaſi cæleſtis homo videtur, cum vxor [c] malum ſit neceſſarium. Ideo Apoſtolus [d] dicit: Solutus es ab vxore? noli quærere vxorem. Cælibes etiam appellantur, qui per ſummam continentiam venereæ voluptati nuncium remittunt. Hos ſeruos ſuos Dominus: hos diſcipulos Magiſter agnoſcit: hi de terra triumphant Deo ſimiles, quoniam Dei virtutem capiunt; quos propter Regnum cælorum, ſe ipſos caſtrare teſtatur Saluator apud Matthæum [e]. De his dixit Ioannes [f], quòd cum mulieribus non eſſent coinquinati, cùm virgines eſſent, agnumq. ſequerentur, quocumque iret.

a Martialis lib 12.
b i vita Claudij c. 26.
c Stobæus d' nuptiis.
d epiſt. 1. ad Cor. c. 7.
e cap. 19.
f Apoc. c. 14

CAP. VI.

CEnſus olim [a] duplex fuit, ſoli, ſcilicet, & capitis, nam ſingulo quoque luſtro, quod quadriẽnij periodo claudebatur, vnuſquiſque pro capitibus, ac rebus ſuis publice profitebatur, hoc eſt, quodcumque poſſidebat, in tabulas publicas referri curabat, vt pro numero, ac qualitate perſonarum, & bonorum, quæ habebat, tributa ſolueret. Nobis cenſus [b] eſt penſio Epiſcopo de bonis Eccleſię debita, ac reſeruata, ne impoſitionibus, vel exactionibus [c] ſubditos oneret. Hodie cenſus quoque dicitur annuus redditus conſtitutus ſuper re immobili, vel, quæ pro immobili habeatur, ſitq. fructifera natura; videlicet, cum iuxta Pij Quinti [d]. conſtitutionem is emitur, exempli gratia, centum nummorum aureorum pretio, ita tamen, vt pœnes venditorem ea remanente, ipſe ſingulo quoque anno quinque, ſex, octo, vel ſeptem itidẽ nummos aureos, vel aliam ſummam rei emptæ fœcunditati congruentem, emptori repræſentare teneatur. Qui tamen cenſus, vel penſio, ſi rem fluminis impetu abripi, vel chaſinate [e] abſorberi, vel incendio, aliavè calamitate perire contingat [f], ceſſare intelligitur, vel, ſi res tota non perierit; pars illa penſionis, quæ cum fructu rei deperditæ proportionem habuerit. Cenſum verò ſic venditum venditori redimere ſemper licet: quamquam emptori pretiũ eius repetere ſemper illicitũ.

a to tit. ff. d' cenſib.
b c. quæſitũ in fin. 1. q. 3. to. 21 d' cenſ.
c c. 1 & 6. §. prohibemus eod d' cẽſib.
d d qua ſup. c. 2. de empt. & vend.
e chaſma verbum Græcũ terræ hiatũ, ſeu voraginẽ ſignificat.
f idem de re feudali, vel cenſuali, vel emphyteuti ca dicẽdum eſt An. Faber in ſuo C. tit. de iu. emphyt. de fin. 30 cum ſeq.

CAP. VII.

DImiſſoriæ [a] litteræ, olim vulgò nobiliore vocabulo dicebantur Apoſtoli, quaſi miſſæ, quia mittebantur à judice, à quo appellabatur, ad eum, ad quem directa fuiſſet appellatio, & per eas cauſa ad ipſum dimittebatur. Hodie dimiſſoriæ ſunt, non ſolùm, quæ propter appellationem dantur: ſed &, quæ commendatitiæ, ac teſtimoniales, vocãtur, quibus promiſcue, & indifferẽter vtimur. Sed magis placet, dimiſſorias dici eas, quæ, proprio Epiſcopo impedito, dantur cupientibus ab alieno ordinari: commẽdatitias verò,

a l. dimiſſoriæ 106. ff. d' verb ſignif.

ſeu

Digitized by Google

ſeu teſtimoniales, quæ dantur iam ordinatis, vt in exteras diœceſes profecturi, à locorum ordinarijs [b] ad functiones Eccleſiaſticas admittantur proprij Epiſcopi litteris commendati, ſicut ad [c] ordines tantùm admittuntur, qui proprij parochi de ſuis natalibus ætate, ac moribus Epiſcopo litteras teſtimoniales exhibent. Vnde apparet dimiſſoriales [d] à ſolo Epiſcopo, teſtimoniales verò, etiam ab inferiore, concedi poſſe.

b c. tuæ ext. de cler. peregri. c ſancto. rum 70. d. c. qm 21. q. 2. Conc. Trid. ſeſſ. 23. de ref. c. 16 I ſi. c c. 5. ead. ſeſſ. 23. d d. cap. 16. ead. ſeſſ.

CAP. VIII.

EPiſcopi vox latinè reddita ſpeculatorem ſignificat, animarum certè regimini optimè congruens, cùm ex altiſſima charitatis ſpecula, creditarum ſibi ouium mores explorare, ac diligentiſſimè obſeruare ad Epiſcopũ maxime pertineat. Epiſcopos appellat Arcadius [a] iuriſconſultus eos, qui pani, rebuſque venalibus ad quotidianum victúm neceſſarijs præerant: vnde Epiſcopos paſtores animarũ dictos eſſe crediderim [b], quòd ſcilicet de cæleſti pane, cuius aliméto ſatiatur, ad Deumq. extollitur Chriſtiana anima, curam habeant: hoc enim Epiſcopi vocabulum vſque ab initio naſcentis Eccleſiæ fuiſſe teſtantur acta [c] Apoſtolorum. Ideo etiam ſuperintendentis [d] titulo inſignitum eſt ita, vt Epiſcopatus [e] onus potiùs, quàm honor videatur.

a l vlt. ff. de mun. & hon.
b Auctor in Parat. tit de temp. ord. & in tract. de Indul. §. Epiſcopus n. 15.
c cap. 20.
d c. qui Epiſcopatum 8. q. 1.
e epiſt. 1. ad Tim. cap. 3. Apoſtol.

CAP. IX.

FAlſitatis ſuſpicione caret roſa ſcriptura, etiam, ſi verba, vel characteres eius ad rei ſubſtantiam pertinentes, conſumpti ſint, non item, ſi raſa appareat, cùm ſine hominis induſtria nihil radi poſſe præſumatur. Rodi [a] verò à muribus, alijsvè huiuſmodi beſtiolis, vt de tabulis teſtamẽtarijs diſſerit Vlpianus, quoniam extra hominis culpam eſſe, ac paſſim euenire manifeſtum eſt, ſcripturæ falſitatem excludit.

a in l. 1. §. vl. ff. d bon. poſſeſſ. ſecun. tabul.

CAP. X.

FAlſi teſtimonij ſignificatione abſque dubio comprehenditur, quidquid etiam extra iudicium, etiam animi benefaciendi falſò aſſeritur. Sed pernicioſum, ipſiuſque Dei verbo [a] damnatum eſt falſum teſtimonium in iudicio iuramento affirmatum, cùm ſcriptũ ſit: non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimoniũ. Ibi enim aſſertur teſtis mendacij Deus [b], qui veritas eſt, ideo periculoſum, ac prohibitum. Teſtium autem iuratorum tanta eſt auctoritas, vt, niſi manifeſta improbitatis nota fidem amiſerint, aut [c] legitimis exceptionibus excludantur, à iuſtitiæ miniſtris reijci non poſſint, dicẽte Domino [d]: In ore duorum, vel trium, ſtet omne verbum.

a Exodi 20. Leuitic. 19. Th. 2. 2. q. 70 ar. 5. & 2. 2. q. 121. a. 61.
b l. iuriſiur. C. de teſtib. cap. quoties ext. eo. Cic. l. 3. offic.
c l. quæſtiũ i ff. cũ ſeqq ff. eod.
d Deuter. 19 Matt. 18. Apoſt. ep. 2. ad Cor. cap 13. ep. ad Hebr. c. 10 de quibus c. teſtiũ ext. de fide.

CAP. XI.

FOenus à fœditate, vel à fœtore contractus nomen meretur: Gellio [a] ex Varronis ſententia dici placet à fœcunditate, ſiue à fetu, hoc eſt à partu pecuniæ, quo, inſtante vſuræ ſoluẽdæ tempore, ita debitor vexatur, ita afficitur, vt [b] ea moleſtia à B. Baſilio doloribus parturientium apposite comparetur. Peſsimum genus lucri eſt pecunia fenore acquiſita, ac multò peius fenus ex fenore proueniens, malorum nempe parentum praua ſoboles, vt, quæ hominũ ſubſtantias paulatim deuoret, ferè, ſicut pullos viperarum non, niſi perroſo materno ventre, naſci, tradit Plinius [c]. Fenus ſimulac generatur, parere, ac generare incipit, creſcitq. ſemper vſque in infinitum cõtra id, quod de alijs rebus experimur, quæ vbi ad iuſtam, ſibique propriã magnitudinem peruenerint, augeſcere deſinunt. De hoc turpi quæſtu, atque incremento, ita Ariſtoteles [d]: Fenus ſe ipſum maius facit, vnde, & nomen inuenit, quoniam illa, quæ patiuntur, ſimilia ſunt gignentibus, pecunia, ſcilicet, pecuniam pariente.

a li. 16. c. 12.
b in orat. de diuitijs.
c li. 10. c. 62.
d li. Polit. 7. c. 1.

CAP. XII.

FOrnicari eſt rem cum meretricibus habere. Deducitur autem à fornice, loco cõcamerato, ſuboſcuro, occulto, vbi corpore quæſtum facientes mulieres habitare, ac proſtare ſolebant. Latius tamen patet hæc vox apud theologos, ac iuris interpretes, copulamq. illicitam veneream quamcumque deſignat, ſicut, & verbum mechari quod, quamuis propriè adulterari ſignificet, extenditur tamen ad omnes vetitas coniunctiones carnales. Animalia rationis expertia fornicari non dicuntur, ſicut, nec homines, dum ſine peccato coeunt: Ideo ſemper illicita fornicatio, ſemper letale peccatum conſtituit, etiam ſi ea ſit, quæ ſimplex appellatur, cum, ſcilicet, ſolutus cum ſoluta extra matrimonium commiſcetur, eſtque hæreſis [a] reus, qui aliter ſentit, clamante Apoſtolo [b], nullum fornicatorem habere hæreditatẽ in Regno Chriſti.

a Clem. ad noſtrũ de hæret.
b epiſt. ad Ephes. c. 5.

CAP. XIII.

FVrtum definitur eſſe rei mobilis fraudulentam contrectationem lucri faciendi gratia, atque in [a] poſſeſsione conſiſtere, cùm rem alienam auferens poſseſsionis furtum faciat. Fraus in eo eſt, quòd res aliena occupatur: ex contrectatione oritur poſſeſsio, ſi res [b] loco moueatur lucri cauſa, nam, ſi deſit animus lucrãdi, cõtractio non cõſtituit [c] furtum, nec, vt fur, puniendus eſt rem contrectãs.

a l. 1. § fi[n]ẽ ff. ſi is, qui teſt. lib.
b l. 3. § fi[n]ẽ ff. de acqu. poſſeſſ.
c l. falſus §. qui alienam l. qui in mente ff. eod. §. placuit. Inſt. de oblig. quæ ex delic. na[illegible] & paſſim.

CAP. XIV.

GRadus cognationis à ſcalarum, locorũque decliuiũ gradibus nomen ſumpſerunt,

Digitized by Google

runt, quos ita diſpoſitos videmus, vt de proximo ad proximum, hoc eſt ad illum aſcendatur, qui priorem immediatè ſequitur. Sic in ordine cognatorum gradus eſt [a] perſonæ ad perſonam proximam diſtantia in linea cóſanguinitatis, atque affinitatis, vſque ad communem parentem. Iure autem Pontificio, quo christianus orbis vtitur; parentes non faciunt gradum, ſed conſanguinitatis, atque affinitatis principium conſtituunt, vnde gradus naſcuntur. Filij primum gradum conſtituunt, hoc eſt, fratres ex eodem parente nati, nepotes ſecundum, pronepotes tertium, abnepotes quartum, vltra quem [b] non extenditur contrahendi matrimonij impedimentum. Sed ſpiritualis [c] cognatio, ac [d] legalis, atque iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum ex ſacri Concilij Tridentini decreto primum gradum nullatenus excedit, ſicut, nec affinitas ex fornicatione contracta, ſecundum.

a l. 1. cum ſeq. §. vſque ad §. affinitatis ff. de grad. affinit.
b cap. non debet ext. de conſang. & affinit.
c cap. 2. 3. 4. ſeſſ. 24. de reform. matrim.
d ſup. c. vn. de cognat. leg.

CAP. XV.

HOmagium, ab homine deduci vox ipſa demonſtrat, eſtque obligatio ſeruitutis à libero homine facta Principi, vel domino habente feudum, vel ius infeudandi per pactum, vel ſtipulationem, cum, ſcilicet, liber homo Principi, vel domino fidelitatem promittit, ſeque hominem, ac vaſallum ſuum conſtituit; ſicque idem videtur eſſe homagium, ac fidelitas, licet ſint [a], qui putent, homagium habere locum in profanis, ac temporalibus, fidelitatem verò ad ſacra, ac ſpiritualia reſtringi, pro [b] quibus promittitur etiam fidelitas, non autem homagium, cùm Romana [c] Eccleſia obligationem huiuſmodi pro re ſpirituali, tamquam ſimoniacam, omnino reijciat.

a ſpecul. de homag. lib. de feud.
b c. antiqua ext. de priuileg.
c c. vlt. ext. de reg. iur. vbi gloſſa.

CAP. XVI.

IMmunitas [a] vocatur ea, quæ muneris vacationem præſtat. Sicut enim ciuilia munera trifariam diuiduntur, in perſonalia nempe, patrimonialia, ac mixta [b] ex vtriſque compoſita; ita & immunitas in tres partes diſtingui poteſt; in perſonalem, realem, ſiue patrimonialem, ac mixtam, vt de decimis dicitur, quæ itidem, aut perſonales, aut reales, aut mixtæ [c] ſunt. Conuenit verò immunitas etiã rebus inanimatis: ſacræ enim ædes, oratoria, aliaue loca religioſa, ea fruuntur immunitate, ac libertate, vt in [d] illis mercaturam tractare, tumultuſque iudiciales tolerare piaculum ſit, vnde [e] nec delinquentes inuiti ſine anathematis periculo extrahi poſſunt.

a l. munus 18. ff. hoc titulo.
b l. vlt. ff. de mun. & honor.
c c. 7. 22. 26. 28. 34. ext. de decim. clement. vn. eodem.
d c. 5. & paſſim ext. de immun. eccleſ. cap. 2. eod. in 6.
e c eos diſt. 87. c. 6. ext. eod. de immun. eccleſ. & ſup. eod. tit.

CAP. XVII.

INceſtum proprie dicitur committere, qui [a] mulierem conſanguineam carnaliter cognoſcit: ſed [b] & ad affines extenditur nonnunquam hoc vocabulum. Ideo, qui [c] cum conſanguinea, aut affine nuptias contraxerit, inceſtus reus erit. Hæc autem turpis commixtio inceſtus appellatur, quaſi fiat contra ceſtum, vel careat ceſto, iuſtarum nuptiarum ſymbolo, zona, ſcilicet, illa virginea, quam prima nocte vir nouæ nuptæ ſoluebat. In rebus quoque ſacris inceſtum fieri dicebat antiquitas.

a l. vlt. §. 1. ff. de condit. ſine cau. l. vlt. ff. de ritu nuptiar.
b l. ſi qua mihi l. adoptiuas cum ſeq. l. fornis §. 1. l. inceſti ci ſeq. ff. de ritu nupt. c. deinceſt. ac. nec caug. quaſi;
c d. l. fororis §. 1.

CAP. XVIII.

INcompatibilia ſunt, quæ vno, & eodem tempore in vno ſubiecto ſe inuicem compati, vel ſimul eſſe nequeunt, vt cum [a] quis duas habet dignitates, ſeu beneficia, quæ aſſiſtentiam, aſſiduitatem, ac reſidentiam, requirant, vtrique etenim intereſſe, ac [b] deſeruire eodem tempore, ob locorum diſtinctionem non poteſt, quemadmodum vnum [c], idemque dominium penes duos eſſe, ſicut duos vnam, & eamdem dignitatem, ac gradum obtinere [d], ac retinere ſimul non poſſe, dicimus.

a c. de multa ext. de præbendis.
b quia nemo poteſt dominis ſeruire duobus Matth. cap. 6.
c l. 5. §. ſi duobus ff. cõmodati l. de hærede § pater ff. de capt. & poſtlim reuer.
d arg. legis cùm in teſtamento ff. de hæred. inſtit. l. 1. §. qui ſemel ff. de ſucceſſorio edicto.

CAP. XIX.

INterceſſionis verbum plura ſignificat [a]: ſed, quod ad rem noſtram attinet, intercedere eſt prohibere, opponere, obſiſtere, atque etiam publica auctoritate, ne quid fiat, impedire. Cæſar [b]: Quod ad Aricinos ſpectat, nihil intercedit, quominus Samniti populo pacis, bellique arbitrium ſit. & Cicero [c]: Quod quidem genus legationis ego cõſul, quamquam ad commodum ſenatus pertinere videbatur, tamen, approbante ſenatu frequentiſſimo, niſi mihi Leuinus tribunus plebis interceſſiſſet, ſuſtuliſſem: minui tamen tempus, &, quod erat infinitum, annuum feci. Interceſſio, vtcumque iniuſta, executionem impedit, ſi modò talis ſit, quæ ab executore admitti debeat: attamen is, ad cuius fauorem de beneficij poſſeſsione vindiciæ [d] dictæ ſint, ſi in iudicati executione habeat contradictorem, qui intercedat, nihilominus petere poteſt executionem (publicè namque intereſt, ſententiam quamcitiſsimè executioni mandari propter iudicis auctoritatem [e], præſertim in beneficialibus [f], ne beneficia diu rectore, ac poſſeſſore careant) niſi interceſſorem iam poſſeſsionem adeptum fuiſſe manifeſtum ſit. Nec refert, quòd de titulo, ac iure ſuo aduerſarius ad beneficij poſſeſsionem ſufficienter doceat, cùm [g] aliud ſit habere ius ad rem, aliud in re: nec rei poſſeſsione prohiberi poteſt victor, niſi ab illo, qui eiuſdẽ rei poſſeſsionem occupat; ſicut fieri non poteſt, vt, qui non poſsidet, hoc ſolo poſsideat, quod intercedit, cùm interceſsionis natura ſit

a vt in l. in perſona §. qui pecuniã verſ. ſi quaſi fideiuſſor, vbi gl. interpetrat ff. de pactis l. vtra § Papinianus ff. de adminiſtr. & peric. tutor.
b libro 8.
c de legib. lib. 3.
d Vindiciarũ ſignificationẽ habes infra hoc tit. c. vindiciæ 41.
e l. ſeruo §. cum Prætor, ff. ad S C. Trebell.
f vt c. 1. in fine de ſequeſtr. poſſeſſ. & fruct.
g cap. ſi. ibi abſenti. de præben. in 6.

Digitized by Google

ius intercedenti competens conſeruare, non autem augere, aut nouum tribuere, præſertim poſſeſsionis, quoniam duo [h] naturaliter eamdem rem ſimul, & inſolidum poſsidere non poſſunt. Saluum igitur eſſe oportet ſemper ius interceſsionis, quoties intercedẽs tertius eſt, nec dum condemnatus, ne (quod [i] naturæ, ac rationi repugnat) ſententia inter alios lata alij noceat. Ex ea [k] tamen cauſa rei iudicatæ executio retardari nequit, ſicque & is, qui poſſeſsione deijcitur, & quicumque ius ſibi in ea re competere arbitratur, intercedere non prohibetur.

h l. 3. §. ex contrario ff. de acqu. poſſ. & ſup. cap. prox.

i tot. tit. C. res inter alios acta, vel iudic. alij non noc. k d. §. Præterea iuſta l. ille, à quo §. 2. eod. ad S. C. Trebell. l. 2. in princ. ff vt in poſſeſſ. legat.

CAP. XX.

INtruſus intelligitur quicumque beneficij ſibi non collati, vel ab eo collati, qui nullum conferendi ius habuerit, nec in [a] quaſi poſſeſsione illud conferendi fuerit, poſſeſſionem capit; neque enim legitimè, nec ciuiliter poſsideri poteſt beneficium, niſi [b] canonice, vel, vt aiunt, ſaltem colorata [c] inſtitutione, collatum ſit. Eſtque adeo odioſa intruſio, vt, ſi idem beneficium intruſionis reo poſtea legitimè conferatur, nihil valeat collatio, niſi prioris vitioſæ poſſeſsionis facta ſit expreſſa mentio; hocque, vt declinetur periculum ab intruſione imminens, cuius [d] vitium omnino purgandum eſt, ne nocere poſsit.

a c. ſin. ext. de eſſe cle. n... 1. de ſuppl. negli. Prælat.

b cap. 1. de reg. iur. lib. 6. c Rota dec. ... de conceſſ. preb. in antiquis. coloratæ, hoc eſt legitimum prætextum habente.

d Ant. Fab. in ſuo Cod. de fin. 11. tit. de ſacroſ. eccl. poſt Rebuffum, Calder. Bellamer. & alios.

CAP. XXI.

IVdicium, vel ciuile, vel criminale eſt: ciuile dicimus illud, quo quis ad propriũ commodum agit, ideſt, quo ſibi aliquid adiudicari petit ex cauſa [a] mutui, commodati, mandati, depoſiti, aliaue huiuſmodi actione. Quod extenditur etiam ad actiones ex delicto, vel quaſi, naſcentes, vt furti, bonorum raptorum, legis Aquiliæ, iniuriarum, & ſimiles ciuiles ſimul, ac criminales, quæ priuatam vtilitatem, non [b] publicam vindictam, reſpiciunt, ac [c] pecuniariæ etiam appellantur. Criminale iudicium à crimine deductum [d] ad publicam vindictam inſtituitur, licet eam conſequatur [e] plerumque pœna pecuniaria. Sicque illicitè exactum [f] priuatis perſonis in duplum reſtituitur, ſicut violenter extortum cum tripli pœna, quæ [g] non ad actorem, ſed ad fiſcum pertinet. Aliud enim priuatorum vtilitas, aliud publicæ diſciplinæ rigor poſtulat.

a l. interrogari C de quæſtion.

b vt in l. vlt. C. de iniur. l. vlt. ff. de furt. l. 1. ff. de incẽd. rui. naufr.

c l. 1. C. de teſtib. d. l. vlt. de priu. de lic. d. l. interrogari.

d c. quicumque 11. q. 3.

e l. locatio §. quod illicitè ff. de public. & vectig.

f §. in ſũma Inſtit. de iniurijs.

g l. d. §. quod illicitè cap. eſt iniuſtis 13 q. 4. e v fa me, ext. de ſenten. excommun.

CAP. XXII.

IVſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum cenſeri dicimus, cum quis propter publicam honeſtatem cum ſorore eius mulieris, vel viuentis, vel vita functæ, quam ſe vxorem ducturum ſpoponderat, matrimonium contrahere prohibetur, ſicut reciprocè & ipſa ſponſa, vel viuente, vel defuncto ſponſo, cum illius fratre maritali vinculo coniungi non poteſt. Quod quidem impedimentum, cùm [a] ad quartum vſque gradum olim procederet, hodie vltra primum non extendi debere, ſanxerunt ſapientiſſimi Patres [b] ſacri Tridentini Concilij, experientia [c] edocti, ex multitudine graduum peccata plurima, atque ſcandala oriri ſolita. Id tamen intelligendum eſt de ſponſalibus futurum, non autem præſens, matrimonium reſpicientibus. Hæc namqne ex conſtitutione [d] Romani Põtificis Pij Quinti perinde ſe habent, ac ſi matrimonium corporum commixtione conſummatum fuiſſet.

a cap. 4. & 8. ext. de ſponſal. & matrim.

b ſeſſ. 24 de reform matrim. cap. 3.

c ead. ſeſſ. cap. 1.

d cap. 5. ſup. de ſponſal.

CAP. XXIII.

LAudemium dicitur, quod proprietario, alias directo domino, præter annuam penſionem vulgò canonem appellatam, toties ſoluitur, quoties rei feudalis, vel emphyteuticæ, vel cenſualis, vtile dominium alienatur. Quod, quia inſcio directo domino, fieri non poteſt, à quo inueſtitura neceſſariò accipienda eſt, in recognitionem directi dominij laudemia [a] præſtantur, quandocumque [b] vtile dominium transferri contingat, ſolutis duobus in ſingulos centenos de iure communi, ſed ex conſuetudine huius Prouinciæ ſolutis decem in ſingulos centenos nummos ex prouentu fructuum, ſiue redituum, non autem ex proprietatis valore computandos. Laudemium accipitur etiam pro reali onere feudi rem ipſam ſequẽs, vbicumque [c] ſit, ex natura, videlicet, ipſius rei, quæ [d] cum ſuo onere à perſona ad perſonam tranſire ſolet. Laudemium peti poteſt, non ſolum perſonali, ſed vt aiunt, etiam [e] in rem actione, ſiue à contrahente, ſiue ab alio quocumque res poſsideatur.

a l. vlt. C. de iu. emphyt.

b d. l. vltim.

c Caſſan. in conſtit. Burgun. rubr. 14 gl. 1. num. 9.

d l. alienatio ff. de contr. empt. l. vn. C. de rem alien. geren. l. poſſeſſores, verbo, illud quoque C de fũd. patrim. lib. 11.

e Ant. Fab. Cod. de fin. 9 & 12 & 62 tit. de iu. emphyteu.

CAP. XXIV.

MAnſus [a] quid ſignificet non ſatis conſtat, cùm vox Germanica potiùs, quã Latina eſſe videatur. Albertus [b] Krantzius in ſua Vuandalia ſic habet: Aſsignauitq. trecentos manſos eccleſiæ in perpetuum ſeruituros. Cuiacius [c], eſſe fundum putat, vnde quis ſe, ac familiam commode alere poſsit. Vocatur etiam [d] ager ad ſanctiſsimæ Euchariſtiæ neceſsitates reſeruatus. Alij aliter [e]. Nobis videtur eſſe, quidquid pro dote erigendæ eccleſiæ conſtituitur, quod quidem tale ſit, vt ex eius fructu eccleſia, eiuſque rector poſsint decenter ſuſtentari.

a de quo c. vlt. ſup. de cenſib. & c. 1. ext. eod.

b lib. 4. c. 15

c lib. 1. de feud. tit. 1.

d gl. ad d. c. 1. de cenſib. verbo Manſus.

e Abbas, & alij ad d. c. 5 de cenſib.

CAP. XXV.

MOnitorium dici poteſt eccleſiaſticum ſuffragium ad furto ablatas, vel deperditas res recuperandas inuẽtum, quo [a] ab excom-

a c. 6. ſup. tit. prox.

excommunicationis periculo præſeruatur, qui ſublatas, nec reſtitutas, monitus reſtituit, earumque occupatores non reuelatos reuelat. Huius ſubſidij cauſa litteræ monitoriales appellatæ ab [b] Epiſcopis tantùm, vel eorum Vicarijs, conceduntur, quibus huiuſmodi rerum occupatores, vel occupatorum notitiam habentes ſub anathematis interminatione, vel ad eas reſtituendas, vel ad prodendos earum occupatores monentur.

b c. 1. 2. & 9 ſup. 21 proæ.

C A P. XXVI.

NOtorium eſt, quod quauis tergiuerſatione celari non poteſt, ſiue facti permanentis ſit, ſiue momentanei: quod [a], & de qualitatibus, ac circũſtantijs, intelligitur.

a Iul. Clar. in praẽt. crimin. q. 9. in princ.

C A P. XXVII.

OPtio eſt eligendi facultas. Cicero [a]: Quoties ille tibi poteſtatẽ optionẽq. facturus ſit, vt eligas, vtrum velis, factum eſſe, nec ne. Optio iure canonico eſt, qua antiquiores canonici, vbi eſt conſuetudo [b], relictis præbendis, quas poſſident, vacantes pinguiores, vel ipſimet, vel per alium, gradatim capiunt. Quod quidem ius optandi in vacantibus per obitum tantùm habet locum, non autem in ijs, quæ in ſummi [c] Pontificis manibus ad certæ perſonæ fauorem reſignantur. Etenim, vbi non eſt vacatio, non poteſt eſſe optio: nec vacat beneficium ante reſignationem, quæ ſemper fulcitur conditione, ſiue clauſula hac: Nõ aliter, nec alio modo.

a Act. 2. in Verr.

b c. fin. de conſuet. li. 6

c Caputaq. deciſ. 282. par. 2.

C A P. XXVIII.

PArochus apud nos eſt idem ferè, quod olim fuit curio, animarum, videlicet, curam gerens, ita nuncupatus ab [a] antiquo parochorum munere legatis, qui Romam mittebantur, ſalem, ac ligna ſuppeditandi, quarum rerum verbo hoſpitibus neceſſaria continebantur: ſic parochi officium apud nos eſt ſibi credito populo ad æternam ſalutem neceſſaria ſubminiſtrare.

a Vide quæ habes ſupr. cap. 1 de parochis.

C A P. XXIX.

PArricidium propriè committit [a], qui parentem necat, aut etiam filium, quamuis naturalem [b], ſubſtantia filiationis [c], non qualitate attenta. Sed, & parricidij reus eſt, qui [d] aſcendentem, vel deſcendentem, vel etiam tranſuerſalem interficit vſque ad quartum contrahendarum [e] nuptiarum, vltimum gradum, ſcilicet, cum conſanguineis licitum.

a l. vn. C. de his, qui patrẽ, vel fil. occider.
b Clar. §. parricidium num. 1. poſt Alex. ad l. 2 ff. de in ius vocan.
c d l. vnica.
d Clar. ibid. num. 2. 3. 4.
e c. non debet extr. de conſanguin. & affin.

C A P. XXX.

P*Arte, & conſilio exceptis*, verba ſunt in litteris monitorialibus apponi ſolita, quarum [a] explicatio eſt, vt pro parte accipiatur ille, contra quem litteræ decernuntur, cui competit hæc exceptio, quia æquitati repugnat, hominem cogere ad prodendum ſeipſum, ſicut rationi minime congruit, vt de [b] domo aduerſarij probationes ſumantur. Verbum (*conſilio*) ad aduocatum, ac procuratorem refertur, quia, ſcilicet, cùm bonis moribus non conueniat, eos pandere debere, quæ, tamquam alicuius cauſæ defenſores, didicerunt, quæq. veriſimile eſt, eos neſciuiſſe, niſi ea ſecretò à cliẽtibus accepiſſent. Hoc tamen limitandum [c] eſt, ſi in fraudem legis aduocatus, vel procurator, non fuerint à litigantibus cõducti. Quod, cùm ſine animo doloſo fieri nõ poſſit, eo caſu conditio (*Parte, & conſilio exceptis*) dolũ [d] ſtruenti non prodeſt.

a Ant. Fab. in cod. de ſin. 34. tu. 2. tit. de probationib.

b l. vlt. C. de edend. l. nimis graue, C. de teſtib.

c l. 1. & paſſim ff. de iure fiſci. l. 2. §. ſi quis tabulas, ff. de poſiti.

d d. l. Prætor. §. 1 ff de doli mali except.

C A P. XXXI.

PEnſionis nomine proprie cenſetur, quod pro re conducta, vel pro rei vſu, ſoluitur, vnde penſionarius actiuè eſt iure ciuili, qui penſionem ſoluit. Iure autem canonico penſio dicitur, quæ imponitur fructibus beneficij, vt ab eo, qui beneficium obtinuerit, ſoluatur ei, ad cuius commodum reſeruatur, qui paſſiuè vocatur penſionarius. Dicta eſt fortaſſe penſio à cõparatiuo penſior, penſius, quod charius, ſeu pretioſius ſignificat. A. Gellius [a]: Vt nihil quidquam eſſet charius, penſiuſque nobis, quam noſmetipſi: nam, quæ maximi facimus, penſa habemus, ac ſæpe meditamur, atque examinamus. Sacrum [b] Tridentinum Concilium cathedralem eccleſiam, quæ mille, ac parochialem, quæ centum ducatorum prouentum non excedant, penſione onerari vetuit, ſoletque in diplomate, ſeu Bulla prouiſionis caueri, ne quid de fructibus illius, vel beneficij, vel eccleſiæ catheidralis dematur, niſi certum ſit, ducatos mille pro Epiſcopo, ac centum pro Rectore ab omnibus oneribus exemptos remanſuros. In hancque [c] ſententiã circa penſiones it Romana Rota omnibus numeris abſolutiſſima, quod idem eſt, ac ſi diceret [d]: abſq. vlla diminutione. Putamus nos à pendendo, ſeu ſoluendo penſionẽ, veriùs ac proprie dici.

a lib. 12. c. 9

b ſeſſ. 24. de refor. c. 13.

c poſt Felynum ad c ad aures ſub num. 13. de reſcription. Sarnen. ad reg. de valore q. vlt. in fin.
d Card. ad Clem fin. de æt. & qual. Ruin conſil. 219 num. 5. li. 1. Gozad. conſ. 41. n. 9

C A P. XXXII.

PErcuſſionum gradus perſcrutari operæ pretium ducimus, quo [a] clericorum percuſſoribus abſolutionis conditiones pro eccleſiæ intentione, delictorumq. qualitate, plenè ſuffragentur. Itaque trifariam diuiditur percuſſio, in leuem, videlicet, mediocrẽ, enormem. Eſt enormis [b], qua abſciſſum, mutilatum, debilitatum [c] membrum ſit adeo, vt officio ſuo fungi non poſſit; vel, cum ex vulnere magna effluxerit ſanguinis copia; non item, ſi ex [d] naribus. Ratione quoque perſonæ enormis vocatur nonnunquam percuſſio, licet leuior fuerit, vt, cum in Epiſcopum, vel Abbatem inijcitur manus violenta, vel in

a c. ſi quis ſuadente 17 q. 4 c. peruenit ext. de ſent. excom.

b c. cum illorum, §. ſi verò clauſtralis extr. de ſent. excommunic.
c Siluest. verbo, abſolutio 4 §. 1.
d idem Siluest. ibidem.

aliam inſignem perſonam, vt, ſi ſacerdos in ſacerdotem vim inferat cum populi [e] ſcandalo: leuis percuſſio eſt, quæ fit pugno, palma, pede, ligno, lapide ſine [f] vulnere; ac, ſi cõtingat ſine peccato, hoc eſt ſine animo offendendi, non infligit excommunicationem; ſecus, ſi cũ peccato; diciturque leuis ad differentiam enormis, à qua tamen abſolui poſſit percuſſor, etiam ab Epiſcopo, cùm enormis ſummo Pontifici reſeruata ſit. Mediocris cenſetur, quæ inter enormem, ac leuem media eſt, de qua, quoniam certa regula dari non poteſt, relinquitur arbitrio Epiſcopi [g], qui, ſi grauis, atque enormis videatur percuſſio, caueat, ne percuſſorem à cenſura abſoluat, ſed ad ſummum Pontificem remittat.

e Inquerit. &c. cum illorum.

f Extrauag. perlect. ... quam ſummiſtæ allegant Nauar in Manuali c. 27 nu 91. & Toletus lib. 1. c. 32. in princ.

g d Extrau. perlectas.

CAP. XXXIII.

PErduellis eſt [a], qui, vel Principem, vel Rempublicam hoſtili odio perſequitur, ita dictus, quaſi ſit pertinax in bello (duellum enim [b] apud veteres bellũ fuit) animoq. bellum inferat, dum ad perturbandam publicam quietem, prauo conſilio peruerſæ volũtatis arma tractat; ideo, & reus [c] maieſtatis, & hoſtis publicus dicitur.

a l. vlt. ff ad l. Iul. maieſt.

b Liu. li. 37 Cic. 2 de legibus.

c gl. ad d. l. vlt. verſ. per duellionis.

CAP. XXXIV.

PRæbendæ verbum [a] antiquum eſt, latinis minime incognitum, licet nobis fœmininum, priſcis autem plurali numero neutrum fuerit. Præbenda (ait Plautus [b]) ædiles locauere. Gellius [c]: Ventidium præbendã magiſtratibus publicè conduxiſſe narrat. Iure [d] ciuili prabendorum nuncupatione panes, & annonæ ciuiles, hoc eſt, publicæ, veniunt, quæ à Principe, & ſi non pecunia, ſed pane, vino, ſale, atque eiuſmodi rebus præſtari eccleſijs ſolitæ ſalaria [e] nonnunquam appellata fuiſſe inuenimus, ex hiſque præbendas noſtras nomen accepiſſe, conijcimus. Nam, licet præbenda quodcumque [f] ad beneficij prouentum pertinet, comprehendat, (definitur enim eſſe emolumentum ex titulo eccleſiæ proueniens) propriè tamen præbenda fuit quædam, vti dicam, ſportula, ſeu portio, quæ canonicis ſub diuerſis ſpeciebus ad victum ſpectantibus, ex reditibus eccleſiarũ diſtribui ſolebat: quod hodie quoque in Lugdunenſi, atque in Hiſpanienſibus eccleſijs quamplurimis obſeruatur, vbi vinum, panis, ligna, aliaque, etiam equis alendis eccleſiæ ſeruientibus neceſſaria, quotidie ſuppeditantur, quemadmodum, & in noſtra eccleſiã aliquando factum fuiſſe comperimus, donec, & publicæ, & priuatæ commoditati conſultius futurum viſum eſt, portiones illas nõ aliter, quàm pecunia, diſtribui debere. Quapropter, & diſtributiones quotidianæ vocatæ ſunt. Verùm, cùm eccleſiæ piorum hominũ liberalitate opulentiores factæ, bona acquiſita inter ſuos canonicos diuiderent, præbendæ nomen obtinuit portio illa, quæ vnicuiq. canonico obtigit, quare non multò poſt beneficia omnia Eccleſiaſtica præbendæ vocari cœpta ſunt, vtique non ſine cauſa, præbentur enim, aut legantur, vt diuini cultus miniſtris præbeantur, decimæ, primitiæ, oblationes, quæ beneficialium redituum ſummam omnem conficiunt: ſed communiore vocabulo præbenda eſt prouentus vltra quotidianas diſtributiones canonicis aſſignatus, in quã ſola habet locum optio, vt diximus [g] alias. Poteſt verò præbenda eſſe maior, & minor, ſicut diſtributio quotidiana non, niſi æqualis eſſe ſolet: ideo ſub optionẽ nõ cadit.

a Limini 2. ff. de inſtib.

b In Perſa.

c lib 5. c. 4.

d l. vlt. C. d quadrienn. præſcript. l. vlt. C. d iur. deliber. l hac edictali §. his illud, C. de ſecũd. nupt. Nouel. 22. l. 6. & 9. C. Theodoſ. de ann. ciu. & C. Iuſtin. l. 1. eod. de annon ciuil. lib 11.

e l. priuilegia, C. d ſacroſ. eccleſ.

f cap. hoc tit. & to. tit. de præbẽd.

g c. optio ſup. hoc tit.

CAP. XXXV.

PRopria [a] cauſa, in qua quis idoneus teſtis eſſe non poteſt, illa dicitur, vndẽ commodum [b], aut incommodum teſtimoniũ dicenti reſultat. Singuli tamen, ex quibus vniuerſitatis corpus efficitur, poſſunt teſtimonium dicere in cauſa eiuſdem vniuerſitatis, quaſi totius corporis cauſa non ſit cauſa vnuſcuiuſque membri, hoc eſt, ſingulorum, quia omnes [c] ſimul coniuncti vniuerſitatem conſtituunt. Sed, ſi cauſa nomine vniuerſitatis mota ad ſingulorum vtilitatem ſpectet, ſinguli à teſtimonio ita demum repellendi ſunt, ſi res illæ, quas ſinguli poſſident, ad vniuerſitatem redituræ non ſint, vt paſcuã, nemora, valles, aliæque ſaxoſæ, aquis obnoxiæ, ſteriles, aut infructuoſæ proprietates, ac fundi, qui plerumque ea lege conceduntur, vt eorum dominium ſub quibuſdam conditionibus tranſire poſſit ad hæredes, etiamẽ extraneos, arbitrio eius, cui conceduntur; ſi verò colendi fruendi fundi ad tempus dentur ita, vt ad vniuerſitatem, elapſo illo tempore, ſint reuerſuræ, ſinguli à teſtimonio reijci minime debent, quia vniuerſitatis cauſã illa eſſe cenſetur.

a l. nullus, ff de teſtib. l. omnibus, C. eod. tit.

b l. 1. §. in propria, ff. quand. appellat. ſit.

c l. ſancimus, §. Vniuerſitatis, ff. de ter. diuiſ.

CAP. XXXVI.

PRoximus (vt habetur in parabola [a] Euãgelica de viatore à latronibus ſpoliato, ac vulnerato) homo eſt, cui opera hominis indigenti, homo miſericordiam facere, hoc eſt, opem ferre tenetur, vel conſanguineus ſit, vel extraneus, vel peregrinus; vel amicus, vel inimicus, vel Chriſtianus, vel infidelis, quem æque, ac ſe ipſum diuinæ legis præcepto diligere [b] debet homo ſub Chriſti vexillo militans, adeo [c], vt contra ipſum falſum teſtimonium abſque peccato dicere nequeat, ſicut contra ſeipſum dicere prohibetur: proximus eſt [d] enim vnuſquiſque ſibi.

a Lucæ c. 10 Auguſt. Ep. 52 ad Macedon. lib 1. de doctr. chriſtiana c. 3

b Matt c. 5. c. ſtatuit ...

d Auguſt. lib. 1. de ciuit. Dei c. 7. c. ſi non licet 23. q. 5.

CAP.

CAP. XXXVII.

QVincunx [a] pondus eſt, vel menſura, quinque vnciarum: vſura quincunx dicitur, cum quini in ſingulos centenos nũmos, ſiue, vt vulgus loquitur, quinque pro quolibet centenario, ſoluuntur. Sic ſextans, cum ſex, ſeptunx, cum ſeptem. Centeſima olim dicebatur vſura, quæ centum menſium ſpatio expleret, ſeu æquaret ſortem; vt ſi cẽtum nummorum ſors eſſet in ſingulos menſes, nummum vnum parere intelligeretur. Semuncia dimidiam nummi partem ſingulis menſibus pariebat. Septunx, minus Quincunx.

[a] vide Budæum lib. & alio. & paſſim eius.

CAP. XXXVIII.

RAptus dicitur, non ſolùm, cum libidinis furore vis virgini infertur, ſed etiã, cum [a] illecebris, ac blanditijs, ex paterna domo, alioue honeſto loco, abducitur. Sed & rapta [b] cenſetur illa, quæ ſe contra parentum voluntatem vltrò abducendam obtulit. Quin & raptus reus eſt, qui nondum viripotentem puellam corruperit; item iudex, qui apud ſe criminis ream deſlorauerit. Etenim quocumque modo eorum, quos enumerauimus, id accidat, potiùs [c] raptus, quàm ſtuprum videtur.

[a] vide c. 2. ſup. de raptoribus.
[b] l. vn. C. de raptorib.
[c] vide c. vlt. ſup. de raptoribus.

CAP. XXXIX.

SVbrepere eſt furari, aut clàm auferre. Hinc ſubreptio, ſubreptitia poſtulatio, ſubreptitiæ litteræ, quæ per falſam ſuggeſtionem obtinentur; dicuntur verò etiam obreptitiæ, ſed differunt inter ſe: obreptitiæ enim vocantur, quæ malitioſè, ac per falſitatem, obtinentur: ſubreptitiæ autem ſunt, in quibus ex ſimplicitate, vel ignorantia omiſſum eſt, quod à petente exprimi debuit: quo caſu [a] habere poſſunt ſuum effectum, illo minime. Quod diximus, intelligendum eſt de reſcriptis à quocumque ius conferendi habente conceſſis. Nam, quoad litteras vulgò Bullas nuncupatas, quæ pro collatis beneficijs dantur, vitium obreptionis, aut ſubreptionis ad Pontificias tantùm reducitur, non item ad eas, quæ ab ordinarijs collatoribus expediuntur, cuius [b] diuerſitatis ratio aliunde petenda eſt.

[a] c. ſuper litteris, vbi not omnes extra de reſcript.
[b] c. ſubreptionis infra tit. prox.

CAP. XL.

TAlliabilis homo latinè dedititius appellari poſſe videtur, in cuius bonis, ſi abſque liberis, & condiuiſoribus, diem obeat, eius dominus ſuccedendi ius habet. Nam, ſi duo, vel plures fratres talliabilis conditionis indiuiſam parentum hæreditatem retinuerint, ſeparatim verò aliquis eorum propria induſtria, aut labore, aliquid acquiſiuerit, ac ſine liberis moriatur, eius bona ita acquiſita ad dominum deuoluuntur, non autẽ, quæ habebat [a] communia cum fratribus, quia, neque ante parentum mortem, neque poſtea, fuerant diuiſa. Ideo fratribus ijs cõdiuiſorum nomen impoſitum eſt. Non ſolùm autem homo, ſed & fundus [b], aut ager, talliabilis eſſe poteſt.

[a] An. Fab. cod. de no. 1 & 26. tit. de dedititiis libert. toll.
[b] idem Fab. cod. de fin. 2 & paſſim ibidem.

CAP. XLI.

VIndiciæ olim erant ſententiæ, ſeu adiudicationes, quæ fiebant [a] à ſeruitute in libertatem, vel contra à libertate in ſeruitutem. Hodie vindiciæ appellantur interlocutiones, ſeu ſententiæ interlocutoriæ, quæ in cauſis, præſertim beneficialibus, pronunciari ſolent ante diffinitiuam ſententiam, pẽdente lite ad fauorem eius, qui magis apparente, magiſque colorato titulo nititur, atque eo magis, ſi quid ſit, quod impediat, ne pleniſſima poſſeſſorij cauſa citò terminetur. Quod in profanis quoque cauſis obſeruatur, vt [b] certus poſſeſſor conſtituatur, vbi nullus eſt. Interdum vindiciarum locum impſet ſequeſtratio, quæ ſuper pleno poſſeſſorio, niſi per diffinitiuam ſententiam, reuocari nequit.

[a] l. lite ordinata, & toto ſere tit. C. de liber. cauſa late Liu. lib. 43.
[b] d. l. lite ordinata & l. 2 §. initiũ, ff. de orig. iur.

CAP. XLII.

VSura eſt, quidquid, præter ſortem, vel caput, quod capitale vulgò eſt, accipĩtur, ſiue ſit pecunia, ſiue aliquid, quod emi, aut pecunia æſtimari poſſit. Quod ſanè iuſte fieri nequit, cum inter iuſtos collocet [a] Dominus apud Ezechielem eum hominem, qui ad vſuram non commodat, nec ampliùs accipit: & Saluator apud Lucam [b] dicat: Mutuum date nihil inde ſperantes. Eſt tamen genus vſuræ non vetitum, cum pro æquitate, ac natura negotiorum, quæ geruntur, à debitore [c] creditori aliquid ſupra ſortem ſoluitur potiùs damni emergentis, quàm lucri ceſſantis cauſa, quamquam id, quod re vera intereſt, æſtimatur [d] etiam ex lucro ceſſante, cuius tamen actio odioſior eſt, quàm ea, quæ ex damno emergente oritur, quia fauore [e] dignior eſt, qui pro damno vitando, quàm, qui pro lucro captando, certat: nam, ſicut nemo ex aliena culpa damnum ſentire, ita nec lucrum captare, debet. Vnde eſt, quòd vſuræ, nulla etiam præexiſtente conuentione, debeantur damni occaſione, vt, cum venditor non accepto pretio rem venditam emptori tradit, ne [f], ſcilicet, re, & pretio careat: quod vtique bona fides non patitur, niſi conſtet [g], emptorem pretium ſoluere voluiſſe. Sic conſequens eſt, ad vſuras ſoluendas cogi non debere emptorem, ſi rem [h] venditam à venditore non acceperit. Hac de cauſa etiã marito, cui dos non ſit ſoluta ſuo tempore, vſuræ debentur, ne [i] grauatus oneribus ma-

[a] cap. 18.
[b] cap. 6.
[c] c. conqueſtus c. ſalubriter ext. de vſuris.
[d] l. ſi commiſſa ff. rem rat. hab. l. 2. ff. de eo quod certo loco, &c vbi Caſtrenſ. §. nunc de off. l. ſi fundus in fin. ff. locati, l. ſi mulier, § antepen ff. rerũ amotarum, l. vn. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.
[e] l. non debet, ff de reg. iur.
[f] l. curabit C. de act. empt. & vend. l. 2 C. de vſur.
[g] argu. l. traditionis, ff. de act. & ui lig.
[h] l. liberalitatis, ff. de vſur.
[i] d. c. ſalubriter.

trimonij damnũ ſentiat; quare, & cauſa dotis k, quoad virum, non lucroſa, ſed oneroſa, dicitur.

K l. ex promiſſione, ff. de oblig. & act. l. vlt. §. 1 ff. quæ in fraud. cred.

CAP. XLIII.

XEnodochium locus publicus a eſt, vbi peregrini, præſertim pauperes, hoſpitio excipiuntur, gratiſque aluntur, vulgò hoſpitale dictum. Hinc xenoparochi dicebantur, qui b publice munera ſuppeditabant: Sed veriùs mea ſententia hoc nomine vocati ſunt, qui ligna c, ac ſalem hoſpitibus præbebant.

a de xenodochijs habes in l. ſancimus. & in l. illud. C. de ſacroſ. eccleſ. de quibus meminit & rubr. de Epiſcop. & cler. b de his meminit l. munerum. ff. de munerib. & honor. c Budæus ita cenſet.

De regulis iuris. Tit. XXXIX.

CAP. I.

ABSENS a nequaquam condemnandus, niſi requiſitus à iudice, adeſſe neglexerit, etiã ſi edictum b iudicis ignoret, dum conſtet, illud ad requiſiti notitiam peruenire potuiſſe.

a l. 1. ff. de requirend. reis, l. abſentem. ff. de pœnis. b d. l. 1. §. Præſides.

CAP. II.

ACtus conditionalis a quamdiu in ſuſpenſo eſt, nullũ parere poteſt effectũ.

a l ſi hæredi vbi So. mut §. not. ff. de condit. & demonſtr.

CAP. III.

AFfectus in atrocioribus delictis, etiam ſi non ſequatur a effectus, ita demum puniendus eſt, ſi delicti ſuſpectus in proximo, atque b immediato actu delinquendi deprehenſus ſit: alioquin c arbitrio iudicis mulctandus.

a l. ſi quis non dicam rapere C de Epiſ & cler. b Grãmat. cõſ. 16. n 19 c Iul. Clar. lib. ſent ſ. §. fin. q. 9a.

CAP. IV.

ANtiquitate, ac diuturnitate temporis præſumuntur omnia ſolemniter acta, cùm vetuſtas a habeat vim tituli.

a l. 1. §. ductus aquæ ff. de aqua quotid. & æſt. l. 1. §. vlt. ff. de aqua pluu. arc.

CAP. V.

BOna vácantia dicuntur, quæ a, nec dominum, nec poſſeſſorem habent: ſic vacare intelligitur beneficium, cum nec rectorem, nec poſſeſſorem habet.

a l. vlt. C. de ſucceſſorio edicto.

CAP. VI.

BOnæ fidei poſſeſſor eſt, qui titulum quidem habet, ſed inualidum: malæ fidei, qui a, vel nullum, vel vitioſum, habet. In rebus eccleſiaſticis aliud eſt, titulum eſſe inualidum, aliud, eſſe vitioſum. Inualidus eſt, cum habens poteſtatem, habet tamen impedimentum conferendi, vt, ſi beneficium fuerit reſeruatum, vel alia de cauſa ab eo conferri non poſſit. Vitioſus titulus eſt, cum collatum eſt beneficium ab eo, qui non habet poteſtatem conferendi.

a l quemadmodum C. de agric. & cenſit. li. 11.

CAP. VII.

BEneficij non vacantis impetratio ſemper a nulla exiſtimatur.

a c. 1. & 2. ext. de conceſſ præben.

CAP. VIII.

BVllæ, ſeu litteræ Apoſtolicæ propter auctoritatem plũbei ſigilli, quo ſummus Pontifex vtitur, dicuntur probatio probata.

CAP. IX.

CItanda eſt pars a in quouis iudicio, quãtumuis ſummario.

a Alex. cõſ. 42. nu. 4 poſt canoniſtas ad clem. ſæpe de verb. ſignificat.

CAP. X.

CReditori a inuito aliud pro alio in ſolutum dari non poteſt.

a l eum, à quo C. de ſolution. l. 2. §. 1. ff. ſi cer. petat.

CAP. XI.

DVo a in ſolidum eiuſdem beneficij rectores, & poſſeſſores eodem tempore eſſe non poſſunt magis, quam rei profanæ.

a l. 5 §. ſi duobus, ff. commod. l. 3 §. ex cõtrario, ff de acq. poſſeſſ. l duo in ſolidum ff. de precar.

CAP. XII.

FActi etiam proprij obliuio a præſumitur in Principe, ob negotiorũ multitudinẽ.

a c. 2. de conſtitut. lib. 6. arg. c. ſuper litteris ext. de reſcript.

CAP. XIII.

FActum a pro non facto, quàm non factum pro facto haberi facilius eſt.

a l. in lege in fin. ff. ad l. Aquil.

CAP. XIV.

FAmæ rerum a ſtandum eſt, vbi certam derogat vetuſtas fidem.

a Tit. Liu. lib. 7.

CAP. XV.

FVndamentum a intentionis, ſiue agatur, ſiue excipiatur, ſemper probandum eſt, præſertim b ratione temporis.

a l. 2. l. ab ea parte l quoties ff. de probat. b Alex. ad l. ſi minorem, ff. de in integr. reſtit. non Caſtr.

CAP. XVI.

GRadum matris repræſentans non poteſt habere plus, quàm a mater habuiſſet, & matris hæredes non ſunt neceſſarij, cùm non ſint ſui, quia fœminæ non habent ſuos hæredes.

ad l. ſi inter num. 5. ff de reb. dub. a §. cum filius Inſtit. de hæred. quæ ab inteſt. defer. §. ſi igitur defunctus Nou. 118. de hær. ab int. venient.

CAP. XVII.

HAeres non tenetur ex pacto defuncti, niſi ſub conditionibus, quibus defunctus contraxit, cùm obligationis conditio a ex perſona hæredis non mutetur.

a l 2. §. ex his, ff. de verb. oblig.

CAP. XVIII.

IGnorantia facti a alieni probabilis eſt, præſertim b occulti.

a l qui in alterius, ff. de reg. iur. l. vlt. ff. pro ſocio. b l. 3. ff. de iur. & fac. ignor.

CAP. XIX.

IMpetratum a per ſubreptionem, vel obreptionem, pro non impetrato habetur, quia huiuſmodi vitia deſtruunt gratiam b, ac reſcriptum.

a l. ſi quis obrepſerit, ff. ad l. Cor. de falſ. l vlt. C. de diuer. reſcript. b l 5. § manet, ff de rebus eor. qui ſub tutela, vel cura ſũt

CAP. XX.

INterpretatio a ſemper ea accipienda eſt, qua actus fiat vtilis, & aliquid operetur.

a l. quoties in actionib. ff. de rebus dub. l. cogi circa princ. ff. ad S. C. Trebell.

CAP. XXI.

IVdicis officium fruſtra implorat a, qui cõtra iudicẽ cõmittit, aut iudicẽ cõtemnit.

a l auxilio, ff de minor.

CAP. XXII.

IVriſiurãdi vſus hactenus neceſſarius eſt a quatenus probetur id, ex quo pendet litis deciſio, præſertim, ſi aliter probari non poſſit.

a l pen. & paſſim C. de reb. credit & iur. iuran. l. tutor pupilli in prin. ff. eod. de iureiuran.

CAP.

CAP. XXIII.

IVs nõ habet conferendi [a] Beneficij, qui id iã contulit, ſibique imputet [b], quòd cõferendo, poteſtatem conferendi ſibi eripuerit.

a c. dilectus ext. de præbend. b arg. l. ſi filio ff. vt legat. ſeu fideicom. nom. caue.

CAP. XXIV.

LIcita [a] cenſeantur, quæcũque ſanctæ Sedis Apoſtolicæ auctoritate cõprobãtur, de cuius poteſtate dubitare ſacrilegium eſt.

a arg. l. ſacrilegij C. de diuerſ. reſcr.

CAP. XXV.

LInguæ lubricitas [a] non facile punitur.

a l. 7. §. hoc tamen ff. ad l. Iul. maieſt.

CAP. XXVI.

LImitata [a] cauſa limitatum, non perpetuum parit effectum.

a l. Imperator in fin. ff. de poſtul. l. in agris ff. de acquir. rer. dom.

CAP. XXVII.

LItigatores inanibus ſumptibus vexandi [a] non ſunt, ideo, nec ſuperuacuis [b] quæſtionibus, cautionibus, probationibus onerandi, ſed lites quàm citiſſimè [c] finiendæ.

a l. minoribus ff. de minoribus. b l. quidam ff. de reb. cred. l. nec ſtipulatio §. a. ff. vt legat. nom. cauea. c l. 1. l. quidam §. inde quæritur ff. de noui. op. nunc l. ſi cuius §. ſed, ſi inter ff. de vſufructu.

CAP. XXVIII.

A Maiore parte [a] conſtitutum, ab omnibus conſtitutum eſſe videtur, & ſecundum [b] Ariſtotelem valet, quod maiori parti placuit: ſed quod omnes, vt ſingulos, tangit, ab omnibus probari [c] debet.

a l. quod maior ff. ad municip. c. 1. & to. ti. ff. de his, quæ fiũt à ma. par. capit. b lib. Polit. 4. cap. 9. c l. vlt. C. de auct. præſt.

CAP. XXIX.

MOdus honeſtus [a] in rebus ſeruandus eſt: nec immoderata cuiuſque affectio attendenda.

a l. ex damni in princ. ff. de dam. inf.

CAP. XXX.

MOnachus [a] non videtur fuiſſe is, cui monaſterio exire ab habente poteſtatem conceditur.

a c. nullus verſ. cum ergo 20. q. 1

CAP. XXXI.

MVtatio [a] conditionis bonorũ ex mutatione qualitatis perſonę oritur: ſic mutata qualitate perſonæ beneficiũ obtinentis, mutatur & ipſa beneficij qualitas, vt, ſi quis aſſumatur ad Cardinalatũ, nemo per eius obitũ beneficiũ vacans conferre poteſt, niſi ſolus sũmus Põtifex, cui beneficiũ remanet affectũ.

a l. per procuratorem §. 1 ff. de acquir. hæred l. vlt. C. de inoff. teſtam.

CAP. XXXII.

NOcentem [a] ſatiùs eſt abſolui, quàm innocentem damnari.

a l. abſenté ff. de pœnis.

CAP. XXXIII.

NOminis error, ſi cõſtet [a] de volũtate, nec ſit error in corpore, nocere non ſolet.

a l. quoties ff. de hæred. inſtituen. l. 4 ff. de leg. 1.

CAP. XXXIV.

NOtorium [a] dicitur, ac manifeſtũ, quodcumque, vel per confeſsionẽ, vel per probationem, vel per euidentiam rei, patet.

a c. manifeſtũ vbi gloſ. 2. quæſt. 5.

CAP. XXXV.

ODioſa [a] regulariter vetita.

a l. 1. & toti. C. de prohib. ſequeſtr. pecu. c. 1 & to. ti. ext. de fil. presb.

CAP. XXXVI.

ONus eſſe grauius [a] non debet propter rem certam, quàm, quanti res ipſa ſit.

a l. 1. §. ſi is, qui quadraginta ff. ad S. C. Trebel. l. in ratione § quod vulgò ff. ad l. Falcid. §. 1. Inſtit. de ſing. re. per ſideic. comrelic.

CAP. XXXVII.

PAlàm factum [a] ſuſpicione criminis caret.

a l. vlt. ff. de ritu nuptiar.

Acta Eccleſ. Tarantaſ.

CAP. XXXVIII.

POenã [a] delicto reſpõdere oportet, nec maior [b] ſit, quam culpa, ac ne eadẽ de cauſa alius puniatur, alius ne appelletur quidem.

a l. ſancimus C. de pœn. b Cicero li. offic. 1.

CAP. XXXIX.

POſſeſſorium [a], ſicut minoris momenti eſt, ita leuiores probationes requirit.

a vt not. ad l. vn. C. ſi de moment. poſſeſſio. fuer. appell.

CAP. XL.

POſſeſſor pacificus dici nequit, qui poſſeſſionis controuerſiam patitur, nec enim poſsidere videtur, qui ſine controuerſia [a] poſsidere non poteſt.

a l quamuis ff. de reb. auct. iud. poſſid.

CAP. XLI.

PRæbendæ valor [a] ex quotidianis diſtributionibus non augetur, cùm caſualis, & incertus ſit, ex incerto [b] namque euentu certa concluſio fieri non debet.

a Oldr. cõſ. 115. & alij citati à Boerio q. 19. n. 3 & 4. b l. 1. C de pact. l de fideicõmiſſo C. de tranſ.

CAP. XLII.

PRæſumptionem [a] vincit, non ſolùm probatio, ſed & fortior præſumptio.

a l. fin. in pr. ff. quod met. cau. l. nuptaraſ de iu. dot. l. ſi chirographum, cum ſeq. §. 2. ff. de probat.

CAP. XLIII.

PRobandi onus [a], nõ ſolũ incumbit ei, qui dicit, ſed, & neganti aliquid iure factum.

a l. diuus ff de in int. reſtit. l. pen. in princ. ff de ritu nupt.

CAP. XLIV.

PRohibitum vna via [a] non eſt alia permittendum.

a l ab ea parte ff. de probat.

CAP. XLV.

PRouiſio de beneficio vacãte facta per obitũ eius, qui illud nũquã obtinuit, videtur [a] facta de beneficio nullo, aut nullibi exiſtente.

a l. ſcire oportet §. 1. ff. de tutor. & curat dat. & c. l. ait Prætor § quid, ſi autem ff. de iu. deliber.

CAP. XLVI.

REdire [a] rẽ ad ſuã naturã, fauorabile eſt.

a arg. l. ex facto ff de hæred. inſtituen.

CAP. XLVII.

REgularia [a] beneficia regularibus, ſecularia ſecularibus conferenda ſunt.

a l. ſi vnus § pactus, ne peteret ff. de pactis.

CAP. XLVIII.

RElictum pro male [a] ablatis, videtur relictum, vt debitũ, & habet vim debiti, vt aiunt vulgò, confeſsati præſente parte, ſi tamen relictum ſit certæ perſonæ, non autem prorſus incertæ.

a c. cum de beneficio de preben lib 6 c. 10. ſeſſ. 24. de reform c. 2. ſeſſ. 25. de regul. Conc. Trident.

CAP. XLIX.

SCire [a], & probabiliter aliquid ſuſpicari, paria ſunt.

a Guillel. Benedic. in ver. ſiabſque liberis n. 27. 28. 29. b idem Benedic. ibid. num 30.

CAP. L.

SImulata [a], quæ probentur, pro infectis habeantur: ideo, quia, vt dici ſolet, ſimulata diuturna eſſe non poſſunt, ſed celeriter, tamquam floſculi, decidunt.

a l. ſi quis domum § 1. ff. locati l. 3. §. vlt. & l 4. ff. quod vi. aut clam.

CAP. LI.

SPoliatum [a] quemlibet, etiam prædonem, reſtitui reipublicæ intereſt.

a l ſi ex pretio C. ſi certum petat. a c. in litteris, & paſſim ext. de reſtit. ſpoliat.

CAP. LII.

SVbreptionis, vel obreptionis vitium (cũ ſcilicet impetrãs beneficium tacet, aliàs à ſe impetratum, quale illud ſit, licet nec pacificum [a], nec incompatibile) in litteris

a c. ſi motu proprio de præbend li. 6

Nn 4 Apoſto-

b element. 2. de off. Ordin.

Apoſtolicis tantùm conſideratur, non autem in litteris [b] collatorum Ordinariorum, non, quia Ordinarius habenti beneficium concedere debeat beneficium magis, quàm ſummus Pontifex (cùm ratio pluralitatis beneficiorum, cuius cauſa expreſſio impetratorum quæritur, vtrobique militet) ſed, ne Ordinarius obreptum ſibi beneficium conqueratur ab eo, cuius conditionem ex officio ſcire debuerit, ſicut, & beneficiorum in ſua diœceſi conſtitutorum. Quod locum non habet in ſummo Pontifice, qui eſt [c] Ordinarius Ordinariorum, concurritque ad conferendum cum quolibet Ordinario, totiuſque orbis beneficia conferre poteſt. Vbi igitur magis apparet [d] periculum, maior eſt ibi cautio adhibenda.

c c. cunſta per mõdum 9. q. 3. c. 2 de præbend. i 6

d arg. c. vbi periculũ de elect. lib. 6.

CAP. LIII.

STatus [a] nouiſſimus in quæſtionibus beneficialibus attenditur: nouiſſimus eſt [b], qui ex vltimo actu probatur.

a ex c. conſultationib[?] extr. de iu. patr. cum ſimilibus. b notatur ad cap. conſultationibus.

CAP. LIV.

SVcceſſor in beneficio, non ſui prædeceſſoris, ſed eccleſiæ ius, ac locum obtinet.

CAP. LV.

TAciti & expreſſi eadem vis eſſe poteſt, ſed maior [a] taciti, quàm expreſſi, eſſe non poteſt.

a l. 5. vbi not. omnes ff. de reb. cred. ſi cert. petat.

CAP. LVI.

TItulum non habere [a], vel cum habere, qui nullus ipſo iure ſit, paria ſunt.

a l. 2. ff. de auct. tut. l. quoties ff. qui ſatiſ. cogant.

CAP. LVII.

TOlerabilia [a] dicuntur, quæ veteri conſuetudine probantur, modo non ſint contra ius diuinum, aut bonos [b] mores.

a l. impera tor in fin. ff. de pollicitatione. b cap. fin. de conſuet.

CAP. LVIII.

VIa illa ſemper [a] eligenda eſt, quo ad eius fieri poteſt, qua, quod vni prodeſt, nemini noceat.

a l. in creditore in fin. ff. de curat. l. ex ijs in fin. C. quæ in frau. credit.

CAP. LIX.

VNus [a] vacationis modus alio non comprehenditur, ſicut nec vna perſona in alia.

a c. ſuſceptũ de reſcrip. lib. 6. Rota dec. 28. eod. de reſcrip. in antiq.

CAP. LX.

VOluntas [a] non minus facto, quàm verbo declaratur.

a l. non tantum, ſi baſanipit Paulus reſpõdet. ff. ext. rat. hab.

CAP. LXI.

XEnodochia [a], inſtar eccleſiarum habent omnia priuilegia [b], quæ eccleſijs conceſſa ſunt.

a quæ ſint, habes ſup. c. vlt. tit. prox. b l. 14. C. de Epiſ. & cler. Auctor de ſacr. immun. lib. 3. ca. 16. num. 46.

Finis Libri Quinti, & vltimi.

NOTA-

Digitized by Google

NOTATU DIGNIORA AD ACTA

Tarantaſienſis Eccleſiæ ordine alphabetico digeſta.

A

Abortus vox, quæ ſit. cap. 1. pag. 418 colum. 2
Abſolutio à crimine nō probato, etiā inuito eſt cōcedenda. cap. 3. 393. 2
Abuſus Tarantaſienſis ALBERGER vocatus, omnino prohibitus. cap. 4 391. 1
Acta ab Archiepiſcopis ſine conſenſu capituli, quæ nulla ſint. c. 2. 325. 2
De aduenis ægrotantibus in xenodochijs quid ſtatuatur, vide textum. cap. 2 338. 2
Affinitas ex fornicatione ad eos reſtringitur, qui in primo, & ſecundo ſanguinis gradu copulantur. cap. 1 370. 2
Alexandrina conſtitutio contra offendentes, &c. vt in textu, obſeruanda. cap 1 410. 2
Alenatio cuiuſcumque rei eccleſiaſticæ, quamuis nullius momenti; ſine conſenſu capituli vetita. cap. 1. & §. vn. 327. 1
Alienatio rei eccleſiaſticæ, à clerico facta nulla eſt. cap. 2 298. 1
Altare, quando iterum conſecrandum. cap. 4 349. 2
Altaria, ſi de eorum conſecratione dubium ſit, conſecranda ſunt. cap. 4 350. 1
Anathema (cum de homine ſermo eſt) maledictum ſignificat. cap. 2 418. 2
Ancillæ, niſi quinquagenariæ, cū clericis non habitent. c. vn. 320. 1
Apoſtatarum abſolutio confeſſarijs interdicta. cap. vn. 387. 1
Appellans, quæ in prima inſtantia non petijt, appellando, petere poteſt. cap. 3 314. 1
Appellatio ab interlocutoria ſententia, quando admittenda. cap. 1 313. 2
Appellatio admittenda, atque inhibitio concedenda iuxta ſacros canones, & conſtitutionem Innocentianam. cap. 1 315. 1
Appellatio litis conteſtationem non extinguit. cap. 2 313. 1
Appellatio non datur à ſententia delegati à Principe, niſi ad eumdem Principem. cap. 1 294. 2
Appellationes friuolæ non admittendæ, & quæ. cap. 3 315. 2
Appellatur legitime ab aliquo ſentētiæ grauātis capite. c. 8. 316. 2
Archidiaconi officium. cap. vn. 292. 2
Arma clericis interdicta, niſi breuiuſcula, occaſione itineris. §. 4 306. 1

B

Baptizatorum, parentum, ac patrinorum nomina in libro particulari à parochis deſcribantur. §. 3. 356. 2
Bellifortis monachi non adminiſtrent eas eccleſias, niſi idonei ab Archiepiſcopi reperti fuerint. cap. 1 346. 2
Bellum, ac peſtis inter caſus fortuitos numerantur. c. 6. 332. 2
Beneficia commendare poteſt Rom. tantùm Pontifex. c. 2 326. 1
Beneficia curata, ac reſidentialia duo habere non licet. c. 1 322. 2
Beneficia eccleſiaſtica nec permutari, nec renunciari poſſunt auctoritate propria. cap. 1 333. 1
Beneficia parochialia abſque concurſu, atque examine non conferenda. cap. 3. 291. 1
Beneficiarius, etiam non poſſidens beneficium, vigore litterarum Apoſtolicarum beneficium reſignare poteſt. cap. 5 324. 1
Beneficiarius non tenetur ſtare pactis à ſuo prædeceſſore initis cū conductore fundi eccleſiaſtici. cap. 2. 331. 2
Beneficiarius, ſuperueniente lepra, non priuatur beneficio. cap. 2 323. 2
Beneficij eccleſiaſtici incapax eſt minor quatuordecim annis. cap. 1. pag. 291. 2
Beneficiorū poſſeſſores certos eſſe, reipublicæ intereſt. c. 1. 307. 1
Beneficio ſpoliatus, etiam ſi de petitorio quæſtio ſit, ante omnia reſtituatur. cap. 1 305. 2
Blaſphemus laicus, ac clericus quomodo puniendi. c 1 401. 1
Bona clerico promouendo ad ordines pro patrimonio aſſignata non alienentur. §. 2 290. 2
Bona clericorum grauari nequeunt. cap. 5. 363. 1
Bouis, & aſini parabola eleganter applicata. cap. 5 286. 1
Breuia, ac Bullarum Apoſtolicarum ſynceritas diligenter exploranda. cap. 1 316. 2

C

Caducitas fundi emphyteutici iuramento non plene probatur. §. 1. 2. 3. & 4. 327. 2
Calceus, ac ſoccus quales clerico prohibiti. §. 2 306. 1
Caluiniſtæ ex Chriſtiana ſchola exibilandi. cap. 1 281. 2
Calumniatores talionis pœnam ſubeant. cap 1 379. 1
Caliga qualis clerico vetita. §. 2 306. 1
Campanæ minorum eccleſiarum non pulſentur die ſabbati ſancti priuſquàm campanas maioris eccleſiæ pulſatas eſſe conſtet. cap. 4 297. 2
Cancellarius acta cauſæ non tranſmittens à iudice primæ inſtantiæ ad iudicem appellationis, ad ea tranſmittenda compellatur. cap. 2 315. 1
Cancellarius Archiepiſcopalis omnium cauſarum ſummarium indicem ſingulo quoque menſe Archiepiſcopo, vel eius Vicario exhibeat. §. vn. 302. 1
Canonicatus cum dignitate, quando haberi poſſit. c. 1 322. 2
Canonicis, ac capitulo ſeuda deuoluta iterum infeudare vetitum. cap. 1 333. 2
Canonici furtim conuenientes, atque abſente eorum Archiepiſcopo de rebus eccleſiæ ſtatuentes, puniendi. cap 2 405. 2
Canonici, quando Archiepiſcopum ad eccleſiam deducere, & redeuntem reducere debeant. cap. 8 319. & 320
Canonici abſentes quando diſtributiones canonicas percipere poſſint. cap. 6 322. 1
Canonicos regulares ab animarum cura excludit Archiepiſcopus Tarantaſienſis. cap. 2 345. 1
Cantoris officium. cap. vn. 293. 1
Capitulū litteras dimiſſorias, ſede vacāte, nō cōcedat § vn. 325. 2
Carnalis cōiunctio ante matrimoniū grauiter punieda. c. 3. 368. 1
Caſuum reſeruatio in Eccleſia Dei antiquiſſima. cap 9 415. 2
Caſuum reſeruatio non habet locum cum ijs, qui in articulo mortis ſunt. §. vn. 416. 1
Cathechiſmus catholicorum dogmatū promptuarium. c. 5 296. 1
Cathedraticum, vel charitatiuum ſubſidium, ſingulo quoque quinquennio Ordinario perſoluendum. cap. 1 348. 1
Cauponæ clericis, niſi itineris cauſa, interdictæ. §. 5 318. 2
Cauſa criminalis ex ciuili emergens, ante ciuilem expediatur, niſi ſimul cum ciuili expediri poſſit. cap. 1 305. 1
Cauſa deuoluta ad tribunal metropolitani non expediatur, niſi actis à Suffraganeo illuc tranſlatis. cap. 5. 301. 1
Cauſæ criminali nō ſemper accuſati mors finē imponit. c. 3. 411. 1
Cauſam damni dans damnum ſarcire tenetur. cap 7 410. 1
Cenſuræ omnes, atque interdicta à Regularibus publicari debent. cap. 1 342. 2
Cenſus natura. cap. 6 419. 2
Cenſus vſurarij reus, quid facere debeat. cap. 1 329. 2
Cenſus vſurarius eſt, niſi ſeruata forma à Pio V. tradita conſtituatur. cap. 1. ibid.
Cerimoniæ Romanæ eccleſiæ obſeruandæ. cap. 8 353. 2
Character ſacerdotij in furtiue ordinato imprimitur, ſed ſic ordinatus irregularis eſt. cap. vn. 404. 1
Character ſacerdotij non imprimitur in nō baptizato. c. vn. 403. 1
Characteres, chartulæ, breuia curandis morbis adhibita, tanquam diabolica, omnino vetita. cap. 2. 397. 2
Chirothecæ in choro clericis prohibitæ. cap 6. 319 1
Chori functiones, quomodo à clerico perſoluendæ. §. 2 319. 2
Choreæ, ac comœdiæ clericis interdictæ. § 5 318. 1
Clerici procurare, niſi pro locis pijs, cauſas nō poſſint. c. vn. 297. 2
Clerici cauſas agere, niſi ex charitate, non poſſint. cap. vn. ibid.
Clerici cum fœminis vetitis cohabitantes, quomodo puniendi. §. vn. 320. 2
Clerici Tarantaſienſes, quomodo clericalem titulum probare debeant. cap. 3 308. 2
Clerici eccleſijs inſeruientes diſcedendi facultatem ab Archiepiſcopo recognoſcant. cap. 5 322. 1
Clerici fructus beneficiales, quādo oppignorare poſſint. c. 8. 314. 2
Clerici malitia circa fori priuilegium iudici ſeculari iuriſdictionem non tribuit. §. vn. 302. 1
Clericis, quid incumbat in eccleſia, & in choro. cap. 6 319. 1
Clericis, quæ interdicta ſint. §. 5 318. 1

Apoſtolicis tantùm conſideratur, non autem in litteris [b] collatorum Ordinariorum, non, quia Ordinarius habenti beneficium concedere debeat beneficium magis, quàm ſummus Pontifex (cùm ratio pluralitatis beneficiorum, cuius cauſa expreſſio impetratorum quæritur, vtrobique militet) ſed, ne Ordinarius obreptum ſibi beneficium conqueratur ab eo, cuius conditionem ex officio ſcire debuerit, ſicut, & beneficiorum in ſua diœceſi conſtitutorum. Quod locum non habet in ſummo Pontifice, qui eſt [c] Ordinarius Ordinariorum, concurritque ad conferendum cum quolibet Ordinario, totiuſque orbis beneficia conferre poteſt. Vbi igitur magis apparet [d] periculum, maior eſt ibi cautio adhibenda.

b clemen. 2. de off. Ordin.

c c. cunsta per mūdum 9. q. 3. c. 2 de præbend. l. 6

d arg. c vbi periculū de elect. lib. 6.

C A P. LIII.

STatus [a] nouiſſimus in quæſtionibus beneficialibus attenditur: nouiſſimus eſt [b], qui ex vltimo actu probatur.

a ex c. conſultationib. extr. de iu. patr. cum ſimilibus.
b notatur ad cap. cōſultationibus.

C A P. LIV.

SVcceſſor in beneficio, non ſui prædeceſſoris, ſed eccleſiæ ius, ac locum obtinet.

C A P. LV.

TAciti & expreſſi eadem vis eſſe poteſt, ſed maior [a] taciti, quàm expreſſi, eſſe non poteſt.

a l. 3. vbi nor. omnes ff. de reb. cred. ſi cert. petat.

C A P. LVI.

TItulum non habere [a], vel eum habere, qui nullus ipſo iure ſit, paria ſunt.

a l. 2. ff. de auct. tut. l. quoties ff. qui ſatiſ. cogant.

C A P. LVII.

TOlerabilia [a] dicuntur, quæ veteri conſuetudine probantur, modo non ſint contra ius diuinum, aut bonos [b] mores.

a l. Imperator in fin. ff. de pollicitatione.
b cap. fin. de conſuet.

C A P. LVIII.

VIa illa ſemper [a] eligenda eſt, quo ad eius fieri poteſt, qua, quod vni prodeſt, nemini noceat.

a l. in creditore in fin. ff. de euict. l. ex ijs in fin. C. quæ in fraud. credit.

C A P. LIX.

VNus [a] vacationis modus alio non comprehenditur, ſicut nec vna perſona in alia.

a c. ſuſcepti de reſcrip. lib. 6. Rota de c. 18. eod. de reſcrip. in antiq.

C A P. LX.

VOluntas [a] non minus facto, quàm verbo declaratur.

a l. non tantum, §l. ii in incipit Paulus reſpōdet. ff. ex. rat. hab.

C A P. LXI.

XEnodochia [a], inſtar eccleſiarum habent omnia priuilegia [b], quæ eccleſijs conceſſa ſunt.

a quæ ſint, habes ſup. c. vlt. tit. prox.
b l. 14. C. de Epiſ. & cler. Auctor de ſacr. immun. lib. 3. c. a. 16. num. 16.

Finis Libri Quinti, & vltimi.

NOTA-

Digitized by Google

NOTATV DIGNIORA AD ACTA Tarantaſienſis Eccleſiæ ordine alphabetico digeſta.

A

ABortvs vox, quæ ſit. cap. 1. pag. 418 colum. 2
Abſolutio à crimine nõ probato, etiã inuito eſt cõcedenda. cap. 3. 393. 2
Abuſus Tarantaſienſis ALBERGER vocatus, omnino prohibitus. cap. 4 391. 1
Acta ab Archiepiſcopis ſine conſenſu capituli, quæ nulla ſint. c. 2. 325. 2
De aduenis ægrotantibus in xenodochijs quid ſtatuatur, vide textum. cap. 2 338. 2
Affinitas ex fornicatione ad eos reſtringitur, qui in primo, & ſecundo ſanguinis gradu copulantur. cap. 1 370. 2
Alexandrina conſtitutio contra offendentes, &c. vt in textu, obſeruanda. cap 1 410. 2
Alenatio cuiuſcumque rei eccleſiaſticæ, quamuis nullius momenti; ſine conſenſu capituli vetita. cap. 2. & §. vn. 327. 1
Alienatio rei eccleſiaſticæ, à clerico facta nulla eſt. cap. 2 298. 1
Altare, quando iterum conſecrandum. cap. 4 349. 2
Altaria, ſi de eorum conſecratione dubium ſit, conſecranda ſunt. cap. 4 350. 1
Anathema (cum de homine ſermo eſt) maledictum ſignificat. cap. 2 418. 2
Ancillæ, niſi quinquagenariæ, cũ clericis non habitent. c. vn. 320. 1
Apoſtatarum abſolutio confeſſarijs interdicta. cap. vn. 387. 1
Appellans, quæ in prima inſtantia non petijt, appellando, petere poteſt. cap. 3 314. 1
Appellatio ab interlocutoria ſententia, quando admittenda. cap. 1 313. 2
Appellatio admittenda, atque inhibitio concedenda iuxta ſacros canones, & conſtitutionem Innocentianam. cap. 1 315. 1
Appellatio litis conteſtationem non extinguit. cap. 2 313. 1
Appellatio non datur à ſententia delegati à Principe, niſi ad eumdem Principem. cap. 1 294. 2
Appellationes friuolæ non admittendæ, & quæ. cap. 3 315. 2
Appellatur legitime ab aliquo ſentẽtiæ grauãtis capite. c. 8. 316. 2
Archidiaconi officium. cap. vn. 292. 2
Arma clericis interdicta, niſi breuiuſcula, occaſione itineris. §. 4 306. 1

B

BAptizatorum, parentum, ac patrinorum nomina in libro particulari à parochis deſcribantur. §. 3. 356. 2
Belliſortis monachi non adminiſtrent eas eccleſias, niſi idonei ab Archiepiſcopi reperti fuerint. cap. 1 346. 2
Bellum, ac peſtis inter caſus fortuitos numerantur. c. 6. 332. 2
Beneficia commendare poteſt Rom. tantùm Pontifex. c. 2 326. 1
Beneficia curata, ac reſidentialia duo habere non licet. c. 1 322. 2
Beneficia eccleſiaſtica nec permutari, nec renunciari poſſunt auctoritate propria. cap. 1 333. 1
Beneficia parochialia abſque concurſu, atque examine non conferenda. cap. 3. 291. 1
Beneficiarius, etiam non poſſidens beneficium, vigore litterarum Apoſtolicarum beneficium reſignare poteſt. cap. 3 324. 1
Beneficiarius non tenetur ſtare pactis à ſuo prædeceſſore initis cũ conductore fundi eccleſiaſtici. cap. 2. 331. 2
Beneficiarius, ſuperueniente lepra, non priuatur beneficio. cap. 2 323. 2
Beneficij eccleſiaſtici incapax eſt minor quatuordecim annis. cap. 1. pag. 291. 1
Beneficiorũ poſſeſſores certos eſſe, reipublicæ intereſt. c. 1. 307. 1
Beneficio ſpoliatus, etiam ſi de petitorio quæſtio ſit, ante omnia reſtituatur. cap. 1 305. 2
Blaſphemus laicus, ac clericus quomodo puniendi. c 1 421. 1
Bona clerico promouendo ad ordines pro patrimonio aſſignata non alienentur. §. 2 290. 2
Bona clericorum grauari nequeunt. cap. 5. 363. 1
Bouis, & aliæ parabola eleganter applicata. cap. 5 286. 1
Breuia, ac Bullarum Apoſtolicarum ſynceritas diligenter explorãda. cap. 1 316. 2

C

CAducitas fundi emphyteutici iuramento non plene probatur. §. 1. 2. 3. & 4. 327. 2
Calceus, ac ſoccus quales clerico prohibiti. §. 2 306. 1
Caluiniſtæ ex Chriſtiana ſchola exibilandi. cap. 1 281. 2
Calumniatores talionis pœnam ſubeant. cap. 1 379. 1
Caliga qualis clerico vetita. §. 2 306. 1
Campanæ minorum eccleſiarum non pulſentur die ſabbati ſancti priuſquàm campanas maioris eccleſiæ pulſatas eſſe conſtet. cap. 4 297. 1
Cancellarius acta cauſæ non tranſmittens à iudice primæ inſtantiæ ad iudicem appellationis, ad ea tranſmittenda compellatur. cap. 2 315. 1
Cancellarius Archiepiſcopalis omnium cauſarum ſummarium indicem ſingulo quoque menſe Archiepiſcopo, vel eius Vicario exhibeat. §. vn. 302. 1
Canonicatus cum dignitate, quando haberi poſſit. c. 2 322. 2
Canonicis, ac capitulo feuda deuoluta iterum infeudare vetitum. cap. 1 333. 2
Canonici furtim conuenientes, atque abſente eorum Archiepiſcopo de rebus eccleſiæ ſtatuentes, puniendi. cap 2 405. 2
Canonici, quando Archiepiſcopum ad eccleſiam deducere, & redeuntem reducere debeant. cap. 8 319. & 320
Canonici abſentes quando diſtributiones canonicas percipere poſſint. cap. 6 322. 1
Canonicos regulares ab animarum cura excludit Archiepiſcopus Tarantaſienſis. cap. 2 345. 1
Cantoris officium. cap. vn. 293. 1
Capitulũ litteras dimiſſorias, ſede vacãte, nõ cõcedat. § vn. 325. 2
Carnalis cõiunctio ante matrimoniũ grauiter punieda. c. 3. 368. 1
Caſuum reſeruatio in Eccleſia Dei antiquiſſima. cap 9 415. 2
Caſuum reſeruatio non habet locum cum ijs, qui in articulo mortis ſunt. §. vn. 416. 1
Cathechiſmus catholicorum dogmatũ promptuarium. c. 5 296. 1
Cathedraticum, vel charitatiuum ſubſidium, ſingulo quoque quinquennio Ordinario perſoluendum. cap. 1 348. 1
Cauponæ clericis, niſi itineris cauſa, interdictæ. §. 5 318. 2
Cauſa criminalis ex ciuili emergens, ante ciuilem expediatur, niſi ſimul cum ciuili expediri poſſit. cap. 1 305. 1
Cauſa deuoluta ad tribunal metropolitani non expediatur, niſi actis à Suffraganeo illuc tranſlatis. cap. 5. 301. 1
Cauſæ criminali nõ ſemper accuſati mors finẽ imponit. c. 3. 411. 1
Cauſam damni dans damnum ſarcire tenetur. cap 7 410. 1
Cenſuræ omnes, atque interdicta à Regularibus publicari debent. cap. 1 342. 2
Cenſus natura. cap. 6 419. 2
Cenſus vſurarij reus, quid facere debeat. cap. 2 329. 2
Cenſus vſurarius eſt, niſi ſeruata forma à Pio V. tradita conſtituatur. cap. 1. ibid.
Cerimoniæ Romanæ eccleſiæ obſeruandæ. cap. 8 353. 2
Character ſacerdotij in furtiue ordinato imprimitur, ſed ſic ordinatus irregularis eſt. cap. vn. 404. 1
Character ſacerdotij non imprimitur in nõ baptizato. c. vn. 403. 1
Characteres, chartulæ, breuia curandis morbis adhæſita, tanquam diabolica, omnino vetita. cap. 2. 397. 2
Chirothecæ in choro clericis prohibitæ. cap 6. 319. 1
Chori functiones, quomodo à clerico perſoluendæ. §. 2 319. 2
Choreæ, ac comœdiæ clericis interdictæ. §. 5 318. 1
Clerici procurare, niſi pro locis pijs, cauſas nõ poſſint. c. vn. 297. 2
Clerici cauſas agere, niſi ex charitate, non poſſunt. cap. vn. ibid.
Clerici cum fœminis vetitis cohabitantes, quomodo puniendi. §. vn. 320. 2
Clerici Tarantaſienſes, quomodo clericalem titulum probare debeant. cap. 3 308. 2
Clerici eccleſijs inſeruientes diſcedendi facultatem ab Archiepiſcopo recognoſcant. cap. 5 322. 1
Clerici fructus beneficiales, quãdo oppignorare poſſint. c. 8. 214. 2
Clerici malitia circa fori priuilegium iudici ſeculari iuriſdictionem non tribuit. §. vn. 302. 1
Clericis, quid incumbat in eccleſia, & in choro. cap. 6 319. 1
Clericis, quæ interdicta ſint. §. 5 318. 1

I N D E X.

Clericis, qui inteſtati decedũt, ſuccedit in bonis Eccleſia. c.1. 338.2
Clericis cõpatres eſſe ex baptiſmo vetitum, etiã curatis. c.2. 370.1
Clerico bonis omnibus cedere non permittitur. cap 8 314.2
Clericorum habitus qualis eſſe debeat. cap.2 317.2
Clericus ad magiſtratus ſeculares prouocans ſuſpendendus ab ordinibus, atque excommunicandus. cap 1 405.1
Clericus hæreſis reus, vel ſuſpectus, quomodo puniẽdus. c.5. 413.1
Clericus priuilegio clericali renunciare non poteſt. c. 1 302.1
Clericus in ſeculari habitu captus ab apparitoribus ſecularis magiſtratus ad eccleſiaſticum remittatur. cap.3 300.2
Clericus homicidam indicans, quomodo puniendus. c.2 388.1
Clericus fideiubere non debet. cap. 1 334.2
Clericus à ſatellitibus iudicis ſecularis in carcerem ductus, quãdo ab eorum manibus impune abſtrahi poſſit. cap.3 302.1
Clericus impubes, quando fori priuilegio frui poſſit. c. 1 399.2
Clericus, quamuis cum moderamine inculpatæ tutelæ hominem occidat, fit irregularis. cap.2 400.2
Clericus, quamuis ſpoliatus, quia canonice inſtitutus nõ videatur, attamen in priſtinum poſſeſſionis ſtatũ reſtituatur. c 1 305.2
Clericus ſe obligans in forma Cameræ Apoſtolicæ, obligatione ligatur, & quare. cap.3 334.fin.
Clericus incorrigibilis tradatur degradatus poteſtati ſeculari puniendus. cap 3 300.2
Clericus illigitimitatis ſuſpectus, quando infamiam purgare poſſit. cap.2 407.2
Coactus ad religionis ingreſſum, ſi ante quinquennium vim probet, dimittendus. cap.1 298.1
Cœmeteriorum priuilegia. cap.3. pag. 362.1
Cœmeterium ab extraneo Epiſcopo non benedicatur. c.2. 349.2
Cognatio ſpiritualis non contrahitur, niſi cum vnico compatre, vel cum vno compatre, atque vna commatre. cap. 1 369.2
Cognatio legalis, etiam diſſoluta adoptione, tenet. c.vn. 370.2
Collationes beneficiorum regularium, ſi collatores in mora ſint, ad Ordinarium deuoluantur. cap.2 347.1
Collator ordinarius vſque ad annum ex cauſa beneficium commendare poteſt. cap.2 316.1
Colluſio res factas infectas reddit. cap.1 399.1
Comeſſationes clericis interdictæ. §. 5. 318.1
Commendatio perpetua beneficij pro titulo habetur. c.2 326.1
Commodatũ in re eccleſiaſtica prohibitum, & quare. c.vn. 328.2
Communicare cum excommunicato, quando liceat. c. 1 402.1
Concilij Tridentini decretum circa admittendos ad primam tonſuram. cap.6. & 7 289.1
Concilij Tridentini decretum circa promouendos ad ordines, atque interſtitia. cap.9 289.2
Concilij Tridentini decreta omnino obſeruanda. cap.1 284.1
Concilij Tridentini decretum circa ætatem promouendorum ad ſacros Ordines, etiam Regularium. cap.10 289.2
Concilij Tridentini decretum circa admittendos ad minores, ac maiores ordines. cap.8 289.2
Concionatores, vbi impenſa publica ſuſtentari poſſunt, quotannis omnino conducantur. §. 1 295.1
Concionator non admittatur, niſi ab Archiepiſcopo, vel eius Vicario approbatus. cap.3 295.1
Concubinatus abſolutio Archiepiſcopo reſeruata. cap. 1 390.2
Concubinatus iure Pontificio, & Cæſareo vetitus. cap.2 308.1
Concubinatus iure Cæſareo non punitur, licet vetitus. c.2 ibid.
Concubinæ clericis prohibitæ. cap 1 320.1
Condemnatus ad expenſas, ſi ſoluendo non ſit, non detineri debet in carcere. cap.5 314.2
Conductori fundi, quando, & quomodo remittenda ſit merces. cap.7 332.2
Confeſſio ſacramentalis, etiam iubente ſuperiore, nequaquam reuelanda. cap.1 309.1
Confeſſarij munus præcipuum. §. 1. pag. 415.1
Confirmatio ſacramentalis ex diſpenſatione Apoſtolica etiam per ſimplicem ſacerdotem adminiſtrari poteſt. cap. 1 291.2
Confirmationis ſacramentalis materia, forma, miniſter, & effectus. cap. 1 291.2
Confraternitates ab Ordinario viſitari, & reformari poſſunt. cap.2 345.2
Confraternitates non inſtituantur, niſi ab Ordinario approbentur. cap.3 346.1
Confratres ad proceſſiones vocati, niſi adſint, ab exercitio ſuſpendantur. §. 5 346.1
Confratrum cadauera in eorum ſacellis non ſepeliantur, niſi, vt in textu. §.2 346.1
Confugientes ad eccleſias, exceptis quibuſdam, vt in textu, ſaluandi. cap. 2. & §. vn. 361.2.
Congreſſus nocturnos cum diabolo habentes, quæſtioni ſubijciantur, & conuicti ſeuere puniantur. cap.4 398.1
Coniugati clerici bonæ famæ, nec bigami, ſi deſint cœlibes, minores ordines exercere poſſunt. cap vn. 330.2
Coniugatus clericus non bigamus, habitumque ac tonſuram geſtans, foro ſeculari exemptus. cap.vn. ibid.
Conſecratio eccleſiæ, vel altaris ab extraneo Epiſcopo non petatur. cap.2 349.2
Conſtitutio Pij V. pro cenſibus legitime creandis. cap 1. §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. & 12. 330.& 331.
Conſtitutiones Archiepiſcoporum Tarantaſienſium obſeruandæ. cap.2 284.2
Conſuetudo Miſſæ coràm pueris cantoribus, &c. vt in textu celebrandæ, omnino ſublata. toto cap. 3. pag. 285.2
Contractus reciprocus reciprocum poſcit iudicium. c.vn. 302.2
Controuerti non debet, quod a ſummo Pontifice in beneficialibus præſertim, decernitur. cap.1 316.2
Contumaciæ reus non dicitur, cum aduerſarius etiam, contumax, deprehenditur. cap.2 306.1
Contumacia tacitæ confeſſionis vim habet. c.vn. inferius. 303.2
Contumax, refectis expenſis, appellare poteſt. cap 3. 306.2
Conuentus noui erigi non permittantur, niſi, &c. vt in textu. cap.5 343.2
Corona clericalis omnino in capite deferenda. cap.3 317.2
Criminis cuiuſuis condemnatus, de eodem crimine interpellari non poteſt. cap.3 378.2

D

DÆmonum reſponſa expectare hæreticum eſt. cap.6 398.2
Decanus ſigillum collegij cuſtodiat. cap.vn. 292.2
Debitor captus die feſto carcere liberetur. cap.9 314.2
Debitum à rectore eccleſiæ contractum, ſi pro eccleſia contractum ſit, in ſucceſſorem transfertur. cap.1 335.1
Decimarum portiones, quales ſint ſoluendæ. cap.2 342.1
Decimæ à Deo inſtitutæ: ideo eas non ſoluentes excommunicandi. cap.1 341.2
Decimæ a laicis, quomodo accipi poſſint. cap.1 325.2
Decimæ à laico non præſcribuntur. cap.4 313.1
Decimæ prædiales, ac perſonales, quæ. cap.2 342.1
Defunctis ægrotis, quando ſepultura eccleſiaſtica danda, vel deneganda ſit. cap.2 339.1
Delictis pluribus in eodem ſubiecto concurrentibus, de grauioribus cognoſcendum. cap.1 378.1
Delinquentes, etiam poſt mortem condemnandi, qui, & quando. cap 6 379.1
Denunciationes ante matrimonium in eccleſijs faciẽdæ. c. 1. 367.1
Depoſitarius, quando, pereunte re depoſita, teneatur actione depoſiti. cap.1 329.1
Diaconus, quandoque ex neceſſitate legitime Euchariſtiam miniſtrat. cap.1 403.1
Dies feſti ab Archiepiſcopo indicti à Regularibus ſeruandi. c.1 342.2.
Dies, quibus matrimoniorum publicationes interdicuntur. cap.2 pag. 376.1
Dignitatem, aut canonicatum non obtineat minor viginti quinque annis. cap.2 290.2
Dilationis beneficium, etiam contumaci, concedatur. c.vn. 303.2
Dimiſſoriæ litteræ à commendaritijs quid differant. c.7. 419.2
Diplomata pontificia examinanda, vtrum legitime expedita ſint. cap.4 310.2
Diſpenſatio ad leges, qualis eſſe debeat. §.vn. 284.2
Diuinum officium negligentes clerici, quomodo puniendi. cap.12. pag. 354.2
Diuortium ex cauſa impotentiæ coeundi, quando faciendum ſit. cap.4 372.1
Diuortium non facit fornicatio. cap.vn. 374.1
Doctrina Chriſtiana commendatur. §.2 340.1
Domicilij incerti homines ad matrimonia non admittendi, niſi, vt in textu. cap.6 366.1.& 2.
Dominicus dies ab executione ſententiæ exemptus. c 9 314.2
Donatio abſenti facta, etiam non rata, ſi iurata fuerit, reuocari nequit, vt in textu. cap.4. 336.2
Donatio inter virum, & vxorem, ſi iurata, & inſinuata ſit, valet. cap.3 374.2
Donatio patris filio familias facta valet, ſi iurata ſit, præſertim fauore matrimonij. cap.3 336.1
Donatio poſterior, quando per priorem infringatur. cap.1. 335. & 336
Duellum, & clericis, & laicis vetitum. cap.1. & 2 390.1

E

EBrietas, quando ab homicidio excuſet. cap.3 400.2
Ebrio abſolutio à iuramento danda. cap.5 312.1
Ebrius furioſo æquiparandus. cap.5 ibid.
Eccleſia polluta, cœmeterium quoque pollutum intelligitur. cap.4 350.1
Eccleſia polluta non eſt iterum conſecranda. cap.4 349.2

Eccleſia,

I N D E X.

Eccleſia, quando iterum conſecranda ſit. cap.4. 350.1
Eccleſia Romana centum annorum tantùm præſcriptione gaudet. cap.1. 312.2
Eccleſiæ collabentes reparandæ, quales, quomodo, & à quibus. cap. 2 361.1
Ægrotantium curæ aſſiſtentes, nec de eorum morbis parochos admonentes, puniendi. §. 3. 414.2
Electio inutilis, quamuis confirmetur à ſuperiore, nihil prodeſt electo. cap. 7 325.1
Electores canonice impediti excludendi ab electione. c. 3. 286.2
Eligentes indignum, quomodo puniendi. c.3. ibid.
Epiſcopi vox ſpeculatorem ſignificat. cap.8 420.1
Epiſcopo tantùm ius competit eccleſias conſecrandi. c. 1. 349.1
Epiſcopus circa interſtitia ordinationum diſpenſat, & qua conditione. cap.9 289.2
Epiſcopus extraneus, quando primum lapidem conſtruendæ eccleſiæ iacere poſſit, §. vn. 361.1
Errores ſubſtantiales in beneficiali inſtitutione, qui ſint. cap.3. pag. 310.1
Euchariſtiam non ſumentes in Paſchate, ſi moriantur, eccleſiaſtica priuentur ſepultura. cap. 5 351.2
Euchariſtiæ cuſtodia, qualis eſſe debeat, vide textum. cap.vn. pag. 357.1. & 2
Euchariſtiæ interpretatio. cap vn. 360.1
Excommunicationis ſententiæ, vel iuſtæ, vel iniuſtæ, obtemperandum. cap.7 314.2
Excommunicatio poſt interpoſitam appellationem nulla eſt. cap.1 416.1
Exponens filium ius patriæ poteſtatis perdit, cap.vn. 388.2
Exponere infantem fere homicidium eſt. cap.vn. 388.1
Extrema vnctio, quibus miniſtranda. cap.3. 292.1
Extremam vnctionem negligentibus ſacra ſepultura deneganda, cap. 3 349.2
Extremæ vnctionis materia, forma, miniſter, & effectus. cap. 1. pag. 291.1

F

Falſam monetam diſtribuens lucri cauſa, puniendus, ac ſi falſam cudiſſet. cap.4 397.1
Fama delicti accuſatum ad purgationem compellit. c. 3. 408.1
Feriarum nomina, ac vires. cap.1 304.1
Feriati dies, qui. cap.5. & §.vn. 304.2
Feriatorum dierum vſus, non ad litigantium domicilium, ſed ad locum iudicij referendus. c. 4 304.2
Feriæ obſeruandæ etiam in ijs, quæ voluntariæ iuriſdictionis ſunt. c. 3. ibid.
Feriæ obſeruandæ etiam in cauſis beneficialibus, quæ agi poſſunt ſine ſtrepitu, ac figura iudicij. c. 2 304.1
Ferijs ſolemnibus litigantes renunciare non poſſunt. c. 1 ibid.
Fidei formula ex Pij Quarti præſcripto. c. 6. 283.1. & 2
Fidei profeſſionem emittant ad beneficia eccleſiaſtica admittendi. cap. 6. 283.1
Fides Catholica in Eccleſia ſemper vniformis. c. 1 281.1
Filiafamilias adulta, etiam ſine parentum conſenſu licite nubit. cap. 2 392.1
Filiusfamilias in beneficialibus patria poteſtate exemptus intelligitur. cap.5 308.2
Fœmina, ac filiusfamilias proprium corpus obligare nequeunt. cap. 1 334.2
Fœminæ cum clericis non habitent, niſi ſanguine coniunctiſſimæ, vt in textu. cap. vn. 320.1
Fœminis quoque, ſeruata forma, baptizare licet. c.vn. 292.2
Fœnerator, in loco ſacro non ſepeliatur, niſi, &c. §. 2 394.2
Fori exceptio litis conteſtationem præcedere debet. c.1. 312.2
Fori priuilegio non omnes clerici gaudent. c. 4 302.1
Fraudantium pretia, menſuras, vel pondera victualium abſolutio Archiepiſcopis reſeruata. cap.5 331.1
Fraudibus occurrendum extraneorum hominum, qui concubinas pro vxoribus exhibeant. §. 6 367.2
Frigidi, & impotentes ad coeundum ad matrimonia inhabiles. cap. 3. 371.1
Fructus ex donatione etiam reuocabili, bona fide percepti, non ſunt reſtituendi. cap.5 337.1
Fundi deuolutio ad directum dominum, per quem, & quomodo probanda ſit. cap. 4. & § 1 327.1
Fundus eccleſiaſticus, quamuis ſterilis, alienari non poteſt. cap. 3 327.1
Furioſo lucida interualla habenti non eſt deneganda extrema vnctio, & quando. c. 3 292.1
Furioſus, ſi hominem percuſſerit, puniri non poteſt. c. 1 400.2

H

Hæres depoſitarij pro depoſitario ad rem depoſitam reſtituendam tenetur. cap.1. 329.1
Hæreſis ſuſpectorum vitam obſeruent parochi. §. 5 340.2
Hæres pœnam pecuniariam à defuncto pro delicto ſoluendam, ſoluere tenetur. cap. 4. 411.1
Homicida voluntarius, & ordinum, & cuiuſcumque beneficij incapax eſt. cap.1. 388.2
Homicida eſt clericus, qui venando, hominem, etiam imprudens, telo vetito occiderat. c. 2 400.1

I

IDonei non idoneis in eccleſiaſticis functionibus ſubrogentur. §. 2 322.1
Ieiunij attributa, ac laudes. c. 2 359.360
Ignorantia præſcriptionem excludit. c. 2 312.2
Illegitimi filij clericorum ſucceſſione quorumcumque bonorum, ac iurium declarantur, etiam legitimati. c. 1 337.2
Illegitimi nobilium filij, quando ad dignitates, & canonicatus admittendi. cap. 2 373.1
Imagines ſacræ, quamuis diuinatis expertes, honorandæ, & quare. cap.3. 358.2
Imaginum ſacrarum violatores hæreſis ſuſpecti. §. 2 401.2
Imagines ſacræ, quomodo pingi, effingi, atque erigi debeant. §.1. & 2. 358.359
Impetrans beneficium, non expreſſo vero vacationis modo, male impetrat. cap. 2 324.1
Impubes qua ætate contrahere poſſit matrimonium. c.1. 366.2
Indulgentiæ in feſto die corporis Chriſti ab Archiepiſcopo Tarantaſienſi conceſſæ. c. 2. 350.2
Infamia facti notatus ad teſtimonium admittendus. c. 4. 309.2
Infamia iuris notatus ad teſtimonium nõ admittendus. c. 4. ibid.
Infamis, nec iurare, nec iuramentum deferre poteſt. c 3. 311.2
Infantes in lecto cum parentibus, vel nutricibus dormire ne permittantur. §.vn. 388.1
Infirmi canonicas diſtributiones habeant. cap.6. 322.2
Inſtitutiones beneficiales, non, niſi litteris collationis exhibitis, admittantur. c 2. 310.1
Intruſus, quis dicatur. c. 1 323.2
Intruſus, quomodo intruſionis vitium purget. cap.1 323.2
Irregularis ſit interdictus, vel in eccleſia interdicta celebrans. cap. 3 402.2
Iudæi à Tarantaſienſi Prouincia arceantur. cap.1 384.2
Iudex appellationis in cauſa etiam de acceſſionibus iudicare debet. cap.4 315.2
Iudex apud ſe criminis ream mulierem cognoſcens vltimo ſupplicio plectendus. c 3 392.2
Iudex delegatus a ſummo Pontifice maior eſt quocumque Ordinario. cap.1. 294.1
Iudex laicus in contractus iurati cauſa non procedat, priuſquam iurans ad effectum agendi abſolutus ſit à iuramento. c.2. 305.1
Iudex poſt litem conteſtatam recuſari non poteſt. c. 2. 294.2
Iudices ſeculares non poſſunt clericos iudicare. c. 4 362.2
Iudices ſynodales eligendi, & quales. c. 1. 284.2
Iudicis arbitrium, lite conteſtata, neceſſarium eſt. c. 2 307.1
Iuramenti obligatio ad hæredes non extenditur. c. 4 312.1
Iuramentum, ac præſumptio non probant neceſſario. c. 1. 311.1
Iuramentum deferens iurantem controuerſiæ iudicem facit. cap.1 311.2
Iuramentum habet vim clauſulæ derogatoriæ. cap. 2. 337.2
Iuramentum maiorem habet auctoritatem, quam res iudicata. cap. 2 303.2
Iurare paratus, niſi actu iurauerit, & iuret, periurus non eſt. cap.2 311.2
Ius eligendi ad Archiepiſcopum euolutum, vt in textu, confirmatur. cap.1 286.2
Ius ſibi ipſi dicens, iure cadit. cap.10. 377.2
Iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum non excedit primum ſanguinis gradum. cap.5. & §.vn. 366.1

L

LAici intra cancellos chori non verſentur. c. 4 318.2
Laici, quando in controuerſia rei eccleſiaſticæ arbitrari poſſint. cap. 1 299.1
Laicus ad eccleſiaſticum tribunal vocatus, ſi non reſpondeat, quando contumax ſit. c. 1 306.1
Laicus ex conſuetudine ſine ſtola, ac manipulo Euangelium, atque Epiſtolam recitare poteſt. c. 2 403.1
Laicus pro clerico fideiubens non habet fori priuilegium. c. 2. 334.2.
Latronis culpa grauior, quam furis. c. 1 393.1
Legata ad pias cauſas, etiam ex teſtamento imperfecto, exigi poſſunt. c. 4 338.1
Legata perpetua ſemper ſoluenda, quoties à legatarijs voluntati legantis ſatisfiat. c. 3 313.1
Legatum pium doti præferendum. c. 5 338.1
Legatus à latere iuriſdictionem delegati Apoſtolici impedire

non

Digitized by Google

non poteſt . c. 1. 254. 1
Leproſus nuptias non contrahit , ac beneficiorum incapax eſt . cap. 2. 323. 2
Leproſus ſacra adminiſtrare non poteſt . c. 2 ibid.
Libellus perſonalis , quando cauſæ expreſſione non indigeat . cap. vn. 302. 2
Libri , nec vendi , neque habere poſſint , niſi ab Archiepiſcopo , vel eius Vicario , approbati . c. 6. 296. 1
Libri omnes vetiti , præter probatos à Romanæ Eccleſiæ Theologis . c. 3. 386. 2
Libri quinque Parochis neceſſarij , vt in ipſis notentur nomina &c vt in textu . §. 10. 341. 1
Libri, quos Parochi præ manibus habere debent , §. 9. ibid.
Lite conteſtata non poteſt recuſari iudex , niſi ex legitima ſuſpicionis cauſa . c. 1. 300. 1
Litteras legere in choro clericis vetitum . §. 1 319. 1
Loca ſacra Ordinariorum iuriſdictioni ſubiecta , eorumque adminiſtratores . c. 1 345. 1
Locationes rerum eccleſiaſticarum triennium non excedant . cap 1. 331. 2
Lucrum nuptiale ex ſolo ſecundarum nuptiarum contractu non amittitur . c. 5. 376. 2
Ludicra certamina , quando clericis vetita . c. vn. 289. 2
Ludimagiſtri , niſi fidei profeſſionem emittant , aperire ludum non poſſint . §. vn. 283. 1
Luſus clericis interdictus . §. 5 318. 2

M

Magiſtratus eccleſiæ Archiepiſcopalis circa ſalarium , quid facere debeant . c. 5. 310. 2
Magiſtri, quid docere debeant ſcholares, quid vitare. c. 2. 382. 2
Magiſtri, fidei profeſſionem emittant . c 3. ibid.
Maior pars quandoque eſt, quæ meliori ratione nititur . cap. vn. 325. 2
Malefici brachio ſeculari tradendi . c. 2. 371. 2
Matrimonia accuſare ad quos pertineat . c. 1. 373. 2
Matrimonium inter Catholicum , & cathecumenam contractum non ſubſiſtit . c vn. 344 2
Matrimonium hæreticorum verum eſt. c. vn. 344. 1
Matrimonium ratum , altero contrahentium religionem ingrediente conſummatum , vtroque dirimitur . c. 1. 343. 2
Matrimonio perfecto , ſi impedimentum obijciatur , ſeparentur contrahentes , donec cauſa cognoſcatur . c. vn. 372. 2
Matrimonio vim inferentes excommunicentur. c. 7. 366. 2
Medici infirmos non viſitent , niſi ſacramentali confeſſione cum Deo reconciliatos . c. 7. 414. 1
Melioramenta ab emphyteuta in fundo eccleſiaſtico facta , quando reficienda ſint. c. 3. 327. 1
Menſa Archiepiſcopalis quibus clericis in bonis ſuccedat. cap. 1. 338 2.
Mercatorum peregrinantium vita , ac mores explorandi . §. vn. 385. 2.
Mercatura clericis prohibita . §. 7. 312. 2
Metus , ac vis facta irritant . c. vn. 298. 1
In minoribus ordinibus conſtituti vxorẽ licite ducunt. c. 1. 369. 1
Minor pars electorum quandoque in electione maiori parti præferenda . c. 2. 286. 2
Miſſa in priuatis domibus celebrari prohibita. c. 11. 354. 2
Miſſa non celebretur in eccleſia conſecrata . c. 1. 349 1
Miſſa ſicca vetatur . §. 6 340. 1.
Miſſam celebrantes , quamuis choro abſint , diſtributiones percipiant . c. 7. 319. 2
Miſſæ tres in natalitia ſolemnitate Chriſti dici ſolitæ , quid ſignificent , quoque ordine celebrandæ . c. 1 285. 1
Miſſæ tres , nocte dominicam natiuitatem præcedente , ante lucem celebrari non poſſint . c. 1. 285. 1
De Miſſis teſtatorum diſpoſitione celebrandis multiplicatis Epiſcopus iudicent . c. 4. 323. 1
Monitorialium litterarũ praxim vide c. 6. 7. 8. & 9. p. 418. 1. & 2
Monitoria pro rebus ſubreptis , quomodo concedi debeant . cap. 4 417. 1
Mora non purgatur, poſtquam cœpit actoris intereſſe. c. 4. 315 2
Moroſus conductor etiam expelli poteſt ab vſu rei conductæ . cap. 5. 332. 1
De Mortuario quæſtio ab eccleſiaſtico iudice definienda. cap. 5 302. 2.
Mulier continentiam vouens , etiam conſentiente marito , reddere debitum tenetur . cap. 2. 344. 1

N

Neganti quandoque incumbit onus probãdi. c. 1 & 2. 308. 1
Negotiationes confidentiales in beneficijs eccleſiaſticis vetitæ, & quomodo dignoſcendæ . c. 2. 3. 1. 2. 3. & 4. 380. 2
Notarij contractibus vſurarijs fidem publicam adhibentes , quomodo puniendi . cap. 1. 329. 2
Noui operis nunciationem præcedere debet operis menſura . cap. 1. 405. 2

O

Obedientiam Romano Pontifici præſtent beneficiarij , ac ludimagiſtri ex formula fidei Pij Papæ Quarti . c. 1. 296. 2
Oblationes , quæ fiunt ſacerdotibus , voluntariæ ſunt , niſi ex conuentione factæ ſint neceſſariæ . c. 4. 342. 2
Obligari in forma Cameræ Apoſtolicæ, vel ex inſtrumento guarentigiato, idem eſt. c. 8. 314. 2.
Obſtetrices non baptizent infantes , niſi in extremo vitæ periculo conſtitutos . c. 3. 356. 2
Odoramenta clerico vetita . §. 3. 318. 1
Oeconomus à Capitulo eligendus , ſede vacante , qualis eſſe debeat . c. 1. 325. 1
Officium diuinum recitare in choro clericis prohibitum . §. 1. 319. 1.
Ordinandorum patrimonia ad centum florenos aſcendant . §. 2. 290. 2
Ordinationes, ac tonſuræ Abbatum inualidæ. c. 4. 288. 2
Ordinariorum tempora ac modus . c. 3. 288. 1. & 2
Ordinatus auctoritate Capituli , vel Vicarij , ſede vacante , non gaudeat fori priuilegio. §. vn. 325. 1
Ordinatus ex pacto, ſeu pretio , quomodo puniendus. c. 5. 382. 1
Ordines ſacri duo eodem die non conferendi ex Concilio Florentino . c. 11. 289. 1
Ordo perſonarum, quibus baptizare contingat. c. vn. 293. 2
Ordo ſacer eſt ſacramentum, & confert gratiam. c. 1. 288. 1
Oſculari honeſtas fœminas in Tarantaſienſi Prouincia , nec ſcandaloſum , nec prohibitum . c. 3. 311. 1

P

Pactum de retrouendendo venditori damnoſum , ſi emptor fœnerari ſoleat, illicitum. cap. 4. 331. 1
Parochi ad populos ſibi ſubditos concionari debent. c. 1. 294 2
Parochi baptizaturi quid ſeruare debeant . c. vn. 292. 2
Parochi conſtitutionem contra vſurarios editam, niſi publicauerint , vt in textu , à diuinis ſuſpendantur c. 1. 329. 2
Parochi feſtis diebus pueros ſibi ſubditos in doctrina Chriſtiana erudiant . c. 4. 295. 2
Parochi voce , quid ſignificetur . c 1: 340. 1
Parocho non permittitur vltra duas noctes à parochia abeſſe . cap. 2. 321. 2
Parochorum munus præcipuum . §. 2. 414. 1
Parochorum reſidentia ſtricte præcipitur cum pœnis, vt in textu . §. 2. 321. 1
Parochus à parochia diſcedens , vicarium cum debita mercede relinquat . c. 4. 321. 2
Parochus ter monitus ad reſidentiam , nec obediens , beneficio priuandus . § 3. ibid.
Partum abigens, vel extinguens, vel ſuffocans fœmina , infamis , atque vltimi ſupplicij rea eſt . c. 4 389. 1
Patrini ad ſuſcipiendos baptizandos non admittendi, niſi doli capaces . c. 2. 355. 2
Patrini , quid facere debeant erga ſuſceptos à ſe ad baptiſma . §. 1. 355. & 356
Patroni ex eccleſijs iuriſpatronatus nihil percipere , vel ſibi retinere poſſunt . c. 4. 347. 2
Patroni non præſentantes intra præſentationis terminum , præſentationis ius amittant . c 3. 348. 2
Periculorum differentiæ . c. 1. 337. 1
Pecuniæ debitæ oblatio , quando offerentem non liberet . cap. 3 pag. 335. 2
Penſionarij officium B. Mariæ Virginis recitare negligentes penſionibus priuentur . §. vn. 355. 1
Penſio ſuper beneficijs etiam ab inferioribus collatoribus aſſignari poteſt occaſione controuerſiæ . c. 1. 326. 1
Permutationis regula traditur . c. 1. & 2. 333. 2
Pignori obligata res eccleſiaſtica nullam, etiam creditori , actionem præbet . c. 1. 334. 1
Perſonas eccleſiaſticas , ac ſacras verbis inſectantes puniendi . §. vn. 282. 2
Pileus, quando clerico conceſſus . §. 2. 318. 1
Pœnitentiarius matris eccleſiæ Tarantaſienſis non minor ſit quinquagenario . c. 8. 415. 1
Polluta eccleſia, quæ intelligatur . c. 4. 350. 1
Poſſeſſio dari debet abſque petitorij præiudicio. cap. vn. 306 2
Poſſeſſorium intelligitur non eſſe abſque corporali poſſeſſione , cap. vn. 306. 2
Poſſeſſor legitimus beneficij de inſtitutione , & poſſeſſione docere non tenetur . c. 2. 323. 2
Poſſeſſor pacificus beneficij non eſt , cui ſuper beneficio lis mota eſt . cap. 3. 322. 2

Poſſi-

Digitized by Google

INDEX.

Poſſidens beneficium ſine inſtitutione ſaltem colorata grauiter peccat. c. 1. 307. 1.
Præbendam Theologalem obtinenti, quid incumbat. c. 5 384. 1
Prædiorum eccleſiaſticorum conductio, quomodo fieri debeat. cap. 4. 332. 2
Præſtationis ius, quomodo acquirat credens pecuniam, vt ematur fundus, vide in textu. cap. 3. 334. 1
Præſcriptio eccleſiarum quadraginta annorum iure communi ex nulla cauſa in integrum reſtitutionem non admittit. c. 1. 312. 2
Præuentio in criminibus mixti fori locum habet. c. 5. 393. 1
Priuilegia eccleſiarum Tarantaſienſium ex non vſu 30. annorum reuocata intelliguntur. c. 2. 313. 1
Precaria conceſſio in bonis eccleſiaſticis prohibetur, & quare. cap. 1. 328. 2
Precarium in bonis eccleſiaſticis vetitum, & qua de cauſa. cap. 2. ibidem
De presbytero non baptizato, vide textum. c. vn. 357. 2
Primus iræ motus hominem ab homicidio excuſat. c. 2. 400. 2
Prohibita fieri in eccleſijs. c. 1. 361. 2
Promittens donare, etiam inuitus, ac ſine cauſa, donare cogitur, cap. 1. 335. 2
Promotus ad maiores ordines auctoritate Capituli, vel Vicarij, ſede vacante, ſuſpendatur ab ordinum executione. §. vn. 325. 1
Promotus ad ſacerdotium abſque licentia Archiepiſcopi, vel eius Vicarij, Miſſam non celebret, & quare. c. 14. 290. 2
Promouendi ad ſacerdotium, quales eſſe debeant ex Concilio Florentino. cap. 12. 290. 1
Procuratorem fiſcalem calumniatorem ad reficiendas expenſas accuſato teneri. §. vn. 379. 2
Procurator non admittatur, niſi in animam ſui principalis iurare poſſit. cap. 1. 303. 2
Publicæ ſcripturæ lingua latina conficiendæ. c. 1 310. 1
Publice excommunicatus, donec reſipuerit, ingreſſu eccleſiæ prohibeatur. c. 3. 417. 1
Puer delinquens, ſi doli capax ſit, puniendus. c. 2. 399. 2
Puerpera abſque peccato ſtatim à partu ingreditur eccleſiam. cap. vn. 360. 2
Puerperæ etiam in priuatis domibus benedici poſſint, ſi parochus videatur. §. 6. 340. 2
Purgationis canonicæ forma. c. 1. 407. 2
Purgationis vulgaris experientia ſub excommunicationis pœna vetita. c. vn. 408. 2

Q

QVæſtores eleemoſynarum abſque Archiepiſcopi licentia non admittantur. c. 6. 413. 2
Quarta funerum iuxta antiquam conſuetudinem perſoluatur. cap. 5. 339. 2

R

RAptus reus eſt, qui per blanditias fœminam ab honeſto loco abducit. c. 2. 392. 1
Regula circa pactum de retrouendendo. cap. 3. 330. & 331
Regula de annali poſſeſſore non tribuit ius beneficio. c. 6. 313. 2
Regula de triennali poſſeſſore tribuit ius in beneficio. c. 6. ibid.
Regulares ad proceſſiones venire teneantur. c. 2. 343. 1
Regulares confeſſiones non audiant, niſi examinati ab Ordinario cap. 4. ibid.
Regulares delinquentes, quando ab Ordinario puniri poſſint. cap. 3. ibid.
Regulares laicos, ac clericos ſeculares à ſententijs ab homine latis non abſoluant. c. 2. 406. 2
Regulares nihil ex rebus eccleſiaſticis, vel benedicere, vel conſecrare poſſint. c. 3. 349. 2
Regulares, niſi ab Epiſcopis examinati, confeſſiones non audiant. cap. 3. 413. 1
Regulares, quando Epiſcoporum iudicio ſubiaceant. c. 4. 407. 1
Religioſi fratres ſancti Michaelis Mutterſenſes plurimum laudantur. cap. 6 343. 2
Renuncians appellationi, quando expenſas ab aduerſario factas reficere non teneatur. c. 6. 316. 1
Renunciare beneficium eccleſiaſticum quibus ex Pij V. conſtitutione permiſſum ſit. c. 2. 287. 1
Renunciatio proprij iuris non ſemper licita. c. 1. ibid.
Renunciatio beneficij eccleſiaſtici, niſi cauſam habeat legitimam, non admittitur. c. 1. ibid.
Reſidentia ad parochi officium bene adminiſtrandum neceſſaria. §. 1. 340. 1
Reſignationes beneficiorum curam animarum habentium abſque concurſu non admittendæ. c. 4. 287. & 288
Reſignationes, vel ceſſiones beneficiorum in manibus Archiepiſcopi Tarantaſienſis factæ intra quatuor menſes publicandæ, cap. 3. 287. 2
Reſignationes, vel ceſſiones Beneficiorum in manibus ſummi Pontificis factæ intra nouem menſes publicandæ. c. 3. ibid.
Reſignationum, vel ceſſionum Beneficiorum publicationes quando, vbi, & quomodo faciendæ. §. vn. ibid.
Reus fauore dignior, quam actor. c. 5. 417. 2

S

SAbaudia munda ab omni hæreſis labe. c. 1. 385. 1
Sacerdos ſacris veſtibus indutus neminem ad altare præſtoletur. §. vn. 354. 2
Sacerdotes, quæ facere debeant, vt decenter Miſſam celebrent. cap. 8. 9. 10. 353. & 354
Sacerdotium eſt Ordinum ſacrorum culmen. c. 5. 288. 2
Sacerdotium terrenis poteſtatibus antecellit, & infernas coercet. cap. 5. ibid.
Sacerdotum mores, quales eſſe debeant. c. 1. 317. 1
Sacerdotum tituli. c. 5. 288. 2
Sacræ Paginæ ſenſus Sedis Apoſtolicæ iudicio relinquendus. cap. 3. 282. 1
Sacriſtæ officium. cap. vn. 391. 1
Sales mordaces clericis interdicti. §. 5. 293. 1
Sanctorum reliquiæ venerandæ duliæ cultu. c. 1. & §. vn. 357. 2
Schiſmatis definitio, ac pœna. c. vn. 386. 2
Scholæ duæ ab Archiepiſcopo erectæ, vt vtriuſque ſexus pueri in doctrina Chriſtiana inſtituantur. §. vn. 295. 2
Scriptura roſa ſuſpicionem non inducit: ſecus raſa. c. 9. 420. 1
Secundæ nuptiæ benedictione carent. c. 3. 376. 2
Sententia officialis excommunicati valet, niſi ſit publice denunciatus. c. 1. 402. 1
Sequeſtratio, debitore de ſolutione debiti fideiubente, non eſt concedenda. c. 3. 307. 2
Sequeſtratio, ignorante aduerſario, non eſt reuocanda. c. 2. 307. 1
Sequeſtratio, ſi reſignatarius non habeat, vnde alatur, eſt denegunda. c. 3. 307. 2
Solemnitas genuflexionis in iuramento non eſt ſubſtantialis. c. 6. pag. 312. 1
Soluens pecuniam ante tempus debitum non ſemper ſolutione liberatur. cap. 4. 335. 2
Sordidus veſtitus clerici reprehenſibilis. §. 3. 318. 1
Sortilegia, atque incantamenta omnino vetita. c. 1. 397. 1
Spiritualia cum temporalibus non permutantur. c. 1. 333. 1
Sponſalia legitime ineunt ſeptennio maiores. c. 2. 367. 1
Sponſaliorum definitio, ac qualitates. c. 4. 365. 2
De ſtatu perſonæ pendente quæſtione, iudex laicus in cauſa etiam matrimonij quid facere poſſit. c. 3. 305. 1
Stupri reus eſt, qui concubinam patris vxorem ducit, nec verum contrahit matrimonium. c. 2. 370. 2
Subdiaconatus characterem non accipiat, qui non habeat, vnde alatur. c. 13. 299. 1
Subdiaconi ac Diaconi, quid facere debeant ex Concilio Florentino. c. 11. 289. 2
Subſtantia matrimonij remanente, etiam turpis conditio non vitiat matrimonium. c. vn. 368. 2
Suſpicio legitima abuſus fructuum obligat ſequeſtratarium abutentem ad cauendum de bono vſu. cap. 4. 307. 2
Syndici locorum, qui viſitantur ab Archiepiſcopo, ad comedendum, ac bibendum non admittant, niſi eos, qui in comitatu Archiepiſcopi fuerint. c. 8. 296. 2
Synodus diœceſana ſingulo quoque anno celebranda. c. 7. ibid.

T

TAlmudici Iudæorum libri vetiti. c. 2. 385. 1
Tertia pars funerum Muſterij perſolui ſolita, perſoluatur. cap 5. 339. 2
Teſtamentum iuratum, quamuis priùs conditum, poſteriore non infirmatur. cap 2. 337. 2
Teſtis, quando ante litis conteſtationem formiter examinari poſſit. c. vn. 303. 1
Teſtis, niſi reo in cuſtodia exiſtente, non audiendus. c. 5. 379. 1
Teſtis de auditu, quando admittendus. c. 3. 309. 1
Teſtis domeſticus, quando admittendus. c. 3. ibid.
Teſtis ſciens, ſe contractui vſurario interfuiſſe, non eſt abſoluendus, niſi, vt in textu. c. 1. 329. 2
Teſtis ſingularis dictum in cauſa confidentiæ ſimoniacæ fidem facit. § 5. 381. 1
Teſtis vnicus probat in cauſa fœneris, & quando. c. 8. 396. 1
Teſtis vnicus, quando probet. c. 1. 309. 1
Teſtificari negligens, ſi vocetur à iudice, excommunicandus. cap. vn. 310. 2
Teſtificari poſſunt in cauſa hæreſis etiam, qui aliàs à teſtimonio iure repelluntur. c. 2. 386. 1
Teſtimonium reuelantis confeſſionem ſacramentalem non admittendum, & quare. c. 1. 309. 1
Titulus vitioſus poſſeſſori triennali non ſuffragatur. cap. 5. 313. 2.

Tor-

Digitized by Google

INDEX.

Tortus ſemel, ſi chartulas incantatorias habere deprehendatur, iterum torquetur. c.5. 398.2

Traditiones Apoſtolicas negare hæreticum eſt. c.2. 282.1

Tranſactio litigantium iudicis arbitrium excludit. c. 2. 307.1

Tutelam, & curam, niſi pietatis ergò, clerici non ſuſcipiant. §.6. 318.2

V

Vacare dicitur beneficium, quod, nec dominum, nec poſſeſſorem habet, c.5. 324.2

Vaſa ſacra olea afferuantia ſint argentea. §. vn. 357.2

Venatio clericis interdicta. §. 5. 318.2

Venatio ſpiritualis. c. 1. 399.2

De Veſtibus nuptialibus, vide textum. c.5. 375.1

Vicarij collatio beneficij inualida, ſi ab Epiſcopo confirmetur, valida fit. cap.2. 317.2

Vicarij parochialis merces, abſente parocho, arbitrio Archiepiſcopi, vel eius Vicarij generalis definiatur. §.vn. 322.1

Vicarij rectorum eccleſiarum, non admittantur, niſi examinentur. cap.3. 294. 1

Vicario Muſterienſi, ac cancellarijs aliquid accipere vltra taxam prohibitum, c.2. ibid.

Vicarius actorum exhibitionem impediens ad duplum expenſarum tenetur. cap. 6. 301. 1

Vicarius beneficia eccleſiaſtica conferre nequit, niſi concedente Epiſcopo. c. 2. 316.2

Vicarius capitularis, Sede vacante, literas dimiſſorias non concedat. §. vn. 325. 1

Vicarius capitularis, ſede vacante, qualis eſſe debeat c. 2. ibid.

Vicarius generalis cauſas ante Suffraganeos inſtitutas non auocet, niſi per eos ſteterit, quin ante biennium expedirentur. cap. 4. 300.2

Vicarius generalis non debet eſſe arbiter, ſed arbitrator. cap. 2. pag. 299.2

Vicarius inferior, ſi deſerta ſit appellatio, de eo, quod intereſt, cognoſcere poteſt. c. 3. 314.1

Vicarius nullus ad duas vicarias admittatur. c. 3. 294.1

Vicarius Muſterienſis facultatibus Epiſcopalibus ab Archiepiſcopo Tarantaſienſe donatus: & quibus. cap.1. 293.2

Victualium pretia, menſuras, ac pondera fraudantes rem amittant. cap.5. 331.1

Vis ac metus facta irritant. c.1. 298.1

Viſitatio diœceſis Muſterienſis olim ſeptennalis ab Archiepiſcopo Germonio ad triennium determinata. c. 2. 348.2

Vnio beneficiorum odioſa, & quare. c. 3. 326. 1. & 2

Vocatus ad incompetentem iudicem reſpondere non tenetur. cap. 1. 301.2

Vota, quando nonnullos clericos non ligent. c. 3. 344. 2

Votum ſoluitur religionis ingreſſu. c. 2. ibid.

Vouens, niſi vota ſoluat, quomodo puniendus. c. 1. ibidem

Vouentes caſtitatem matrimonium non contrahunt. c. 2. 369.1

Vſuræ licitæ. pag. 395. & 396. toto titulo de vſuris.

FINIS.

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

EX CEVAE MARCHIONIBVS,

ARCHIEPISCOPI ET COMITIS TARANTASIENSIS,

EPISTOLARVM

Ad Clerum, & Populum Tarantaſienſem

LIBRI TRES.

AD SERENISSIMVM PRINCIPEM

MAVRITIVM S.R.E. CARD. A SABAVDIA.

Digitized by Google

Digitized by Google

SERENISSIMO PRINCIPI

MAVRITIO

S. R. E. CARDINALI

A SABAVDIA.

ANASTASIVS GERMONIVS

ARCHIEPISCOPVS, ET COMES TARANTASIENSIS. S. P. D.

QVAMDIV (Mauriti Cardinalis Sereniſsime) ſummo annuente Pontifice, pro Sereniſsimo parente tuo apud potentiſsimum Regem Catholicum auunculum tuum olim legatum geſsi, nihil antiquius habui, quàm legationis negotia ita adminiſtrare, vt nec ſponſæ meæ curam abijcere, nec abſens mihi crediti gregis æternam ſalutem negligere viderer. Ex quo namque die me in viam dedi, ſeu terreſtri, ſeu maritimo itinere, iens, ac rediens, dumque in Hiſpania manſi, quod coràm non potui, per epiſtolas ita perfici curaui, vt, quamuis legationis negotijs plurimùm diſtentus, diligentis tamen paſtoris officia præſtitiſſe mihi perſuadeam. Quæ ſane poſt meum quoque reditum, dum abſente Duce Sereniſsimo cum generoſis, ac laudatiſsimis fratribus tuis, teque rempublicam adminiſtrante, Taurini conſtiti, nunquam intermiſi: eo inquam tempore, quo tu, adhuc adoleſcentulus, ad Sabaudienſis imperij clauum ſedens, populos illos feliciter rexiſti, fouiſti, incredibiliq. tibi

amoris vinculo deuinxiſti, ſimul & maximorum Principum legatis, aliiſq. grauiſsimis viris, ſingulares animi tui dotes adeo probaſti, vt, & gentis tuæ toto terrarum orbe celeberrimæ ſplendorem præclaris operibus egregie ſuſtinueris, & ad res arduas, atque heroicas, conſilium tibi non defuturum ſatis oſtenderis. Quapropter, cùm in me, familiamq. Germoniam eiuſdem optimi parentis, maiorumq. tuorum innumera extent beneficia, tuq. humanitate, prudentia, ac Religione de ampliſsimis titulis; quibus enites; optime meritus, omnium in te oculos conuerteris, hæ meæ ad clerum, populumq. Tarantaſienſem conſcriptæ epiſtolæ in publicum prodeuntes erant tibi iure nuncupandæ, ſicut nuncupo, ac dico: non modò, vt auctoritate tua eas legentibus pretioſiores facias, verùm etiam, vt & ipſe legens, cùm per occupationes licebit, præſtantiſsimi Principis patris tui officia, quibus Centronum Antiſtites ſum conſtitutus, non inutilia fuiſſe, opportune intelligas. Exiguum plane munus eſt (magnanime Princeps) quod ego tibi offero, ſi ex tuarum virtutum meritis expendendum ſit; at, ſi offerentis voluntas ſpectetur, haudquaquam contemnendum. Tu, qua ſoles animi magnitudine, hoſce hortuli mei floſculos hilari fronte accipe, vberiores fructus, ac gratiores aliquando accepturus, meamq. in te obſeruantiam (quod ſummopere aueo) æqui, bonique conſulturus. Vale. Matriti, Idibus Decembris MDCXX.

ANA-

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus,

ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

EPISTOLARVM

Liber Primus.

Dilectis in Chriſto filijs, clero, & populo Tarantaſienſi ſalutem dicit.

Epiſtola Prima.

QVANDOQVIDEM (dilectiſsimi in Chriſto filij) tum ob anni tempus minimè conueniens, tum ob plurima, eademque grauia, quæ, abſente Verruenſium Comite, Allobrogum Ducis, ac Subalpinorum Principis Sereniſſimi apud Summum Pontificem Oratore, gerimus negotia, iſthuc; vt ſummoperè cupimus; venire prohibemur, ac quidem, ob dulciſſimæ iſtius ſponſæ noſtræ commoda; de quibus valde ſoliciti ſumus; non ſine aliqua animi moleſtia, vt Epiſcopali muneri noſtris humeris longè impari, aliqua ſaltem ex parte ſatisfaceremus; hiſce litteris, quaſi præcurſoribus, paſtoralem benedictionem, vt fit, vobis mittere ad nos pertinere duximus: præclarum ſanè noſtræ erga vos beneuolentiæ teſtimonium, ac verum eximiæ pignus voluntatis, verique amoris, quo vos, tanquam filios chariſſimos, Pater, & Paſtor, amatum gregem proſequimur, atque amplectimur cum bea-
1. Pet. 1. tiſſimo Apoſtolorum Principe, & Epiſcoporum capite Petro (ſub cuius inuocatione iſthæc noſtra floret Eccleſia) ſummè exoptātes, Deumque bonorum omnium largitorem humillimè deprecantes, vt gratia vobis, & pax multiplicetur; & cum Paulo, vt implea- Col. 1.
mini agnitione voluntatis Dei in omni ſapiētia, & intellectu ſpirituali, vt ambuletis dignè, Deo per omnia placentes, & ſit vobiſcū (quemadmodum precatur Apoſtolus Ioannes) gratia, miſericordia, pax à Deo Patre, Apoc. 1.
& Chriſto Ieſu Filio Patris in veritate, & charitate. Quibus exornati donis, primùm memento te, frequentiſsimè, atque inceſſanter Deo, quas magis poteritis, gratias agere; quòd in ouili eius Filij Chriſti nati, atque alti ſitis: eumque, qua decet reuerentia, venerari, & colere, ſummis item precibus rogare, vt ſanctam ſuam Eccleſiam protegat, ſummū Chriſtianorum omnium rectorem, & patrem, firmiſsimum catholicæ Religionis columen, Pontificem Maximum, item omnes Eccleſiaſticos ordines in veri Dei cultu tueatur, & conſeruet: infidelium, & hæreticorum conatus reprimat, & ad nihilum redigat: Chriſtianis Principibus pacem, & ſynceram concordiam tribuat, atque eidem religioſiſsimo Duci, eiuſque pio deſiderio catholicam fidem exaltandi, hæreſes extirpandi, Turcicam tyrannidem opprimendi, atque idololatras ad perfectam Dei cognitionem perducendi, ita faueat, vt, diuino afflante ſpiritu, tranſiens per bona temporalia, non amittat æterna. Ac primùm ad

vos conuertimur RR. Prior, Canonici, ſacerdotes, quique in clericorum albo ſcripti eſtis, etiam clauſtrales, ac vobis à Patre luminum lumen illud deprecamur: quo gradum, & dignitatem, in qua ab ipſo Deo eſtis conſtituti, cognoſcere poſsitis, adeo vt, quamuis mundo, ac ſatana aliud ſuadentibus, diuinæ Maieſtatis præcepta in ſummo, honore habeatis: quin, ne à recta viuendi ratione paululum deflectatis, vnuſquiſque ad hoſpitalis vitæ perfectionem ſemetipſum excitare, atque extimulare ſtudeat. Munus planè veſtrum eſt, non modò Officia diuina, ac Miſſas celebrare, ſed frequenter etiam, & pura mente, & corpore, magnoque cum Dei timore ad rem tantam incumbere, reliqua ſacramenta adminiſtrare, religioſas chori functiones diligenter perſoluere, ſacram Scripturam, ſanctos patres, alioſque ſpiritales libros ſumma cum animi attentione legere, contemplari, obſeruare, & vobis quaſi proprios facere, laicos vita, & exemplo docere, eoſdemque, cùm ſe obtulerit occaſio, admonere, ſimulque manuducere, vt diuina præcepta accurate obſeruantes, bonorum morum ſibi viciſsim exempla præbeant. Quæ, ſi omittantur, vel negligantur, acerbiſſimas contumaciæ veſtræ ei iudici pœnas luetis, à quo nulla datur prouocatio, cuique de verbis etiam otioſis eſt reddenda ratio, præcipuè ob ſimpliciorum periculum, qui ex moribus veſtris rectè viuendi ſibi normam præſcribunt, vnde Saluator mundi apud Matthæum ita:
Matth. 18. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis, qui in me credunt, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Sed in hoc vnum potiſſimum incumbite, vt de vobis dici poſſit, quod ait Apoſtolus:
1. Tim. 5. Qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Ad vos ſecundo loco (chariſsimi in Chriſto filij laici) ſermonem noſtrum dirigimus, atque vtrique ſexui in viſceribus veri patris, & paſtoris ex intimo cordis ſenſu benedicimus, vehementer cupientes, vt ad memoriam reuocare velitis, vos in hoc ſeculo hoſpites, & peregrinos eſſe, &, vt ſanctus Iob teſtatur, vitam veſtram nihil aliud eſſe, quàm militiam ſuper terram. Quo circa nihil aliud cogitandum vobis eſt, quàm vt creatori Deo mundam reddatis animam, ab ipſo corporibus veſtris infuſam. Adueniet ſiquidem tempus, cum, non ſolùm aſpernabimini, ſed honores, dignitates, potentiam, ambitioſos, & ſuperbos mundi titulos, diuitias, aliaque fortunæ bona, etiam odio proſequemini: omnia enim vanitas, & vanitatum vanitas: omnia euaneſcunt, præter diuinæ legis obſeruantiam. Deum igitur toto corde amate, proximum, ſicut voſmetipſos, ac præcipuè vxores veſtras diligite, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam. Mulieres ſubditæ eſtote viris veſtris, vt præcepit Apoſtolus; Epheſ. 5. Coloſſ. 3. & mementote, ſecundum Deum, neminem magis, quàm virum, diligendum, vel pluris eſſe faciendum: cui etiam omnibus in rebus, quæ Chriſtianæ pietati nequaquam aduerſentur, vos morem gerere, ſummaque cum animi alacritate oportet obtemperare. Satagite inſuper filios in Religionis cultu magna cum patientia, & longanimitate educare, domeſticas res diligenter curare, domi libenter vos continere, nec inde exire, niſi aliter exigat neceſsitas, quod tamen, maritis tantùm permittentibus, facere debetis. Dedecet etenim, pudicas fœminas per fora, & vicos, & compita circumcurſare. Conſequenter, ne filiosfamilias prætcrijſſe videamur, Exod. 20. Prou. 22. ante oculos ipſorum ponimus, diuina lege ſancitum eſſe, filios parentibus honorem exhibere, parere, obſequi debere, ne ingrati, & impij habeantur. Legitur enim in ſacra pagina: Exod. 21. Prou. 19. Prou. 20. Qui maledixerit patri ſuo, vel matri, morte moriatur. Et, qui affligit patrem, & fugit matrem, ignominioſus eſt, & infelix. Et, qui maledixerit patri ſuo, vel matri, extinguetur lucerna eius in medijs tenebris. Videtur enim quodammodo maledicere, qui mandata parentum ſeu negligit, ſeu odio habet. Atqui parentum quoque propria ſunt officia, propriaque munera, ſanctiſsimis, ſcilicet diſciplinis, ac moribus filios imbuere, ijſque optima tradere viuendi præcepta, vt ad Religionem inſtructi, & parati Deum ſanctè, & humillime venerentur: parentes, videlicet, meminiſſe oportet, vt virtutis, æquitatis, continentiæ, modeſtiæ, ac ſanctitatis liberis ſe magiſtros præbeant. Quod, eo magis neceſſarium eſt (filij chariſsimi) quo in iſta regione poſiti, omnique ferè ex parte hæreticorum inſidijs, & machinationibus circumſepti, omnium, quot ſunt, quotque fuere, turpiſſimæ vitiorum ſentinæ Geneuæ proximi eſtis, & coniuncti. Cauete, ne cum illis conuerſentur, neve vllum ſecum commercium habeant, ſed ab ijs, tanquam à nefaria peſte, longiſsimè abſint, abhorreant, fugiant. Cauete, ne filijs veſtris aliqua detur erroris occaſio, obſeruantes, quod Apoſtolus Coloſſenſibus præcipit: Patres nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiant:

quod

quod aſſequemini, ſi nimiam effugeritis ſeueritatem, eoſque malueritis corrigere, quàm vlciſci, niſi, culpa commiſſa, neceſſaria fuerit caſtigatio, & obiurgatio; ne quid, ſcilicet, liberis per indulgentiam diſſolutè remittatur: ſæpe etenim filij nimia parentum lenitate, & facilitate deprauantur. Quæ præcepta, ſi obſeruaueritis, nos indiſſolubili amoris vinculo obſtrictos, ad omniaq. commoda veſtra maximè propenſos in Chriſto ſemper habebitis. Interim vos rogatos velimus, vt ſedulo cogitantes quàm graue onus ſit à Sãctiſſ. Pontifice, Paulo Quinto, omnipotentis Dei Vicario, nobis impoſitum; quod, ſine precum veſtrarum ope, humeris noſtr impar ducimus; rerum omnium creatorem, communemq. patrem, eius filium Chriſtum Ieſum, ac ſanctum viuificantem Spiritum enixe oretis, vt nobis auxilio ſit, talemque inſtuat ſpiritum, vt, quæ noſtri muneris ſunt, viriliter impleamus, vtque omnia opera noſtra ad eius honorem, & gloriam, veſtramq. vtilitatem dirigantur. Romæ Kalend. Decembris, MDCVII.

Clero Populoq. Tarantaſienſi. Epiſtola II.

CVM ex iſta noſtra ad hãc Auguſtæ Taurinorum ciuitatem per publicum tabellarium acceſitus à Sereniſſimo noſtro Allobrogum Duce, eius rei cauſam quærerem; reſponſum mihi datum eſt, ei opera mea opus eſſe, vt, ſcilicet, concedente Pontifice Maximo, in Hiſpaniam me conferrem, & apud Catholicam Maieſtatem legati ſui perſonam ſuſtinerem. Quæ quidem reſponſio duplicem in animo meo ſuſcitauit affectum: gaudij nempe, & cuiuſdam, vt ita dicam, perturbationis. Nam, quomodo non lætarer de huiuſmodi iudicio, ac propenſione in me tanti Principis, quem apud omnes peritia militari, ciuili prudentia, animi magnitudine, ingenijque perſpicacia hodie nemini concedere perſpicuum eſt? Augebat gaudium, quòd ex tot doctrina, ingenio, rerumque experientia præſtantiſſimis viris vnus ego tanto muneri obeundo deligerer. Quare me, velut quodam ſtimulo ad hanc ſuſcipiendam prouinciam incitari ſenſi, tametſi meis minimè parem viribus, quã, ſcilicet, eiuſmodi teſtimonium ſummo honore digniſsimam efficiebat; cùm etiam prouiderem, dandam eſſe mihi occaſionem longe remotorum populorum mores, ciuitatum inſtituta, agrorum culturas, ingeniorum propenſiones, idiomatum diuerſitates obſeruandi. Vnde, ſicut ex muſico variarum vocum concentu humanus animus oblectari, atque ad naturæ miracula contemplanda traduci ſolet; ita ego ad diuinorum operum incomprehenſibilem harmoniam attentius conſiderandam ex rerum creatarum varia ſymphonia conuerterer. Profectò Hiſpania inter bellicoſas orbis Prouincias cum gloria rei militaris laudem quoque ſcientiarum coniunxit, quot ſunt, quotque vnquam fuere, Salmantinum præcipuè, Complutenſe, ac Conimbricenſe, celeberrima. In Hiſpania Prælaturæ inſignes ſunt, aliaque maxime pinguia ſacerdotia, ſi alibi vnquam. Quid dicam de regionis vbertate, præſertim, vbi Reges habent domicilium? quam audio frugibus, vinis, volatilium, & quadrupedum carnibus, omnique inſuper mercium genere maxime abundare? Quid de aula regia tot Principum virorum, domi, foriſque eminentiſsimorum ſeminario? Verſabatur ante oculos præcipue ipſius potentiſsimi Regis præſentia, quam, etiam abſens, ſemper veneratus ſum: non equidem ob eius diuitias, non ob argenti, aurique copiam, non ob Prouinciarum, Regnorum, tantique in omnibus orbis partibus imperij amplitudinem, quæ vix mente concipi poteſt; ſed propter illius Principis ſingulares animi dotes, manſuetudinem, ſcilicet, iuſtitiam, temperantiam, charitatem, pietatem, aliaſque Chriſtianas virtutes, quibus ille maximam ſibi gloriam comparauit. Afferebant moleſtiam, non equidem, vel maris, vel nauigationis, vel piratarum pericula, non ſumptus, quos ingentes fore prouidebam, non itineris difficultates, non denique mihi domeſtica commoda, vel quietem, perturbari: ſed, quòd à me inſtitutam, ac feliciter prodientem morum correctionem abſens perficere, ſacrique Tridentini Concilij iam exploratam decretorum obſeruantiam, quantùm expediebat, ac res ipſa poſtulabat, confirmare nequirem. Huc enim veri paſtoris pertinet gaudium, huc ſolida voluptas. Iamque ex proxime celebrata Synodo, ex mea Muſterienſis diœceſis diligenti viſitatione, ex alijſque, Deo aſpirante, ad veterem reſtituendam diſciplinam non fruſtra exantlatis laboribus, optimo nempe ſemine, bonorum operum fructus vberes colligi gaudebam; meaſque ouiculas ex diuini verbi pretioſiore cibo pingueſcentes, ſuauiſsimo Chriſti iugo haud grauatè collum aptare, ſanctiorumque præceptorum exactiore cultu, obedientiæ, ac pietatis conſtantia exempla præbere, glo-

riabar, cum, Hiſpanienſi legatione, ab officio meo ad aliena negotia (licet ad bonum publicum ſpectantia) traductus, aliàs mihi gratiſſimum diſceſſum, ex narratisq. cauſis perhonorificum (fateor) aliquantò amariorem ſentio. Siquidem animarum curationem imperfectam relinquens, vereor, ne tam longè abſenti tot pereant vigiliæ, conceptusque in cordibus filiorum meorum ſpiritalis feruor, ac ſalutis cura; carne, ac mundo ſuadentibus, extinguatur, ſenſimq. euaneſcat. Vereor, inquam, ne humani generis hoſtis, qui (vt ait Princeps Apoſtolorum) [1.Pet. 5.] tanquam leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret, [Matth. 13.] zizania ſuperſeminet; quibus, bono ſuffocato ſemine, pro virtutum ſegete, vitiorum ſpinæ producantur. Verùm, & ſummo Pontifici obtemperandum, & pro Sereniſſimo Allobrogum Duce publicæ quietis aſſertore, amantiſſimoq. promotore, non ſolùm incommoda, ſed & pericula ipſa alacriter ſubeunda, ac pretioſa quæque exponenda, eo magis, quo ego diſcedens, vos erga ſponſam meam officioſiſſimos fore, immo fraterna vigilantia paſtoralia munia ſemper executuros, non dubito. Vos (fratres chariſsimi) matrem veſtram, commilitones veſtros, dominicum ipſum gregem colite, fouete, paſcite, mihique paſtori veſtro, ſicut pijs precibus, ac ſacrificijs hactenus aſſuiſtis, ita adeſſe in poſterum ne grauemini; vt de diuina gloria, veſtrorumq. fratrum æterna ſalute in terris ſoliciti, congruam conſummatæ charitatis, ac perſeuerantiæ in cælis tandem mercedem capiatis. Veſtræ igitur partes erunt, vt, me in Hiſpaniam diſcedente, quantumque Deo placuerit, ibi commorante, Ordinationes meas in Synodis promulgatas, vos in primis ad vnguem obſeruetis, vtque à parochianis vobis ſubditis etiam obſeruentur, curam omnem, omneque ſtudium adhibeatis: ritus inſuper, & cæremonias ex Romani Cæremonialis præſcripto inuiolabiliter retineatis; vtque cætera ad boni paſtoris, parochique officium pertinentia perficiantur, toto pectore incumbatis. Si autem aliquid interea eueniat adeo graue, & difficile, vt veſtrà auctoritate terminari, vel explicari nequeat; noſtrum conſulite generalem Vicarium, qui pro ſua prudentia, & officio, ex occaſione partes noſtras ſupplebit. Quod, ſi quid vltra eius vires contigerit, me, vt opus fuerit, de quacumque re certiorem facere ne differatis: non enim deerunt publici tabellarij, qui non ſolùm per menſes, ſed per hebdomadas expediti, & quodammodo alati, per diſpoſitos equos vltro, citroque eunt, & redeunt. Nam illico, quid agendum fuerit, vt res ipſa poſtulabit, reſcribam. Interim vobiſmetipſis, & muneri, ad quod vocati eſtis, minimè deeſſe memineritis; immò illud ſolicitè, cumque omni manſuetudine, & charitate vrgete, vt animarum ſaluti, non autem propriæ gloriæ ſtuduiſſe videamini. Quæ, ſi ex corde impleueritis, non dubito, quin Deo grati, eius opem in veſtris neceſſitatibus propitiam habeatis. Idem de vobis (dilecti in Chriſto filij laici) ſperandum eſt, ſi ſacerdotibus, quem debetis honorem, detuleritis. Ij enim Dei ſerui ſunt, & miniſtri, cui eorum miniſterium atque obſequium, adeo probatum eſt, vt ipſemet rerum conditor eos ſibi quodammodo æquales faciat. Si quidem in ſacris litteris aliquando Dij, [Exod. c. 22. cap. 2.] aliquando Angeli appellantur. In Exodo enim legitur ſic: Si latet fur, dominus domus applicabit ad Deos, ideſt ſacerdotes. Et ibidem: Dijs non detrahes, ideſt ſacerdotibus. Et Malachias: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt: quo honoris titulo eos cohoneſtauit Magnus poſtea Conſtantinus Imperator, dicens: [Hiſt. Eccleſ. lib. 10. c. 2.] Vos Dij eſtis à vero Deo conſtituti: ite, & inter vos cauſas veſtras diſcutite, quia dignum non eſt, vt nos iudicemus Deos. Quinimmo gentium Principes, qui nullam Dei cognitionem habuerunt, veteres maxime Græci, & Romani, ſuorum Deorum, quamuis ex ligno, aut lapide confectorum, ſacerdotes tantifecerunt, vt in eorum arbitrio omnis eſſet legum auctoritas, atque poteſtas, Quod ego aliàs doctiſſimorum virorum calculo confirmaui. [Toto lib. 2. de Sacerd. immunit.] Vnde eſt, vt ſperem (filij dilectiſsimi) vos deterioris conditionis, aut minoris obſeruantiæ eſſe nolle, quam ethnici fuerint. Iam verò, ſi quis veſtrum dicat, non eſſe audiendos ſacerdotes, quia plus dicere, quàm facere videantur (quod credendum non eſt) attamen, quamuis reprehenſibiles eſſent, pro ea, quam eis debetis obediẽtia, reſpondet incorruptus iudex & eorum aduocatus Chriſtus, quæ dicunt, facienda eſſe, non, quæ faciunt. [Matth. 23. 1. Cor. 4.] Nec tamen adhuc ſcitis, quales ſint. Nolite iudicare ante tempus (ait Apoſtolus) donec veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. De diuino ſiquidem iudicio procul dubio ignorant homines, quæ ſcire ſe nimis perſuaſum habent. Qua enim ratione cæleſtium arcanorum miracula qualia ſint, à terrenis creaturis internoſci poſſunt, niſi ipſe rerum omnium creator, cælorumq. dominus myſteria ſua humano in-

no in-

Digitized by Google

no intellectui maxime occulta patefaciat? Ideo plerumq. fit, vt qui reprehendendi ſunt à nobis, ad cœlum extollantur; quoſq. laude dignos, ac præmio virtutes faciunt, temere reprehendamus. Proinde veſtrùm eſt obedire, (filioli) non autem iudicare, ne, ſcilicet, iudicemini: cumq. in Chriſtianæ militiæ albo nomina dederitis, veſtrùm eſt curare, vt, calcatis mundanis vanitatibus, vnum corpus cum Imperatore veſtro Chriſto effici mereamini: cuius ope, quæ identidem petitis, impetretis, pro me patre, fratreq. veſtro præſertim; cui, ſi deſit diuina gratia, quid agam? Par ne eſſe oneri mihi impoſito poſſum? par opinioni de me conceptæ? Diffido. Meis itaq. votis veſtras adiungite preces, quibus ipſe Rex Regum, & Dominus dominantium rogetur; vt, cùm Regis cor in manu Dei ſit, Hiſpaniarum Regis cor ad iuſtas noſtras petitiones flectat, eiuſq. miniſtros regiæ manſuetudinis imitatores efficiat, voſque ſibi obſequentes, atq. incolumes diu ſeruet. Auguſtæ Taurinorum Cal. Auguſti 1613.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola III.

VIX Taurinas alpes tranſierã, vix in amœniſſimam, ac feraciſſimam Galliæ ſubalpinæ deſcenderam planitiem, vix Auguſtam Taurinorum ingreſſus, Principem noſtrum Sereniſſimum ſalutaueram, cum per litteras de aduentu meo, deq. proximo, vt putabam, diſceſſu vos certiores feci. Exiſtimabam enim; quemadmodum & Princeps ipſe; me propediem Niciam profecturum, indeq. triremibus Hiſpaniam verſus, quanta fieri poſſet celeritate, nauigaturum. Attamen à menſe Iulio ad diem tertiam Decembris ab eadem Auguſtæ Taurinorum vrbe ne tantillum quidem abfui, neque, me abeſſe licuit. Nam quotidie, immò, ſi dici poteſt, vno quoque temporis momento, me expeditum dimittere Princeps cogitabat adeo, vt familiares mei ſemper penulati, & ocreati, vt ita dicam, incederent. Ita enim ſe habent res humanæ, præſertim apud ſummos Principes, vt ob varias rerum viciſſitudines, & ob plurima, quæ repentè accidunt, etiam priuatarum perſonarum, & plerumq. propriorum miniſtrorum cauſa, ferè arbitrij ſui eſſe non poſſint. Quorum vicem equidem nonnunquam doleo. Tandem Deo placuit, vt die tertia Decembris iter arriperem quadriga vectus Cuneum vſque, vbi, conductis equis, & mulis, magno cum frigore, plurima niue, vehementibus ventis, ſummoq. & meorum familiarium, & ſupellectilium, quæ nobiſcum deferebantur, periculo, alpes ſuperauimus, & Niciam die nona eiuſdem menſis intrauimus, cum priùs obuium habuiſſemus huius ciuitatis religioſiſſimum Epiſcopum Franciſcum Martinengum, virum doctiſſimum, & mei amantiſſimum, vnà cum toto capitulo, ac plurimis ex primarijs ciuibus, ipſoſq. Conſules. Eius loci ſitu vehementer delectatus ſum, tum ob aeris temperiem, atq. amœnitatem, quaſi perpetui veris indicium, tum ob agrorum fertilitatem vbiq. limpidiſſimis fontibus irrigatorum, præterquàm quòd cuiuſuis conditionis homines non pauca erga me beneuolentiæ ſigna oſtenderunt. Sed, ſicut miſericors Deus triſtibus iucunda plerumq. permiſcere, ſic cum lætis triſtia quandoq. ſolet confundere, ne ſerui ſui continuas habeant iucunditates, ſed vitam inter proſpera, & aduerſa tranſigendo, diuinam prouidentiam humiliùs venerentur: vnde ille: Dulcia miſcuit amaris. Eodem enim die Regis Catholici orator, qui ex Hiſpania venerat, vt apud ipſum Principem noſtrum reſideret, triremibus, quibus ego diſceſſurus eram, e Nicienſi portu ſoluerat Sauonam verſus, vt inde terreſtri, ſed longe placidiore, & planiore itinere Taurinum vnà cum vxore, & liberis perueniret. Poſt multos dies rediere triremes, vixq. portum ingreſſæ fuerant, cum intumuit mare adeo, vt nulla prorſus data fuerit inde exeundi facultas. Elapſo Decembri, cum ſuccedens Ianuarius nauigantibus longe magis propitius, tempeſtatibus illis, & rabioſis ceſſantibus ventis nauigationi proſper, atq. opportunus videretur, ecce tibi, nec imaginatione expectatus ſuperuenit, die ſcilicet Epiphaniæ Domini, ipſe magnus Allobrogum Dux, cuius præſentiam à decem annis antea hæc ciuitas non viderat, cum paruo comitatu aulicorum, ſuis tamen prætorianis ſtipatus militibus, tam equeſtribus, quàm pedeſtribus, nec non ſeptingentis Heluetijs ferè omnibus veteranis, & ſexcentis Italis, quos in ſtatione in inferiore arcis parte inter Italicas munitiſsimæ, atque ampliſsimæ, collocauit. Die ſequenti Dux de diſceſſu meo ſermonem mecum inijt deliberabundus, vtrum ſtatim vela pandere, an adhuc in anchoris ſtare, & Principem Victorium eius primogenitum, ex Hiſpania própediem rediturum, expectare deberem. Animus in vtramq. partem fluctuabat: vt illico diſcederem, ſuadebat præcipue regij oratoris aduentus, qui ab Hiſpanienſi aula, quartum iam menſem aberat, iamq. Taurini domicilium conſtituerat,

Digitized by Google

vt tamen expectatum Principem alloquerer,
plane videbatur neceſſarium: ab eo enim, &
rerum perito, & in ijs præcipue, de quibus
agebatur, & agi oporrebat, maxime verſato,
plurima haberi poterant, quæ ad præſentis
negotij ſtatum mirum in modum facerent,
cùm eorum, quæ in Principum aulis gerun-
tur, notitiam habere plurimum conferat, ijs
præſertim, qui apud eos legatorum officio
functuri ſunt: Namque, licet omnes aulici
eundem finem habeant, non tamen omnes
eadem via ad optatam metam aſpirant. Sunt
enim, qui miro artificio prauarum mentium
paſsiones tegunt: ſunt, qui verbis fallere edo-
cti, ſermonis lenocinio propriorum animo-
rum affectus ita temperare didicerunt, vt,
quod fugiunt, quærere, quodque oderunt,
amare videantur: nec deſunt, qui falſa pro ve-
ris, veraq. pro falſis vendirent. Sunt contrà,
qui non obſcure, quæ ſentiunt, certaq. pro
certis promentes, veritati ſtudent, dolos, ac
mendacia deteſtantur, bona gratis exhibent,
mala facilius toleraturi, quam patraturi, & ſi
occaſio ferat, etiam ſanis conſilijs publico
bono conſulturi; habetq. aula alia peculiaria
vitia: quapropter ego in tanta aulicorum va-
rietate, dum in ea cogitatione totus eſſem, vt
bonos à malis diſtinguerem, quod ſine tem-
poris interuallo aſſequi non poteram, quo-
niam nouorum hominum ingenia, niſi aliquo
modo explorentur, e veſtigio minime cogno-
ſci poſſunt, opportune inciderat Principis Vi-
ctorij aduentus, nempe, vt de rerum ſtatu,
deq. aulæ regiæ moribus ab eo, quod tempori
conueniebat, ediſcerem, quem tandem ſex
abhinc diebus reuerſum percommode allo-
cutus, eiuſq. regali conſpectu, ac ſenili pru-
dentia recreatus, nec non de ijs, quæ ad mi-
hi delegatum munus pertinent, abunde eru-
ditus, poſt longam moram à Sereniſsimo Du-
ce abeundi poteſtatem impetraui. Hodie igi-
tur, vel craſtina die, cum quattuor Hiſpanien-
ſibus triremibus Barcinonem redeuntibus
mari me committam, quod non deſpero fo-
re, vt diuino afflante ſpiritu, tranquillum ſit.
De his (fratres chariſsimi) ad vos haſce
litteras dare volui, quas reddet vobis non
ignotus amicus noſter, & vita, & titulo iſtius
Eccleſiæ probus, & eruditus Theologus, cu-
ius affectu, dexteritate, & diligenti opera
adeo delectatus ſum, vt me non parum pi-
geat, eum itineris mei comitem habere non
poſſe, præſertim, quia egregium virum emi-
nentiores Hiſpanienſes Theologos cognoſce-
re, & ab illis cognoſci poſſe auide cuperem.
Sed hoc eius valetudo, corporiſq. imbellici-
tas minime patiuntur, accedente etiam alio
non minimo impedimento, quod quouis na-
uigij genere mare tranſiturus, ſudat, pallet,
nauſeat, alget adeo, vt mortuo potius, quàm
viuo homini ſimilis videatur. Ob hanc vnam
igitur cauſam eum ad vos mitto, vel potiùs
remitto, cui cùm plura mentis meæ ſenſa com-
municauerim, eamdem, quam mihi, in ijs
præcipue rebus, quæ ad paſtorale officium
pertinent, fidem vos habere volo: ipſe vos,
ad quos eum rectà venire iuſsi, intra paucos
dies conuenturus, quæ de vobis allata ſunt,
indicabit, quæque à pietate veſtra expecto,
vobis nomine meo explicabit. Nam inter
vos iurgia eſſe ſine maximo animi mœrore
præterire nequeo; quia, vt ait ille, ad exem- Claudian.
plum Regis totus componitur orbis. Regale
ſacerdotium eſt, quo initiati eſtis, non au- 1.Pet.2.
ctoritate ſolùm, ſed exemplo bonorum ope-
rum, à quibus virtutes ſeiungi nequeunt. Vir-
tutibus autem ſe præditum populo oſtendit,
qui vitia fugit, & quæ boni ſacerdotis propria
ſunt, diligenter inquirit. Salis autem petra
dicitur eſſe ſacerdos in populo, vt quiſquis
eum contingat, veluti ex ſalis tactu, ſempi-
ternæ vitæ ſapore condiatur. Sal terræ eſſe ne-
quaquam poteritis, niſi populorum corda vi-
tæ innocentia, morum ſanctitate, & virtutum
exemplo condieritis: Optimum autem con-
dimentum fuerit Chriſti veſtigia ſequi, eius
ſcilicet, qui exemplum dedit nobis, vt quod Ioan.13.
ipſe fecit, & nos faciamus: dixit enim: Pacem Ioan.20.
relinquo vobis, pacem meam do vobis, ideo,
qui pacem negligit, ſpiritus dona recuſare
videtur, cuius ſuauiſſimus fructus eſt charitas,
gaudium, pax teſte Apoſtolo ad Galatas, & Galat.5.
alibi: Pacem ſequimini, ait, cum omnibus, &
ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deũ, Hebr.12.
nam & diſcipulus ille dilectus, qui ſupra pe-
ctus magiſtri ſui Chriſti in cœna recubuit, in
extremo vitæ conſtitutus hæc tantùm fratri-
bus ſuis repetebat: Filioli diligite alterutrum,
quia præceptum domini eſt, & ſi ſolum fiat,
ſufficit. Sufficiat quoque vobis, quod modò
ſcribo. Nauarchus inſtat, & vrget, vt trire-
mes conſcendamus. Qua in re, quod ob tem-
poris inopiam, & quidem inuitus, ſupprimo,
ſupplebit idem Theologus: ipſum attente
audite, ipſi libenter obtemperate: non res
difficiles, ſed factu faciles, & vobis vtiliſſimas,
ſuadebit. Vnum non omitto, quòd maria ſul-
care maximum eſt negotium, propter multa,
quæ ſe ſe offerunt, pericula, ſcopulos, procel-
las, tempeſtates, voragines, æſtus, prædones,
piratas, naufragia prope momentanea, & ip-
ſorum aliquando nautarum malitiam. Claſſis
igitur ſummum Præfectum, cui maria, & ven-
ti obediunt, enixe rogate, vt ſecundam nobis
conce-

Digitized by Google

concedat nauigationem, & mortalitatis vinculis ſolutos, ad æternæ felicitatis portum perducat. Niciæ viij cal. Maij MDCXIV.

Clero Tarantaſienſi. Epiſtola IV.

VENI tandem, veni Barcinonem, & quamquam tempus duorum, & viginti dierum conſumpſimus apud Maſſyliam, octo ad circumiacentes inſulas, & ad Bucarum duos, nec rectà huc, auſtralibus ventis prohibentibus, nauigare potuimus, ſed totius illius maris, quod Narbonenſe, ac patria lingua, golfo de leon, dicitur, littora percurrere coacti fuimus, quod licet feliciter euenerit, artis tamen maritimæ peritis probatum non fuit: nauigationis nihilominus incommodo leuari mihi viſus ſum, cum Sereniſſimum, vt ſummopere cupiebam, Principem Philibertum, Ducis noſtri ſecundo genitum, Caſtellæ, & Legionis magnum Hieroſolymitani equeſtris ordinis Priorem, mediterranei, atque oceani maris ſupremum Præfectum, quem vulgari ſermone Generalem vocant, ibi reperi, qui me perhumaniter excepit, & hilari fronte amplexus eſt, nec quidem ab re, magnus namq. Princeps eſt (filij chariſſimi) non tantùm ob regalis ſanguinis priuilegia, aut ob decoram faciem, miramq. totius corporis ſymmetriam, vel ob alia externa plura bona, ſed ob internas, ac ſingulares dotes, quibus eſt à Deo, proprijsq. virtutibus cohoneſtatus ita, vt omnibus non ſolum charus ſit, ſed in ſui admirationem omnes traduxerit. Ad Principis exemplum tota eius familia me ad hoſpitium apud Frãciſcanos ſplendide paratum lætitia plena deduxit, vbi quamdiu manſi, nempe diebus quindecim, ciborum, tum varietas, tum copia, & mihi, & meis familiaribus opiparè, ac magnifice ſubminiſtrata eſt. Et cum de ratione itineris certum nihil haberem, nec habere poſſem, vtrum, ſcilicet, mihi per Tarraconenſem Prouinciam, & Cæſarauguſtanam regionem quadrigis, an verò per Valentianam, Carthaginem, hodie Carthagenam appellatam, mare traijciendum eſſet; ne fruſtra tempus tererem, Beatiſſimæ Virginis Montiſſerrati templum, tum architecturæ ordine, opibus, & donarijs, tum ſanctitate, & admirabili in peregrinos charitate venerabili, me contuli: vbi, ſacro facto, & ſumpto prandio, ædiculas Eremitarum in ſaltibus, rupibus, & aſperrimis locis conſtructas, nec parum inter ſe diſtantes, per gradus adeo anguſtos, & difficiles, vt ferè inacceſſæ viderentur, inuiſere placuit, ipſosq. Eremitas alloqui, non ſine maxima ſpiritali voluptate, cùm id inter præcipua mea vota, multo ante fuerit. Mirum ſanè, in altiſſimo monte, rupibusq. vndique ſalebris, ac profundiſsimis vallibus natura prærupto, ac præcipiti, tantam rerum omniũ copiam, tantam vtriuſque ſexus viſitantium, & habitantium frequentiam conſpici; vbi nec cibus humanæ vitæ neceſſarius, nec diuinus, quo anima paſcatur, & Deo coniungatur, vnquam deeſt. Reuerſus ad hoſpitium, tabellario Lugdunum cogitante, haſce ad vos dedi litteras, vt intelligeretis, me huc iam appuliſſe, & breui diſceſſurum, vtq. opinor, maritimo itinere Carthaginem, atque inde Madritum, Regis Catholici Regiam. Longa reſtat via, cuius varietati, atque difficultatibus qui caſus immineant, neſcio. Etenim inopinati plerumq. ipſis ſapientibus, & res noſtras & nos ipſos ſæpe inuoluunt, & euertunt. In Deo ſolo ſpes eſt: nam humana non dicam, auxilia, ſed & conſilia valde labant. Ego tamen, quoniam conſilium non habeo, veſtrum, fratrumq. ſancti Michaelis auxilium expeto, ac quidem vehementer, mihi procul dubio profuturum, ſi vos fraternæ charitatis memineritis, iſti verò ſui ordinis inſtituta obſeruauerint, quorum præcipuum eſt, orare pro viatoribus, quemadmodum hi ſancti viri eiuſdem regulæ, & habitus faciunt. Namq. pro eo tempore, quo in hoc Cœnobio viuo, valde lætatus ſum, & Deo ingentes egi gratias, quòd tantos, talesq. nactus ſim viros, & vitæ exemplis, & doctrinæ præceptis, & regularis diſciplinæ obſeruantia inſignes; quales, & in omnibus alijs Franciſcani inſtituti huius prouinciæ ordinibus eſſe audio. Quamobrem hic nonnulla de eorum vita referre placet, ad veſtrum exemplum, vel potius noſtrorum de obſeruantia fratrum, vt habeant quos imitentur. His præcipuum eſt quotidie, cuiuſcumq. ætatis & conditionis ſint, media nocte è lecto ſurgere, & in choro ad recitandum matutinum conuenire, exceptis ijs, qui in Cathedris ſacram docent Theologiam, diuinamq. ſcripturam interpretantur. In feſtis, vt vocantur, duplicibus, ſolemniter cum organo Hymnus Te Deum laudamus; in ijs, quæ ſunt ſecundæ claſſis, etiam Laudes decantantur: in alijs primæ claſſis, omnia magna cum ſolemnitate peraguntur. Nam cum organo & vocibus alia adhibentur muſica inſtrumenta, ſuauiſſimas auium, vel potiùs Angelorum voces reſonantia adeo, vt audientium animi in cœlum rapi videantur. Quibus expletis, mentali orationi ad mediam horam vacant, præle-

cto

cto tamen aliquo, vel Seraphici Bonauenturæ, vel alterius, vt libuerit, pij auctoris de paſſione Chriſti ſermone, quo, veluti ſtimulo ad deuotionem feruentius mouentur. Hora diei ſexta celebratur prima eodem vocum tenore, cantus ſuauitate, & inſtrumentorum varietate. Hora autem diei nona, tertia recitatur, ac quidem admodum accurate. Quam illico ſequitur conuentualis Miſſæ ſacrificium, quod ſemper magno cum apparatu, & ſolemnitate obire ſolent. Exceptis ieiuniorum temporibus, quibus ſeruato ſanctæ Matris Eccleſiæ ritu, ante ſolemnem Miſſam recitatur hora ſexta, & nona; non æque æſtiuo tempore, in quo vna hora poſt meridiem recitatur nona, quam immediate ſequitur mentalis oratio, quæ mediam horam occupat. Veſperæ autem incipiuntur, & perſoluuntur, quanto ſolemnius fieri poteſt. Quibus expeditis, diebus feſtiuis ad populi vſum, & commoditatem ſubſequuntur Completoria, alijs verò anni temporibus ad quintam horam protrahuntur. Diebus Lunæ, Mercurij, & Veneris, vel, ſi mauultis, feria ſecunda, quarta, & ſexta, præterquam in feſtis Dominicis, quantum durat Pſalmus Miſerere mei Deus, cum orationibus, quæ recitantur pro ſummo Pontifice, pro Rege, & vniuerſali Eccleſiæ ſtatu, funiculis etiam pungentibus nudas carnes uſq. ad effuſionem ſanguinis uerberant. Hæc, quoad diuinum officium, & animarum ſalutem. Quo autem ad corporis ſuſtentationem, parce uiuunt, naturam paucis contentam eſſe non ignari, craſſiſſimo utuntur panno, ſubucula nulla, nullis ſandalijs, calceis nullis, aut aliquibus ex funiculis contextis. Equo, mulo, aut rheda nunquam per Ciuitatem uehuntur, raro extra, niſi infirmitate, aut ætate ſuadente, nec plerumq. miniſter ipſe Prouincialis: conuiuia, aliaue publica ſpectacula de induſtria uitant. Nocturnam quietem capiunt in lectulo ualde exiguo: cellulæ ad dormiendum, ſtudendumq. ualde anguſtæ ſunt, atq. ſimplices, nullo penitus apparatu conſpicuæ. In communi, proprietatis nihil poſſident, præter ſuppellectilia, eademq. uilia, ac nullius prope ualoris; ut ſinguli item, nihil omnino, ijs exceptis, quæ tuendo corpori ab iniuria temporum neceſſaria ſunt. Immò, ſi aliquid à parentibus, uel conſanguineis, uel amicis cibi, aut potionis eis mittatur, ad conuictum communem defertur. Solum uerò monachum, aut cum ſocio in cubiculo comedere, piaculum eſt. Nec ad cibum, nec ad potum, ſiue mane, ſiue ueſperi, accedunt, antequam omnes, quotquot ſunt, ad locum conſtitutum conueniant, ut ibi pro defunctis ſuffragia perſoluantur: quibus peractis, religioſo more cœnaculum, quod Refectorium uulgò appellatur, menſæ benedictionem ſolemniter decantantes, ingrediuntur. Inter comedendum perpetuò ſacra habetur lectio, propoſito prius ab aliquo uiro docto, uoce ita alta, & clara, ut ab omnibus commode intelligatur, uno, aut altero, ut dicitur, conſcientiæ caſu, unà cum eiuſdem dilucidatione, & reſolutione. Exacto prandio, diſcedunt etiam, ſolemniter recitantes pſalmum, Miſerere, uel ſimilem alium; & ſeruato Eccleſiæ ritu ad dormientium fratrum conditoria pro animarum expiatione pias preces porrigunt. Hinc in culinam accedunt, in qua ex iunioribus aliqui ſcutellas, orbes, lances, & alia vaſa lauant: ſeniores alternatim pſalmos aliquot recitant, mundantes interim fabas, aut legumina alia, Deum, vt ſuis benefactoribus, & fratri culinario ſit propitius, & clemens, enixè deprecantur. Pro iunioribus & adoleſcentibus, qui bonis, & politioribus litteris imbuti, iam per amœniſſimos logicæ, & philoſophiæ campos decurrerunt, duo ſunt ex veteri inſtituto magiſtri, quorum munus eſt, ſacram, vt vocant, ſcholaſticam theologiam toto ferè anno, & mane & veſperi profiteri. Ex auditoribus duos, quos magis norunt ingenio præſtantiores, & ad diſputandum æque promptos, & paratos, ſingulis annis deligunt, quippè qui publicè, magna cum pompa & apparatu, aſſiſtente loci Antiſtite, alijsq. primoribus ciuibus, omniumq. religionum, quibus ea ciuitas abundat, peritioribus, & prælatis, theſes ex ijs, quæ audierint, ſelectas tuentur. Sunt inſuper, & nouitiorum, & eorum, qui religionis profeſſionem emiſerunt, alij magiſtri, ad difficiles philoſophiæ difficultates tractandas, ſubtiliaq. logicæ ſtudia minime idonei; qui, ſtatis horis à ſuperioribus decretis, rei litterariæ ſtudioſis operam ſuam vtiliter, atq. accurate nauant. Vnum ſanè inter cœtera admiratione dignum, non ſine delectatione, obſeruaui: quòd, cùm in eo cœnobio, præter alios, pluſquàm centum adoleſcentes, quorum ætas lubrica, ac nouitatis ſtudioſa, potiùs loquax, quàm taciturna eſſe ſolet, adeo verecundi, beneq. inſtituti ſint, vt vbicumq. fuerint, quaſi veterum ſilentiariorum officio fungentes, quibus olim Imperatores ad quietem palatij vtebantur, non ſilere, ſed abeſſe videantur. Alios verò religioſos viros, cuiuſcumq. ordinis, & inſtituti fuerint, vehementer honorant, laudant, venerantur: quod meam erga illos beneuolentiam mirum in modum auxit. Horum quidem, in morum probitate, exemplum ſequi velim oues noſtras.

Digitized by Google

ſtras. Quod faxit magnus ille, & miſericors Deus: qui vos ſeruet,& me aliquando in Angelicos choros recipiat. Barcinone xij. cal. Iunij M. DCXIV.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola V.

MADRITI, quò veneram quartodecimo calendas, veſtræ mihi redditæ ſunt litteræ, quæ quidem,fratres dilectiſſimi,primùm iucundæ,mox triſtes,;& lacrymoſæ fuerunt, cùm nobilis viri Prouenzæ,ciuitatis noſtrę Gubernatoris,vel, vt iſthuc appellari ſolet, Baili maioris, interitum nunciarent; non omnino, quòd nobis charus, ac familiaris miniſter mortuus ſit, cùm & nos mortales,fragiles, ac lutea vaſa ad eandem metam decurramus: ſed,quia dubitandum eſt, num ſacramentali confeſſione, & contritione peccata ſua expiare potuerit. Mors exterior planè timenda non eſt, quia, ſegregata anima à corpore, bene morientibus via eſt ad æternam vitam. Interior verò mors animam à creatore ſuo ita diuidit, vt quàmuis miſericors, immò pater miſericordiarum ſit,in ſuaq. habeat manu, eo etiam temporis momento, quo quis extremum ſpiritum emittit, grauiſſima crimina condonare, aliquando tamen morientium culpa potiùs condemnet,quàm condonet. Huius hominis infelix exitus exemplum humanæ miſeriæ,ac ſtimulus eſt ad bene viuendum. Non eſt negligenda mala valetudo, nec mors appetenda, ſed curandum, vt vita noſtra corrigatur,Deo noſtro placeamus,vt ſedem ab his nimbis quietam, quando venerit dies illa, in ſuprema cæli arce poſſideamus, vnde, quàm mundana hæc omnia vilia ſint,ac contemptibilia,aſpiciuntur.Hoc etiam vehementer doleo,quòd à mihi amiciſſimo interemptus ſit, in quem propterea ſit animaduertendum; cuiq. cùm prodeſſe, & benefacere in animo ſemper habuerim,eidem nocere (ſi quòd iure ſit, nocere dici poteſt) auctoritate mea neceſſarium ſit.Sed id Iudices mei videbunt, quibus cauſam hanc relinquo.Mihi ſanè gratum foret, vt ille iure excuſari poſſet, & ſua, & filiorum ſuorum cauſa. Maior enim natu magnæ ſpei adoleſcens, niſi felix eius curſus infelici hoc patris ſucceſſu retardetur, ad veræ virtutis metam aſpirare videtur. Vix tertium decimum annum natus orationes ſcripſit,& habuit, pueriles forſan,immò graues, doctas,& elegantes, præſertim de ſanctiſſimo Euchariſtiæ ſacramento, quas coràm me priùs, poſtea in oratorio Diſciplinatorum, meo & permiſſu, & hortatu, haud minima cum audientium admiratione, & applauſu recitauit. Vtinam, quod timeo, euaneſcat. Cœterum litteræ veſtræ, & mihi gratiſſimæ, & optatiſsimæ fuerunt, in ea præcipue parte, quæ eſt de proſpero amici noſtri reditu,vt ex eiuſdem epiſtola amoris, & beneuolentiæ plena, nuper mihi reddita etiam cognoui. Nihil enim melius, aut magis commodum ei accidere poterat: Siquidem Thomas Baurlus Dominicani inſtituti, quem in diſcedentis locum Theologum mihi ſubrogaueram, in itinere diem obijt; & ſi longè illo iunior, & corpore robuſtior, quiq. alijs noſtris familiaribus & animum faciebat, ac vires quodammodo augebat. Ex earum quoq. litterarum lectione bis terq. repetita, ingens hauſi gaudium, quòd rumores de iurgijs veſtris ad me delati,vani,& fallaces ſint. Idem ſcripſit amicus ipſe, cui fidem habeo. Quòd autem monita,& exhortationes meæ vobis iucundæ & proficuæ fuerint, Deo in primis innumeras ago gratias, & vobis ex corde gratulor. Sed nobis inutilia omnia fuerint, quæ in ore gerimus,verbiſque profitemur, niſi in penetralia cordis deſcendant, ſecus ac pluuia,quæ in lapides,aut rupes cadat. Pergite igitur, pergite, filij chariſsimi, vnde veneritis, & ad quid veneritis, ſeriò conſiderare. Cœleſtem originem,& imaginem cùm habeamus, non eſt, cur terrena nos teneant, aut tantopere delectent. Namque, præter ea, quæ corpori neceſſaria ſunt, reliqua iactationes, & fluctus eſſe videmus,in quibus nihil prorſus firmum, nihil ſtabile habemus, niſi deſideria noſtra ad anchoram veræ pietatis, & ſapientiæ alligemus. Vos,quæſo, concordes viuite, amicitiam colite, beneficijs inter vos decertate, & ſapientiam diligenter quærite: Initium ſapientiæ, ait Pſalmographus, eſt timor Domini. Pſal. 110. ſicut nauis in æſtu marino ſine clauo iactatur,& fluctuat, ſic mens, quæ in hac mortali vita caret ſapientiæ gubernaculo. Ipſa enim eſt, quæ ad noſtri cognitionem nos primùm ducit, mox ad Deum, veram ſapientiam, & ſummam felicitatem. Illarum verò litterarum, quas ad me miſiſſe ſcribitis, nihil accepi. Sine fraudibus, ac periculis vix tranſmitti poſſunt, & pereunt ſæpe, & ſæpe eunt, quò non mittuntur. Hæc in poſterum vobis perpetua lex eſto, ne vnquam tranſeuntibus detis, quas ſaluas vultis: etenim negligunt, aut alteri tradunt, aut lacerant, aperiunt etiam aliquando curioſi, ac,vt optime cedat, tardiùs, quàm par eſt, reddunt. Cùm igitur mecum loqui per litteras neceſſarium fuerit,

bene

bene clauſos faſciculos, vel Auguſtam Taurinorum, vel Camberiacum mittite, vt inde per publicos tabellarios ad me deferantur. Idem me facturum polliceor. Tunc ego nec iure excuſabo non redditas, nec vos à me nullas acceptas. De reliquo itinere, ſi quid ſcire vultis, hæc habetote: poſtridie eius diei, qui Corporis Chriſti feſto die ſacrum fuit, cum ſexdecim triremibus, quibus præeſt Carolus Auria Turſenſium Dux, inter artis maritimæ proceres primarius claſſium ductor, Barcinone ſoluimus, & felici curſu, hoc eſt ſpatio trium dierum cum dimidio (cuius magnam partem, à Ioanne Moncada Tarraconenſium Præſule, & genere, & virtutibus clariſſimo, mihique amiciſſimo, prandio exceptus, apud eum conſumpſi) Carthaginem appulimus, vbi reliquum illius diei conſtitimus. Sequenti verò Murciam opulentiſſimam ciuitatem vidimus: illic obuios habui cum quadrigis plures ſacerdotes, & nobiles viros; quibuſcum aliàs Romæ, ideſt in luce illa gentium, in arce fidei, ac pietatis domicilio, & amicitiarum conglutinatrice, mihi fuerat cum beneuolentia, & charitate ſumma conſenſio; ibiq. in cœnobio Franciſcanorum ſex diebus manſi, vt familiæ, quam cum ſarcinis illhuc iter dirigere iuſſeram, aduentum expectarem. Interim cum toto ipſo tempore maximus ad me concurſus nobilium, & ſacerdotum fieret; ciuitatis Antiſtes, vir non minus pius, quàm doctus, & hæreticæ prauitatis inquiſitores, qui in illis partibus maximæ ſūt auctoritatis, me perhonorificè exceperunt, atq. ferè omnes ad lautiſsima conuiuia inuitarunt, ac varijs munuſculis, ijſdemq. gratiſſimis, amantiſsime donarunt. Illhinc triduo poſt octauum eiuſdem feſti diem diſcedens, eam Hiſpaniæ oram tranſiui, vbi nulla ferè arbor agit radices, nullus cernitur fluuius, nullus emanat fons, tuncq. cùm tempus eſſet meſsis, ingenti, ac propè igneo calore, imperuia videbatur, vbi nulla inueni hoſpitia niſi anguſta, ac diuerſoria penè nulla, &, ſi quæ inuenta ſunt, ea fœda, & malè olentia, grato cibo etiam, ac potu carentia. Mihi tamen feliciter contigit; quòd, quacumq. erat nobis tranſeundum, aliquem, aut clericum, aut ex primoribus laicis, locorum reperiebam, qui cùm me, vel de facie cognouiſſet; vel ſcripta mea vidiſſet, vel de me, rebuſq. meis aliquid audiuiſſet, me enixè deprecabatur, vt eius hoſpitio vti vellem: quod quidem interdum, quo offerebatur animo, vrgente etiam neceſsitate, libentiſsime accipiebam. Madritum denique ventum eſt, magis nocturno, quam diurno itinere ad ſolem, & puluerem declinandum. Et cùm Rex ſancti Laurentij ſuburbium, vulgò Eſcurialem, vt aſſolet illis ferè tēporibus, cogitaret, qua potui diligentia, curaui, vt omnia, prompta, & parata eſſent, vtq. eo, quo decebat apparatu, ad eius Maieſtatem accederem: à qua ſumma cum humanitate, hilariq. vultu exceptus, eidem breuiter aduentus mei cauſam expoſui. Hinc interiores Regis conſiliarios conueni, à quibus comiter, & amicè tractatus ſum, vt Sereniſs. Allobrogum Ducis Legatus, & mea fortaſſe cauſa; cùm & Rex, & Principes, omneſq. alij, epiſcopalem dignitatem plurimi faciant, ac maximè venerentur. Ego nauem, & mare ingreſſus ſum vaſtiſsimum, ſed hactenus placidum, & tranquillum: ceſſante Zephiro, anxius ſum, ne me perturbent ſubito ex tranſuerſo Noti: ſtationem ſaltem mihi aliquam optarem, ſi non portum. Et, vt ex voto ſuccedat, ab eo, cui maria, æſtus, & tempeſtates obediunt, conſilium, & auxilium ex corde petendum. Nam, ſicut pro velis, & remis in toto illo periculoſo maris tractu veſtræ preces, & orationes mihi fuerunt; reſtat, vt & in hac terreſtri nauigatione clauum nauis meæ teneatis, ne fiat naufragium; ac ne vlla quidem iactatio; ſed omnia proſpere & mihi, & Principi noſtro, vt par eſt, eueniant. Saluete (filij chariſsimi) ac, vt ego quoq. per veſtras preces ſaluus fiam, curate. Madriti Kalen. Auguſti M DCXIV.

Clero Populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola VI.

VENI, vidi, haud vici, niſi Deus, in quo omnis ſpes, pericula auertat. Itur ad arma: feci, & quantum in me eſt, laboro, vt quies & pax conſiſtat. Sunt, qui de nobis aliter ſentiant, quàm oportet. At muſca, animal omnium ferè viliſsimum, ſæpè generoſiſsimos equos præcipites agit; & remora, piſcium ferè minima, naturali vi nauigij etiam maximè onuſti, ac velis ſecundo vento tumentibus mare ſulcantis, curſum retardat, illudq. immobile reddit. Addo: for- Comm. 6.
tunam (ſi mihi cum ipſo Cæſare, prudentiſſimo, & fortiſsimo Duce ita loqui fas eſt) multùm poſſe, cùm in omnibus, tum in re militari: ſiquidem ex minimo caſu belli facies
variatur; & ſæpe, ſcribit Thucydides, peritus Lib. 5.
Hercules in re bellica, vel minor multitudo maiorem profligauit. Incertus, nempè pugnæ
exitus, qui ſæpè, vt Romani eloquij flos teſta- Pro Mil.
tur, ſpoliantem iam, & exultantem euertit, & perculit ab abiecto. A quo non diſſentit Li-
uius: ait enim: Mars cōmunis, & victum ſæpè Lib. 18.

erigit,

rem mitti in diſcrimen non probo. Proinde ſupplices æternum numen imploremus, pacis, (1.Cor.14.) ſcilicet, non diſſenſionis Deum, & cum (Hier.29.) Propheta clamemus: Cogita ſuper nos cogitationes pacis, & non afflictionis, vt det nobis finem, & patientiam, & inuocabimus te, & viuemus. Quod, vt faciliùs ſuccedat, vos (fratres dilectiſſimi) in viſceribus Chriſti moneo, & præcipiendo, omnibus mando, vt in omnibus eccleſijs, & regularium, & ſecularium clericorum, & in iſta ciuitate, & per vniuerſam Diœceſim, cum omni ſolemnitate, & pompa, ſanctiſſimum Euchariſtiæ ſacramentum populo exhibeatis, & indicto ieiunio, ſupplicationes in ciuitate, in omnibusq. oppidis, & pagis omnino haberi curetis. Propterea Philippo Cauallardo meam vicem gerenti committo, vt ad Suffraganeos, & Coëpiſcopos ſcribat, & quid in hoc turbido mari, atque impendente tempeſtate agendum ſit, ob eorum oculos ponat. Noſtro fortaſſe exemplo dabunt operam vicini quoque Antiſtites nobiſcum in eodem diſcrimine conſtituti, vt hæc tot contrarijs ventis agitata nauis, ijſdem remigibus, ac gubernaculis in portum perducatur. Vos verò (Ioel c.2.) iuxta Ioëlis conſilium ſcindite corda veſtra, carnem ſubigite ieiunio, criminum molem ſacramentali confeſſione, ac pœnitentia deponite: vt cœleſtis menſæ pane recreati, quo nihil ſalubrius, nihil efficacius eſt ad æternam vitam, cuiusq. puritate, etiam grauiſſimæ, purgantur culpæ, & virtutes augentur, domum Dei digne intrare, ſupplicationibus cum fructu intereſſe, diuinam opem implorare, quamque Principes largiri nequeunt, pa- (Liuius 30.) cem conſequi poſſitis, procul dubio meliorem, ac tutiorem ſperata victoria, quæ in ipſius Dei, ſicut illa, in Principum manu eſt, (Pſal.101.) cuius clementia, neque humilitatem ſupplicantium, neque orantium preces aſpernatur. Res noſtra agitur: nec vllam afferre excuſationem, vllamue interponere moram debetis, quin, quod ſuadeo, perficiatis; ne, ſi publica tranquillitas exturbetur, & ad bellum, ac pugnam collatis ſignis deueniatur, etiam citra montes ſecuri, ab omniq. timore vacui in periculo verſemini, vtique non ſine periculo, Mantuanorum exemplo, quorum dam- (Eccl.9.) na deplorat Poeta his verbis: Mantua væh miſeræ nimium vicina Cremonæ. Nam, præter horrendum armorum ſtrepitum, crebrosq. de imminente vaſtitate funeſtos rumores, quibus vexaremini, quomodo fiet, vt vicini ex tanto igne peruolantes fauillas prohibeatis, quin res veſtræ in neglectum diſcrimen (Horat.) adducantur. Tunc enim tua res agitur (ait ille) paries cùm proximus ardet. Iam non ignoratis, bellum, vel inteſtinum, vel extrinſecus illatum, abſque exercitu adminiſtrari non poſſe, nec parari exercitum abſq. armis, militibus, commeatu, neque hæc ſine pecunia, quæ ideo belli neruus nuncupatur, pecuniamq. non ſine tributis, ac populorum moleſtia haberi. Non minus igitur vobis, ò Centrones, ò Allobroges, ò Galloceli, ò cœteri populi tranſalpini Duci noſtro ſubiecti, quàm ſubalpinis expedit, Deum, hoc præſertim tempore, habere propitium. Quod facile aſſequemini, ſi, quam ſuperiùs vobis præſcripſi viam, conſtanter calcaueritis: quod, vt vobis ſuccedat, eundem ipſum gratiarum patrem humillime deprecor, & rogo. Valete Madriti XVI. cal. Septembris MDCXIV.

Germonij Epiſtolæ.

Clero Populoq. Tarantaſienſi. Epiſtola VII.

MADRITO diſcedere coactus, ad tertium cal. Octobris Complutum veni, celeberrimum vtiq. liberalium artium totius Hiſpaniæ emporium. Hic conſiſtere conſilium fuit, donec de re noſtra domeſtica, hoc eſt de ſupellectili, quæ niſi magno cum incommodo, & ſumptu nobiſcum deferri non poſſet, quomodo tempora poſtulant, diſpoſitum ſit, aliaq. chariora ita ad itineris difficultates componantur, vt nullum inde in via ſentiamus impedimentum. Secundo ab aduentu meo die accepi (fratres dilectiſsimi) litteras veſtras, gratas quidem, quòd vos bene valere nunciauerint; moleſtas verò, quòd, quæ litteris ad vos nuperrime datis, futura conieceram, video eueniſſe. Vnde mihi de rebus veſtris pro temporum ſtatu iniecta eſt animi non leuis ſolicitudo, quæ tamen horum illuſtrium virorũ frequentia adeo temperatur, vt cùm aliunde non deſit, quod me publica cauſa vehementer torqueat, atq. diuexet, nullum perturbationibus meis efficacius habeam ſolatium, quàm piorum, doctorumq. hominum, quibus ciuitas hæc maxime abundat, ſuauiſsima conſuetudo. Hic namq. mirum in modũ florent optimæ omnes diſciplinę, eaq. præcipue theologię pars, quę ſcholaſtica nuncupatur, hæreticis inuiſa, atq. ſuſpecta, quantum ex doctiſsimorum virorum monumentis exploratum eſt: quo fit, vt huc, tamquam ad nouas Athenas, confluant litterarum ſtudioſi iuuenes; quaſi artes in Hiſpania ſedem fouiſſe videantur, florentibus præſertim Salmãtino, ac Conimbricenſi gymnaſijs. Ea nāq. ſtudia, quæ plures auerſabantur,

hodie non ſolum nobiles viros tenent, atque delectant,ſed & ab ipſo Rege in magno pretio habentur,maximiſq. præmijs cohoneſtantur: quod felix,fauſtumq. ſit: honos enim alit artes. Me, meoſq. commodo,ac grato hoſpitio excepit in ſuo collegio, omnium huius vniuerſitatis optimo, Abbas S.Bernardi,in quo morantur iuuenes excellentis ingenij, & doctrinæ, qui eiuſdem inſtituti ſacram induunt veſtem, necnon ætate prouectiores Dei ſerui,moribus, ſanctitate, & litterarum ſcientia inſignes: in quorum numero eſt Laurentius Zamora, cuius ſcripta non Hiſpania modo, ſed & Gallia, & Italia æqua ingeniorum æſtimatrix, admirantur, & verbi Dei concionatores ad cœlum extollunt. Habet ille nunc præ manibus Cantica Canticorum, quæ latinis verbis explicare, & illuſtrare intendit, ſed vereor, ne illa commentaria ad finem perducantur: ipſum enim diutius viuere non poſſe, incurabilis morbus, quo vehementer laborat,febris nempe ethica, ſeu maragmus, manifeſte oſtendit, cùm, præter oſſa, & cutem,nihil vitale habeat, niſi claram, atq. ſonoram vocem,vnde extremum ei diem immінere nemo dubitat. Egregium hunc virum non ſine voluptate, ac fructu ſæpe conuenio, ſemper ab eodem doctior diſcedens. Quinto poſt die, quàm huc acceſſi, Rector vniuerſitatis, penes quem omnis eſt eiuſdem academiæ auctoritas, cuius priuilegia, & Apoſtolica, & Regia, maxima ſunt; inter quæ præcipuum eſt,vt cum Rege quoties eum Compluti eſſe contingat,pari incedat paſſu, ſyrmate, ſiue cauda,coram ipſo Rege ſibi à famulo ſuſtentato; cùm theologica laurea inſigniri deberet,me ad illum actum,& lautiſſimum conuiuium inuitauit. Acceſſi, & oblectatus ſum in primis, pluſquam mediocriter, loco ipſo, in quo huiuſmodi fiunt litteraria certamina, ampliſsimo quidem, & opere incruſtato, & teſſellato, picturis, auroq. affabre inſigni, diuerſiſq. ſedilibus diſtincto, pro cuiuſque profeſsionis inſignibus, & gradibus, cùm illi quoque, quos Regulares appellamus, cuiuſcumque inſtituti, ſiue ordinis ſint, nigro, & quadrato vtantur capitis tegumento, quod biretum nuncupatur:deſuper verò, vnaquæq. claſsis ſericum lemniſcum diuerſi coloris habet: Theologi album, Iuriſconſulti rubeum, Medici flauum, alij artium profeſſores cœleſtem. Omnes togati incedunt,ac ſuper togam capucium geſtant ex nigro holoſerico villoſo, quod nos vellutum, Hiſpani tertio pelo dicunt: cuius interior pars, quæ apparet, vel panno ſerico eiuſdem coloris, cuius eſt lemniſcus,vel pellibus armellinis fulcita eſt.Candidatorum lemniſcus viridis eſt,cœterùm eodem vtuntur habitu, quo reliqui magni collegij proceres,breuiori palliculo,ſeu vt vulgo appellatur,mozzetta,qua,& Epiſcopi,& Cardinales vtuntur,eſtq. ex nigro holoſerico villoſo. Candidatus cùm eſſet, vt dixi, Rector, nihil egit penitus: tantum petijt paucis, & conceptis verbis, ſe in Theologorum ordinem adſcribi.quo facto,ab vno ex illis Theologis longa habita eſt oratio in eius laudem. Deinde emiſſa ab eodem Rectore catholicæ fidei profeſsione, Abbas, qui inter clericos primas obtinet, Toletani Archiepiſcopi Vicarius, & vniuerſitatis Archiſcriba, quem vulgo Cancellarium vocant, de me, meiſq. ſcriptis plura dixere,quàm oportebat.Et quidem ego Hiſpanis hominibus, præſertim litterarum ſtudioſis, plurimum debeo, quòd laboribus meis, pluſquàm ego meruerim, tribuere videntur. His ita abſolutis, diſtributæ ſunt aſtantibus chirothecæ cum certa pecuniæ ſumma. Sed in hoc vno mihi viſa eſt excellere eiuſdem Rectoris auctoritas,& prærogatiua: quod,cùm omnes Theologi, Iuriſconſulti, & artium profeſſores, dum Rector genibus flexis fidei profeſsionem emittebat,aperto capite ſtare debuiſſent, nec ſurrexiſſent, veluti minus attenti, mulctati ſunt ea pecuniæ portione,quæ illis ex veteri inſtituto debebatur, & ad hoſpitale, iubente Rectore, ac nemine prorſus reclamante, ſtatim allata. Dies me deficeret,ſi ea ne dicam narrare, ſed paulatim attingere velim,quæ vidi, & obſeruaui in hac academia, quæq. mea cauſa facta ſunt,conuiuia, comœdiæ,taurorum ludi,orationes habitæ,epigrammata, & id genus alia lepidiſſime conſcripta. Varia alia collegia ſunt in hac ciuitate, etiam omnium religioſorum ordinum,duobus exceptis, Benedictino, & Hieronymino; alia item multa ſcholarium nulli ſacræ familiæ adſcriptorum, ab illuſtribus,& pijs viris fundata,& optimis conſtituta legibus; atque inter cætera, vnum, quod trium linguarū dicitur, vbi Latina, Græca, & Hebraica addiſcitur,quodq. vna cũ alijs octo ſumptu magni collegij, cuius cenſus eſt ſcutorum,vt aiunt, triginta ſex millium,ſuſtẽtatur.In omnibus continua eſt litteraria aliqua exercitatio: nunc in hoc,nunc in illo publicæ Theſes proponuntur, ac defenduntur. Frequens eſt collegialium examen,quo collegij, eiuſue inſtituti beneficio digni ab indignis dignoſcantur: ſubmouentur,retinentur, ſubrogantur, vt magiſtris, aut cenſoribus videtur. Nec tamen ita in litteris occupantur, vt diuinum omittatur officium,ab ijs,ſcilicet, qui illud recitare tenentur, aut quidquam aliud,

Digitized by Google

aliud, quod ad Dei cultum, ſanctorumq. venerationem pertineat. At dicet veſtrum aliquis, quid ad nos iſta? Non ab re hæc, nempe, vt ſciatis, vbi ſim, quid egerim, quidque agam in præſentia. Equidem breui, ſi diuinæ placuerit bonitati, ad vos me recipiam, ac longè quidem breuiori tempore, quàm & vos, & ego putabamus: quod vobis gratulor, & mihi gaudeo: quamuis omnia in diſcordiam inclinare videantur, nobis certè malis cauſam præbentibus: Peccata, ſcilicet noſtra, quæ nec corrigi, nec minui, ſed augeri potiùs, & creſcere cum pœnis mihi videntur. Nam in dies magis ac magis diuinam iram prouocamus; & quaſi affligendi ex iuſtis cauſis non ſimus, veteribus recentes addimus. Hinc luxus, hinc faſtus, temeritas, petulantia, audacia, luxuria, rapinæ, ſacrilegia, hinc ſcelera omnia. In ore vera ac ſancta religio, in corde improbitas maxima. Verba ipſa melle dulciora, nihil aliud ſonant, quam pietatem, humilitatem, charitatem: facta verò ambitionem, auaritiam, pauperum, pupillorũ, viduarum oppreſsionem, ſordes, vitia omnia. Quid igitur de pace ſperandum? Ideò mala

Lib. 5. inſt. cap. 8. omnia dicit Lactantius, rebus humanis quotidie ingraueſcere, quia Deus mundi huius creator, & gubernator derelictus eſt. Derelinquitur enim, cùm eius præcepta negliguntur, & inſpirationes contemnuntur; qui hiſce calamitatibus finem impoſiturus non videtur, niſi & nos calamitatum cauſis finem imponamus: quibus ſanè remotis, ſecuri expectare poſſumus, quem cupimus, noſtrarum cogitationum euentum. In hoc igitur vnum omnes cuiuſuis ordinis, conditionis, ætatis, ſexus, toto pectore incumbamus; vt, vita noſtra emendata, Deo placeamus. Quod ſi integra mente, ac puro corde, vt par eſt, faciemus, eius proculdubio mitigabitur indignatio; &

Pſal. 121. cum Propheta exclamare licebit: fiat pax in

Pſal. 6. virtute tua; &, exaudiet Dominus deprecationem noſtram, & orationem noſtram ſuſcipiet. Ego certè, nec mihi, nec cauſæ communi deero; ſed vnà cum hiſce S. Bernardi venerabilibus alumnis, quorum innocentiæ, ac orationibus, ſe Rex ipſe ſummopere commendauit, ad te, ò clemens, & miſericors Deus, ex quo omnia, per quem omnia, & in quo omnia ſunt, quiq. in tribulationibus clamantibus ad te opem ferre non dedignaris, preces meas, qualeſcumq. ſint, humiliter offero, ac peto, vt vota noſtra audias, atq. Allobrogum Duci conſilium, ac virtutem tribuas de toto negotio benè ſentiendi, quodq. expediat, fortiter exequendi; vtque rerum exitus tibi gratus, ipſi Duci glorioſus, & fluctuanti patriæ ſalutaris ſit. Hoc facite & vos (filij chariſſimi); & pro reditu meo, vt felix fauſtuſq. ſit, rogate. Non enim minus periculoſum eſt iter, quod me ingredi oportet, quàm fuerit mare, quod triremibus transfretaui, prædonum nempè inſidijs expoſitum. Barcinonem cùm venero, ſi triremes, quibus in Italiã tranſire poſsim, paratæ fuerint, breui, vt ſpero, iſthuc me conferam: ſin minus, ſcribam quod reliquum fuerit. Valete. Compluti. Idibus Octobris 1614.

Clero, populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola VIII.

CVM familiares mei, qui Matriti remanſerant, ad me veniſſent cum ſarcinis ac vehiculis, ipſe (præmiſsis, quæ ad vſum itineris neceſſaria non eſſent) Idibus Octobris, Italiam verſus me in viam dedi, valere iuſsis hoſpitibus meis monachis, Bernarditis, alijsque Complutenſis Academiæ eminentibus, meique amantibus viris. Poſt quatuordecim dies, non ſine periculo, & moleſtia, huc tandem delatus ſum. Periculum in ambagibus viarum fuit: moleſtia ex publicanis, & vectigalibus. Nam Tortueræ, (quod eſt vltimum Caſtellæ municipium) vbi quæcumque illhac tranſeunt, quamuis minima, exhibenda ſunt; vt pro rebus, aut nouis, aut quæ nouæ videantur, certum quid ſoluatur, ad rationem (vt ego arbitror) decem pro centenario: retentum inueni quicquid auri, & argenti, & ſupellectilis præmiſeram, etiam res Diuino miniſterio dicatas, calices, cruces, candelabra, vaſa ſacra, & id genus alia, quæ, vt poſtea intellexi, exportari non permittuntur, niſi impetrata, Regisque manu ſubſcripta licentia. Locus à Matrito diſtat quattuor dierum itinere; &, quod moleſtius fuit, Rex abierat Lermam. Quare, ibi relictis rerum interceptarum cuſtodibus, ex familiaribus meis Matritum miſi, qui eas reſtitui curaret: cœptumq. iter perſecutus ſum; ſed (ingenuè fateor) ſubtriſtis, quòd chariora ignotorum, viliumq. hominum fidei mihi relinquẽda eſſent, eo præſertim tempore, quo furente Marte, ac Bellona, ſilebant leges, egoq. vt hoſtis habebar. Per Cæſaraugustam nobiliſsimam ciuitatem tranſiui, parum in ea moratus, noctem, ſcilicet, & paucas horas matutinas: nam, poſtquam ſacris interfui, viſis curſim, quæ viſu digniora fuerant, ſumptoq. ientaculo, diſceſsi. Inde noua pericula, immò maiora, magisq. metuenda, nunciabantur de latronibus, ac ſceleſtiſsimis prædonibus,

qui (vt aliàs dixi) nemini obediunt, ac nemini parcunt, viatores ſpoliant, vulnerant, trucidant. In citeriore Hiſpania, quam Cataloniam vocant, peſtis hæc tantùm graſſatur: nec tamen parcunt miniſtri Regij in delictis deprehenſis: raræ namq. ſunt arbores in vijs publicis, ex quibus membra humana non pendeant. Triſte profectò, horrendumq. ſpectaculum, at valde neceſſarium in illa regione, alioquin gratiſſima, & rerum omnium copioſiſſima. Verùm mihi, & meis omnia feliciter euenere: viæ tutæ, cæli ſerenitas, quies, ſecuritas nobis non defuere: quod diuino beneficio factum fuiſſe non dubito. Non ignorabant perditiſſimi ſicarij Proregem, rectores, alioſq. proceres, qui ad illius reipublicæ clauum ſedent, propediem exituros, vt eos conquirerent, & caperent, captoſq. turpiſſima morte mulctarent. Sed Deus fuit, qui cuſtos noſter, qui miniſtrorum diaboli manus nos effugere voluit, intercedente præſertim Beatiſſima Virgine, ſanctoq. eius filij præcurſore Ioanne Baptiſta, quorum patrocinium vſq. à prima ætate mihi paraui, & quidem non ſine magno lucro. Ipſis votum, quo me obſtrinxi, adhuc non ſolui; ſed reus voti non ero diu, ſine quo fortaſſe imminentes calamitates non euaſiſſem. Tandem Barcinonem venimus, vbi nullis, quibus in Italiam transfretarem, repertis triremibus: obtulit caſus, quod è re mea futurum videbatur, aduentante Barcinonem ex Oriente, vt rumor erat, Sereniſsimo Philiberto maritimæ Hiſpanienſis claſſis imperatore. Is enim, cùm veniens ad xiv. cal. Nouembris, à Prorege regias litteras accepiſſet, quibus ad portum ſanctæ Mariæ illico nauigationem dirigere iubebatur, atq. expeditis ad iter triremibus, ſumptoq. cõmeatu, abijſſet, ſequenti die febre grauatus, medicorum, procerumq. ei aſſiſtentium ſuaſu Barcinonem reuerſus eſt, vt abundante ciuitate medicis, ac medicamentis ad recuperandam ſalutem neceſſarijs, ibi melius, quàm alibi curaretur. Quare, cùm muneris ſui partes, quas morbo detentus coram obire prohibebatur, per miniſtros ſupplere cupiens, ex triremibus, quas ſecum adduxerat, quinq. Genuam remitti iuſsiſſet, ego huius percommodæ nauigationis opportunitatem auide arripiens, quòd Sereniſsimi Ducis noſtri, veſtroq. aſpectu breui recreari ſperarem, lætus ad triremes conuolaui, quæ in peruigilio Beati Andrææ ex hoc portu ſoluentes, vnica velificatione Colibrium (olim portum Veneris nuncupatum) proſpero curſu appulerunt: vbi, dum tempus tranſmittendi ſinum Narbonenſem latiſsimum, & periculoſiſsimum (quem golfo di Leone vulgò appellant) à nautis obſeruabatur, ecce eiuſdem Principis Philiberti litteræ, quibus Ioannes Baptiſta Feus earundem triremium Præfectus Barcinonem reuocabatur. quo nuncio triſtatus ſum, vt debui. Quid enim magis moleſtum mihi accidere poterat, quàm, tãto maris ſpatio emenſo, ex medio ferè itinere inutiliter retrahi, & ad ſupremas difficultates reuocari? Quid magis incommodum, aut importunum, quàm tot dies exoptatam, expectatamq. occaſionem breui temporis momento amittere? Multa ſiquidem ſeſe offerebant, quæ, præter temporis iacturam, triſtitiæ cauſam præbebant. Nam, quæ pro viatico parata fuerant, ferè omnia deperdi videbam: iterum de domicilio cogitare neceſſe erat, proinde iterandæ impenſæ, cùm, quæ ante diſceſſum vſui fuerant, in diſceſſu relicta, & dono data fuiſſent; ideo omnia iterum emenda, iterumq. relinquẽda: noua inſuper vectigalia in ingreſſu, atque egreſſu pendenda, nouumq. viaticum parandum, & fortaſſe longum tempus terendum, antequam ſimilem redeundi occaſionem inueniremus. Sed ego hæc pro nihilo ducebam. Illud eſt, quod me mirum in modum angebat, (filij chariſsimi) intercipi ſcilicet mihi præſentiam veſtram, qua breui frui ſperabam, voſq. non animi tantùm, ſed corporis brachijs amplecti, non litteris, ſed coràm affari, vobisq. non abſens, ſed præſens, benedicere, ordinationes tenere proximis tẽporibus, cæteraq. Pontificalia munia in natalitijs Domini, alijsq. ſolemnioribus feſtis diebus exequi, populumq. mei amantiſsimum ad ipſam, caput virtutum, pietatem pro virili parte excitare, quam qui negligit, nec Chriſtianus, nec homo dici meretur. Ad eã namq. natos nos eſſe omnes ſcimus, ad eã ſingulari Dei beneficio inſtitutos. Hanc tenere, hanc amplecti debemus vnicã veræ quietis anchoram, vnicum ad perpetuam ſalutem perfugiũ, viaticum, viam. Verùm mihi tempero, illi, cuius nutu mundi machina regitur, parere paratus, cuiuſq. eſt, omnia ſuauiter diſponere. Etenim dolorem, quẽ ex hoc itineris impedimento contraxeram, mitigauit Barcinonenſium charitas, ac beneuolentia, quibus cùm graue fuiſſet, me eo tẽpore maritima incõmoda ſubire, reditus meus gratiſsimus accidit, ijs præ cæteris, qui ad pietatẽ, ſacraq. ſtudia propenſi, ad vitam eccleſiaſticam aſpirant. Huius Ciuitatis Epiſcopus, vir ſanè morũ probitate ſpectabilis, & bonis litteris, artibusq. liberalibus, atq. in primis iuris prudentia, optimè eruditus, cum annis, & corpore valdè grauis, ordinationes ægre facere poſſe videretur,

eſſentq.

eſſentque quam plurimi, tum ſeculares, tum clauſtrales homines, qui in clericorum albo deſcribi cuperent; rogatus fui, præſertim à Franciſcanis, ad quorum cœnobium diuerteram, vt Epiſcopale onus hoc, ad eorum commodum, & gratiam ſubirem: quorum pio deſiderio acceſſit præſtantiſſimi Antiſtitis, non conſenſus ſolùm, ſed etiam deſiderium. Non recuſaui laborem: atque ad minores, & maiores ordines promoui centum viginti quattuor clericos, inter quos fuerunt ſex & triginta ſacerdotes, omnes ferè in Theologia, vel iure Canonico, vt aiunt, licentiati, & candidati ad illam metam currentes. Die autem Dominicæ Natiuitati ſacra, præſentibus iiſdem meis religioſis hoſpitibus, in eorum ſacra æde Miſſam Pontificalem decantaui: quod & feci in ea, quæ Deiparæ Virgini de mari nuncupata eſt, cui inſeruiunt ſex & triginta ſupra centum ſacerdotes, ſanctæ Circumciſionis ſolemni die, idque cum pompa, ac pretioſo apparatu, vniuerſa ferè ciuitate ſpectante, ac plaudente. Interfui quoq. perſæpe publicis diſputationibus, & in gymnaſio, ſiue vniuerſitate (vt vulgò appellatur) pluſquàm ſemel publicos profeſſores audiui, ac frequentiùs audiuiſſem, niſi de me loquentes ſuſtinere præſens, turpe putaſſem, licet conſuetudini ciuitatis in aduenas officioſiſſimæ id tribuendum exiſtimauerim: neque enim ego is ſum, quem viri vſquequaque celeberrimi ſibi ornandum ſuſciperent. Interea, cùm ſummus idem maris Præfectus Ioannem Baptiſtam Feum Carthaginem nouam ire iuſſerit, ad accipienda nummorum aureorum vicies centena millia, atque in Italiam tranſmittenda; ipſe illico imperata fecit Cal. Ianuarij, tranquillo mari diſcedens. Faxit Deus, vt illum breui his littoribus reſtitutum cum ſuis triremibus incolumem videamus. Quem quidem aduentantem lætus excipiam, tum quia nauo, atq. induſtrio viro omnia fauſte, ac proſpere euenire cupio; tum quia ad iter paratus, & promptus nihil, niſi eius triremes, expecto, quibus ad vos, hoc eſt ad verum quietis portum, me recipiam. Vos (fratres dilectiſſimi) in omnibus orationibus veſtris curam mei habere perſeuerate. Siquidem cum mari mihi futurum negotium eſt, cum mari (vt ita dicam) dimicandum, mare ipſum vincendum, ſemper quidem periculoſum, ſed hyeme etiam exitioſum: venti namq. cùm eo tempore violenti eſſe ſoleant, quamuis per interualla ſecundum curſum nauigantibus promittant, perſæpe tamen in turbines deſinendo, funeſtas repente, atque horridas commouent tempeſtates, quibus maria ita perturbantur, vt vndæ cælum pertingere videantur, ſanè magno cum periculo, triremium præſertim, quibus vitam committentes, in arbitrio ventorum poſiti, vt plurimum, nec redire, nec progredi, neque, ipſo marino æſtu prohibente, ad terram appropinquare, aut portum tenere poſſunt. Quod, ne nobis eueniat, ſed, vt placida, proſperaq. nauigatione in patriam redire poſſimus, vobis præcipuè precantibus, præſtet is, qui ventis, & mari imperat. Hactenus de me, mox de Republica, cuius maiorem curam habere debemus: ego quidem eo ipſo, quo homo ſum, & moriendi me neceſsitati natum, & mortalium conditioni obnoxium non ignoro; quodq. vltra punctum, non ſolum vnius diei, ſed vnius horulæ viuo, non mihi debitum, ſed dono datum, & in lucro ponendum cenſeo, humana omnia, tamquam iactationes, & fluctus, pariter contemnendo. ſed, quia à Deo poſitus eſt homo in mundo, vt per virtutum exercitium ad perpetuam felicitatem properet, ſunt æquiſſimo animo tolerandæ aduerſitates, atque in primis bella, populorum diſſidia, clades, & publica damna, quaſi diuina opera; ſimulq. pacis Rex ipſe, atque arbiter Deus, puriore cordis affectu rogandus, vt, Principum animis concordia inſtillata, calamitatem anteuertat, optatamque pacis faciem nobis oſtendat: quod nequaquam deſperandum. nam, ſicut ille tranquillitatis ſol ærumnoſæ hyemis aſperitatem, cum mitis æſtatis lenitate compenſare ſolet: ita & poſt bellicos turbines, ac procellas ſerenitatem eum largiturum, non eſt dubitandum. Ideo conſtanter ferenda maligna tempora, melioraq. expetenda, precibus primum, deinde operibus, hoc eſt, vitæ emendatione, cuius culpa plerumq. fit, vt cœleſtis flagelli grauitatem experiamur. Proinde magnopere cupio, præcepta mea à vobis ſarta tecta conſeruari: ad quorum memoriam, & ſi, quantum per litteras licet, mentes veſtras reuocare ſtudeo, non tamen vos eo officio indigere puto, ſed amoris mei teſtandi cauſa id facio, paterna me impellente charitate ad eadem identidem repetenda, ne monita mea excidant, quæq. in agro (vt perſuaſum habui) non infœcundo ſeminaui, vberiorem, certioremque fructum afferant. Quamuis enim ad diuinam miſericordiam pœnitentibus ſemper pateat acceſſus, hoc tamen tempore de ſpiritali profectu eò magis laborandum, quò maius diſcrimen reſpublica ſubire videtur, dictante naturali ratione, ibi maiorem eſſe adhibendã cautionem, vbi maius eſt periculum. Quare enitendum (filij dilectiſsimi) vt, quamuis

peccata naufragium minentur, nauis veſtræ humilitatis, atque pœnitentiæ remis ſalua in portum reducatur; ſicut prudens nauta, etiã mortem ante oculos habens, ad clauum ſedet, fractoq. malo, & velo, nauigat: quo diuina ope, à tempeſtate liberati, cum Propheta clamare poſſitis: In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt, & liberaſti eos; ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt: nec nõ audire mereamini, quod ait Apoſtolus, per quẽ Chriſtus loquebatur: Tẽpore accepto exaudiui te. Quod, vt fiat, omniaq. apud vos bene ſe habeant, Deum enixiſsimè rogo. Barcinone pridie Idus Ianuarij M DCXV.

Pſal.23.

2.Cor.6.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola IX.

DVM ex Hiſpanienſi legatione, huc reuerſus, de vobis (filij dilectiſsimi) rebuſque veſtris aſsiduè cogito, ecce litteræ, quibus, cùm ab hinc quinque menſibus caream, ſi dixero gratas fuiſſe, parum dicam: incredibili quippè voluptate ex earum lectione perfuſus, eo maxime, quò ſilentij culpam in incertam peregrinationem meam potius, quàm in veſtram negligentiam transferendam eſſe, perſuaſum habeo. Ego, quamuis longe abſens, iſthinc nullum acceperim nuncium, litterarum tamen officium nunquam intermiſi; non ſolum, vt, quæ de me grata fore arbitrabar, ſubinde intelligerentur, ſed etiam, vt de meo breui reditu eam vobis ſpem facerem, quam & ipſe habebam, quamq. res ipſa magis probaſſet, niſi, tum maris inconſtantia, tum hominum vel malitia, vel iniuria, vt aliàs vobis ſignificaui, cœptis meis obſtitiſſet. Nunc lætor vt nautæ,

Quando ex alto
Terram conſpiciunt.

Plau. in Menach.

Ac pluſquam nautæ: quandoquidem, non modo, vt illi, terram cerno, ſed iam teneo, in portum ſecundo vento delatus extra procellarum, extra turbinum pericula, à ſyrtibus, ac ſcopulis, Deo manum porrigente, omnino ſecurus. Quamobrem de nauigationis meæ proſpero exitu opportuna fuit veſtra gratulatio, etſi admodum præcox; cùm litteræ veſtræ Cal. Ianuarij datæ, multis diebus diſceſſum meum præuenerint: ego enim è Barcinonenſi portu non ante, quàm quintodecimo Cal. Februarij ſoluere potui, huc que prius, quàm ad iij. calendarum eiuſdem menſis non appuli. Attamen, ſicut ſera gratulatio reprehendi non ſolet, ita ego præcocem nequaquam reprehendam: immò quòd me redeuntem optimis ominibus proſecuti ſitis, vobis gratias agam. Sed propitium omen cum proſpero ſucceſſu fuit, ventos quieuiſſe, ac mare tempeſtatibus antea agitatum, tranquillum factum, reditum meum periculorum cura quodammodo voluiſſe leuare. Quod ſcribitis, Capuccinorum eccleſiam, & abſolutam, & dedicatam eſſe, ſummopere placuit, eò magis, quò eum honorem aſſequuta ſit per religioſiſsimum Geneuenſem Antiſtitem, Franciſcum Salinam, virum doctiſsimum, atq. in paſtorali officio vigilantiſsimum; cui ego, diſcedens, partes meas, muniaq. paſtoralia delegaueram, vtq. in ijs præſertim, quæ ad Epiſcopale officium ſpectant, nec ab alijs, quàm ab Epiſcopis, adminiſtrari poſſunt, vobis adeſſet, eum amice rogaueram. Quod ille oneris, & libens ſuſcepit, & libentiſsime ſuſtinet, vt ego quoque ſuſtinerem, ſi eo abſente, operamq. meam ſibi commodam fore putante, ſimilia facere iuberet; atque vtinam deſiderio meo occaſio reſpondeat, quo, & ipſe expertus cognoſcat, res ſuas mihi non minus cordi eſſe, quam ſibi meæ ſint, & ego eam beneuolentiam, qua ornatiſsimum amicum conſtanter proſequor, & ſua, & omnium opinione maiorẽ eſſe oſtendam. Magna me triſtitia affecit ea litterarum veſtrarum pars, quo Franciſcanorum Cuſtodem Fratrem Ludouicũ de Strata, Vicebaiulum Griffettum, Canonicum Durandardum, Aduocatum Varottum, Gaſparem de Torres, & alios è viuis exceſsiſſe nunciatis. Vnde, videre eſt, mortem, ordinem non ſeruare, cùm iuuenes, ac robuſtos, quibus vota, & ſpes parentum, atque amicorum, ipſiuſq. ætatis robur longiorem vitam deſtinabant, æque ac ſenes, & debiles abripuerit. Ferenda hæc ſunt, vt omnia alia, quæ diuinitus accidunt, æternæq. legi obtemperandum. Minuit autem dolorem, quòd nemo eorum, qui animam efflauerunt, (vno excepto Varotto) aut hominum opera, aut vi, aut improuiſo caſu vllo ereptus ſit; ſed omnes illius Imperatoris iuſſu, quem nec accuſare, nec aduerſantem ſuſtinere poſſumus, de vitæ ſtatione deceſſerunt. Varotti equidem miſerabilem finem dolui, primùm, quòd occiſus, deinde, quòd ab amico occiſus ſit. At inopinatò euentu perijt. eſto, Perijt tamen, eſtq. luctuoſiſsimum mortis genus, quod naturale non eſt; nam de ijs, qui morbo extinguuntur, ipſa neceſsitas ſolatium ſuggerit: de ijs verò, quos repentina mors aufert, magis perturbamur, quòd putemus, eos diu viuere potuiſſe. Minuit quoque dolorem, quòd aliquot dies ſuperuiuens, errata ſua expiare

con-

Digitized by Google

confeſſione potuerit, & tranſmigrantem animam Sacramentorum clypeo à Satanicis inſidijs defendere. Qui in eorum locum à Vicario noſtro ſubrogati ſunt, eò mihi magis probantur, quò moribus, natalibus, ac doctrina præſtantiores, quàm nonnulli ex illis fuerunt, omnibus charos, omnibusq. vtiles eos futuros confido. Petri Minoretti Vicebaiuli diſceſſus, me non parum commouit, quòd non ſine magno familiæ ſuæ incommodo vitam deſeruerit. Sed quorſum, aut querelæ, aut lachrymæ? Nonne ſummus omnium paſtor, rectorq. prouidentiſſimus viuit, viuetq. in æternum? Nonne ſi paſſeres, & lilia campi nutrit, & creſcere facit, multò magis ſibi militantium, ad eiuſq. opem confugientium hominum, curam habebit, præſertim eorum, qui humani auxilij ſpe prorſus abiecta, tota cogitatione, totaq. mente in diuino patrocinio conquieſcunt? Quod ſi fecerint Minoretti liberi, non tantùm ijs, quibus indiget terrena vita, ſine ſolicitudine abundabunt, ſed & ad cæleſtem vitam, vbi nulla eſt inopia, viam ſibi aperient. Habent matrem operoſam, atque vtilem fœminam, quæ, cùm leuamen viuenti marito fuerit, ac præſidium, ſperandum eſt, plurima domui ſuæ eſſe commoda allaturam. Gaſparis de Torres mortem certe ægrius tuli, quòd immatura, quòdque patri amariſsima fuerit. verùm quoniam non prudentia tantùm ſuadet, ſed ipſa nos neceſſitas naturali legi parere cogit, animum erigat oportet, tantamq. iacturam moderate ferat, tum ratione, tum filiorum ſuperſtitum, quibus abundat, incolumitate, præſertim, quia ex maiore natu nepotes etiam ſperare poteſt. At filiorum minimus defunctus, ab eo, ſicut Beniamin à patre Iacob, præ cæteris diligebatur. Quantumuis charus ille fuerit, orbitatis remedium ex reliqua copioſa prole ſibi ipſe præripiat; ac loco vnius filij, quem amiſit, lætetur, ſe plures habere, quos diligat adeo, vt, ſi doleat, excuſandus ſit, quia pater fuit, non tamen, ſi mœreat. Mœrendi, ac lugendi iuſtam cauſam habet fratris Ludouici mater pauperrima, quòd filium vnicum, eximium Theologum, ſolam ſenectutis ſuæ ſpem, atque perfugium, ſibi eripi viderit. Verum tamen, cùm ex innumeris exēplis humanam vitam in lubrico verſari, caſibuſque omnibus expoſitam eſſe non ignoret, ipſa quoque habet, quæ ad cohibendum luctum, compeſcendaq. ſuſpiria, ſatis ſint; præcipue verò, quòd extinctus filius bonum ſibi nomen ex vera Philoſophia comparatum vſque ad finem conſeruauerit. Franciſcani Cœnobij cuſtodis obitum, quamuis non acerbū, item grauiter tuli, quemadmodum & vos tuliſſe puto. Quis enim talem virum è vita diſcedere ſiccis oculis pateretur? Forſitan, quia ſenex, quia aduena, quia nullos relinquens ſibi ſanguine coniunctos, neminem habuerit, qui propinqui funeri iuſta perſoluerit? Quinimmò, non ſolum ordinis ſui commilitonibus, ſed & ciuibus, boniſq. omnibus, moleſtiſſima eſſe debuit venerabilis ſacerdotis mors, qui pietate, probitate, innocentia, modeſtia inſignis, in re publica ſolers, in priuata ſobrius, humilis, ac ſibi rigidus, omnium votis, omnium laudibus, omnium lacrymis digniſſimus fuit ita, vt credendum ſit, eum non vitam cum morte, ſed mortem cum ſempiterna, ac felici vita commutaſſe. Atque vtinam, qui in poſterum iſtius Michaëlitarū domus rem publicam adminiſtrabunt, ad nauiſq. clauum ſedebunt, defuncto cuſtodi ſimiles ſint: cui propterea ſubſtitutum fuiſſe (vt aiunt) virum probum doctum, ſapientem, induſtrium, ad bonum publicum valde propenſum, (quodque omnium intereſt) vtilem etiam diuini verbi interpretem, mirum in modum gaudeo, ac multò magis, quò præteriti Dominici Aduentus tempore doctrinæ ſuæ cum audientium fructu non vulgare periculum fecerit, huiuſq. anni quadrageſimalium concionum curriculum ſit confecturus, ac forſitan me præſente, ſi per publica negotia licuerit. Sed vtcumque ſit, ego ſemper vobiſcum ſum, ſemper vos mentis oculis intueor, ad vos animo quotidie propero, vt facerem etiam corpore, ſi deſiderio tempora reſponderent, vtque feciſſem illicò atque hunc in portum delatus ſum, niſi Sereniſsimi Principis Victorij ſubitus aduentus iter, quod Taurinum verſus iam inſtituerā, iſthuc abſq; mora aduolaturus, interturbaſſet; quodq. ne citò conficiam, ambiguus huius ciuitatis ſtatus prohibere videtur, quæ varijs iactata fluctibus, quaſi nauis in alto poſita, naufragium minatur, forſanq. faceret, niſi hic oriens ſol prudentiæ ſuæ fulgore vagas nubeculas diſſiparet, nuncq. inutantia, ac reluctantia vela ad officium reuocando, nunc ad gubernacula ſedendo, ventorum, turbinum, ſcopulorum, inſtantiſq. tempeſtatis ærumnas anteuerteret. Quæ quidem generoſus adoleſcens inuicti patris, auorumq. gloriæ æmulus, ea dexteritate, ea conſilij conſtantia gerit, vt me etiam, quantùm vires ſuppetunt, ad diſsidij radices euellendas adnitente, ſperandum ſit, ciuitatem hanc in priſtinam quietem breui reſtitutam iri. Quod, ſtatim ac factum ſit, ego quoquo verſum Sereniſsimum Ducem conuenire poſſe exiſtimauero, me in viam

dabo, vt ille, ſponſæ meæ neceſsitatibus in-
tellectis, reditum meum æqui, boniq. con-
ſulat. Si autem rerum ſtatus me conſilium
mutare cogat, de ijs, quæ à me geſta, aut ge-
renda fuerint, certiores vos ſubinde fieri cu-
rabo. Interea longa, ac difficilis, nec pericu-
lo vacua reſtat mihi via, cuius ſola recorda-
tio animum meum ſolicitat æquè, ac æſtuoſi
maris proximus traiectus: quam viam, niſi
confeciſſem, cùm Narbonēſem ingreſſus ſum
ſinum, adhuc in littore Hiſpanienſi plures
forſitan dies, ne dicam menſes, fruſtra tere-
rem, cùm ab eo tempore, vſque ad hos dies
mare nunquam ſatis tranquillum fuerit. Fe-
bruarij ſiquidem, ac Martij menſes ob ven-
torum frequentiam, atque vehementiam,
nautis, pluſquàm alij omnes, infeſtiſsimi
ſunt. Quare vos rogo (filij chariſsimi) vt hoc
reliquum itineris mei felix, fauſtumq. mihi
concedi à Deo multiplicatis precibus peta-
tis. De pace, quod quæritis, dicam, me pa-
rum, aut nihil ſperare, ſed potiùs bellum ex-
pectare, niſi ipſe pacis auctor à noſtris ceruі-
cibus tantam calamitatem auertat. Vndique
populi fremere, vndique claſsica perſonare,
arma ſtrepere, ingentes bellici apparatus fie-
ri exaudiuntur, iræ nempè diuinæ manifeſta
ſigna: cui, quoniam non occurrimus vitæ
emendatione, (iudicio meo) nihil profuerit
arma ſumere, nihil, (etiam cum valida mili-
tum manu) in aciem deſcendere. Ad conuer-
ſionem inuitamur, nec tamen conuertimur,
immò mendacium cum peccandi conſuetu-
dine coniungentes, quotidie promittimus,
quod nec præſtare cogitamus; quamquam
non latet peccatores, à Deo eorum pœniten-
tiæ tempus præſens præfixum fuiſſe, non fu-
Ioel. 2. turum, clamante Propheta: Conuertimini ad
me in toto corde veſtro, in ieiunio, fletu, &
planctu. Ideò non exaudiemur, niſi hoc Iſaiæ
Iſai. 55. conſilium ſequamur, vt ſcilicet: Derelinquat
impius viam ſuam, & vir iniquus cogitatio-
nes ſuas, & reuertatur ad Dominum, & mi-
ſerebitur eius, & ad Deum noſtrum, quoniam
multus eſt ad ignoſcendum. Hæc eſt ſecunda
tabula, ad quam, naufragi ſi confugiant, pro-
cul dubio non ſubmergentur: hoc reliquum
ſalutis remedium. Cæterùm mala, vel immi-
nentia præuertere, vel vrgentia euertere, in
humana manu non eſt, niſi cæleſtis brachij
auxilio per pœnitentiam implorato. Itaque
clementiſſimi Patris benignitati vulnera no-
ſtra oſtendamus, vt, qui per Filij ſui vulnera
mundum ab æternis vulneribus, ex orcique
faucibus eripuit, laborantis patriæ noſtræ cu-
ram ſuſcipiat, diſcordes animos Principum,
concordes faciat, ipſorumque arma ad com-
munium hoſtium perniciē conuertat. Valete.
Niciæ nonis Februarij anno ſal. MDCXV.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola X.

VEHEMENTER miror (fi-
lij chariſſimi) quòd cùm duo
propè elapſi mēſes ſint à meo
in hanc ciuitatem reditu, nul-
las à vobis, (quodque admi-
rationem auget) nec à domus meæ Præfecto,
nec à Vicario, nec à Conſulibus, nec ab alio
quoquā iſthic viuentium, litteras acceperim,
præter veſtras, quibus nonis proximis Februa
rij reſpondi. Vnde tam longi ſilentij rationē
inueſtiganti mihi hæret æqua, vtrum id ca-
ſui, an vobis tribuendum ſit. Suppetit quidē
locorum diſtantia. Sed res eſt vndecim die-
rum, aut, ſi duplicentur, viginti duorum: tot
enim hinc ad vos, atque iſthinc ad nos, mit-
tendis, remittendisq. litteris ſufficiunt. Verū
vndequinquaginta iam effluxere, nec tamen
à vobis vllum verbum, aut de ſtatu veſtro vl-
lus allatus eſt nuncius. Neſcio, quid hoc rei
ſit, aut in quem veſtrum hanc culpam confe-
ram, niſi cælum Muſterienſe; vt Nicienſe;
immite, ac turbidum, litteris aditum inter-
cluſerit. Hic, vt apud vos æſtiuo tempore,
horrenda mugire tonitrua exaudiuntur, co-
ruſcare fulgura, crepitare grandines, ruere
imbres, vehementeſq. terræ inſultare intue-
mur. Flumina, etiam inſolito aquarum con-
curſu, crebris aucta diluuijs ſuos fines exce-
dunt: Paionus, qui muros lambit ciuitatis,
quamuis valde exiguus, alueo pluries ſupe-
rato, demiſſioribus ripis altè ſuperfunditur,
villas inundat, campos obſidet, & quicquid
obuium habet, ſecum trahit. Varus, qui, hinc
tribus paſſuum millibus diſtat, Italiamque à
Narbonenſi Gallia diuidit, pluuijs mirum in
modum auctus, nemora circum quaque inū-
dat, ſubruit montes, operit agros, caſas ſub-
uertit, ab arboribus ramos auellit, ipſoſque
arbores radicitus extirpat, trabes, tigna, li-
gna, ruris inſtrumenta, animalia quoque cum
pauperum ruſticorum ſupellectili rapit, au-
fert, corrumpit, atque in mare adeò ſuperbus
erumpit, vt eius aqua à maritima longo tra-
ctu diſtinguatur. Nunquid iſthic ſimilia ſen-
ſiſtis? Non puto. Rem potius vobis cum ite-
ratis niuibus fuiſſe crediderim, quas veſtro
climati proprias, ſicut huic crebræ pluuiæ,
iſtiſque montibus familiares certis anni tem-
poribus, & hominibus, & iumentis iter præ-
cludere audio. Nec tamen hæc moræ meæ
cauſa fuit; namque niſi reditus mihi aliunde
retar-

retardatus fuiſſet, iam, & montium, & niuiũ difficultatibus ſuperatis, eſſem in dulciſſimæ ſponſæ meæ ſinu, atque exoptato complexu. Sed (vt aliàs vobis indicaui) cùm ciuitas hæc erga ſuum Principem fideliſſima fidem ſibi viciſſim à Prætore non ſeruari conquereretur, quin, & exorto priuato tumultu, qui publicus apparebat, anno ſuperiore cùm tota concuſſa in mœrore iaceret, quòd terceni ex iuuentute ſelectiores ciues, timentes, ne propterea in quæſtionem abrepti, tormentis, pœniſq. acrius exagitarentur, in voluntariũ exilium abijſſent: quoniam de ſeditione non leuis erat ſuſpicio, viſum eſt prudentiſſimo Duci Principem Victorium huc allegare, vt, auctoritate, quam ei ſummam tribuerat, querelarum, aut diſsidiorum cauſis diligẽter exploratis, ſerpenti incendio opportunè obuiam iret. In hoc ſtatu, cum ego eodem anno huc diuertens, in Hiſpaniam traiecturus, ciuitatem offendiſſem, eamq. fama eſſet in ſumma lætitia antea viuere ſolitam, tanta animorum conſternatione commotus, clementiſſimum Ducem (cuius charitatem erga populos ſuos aliàs expertus fueram) per litteras etiam, atque etiam rogaui, vt erratorum veniam ſuppliciter petentibus ignoſceret. Tantumq. apud magnanimum Heroem preces meæ valuere, vt, non ſolùm de errantibus pœnas ſumi noluerit, ſed & amneſtia imperata, ne quid de illo crimine vlterius inquireretur, vetuerit; immò, quæcumque ea de cauſa in iudicium deducta fuiſſent, aboleri mandauerit, non tamen, ſi detegeretur, contra facinoris auctorem. A quo tempore me in ſuorum patronorum numero Nicienſes collocauere. Cùm autem id omnibus manifeſtum eſſet, Princeps Victorius gratum ſibi fore annuit, me ibidem manere, ſecumq. paterni beneficij explicatione languentem ciuitatẽ recreare. Hoc, vt patri valde probatum eſt, ita mihi ad diſceſſum, obſtitit. Principis deinde aſsidua opera, ac dexteritate omnia pacata ſunt, ad ſummamq. tranquillitatem redacta: atque inter cætera, quæ ad ciuiles diſſenſiones tollendas facta ſunt, ne in Senatu, vel inter ſenatorios viros, ciuitatiſq. Conſules de prælatione, & locorum differentia (quam, Præcedentiam vocant) controuerſia ampliùs riatur, lata eſt lex, qua vnicuique proprius locus aſsignatur, cum perſonarum diſtinctione adeò diligenti, vt facile ſciri poſſit, quid agendum ſit, dum ſacra fiunt in Eccleſiæ ſolemnitatibus; hoc eſt, quo ordine quis aqua benedicta aſpergi, pacemq. exoſculari, thuris honorem (quem vulgus Incenſationem appellat) candelas, ſacrum cinerẽ, palmaſq. accipere, crucem adorare, aliaque huiuſmodi facere debeat. Quod fuit omnibus gratiſsimum. Sed ad Principem Victorium redeo, cuius ea prudentia eſt, ea in omnibus charitas cum Religione coniuncta, vt de viſibili Republica à ſe conſtituta non contentus, ad inuiſibilem animum conuerterit, cupiens populos paternæ ditioni ſubditos ad eius Reipublicæ felicitatem traducere, vbi ſummi magiſtratus ſine prenſatione obtinentur, ac ſine ambitione geruntur; vbi nulla eſt auri cupiditas, vbi nullus eſt mortis metus, ſed immortalis gloriæ vita degitur iucundiſsima. Nam cùm accepiſſet (neſcio quo auctore) rem Diuinam negligẽter adminiſtrari, ſacerdotes licentius viuere, quàm eſſet ſacris legibus conſtitutum; humaniſsimè (vt ſolet) à me petijt maximè plus adoleſcens, vt, an veritati niterentur, quæ audierat, diligenter perquirerem; ac, ſi vera ea eſſe conſtaret, tanto malo remedium quæri curarem. Opus ſanè egregium, & Chriſtiano Principe dignum. Ego in grauiſſimo negocio pluſquã mediocre ſtudium poſui: ſed poſt longum laborem nihil, aut parum inuentum, niſi quòd in Diuino cultu nonnulla deſiderarentur. Verumtamen, cùm inter clericos Eccleſiæ inſeruientes nihil diſtribueretur, vnde ali, ad chorumque inuitari deberent; nec vigilantiſſimi Antiſtitis negligentiæ id tribuendum eſſet: monebam allegandum eſſe Romam, qui huius Eccleſiæ neceſſitates ſummo Pontifici exhiberet, vt à ſumma eius prudentia, atque auctoritate, vel pauperi clero ſubueniretur; vel, ſi deeſſent, qui Eccleſiaſtica onera ferrent, Epiſcopus extra omnem culpam ea de cauſa cenſeretur. Præterea, etſi æterno aſpirante Numine, nemo, vel in hac ciuitate, vel in eius comitatu, adhuc deprehenſus eſt, qui de via Catholica ad Neotericos vnquam deflexerit; attamen, quia, tum ob vicinitatem adiacentis Galliæ Narbonẽſis, ac Delphinatus, vbi complures in libertate (vt aiunt) cõſcientiæ viuentes venenata dogmata amplectuntur; tùm præſentis belli occaſione confluunt non pauci, qui contagione ſua incautos homines inficere poſſunt; erigi ſanctæ Inquiſitionis tribunal percupit Princeps. nec, quamquam ciues, & prouinciales fortiter, ac pertinaciter, ne erigatur, reſiſtunt, deſperat, eos ſuis monitis, atque exhortationibus eſſe acquieturos, ſibique morem geſturos. Quæ (fratres dilectiſſimi) vos ideò ſcire volui, vt cum quo Principe vobis res ſit, intelligatis, ſeueriſsimo, ſcilicet, ac ſanctiſsimo cenſore; vtque, ſi ad vos diuertat, (quod breui futurũ ſpero) nihil inueniat, quod eius puritatem, morumq.

Digitized by Google

morumq. innocentiam offendat. Id verò ego à vobis præſtari poſſe non dubito; quãdo præceptorum meorum memores, quæ ſæpius, & coram, & per litteras, facienda admonui, faciatis; laudibilia vtique, vobis vtilia, mihiq. iucundiſsima, quemadmodum & eidem Principi. Vnum dumtaxat perficiendum ſupereſt (arduum planè illud, ac perdifficile,) ſed, vt mihi videtur, Principis prouidentia, ingenijq. excellentia ſuperabile. Quo facto, me in viã dabo. Habetis cunctationis meæ cauſas. Sed, quid ego cauſas vobis afferam, apud quos opera mea pro cauſis futura ſint? Valete, meq. precibus veſtris Deo gratum facite. Niciæ. vj. Kal. Aprilis MDCXV.

Clero, populoq. Tarantaſienſi. Epiſtola XI.

VESTRAS tandem accepi litteras (fratres, ac filij chariſsimi) cò gratiores, quo tardiores, præſertim, quia omnes omnium iſtorum ordinũ mortales magnam de meo reditu voluptatem cepiſſe nunciatis, meq. videre, & alloqui maximopere optare. Quibus ego debitam, meritamq. gratiam referens, filiolos meos, pignora mea, deſideria mea amplecti, eorumq. aſpectu, ac ſermonibus recreari viciſsim cupio. Quod, vt quam breuiſsime fiat, quantum per negotia licuerit, diligentiſsime curabo. Cùmq. Sereniſsimus Princeps Victorius paterna iuſſa prope omnia ad felicem finem perduxerit, nihil erit, quod in his partibus me diutius detineat: immò iam incipiunt mei ſarcinas componere, iter confecturi, quantò citius vel temporis ratio, vel locorum diſtantia, ac tranſitus id fieri permiſerit. Si quid verò intercedat, quod me cum Principe proficiſci impediat, in cauſa erunt iumenta, quorum hìc non eſt ea copia, quæ, & ipſi, & mihi eodem tempore ſufficiat, (namque illi non minus centum, mihi viginti quinque neceſſaria ſunt) nec poſt me aliquid, vel relinquere, vel præmittere plurium dierum itinere, aut tutum, aut vtile; tum, quia ſupellex pretioſa hoc fieri non patitur; tum, quia nonnulla ſunt, quæ exacta indigent cura, ne, dum vehuntur, incommodum patiantur, vitrea nempe vaſa, raræ aues, aliaq. animalia, quæ vſque ab India, ſalua huc aduecta ſunt. An mulionibus, vel famulis fidendũ? plerumque per ſummam oſcitantiam, officij ſui obliti, res corrumpi, ac deperdi permittunt; quæque eorum ſocordia dominis pereunt, mendacijs, maliſq. artibus in tempora, caſuſq. vaferrimè reijciunt. Confecto de ſarcinis negotio, illico me in viam dabo, Taurinum diuerſurus; (quemadmodum ad vos ſæpius ſcripſi) vt Sereniſsimo Duce ſalutato, niſi aliud, quod Reipublicæ expediat, me detineat, ad vos feſtinem. Iamque Anaſtaſium meum ex fratre nepotem, qui me in Hiſpaniam euntem ſequutus eſt, illhuc præmiſi, vt, ſi eius opera in bello Dux vti velit, liberaliſsimo Familiæ Germoniæ patrono, quomodocumque opus fuerit, morem gerat. Adoleſcens quidem eſt annum agens tantummodo uigeſimum ſecũdum: ſed corporis uiribus, conſilio, ingenijq. acumine ſupra ætatem præſtans; manu item promptus, non tamen præceps, nec quidquã ſine ratione faciens. Nec dicatis, me, uel ædium iſtarum amplitudine, uel hortorum pulchritudine, ad redeundum inuitari: quia meus erga uos amor omnes commoditates, omnes delicias ſuperat; is me allicit, is me ſolicitat; is currenti mihi calcaria ita addit, ut diuiſus à uobis, nihil in animo antiquius habeam, quàm uobiſcum coniungi, uidearq. à me ipſo diuiſus. Non tamen nego, me florũ, plantarum, arbuſcularum delectatione plurimum capi, ad huncq. quaſi ſolum ſeceſſum confugere, cùm mihi à libris, cùm ab hominum frequentia, cùm à multiplicium rerum moleſtia, recitato Diuino officio, feſſus animus relaxandus eſt, quippe ad hortenſium omnium amorem, quodam arcano, ac naturali, non tamen (ut mihi uidetur) irrationali affectu impulſus, ita, vt eorum aſpectu mirum in modum à laboribus recreari ſoleam. Propterea, cùm Matriti domum horto carentem conduci non paterer, habitare non potui minoris, quàm mille circiter aureorum annua mercede. Hortorum amœnitatem veteres quoque tanti fecerunt, vt beatitudinem poſt hanc vitam in hortis, campiſq. Eliſijs reperiri finxerint. Sed, omiſsis fabulis, totius humani generis parentem ab ipſo rerum conditore in Paradiſo, omnium voluptatum compendio, collocatum fuiſſe ſacra habet pagina. Ego plane in hoc monachorum clauſtro, quod modò incolo, habitaturus, antequam loci ſitum explorarem, futurum me, quaſi in Romano comitiorum Pontificiorum conclaui (cuius anguſtiam quater expertus fueram) initio dubitaueram: ſed à cœnobij Moderatore Ludouico Gabrielio parte ædium, quam ipſe inhabitat, mihi conceſſa, laxius, atque elegantius habito, quàm putaueram. Habet namque membra quattuor, cœnaculũ quippe, ſi non amplum, nec omnino anguſtum, plurimo Sole, maris vicinitate, valuis, ac feneſtris circumquaque illuſtratum, vnde ad

Orien-

Digitized by Google

Orientem, ciuitatem, & arcem, ad Meridiẽ, ac Septentrionem mare latiſſime, littuſque, ad Occidentem planitiem, colles, agros, vineas, amœniſſimas villas ſpectat. Contra cœnaculum cubiculum eſt politiſſimum, in quo dormio, ſcribo, & ſi quid otij reſtat, lectito. Huic adhærent duo alia cubicula, meis familiaribus, quorum opera frequẽtius vtor, ſatis commoda: primum præſertim, cùm aliud nondum perfectum ſit. In angulo prioris cubiculi locus eſt hypocauſto ſimilis, vbi, vt in cella penaria, ad quotidianum vſum multa aſſeruantur. In altera parte ſitum eſt ſacellũ fornicatum inſtar exigui templi, orationi, & contemplationi valde opportunũ. alios meos familiares alia cubicula excipiunt. Nec deeſt xyſtus, ſeu porticus deambulationi aptiſsima, ad quam me recipio, cùm vel cæli mutationes, vel turbines, vel aduerſæ tempeſtates pedem me domo efferre non ſinunt. Cœnobio præter vnum cœnobitarum parum cultum, & ruſticum, à tribus lateribus adiacent duo Principis horti, quorum alter ad Orientem, & Meridiem vergens, in quattuor partes diuiditur: omnes cancellis clauduntur, vbique ſunt geſtationes, quæ tum maxime ſole carent, cùm is ardentiſsimè culminibus tectorum inſiſtit. Vbique mali medicæ, vbiq. maſsylicæ, vulgò aureæ, ac limones nuncupatæ, vt cedri; quorum procera, frondoſaque corpora vmbra ſua calorem temperant, ſolareſque radios arcent, & quaſi periſtromata, ac ſtragula textilia magnificis operibus parietes circumquaque veſtiunt, veluti picta baccis myrti, flauis, odoratis & eſculentis, nouo fructu per Autumnum cum anniculo pendente, ac etiam floribus mirum odorem ſpirantibus. Cancellos conſpicuos faciunt, buxus, myrtus, roſmarinus, virens ſemper laurus, aliæ quoque humiles arbuſculæ. Vbique ſparſim flores, præſertim hyacinthus, narciſus, violarum genera varia, flaua, alba, cœrulea, purpurea, columbina, tum ad odorem, tum ad aſpectum gratiſsima. Interiores partes etiam diuerſis floribus, fragis, alijs item humilioribus, atque odoriferis herbis conſitas, ambit deambulatio preſsis, varieq. tonſis arbuſculis incluſa. At qui ad Meridiem, & Occidentẽ vertitur, nihil habet, præter deambulationes, quæ ijſdem malis, & cedris tegũtur, cingiturq. (vt ita dicam) aulæis ex ipſis cedris, malisq. tum medicis, tum maſsylicis, miro artificio contextis. Res proculdubio tãto Principe digna, qui modo ad Auſtrum corporis exercendi, & ad laborem aſſuefaciẽdi cauſa, etiam ſphæriſterium ædificauit. Iis omnibus ex cœnaculo ipſo magna cum voluptate fruor. Extra vrbem pariter non deſunt loca deambulationibus percommoda, etiam ſi imbres intercedant, quorum humor viarum, vt plurimum arenoſarum, vſum non impedit, ſiue iter ſit ad littus maris, ſiue ad villas, & hortos, qui frequentiſsimi ſunt, omniumq. fructiferarum arborum refertiſsimi, olearum, ſcilicet, prunorum, perſicorum, ficuum, item cedrorum, malorum medicarum, ac maſsylicarum, quæ fructibus grauidæ inclinant ramos, quaſi decerpere volentibus eos porrigant. Abundat terra oleribus cuiuſcumque generis, braſsica præſertim Pompeiana, vel Cypria, quam vulgo caulem floridum appellant, cuius in his partibus tanta eſt copia, quanta nullibi in Italia ipſa. Iam fabæ, ac legumina colliguntur, ſegetes ad maturitatem properant, prata florida, lætaq. trifolium, aliaſque herbas teneras, quaſi nouas alunt. Cuncta perennibus fontibus per canaliculos, riuulosq. irrigantur. Ea quoque pars, quæ ad montes, colleſq. excurrit, parẽ tranſeuntibus præbet voluptatem: vbique amœniſsima nemora, vbique ædes, vbique villæ, adeo, ut non campos, aut campeſtria, ſed pulcherrimarum, uariarumq. rerum pictam tabulam, multa cum oculorum delectatione repræſentent. Ciuitas laudatiſsimis piſcibus abundat, alijſq. commodis, quæ à proximo mari ſubminiſtrantur. Montes, planities, uillæ optimos fructus gignunt, uinum in primis generoſum, dulce, & pingue, oleũ, caſeum, lac, carnes, uolatilia, & hyemali tempore perdices plurimas. Prandentes ex ipſa menſa, præter volitantes aues, triremes etiã, naues, celoces, ac quidquid nauigiorum eſt, vltrò, citroq. excurrere, ac traijcere vident. Quid ergo iucundius? quid ſuauius? nihil plane. Quare, ſi huiuſmodi oblectamenta tanti eſſent, vt me ad ſe trahere poſſent, hinc diſcedendum non eſſet. At nil patria dulcius, nil delectabilius, quàm cum ſuis eſſe. Ideo mihi hora dies, dies item menſis, menſis verò annus apparet. Et quamuis abſens, iſtius Eccleſiæ curam non deſeram, huicq. Reipublicæ, dum hìc detineor, inutilis non ſim: attamen, quia vtilior gregi meo futurus ſum, cùm dabitur eius neceſſitatibus, nõ per miniſtros, ſed præſentia mea ſubuenire, ac vobiſcum horum maximè piorum Principum ſalutem Deo commendare; nihil eſt, quod magis optem, quodque ante oculos mentis meæ magis obuerſetur, quàm ad vos redire. Interea ad Chriſtianorum præceptorum exactam obſeruantiam animum aduertite, de diuina clementia ſecuri, dummodo, cum acceptorum beneficiorum memoria virtutum amorem

coniun-

coniũgatis; quod, vt faciatis (fratres dilectiſſimi) vos etiam, atque etiam rogo, & moneo. Valete. Niciæ 5. Kalen. Aprilis Anno ſalutis MDCXV.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola XII.

PROMPTA manu, lætis oculis, hilari fronte, veſtras (filij chariſſimi) litteras accepi, auidiſſime relegi, ac quidem non ſine magna voluptate, vel eo nomine, quòd monita, præceptaque mea, quemadmodum res ipſa, & neceſſitas poſtulat, iſthic ſarta tecta haberi ſcribitis: diuina item officia, Miſſaſq. diligenter, ac reuerenter celebrari, ſanctiſsimum Chriſti corpus, quo ſanctificamur, paſcimur, æternæq. diuinitatis participes efficimur, ſolemniter populo exhiberi; ſed & ſupplicationes in quouis municipio, & vico, cum fidelium frequentia peragi: ſacerdotes præterea audiendis confeſſionibus, ſanctiſque ſacramentis miniſtrandis quotidie alacriter incumbere, ex pijſque ac Chriſtianis laboribus non fatigari, ſed recreari, concionibus intereſſe, ſemperq. aliquid boni, animabusque ſalutare moliri, nec non odia, & iurgia tolli, ablata reſtitui, murmurationes, ac maledicta exulare. Quæ quidem præſentanea ſunt imminentium malorũ remedia, Deumq. propitium nobis reddent, qui ſolus calamitates, ac luctum, in voluptatem, & riſum conuertere poteſt. Proinde ca-
Pſal. 31. namus cum Propheta: Lætamini in Domino, & exultate iuſti, & gloriamini omnes recti corde. Audiuit vota noſtra placabilis Deus, ſi non ad pacẽ, (cuius tamen ſpem non abiecimus) ſaltem ad victoriam, quæ pacis ma-
Exod. 17. ter eſt. Moyſe Hebræorum Duce manus ad Deum extendente, vincebat populus Iſraeliticus; eodem manus remittente, vincebatur. Ideo orationibus, boniſq. operibus diligenter ſtudendum. Vult omnes ſolicitos, atque importunos Deus, vinciq. ac flecti non dedi-
Matt. 11. gnatur. Cùm igitur Regnum cælorum vim pati, & violentos illud rapere dicat Euangeliſta, in hoc (fratres) ſedulo incumbite, hanc viam inſiſtite, in orationibus perſeuerate; vt bella, atque inſtantia pericula, Dei digito à veſtra patria auertantur. Quæ, cum Sarreto miniſtro Patrimoniali, & Chauallardo generali Vicario noſtro, de ſententia à Sabaudo Senatu ad noſtræ iuriſdictionis fauorem contra homines Conflecti, aliorumque locorum decimas ſoluere recuſantium lata, nunciatis, iucundiſsima fuerunt; plurimumque ſapienti ſenatui nos debere fatemur: non, quia pro nobis ſenſerit, (neque enim aliter grauiſſimi viri iuſtitiæ ſatisfacere potuiſſent) ſed, quia litium ambagibus nos breui liberauerit. lis litem gignit, aliaque aliam parit ita, vt, quaſi catena, quandoque etiam poſteros liget. Sed hæc victoria eò magis placuit, quò conſcientiam recuſantium à cenſuris, atque ſpiritalibus vinculis redemit, à quibus, niſi reſtituto, quod iniuſtè detinebant, abſolui non poterant. Attamen, quamuis Prælati, omniumq. Eccleſiarum rectores, ac beneficiarij iura propria tueri, & conſeruare à ſacris etiam canonibus iubeantur; dubium tamen non eſt, quin omnes, præſertim, qui in animarum cuſtodia ſummum locum tenent, (quorum præcipuum munus eſt, quæ Dei ſunt quærere, atque temporalia quodammodo contemnere) forenſes controuerſias, quoad eius fieri poteſt, vitare debeant: lites namque concordiam, animorumq. coniunctionem diſſoluũt; ac præterquã, quòd litigioſa negotia abſque fraudibus, atque inſidijs perraro geruntur, amorem in odium, probitatem in malitiam, ac ſupplantationem, obſequiumq. in contemptum etiam conuertunt. Ideo dici ſolet, pleroſq. litigantes non ex bona conſcientia, ſed ex ſperato victoriæ fructu præmia metiri. De his loquor, qui, vt vincant tantum, non, vt legibus acquieſcant, ad lites properant: à quibus ego ita diſſentio, vt, niſi coactus, atque ex iuſtitiæ conſenſu, ad litigandum trahi non patiar. Quod autem cum eodem Sarreto miniſtro, & Chauallardo de ſupremo eius Senatus Præſide Antonio Fabro ſcribitis, mihi nouum non eſt: vetus enim inter nos intercedit beneuolentia, vſque à ſtudiorum communium rudimentis, quam nulla, vel temporum, vel locorum interualla abrumpere, vel delere potuerunt. Hunc ſemper amicum ſingulariter dilexi, atque admiratus ſum. Quid enim illo grauius? quid humanius? quid doctius? qui non vnus homo, ſed litteræ ipſæ in vno homine ſummum periculum facere videntur, vt eius ingenij æterna monumenta teſtantur: quæ apud omnes doctos viros maximam habent auctoritatem. Adhuc adoleſcens plures coniecturarum libros edidit, quibus alios viginti addidit: item de erroribus pragmaticorum chiliadem integram publicauit: nec non cõtra recentiores de varijs nummariorum debitorum ſolutionibus librum compoſuit. De ipſa Iuriſprudentia quid eſt, quod non ex tempore doctiſſime promat? quidvè, quod acerrimo iudicio, primis cauſis ab origine repetitis, non ſubtiliſſimè expendat, atque definiat? Opus ſanè aureum, & diſcen-

Digitized by Google

diſcentibus, & docentibus maximè vtile. Quod, ſi aliquando abſolui auctoris occupationes permittant, vix credimus iuriſprudentiæ capeſſendæ vllos alios libros neceſſarios futuros; ac multò magis, ſi Rationalia in totũ corpus Pandectarum ab eo inchoata ad finẽ perducantur, ſicut, & librum illum, qui inſcribitur παράτιτλα, cui cum ſecunda parte, vt ipſe non ita pridem ad me ſcripſit, breui extremã manum impoſitam iri ſperamus. Quæ quidẽ lucubrationes eiuſmodi ſunt, vt legalis philoſophiæ ſectatores ſtudiorum ſuorum curſum, abſque Accurſianis gloſſis, ac Bartoli, ſimiliumque iuris interpretum induſtria, poſthac abſoluere poſſint. Codex Fabrianus, bone Deus, quàm eruditus, quàmque multiplex, & varius, in quem tota iuriſprudentia coacta videtur, cùm ex eius definitionibus; vt eas ipſe appellat; omnis cauſa, ſiue ſacra, ſiue profana, ſiue ciuilis, ſiue criminalis, cognoſci, & terminari poſſit, vtpotè eminentiorum vtriuſque iuris interpretum placita, ac dogmata continentibus. Eius certe ſcripta latinæ linguæ puritate, ac candore celeberrima ſunt, præcipue, quia cum ſermonis venuſtate facilitatem, claramq. breuitatem coniunxit. Cõpoſuit quoque doctam, grauemq. Tragœdiã de morte Imperatorum Gordianorũ, & Maximinorum, Gallico quidem idiomate, ſed lẽgentibus, & carminum elegantia, & ſententiarum pondere grauiſſimam. Pleraſque etiã pias meditationes de amore Dei, de ſancta Pœnitentia, de ſacroſancto Euchariſtię ſacramento, de Roſarij myſterijs, Gallicis itẽ verſibus conſcripſit. Quæ, licet leuiora videantur, attamen cùm grauiſſima ſint, eius dignitatem potius augẽt, quàm minuant. Videmus enim, & Ciceronem, & alios maximos oratores, (vt refert quoque Plinius) ad poëtices ſtudia aliquando diuertiſſe, ſummaq. cum laude epigrammata, elegos, hendecaſyllabos, compoſuiſſe, edidiſſe, inter chariora habuiſſe. Audio, Antonium meum meditari commentaria in inſtitutiones Iuſtiniani ſub titulo Fabri inſtitutoris, tyronum quidem potiſsimum gratia: ſed, quæ etiam prouectioribus magnam ſint allatura commoditatem. Proinde mirum eſt, hominem tantis, iiſdemq. arduis negotijs diſtentum, tot voluminum fabricam perficere potuiſſe. Admirationẽ augebunt, quæ adhuc ab eo compoſita in lucem non prodierunt, quævè ſub prælo ſunt; vt conſultatio non minus docta, & elegans, quàm ampla, de cauſa Montisferratenſis Principatus. Inter cætera, quæ ipſum ſummis laudibus extollunt, ſunt, quòd de iure quotidie reſpõdet, quòdq. tantam ſibi fidem comparauerit, non ſolum apud Allobroges, ſed & apud Gallos, Germanos, Italos, Hiſpanos, omneſque nationes, vt ipſi viri Principes ab ipſo in grauioribus cauſis, tanquam à tripode, reſponſa petant, adeo, vt in ſcholis, præſertim in Salmantino, Complutenſi, ac Coimbricenſi gymnaſio, caput vnius ſectæ factus ſit, vocenturque Fabriani, qui ei adhærent. In cauſis agendis, ſiue reſpondendum ſit, ſiue diſputandum, non minus ornatè, atque acutè ex tempore ſententiam profert, quàm meditato; graui namque ac decora verborum conſtructione, quæ præter elegantiam, germanam ſemper redolent antiquitatem, ac leporem. Pollet incredibili memoria, atque ingenio; ſemper legit, ſemper meditatur, ſemper vigilat: quamuis enim à multa nocte dormitum eat, non tamen diem in lectulo expectat, ſed cibi, potus, ſomnique parciſſimus, ſurgens ante lucem, filijs ſuis legum difficiliores nodos explicat: qui licet, niſi in humanioribus litteris, alium magiſtrum non habuerint, tantum tamen profecerunt, vt ex illis ſint, qui genitorem & præceptorem, etiam in iuris ciuilis diſciplina, æquare videantur. Maior natu à Sereniſsimo Duce in Senatu cooptatus eodem loco, quem pater obtinebat, antequam ad ſupremi Præſidis officium aſſumeretur, breui forenſium Deciſionum volumen æternitati conſecrabit. Abſolutis lectionibus Antonius, auditiſque diſputationibus inter liberos excitatis, publico muneri, quod præſtantiſſimum quemque hominem totum occuparet, & mane & veſperi ſe pariter totum tradit. Reuerſus domum ſui omnibus copiam facit, omnibus charus, omnibus, non ſolum nobilibus, ac magnis viris: ſed & pauperibus admodum ſuauis, & opportunus, ſi quid temporis ei à negotijs ſupereſt, etſi minimum, id omne in ſtudium litterarum, ſcribendo præcipue, auidiſſimè confert: ſolis ferè Pandectis contentus: ita vt litteratorum theſaurus mihi videatur. Neque in itinere otioſus. Bis Romæ fuit ad grauia, & ingentia negotia: In Italia ſubalpina ad Principem vocatus ſæpiſsime: ſed ſemper, quaſi alijs curis ſolutus, aliquid molitur: & quod in via meditatur, in hoſpitio pugillaribus commendat: nec, cùm parum firmæ valetudinis ſit, à laboribus ſtudiorum abſtinet. quem ego propterea aliquando de propria ſalute amanter admonui. Sed ſtrenuus miles ſic reſpondere ſolet: Facit hoc, qui me fecit. Nonne eſt in manu figuli leui rota effingere vaſculum, idemq. frangere? Figulus autem noſter nos non frangit: ſed refingit, & è miſeris beatos, ex inferis ſupe-

ros, ex mortalibus immortales facit. Digna certe tanto viro reſponſio. Vnde colligi poteſt, talem virum pietate, ac religione excellere non minus, quàm in artibus, & ciuilibus diſciplinis, rerumq. humanarum experientia. Quolibet enim die Dominico cum pia vxore, & liberis ſanctam ſumit Euchariſtiam, deditq. nomen in omnibus Camberiacæ ciuitatis ſacris cœtibus, aut ſodalitatibus, vt Corporis Chriſti, Roſarij, ac ſimilium. In quibus omnia etiam onera, ac munia ſubit æque, atque alij ſocij omnibus curis ſoluti; ſtatiſq. diebus ſupplicationibus fieri ſolitis, alijſque functionibus, ſi quæ ſunt, indeſinenter aſſiſtit. Vtinã huic ſimiles ciues ad clauũ Reipublicæ ſemper ſedeant. cuius eximia virtus, non ſolum ad eius egregia facinora celebranda nos impulit, ſed aliquando effecit, vt Sereniſſimo Duci, & Principi Victorio de tanti miniſtri præſtantia gratularemur, præcipuo, ſcilicet, ſeculi ornamento: de quo plura diceremus, niſi, & vobis fere iam cõperta eſſent, & nos vr geremur, quòd tabellarius à Principe expeditus litteras in ſinu habens, amplius expectare nequeat. Sed coram alia. Valete, filij, nec ſolum pro pace, nobiſq. Deum orate; ſed etiam vt diu vti, fruiq. eodem Præſide valeamus. Niciæ Kal. Aprilis. M D C X V.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola XIII.

PROCVL dubio (fratres dilectiſſimi) parentem naturam rerum, diuerſitate variã æquè, ac ipſas res humanas eſſe nõ videmus, quæ inſtar nauis in medio maris fluctuantis, modò aduerſis ventis, modò procellis iactatæ, in eodem ſtatu nũquam conſiſtunt: ſed, nunc lætitia, nunc mœrore, ita mentes noſtras perſtringunt, ita perturbant, vt mortalium conditione nihil turbulentius ſit, nihilq. inconſtantius. Quod mihi ſatis exploratum nouiſſimè confirmauit improuiſus euentus. Nam, cùm ſuperioribus litteris veſtris gratiſsima, atque ad temporũ triſtitiam condiendam apprimè opportuna, eſſent mihi nunciata, egoq. ad vos proximè datis codicillis, magnam me inde lætitiam cepiſſe ſignificaſſem, recentiores, quæ à vobis, à M. Baiulo, à Patrimoniali, à Grippato, hodie mihi redditæ ſunt litteræ, tantò amariores fuerunt, quantò magis nouum, atque inexpectatum eſt, quod contra Eccleſiaſticam libertatẽ ex leui cauſa à nonnullis iſthic parari ſcribitis, quodque nec leges, nec mera vel dignitas, vel conſcientia, ſilentio præteriri poſſe permittunt. Quid enim reliquiæ Archiepiſcopalis palatij potius, quàm priuatarum ædium in ſummitate montis ſitæ, vbi ſancti Iacobi arx quondam fuit, aut damni, aut incommodi, vel Principi, vel Prouinciæ tandem afferre poſſunt, vt quamuis ruinoſæ, non ſine Eccleſiæ dedecore nunc deſtrui debeãt, cùm & Galli quindecim abhinc annis, & ipſi hæretici, poſt eam ipſam arcem obſeſſam, belliciſque inſtrumentis demolitã, eaſdem ædes, vel, quòd nullo ſibi eſſent impedimento, vel Religione vetante, intactas reliquerint? Cùmque ita res ſe habeat, non horrebunt Catholici homines, nobiſq. amici, contra ſacra ædificia etiam abiectiſsima, talia cogitare, ac moliri? Ego (fratres dilectiſsimi) ne, quæ ad honorem Dei pertinent, negligerem, vix lectis litteris veſtris, quaſi furore percitus, cum Sereniſsimo Principe cõqueſtus ſum, quòd me abſente, eſſent ex meo grege, qui immaculatam ſponſam Chriſti ea contumelia afficere vellent; rogauique vt, qua ſolebat, humanitate inſtanti periculo obuiam iret. Princeps tantam audaciam admiratus, reſpondit, ſibi nequaquam perſuaderi, id Sereniſsimi Patris auctoritate tentari; aut, ſi eum aliquid iuſsiſſe appareret, pro certo habere ſe, non fuiſſe iubenti de toto negotio narratum, quod oportebat: proinde curaturum, cùm primum in conſpectum patris veniret, vt, eiuſdem iuſſu Eccleſiaſtica priuilegia ſarta tecta conſeruarentur. Quod, & ego, ad Ducem datis litteris mãdari enixè petij, ſimul vrgens, vt, cùm ædes illæ Archiepiſcoporum commoditati conſtructæ fuerint, ſitque arx iam abraſa, quid de earum ſtatu permittendum, aut prohibendum eſſet, ab eius ſumma prudentia diligenter perpenderetur; ac, ſi eas ſolo æquari è Republica tandem eſſe videretur, me quoque in eam ſententiam tranſiturum: Contra vero, ſi ædium deiectione nullum publicæ cauſæ commodũ eſſet acceſſurum, ſperare me ab eius pietate, eas intactas relictas iri. Rurſus, ſi ad earũ demolitionem veniẽdum eſſet; permagni mea intereſſe, id, præſente, atque curante me, fieri; ne cæmenta, lapides, ac reliqua materia ex ea parte deijceretur, qua Archiepiſcopalis patrimonij vinea ad radices montis meridiem verſus porrigitur, pretioſiſsimis fundi plãtis, ac fructibus irreparabile detrimentũ inferretur. Hoc à me paſtoralis cura exigebat, hoc meus erga iſtam Eccleſiam immenſus amor: etſi, vt aiũt, ædes illæ ruinam minitentur, cũ poſsint reędificari; at nõ ſine magno ſumptu. Nõ inficior, nec, ſi expediat, vireſq. deſiderio meo reſpondeant, labentis palatij ad ſponſæ

meæ dotem pertinentis, reparationem recuſo. Similia, nec minora aggreſſus ſum, & abſolui. Quid fecerim ſtatim, atque iſthuc veni, quantum æris mei in templorum inſtaurratione, domuumq. ædificatione, quantum etiam affectus, impenderim, optime ſcitis, (fratres chariſsimi) optimè cognoſcitis. Neſcit porrò ſemel incitata liberalitas conſiſtere, ſi eius pulchritudo vſu approbetur, & cōmendetur. Ad litteras Vicarij, Baiuli, ac Patrimonialis reſcribo, ne libellum porrigere differant, petantq. rem integram relinqui, donec Ducis Sereniſsimi mentem explorauero. Sin autem nihil impetrauerint, de damnis ab ædium deſtructione Eccleſiæ imminētibus coram legitimis magiſtratibus ita ſibi caueant, vt quantum eius intereſſe probetur, illas euerſas fuiſſe, ab euerſoribus, ſeu euerſionem mandantibus, reſarciatur; quod à pragmaticis iuriſconſultis, de damnis, & intereſſe proteſtari, appellatur. Piget me, ſpudetq. (fratres) animarum mihi creditarum regimini hæc incommoda, has perturbationes imminere, venetandis locis inſidias ſtrui, prauiſq. hominibus de Eccleſia male merendi ex abſentia mea occaſionem dati; quorum ego, ſi præſens eſſem, non ſolum conatus, modico negotio reprimerem, ſed & ipſas nocendi cogitationes diſcuterem, licet Reipublicæ, immo ipſius Sereniſsimi Ducis cauſa abſens, præſentiæ meæ auctoritatem retinere videar. Quare de ijs, quæ ſcitu digna fuerint, certiorem me facere deinceps ne grauemini, dū ego ad calamum pariter velox horam reditus auide obſeruo, atque expecto, quaque poſſum induſtria, præuenire ſtudeo. Princeps à patre acceſsitus, per diſpoſitos equos incredibili celeritate Taurinum verſus properat. Ego cum ſequar, cum primùm iumenta ad ſupellectilem, familiareſque meos vehendos idonea haberi poterunt. Interim diſcedentē vehementer oraui, ac obteſtatus ſum, vt patris voluntatem ad reditus mei neceſſitatem accommodet: quod, cùm factum fuerit illico à Paſchate ad vos libentiſſimè feſtinabo. Res noſtræ non bene ſe habent. Iam hoſtis (vt fama eſt) in ſolum noſtrum erupit: iam arcem quādam occupauit. Obuius ei exijt Dux manu forti, ad certamen paratus, cùm per tempus, ac regionis ſitum liceat. Miles nihil cupit aque, ac pugnam. Verùm par eſt, non ducem exercitus voluntate, ſed exercitum ducis conſilijs regi. Militum alacritate, atque audacia plurimum acuitur, creſcitque ducis virtus. Sed contra, niſi hoſtium vires, locorum qualitates, temporum opportunitates, periculorum cauſæ, atque improuiſi euentus diſpiciātur, perpendantur, examinētur (quod multitudo conſilij expers facere non poteſt) qui vincere debuiſſet, non rarò vincitur: ideo cunctatione aliquando magis, quàm celeritate, hoſtis, etiam potentis, ferocia domita. nec prodeſt Reipublicæ, in re grauiſſima, vt eſt belli adminiſtratio, incautorum hominum impetum ſequi, hoſtemq. contemnere. Sæpe enim contemptus hoſtis cruētiſſimam victoriam aduerſario reliquit, ac nonnunquam deſperāta ſalute, contemptorem fudit. Quod innuit poëta, cùm dixit:

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem. Virg. Aen. 2.

Si ſuaſerit neceſſitas, aut occaſio, quæ in omnibus, præſertim in bellis, magnum rebus gerendis momentum affert, ſuos intrepidus, ac prudens Princeps in aciem educet, copiamq. pugnandi, faciet, ac non ſine lucro; plus enim animi habet inferens, quàm propulſans periculum. Ille autem in ſua, ſuorumq. virtute, ſpem collocans aduerſus hoſtem murum habet, fortitudinem ſcilicet. Sed, cùm incertus ſit belli exitus, Marsq. communis, pacis Deum rogemus, ne res in tantum diſcrimen adduci permittat, ſed inter vtrumque Principem pacem concilies, & tranquillitatem conſtituat. Paucula hæc, multis occupationibus diſtentus, exaraui. Cùm Auguſtam Taurinorum venero, ſtatim, ac longè plura perſcribam. Vtinam coram vobis ea narrare detur. Valete. Niciæ quarto Nonas Aprilis. MDCXV.

Finis Libri Primi.

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus,

ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

EPISTOLARVM

Liber Secundus.

Clero Tarantaſienſi.

Epiſtola I.

TAVRINVM tandem reuerſus ſum ad deciꝛmumquintũ Kal. Maij, die Cœnæ Dominicæ memoria percelebri. Nicia ſacris peractis, die Palmarum diſceſſi, veſtriſque precibus (vt credibile eſt) plurimum adiutus, montem Tendæ, cuius ſola recordatio mihi permoleſta eſt, tanta cum facilitate, ac felicitate traiecı, vt nihil magis ad votum ſuccedere, vel optari mihi potuerit. Deo Opt. Max. innumeras gratias ago, quòd, cùm parum abfuerit, quin ventis agitari, ac nimbus obruti perirent, qui pridie quam ego, illhac tranſierant, in eam çalamitatem non inciderim: eſt enim ille mons perinde, ac mare, modò placidus ac tranquillus, modò abeunte Zephiro, & ſuccedente Aquilone, ita tranſeuntibus infeſtus, vt nunc in abyſſum obrui, nunc ad ſidera extolli videantur. Reliquum itineris iucundiſſimum fuit, ſummaq. cum voluptate confectum, noua, facili, latiſſima, & ſumma laude digniſſima via Emanuelà, à Ciuitate Niciæ vſque ad Tendani montis radices porrecta: cuius amplitudinem, ſi nondum ea ad aures veſtras peruenerit, quambreuiſsime potero, vobis explicabo. Rem ſanè perquam difficilem aggreſſus eſt Sereniſsimus Dux, miraq. induſtria, & conſtantia perficit: quam non ſolum humanis viribus deſtitui, ſed vix cogitatione cõprehendi poſſe, ſuadet ipſius operis magnitudo. Eſt enim à Nicia ad Limoni oppidum, vbi via terminatur, trium dierum iter, frequentiſsimum quidem mercium cauſa, aliarumq. rerum, quæ vicino mari ſubminiſtrantur, ſalis præſertim, pro cuius vectura octingenti muli continuò aluntur; ſed montibus, ſaltibus, rupibus, ac præcipitoſis anguſtijs ſummopere arduum, atque viſu horrendum. Quapropter, quoniam ob viarum difficultatẽ ſarcinas, tum ſalis, tum aliarum rerum, parum graues eſſe oportebat, nec ſine magnis impenſis vehebantur, vtiliſſimum fuit de Emmanuela via extruenda conſilium, qua ſumptus minuãtur, ac vecturæ facilitate res maritimæ citiùs, copioſiùs, ac viliori mercede, vbicumque opus fuerit, trãſmittantur, cum publici etiam cenſus augmẽto. Itaque relictis tortuoſis, ſaxoſis, anguſtiſque ſemitis, variarum, ac frequentium flexionum cauſa moleſtis, ſternitur, aptaturq. plana, facilis, lataque via, quæ quadrigas, curruſque etiam binos, ſi ſimul ire, aut ſibi obuiare contingat, commodè capiat: cùmque ad montis cacumen ob aſcenſus difficultatem perduci nequeat, montem in ima parte, vbi nouæ viæ coniungitur, inaudito artificio duorum millium paſſuum ſpatio terebrari debere viſum eſt: quod nec ipſos olim rerum dominos vnquam feciſſe, nec forſitan cogitaſſe dicere auſim. Nam, quoad vias Flaminiam, atque Appiam,

non

Digitized by Google

non poſſunt ſatis laudari earum auctores Flaminius, & Appius; ille, quòd Ariminum; hic, quòd Brundiſiũ vſque ab vrbe eas lapidibus ſtrauerint. At vterque per planitiem, teneroſq. colles opus omne abſoluit. Carolus verò Emanuel, & animo, & rebus geſtis clariſſimus, nullique antiquorum inferior, non tantùm viam factam commodiorem reddidit, ſed per ſaxa, per rupes, per ſaltus, per montes altiſſimos, per valles profundiſſimas inuia loca peruia fecit: has impleuit, illos ferro, igne, labore, impenſa perforauit, vicit, domuit, & non modò hominibus, ſed iumentis quoque, ac vehiculis ipſis facilem, atque accommodatiſſimam viam aperuit. O prudentem, ò magnanimum Principem, cuius beneficio Subalpinorum, & Allobrogum cum externis nationibus commercium mirum in modum auctum eſt; quodque maiore admiratione dignum eſt, abſque vllo, vel populorum, vel ærarij incommodo. Honoratus quippe Botinus publicanus, qui ad ſexdecim annos ſalis vectigal conduxit, non ſolùm proprio ære Emanuelam viam ædificauit: ſed, & præter centummille aureos nummos, quos Ducali fiſco ſingulo quoque anno ſoluturus eſt, primo quadriennio centum decem, ſecundo centum viginti, tertio centum quadraginta, vltimo centum octoginta mille item aureos nummos repræſentare debebit. Exacto verò conductionis tempore cenſus publicus, qui centum mille aureos nummos non excedebat, ad ducentos mille aſcenſurus eſt: tanti additamenti cauſa non obſcurè exiſtente via noua, qua vnicum iumentum tantũ oneris vehiculo tranſmiſſurum eſt, quantùm per ſalebroſos, præruptoſque montium anfractus quinque iumenta dorſo antea vix tranſmittere poterant; cùm ſublatis impedimentis, totum iter planum futurum ſit, ac ſuaue: vel, ſi locorum natura vrgente, vitari interdum aſcenſus non poſſit, id cliuo tranſeuntes fallente ita fiat, vt, qui ſe aſcendere non putet, poſtea ſe aſcendiſſe ſentiat, magna certe cum rei publicæ, aduenarumq. vtilitate, & commoditate; quæ etiá multò maior erit, ſi apud Niciam portus, aut ſtatio aliqua conſtruatur, quam, niſi bellum interceſsiſſet, iam Princeps iuſſiſſet inchoari, vt naues ab aduerſis ventis, procelliſq. defendantur. Nam, præbente etiam via Emanuela tranſeundi facilitatem, nullum videtur toto in mari infero, vel magis celebre, vel magis frequens futurum emporium: vnde ex Oriente, & Meridie, atque ex Occidente confluentes merces, Pado flumine per Subalpinos, Inſubres, Venetos, alioſvè finitimos populos, nullo ferè negotio vehantur, ac diſtribuantur. Certo ſiquidem anni tempore, inſultantibus præſertim Noto, & Africo, maria adeo exagitantur, tantæque excitantur tempeſtates, vt à Villæ Francæ portu, quo, Orientem verſus nullum eſt in ea regione nauigantibus tutius perfugium, vllum nauigium, quocumque petere velit, diſcedere nequeat. Dum huius viæ occaſione, rupes ſecantur, monteſque aperiuntur, alias commoditates, aliaſque delitias ſuggerit locorum opportunitas; varia nimirũ marmora ſtatuis, columnis, alijſq. id genus operibus conficiendis aptiſſima, nec non ſcaturientes, præſertim apud Surtium oppidum, ex montium venis limpidiſſimos fontes, imparibus, quaſi manufactis, ſiphunculis, ſupra, atque infra ſtrepentes, viatoribus, tum aſpectu ipſo, tum ad ſedandam ſitim gratiſsimos; quorum oculos ſuauiter detinent, ex rupibus, celſiſsimiſque montibus præcipites cadentes aquæ, rigore, & colore cum niue certantes; quæ cum alijs ſubinde coniunctæ, flumen faciunt, etiam, niſi ſaxa vetarent, nauigiorũ patiens, adeoq. purum, & criſtallinum, vt iactæ in eo ſtipes, & calculi numerari poſsint: vbi, & cernuntur piſces ludere, nenon inter ſaxa modò emergere, modo emergi; rurſus nunc apparere, nunc tegi, iterum ſe ſe oſtendere; aliquando, vel ſtrepitu, vel præſentia hominũ, perterritos, inſidias ſibi metuentes, oculis aſpicientium ſubtrahi. Totum illud ſpatium, quod ad mare vergit, vitibus, ficubus, oleis veſtitur. Viarum margines malis granatis, buxis, alijſq. arbuſculis ornantur. Non parum quoque delectant occurrentes campi, prata item decliuia, atque arbuſta. Vbique tanta roris marini copia, vt incolæ eo pro lignis vtantur. Vlterior verò pars, quæ ad montes pertinet, pro oleis, mirtis, lauris, alijſque eiuſmodi plantis, quæ cælo tepidiore lætantur, iuniperos alit, pinus, nuces, populos, fraxinos, quercus, ex quibus ſunt etiam proceræ, & denſæ, & antiquæ ſiluæ, ac cæduæ, cum ipſis montibus deſcendentes. Viridia inſuper ubique ſtibadia, adeoque læta omnia, ut hinc ad paucos annos ripis, huiuſque uiæ marginibus nihil elegantius, nihil gratius futurum ſit; cùm arbores, arbuſculæ, fruticeſque altiſsimis actis radicibus ſuppullulent, unde, & æſtiuo tempore, locis denſiore umbra opacioribus factis, nihil à ſolis ardore metuendum ſit. Longius forſan, quàm epiſtolæ ratio poſtulet, progreſſus fuiſſe uidebor. Sed me, nec quod oportet, dixiſſe iudicabit, quicumque uiæ Emanuelæ antiquum ſitum, ſtructuram, negotij

Digitized by Google

difficultatem, commoda denique, ac beneficia in dies maiora futura, intueatur. Ego, niſi tanti Herois priſcorum Imperatorum æmuli, virtutem perſpectam haberem, opusq. hoc immortale breui temporis ſpatio iam penè abſolutum proprijs oculis vidiſſem, humanam induſtriam tanti eſſe nunquam credidiſſem. Etenim ſupra fidem, ſupra vires, ſupra denique ingenium mortalium eſſe videtur, quod factum eſt. Hactenus de rebus lætis. Ad triſtia inuitus trahor. Huc veniens, Ducem, ac Principem abeſſe inueni: hic Vercellas, ille aliò cum magna militum manu properauerat; & vt ferebat fama, ad oppidum Beſtagnum firmiſſimo præſidio, ac veterano milite munitum: vbi, cùm præcipuum robur exercitus collocauerint, licet locus tutus eſſe videatur, attamen, ne obſideatur, aut oppugnetur, penè fieri non poteſt, quin prouocantibus hoſtibus, ad arma veniatur. Dux enim ad omnem fortunam paratiſsimus, ac ſtrenuus, tantum abeſt vt pugnam recuſet, vt non modò Imperatoris, ſed & priuati militis officio functurus ſit. Ideo à Deo petenda ſummis precibus, votiſq. Caroli Emanuelis incolumitas, à quo omnium ſalus, ac quies pendet, pro qua ad Vicarium noſtrum ſcribo, vt iterari ieiunia ſuadeat, ſupplicationes nouas indicat, ſanctiſsimum Chriſti corpus vbiq. locorum exhiberi mandet, omniaq. alia fieri curet, quæ à veris Dei ſerueis pro clementiſsimo, ac maxime pio Principe expectanda ſunt. Veſtræ erunt hæ præcipuè partes, (fratres chariſsimi) veſtra etiam cura: in hoc ſedulo incumbite, hoc agite, atque in primis de peccatorum pœnitentia ſoliciti, hunc chriſtianum ſenſum in animos veſtrorum ſubditorum inſtillate. Id fecit Ezechias;
Cap 13. 2. Paral. 15. & centum octoginta mille Aſſyrios, non plusquàm vnius noctis ſpatio, ab Angelo deleri vidit, cantante Ioſaphat: Hoſtes vicit
Exod. 17. Deus. Moyſes item non armis, ſed precibus aduerſus Amalechitas pugnauit. Nobis quoque, ſi vincere velimus, orationibus, vitæq. emendatione pugnandum eſt, Vbique ſunt hæretici, & noſtri interdum hæreticis magis infeſti, omnia, licet turpia, abominanda, illicita, ſibi licere arbitrantes, ac ſi non in eorum patria, Italia ſcilicet, bellum gereretur, ſed vbi Chriſtianæ veritati tenebræ offunduntur. In quibus olim quot matronæ, quot virgines etiam Deo conſecratæ, quot ingenua, nobiliaq. corpora monſtris illis ludibrio fuere? Capti ſunt Epiſcopi, ac carceribus mancipati, interfecti Sacerdotes, clerici trucidati, ſpoliata, nudataq. templa, combuſta, ſolo æquata. Ad altaria, & vbi Chriſti corpus aſſeruabatur, ſtabulati equi; martyrum, aliorumq. Sanctorum effoſſæ reliquiæ, thecisſque, quibus includebantur, aureis, atque argenteis ſublatis, proiectæ, & conculcatæ. Vbiq. planctus, vbiq. eiulatus, vbiq. gemitus, mœror, terror, vbiq. mortis potius, quàm vitæ deſiderium. Hæc toto mentis affectu perpendenda, credendumq. omnia ruitura, niſi erecta ceruix noſtra flectatur. Peccatis noſtris hoſtes fortes fient, noſtris vitijs fundetur, ac diſsipabitur noſter exercitus. At, nos quaſi hæc non ſufficiant, nouis culpis, nouas nobis ſtruimus calamitates, ad deteriora procliues. Ego omnem adhibebo diligentiam, vt redire poſsim. Hactenus non licuit. futurum tamen ſpero, vt veſtra, Beatiq. Georgij interceſsione, cuius natalem diem hodie celebramus, breui licet. Interim valete, de veſtraq. ſalute me certiorem facere ne grauemini. Auguſtæ Taurinorum x. cal. Maij M DC XV.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola II.

GRATÆ quidem mihi fuerunt litteræ veſtræ (filij chariſsimi), ſed gratior cauſa, quæ vos ad calamum adduxit; amor quippe, quo me proſequimini, quemque à puro affectus veſtri fonte manantem, niſi mutuo amem, durus pater, ferreusq. paſtor ſim. Grata item fuit veſtra de reditu meo gratulatio; tum, quia meis laribus reſtitutus ſum; tum, quia ſponſæ meæ propinquior, ſi communibus votis aura Sereniſsimi Ducis aſpiret, vos coram affari, atque amplecti breui confido. Viciſsim vobis gratulor, iuſſa, vel potius conſilia mea, tantum valuiſſe, vt, quæ ego ad imminentes anguſtias depellendas, propoſueram, & facienda, & ſynodali decreto fulcienda duxeritis. Quid enim huic tempori magis opportunum, quàm ieiunio carnem ſubigere, ſupplicationibus cœleſte auxilium implorare, ſacrificijs diuinam iram placare, precibus, votis, donarijs inſtantia ſupplicia vel auertere, vel retardare? Quid Deo gratius, quàm eius ſanguine redemptos, à ſalutis via aberrantes, ab errore reuocari, & peccatorum remiſsionem petere? Quid demum vtilius, quàm operibus Chriſtiano homine dignis, ab ipſo mortalium immortali patre, ac ſaluatore, pacem, proſperumq. ſucceſſum, Reipublicæ, huicq. religioſiſsimo Principi impetrare? cuius felicitas, ob eam, quam ipſe omnium curam gerit, populis ſuis eſt adeo neceſſaria, vt pro eius incolumitate precari, & vouere, ſit pro parentibus,

pro

Digitized by Google

pro liberis, pro aris, ac focis precari, ac vota nuncupare. Ipſe enim patriæ Patris titulo digniſsimus eſt; ipſe ciuium quies, & letitia; ipſe præſtantiſsimum caput, cuius virtute, huius corporis membra, & ſapienter reguntur, & officio ſuo feliciter funguntur. Quare, ſi quid vnquam pro tanti benefactoris meritis à diuina bonitate petendum fuit, hoc maximè tempore ſummis precibus contendendum, vt ad turbas irritatus, & iniurias propulſare, & auitam gloriam conſeruare poſsit. Summas enim calamitates ac funeſta exitia ſecum ferunt bella, & quidem noſtra cauſa; quotidie namq. diuinam nobis iram theſaurizamus, hoc eſt ex peccatis, quibus diuina iuſtitia ad iram prouocatur, terrenarum vanitatum pernicioſos nobis theſauros comparamus. Ideo dicit Saluator: Nolite arbitrari, quòd venerim pacem mittere ſuper terram: non veni pacem mittere, ſed gladium. Dura ſane, ſed iuſta ſententia. Quid igitur faciendum? clamandum cum Propheta: Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis: Audiamus, quid loquatur in nobis Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos, qui conuertuntur ad cor. Proinde neceſſaria eſt conuerſio, quæ tamen ficta non ſit, ſed eiuſmodi, vt, diuinæ miſericordiæ afflante aura, ad quietis optatum portum perueniamus. Pro certo habemus, Nuncium Pontificium, aliorumq. Principum Legatos breui Aſtam conuenturos, vt pacem conſtituant. Vtinam è republica ſit, quod acturi ſunt: vtinam extinctis inteſtinis odijs, ad meliorem vſum arma reſeruentur. Quod & à liberali Dei manu (filij dilectiſſimi) ſummo conatu, ſummaq. humilitate petendum, &, Beatiſſima Virgine opem ferente, neutiquam deſperandum. Interim valete. Auguſtæ Taurinorum viij. cal. Iunij. Anno ſal. MDCXV.

Matth. 10.

Pſal. 84.

Clero Tarantaſienſi.

Epiſtola III.

QVO magis ad vos venire propero, (fratres dilectiſſimi) eò magis, ne iter arripiam, impedior. Sereniſſimus Dux, meis officijs delinitus, vel forſitan fatigatus, mihi optionem dederat manendi, & veniendi, nec non vobiſcum commorandi, quamdiu publica exigente cauſa, reuocandus eſſem. Sed, cùm ſarcinas colligi, & ad iter neceſſaria parari iuſſiſſem, eſſemq. breui diſceſſurus, ecce improuiſam, atque moleſtiam nouæ moræ cauſam, Lazarum, ſcilicet, Caprium veterem amicum meum, tertiumque ſupra ſexageſimum annum ætatis agentem, è viuis exceſsiſſe. Is me nuncius non parum commouit, tum, quia amico orbatus ſum, tum etiam, quia eius morte ad forenſem ſtrepitum trahi me video, qui, ſi abeſſem, hic me adeſſe cogeret. Poſsidebat enim Lazarus ſacerdotium, ſeu beneficium Eccleſiaſticum, quod, eo mihi præmoriente, ad me transferri, ſeu deuolui debere ſtat: erat Pontifex Max. Gregorius XIV. & confirmauit eius ſucceſſor nunc viuens Paulus V. cùm me ad Archiepiſcopatum aſſumpſit. Hoc Beneficium à ſummo itē Pontifice Clemente VIII. curante prudentiſsimo Philiberto Gerardo Scalia Oratore, Verruæ comite, meq. adnitente, cum alijs viginti tribus, Sanctorum Mauritij, ac Lazari religioni collatum, vel, vt aiunt, vnitum, Dux Allobrogum, eiuſdem Religionis magnus Magiſter, accepto vnionis diplomate, Comiti Ioanni Baptiſtæ Solario ſtatim commendauit: qui propterea, quamuis diem obeunte Lazaro, ad me Beneficium deuoluatur, illius tamen poſſeſsionem ſibi adiudicari petit: cuius cenſus, cùm ad octingentos, quos vocant, annuos ducatos aſcendat, nullaq. animarum cura, aliòue, præter quam vnius in anno celebrandæ Miſſæ, onere grauetur, in re tanti momenti conniuere nequeo, ſed inſiſtenti amicè reſiſto, meæque deuolutionis ius, cui ex Clementino decreto nihil detractum eſt, eò diligentius tueor, quò, me defuncto, nihil video, quod vnionis effectum impediat, aut Mauritianis vllum damnum afferat: quin & egregium virum aduerſarium id ægre laturum non arbitror, cùm & annis, & corporis viribus firmior, quàm ego ſum, longum fructum ex Ducali liberalitate, vt videtur, percepturus ſit. Attamen concordiam non recuſo. Magnus verò Magiſter cauſam diligenter cognoſci, beneficiumque, cui iure debetur, dari mandauit. Ea me lis, is me inopinatus caſus (fratres) à vobis diuidit, abſentemq. facit, quibus tamen ita deſiderio coniunctus ſum, vt neutiquam abeſſe videar. Ego quidem, cùm Lazarum ætatis biennio anteirem, ille verò totus hilaris, totus iucundus, atque à publicis negotijs alienus, corporis quotidiana exercitatione, venando præſertim, valetudinem confirmaret, ei ſuperſtes eſſe non putabam. Sed quis cognouit ſenſum Domini? aut quis ſcrutatus eſt Apoſtol. ad Rom. c. 11.
conſilia eius? De ſtatu rerum, quod à me ſciſcitamini, peroblcurum eſt, nec ſcio quid ſperandum, quidue timendum. In mentem venit quod dicit Hieremias: Expectauimus pa- cap. 8.
cem, & non erat bonum. At quis ſermo eſt

iſte? Vtique non ab re: nam dum ſperamus pacem, cùm omnia ad bellum ſpectent, pacis pene ſpe decidimus: immo ab ipſa lucis vſura deijci videmus. Namque, vbi bellum, ibi diſcordia, ſeditio, inſidiæ, libido, rapinæ, crudelitas, impietas, cultus agrorum intermiſsio, vaſtitas in agris, in vrbibus inopia, plerumq. extrema fames, prærerquam, quòd armorum, cædisq. conſuetudine efferantur animi mortalium, adeo, vt verum ſit, quod ait ille:

Virg. Aen. *Nulla fides, pietasq. viris, qui caſtra ſequuntur.*

Non eſt ſceleris genus, quo milites non conſpurcentur; non eſt calamitas, quæ à militibus non immineat, præbentibus vitiorum exempla plerumq. ipſis exercituum Ductoribus, Tribunis, Præfectis; adeo, vt non militare, ſed mercari, ac nundinari; non gloriam, aut victoriam, ſed turpitudinem, ignominiam, probra quærere videantur. Rapiunt contra ius gentium, ſpoliant, corrumpunt, interficiunt, ſtupris, cædibus, vi omnia complent: nec ſibi temperant ab inferenda amicis iniuria, ciuibus, hoſpitibus, ſocijs, benefactoribus ipſis; ſed vndequaque, & vſquequaque hoſtilia agunt, quin, & quandoq. à ſacerdotibus non abſtinent, quos cum peregrinis, mercatoribus, agricolis, eorumq. iumentis agrorum culturæ neceſſarijs ab omni moleſtia, etiam ardente bello, tutos eſſe legibus cautum eſt: c. vlt. de tregua & pace. ideo Romani, quamuis ſe Marte genitos iactarent; (vnde Silius,

—— populi, vos Martigenæ tardarit origo)

templum tamen eorum genitori, qui belli Deus habebatur, extra vrbis mœnia conſtitui voluerunt; nimirum, vt ab eo, à quo omnia mala proficiſcerentur, longe abeſſent, ne intra muros ciuitatis hoſtilia perpetrarentur; contrà, templo Pacis media in vrbe excitato, cuius non vulgares reliquiæ hodieq. viſuntur: nempe, vt oſtenderent, ex bello omnia mala, ex pace omnia bona oriri. Pacis igitur ſol fulgentiſsimus optandus, ab ipſoq. vnico pacis conciliatore etiam atque etiam petendus; vt illud Zachariæ pro nobis ſtare poſsit: cap. 8. Non iuxta dies priores ego faciam reliquijs populi huius, dicit Dominus exercituum, ſed ſemẽ pacis erit, & vinea dabit fructum ſuum. Sed omittamus bellum, bellicaſq. ærumnas, & ad pacis ſuauitatem ſermonem dirigamus, de qua ita facundiſsimus poeta:

Ouid. Faſt. 4. *Sub iuga bos veniat, ſub terras ſemẽ aratas.*
Pax Cererẽ nutrit: pacis alumna Ceres.

& alibi,

. . . . . . Et vos orate coloni
Perpetuam pacem, pacificumq. Ducem.

Et Hieremias: Conticuerunt arua pacis à facie iræ furoris Domini: vel, vt legunt Hebræi: Specioſa pacis. cap. 15. O quàm pulcra es pax, quam pretioſa. Sed vnde tibi iſte decor? vnde iſta elegantia? Florente pace omnia læta, omnia iucunda, omnia felicia. Florent vineæ, rident prata, luxuriant ſegetes, agri, colleſq. varijs, & ſuauibus floribus, fructibus, plantis, herbis, coloribus veſtiuntur, adeò, vt nihil pulcrius, nihil voluptuoſius videri poſsit. Itaque pax expetenda, vt luctus timore depoſito, ſpem perennis gaudij concipiamus. Quod autem de Principum concordia, terrenaq. pace dicimus, id ipſum (filij deſideratiſsimi) de cœleſti, æternaq. pace accipiendum. Iuſtus enim in pace viuit, & moritur: peccator contrà in bello prauæ conſcientiæ viuit, & de anteactæ vitæ turpitudine attonitus, ſine ſpe ſalutis infeliciter moritur. Quare ſanctiſsimus ille, veteranusq. miles, cœleſtis Simeon apud Lucam, poſtquam Chriſtum vidit, ſe in pace dimitti precabatur, non in bello. cap. 2. Et meruit ſibi dici: Loquimini ad cor Hieruſalem: Iſa. 40. Completa eſt malitia eius: hoc eſt: dicite res bonas, iucundas, lætas, amabiles: abijt malitia tua, omnis, ſcilicet, labor, angor omnis. Ita in ſacris litteris. Quocirca Chriſtus apud Matthæum: Sufficit diei malitia ſua. cap. 6. Ceſſat, inquam, tribulatio, quam ſingulis diebus ſecum trahere moleſtiam, & afflictionem videmus; & erit pax, tranquillitas, perpetua quies: etenim virum iuſtum, qui bene vixerit, diuinaq. præcepta cuſtodierit, bonorum operum remunerator Deus itidem cuſtodit, ac tuetur, morientem ſempiterna gloria coronat, ſibiq. hæredem facit, vt eſt apud Prophetam: Pſal. 126. Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini: in qua, controuerſia nulla, diſſenſio nulla, ſed cuncta concordia, cuncta conſona, pacifica, ac tranquilla, quæ noctis, tenebrarum, nubium, frigoris, æſtus expers, rerum omnium copia, ac temperie, eius poſſeſſores nec ſenectutis miſerias, nec ipſam ſenectutem ſentire ſinit; Chriſto ſcilicet, obuiam ituros, in menſuram ætatis plenitudinis eius. Quale autem præmium iniquitatis ſuæ reportaturus ſit peccator, oſtendunt vobis hæc Spiritus ſancti diſertiſsima quidem, ſed maxime horrenda, verba: Pſal. 10. Pluet ſuper peccatores laqueos ignis, & ſulphur: ſpiritus procellarum, pars calicis eorum. Quid prophetico pennicillo, vel clarius, vel terribilius, exprimi potuit? Pluuiæ enim verbo, rerum omnium, ſiue bonarum, ſiue malarum copia ſignificatur. Arenam maris, inquit Sapiens, & pluuiæ Eccleſ. 1. guttas, quis enumerauit? Itaque & viuentes, & morientes pacem quæramus, vt cum Simeone

meone in pace dimittamur: qua, vt frui detur, efficiat, qui cum æterno Patre, & viuificante Spiritu regnat, ac ſine fine regnaturus eſt. Valete filioli, veſtrarumq. mentium oculos ad vtramq. pacem ſedulo collimate. Auguſtæ Taurin. cal. Iunij. Anno Sal. MDCXV.

Clero Tarantaſienſi.

Epiſtola IV.

QVOD in optatis, ac ſpe fuerat (fratres chariſsimi) iam in re, atque impetratis eſſe, vobiſcum gratulor: exauditæ namque ſunt preces veſtræ. Affulſit nobis tandem in Beati Ioannis Baptiſtæ huius ciuitatis numinis tutelaris peruigilio, diù expectata pacis lux, tota Italia exultante, quæ, ne malum hoc latiùs ſerperet, iure dubitauit; nec opinionem exitus fefelliſſet, niſi Principes, rerum viciſsitudine penſitata, oblata concordiæ remedia, creſcentibus periculis, opportune adhibuiſſent: nimirum magis, ac magis in dies vndiq. militibus, ac proceribus ex Gallia, Belgio, Germania ad ſubalpinum exercitum confluentibus: inter quos Henricus, vnus ex Saxoniæ Principibus, relicta patria, ex vltima Germania ad propinqui ſui defenſionem, cum non contemnenda armatorum hominum manu properabat. Ex Gallia item Franciſcus à Grangia Montigninus, vir, & nobilitate, & auctoritate inſignis, torquatus eques, domi, foriſq. clariſſimus, conſilio, & manu promptus, quadringentis primariæ nobilitatis iuuenibus contractis, quaſi Cænomanorum Ducis præcurſor; qui cum ſelecta peditum, equitumq. manu Taurinum aduentare nunciabatur, vt ſe cum Ducalibus copijs coniungeret. Ex Belgio pariter vir fortis, ex Comitibus à Naſſau, mille veteranis equitibus, multoq. pluribus peditibus collectis, ſtrenuã Duci operam nauare auidiſsimè cupiebat. Sed & in vulgus exierat, Germanos, Inſubres, Neapolitanos, omneſq. fere Italos ad nos defecturos, cùm inter cœtera incommoda, quibus vexabantur, aquæ penuria plurimum laborarent, quæ inualeſcentibus æſtiuis caloribus, & creſcente militum numero, quotidie maior fiebat; adeo, vt, qui ex prælijs viui euadebant, aquæ putredine, anni tempore, & cadauerum corruptione, & fœtore, incredibilique muſcarum multitudine, quaſi cæra ab igne, vel nix à ſole, penè liquefacti, aut in morbos grauiſsimos inciderent, aut diem extremum miſerrime clauderent. Noſtris autem nihil deerat, præſertim cibaria, & ad ſitim leuandam neceſſaria, ciuitate, extra quam caſtra habebant, ad recreationem opportuna quæque illis ſubinde ſubminiſtrante: vnde, & audaciores, & ad pugnam promptiores, militaria munia alacrius implebant, vtiq. maiore progreſſu, niſi ſeruorum ſuorum precibus Deus exoratus impendentem ruinam auertiſſet. Quare ad Vicarium ſcripſi, vt in ciuitate, & tota diœceſi tabernas claudi, & ſupplicationes iterari mandet; quibus, & pacis inæſtimabile donum ſummo humani generis patrono acceptum referatur, & de collato in Principes noſtros immenſo beneficio immortales eius clementiæ gratiæ agantur, quos diuinitus conſeruatos euidentiſsima, quibus ſe obtulerunt, pericula non obſcurè manifeſtant. Siquidem, non ſolùm pater ad omnes labores, ad omnia belli diſcrimina paratus, omnibus præibat, priuatique militis, etiam iniquo loco, ac tempore, partes obibat; ſed, & pugnaciſſimi leonis generoſi catuli, eius filij in bellicis certaminibus, ſumma virtutis conſtantia inter confertiſſimos hoſtes, plumbeorum, ferreorumq. globorum grandini intrepida pectora obijcientes, feriendo, occidendo, exturbando, proſternendo obuios quoſque, ita ſe geſſerunt, vt ſoli gloriæ intenti, vitam quodammodo proieciſſe viderentur. Vno, & eodem die, cùm Princeps Victorius Vercellas abijſſet, patri equus vnus, quo vehebatur, Principi verò Thomæ adoleſcentulo, eiuſq. filiorum natu minimo, equi duo interempti ſunt; vtroque ſeſſore illæſo; ſucceſſu ſane admirabili. Aliquando, vel ictu, vel aëris verberatione maioris bombardæ patri pileus capite deiectus, aliquando caligæ minoris tormenti pilula perforatæ. Sed, nec lectus, in quo ille iacebat, à periculis tutus: quondam enim, cùm craſſiſſimum cubiculi parietem, in quo ille dormiebat, maxima pila aperuiſſet, ac circumquaque inſtar fulminis vagata, thalamum puluere, caligine, cæmentiſq. compleſſet, fracto etiam cubilis fulcro, iacentem tamen, nec offendit, nec perterruit. Quæ rei nouitas, ac magnitudo vtriuſq. ſexus, ac conditionis ciues, milites quoque, ac Duces ad ſtupendum ſpectaculum pertraxit, nobiles præſertim, qui, explorato loco, necnon parietis, ac fulcri ruina, globoq. ad ſeptuaginta librarum pondus circiter aſcendente, ſummam Principis, tum conſtantiam, tum vitæ diſcrimen admirati, diuinam prouidentiam collaudauerunt, vtq. omnia deinceps ei fauſta, & proſpera euenirent, precantes pro eius ſalute, vnde noſtra quies pendet, publica omnes vota ſuſceperunt. Tanti verò apparatus, tanta mortalium

talium

talium commotio, tantæ turbæ, quid tandem
attulerunt? Nihil ſanè, quod Reipublicæ con-
ducat: quippe bella, pacis cauſa ſuſcipi, ac
tractari certum eſt. Sed, cùm ſtaret pax, cur
turbanda, aut proijcienda fuit, vt poſtea quæ-
reretur? Vtinam quæſita, ac tandem inuenta
ſset. Vtinam, cùm aliàs pacem peterem,
exaudirer. Profectò, qui dignitatis conſer-
uandæ prætextu arma ſumpſerunt, propria
æraria non exhauſiſſent, populos ſumptibus
non fatigaſſent, vicinorum non perturbaſſent
quietem; non denique ſuorum cædem vidiſ-
ſent: quod proculdubio ſine lucro, non tamen
ſine magno periculo, factum eſt. Tandem,
diuino afflante ſpiritu, pacem habemus. Læ-
tamini (fratres) priſtinam populis pacem
reſtitutam, lætamini inquam, non in choreis,
non in ludis, non in comeſſationibus, ſed in
Domino, ſine quo pax eſſe non poteſt; exul-
tate in pœnitentia, in veſtræ fragilitatis con-
feſſione, in ſacerdotali abſolutione à pecca-
tis, in ſacroſanctæ Euchariſtiæ participatio-
ne, in ſupplicationum, precumq. frequenta-
tione, gratias agentes liberaliſſimo æterni
Theſauri diſpenſatori, quòd miſericordiæ ſuæ
dextera, bellicis vos miſerijs liberauerit, ſi-
mulq. humillimo cordis affectu petentes, ne
hoc iræ ſuæ flagello vos amplius verberari
patiatur. Quod ſi feceritis, præter terrenam,
quam aſſecuti eſtis, cœleſti etiam pace, immò
Deo ipſo fruemini, de quo ita Ioan. Chryſo-
Hom. 46. in Geneſ. ſtomus: Quando amicum, & beneuolum ha-
buerimus Deum, etiam ſi in deſerto fueri-
mus, multò ſecuriores viuemus, quàm ij, qui
cap. 8. in ciuitatibus verſantur. Et Iuſtus Orgilita-
nus ad illa verba canticorum: Ego murus, &
vbera mea, ſicut turris, ex quo facta ſum co-
ram eo, quaſi pacem reperiens. Ex quo, in-
quit, in Chriſto pacem reperi, ex eo, & mu-
rorum præſidia, & turrium propugnacula
cum decore ſuſcepi. Quod etiam indicat Sa-
Prouerb. 16. lomon alijs verbis, ita loquens: Cùm placue-
rint Domino viæ hominis, inimicos quoque
eius conuertet ad pacem. Quæ, cùm Deum
ſolum auctorem habeat, exuperat omnem
ſenſum. Mentes igitur, (filioli) ſenſusq. om-
nes veſtros ad pacem intendite, vt pacis, ac
dilectionis Deum poſſidentes, pacifici, beati,
& Dei filij (qui fines ſuos pacem eſſe voluit)
iure vocemini. Hac tamen ſi plenè frui cu-
pieritis, eo vos diuini amoris igne accendi
oportet, quo exardeſcens religioſiſſima Ma-
ria Magdalena à ſalutis noſtræ reparatore
ſibi dici meruit: Fides tua te ſaluam fecit:
vade in pace. Sanctiſſimæ huius fœminæ
Apoſtolatus priuilegio cohoneſtatę exemplo,
contendite vos quoq. ſtrenui commilitones
mei, contendite, inquam, fide, charitate, la-
crymis, eleemoſinis, votis, omniumq. virtu-
tum neruis, ac viribus, vt vobis dici audiatis:
Fides veſtra vos ſaluos fecit: ite in pace. cu-
ius radices ſaxit ille, qui pacis radix, colu-
men, ac præſidium eſt, vt animis veſtris infi-
xæ, æternos fructus veritatis, & ſalutis vobis
afferant. Valete. Auguſtæ Taurinorum,
calen. Iulij MDCXV.

Clero Populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola V.

REDDITAE mihi ſunt litteræ
veſtræ, (fratres filijq. chariſ-
ſimi) necnon, quæ ab alijs
de ſtatu veſtro ad me datæ
ſunt: alteræ periucundæ qui-
dem, alteræ verò permoleſtæ. Lætitiam attu-
lit, quod ſcribitis, vos ſcilicet pacis nuncio
accepto, tanti beneficij ſupremo auctori, &
gratias egiſſe, & quantum per vires licuerit,
referre paratos. Contra triſtatus ſum, vos,
tum ab amicorum litteris, tum ab hominum
ſermone, (niſi me aſpectus fallit) Deum ti-
mentium malè audire. Ex ijs enim, qui me
conuenerunt, vnus, rerum, quæ iſthinc ge-
runtur, neutiquam ignarus, ſed & erga vos
bene affectus, de moribus veſtris tum commi-
ſerando, tum errata reprehendendo, ita lo-
cutus eſt, vt me etiam efficaci hominis ora-
tione commotum, & erubeſcere, & expalle-
ſcere plurima cum animi perturbatione coë-
gerit. Fuitque accuſationis ſumma, vos, om-
nesq. ferè vtriuſque ſexus prouinciales, ve-
luti canes ad vomitum, vel ſues ad voluta-
brum redijſſe. Dolui ſanè, vt debui, ratione
præditos homines, ſupremi iudicij non igna-
ros, ad gloriam æternam natos, monitorum
meorum memoria depoſita, tam indecorè,
tamq. impudenter in verba Satanæ iuraſſe.
Auxitq. dolorem, piſcatores hominum, po-
puli magiſtros, ſpiritalis cibi diſpenſatores,
vnde pietatis, & continentiæ exempla pe-
tenda ſunt, vitæ licentia alumnos ſuos ad le-
gum ſalutarium contemptum penè inuitaſſe.
Proinde noua ab ira diuina vobis flagella
metuenda, verendumq. ne quod in ſubalpi-
nis diuina ſententia permiſſum eſt, id ipſum,
& cumulatius, & vehementius iſthic quoque
fieri permittatur. at veſtra quidem culpa
(filij): cùm, morum emendationem profi-
tentes, de vetere ſenſuum via decedere ne-
gligatis; immò criminibus crimina addendo,
animarum curam veſtrarum abijciatis. Bel-
lorum rabiem, multiplicesque miſerias ali-
quando experti eſtis, ſed non eo modo, quo
nouiſſi-

Digitized by Google

nouiſſimè ſubalpini,inſolito certè,humanisq.
auribus maxime horribili. Inuenta ſunt tor-
menta bellica, fabricante inuidia,hoc eſt pa-
tre mendacij, vt mœnia ciuitatum delerentur,
vt turres,arces,ac propugnacula deſtrue-
rentur, vnde militibus ad capienda, ac diri-
pienda obſeſſa loca iter pateret. Sed, quæ
mala, quanta incommoda, quot præterea
damna ſecum affert bellum? innumera prorſus,
2.Reg.24. ſus, atque eiuſmodi,vt, cùm Regi Dauid no-
tiſſima eſſent, dederitq. ei Deus optionem,
ex tribus flagellis, peſtilentia,fame, ac bello,
eligendi, quod mallet, elegit ille peſtilen-
tiam, licet eo ſummè deteſtabili, hominumq.
commercio perniciosiſſimo morbo, ciuilis
conſuetudo, ſocietasq. dirimatur, ipſorumq.
immutabilium naturæ præceptorum obſer-
uantia non raro impediatur. Vxorem enim
viri peſte laborantis tactu abſtinere, eique
plurima vxoria officia licitè ſubducere vide-
mus, chariſſimos quoque liberos à parenti-
bus vitari,ac deſeri, necnon à liberis proprios
genitores,& à ſeruis dominos, quodq. mole-
ſtius eſt,à Sacerdotibus (proh dolor) Eccle-
ſiaſtica ſacramenta ægrotantibus aliquando
non poſſe miniſtrari. Strenuus tamen miles
Dauid, eximiusq. Imperator, cum diu in ar-
mis exercitatus, bellorumque viciſsitudines
expertus, nihil magis ab humanitate alie-
num,nihilue mortalibus magis noxium intel-
ligeret,quàm bellum, tametſi fortiſsimos ve-
teranos, reiq. bellicæ peritiſsimos,& milites,
& ductores haberet, adeoq. validum exerci-
tum, vt nihil ſibi ab hoſte timeret, peſtem
maluit,quàm bellum. Idcirco,exiſtente Ioab
Regij exercitus ductore in caſtris aduerſus
Ammonitas, illisq. magna damna inferente,
cùm nihil magis, quàm pacem, cogitaret,
2.Reg 11. quæſiuit ex Vria, quàm recte ageret Ioab, ac
populus, & quomodo bellum adminiſtrare-
tur, cupiens nempè, ita rem caſtrenſem ſe
habere,vt citò bello finis imponeretur,paxq.
optatiſsima, atque intermiſſa quies populo
redderetur. Quod ex ſubiectis Hebraici tex-
tus verbis apertius colligitur: Rogauit de
pace Ioab, (Dauid ſcilicet) & de pace po-
puli,& de pace belli. Sed,habente Ioab in
tentorijs exercitum, populumq. armatum, &
ad pugnam paratum, nonne abſurdum vide-
tur, Principem,cuius auctoritate bellum pro-
ſperè gereretur, de populi, belliq. pace, vt-
cumque quærere? cum inter pacem, & bel-
lum nihil magis conueniat, quam inter albe-
dinem, & nigredinem? Verum,ſtante vulga-
to axiomate; bellum ob pacem ſuſcipi,potuit
Dauid eodem tempore, & bellum malorum
omnium ſeminarium gerere, & de pace om-
nium bonorum nutrice,ſimul agere, qua pla-
nè nihil iucundius. Audite pacis laudes ex
Euripide apud Polybium: Pax opulenta feli- lib.12.
cium dearum optima. Et paulò poſt, ad hæc
& bellum morbo ſimillimum eſſe dicit, & pa-
cem ſanitati. Hanc enim,& laborantes quo-
que complecti, ac recreare;in illo verò etiam
ſanos perire. denique in pace ſenes ſepeliri à
iuuenibus ordine naturæ; in bello verò acci-
dere contrarium; & quod maximum eſt, in
bello, ne intrà muros quidem eſſe ſecurita-
tem,& in pace illam eſſe ad terminos vſque
regionis. Ideò voluit Deus,in ſacrificijs,quæ
pro pace fiebant, ſymbolum lætitiæ,oleum
ſcilicet adhiberi; vnde Propheta: Vnxit te
Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ conſorti-
bus tuis: in ijs verò, quæ ad bellum, aut ad
peccata ſpectabant, non item: quo, (vt in-
terpretatur Origenes) peccatori nihil eſſe
commune cum lætitia ſignificaret, quem
non lætari,ſed dolere, ſed flere oportet,quòd
rerum omnium factorem multifariam læſerit.
Chriſtus eſt pacis, & lætitiæ fons perennis: Lucæ 2.
Chriſtus pacis ſacrificium in ventre materno
fuit. ideo lætantes Angeli, mundo pacem
nunciaturi,cecinerunt: In terra pax homini- Pſal.86.
bus bonæ voluntatis, quemadmodum prædi-
ctum fuerat à Propheta: Sicut lætantium
omnium habitatio eſt in te.Hac autem amiſ-
ſa pacis lætitia, quam diuinæ clementiæ be-
neficio recepiſtis, frui cupientes, (fratres
chariſsimi) poſtulat chriſtiana pietas, vt la-
crymis pœnitentiæ, peccatorum confeſsione
tanti muneris largitori voſmetipſos ſacrifice-
tis, ſanctiq. Spiritus voluntati ſequentibus
verbis expreſſæ tota mente adhæreatis. Fili
(ait Eccleſiaſticus) accedens ad ſeruitutem Eccleſiaſt.2.
Dei, ſta in iuſtitia, & timore, & præpara ani-
mam tuam ad tentationem; hoc eſt ad angu-
ſtias, ad mundanas aduerſitates, ad patien-
tiam, ad flagella, vt pro vobis ſtet, quod à
Propheta dictum fuiſſe,ſuperius retuli: Sicut
lætantium omnium habitatio eſt in te:quod-
que in Exodo legitur, Deum promiſiſſe filijs
Iſrael, dicens: Habitabo in medio filiorum Exod.29.
Iſrael,eroq. eis Deus,& ſcient, quia ego Do-
minus Deus eorum, qui eduxi eos de terra
Aegypti. Quòd ſi neglexeritis, propè eſt, vt
ad vos venire nolim. Dum verba hæc, Non Exod.33.
aſcendam tecum, quia populus duræ ceruI-
cis eſt, ne forte diſperdam te in via: quæ di-
xit Deus Moyſi, attentius perpendo, à qui-
bus non diſcrepant ſequentia: Reuelabo pu- Nahum.3.
denda tua in facie tua, & oſtendam gentibus
nuditatem tuam,& regnis ignominiam tuam,
& proijciam ſuper te abominationes, & con-
tumelijs te afficiam, & ponam te in exem-
plum.

Digitized by Google

plum. Quocircą vobis dictum putare debetis,
Exod.33. quod dixit Deus ijſdem Iſraelitis: Iam depone ornatum tuum, vt ſciam, quid faciam tibi.
Deponite (filij, filiæq. chariſſimæ) deponite, inquam, ſupernacanea ornamenta, nec
tantum vngulas, criſpantes capillos, ſtridentes mitras, ceruſſam, purpuriſſum, gemmas,
ſericas, auroq. & argento contextas veſtes,
aliaq. luxuriæ fomenta, carnis irritamenta,
mentiumque impudicarum teſtimonia; ſed
omnino efficite, vt faſtus, ambitio, auaritia,
rapinæ, cum ſimilibus corruptæ naturæ monſtris à cordibus veſtris exulent; pro certo habentes, futurum, quod Sanctus Ambroſius
lib.4. in Lucam. aſſerit, dicens: Nouiſſe Deum ſententiam
mutare, ſi nouerimus emendare delicta. nam
ſicut non vult mortem peccatoris, ſed, cum
potius vult ad ſe conuerti, & viuere; ita tepidos, otioſos, vaniloquos, intemperantes, ſui
amantes, aliena appetentes, odio proſequitur, nuncq. fame, nunc peſte, nunc, omnium
malorum peſſimo, bello, eiusq. innumeris calamitatibus, perdere feſtinat. Quibus, nec vos
opprimi, nec torqueri permittet maximè pius
redemptor noſter, immò reſtitutæ pacis fructus cum fœnore ciuitati veſtræ multiplicabit; ſi de conſilijs meis ſoliciti, quæ vos facturos pluries promiſiſtis, re ipſa præſtiteritis. At, quandoquidem verba non ſufficiunt,
vbi facto opus eſt, omnes conatus veſtros,
omnes neruos intendite, vt eò peruenire poſſitis, quò à Deo per Hieremiam inuitamini.
Hier.3. Tu fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, & ego ſuſcipiam te. Et
ora aduerſum vos rugientium Leonum obturabitis, impiorum, ſcilicet hominum, qui inconſutilem Chriſti tunicam ſcindentes, fratrum fidelium confuſionem, ac ruinam moliuntur. Propterea ſurgant, qui adhuc non
ſurrexerunt, è voluptatum cœno, & expergiſcantur; vt ab omni mundi contagione, ac
labe mundi, me redeuntem duplici gaudio
excipere poſſint, liceatq. mihi de illorum
conuerſione, illis verò de aduentu meo viciſſim gratulari. Hoc ſummopere aueo, hoc expeto, hoc inter huius vitæ proſperitates ſummum mihi bonum ſtatuo, ſimul cupiens, cùm
venero, non habere, cur vos accuſem, aut vlciſcar: quod planè, ſicut inuitus facerem, ita,
ſi caſus tulerit, cumulatè, atque exactè faciendum eſſe intelligat quicumque, aut leges, aut edicta mea violauerit, aut fratres
Lucæ 16. ſcandalizauerit: ne, ſi cæcus cæcos duxero,
omnes in foueam cadamus, cùm potius villicationis meæ rationem redditurus, ſumma
animi contentione eniti debeam, vt à ſupremo
Matth.25. iudice mihi dicatur: Euge ſerue bone, &
fidelis, quia in pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam: intra in gaudium Domini
tui. Vtinam & vos hæc cordis aure, ac ſenſu
excipiatis, vt operibus veſtris ad calculum
reuocatis, de otioſo talento non damnemini.
Valete. Auguſtæ Taurinorum, xv. cal. Auguſti, Anno ſalutis MDCXV.

Clero populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola II.

VTINAM vera ſint, quæ ſcribitis, & omnino falſa, ex prauaque conſuetudine expreſſa,
quæ audiui. Philaſtiæ vim,
vel potius vitium quis ignorat? Hoc, qui laborat, omnia ſibi condonat,
alijs nihil ignoſcit; propriæ domus obliuiſcitur, vicinos ad familiarem curam hortatur;
proprij oculi trabem non videt, in alienis feſtucam quærit. Non me latet (fratres, ac Matth.7.
filij deſideratiſſimi) plures reperiri, qui probos, atque egregios viros contumelijs, ac
maledictis conſectentur, impendentium ſibi
pœnarum remedium exiſtimantes, quòd nemo bonus ſit, quòdque eorum detractione
plurimum creſcat turba pereuntium, magnaque ſit multitudo peccantium. Cum huiuſmodi hominibus, quibus nec vnquam caruit, neque cariturus eſt mundus, ita agendum eſt, vt nullam, quoad eius fieri poſſit,
detrahendi occaſionem habeant; cùm non
accuſent, vt vitia extirpentur, vel, vt legibus
honor reddatur, ſed, vt fratres confundantur.
Vtinam, quæ vos exagitat, non culpa, ſed calumnia ſit: vtinam, inquam, ita ſe res habeat,
vt vos obiecta diluere, & vera aſſerere cenſeamini, reprehenſores autem veſtri mentiri deprehendantur. Ego quidem in re tam dubia
admittere nequeo, niſi, quæ certa eſſe cognouero; hoc eſt, excuſationem veſtram tantùm
accipiam, quantùm mores veſtri eam accipi
mihi deinceps perſuadebunt. nam, ſicut præ- Cic. de ſenectute.
teritorum memoria, futurorum eſt prouidentia, ita ex præſentibus argui ſolent præterita,
cùm vita poſterior ſit prioris indicium, falſiq.
rumores, quamuis conſtantes ſint, grauesq.
habeant auctores, aduentante veritatis ſole,
tandem euaneſcant. Propterea; quandoquidem tranquillitas veſtra à vobiſmetipſis pendet; ſi falſum fuerit, quod obiectum eſt, laudem ex calumna, lucrumq. non paruum ex
iniuria tandem conſequemini. Sin autem
verum, profligatis vitijs, rumores ſupprimetis, detractiones proſternetis, ipſosq. detractores confundetis: ſiquidem non verbis,
quamuis ſpecioſiſsimis, ſed virtute, coer-

cetur

cetur inuidia. Nec Deus affectata oratione, vel ſolo emendationis propoſito, vel promiſſis colitur, ſed charitate, humilitate, patientia. Mat. 7. Non enim (ait veritas) omnis, qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum Cœlorum, ſed, qui facit voluntatem patris mei. Vnde monemur, ad tanti præmij faſtigium euehi minime poſſe, qui præter diuini nominis confeſſionem, fidei, ac iuſtitiæ aſsidua quoq. opera cum verbis non coniungat. Hom. 19. in Mar. 5. Sanctus Gregorius: Vera (inquit) fides eſt, quæ in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit. Neque eſt verè fidelis, qui minus Ad Tit. 1. præſtat, quàm promiſerit. Huiuſmodi non homines, ſed vmbras hominum immundos vocat Apoſtolus, cùm, ſe Deum noſſe confiteantur, factis autem negenr. Nec ſufficit Deum confiteri, ac profiteri, niſi, & eius præcepta Luc. 6. cuſtodiantur. Quid vocatis me Domine, Domine (ait Saluator) & non facitis quæ dico? Matth. 15. & de hypocritis loquens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum lõgè eſt à me. Non equidem, quia Deus honore noſtro, aut obſequio opus habeat, ſed quia æterno benefactori pro acceptis beneficijs perpetuæ nobis reddendæ ſunt gratiæ, cuius & præceptis viui- Pſal. 18. mus. Etenim, vt canit Pſalmographus: Mandata eius deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multũ, & dulciora ſuper mel, & fauum, quoniam in cuſtodiendis illis retributio multa. & Ioannes: Si diligitis me, man- cap. 14. data mea ſeruate. & inferius: Qui habet mãdata mea, & ſeruat ea, ille eſt, qui diligit me. & paulo poſt: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Quid enim eſt vita noſtra, niſi mors? ideo, vt ad veram vitam perueniamus, quæ Deus imperauit, facienda ſunt. Si vis ad vitã Matth. 19. ingredi, (dictum eſt apud Matthæum) ſerua mandata. & Propheta: Quis eſt homo, qui Pſal. 33. vult vitam, & cupit videre dies bonos? Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua non loquantur dolum: declina a malo, & fac bonũ: cui conſonum eſt illud Apoſtoli: Odientes Rom. 12. malum, adhærentes bono. Quæ duo mandata, cùm recta præcipiant, prauaq. prohibeant, totam continent iuſtitiam, nec ſine culpa omitti poſſunt. Vera, igitur, videbuntur, quæ dicitis, ſimulq. falſa, quæ contra famam veſtram iactata ſunt, ſi, quam aſſertis excuſationem, obedientiæ teſtimonio confirmabitis. Quod mihi maximoperè in optatis eſt: tùm, quia Chriſto militantium aures, & conſilia ad eius iuſſa accommodanda ſunt; tùm, quia de ſponſæ meæ ſalute plus, quàm mediocriter anxius, tantò libentiùs ad eius me complexum conferam, (quod, vt quam primum fiat, diligentiſsime curo) quantò eam virtutibus ornatiorem, cœleſtiſque ſponſi dicto audientiorem eſſe cognouero. Quocirca (fratres) iuxta prophetica verba, viriliter Pſal. 30. agite, & confortetur cor veſtrum omnes, qui ſperatis in Domino. De pace quòd quæritis, immò quòd conquerimini, quaſi nulla ſit, nullo pacis ſigno apparente, nullis euntibus, vt moris eſt, ad Principes legatis, milite inſuper legionario cum peditum auxiliaribus copijs, atque equitatu, & iſthic, & hic ſub vexillis manente, & haud ſecus, ac ſi bellum ferueret, ſtipendia faciente, ſed, nec ijs, quibus pro belli mole ſuſtinenda, premitur oneribus, quidquam adhuc ſubleuata republica, vnde, certam pacem non eſſe conijcitis: quieſcite (filioli) quieſcite. Pacem habemus. Tranſiuimus per ignem, & aquam, & educti ſumus in refrigerium. Redijt pax, ſopitus eſt vbique armorum ſtrepitus, reſtituta foro fides, magiſtratibus auctoritas, ſenatui maieſtas, iudicijs grauitas, agris cultura, nauigantibus maris ſecuritas, terrarumque habitatoribus, certa cuique rerum ſuarum poſſeſſio: honorantur boni, mali puniuntur, ſuſcipit pauperem diues, nec contemnitur humilis à potente, ſuntque ad priſtinam frequentiam, ac decorem reſtituta commercia; quodque mirum eſt, affluunt prouinciæ noſtræ incredibili annonæ vbertate. Et quamuis Sereniſsimus Princeps tanta cum prudentia, ac fortitudinis laude, nec ſine inuidia, pacem conſtituerit: nullam tamen acclamationem, nullam lætitiæ ſignificationem, vel imperauit, vel admiſit, eo conſilio, vt ſicut contra Regem ſibi, & amore, & arctiſsima affinitate coniunctum, immò contra regiorum miniſtrorum intemperantiam coactus arma mouit; ita ad maiora, ac meliora forſitan intentus, ſe potiùs Principum rogatu, ſuorumque populorum precibus, quàm gloriæ ſtimulo, vel timore aliquo, ad pacem deſcendiſſe oſtenderet: qua etiam de cauſa nullos pacis nuncios ad Principes allegauit. Inter eos verò, qui nos bellicis miſerijs liberatos gauiſi ſunt, magna immenſæ lætitiæ ſigna dedit rerum gerendarum peritiſsimus, omniumque virtutum laude ſpectatiſſimus, Petrus Franciſcus à Coſta, Sauonenſium Antiſtes: ac iure quidem, cùm, de Principum concordia vehementer ſolicito, publicamque tranquillitatem, & nuncijs, & litteris, omnibuſque officijs, ſtudioſiſsimè curante ſummo Pontifice, (cuius ipſe apud Sereniſsimum Allobrogũ Ducem Nuncium agit) in pacis huius maximè arduo ne-

gotio egregiam nauauerit operam; adeo, vt rei bene geſtæ non exiguam partem induſtrio præſuli acceptam referre debeamus. Iam verò cœleſtis Patris beneficio in eorum numero non ſumus, quos apud Hieremiam dixiſſe
cap. 8. legimus: Expectauimus pacem, & non erat bonum. ſiquidem bona erit à nobis impetrata pax, dum ſenſibus, carnique bello indicto, ſpiritus pacem quæremus, vitijſq. exulare iuſsis, in mentibus noſtris virtutes eo ho-
Ep. 13. lib. 2. ſpitio accipiemus, quo Sanctus Hieronymus
Rom. 12. de hoſpitalitate ab Apoſtolo Romanis commendata loquens, fratres accipiendos eſſe docet his verbis: Hoſpitalitatem perſequentes, vt non leui, vſitatoque ſermone, &, vt ita loquar, ſummis labijs hoſpites inuitemus, ſed toto mentis ardore teneamus, quaſi offerentes ſe cum lucro noſtro, atque impendio. Hoc vtique fuerit à malo declinare, & bonum facere, inuentaque, ac ſugiente pace, (quantum per rerum viciſsitudinem licuerit) plene frui, ita vt, ſubacta voluntate noſtra, de intellectu noſtro ſperare poſsimus quod dicit Propheta: Factus eſt in pace lo-
Psal 75. cus eius. Quid enim, niſi pacem appetimus? & cur appetimus? nonne, vt bellum fugiamus? à quo proculdubio Deum contemplan-
1. Cor. 14. tes, nihil damni metuendum. Si quidem Deus non diſſenſionis, ſed pacis auctor eſt, niſi noſmetipſi nobis damnum inferamus, atque inter viſcera conſcientiæ noſtræ bellum excitemus. Viuamus igitur, vt veros decet Chriſtianos, ne ille ineuitabilis ſcele-
Psal. 10. rum vindex iterum nobis iraſcatur, pluatque ſuper nos laqueos ignis, & ſpiritus procellarum, ac quaſi eum nihili fecerimus, nos ad nihilum redigat. Viuere autem ſecundum legem, quam profeſsi ſumus, quæque nos Chriſtianorum nomine decorauit, Deo viuere eſt, eius, ſcilicet, præcepta ſeruare, quæ ille nos, quaſi certum ſuæ dilectionis pignus, ſeruanda mandauit. In hoc igitur, toto corde, totoque pectore incumbite, vt pacem conſeruare, ac diuinæ clementiæ protectione æterni ſupplicij ſententiam euadere poſsitis. Valete filij. Auguſtæ Taurinorum cal. Auguſti. M DC XV.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola VII.

VIx Taurinum reuerſus fuerat Sereniſsimus Dux noſter pace conſtituta, cùm me ex ſiniſtri pedis offenſione improuiſus dolor conceptus domi detinuit, nullo, vel tumore, vel liuore, vel alio ſigno cauſam doloris indicante: qui, cùm incedere, aut aſcendere, vel deſcendere vellem, ita augebatur, vt ſine magno cruciatu loco moueri non poſſem. Medici, viſo, contrectato, atque etiam leuiter fricato affecto loco, nihil agendum, ſed tantummodo quieſcendum eſſe dixerunt. Quibus dum parere etiam libens ſtudeo, nempe ferueſcente æſtu, quantum, aut Romæ vnquam, aut in Hiſpania ſenſerim, duos fere menſes in ea ſolitudine conſumpſi: quo factum eſt, vt toto eo tempore de controuerſi ſacerdotij negotio, quod me hactenus hic morari coegit, cum ipſo Duce, cuius prudentiſsimo iudicio, magniq. Magiſterij auctoritati, illud terminandum reliquimus, nihil prorſus agere potuerim. His tamen diebus otium meum in litteris tranſegi, in muſæo, ſcilicet, cum opuſculis, libellisq. meis, quos diuerſis temporibus, diuerſiſque in locis impreſſos, ſuadent amici, atque in primis meorum particeps, adiutorque ſtudiorum Franciſcus Auantius Venetus, (cuius amori, ac iudicio plurimum tribuo) vt notis, atque additionibus, ſi quas elucubratas haberem, locupletatos iterum typis committendos curarem. Itaque, cum veteres labores nouis laboribus commendatiores, legaliſque diſciplinæ cultoribus vtiliores fecerim, ad trutinam reuocatos, ac diligentiſsimè examinatos libros de ſacrorum immunitatibus, de indultis Cardina- Cicer. Tusc. disp. 5.
lium, Paratitla (Decretalium ſcilicet epiſtolarum breuiaria), Animaduerſiones, necnon pomeridianas ſeſsiones nonnullas, quas ego Plin. lib. 9 cap. 25.
contra eos, qui Latinæ linguæ Hetruſcam anteferebant, adoleſcens compoſueram, vt rei litterariæ ſtudioſis prodeſſem, imprimendos Romam miſi. Cuius conſilij mei præcipua certe cauſa fuit, publica vtilitas: fuit (non inficior) lucubrationum quoq. mearum cura, atque amor, cùm apud eruditos viros in aliquo eas numero haberi, etiam amicorum teſtimonio, cognouerim. Nam, quamuis omnia, quæ ſub cælo ſunt, inſtabilia, ac vana ſint, immo (vt ait Sapiens) vanitas vanita- Eccles. 1.
tum, æternaque caducis anteponere debeamus, necnon dare operam, vt vitijs peſſundatis, Deo noſtro placeamus, ſedemque à mundanis tempeſtatibus, & iactationibus quietam in ſuprema veræ pacis arce poſsideamus: beatos attamen in hoc ſeculo arbitror eos, qui de bona exiſtimatione ſoliciti, laudabile aliquid moliuntur, quod, & ampliſsimum laborum præmium eſt, & ignauos homines ad virtutum iter capeſſendum impellit adeo, vt maiorum exemplis excitati, nonnunquam quos æmulantur, egregijs

etiam

etiam operibus vincant. Quocirca, cùm diutinam vitam natura nobis denegauerit, in hoc vehementer laborandum, quòd vixiſſe videamur, poſterisq. relinquamus, quæ imitatione digna ſint, immò, (ſi fieri poteſt) quomodo illi nos, illos filij, ac nepotes potius ſuperent, quàm æquent. Sciebam amicorum teſtimonio, nonnullorumque ſcriptorum monumentis, opera mea, non modò apud noſtrates, ſed alibi etiam aliquid nominis aſſecuta eſſe, à virisq. laudatis non contemni: ſed ab Hiſpanis tanti fieri, quantum ipſe vidi, & obſeruaui, dum diebus proxime prætetitis illhac tranſirem, profectò neſciebam. quod ſane (ingenue fateor) magna me perfudit voluptate; quandoquidem notus, vbi litterarum ſtudia maxime florent, vberem vigiliarum mearum fructum mihi videor retuliſſe, dum in præcipuis bibliothecis eas aſſeruari animaduerti, in regia verò etiam duplici exemplo. Hac de cauſa fortaſſe, cùm eſſem Matriti, viri litterati, & nomine, & dignitate præſtantiores, aduentu meo gratulati, me domum ſalutatum frequentes venerunt: quod & fecerunt Salmantini gymnaſij anteceſſores nonnulli, quamuis ea ciuitas Matrito ſex dierum itinere diſtet, vt me viderent, ac de facie cognoſcerent. Negare quidem nequeo, quin hæc mihi iucunda fuerint, Demoſthenis exemplo, qui iure gauiſus eſt, quòd illum anus Attica indicans, dixerit: Hiccine eſt Demoſthenes? ſicut, & Plinius, quòd eques Romanus illum ex ſtudijs cognouiſſet, quærens ab eo, Tacitus ne eſſet, an Plinius? quibus, etſi ego ingenio, & doctrina impar, æquari non poſſum, cum illis, & copioſiſſimum ingenium, & par ingenio materia, quam, tum varietas rerum, tum magnitudo largiſsime ſuppetebat; mei tamen honoris nomine non gaudebo? Ego vero lætor, & lætari me non diſſiteor, quod laborum meorum talem fructum retulerim, non à vetula fœmina, aut à Romano equite, aut à Fidij Rufini municipe, ſed à grauiſſimis, doctiſſimisq. viris. Nec ideo iactator videri debeo: quandoquidem de me aliorum iudicium, non meum, promo, præſertim apud vos, qui nullius laudibus inuidentes, meis fauere ſoletis. Hoc (filij chariſſimi) vobis ſignificare volui, vt ſciatis, quo pacto ingentium calorum moleſtiam depulerim, & q̃ua de cauſa tantam ſuſceperim prouinciam. Cuius materia, quamuis, cum rebus diuinis comparata, leuis, ac futilis ſit; contemnenda tamen non eſt, cum publicum commodum reſpiciat, nec impediat, quin cum terrenis etiam cœleſtia coniungi poſsint; Deo namque ſeruire eſt, publicæ vtilitati ſeruire. In primis tamen quærenda, quæ Dei ſunt, deinde, quæ proximi. Quod vos facere, & hortor, & maxime velim, vt ipſi Deo grati, quem valde cupio in populo nobis credito fructum afferatis, & fructus veſter maneat. Auguſtæ Taurinorum, pridie calendas Septembris, Anno MDCXV.

Cicer. Tuſc. diſp. 5.

Plin. lib. 9. cap. 23.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola VIII.

IAMDIV de ſtatu veſtro nuncium mihi expectanti (filij chariſsimi) redditæ ſunt vno tempore à mercatoribus, qui ad nundinas Seguſinas venerunt, binæ veſtræ litteræ, amoris, atque ſuauitatis pleniſsimæ, eoq. gratiores, quò magis deſideratæ: quarum prioribus de his, quæ iſthic geſta ſunt, quæque ſummoperè ſcire auebam, me certiorem facitis, ac quidem opportunè; nam ignotis, & incertis malis quale poteſt adhiberi remedium? quomodo cauendum in poſterum? quomodo populo ſatisfaciendum? ego enim diuinæ miſericordiæ memor, quam implorans Propheta his verbis: Si iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit? etiam ab illis, qui niſi ſibimet veniam dare, vel nolunt, vel neſciunt, exorari patior; nimiam tamen lenitatem nequaquam laudo, tamquam non ſolum inutilem, ſed etiam Reipublicæ damnoſiſsimam. (quid enim pernicioſius, quàm delicta manere impunita?) non ne male locata clementia licentiam parit? & ſicut mitium dominorum immodica indulgentia contumacium ſeruorum timorem, ac reuerentiam ſubuertit, ita intempeſtiua prælatorum facilitate ſubditi inſoleſcunt, fiuntq. peiores. quod magna me ſolicitudine afficit. Nam ſi illi, quorum culpam deprecamini, multum fleuiſſent, multumq. rogaſſent, eam nobis pœnitentiæ fidem feciſſent, qua credendum fuiſſet, emendatos, qui ſe deliquiſſe, & ſentirent, & faterentur; appoſiteq. adduci poſſet illud de patre familias, quod eſt apud Matthæum: Serue nequam omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me &c. tuncque fuiſſet illorum fragilitati aliquid iure condonandum, condonandum lacrymis, condonandum precibus veſtris; ſiquidem præcipua manſuetudinis laus eſt, peccantis miſereri, cùm iraſcendi iuſtam cauſam habueris. Verumtamen, quia prælatus Dei imago eſt, nec vult Deus peccatorum interitum, peperci, & quidem non inuitus, perſuaſum habens,

cap. 18.

delinquentes ad vomitum non redituros: quod, ſi aliter ſuccedat, licebit mihi iterum iraſci, illorumq. pertinaciam vlciſci, quapropter vobis præcipio, ne me (ſi caſus inciderir) nouis precibus pro eis fatigetis; ſimulq. prænuncio, me, quamuis plurimùm rogatum, rurſum veniam eis non daturum, ſed acriùs ſeueriùsq. eos puniturum, eoque excuſatiùs, quo magis rogabor; vt ſciant omnes, me vitia, non homines inſectari, atque errantes caſtigare, vt emendentur, ac meliores fiant. Recentioribus litteris querebamini, abſentiam meam paucis vtilem, pluribus verò damnoſam eſſe: quod profectò non inficior, immò, ne longior ſit, quantum in me eſt, quotidie laboro, ſed fruſtra, cùm publicis, magnisq. negotijs diſtentus, nec ipſa Apoſtolica limina huc vſque viſitare potuerim, quod omnes Epiſcopi, maiorumque Eccleſiarum rectores, per recurrentes quoſdam annorum terminos facere tenentur, tum iure canonico, tum ſummi Pontificis Sixti V. conſtitutione, qua prælatis Italis præſcriptum eſt triennium, tranſalpinis quadriennium, remotioribus quinquennium, Indisq. decennium; hocque, vt Catholicæ Eccleſiæ membra ſuum caput coràm agnoſcant, & venerentur, ſuæq. adminiſtrationis rationem reddant. Ego, poſtquam Eccleſiæ Tarantaſienſi præfectus, tempus huius viſitationis adeſſe cognoui, antequam Roma diſcederem, id muneris obiui anno 1608. toties obiturus, quoties pontificiæ legi obſequendi neceſſitas illud fieri poſtularet, non ſolùm, vt pœnam grauiſſimam contra prælatos contumaces ſtatutam effugerem, ſed, ne ſocordiæ, neglectiq. officij reus, male ab omnibus audirem. At, cùm varijs occupationibus implicitus, à me ipſo impetrare non poſſem, vt me tanta obligatione liberarem, ab Illuſtriſſimis patribus, qui ſacri Tridentini Concilij interpretationi præſunt, petij, & obtinui, viſitationis tempus prorogari, donec me Romam reuerti Eccleſiæ meæ ſtatus permittat. Quod, cùm me ad curam dominici gregis expeditiorem feciſſet, ad ea, quæ reformatione magis indigebant, animum aduertens, ſtatim de diœceſi iſta luſtranda cogitare cœpi, quamquam, ob eius amplitudinem, locaq. nonnulla acceſſu perdifficilia, id vnius anni ſpatio perfici non poſſe conſiderabam: vnde in ea re eo mihi enixius laborandum videbam, quo, non parua iuriſdictionis meæ pars paſtoralem operam magis requirebat, præſertim circa Confirmationis Sacramentum. Propterea difficultatibus omnibus ſuperatis, inacceſſa loca ex ſententia viſitaui, & præter vtriuſque ſexus fidelium ingentem multitudinem, quæ antea, quaſi deſertus, atq. incultus ager, derelicta videbatur, ſenes plus, quàm centenarios non confirmatos, ſumma cum eorum, meaq. lætitia, ſacro chriſmate confirmaui. Deinde, cum extinctis bonorum morum ſeminibus, maligna vitiorum ſeges ſuccreuerit, & corruente Eccleſiaſticorum miniſtrorum canonica diſciplina, non ſine aliquo ſacrarum legum contemptu abuſus intolerabiles irrepſerint, ter Muſterij ſynodum coegi eo præſertim conſilio, vt Tridentini Concilij præcepta diœceſanis meis inſinuarentur: quod, diuino præeunte auxilio, veſtraque præſentia, ita perfectum eſt, vt officium meum, quantùm tempora permiſerunt, deſiderari non poſſit; quin & diuturno morbo validius afferri remedium percupiens, magnoperè opportunum, ac ſalutare viſum eſt, vniuerſalibus conſtitutionibus confirmare, quod in ſingulis parochijs ex diœceſana Synodo obſeruandum proponebatur: quibus, & clerus, & populus intelligeret, quomodo erga Deum, erga Beatiſſimam Virginem, omnesque cœlites ſe habere, quam reuerentiam Chriſti Vicario præſtare, qua humilitate ſacros Canones, Pontificiaq. decreta tractare, necnon eiuſdem Tridentinæ Synodi ſanctiones venerari, atque obſeruare deberent. quæ ſanè iuſti voluminis menſuram impleuerunt, quandoquidem non tantùm ad ritus, morumq. reformationem ſpectantia, verum, & iudicialia, atque forenſia, quantum operis ratio poſtulat, in eo diſputantur, ac quidem opportunè; rudes enim ferè omnes, Curiæque Romanæ praxis ignari iſtius cœli homines, non ſine magno reipublicę detrimento, Pontificales conſtitutiones, quamuis in chriſtiano orbe notiſsimas, ignorant: vnde earum nonnullas ad caſuum, contractuumque frequentiam magis facientes in eodem libro inſerere neceſſarium duxi. & quò ſtudia mea, quam mihi propoſueram, mercedem facilius conſequantur, materias omnes perſonis, & temporibus congruentes, ſuisq. locis pro titulorum qualitate diſpoſitas, in Synodo ſolemniter promulgaui, cunctisq. ordinibus probatas Romam mecum ferre decreueram; vt, dum ego, liminibus viſitatis, Eccleſiæ meæ negotia procurabam, ſummo annuente Pontifice, typis mandarentur. Sed, cùm diuino afflante ſpiritu, rebus ſatis conſtitutis, eſſem ad illam gentium lucem, ad illam chriſtianorum arcem, ad illum puriſſimum veræ religionis fontem breui aduolaturus, mandauit, me eiuſdem Pontificis auctoritate Allobrogum Dux noſter Sereniſſimus ad Regem Hiſpaniarum proficiſci, ſuoq.

nomi-

nomine in Aula Catholica Legati perſonam ſuſtinere. Cui oneri ſubeundo, quamuis mihi impari, humeris promptè expoſitis, vt religioſiſſimo Principi de vniuerſa Eccleſia optime merito, ac Germoniæ familiæ officioſiſsimo patrono, morem gererem, montes aſperrimos tranſire, mariaque infeſta, etiam iniquo tempore, ſulcare non exhorrui, donec nauigatione ubſoluta, ac paulò poſt in Italiam reuerſus, nullam cernebam adeſſe cauſam, qua ſanctorum liminum viſitationem differrem, præterquàm, quod nonnulla ſe ſe offerebant, quæ me Romam properare mirum in modum ſuadebant, quorum nihilominus caput erat obedientia, eò magis vrgens, quo facilius ſuſpicioni locum dari timebam, velle me tantorum procerum patientia abuti. Vrgebat, & deſiderium Vrbis (in qua, & fauoribus, & honoribus auctus, vigintitres ferè perpetuos annos domicilium habui) non ſolùm, quia apud eminentiores aulicos, ipſoſque ſummos Pontifices, de ſtudijs, ac propenſionibus meis bene ſemper audierim, ſed etiam propter innumera Romana Sanctuaria, quæ cùm obuia ſint cuicumque per vrbem incedenti, veræ pietatis ſectatoribus, ad ſpiritalem profectum ampliſsimam viam ſternunt. Alliciebat etiam ipſius nunc viuentis Pontificis Pauli Quinti auguſtiſsimi oris maieſtas, cuius benignitatem erga me pluries expertus, etiam præclara opera, ac magnifica ædificia ad communis patriæ ornatum, cultuſq. diuini propagationem liberali manu excitata, intueri cupiebam; ſimul & Illuſtriſsimis Patribus debitum deferre obſequium, amiciſq. ſpectatis viris, quorum ſola recordatione recreor, vetuſtæ beneuolentiæ conſtantiam repreſentare. Tandem, vt eò me conferrem, poſtulabat rei familiaris ratio: nam, cùm, præter annuos cenſus, & officia (vt vulgò nuncupantur) benè inſtructam bibliothecam, multamque ſupellectilem Romæ haberem, vtrum omnia iſthuc transferri curarem, an aliud facerem, animi pendens, rem totam in meum ad vrbem reditum reieceram. Sed, quia viſitationis munus, etiam per procuratorem exequi ſperabam, amor veſtri cœtera deſideria mea compreſsit, ac vicit adeò, vt diſceſſum in aliud tempus diſtulerim; hac quoque de cauſa, quòd ſi diſceſsiſſem, ſerius forſitan, quàm voluiſſem, ad vos remeaſſem. Inſitum eſt enim vrbis Romæ genio, abire volentes; ſicut ſolet remora naues; ex modica etiam cauſa retinere. Id verò magis opportunum fuit, quòd, cùm ſponſam meam aliquid incommodi, me abſente, perpeſſam fuiſſe animo concepiſſem, & re ipſa deprehendiſſem, ab ea diuidi tanto terrarum interuallo, quamuis ad breue tempus, nequaquam tutum exiſtimabam, priuſquam accepta damna, quæcumq. fuiſſent, non per Vicarios, ſed coràm, pro virili parte ſarcirem; ne, quæ longo tempore plurima induſtria, & ſtudio ad Dei gloriam, ouiumq. mihi creditarum vtilitatem paraueram, breui interirent, multarumque vigiliarum proficuam ſementem, quæ copioſæ meſsis haud paruam ſpem præberet, zizania ab inimico homine ſuperſeminata miſerè ſuffocarent. Quocirca, ne in Apoſtolicis iuſsis conniuere, aut obdormiſcere viderer, eoſdem præſtantiſsimos patres rogaui, vt, quod ipſe per occupationes facere commodè non poſſem, idipſum à me per alium ſuppleri permitterent. Cùmque impetraſſem, Agaphinum Solarium, vnum ex Moretæ Comitibus, amicum, affinemq. meum, & ſanguinis ſplendore, & doctrinæ commendatione eximium virum, ad ſummum Pontificem allegare conſtitui, vt, liminibus viſitatis, meæ villicationis rationem nomine meo reddat; quam, ſi adeſſem, ipſe redderem, quemadmodum futurum confido. Hæc ſunt (filij dilectiſsimi) quorum prolixius, quam putaram, vos certiores fieri volui; quo & moræ meæ, ſi quam contraxiſtis, ſuſpicionem abijciatis, & nihil mihi antiquius, nihilue charius eſſe credatis, quàm vobiſcum viuere, vobiſcum Deo famulari. Interim valete, & ſi quid noui emergat, mihi diligenter nunciate. Auguſtæ Taurinorum, idibus Septembris, Anno ſalutis MDCXV.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola IX.

EPISTOLA veſtra eò iucundior, quò fœcundior: affert enim vindemias vberiores, quàm ſperabatis, dum ſcribitis, vaſa vinaria reponendo vino minime ſufficere, nec torcularibus indigere etiam pauperes, aliarumq. rerum eſſe non minorem copiam, frumenti, ſcilicet, hordei, auenæ. Par fertilitas de ſubalpinis regionibus, quas grando non concuſſerit, parque affluentia nunciatur. Hic tamen plurimum væneunt omnia: quod planè, vt ad vos quàm citiſsimè reuertar, me magis inuitat. Ex fertilitate ſolent homines locupletes fieri: ego pauperior fio; ſiquidem eorum, quæ ex agris, pratis, vineis, decimiſque meis colliguntur, tanta eſt copia, tantaq. vilitas, vt conductores fructuum, niſi eos minoris,

quam par eſt, vendere velint, emptorum pe-
nuriam habeant, ſitque ex conuentione in-
ter nos inita tantum de eorum ſponſionibus
conſequenter ſubtrahendum, quantum fru-
ges vilius vendi, quàm ſoleant, iure ſibi
damnoſum reputent: quod equidem ſine
magno meo damno reſarciri non poteſt, cen-
ſibus meis paullatim deficientibus, cùm ta-
men ſumptus non deficiant, immò in dies po-
tiùs augeantur. Gaudeo tamen, & vobis, &
toti Prouinciæ tantum bonum vehementer
gratulor, publicam quippè priuatæ vtilitati
anteponens, ac de paſtorali theſauro magis
ſolicitus, quàm de mundanis diuitijs; ſimul-
que monens, quos frugum largitas, diuina
præbente manu, ditiores facit, ne cœleſti
cap. 16. munere abutantur: ſed (vt eſt apud Lu-
cam) faciant ſibi amicos de mammona ini-
quitatis, qui eos recipiant in æterna taber-
nacula. Non diſtribuant facultates ijs, qui,
(vt ita dicam) phaſianos, ac perdices tan-
tum comedunt, lautiusq. viuunt, ſed ijs, qui
vix cibario pane famem pellere poſſunt; ne
potius delitias, ac luxuriam auxiſſe, quàm
egenos pauiſſe doleant, eaque ſe ipſos bea-
titudine priuaſſe, quam pſalmiſta pauperum
Pſal. 40. curam habentibus prænunciat: auxilium pe-
tentes, præcipuè Catholicos, vacuos abire
non permittant, nudos veſtiant, captiuos re-
dimant, ægrotantes viſitent, Chriſtiq. præ-
ceptum, quo charitas erga proximum maxi-
me commendatur, ſemper ante oculos ha-
beant. In hæc toto pectore incumbite, (fra-
tres dilectiſsimi) hæc ab illis, qui fidei ve-
ſtræ crediti ſunt, intelligi, atque obſeruari
curate, vt vnuſquiſque ex bono rerum ſua-
rum vſu, ab omnium gratiarum immortali
largitore, non ſolum temporalium, ſed, &
ſpiritalium bonorum cum efficaci benedictio-
ne conſequi ſperet augmentum. At, quæ vo-
biſcum per epiſtolam loquor, vtinam coràm
loqui liceret, huicq. exilio tandem finem
imponere: exulare enim mihi videor, dum à
vobis abſum, tum, quia gregis mei præſentia
magnoperè ſolicitor, tum, quia, ſicut Mu-
ſterium inuitus reliqui, ita, & extra Muſte-
rium inuitus viuo, ac detineor hac etiam de
cauſa, quòd hic (vt eſt in prouerbio) ſol,
& aqua vænalia ſunt, nec niſi grandi pecu-
nia emuntur, quæ iſthic viliſsima habentur,
& quandoque ſine vſu pereunt. Quod ſanè
eò me magis commouet, quò præter palatij
mei Archiepiſcopalis amplitudinem, ac ma-
gnificentiam, vbi cum familiaribus meis per-
commodè habito, hoſpitesq. excipio, ac præ-
ter mihi identidem ſubminiſtratas commo-
ditates à ſubditis meis, necnon eas, quas ex
hortis, nemoribus, fluminibus, lacubus, ac
venationibus quorumcumque animalium,
etiam volatilium, mihi reſeruaui, atque ab-
ſens amitto, diſceſſus quoque mei occaſione
amittere cogor alia de cauſa, quantum for-
ſitan meæ alendæ familiæ ſatis eſſet. Etenim
in Hiſpaniam diſceſſurus, cùm, vt moris eſt,
prædia, vineas, aliaque huiuſmodi bona
Archiepiſcopalia locauiſſem, ex pacto con-
ductoribus permiſi, vt quamdiù me iſthinc
abeſſe contingat, Contaminæ pratorum
fructum perciperent; item ſeptuaginta vini
ſarcinas, quas quotannis à Sancti Iacobi pa-
ganis exiguntur, cum Muſterienſium molen-
dinorum prouentu, ac linguis bubulorum
omnium animalium, quæ in publicis lanienis
mactantur, meæque menſæ debentur, habe-
re poſſent: quod in alijs locationibus factum
fuiſſe non reperitur. Ideo, quamquam iſtius
contractus conditionibus locum non eſſe
iure exiſtimo, niſi quantum Hiſpanienſis le-
gationis grauiſsimis negotijs diſtentus, pro-
cul ab Eccleſia mea agere coactus eſſem,
pulcrum tamen in primis duxi, vt foris, ita
& domi, vtque in magnis, & in alienis, ita &
in paruis, meisq. ipſis rebus æquitatis partes
ſuſtinere, conductoribus permittens, vt, do-
nec ad vos reuertar, ſperatum locationis
commodum, ac lucrum ſine diminutione
conſequantur. Hæc (filij chariſsimi) vobiſ-
cum communicare placuit, quo, propenſio-
ne mea, ac voluntate erga vos, rerumque
mearum ſtatu diligenter explorato, quamuis
nulla alia adeſſet moræ meæ cauſa; cùm ta-
men plures ſint; ex ſuperius narratis, me
excuſatum habeatis; nec miremini, reditum
meum diutius differri, quàm putabatis, immò
quam ipſe putabam, qui, cùm hic etiam do-
micilij anguſtia premar, dabo operam, vt
quambreuiſsimè fieri poterit, in libertatem
reſtituar. Interim religioſum virum, exi-
miumque verbi Dei præconem Dionyſium
Zurletum cum his litteris vobis præmitto,
cuius operam, cùm populo meo proficuam,
gratamque futuram prouiderem, vt vobis
concederetur, impetraui ab Ordinis ſui ge-
nerali moderatore, qui meam erga illum ve-
terem beneuolentiam non ignorabat: mecum
enim Romæ erat, cùm vitæ genus mutare
decreuit, ſacrumq. Capuccinorum habitum
ſuſcipere, quod illi ad ſempiternam vitam
apprime ſalutare, Franciſcanæ familiæ per-
honorificum, reiq. publicæ chriſtianæ vtiliſ-
ſimum fore iam tum animo conceperam.
Etenim viget ingenio, induſtria, memoria,
ſtudiorumque amorem, & eruditionem cum
ſumma probitate coniunxit. Sermo illi co-
pioſus,

Digitized by Google

pioſus, & varius, dulcis imprimis, quo etiam inuitos, & repugnantes trahit, ac rapit. Spectabilis eſt corporis proceritate, decora, & liberali facie, ampla, & tranquilla fronte, ruſaque, & lata barba: quæ, licet fortuita ſint, leuiaque exiſtimentur, illi tamen plurimum venerationis addunt. Nullo riget vultus horrore, nullavè triſtitia, quippe qui potius multum ſeueritatis cum hilaritate præſeferat, cui conſentanea eſt vitæ ſumma ſanctitas, parq. comitas. Ornat virtutes, inſectatur vitia, ſuppreſſis peccantium nominibus, nec errantes caſtigat, ſed emendat. Prætereo corporis patientiam, qua hyemes iuxta, atque æſtates fert, nullis laboribus frangitur, nihil in cibo, & potu voluptati tribuit, oculis non minus, quàm animo continens. Non nego, quin in iſtis Sabaudiæ partibus, ſicut, & in tota Gallia, floreant cuiuſuis ordinis viri, tum pietate, ac prudentia inſignes, tum, doctrina, atque eloquio præſtantes, qui cum dignitate, ac fructu de ſuperiore loco populos in Chriſtianis inſtitutis, præceptiſq. erudiant. Sed horum maior pars mihi potius docere, quàm cōcionari videtur: nam, ſi ſacræ paginæ ſenſus examinant, vel inueſtigant, ſi diſtinctionibus illuſtrare, inter ſe pugnantes cōciliare, ſanctorumq. Patrum ſententijs confirmare ſtudēt, mirum quanta felicitate, quanta audientium vtilitate id aſſequantur. At ijdem circa moralia quam lenes, bone Deus, quam remiſſi, eaq. ſermonis acrimonia, ac vehementia deſtituti, eoq. orationis impetu, quo mirum in modum abundant Itali, qui pronunciatione, oriſque, ac corporis geſtu ad virtutum amorē, vitiorumq. odium animos ſic accendunt, vt pertinaces ad lacrymas, ad vitæ mutationem, ad rerum ablatarum reſtitutionem, ad continentiam, ad ſummam humilitatem, & non raro ad ipſius mundi contemptum inducant. Concionatoris officium eſt, audientium mores ad Euangelica præcepta omni conatu, omniq. induſtria formare: vt ſcilicet, fragilitatis, prauæ conſuetudinis, mali habitus, ac pertinaciæ vulnera, etiam dolente, & negligente ægroto, ſanentur. Chirurgus enim, quia ſecat, membraq. vrit fœtentia, non crudelis, ſed mitis eſt, atque miſericors. Nonne miſeretur, qui alienas cupiens curare plagas, à viuis, ſaniſq. carnibus mortuas, ac putridas ferro ſeparat? Nonne crudele eſt, non horrere curantem, quod horret ille, qui membrum ſibi abſcindi petit? Nonne inimicus potius, quàm medicus appellandus eſt, qui, cùm poſſit, etiam cum ægroti dolore, non abſcindit? Dum odium parit veritas (ait ille,) [Ter. in And. act. 2. sc. 1.] eſtq. aliquando amara, vitia ſuauia putantur, ideo concionatores, qui chirurgi ſpiritales ſunt, dū vitia redarguunt, & peccatores ad pœnitentiam hortantur, amara videntur ſeminare: vnde Apoſtolus eximius concionator: Inimicus inquit, factus ſum, verum dicens: [Ad Gal. 4.] & Ioannes: Quia Saluatoris dura videbantur eloquia, plurimi diſcipulorum retrorſum abierunt. [Ioan. 6.] Quare parum, aut nihil ad æternam ſalutem afferunt, qui placido ſermone audientium aures mulcendo, vitia tantùm indicant, nō extirpant. Idem fermè eſt verbi Dei concionatoris finis, qui & oratoris. Verba ſunt Ciceronis: Sit orator nobis is, qui, vt [Lib. de orat.] Craſſus deſcripſit, accommodate ad perſuadendum poſſit dicere. & alibi: Finis oratoris [Ad Heren.] eſt aptè dicere ad perſuadendum. Iacet enim oratio, cuius verba tantum laudentur. Quoniam verò Dyoniſij noſtri finis eſt, errantes [Hier. lib. 2. Epiſt. 14. ad Paulinum.] ad cælorum viam capeſſendam perſuadere, bonos confirmare, Deo placere, eū vobis gratum, & vtilem fore non dubito, nec ſolum in ciuitate, ſed (quod illum rogaui) niſi temporis anguſtia prohibeatur, etiam in vniuerſa diœceſi. Ipſum audite, obſeruate, colite, & an is ſit, qualem vobis deſcribo, quamprimū mihi denunciate, & valete. Auguſtæ Taurinorum, Non. Octob. M D C X V.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola X.

QVOD tàm ſolicitè, tàmq. efficaciter conſtitutiones meas flagitetis (fratres, & filij dilectiſſimi) in ſinu gaudeo, ac vobis ſummopere gratulor: magnum ſiquidem eſt hoc veſtræ ad illarum obſeruantiam conſtantis voluntatis, & propenſionis argumentum: quo nihil mihi, vel gratius, vel iucundius, accidere poteſt, nihil vobis, veſtriſq. ſubditis vtilius. Iam in lucem prodijſſent, niſi ad prælum properātes meus in Hiſpaniam diſceſſus intercepiſſet. Quare vix reuerſus, etſi minimè otioſus, extrema illis manu impoſita, nihil antiquius habui, quā curare, vt diligenter deſcriberētur, Romamq. mitterentur, quò à Summo Pontifice confirmatæ, abſque mora vulgarentur. Verū, quoniam confirmari non ſolent, niſi ea, quæ, eodem iubente Pontifice, à ſelectis viris examinata, & approbata, typis digna iudicantur, nec ſperandū fuerat, breui perfici poſſe, quod optabam, ob continuas, graueſq. occupationes eorum, quibus negotium committendū fuiſſet, conſilium mutaui; ac, ne cum veſtro ingenti damno, oleum, & operam perdidiſſe viderer, reiecta in aliud tempus confirmatio-

Digitized by Google

nis cura, mandaui, vt à Sacri Palatij Magiſtro impetrata licentia, ſtatim impreſſori cudendæ traderentur, iam de pretio inita conuentione, & forſan pecuniæ parte ſoluta. Quod factum eſt, ſuntq. nunc ſub iudice. Romæ verò, nõ hic, aut alibi, eas publicari placet, tum, quia hic plus, quam putabam, moratus ſum, tùm propter loci opportunitatem, ſi, vt ego fore cogitaueram, confirmandæ fuiſſent, tum, quia Romanus papyrus Taurinẽſi candidior, politiorq. eſt; ac tandem (quod ad felicem rei exitum maximè conducit) quia Romæ veterem, optimumq. amicum habeo, Franciſcum Auantium, honeſtiſſimis inter Venetos ciues natalibus ſpectatũ virum, cuius probitatem, in amicos charitatem, iudicij acrimoniam, eruditionem, ac fidem ſæpius expertus, tumq. maximè, cùm meus de ſacrorũ immunitatibus liber ederetur, in eam ſententiam adductus ſum, vt Romanis præcipuè typis conſtitutiones meæ commendari debeãt, perſuaſum habens, diligentiſſimi amici ſolertiam deſiderio meo non defuturam, quã quidem tanti facio, vt præteritorum officiorum ſuauiſſima recordatione in eius beneuolentia totus conquieſcam: me enim vnice diligit, viget ingenio, & memoria: cùmq. ſibi ingenitam neſcio quam anxietatem, & conſtantiã in negotijs, præſertim litterarijs, nec ſine moleſtia, adhibere ſoleat, ferè nihil eſt eorũ, in quibus ille operam ſuam conferat, quod ad perfectũ finem non perducatur. Locuples ipſe mihi teſtis eſt, plurimum ſtudij, plurimũ induſtriæ poſuiſſe me, plurimumq. laboraſſe, & laborare, vt conſtitutiones meæ in publicũ exeant, ac quantum poſſum, eniti, ne earum impreſſio retardetur; ſenes enim ambo ſumus, ille paulo minor ſeptuagenario, ego quinque annis ſexagenario maior. Quod cùm memo-
Plin. lib 5. ep 5. ria repeto, (repeto autem ſæpiſſimè) ſimul venit in mentem hæc Pliniana ſententia: Dũ ſuppetit vita, enitamur, vt mors quam pauciſſima, quæ abolere poſſit, inueniat. Et quãquàm ego is non ſum, qui doctrinæ, & ingenij admiratione immortalitatis præconio celebrari merear; attamen, cùm ad publici boni ſcopum lucubrationes meas collimauerim, & materiæ prerogatiua, ac grauitate nobilitatas diuturna, ni fallor, eas vita donauerim; nec abſurdum duco, nec erubeſco, in eorum numero cenſeri, quos, tanquam ſemper viuẽtes,
eadem ep. 5. inter beatos collocat Plinius his verbis: Mihi videtur acerba ſemper, & immatura mors eorum, qui immortale aliquid parant. Nam, qui voluptatibus dediti, quaſi in diem viuũt, viuendi cauſas quotidie finiunt: qui verò poſteros cogitant, & memoriam ſui operibus extendunt, his nulla mors non repentina eſt, vt, quæ ſemper inchoatũ aliquid abrumpat. Hæc ferè ſunt, quæ de conſtitutionum mearũ ſtatu dicere habeo, quas ſtatim atque impreſſæ fuerint, iſthuc mitti curabo. Interim (fratres dulciſsimi) ſicut rogatu veſtro Deum tantis vigilijs meis affuiſſe non dubito, ita, & vobis precantibus, fauſta, meæque Eccleſię vtilia, quæ pro gregis mei ſalute meditor, futura confido. Valete. Auguſtæ Taurinorum, prid. Id. Octobris. M D C X V.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola XI.

OMNINO falſa ſunt, quæ de huius Prouinciæ peſtilentia iſthic in vulgus emanaſſe nũciantur: cùm nec Aſtenſium Ciuitatem, (à qua præcipue metuendum eſſe circumferunt) nec ſubalpinos, nec vllam aliam Italiæ partem lue aliqua vexari pro certo habeamus. Quare ad Seguſinas nundinas venire ſolitos mercatores, tãtiq. infortunij fama perterrefactos, totius periculi ſuſpicione iam liberauimus. A vobis proximis Geneuenſibus certè cauendum, (filij chariſsimi) quoniam maiore forſan peſte numquam laborauerunt, quàm nunc laborant; atque vtinam non fruſtra, ſed ita, vt vt horrendo flagello experrecti, erroribus, quos turpiter nutriunt, nuncium iam remittant, ſanctæq. ſedis Apoſtolicæ protectionem agnoſcentes, inuictiſsimo quoque Allobrogũ Duci, quam eorum maiores adhibuerunt reuerentiam, ac obedientiam ipſi exhibeant. Lethiferis verò infirmitatibus hoc tempore vbique graſſantibus, multos mortales paſsim extingui, grauium auctorum quotidiana teſtimonia fidem faciunt, non tamen aëris, aut corporum contagione: ſed, vel anni intemperie, vel humorum corruptorum tabida corpora reddentium, occaſione, vel ex ſimili alia cauſa. Mei quoque familiares in aduerſam inciderunt valetudinem ex æſtiuis caloribus contractam, quorum anteſignanus coquus fuit, deinde maiores, & minores pediſſequi, item domus præfectus, ac Ioannes Caninius Sacerdotum prior, quos Capellanos vocant, & alij; ſed omnes citra mortis periculũ. Grauiſsimè tamen ægrotauit Ioannes Baptiſta meus ex fratre nepos, Archidiaconus Taurinenſis, qui acerbiſsimo morbo diutiſsime vexatus, cùm viuere non poſſe videretur, penè à ſepulcro ad vitã reuocatus, ſummo Dei beneficio conualeſcit. Hunc plures febres iactauere, continua, tertiana, quartana, incon-

ſtantes

ſtantes omnes, ac variæ, quibus adeo vehemens comes acceſſit dyſenteria, vt nonnumquam centies in die magnis cum doloribus, ac torminibus, miſeri languentis venter exagitaretur: vnde ei ſumma macies, ſumma debilitas, vigente tantum animo, & ſpiritu in corpore pene mortuo; cuius iam deploratæ ſalutis incredibili mœrore conficiebar, quòd bonæ frugi adoleſcētulus in primo ætatis flore meis, totiuſque ciuitatis oculis eriperetur, maiora cōſecuturus, ſi virtutes eius maturuiſſent. Quod eò magis me angebat, quò arctiſſima mihi cognatione coniunctum ſatis pingui, atque honorifica dignitate priuari videbam, quam, & Epiſcopalia priuilegia, & collatiuæ beneficiorum Eccleſiaſticorum prærogatiuæ inſignem faciebant: nec parum vrgebat, quod ego eadem dignitate potitus, eam, quaſi ſtudiorum meorum teſtem, plus quam mediocriter venerabar: quippe videtur naturale, vt ea, quæ quis in virtutis ſtudio adeptus eſt, præ cæteris pretioſa putet. Sed diuina ope è mortis tandem faucibus liberatum propria continentia, aſſiſtentium vigilantia, ac medicorum diligentia (vt ſpero) in recepta ſanitate, cōfirmabunt. Abijt enim febris, poſt ſeptuaginta quinque dies, receſſit inteſtinus dolor; cùmque dyſenteria ſenſim minuatur, cœpit & aluus ſiſti, & melius habere. Quare cæli, ſoliq. mutationem ægrotis iucundiſſimā, atque vtiliſsimam eſſe aliàs in me ipſo expertus, tanta infirmitate afflicto corpori plurimū expedire viſum eſt, vt Fianum ad ſororem Annam illius loci dominam, viriq. nobiliſsimi Thomæ Archorij vxorem, ſe conferret, vbi ſanctiſsimæ matronæ cura, atque in fratrem amore, aëris ſaluberrima temperie, ac quiete, & vires reſumere, & amiſſæ valetudinis robur facilius recuperare poſsit. His anguſtijs vix expeditus, nouas attulit Ludouicus Rattus, vnus, vt ſcitis, ex intimis domeſticis meis, ac penè à puero apud me educatus, tardus quidem, ac remiſſus, ſed multiplicis ingenij, fidelis, ac prudens adoleſcens, omnem mei, mearumq. neceſsitatum particeps, & curam gerens. Is, dum mihi apud Ieſuitas ſacrum facienti, aſsiſteret, repentina quadam animi defectione correptus, in hoſpitiū, quaſi mortuus, delatus eſt: cūmq. ſenſibus reſtitutus, præ languore ſtare nequiret, accedente valida febre plurimū è naribus ſanguinem emiſit, vnde omni periculo liberatus putabatur. Sed, cum vehementer æſtuaret, intenſoq. capitis, ac renum cruciatu iactaretur, venarum vtriuſque brachij iterata ſectione, necnon cucurbitulis inter ſcapulas adhibitis, tentata eſt dolorum ſedatio, ſummaq. liberalitate præſtita, quæcumque ad eius ſalutem neceſſaria viſa ſunt. Conualeſcere incipit, ſed admodū debilis adhuc mihi dare operam nequit: quod ipſi non minus acerbum, quàm mihi moleſtum; neque enim deſunt inter meos familiares, & quidem elegantiores, qui ex aduerſa eius valetudine aſsiduis officijs propriæ induſtriæ mihi probandæ materiam aucupentur. Ego verò, cùm longum in me ſtudium, ſolertiſq. alumni mores mecum recolo, aliorum opera, quamuis grata, parciſsime vtor. Hunc, & cæteros infirmos ſemper monui, & rogaui, vt humanæ fragilitatis memores, Deum ante oculos haberent, morborum impetum fortiter exciperent, ac de animæ diſcrimine anxij, cū Pſalmiſta dicerent: Fiat manus tua, vt ſaluet Pſal. 118. me: quoniam mandata tua elegi. Concupiui ſalutare tuum Domine: & lex tua meditatio mea eſt. Viuet anima mea, & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me. Item peccatorum confeſsionem frequentarent; ſi ægritudo longior eſſet, quàm vellent, nihil, quod ipſos puderet, aut impatientiæ reos faceret, vnquam committerent: nihil peterent, aut acciperent, aut agerent, quod Medici agi nō permitterent: potiones, pharmaca, medicamēta, aliaq. malorum remedia promptè, atque hilarè ſumerent. A vino omnino abſtinerent, quantum medicis videretur, quibus magis, quàm ipſis parentibus, languente præſertim corpore, obtemperandum. Hæc, & ſimilia morbo grauatis conſideranda propono; primùm, vt ediſcant, quomodo, & in anguſtijs infirmitatum poſiti, & conualeſcentes ſe habere debeant; deinde, vt quamuis ego iacēs, quæ doceo, obſeruare ſoleam, vrgente tamen inualetudine, ipſe me ad eam adſtringā temperantiam, cui eiuſmodi monitis, quaſi pignore, me obligauerim. Nec prætereundum videtur, (filij dilectiſsimi) magnum me ex varijs ægrotantium caſibus fructum percepiſſe. Siquidem, quod plurimis argumentis, rationibus, ac libris ſummi Philoſophi perſuadere conantur, ego, & vobis, & mihi paucis verbis demonſtrare poſſum, vt, ſcilicet, cùm ſani ſumus, tales eſſe perſeueremus, quales, cùm iacemus, nos futuros profitemur, ſi conualeſcamus. Quem enim corpore male affectum pungit, angitvè, vel auaritia, vel alia turpitudo? is certè, nec libidini ſeruit, nec honores ambit, immò diuitias contemnit, voluptates fugit. Tunc ad Deum conuertitur, tunc hominem ſe eſſe recordatur, nullius virtuti, aut felicitati inuidet, neminem odit, neminem odit, neminem deſpicit, inimicis, ſicut amicis, nulla perſonarum diſtinctione habita, omnia proſpera auguratur, omnibus vnus, & idem:

ſed

Digitized by Google

ſed potiùs, ſitiens, vt ægrotantes ſolent, fontes, flumina, locaq. omnia cogitat, vbi aliquãdo bibere potuerit, ac ſi non biberit, cum piget non bibiſſe. Hæc ſumma votorum, hæc ſumma curarum, quarum comes eſt peccatorum dolor, cum morum reformatione, atque æternæ ſalutis ſtudio coniunctus. Itaque putemus (filij dilectiſſimi) nos infirmos eſſe, vt de cæleſti incolumitate tantum ſoliciti, terrenæ ſanitatis pericula negligere, & ad veri gaudij fontem viuum Deum feſtinare diſcamus. Quod ab eius immenſa clementia facile impetrabimus, ſi mundanas delicias, diuinarum comparatione, ſordes, ac miſerias iudicabimus. Valete, & orate. Auguſtæ Taurinorum, Kal. Nouemb. M D C X V.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola XII.

PERMOLESTVM profectò fuit, quod accepi, (filij chariſsimi) vos, ſcilicet, ex falſo rumore de meo in Hiſpaniam reditu iſthic diſſeminato, veram concepiſſe moleſtiam, cùm alias mihi pergratum ſit, triſtitiam veſtram ex ea, qua me proſequimini beneuolentia, manantem, euaneſcẽte cauſa, in gaudium conuertendam eſſe. Siquidem hac de re non ſolùm nihil determinatum, ſed nec forſitan cogitatum eſt; quodq. in vulgus exijt, otioſorum potius hominum coniecturis nititur, quàm probatorum virorũ teſtimonio. Neque enim res in eo ſtatu eſſe videntur, vt inter hos Principes de mittendis vtrinque legatis hoc tempore conuenire poſſit; nec, quando id faciendum ſit, defuturus eſt ex Ducali aula præſtantibus viris refertiſſima, qui longè valentiùs, ac prudentiùs, quã ego facerem, tantum onus ſuſtineat. Me ſenectus à laboribus auocat, ſuadetq. otium quærere. Poſt adoleſcentiæ curriculum in litteraria palæſtra non inutiliter confectũ, Taurini publicus in ſchola legum profeſſor, & in Eccleſia ſacrorum miniſter, meliorem ætatis partem conſumpſi: apud grauiſſimum Cardinalem Ruuereũ, & amoris, & honoris præcipuum locum Romæ tenui, non otioſus, vt mea illius temporis ſcripta teſtantur. Aulici magiſtratus, quem à ſupplicãtium libellis referendis. Referendarium vocant, dignitate cohoneſtatus, officium meum deſiderari nunquam paſſus ſum; eamque in ſtudijs, vigilijs, muneribusq. publicis, præſertim in tractandis Sereniſſimorum Ducum, Vrbinatum primũ, mox Allobrogum apud Clementem VIII. & Paulum V. Pontifices Maximos, negotijs, ac denique in aula Catholici Regis Philippi III. Legati munere fungens, operam poſui, vt iam feſſus, ac miles emeritus, rudem accipere, nec verear, nec recuſem. Ijs, qui prima, vel media vitæ tempora patriæ, vel Principi dederint, extrema reſeruant leges ipſæ venerabiles, dũ ſexagenarijs maiores ab omni opere vacuos eſſe permittunt; in quorum numero annum ego quintum ſupra ſexageſimũ agẽs, miſſionem flagito. Longa, ac difficilia itinera, montium aſperitates, marium agitationes, & pericula, cæli mutationes, ciborum varietates, & (quod maximi momenti eſt) negotiorum difficultates etiam iuuenes labefactant, frangunt, ſuppeditant, & multò magis ſenes. Nec ſufficit, quòd valens, & robuſtus [Horat. lib. 4. carm. Ode 4] ſim; & ex fortibus fortes gignantur. Fuimus aliquando fratres ſex; omneſq. ad virilẽ ætatem, ſed non omnes ad ſenectutem peruenimus, licet ijs parentibus procreati, qui centũ fere annos vixerunt: quattuor enim iam multo me iuniores diem obiere. Ego ſuperſtes, poſt aſſidua ſtudia, poſtq. tum mentis, tum corporis varias occupationes, & annorum pondere, & temporum calamitate grauatus, mihi, meæque Eccleſiæ viuere cupio. Parentes noſtri, cùm laxè, & magnificè habitarent in ſumma quiete, cæloque ſaluberrimo, agris fertilibus, vineis optimis abundarent, loca, niſi, vbi vel nati, vel alti fuiſſent, non mutarent, proculq. tandem à publicis negotijs, domeſtica tantùm curarẽt, ad Neſtoreos annos vitam produxere, ſibi ſubditis chariſsimi, & viciſsim erga ſibi ſubditos ipſi beneficentiſsimi. Septuaginta ſeptem annos coniunctiſsimè ſimul vixerunt ſine iurgio, ſine offenſa. Vxor ſumma reuerentia virum coluit: ille illam ex Ceuæ Marchionum perilluſtri familia natam vnicè dilexit, & in honore habuit: eùmque tot annorum experientia, virtutum, ac vitiorum obſeruatos exitus ad prolis inſtitutionem incredibili charitate conuerterent, illa, quantum materna officia valuerunt, liberos, vt decuit, educauit: vterque ad liberales diſciplinas eos promouit; animauit, compulit, atque in primis ad pietatem, Deique timo- [Psal. 110.] rem, initium nempe ſapiẽtiæ, ante oculos eorum mundi contemptu, rerumque humanarũ incertudinem identidem propoſita; quæ, cùm nihil firmum, nihilvè ſtabile habeant, ſuis amatoribus iactationes, & fluctus ſunt, im- [Parabol 1.] mò (vt ait Sapiens) vanitas vanitatum. Va- [Eccl. 1.] letudinem ſuſtentabant corporum ſuorum notitia, earumque rerum obſeruatione, quæ, aut obeſſent, aut prodeſſent, mira quoque in cibo, & potu continentia, non tamen à fructibus, quibus, illæſo ſtomacho, ex conſuetudine

promi-

Digitized by Google

promiſcuè vtebantur. Summa item voluptate in Dei famulatu conſtituta, non modo indicta ab Eccleſia ieiunia, etiam toto Quadrageſimæ tempore, etiam ciborum rigore, vſque ad extremum uitæ religioſiſsime perſoluerunt, ſed & totius anni Sabbatis ad honorem beatiſsimæ Virginis non plus quàm ſemel in die cibum ſumebant. Pauperes, & peregrinos liberaliter, atque interdum ſupra uires fouebant, excipiebant, ſubleuabant; cumque de nimia effuſione arguerentur, incœpto opere ſemper alacriores, dicebant, ſumptuum rationes facilè conſtare ijs, qui facultates ſuas iuxta Euangelicam doctrinam diſtribuerint, præſertim in egentium ſubſidiū, etiam ſi modum excederent, aliàs verò ſemper nimijs ſumptibus parcēdum. Quam ætatis metam quamuis ego quoque attingere poſſem, id tamen apud me tanti eſt, quantum illorum exemplo ad virtutes incitatus, diuturnam vitam me non pluris facere gaudeo, quàm Reipublicæ, veſtrumq. commodum poſtulet: quinetiam, vt parum victurus, chariſſimorum genitorū pietate mihi ob oculos propoſita, pro virili parte enitor, vt operum induſtria ſuppleam, quod forſitan breuius annorum curriculum mihi eſt ablaturum. Quid enim refert, diu, vel parum me viuere, niſi quantum Deo ſeruiēs, vita dignus exiſtimer? tunc longæuus, tuncque immortalis futurus, cùm ad gregis mei ſalutem totus intētus, boni paſtoris partes pro muneris mei dignitate omnibus probauero. Quod, quamquam ſine multis vigilijs, plurimoq. negotio perfici non poteſt, non tamen, Deo annuente, vobiſque precantibus, id impoſſibile, ſed quantum in me eſt, nec oneroſum, nec difficile, immò iucundiſſimum, futurum duco, ſicut turpiſſimū, in officio delinquere. Itaque (fratres) cùm grauiſſimorum negotiorū ſtadium tot annos valenter cucurrerim, non erit abſurdum, me in eodem ſpatio, & ad curſum paratos, & ad metam properantes otioſè ſpectātem, à liberali Principe, ſenectutis ſubſidium, quietem, ſcilicet, ac ceſſationem à laboribus fidenter expectare. Quod, vt ex ſententia ſuccedat, faxit Principum Princeps Deus, vtque pro reditu meo à vobis nuncupata vota quamprimum ſoluantur. Interim valete.

Auguſtæ Taurinorum, idibus Nouembris, Ann. Salutis MDCXV.

*

Finis Libri Secundi.

ANA-

Digitized by Google

ANASTASII GERMONII

Ex Ceuæ Marchionibus,

ARCHIEPISCOPI, ET COMITIS TARANTASIENSIS,

EPISTOLARVM

Liber Tertius.

Clero populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola I.

SERENISSIMVM Ducē noſtrū inteſtino morbo, ac vehementi febre exagitatum in lecto iacere, quemadmodum diſſeminatum eſſe accepimus, mēdacium eſt, ſi auctorem habeat, quem omnino neſcimus; ſi rumor, falſus. Etenim valet Maximus Dux, eoque corporis viget temperamento, ea virium firmitate, vt non facilè ægrotet, ſicut nudius tertius cum Sereniſſimo Cardinali eius filio, auitæ virtutis imitatore, de rebus in Subalpinis nuper geſtis loquens, dicebam; quem penè mirum eſt, tantos, continuoſq. labores, incommoda, vigilias iniquo anni tempore, ac feruētiſſimo æſtu, tot dies, totq. noctes cum generoſiſsimis filijs Victorio, ac Thoma ſuſtinere potuiſſe, atque ex tot prælijs, eruptionibus, periculis incolumem euaſiſſe: cùm tamen ex militibus, ordinumq. ductoribus non pauci, multò quietius agentes, aut extincti ſint, aut ex contractis morbis infirmi, debiles, ac penè exangues adhuc langueant. Tres hi Principes, cùm ad Aſtenſes frequentiſsimas nundinas prid. Kal. Nouembris profecti eſſent, vt ciues, & mercatores, qui ex longinquis regionibus illuc confluunt, pręſentia ſua recrearēt, nono poſt diſceſſum die ſoſpites reuerſi ſunt, ea vultus maieſtate, atque ferocia, vt tres Martes videre videremur; ac iure quidem: tā tam enim laudem, ac gloriam Dux apud omnes gentes, præclaris facinoribus, ſibi comparauit, vt, qui eū de facie cognoſcere nequeūt, eius effigiem, vel pennicillo, vel cæra, vel ebore, vel auro, vel quoquomodo expreſſam habere cupiant. Ideo Romæ plures ſunt, qui, vel coloribus, vel æneis typis, vel ex alia materia illum repræſentare nitantur: & quidem à naſo ſurſum ſatis ad viuum, ſed non tam belle à naſo deorſum, forſitan, quia poſteriora exempla anterioribus eſſe deteriora ſolēt: nam, cùm aliquid facere prototypo ſimillimum, ita, vt effictum cum vero certare videatur, maximè arduum ſit, longè difficilior eſt imitationis imitatio, etiam pictori eximio, & vndequaque diligentiſsimo. Vtcumque ſit, eximij Principis imaginem vobis mitto cum inſcriptione, ſeu elegantiſsimo elogio, cuius auctor eſt Paulus Aemilius Sanctorius, vir in Romana aula doctrinæ, & eloquentiæ laude inſignis, qui puriſsimo ſtylo, quod pictores, ac ſculptores aſſecuti non ſunt, exactè complexus eſt his verbis:

Salue Heroum fortiſsime, Mars Italiæ: Te numina ſoſpitent, in decus Italiæ, & barbarorum excidium. Viue armorum ſemper ſtrepitu tonans, & fortuna tua ſuperior, in omnem victurus æternitatem, triumphata æmulorum inuidia.

Quid

Digitized by Google

Quid grauius dici potuit? quid ornatius? quid in ſumma breuitate copioſius? Nonne æternitati conſecratum elogium poſteritas omnis commendabit? ſicut & Sanctorij hiſtoria, quę eiuſmodi eſt, vt ei Principum vitæ, reſque geſtæ tuto committi poſſint, dum illi in corũ numero nó ſint, qui magis de corporis, quàm de animi facie ſoliciti, ex remotis mundi partibus artifices conquirunt, qui vultuum imagines affabre exprimant, potius quam ſcriptores, qui eorum facinora perpetuo præconio illuſtrent. Sanctorius ingenio, & memoria eximius, non vulgaribus, ſed interioribus, ac reconditis litteris eſt eruditus, rerum vſu exercitatus, veterumq. ſcriptorum æmulator, præcipuè Taciti, quamuis de illo memoriæ proditum ſit, quòd neque ex imitatione ſcripſerit, neque imitabilis fuerit, quem tamen ipſe imitatur, & feliciter æmulatur. Huius opera indigent Principes. Quid enim prodeſt ampliſſimos gerere magiſtratus, exercitus profligare, rebelles populos debellare, ac tandem de hoſtibus triumphare, ſi deſint, qui illuſtria facta in lucem proferant? Alexander, Pyrrhus, Cæſar, aliaque huiuſmodi belli fulmina, vtique in tenebris iacerent, niſi ſuos, eoſdemq. eloquentiſſimos laudatores, ac præcones habuiſſent: quorum induſtria factum eſt, vt etiam vita functi, viuente fama, ac gloria, vitam non amiſerint. Sic Allobrogum Ducis Sereniſſimi Caroli Emanuelis pietatem, fortitudinem, clementiam, liberalitatem, cæteraſq. heroicas virtutes in angulo obliuionis deliteſcere, ſic rem bellicam ab eo egregie adminiſtratam, ſic negotia prudenter ſuſcepta, ac feliciter transacta, (quæ perpetua eſſe, publicè intereſt) vetuſtate, & ſilentio obrui neceſſe fuerit, niſi ea, vel Sanctorius, vel Sanctorio ſimilis, litterarum monumentis conſignata, ſcriptis ſuis, vt ita dicam, æterna faciat, vberrimam ſubinde materiam præbente magnanimi Principis virtute, quæ, & citra, & vltra alpes ſuperioribus annis adeo enituit, vt vbique gentium bellicæ diſciplinæ veram ſibi gloriam comparauerit. Quæ quidem omnia, cùm ampliſſimum ſcribentibus campum per ſummas tanti Principis laudes excurrendi aperiant, vixq. vnico volumine explicari poſſint, non ſinit epiſtolæ modus, me in ijs proſequendis longiore vti oratione. Tantum repetam, quod dicere ſoleo, præclare ſcilicet, optimeque cum noſtratibus actum eſſe, quòd talem nacti ſint dominum, talem protectorem, omnibus notum, omnibus charum, in omnem ætatem celeberrimum, cuius vitam, ac felicitatem veſtris orationibus confirmari, & propagari maximè cupio. Pergite, igitur, (filioli) ad pacis, & dilectionis Deum preces fundere, vt è cælo miſſam pacem tueatur, atque in dies augeat, animos horum Principũ concordes, & tranquillos faciat, cauſiſque omnibus diſſenſionum omnino ſublatis, eorum arma, & mentes ad infidelium conuerſionem dirigat. Cauete, viſcera mea, ne paſtoris, patriſque veſtri memoriam deponatis; modeſtiam ſeruate, pietatem colite, charitatis officia, (ſine quibus humana ſordeſcunt, & deliramenta ſunt) quantùm in vobis eſt, amplificate, frequentate; humilitatis mementote, quæ, ſicut ad mundi contemptum certiſſimam viam ſternit, ita ad Chriſtianas virtutes, clauis, dux & ſcala eſt, cum qua terrena gloria comparata in vmbram, fæcem, ac ſtultitiam definit: ſicut temporaria vita, quam viuimus, cũ æterna collata, (ait Gregorius) mors dici poteſt potius, quàm vita. Obedientię cancellos, quibus diuinæ, & canonicæ legis repagulo voſmetipſos incluſiſtis, egredi, piaculi loco habetote; quodque obſequium nobis debetis, idipſum Vicario generali noſtro præſtare perſeuerate: ne, ſi ferulæ manum ſubduxeritis, de diuinis beneficijs male mereri videamini, & tãquam deſertores, violatæ fidei, & inconſtantiæ notam ſubeatis. Valete. Auguſtæ Taurinorum xiv. Kal. Decembris, MDCXV.

1.Cor.14.

Hom. in Euã gel. 17.

Clero populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola II.

MEMINI (filij chariſſimi) me aliquando ad vos ſcripſiſſe de re etiã veſtra agi, ſi in Subalpinis bellum gereretur; voſque, etſi ab armorum ſtrepitu longe poſitos, facere non poſſe, quin teterrimi incendij circumuolantibus ſcintillis, aliquid, & forſan plurimum incommodi pateremini. Cùmque id mihi ſatis cognitum, non parum animum meum commoueret, atque in dies magis angeret, quæ remedia imminentibus damnis opportuna forent, ſimul vobis indicaui. Sed pacis negotio iam ſumma Dei benignitate confecto, nó eſt, cur tanta calamitate liberati, boni euẽtus lætitiã inanibus querelis perturbetis, dolẽtes, Sabaudienſium equitũ alas iſthuc hybernatum venire, quaſi pax non conſtet, milite ſub ſignis adhuc excubante; qui, vt dicitis, ſi pacata eſſet Prouincia, iam caſtris relictis, domum rediјſſet: vnde ſuſpicandi locus apertus vobis videatur, potius dilatum eſſe bellum, quã ablatũ. Porrò ſedati ſunt vere tumultus,

ſilent claſſica, populis quies reddita; nullis armis, nullis rapinis vexamur, vel in Subalpinis, vel in alia Italiæ parte: omnia tranquilla, omnia tuta, omnia pacis otio fruuntur. Deus obedientiæ gloria populis reſeruata, Principes terræ multa ſapientia, multa virtute donauit, eos nempe, quorum corda in ipſius Dei manu eſſe teſtatur ſacra pagina. Quare, cùm etiam conciliata pace, negligenda non ſint, quæ pacis conſeruandæ inſtrumenta eſſe poſſunt, eorum, qui paulò ante inimici fuerant, explorandæ ſunt animorum propenſiones, conſilia, vires, progreſſus; nec non ad præcauendas inſidias, ſi fieri poteſt, ipſarum quoque cogitationum radices ſumma induſtria inueſtigandæ; ſidemque facientibus exemplis, ſimulatam concordiam plus aliquando incautis obſuiſſe, quam arma, prouidendum, ne in conuentionibus alte obdormiſcentes, nimiæ fiduciæ pœnas luant. Sed eſto, hinc rebus noſtris (vt mihi perſuadeo) nihil metuendum ſit, magna nihilominus adhibenda cura, ne inermes, & imparati, à finitimis, & armatis improuiſam iniuriam accipiamus. Ideo minimè abſurdum, vel ſuperuacaneum videtur, etiam belli difficultatibus ſublatis, milites in præſidijs, ac ſtationibus habere, vt ſimul ac nouitiatis aliquid appareat, non deſint, qui inſiſtentibus reſiſtere, damnaq. imminentia propulſare poſſint. Hæc ſunt, quæ ante oculos prudentiſsimi, atque inuictiſſimi Principis noſtri continuo obuerſantur, quæque eius Prouincias, & nunc, & olim ab hominum, & temporum iniuria liberauerunt. Quare (fratres chariſſimi) ne de vobis dici poſsit, quòd priuati, incertique incommodi opinione, publicum, certumque commodum impedire, ac potius regere, quã regi velitis; amicos equites, forte & vtiles futuros, ea fronte excipite, vt, quæ de veſtra in patriam charitate concipiuntur, eò magis hominum expectationi reſpondeant, quominus rerũ inopia ab hoc laudabili opere retrahi poſſe videmini. Immo, cùm ſuperioribus diebus Prouinciam iſtam frumento, vino, hordeo, alijſq. frugibus maximè abundare ad me ſcripſeritis, turmæque iſthic hyematuræ, ad ſummum, duarum numerum non excedant, reliquis per vniuerſam Sabaudiam diſtributis; veſtræ partes erunt, id ſine moleſtia accipere, & in ijs, quæ ad bonos ciues pertinent, ne quid vobis iure obijci poſsit, diligenter curare. Proinde faceſſant lamenta, faceſſant querelæ: ſed potius ad Principis veſtri neceſsitates animum aduertite: cumque minus feriant præuiſa iacula, quæ agenda ſunt, tantò libentius agite, quanto hanc equitatus partem, ſi tandem venerit, non longam vobiſcum moram facturum puto, quàm propter Gallicos motus neceſſarium ſit. Id verò ab eo, qui pacis, omniumq. bonorum fons, atque auctor eſt, & pro nobis, & pro Gallicano Psal. 75. Regno facile exorabitis ita, vt dicere poſsitis cum Propheta: Factus eſt in pace locus eius, ſi eidem dicenti: Diuerte à malo, & fac Psal. 33. Ioan. 9. bonũ, obtemperabitis; cùm peccatores Deus non audiat. Hæc raptim exaraui, plura dicturus, niſi, qui à vobis attulit litteras, ob nimiã redeundi celeritatem, reſpondendi tempus mihi abſtuliſſet: quem cùm enixè rogaſſem, vt de feſtinatione aliquid remitteret, diſceſſumque aliquantulum prorogaret, omnino id ſe facere poſſe negauit. Valete. Auguſtæ Taurinorum, vj. Kal. Decembris, MDCXV.

Clero populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola III.

PERGRATVM ſanè fuit, (fratres chariſsimi) quòd ad me, datis proximè litteris, ſcripſiſtis, quodq. ego olim augurabar, maximeq. cupiebam, ſtationarijs, ſcilicet, militibus vos minimè grauari, ſed & equitum turmas iſthac quiete trãſire, ac poſtquam Cõfletum peruenerint, diſſolui, domumque, illæſis locis veſtris, reuerti. Quẽ quidem proſperum euentum eò magis vobis gratulor, quò ſimul & cauſam incõmodi, quod ab huiuſmodi hoſpitum mora reipublicæ metuebatis, Sereniſsimi Ducis vigilantia ſublatã eſſe, conciliata pax apertè demõſtrat. Habendæ ſunt igitur diuinæ bonitati immortales gratiæ, quòd vos tanto beneficio ab omnibus periculis ſecuros reddiderit: habendæ, inquam, non tantùm verbis, vel ſignis extrinſecis, ſed animo, ſed re ipſa, ſed operibus: cùm Deum colentibus, ac timentibus, & Liu. lib. 5. aduerſa ſpernentibus, etiam ethnicorum ſententia, omnia feliciter ſuccedant. Coli autem Deus ab eo exiſtimatur, qui eius obtemperat voluntati; neque enim (ait Saluator) omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in Matth. 7. regnum cælorum: ſed, qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis eſt; quique per Mala- Malach. 1. chiam loquens, dicit: Filius honorat patrem, & ſeruus dominum ſuum timet. ſi ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? & ſi Dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? vnde, neque honorat, neque colit, neque timet Dominũ, qui eius præceptis non paret, immo ea contẽnere videtur. Quare Dauid Regi, qui adulterij cri- 2. Reg. 12. men cũ homicidio coniunxerat, iure obiectũ eſt, quòd pro nihilo Deum duxerit. & clarius

Heli

1.Reg.2. Heli ſacerdoti dictum:Qui honorificat me,
honorificabo eum, qui autem pro nihilo me
habent, ad nihilum redigentur. qua duriſſi-
ma ſententia ne plectamur,dicamus cum eo-
Pſal.44. dem Rege: Conuerte nos Deus ſalutaris no-
ſter, & auerte iram tuam à nobis: Oſtende
nobis, Domine, miſericordiam tuam, & ſalu-
tare tuum da nobis:ſimulque benignitati di-
uinæ obuiam eamus,hoc præſertim ſacro do-
Rom.13. minici Aduentus tempore,non in commeſſa-
tionibus, vt ait Apoſtolus, & ebrietatibus,
non in cubilibus,& impudicitijs, non in con-
tentione, & æmulatione, ſed omnino reiectis
tenebrarum operibus, in ſumma cordis hu-
militate, ac manſuetudine, ſenſuumq. caſti-
gatione, vt Dominum Ieſum Chriſtum in-
duere poſſimus,qui venit, vt ſaluet nos. Ob-
Iſai.35. ſeruate (fratres) quanta in Eccleſia (quæ er-
rare nõ poteſt) fiat hodie rerum mutatio. Po-
ſitis enim alijs diuerſorum colorum veſtibus,
quibus ſacerdotes ad ſacrum faciendum in-
duuntur, ſolis violaceis vtitur. In laudibus
diuinis recitandis, quæ à Matuta, hoc eſt ab
Aurora,officium matutinũ appellantur,omit-
titur hymnus: Te Deum laudamus: ſicut in
Miſſę ſacrificio Angelicus ille,cuius principiũ
c.non oportet 33. q. 4. c.4.de fer. eſt: Gloria in excelſis Deo: Pax non annun-
ciatur: Ite miſſa eſt,non dicitur: nulla de Sã-
ctis fit cõmemoratio,nuptiæq. interdicuntur,
ſicut in quadrageſima. Fit autem hæc in ri-
tus Eccleſiaſtici celebratione varietas,vt ho-
mo Chriſtianus, omiſſis hoc tempore curis,
Lucæ 3. atque commodis humanis,dominicũ Aduen-
tum attentiùs contẽplando, vias Domini pa-
rare,eiuſque ſemitas rectas facere diſcat. Viæ
quippe ſunt opera, quæ pœnitentia parãtur;
ſemitæ vero cogitationes, quas prædicatio,
necnon diuinorum mandatorum,& conſilio-
rum obſeruantia rectas facit. O felicem pœ-
nitentiam, quæ Dei oculos in te conuertis,
eiuſq. furentem ſententiam, non ſolum miti-
gas: ſed, vt ita dicam, etiam reuocas. Legi-
mus, de conuerſione Regis Achab Deum
3.Reg.21. Heliæ dixiſſe:Nonne vidiſti Achab humilita-
tum corã me? Quia ergo humiliatus eſt mei
Para.2.c.33 cauſa,non inducam malũ in diebus eius. Ma-
naſſes quoque delictorũ ſuorum veniam pe-
tens, abſolutus eſt. Niniuem cadentem pœ-
Io.3.Lu.18. nitentia ſuſtentauit. Publicanus,dum ſibi pe-
ctus tundit,oculiſq. ad terram demiſſis, cælũ
aſpicere non audet, Deum ipſum ſemper vi-
ctorem, ſemper inuictum, humilitate ſua ita
quodammodo vicit, vt multo magis iuſtifica-
tus diſceſſerit ipſe vitiorum confeſſor, quam
ſuperbus virtutum iactator Phariſæus. Dauid
Rex, factus ex peccatore magiſter, virtute
pœnitentiæ eo perfectionis peruenit,vt dice-
re non vereretur: Docebo iniquos vias tuas, Pſal.50.
& impij ad te conuertentur. Cùmque coram
Deo anteactam vitam prius accuſans, dixiſ-
ſet: Putruerunt, & corruptæ ſunt cicatrices Pſal.37.
meæ, à facie inſipientiæ meæ; vulnerum fœ-
ditatem in ſanitatis decorem, & animæ can-
dorem mirabiliter commutauit. Luxurioſus Luc.15.
filius,qui peſſimam ducens vitam,totam pro-
degerat ſubſtantiã,cùm clamaret: Pater pec-
caui in cælum, & coram te: patri reconcilia-
tus,atque eius oſculo exceptus,ſibi vitulum
ſaginatum occidi, ſtolaque, hoc eſt, Chriſti
veſte, quam polluerat, cum annulo recepta,
audire meruit: Omni tempore ſint veſtimen- Eccleſ.c.19.
ta tua candida.Etenim,ſicut nihil amore Dei
pulcrius,nihilvè candidius,ita nihil peccato-
re ſordidius,nihilvè turpius. Amor Dei, (vt Carmine de laud.virgin.
ait Gregorius Nazianzenus) formoſum red- tract.2.in 4 epiſt.Ioan.
dit amantem; & Sanctus Auguſtinus: Talis
eſt quiſque, qualis eius dilectio. Terram di-
ligis, terra es. Deum diligis, quid dicam?
Deus es. Audite (filij) Oſee Prophetam: Fa- Oſeæ 9.
cti ſunt abominabiles,ſicut eã,quæ dilexerũt,
ſcilicet, peccata, quibus nihil plane magis
odioſum, nihil magis deteſtabile, non Deo
tantum: ſed, & Angelis,& hominibus. A ne-
ceſſarijs ſuis ſe derelictũ eſſe querebatur Iob,
tempore culpæ, nec plus à neceſſarijs, hoc Iob 19.
eſt,familiaribus, & domeſticis, quàm ab ipſis
Angelis,ſub quorũ tutela ille viuebat. Proin- Pſal.50.
de cum peccatore Dauid rogandus eſt Deus,
vt lauet nos ab iniquitate noſtra, & à pecca-
tis noſtris mũdet nos;ac ſæpè faciendũ, quod
idem Dauid ſe facturum profitebatur, vbi di-
cit: Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ, Pſal.6.
lacrymis meis ſtratum meum rigabo. Petrus,
cùm ad delendam turpiſſimam infidelitatis
maculam ex trina Magiſtri negatione,cõtra-
ctam,nullum efficacius, nullumvè magis præ-
ſentaneum haberet remedium, quàm lacry-
mas,omnium ſceleſtiſsimum patratum ſcelus
fleuit amarè. Vnde ſanctus Leo Papa:Felices, Ser.de paſ. Domini 9.
ait,ò Apoſtole,lacrymæ tuę,quæ ad diluendã
culpam negationis, virtutẽ habuere ſacri ba-
ptiſmatis. Igitur pœnitentiam agite, appro-
pinquat enim Regnum Cælorũ. Citò ventu-
ro ſummo Regi,cogitationum, mentiſq. puri-
tate occurrite: Expurgate vetus fermentum,
hoc eſt cõſcientiæ ſordes vnuſquiſque eluat,
animi affectus terrenis illecebris irretitos ad
ſalutem æternam dirigat, cordiumque ſcru-
tatori ornatiſsimum in corde ſuo hoſpitium
ſumma induſtria parare ſtudeat. Recuſat
enim Deus in immundis locis habitare, ipſa
nempe puritate purior, immò ipſa puritas, &
charitas,in qua,vt eſt apud Ioannem, quicũ-
que mãſerit,in ipſo Deo manebit,ſicut Deus 1.Ioan.4.

Germonij Epiſtolæ. Sſ 2 in eo.

Digitized by Google

in eo. Interim, vt in eo maneatis, clamate:
Pſal. 24. Vias tuas Domine notas fac nobis, & ſemitas
Pſal. 79. tuas edoce nos. Excita Domine potentiam
Iſai. 35. tuam, & veni, vt ſaluos facias nos. Et reſpon-
debit Iſaias: Confortamini, & nolite timere:
Ecce enim Deus noſter retribuet iudicium,
Ioan. 14. ipſe veniet, & vos ſaluos faciet. Quo nuncio
exhilarati dicite, Feſtina Domine, ne more-
ris, & auxilium ſupernæ virtutis nobis impen-
de, vt ad te venturi, & apud te manſuri, aduē-
tus tui conſolatione ſubleuemur, qui ſine fi-
ne viuis, & regnas. Valete. Auguſtæ Tauri-
norum, Kal. Decembris. M D C X V.

Clero populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola IV.

POSTQVAM ea moleſtia leuati eſtis, quam à Sabaudiēſi equitatu, ſi iſthic hyematurus fuiſſet, vobis timebatis, nullas litteras, nullumvè de rebus veſtris nūcium, accepiſſe me, & miror, & doleo, cauſa tanti ſilentij prorſus ignorata; niſi fortaſſe hyemis rigore cælum illud à noſtro ita diuerſum ſit, vt litteræ veſtræ ad nos peruenire non poſſint. Quod profecto credibile non eſt; ſiquidem ſereno, mitique nos hic cælo fruimur, abſque vel imbrium, vel niuium, vel glaciei aliquo incommodo, ac quidem ad optatam frugum vbertatem admodum opportune. Bubulci namque adhuc ſub iugo boues habent: oues, capræ, iumentaq. omnia, vt in æſtate, atque autumno, per campos, per valles, perque ipſos montes paſcere, tranſire, ac ludere cernuntur: pauperculæ quoque mulieres ligna, ſarmentaque vndequaque collecta in ſuas ædiculas congerunt; eaque, ſole iuuante, domeſtica negotia conficiunt, quæ, ſi ſæuiret hyems, aut intermittenda eſſent, aut confici nequirēt. Cùmq. pruinæ, glacies, ac niues, frumenti, vini, fœni, aliorumq. terræ fructuum vecturam, vel prohibeant, vel retardent, vnde multo carius vendi ſolent, præſertim in hac ciuitate; ea eſt tempeſtatis huius clementia, vt omnia quoquo verſum abſque impedimento vehi, atque aſportari poſſint. Quare, & vos eadem cæli temperie gaudere non dubito, cùm anni conſtitutio æqualis vbique videatur. Quid igitur dicam de veſtro ſilentio? Certè, ſi de ſimplici litterarum intermiſſione querela ſit; parum eſt, quod vobis obijcio. Sed vtinam beneficij immemores in eorum numero non ſitis, de quibus dicit
Pſal. 77. Dauid: Obliti ſunt benefactorum eius, & mi-
rabilium eius, quæ oſtendit eis. Et alibi, quod
Pſal. 105. abſit: Obliti ſunt Deum, qui ſaluauit eos. Ip-
ſe enim eſt, qui vos cuſtodit, tuetur, protegit, quique, Ducis Allobrogum Sereniſſimi opera, vos ab equitū moleſtia liberauit. Quas ergo gratias tanto benefactori egiſtis? nul-
las opinor. Quare verendum eſt, ne ingrati- Pſal. 30.
tudinis rei aliquādo dicatis, quod dicit Propheta: Obliuioni datus ſum, tanquam mortuus à corde: factus ſum, tanquam vas per-
ditum; Quodque refert Oſee, Dominum di- Cap. 1.
xiſſe de Iſraelitis: Obliuione obliuiſcar eorū. quo nil grauius, nihilvè infelicius, cùm non iraſcatur Deus illis, quorum obliuiſcitur. Verùm magna eſt eius ira, cùm peccantibus nō
iraſcitur, ait Sanctus Hieronymus, refertque Epiſt. 33. li. 4.
Ezechiel, vbi Deus ad Hieruſalem loquens, Ezech. 19.
ait: Iam non iraſcar tibi: zelus meus receſſit
à te. Quem enim Deus diligit, hunc corrigit, Ad Heb. 12.
& caſtigat. Medicus, dum ægrotum viſitat, de eo ſperat; cùm viſitare omittit, deſperat. Propterea cauete (fratres, ac filij) ne veſtri obliuiſcatur Deus, peccantibuſq. non iraſcatur: ſed, quantum in vobis eſt, efficite, vt tanquam filij dilecti erudiamini, & corrigamini. Quod difficile non erit, ſi cum Eccleſia dixeritis: Veni ad docendum nos viam prudentiæ, veni ad liberandum nos, iam noli tardare, & oſtende faciem tuam & ſalui erimus. Etenim è cæleſti throno deſcendit in vterum Virginis vnigenitus Dei filius, ob hoc vnum, vt viam prudentiæ mundum doceret, vtque ex inferni compedibus liberatos regni cæleſtis ſecum nos cohæredes faceret. Quod profecto aſſequi non poſſumus, niſi per eius ve-
ſtigia ambulemus, qui dixit: Diſcite à me, Matt. 11.
quia mitis ſum, & humilis corde; cui nunquā fuit, qui comparari potuerit, ſiue natiuitatē, ſiue vitā, ſiue eius mortem ſpectes. Primum ex pauperrima, licet nobiliſſima, cæleſtiumq. donorum ditiſſima matre, naſci voluit; non in regali palatio, cuius moles altiſſimis columnis, parietibus marmorum cruſtis nitentibus, latis porticibus, auratiſq. laquearibus ſplendeſceret: ſed in vili ſtabulo, pro tapetibus, aranearum telis inſtructo. nō in lecto ſerico, aurovè, aut gemmis ornato; ſed in ruſtico, &
anguſto præſepe, omnibus cæli iniurijs expo- Luc. 2.
ſito. non inter nobiles matronas, aut obſtetrices, aut nutrices: ſed inter bouem, & aſinum. non æſtiuo tempore, ſed ſumma hyeme, eaq. hora, qua frigoris rigor magis vrget, media ſcilicet nocte, ac fere ſub dio. Deinde natus, annoſq. infantiæ egreſſus, parentibus ſubijci voluit: venerabatur matrem, cuius ipſe pater erat: colebat nutricium, quem ipſe nutriuerat, quaſi gratias referens, quòd alterius vtero, alterius brachijs geſtatus fuiſſet. Denique moriens nudus in ara crucis, prudentiæ ſuæ

nobis

nobis exemplum reliquit; quam, qui didice-
rit, non theſaurizabit ſibi quidquam in terra,
Matth. 6. ne pro terreno theſauro cæleſtem amittat,
quia, vbi eſt theſaurus, ibi eſt cor theſauri-
Matth. 16. rizantis; ſed in cælo, vbi nec ærugo, nec ti-
nea demolitur. Quid enim prodeſt homini,
ſi vniuerſum mundum lucretur, animæ ve-
rò ſuæ detrimentum patiatur? Si naſcentem
infantulum Chriſtum ſuſcipere vultis, con-
temptis mundanis pompis, atque delicijs, co-
gitate, vos nihil habere, niſi bona opera, quæ
feceritis. Chriſtum nudum veſtite in paupe-
ribus, viſitate in languentibus, paſcite in eſu-
rientibus; in afflictionibus iacentes erigite,
recreate; pereuntes pro virili parte periculis
eximite; orphanorum miſeriam ſubleuate; vi-
duarum orbitati, atque lamentis, quam po-
teſtis, opem ferre ne differatis; in peregrinis,
tectoq. carentibus Chriſtum hoſpitio accipi-
te; ſeruorum ſuorum, pauperumq. ſpiritu præ-
cipuam curam habete, præſertim religioſorũ,
qui dies, noctesq. in diuinorum præceptorum
obſeruantia excubantes, quamuis in terra
ſint, Angelorum puritatem imitantur, nec lo-
quuntur, aut tractant, niſi, quod ad Dei, Bea-
tiſſimæ Virginis, ac Sanctorum laudem per-
tineat; vixq. piorum hominum liberalitate
poſſident, quantum eorum alimento, & veſti-
mento ſatis ſit; ſemper hilares, ſemper con-
ſtantes, ſemper in ſumma inopia ſumme co-
pioſi. Aliud incomparabilis prudentiæ ſuæ
documentum reliquit nobis glorioſus noſter
Redemptor, offenſarum ſcilicet remiſſionem,
tunc, cum ſumma ignominia affectus, indi-
Luc. 23. gnaq. morte mulctatus, non ſolum pro inimi-
cis pati voluit: ſed, & Patrem pro crucifixori-
1. Ioan 3. bus rogauit, dicẽs. Ignoſce illis, quia neſciũt,
Pſal. 4. quid faciunt; vtique ne ei obijci poſſet, quod
ſcriptum eſt: Quicumque odit fratrem ſuum,
Ephes. 4. homicida eſt. Ideo Propheta ait: Iraſcimini,
& nolite peccare. Quod ſatis explicat pre-
Matth. 5. tioſiſſimum electionis vas Paulus, vbi dicit:
Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram: &
apud Matthæum Saluator ipſe his verbis: Si
offers munus tuum ad altare, & ibi recorda-
tus fueris, quia frater tuus habet aliquid ad-
uerſum te, relinque ibi munus tuum ante al-
tare, & vade reconciliari prius fratri tuo, &
tunc veniens offeres munus tuum. Veh no-
bis, ſi, aut munus ad altare non offerimus, aut
feruente iracundia fruſtra offerimus, aut quo-
tidiano mendacio noſmetipſos decipimus pe-
tentes dimitti debita noſtra, ſicut nos ea di-
mittimus debitoribus noſtris, quæ tamen, vel
raro, vel nunquam dimittuntur, quamuis id
verbis profiteamur, vel non eo modo, quo ea
nobis dimitti petimus: vnde magnum ſequi-

tur abſurdum, animum, ſcilicet, cum ſermone,
precesq. cum operibus non conſentire. Quod
abſque dubio in maximum nos æterni interi-
tus diſcrimen adducit. Ethnici inimicos in
gratiam recipere laudabile duxerunt; hocque
nomine Romanos plurimũ celebrat Marcus
Tullius his verbis: Viri boni malunt comme- Pro Publio Quintio.
morare, ſe, cũ perdere poſſent, pepercisse, quã,
cùm parcere poſſent, perdidiſſe. Vos verò (fi-
lioli) ne terrenas, caducaſq. ſæculi ineptias,
vt ethnici veræ fidei lumine orbati, ſed cæle-
ſtem, ac nunquam intermorituram gloriam,
quærere videamini, alia mente, aliaq. de cau-
ſa acceptas iniurias obliuiſci debetis, nempe,
vt æterni Patris filij iure vocemini, cuius re-
gno, cùm rationali creaturæ promiſſum ſit,
nihil Chriſtiano homine felicius, nihil itẽ for-
tius, dum ſummi Imperatoris armis munitus,
diabolũ vincere poteſt; ſicut nihil imbecillius,
dũ carnalibus deſiderijs vincitur, nihilq. fra-
gilius, dum quotidie, imò, & vnoquoque ho-
ræ momento, de vita periclitatur. Itaque, ſi
quid iræ, aut odij cõtra fratres veſtros adhuc
in pectoribus veſtris retinetis, ſi quid memo-
ria ſuggerit, quod ad acceptarũ offenſionum
vltionẽ vos impellat, id iam proximæ ſolẽni-
tatis reuerentia totũ deponite; veſtriq. cordis
naſcenti diuino Infantulo mundũ hoſpitium
parate: vt, quas fratribus veſtris pro illatis
iniurijs pœnas debetis, ipſe vobis viciſſim re-
mittat. Lacrymis item, dum naſceretur Salua-
tor in cunis vagiens, ſummæ prudentiæ ſuæ
aliud ſignũ dedit, vt indicaret, eam nos aſſe-
qui prudentiæ virtutem non poſſe, niſi per la-
crymas, per gemitus, per continuos labores;
nobiſq. ſurgendũ eſſe, ac diligenter inquiren-
dum, vbi ille ſit; & cum inuenerimus cæli, &
terræ conditorem, non in molli ſtrato, vt dixi-
mus, nec in ſumptuosè apparato cubiculo
quieſcentem, ſed in duro iacentẽ præſepe, ac
pauperrimo tugurio naſci, à paſtoribus ſalu-
tari, à Magis, ſtella iter monſtrante, adorari,
thalami noſtri pompas, ac diuitias, tanquam
mundi purgamenta, ac lotũ, contemnamus.
Surgendũ eſt igitur è lecto voluptatũ, ſi Chri
ſtum inuenire volumus, quẽ, nec Paſtores, nec
Reges inueniſſent, niſi illi caulas, hi palatia
reliquiſſent. Sed, & Angelos oportuit cæleſtes
ſedes relinquere, vt Angelorum Dominum
in ſumma rerum miſeria poſitum adorarent.
Quare dicendum cum ſponſa: Surgam à præ- Cant. 3.
teritis, ſcilicet, vitæ meæ vanitatibus: ſurgam
à malorum conſuetudine: & diſcedam à vo-
luptate rerum omnium humanarum: peregrè
proficiſcar à iucunditate, ab hilaritate, terre-
niſq. omnibus voluptatibus, vt infantulum
inueniam, in quem vnum, quaſi faſciculum,

roſas, lilia, violas, omnes flores, delicias, vbertates, diuinaſq. iucunditates æternus Pater
Cant. 3. coegit. Nec ſolum ſurgam, ait ſponſa: ſed, & circuibo: parum ſiquidem eſt ſurgere, ac ſtare, perque cancellos, & feneſtras obſeruare, ne quid mali lateat, ſed neceſſe eſt etiam circuire, & dicere: Diſcutiam conſcientiam meam, meaque opera diligenter examinabo; necnon, vt ait Sanctus Rex Ezechias, Deum
Eſai. 38. alloquẽs: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Quod ſi fecerimus; ſponſum cum ſponſa quærentes, maximo Natiuitas Chriſti erit nobis adiumento. Porrò ſponſa, vbi non ſolum in præſepe, ſed & per vicos, plateaſq. diu quæſitum ſponſum non inuenit, cuſtodes ciuitatis interpellans clamauit: Num, quem diligit anima mea, vidiſtis? Hac pœna plectenda eſt anima, quæ charum ſponſum perdidit: hanc, inquam, pœnam ſubit ille, qui, quomodo oportet, Deũ ſuum cuſtodire neſcit, vt hoc, ſcilicet, quod ſponſa in canticis lamentatur, ipſe experia-
Cant. 5. tur. Inuenerunt me cuſtodes, qui circumeunt ciuitatem, percuſſerunt me, & vulnerauerũt me, tulerunt pallium meum. Verè tunc præparatur ad æternam gloriam anima, cùm, peccatis ad memoriam diligenterq; reuocatis, ad pedeſque ſacerdotis procumbens, ea libere confitetur, lubenſq. iniunctæ ſibi ſatisfactioni acquieſcit, imperata flagella, quas diſciplinas vocant, cilicia, quantumuis aſpera, ieiunia, licet tempore, ac qualitate grauiſſima, non recuſat, peregrinationes etiam difficiles, faciles exiſtimat, reprehenſiones, etſi ſine rubore excipi non poſſunt, conſtanter admittit, immò, ceu diuina monita, humillimè ſuſcipit. Præterea tulerunt pallium meum, hoc eſt amiculum, ſeu togam meam, ſeu, vt nonnulli interpretantur, omne capitis ornamentum. Sed felix illa mulier, quæ à confeſſario iuſſa, corporis ornatũ deponere, iubenti morem gerit; & monita, ne aures perforet, ne ceruſſa, ac purpuriſſo faciem ſibi deformet, ne auro, & margaritis collum, caputq. gemmis oneret, ne capillos arte flauos faciat, monenti paret. Alias pudica fœmina habet margaritas, virtutes, ſcilicet, chriſtianas, quibus inæſtimabilem ſibi emat paradiſi margaritam, qua ornata cum Sanctis, & Angelis, ſummæ lætitiæ voces edat: Gloria in excelſis
Luc. 2. Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Etenim, ſicut vera gloria nuſquam inuenitur, præterquam in excelſis, hoc eſt in cælo, vbi nihil immundum, nihil prauũ, nihil turpe eſſe poteſt: ita, cùm terra ſeditionibus, bellis, vitijſq. omnibus plena ſit, enixe pax petenda eſt pro hominibus bonæ voluntatis, eaque ſalutatione dignis, quã Princeps Apoſtolorum diſcipulis Domini impartitus eſt, di-
cens: Gratia vobis, & pax à Deo, ſcilicet, 1. Pet. 1.
multiplicetur: quam ſi aſſequemini (fratres chariſſimi) ipſius faciem videbitis, & ſalui facti, vos quoque cum Angelis canere poteritis: Gloria in excelſis Deo, & in terra pax. cuius fructum, quantum in nobis eſt, quærere, atque à diuina maieſtate implorare debemus. Valete. Auguſtæ Taurinorum, pridie idus Decembris. M D C X V.

Clero populoq. Tarantaſienſi. Epiſtola V.

QVOD diu expectatas litteras veſtras tandem acceperim, nõ minima moleſtia liberatus ſũ: quæ quidem, cùm earum intermiſſio culpa carere non videretur, eiuſmodi fuit, vt, quamuis de purgãdo longo ſilentio plurimum laboretis, adhuc hæream, an accipiẽda ſit veſtra excuſatio. Libenter audio, vos à religioſo fratre Dionyſio meo nomine ſaluere iuſſos, quos ſaluos eſſe ſemper volo, ac ſemper ſaluto. Quod verò, me iſthic breui fore dixerit, amantis hominis bonam mentem agnoſco; ſed, cum mei iuris nõ ſim, atque ab alieno arbitrio pendeam, quid ille de meo reditu exploratum habuerit, planè ignoro: quamuis, nec diem, nec (vt ita dicam) horam intermittam, quin redeundi poteſtatem mihi dari curẽ; quam cum impetrauero, & hinc ex meis familiaribus, & iſthinc ex domus meæ præfecto, publiciſq. miniſtris, ad quos mihi ad iter neceſſaria parare pertinet, facilè cognoſcetis. Atque vtinã id quam breuiſſimè fiat, ne vlterius ſcribamus, & reſcribamus, ſed mutuis ſermonibus diuturnæ abſentiæ moleſtiam deleamus, noſq. viciſsim amplectamur, nõ animo ſolũ, vel epiſtolis, ſed coram facie ad faciẽ, liceatq. mihi non aliena manu, ſed mea, vobis benedicere. Hæc deſideriorum, hæc cogitationum mearum meta, ad quam eò magis peruenire cupio, quò eiuſdẽ Dionyſij litteris certior factus ſum, plurimam iſthic conceptã fuiſſe lætitiam ex ea ſpe, quam ille fecerat, me proximè elapſa natalitia Domini feſta vobiſcũ celebraturũ fuiſſe, quemadmodum, & ipſe futurum ſperaueram. At proponere, hominis eſt; diſponere verò, eius, qui præterita, ac futura habet æquè, ac præſentia. Magnam verò cepi voluptatem, quod iſte Dei ſeruus populo vtilis, gratuſque ſit, pluſque virtutis, & publicè, & priuatim præſtet, quàm ego promiſerim; quodque vt ſcribitis, omnibus obuius, & expoſitus, do-

ctrinam

ctrinam humanitate, morumq. ſanctimonia
confirmet, ingenioq. flexibili, ac multiplici,
quo maximè pollet, etiam lingua Italica,
quam induit perſonam, egregie ſuſtineat.
Verùm (fratres dilectiſſimi) ad vitiorum
extirpationem non ſufficit diuini verbi præ-
cones attente audire non ſacræ ſcripturæ in-
terpretationes admittere, venerari, laudibus
extollere, non diuina iuſſa memoria percur-
rere, niſi, & vnuſquiſque opere impleat, quod
probat, & corde profitetur, faciatque, quod à
Spiritus ſancti nuncijs faciendum eſſe didi-
Rom. 2. cerit: non enim (ait Apoſtolus) auditores
legis iuſti ſunt, ſed factores legis iuſtificabun-
tur. Ideò clamat alibi idem concionantium
Phil 3. princeps: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego
Chriſti. Imitatio ſiquidem ſine opere eſſe
non poteſt, cuius præmium pollicetur idem
Matth. 11. Chriſtus, dicens: Venite ad me omnes, qui
laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos:
Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à
me, quia mitis ſum, & humilis corde. Si ne-
ſcitis, quos ex hominibus imitari debeatis,
Chriſtum imitemini, quia, cùm via, veritas,
& vita ſit, per eius veſtigia ambulantes, er-
Ioan. 14. rare non permittit. Vnde Ioannes: Qui dicit,
Ioan. 2. ſe in Chriſto manere, debet, ſicut ille ambu-
1. Pet. 2. lauit, & ipſe ambulare. Et Petrus: Chriſtus
paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exem-
plum, vt ſequamini veſtigia eius, qui pecca-
tum non fecit, nec eſt inuentus dolus in ore
eius; qui cùm malediceretur, non maledice-
bat, cum pateretur, non comminabatur, tra-
debat autem iudicanti ſe iniuſte; qui peccata
noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper li-
gnum, vt, peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus.
Quod, vt plene fiat, optimum eſt imbuere
animum diuinis eloquijs, ſemperq. meditari,
quod docetur, quodq. ſine opere perfectum
eſſe non poteſt. Plura de iuſtitiæ amplitudi-
ne, ſi epiſtolæ ratio id pateretur, ex patentiſ-
ſimo ſacræ paginæ campo in medium affer-
rem, quibus animi veſtri ſpiritali ſuauitate
perfuſi, ad eius perfectum cultum allliceren-
tur, atque inflammarentur. Sed ſatis ſit, tan-
quam Theologicæ huius virtutis ſummariũ,
omniumq. præceptorum compendium, quod
Matth. 7. dicit Dominus: Omnia quæcumque vultis,
vt faciant vobis homines, & vos facite illis;
quodq. illico ſubdit, vt tanti mandati digni-
tas magis eluceſceret: Hæc enim eſt lex, &
Prophetæ. Cùmq. in ijs, quæ ad mores per-
tinent, ſacra profanis etiam miſcere liceat,
non ab re fuerit hic referre, quod legitur re-
ſponſum fuiſſe Traiano Cæſari interroganti,
quomodo Rempublicam rectè adminiſtraret,
omnibusq. charus eſſet, vt ſe, ſcilicet, talem
priuatis exhiberet, qualem ſibi, ſi priuatus
fuiſſet, optaſſet Imperatorem; quod non ver-
bis tantum, ſed re ipſa illum præſtitiſſe ex his
Pliniani Panegyrici verbis colligitur: Vt re- Plin. in Panegyr.
uerſus Imperator, qui priuatus exieras, agno-
ſcis, agnoſceris? eoſdem nos, eumdem te pu-
tas; par omnibus, & hoc tantùm cœteris ma-
ior, quo melior. Et inferius: Manet Imperato-
ri, quæ prior, humanitas: incedebas pedibus,
incedis: lætabaris labore, lætaris: eademque
omnia circa te, nihil pro te, fortuna mutauit.
Liberum eſt, ingrediente per publicum Prin-
cipe, ſubſiſtere, occurrere, comitari, præterire.
Ambulas inter nos, non quaſi contingat, &
copiam tui, non quaſi imputes, facis. Hæret,
lateri tuo quiſquis acceſſit, finemq. ſermoni
ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit.
Quare primus inter Imperatores optimi co-
gnomen conſequutus eſt. Hanc animi mo-
derationem, ac reciprocæ iuſtitiæ amorem
ante oculos prælatorum ponit B. Hierony- Lib. 2. epiſt. 12 ad Nepotianum.
mus dicens: Epiſcopi, ſacerdotes ſe eſſe no-
uerint, non dominos: honorent clericos, vt &
ipſis à Clericis, quaſi Epiſcopis, honor defe-
ratur. Eſtq. ſcitum illud Domitij Oratoris:
Cur te ego, inquit, habeam, vt Principem,
cum tu me non habeas, vt Senatorem? Vni-
ca igitur, eademq. breuiſſima ſententia, om-
nes iuſtitiæ partes complexus eſt Chriſtus,
per mutua beneficia charitatem inter nos
communicari, noſtroſq. animos ſynceri amo-
ris vinculo connecti cupiens, vt nulla terre-
norum affectuum impreſſione vnquam ſepa-
remur. Qui enim diligit proximum (ait Apo- Ad Rom. 13.
ſtolus) legem impleuit: nam, non adultera-
bis, non furaberis, non falſum teſtimonium
dices, non concupiſces, & ſi quid aliud man-
datum, in hoc verbo inſtauratur, Diliges pro-
ximum tuum, ſicut te ipſum. Dilectio proxi-
mi malum non operatur: plenitudo ergo le-
gis eſt dilectio, ſine qua ſanctum illud imple-
ri nequit præceptum: Omnia quæcumq. vul-
tis, vt faciant vobis homines, & vos facite il-
lis. Qualem enim proximum veſtrum erga
vos eſſe cupitis, tales erga proximum eſſe
debetis. Quòd ſi diligi, non autem diligere,
velitis, qua ratione charitatis, ac iuſtitiæ par-
tes ſuſtinebitis? quoue pacto diuinam vindi-
ctam, odiumq. hominum declinabitis? Sed,
ne longiore oratione pietatem veſtram in
dubium reuocare, aut iniuſtitiæ reos quo-
dammodo vos facere videar, ijs, quæ dixi
tantùm addam, veſtra maximè intereſſe,
animos, atque opera ad ſalutaria conciona-
torum conſilia ita accommodare, vt, quæ de
eorum laboribus, ac virtutibus prædicaueri-
tis, rerum potiùs, quàm perſonarum reſpectu

Digitized by Google

dicta appareant, hoc eſt, vos de illis bene di-
cere potius, vt erga eam, quam ſeminant, do-
ctrinam, propenſionem veſtram patefaciatis,
quàm, vt de alienis laudibus præmium vllum
expectetis. Sanctum verò ſemen hoc, altas
in cordibus veſtris acturum radices mihi per-
ſuadeo, ſi de mutua beneuolentia inter vos
chriſtianis officijs abſque intermiſſione cer-
Galat. 6. tantes, alter alterius (quod ſcribit Apoſto-
lus) onera libenter portaueritis. Cæterum,
quoad ea, quæ iſthic diſſeminata ſunt, ac ſcire
cupitis, an vera ſint, captum ſcilicet fuiſſe
Villænouæ oppidum ab aduerſarijs, contra à
noſtris eorum nonnullos captos Duces:
vtrumque omnino falſum eſt, cùm poſt con-
ciliatam pacem nihil hoſtile in his partibus
actum ſit. pacis tamen conditiones, vtrum
omnes ſeruentur, nobis non liquet: neq. enim
ſummi Inſubrum Præfecti animum explora-
tum habemus, niſi, quòd milites regij ante
eius aduentum non dimiſſi huc vſque ſub ſi-
gnis in hybernis ſunt, forſitan imminentis
belli ſuſpicione; quod, ſceleſtiſſimis, atque
infeſtiſſimis latronibus Vſcocchis occaſio-
nem præbentibus, contra Auſtriacos Veneta
parat Reſpublica. Rebus verò noſtris arma
hæc nullam videntur allatura eſſe moleſtiam,
niſi ab ira diuina populi ſceleribus laceſſita,
nouæ nobis ærumnæ metuendæ ſint, cùm in
vitiorum volutabris obdormiſcentes, de pra-
ua peccandi conſuetudine nihil remittamus,
immò (proh dolor) ac ſi nullas daturi ſimus
erratorum pœnas, cœleſtibus theſauris terre-
nas voluptates, ac miſerias turpiter antepo-
namus; quin, & publicarum, & priuatarum
calamitatum obliti, quaſi ſummus ille iudex
delinquentes puniendi iuſtam cauſam non
habeat, ex veteribus nouas in dies culpas ne-
ctimus, eiuſque beneficijs conniuentes, ad
ſempiterna flagella feſtinamus. Longum eſ-
ſet recenſere, quæ fugienda, quæue facienda
ſint, vt veræ gloriæ coronam lucremur, ani-
maſq. in tuto collocemus: ſed, reliquis omiſ-
ſis, de maledicorum, ac detractorum pericu-
lo in præſentia aliquid dicam. Eſt enim vi-
tium hoc mortalibus perquam familiare, nec
deſunt inter nos, qui, cùm reprehenſiones
non admittant, ipſi (vt ſe eſſe arbitrantur)
perfectiſſimi, in aliorum mores acerrimè in-
uehuntur, adeò graui philaſtiæ huius morbo
exagitati, vt etiam ab alijs vitijs abhorren-
tes, laqueum hunc Satanicum vitare neſciāt.
Proinde ab hac peſte diligenter cauendum:
(filij dilectiſſimi) neque enim Chriſtiana le-
ge fratrum famæ tantum detrahere, ſed, &
aures accommodare, ac fidem detrahentibus
adhibere prohibemini; ne illi ex auditu ve-
ſtro arrogantiores fiant, voſq. præſentia ve-
ſtra illorum malitiam fouere videamini. Cum
detractoribus (ait Salomon) ne miſcearis; Prou. 24.
quoniam repente veniet perditio eorum: &
ruinam vtriuſque quis nouit? detractoris vi-
delicet, ac detractorem audientis. Et Iaco-
bus: Nolite detrahere (inquit) alterutrum Iac. 4.
fratres mei. Qui detrahit fratri, aut, qui iudi-
cat fratrem ſuum, detrahit legi, & iudicat le-
gem. Si autem iudicas legem, non es factor
legis, ſed iudex: vnus eſt enim legiſlator, &
iudex, qui poteſt perdere, & liberare. Tu au-
tem quis es, qui iudicas proximum? Non ſo-
lum autem detractionis crimen auerſatur
Deus, ſed, & perſonam detrahentis perſequi-
tur; dicit enim per Prophetam: Detrahentem Pſal. 100.
ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar. At,
ſi honorem proximi clam vellicantem vlci-
ſcitur Deus, qua pœna afficiet palàm lace-
rantem? Quomodo autem perſequitur? peſte,
fame, gladio, per odia, per inimicitias, per
diſſenſiones, etiam inter coniunctiſsimos ſu-
ſcitatas, perque alia penè innumerabilia ſe-
culi infortunia, quæ à ceruicibus noſtris de-
pulit Chriſtus docens, (vt ſuperius retuli-
mus) nos erga fratres noſtros eſſe oportere,
quales eos erga nos eſſe volumus: nihil pro ſe
petens, ſed per huius præcepti obſeruantiam
omnia tacitè petens, cum maximo tamen lu-
cro noſtro, ac fœnore: nam, quod accipit,
centuplicatum reddit, gloriam, ſcilicet, vitæ
æternæ, ſi nos inuicem diligamus, quod ille
omnino fieri iuſsit, legem inde pendere affir-
mans, ac Prophetarum oracula. Huic maxi-
mo, ſummoq. præcepto, ſi, vt ego futurum
ſpero, omnem operam dabitis, pro ærumnis,
ac flagellis, commoda plurima, ac beneficia
ab eiuſdem Domini liberali manu proculdu-
bio accipietis. Quod, vt ex ſententia ſucce-
dat, vehementer opto. Valete. Auguſtæ Tau-
rinorum, cal. Ian. MDCXVI.

Clero Tarantaſienſi.
Epiſtola VI.

BINIS litteris veſtris (fratres
dilectiſsimi) ſalua meæ in
vos beneuolentiæ, officijque
dignitate, vtique nullum re-
ſponſum dare decreueram,
promiſsi, videlicet, memor, quòd, ſcilicet, ſu-
perioribus diebus ad vos ſcripſiſſem, non
eſſe, cur in ſcribendo, atque inuicem reſcri-
bendo, tempus vlterius tereremus, cùm iſthuc
breui futurus eſſem. Verùm (quod me pu-
det, pigetq. referre) quoniam reditum meum
nouæ in dies cauſæ retardare videntur, nec
ſatis

Digitized by Google

ſatis ſcio,quomodo ex ſuperuenientibus mo-
leſtijs, quæ me hic inuitum diſtinent, emer-
gere valeam, calamum ſumpſi, vt me vobis
excuſarem, ſimulque pro contracta mora
non ſolum, quæ debeo, repræſentarem, ſed
etiam, vt vberiore reſponſione ſortem fœno-
re multiplicarem. Non inficior equidem, me
pluſquam mediocriter oblectatum ea littera-
rum parte,qua res veſtras rectè ſe habere mi-
hi ſignificatis, ac multò magis,nuper elapſos
bacchanales dies tanta cum modeſtia,fruga-
litate, ac quiete iſthic exactos eſſe, ac ſi qua-
dragesimales,non voluptarij,fuiſſent. At iu-
cundius erit audire, quòd vos ſequens Chri-
ſti ieiunio conſecratum tempus, & à cibis, &
à vitijs abſtinendo, qua decet pietate, conti-
nentia,cordisq. humilitate tranſegeritis: cùm
ieiunium,bonorum,ac beneficiorum omnium
Ser.2. de ieiun.tom.3. cardinem vocet Ioannes Chryſoſtomus: &
Homil.1. de laud.ieiun. Baſilius, nos à paradiſo exulare dixerit, quia
non ieiunauimus: etenim,quia parentes no-
ſtri ieiunium parui fecerunt, magno cum co-
rum dedecore,noſtroq. perpetuo detrimento
ab immenſa Paradiſi felicitate in hâc ærum-
narum vallem deiecti ſumus. Sed,vt ait idem
paulò inferius; ieiunemus,vt ad illum poſtli-
minio reuertamur. Quod ſanè factu difficile
non fuerit,ſi nos homines eſſe meminerimus,
hoc eſt, nihil aliud, quàm pulueris maſſam.
Gen.3. ſcriptum eſt enim: Memento homo,quia pul-
uis es, & in puluerem reuerteris. Obſeruate
illud Eccleſiaſtici, vbi, cùm dictum fuiſſet:
cap.17. Deus creauit de terra hominem; ſubiungi-
cap.25. tur, Et iterum conuertit illum in ipſam. Cui
apte reſpondet, quod dicit Iob, hominem,
quippe, putredinem eſſe, & filium hominis
vermem. Sed & clamat Deus apud Iſaiam:
cap.40. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius,
quaſi flos agri: Exſiccatum eſt fœnum,& ce-
cidit flos,quia ſpiritus Domini ſufflauit in eo.
Ideò videmus diu viuere,atque ad extremam
ſenectutem peruenire magnam hominum
partem, maiorem verò in ipſo adoleſcentiæ
flore,vel viridis ætatis curſu extingui; tuncq.
aliquando, cùm id minus cogitant incauti,
immò & cùm longius ſibi vitæ ſpatium dari
confidunt. Sed ea eſt hominum calamitas,ea
in peccatis naſcentium conditio,vt vnuſquiſ-
que ſibi dici quotidie iure timere deberet,
quod refert Pſalmographus, de peccatoribus
Pſal.128. loquens: Fiant,ſicut fœnum tectorum,quod
priuſquam euellatur,exaruit; quodq. idem
inimicis ſuis imprecatur: fiant, tanquam
Pſal.34. puluis,ante faciem venti. Agnoſcat homo vi-
litatem ſuam, ſeque nec Deum, nec quid di-
uinum exiſtimet,ſed hominem ex limo terræ
Lib.4.de diuin.off.c.10. originem habentem. Et quia per peccatum
(vt rectè diſſerit Rupertus Abbas) gloria
noſtra ſpoliati,& inter hoſtes nudi conſtituti,
ornatu gratiæ Dei indigemus, ſine qua ad
cœleſtis Regni poſſeſſionem aſcendere non
poſſumus, enitamur, totoque mentis affectu
contendamus,vt originis vitium Chriſtianis
operibus corrigamus, ieiunio præſertim, cu-
ius virtute praua conſilia, fraudes, ſimulta-
tes,ebrietates, inſana tripudia, & ſi quæ aliæ
ſunt bacchanalium pernicioſæ ſuggeſtiones,
atque abuſus, ab eo,tamquam ab auſtero ſa-
tellite, in exilium proijciuntur. Quod eo ma-
gis faciendum eſt, quo cibi ſobrietate, non
ſolum animæ, ſed & corpori, atque adeo ipſi
reipublicæ, ipſiq. humanæ ſocietati conſuli-
tur. Audite Baſilium: Ieiunium, ciuitatis eſt ead. hom.1.
ornamentum, fori tranquillitas, domorum
pax, incolumitas facultatum. Quamobrem,
licèt ex fœcundiſſimo ieiunij ſemine nullus
colligeretur fructus, præter eum, quem ſan-
ctus vir proponit, is certè eiuſmodi eſt, vt ſa-
lutarem hanc abſtinentiam, & venerari, &
magni facere debeamus. Sacrum hoc tamen
ieiunium hypocriſis vmbra vacet: abſit ſu-
perbia,abſit vanitas,abſit laudis deſiderium.
Vngat caput ſuum, vt eſt apud Euangeli- Matth.6.
ſtam, faciemque lauet ieiunans, hoc eſt au-
ram fugiat popularem, ſuiq. meriti præmium
à Deo, non ab hominibus,expectet; vt in eo-
rum numero ſit, quorum emendationi ma-
gnam fuiſſe reſeruatam mercedem teſtatur
Iſaias his verbis: Vt ponerem lugentibus cap.61.
Sion,& darem eis coronam pro cinere,oleum
gaudij pro luctu, pallium laudis pro ſpiritu
mœroris. Quinimmo, vt ait idem Propheta:
In die illa erit Dominus exercituum corona cap.28.
gloriæ, & ſertum exultationis reſiduo populi
ſui. Proinde ad obſequium parati, cantemus
cum Eccleſia: Populum tuum quæſumus Do-
mine propitius reſpice, & quos ab eſcis car-
nalibus præcipis abſtinere, à noxijs quoque
vitijs ceſſare concede. Quod faxit rerum con-
ditor omnipotens. Valete. Auguſtæ Tauri-
norum pridie cal. Maij. M DC XVI.

Clero populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola VII.

SVPERIORIBVS diebus
(fratres, filijque chariſſimi)
ſcripſit ad me religioſus vir
Dionyſius noſter, ſe Muſterio
Riuulos veniſſe, vt me quam-
primum conueniret; ſed fratrum ſuorum pre-
cibus Orbatianum diuertere coactum, vt re-
liquis præteritæ quadrageſimæ (qui pauculi
erant) nec non ſubſequentis Paſchatis die-
bus,

Digitized by Google

bus, ad illum populum conciones haberet. Gratus quidem fuit chariſsimi amici aduentus, quamuis ægrè ferebam, illum à vobis nihil mihi litterarum pertuliſſe, ac eo quidem ſenſu, vt conceptam curam deponere nequiuerim, donec ille tandem veniens, omnem ſalutis veſtræ ſcrupulum euulſit. Sui verò diſceſſus mihi quærenti cauſam expoſuit, id ſcilicet, itineris a ſe ſuſceptum, vt cum ſummo Ordinis ſui Moderatore de rebus quibuſdam ageret, ſimulque, vt à ſe de diuinis Deiparæ Virginis priuilegijs Italico idiomate conſcriptum librum in lucem edendi facultatem obtineret; quam etiam me enixè rogauit, vt ſibi omnino impetrarem. Interceſsi ego non inuitus, nec fruſtra: cùmque, vtrum liber prælo committendus videretur, prius quærendum eſſet, eamque prouinciam nonnullis ex doctioribus eiuſdem inſtituti viris dari propoſuiſſem; quorum iudicio, vel imprimi opus, vel ſupprimi placeret; Generalis magiſter ad me conuerſus, vt id oneris ſuſciperem, ſi feriatus eſſem, à me per ſummam modeſtiam flagitauit. Annui, Dionyſio imprimis rem gratam facturus; lectumque ac relectum librum typis dignum cenſui. Auctor enim acute inuenit, ornate diſſerit, apte diſponit, ſacræ paginæ myſteria doctè, atque eleganter examinat, perpendit, explicat, Patrum ſententias mirificè collocat, ſuisq. diſputationibus inſerit; nec ſemper affectat elata, atque excelſa, non ignarus, orationem quandoque ſubmitti, quandoq. attolli oportere; ſicut in pictura, non alia res lumen magis commendat, quàm vmbra. Quibuſdam liber viſus eſt nimius: mihi contra: vt enim aliæ bonæ res, ita bonus liber melior eſt quiſque, quo maior. Videmus enim ſigna, ſtatuas, picturas, hominum quoque, ac multorum animalium formas, arborum etiam, ſi modo ſint decoræ, nihil magis, quàm magnitudine commendari. Quod itidem in qualibet erudita ſcriptione quotidie experimur, cui pulchritudinem, & auctoritatem auget amplitudo. Sed ad Dionyſium redeamus, qui verbis veſtris plurima ſalute nunciata, nullas a vobis litteras attuliſſe mihi ſe excuſauit, quia ex occaſione ſibi repente diſcedendum fuerit. Eius teſtimonio non parua liberatus ſum animi ſuſpenſione de veſtra in Chriſtianis moribus perſeuerantia, cum totum tempus, quo apud vos fuit, magna cum ſpiritali lætitia, optimaq. de pietate veſtra opinione ſe tranſegiſſe affirmauerit; ac, præter ſermonis diuerſitatem, variumq. corporum cultum, nihil iſthic obſeruaſſe, quod ab Italorum hominum eccleſiaſtica diſciplina diſcreparet; non ſolum, quia ſacræ ædes decorè, ac ſplendide ornentur, diuina officia attente recitentur, ſed (quod mirum eſt,) quia horæ quoq. matutinæ in Metropolitana eccleſia, cum Miſsis pluribus, ſolemni cantu quotidie celebrentur, adeò, vt non vltra, ſed citra alpes ſibi eſſe videretur. Quæ ſanè etſi mihi notiſsima (fratres, filijq. dulciſsimi) ingenti me voluptate perfudere, alia inſuper non minus grata narrante Dionyſio, nempe Miſſas apud omnes in ea veneratione eſſe, vt pauci eſſent, etiam inter ipſos agricolas, qui ſingulo quoque die ſummo ſacrificio non interſint: populos in defunctorum animas maxime pios eſſe: funera pro locorum qualitate religiosè, ac magnifice efferri: eccleſias, vbi ſepeliuntur, donarijs cohoneſtari, non ſolùm, cùm cadauera humantur, ſed & octo ſequentibus ab humatione diebus (id nouemdiale vocant) & Dominicis per annum, & anniuerſarijs: infantes magna cum pompa ad baptiſmales Eccleſias deduci, conciones libenter audiri, nec ſine fructu: erratorum confeſsiones, ſanctiſsimæ Euchariſtiæ menſam, aliaq. pia opera plurimum frequentari. Quibus ego nuncijs in magnam ſalutis veſtræ ſpem erectus, dicam cum Apoſtolo: Omne quodcumq. facitis, in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Ieſu Chriſti facite, gratias agentes Deo, & Patri per ipſum. Quod factum fuiſſe gloriabor, cùm, ſicut quadrageſimali tempore à cibis vetitis abſtinuiſtis, ita vos, luxu, crapula, contentionibus procul amandatis, carnisq. irritamentis reiectis, orationi, humilitati, ſobrietati eam operam dare intellexero, qua cordis puritate confirmetis, quod ieiunij merito vobis comparaſtis. Iamq. (fratres) proiecto terrenorum affectuum onere, ad virtutum montem expediti, properate: iam tenebrarum opera miſſa facite: iam lucis lorica induti, ſatanicas inſidias contemnite: cùmq. antiqui, ac veteratoris hoſtis artes, technasq. probe noueritis, cauete, ne per mundanas illecebras, atque ambages ad Diuinæ Maieſtatis iuſſa conculcanda inducamini. Valete, Sanctiq. Pauli Antiſtitem, ſi adhuc apud vos moratur, & Dionyſij, & meo nomine plurimum ſaluere iubete. Auguſtæ Taurinorum, pridie Nonas Maij, Salutis Anno M DC XVI.

Coloſſ. 3.

Clero

Digitized by Google

Clero, populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola VIII.

CVM plurima, eaque non vulgaria, meæ erga vos voluntatis argumenta fidem faciant, nihil mihi antiquius eſſe, quàm de vobis benemereri; non eſt profectò (fratres filijq. dilectiſſimi) cur me excuſem, quòd in ijs, quæ à me proximè petijſtis, deſiderio veſtro non ſatisfecerim; tum, quia abſq. dignitatis meæ iactura, quod cupiebatis, facere non poteram; tum etiam, quia id fieri, è re veſtra non eſſe, exploratum habebam: agebatur enim de publico iudicio, cuius auctoritatem ſartam tectam conſeruari, humanæ ſocietatis plurimum intereſt. Sero quidem, ac non ſine moleſtia audiui, quod iſthic ſuperiore menſe actum eſt. At facta infecta eſſe non poſſunt. Clamantibus autem legibus, puniendos eſſe delinquẽtes, nonne prohibere ius dici, hoc eſt vetare, ne criminum rei in quæſtionem poſtulentur, eſſet, reos ipſos, crimina ipſa, corruptelas ipſas defendere, ac fouere? nonne iuſtitiæ maieſtatem conuellere, ſceleribusq. viam aperire, ac publicæ quieti inſidias ſtruere? Ciuium ſaluti conducit, bonos protegi, honoribusq. affici, improbos verò meritis pœnis plecti. Siquidem duabus nititur columnis, ac fundamentis populorum tranquillitas, præmio ſcilicet, & pœna; quorum alterum ſi deſit, tota libertatis fabrica corruat, neceſſe eſt. Male affecta reſpublica priuatorum res, vel validiſsimas, ſecum in excidium trahit; ſpesq. impunitatis maxima eſt peccandi illecebra. Sane, quòd illorum audacia, qui in ius vocati ſunt, abſque amici veſtri, vel culpa, vel nota contigit, ſi res ſilentio inuoluta fuiſſet, vnicuique veſtrum facile euenire potuiſſet. Quare negata à me, quæ petebatis, quæſo ne vos commoueant, quamuis ſint longe leuiora, quæ acta, quàm, quæ vulgata, aut mihi indicata ſunt. Vellem equidem, reos ipſos, ſalua iudicum conſcientia abſolui poſſe; intercedere autem, ne de re in iudicium deducta, quod lex iubet, pronuncietur, piaculum exiſtimo. Lex enim eſt iuſtitiæ ſceptrum, quo gubernatur reſpublica. Iuſtitia verò eſt pacis adamantinum, aureumq. vinculum. Ipſa peccantes coercet, virtutum amatores extollit, oppreſſos erigit, impudentes reprimit, modeſtos protegit, ac deniq. pauperes potentibus æquat. Contra, iniuſtitia bonos mores corrumpit, innocentes opprimit, vaſtitatem, ſolitudinem, orbitatem, nedum hominibus, ſed agris, ciuitatibus, regnis ipſis affert. Quidquid cogitamus, ac molimur, non ſolum in oculis erit viuentium, & poſterorum, ſed iam ab ipſo cœlo ad ſpectaculum circumfuſo, clarè perſpicitur: cuius aſpectui (fratres, filijq. chariſsimi) ita vos, veſtraq. omnia componere debetis, vt, vitæ breuitate, tamquam vnius diei ludis ſpectatoribus probata, maiora quàm animo in præſentia concipi poſsint, præmia percipiatis. Valete, Auguſtæ Taurinorum, iv. nonas Iunij Ann. Sal. MDCXVI.

Clero, populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola IX.

NEC temere, nec ab re (fratres, filijque dilectiſsimi) ex ijs, quæ iſthic geruntur, pacis negotium in tuto non eſſe exiſtimatis: cùm, & Rex Chriſtianiſsimus inſtanti malo occurrere cupiens, huc miſerit prudentem virum, Philippum de Betune, vt nutantem Aſtenſem concordiam eius nomine confirmet, omnesq. diſſenſionum radices ſtirpitus euellat: qui iam ad Mediolanenſium Præfectum ſe contuliſſet, niſi aduentantem exercitus ducem, ab eodem Rege cum iiſdem mandatis Taurinum miſſum, expectaret; cuius aduentu, & vtriuſque induſtria, populos ad priſtinam quietem breui reuocatos iri ſperamus. Atque vtinam illis opus non ſit: etenim (vt ad vos aliàs ſcripſi) pace floret commercium, propagantur virtutes, viget pietas, ſtat iuſtitia. Bello autem diſſoluitur humana ſocietas, imperant vitia, languet fiſcus, ac denique claudicat religio. Bellicos terrores comitantur grauiſsima populorum onera, incendia, rapinæ, ſacrilegia, ſtupra, cædes, aliæq. innumeræ calamitates. Quid bellico certamine atrocius, quid horribilius, quàm ratione præditos animantes mutuis vulneribus confici? Quid miſerabilius, quàm plenos cadaueribus campos conſpici? humana corpora adhuc ſpirantia, à victoribus ſpoliari, fratresq. de fratrum internecione gloriari, exultare, triumphare? Quid crudelius, quàm humanos artus diſcerpi, pectora perfodi, viſcera effundi, corpora, vel gladio, vel ſclopeti pila tranſuerberari, ictuve clauæ capita contundi? Quid tandem funeſtius, quàm ad imaginem Dei formatos homines, exanimes, atque inſepultos, aut etiam viuentes, omni auxilio deſtitutos, ſine honore humi iacere, aut nudata membra cruore, ac vulneribus ita deformia, vt ipſos victores ad miſericordiam moueant, dirum poſt veſani Martis furorem, ac luctuoſum ſui ſpectaculum

lum præbere? Quo teterrimo aſpectu, ne oculi noſtri perſtringantur (fratres chariſſimi) à veræ pacis auctore Deo ſummis precibus contendendum eſt, vtque nos ab hoſtium noſtrorum machinis tueatur, atq. cuſtodiat; Psal. 126. fruſtra ſiquidem vigilat, qui cuſtodit ciuitatem, niſi cuſtodiat eam Dominus, quem incomparabilis vigilantia, nec dormitare in cuſtodia, nec dormire ſinit; cuiusq. ſumma virtute Psal. 128. (ait Pſalmographus) non ſolum peccatores confunduntur, ac retrorſum conuertuntur, ſed, & eorum ceruices conciduntur, nempe, vt os noſtrum gaudio, & lingua noſtra Psal. 125. exultatione repleatur. Proinde diſſenſionibus, iurgijs, maledictis, carnalibus deſiderijs, vitijsq. omnibus nuncium remittentes, mores noſtros ad diuinæ legis præſcriptum componamus; ſumma conſtantia, atque humilitate ad Deum conuerſi, pacem petamus; vtque precum noſtrarum, quem optamus, exitum, aſſequi poſſimus, quæ anno ſuperiore, ad diuinam iram placandam fieri iuſſeram, iterum fiant. Propterea ad Vicarium Chauallardum ſcripſi, vt ieiunio, ac ſupplicationibus indictis, in omnibus, cum vrbanis, tum alijs eccleſijs, ſanctiſſimam Euchariſtiam ſolemniter exponi, cauſamq. publicam orationibus, ac quibuſcumque operibus poterit, iuuari curet. Hoc agite, fratres, huc mentem, huc animorum ſenſus dirigite; hinc à perenni omnium bonorum, atque inexhauſto gratiarum fonte Deo, pacem ſperate: cuius immenſam charitatem toties experti, in præſenti quoque rerum diſcrimine vobis non defuturam confidite. Ijſdem ferè anguſtijs, ijſdem fluctibus agitatus religioſiſſimus Mediolanẽſium Antiſtes Cardinalis Borromæus ad hanc ſacram anchoram confugit; huc cogitationes conuertit, ad orationes, ſcilicet, ad ſacrificia, ad ieiunia, nec (quantum ego exiſtimo) fruſtra: glorioſi enim Caroli conſobrini ſui ſtrenuus imitator, habet in cœlo, qui tantorum operum fructum à diuina maieſtate exigat, ſuoque ſucceſſori repræſentet. Sed (proh dolor) non tantum ab externis, verum, & à domeſticis inſidijs nobis cauendum: diſsipatur enim neſcio quis de homine quodam rumuſculus, qui in armis ſit, populosq. ad defectionem ſolicitet. Ego certe, etſi vnius vulgi fama diſſeminatam turpiſsimi ſceleris ſuſpicionem non facile admitto, vos tamen (filioli) admonere non deſinam, ne quouis, licèt vehementiſsimo infidelitatis vento, flecti patiamini. Veſtra namque plurimum intereſt, & quoad conſcientiam, & quoad rerum veſtrarum tranquillitatem, eam Duci veſtro ſeruare fidem, quam maiores veſtri ſeruauerunt, & vos hucvſque integram præſtitiſtis. Ardeat in cordibus veſtris, vetus illa erga ipſum obſeruantia, ille amor, illa perſeuerantia, qua ſummæ conſtantiæ exemplum cœteris nationibus præbuiſtis. Scitis, cui, & quanto imperatori militetis: ſcitis, quanta ſit eius auctoritas, amplitudo, potentia, maieſtas, necnon quàm iuſtus, quàm antiquus titulus ſit is, quo ipſe iſtius Prouinciæ imperium tenet; cuius poſſeſsionem non facultatibus tantum, ſed veſtro, veſtrorumq. filiorum ſanguine, ſi opus fuerit, tueri debetis. Itaque mentes, curasq. veſtras omnes in hoc defigite, vt præter Sereniſsimum Carolum Emanuelem, eiuſque legitimos ſucceſſores, nullum vnquam alium rectorem habere velitis; nihil turpius, nihilue ſynceritati veſtræ pernicioſius putantes, quàm ab eo deficere, in cuius verba aliquando iuraſtis: contra verò nihil magis laudabile, aut rationi magis conſentaneum, quàm ſemel propoſitum fidelitatis, ſuſceptumq. conſilium, firmiter retinere, qua nullum liberis largius patrimonium, nullum patriæ pretioſius ornamentum relinqui poteſt. At creditu difficilia, atq. inania ſunt, quæ incerto auctore populus loquitur. Eſto. Non tamen ſunt negligenda, quamuis leuia, quælibet rerum principia: ſiquidem ex ignis fauilla ineſtinguibile aliquando excitatum eſt incendium; arbor quoque paruum ſemen fuit. Quod, ſi vnquam in alijs rebus, certe in reipublicæ adminiſtratione id præcipue conſiderandum: nec ſolum malorum rami amputandi, ſed etiam radicum fibræ euellendæ, ne, ſi altius deſcendant, irreparabile damnum afferant. Regnis enim ipſis, ex antiquiſsima ſapientum obſeruatione, etiam à leuiſsimis cauſis, ſumma impendent pericula. Attamen (fratres) de hoc terriculo, ſeu momentaneo tumultu, ſi caſus tulerit, ne perturbemini: ſed in auita fide, atq. obedientia erga fortiſsimum Carolum perſeuerantes, pro certo habetote, illum, ſicut fidelium populorum ſuorum, præſertim Allobrogum, libertatem ſemper protecturus eſt, ita perduellium temeritatem acerrime, ac grauiſsime vindicaturum. Quamobrem, cùm ille præſidium, ſalutisq. veſtræ propugnaculum ſit, pro tanti defenſoris incolumitate Deum precari, pro vobiſmetipſis, veſtriſque vxoribus, parentibus, ac liberis precari fuerit. Quod, vt aſsidue faciatis, moneo, voſque etiam, atque etiam rogo; ſimulq. cupio, de ijs, quæ ad notitiam veſtram ſubinde peruenerint, à vobis certior fieri: ſcire namque vehementer aueo, ſint ne vera hæc, quæ in vulgus quotidie emanant, an inuenta: ac, ſi

vera

Digitized by Google

vera eſſe putentur, quem auctorem habeant, quomodo fieri poſsint, quorſumq. tendant: item, an ſyncerè relata, vel inſidiantium induſtria, atque artibus per emiſſarios diſſeminata ſint. Interim, vt quàm breuiſsime ad vos me recipere poſsim, omnem adhibebo diligentiam. Valete. Auguſtæ Taurinorum, xij. cal. Iulij. Anno Salutis M DC XVI.

Clero populoq. Tarantaſienſi.
Epiſtola X.

NEQVAQVAM vanos fuiſſe de nouo tumultu diſſeminatos rumores, exitus ipſe demonſtrat. Iam enim (fratres, filijque chariſsimi) mota ſunt arma vltra montes. Iam Marchio Eſtenſis, ſummus Allobrogum Præfectus, cum expeditiſsimis copijs, maioribusq. tormentis à Sereniſsimo Duce miſſus, perditos latrones obſidere fertur, tumultus auctoribus, traiecto Rhodano fuga dilapſis. Et, quamquam de ſtrenui ductoris fide, ac vigilantia dubitandum non eſt, attamen, ne naſcentis mali principia altiores radices agant, vtque tumultuantium conſilia euertantur, priuſquã ſeditioſorum fauore nocentiora fiant; reipublicæ expedire viſum eſt, Principem quoque Victorium alpes quàm celerrime tranſire, non modò, vt nequiſsimorum hominum conatus facilius reprimantur, ſed vt paternæ ditionis populi, qui illum nunquam viderunt, eius aſpectu recreati, ad oppugnatæ libertatis defenſionem alacriores reddantur. Itaque generoſus Princeps, præmiſsis impedimentis, ſeruitijs, plurimaq. aulicæ nobilitatis parte, nocte proxima, vel ſubſequenti (niſi aliud eius diſceſſum moretur) per diſpoſitos equos ad caſtra conuolabit, ad nos, rebus Allobrogum compoſitis, victor, vt ſperamus, breui rediturus, ac forſitan (niſi occaſio eum aliò diuertere ſuadeat) per Centrones, Gallocelos, ſicut ille mihi id enixe petenti, ſe facturum promiſit: petij autem, vt futuri domini veſtri, quem de facie nunquam cognouiſtis, optatam copiam haberetis. Nec dubito, quin benignus Princeps, dum rerum ſucceſsibus non impediatur, re ipſa ſit id præſtiturus: quod ego diligenter ſciſcitabor: ac, ſi eum ad iſthæc loca diuerſurum intellexero, quantum in me erit, efficiam, vt, quæ tanto hoſpiti debentur, quanto elegantiùs locus, ac tempus permittent, præſto ſint. Et quidem rectè. Magnus namque vir eſt Princeps Victorius, non ſolum generis ſplendore, externorumq. bonorum copia, quibus diuino beneficio auguſtiſsima hæc familia plurimum abundat, ſed & internis animi dotibus, prudentia præſertim ſingulari, ac ſenili conſilio, quo paternæ conſtantiæ imitator, populiſq. chariſsimus, immortale ſapientiæ, humanitatis, ac liberalitatis ſibi nomen comparauit. Eſt manu, atque ingenio promptus, eſt in rebus gerendis acer, induſtrius, vigilans, in laboribus patiens, de publico commodo ſolicitus, ac denique (quod ſuprema laus eſt) in ijs, quæ ad diuinum cultum pertinent, ſumme religioſus, ſummè pius. Quibus heroicis virtutibus, veræq. gloriæ ſeminibus, cùm omnium oculos in ſe conuerterit, abſurdum proculdubio fuerit, atque abſonum, eum iſthuc venientem aliquid deprehendere, quod argui, vel obijci vobis poſſit. Sed de his hactenus. Gallicani Regis Legatus, Philippus de Betune, Mediolanum profectus, vt ad ſeruanda Aſtenſia pacta Inſubrum præfectum induceret, cùm, nec rationibus, nec argumentis, nec vllis officijs euincere potuerit, vt æquiſsimæ pacis conditiones admitterentur, Taurinum, re infecta, reuerſus eſt, negante præfecto, ſe exercitum dimiſſurum. Quod, quia ſummum, vnicumque concordiæ caput eſt, ſine quo belli fax extingui nequit, adhuc laboramus; quamuis ille cœtera ſe facturum promiſerit; ſpemque deſideratæ quietis fere omnem abiecimus, niſi iam pactæ cum eodem præfecto menſtruæ induciæ, aliam ſolatij viam nobis aperiant. Interea vtrinque milites conſcribuntur: atque vtinam bellicus hic apparatus optato pacis nuncio, citò euaneſcat. Vtinam impendentia nobis damna, ac pericula ad chriſtiani nominis hoſtes transferantur. Quod, cùm in manu Domini exercituum poſitum ſit, non autem ab hominibus pendeat, precibus, ieiunijs, vitæq. innocentia, ab eius liberalitate anguſtijs noſtris remedium petendum. Hæc (fratres) pro re nata exaraui, vt quomodo iſthuc veniens Princeps excipi debeat non ignoretis. Mariſchallus della Dighiera nuncupatus, breui domum reuerſurus eſt. Valete, ac pro veſtris Principibus, rerumque felici exitu aſsidue orate. Auguſtæ Taurinorum, nonis Auguſti, Anno Salutis M DC XVI.

Clero populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola X.

QVID in Allobrogibus actum, quid turbidus homo moliatur, quaue ratione Princeps Victorius inſanis eius conſilijs obuiam ire pareт, ex litteris veſtris (fratres chariſſimi) ſatis cognoui, ac quidem de negotij exitu in bonam ſpem adducor: aiunt enim, inconſultum hominem, celerrimo Principis, atque improuiſo aduentu territum, ad Sebuſianos primum, deinde ad Sequanos, vulgo Burgundos, tranſiſſe, quò, ſeditioſorum manu collecta, ad infeſtandas incurſionibus, ac rapinis tranſalpinas regiones reuertatur. Sed, vt nefarij huiuſmodi conatus eludantur, omnem operam impendit bellicoſus, atque impiger Princeps: nec, aut, populi, aut, qui ei militant, cuumue ſequuntur, in ijs, quæ ad eius honorem pertinent, officia ſua deſiderari paſſuri ſunt. Sed, publicæ libertatis propugnatore præeunte, hoſtem fortiter excipient, patriæ ſalutem proprio ſanguine redimente, cuiuſuis fortunæ aleam ſubibunt. Verùm, nec paruum, nec leue onus eſt, quod ſibi ſuſtinendum pollicetur præferox ille, nimiumque audax homo, qui plura ſibi tribuit, quàm aſſequi poſſit, forſitan; quia cæca dominandi cupiditas, ſicut ius violari patitur, ita ambitioſorum pericula minora facit. Ego nihilominus in ea ſum ſententia, vt exiſtimem, illum nonnihil pudere, nonnihil ſimul commoueri, quòd ſibi amore coniunctum antea Principem vexandum ſuſceperit, cumque ipſis ciuibus ſuis, armis decertandum. At hoc exitus tandem probabit, atque vtinam abſque illius exitio; quem in Allobroges infeſtis ſignis irrumpere, quid aliud eſt, quàm in ſe ipſum arma conuertere? tum quia nullam tantæ diſſenſionis iuſtam cauſam adeſſe exploratum eſt; tum etiam quia quotus quiſque eſt, qui potentiorem laceſſat, nec credat pumilionem, ſi cum gigante congrediatur, ſibi ipſi, cum ſpectatorum riſu, temeritatis probrum fabricare? Idcirco admodum opportunum fuerit, eorum auctoritatem, quibus pax cordi eſt, apud inquietum hominem tantum valere, quantum ad extinguendum incendium perditorum hominum culpa ſuſcitatum, ſatis ſit. De ſubalpinarum rerum ſtatu, quid ad vos perſcribam, non habeo, niſi, quòd Gallicani Regis Legatus vltro, citroq. verſare non deſiſtit, plurimumque laborat, vt tollantur diſſidia. Interim efficaciorem interceſſorem expectamus, qui à ſummo Pontifice, publicæ quietis appetentiſſimo, forſan ex ipſo Cardinalium numero allegari dicitur, (vt ſimul cum Gallicano oratore difficultates omnes tollat; Allobrogum Ducem, Inſubrumque Præfectum, pactorum Aſtenſium memoria repetita, ad concordiam, qua nihil in humana ſocietate pretioſius, pro virili parte inducat; ſimulque, bellicis calamitatibus ob oculos vtriuſque poſitis, fideles populos, quantum Apoſtolica, regiaque valeat auctoritate, vlterius fatigari non patiatur. Mitti verò aiunt Præſulem, ciuemque Bononienſem, Alexandrum Ludouiſium, olim vnum ex ſacri Palatij Auditoribus, doctum, probum, grauem, ac modeſtum virum: cuius dexteritate, atq. induſtria, ſicut negotium ad felicem finem peruenturum ſperamus, ita (fratres) vt eius officia ex ſententia ſuccedant, ſummis à Deo precibus contendere debemus. Confugiamus igitur ad ipſum pacis inexhauſtum fontem Deum, eique vota noſtra humillime porrigamus, vt Ducis noſtri animum, quamuis indigne exagitatum, ad concordiam flectat, Præfectum autem ad conuenta ſeruanda conuertat: vnde, & iuſtitiæ dignitati conſultum ſit, & pontificiæ interceſſionis auctoritas, quammaxime eniteat. Hæc curſim exaraui, pauca quidem, ſed, quæ tempori conuenire, & veſtræ de republica ſolicitudini ſatisfacere poſſe; arbitratus ſum. Longior ero, cùm, adueniente Legato, alia, præſentia veſtra digna, ſuggerentur. Interim valete, noſtramq. imbecillitatem Deo commendare ne deſiſtatis. Auguſtæ Taurinorum, pridie idus Auguſti, Anno Sal. M DC XVI.

Clero populoq. Tarantaſienſi.

Epiſtola XII.

TAVRINVM venit, fratres chariſſimi (vt ad vos proxime datis litteris prædixeram) Legatus Pontificius, Bononienſium Antiſtes, Alexander Ludouiſius, mei à multo tempore amantiſſimus, cuius opera priſtinam nobis tranquillitatem redditam iri ſperamus, rebus, vt videtur, ad concordiam inclinantibus. Is Ticino tranſiens, cum Inſubrum Præfecto de Aſtenſi negotio accurate egit; ſed nihil obtinuit plus, quàm Gallicus Orator, de Betune nuncupatus, obtinuiſſet. Excepit tantum hoſpitem, vt debuit, & ſolet; perbenigne, ſcilicet, atque magnifice, Sereniſsimus Dux noſter: cumque, ad pacem inuitatus, quamuis,

aliorum armis tunc ſibi imminentibus, de bello ſibi potius cogitandum eſſe, reſpondiſſet, ſe tamen ad quietem eſſe paratiſſimum, cùm nihil aliud quæreret, quam ſibi promiſſa præſtari. Quamobrem pacis ſermonibus aures præbuit facillimas, animumq. ad concordiam propenſiſſimum, & vultu, & verbis clarè teſtatus eſt. Verùm, quando aliunde ſibi hoſtilia moliri, nullaq. reconciliationis ſigna extabant, Dux ſeptimo calendas huius menſis, poſtquam ad venerandæ ſyndonis aram ſacris, ac ſupplicationi interfuit, qua ſtato die quotannis Beati Secundi martyris corpus per ciuitatem ſolemniter circumfertur, cum militari vexillo à Taurinenſi Præſule pijs precibus inaugurato, ad caſtra profectus eſt. Biduo poſt Mediolanum diſceſſit Legatus, Præfecti lucraturus voluntatem, ac forſitan non fruſtra: etenim vigent, vrgent, clamant pactiones, vrgent ſimul, & Principum officia, quorum auctoritate, ac ſponſione illæ confectæ ſunt. Id enim multò commodius ſuccedere poſſe videtur, ſi idem Legatus (vt fama eſt) in Cardinalium collegium cooptetur. Quamobrem ſumma cum fiducia cœleſte auxilium implorandum, æternumq. numen humillime rogandum, ne tot conatus, totque labores irritos eſſe patiatur; ſed neceſsitatibus noſtris ita conſulat, ita proſpiciat, vt expectationem noſtram ab eius beneficijs ſuperari ſentiamus. Solet enim Deus aliquando plus largiri, quàm petatur, eaque non rarò
1.Cor.2. concedere, quæ (vt eſt apud Apoſtolum) nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt. Vitemus, quantum in nobis eſt; diſcordiarum cauſas, quamque poſſumus, oppugnatæ libertati opem feramus: quandoquidem, ſi collatis ſignis præliandum fuerit, vtroque exercitu pro gentis ſuæ dignitate, ac gloria pertinaciter dimicànte, proculdubio vtrinque cruentum, atque horrendum eſſe certamen oportebit. Quæ licèt ante omnium oculos poſita, ſatiſque explorata, funeſtam calamitatem prænuncient, non tamen eſt, qui publicis vulneribus medeatur, aut inſtantibus malis occurrat, forſitan, quia peccatorum grauitas nonnunquam veniæ ſpem peccantibus adimit; vel quia, cùm, teſte Gregorio, peccatum ſit pœna peccati, permittit Deus peccantes in certiſsimis periculis conniuere, damnaq. etiam euidentia, ac proxima contemnere. Vexantur (proh nefas) noſtræ Prouinciæ: vexantur conſcientiæ noſtræ ſuperbia, auaritia, prauis cogitationibus: nec tamen aures ad ſalutaria monita accommodamus; quinimmò de diuinorum præceptorum neglecta obſeruantia aliquando gloriamur. Licet quotidie moriamur, vt immortales, viuimus. Aduenæ, atque hoſpites cùm ſimus, diuitias congregamus, vt ciues, vtque ſemper victuri, ædes magnificas ædificamus. Aurum modò numinis loco habemus, modò, tanquam lutum, ſpernimus: auro parietes, auro laquearia, auro quandoque ſplendet quæuis, etiam vilis, ſupellex; pretioſis veſtibus induimur, delicijs penè obruimur, conuiuia ſumptuoſa inſtruimus, fœminæ gemmis, margaritis, monilibus, hæreditates, patrimonia, ſubſtantias domeſticas deuorant, egeni verò nudi, ac pene fame enecti, ante fores noſtras deficienti vitæ, quandoq. fruſtra, ſubſidium implorant, adeo, vt Chriſtus ipſe in pauperibus ſuis non rarò mori videatur. Proinde feruentiſsima precum perſeuerantia, vitæq. innocentia vitia noſtra expianda ſunt: obijcienda, inquam, diuinæ vindictæ lorica pœnitentiæ, thorax humilitatis, galea obedientiæ, qua æterni ſupplicij ſpicula obtundantur. De Aaron Leuit.10.
Pontifice ſcriptum eſt, quòd voraciſsimis flammis intrepide obuiam ierit, accenſoque thuribulo Dei iracundiam cohibuerit. Vitam, ſcilicet, egregius ſacerdos in ſummo diſcrimine ponere non extimuit: ignis quoque naturæ, ſuarumq. virium quodammodo oblitus, prohibente orantis meritò, vltra eius pedum veſtigia progredi non eſt auſus. Moyſi item dictum eſt à Deo: Dimitte me, vt deleam po- Exod.32.
pulum iſtum; non obſcurè oſtendens, vinci ſe oratione, & quaſi impediri, ne faciat, quod minatur; ſummamq. Domini dominantium potentiam, ſeruorum precibus nonnumquam ligari. Sed, quem putatis (fratres) hodie inter nos eſſe, qui diuinam iram, vel retardare, vel mitigare poſsit, vel furentibus flammis legem ponere, vel cum electionis vaſe dicere: Optabam ego anathema eſſe pro fratribus Rom.9.
meis? Vnus eſt inter paucißimos, eiuſdem glorioſi Apoſtoli nomine inſignis, Paulus Quintus Pontifex Max. qui ſanctorum legis veteris ſacerdotum, ſummus ipſe legis nouæ ſacerdos, perſonam referens, ne (vt ait Propheta) grex cum paſtore pereat, ea charitate, ac vigilantia, eoque mentis affectu pacis negotium adminiſtrat, vt cum Moyſe à Deo petere videatur, aut populo noxam dimitti, aut ſe de libro vitæ deleri; hoc eſt, ſe populi ſalutem propriæ anteponere, & quodammodo perire velle cum pereuntibus. Non enim latet prudentiſsimum Pontificem, ex populi ſalute pendere gloriam dominantis, quam non ſolum ieiunijs, & orationibus, ſed etiam litteris atque legatis ſartam tectam conſeruare, atq. augere anxie ſtudet maxime pius

Pater nihil prorſus omittens, quod ad paſtorale munus rite obeũdum pertineat. Idipſum (fratres) pro virili parte faciamus & nos, veræ pacis Deum rogantes, vt Principum animos ad concordiam, pacemq. flectat; quam facile aſſecuturi ſumus, ſi, quæ ad vos pluries ſcripſi, omnino vt fiant, curabimus. Sed plura coram, ac breui: quandoquidem Dux noſter me, & reditus exoptara facultate, & muneribus tanto Principe dignis liberaliſſime donauit. Et quidem nihil mihi iucundius, nihil gratius contingere poteſt, quàm vobiſcum eſſe (filij dilectiſſimi:) nec tempeſtate iactatus nauta portum, aut ſitiens campus imbres cupit, aut anxia mater aduentantem filium in littore expectat, ſicut ego in ſponſæ meæ complexum venire cupio, horamq. diſceſſus expecto. Quod, vt felix, fauſtumq. ſit, veſtræ me preces ſperare faciunt. Valete. Auguſtæ Taurinorum, Kal. Septembris, Ann. Salutis. MDCXVI.

Superioribus inferiores eiuſdem Archiepiſcopi Germonij Epiſtolas non ab re hic duximus attexendas, cùm ad paſtoralem quoque vigilantiam pertineant.

BEATISS. PAVLO V. Catholicæ Eccleſiæ Vniuerſali Epiſcopo.

CVM iſthinc diſceſſurus eſſem, Pater Sanctiſſime, vt Tarantaſienſis Eccleſiæ, cui me benignitas tua præfecerat, curã ſuſciperem, placuit Beatitudini tuæ mihi demandare, vt quantò citius fieri poſſet, Romam redirem. Veni ad ſponſam meam, nec imperata feci, non, quòd debitam tibi obedientiam à me vnquam differri poſſe exiſtimauerim, (id enim planè piaculum fuiſſet) ſed, quia rem Deo, tibiq. magis gratam, ac ſubditis meis vtilem me facturum arbitratus ſum, ſi antequam diſcederem, mihi creditæ prouinciæ res componerem ita, vt ex abſentia mea nullum eſſet paſſura incommodũ; præſertim, cùm ab eius capite Muſterio, vbi Archiepiſcopi reſidere ſolent, diſtet Roma plurium dierum itinere, eoque non facili, nec omnibus periculis vacuo. Quocirca, dominici gregis ſaluti inuigilans diœceſim meam luſtrare decreui, quæ, cùm, ob amplitudinem, locaq. nõnulla acceſſu perdifficilia, vnius anni opera viſitari nequeat, nec inter viuentes reperiatur, qui eam ab Archiepiſcopis prædeceſſoribus meis viſitatam fuiſſe, recordetur; in id eò enixius incubui, quò magis non paruam iuriſdictionis meæ partem paſtorali auxilio indigere videbam, præſertim Confirmationis Sacramento. Itaque, difficultatibus omnibus ſuperatis, inacceſſa loca ex ſententia viſitaui; & præter ingentem vtriuſque ſexus hominum multitudinem, quæ antea, quaſi deſertus, atque incultus ager, derelicta videbatur, ſenes pluſquam centenarios non confirmatos, ſumma cum eorum, meaq. lætitia, ſacro chriſmate confirmaui. Deinde Synodum Muſterij celebrare ſtatui, plures inibi abuſus irrepſiſſe aduertens, deprauatis, ſcilicet, moribus corrupta, non ſolùm ſecularium, ſed & regularium clericorum Eccleſiaſtica disciplina, nulla ſacrorum Canonum, vel Põtificalium conſtitutionum ſubſiſtente obſeruantia, nulliſq. ſacræ Tridentinæ Synodi decretis à diœceſanis receptis, quaſi non in ſacrorum procerum cœtu: ſed (quoniam vltra mõtes edita fuiſſent) extra mundum quodãmodo eſſe viderentur. Cui morbo, quantùm per vires liceret, mederi cupiens, nullum tanto vulneri remedium magis opportunum viſum eſt, nec magis ſalutare, quàm ea, quæ in ſingulis parochijs obſeruanda mandaueram, vniuerſalibus conſtitutionibus confirmare; quibus, & clerus, & populi ediſcerent, quomodo erga Deum, Beatiſſimam Virginem, omneſq. cælites ſe habere, quam reuerẽtiam Summo Pontifici Chriſti Vicario præſtare, qua humilitate ſacros canones tractare, quàmque eiuſdem Synodi acta, præceptaque ſalutaria venerari, & colere deberent. Quæ ſanè iuſti voluminis menſuram impleuerunt: in quo, non ſolùm ad ritus, cæremonias, morumq. reformationem ſpectantia, ſed iudicialia etiam, atque forenſia, quantum operis ratio poſtulat, dilucide diſſeruntur, & quidem opportune. Rudes enim ferè omnes, curiæq. Romanæ praxis ignaros illius cæli homines inueni, qui non ſine magno Reipublicæ detrimento, nec Pontificales Conſtitutiones, quamuis in toto orbe Chriſtiano notiſſimas, ſciant: vnde earum nonnullas ad caſuum, contractuumq. frequentiam magis facientes in eodem libro inſerere neceſſariũ duxi; vtq. ſtudia mea, quam mihi propoſueram mercedem, facilius conſequerentur, materias omnes perſonis, ac temporibus congruentes, ſuiſque locis, pro titulorum qualitate, diſpoſitas,

ſitas, in Synodo ſolemniter promulgaui, cunctiſque ordinibus probatas, Romæ typis mandari iuſſi, Romam ipſam cogitans, quo auguſtiſſimi aſpectus tui maieſtate recreatus, beatorum Apoſtolorum Sanctuaria coràm viſitarem, ſimulque admiranda, atque æternitate digniſſima opera tua conſpicerem. Verùm (Pater Sanctiſſime) cùm me in viam dare conſtituiſſem, te ipſo concedente, difficillimo equidem tempore, ab Allobrogum Duce ad Hiſpaniarum Regem miſſus ſum: vnde, & deſiderio meo Romam redeundi ſatisfacere non potui, & poſt ærumnoſæ nauigationis pericula, plurimaſque impenſas in eo negotio factas, non minus animi, quàm corporis exagitatione fractus, laborum meorum nullum, niſi obedientiæ fructum cepi; quem quidem in magno lucro poſitum, dum cum eccleſia mea communicare præſens parabam; abſentiæ meæ damna, ſi qua emerſiſſent, ſarciendo; publicæ cauſæ ſtatus, quæ huius pijſſimi Principis animum adhuc ſuſpenſum tenet, me hinc diſcedere non ſinit. Quocirca, cùm muneris mei partes coràm implere non poſſim, Agaphinum Solarium, vnum ex Murétæ Comitibus, doctrina, & pietatem inſignem virum, ad pedes tuos allegare decreui, vt, tibi villicationis meæ quodammodo ratione reddita, limina Apoſtolorum viſitet; quæque agerem ipſe, ſi adeſſem, iſthic nomine meo ab ipſo peragantur. Quod Sanctitati tuæ probatum iri confido: cuius ſalutem interea, omnium bonorum largitori Deo enixiſſime commendare non deſiſto. Vale, & diu viue Beatiſsime Pontifex, orbis terrarum decus, fideique orthodoxæ firmum columen, ac propugnaculum. Auguſtæ Taurinorum, Kal. Octobris Anno Salutis M. DC. XV.

ILLVSTRISSIMIS & Reuerendiſs. S. R. E. Cardinalibus Decretorũ Sacri Tridentini Concilij interpretationi præfectis.

INNVMERAS ſummæ benignitati veſtræ, & ago, & habeo gratias, (Illuſtriſsimi ac Reuerendiſſimi proceres) quod, cùm locorum diſtantia, meæque ampliſſimæ diœceſis difficillima viſitatione, ac reformatione impeditus, quæ de Sanctorum Apoſtolorum viſitandis liminibus mihi propoſueram, opportune implere nequirem, eius obligationis ſoluendæ tempus petenti mihi prorogari iuſſeritis: vnde, quod præſens debueram, etiam abſens veſtro beneficio præſtitiſſe, eò magis gratum habeo, quò, paſtoralibus negotijs confectis (quorum curam ſalua conſcientia, meique officij dignitate intermittere non poteram) muneris mei partes coram obire conſtitueram. Quod quidem, diœceſi luſtrata, Synodo, pluſquam ſemel, coacta, rebuſque ad regimen animarum pertinentibus, pro locorum ſtatu compoſitis; iam feciſſem. Sed quoniam oleum atque operam me perditurum prouidebam, niſi, quæcumque in ſingulis parochijs obſeruari præceperam, eadem, & firmioribus decretis ſtabilirem, cùm, extinctis bonorum morum ſeminibus, ſuccrecreſcente vitiorum maligna ſegete, ac corruente eccleſiaſtica diſciplina, de pontificijs conſtitutionibus, ſacriſque Tridentini Concilij ſtatutis, vel non promulgatis, vel neglectis, nulla fere ratio haberetur. Quare, vt violatæ leges ad priſtinam obſeruantiam reuocarentur, etiam temporalis gladij auctoritate, cuius vſum cum ſpiritali æque habet eccleſia mea, excerptis ex vtroque iure, necnon ex Apoſtolicis ſanctionibus, Patribus, Concilijs, Tridentino præſertim, quæ reipublicæ conducere viſa ſunt, conſtitutionum volumen conficere decreui, quo, & abuſus tollerentur, & bene regendi normam animarum curæ præpoſiti ante oculos ſemper habentes, populorum mores ſenſim, faciliuſque reformarent. Quod, cùm diuino afflante ſpiritu, cunctiſq. acclamantibus ordinibus, ex ſententia ſucceſsiſſet, eſſemque ad iſtam gentium lucem, ad iſtam imperij Chriſtiani arcem, breui aduolaturus, iuſſit, me, ſummi Pontificis auctoritate, Allobrogum Dux Sereniſſimus. ad Regem Hiſpaniarum proficiſci, ſuoque nomine in aula Catholica legati munus ſuſtinere. Cui oneri ſubeundo, quamuis mihi impari, humeris prompte expoſitis, vt religioſiſſimo patrono, de noſtraque familia optime merito Principi, morem gererem, montes aſperrimos tranſire, mariaque, etiam iniquo tempore, ſulcare non exhorrui. Tandemque Hiſpanienſi legatione abſoluta, ac paulò poſt in Italiam reuerſus, cùm plura, ne illicò Romam venirem, me impedire viderentur, certe mei gregis amor, à quo viciſſim amari non dubito, eò me ſolicitudinis perduxit, vt, quoniam abſente me eccleſiam meam nonnulla incommoda perpeſſam fuiſſe, animo

mo

mo concipiebam, hinc diſcedere tutum non iudicauerim, priuſquam accepta damna non per Vicarium, ſed ipſemet, pro virili parte, ſarcirem, ne, quæ longo tempore plurima industria, & ſummo ſtudio, ad Dei gloriam, ouiumque mihi creditarum vtilitatem parauëram, breui interirent; multarumque vigiliarum proficuam ſementem, quæ copioſæ meſsis ſpem haud paruam præberet, zizania ab inimico homine ſuperſeminata miſere ſuffocarent. Itaque Romam mitto Agaphinum Solarium, ex Comitibus Moretæ, nobilitatis ſplendore, litterarum eruditione, rerumque geſtarum experientia in his regionibus præclariſſimum virum: qui meo nomine, quam vobis debeo reuerentiam humiliter exhibeat, de ſtatu eccleſiæ meæ, quodcumque opportunum fuerit, diligenter referat, quæque in ſanctorum liminum viſitatione fieri conſueuerunt, adamuſſim perſoluat. Quem (præſtantiſſimi Præſules) vt auditum, veſtræq. liberalitatis officijs ſpectabilem remittatis, vos etiam atque etiam rogo. Interea conſilia veſtra Deus Optimus Max. ſua virtute corroboret, nominaque veſtra in iuſtorum albo deſcribi non dedignetur. Auguſtæ Taurinorum calend. Octob. Ann. Salut. M. DC. XV.

FINIS.

REGESTVM.

a A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt.

Omnes ſunt Terniones, præter Nn, Quaternionem, & Tt, Duernionem.

R O M AE,
Sumptibus Hæredis Bartholomæi Zannetti.
M D C X X I I I.

SVPERIORVM PERMISSV.

ANT 1316552

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google